İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE ANABİLİM DALI

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un Mürşidü’l-Muhāsibīn Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarım-Terim Sözlüğü-Dizin-Tıpkıbasım)

Yüksek Lisans Tezi

Samet Bülbül

Kasım 2023

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un Mürşidü’l-Muhāsibīn Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarım-Terim Sözlüğü-Dizin-Tıpkıbasım)

Yüksek Lisans Tezi

Samet Bülbül

Danışman

Doç. Dr. Şermin Kalafat

Kasım 2023

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Samet Bülbül tarafından hazırlanan "Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un Mürşidü’l-Muhāsibīn Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarım-Terim Sözlüğü-Dizin-Tıpkıbasım)" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Şermin Kalafat
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Doç. Dr. Fatih Bakırcı
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Abidin Karasu
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 09/ 11 / 2023

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun metin içi kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Şermin Kalafat

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Samet Bülbül

ÖZET

Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un Mürşidü’l-Muhāsibīn Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarım-Terim Sözlüğü-Dizin-Tıpkıbasım)

Bülbül, Samet

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Şermin Kalafat

Kasım 2023

Bu tez Osmanlı döneminde kaleme alınan bir matematik eserinin tarihî metin çalışmaları kapsamında klasik usullere göre incelemesini konu alır. Teze konu olarak seçilen matematik eseri, Osmanlı’da bilimin zirvede görüldüğü XVI. yüzyılda Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf tarafından yazılan Mürşidü’l-Muhāsibīn’dir. Eser sayıların tanımı ve görünüşü, sayı değerleri, sayıların basamakları, toplama, çıkarma, çarpma, bölme, oran, dört orantılı sayı, karekök, kesirler, cebir gibi temel matematik konularının ve bu konulardaki problemlerin verildiği, dönemin özgün matematik terimlerinin bulunduğu, saymanların Türkçe kaynak ihtiyacını karşılayıp yararlanmak üzere başvuracağı Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşıyan donanımlı bir eserdir. Bu yüksek lisans tezinde söz konusu eserin dil bilgisi incelemesi, karşılaştırmalı metin, Türkiye Türkçesine aktarımı, terim sözlüğü, dizini hazırlanarak kapsamlı tarihî bir metin incelmesi yapılmıştır. Tezin sonunda metnin takibinin yapılabilmesi için eserin karşılaştırılması yapılan Berlin ve Çorum nüshalarının tıpkıbasımı verilmiştir. Buna göre tez, “Giriş”, “İnceleme”, “Metin”, “Türkiye Türkçesine Aktarım”, “Terim Sözlüğü”, “Dizin” ve “Tıpkıbasım” olmak üzere yedi bölümden oluşur. Bu çalışmayla eserin Berlin nüshası ve Çorum nüshası karşılaştırılarak nüshalar arasında dil, metin, bağlam ve terim yönünden incelenmesi amaçlanmaktadır. Bunun sonucunda Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf’un yazdığı ve 8 ay sonra istinsah ettiği bu nüshalar arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılacaktır. Bu eserde çeşitli kavram alanlarından ilişkin 726 terim tespit edilmiştir. Bu sayede XVI. yüzyıl terminolojisine katkı sunularak çalışmanın matematik konulu tarihî metin çalışmaları arasında yerini alacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kâtip ‘Alâ’uddîn Yûsuf, Mürşidü’l-Muhāsibīn, Matematik, Eski Anadolu Türkçesi, Tarihî Metin Çalışmaları.

ABSTRACT

Clerk ‘Alâ’uddîn Yûsuf’s Work Called ‘Mürşidü’l-Muhāsibīn’ (Introduction-Textual Analysis-Text-Translation-Glossary of Terminology-Index-Facsimile)

Bülbül, Samet

Master’s Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assoc. Prof. Dr., Şermin Kalafat

November 2023

This thesis is concerned with the textual analysis of a mathematical work written during the Ottoman period, following classical methods within the scope of historical text studies. The selected mathematical work for this thesis is 'Mürşidü'l- Muhāsibīn,' authored by Clerk ‘Alâ’uddîn Yūsuf, during the 16th century when science was at its peak in the Ottoman Empire. The work provides definitions and appearances of numbers, numerical values, digit places, addition, subtraction, multiplication, division, proportion, four proportional numbers, square roots, fractions, algebra, and basic mathematical topics, along with the problems related to these topics. It contains original mathematical terms of that period and serves as a resource in the Turkish language for accountants and those in need of such terminology. In this master's thesis, the grammatical analysis of the mentioned work, a comparative text, its translation into contemporary Turkish, a glossary of terms, and an index were prepared for a comprehensive historical text analysis. At the end of the thesis, facsimiles of the Berlin and Çorum copies are provided to facilitate the examination of the text. Accordingly, the thesis consists of seven chapters: "Introduction," "Analysis," "Text," "Translation into Contemporary Turkish," "Glossary of Terms," "Index," and "Facsimile."

This study aims to compare the Berlin and Çorum copies of the work in terms of language, text, context, and terminology. As a result, the similarities and differences between these copies, written by Clerk ‘Alâ’uddîn Yūsuf and copied eight months later, will be revealed. Within this work, a total of 726 relevant terms from various conceptual domains have been identified. This contribution to 16th-century terminology is expected to establish this study as a valuable resource within the field of historical mathematical text studies.

Keywords: Clerk ‘Alâ’uddîn Yûsuf, Mürşidü’l-Muhāsibīn, Mathematics, Old Anatolian Turkish, Historical Text Studies.

ÖN SÖZ

Türk dili alanında yapılan çalışmalar arasında tarihî metin çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bu metin çalışmaları arasında matematik, astronomi, kimya, fizik, geometri gibi matematik ve doğa bilimleri eserlerinin çalışmaları hem dönemin yansıması hem de içerdiği terim malzemesi olarak değerlidir. Bu yüksek lisans tez çalışmasının konusu olan *Mürşidü'l-Muḫāsibīn* adlı eser XVI. yüzyıl Osmanlı sahasında yazılan temel matematik konulu eserlerden birisidir. Eserde sayıların tanımı, sayıların görünüşü, sayı değerleri, sayı basamakları, tam sayılarda toplama, çıkarma, çarpma, bölme, oranlama, karekök alma, kesirler, payda, aykırı ve ortak sayılar, kesirlerin paydasını eşitleme, tam sayıyı bileşik kesre çevirme, tam sayılı kesre dönüştürme, kesirlerin dönüştürülmesi, kesirlerde miktar farkı, kesirlerde toplama, çıkarma, çarpma, bölme, oranlama, karekök alma, dört orantılı sayılar, çift yanlış hesap, cebir ve mukabele, ayrık denklemler ve bunun üzerine problemler ele alınmıştır.

Tez çalışması *Giriş*, *İnceleme*, *Metin*, *Türkiye Türkçesine Aktarım*, *Terim Sözlüğü*, *Dizin* ve *Tıpkıbasım* bölümlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmayla *Mürşidü'l-Muḫāsibīn*'in içeriği, konusu, nüshaları ve terimleri tanıtılmıştır.

Tezin *Giriş* bölümünde Osmanlı ilmine, Osmanlı matematik tarihindeki gelişime ve XVI. yüzyılın Osmanlı Devleti açısından görünüşü kısaca bahsedilmiştir. Ardından Türk dili alan yazınındaki ve Türk dili alan yazını dışındaki matematik konulu yazma eserlerden söz edilerek çalışmanın alandaki yeri ve durumu gösterilmiştir. Bu bilgilerden sonra Kâtip 'Alā'uddīn Yûsuf'un hayatı ve eserlerinden söz edilerek *Mürşidü'l-Muḫāsibīn*'in künye bilgisi, kurgusu, içeriği ve nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Eserin *Metin* bölümünde karşılaştırılması yapılan Berlin ve Çorum arasında metin kurgusu ve terim sözlüğü açısından benzerlik ve farklılıklar açıklanmıştır. En sonunda eserin dili ve yazarın üslubundan söz edilmiştir.

Birinci bölümde eserin *yazım*, *ses* ve *biçim bilgisi* özellikleri açısından ayrıntılı bir incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde tespit edilen noktalar *Sonuç* bölümünde de değerlendirmeye alınmıştır.

İkinci bölüm *Metin* bölümüdür. Bu bölümde *Mürşidü'l-Muḫāsibīn*'in Berlin nüshası temel alınarak Çorum nüshasıyla karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma dipnot üzerinden yapılmıştır. Tezin nüshaları karşılaştırılırken amaç, Kâtip 'Alā'uddīn tarafından yazılan ve istinsah edilen nüshalar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak ve

terimlerdeki değişiklikleri izlemektir. Metin çeviri yazıya aktarılırken uygulanan yöntem ve dikkat edilen noktalar bölümün başında verilmiştir.

Üçüncü bölüm metnin *Türkiye Türkçesine Aktarımı*'dır. Bölüm başında aktarım yapılırken dikkat edilen konu ve uygulanan yöntemler açıklanmıştır. Metin içerisinde aktarım, transkripsiyondaki sisteme göre uygulanmış ve metin içerisinde yer alan işlem ve problemdeki sayısal veriler de günümüz matematik işlemlerine göre aktarılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde *Terim Tasnifi* ve *Terim Sözlüğü* bulunmaktadır. Eserde geçen terimler kavram alanına göre birkaç başlıkta sınıflandırılmıştır. Ardından sözlük hazırlanırken uygulanan yöntemler maddeler hâlinde açıklanmıştır. Terim sözlüğü de alfabetik olarak verilmiş, terimlerin anlamları metindeki bağlamdan hareket edilmiştir. Bu terimlerin anlamlarından sonra bağlama göre metinde terimin geçtiği bir cümle örnek olarak verilmiştir.

Beşinci bölümde metnin *Dizin*'i yer almıştır. Dizin TÜRKSÖZDİZ uygulaması kullanılarak hazırlanmıştır. Dizinin hazırlanmasında uygulanan yöntemler bölüm başında maddeler hâlinde sıralanarak açıklanmıştır. Dizinde sözcükler alfabetik olarak sıralanmış ve sözcüklerin anlamları için metindeki bağlam göz önünde bulundurulmuştur.

Son bölümde ise eserin Berlin ve Çorum nüshasının tıpkıbasımı eklenmiş, diğer nüshalardan da bir sayfasının tıpkıbasımı konulmuştur. Ayrıca bu bölüm içerisinde Berlin nüshasında görülmeyen ancak Çorum nüshasında görülen problem veya işlemler *Ekler* başlığında verilmiştir. Çalışmada eserin Berlin nüshası için Berlin Devlet Kütüphanesi'nden alınan dijital görsellerden yararlanılmıştır. Ayrıca Çorum nüshası için de www.yazmalar.gov.tr internet sayfasından dijital görseller alınarak çalışılmıştır.

Bu çalışmayı önerip yüksek lisans süresi boyunca beni sabırla, dikkatle ve ilgiyle dinleyip gerekli materyalleri sağlayan, bilgisiyle bana yol gösteren ve yüksek lisans tez çalışması haricinde lisans hayatımın başından yüksek lisans hayatımın sonuna kadar gerek tecrübesini gerekse desteğini eksiltmeyen, bana her daim inanan ve tez danışmanım Doç. Dr. Şermin KALAFAT'A teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim süresince desteğini bir an olsun esirgemeyen, aynı zamanda Kâtip 'Alā'uddīn Yūsuf'un bir diğer eserini çalışması dolayısıyla fikir alışverişinde bulunduğum kıymetli dostum Arş. Gör. Yasın KAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Lisanstan bu yana her zaman yanımda olan ve yüksek lisans çalışmamın her aşamasında beni cesaretlendiren değerli dostum Pınar ÇALĞIN'a çok teşekkür ederim.

Bu tez çalışması Türk Dil Kurumu tarafından verilen yüksek lisans bursuyla desteklenmiştir. Yüksek lisans süresi boyunca beni maddi açıdan destekleyen Türk Dil Kurumu'na ve tüm Kurul üyelerine teşekkür borçluyum.

Son olarak hayatım boyunca her zaman yanımda olan, bana her zaman inanan, koşulsuz beni destekleyen canım annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Samet Bülbül, İstanbul 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

ÖN SÖZ III

İÇİNDEKİLER VI

KISALTMALAR XI

İŞARETLER XIII

TABLOLAR LİSTESİ XIV

GRAFİKLER LİSTESİ XV

GİRİŞ 1

G.1. AMAÇ 2

G.2. ÖNEM 2

G.3. YÖNTEM 2

G.4. TÜRK DİLİ ALAN YAZININDA MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI 3

G.5. TÜRK DİLİ ALAN YAZINI DIŞINDAKİ MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI 6

G.6. KÂTİP ‘ALÂ’UDDÎN YÛSUF VE MÜRŞİDÜ’L-MUḪĀSİBÎN HAKKINDA 9

G.6.1 Künye 9

G.6.2. Kurgu ve İçerik 12

G.6.4. Eserin Nüshaları 17

G.6.5. Berlin ve Çorum Nüshaları Arasındaki İlişki 20

G.6.6. Dil ve Üslup 23

I. BÖLÜM – İNCELEME 33

I.1. Yazım Özellikleri 33

I.1.1. Ünlülerin Yazımı 33
I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı 37
I.1.3. Harekeli Yazılan Sözcükler 39
I.1.4. Hemze ve Şedde Kullanımı 40
I.1.5. Tenvin Yazımı 41
I.1.6. Eklerin Yazımı 42
I.1.7. Uygur ve Arap-Fars İmlası 44
I.1.8. Arapça ve Farsça Sözcüklerin Yazımı 46
I.1.9. Metindeki Bağlamsal Yazım Yanlışları 47
I.1.10. Metinde Yazımı Yanlış Olan Sözcükler 48
I.2. Ses Bilgisi Özellikleri 48
I.2.1. ė / i Meselesi 48
I.2.2. Damak Uyumu 50
I.2.3. Dudak Uyumu 50
I.2.4. Ünsüz Uyumu 50
I.2.5. Ünsüz Değişimi 50
I.2.6. Ünsüz Benzeşmesi 52
I.2.7. Ünsüz Türemesi 52
I.2.7.1. İç Seste Ünsüz Türemesi 52
I.2.8. Ünsüz Düşmesi 53
I.2.9. Hece düşmesi 53
I.2.10. Ünsüz İkizleşmesi 53
I.2.11. Ünsüz Sızıcılaşması 54
I.2.12. Ünlü Türemesi 54
I.2.13. Ünlü Düşmesi 54
I.2.14. Ünlü Birleşmesi 54
I.2.15. Ünlü Daralması 55

I.2.16. Ünlü İncelmesi 55
I.2.17. Ünlü Yuvarlaklaşması 55
I.2.18. Ünlü Çatışması 55
I.3. Biçim Bilgisi Özellikleri 56
I.3.1. Ad-Durum Ekleri 56
I.3.2. İyelik Ekleri 57
I.3.3. Çokluk Eki 57
I.3.4. Aitlik Eki 57
I.3.5. Soru Edatı 57
I.3.6. Ek-Fiil 58
I.3.7. Fiil Çekim Ekleri 59
I.3.8. İsimden İsim Yapım Ekleri 63
I.3.9. İsimden Fiil Yapım Ekleri 65
I.3.10. Fiilden İsim Yapım Ekleri 65
I.3.11. Fiilden Fiil Yapım Ekleri 68
I.3.12. Birleşik Fiiller 69
SONUÇ 73
II. BÖLÜM: METİN 87
II.1. Metnin Çeviri Yazıya Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar 87
II.2. Çeviri Yazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi 89
II.3. METİN 91
III. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM 166
III.1. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar 166
III.2. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı 167
IV. BÖLÜM – TERİM TASNİFİ VE TERİM SÖZLÜĞÜ 211
IV.1. TERİM TASNİFİ 211
IV.1.1. Dört İşlem İle İlgili Terimler 211

IV.1.2. Sayı Basamakları İle İlgili Terimler 216
IV.1.3. Cebir İle İlgili Terimler 217
IV.1.4. Orantılı Sayı İle İlgili Terimler 219
IV.1.5. Kesir İle İlgili Terimler 220
IV.1.6. Oran İle İlgili Terimler 222
IV.1.7. Ticaret İle İlgili Terimler 222
IV.1.8. Ölçü Terimleri 225
IV.1.9. Para Birimleri 225
IV.1.10. Değerli Taşlar 226
IV.1.11. Yer Yön İsimleri 226
IV.1.12. Sayı Türleri 227
IV.1.13. Cisim Türleri 229
IV.1.14. Soru Terimleri 230
IV.1.15. Tek Yanlış ve Çift Yanlış Hesabı İle İlgili Terimler 231
IV.1.16. Sayı Adları 232
IV.1.17. Hesap Adları 237
IV.1.18. Zaman Adları 237
IV.1.19. Miktar Adları 238
IV.1.20. Probleme Bağlı Durum / Süreç Terimleri 240
IV.1.21. Yöntem / Kural Adları 241
IV.1.22. Meslek Adları 242
IV.1.23. Kişi Adları 242
IV.1.24. İşlemle İlgili Terimler 242
IV.1.25. Çizim veya Resim Terimleri 245
IV.1.26. Bilim Dalları Adları 246
IV.2. TERİM SÖZLÜĞÜ 247
IV.2.1. Terim Sözlüğü Hazırlanırken Uygulanan Yöntem 247

V. BÖLÜM – DİZİN 312
V.1. Dizin Hazırlanırken Uygulanan Yöntem 312
V.2. DİZİN 314
KAYNAKÇA 472
Elektronik Kaynaklar 480
Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Kaynaklar 480
Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Elektronik Kaynaklar 483
MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: BERLİN NÜSHASI 484
EK.1. MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: ÇORUM NÜSHASI 602
EK.2. MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: YUSUF AĞA, KÖPRÜLÜ VE HASAN PAŞA NÜSHASI'NDAN ÖRNEKLER 673
EK.3 NÜSHALAR ARASINDA FARKLILIK GÖSTEREN METİN, İŞLEM VE ŞEKİLLER 677
EK. 3.1. Metin ve Problemler 677
EK. 3.2. Metin ve Problemlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı 679

KISALTMALAR

akt.	Aktaran
Ar.	Arapça
B	Berlin nüshası
bel.	Belirtme hâli eki
Bk.	Bakınız
C.	Cilt
Ç	Çorum nüshası
çev.	Çeviren
Çin.	Çince
çoğ.	Çoğulu
ek.	Ekler
e.t.	Erişim tarihi
Fa.	Farsça
H	Hasanpaşa nüshası
haz.	Hazırlayan
iş.	işlem
İt.	İtalyanca
iy.	İyelik eki
K	Köprülü nüshası
kıs.	Kısaltılmışı
krş.	Karşılaştırınız
MM	Mürşidü'l-Muḥāsibīn
müen.	Müennes
OMLT	Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi
ör.	Örneğin

s.	Sayfa
S.	Sayı
Soğd.	Soğdca
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu
tenv.	Tenvinli
vb.	ve benzeri
Y	Yusuf Ağa nüshası
Yun.	Yunanca
ZH	Zübde Mine'l-Ḥisāb

İŞARETLER

+ İsim kökü ve gövdelerini gösterir.

- Fiil kökü ve gövdelerini gösterir.

< Bu biçimden geldiğini ya da bir dilden başka bir dile geçişi gösterir.

> Bu biçime gittiğini gösterir.

<> Çeviri yazılı metinde onarılan yeri gösterir.

[] Çeviri yazılı metinde eklenen yeri gösterdiği gibi yaprak, a ve b yüzlerini ve Türkiye Türkçesine aktarılan kısımları da belirtmektedir. Ayrıca *Dizin* bölümünde sözcüklerin metinde geçtiği toplam sayıyı belirtmek için de kullanılmıştır.

Ø Bir ses ya da ses birliğinin düştüğünü veya eridiğini gösterir.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Terimlerin Berlin ve Çorum Nüshasına Göre Değişimi 23

Tablo 2: Berlin ve Çorum Nüshası Arasında Ses Bilgisi Açısından Görülen Farklılıklar 74

Tablo 3: Berlin ve Çorum Nüshasında Terimler 78

Tablo 4: Çeviri Yazı Alfabesi 90

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Terimlerin Nüshalara Göre Dağılımı 79
Grafik 2: Terimlerin Kavram Alanlarına Göre Dağılımı 83
Grafik 3: Terimlerin Dilsel Dağılımı 84
Grafik 4: Terimlerin Dilsel Dağılımı II (Yüzdelik Oranı) 85

GİRİŞ

Osmanlı Devleti kuruluşundan yıkılışına kadar din, dil, ırk, millet, coğrafya, toplum vb. faktörler açısından değişiklere uğramış, gelişmiş ve büyümüş bir devlettir. Uzun süredir varlığını sürdüren bu imparatorlukta ihtiyaç hâlinde çeşitli bilimsel dallara yönelme gereği duyulmuştur. Ancak bu bilimler arasında matematik, astronomi, mantık gibi alanlar başlangıçta Osmanlı medreselerinde birtakım kesim tarafından dine aykırı olarak görülmüştür (İnalcık, 2021: 226).

Osmanlı'da ilimlerin belirli bir düzen içerisinde okutulması Yıldırım Bayezit (I. Bayezit) devrinde başlamış, Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) döneminde de Sahn-ı Seman[1] medreselerinin kurulmasıyla ilim bir kanun hâline gelmiştir. (İzgi, 1995: 130). Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) matematik, mantık gibi ilimlerin büyük önem taşıdığını düşünerek eğitimde görülmesi gereken konular arasında mantık, aritmetik, astronominin de bulunmasını sağlamıştır (İnalcık, 2021: 226). Medreselerin yanı sıra sıbyan mekteplerinde çocuklar yazı yazmayı ve harfleri öğrendiği gibi hesap da öğrenmekteydi. Rakamlarla başlayan öğrenciler hesap eğitiminde kum, demir çubuk, kâğıt, divit kullanmakta, hesaplamalar için de elle veya zihinden hesap yöntemlerini görmekteydi (İzgi, 1995: 133).

Hesapla ilgili kullanılan kaynaklar başlangıçta Arapça ve Farsça eserlerdi. XV. yüzyıldan itibaren bilim adamları Osmanlı medreselerinde öğrencilerin ilmi Anadolu sınırları içerisinde kendi dillerindeki kaynaklardan öğrenebilmesi için Türkçe matematik bir eser kaleme alınması gerektiğinden söz etmiş ve bunun üzerine eserler verilmeye başlanmıştır. Bu ihtiyacı belirten ilk örneklerden biri Hacı Atmacaoğlu Muhyeddin'in 1494 yılında kaleme aldığı *Mecmaʿü'l-Kavâʿid* adlı eseridir (Özçelik, 2009: 4). XVI. yüzyılda ise Yûsuf bin Kemâl el-Bursevî 1527'de *Câmiʿü'l-Hisâb*, Matrakçı Nasûh 1517'de *Cemâlü'l-Küttâb ve Kemâlü'l-Hüssâb* ile bu eseri tekrardan ele alarak 1533 yılında yazdığı *Umdetü'l-Hisâb* adlı matematik eserleri ile Türkçe matematik eseri ihtiyacına cevap veren bazı isimlerdir (Kalafat, 2020: 13-14; Karagöz, 2013: 15; Yurdaydın, 2003: 144-145). Kâtib ʿAla'uddīn Yûsuf da aynı amaçla *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* ve *Zübde mine'l-Hisâb* adlı eserleri kaleme almış, böylece

[1] İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in (II. Mehmet) eğitiminin devam edebilmesi için Ayasofya, Zeyrek, Galata İskele Kapısı gibi belirli kiliseleri camiye çevirdiği, yüksek uzmanlık medreseleri olarak adlandırılır (Süleymanov, 2022: 47).

kendini matematik bilimine adayacak öğrenciler için kolaylık sunmada öncülük etmiş isim olmuştur. Yazılan bu muhasebe ve matematik konulu eserlerin içerikleri birbirine benzemekte ve bu benzerlik alan içerisinde eserlerin bir sistemden veya ortak kaynaklardan hareket edildiğini göstermektedir (Oğuz, 2018: 143).

Osmanlı Devleti'nin bilim alanında en parlak çağı olan XVI. yüzyıl özellikle matematik alanındaki farkını göstermiştir. Osmanlı bilim adamları günlük hesaplamalar, alım satım, pay, toprak paylaşımları gibi konuların anlaşılabilmesi için matematik bilimine önem vermiş ve birçok bilim insanı tarafından da çoğunlukla muhasebe, hesap ve feraiz konulu kitaplar yazılmıştır (Aslan, 2014: 34). Birçok Türkçe eserin meydana gelmesiyle ya da Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye tercüme edilmesiyle XVI. yüzyıl bilim dili merkezi hâline gelmiştir.

G.1. AMAÇ

Bu tez çalışmasının ana amacı *Mürşidü'l-Muḥâsibîn*'in aynı müellif tarafından aynı dönem içerisinde (1510-1511) sadece 7-8 ay arayla yazılmış olan Berlin ve Çorum nüshalarını karşılaştırmak, iki nüsha arasındaki dilsel, bağlamsal ve terimsel farklılıkları ortaya koymak ve ayrıca Türk dili alan yazınında matematik konulu tarihî metin çalışmalarına katkı sunmaktır.

G.2. ÖNEM

Bu tez çalışmasının sonucunda Kâtip 'Alâ'uddîn Yûsuf'un *Mürşidü'l-Muhâsibîn* adlı eseri Türk dili alan yazını çalışması olarak tanıtılacaktır. Eserin iki nüshasının aynı müellifin elinden çıkması hem metin araştırmaları hem de matematik konulu eser çalışmaları arasında önem gösterecektir. Böylece yazarın eserin iki nüshası arasında yazım, ses bilgisi, şekil bilgisi, terim açısından farklılık yapıp yapmadığı ortaya konulacaktır. Bunun tespit edilebilmesi için tenkitli metin çalışması gerekli olmuştur. Ayrıca bu çalışmayla eserin terimsel malzemesi ortaya konulacak ve böylece XVI. yüzyıl Türkçesine katkı sağlanacaktır.

G.3. YÖNTEM

Eser üzerinde Türk dili alan yazınındaki tarihî metin incelemeleri usullerine göre dil incelemesi yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma giriş, inceleme (imla, ses ve biçim bilgisi

özellikleri), metnin çeviri yazıya aktarımı, Türkiye Türkçesine aktarım, terim sözlüğü, dizin ve tıpkıbasım şeklinde hazırlanmıştır. Metnin çeviri yazıya aktarımı yapılırken müellif nüshası olan Berlin nüshası ile yine müellif eliyle istinsah edilen Çorum nüshası karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma edisyon kritiği şeklinde yapılmıştır. Son olarak klasik metin çalışmasının yapıldığı tezlerden farklı olarak Sonuç bölümü eklenmiş ve eserin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

G.4. TÜRK DİLİ ALAN YAZININDA MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI

Türk dili yazınında matematik üzerine yazma eser çalışmaları didaktik, dinî, edebî ve tıp alanlarındaki çalışmalar gibi yaygın olmadığı, araştırmacılarca sınırlı çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar şunlardır:

Türk dili alanında yapılan ilk matematik konulu metin çalışması Prof. Dr. Avni Gözütok'un doçentlik çalışması olan *Mecmaʿü'l-Ḳavāʿid-Hacı Atmaca (Muhyeddin Muhammed) "İnceleme-Metin-Sözlük"* adlı çalışmasıdır ve 2001 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları'ndan çıkmıştır. Çalışma matematik eserlerinin önemi, Hacı Atmaca ve *Mecmaʿü'l-Ḳavāʿid* başlıklarından sonra eserin ses ve biçim özelliklerine, transkripsiyonlu metne ve metnin genel sözlüğüne yer verilmiştir (Gözütok, 2001).

Mecmaʿü'l-Ḳavāʿid üzerine 2009 yılında Sezay Özçelik tarafından doktora tezi olarak da çalışılmıştır. *Muhyeddin Muhammed'in Mecmaʿü'-l Kavâʿid Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)* başlıklı çalışmasında Muhyeddin Muhammed ve *Mecmaʿü'l-Kavâʿıd* kısaca tanıtılmış ve eserin yöntemi, sebebi, konusu, bölümleri, bilinen nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Bundan sonra altı bölüme ayrılan çalışmada birinci bölüm eserin dil anlatım özellikleri, ikinci bölüm eserin yazım özellikleri, üçüncü bölüm eserin ses bilgisi özellikleri, dördüncü bölüm metnin çeviri yazısı, beşinci bölüm metnin dizini ve altıncı bölüm de ölçü birimleri ve matematik terimleri olmak üzere iki ayrı terim sözlüğü üzerinedir (Özçelik, 2009). Özçelik 2015 yılında yine *Mecmaʿü'-l Kavâʿid*'i temel alarak XV. yüzyıl matematik terimlerinin örüntüsünü oluşturduğu *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematiği Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri* isimli bir makale yayınlamıştır (Özçelik, 2015).

2013 yılında Osmanlı matematik sahasında önemli eserleri arasında yer alan Naṣûḥ Es-Silāḥi'nin *Umdetü'l-Ḥisāb* adlı eserinin 89b ile 179a arasındaki bölümü Ali

Karagöz tarafından yüksek lisans tez çalışması olarak hazırlanmıştır (Karagöz, 2013). *İnceleme*, *metin*, *dizin* ve *tıpkıbasım* bölümlerinden oluşan çalışmada ilk önce matematik biliminden söz edilmiş, ardından Matrakçı Nasûh'un hayatı ve eserlerine yer verilerek tezin konusu olan Umdetü'l-Hisâb'ın yazılış tarihi, amacı, nüshaları, konusu ve bölümleri, dili ve üslubu hakkında bilgi verilmiştir. Eserde geçen matematik ve miras ilmi terimleri kaynak dile göre sınıflandırılması yapılmış ve sonrasında eserin ses ve şekil bilgisi özellikleri verilmiştir. Tezin *metin* bölümünde eserin transkripsiyonlu metni, daha sonra dizin ve sonuç ile tıpkıbasım bulunmaktadır (Karagöz, 2013).

2015 yılında Osmanlı'da matematik sahasının en önemli eserlerden biri olarak görülen Yusūf bin Kemāl el-Bursevî'nin *Cāmi'ü'l-Hisâb* adlı eseri Şermin Kalafat tarafından doktora tezi çalışması olarak çalışılmıştır. *Cāmiʿü'l-Ḥisāb (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* başlıklı çalışmasında XVI. yüzyıl döneminin tarihî arka planı, Osmanlı matematik geleneği hakkında bilgi verildikten sonra Türk dili sahasında yapılmış matematik çalışmaları ele alınmış ve Bursevî'nin üslubu temel alınarak matematik öğretimine yer verilmiştir. Bursevî, eseri *Cāmi'ü'l-Hisâb*, eserin nüshaları, eserin konusu, yazılış amacı üzerine bilgiler aktarılmış ve eser yazım, ses, biçim bilgisi bakımından incelenmiştir. *Metin* bölümünde eserin nüshalarla karşılaştırmalı çeviri yazıya aktarımı yapılmış ve ardından terim izlencesi, terim sözlüğü, dizin ve sonuç ele alındıktan sonra eserin nüshalarının tıpkıbasımı eklenmiştir. Kalafat'ın bu çalışması 2020 yılında Harvard Üniversitesi'nde Cemal Kafadar ve Gönül Alpay Tekin editörlüğünde iki cilt şeklinde yayınlanmıştır. *Giriş*, *inceleme*, *tenkitli metin* ve *tercüme* kitabın birinci cildinde; *terim sözlüğü*, *dizin* ve *tıpkıbasım* ise kitabın ikinci cildinde yer almaktadır (Kalafat, 2020).

Kalafat tarafından Mahmūd bin Kâdî-i Manyâs'ın *Aʿcebü'l-ʿÜccâb*'ının *hesap* bölümünün incelendiği bir makale yayınlanmıştır. 2017 yılında *Anadolu (Osmanlı) Sahasında Yazılmış En Eski Tarihli Türkçe Matematik Risâlesi: Kādī-i Manyās'ın Aʿcebü'l-ʿÜccāb'ı -Hesap Bölümü-* adıyla yayınlanan makalede yazar, eser, eserin nüshaları, eserin *hesap* bölümünden bahsedilmiş ve eserde geçen hesap terimleri konularak metnin çeviri yazıya aktarımı dokuz nüshanın karşılaştırmasıyla verilmiştir (Kalafat, 2017).

Kalafat 2019 yılında XV. yüzyıla ait Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinin görüldüğü bir matematik kitabı olan Türkî Hisab adlı eserini doçentlik tezi olarak hazırlamış ve Kesit Yayınları'nda *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı -Türkî Ḥisâb- İzleksel Terimbilimsel İnceleme* adıyla yayınlanmıştır. *Giriş*,

metin, *Türkiye Türkçesine aktarım*, *terim sözlüğü*, *dizin* ve *tıpkıbasım* bölümlerinden oluşan çalışmada Kalafat eserde geçen terimleri kavram açısından tanım, biçim bilgisi, söz dizimi, semantik, işlevsel olarak türlerine göre sınıflandırmış ve daha sonra geçen Türkçe terimlerin tarihî Türk dili dönemi içerisinde anlamları etimolojik düzlemde aktarılmış ve son olarak metinde bazı matematik terimlerin yayınlanmış Türkçe matematik eserlerinde terim takibi verilerek ayrıntılı izleksel terim bilimsel bir çalışma yapılmıştır (Kalafat, 2019).

Kalafat, son olarak 2020 yılında Hâlid Ziyâ Uşaklıgil'in rekreasyon matematiği konulu *Hesap Oyunları* adlı eserini makale olarak çalışmıştır. *Hâlid Ziyâ Uşaklıgil'in Matematik Kitabı Üzerine: "Hesap Oyunları"* başlıklı makalesinde Uşaklıgil'in eseri içerik, dil ve üslup, matematik terimleri açısından tanıtılmış ve metnin çeviri yazıya aktarımı verilmiştir (Kalafat, 2020).

2021 yılında Serkan İnce tarafından *Mecmū'atü'l-Mühendisīn (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)* başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmanın *giriş* kısmı Hüseyin Rıfkı Tâmânî'nin hayatı, eserleri ve *Mecmû'tü'l-Mühendisîn*'in içeriği ve Türk dili tarihi açısından önemi üzerinedir. Ardından eserin yazım, ses ve biçim bilgisi özelliklerine, metnin çeviri yazıya aktarımına, dizine ve terim sözlüğüne yer verilmiş ve en sonda eserin tıpkıbasımı eklenmiştir (İnce, 2021).

Yine 2021 yılında Gülperi Sonuç XIX. yüzyılda yazılmış matematik ve coğrafya konulu, Hüseyin Rıfkı Tâmânî'ye ait bir eser olan *El Medhal Fi Coğrafya* adlı eseri üzerinde yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır. *Giriş* bölümünde Hüseyin Rıfkı Tâmânî'nin hayatı, eserleri, *El Medhal Fi Coğrafya*'nin içeriği ve Türk dili tarihindeki yeri ve önemine değinilmiştir. Bundan sonra üç bölüme ayrılan *El Medhal Fi Coğrafya Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Metni ve Sözlüğü* adlı çalışmanın birinci bölümünde eserin yazım ve ses özelliklerine, ikinci bölümünde eserin transkripsiyonlu metnine, üçüncü bölümünde eserin coğrafya ve matematikle ilgili terimleri içeren sözlüğüne yer verilmiştir (Sonuç, 2021).

Son olarak Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf tarafından bir muhasebe matematiği eseri olan *Zübde mine'l-Hisâb* adlı eser Yasin Kaya tarafından 2022'de yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. *Kâtip 'Alā'uddīn Yūsuf'un Zübde Mine'l-Ḥısāb Adlı Eseri (Giriş – İnceleme – Metin – Türkiye Türkçesine Aktarım – Terim Sözlüğü – Dizin – Tıpkıbasım)* başlıklı çalışmanın *giriş* bölümde ilk olarak Türk dili alan yazınındaki çalışmalar verilmiş, daha sonra Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf ve *Zübde mine'l-Hisâb* adlı eserinden bahsedilerek eserin bölümleri, dil ve üslubu ele alınmıştır. Altı bölüme

ayrılan çalışmanın birinci bölümünde yazım, ses ve biçim bilgisi özelliklerine değinilmiş; çalışmanın ikinci bölümünde de metnin çeviri yazıya aktarımı ve üçüncü bölümünde de Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Dördüncü bölümde eserde geçen matematik terimleri, konularına göre sınıflandırılmış, daha sonra bir terim sözlüğü oluşturulmuştur. *Dizin* içeren beşinci bölümden sonra son bölümde ise eserin tıpkıbasımı verilmiştir. Kaya'nın çalışması Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf'a ait bir diğer eser olması açısından bu tez çalışması için önem taşımaktadır. Ayrıca *Zübde mine'l-Hisâb*'ın konu, ifade ve kurgu yönünden Mürşidü'l-Muhâsibîn ile benzerliklerinin bulunması da Yûsuf'un iki eseri arasında dikkat çeken bir detaydır.[2]

G.5. TÜRK DİLİ ALAN YAZINI DIŞINDAKİ MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI

Türk dili alan yazını dışında matematik konulu yazma eser çalışmaları genellikle felsefe, bilim tarihi, matematik alanlarında daha çok çalışıldığı görülmüştür. Bunun dışında tarih, matematik öğretmenliği, İslam tarihi, muhasebe alanlarında da matematik konulu yazma eserleri yüksek lisans ya da doktora tez konusu olarak çalışılmıştır.

Türk dili alan yazınında yapılan ilk çalışmalardan biri 2009 yılında *Kuyucaklızâde M. Âtıf ve Matematiğe Dair "Nihâyetü'l-Elbâb Fî Tercemeti Hulâsati'l-Hisâb" Adlı Eseri (Metin ve Değerlendirme)* isimli yüksek lisans tezi Muammer Değirmendere tarafından yapılmıştır. Çalışma iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Osmanlı döneminde matematik, matematikçi, matematik eğitimi ve okutulan matematik kitaplarından söz edilmiş; ikinci bölümde de çevirisinin yapıldığı eserin yazarı olan Bahâuddîn Âmilî ve eseri tercüme eden Kuyucaklızâde Mehmet Âtıf Efendi hakkında bilgi verildikten sonra matematik tarihine göre eser değerlendirilerek en sonunda transkripsiyonlu metin verilmiştir (Değirmendere, 2009).

2010 yılında Ali Değirmenci *Salih Zeki Bey'in Hülâsa-i Hesâb-ı İhtimâlî Adlı Eseri ve Olasılığın Türkiye'ye Girişi* adlı yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Çalışmada genel olasılık tarihi verildikten sonra Salih Zeki Bey'in bu konuda yazılmış kitapları karşılaştırılmış, *Hülâsa-i Hesâb-ı İhtimâlî* adlı eserinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ardından Salih Zeki Bey'in ölümünden sonra Türkiye'de olasılık konusu

[2] Söz konusu bu iki eser arasında Kaya ile birlikte görülen benzerlik ve farklılıklar üzerine ortak bir çalışma hazırlanacaktır.

çalışmaları ele alınmış ve son olarak eserin günümüz Türkçesine çevirisi verilerek çalışmanın sonuna tıpkıbasım eklenmiştir (Değirmenci, 2010).

İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı'nda Satı Ceylan, 2010 yılında *"Nihayetu'l Elbab" Adlı Eserde Dört İşlem ve Kesir Kavramları Öğretiminin Değerlendirilmesi ve Zihinden Hesaba Dair Bir Uygulama* başlıklı bir yüksek lisans tezi yayınlamıştır. Bu çalışmada hesap ilmi, Osmanlılarda hesap ve o dönemin hesap yöntemleri, Osmanlı medreselerinde aritmetik ve cebir eğitimi, Osmanlı medreselerinde okutulan hesap kitapları vb. konular açıklandıktan sonra *Nihâyetü'l-Elbâb* kısaca tanıtılmış ve bölümlerde anlatılan konulara ve zihin hesabının ilişkisine yer verilmiştir. Eser üzerinden görülen hesap yöntemi ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinde uygulanarak veri elde edilmiştir (Ceylan, 2010).

Yine 2010 yılında Zeynep Tuba Oğuz *İsmail Gelenbevî'nin Hisâb El-Küsûr Adlı Eserinin El-Cebr Ve'l-Mukâbele Adlı Bölümünün İncelenmesi* başlıklı çalışmasını yüksek tezi olarak hazırlamıştır. Oğuz çalışmada İsmail Gelenbevî'nin hayatı, eserleri, çalıştığı eser ve cebir tarihinden bahsetmiş, daha sonra metnin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımını vermiştir (Oğuz, 2010).

Zeynep Tuba Oğuz tarafından 2016 yılında *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15.-17. yüzyıl): Câmiʿu'l-Hisâb Örneği* isimli çalışması doktora tezi olarak çalışılmıştır. Oğuz, ilk olarak Osmanlı muhasebe matematiği eserlerine yer vererek kısaca bahsetmiş, ardından Yusuf Kemal Bursevî ile *Câmiʿü'l-Hisâb*'un içeriği, terminolojisi ve genel özelliklerine değinmiştir. Metin üzerinden ölçü birimleri ve ondalık kesirlerin Osmanlı muhasebe matematiği eserlerindeki yerine dair bilgiler verilmiş, en sonda tenkitli metin çalışması ve çalışmanın Türkçeye aktarımı yapılmıştır (Oğuz, 2016). Oğuz 2017 yılında aynı eseri temel alarak hazırladığı ve on bir matematik eserini birlikte ele aldığı bir makalesi vardır (Oğuz, 2017). 2022 yılında Oğuz doktora çalışmasını Ketebe Yayınları'nda kitap olarak yayınlamıştır (Oğuz Ceyhan, 2022).

2021 yılında Oğuz, *Klasik Dönem Osmanlı Matematiğinde Pîr Mahmud Sıdkı Edirnevî'nin "Çift Yanlış" Metodu* adlı makale yayınlamıştır. Makalede Edirnevî tarafından Türkçeye çevrilen *Terceme-i Miftâh-ı Künûz* isimli eserin bir nüshası alınarak çift yanlış çözüm yöntemiyle matematiksel çözümlemeler yapılmıştır (Oğuz Ceyhan, 2021).

Oğuz son olarak bu tezin konusu olan *Mürşidü'l-Muḫāsibîn* ile ilgili iki makale yayınlamıştır. 2019 *yılında 16. Yüzyılda Osmanlı Muhasebecilerinin Matematik*

Anlayışındaki Gelişmeler: Mürşidü'l-Muhasibin Örneği adlı makale çalışmasında Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf ve eseri *Mürşidü'l-Muḫāsibîn* tanıtılmış, ardından eserin içeriğine yer verildikten sonra eserde geçen matematiksel işlemlerden bahsedilmiştir (Oğuz Ceyhan, 2019). 2023 yılında ise *Klasik Dönem Osmanlı Matematiğinde Hindî Hesaba Giriş: Mürşidü'l-Muhâsibîn Örneği* başlıklı makalesinde ilk olarak hesaplama geleneklerinden, Hindî hesaptan ve bu hesabın öneminden söz edilmiştir. Daha sonra rakam sistemleri ile Hint rakamlarına, Osmanlı'da Hindî hesaba değinildikten sonra Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf ve *Mürşidü'l-Muḫāsibîn*'den bahsedilmiş ve eserin Hindî hesapla ilgili unsurları tespit edilerek bir metin çözümlemesi yapılmıştır (Oğuz Ceyhan, 2023). *Mürşidü'l-Muḫāsibîn* bu tez çalışmasının konusu olmasından Oğuz'un bu iki makalesinde verdiği bilgiler çalışmamız için son derece önem arz etmekte ve bu anlamda çalışma için temel kaynaklar arasında görülmektedir.

2019 yılında *XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammed'in Mecma'ü'l-Kavâ'id Adlı Eseri* başlıklı doktora tezi olarak Metehan Küçüker tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra Küçüker, Ahmet Vecdi Can ile 2020 yılında aynı isimli kitabı Gazi Kitabevi'nden yayınlamıştır. Kitapta *Mecmâü'l-Kavâ'id* adlı eseri tanıtılarak içeriği ele alınmış ve eserin Osmanlı muhasebe tarihindeki yeri ve önemi anlatılmıştır (Küçüker ve Can, 2020).

2021 yılında yapılan bir çalışma, Enes Güllü tarafından *Mühendishanede Açı Ölçmek: Başhoca İshak Efendi'nin Aksü'l Merâyâ Fî Ahzi'z Zevâyâ Kitabı* adlı yüksek lisans tezidir. Çalışmada Başhoca İshak Efendi, eserleri ve geometri ile astronomi üzerine yazılan *Aksü'l Merâyâ Fî Ahzi'z Zevâyâ* hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümden sonra bölümde geçen *açı*, *oktant*, *daire-i in'ıkâs*, *dâ'ir* gibi ölçü, saat birimi ve geometrik ifadeler anlatıldıktan sonra metnin transkripsiyonu verilmiştir (Güllü, 2021).

Yine 2021'de yapılan bir başka çalışma Sümeyye Eryılmaz'ın olan *Osmanlılar'da XIV.-XVIII. Asırlarda Riyâzî İlimler Sahasında Telif Edilen Manzum Eserler ve Salih B. Mehmed'in Kitâb-ı Verdiyye'sinin Tenkitli Neşir, İnceleme ve Matematiksel Değerlendirmesi* başlıklı yüksek lisans tezidir. İlk olarak matematikle ilgili ilimlerin öğretiminde manzumelerin öneminden bahsedilmiş ve sonraki bölümlerde bu ilimde telif edilmiş manzumelerin bibliyografyası aktarılmıştır. Son bölümde *Kitâb-ı Verdiyye* adlı eserin içeriği, nüshaları tanıtılmış ve eserin tenkitli neşri ile Türkiye Türkçesine aktarımı verilerek cebir bölümünün matematik yönünde değerlendirilmesi yapılmıştır (Eryılmaz, 2021).

Son yapılan çalışmalardan biri de *İbrahim Kâmî B. Ali'nin El-Meftûh Adlı Eserinin Tenkitli Neşri ve Matematiksel Değerlendirmesi* adlı yüksek lisans tezidir. Fatma Zehra Güngör tarafından hazırlanan çalışmada sırasıyla İbrahim Kâmî B. Ali, eserleri, *El-Meftûh* adlı eser ve nüshaları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra eserin bölümleri detaylı bir şekilde ele alındıktan sonra eserin tenkitli neşri verilmiştir (Güngör, 2022).

Henüz yayınlanmamış olan ve Atilla Polat tarafından doktora tezi şeklinde hazırlanmakta olan Matrakçı Nasuh'un *Umdetü'l-Hisâb* başlıklı eserinin matematiksel açıdan değerlendirilmesi yapılmaktadır (Kalafat, 2020: 21; Kaya, 2022: 10).

G.6. KÂTİP 'ALÂ'UDDÎN YÛSUF VE MÜRŞİDÜ'L-MUḪĀSİBÎN HAKKINDA

G.6.1 Künye

Eser Kâtip 'Alā'uddīn Yūsuf tarafından kaleme alınmıştır. Yazar hakkında Kânûnî Sultan Süleyman döneminde yaşadığı, *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'in Köprülü nüshasında adının "Kâtib-i Dîvân-ı İbrâhîm Paşa" şeklinde geçmesiyle onun Kânûnî'nin ikinci sadrazamı olan Maktul (Pargalı) İbrahim Paşa'nın divanında katip olarak çalıştığı, H. 917 / M. 1512 yılında sağ olduğu ve Osmanlı matematik alanında *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* ve *Zübde mine'l-Hisâb* isimli iki eseri bulunduğu bilgileri kaynaklarda geçmektedir (İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46; Fazlıoğlu, 2003a: 355; Oğuz Ceyhan, 2016: 16; Kaya, 2022: 11; Oğuz Ceyhan, 2023: 187). Bunun dışında yazar hakkında bilgi bulunamamıştır.

Keşfü'z-Zunûn'da eserin Türkçe bir risale olduğu, bir giriş ve iki makaleden oluştuğu, birincisinde aritmetiğin temel kuralları ve ikincisinde de bu aritmetik kuralların detayları hakkında yazıldığından bahsetmektedir (Kâtip Çelebi, 2007: 1320). OMLT'de ise eserin Kâtip Çelebi tarafından müellifi bilinmeyen bir eser olarak söz edildiği ve bir *giriş*, iki *makale*, bir *hatime*den meydana gelen dört nüshaya sahip bir eser olduğu söylenmektedir (İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46).

Yazarın iki eserinden biri olan *Zübde mine'l-Hisâb* muhasebe matematiği üzerine yazılmış ve Türkçe tercüme edilmiş bir eserdir (Kaya, 2022: 12). Eserin *Keşfü'z-Zunûn*'da *ez-Zübdetü fi'l-Hisâb*, OMLT'DE *al-Zubda fi'l-Ḥisāb* adıyla bahsedildiği, eserin üç makale üzerine düzenlenmiş olduğu ve eserin nüshasına rastlanmadığı geçmektedir (Kâtip Çelebi, 2007: 767; İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 47). Eserin müstensih hattı olan nüsha Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi'nde Atilla Polat tarafından keşfedilmiştir (Kaya, 2022: 11). Bu nüsha Yasin Kaya tarafından yüksek

lisans tezi olarak çalışılmıştır (Bk. G.4. TÜRK DİLİ ALAN YAZININDA MATEMATİK KONULU YAZMA ESER ÇALIŞMALARI).

Yazara ait olan müellif hattının yazması Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Ms.or.oct. 2398 numarada *Kātib ʿAlā'eddīn* yazar ve *Mürşidü'l-muḥāsibīn* eser adıyla kayıtlıdır. 118 varaktır ve her sayfa 9 satırdan oluşur[3]. Kısmen harekeli nesihle reyhani karışımı olan eser H. 916 şevval ayının sonlarına doğru (M. 1511 Ocak) yazılmış tercüme bir eserdir. Eserin nerede yazıldığı nüshada geçmemektedir. Kâtip 'Ala'uddīn Yûsuf *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'i Maktul (Pargalı) İbrahim Paşa'nın divanında katiplik yapmasından hareketle bu divanda yazmış olduğu çıkarılabilir.

Yazmada eserin kime sunulduğu hakkında doğrudan bir ifade yoktur. Fakat *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* adının "Saymanların Kılavuzu" anlamı taşımasından eserin amacının Osmanlı medreselerinde okutulacak muhasebe sınıfına, bu yolda ilerleyecek kişilere yazıldığı çıkarılmaktadır.

Nüshanın başlarında esere adının *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* konulduğu, tercüme bir eser olduğu, Kâtib 'Alâ'u'ddîn tarafından yazıldığı not düşülmüştür. Ancak eserin hangi dilden ve hangi eserden/eserlerden tercüme bir eser olduğundan söz edilmemiştir:

> *Be-ṭarīḳ-i aḥsen ve eshel intiḫāb ve tercüme olındı ve bu risāleye "Mürşidü'l-Muḥāsibīn" diyü ism ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime üzerine cemʿ olındı. Ammā bu ʿilme ṭālib ve rāġıb olan ẕāt-ı şerīfüŋ ve ʿunṣur-ı laṭīfüŋ dīde-i pür-nūrı bu elif vü bī-menzilesinde olan muḫtaṣara daḫı vāḳıʿ olursa mes'ūldür ki bu risāleyi inşā ve tercüme iden ezʿafü ʿibād rabbü'l-ʿālemīn kātib 'Alā'u'd-dīn faḳīri daḫı ḫayr duʿādan unutmaya.* "En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba "Saymanların Kılavuzu" diye ad konularak giriş, iki makale ve son bölüm üzerine kuruldu. Fakat bu ilme istekli ve rağbet etmiş olan şerefli kişinin ve güzellik sahibi varlıkların nur dolu gözü bu tam ve eksiksiz içerisinde olan kısa bilgiye de sahip olursa sorumlu tutulandır ki bu kitabı yazan ve çeviren kulların en zayıfı Kâtib Alauddin fakirini de Âlemlerin Rabbi hayır duasından eksik etmesin." 3b/1-4a/2.

Kaya, Kâtip 'Ala'uddīn Yûsuf'un bir diğer eseri *Zübde mine'l-Hisâb* için eserde geçen manzum şeklinde verilmiş matematik probleminin orijinalinin Farsçaya

[3] OMLT'de yazmanın 120 varaktan oluştuğundan söz etmektedir. Ancak 118b/120b aralığında Farsça *Ḳaṣīde-i Muṣanna*ʿ bulunmakta ve bu kısım ana metin içerisine dâhil değildir.

dayanmasından ve eserde geçen *levḥī*, *kebnī* ve *pirī* gibi Arapça risalelerde görülen kavramlardan dolayı hem Arapça hem Farsçadan çeviri yapılarak oluşturulduğunu ve eserin tek bir eserden tercüme olmadığını belirtmiştir (Kaya, 2022: 13-14). Zira iki eserin manzum problemlerinin aynı olması ve Arapça terimlerden hareketle bu ifadeleri *Mürşidü'l-Muḥāsıbīn* için de söylemek, yani eserin her iki dilden yararlanıldığını çıkarmak uygundur. Nitekim Oğuz da *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'in Osmanlı medreselerinde baş kaynak olarak görülen ve Nizamuddin Nisaburî (XIII.-XIV. yüzyıl) tarafından Arapça telif edilen *Şemsiyye fi'l-Hisab* adlı eserinden ve Ali Kuşçu (ö. 1474) tarafından Arapça olarak telif edilerek Osmanlı'da hesabın geleneğinin Hindî hesabı olmasında etkisi olan *Risaletü Muhammediye fi'l-Hisâb* adlı eserden büyük oranda yararlandığını belirtmiştir (Oğuz Ceyhan, 2019: 125; Baga, 2007: 55-57; Kaya, 2022: 14; Oğuz Ceyhan, 2023: 185). Ali Kuşçu'nun bu eserinde geçen bir sayısının sayıdan olup olmaması durumu metnin başlarında da geçerek yazarın bu eserlerin konularına hâkim olduğunun ve yararlandığının göstergesidir:

> *Bes bu taḳdīrce bu ʿilmüŋ mevżūʿı ʿaded vāḳıʿ olur. Ammā ḥükemānuŋ kimisi vāḥid ʿadeddendür ve evvel-i ʿaded oldur ve kimi<si> ʿadedden degüldür, "Evvel-i ʿaded ikidür" diyü iḫtilāf itmişlerdür. Zīrā el-ʿadedü hüve mā-yeteʾellefu mineʾl-vaḥadāt veʾl-ʿadedü nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḥāṣiyeteyn muḳteżāsınca vāḥid ʿadedden olmaz ve Fiṣaġorıs ḳavli üzre vāḥid ʿadedden olmaduġı bī-miṣl olduġındandur. Anuŋ-çün-ki her gāh gendü miṣline ḍarb veyā ḳısmet itseler taġyīr vaż' itmez.* "Öyleyse buna göre bu ilmin konusu sayı olur. Fakat âlimlerin kimisi <için> bir, sayıdandır ve ilk sayı odur, kimisi için <bir>, sayıdan değildir <ve> "ilk sayı ikidir" diye anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Çünkü sayı birimlerden oluşur ve iki kenarın toplamının yarı miktarının sayısı olması gereğince bir, sayıdan sayılmaz ve birin sayıdan sayılmaması büyük bilgin Pisagor'un sözü üstüne benzersiz görüldüğü içindir. Bu yüzden her zaman <sayıyı> kendi katına çarpsa veya bölseler değişiklik belirtmez." 4b/5-5a/7.

Bu ifadelerin hepsi Ali Kuşçu'nun fikirlerinden ve matematik alanında süregelen tartışmalardan yararlandığını, Kuşçu'nun Osmanlı sınırları içerisinde temsilcilerinden biri olduğu matematik bilimi için önemli merkez hâline gelen Semerkant matematik-astronomi okulu ve bu okulun ekolünden izler taşıdığını göstermektedir (Fazlıoğlu, 2003c: 22; Fazlıoğlu, 2010: 170, Sonnur Özcan, 2021: 228; Oğuz Ceyhan, 2023: 187).

Türk dili tarihi açısından *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* XVI. yüzyılın Türkçe matematik konulu eserleri olarak literatürde bulunmasının yanında dil özellikleri bakımından da Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini belirgin bir şekilde gösteren, söz varlığı açısından Arapça ve Farsça sözcüklerin fazlasıyla olduğu geçiş dönemi eseri olarak tanımlanır.

G.6.2. Kurgu ve İçerik

Metin *besmele*, *hamdele* ve *salvele* bölümleriyle başlamaktadır. Bu bölümlerden sonra *sebeb-i telif*e geçmeden önce yazar matematik biliminde en önemli konunun hesap ilmi olmasından ve onun güzelliğinden övgüyle şöyle bahsetmiştir:

> *Ve baʿd bilgil ki ʿilm-i riyāżīnüŋ eşrefī ʿind ulū'l-elbāb ve "litaʿlemū ʿadede's-sinīn ve'l-ḥisāb" muḳteżāsınca ʿilm-i ḥisābdur. Ḥattā baʿż ʿulemāʾ "cemīʿü'l-ʿulūm ke'l-vezīr ve ʿilmü'l-ḥisāb ke'l-meliki mā-ḫalā ʿilme'd-dīn" diyü naḳl itmişlerdür.* "Bundan sonra riyazi ilminin en şereflisi, akıl sahiplerine göre "yılların sayısı ve hesabı" gereğince hesap ilmi olduğunu bil. Hatta bazı bilginler "Din ilmi dışında bütün ilimler vezir gibidir, hesap ilmi padişah gibidir" diyerek aktarmışlardır." 2a/6-2b/3.

Bu bilgilerden sonra yazılış amacı açıklanmıştır. Yazar matematik konusunda kaleme alınmış kitapların birçoğunun Arapça ve Farsça olarak yazılmasından şikâyet etmekte ve Türkçede matematik konusunda seçkin bir eser bulunmamasından yakınmaktadır. Bu amaçla yazar, eseri en güzel ve en kolay yöntemle tercüme ettiğini belirtmiştir. Yazarın önce hesap ilminde Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmış kitaplarda muhasiplerin anlaşılması güç olan şeyler biriktirdiğini belirtmesi, bu kitaplardaki zorluğa bakılarak Türkçe bir eserin gerekli ve güvenilir görülmesinden bahsetmesi, o zamanda Türkçeyle yazılmış daha anlaşılır bir kitabın talep edilmesinden söz etmesi ve eserdeki manzum matematik probleminin orijinalinin Farsça olduğunun düşünülmesi, eserin her iki dilde yazılmış hesap kitaplarından yararlanılarak oluşturulmuş olabileceğinin göstergeleridir (Bk. G.6.5. Dil ve Üslup). Bu amaç şu şekilde söz edilmiştir:

> *Anuŋ-çün ki bu ʿilmde vāḳıʿ olan kitāblaruŋ kimi ʿArabī ve kimi Fārsīdür ki müteḳaddimīn ve müteʾaḫḫirīnüŋ her biri daḳāyıḳ derc itmişlerdür ve vilāyet-i Rūmda ekṣer istiʿmāl olan lisān-ı ḫod Türkīdür. Bes bu Türkī dilde daḫı bir ḫoş risāle olmaḳ fī-zemāninā haẕā maṭlūb ve merġūb olduġı eclden ʿulemāʾ-yı selef ve nübelāʾ-ı ḫalef resāʾilinde vāḳıʿ olan müşkilāta*

> *naẓar olınup şol nesneler ki gereklü ve muʿteberdür. Be-ṭarīḳ-i aḥsen ve eshel intiḫāb ve tercüme olındı ve bu risāleye "Mürşidü'l-Muḥāsibīn" diyü ism ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime üzerine cemʿ olındı.* "Bu yüzden bu ilimde olan saygın kitapların bazısı Arapça ve bazısı Farsça olduğundan öncekiler ve sonrakilerin her biri anlaşılması zor şeyler biriktirmişlerdir ve Rum ilinde en çok kullanılan <dil> kendi dili Türkçedir. Öyleyse bu Türk dilinde daha güzel bir kitabın bugünkü zamanda talep edilmesi ve istenmesinden dolayı eski ilim sahipleri ve sonra gelen fazilet sahiplerinin kitaplarındaki zorluğa bakılarak bu türden eserler gerekli ve güvenilirdir. En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba "Saymanların Kılavuzu" diye ad konularak giriş, iki makale ve son bölüm üzerine kuruldu." 2b/9-3b/5.

Yazar, eserin bölümlerini tek tek numaralandırarak açıklamış ve bu bölümlerin içeriği hakkında bilgi vermiştir. Eserde bölümlerin her biri konuların daha kolay takip edilebilmesi için kırmızı mürekkeple belirtilerek vurgulanmıştır. Yazarın kurgusuna göre eserdeki bölümler şu şekildedir:

1. Muḳaddime: Aʿdāduŋ taʿrīfi ve ṣuveri ve ʿuḳūdı ve merātibi beyānındadur. "Giriş: Sayıların tanımı, görünüşleri, sayı değerleri ve basamaklarını açıklar."

2. Maḳāle-i evvel: Ḥisābuŋ uṣūli beyānındadur ve bu maḳāle iki bābdur. "İlk makale: Hesabın yöntemini açıklar ve bu makale iki bölümden oluşur."

2.1. Bāb-ı evvel: Ṣıḥāḥuŋ ḥisābları beyānındadur ve bu bāb altı aṣldur. "Birinci bölüm: Tam sayıların hesaplanmasını açıklar ve bu kısım altı kuraldan oluşur."

2.1.1. Aṣl-ı evvel: Aʿdāduŋ cemʿi beyānındadur. "Birinci kural: Sayıların toplanmasını açıklar."

2.1.2. Aṣl-ı ṯānī: Tefrīḳ beyānındadur. "İkinci kural: Çıkarmayı açıklar."

2.1.3. Aṣl-ı ṯāliṯ: Ḍarb beyānındadur. "Üçüncü kural: Çarpmayı açıklar."

2.1.4. Aṣl-ı rābiʿ: Ḳısmet beyānındadur. "Dördüncü kural: Bölmeyi açıklar."

2.1.5. Aṣl-ı ḫāmis: Nisbet beyānındadur. "Beşinci kural: Oranlamayı açıklar."

2.1.6. Aṣl-ı sādis: Ceẕr istiḫrāc itmek ṭarīḳin bildürür. "Altıncı kural: Karekök çözmenin yöntemini açıklar."

2.2. Bāb-ı ṯānī: Küsūruŋ ḥisābı beyānındadur ve bu bāb on iki faṣldur. "İkinci bölüm: Kesirlerin hesabını açıklar ve bu bölüm on iki kısımdan oluşur."

2.2.1. Faṣl-ı evvel: Küsūruŋ uṣūli ve ṣuveri beyānındadur. “Birinci kısım: Kesirlerin yöntemi ve görünüşlerini açıklar.”

2.2.2. Faṣl-ı ṣānī: Tebāyün ve teşārük beyānındadur. “İkinci kısım: Aykırı ve ortak sayıları açıklar.”

2.2.3. Faṣl-ı ṣāliṣ: Maḫrec beyānındadur. “Üçüncü kısım: Paydayı açıklar.”

2.2.4. Faṣl-ı rābiʿ: Küsūruŋ tecnīsi ve basṭı ve refʿi beyānındadur. “Dördüncü kısım: Kesirlerin paydasını eşitlemeyi, tam sayıyı bileşik kesre çevirmeyi ve tam sayılı kesre dönüştürmeyi açıklar.”

2.2.5. Faṣl-ı ḫāmis: Küsūruŋ taḥvīli beyānındadur. “Beşinci kısım: Kesirlerin dönüştürülmesini açıklar.”

2.2.6. Faṣl-ı sādis: Küsūruŋ tefāżulı beyānındadur. “Altıncı kısım: Kesirlerin miktar farkını açıklar.”

2.2.7. Faṣl-ı sābiʿ: Küsūruŋ cemʿi beyānındadur. “Yedinci bölüm: Kesirlerin toplamını açıklar.”

2.2.8. Faṣl-ı ṣāmin: Küsūruŋ tefrīḳi beyānındadur. “Sekizinci bölüm: Kesirlerin çıkarmasını açıklar.”

2.2.9. Faṣl-ı tāsiʿ: Küsūruŋ ḍarbı beyānındadur. “Dokuzuncu kısım: Kesirlerin çarpımını açıklar.”

2.2.10. Faṣl-ı ʿāşir: Küsūruŋ ḳısmeti beyānındadur. “Onuncu kısım: Kesirlerin bölümünü açıklar.”

2.2.11. Faṣl-ı ḥādī ʿaşer: Küsūruŋ nisbeti beyānındadur. “On birinci kısım: Kesirlerin oranını açıklar”

2.2.12. Faṣl-ı ṣānī ʿaşer: Küsūruŋ ceẕri beyānındadur. “On ikinci kısım: Kesirlerin karekökünü açıklar.”

3. Maḳāle-i ṣānī: Ḥisābuŋ fürūʿı beyānındadur ve bu maḳāle daḫı üç rükn üzerine mebnīdür. “İkinci makale: Hesabın alt dallarını açıklar ve bu makale de üç sütun üzerine kuruludur.”

3.1. Rükn-i evvel: Erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe beyānındadur. “Birinci sütun: Dört orantılı sayıları açıklar.”

3.2. Rükn-i ṣānī: Ḫaṭā’yeyn beyānındadur. “İkinci sütun: Çift yanlış hesabını açıklar.”

3.3. Rükn-i ṣāliṣ: Cebr vü muḳābele beyānındadur. “Üçüncü sütun: Cebir ve mukabeleyi (denklem çözümlenmesini) açıklar.”

4. Ḫātime: Mesā’il-i müteferriḳa beyānındadur ve bu dört faṣldur. “Son bölüm: Ayrık denklemleri açıklar ve bu, dört bölümden oluşur.”

4.1. Faṣl-ı evvel: Cebr vü muḳābele ile istiḫrāc olanlar beyānındadur ve bu faṣl on mes’ele üzerine mebnīdür. “İlk bölüm: Denklem çözümlemesiyle sonuç çıkarılanları açıklar ve bu bölüm on problem üzerine kurulmuştur.”

4.2. Faṣl-ı ṣānī: Ḫaṭā’yeyn ile istiḫrāc olacaḳ mesā’il beyānındadur ve bu daḫı on mes’eledür. “İkinci bölüm: Çift yanlış hesabı ile sonuç çıkarılan problemleri açıklar ve bu da on problemden oluşur.”

4.3. Faṣl-ı ṣāliṣ: Erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ile istiḫrāc olacaḳ mesā’il beyānındadur ve bu faṣl daḫı on mes’ele üzerine mebnīdür. “Üçüncü kısım: Dört orantılı sayı ile çözülecek denklemleri açıklar ve bu kısım da on problem üzerine kuruludur.”

4.4. Faṣl-ı rābiʿ: Erkāna iḥtiyācı olmayan mesā’il beyānındadur ve bu faṣl daḫı on mesā’il üzerine mebnīdür. “Dördüncü kısım: Sütunlara gerek olmayan denklemler üzerinedir ve bu kısım da on problem üzerine kuruludur.”

Özetle eser *mukaddime*, *birinci makale*, *ikinci makale* ve *son bölüm* olmak üzere dört ana bölümden oluşmakta; *birinci makale* iki kısma, *ikinci makale* üç kısma ve *son bölüm* de dört kısma ayrılmaktadır.

Eserin içerisinde birçok problem yer almaktadır. Bölümler arasında geçen problem şunlardır:

Birinci makalenin birinci bölümü: Birinci makalenin bu bölümü on üç problem içermektedir. Birinci kural alt başlığında toplama üzerine, ikinci kural alt başlığında çıkarma üzerine bir problem işlemin görünüşüyle yer almaktadır. Üçüncü kuralda temel bir çarpma ve iki çarpılan işleminde bir problem, birleşik çarpmanın onlar basamağının tekrarlı olmaması üzerine iki problem, birleşik çarpmanın onlar basamağının tekrarlı olması üzerine üç problem sayısal ifade içermeden verilmekte ve bir temel çarpma problemi de her bir çözüm aşamasının görünüşü verilerek yer almaktadır. Yine dördüncü kuralda da çözüm aşamalarının sayısal olarak aktarıldığı bir temel bölme problemi varken beşinci kuralda bir oran problemi sadece yazılı ifadeyle görünür. Son olarak altıncı kuralda karekök alma üzerine iki problem verilerek bir problemin her bir aşamasında işlemin görünüşü aktarılmış, bir problem de işlem verilmeden anlatılmıştır.

Birinci makalenin ikinci bölümü: Burada on bir problem vardır. İkinci bölümün ilk üç kısmında sayısal örnekler bulunur, bir problem içermez. Konuya ait sonraki kısımlarda ise sekizinci ve on ikinci kısımda ikişer problem, diğer kısımlarda da birer problem yer almış, ancak bu kısımdaki problemlerin çözümünde işlemin görünüşü verilmemiştir.

İkinci makalenin birinci sütunu: Dört orantılı sayılarla ilgili iki problem işlemin görünüşüyle yer almaktadır. Bir problem ölçü terimlerinin kullanıldığı bir alım satım problemi iken diğer problem de işçi problemi üzerinedir.

İkinci makalenin ikinci sütunu: Çift yanlış hesabı üzerine iki problem bulunmaktadır. Birinci problem alım satım problemi, ikinci problem de sayı problemi ile ilgilidir. Bu problemlerin çözümlü bir görünüşü yoktur.

İkinci makalenin üçüncü sütunu: Cebir ve mukabele üzerine bu bölüm on problem içermektedir. Problemlerin ikisi cebir ve mukabele, ikisi de sadeleştirme ve tamamlama ile ilgilidir. Bunun dışında yalın terimler ve katışık terimlerden üçer problem yer almaktadır. Bu problemlerin işlemleri için görünüş verilmemiştir.

Son bölüm: Ayrık denklemlerin çözümlenmesi kırk problem içermekte ve bu bölümün dört alt başlığı onar problemden oluşmaktadır. Cebir ve mukabele ile çözümlenenlerin verildiği birinci bölümde problemler yalın terimler ve katışık terimlerin birincisi, ikincisi ve üçüncüsüne göre ayrılarak seçildiği görülmektedir. Bu problemler anlatılırken sayısal ifadeler bulunmamaktadır. Çift yanlış hesabı ile çözümlenenlerin verildiği ikinci bölümde ilk problem hariç diğer problemlerin sonucunda işlemin çözümü yer almaktadır. İlk problem ise manzum biçimde yazılmıştır (Bk. G.6.5. Dil ve Üslup). Üçüncü bölümde dört orantılı sayı ile çözümlenenler işlemin görünüşü ile aktarılmış, sütunlara gerek olmayan denklemlerin çözümlerini ele alan dördüncü bölümde ise problemler için sayısal ifadeler kullanılmamıştır.

Buna göre *giriş* hariç diğer bölümlerde 80'e yakın problem ele alındığı gözlemlenmiştir. Bu kadar problemin bulunması eserin temel bir hesap kitabı olduğunun ve matematiği öğretme amacı taşıdığının kanıtıdır.

Eserde kullanılan rakam ve hesap sistemi Hindî hesaptır. Hindî hesabı kâğıt ve kalem kullanımının yaygınlaşmasıyla Osmanlı'da temel aritmetik ve muhasebe matematiğinin temel olarak aldığı, Osmanlı sahası matematik konulu yazma eserlerinin kullandığı, eserin içerik ve seviyesini koruduğu bir hesap sistemidir (Fazlıoğlu, 1998b: 262; Oğuz Ceyhan, 2023: 185). *Mürşidü'l-Muḥāsibîn* Hindî hesabının temel düzeyde gösterildiği bir eserdir. Metin içerisinde rakamların

görünüşünden bahsedilirken bu rakamların Hint bilim adamlarından alındığı söz edilmesiyle Hindî hesap kullanıldığı dolaylı bir ifadeyle söylenmiştir:

> *Ṣuver-i aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl iḫtiyār itmişlerdür ki ol eşkāl bunlardur:*
>
> *9 8 7 6 5 4 3 2 1*
>
> *ve dükeli aʿdāduŋ ʿuḳūdı bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ ismleridür.* "Sayıların görünüşü için Hint âlimleri dokuz şekil seçmişlerdir, o şekiller bunlardır: 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 ve hepsi sayıların sayı değerleri, bu dokuzluk şeklin adlarıdır." 6b/8-7a/4.

Mürşidü'l-Muḥāsibīn XVI. yüzyılda yazılan temel muhasebe matematiğinin işlendiği bir eserdir. Bu dönemde yazılan eserlerden *Mecmaʿü'l-Kavâʿid*, *Umdetü'l-Hisâb* ve *Zübde mine'l-Hisâb* Osmanlı muhasebe matematiğinin işlendiği eserler arasındadır (Bk. Özçelik, 2009; Karagöz, 2013; Kaya, 2022). Özellikle *Zübde mine'l-Hisâb* Kâtip 'Ala'uddîn Yûsuf'un bir diğer eseri olması ve bu eserle *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* arasındaki bazı konuların, ifadelerin ve problemlerin benzerlik taşıması eserler arasında dikkat çeken bir meseledir.[4]

G.6.4. Eserin Nüshaları

Eserin IRCICA yayınlarından çıkan Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi'nde (OMLT) dört nüshası bulunmaktadır (İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46). Ancak www.yazmalar.gov.tr internet adresinden yapılan taramalar sonucu eserin bir nüshasının bulunduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Böylece eserin bilinen beş nüshası olduğu görülmüştür.

Eserin nüshaları kronolojik sıralamayla; Berlin nüshası, Çorum nüshası, Yusuf Ağa nüshası, Köprülü nüshası ve Hasanpaşa nüshasıdır.

Çorum nüshası dijital olarak görüntülenebilmektedir[5]. *Berlin* nüshası da 2021 yılından itibaren Berlin Kütüphanesi'nin internet adresinde dijital olarak görüntülenmeye başlamıştır[6]. *Yusuf Ağa* ve *Köprülü* nüshaları dijital olarak taranamamaktadır. Bu

[4] Söz konusu bu iki eser arasında Kaya ile birlikte görülen benzerlik ve farklılıklar üzerine ortak bir çalışma hazırlanacaktır.

[5] Ayrıntı için bk. www.yazmalar.gov.tr.

[6] Ayrıntı için bk. https://digital.staatsbibliothek-berlin.de.

nüshalar OMLT'de adlı eserde taranabilmektedir (Bk. İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46-47). *Hasanpaşa* nüshası ise www.yazmalar.gov.tr sitesinde künye bilgilerine ulaşılarak bulunduğu kütüphaneden talep edilerek taranabilmektedir.

G.6.4.1. Berlin Nüshası (B)

Şevval H. 916'nın sonlarına doğru (M. Ocak 1511) yazılmıştır. Yazaeı Kâtip 'Alâ'uddîn Yûsuf'dur. Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Ms.or.oct. 2398 numarasıyla kayıtlı olan bu nüsha eserin müellif hattı ve en eski nüshadır. Yazma 118 varak ve her varak 9 satırdan oluşmaktadır. Eserin hattı nesih ve reyhani karışımıdır, ağırlıklı olarak harekesiz yazılmıştır. Okunaklı ve temiz olan B nüshası tam ve eksiksiz bir nüshadır (Bk. G.6.1. Künye).

Bu nüsha XX. yüzyıldan önce başka bir kütüphanede, sahafta veya yerde bulunmaktaydı. XX. yüzyıla gelindiğinde yazma Osman Reşer tarafından Berlin Devlet Kütüphanesi'ne satılmıştır. Reşer'in sattığı yazmaların fiziksel durumu ve içerik açısından titiz çalışmaları seçtiği dikkate alındığında bu nokta 'Alâ'uddîn Yûsuf'un eserini değerli hâle getiren bir durumdur (Averbek, 2021: 480). *Mürşidü'l-Muḫāsibin*'in bu nüshası 8 Haziran 1926 tarihinde kütüphane sağlama defterine kaydedilmiştir (Averbek, 2021: 513). Bu da eserin bu tarihten önce Berlin Devlet Kütüphanesi'ne satıldığı çıkarılmaktadır.

G.6.4.2. Çorum Nüshası (Ç)

Çorum İl Halk Kütüphanesi'nde nr. 3076 ile kayıtlı olan nüshadır. Ç nüshası Cemaziyelahir H. 917'nin sonlarına doğru (M. Eylül 1511) yine Kâtip 'Alâ'uddîn Yûsuf tarafından istinsah edilmiştir. Yazma birkaç örnek hariç harekesiz nesihle yazılmıştır. 70 varaktır ve her varak 11 satırdan oluşur.

B nüshasıyla aynı tarihte yazılan Ç nüshası arasında sadece 8 ay fark söz konusudur. Nüshanın *besmele*, *hamdele*, *salvele* ve *sebeb-i telif* bölümleri yoktur ya da eksiktir. *Mukaddime* bölümünün ise başı verilmemiştir ya da eksiktir. Bundan sonraki bölümlerle başlıkların ve bazı işlemlerin kırmızı mürekkeple gösterilmesi B nüshasıyla aynıdır. Sadece bazı bölümlerde konuların anlatımında değişiklikler yapıldığı ve birkaç problemin değiştirilmesiyle yeni problemlerin verildiği görülmüştür. Bu bakımdan Ç nüshası B nüshasının gözden geçirilmiş biçimi olduğu söylenebilir. Bu

nüshanın yazısı okunaklıdır, ancak sayısal karalamalar ve kâğıt üstündeki lekelerin görülmesi açısından B nüshasına göre temiz bir hat değildir.

G.6.4.3. Yusuf Ağa Nüshası (Y)

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde, Yusuf Ağa Koleksiyonu'nda nr. 309/2 ile kayıtlıdır. 30 (25b/55b) varaktır. Her varağı 22 satır olan Y nüshası H. 12. yüzyıl başlarında (M. 17. yüzyıl sonu) istinsah edilmiştir (İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46). Müstensih bilgisi yoktur.

Talik yazı ile yazılan yazma, birtakım farklılıklar hariç B nüshasını temel almıştır. Yazısı temiz ve okunaklıdır.

G.6.4.4. Köprülü Nüshası (K)

Köprülü Kütüphanesi'nde, Hacı Ahmed Paşa Koleksiyonu'nda nr. 296 ile kayıtlıdır. H. 12. yüzyılda (M. 17-18. yüzyıl) istinsah edilmiştir (İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, 1999: 46). Müstensih bilgisi yoktur. 27 varaktır ve 15 satırdan oluşur.

Yazmanın hattı nesih ve divani karışımı olup B nüshası temel alınarak istinsah edilmiştir. K nüshasının *hatime* bölümünde ikinci kısmın onuncu problemi, üçüncü kısmı ve dördüncü kısmı eksiktir. Okunaklı ve genel olarak temiz bir yazmadır.

G.6.4.5. Hasanpaşa Nüshası (H)

Çorum, Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde 19 Hk 1736/7 numarasıyla kayıtlıdır. 7 (39b/46b) varak, 32 satırdan oluşur. www.yazmalar.gov.tr adresinde 39b-45b şeklinde verilse de nüsha incelendiğine bir sayfa daha bulunduğu görülmektedir.

H nüshası harekesiz nesihle yazılmıştır. OMLT'de yer almayan ve taramalar sonucunda tespit edilmiş olan bir nüshadır. Nüshası temiz ve okunaklıdır. B nüshasının temel alındığı gözlemlense de birtakım farklılıklar görülmektedir. Ayrıca nüshada bazı bölümlerin bulunmadığı ya da eksik olduğu saptanmıştır.

G.6.5. Berlin ve Çorum Nüshaları Arasındaki İlişki

Kâtib ʿAla'uddīn'e ait müellif nüshası Berlin ve yine kendisi tarafından istinsah edilen nüsha Çorum arasında 7-8 ay fark vardır. Bu iki nüsha *Metin* bölümünde karşılaştırmalı metin çalışması yapılmıştır (Bk. I. Metin). Ayrıca bu kısımda da metin kurgusu ve terim sözlüğü açısından iki nüshanın ilişkisine yer verilmiştir.

G.6.5.1. Nüshalar Arasındaki Kurgusal Durum

Berlin'de konuya geçmeden önce *besmele*, *hamdele*, *salvele*, *sebeb-i telif* bölümleri bulunmaktadır. Çorum'da ise bu bölümler yoktur ve *mukaddime* bölümünün başı verilmemiştir ya da eksiktir. Çorum'da bu bölümlerin yer almaması Kâtib ʿAlā'uddīn'in oluşturduğu eseri tekrardan istinsah etmesiyle ilgilidir. Nitekim, sık bir şekilde aktarılan, istinsah edilen veya tercüme edilen eserlerde bu kullanım söz konusu olabilir ve bu o dönem içerisinde eserin saygınlığının simgesi olarak düşünülebilir (Kalafat, 2020: 22).

Berlin ve Çorum nüshalarının her ikisi de konu bakımından sırasıyla mukaddime, birinci makale, ikinci makale ve son bölüm olmak üzere dört ana bölümden meydana gelmiş; birinci makale iki kısma, ikinci makale üç kısma ve son bölüm ise dört kısma ayrılmıştır. Sıralama açısından farklardan biri son bölümün çift hata ile çözümlenecek problemlerin verildiği ikinci kısmın dokuzuncu ve onun problemleri birbirinden farklıdır. Yani Berlin'de dokuzuncu problem Çorum'da onuncu problem olarak geçerken yine Berlin'de onuncu problem Çorum'da dokuzuncu problem içerisinde yer almaktadır.

İki nüsha arasındaki farklar genellikle problemlerde görülmüştür. İlk olarak fark Berlin'de üçüncü kural bölümünde birleşik çarpma anlatılmadan önce iki problem veya örnek geçmektedir. Çorum'da ise aynı bölüm üç problem veya örnek üzerine kurulmuştur. Son bölümün dört orantılı sayılarla çözümlenecek problemlerin verildiği üçüncü kısımda Berlin'de on, Çorum'da dokuz tane problem vardır ve Berlin'de bu problemlerin dokuzuncusu Çorum'da geçmemektedir. Bunun dışında yazmaların son bölümünün cebir ve mukabele yöntemiyle çözümlenen problemlerin bulunduğu birinci kısımda beşinci problem ve çift yanlış hesabıyla çözümlenen problemlerin verildiği sekizinci problem iki nüshada aynı değildir (Bk. I. Metin ve Ek. 3.1. Metin ve Problemler).

Nüshalar arasında görülen farklardan biri de problemlerin çözümünde işlemin görünüşünün verilip verilmemesidir. Özellikle son bölümde, dört orantılı sayılarla çözümlenen problemlerin bulunduğu üçüncü kısım içerisinde problemlerin çoğu Berlin nüshasında işlemlerin çözümlenişi, bir başka ifadeyle görünüşü ile verilirken Çorum nüshasında ise işlemlerin görünüşü verilmemiştir.

G.6.5.2. Nüshalar Arasındaki Terimsel Durum

Berlin (B) ve Çorum (Ç) nüshaları arasında matematik terimleri açısından benzerlik ve farklılıklar birkaç fiil ve isim örnekleri üzerinden karşılaştırılmıştır. Buna göre nüshalara göre terim kullanımı şu şekildedir:

Anlamı	B Nüshası	Ç Nüshası
Toplamak	cemʿ eyle- cemʿ it-	cemʿ eyle- cemʿ it-
Çıkarmak/Eksiltmek	al- gider- naḳṣ it- refʿ it- ṭarḥ it- vażʿ it-	al- git- naḳṣ it- refʿ it- ṭarḥ it- vażʿ it-
Çarpmak	ḍarb eyle- ḍarb it- ṭut-	ḍarb eyle- ḍarb it- ṭut-
Bölmek	ḳısmet eyle- ḳısmet it-	ḳısmet eyle- ḳısmet it-
Oranlamak	mensūb it- mensūb ḳıl- nisbet it-	mensūb it- mensūb ḳıl- nisbet it-

	nisbet vir-	nisbet vir-
(Pay) düşmek	deg- gel- ol- vāḳıʿ ol-	deg- düş- gel- ol- vāḳıʿ ol-
Bölüm	ḫāric ez-ḳısmet ḫāric-i ḳısmet ḳısmetden çıḳan ḳısmetden ḫāric	ḫāric-i ḳısmet ḳısmetden çıḳan ḳısmetden ḫāric
Az	az	az ḳalīl
Çok	çoḳ faẓla faẓlı	çoḳ faẓla faẓlı keṯīr
Çok büyük	bür-aʿẓam	pür-aʿẓam
İkide bir	ikiden bir nıṣf	nıṣf
Ne kadar?	ne-miḳdār	ne ḳadar ne miḳdār/ne-miḳdār
Anamal/anapara	aṣl māl	aṣl māl ser-māye
Filori (İtalya'nın altın sikkesi)	eflūri	filori

Tablo 1: Bazı Terimlerin Berlin ve Çorum Nüshasına Göre Değişimi

Tabloya göre Berlin ve Çorum nüshalarında görülen terimler çoğunlukla benzerlik göstermektedir. Nüshalar arasında metin kurgusu, içerik ve problemlerin neredeyse aynı olmasından ve Kâtib ʿAla'uddīn tarafından yazılıp istinsah edilmesinden dolayı benzer söz varlığının bulunması kaçınılmazdır.

Tamamen farklılığın görüldüğü örnekler para birimi olan "filori" sözcüğünün karşılığında görülmüş, "çok büyük" anlamı için kullanılan *pür-aʿẓam* sözcüğünde de sadece ön seste farklılık gözlemlenmiştir. Bunun dışında kavramların karşılığı içerik ya da ifade farklılığından ötürü Berlin veya Çorum'da birkaç farklı kullanım görülmesiyle değişiklik göstermiştir.

G.6.6. Dil ve Üslup

Eserde kullanılan dil temel matematik konuları ve bu konulara ait problemlerin anlatılmasıyla bilimsel dildir. Yazar bilimsel dil ve üslubu şekillendirirken konuların anlaşılabilmesi için anlatımında eğitsel dil ve üsluba da başvurmuştur. Bunlardan hareketle Kâtip ʿAla'uddīn Yûsuf hem bilim adamı hem eğitimci kişilik rolü üstlenmiştir. Ayrıca yazarın dil ve üslubunu usta bir şekilde kullanabilmesi onun katiplik mesleğinden ileri geldiğini, yetkinliğini göstermektedir (Kaya, 2022: 21).

Metindeki muhatap öğrencilerdir. Bu öğrenciler muhasebe sınıfına yeni başlayan veya başlayacaklar ve eserin Türkçe tercüme edilmesinden dolayı yalnızca Türkçe bilen kişiler içindir. Nitekim Fazlıoğlu, Osmanlı sahasında yazılan Türkçe bilimsel eserlerde muhatabı beş şekilde sınıflandırarak açıklamıştır:

1. İlme yeni başlayan ve yalnızca Türkçe bilen öğrenci.

2. Eserin içerisindeki bilgileri kullanacak ve özümseyecek, yalnızca Türkçe bilen mesleki sınıfa ait kişi.

3. Eserin içerdiği bilgilerin kamuya aktarılması için seçilen ve yalnızca Türkçe konuşan halk.

4. Eserin sunulduğu ve yalnızca Türkçe konuşan veya bilen Sultan ya da yetkili devlet adamı.

5.Kişinin Türkçe dil bilincinin varlığı (Fazlıoğlu, 2003b: 157)

Kâtib ʿAla'uddīn eserde doğrudan muhataptan söz etmemiş ancak Osmanlı sınırları içerisinde Türkçe bir çalışmanın gerekli olduğunu şöyle vurgulamıştır:

> *Anuŋ-çün ki bu ʿilmde vāḳıʿ olan kitāblaruŋ kimi ʿArabī ve kimi Fārsīdür ki müteḳaddimīn ve müteʾaḫḫirīnüŋ her biri daḳāyıḳ derc itmişlerdür ve vilāyet-i Rūmda ekṣer istiʿmāl olan lisān-ı ḫod Türkīdür. Bes bu Türkī dilde daḫı bir ḫoş risāle olmaḳ fī-zemāninā haẕā maṭlūb ve merġūb olduġı eclden ʿulemāʾ-yı selef ve nübelāʾ-ı ḫalef resāʾilinde vāḳıʿ olan müşkilāta naẓar olınup şol nesneler ki gereklü ve muʿteberdür. Be-ṭarīḳ-i aḥsen ve eshel intiḫāb ve tercüme olındı ve bu risāleye "Mürşidü'l-Muḥāsibīn" diyü ism ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime üzerine cemʿ olındı.* "Bu yüzden bu ilimde olan saygın kitapların bazısı Arapça ve bazısı Farsça olduğundan öncekiler ve sonrakilerin her biri anlaşılması zor şeyler biriktirmişlerdir ve Rum ilinde en çok kullanılan <dil> kendi dili Türkçedir. Öyleyse bu Türk dilinde daha güzel bir kitabın bugünkü zamanda talep edilmesi ve istenmesinden dolayı eski ilim sahipleri ve sonra gelen fazilet sahiplerinin kitaplarındaki zorluğa bakılarak bu türden eserler gerekli ve güvenilirdir. En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrilerek bu kitaba "Saymanların Kılavuzu" diye ad konularak giriş, iki makale ve son bölüm üzerine kuruldu." 2b/9-3b/5.

Bu ifadeler dışında dikkat çeken nokta da eserin adı *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* olmasıdır. Eserin adının "Saymanların Kılavuzu" anlamına gelmesinden dolayı muhatap kitle muhasebe sınıfı ve bu sınıfa girecek kişilerdir. Fazlıoğlu'nun sınıflandırmasına göre öncelik muhatap "ilme yeni başlayan ve yalnızca Türkçe bilen öğrenci" ve sonrasında "eserin içerisindeki bilgileri kullanacak ve özümseyecek, yalnızca Türkçe bilen mesleki sınıfa ait kişi" şeklinde belirlenebilir.

Kâtib ʿAla'uddīn Yûsuf'un eserde kullandığı ifadeler bazı kişi ve geleneklerden etkilendiğinin göstergesidir. Örneğin, metinde bir sayısının tanımı ve birin sayıdan kabul edilip edilmemesi konusuna tartışmalı bir üslupla yer verilmiştir. Birin sayıdan kabul edilmemesi Pisagor'un sözünün benimsemesine bağlanarak bir tanık gösterme yapılmıştır. Ardından sayıların görünüşünde bir de gösterilerek yazarın biri sayıdan kabul ettiği ve bununla Ali Kuşçu'nun yolundan hareket ettiği anlaşılmaktadır (Fazlıoğlu, 1998a: 253, Kaya, 2022: 22). Ayrıca Semerkant okulunun ekolünü takip ettiği de bağlamdan çıkarılmaktadır (Bk. G.6.1. Künye).

Yazar anlatımında II. tekil şahıs, III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs, II. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıslarını kullanmıştır. Metin boyunca en çok III. tekil şahıs ve III. çoğul şahıslarını tercih etmiştir:

İmdi girü ḳalan mesā'il daḫı buŋa göre istiḫrāc olınup ***cevāb virile*** *ki ʿārife bu miṣāl* ***kifāyet ider.*** "O hâlde geri kalan problemler de buna göre çözülüp cevap verilerek bilgi sahibine bu örnek yeterlidir." 58a/7-9.

Baʿd-ez-ān ʿaşerātın cemʿ itdükde maḥfūẓı aŋa ***żamm iderler*** *ve eger ḥāṣılda mertebe-i ʿaşerāt olmasa nesne ḥıfẓ itmeyüp hemān ḥāṣılı* ***yazarlar****.* "Ondan sonra onlar basamağını toplayınca akılda tutulanı ona eklerler ve eğer çıkan sonuçta onlar basamağı olmazsa hiçbir şey akılda tutmayıp hemen çıkan sonucu yazarlar." 10b/9-11a/3.

II. tekil şahıs *bilgil* yapısında ve bir problem içerisinde *gel* sözcüğü içerisinde emir yapısıyla geçmiştir:

Bilgil *ki mużāfdan ġayrı küsūr-ı müfredede nıṣfuŋ maḫreci iki ve ṯülṯüŋ maḫreci üç ve rubʿuŋ dört ve ʿöşrüŋ on ve on bir eczādan bir cüz'üŋ on birdür ve ʿalā-haḏā.* "Tamlanan kesirden ayrı basit kesirlerde ikide birin paydası iki, üçte birin üç, dörtte birin dört, onda birin on ve on bir kesir parçasından bir kesir parçasının on birdir ve bunun gibi olduğunu bilin." 41a/4-8.

I. çoğul şahıs istek ekiyle, II. çoğul şahıs da emir ekiyle görülmüş ve problemlerde geçen konuşma içerisinde kullanılmıştır:

Zeyd'de bir miḳdār ve Bekr'de bir miḳdār eflūri olup bir at almaġ-çün bāzāra varıcaḳ Zeyd, Bekr'e "Gel, sende olanuŋ ṯülṯin baŋa vir, bende olana żamm idüp atuŋ bahāsına ***virelüm****" dise…* "Zeyd'de bir miktar ve Bekir'de bir miktar *filori* olup bir at almak için çarşıya varınca Zeyd, Bekir'e "gel, sende olanın üçte birini bana ver, bende olana ekleyip atın değerine verelim" dese…" 108a/5-108b/1.

Eger üç nefer eşḫāṣuŋ evvelki ikinci ile üçünciye "Gelüŋ, sizde olanuŋ cümlesinde nıṣfın baŋa virüŋ, tā ki bende olan on olsun" dise… "Eğer üç kişiden birincisi ikinciyle üçüncüye "Gelin, sizde olanın toplamından yarısını bana verin, sonunda bende olan on olsun" dese" 94a/3-6.

Kâtip ʿAla'uddīn Yûsuf metin içerisinde bazı sözcüklerin Türkçesini, Arapçasını, hatta sözcüğün Arapça farklı şekillerini birlikte kullandığı görülür. Örneğin yazar problemlerden bahsederken istemek eylemini kullandığında bu eylemi bazı örneklerde *dile-*, bazı örneklerde de *maṭlub ol-* şeklinde ifade etmiş, birkaç kez de *murād ol-* şeklinde istemek eylemini kullanmıştır.

Örnek:

> *Eger ṣülṣi ikiye ḍarb itmek murād olsa…* "Eğer üçte biri ikiye çarpmak istenirse…" 51b/2-3.
>
> *Beşi ve nıṣfi ve ṣülṣi on iki ile ṣülṣāne ve rubʿa nisbet itmek dileseler…* "Beşi, ikide biri ve üçte biri on ikiyle üçte ikiye ve dörtte bire oranlamak isteseler…" 53b/5-7.
>
> *Eger altı ile rubʿuŋ ceẕri maṭlūb olsa…* "Eğer altıyla dörtte birin karekökü istense…" 54a/8-9.

Yazar bazen bir problem içerisinde bir sözcüğün aynı anlamda farklı şekillerine yer vermiştir. Bununla yazara hem metin oluşumu üzerinde maharetini göstermiş hem de matematik alanındaki söz varlığına katkı sağlamıştır.

Örnek:

> *Mesʾele-i ʿāşir: Eger māl-ı mechūli taʿʿīf idüp yedisin* ***ṭarḥ itdükden-ṣoŋra*** *bāḳī ḳalanı daḫı taʿʿīf idüp on birin* ***naḳṣ itdükden-ṣoŋra*** *bāḳī ḳalana ṣülṣi ḳadar daḫı ziyāde idüp altısın* ***ref idicek*** *nesne ḳalmasa māl-ı mechūl ne-miḳdārdur, dirler ise...* "Onuncu problem: Eğer bilinmeyen malı iki kat edip yedisini çıkardıktan sonra geri kalanı da iki kat edip on birini çıkardıktan sonra geri kalana üçte biri kadar daha ekleyip altısını çıkarınca artık sayı kalmazsa bilinmeyen mal ne kadardır, denirse" 97b/2-7.

Yukarıdaki örnekte *ṭarḥ it-*, *naḳṣ it-* ve *refʿ it-* fiilleri aynı anlamda, bir arada yer almaktadır. Bu, metin oluşumu açısından eş anlamlı sözcüklerin art arda kullanımına örnektir.

Metinde Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli bağlaç, edat ve ünlem kullanımı oldukça fazladır. Metindeki kurgunun doğru şekilde sağlanabilmesi, metin içerisinde anlatmak istenenin vurgulanması veya güçlendirilmesi ve metnin tekdüze biçiminde kalmaması için bu sözcük türlerine gereksinim duyulmuştur. Metinde görülen bağlaç, edat ve ünlemler şunlardır:

Ammā, *anuŋ-çün*, *anuŋ-çün-ki*, *baʿdehū*, *baʿd-ez-ān*, *belki*, *bes*, *bile*, *bu taḳdīrce*, *çü*, *çün*, *çünki*, *daḫı*, *de*, *digin*, *eger*, *elbette*, *evvelā*, *evvelki*, *fe-emmā*, *fe-lā-cerem*, *gerçi kim*, *gibi*, *göre*, *ḥattā*, *hem*, *hemān*, *her gāh*, *ḫod*, *içün*, *ile*, *imdi*, *ise*, *iy*, *ḳadar*, *ki*, *kim*, *lakin*, *meṣelā*, *nite ki*, *nite kim*, *öte*, *ṣoŋra*, *ṣol-ki*, *şöyle ki*, *tā*, *tā ki*, *taḳdīrce*, *ṭaşra*, *u*, *uşda*, *üzre*, *üzerine*, *vaḳtā ki*, *ve*, *ve hem*, *ve-illā*, *veyā*, *ve-yāḫūd*, *vü*, *yā*, *yalŋuz*, *yaʿnī*, *yine*, *zīrā*, *zīrā ki* (Bk. Tiken, 2020).

Eserde bağlaç ve edat kullanımının fazla olması bağdaşıklık unsurlarının belirgin olduğunun göstergesidir (Aşkın Balcı, 2018: 130). Buna göre metin içerisinde sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, pekiştirme, amaç, şart, açıklama, özet, zıtlık, zaman, sürerlik ve birlik için bağlaç ve edat kullanımlarına rastlanmıştır:

1. Sıralama: Aynı grup sözcük, kavram ya da unsurun art arda verilmesi veya işlem sırasının sağlanabilmesi için *ile*, *u*, *ve*, *vü* bağlama ögeleri kullanılmıştır:

> *Eger seksen bir akçayı dört muḫtelif ḳısmlar eyleyüp, evvelkinüŋ nıṣfın* **ve** *ikincinüŋ ṣülṣin* **ve** *üçüncinüŋ rubʿın* **ve** *dördüncinüŋ ḫumsın ṭarḥ itdükde biri birine müsāvī olsa ḳısm-ı evveli iki şeyʾ ṭutup nıṣfın naḳṣ idicek bir şeyʾ ḳalur.* "Eğer seksen bir akçeyi dört farklı parçaya ayırıp birincinin yarısını, ikincinin üçte birini, üçüncünün dörtte birini ve dördüncünün beşte birini eksiltince biri diğerine eşit olsa birinci parçayı iki şey (x) kabul edip yarısını çıkarınca bir şey (x) kalır." 83b/2-7.

2. Karşılaştırma: Bir durumu başka bir durumla değerlendirmek, farklı bir seçenek sunmak için metinde *fe-emmā*, *göre*, *ise*, *ve-illā*, *veyā*, *ve-yāḫūd*, *yā* gibi bağlaçlar kullanılmıştır:

> *Ammā, eger muvāfiḳ gelmeyüp ḫaṭā idecek olur* **sa** *farż-ı evveli ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ idüp bir daḫı farż itmek gerek. Ol-daḫı şundan ḫālī degüldür ki muvāfiḳ veyā muḫālif ola. Muvāfiḳ gelür* **se** *ḫoş* **ve-illā** *farż-ı ṣānī daḫı ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ olına.* "Ama, eğer uygun gelmeyip yanlış çıkacak olursa ilk varsayımı yanlışıyla akılda tutup bir daha varsaymalıdır. O da şundan ibarettir; denk veya zıt olur. Uygun gelirse iyi, aksi takdirde ikinci varsayım da yanlışıyla akılda tutulur." 60b/1-5.

3. Sebep: Metinde bir problemde gerçekleşen olayın, aksi bir durumun nedenini açıklamak için *anuŋ-çün*, *anuŋ-çün-ki*, *çünki*, *içün*, *zīrā*, *zīrā ki* bağlama ögeleri kullanılmıştır:

> *Bu taḳdīrce baʿde'l-muḳābele bir kaʿb ve bir māl on iki şeyʾe muʿādil olur ki muḳterinātuŋ evvelidür.* ***Zīrā*** *ʿādet bunuŋ üzerinedür ki kaʿb, māl yirinde ve māl, şeyʾ yirinde ve şeyʾ, ʿaded yirinde ola.* "Buna göre mukabeleden sonra bir küpkök (x^3) ile bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) on iki şeye (x) eşit olur ve katışık terimlerin ilki olur. Çünkü kural bunun üzerinedir; küpkök (x^3) bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yerinde, bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) şey (x) yerinde ve şey (x) sabit terim yerinde olur." 67b/2-6.

4. Sonuç: Metinde bir olayın, durumun ve problemin sonucunu vermek için *bes*, *bu taḳdīrce*, *içün*, *imdi*, *nite ki*, *nite kim*, *taḳdīrce*, *üzre*, *üzerine* gibi bağlama unsurları kullanılmıştır:

> ***İmdi*** *baʿde'l-ʿamel ḥiṣṣe-i Zeyd dört ve dört subʿ ve ḥiṣṣe-i Bekr üç ve üç subʿ vāḳıʿ olur.* "Öyleyse işlemden sonra Zeyd'in pay dört ve yedide dört, Bekir'in payı üç ve yedide üç olur." 103a/6-9.

5. Koşul: Metinde *eger* ve *ise* bağlama unsurları şart görevi üstlenmiştir:

> **Eger** nıṣfı ve südsi şülş ve şümnle cemʿ itmek maṭlūb olsa yigirmi dört ki bunlaruŋ maḫrecidür. "Eğer ikide biri ve altıda biri, üçte bir ve sekizde birle toplamak istenirse bunların paydası yirmi dörttür." 49a/3-5.

6. Pekiştirme: *Bile*, *daḫı*, *de*, *ḫattā* gibi bağlaçlar metinde bir konuyu pekiştirme özelliğinde kullanılmıştır:

> *Baʿd-ez-ān ikisiniŋ* ***bile*** *āḥādlarını biri birine ḍarb idüp maḥfūẓa żamm iderler.* "Ondan sonra ikisinin de birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana eklerler." 19b/5-7.

7. Kesinlik: Metinde *elbette*, *fe-lā-cerem*, *ḫod* gibi sözcükler genellikle bulunduğu problemde netlik özelliği katmıştır:

> *Ṣāniyā, evvelkide iki farż olıcaḳ ikinci ile üçüncinüŋ cümlesi on altı olmaḳ lāzım gelür. Fe-lā-cerem ẕikr olan ṭarīḳ muḳteżāsınca māl-ı ṣānī altı ve māl-ı ṣāliṣ on olur.* "İkinci olarak, birincide iki varsayılınca ikinciyle üçüncünün toplamı on altı olması gerekir. Şüphesiz, bahsedilen yöntem gereğince ikinci mal altı ve üçüncü mal on olur." 96a/2-6.

8. Özet: Bir kavramın tanımı, onunla ilgili bilgiyi veya konu üzerinde bir durumu öğrenciye tekrardan daha anlaşılır ve daha etkili bir şekilde anlatabilmek için metinde *yaʿnī* bağlacı tercih edilmiştir:

> *Bes ʿaded-i evvelle ʿaded-i āḫiri cemʿ idüp cümleyi nıṣf-ı ʿaded-i aʿdāda,* ***yaʿnī*** *ona ḍarb idicek sekiz yüz yigirmi olur ve hüve'l-maṭlūb.* "Öyleyse birinci sayıyla son sayıyı toplayıp toplamı sayıların sayısının yarısına, yani ona çarpınca sekiz yüz yirmi olur, istenen budur" 116b/8-117a/2.

9. Zıtlık: Metinde birbirinden farklı veya zıt ifade ve kavramlar birbirine bağlanabilmesi için zıtlık bağlaçları kullanılmıştır. *Ammā*, *çünki*, *fe-emmā*, *lakin*, *yalŋuz* metinde görülen bağlama ögeleridir:

*Sā'il bir mes'ele su'āl itdükde a'dāddan birin farż idüp mes'elenüŋ şarṭı üzerine imtiḥān idicek muvāfiḳ gelürse farż olınan māl mechūl olsa gerek. **Ammā**, eger muvāfiḳ gelmeyüp ḫaṭā idecek olursa farż-ı evveli ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ idüp bir daḫı farż itmek gerek.* "Soru soran kişi bir problem sorduğunda sayılardan birini varsayıp problemin şartı üzerine sınayınca uygun gelirse varsayılan mal bilinmeyen olmalıdır. Ama, eğer uygun gelmeyip yanlış çıkacak olursa ilk varsayımı yanlışıyla akılda tutup bir daha varsaymalıdır." 60a/6-60b/3.

10. Zaman: Metin içerisinde *ba'dehū*, *ba'd-ez-ān*, *bes*, *çü*, *çün*, *digin*, *her gāh*, *imdi*, *ḳadar*, *ṣoŋra*, *tā*, *tā ki*, *vaḳtā ki* bağlama ögeleri zaman unsuru olarak kullanılmıştır:

*İmdi eger vāḥid ve eger andan te'līf olanlar **vaḳtā ki** muṭlaḳ olsa; ya'nī gendüden ziyāde bir cümleye mużāf olmasa aŋa ṣaḥīḥ dirler.* "Öyleyse eğer tek olup ondan yazılanlar ne vakit eksiksiz olursa, yani kendisinden fazla bir toplama bağlanmazsa ona tam sayı denir" 6b/2-5.

11. Sürerlik: Problemler veya problemin çözümünde sıralama verilirken süreç fonksiyonunda bağlaçlar kullanılmış ve metinde kurguya katkı sağlamıştır. Buna göre *ba'dehū*, *ba'd-ez-ān*, *bes*, *evvelā*, *imdi*, *ṣoŋra* bağlaçlar sürerlik görevini üstlenmiştir:

*Yüz yigirmi biri beşe ḳısmet itmekde ẕikr olan gibi a'dād-ı müfrededen maṭlūb olan a'ẓam-ı a'dād yigirmidür, beşe ḍarb idüp ḥāṣıl-ı ḍarb ki yüzdür, maḳsūmdan ṭarḥ idicek yigirmi bir bāḳī ḳalur. **Ba'd-ez-ān** yine ẕikr olan gibi a'dād-ı müfrededen bir 'aẕīm 'aded daḫı ṭaleb iderüz, **tā ki** ol-daḫı vech-i mezbūr üzere 'amele ḳābil ola. İmdi ol-daḫı dörtdür. **Bes** dördi beşe ḍarb idüp ḥāṣılın yigirmi birden naḳṣ idicek bir bāḳī ḳalur ve ol bire daḫı maḳsūmun 'aleyhden nisbet viricek ḫums vāḳı' olur.* "Yüz yirmi biri beşe bölünce bahsedilen gibi basit sayılardan istenen sayıların en büyüğü yirmidir, beşe çarpınca çarpım yüzdür, bölünenden çıkarınca geriye yirmi bir kalır. Ondan sonra yine bahsedilen gibi o da adı geçen tarzda işleme kabul olunana kadar basit sayılardan bir büyük sayı daha isteriz. Öyleyse o da dörttür. Sonra dördü beşe çarpıp sonucunu yirmi birden çıkarınca geriye bir kalır ve o bire de bölenden oran verince beşte bir olur." 26b/9-27b/1.

12. Birlik: Metinde bazı kavramların, ifadelerin birlikte karşılanmasında ya da problemin çözümü için belirli durumların bir arada kullanılmasında *daḫı*, *hem*, *u*,*ve*, *ve hem*, *vü* gibi bağlama ögeleri görev üstlenmiştir:

Baʿd-ez-ān evvelki māl-ı mefrūżuŋ ḫaṭāsını ikinci māl-ı mefrūżuŋ gendüsine ve ikinci māl-ı mefrūżuŋ ḫaṭāsını evvelki māl-ı mefrūża ḍarb idüp ḥāṣıllarınuŋ aḳallın ekşerinden naḳṣ itdükden-ṣoŋra bāḳīsine bāḳī-yi ṣānī ***ve hem*** *maḳsūm dirler.* "Ondan sonra birinci varsayılan malın yanlışını ikinci varsayılanın kendisine ve ikinci varsayılanın yanlışını birinci varsayılana çarpıp sonuçlarının küçüğünü büyüğünden çıkardıktan sonra kalanına ikinci kalan ve aynı zamanda bölünen denir." 61a/2-8.

Metindeki problemlerde görülen kişi adları *Bekir*, *Beşir*, *Halit* ve *Zeyd*'dir. Fetvalarda sıklıkla görülen bu isimler problemde gerçek isimler olmayıp erkeği temsil eden isimlerdir. Ayrıca halk arasındaki kıssası meşhur olmaları bakımından da bu kurgusal isimler seçildiği görülmüştür (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015: 8; Kaya, 2022: 24). Yazarın bu seçimi günümüz matematik problemlerinin Ali, Ayşe, Zeynep gibi belirli isimler etrafında geçmesi açısından benzerlik taşımakta ve isimlerin az olmasıyla odak noktanın problemi anlamak ve çözmek olduğu çıkarılmaktadır.

Metinde problemlerin bir tanesi manzum şeklinde, çift yanlış hesabı konusu üzerinde yazılmıştır. Kâtib ʿAlā'uddīn Yûsuf'un problemi manzum olarak yazması okuyucunun dikkatini çekmek istemesi, problemlerin şiir dili ve şiir biçimiyle anlatılabildiğini göstermek istemesinden olabilir. Nitekim Oğuz Ceyhan, problemlerin manzum olarak yazılmasının doğu ve batı uygarlıklarında görüldüğünü, Robert Record'un *Ground of Artes* (1542) adlı eseri örnek göstererek XVI. yüzyılda bu sistemde problemlerin var olduğunu belirtmiştir (Oğuz Ceyhan, 2019: 134). Bunun dışında Kaya, aynı problemin geçtiği ZH'de bu problemlerdeki kuralların manzum yazıyla daha akılda kalınacağının ve daha kolay ezberleneceğinin düşüncesi de sebep olarak kabul edilebilir (Kaya, 2022: 25). 86b/9-87b/4 aralığındaki söz konusu problem şu şekildedir:

Var idi bir ḫāʿcede üç dāne gevher bī-miṣāl
Şehlere lāyıḳ be-ġāyet ḫūb ve raʿnā ber-kemāl

Biri elmās ve biri yāḳūt ve biri laʿl-idi
İdicek her birinüŋ ḳıymetlerinden çün suʾāl

Didi biŋ eflūriden ṣülṣi çü elmāsuŋ gide
Olur ol yāḳūt-ı ḫūba ḳıymet iy ferḫunde-fāl

Nıṣfı yāḳūtuŋ daḫı gitse çü biŋ eflūriden

Laʿl-i bī-hem-tāya ḳıymet ol olur bī-ḳīl u ḳāl

Rubʿını laʿlüŋ daḫı refʿ idicek anlar gibi

Ḳıymet-i elmās-ı raʿnā ol olur iy bī-hemāl

Bunlara taʿyīn olan ḳıymetler iy kān-ı kerem

İki biŋ iki yüz eflūri olur bulsa ittiṣāl

Her ki bildi bunlaruŋ ḳıymetlerin ʿālemde ol

Nāmını itdi muḥāsib görmedi gerd-i melāl

"Bir hocada üç tane eşi benzeri olmayan değerli taş vardı.
Padişahlara layık, son derece mükemmel, hoş ve güzel.

Biri elmas, biri yakut, biri de laldi.
Her birinin değerlerinden sorulunca,

Elmasın üçte biri bin filoriden satıldığında,
"Ey o güzel yakut, değerli ve falı uğurlu olur" dedi.

Yakutun yarısı bin filoriden dahi satılınca,
O benzersiz olan lal gereksiz söz söylemeden değerli olur.

Lalin dörtte birini de onlar gibi çıkarınca,
Ey o güzel elmasın değeri, eşsiz olur.

Ey bağış kaynağı, bunlara ayrılan değerler,
Birlikte olursa iki bin iki yüz filori olur.

Bunların değerini dünyada herkes bildi,
İsmini andı <ve> muhasip keder tozu görmedi." 86b/9-87b/4.

Yukarıdaki beyitlerde yazar belirli klasik edebiyat biçim kurallarını dikkate almıştır. *Bī-miṣal*, *ber-kemāl*, *su'āl*, *ferḫunde-fāl*, *bī-ḳīl u ḳal*, *bī-miṣal*, *ittiṣāl* ve *gerd-i melāl* sözcüklerinde ridf 'ل' ve elif 'ا' harfleri düzenli bir şekilde kullanılarak beyit mürdef kafiye ile düzenlenerek oluşturulmuştur (Saraç, 2014: 270-272). Kâtib 'Ala'uddīn Yûsuf'un kafiye kurallarını dikkate alması hem problemin anlatımını hem şiir dilini güçlü kılmış ve bu yöndeki hünerini göstermek istediği de anlaşılmıştır. Ayrıca kafiyelerden hareketle problemin gazel nazım biçimiyle yazıldığı söylenebilir.

Bu manzum problem XV. ve XV. yüzyıllardaki matematik konulu eserlerde geçmekte, bu eserlerin bir kısmında problem Farsça olarak geçmektedir. Buna göre problemin orijinalinin Farsça olduğu, Türkçe yazma eserlerde problemin ortak bir kaynak veya kaynaklardan yararlanılarak hazırlandığı düşünülmektedir (Polat, 2021: 241, 250).

Son olarak yazarın kullandığı metin tipi açıklayıcı/bilgi verici metindir. Bu metin tipinde amaç bir konunun okuyucu tarafından iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için bir düşüncenin, durumun ya da olayın açıklanması, bilgi verilmesi ve bunların öğretilmesidir (Günay, 2017: 350). Eserde toplama, çıkarma, çarpma, bölme, karekök vb. konular öncelikle bilgilendirici bir şekilde açıklanarak sonrasında örneklerle pekiştirilmiştir. Nitekim metinde görülen *beyān* sözcüğü de yazarın metnini açıklayıcı tip ile oluşturduğunun belirtisidir:

> *Faṣl-ı sādis: Küsūruŋ tefāżulı beyānındadur ve bundan daḫı murād bir kesrüŋ bir kesrden ne-miḳdār ziyādelıġı var idügin ma'lūm itmekdür.*
> "Altıncı kısım: Kesirlerin miktar farkını açıklar ve bundan da istenen, bir kesrin bir kesirden ne kadar fazlalığı var olduğunu bilmektir." 48a/2-5.

Yazarın bu ifadeler üzerine kullandığı üslup bilgi verici ve öğreticidir. Bununla yazarın eser içerisinde eğitimci bir kişilik üstlendiği çıkarılmaktadır. Okuyucu, yani metnin hedef kitlesi öğrenci ise bilgilendirilme ve öğrenme içerisindedir.

I. BÖLÜM – İNCELEME

Bu bölümde metnin yazım özellikleri, ses bilgisi özellikleri ve biçim bilgisi özelliklerine yer verilmiştir.[7]

I.1. Yazım Özellikleri

I.1.1. Ünlülerin Yazımı

Metinde Türkçe sözcüklerdeki ünlülerin yazımı için genellikle ‘ا’, ‘و’, ‘ى’, ‘ه’ harfleri kullanılmıştır. Bazen harfin kullanılmadığı ya da ‘َ’, ‘ُ’, ‘ِ’ harekeleriyle ünlünün belirtildiği örneklere de rastlanmıştır. Metnin Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermesinden ve Arap-Fars imlasının yanında Uygur imlasının özelliklerinin de görülmesinden tutarlı bir imla yoktur.

I.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Metinde söz başında /a/ ünlüsü elif ‘ا’ ve medli elif ‘آ’ harfleriyle yazılmıştır: *ad* ‘آد’ 25b/9, *aġacuŋ* ‘اغاجك’ 100a/1, *aḳça* ‘اقچه’, *alma* ‘المه’ 90b/1, *altı* ‘التى’ 91a/8, *altmış* ‘التمش’ 45a/9, *alup* ‘الوب’ 96a/8, *altun* ‘التون’ 114b/2, *aŋa* ‘اكا’ 6a/9, *artuḳ* ‘ارتوق’ 90a/7, *at* ‘آت’ 108a/6, *az* ‘آز’ 25b/8.

---

[7] Yazım, ses bilgisi ve biçim bilgisi özelliklerinde yer alan başlıkların adlandırılmasında şu kaynaklardan hareket edilmiştir: Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, (6. Basım), (Ankara: TDK Yayınları, 2019); H. Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, (5. Basım), (Ankara, Akçağ Yayınları: 2015); G. Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, (4. Basım). (Ankara, TDK Yayınları: 2017); Ş. Kalafat, *Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmiʿ al-Khisāb Introduction – Textual Analysis – Critical Edition – Translation Part I*, The Sources of Oriental Languages and Literatures 146, (Yayınlanmış doktora tezi), Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, (Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University: 2020); K. Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, (Erzurum, Fenomen Yayınları: 2008). J. Deny, *Türk Dil Bilgisi*, Çev. Ahmet Benzer, (İstanbul, Kabalcı Yayınevi: 2012), T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, (11. Basım), (Ankara, TDK Yayınları: 2019). K. Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, (Ankara, TDK Yayınları: 2012). M. Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*. (Ankara, TDK Yayınları: 1995).

İç seste /a/ ünlüsü bazı örneklerde elif ‘ا’ harfi ile gösterilmiştir: *baḳır* ‘باقر’ 114b/2, *başḳa başḳa* ‘باشقه باشقه’ 114b/9, *buġday* ‘بغداي’ 111b/1, *çıḳacaḳ* ‘چقاجق’ 98a/8, *çıḳarup* ‘چقارب’ 102b/4, *ḳaçar* ‘قاچر’ 115a/7, *ḳala* ‘قاله’ 40a/5, *ḳılıcaḳ* ‘قليجاق’ 49b/8, *oŋat* ‘اوكات’ 10a/2, *ṣatmaġa* ‘صاتماغه’ 102b/2, *ṣatılmaḳ* ‘صاتلمق’ 112a/1, *ṣayup* ‘صايب’ 73b/4, *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1, *var* ‘وار’ 13a/7, *varıcaḳ* ‘واريجاق’ 108a/7, *yalŋuz* ‘يالكز’ 11a/5, *yazarlar* ‘يازرلر’ 22a/9, *yuḳaruda* ‘يوقاروده’ 99a/4. Bazı örneklerde de elif ‘ا’ kullanılmamıştır: *birḳaç* ‘برقچ’ 51b/8, *daḫı* ‘دخي’ 65a/2, *ḳaç* ‘قچ’ 59a/8, *ḳanḳı* ‘قنقى’ 113a/3, *ḳapuda* ‘قپوده’ 90a/4, *ḳarışup* ‘قريشوپ’ 111b/6, *onar* ‘اونر’ 95b/7. Ayrıca elif ‘ا’ yerine üstün ‘َ’ işaretiyle de /a/ ünlüsünün gösterildiği örnekler vardır: *bağlar* ‘بَغْلر’ 5a/9, *daḫı* ‘دَخِى’ 7b/2, *yazarlar* ‘يازَرْلر’ 11a/3.

Söz sonunda /a/ ünlüsü sözcüklerde he ‘ه’ harfiyle yazılmış, /a/ ünlüsüyle biten eklerde de genellikle he ‘ه’ harfi kullanılmıştır: *altıya* ‘التى يه’ 11b/3, *ḳalmaya* ‘قالميه’ 40a/5, *olduġına* ‘اولدوغنه’ 5b/7, *ṣoŋra* ‘صكره’ 102b/5, *ṭaşra* ‘طشره’ 100a/2, *unutmaya* ‘اونتميه’ 4a/2, *uşda* ‘اوشده’ 105b/5, *varınca* ‘وارنجه’ 21a/8, *yoġ-ısa* ‘يوغيسه’ 13b/2. Sadece işaret ve kişi zamirlerine gelen +(y)A yönelme durumu (dative) ekinde /a/ ünlüsü elif ‘ا’ harfi ile yazıldığı görülmüştür: *aŋa* ‘اكا’ 6a/9, *baŋa* ‘بكا’ 91a/2, *buŋa* ‘بوكا’ 22a/6, *saŋa* ‘سكا’ 105b/6.

I.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

Metinde söz başında /e/ ünlüsü elif ‘ا’ harfi ile yazılmıştır: *eksük* ‘اكسك’ 67a/6, *elli* ‘الّلى’ 21a/7, *eyle* ‘ايله’ 76a/7, *ḍarb eyleseler* ‘ضرب ايلسلر’ 33a/3-4, *eylecedür* ‘ايلجه در’ 55b/6.

İç seste /e/ ünlüsü genellikle yazılmamıştır: *çekerler* ‘چكرلر’ 12b/7, *ḍarb eyleseler* ‘ضرب ايلسلر’ 33a/4, *deger* ‘دكر’ 28a/6, *degüldür* ‘دكولدر’ 4b/8, *dörder* ‘دردر’ 116b/3, *eyleyüp* ‘ايليوب’ 81b/3, *gelicek* ‘كليجك’ 112b/2, *gendü* ‘كندو’ 76a/3, *gerek* ‘كرك’ 60b/3, *sekiz* ‘سكز’ 39b/2, *seksen* ‘سكسن’ 81a/8, *sende* ‘سنده’ 90b/8, *sizde* ‘سزده’ 94a/4, *üzerine* ‘اوزرنه’ 100a/9. Bazı örneklerin içerisinde ise elif ‘ا’ ya da he ‘ه’ harfinin yazımı görülmektedir: *bilece* ‘بلاجه’ 98b/1, *ḍarb ideler* ‘ضرب ايه لر’ 117b/6, *dileseler* ‘دلاسلر’ 51a/9, *diseler* ‘دسالر’ 117a/5, *diyecek* ‘دياجك’ 9a/4, *eylecedür* ‘ايلجه در’ 55b/6, *getüresin* ‘كتوره سن’ 111b/5, *gidericek* ‘كداريجك’ 83b/9, *ṭaleb iderüz* ‘طلب ادارز’ 113a/6, *üzerinedür* ‘اوزرنه در’ 15a/2, *virelüm* ‘ورالم’ 108a/9. Bazı örneklerde ise hareke verilerek /e/ ünlüsü gösterilmiş, bunlar için üstün ‘َ’ işareti kullanılmıştır: *degüldür* ‘دَكولدر’ 4b/8, *gereklü* ‘كَرَكْلُو’ 3a/1, *seksen* ‘سَكسن’ 82b/8, *ẕikr iderler* ‘ذِكر اِدَرْلر’ 8b/7.

Söz sonunda ise /e/ ünlüsü he ‘ه’ harfiyle yazılmıştır: *bile* ‘بله’ 17b/9, *bize* ‘بزه’ 105a/3, *böyle* ‘بويله’ 95b/2, *böylece* ‘بويلجه’ 98a/2, *ḍarb eyle* ‘ضرب ايله’ 44b/8, *dinile* ‘دنله’ 82a/3,

dörde ‘درده’ 15b/6, *göre* ‘كوره’ 100a/5, *görile* ‘كوريله’ 103b/5, *kimesne* ‘كمسنه’ 36a/1, *nesne* ‘نسنه’ 6a/7, *nice* ‘نجه’ 100b/2, *niçe* ‘نچه’ 2b/6, *öte* ‘اوته’ 14a/1, *sende* ‘سنده’ 90b/8, *sizde* ‘سزده’ 94a/4, *şöyle* ‘شويله’ 35b/7, *üzre* ‘اوزره’ 12a/9, *yedi ile* ‘يدي اله’ 17a/4, yine ‘ينه’ 106a/6.

I.1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı

Metinde /ı/ sesiyle başlayan sözcüklerin hepsi alıntı dillerden gelmektedir. Bu sözcüklerin hepsi elif ‘ا’ harfi ile yazılmış ve bazıları da esre ‘ِ’ işaretiyle gösterilmiştir: *ısḳāṭ olıcaḳ* ‘اسقاط اوليجاق’ 43b/8, *ıṣṭılāḥları* ‘اِصْطلاحْلرِي’ 6a/6, *ıṭṭılāʿ-ı küllī* ‘اطّلاع كلّى’ 56a/8, *ıṭlāḳ iderler* ‘اطلاق اِدَرْلر’ 25b/8.

Metinde söz başında /i/ sesi elif ve yâ ‘ای’ harfi, sadece elif ‘ا’ ya da esreli elif ‘اِ’ ile yazılmıştır: *alma ile* ‘المه اله’105b/8, *ʿamel iderler* ‘عمل اِدَرْلر’ 11b/1, *dirler ise* ‘درلراسه’ 100a/5, *içinde* ‘اچنده’ 100a/1, *içün* ‘اچون’ 98a/9, *iki* ‘ايكى’ 100a/1, *ikinci* ‘اكنجى’ 102b/3, *iltüp* ‘اِلْتُوب’ 46a/9, *imdi* ‘اِمْدِي’ 7b/3, *incü* ‘انجو’ 105a/2, *iy* ‘اِى’ 87a/5, *murād idinürler* ‘مُرَادْ اِدِنُورْلَرْ’ 6a/4-5, *żamm iderler* ‘ضمّ ادرلر’ 11a/1. Bunların dışındaki iki örnekte /i/ hemzeli elif ‘أ’ kullanımı söz konusudur: *cemʿ idüp* ‘جمع أيدُبْ’ 18a/4-5, *imdi* ‘أمْدِى’ 74a/8.

Söz içinde /ı/ ve /i/ harfleri bazı örneklerde yazılmamış, bazı örneklerde ise ya yâ ‘ی’ harfi kullanılmış ya da esre ‘ِ’ işaretiyle belirtilmiştir: *bilgil* ‘بلكل’ 4a/5, *bildürür* ‘بلدرر’ 4b/5, *bilece* ‘بلاجه’ 98b/1, *bilinmek* ‘بلنمك’ 11b/8, *bile* ‘بله’ 17b/9, *biŋ* ‘بيك’ 9a/4, *bir* ‘بر’ 9a/6, *birer* ‘برر’ 9b/3, *birḳaç* ‘برقچ’ 50a/8, *cevāb virile* ‘جَوابْ ويرله’ 58a/8, *gelicek* ‘كليجك’ 112b/2, *gibi* ‘كبي’ 111b/6, *gidericek* ‘كداريجك’ 83b/9, *görile* ‘كوريله’ 103b/5, *ikinciye* ‘اكنجي يه’ 55a/4, *ḳırḳ* ‘قرق’ 59b/9, *ṣatılmaḳ* ‘صاتلمق’ 112a/1, *sekiz* ‘سكز’ 102b/6, *ṭutılmışdur* ‘طوتلمشدر’ 59a/8, *virmek* ‘وِرْمك’ 28a/3, *yediyi* ‘يدي يِي’ 21a/5, *yigirmi* ‘يكرمى’ 8b/8.

Söz sonunda ise /ı/ ve /i/ sesleri düzenli olarak yâ ‘ی’ harfi ile yazılmıştır: *altı* ‘التى’ 10a/9, *beşi* ‘بشى’ 23a/9, *daḫı* ‘دخِي’ 65a/2, *elli* ‘الّلى’ 21a/7, *gibi* ‘كبي’ 111b/6, *iki* ‘ايكى’ 100a/1, *ikinci* ‘اكنجى’ *ḳanḳı* ‘قنقى’ 113a/3, *ḳırḳı* ‘قرقى’ 59b/9, *ṭutılduġı* ‘طوتلدوغى’ 19a/5, *yedisi* ‘يديسى’ 111a/7, *yediyi* ‘يدي يِي’ 21a/5.

I.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Metinde söz başı /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri genellikle elif ve vav ‘او’ harfleriyle yazılmıştır: *olduġına* ‘اولدوغنه’ 5b/7, on ‘اون’ 107b/3, *onar* ‘اونر’ 95b/7, *oŋat* ‘اوكات’

10a/2, *otuz* ‘اوتوز’ 8b/9, *öte* ‘اوته’ 14a/1, *unutmaya* ‘اونتميه’ 4a/2, *uşda* ‘اوشده’ 105b/5, *üç* ‘اوچ’ 47a/4, *üçer* ‘اوچر’ 4a/8, *üçünci* ‘اوچنجى’ 75b/1, *üstine* ‘أوستنه’ 13a/4, *üzre* ‘أوزْرَه’ 5a/4. *Üzre* sözcüğündeki /ü/ sesi metinde bazen vav olmadan, sadece elif ‘ا’ harfi ile yazıldığı görülür: *üzre* ‘ازره’ 55a/2, *üzre* ‘ازره’ 68b/1.

Söz içinde /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri genellikle ‘و’ harfi ile gösterilmiştir: *altun* ‘التون’ 114b/2, *böyle* ‘بويله’ 95b/3, *bulup* ‘بولب’ 48b/9, *bulınsa* ‘بولنسه’ 14a/9, *buluşup* ‘بولشوب’ 102b/3, *bunuŋ* ‘بونك’ 19a/4, *cem‘ oldıġı* ‘جمع اولدوغى’ 16b/7, *degüldür* ‘دكولدر’ 4b/8, *dinilürse* ‘دنلورسه’ 59b/9, *dükeli* ‘دوكلى’ 7a/3, *getürüp* ‘كتورب’ *112b/5,* *görinür* ‘كورنور’ 88a/3, *gümüş* ‘كومش’ 114b/1, *gün* ‘كون’ 115a/7, *içün* ‘اچون’ 98a/9, *ḳonılup* ‘قُونِلُوبْ’ 3b/4, *muṭābıḳ gelürse* ‘مُطابق كلورسه’ 37a/9, *ṣorarlar* ‘صورلر’ 85a/7, *ṭoḳuz* ‘طقوز’ 6b/9, *ṭurup* ‘طورب’ 90a/5, *ṭutup* ‘طوتب’ 106a/1, *ṭutıldıġı* ‘طوتلدوغى’ 19a/5.

Bazı örneklerde söz içinde /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri için harf yazılmamıştır: *bildürür* ‘بلدرر’ 4b/5, *buçuḳ* ‘بچق’ 76a/6, *buġday* ‘بغداي’ 111b/1, *dört* ‘درت’ 17a/1, *eksük* ‘اكسك’ 67a/6, *ṣoŋra* ‘صكره’ 102b/5, *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1, *yetişdürüp* ‘يتشدرب’ 68b/5. Bazı örneklerde ise ünlü ötre ‘ُ’ işareti ile gösterilmiştir: *dört* ‘دُرْت’ 7b/2, *idüp* ‘اِدُبْ’ 13b/5, *üçüncisidür* ‘اوچنجِسيدُرْ’ 79a/8.

Söz sonunda ise ünlüler daima vav ‘و’ ile gösterilmiştir: *bu* ‘بو’ 95b/1, *diyü* ‘دِيُو’ 25b/9, *dürlü dürlü* ‘دُرْلُو دُرْلُو’ 5a/9, *gendü* ‘كندو’ 76a/3, *gereklü* ‘كركلو’ 3b/1, *girü* ‘كرو’ 11a/9, *incü* ‘انجو’ 105a/2, *ḳapu* (*ḳapuda*) ‘قپوده’ 90a/4, *ref‘ olmalu olıcaḳ* ‘رفع اولمالو اوليجاق’ 46a/3-4, *ṣu* ‘صو’ 100a/3.

I.1.1.5. Farklı Yazımlar

Mürşidü’l-Muḥāsibīn’de bazı sözcük ve eklerdeki ünlülerin yazımında farklılıklar görülmektedir (Bk. I.1.6. Eklerin Yazımı). Metinde *di-*, *dile-*, *göril-*, *iki*, *it-*, *ṣat-*, *üzre*, *vir-* gibi sözcüklerde ünlünün yazıldığı ve ünlünün yazılmadığı örneklerle karşılaşılmıştır: *didükleri* ‘ديدكلري’ 73a/1, *diseler* ‘دسالر’ 117a/5, *dilerüz* ‘دلارز’ 116b/2, *dileseler* ‘دِلَسَلَرْ’ 9a/5, *görilmek* ‘كورلمك’ 106b/8, *görile* ‘كوريله’ 103b/5, *idicek* ‘اديجك’ 19a/1, *idicek* ‘ايدجك’ 72b/9, *iki* ‘ايكي’ 87b/2, *iki* ‘اكى’ 85b/1, *ikinüŋ* ‘اكينك’ 20b/4, *ikisinüŋ* ‘اكسنُك’ 18b/6, *ṣatasın* ‘صتاسن’ 111b/3, *ṣatmaġa* ‘صاتماغه’ 102b/2, *üzre* ‘اوزره’ 12a/9, *üzre* ‘ازره’ 55a/2, *virmek* ‘وِرْمك’ 28a/3, *virürler* ‘ويرُرلر’ 25b/9.

Ayrıca bazı sözcüklerde ünsüzlerin yazımında de farklılık bulunduğu saptanmıştır (Bk. I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı).

I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

Metinde bazı ünsüzlerin yazımında tutarlılık görülürken bazı ünsüzlerde yazım tutarsızlığına rastlanmıştır.

I.1.2.1. /b/ ve /p/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde söz başında /b-/ ünsüzünün yazımı tutarlıdır: *baġlar* ‘بغلر’ 5a/9, *buçuḳ* ‘بچق’ 76a/6, *baḳır* ‘باقر’ 114b/2, *baŋa* ‘بکا’ 91a/2, *başḳa başḳa* ‘باشقه باشقه’ 114b/9, *bende* ‘بنده’ 94a/7, *beş* ‘بش’ 30a/7, *beşer* ‘بشر’ 28b/4, *bilgil* ‘بلكل’ 4a/5, *bildürür* ‘بلدرر’ 4b/5, *bilece* ‘بلاجه’ 98b/1, *bilinmek* ‘بلنمك’ 11b/8, *bile* ‘بله’ 17b/9, *biŋ* ‘بيك’ 9a/4, *bir* ‘بر’ 9a/6, *birer* ‘برر’ 9b/3, *birḳaç* ‘برقچ’ 50a/8, *bize* ‘بزه’ 95a/2, *böyle* ‘بويله’ 95b/3, *böylece* ‘بويلجه’ 112b/4, *bu* ‘بو’ 95b/1, *buçuḳ* ‘بچق’ 76a/6, *buluşup* ‘بولشوب’ 102b/3, *buġday* ‘بغداي’ 111b/1, *bulup* ‘بولب’ 48b/9, *bulınsa* ‘بولنسه’ 14a/9.

/p/ ünsüzü metinde üç örnekte Farsça alıntı sözcüklerde geçmektedir: *pāre* ‘پاره’ 86a/7, *pūşīde* ‘پوشيده’ 57a/8, *sipāriş* ‘سپارش’ 111b/3. Sadece bir tane Türkçe kökenli sözcükte iç seste /p/ ünsüzü bulunmaktadır: *ḳapuda* ‘قپوده’ 90a/4.

Metinde *pes* ve *pür-aʿẓam* sözcüklerindeki /p/ ünsüzü daima be ‘ب’ ile yazılmıştır: *bes* ‘بس’ 113a/7, *bür-aʿẓam* ‘بر اعظم’ 26a/2. Ancak karşılaştırılan nüshada bu sözcükler pe ‘پ’ ile yazılmış, *pes* sözcüğünün her iki yazımı da görülmüştür: *pes* ‘پس’ 13b/5, *bes* ‘بس’ 13a/8, *pür-aʿẓam* ‘پر اعظم’ 12a/7.

-Up zarf-fiil ekinin görüldüğü örneklerde /p/ ünsüzü be ‘ب’ harfi ile yazılmış, çeviri yazıda bunlar /p/ ile gösterilmiştir: *getürüp ‘كتورب’ 112b/5, çıḳarup* ‘چقارب’ 102b/4.

I.1.2.2. /c/ ve /ç/ Ünsüzlerinin Yazımı

Dört sözcüğün yazımı dışında Türkçe ve Farsça sözcüklerde /ç/ daima çim ‘چ’ ile yazılmıştır: *aḳça* ‘اقچه’ 45b/1, *anuŋ-çün* ‘انوكچون’ 5a/6, *birḳaç* ‘برقچ’ 50a/8, *çekerler* ‘چكرلر’ 12b/7, *çıḳan* ‘چقان’ 90b/5, *çıḳarup* ‘چقارب’ 102b/4, *çoḳ* ‘چوق’ 25b/7, *çünki* ‘چونكه’ 100b/7, *gerçi kim* ‘كرچه كيم’ 25b/5, *hīç* ‘هيچ’ 30b/2, *içinde* ‘اچنده’ 100a/1, *içün* ‘اچون’ 98a/9, *ḳaçar* ‘قاچر’ 115a/7, *kūçek* ‘كوچك’ 9a/6. Bunun dışında metinde *buçuḳ*, *üç* ve *niçe* sözcüklerinde /ç/ ünsüzünün hem cîm ‘ج’ ile hem de çim ‘چ’ ile yazımına rastlanmış, *ḳaç* sözcüğünde ise /ç/ ünsüzü cîm ‘ج’ ile yazılmıştır: *buçuḳ* ‘بچق’ 76a/6, *buçuḳ* ‘بجق’ 101a/2, *ḳaç* ‘قج’ 59a/8, *üç* ‘اوچ’ 47a/4, *üç* ‘اوج’ 55a/4, *nice* ‘نجه’ 100b/2, *niçe* ‘نچه’ 2b/6.

Bir tane söz sonunda /-ç/ ünsüzü bulunan sözcük +(n)Uŋ ilgi durumu (genetive) eki aldığında ötümlüleşmiş ve buna göre /-ç/ harfi de cîm ‘ج’ ile yazılmıştır: *aġacuŋ* ‘اغاجك’ 100a/1.

I.1.2.3. /d/, /ṭ/ ve /t/ Ünsüzlerinin Yazımı

Metinde söz başında /t-/ kalın ünlülü sözcüklerde te ‘ت’, ince ünlülü sözcüklerde ṭı ‘ط’ harfiyle yazılmıştır: *ṭutup* ‘طوتب’ 106a/1, *ṭutıldıġı* ‘طوتلدوغى’ 19a/5, *ṭoḳuz* ‘طقوز’ 6b/9, *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1, *ṭaşra* ‘طشره’ 100a/2, *ṭurup* ‘طورب’ 90a/5.

İç seste ise kalın ünlülerin te ‘ت’ harfi ile yazıldığı görülür: *altmış* ‘التمش’ 45a/9, *altun* ‘التون’ 114b/2, *getüresin* ‘كتوره سن’ 111b/5, *gitse* ‘كتسه’ 87a/6, *iltüp* ‘التوب’ 46a/9, *oŋat* ‘اوكات’ 10a/2, *otuz* ‘اوتوز’ 8b/9, *öte* ‘اوته’ 14a/1, *ṣatmaġa* ‘صاتماغه’ 102b/2, *ṣatılmaḳ* ‘صاتلمق’ 112a/1, *unutmaya* ‘اونتميه’ 4a/2, *yetişse* ‘يتشسه’ 92a/4, *yetişdürüp* ‘يتشدرب’ 68b/5, *yetmiş* ‘يتمش’ 8b/9.

Söz sonunda /-t/ yazımına üç sözcükte rastlanır, iki örnek hariç te ‘ت’ ile yazılır: *dört* ‘درت’ 17a/1, *üstine* ‘اوستنه’ 13a/4, *at* ‘آت’ 108a/6. Sadece *dört* sözcüğü iki kez söz sonunda /-d/ ‘د’ ile yazılmıştır: *dörd* ‘درد’ 16b/4.

Eski Türkçe /t-/ ile yazılıp Eski Anadolu Türkçesi döneminde /t-/ > /d-/ değişiminin görülerek /d-/ ile yazılan örnekler bulunmaktadır: *daḫı* ‘دخى’ 17b/2, *deger* ‘دكر’ 28a/6, *digin* ‘دكين’ 40a/5, *dikilmiş* ‘دكلمش’ 100a/1, *dilde* ‘دلده’ 3a/5, *dileseler* ‘دلسلر’ 9a/5, *diyü* ‘ديو’ 17b/1, *dinilürse* ‘دنلورسه’ 59b/9, *dört* ‘درت’ 17a/1, *dördünciye* ‘دردنجي يه’ 55b/5, *dükeli* ‘دوكلى’ 7a/3.

Metinde söz ortasında /-d-/ ünsüzünün yazımına dair örnekler de vardır: *buġday* ‘بغداي’ 111b/1, *bildürür* ‘بلدرر’ 4b/5, *uşda* ‘اوشده’ 105b/5, *yedi* ‘يدي’ 21a/4.

Söz sonunda /-d/, sadece iki tane Türkçe örnekte rastlanmıştır *ad* ‘آد’ 25b/9, *dörd* ‘درد’ 105b/4.

I.1.2.4. /g/, /ġ/, /k/ ve /ḳ/ Ünsüzlerinin Yazımı

/g/ ünsüzü ince ünlülü sözcüklerde kef (g) ‘ك’ harfi, kalın ünlülü sözcüklerde ġayın (ġ) ‘غ’ harfi ile yazılmaktadır ve metin içerisinde bu yazımda tutarlılık vardır: *aġacuŋ* ‘اغاجك’ 100a/1, *baġlar* 5a/9, *buġday* ‘بغداي’ 111b/1, *degdügin* ‘دكدوكن’ 28a/5, *degüldür* ‘دكولدر’ 4b/8, *gelicek* ‘كليجك’ 112b/2, *gendü* ‘كندو’ 76a/3, *gerek* ‘كرك’ 60b/3, *gereklü* ‘كركلو’ 3b/1, *getüresin* ‘كتوره سن’ 111b/5, *gibi* ‘كبي’ 111b/6, *gidericek* ‘كداريجك’ 83b/9,

girü ‘كرو’ 11a/9, *gıtse* ‘كتسه’ 87a/6, *görinür* ‘كورنور’ 88a/3, *gümüş* ‘كومش’ 114b/1, *gün* ‘كون’ 115a/7, *yigirmi* ‘يكرمى’ 8b/8.

Farsça alıntı bir sözcükte /g/ ünsüzü üç noktalı kef (g) ‘ڭ’ harfi ile yazılmıştır: *girde* ‘ڭرده’ 110b/5, *girdelüye* ‘ڭرده لويه’ 110b/8.

/k/ ünsüzü de aynı şekilde kalın ünlülü sözcüklerde ḳâf (ḳ) ‘ق’ harfi, ince ünlülü sözcüklerde kef (k) ‘ك’ harfi kullanılmıştır: *çekerler* ‘چكرلر’ 12b/7, *iki* ‘ايكى’ 100a/1, *ḳaç* ‘قج’ 59a/8, *ḳaçar* ‘قاچر’ 115a/7, *ḳanḳı* ‘قنقى’ 113a/3, *ḳapuda* ‘قپوده’ 90a/4, *ḳarışup* ‘قريشوپ’ 111b/6, *ḳılıcaḳ* ‘قليجاق’ 49b/8, *ḳırḳ* ‘قرق’ 59b/9, *kişi* ‘كشى’ 110b/4, *sekiz* ‘سكز’ 102b/6, *seksen* ‘سكسن’ 81a/8, *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1.

Farsça alıntı bir sözcük ince ünlü ile bitmesine rağmen aldığı +lIK ekindeki /-k/ harfi ḳâf (ḳ) ‘ق’ ile yazılmıştır: *eflūriliḳ* ‘افلوريلق’ 102b/2. İki sözcüğün son seste /-ḳ/ ünsüzünün üzerine +(s)I III. tekil şahıs iyelik durumu eki gelmesiyle ses ötümlüleşmiş ve harf iki sözcükte ġayın (ġ) ‘غ’ harfi ile yazılmıştır: *‘ameli-çoġı* ‘عملجوغى’ 98a/9, *ziyādelıġı* ‘زياده لغي’ 48a/4.

I.1.2.5. /ŋ/ Ünsüzünün Yazımı

Kef ‘ك’ ile yazılan /ŋ/ ünsüzü metinde tutarlı bir şekildedir: *aŋa* ‘اكا’ 6a/9, *anuŋ* ‘انوك’ 13a/3, *baŋa* ‘بكا’ 90b/9, *biŋ* ‘بيك’ 87a/6, *oŋat* ‘اوكات’ 10a/2, *saŋa* ‘سكا’ 105b/6, *ṣoŋra* ‘صكره’ 107b/7, *yalŋuz* ‘يالكز’ 11a/5.

I.1.2.6. /s/ ve /ṣ/ Ünsüzlerinin Yazımı

İnce ünlülü sözcüklere sîn (s) ‘س’, kalın ünlülü sözcüklere sâd (ṣ) ‘ص’ harfi gelmektedir. Metinde de ince ve kalın /s/ sesinin yazımı bir sözcük dışında tutarlıdır: *eksük* ‘اكسك’ 67a/6, *kimesneler* ‘كمسنلر’ 2b/6, *ṣatmaġa* ‘صاتماغه’ 102b/2, *ṣatılmaḳ* ‘صاتلمق’ 112a/1, *ṣayup* ‘صايب’ 73b/4, *ṣorarlar* ‘صوررلر’ 85a/7, *ṣoŋra* ‘صكره’ 102b/5, *ṣu* ‘صو’ 100a/3, *sekiz* ‘سكز’ 102b/6, *seksen* ‘سكسن’ 81a/8, *sende* ‘سنده’ 90b/8, *sizde* ‘سزده’ 94a/4, *üstine* ‘اوستنه’ 14a/4. *Ṭoḳṣan* sözcüğünün yazımında düzenli olarak kalın ünlüden sonra sîn (s) ‘س’ yazılmıştır: *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1.

I.1.3. Harekeli Yazılan Sözcükler

Metinde bazı sözcüklerde hareke kullanımı görülmüştür. Bu sözcüklerin bazıları tamamen harekeli verilirken bazıları da bir ya da birkaç harfi hareke ile gösterilmiştir.

Tamamen harekeli yazılanlardan bazıları şöyledir: *ʿadedden* ʻعَدَدْدَنْʼ 6a/1, *ammā* ʻاَمّاَʼ 8a/2, *bes* ʻبَسْʼ 4b/5, *budur* ʻبُودُرʼ 9b/5, *diyü* ʻدِيُوʼ 25b/9, *dürlü dürlü* ʻدُرْلُو دُرْلُوʼ 5a/9, *evvelde* ʻاَوَّلْدَهʼ 7a/5, *ḫaṭāʾyeyn* ʻخَطَائَيْنْʼ 60a/3, *idüp* ʻاِدُبْʼ 13b/5, *imdi* ʻاِمْدِيʼ 7b/3, *ismi* ʻاِسْمِيʼ 7a/6, *lakın* ʻلَكِنْʼ 5b/9, *meşelā* ʻمَثَلاًʼ 5a/9, *murād* ʻمُرَادْʼ 6a/4, *mülāyim* ʻمُلاَيِمْʼ 8b/7, *müsāvī* ʻمُسَاوِىʼ 15a/5, *naḳṣ* ʻنَقْصʼ 13a/1, *nüh-gāne* ʻنُهْ گَانَهʼ 8b/1, *şelāşete* ʻثَلَثَةَʼ 30a/1, *ṣūreti* ʻصُورَتِيʼ 11b/2, *südsdür* ʻسُدْسدُرʼ 31b/8, *taʿbīr* ʻتَعْبِيرْʼ 8b/7, *zīrā* ʻزِيرَاʼ 4b/9.

Bir ya da birkaç hece harekeli yazılanlar ise şöyle örnekler gösterilebilir: *ʿadedüŋ* ʻعَدَدكʼ 33b/3, *beyānındadur* ʻبَيانندە دُرʼ 41a/4, *bunlaruŋ* ʻبونلرُكʼ 49a/5, *daḫı* ʻدخيʼ 65a/2, *dinilene* ʻدِنلنهʼ 33b/1, *eylecedür* ʻاَيْلجَه درʼ 55b/6, *ḥāṣılı* ʻحاصِلىʼ 63b/3, *istiḫrāc* ʻاِسْتخراجْʼ 56a/4, *muʿādelenüŋ* ʻمُعادله نكʼ 65b/6, *seksen* ʻسَكسْنʼ 78b/8, *üçüncisidür* ʻاوچنجِسيدُرْʼ 79a/8, *vāḳıʿ* ʻواقِعʼ 50a/6, *virmek* ʻوِرْمكʼ 28a/3.

I.1.4. Hemze ve Şedde Kullanımı

Metinde hemze kullanımı düzenli değildir. Bazı sözcüklerin hem hemzeli hem hemzesiz yazımı bir arada görülmüştür. *mesāil* ʻماسائلʼ 98a/6 – ʻمسايلʼ 98a/5, *şey* ʻشىʼ 76a/5, *şeyʾ* ʻشئʼ 33a/5. Bazı sözcükler hemzeli yazılmasına rağmen metinde hemzeli şekli hiç görülmemiştir: *cāyiz* ʻجايزʼ 6a/5, *dāyire* ʻدايرهʼ 9a/6, *ebnā ʻibnāʾ*, *eczā* ʻاجزاʼ 37a/1, *eşyā* ʻاشياʼ 80b/3, *fāyide* ʻفايدهʼ 92b/8, *ḫaṭā* ʻخطاʼ 11b/7, *lāyıḳ* ʻلايقʼ, *sāyir* ʻسايرʼ 5a/8, , *tecziye* ʻتجزيهʼ 25b/4, 2b/5, *zāyid* ʻزايدʼ 60b/9, *zāyide* ʻزايدهʼ 62b/4, *zāyil* ʻزايلʼ 74b/8.

Birkaç sözcüğün hemzeli yazımı tutarlıdır: *cüzʾ* ʻجزؤʼ 45a/9, *ḫaṭāʾyeyn* ʻخَطَائَيْنْʼ 60a/3, mesʾele ʻمسئلهʼ 71b/2 , *sāʾil* ʻسائلʼ 60a/6, *suʾāl* ʻسؤالʼ 87a/3.

Hemze kullanımı belirtme durumu (accusative) eki için de kullanılmıştır. Bu örneklerde sözcüğün harfi yazılmaz, yerine esreli hemze işareti kullanılarak yazılmıştır (Bk. I.1.6. Eklerin Yazımı).

Yan yana iki aynı ünsüzü içeren sözcüklerde harf bir kez yazılarak üzerinde şedde ʻّʼ işareti kullanılmaktadır. Metinde şedde kullanımı bazı sözcüklerde istikrarlı bir şekilde şedde ile gösterilmişken bazı sözcüklerde de tutarsızlık görülmüştür.

Şeddenin düzenli bir şekilde kullanıldığı örnekler şöyledir: *fe-emmā* ʻفامّاʼ 7a/7, *ḥiṣṣe* ʻحصّهʼ 62a/4, *kemmiyyet* ʻكمّيّتʼ 8b/4, *küllī* ʻكلّىʼ 71a/2, *muṭavvel* ʻمطوّلʼ 10a/3, *mükerrer* ʻمكرّرʼ 16a/6, *müsteḥiḳḳ* ʻمستحقّʼ 59a/7, *ve-illā* ʻوالّاʼ 12a/3.

Şeddenin kullanıldığı ve kullanılmadığı örnekler ise şöyledir: *aḳall* ʻاقلّʼ 13b/8 – ʻاقلʼ 82a/9, *ammā* ʻامّاʼ 64b/8 – ʻاماʼ 64b/1 , *evvel* ʻاوّلʼ 62b/7 – ʻاولʼ 84b/4, *eyyām* 59a/6 ʻايّامʼ

– ‘ايام’ 59b/9, *ḥaḳḳ* ‘حقّ’ 2b/8 – ‘حق’ 6a/1, *ḫaṭṭ* ‘خطّ’ 22b/1 – ‘خط’ 10b/5 , *mürekkeb* ‘مركّب’ 31b/7 – ‘مركب’ 72b/6, *mürekkebāt* ‘مركّبات’ 16a/3 – ‘مركبات’ 73b/3, *tāmm* ‘تامّ’ 25b/2 – ‘تام’ 66b/3, *vaḳıyye* ‘وقيّه’ 57b/6 – ‘وقيه’ 57b/4, *żamm* ‘ضمّ’ 11a/1 – ‘ضم’ 95b/9.

Ünsüz ikizleşmesi görülen *elli* sözcüğünde de şedde kullanımı vardır: *elli* ‘الّلى’ 21a/7.

Bunların dışında metinde *ḥāṣıl* ve *māl* sözcüklerinin +lArI III. çoğul şahıs iyelik eki aldığı örneklerde şedde kullanımına rastlanmıştır: *ḥāṣılları* ‘حاصلّللري’ 97a/1, *ḥāṣıllarınuŋ* ‘حاصلّللرينك’ 62b/9 ve 103a/3, *mālları* ‘مالّللرى’ 95a/8. Bu durum söz sonunda /-l/ sesinin üzerine yine /l/ ile başlayan bir ek, yani +lArI III. çoğul şahıs ekinin gelmesinden dolayı şedde kullanılmış olabilir.

Arapça tamlamalarda, sözcük eğer şemsi harflerinden (t, s̱, d, z̲/d̲, r, z, s, ş, ṣ, ż/ḍ, ṭ, ẓ, l, n) biri ile bittiyse el- ‘ال’ takısı aldığı zaman /-l/ sesi yerine şemsi harfi iki kez okunur ve bu genellikle şedde ile gösterilir. Metinde de bu şekilde şedde kullanımının görüldüğü örnekler vardır: *ba‘de’t-tekmīl* ‘بعدالتّكميل’ 78b/1, *ba‘de’t-tenḳīṣ* ‘بعدالتّنقيص’ 12a/9, *bi’ṣ-ṣavāb* ‘بالصّواب’ 72a/7, *ve’s-selām* ‘والسّلام’ 78a/3.

I.1.5. Tenvin Yazımı

Metinde tenvin işaretleri kullanılmıştır. Sadece Arapça sözcüklerde rastlanan tenvinin yazımında iki ötre ‘ٌ’, iki üstün ‘ً’ ve iki esre ‘ٍ’ örnekleri bulunmaktadır.

Metinde geçen *maḍrūbun fīh* ‘çarpan’, *maḳsūmun ‘aleyh* ‘bölen’, *menḳūṣun minh* ‘eksilen’, *mensūbun ileyh* ‘orantılanan’, *muḥavvelün ileyh* ‘dönüştürülecek olan (kesir)’, *musḳaṭun minh* ‘indirgenen (sayı)’, *mużāfun ileyh* ‘tamlayan (kesir)’ ve *müzādün ‘aleyh* ‘artan’ sözcüklerinin yazımında iki ötre ‘ٌ’ kullanılmıştır: *maḍrūbun fīh* ‘مضرُوبٌ فيه’ 16a/8, *maḳsūmun ‘aleyh* ‘مقسمٌ علَيْه’ 47b/5, *menḳūṣun minh* ‘منقوصٌ منه’ 13b/8, *mensūbun ileyhe* ‘منسوبٌ الَيْهه’ 29b/4, *muḥavvelün ileyh* ‘محوّلٌ الَيْهك’ 46b/3, *musḳaṭun minhe* ‘مُسْقَطٌ منْهه’ 66a/4, *mużāfun ileyh* ‘مُضَافٌ الَيْه’ 6b/6, *müzādün ‘aleyhi* ‘مُزادٌ علَيْهى’ 10b/4

Metinde geçen *def‘aten* ‘bir kerede, bir adımla’, *merreten-ba‘de-uḫrā* ‘birbiri ardınca birkaç kez’ ve *vāḥideten* ‘bir kerede’ sözcüklerinin yazımında iki üstün ‘ً’ işareti gösterilmiştir: *def‘aten vāḥideten* ‘دفعةً واحدةً’ 22a/4, *merreten-ba‘de-uḫrā* ‘مرّةً بَعْد أُخرى’ 39a/8. Ancak *taḳrīben* ‘aşağı yukarı’ sözcüğünde tenvin işareti kullanılmamıştır: *taḳrīben* ‘تقريبا’ 55a/5.

İki esre ‘ٍ’ kullanımı metinde sadece Arapça sözün olduğu yerde bir kez kullanılmıştır: *münḳasimin me‘ahā* ‘مُنْقَسِمٍ مَعَهَا’ 6b/2.

Arapça ses benzeşmeleriyle ortaya çıkan bazı sözcükler XVI. yüzyıl Türkçesine de geçmiş ve bunun üzerine metinde örnekler vardır. *Ebedā* (<ebeden), *evvelā* (<evvelen), *meşelā* (<meşelen), *muḳaddemā* (<muḳaddemen), *vaḳtā* (<vaḳten) sonu nûn okumayan tenvinli sözcük örnekleridir (Yüceol Özezen, 2003: 44, 48-49). Metinde bu sözcükler toplam 43 kez geçmiştir: *Ebedā* 'ابدا' 56a/5 , *evvelā* 'اوّلًا' 62a/5, *meşelā* 'مثلا' 82b/1, *muḳaddemā* 'مقدّما' 65b/8 , *vaḳtā* ki 'وقتى كه' 26a/4.

I.1.6. Eklerin Yazımı

Metinde isim ve fiil ekleri üzerinde farklı yazım şekilleriyle karşılaşılmıştır. Ekler kimi zaman ünlüler 'ا', 'و', 'ى', 'ه' gösterilerek yazılmış kimi zaman da ünlüler belirtilmeden yazılmıştır. Düz ve yuvarlak ünlülü biçimi bulunan eklerin ünlüsü yazılmadığında, bu eklerin çeviri yazıya aktarılışı XVI. yüzyıldaki ek düzenine göre bakılarak karar verilmiştir (bk. Kartallıoğlu, 2011). Bunların dışında üstün 'َ', ötre 'ُ', esre 'ِ' işaretleriyle de ekin ünlülerinin verildiği örneklere de rastlanılmıştır.

Eklerdeki önemli bir nokta da ekin sözcükten ayrı ve bitişik olarak yazılmasıdır. Bu bakımdan eklerde kurallı, sistemli ve tutarlı bir yazımdan söz edilememektedir.

Metinde +(n)Uŋ ilgi durumu (genetive) eki beş şekilde gösterilmiştir: *anuŋ* 'اَنُوك' 13a/3, *biŋüŋ* 'يدي بيكُوك' 7a/6, *bunlaruŋ* 'بونلرُك' 49a/5, *ikisinüŋ* 'اكسنُك' 18b/6, *kesrüŋ* 'كسرُك' 54a/7, *mechūlüŋ* 'مجهُولك' 56b/4, *ṭarafeynüŋ* 'طرفينك' 44b/5. Ek bazı örneklerde sözcükten ayrı yazıldığı görülür: *aʿdād-ı ṣaḥīḥanuŋ* 'اَعْداد صحِيحه نك' 83a/5, *evvelkinüŋ* 'اوّلكى نك' 55b/6, *merātibinüŋ* 'مَرَاتِبى نُك' 7b/7, *mertebenüŋ* 'مرتبه نك' 9a/1, *yigirminüŋ* 'يكرمِى نك' 28b/7.

Metinde belirtme durumu (accusative) eki +yI ve eksiz +Ø biçimdir: *ʿadedi* 'عَدَدِي' 10b/2, *bahāsını* 'بها سنى' 88b/3, *ednāsın* 'ادنى سن' 112a/3, *faẓlayı* 'فضله يِى' 21a/2, *ḫumseynin* 'خُمْسَينن' 101a/1, *ikinciyi* 'اكنجى يى' 83b/8, *ikisin* 'اكيسن' 61b/1, *maḍrūbı* 'مضروبِي' 22a/8, *nışfın* 'نصفن' 77a/4. Belirtme durumu (accusative) eki kimi zaman sözcükle bitişik yazılırken kimi zamanda Uygur yazım özelliği etkisiyle ayrı yazıldığı görülür: *altıyı* 'التِى يِى' 96b/9, *bāḳīsin* 'باقِى سن' 109a/9, *dördünciyi* 'دردنجِي' 84a/2, *ḳażiyyeyi* 'قضيّه يِى' 44b/5, *üçünciyi* 'اوچنجِى يى' 83b/9, *yedisin* 'يديسن' 97b/3. Bunun dışında metinde on üç kez hemze '' işareti +(y)I belirtme durumu (accusative) eki fonksiyonunda kullanılmıştır: *aḳça'ı* 'اقچهءِ' 85a/1 (4 kez), *cümle'i* 'جُمْلهءِ' 66a/5 (3 kez), *girde'i* 'كِرْده ئِه' 110b/6 (2 kez), *muḫtelife'i* 'مختلفهءِ' 45a/3 (1 kez), *nesne'i* 'نسنهءِ' 66b/6 (1 kez), *risāle'i* 'رسَاله ئِه' 3b/9 (1 kez), *ṣadaḳa'ı* 'صدقهءِ' 107b/7 (1 kez).

+(y)A yönelme durumu (dative) eki kişi ve işaret zamirlerinde elif ‘ا’ ile yazılmıştır: *aŋa* ‘اکا’ 6a/9, *baŋa* ‘بکا’ 91a/2, *buŋa* ‘بوکا’ 22a/6, *saŋa* ‘سکا’ 105b/6, *şuŋa* ‘شوکا’ 40a/5. Bunun dışında yönelme durumu (dative) eki he ‘ه’ ile yazılmıştır: *altıya* ‘التی یه’ 11b/3, *deryūze* ‘دریوزه’ 112b/2, *eflūriye* ‘افلوری یه’ 80b/9, *şaḫṣa* ‘شخصه’ 110b/4.

+CA eşitlik durumu (equative) eki niçe sözcüğü dışında cîm ‘ج’ ile yazılmış, *niçe* sözcüğünde çim ‘چ’ kullanılmıştır: *böylece* ‘بویلجه’ 98a/2, *muḳteżāsınca* ‘مقتضَا سِنْجه’ 2a/8, *niçe* ‘نچه’ 2b/6.

+(s)I III. tekil şahıs iyelik eki metinde daima düz ünlülüdür ve ekin hem bitişik hem de ayrı yazıldığı örnekleri görülmektedir: *dānesi* ‘دانه سی’ 106a/6, *ḳanḳısı* ‘قنقِسی’ 4b/3, *netīcesi* ‘نتیجه سِی’ 98b/7, *sevḳi* ‘سَوْقِی’ 95b/5, *üçüncisi* ‘اوچنجی سی’ 83a/1, *yedisi* ‘یدیسی’ 111a/7.

Ek-fiilin görülen geçmiş zaman eki *idi* dört farklı şekilde yazılmıştır: *la‘l-idi* ‘لَعْلدی’ 87a/2, *ne-miḳdār idi* ‘نمقدار اِدِی’ 93a/1, *var idi* ‘وار ادِی’ 86b/9, *żikr olınmış idi* ‘ذکر اولنمش ایدِی’ 99a/4. Ek-fiilin anlatılan geçmiş zamanı *imiş* ise tek bir şekilde yazımı görülmüştür: *ṣaḥīḥ imiş* ‘صَحِیحْ اِیمش’ 12a/5, *eksük imiş* ‘اکسك اِیمش’ 75b/7. Son olarak ek-fiilin şartı *ise* üç şekilde yazımına rastlanmıştır: *müsāvī ise* ‘مُسَاوِی اسه’ 12/3, *nice ise* ‘نجه اِسَه’ 15b/4, *yoġ-ısa* ‘یوغِیسَه’ 13b/2.

-dUr bildirme eki vav ‘و’ olmadan yazılmış, tabandan ayrı ve tabana bitişik olarak yazımı tespit edilmiştir: *beyānındadur* ‘بَیانِنده در’ 64b/3, *beyānındadur* ‘بَیاننده دُر’ 41a/4, *cinsdendür* ‘جنسدندر’ 57a/4.

-dUr pekiştirme eki vav ‘و’ olmadan yazılmıştır. Ekin yazımı tabana bitişik ve tabandan ayrı olmak üzere iki farklı şekilde görülmüştür: *olmamışdur* ‘اُولمامِشْدُر’ 2b/9, *ṭutılmışdur* ‘طوتلمشدر’ 59a/8, *vāḳı‘ olmışdur* ‘واقِع اولمش در’ 44b/4.

Metinde geniş zaman eklerinden -Ur eki, ünlüsü vav ‘و’ ile, ünlü yazılmadan ve ötre ُ ile olmak üzere üç şekilde yazılarak gösterilmiştir: *dinilürse* ‘دنلورسه’ 59b/9, *görürler* ‘کوررلر’ 28a/5, *ḳalursa* ‘قالُورْسه’ 17a/1, *murād idinürler* ‘مُرَادْ اِدِنُورْلَرْ’ 6a/4-5, *virürler* ‘ویرُرلر’ 25b/9. Geniş zamanın diğer eki -Ar da üç şekilde yazımı verilmiştir: *ṣatarsa* ‘صتارسه’ 112a/4, *ṣorarlarsa* ‘صُورَرْلرسه’ 116a/3, *ṭutarlar* ‘طوترلر’ 20b/4, *żikr iderler* ‘ذِکر اِدَرْلر’ 8a/7.

İstek birinci çoğul eki -(A)lUm metinde tek şekilde görülmüş, ekin ilk ünlüsünün elif ‘ا’ ile belirtildiği, ikinci ünlünün ise gösterilmediği görülür: *virelüm* ‘ورالم’ 108a/9, *virelüm* ‘ورالم’ 108b/3.

-mAK isim-fiil ekinin kalın ünlülü şekli -maḳ metinde elif ‘ا’ olmadan yazılmıştır: *bulunmak* ‘بولنمق’ 32b/9. Ekin ünsüz yumuşamasına uğramış şekli -maġ ise metinde elif ‘ا’ ile yazılmıştır: *olmaġladur* ‘اولماغله در’ 15b/8. Ekin ince ünlülü şekli -mek de elif ‘ا’ harfi ile yazıldığı gibi ünlü yazılmadan ve üstün harekesiyle yazılış şekillerine de rastlanmıştır: *bilinmek* ‘بِلِنْمك’ 11b/8, *ḍarb itmekledür* ‘ضَرْب اتماكله در’ 32b/6, *dimek* ‘دِمَك’ 8b/6.

-AcAk sıfat-fiil ekinin ilk ünlüsü metinde elif ‘ا’ harfi ile yazılmış, ikinci ünlü ise gösterilmemiştir: *çıḳacaḳ* ‘چقاجق’ 98a/8, *diyecek* ‘دياجك’ 9a/4, *naḳṣ olacaḳ* ‘نقص اولاجق’ 13b/9, *żamm idecek* ‘ضمّ اداجك’ 11a/8.

-dUK sıfat-fiil ekinin kalın ünlülü biçimi -duḳ metinde vav ‘و’ olmadan tek şekilde gösterilmiştir: *ḳılduḳlarına* ‘قلدقلرنه’ 83b/1, *ṣatduḳlarında* ‘صاتدقلرنده’ 101b/7. Ancak kalın ünlülü şeklinde iyelik eki alarak ünsüz yumuşamasıyla -duġ şekline uğrayan ek iki şekilde yazılmıştır: alduġı ‘الدوغِى’ 106a/9, *olduġı* ‘اُولْدغِى’ 25a/5, *ṭutılduġı* ‘طوتلدوغى’ 19a/5. Ekin ince ünlülü şekli -dük vav ‘و’ olmadan tek bir şekilde yazılmış, iyelik eki almış biçimi -düg ise hem vav ‘و’ ile hem de harf olmadan yazıldığı görülmüştür: ‘*azm itdükleri* ‘عزم اتدكلرى’ 102b/5, *degdügin* ‘دكدوكن’ 28a/5, *didükleri* ‘ديدكلري’ 73a/1, *mebnī idügi* ‘مبنى ايدُوكِى’ 57a/7, *żikr itdügümüz* ‘ذِكر اتدكومز’ 51b/9.

-IcAK zarf-fiilin; ince ünlülü sözcüklerde iki, kalın ünlülü sözcüklerde iki olmak üzere toplam dört şekilde yazımı tespit edilmiştir: *gelicek* ‘كليجك’ 112b/2, *ḳısmet idicek* ‘قسمت ادجك’ 59b/9; *ḳılıcaḳ* ‘قليجاق’ 49b/8, *ṭutıcaḳ* ‘طُوتجاق’ 68b/2.

-Up zarf-fiili metinde üç farklı şekilde yazılmıştır: *eyleyüp* ‘ايليوب’ 81b/3, *virüp* ‘ويرب’ 101b/7, *ziyāde idüp* ‘زياده اِدُب’ 8a/5.

Edilgen ve dönüşlü eki olan -(I)l- ve -(I)n- ekleri metinde düz ünlülüdür. -(I)l- ekinin üç ve -(I)n- ekinin iki farklı yazımına rastlanmıştır: *görile* ‘كوريله’ 103b/5, *ḳonılup* ‘قُونِلُوبْ’ 3b/4, *ṭutılmışdur* ‘طوتلمشدر’ 59a/8; *görinür* ‘كورنور’ 88a/3, *murād idinürler* ‘مُرَادْ اِدِنُورْلَرْ’ 6a/4-5.

I.1.7. Uygur ve Arap-Fars İmlası

Mürşidü'l-Muḥāsibīn'de Uygur ve Arap-Fars yazım özellikleri birlikte kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin etkisiyle bazı harf ya da eklerde her iki yazım geleneği kullanılır ve bu bakımdan düzenli ve kurallı bir yazım sistemi görülememektedir (Mansuroğlu, 1988: 249-250; Şahin, 2015: 37-38).

I.1.7.1. Uygur İmlası

Bazı sözcük ve eklerde ünlüler tamamen yazılmış ve bu örnekler metinde sıklıkla görülmektedir: *aḳça* ‘اقچه’ 45b/1, *altun* ‘التون’ 114b/2, *aŋa* ‘اكا’ 6a/9, *anuŋ* ‘انوك’ 13a/3, bāḳī ḳalur ‘باقى قالور’ 12b/7, *başḳa başḳa* ‘باشقه باشقه’ 114b/9, *biŋ* ‘بيك’ 9a/4, *böyle* ‘بويله’ 95b/3, *görilüp* ‘كوريلوب’ 59b/9, *gün* ‘كون’ 115a/7, *iki* ‘ايكى’ 100a/1, *olduġı* ‘اُولدُوغِى’ 3a/7, *oŋat* ‘اوكات’ 10a/2, *otuz* ‘اوتوز’ 8b/9, *ṣatmaġa* ‘صاتماغه’ 102b/2, *şol-ki* ‘شولكه’ 74a/8, *ṭutıcaḳ* ‘طُوتيجاق’ 20a/5, *uşda* ‘اوشده’ 105b/5, *yuḳaruda* ‘يوقاروده’ 99a/4.

Metinde bazı eklerin sözcükten ayrı yazımına dair örnekler oldukça fazladır: *aḳçaların* ‘اقچه لارن’ 101b/6, *altıdur* ‘التى در’ 14b/9, *cinsdendür* ‘جنسدندر’ 57a/4, *dördünciden* ‘دردنجى دن’ 85b/8, *fāyideye* ‘فايده يه’ 102a/4, fevḳānīyi ‘فوقانِى يِى’ 34b/1, *ikinciye* ‘اكنجى يه’ 55b/4, *ikinüŋ* ‘اكى نك’ 117a/6, *mertebesinde* ‘مرتبه سِنْدَه’ 8b/5, *miḳdārıdur* ‘مقدارِى در’ 84b/4, *nesneler* ‘نسنه لر’ 64b/9, *uẓmāsın* ‘عظمى سن’ 31b/1, *üçüncisine* ‘اوچنجى سنه’ 7b/9, *vāḳı‘ olmışdur* ‘واقِع اولمش در’ 44b/4, *yigirminüŋ* ‘يكرمِى نك’ 44a/8, *ziyādelıġı* ‘زياده لغِى’ 48a/4.

-Up zarf-fiil eki daima be ‘ب’ harfi ile yazılmış ve Farsça *pes* ve *pür-* sözcükleri aslında pe ‘پ’ ile yazılmasına rağmen metinde be ‘ب’ harfi ile kullanılmıştır[8]: *çeküp* ‘چكوب’ 28b/2, *çıḳup* ‘چقوب’ 90a/4, *diyüp* ‘دِيُوبْ’ 33b/1, *görilüp* ‘كوريلوب’ 59b/9, *ḥıfẓ itmeyüp* ‘حفظ اتميوبْ’ 11a/3, *ṭutup* ‘طوتب’ 16b/6, *virüp* ‘ويرب’ 101b/7, *yazup* ‘يازب’ 11a/6; *bes* ‘بس’ 108a/1, *bür-a‘ẓam* ‘بر اعظم’ 26a/2.

Bazı sözcüklerde /ç/ ünsüzü cîm ‘ج’ harfi ile yazıldığı görülür: *buçuḳ* ‘بجق’ 101a/2, *ḳaç* ‘قج’ 59a/8, *üç* ‘اوج’ 55a/4, *üçüŋ* ‘اُوجك’ 30a/2.

Kalın sıradan sözcük olan *ṭoḳsan* sözcüğünde sadece sîn (s) ‘س’ harfi kullanılmıştır: *ṭoḳsan* ‘طقسان’ 9a/1.

I.1.7.2. Arap-Fars İmlası

Metinde ünlülerin yazılmadığı örneklere rastlanmıştır: *altmış dört* ‘التمش درت’ 69a/5, *beşer* ‘بشر’ 28b/4, *bilgil* ‘بلكل’ 4a/5, *bilinmek* ‘بِلِنْمك’ 11b/8, *bildürür* ‘بلدرر’ 4b/5, *birḳaç* ‘برقچ’ 51b/8, *buçuḳ* ‘بچق’ 76a/6, *gelüŋ* ‘كلك’ 94a/4, *her birinden* ‘هر برندن’ 74b/1, *ḳaç* ‘قج’ 59a/8, ḳırḳuŋ ‘قرقك’ 59b/6, *murād olınmışdur* ‘مراد اولنمشدر’ 74b/3, *ṣaḥīḥ ḳılmaḳdur* ‘صحيح قلمقدر’ 46a/2, *sekiz* ‘سكز’ 39b/2, *seksen* ‘سكسن’ 81a/8, *yetmiş* ‘يتمش’ 8b/9.

[8] Çeviri yazıda yazımları korunarak *bes* ve *bür-a‘ẓam* olarak aktarılmıştır (Bk. I. Metin).

Ekin tabandan ayrılmadığı, yani ekle sözcüğün bitişik yazıldığı örnekler görülür: *aldugı* 'الدوغى' 106a/9, *bağlar* 'بغلر' 5a/9, *beşüŋ* 'بشك' 22a/1, *buçuğuŋ* 'بچوغك' 100b/9, *bulınsa* 'بُولنسه' 13b/7, *ḍarb eyleseler* 'ضرب ايلسلر' 33a/3-4, *elliden* 'الّليدن' 101b/3, *ellinüŋ* 'الّلينك' 101b/1, *gelicek* 'كليجك' 112b/2, *gerekdür* 'كركدر' 60b/3, *gibidür* 'كِبيدر' 53b/5, *ikincinüŋ* 'اكنجينك' 55b/7, *ikisinüŋ* 'اكسنك' 15a/4, *ḳılduḳlarına* 'قلدقلرنه' 83b/1, *oldugındandur* 'اولدوغندندر' 5a/5, *ṣatıcaḳ* 'صاتيجاق' 102b/6, *ṭoḳsanın* 'طقسانن' 14a/3, *ṭutıcaḳ* 'طُوتيجاق' 20a/5, *üçüncisidür* 'اوچنجسيدر' 66b/5.

/ç/ ünsüzünün cîm 'چ' ve /p/ ünsüzünün pe 'پ' harfi ile yazıldığı örnekler görülür: *aḳça* 'اقچه' 45b/1, *çekerler* 'چكرلر' 12b/7, *çıḳarup* 'چقارب' 102b/4, *çoḳ* 'چوق' 25b/7, *içinde* 'اچنده' 100a/1, *ḳaçar* 'قاچر' 115a/7, *ḳapuda* 'قپوده' 90a/4.

Metinde /ŋ/ sesi daima kef 'ك' harfi ile yazılmıştır: *aŋa* 'اكا' 11a/7, *anuŋ* 'انوك' 29b/3, *ayuŋ* 'آيك' 115a/8 *baŋa* 'بكا' 91a/4, *biŋ* 'بيك' 88a/1, *gelüŋ* 'كلك' 94a/4, *kimesnenüŋ* 'كِمَسْنه نك' 75a/6, *oŋat* 'اوكات' 10a/2, *saŋa* 'سكا' 105b/6, *ṣoŋra* 'صكره' 102b/5, *şuŋa* 'شوكا' 40a/5, *yalŋuz* 'يالكز' 11a/5.

Metinde *ṭoḳsan* sözcüğü hariç ince ünlülü sözcüklerde sîn (s) 'س', kalın ünlülü sözcükler sâd (ṣ) 'ص' harfi kullanımı vardır: *eksük* 'اكسك' 67a/6, *kimesneler* 'كِمَسْنه' 36a/1, *ṣatasın* 'صتاسن' 112a/2, *ṣatılmaḳ* 'صاتلمق' 112a/1, *ṣayup* 'صايب' 73b/4, *ṣorarlar* 'صوررلر' 85a/7, *ṣoŋra* 'صكره' 59b/9, *ṣu* 'صو' 100b/2, *sekiz* 'سكز' 102b/6, *seksen* 'سكسن' 81a/8, *sende* 'سنده' 91a/3, *sizde* 'سزده' 94a/4, *üstine* 'اوستنه' 13b/1.

I.1.8. Arapça ve Farsça Sözcüklerin Yazımı

Metinde Arapça sözcüklerin yazımı birkaç örnek hariç daima tutarlı bir şekildedir. Farsça sözcüklerin yazımı genellikle tutarlı olsa da bazı sözcüklerde tutarsızlık göze çarpmaktadır.

Metinde bir kez geçen Arapça *ḫiẕmet* 'hizmet' sözcüğü ha 'ح' harfi ile yazılmıştır: *ḫiẕmet* 'حذمت' 59a/8.

Metinde iki kez geçen Arapça *raḫīṣ* 'ucuz' sözcüğünde /ḫ/ sesi ha 'ح' harfi ile yazıldığı görülmüştür: *raḫīṣ* 'رحيص' (2 kez) 105b/7, 106b/2.

Metinde 73 kez geçen Farsça *pes* 'öyleyse, buna göre, bu durumda, o hâlde, sonra, ardından' sözcüğünün hepsi be 'ب' harfi ile yazılmış, çeviri yazıya *bes*[9] şeklinde

[9] *Bes* sözcüğü Farsçada 'kâfi, yeter, yetişir, elverir' anlamına gelen bir sözcüktür (Devellioğlu, 2017: 102). Metinde geçen *bes* sözcüğü bu anlamda geçen sözcükle bağlantılı değildir, 'öyleyse, o hâlde, buna

aktarılmıştır: *bes* ‘بس’ 36b/8, 52b/8, 74a/5, 99a/9. Karşılaştırılan nüshada ise sözcüğün hem be ‘ب’ harfi hem de pe ‘پ’ harfi ile yazımına rastlanılmıştır. 55 kez geçen nüshada 20 kez *bes* ‘بس’ şeklinde, 35 kez de *pes* ‘پس’ şeklinde yazımı görülmektedir: *pes* ‘پس’ 2a/7, 9b/9, 13b/8, 50a/5, 64a/3; *bes* ‘بس’ 18a/3, 29b/11, 36a/11, 51a/1, 61a/9.

Metinde bir kez geçen Farsça *bür-* ‘çok fazla, dolu’ eki be ‘ب’ harfi ile yazılmıştır: *bür-aʿẓam* ‘براعظم’ 26a/2.

Metinde yedi kez *ki* bağlacı görülen geçmiş zaman eki almış *gel-* ve *ol-* fiilleri ile bitişik yazılmıştır: *lāzım geldi-ki* ‘لازم كلديكه’ 76a/6, *maʿlūm oldı-ki* ‘مَعْلُوم اُولدِيكه’ 32a/8. Bir kez *ki* bağlacı maḫrec ‘payda’ sözcüğüne gelen +lArI III. çoğul şahıs iyelik ekiyle birlikte yazımı görülmüştür: *maḫrecleri-ki* ‘مَخْرجلريكه’ 43b/6. Ayrıca *ki* bir kez de *şol* sözcüğüyle bitişik yazılmıştır: *şol-ki* ‘شولكه’ 74a/8.

I.1.9. Metindeki Bağlamsal Yazım Yanlışları

Metinde işlem hatasından gelen ve problemlerin yanlış anlaşılmasına yol açan yazım yanlışları görülmüştür. Örneğin, 79b/4-80a/2 aralığında geçen “Ammā elmāsuŋ bahāsı yāḳūt bahāsınuŋ nıṣfından on eflūri ziyādeye olsa ve yāḳūtuŋ bahāsı daḫı laʿlüŋ bahāsınuŋ **nıṣfından** on eflūri ziyādeye olsa ve laʿlüŋ bahāsı daḫı elmās bahāsınuŋ rubʿından on eflūri ziyādeye olsa her birinüŋ bahāları ne-miḳdār eflūri olduġı maṭlūb olsa elmāsuŋ bahāsını bir şey’ farż idüp onın ṭarḥ iderler ki bir şey’den on eksük olur” cümlesindeki *nıṣfından* ‘ikide birinden’ ifadesi işlemde hataya yol açmaktadır. Karşılaştırma yapılan nüshada ifadenin doğrusu, yani *ṣülṣinden* ‘üçte birinden’ ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla ifadenin Çorum nüshası aracılığıyla çeviri yazıda doğrusu yazılarak dipnot bölümünde bunun yanlış yazımı gösterilmiştir. Ancak her iki nüshada da işlem hatasının bulunduğu örnek vardır. Örneğin, 59b/9’da geçen “Eger bunlardan ṭarafeyn mechūl olsa meṣelā ecīr ayda bir miḳdāra ṭutılup ṣoŋra ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ḳırḳı gendü nefsine ḍarb idüp ḥāṣılı ki biŋ altı yüzdür; ṭarafeynüŋ maʿlūmına, yaʿnī eyyām-ı şehre ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet elli üç yevm ve ṣülṣ yevm ʿamel itmiş olur. İmdi elli üç yevm ve ṣülṣ yevmde ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olınca otuz günde ne-miḳdāra olur imiş dinilürse erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ile görilüp cevāb virile ki ayda **yigirmi üç buçuġa** ṭutılmış imiş” cümlesinde işlemin sonucu *yigirmi üç buçuğa* geçmesine rağmen işlemin sağlaması yapıldığında sonucun yirmi iki buçuk çıkmaktadır.

göre, bu durumda’ anlamlarına sahip olan *pes* sözcüğünün ön seste /p/- > /b/- değişimine uğramış biçimidir.

Dolayısıyla çeviri yazıda da *yigirmi üç buçuġa* yerine *yigirmi iki buçuġa* ifadesi yazılmıştır.

Problemin yanlış anlaşılmasına yol açan örnekler de metinde bir kavram üzerinde görülmüştür. Çorum nüshasından hareketle ana metinde *eşyā* sözcüğüyle ifade edilmesi gereken 6 örnek problem *şey'* ile ifade edilmiştir. Anlamsal olarak birbirine yakın olan, sadece x'in katsayı farkını gösteren *şey'* ve *eşya* sözcüklerinin yanlış kullanımı metinde anlam karışıklığına yol açmıştır. Örneğin, 78b/6-789a/6 aralığında geçen "Māl-ı mechūl murabbaʿ olduḳdan-ṣoŋra dörde ḍarb olıcaḳ ḥāṣıl-ı ḍarb māl-ı mechūlüŋ iki yüz seksen gendü miṣli ḳadarından iki yüz seksen dört daḫı ziyāde olsa māl-ı mechūl bir şey' farż olınup nefsine ḍarb olıcaḳ bir māl olur. Bu daḫı dörde ḍarb olduḳda dört māl olur ki iki yüz seksen **şey'e** ve iki yüz seksen dört aḳçaya muʿādil olur" *şey'e* ifadesi yerine *eşyāya* sözcüğü olması gerektiği karşılaştırılan nüshadan çıkarılmaktadır.

I.1.10. Metinde Yazımı Yanlış Olan Sözcükler

Metinde toplam üç tane yazım yanlışı tespit edilmiştir. Bunlar çeviri yazıya düzeltilerek aktarılmıştır: *ḥiẕmet* 'حذمت' 59a/8, *raḥīṣ* 'رحيص' (2 kez) 105b/7, 106b/2. Ayrıca sekiz kez de sözcüğün bir hecesinin veya harfinin eksik yazıldığı örnekler gözlemlenmiştir. Bunlar da üçgen ayraç içerisinde eklenmiştir: hüve'l-maṭ 'هوالمط' (7 kez) 19a/8, 21b/1, 49b/9, 50a/6, 90a/2, 99b/9, 105b/1; taż'īle 'تضيله' 94b/7.

I.2. Ses Bilgisi Özellikleri

I.2.1. ė / i Meselesi

Tarihî Türk lehçeleri metin araştırmalarınca kapalı e /ė/ çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Varlığı Eski Türkçenin dönemlerinden beri ispatlanmış olan ve genel olarak kabul edilen kapalı e /ė/ sesi (Kalafat, 2019: 32) Doğu Türkçesi metin çalışmalarında çoğunlukla /ė/ işareti ile gösterilmiş[10], bazen ünlünün gösteriminde metinden hareketle

[10] Bk. R. R. Arat, "Türkçe Metinlerde e/i Meselesi", *Rocznik Orientalististyczny*, S. 17. (1953): s. 306-313; T. Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri* (Ankara: Simurg Yayınları, 2003); J. Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, çev. G. Karaağaç, (Ankara: TDK Yayınları, 2005); E. Yılmaz, "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü." *Türk Dilleri Araştırmaları*, (1991): s. 151-165; M. Canpolat, "Çağatay Dili ve Edebiyatı". *Türkler*, C. 8. (2002): s. 769-776; O. Yavuz, "Türkçede "Kapalı e"", *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6.

/i/ tercih edenler de olmuştur[11]. Batı Türkçesi çalışmalarında ise araştırmacıların bir kısmı kapalı e /ė/ sesini göstermiş[12], bir kısmı ise bu sesi /i/ ünlüsüyle yazmayı tercih etmiştir.[13]

Bu tez çalışmasına konu olan metin çalışmasında kapalı e /ė/ sesini ayırt eden yazım veya işaret kullanımı saptanamamıştır. *Beş*, *yedi*, *yetmiş* gibi sözcüklerin /e/ ünlüsü yazılmamışken *i-*, *yir* ve *vir-* sözcüklerinin ise iki farklı yazımı görülmektedir: *idi* 'ادی' 8b/7, *idi* 'ایدی' 99a/4, *virelüm* 'ورالم' 108a/9, *virürler* 'ویرُرلر' 25b/9, *yirinde* 'یرنده' 67b/6, *yir* 'یر' 100a/3. Tüm bu konulardan hareketle metinde yazım ve hareke göz önüne alınarak /i/'li yazım tercih edilmiştir. Bu tercih kapalı e /ė/'nin varlığının reddi değil, metindeki hareke ve yazımda kapalı e'nin gösterimi için ayırt edici bir unsur olmayışı ve bazı sözcüklerdeki tutarlı yazımı bulunmamasından bu sözcüklere temkinle yaklaşılmıştır.

(1991): s. 271-306; T. Kocaoğlu, "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı ė / i Meselesi", *Türk Kültürü*, (2004): s. 483-484; M. Argunşah, "Harezm Türkçesi Metinlerinde e / i Sorunu" *Dil Araştırmaları*, S. 6 (2010): s. 47-60.

[11] Bk. K. Eraslan, *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, (Ankara: TDK Yayınları, 1999); K. Eraslan, *Alî-Şîr Nevâyî: Mîzânu'l-Evzân*, (Ankara: TDK Yayınları, 2015); B. Yücel, *Bâbür Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (Ankara: TDK Yayınları, 1995); Y. Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, (Ankara: TDK Yayınları, 1998).

[12] Bk.; M. Mansuroğlu. "Eski Osmanlıca", *Tarihi Türk Şiveleri*, çev. M. Akalın, (Ankara: TKAE Yayınları, 1988): s. 247-276; M. Mansuroğlu, *Ahmet Fakih-Çarhnâme*, (İstanbul: Pulhan Matbaası, 1956); S. Tezcan, *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar*, (Ankara: Simurg Yayınevi, 1994); M. D. Erdem ve M. Gül, "Kapalı e (ė) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11, Ankara, (2006): s. 111-148; Ö. Durgun, "Bir İmla Meselesi Mi Yoksa i > e Değişimi Mi?: Osmanlı Türkçesi Metinlerinde Kapalı /ė/ Sesi Üzerine", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 31, s. 468-483.

[13] Bk. Z. Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağıntısı Üzerine Notlar". *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.I. Ankara: TDK Yayınları, 1995; Z. Korkmaz, "Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler", *Türkoloji Dergisi*, C. 8, S. 1 (1979): s. 67-77; Z. Korkmaz, *Marzubân-nâme Türcümesi* (Ankara: TDK Yayınları, 2017); M. Duman, "Klasik Osmanlı Türkçesinde i/ė Meselesine Dair". *Makaleler*. 3. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013; M. Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri* (Ankara: TDK Yayınları, 1995); M. Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000); F. K. Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019); M. Akkuş, *Kitâb-ı Gunya*, 2. Baskı (Ankara: TDK Yayınları, 2018).

I.2.2. Damak Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde damak uyumu genellikle kuvvetlidir. Dönemin uyum dışı tek yapısı -ken zarf-fiil ekidir (Köktekin, 2008: 75). Metinde birkaç örnek dışında Türkçe ve alıntı sözcüklerde uyum tamdır. Damak uyumundaki sözcükler şöyle örnek verilebilir: *adaḳḳdur* 36b/3, *dikilmiş* 100a/1, *dirhemin* 114b/4, *ḥāṣıllarınuŋ* 61a/6, *menzilinde* 14a/9, *mürekkeb imiş* 32a/9, *onar* 105b/9, *ʿöşrüŋ* 41a/7, *ṣatduḳlarında* 92b/2, *sebebi* 56a/8, *ṭutılmışdur* 59a/8, *ücretleri* 115a/9, *vezni* 114b/6, *yalŋuz* 11a/5, *yirlü yirine* 34b/4.

Metinde uyuma girmeyen örnekler şunlar gösterilebilir: *anuŋ-çün-ki* 25b/3, *eflūriliḳ* 102b/2, *filoriliḳ* Ç 61b/1, *şol-ki* 74a/8, *var idüġi* 48b/1.

I.2.3. Dudak Uyumu

Ünlülerdeki yuvarlaklaşma eğiliminin görülmesi ve bazı eklerin sadece düz veya yuvarlak ünlülü şekillerinin bulunması Eski Anadolu Türkçesi döneminde uyumu bozan etkenlerden biridir (Şahin, 2015: 42). Kullanılan yapım ve çekim ekleri, bu eklerin yazımı ve gösterilen harekelerden hareketle metinde dudak uyumunun olmadığı anlaşılmıştır: *ʿadedinüŋ* 59a/6, *ʿaḳdüŋ* 11a/9, *āsāndur* 26b/8, *beyānındadur* 48a/3, *cümlesinüŋ* 29a/5, *çıḳduḳlarından* 90a/7, *degdügin* 28a/5, *dinilürse* 59b/9, *gendüsine* 107b/4, *girdelünüŋ* 111a/6, *ṣatduḳlarında* 101b/7, *ṭutılacaḳ* 20a/5, *üçüncisidür* 79a/8, *yetişdükden* 82b/3.

I.2.4. Ünsüz Uyumu

Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinden biri ünsüzler arasında ötümlülük-ötümsüzlük açısından uyumsuzluk görülür (Şahin, 2018: 44; Gülsevin ve Boz, 2004: 96). Dönemin dil özelliklerini gösteren metinde eklerin hepsinin ötümlü şekli olmasından dolayı ünsüz uyumu yoktur: *artuḳdur* 37a/4, *ecnāsdan* 73b/1, *gümüşden* 114a/9, *ḳısmetde* 53b/7, *naḳl itmişlerdür* 36a/3, *olmamışdur* 2b/9, *suʾāl itdükde* 60a/6, *üçdür* 29b/9, *virelüm* 108a/9, *yetişdürüp* 68b/5, *ẕikr itdügümüz* 51b/9.

I.2.5. Ünsüz Değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde en çok görülen ünsüz değişimi olayı ötümlüleşmedir. Ötümlüleşme sözcük başı, ortası veya sonunda /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzlerinin çeşit

sebeplerle sırasıyla /c/, /g/, /b/ ve /d/ ünsüzlerine dönüşmesidir. Bu dönemde en yaygın ötümlüleşme /t/ > /d/ olayıdır ve metinde de bu özellikler sıklıkla görülmüştür (Develi, 1995: 136). Bunun dışında Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olmadığı için oldukça az görülen ötümsüzleşme de metinde birkaç örnekte saptanmıştır (Şahin, 2015: 46).

Metinde görülen ünsüz değişimleri şunlardır:

I.2.5.1. Ön Seste Ünsüz Değişimi

/b/- > /v/-: *var* 62a/9, *varınca* 21a/2, *virmek* 28a/3, *virilür* 101b/9.

/k/- > /g/-: *gelicek* 112b/2, *gendü* 114a/1, *gerek* 60a/9, *gereklü* 3b/1, *getürüp* 112b/5, *gibi* 38b/8, *gidericek* 83b/9, *girü* 58a/8, *gitse* 87a/6, *görmedi* 87b/4, *görile* 103b/5, *görinür* 88a/3, *gümüş* 114b/5, *gün* 59a/8, *günlik* 102b/9.

/m/- > /b/-: *baŋa* 94a/7, *benüm* 93b/2, *biŋ* 87a/6.

/p/- > /b/-: *bes* 17a/8, *bür-aʿẓam* 26a/2.

/t/- > /d/-: *daḫı* 19b/2, *deger* 28b/4, *degüldür* 36a/4, *didi* 87a/4, *digin* 40a/5, *dikilmiş* 100a/1, *dil* 3a/5, *dilerüz* 26a/2, *dinilen* 82a/4, *dördüncide* 104b/6, *dört* 74a/7, *dükeli* 30a/8, *dürlü dürlü* 5a/9.

Ön seste iki örnekte /ṭ/ ünsüzünün korunduğu görülür: *ṭoḳsan* 9a/1, *ṭoḳuz* 109a/1.

I.2.5.2. İç Seste Ünsüz Değişimi

-/c/- > -/ç/-: *aḳça* 59a/5.

-/ç/- > -/c/-: *aġacuŋ* 100b/3, *ancılayın* Ç 32b/4, *dördüncide* 104b/6, *ikinci* 95a/8, *incü* 105a/2, *üçünci* 75b/1.

-/k/- > -/g/-: *eksüge* 67a/7, *itmege* 66a/5.

-/ḳ/- > -/ġ/-: *ʿameli-çoġı* 98a/9, *buçuġuŋ* 100b/9, *olmaġladur* 82b/1, *ṣatmaġa* 102b/2, *yoġ-ısa* 13b/2.

-/p/- > -/b/-: *gıbi* 66a/7.

-/t/- > -/d/-: *dördi* 27a/8, *dördünciye* 55b/7, *gide* 87a/4, *iderler* 51a/7.

I.2.5.3. Son Seste Ünsüz Değişimi

-/t/ > -/d/: *ad* 33a/5, *dörd* 105b/4.

Metinde geçen *dört* sözcüğü *dörd* şekliyle de görülerek ötümlü ve ötümsüz ünsüz nöbetleşe kullanılmıştır: *dörd* 16b/4 ~ *dört* 17a/1.

I.2.6. Ünsüz Benzeşmesi

Sözcük içinde iki yan yana ünsüz arasında veya ünsüzle biten sözcüğe ünsüzle başlayan bir ek gelmesi sonucu iki ünsüzden genellikle sonuncusunun birincisine ötümlülük-ötümsüzlük açısından benzeşmesidir (Develi, 1995: 148). Eski Anadolu Türkçesinde eklerin yalnızca ötümlü şekilleri bulunması ve ünsüzler arasında ötümlülük-ötümsüzlük açısından bir uyum görülmemesinden dolayı ek almış sözcüklerde bir uyum yoktur (Bk. I.2.4. Ünsüz Uyumu). Ancak -/c/- > -/ç/- ünsüz değişimi olarak *aḳça* ve Eski Türkçeden bu yana kalıplaşmış şekilde görülen *başḳa* sözcükleri ünsüz benzeşmesi olarak örnek gösterilebilir. *aḳça* 45b/1, *başḳa başḳa* 114b/9.

I.2.7. Ünsüz Türemesi

Sözcüğün temelinde görülmeyen, ancak birtakım durumlarla ön seste, iç seste ve son seste bir ünsüzün ortaya çıkmasıyla gerçekleşen ses olayıdır (Mangır, 2021: 284). Metinde sadece iç seste ünsüz türemesi görülmektedir.

I.2.7.1. İç Seste Ünsüz Türemesi

Metinde en sık iç seste ünsüz türemesi olayı sözcüklerin ek alması sonucunda iki ünlü arasında -/n/-, -/ş/- ve -/y/- ünsüzlerinin kullanılmasıdır: *altıya* 63b/9, *bunlar* 37b/3, *dördünciye* 55b/5, *emş̲ālinden* 25a/9, *ikişer* 28a/6, *istiḫ̲rācınuŋ* 4b/5, *mā-dūnında* 8b/9, *muḳteżāsınca* 2a/8, *yediye* 42a/8. Bunun yanı sıra aslı hemzeli olan sözcüklerin metinde hemzesiz yazılması ve sadece yâ 'ى' ile gösterilmesiyle bu sözcüklere -/y/- ünsüzü getirilerek çeviri yazıya aktarılmıştır. Hemzesiz yazılan bu örnekler de iç seste ünsüz türemesine örnektir: *cāyiz* 6a/5, *dāyire* 9a/6, *fāyide* 92b/3, *ḍarb-ı hevāyī* 22a/6, *sāyir* 5a/8, *zāyid* 60b/9, *zāyide* 62b/4, *zāyil* 74b/8. Ayrıca ḫaṭā' sözcüğüne gelen +eyn tesniye ekiyle de -/y/- türemesi gerçekleşmiştir: *ḫaṭā'yeyn* 4b/1.

I.2.8. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken /g/, /l/, /r/ gibi ünsüzlerin düşmesi sonucu ortaya çıkan ses hadisesidir (Şahin, 2015: 45). Metinde bu duruma göre birtakım ses düşmeleri görülmüştür:

/b/- > /Ø/: *olıcaḳ* 36a/5, *olına* 37a/6.

-/g/- > /Ø/: *bir+e* 30a/2, *çıḳ-an* 90b/5, *gerek* 9b/3, *ḳal-an* 58b/5, *maʿlūm+a* 100b/4, *ol-an* 60b/7, *var-ınca* 21a/2.

-/g/ > /Ø/: *dürlü dürlü* 5a/9, *elli* 21a/7, *gereklü* 3b/1, *kapu+da* 90a/4, *nite* 8a/7, *yirlü* 34b/4.

-/l/- > /Ø/: *getüresin* 111b/5.

-/r/- > /Ø/: *bile* 42b/2, *idi* 74a/8, *iken* 5b/9, *imiş* 75b/7, *ise* 26a/9.

/v/- ~ /w/- > /Ø/: *ṣu* 100b/2.

/y/- > /Ø/: *incü* 105a/2.

I.2.9. Hece düşmesi

Hece düşmesi, bir gramer birliğinde ses açısından birbirine benzeyen iki hecenin peş peşe gelmesi sonucunda iki heceden birinin eriyerek tek hece durumuna düşmesidir (Ergin, 2013: 66).

Metinde görülen hece düşmesi -dUr (<-dUrUr) bildirme eki içeren sözcüklerdir: *artuḳdur* 37a/4, *beyānındadur* 48a/2, *eylecedür* 16a/1, *ḫālī degüldür* 39b/7, *vardur* 63a/8.

I.2.10. Ünsüz İkizleşmesi

Genellikle ekleşme hâlindeyken söz sonunda /g/ ve /ġ/ sesinin erimesiyle ünlünün uzaması ve ünlünün normal uzunluğa geçişte hecenin eşitlenirken ünsüz üzerinde gerçekleştirdiği ikizleştirme olayıdır (Şahin, 2015: 46). Metinde sadece bir örnekte ünsüz ikizleşmesi görülmüş ve bu sözcük genellikle şedde ‘ّ’ ile gösterilmiştir: *elli* 21b/1.

I.2.11. Ünsüz Sızıcılaşması

/ḳ/ ünsüzünün /ḫ/ ünsüzüne değişimini ifade eden ünsüz sızıcılaşması bir örnekte görülür: *daḫı* 23a/9 (Argunşah, 2014: 93). Bunun dışında söz başı /b/ ünsüzünden Batı Türkçesinde /v/ ünsüzü olarak değişen birkaç örnek de sızıcılaşma üzerinde örnek verilebilir: *var* 13a/7, *varup* 90a/3, *virelüm* 108b/3, *virilür* 101b/9. (Şahin, 2015: 47).

Ön seste /ḳ/ ünsüzünün korunduğu, yani sızıcılaşmanın gerçekleşmediği bir örnek de görülmüştür: *ḳanḳı* 36a/8 (Akar, 2018: 120).

I.2.12. Ünlü Türemesi

Genellikle alıntı sözcüklerden Türkçeye geçen sözcüklerin çift doruklu hecelerinde Türkçenin yapısına uygun şekilde tek doruklu hece durumu olmasıyla ünlü türemesinin meydana gelmesidir (Duman, 1995: 73). Metinde dört örnekte son seste ünlü türemesi olayı görülmüştür: *baʿżı* 72b/7, *ġayrı* 16a/5, *fażlı* 48b/1, *fażla* 113a/9 (Sevinçli ve Çiçek, 2019: 1261).

Metinde hareke kullanımı düzenli olmadığı için Arapça alıntı sözcüklerde ünlü türemesi tam olarak saptanamamıştır. Ancak karşılaştırılan Çorum nüshasında bu türden bir kullanım tespit edilmiştir. Ana nüshada ilk heceden sonra cezim ‘ْ’ işareti ile görülen *süds* ‘altıda bir’ sözcüğünde Çorum nüshasında ötre ‘ُ’ gösterilerek ünlü türemesi görülmüştür: *südüsdür* 16a/11.

I.2.13. Ünlü Düşmesi

Türkçe ve yabancı kökenli bazı sözcüklerin, aldığı isim ya da fiil eki sonucu ikinci veya son hecesindeki ünlünün vurgusuz kalması ve hecelerin yinelenmesinden dolayı düşmenin gerçekleştiği bir ses olayıdır (Tseng, 2002: 12). Metinde bu olay birkaç örnekte tespit edilmiştir: *anuŋ-çün* 96b/8, *anuŋ-çün-ki* 25b/3*, gerekdi* 96a/1, *gerekse* 36a/8, *iltüp* 46a/9, üzre 4b/4, *yalŋuz* 11a/5.

I.2.14. Ünlü Birleşmesi

Ünlü ile biten bir sözcüğün ünlü ile başlayan bir sözcük ya da ekle birleşmesi sonucunda iki ünlüden birinin düşmesidir (Timurtaş, 2019: 42): *böyle* 95b/2, *kimesne* 64b/9, *nesne* 11a/3, *seksen* 82b/8, *şol* 9b/9, *şöyle* 35b/7, *ṭoḳsan* 77a/3.

I.2.15. Ünlü Daralması

Ünlü daralması, genellikle /g/, /ğ/, /y/ ön damak ünsüzleri, bazen de /d/, /l/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /z/ diş ünsüzleri ve /f/, /m/, /v/ dudak ünsüzlerinin etkisiyle sözcükte ünlünün daralmasıdır (Banguoğlu, 2019: 99; Duman, 1995: 190). Metinde dört örnekte ünlü daralması görülmüştür: *nice* 15b/4, *niçe* 2b/6, *nite* 5b/7, *yuḳaru+da* 99a/4.

I.2.16. Ünlü İncelmesi

/y/, /ç/ ve /ş/ ünsüzü içeren sözcüklerde bu ünsüzlerin ünlüler üzerinde etki yaparak onları incelten bir ses olayıdır (Banguoğlu, 2019: 100). Genellikle Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte görülen bu ses olayı metinde iki örnekte bulunmaktadır: *içün* 6b/9, *yine* 20b/1.

I.2.17. Ünlü Yuvarlaklaşması

Ünlü yuvarlaklaşması, sözcükteki dudak ünlüsü veya ünsüzün etkisiyle ünlünün yuvarlaklaşmasını ortaya çıkaran ses olayıdır (Duman, 1995: 198). Ana metinde sadece bir örnekte görülmüştür. *buçuḳ* 76a/6. Karşılaştırılan nüshada ise ayrıca iki Farsça kökenli sözcükte tespit edilmiştir: *ḫōca+da* 52a/8, *küçük* 3b/2.

I.2.18. Ünlü Çatışması

Metinde Türkçe ve alıntı sözcüklere gelen +(y)I belirtme durumu (accusative) ekindeki /y/ hemze ‘ئ’ ile yazılmasıyla iki ünlü çatışması görülmüştür[14]: *aḳça’ı* 89a/9, *cümle’i* 66b/2, *girde’i* 110b/6, *muḫtelife’i* 45a/3, *nesne’i* 66b/6, *risāle’i* 3b/9, *ṣadaḳa’ı* 107b/7.

[14] Çeviri yazıda bunlar hemze ile değil, /y/ koruyucu ünsüzü ile yazılmıştır (Bk. I.1.6. Eklerin Yazımı, II. Bölüm: Metin).

I.3. Biçim Bilgisi Özellikleri

I.3.1. Ad-Durum Ekleri

Ad-durum ekleri, isimlerin belirli eklerle birleşerek onların birbiriyle, fiillerle veya diğer sözcük türleriyle ilişkisini belirlemek amacıyla aldıkları şeklini gösteren eklerdir (Korkmaz, 2019: 281). Eklerin metindeki yazımı Eski Anadolu Türkçesinin biçim özelliklerine göredir. Ancak metinden hareketle eklerin ünlüsünün yazımında birkaç farklılık görülmüştür (Bk. I.1.5. Eklerin Yazımı). Metinde görülen ad-durum ekleri varyantlarına göre aşağıda örnek verilmiştir:

+Ø yalın durum (nominative) eki: *buġday* 111b/1, *aḳça* 101b/7, *şaḫṣ* 111a/9, *nesne* 65a/3.

+(n)Uŋ ilgi durumu (genetive) eki: *ṣıfr+uŋ* 13b/4, *vāḥid+üŋ* 25a/5, *ḫaṭā+nuŋ* 61a/9, *muḳābele+nüŋ* 65b/9. Metinde bir örnekte +dAn ayrılma durumu (ablative) eki +(n)Uŋ ilgi durumu (genetive) eki yerine kullanılmıştır: *bunlar+dan biri* 58b/4.

+(y)A yönelme durumu (dative) eki: *eczā+ya* 81a/1, *bāḳī+ye* 26a/8, *māl+a* 67a/6, *süds+e* 43b/7, *beşer+e* 104b/9, *aŋa* 4b/4.

+dA bulunma durumu (locative) eki: *ḍarb+da* 5b/4, *ʿamel+de* 12a/4, *bu+n+da* 46a/7.

+dAn ayrılma durumu (ablative) eki: *şu+n+dan* 60b/3, *aʿdād+dan* 60a/6, *şülṣ+den* 37a/4, *ʿaḳd+i+n+den* 15a/3, *evvelki+den* 36b/3.

+(y)I, +Ø belirtme durumu (accusative) eki: *altı+yı* 20a/6, *maḳsūmun ʿaleyh-i ṣānī+yi* 31b/4, *āḥād+ı+n+ı* 19a/1, *ceẕr+i+n+i* 36a/9, *şümn+i* 47a/9, *bu+n+ı* 20b/5, *ḥāṣıl+ı+n+Ø* 21a/3, *naṣīb+i+n+Ø* 25b/2. Bunun yanı sıra hemze 'ء' işareti kullanılarak +(y)I belirtme durumu (accusative) ekinin sağlandığı örnekler de metinde görülmektedir: mebdeʾ+i, *aḳçaʾ+ı* 83b/2, *girdeʾ+i* 110b/6, *ṣadaḳaʾ+ı* 107b/7, *cümleʾ+i* 66b/2 (Ayrıntı için bk. I.1.6. Eklerin Yazımı).

+(y)IlA, +(I)lA vasıta durumu (instrumental) eki: *sefer+yile* 102b/8, *ḫaṭāsı+yıla* 60b/5, *vech+ile* 9a/2, *küsūr+ıla* 50a/9, *taẕʿīf+le* 73a/2, *murabbaʿyyat+la* 73a/8. Metinde bu ek bazı örneklerde tabandan ayrı yazılarak, yani *ile* şekliyle de görülmektedir: *müstaḳīm ile* 22a/5, *ışṭılāḥları ile* 6a/6. Eski Türkçenin vasıta durumu eki olan ve Batı Türkçesine geçince kullanımı azalarak bazı sözcüklerde kalıplaşmış bir şekilde yaşayan +n vasıta durumu eki de metinde ikisi kalıplaşmış sözcük içerisinde olmak üzere toplam üç örnekte geçmektedir: *digin* 40a/5, *içün* 9a/6, *ol-ma-maġ+ın* 8b/8 (Köktekin, 2008: 94; Korkmaz, 2018: 26; Timurtaş, 2019: 75). Son olarak vasıta

durumu fonksiyonunda kullanılabilen *bile* edatı da metinde bir örnekte tespit edilmiştir (Şahin, 2015: 53): *menzilüŋ ismleri bile* 8b/3.

+CA eşitlik durumu (equative) eki: *taḳdīr+ce* 2b/3, *eyle+ce* 26b/7, *niçe* (ne+ce) 2b/6, *miḳdār+ı+n+ca* 15b/2, *muḳteżā+sı+n+ca* 107b/6.

+rA, +ArU yön gösterme durumu eki (directive) eki metinde sadece kalıplaşmış sözcüklerde görülür: *ṣoŋ+ra* 102b/5, *üze+re* 12a/9, *üz+re* 5a/4, *ṭaş+ra* 100a/2, *yuḳaru* 99a/4.

I.3.2. İyelik Ekleri

Metinde görülen iyelik ekleri III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs iyelik ekidir. Üçüncü şahıslar metinde sıklıkla yer alırken I. çoğul şahıs iyelik eki sadece bir örnekte saptanmıştır: *rubʿ+ı* 88a/1, *eşref+i* 2a/7, *müşkilāt+ı* 2b/7, *taʿrīf+i* 4a/4, *ḳanḳı+sı* 50b/1, *kim+i+si* 32b/3, *bir+i+si* 111a/8, *mertebe+si* 12b/4, *ẕikr itdüg+ümüz* 51b/9, *miḳdār+ları* 106b/2, *ışṭılāḥ+ları* 6a/6, *ʿaḳd+leri* 15a/4, *maḫrec+leri* 41b/2.

I.3.3. Çokluk Eki

Metinde çokluk eki +lAr kullanılmıştır: *kimesne+ler* 2b/6, *miṣāl+ler* 51b/5, *gereklü+ler* 74a/8, *māl+lar* 94b/1, *ḳısm+lar* 81a/9, *bu+n+lar* 72a/6.

Eski Türk dilinde olan, ancak günümüzde yaşamayan ve daha çok ikilik veya ikizlik eki olarak ifade edilen +z çokluk eki de metinde *biz* ve *siz* örneklerinde geçer: *biz+e* 95a/2, *siz+de* 94a/4 (Gabain, 2003: 62; Gülsevin, 2017: 20)

I.3.4. Aitlik Eki

Aitlik eki +KI metinde sadece üç sözcükte görülmüştür: *benüm+ki* 90b/9, *üçüncide+gi* 75a/9, *evvel+ki* 72b/8. Bir örnekte ise kalıplaşmış biçimde yer almaktadır: *ḳanḳı* 50b/1.

I.3.5. Soru Edatı

Metinde soru eki mI sadece iki kez görülmektedir: *ʿamel ḫaṭā veyā ṣavāb üzerine mi+dür* 11b/7, *bir miḳdār ʿaded ki ol āṣamm veyā munṭaḳ veyā müşterek ḳabīlinden-mi+dür* 31a/1-3.

I.3.6. Ek-Fiil

Ek-fiil, Eski Türkçede *er-* "olmak" yardımcı fiilinden başlayarak *i-* değişimi ile gelişerek ekleşen cevheri fiildir (Korkmaz, 2019: 620). Metinde ek-fiilin geniş zaman kipi, görülen geçmiş zaman kipi, anlatılan geçmiş zaman kipi ve şart kipi tespit edilmiştir:

I.3.6.1. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman kipi metinde sadece üçüncü şahıs çekimi olarak görülmüştür. Üçüncü şahıs çekimi -dUr kullanılmıştır. -dUr eki XVI. yüzyılda daima yuvarlak ünlülüdür (Kartallıoğlu, 2011: 255): *āsān+dur* 72a/7, *beyānında+dur* 37b/6, *eylece+dür* 55b/7, *muḳarrer+dür* 32b/9, *üzerine+dür* 67b/5, *var+dur* 91a/5.

İki örnekte ise Farsça üçüncü şahıs çekimi +eş 'ش' eki bildirme eki görevini üstlenmiştir: *ṣūret-eş* 91a/4, *ṣuver-eş* 59b/9.

Geniş zaman kipinin olumsuz çekimi olarak *degül* ve *var* sözcüğünün olumsuzu *yoḳ* sözcüklerine -dUr eki gelerek kullanılmıştır: *ḥālī degül+dür* 60b/1, *münāfī degül+dür* 5b/6, *yoḳ+dur* 7b/7, *yoḳ+dur* 32a/3.

I.3.6.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Ek-fiilin görülen geçmiş zamanı i- cevher fiili ve -di geçmiş zaman ekinden oluşur ve metinde sadece olumlu biçimde, üçüncü şahıs çekiminde görülmüştür: *gereklü+ler i-di* 74b/8, *laʿl-i-di* 87a/2, *ne-miḳdār i-di* 90b/2, *var i-di* 112a/1.

I.3.6.3. Anlatılan Geçmiş Zaman Kipi

Ek-fiilin anlatılan geçmiş zamanı i- cevher fiili ve -miş geçmiş zaman ekinden oluşur. Metinde sadece olumlu biçimde III. tekil şahıs olarak çekimine rastlanılmıştır: *eksük i-miş* 75b/7, *ṣaḥīḥ i-miş* 12a/5.

I.3.6.4. Şart Kipi

Ek-fiilin şart kipi ise i- ve -sA biçimidir ve *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'de en fazla tespit edilen ek-fiil çekimidir. Ekin olumlu biçimi III. tekil şahıstaki çekiminde görülür: *müsāvī i-se* 12a/3, *nice i-se* 15b/9, *var i-se* 13a/7.

Şart kipinin olumsuz biçimi ise *yoḳ* sözcüğü üzerinde kullanılmıştır: *yoġ-ı-sa* 13b/2, *yoḳ i-se* 29a/6

I.3.7. Fiil Çekim Ekleri

Metinde bildirme kiplerinden geniş zaman, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş, gelecek zaman; tasarlama kiplerinden de istek kipi, şart kipi, gereklilik kipi ve emir kipi görülmüştür:

I.3.7.1 Bildirme Kipleri

I.3.7.1.1. Geniş Zaman

Metinde geniş zaman eki -Ar ve -(U)r ekleridir ve bu ekler III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahısta çekimlenmiştir: *bildür-ür* 33a/2, *bulın-ur* 32b/4, *çek-er-ler* 12b/7, *dile-r-üz* 26a/2, *di-r-ler* 4a/7, *eksük ḳal-ur* 80a/6, *gör-ür-ler* 103b/7, *maʿlūm ol-ur* 22a/8, *naḳl id-er-ler* 35a/1, *ṣor-ar-lar* 85a/7, *ṭaleb id-er-üz* 27a/6, *ṭut-ar-lar* 48b/2, *vir-ür-ler* 102b/5, *yaz-ar-lar* 11a/9, *ziyāde gel-ür* 113b/8.

Aslında istek eki olan -(y)A metinde geniş zaman eki olarak III. çoğul şahısta çekimlenmiştir: *ʿamel id-e-ler* 35a/6, *żamm id-e-ler* 108a/2.

Geniş zamanın olumsuz çekimi -mAz dört fiilde ve sadece III. tekil şahıs çekiminde görülmüştür: *ʿadedden ol-maz* 5a/3, *bāḳī ḳal-maz* 40b/6, *deg-mez* 28a/6, *nesne ḳal-maz* 35b/1, *vaż ʿ it-mez* 5a/7.

Metinde -(y)A ekinin -mA olumsuz III. tekil şahıs çekimiyle de geniş zamanın olumsuz fonksiyonun sağlandığı tespit edilmiştir: "eger evṣāf bu ecnāsdan ki ol-ma-y-a" 73b/1

I.3.7.1.2. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki -dI olup metinde sadece III. tekil şahıs ve III. çoğul şahısta çekimlenişi bulunmaktadır: *bil-di* 87b/3, *cevāb vir-di* 44b/8, *di-di* 87a/4, *gerd-i melāl it-di* 87b/4, *lāzım gel-di* 67a/1, *taʿbīr it-diler* 9a/2.

Zaman ekinin olumsuzu -mA ekiyle çekimlenmiş ve metinde sadece III. tekil şahısta çekimi görülmüştür: *eyle ol-ma-dı* 100b/1, *gör-me-di* 87b/4.

I.3.7.1.3. Anlatılan Geçmiş Zaman

Metinde anlatılan geçmiş zaman eki -mIş'tır ve ek XVI. yüzyılda uyumsuzluk safhasında olmasından düz ünlülü gösterilir (Kartallıoğlu, 2011: 135). Metinde III. tekil şahıs ile III. çoğul şahıs çekiminde kullanılmış ve bu şahıs ekleri de -dUr pekiştirme ekiyle birlikte görülmüştür. Bu kullanım biçimine Gülsevin ve Boz, ekin Türkiye Türkçesinde -mIştIr ekini karşıladığını, fiili zaman içinde işlenebilir hâle getirdiği ya da işleyeceği ve fiilin yapısındaki 'rivayet' anlamının kaybolduğunu belirtmiştir (Gülsevin ve Boz, 2004: 120): *dinil-miş-dür* 44b/9, *lāzım gel-miş-dür* 112a/2, *naḳl it-miş-ler-dür* 2b/2-3, *ṭutıl-mış-dur* 59a/8, *vāḳıʿ ol-mış-dur* 44b/4, *ẕikr olın-mış-dur* 98b/1.

Anlatılan geçmiş zamanın olumsuzu -mA ekiyle gösterilmiş ve tek örnekte, III. tekil şahıs çekiminde -dUr pekiştirme ekiyle kullanılmıştır: *ol-ma-mış-dur* 2b/9.

I.3.7.1.4. Gelecek Zaman

Metinde gelecek zaman eki olarak -sA gerek ve -(y)AcAK eklerinin kullanıldığı saptanmıştır.

-sA gerek yapısı gereklilik özelliği taşısa da gelecek zaman fonksiyonunda görülebilir. Bir başka ifadeyle gereklilik ve gelecek zaman anlamını bir arada içermesinden söz edilebilir (Gülsevin, 2017: 110; Demirtaş, 2008: 16). Nitekim Bergamalı Kadri *Müyessiretü'l-Ulûm* adlı eserinde bu birleşik yapının üç gelecek zaman ekinden biri olduğunu söz etmiştir (Kadri, 2002: 15). Metinde bu kullanımda iki örneğe rastlanmıştır:

"sā'il bir mes'ele su'āl itdükde aʿdāddan birin farż idüp mes'elenüŋ şarṭı üzerine imtiḥān idicek muvāfiḳ gelürse farż olınan māl mechūl **olsa gerek**" 60a/6-9.

“İmdi bu ʿilmde vāḳıʿ olan mesāʾilüŋ cemīʿsi mesāʾil-i sitteden evvel ẕikr olan aʿmālle, yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ **olsa gerekdür**” 72a/2-5.

-(y)AcAK eki ise metinde gelecek zaman fonksiyonunda sadece bir kez olumsuz çekimde kullanılmıştır: *maḫfī ol-ma-y-acaḳ* 72a/6.

I.3.7.2. Tasarlama Kipleri

I.3.7.2.1. İstek Kipi

-(y)A olan istek kipi metinde II. tekil şahıs, III. tekil şahıs, I. çoğul şahıs ve III. çoğul şahıs çekimlerinde kullanılmıştır: *al-a* 76a/2, *cevāb vir-e-ler* 117b/9, *ḍarb id-e-ler* 117b/6, *getür-e-sin* 111b/5, *ḳal-a* 40a/5, *ḳıyās olın-a* 69a/4, *ol-a* 81a/3, *ṣat-a-sın* 111b/3, *ṭutıl-a* 63b/4.

Metinde şart işlevini karşılayan -mAk dile- + -sA yapısı bulunmaktadır (Kalafat, 2020: 120). Eserde üç kez geçen bu yapı III. çoğul şahısla çekimlenmiştir: *ḍarb itmek dileseler* 51a/9, *nisbet it-mek dile-se-ler* 53b/6-7, *yaz-maḳ dile-se-ler* 9a/5.

-mAk dile- + -sA yapısının benzer şekli *dile-* fiili yerine aynı anlamda Arapça alıntılarla karşılanan *maṭlūb it-* ve *murād it-* fiilleriyle de metinde görülerek aynı işlev sağlanmıştır: *bilin-mek maṭlūb ol-sa* 11b/8, *ḍarb it-mek murād ol-sa* 17a/3, *naḳṣ it-mek maṭlūb olın-sa* 49b/5, *tecnīs it-mek murād ol-sa* 45b/2.

İstek ekinin -mA olumsuz çekimlenişi sadece III. tekil şahısta çekimi görülür: *bulın-ma-y-a* 30b/3, *ḳal-ma-y-a* 40a/5, *unut-ma-y-a* 4a/2, *zāyil ol-ma-y-a* 74b/8, *ziyāde gel-me-y-e* 34b/3.

I.3.7.2.2. Dilek-Şart Kipi

Şart kipi -sA metinde III. tekil şahıs ile III. çoğul şahıs çekiminde görülmüştür: *al-sa-lar* 114b/4, *ber-ā-ber gel-se* 26a/4-5, *ḍarb eyle-se-ler* 33a/3-4, *deg-se* 112b/7, *dile-se-ler* 9a/5, *di-se* 108b/3, *ḳısmet it-se-ler* 5a/7, *ṭaleb it-se* 109a/7.

Karşılaştırılan nüshanın ana nüshadan farklı olarak şart kipinin II. çoğul şahıs çekimine rastlanmıştır: *ṣor-sa-ŋuz* 51b/1.

Şart kipinin olumsuz çekimi metinde III. tekil şahıs çekimiyle kullanılmıştır: *bulın-ma-sa* 11a/8, *mużāf ol-ma-sa* 6b/5, *nesne ḳal-ma-sa* 97b/7.

I.3.7.2.3. Gereklilik Kipi

Metinde kullanılan gereklilik kiplerinden biri -mAlU beş kez görülmüş, III. tekil şahıs çekiminde, ol- yardımcı fiili ile birlikte kullanılmıştır: *cemʿ it-melü ol-ıcaḳ* 116a/3-4, *ḍarb it-melü ol-ıcaḳ* 50b/8-9, *git-melü ol-duḳlarında 90a/4, git-melü ol-ıcaḳ* 110b/7, *refʿ ol-malu ol-ıcaḳ* 46a/3-4.

Gereklilik fonksiyonunda iki yapıdan biri -mAK gerek yapısıdır. Metinde geniş zaman ve görülen geçmiş zamanda III. tekil şahıs ile çekimlenmiş, geniş zaman fonksiyonu bazı örneklerde -dUr bildirme eki genişletilerek görülmüştür: *farż it-mek gerek* 60b/3, *göril-mek gerek* 106b/8, *ḳısmet it-mek gerek-dür* 57b/2-3, *ol-maḳ gerek-di* 96a/1, *vir-mek gerek-dür* 105b/7, *yaz-maḳ gerek* 9b/3.

Gereklilik için kullanılan bir diğer yapı -mAK lāzım gel- biçimidir. Metinde sıklıkla görülen yapı çoğunlukla geniş zamanda III. tekil şahıs çekimiyle kullanılmış, görülen geçmiş zamanın III. tekil şahıs çekimiyle de bir kez görülmüştür: *eksük ol-maḳ lāzım gel-ür* 80a/4, *māl ol-maḳ lāzım gel-ür* 97a/9, *mechūl ol-maḳ lāzım gel-ür* 56a/6, *şerḥ it-mek lāzım gel-di* 94b/7-8.

I.3.7.2.4. Emir Kipi

Emir kipi metinde II. tekil şahıs, III. tekil şahıs ve II. çoğul şahıs çekiminde görülmüştür. Metinde emir kipinin olumsuz biçimine rastlanmamıştır.

Metinde görülen ikinci tekil şahıs eki pekiştirme işlevli -gIl ve eksiz -Ø biçimdir. -gIl eki sadece *bil-* fiili üzerinde çekimlenirken, eksiz -Ø biçim de *gel-* ve *vir-* fiillerinde bulunur: *bil-gil* 25a/1, *gel* 93b/1, *vir* 105b/3.

III. tekil şahıs eki -sUn'dur ve bu sadece *ol-* fiilinde kullanılmıştır: *müşbet ol-sun* 66b/7, *on ol-sun* 94a/5.

II. çoğul şahıs çekimi -(U)ŋ sadece bir örnekte görülmüştür: *gel-üŋ* 94a/4.

I.3.7.3. Birleşik Kipli Çekimler

Metinde hikâye, rivayet ve şart birleşik kiplerinin hepsi görülmüştür:

I.3.7.3.1. Hikâye Birleşik Kipleri

Metinde bir kez geniş zamanın hikâyesi -(X)r + idi ve iki kez anlatılan geçmiş zamanın rivayeti -mIş + idi III. tekil şahıs çekiminde görülür: *dimek olur idi* 8b/6-7, *farż olınmış idi* 88a/4, *ẕikr olınmış idi* 99a/4.

I.3.7.3.2. Rivayet Birleşik Kipleri

Metinde bir kez geniş zamanın rivayeti -(X)r + imiş ve bir kez de anlatılan geçmiş zamanın rivayeti -mIş + imiş III. tekil şahıs çekiminde görülür: *olur imiş* 59b/9, *ṭutılmış imiş* 59b/9.

I.3.7.3.3. Şart Birleşik Kipleri

Metinde en çok kullanılan birleşik kiplerden olan şart birleşik kipi sadece geniş zamanın şartında -(X)r(ı)sA III. tekil şahıs ve III. çoğul şahıs çekiminde kullanılmıştır: *bāḳī ḳalur ise* 12b/7, *dirler ise* 71a/1, *dinilür ise* 114a/5, *ḥıfẓ iderse* 65a/1, *ʿtibār olınursa* 7a/9, *muṭābıḳ gelürse* 37a/9, *ṣorarlar ise* 85a/7, *suʾāl iderler ise* 57b/7, *suʾāl iderlerse* 64a/2, *vāḳıʿ olursa* 39b/6.

I.3.8. İsimden İsim Yapım Ekleri

+ArU: Aslında yön gösterme eki olan +ArU eki kalıplaşmış bir şekilde görülmekte, sözcüğe "yön" anlamı yüklemektedir (Argunşah, 2014: 102; Gülsevin, 2017: 123). Metinde bir örnekte görülmektedir: *yuḳaru+da* 99a/4.

+CA: Eşitlik durumu (equative) eki olan +CA bazı sözcüklerde zamanla kalıplaşarak yapım eki görevi de üstlenmiştir (Gülsevin, 2017: 123; Korkmaz, 2019: 121). Metinde üç örnekte görülmektedir: *aḳça* 46a/5, *nice* 15b/4, *niçe* 2b/6 (Karaoğlu, 2022: 333, 337).

+cIlAyIn: Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla kullanılan ve sözcüğe "gibi, kadar" gibi benzetme anlamları katan ektir (Ergin, 2013: 231). Ana nüshada geçmeyen bu ek, karşılaştırması yapılan Çorum nüshasında bir örnekte geçmektedir: *an+cılayın* 32b/4.

+dA: Bulunma durumu (locative) eki olan +dA eki zaman belirten sözcüklere gelerek kalıcı zaman zarfı oluşturur (Gülsevin, 2017: 125). Metinde bu türden kullanım üç örnekte görülmüştür: *ay+da* 59a/4, *gün+de* 59b/9, *yıl+da* 103b/1. Bunun yanı sıra

metinde kalıplaşmış bir biçimde geçen ve "yakını işaret ve dikkat çekme" anlamları belirten *uşda* sözcüğünde de görülmektedir (Tiken, 2020: 144): *uşda* 105b/5.

+di: *İmdi* sözcüğünde kalıplaşmış bir biçimde olan ve zaman özelliği katan bu ek metinde de görülmektedir (Gülsevin ve Boz, 2004: 154; Gülsevin, 2017: 125): *imdi* 66a/7.

+(X)ncI: Sayı adlarına gelerek sıra sayı sıfatları yapan ektir (Korkmaz, 2019: 138). Bu ekin ilk ünlüsü metinde yazılmadığından ve harekesi belirtilmediğinden düzlük-yuvarlaklık durumu çıkarılamamaktadır. Kartallıoğlu XVI. yüzyılda ekin ilk ünlüsünün geçiş safhasında olmasından ötürü uyuma bağlı olduğunu belirtmiştir (Kartallıoğlu, 2011: 2005). Metinde üç sözcükte bu ekin kullanımına rastlanmıştır: *iki+nci* 9a/1, *üç+ünci* 91a/3, *dörd+ünci+nüŋ* 83b/5.

+KA: Aslında yönelme durumu (dative) ekidir, ancak Eski Türkçeden itibaren kalıplaşmaya uğrayarak sözcük üzerinden yapım eki görevi üstlenebilmektedir (Gabain, 2003: 45). Metinde de bu kullanıma bir örnek bulunmaktadır: *başḳa başḳa* 114b/9.

+lIK: İsim ve sıfatlara gelerek isim türeten bir ektir (Korkmaz, 2019: 135). Ekin XVI. yüzyılda düzlük-yuvarlaklık uyumu düzensiz olduğu için yuvarlak ünlülü sözcüklerde ek düz ünlülü olarak yazılmıştır (Kartallıoğlu, 2011: 221). Metinde üç örnekte ekin kullanımı saptanmıştır: *gün+lik* 102b/7, *eflūri+liḳ* 102b/2, *ziyāde+lıġ+ı* 48a/4.

+lU: İsimlerden yer adları ve çeşitli sıfatlar türeten ektir (Korkmaz, 2019: 133). Ekin ünlüsü kurallı bir şekilde yuvarlak yazılmıştır (Gülsevin, 2017:127; Öztürk, 2017: 67). Metinde üç örnekte kullanılmıştır: *dür+lü dür+lü* 5a/9, *gerek+lü* 3b/1, *yir+lü yirine* 34b/4.

+mIş: Altı ve yedi sayılarının üzerinde kalıplaşmış bir biçimde görülen ve "on" anlamı katan bir ektir (Gülsevin, 2017: 128). Metinde her iki örnek de bulunmaktadır: *altmış* 43a/6, *yetmiş* 8b/9.

+rA: Yön gösterme eki olan +rA eki kalıplaşarak kalıcı isimler oluşturmuş ve sözcüklere zaman ya da yön anlamı katmıştır (Argunşah, 2014: 106; Gülsevin, 2017: 128): *ṣoŋra* 107b/7, *ṭaşra* 100a/2.

+(ş)Ar: Asıl sayılara gelerek üleştirme sayı sıfatları oluşturan bir ektir (Korkmaz, 2019: 121). Metinde altı asıl sayı üzerine geldiği gözlemlenmiştir: *bir+er* 9b/3, *iki+şer* 106b/5, *üç+er* 28a/6, *dörd+er* 116b/3, *beş+er* 112b/6, *on+ar* 74b/1.

+sUz: İsme "yokluk, eksiklik" anlamı yükleyerek olumsuz bir işlev katan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü biçimdedir (Gülsevin, 2017: 129; Türk, Doğan ve Şerifoğlu, 2018: 46; Korkmaz, 2019: 140). Metinde tek bir örnekte ekin kullanımı görülmüştür: *ı̇tibāren+süz* 10b/7.[15]

I.3.9. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A-: Fiile "yapma, olma" anlamı veren bir ektir (Korkmaz, 2019: 173). Metinde bu yapım eki sadece bir örnekte görülmüştür: *dil+e-se-ler* 53b/7.

+At-: +A- eki ile -t- ettirgenlik ekinin birleşmesinden meydana gelen +At- eki metinde bir örnekte tespit edilmiştir: *il+(e)-t-üp*[16] 46a/9 (Korkmaz, 2019: 174).

+lA-: Eski Türkçeden günümüze çok işlek bir ek olan +lA- eki fiile "yapma, nesne ile işi gösterme, anlam kazandırma, vb." çeşitli anlamlar katmaktadır (Korkmaz, 2019: 176). Metinde tek örnekte saptanmıştır: *baġ+la-r* 5a/9.

I.3.10. Fiilden İsim Yapım Ekleri

-(U)k: Eski Anadolu Türkçesi dönemi boyunca ünlüsü devamlı yuvarlak olan ve fiilden isim ve sıfatlar yapan ektir (Gülsevin, 2017: 148). Metinde üç örnekte ekin kullanımı tespit edilmiştir: *art-uḳ* 90a/7, *eksü-k* 90a/8, *buçuḳ* (<bıç-uk) 100b/1.

-mA: Bir isim-fiil eki olan -mA metinde sadece bir örnekte görülmüştür: *eksük ol-ma+nuŋ* 90a/8.

-mAK: İsim-fiil ekidir. Metinde şu örneklerde ek görülmektedir: *bulın-maḳ* 32b/9, *bilin-mek* 11b/8, *di-mek* 8b/6, *göril-mek* 106b/8, *ḳısmet it-mek* 25a/2, *mechūl olmaḳ* 56a/6, *ṣatıl-maḳ* 112a/1, *vir-mek* 28a/3, *yaz-maḳ* 9a/5.

---

[15] Bazı sözcüklerde +sXz eki cümlenin bağlamına veya ismin taşıdığı özelliğe göre sözcük üzerinde olumlu bir durum da ifade edebilir. Bir diğer ifadeyle +sXz eki sözcüğün belirli unsurlar için istenen şey veya durum hâline gelmesini sağlayabilir (İlhan, Kabadayı, 2017: 115). *İ̇tibārensüz* sözcüğünde +sXz eki aslında olumsuz bir anlama sahip olsa da fiil üstünde işlemlerde herhangi bir sıra ya da takip şartını ifade etmekte ve işlemde bu şart, sonucun işlenebilmesi için dolaylı olarak olumluluk özelliğini sağlamaktadır.

[16] Bk. I.2.10. Ünlü düşmesi.

-(y)An: Geçmiş sıfat-fiili yapan ektir. Metinde sıklıkla kullanıldığı saptanmıştır: *bāḳī ḳal-an* 14a/4, *dinil-en* 82a/4, *naḳṣ ol-an+a* 99b/4, *ḳısmetden çıḳ-an* 90b/5, *gel-en* 112b/3, *farż olın-an* 60a/9.

-(y)AcAK: Gelecek zaman sıfat-fiili yapan ektir. Metinde iki tanesi ol- yardımcı fiiliyle birleşik fiil oluşturmuş ve toplam yedi örnekte ekin kullanımı tespit edilmiştir: *bāḳī ḳalma-y-acaḳ olursa* 40a/8, *di-y-ecek* 9a/4, *istiḫrāc ol-acaḳ* 64b/1, *çıḳ-acaḳ* 98a/8, *żamm id-ecek* 11a/8, *munṭaḳ olma-y-acaḳ olursa* 54b/4-5.

-dUK: Fiillerden sıfat-fiil eki yapan bu ekin ünlüsü XVI. yüzyılda düzensiz olmasından dolayı daima yuvarlaktır (Kartallıoğlu, 2011: 245). Çok işlek bir ek olan -dUk metinde de sıklıkla görülen ekler arasındadır (Gülsevin, 2017: 134): *ʿazm it-dük+leri* 102b/5, *deg-düg+i+n* 28b/2, *di-dük+leri+n+de* 114a/3, *mergūb ol-duġ+ı* 3a/7, *mürekkeb i-düg+i* 31b/7, *olma-duġ+ı* 5a/5, *ṭutıl-duġ+ı* 19a/5, *var-i-düg+i* 2b/4, *vir-düg+i* 106a/5.

-mIş: Geçmiş zaman sıfat-fiil yapan ek metinde 4 örnekte ol- yardımcı fiiliyle birleşik fiil oluşturarak görülmüştür: *yi-miş olur* 111a/6, *ʿamel it-miş olur* 59b/9, *ḫaṭā ol-mış olur* 88b/5, *ṣat-mış olur* 112a/9. Çorum nüshasında da farklı bir fiil örneği ile aynı fonksiyonda ekin kullanımı vardır: *ṭutıl-mış olur* 34b/3.

-(X)r: Geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Metinde bir örnekte görülür: *gider-ken* 102b/2.

-(y)IcAK: Fiilde -(y)IncA anlamında zaman bildiren Eski Anadolu Türkçesinin işlek zarf-fiil ekidir (Gülsevin ve Boz, 2004: 149; Salan, 2017: 63). Metinde ek hem manzum kısımlarda hem de mensur kısımlarda sıklıkla kullanıldığı görülmüştür: *ḍarb id-icek* 73b/9, *gider-icek* 83b/9, *naḳṣ ol-ıcaḳ* 14b/5, *nisbet vir-icek* 27b/2, *ṣat-ıcaḳ* 102b/6, *ṭut-ıcaḳ* 20a/5, *var-ıcaḳ* 108a/7.

-(y)IncA: Zaman anlamı veren ve zarf-fiil yapan ektir. Ekin ilk ünlüsü XVI. yüzyılda geçiş safhasına yakın olmasından dudak uyumu dikkate alınmaktadır (Kartallıoğlu, 2011: 126). Nitekim metinde 8b/4'te geçen *ẕikr olma-y-ınca* 'ذِكْر أُولْمَايِنجه' sözcüğünde ekin ünlüsünün harekesi açıkça verilmiş ve düz yazılmıştır. Buna göre diğer sözcüklerde de ekin ilk ünlüsü -I ile gösterilmiştir. Metinde iki kez ol- fiili ve bir kez var- fiiliyle ekin kullanımı vardır*: ḥāṣıl ol-ınca* 73b/6, *ẕikr olma-y-ınca* 8b/4, *var-ınca* 21a/8.

-(y)Up: Bu ekle zarf-fiiller oluşturularak fiilin esas işle aynı zamanda yapıldığını belirtir ve ekin ünlüsü XVI. yüzyılda uyumsuz olmasından dolayı daima yuvarlak yazılır (Kartallıoğlu, 2011: 306; Korkmaz, 2019: 157). Metinde sıklıkla kullanıldığı

gözlemlenmiş ve çeşitli fiiller üzerinde çekimlenmiştir: *al-up* 13a/3, *ḍarb id-üp* 18a/1, *di-y-üp* 33b/1, *feth ol-up* 2b/8, *getür-üp* 112b/5, *ḥıfẓ itme-y-üp* 11a/3, *ḳarış-up* 111b/6, *ḳısmetden ḳıl-up* 63b/5, *ḳonıl-up* 3b/4, *ḳısm eyle-y-üp* 83a/6, *naẓar olın-up* 3a/9, *nesne olma-y-up* 11a/4, *ṭur-up* 90a/5, *ṭut-up* 16b/6, *var-up* 102b/6, *vir-üp* 92b/4, *yaz-up* 11a/6, *yetişdür-üp* 68b/5.

-ken: Fiile gelerek zaman bildiren zarf-fiiller türeten i- ek-fiilinin zarf biçimi olan ektir (Korkmaz, 2019: 157). Metinde ikisi i- ek-fiili üzerinde olmak üzere toplam üç örnekte rastlanmıştır. Bir tane örnekte ek -(X)r sıfat-fiilinin üzerinde görülür ve fiilin bir başka fiille eş zamanlı gerçekleşmesini ifade eder (Özmen, 2022: 73): *on eflūriliḳ metāʿ alup āḫar şehre ṣatmaġa gider-ken* 102b/2-3. İki örnekte ise ismin üzerindedir ve sözcükte olma durumunu, sırasını vurgular (Özmen, 2022: 71): *muḥīṭi iken* 5b/9, *tefāvüti i-ken* 36a/4.

-dUKdA: Geçmiş zaman sıfat-fiil ekinin bulunma durumu (locative) eki alarak gelişmiş zarf-fiil ekidir. Fiil üzerinde işin esas eylemiyle aynı zamanda yapıldığını göstermektedir (Gülsevin, 2017: 138). Metinde beş fiil üzerinde ekin kullanımı görülmüştür: *cemʿ it-dükde* 11a/1, *ḍarb ol-duḳda* 79a/3, *di-dükde* 111b/5, *gör-dükde* 24b/7, *ṣat-duḳda* 92b/5.

-dUKdAn ṣoŋra: Fiil üzerinde geçmiş zaman fonksiyonu üstlenerek bulunduğu cümlede sonraki zamanı yansıtan, yani yan cümleden temel cümleye görülen geçmiş zaman ile şimdiki ya da gelecek zaman arasındaki geçişi sağlayan zarf-fiil ekidir (Aktaş, 2001: 263). Metinde ekin kullanımı oldukça fazladır: *bil-dükden-ṣoŋra* 10a/3, çıḳ-duḳdan-ṣoŋra 89b/9, *ḍarb olın-duḳdan-ṣoŋra* 18b/5, *naḳṣ itdük-den-ṣoŋra* 61a/7, *redd ol-duḳdan-ṣoŋra* 68a/1, *yetiş-dükden-ṣoŋra* 82b/3.

-(y)U: Zarf-fiil eki olan -(y)U eki metinde bir fiil üstünde sıklıkla kullanılmıştır: *di-y-ü* 99a/4. Bunun yanı sıra bir örnekte kalıplaşmış bir şekilde görülmektedir: *ḳap-u* 90a/4.

-(y)I: Eski Türkçenin zarf-fiil eki olan olan bu ek bazı sözcüklerde kalıplaşmış hâle gelmiştir (Gülsevin, 2017: 149). Metinde de bu türden iki örnek görülmüştür: *daḫı* 17b/2, *dükeli* 7a/3.

-(y)A: Zarf-fiil eki olan -(y)A eki metinde üç örnekte kalıplaşmış bir şekilde görülmüştür: *göre* 39a/3, *öte* 14a/1, *yine* 16a/9.

tā (ki) … -(y)IncA: '-(y)IncAyA' kadar anlamı veren zarf-fiil işlevli bir ektir (Gülsevin, 2017: 139-140). Metinde bu yapı bir örnekte geçmektedir: *Baʿd-ez-ān ḥads*

ṣayup ve fikr-i ṣāḳıb ile mesā'ilüŋ ʿaṭāsı muḳteżāsınca mes'ele-yi āḫirine digin ṣuverle ***tā*** *bir cins* ***ḥāṣıl ol-ınca*** *ki ol farż olınan cinse muʿādil ola* 73b/4-7.

I.3.11. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-(A)r-: Geçişsiz fiilleri geçişli yapan bir ettirgenlik ekidir (Korkmaz, 2019: 182). Metinde dört örnekte bu ekin kullanımı tespit edilmiştir: *çıḳ-ar-up* 102b/4, *gid-er-icek* 83b/9, *gör-dükde* 24b/7, *getür-üp* 112b/5.

-(X)ş-: Fiile gelmesiyle bir işin birden fazla kişi tarafından karşılıklı, birlikte ya da her ikisinin bir arada yapıldığını belirten bir işteşlik ekidir (Şahin, 2015: 77; Korkmaz, 2019: 186-187). Eski Anadolu Türkçesinde hem düz hem yuvarlak biçimi birlikte görülen -(X)ş- eki metinde üç örnekte görülmüştür: *bul-uş-up* 102b/3, *ḳar-ış-up* 111b/6, *yet-iş-se* 92a/4.

-(I)n-: Fiile dönüşlülük ya da edilgenlik işlevi kazandıran ektir (Gülsevin, 2017: 154). Metinde beş farklı örnekte saptanmıştır: *al-ın-sa* 105a/4, *bil-in-mek* 11b/8, *bul-ın-sa* 14a/2, *gör-in-ür* 88a/3, *ol-ın-a* 39a/4.

-(I)l-: Fiile dönüşlülük ya da edilgenlik işlevi yükleyen ekler arasındadır (Gülsevin, 2017: 154). Metinde yedi farklı fiil üzerinde ekin kullanımı görülmüştür: *dik-il-miş* 100a/1, *gör-il-üp* 59b/9, *ḳon-ıl-up* 3b/4, *ṣat-ıl-maḳ* 112a/1, *ṭut-ıl-mışdur* 59a/8, *vir-il-ür* 101b/9, *din-il-ür* 114a/5.

-dUr-: -d (<-t) ve -Ur- eklerinin birleşmesinden oluşan bir ettirgenlik ekidir (Korkmaz, 2019: 183). Ekin yazımı XVI. yüzyılda düzensizlik safhasında olmasından dolayı yuvarlak ünlülü biçimdedir (Kartallıoğlu, 2011: 270). Metinde iki örnekte ekin kullanımı görülmüştür: *bil-dür-ür* 4b/5, *yetiş-dür-üp* 68b5.

-mA-: Fiil üzerinde olumsuzluk özelliği yükleyen bir ektir. Bu ekin yapım eki mi yoksa çekim eki mi olarak ele alınacağı konusunda araştırmacılarca farklı görüşler bulunmaktadır[17]. Bu tez kapsamında ekin fiile getirdiği olumsuzluk özelliğinden

[17] Bazı araştırmacılar -mA- olumsuzluk ekini yapım eki olarak değerlendirmiştir. Bk. K. Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2008); J. Deny, *Türk Dil Bilgisi*, Çev. Ahmet Benzer (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012); K. Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi* (Ankara: TDK Yayınları: 2012); M. Argunşah, *Çağatay Türkçesi* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2014); M. Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Yayınları, 2013); E. Öztürk, *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017); N. Demir, *Türkçe Sözcük Bilgisi* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2018); Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2019); A. Koca ve E. Koca, *Uygulamalı Türkiye*

hareketle bu başlık altında yer verilmiştir. Metinde şu örneklerde görülmektedir: *bul-ın-ma-sa* 11a/8, *gel-me-y-üp* 60b/1, *gör-me-di* 87b/4, *ḥıfẓ it-me-y-üp* 11a/3, *ḳal-ma-y-a* 40a/5, *mużāf ol-ma-sa* 6b/5, *unut-ma-y-a* 4a/2.

I.3.12. Birleşik Fiiller

Tek bir kavrama karşılık gelen ve bir isim ile bir yardımcı fiil, iki ayrı fiil ya da birden çok sözcükle bir fiilin birleşmesinden oluşan fiil türleridir (Korkmaz, 2019: 199). Metinde yardımcı eylemlerle kurulmuş birleşik fiil örnekleri görülmektedir.

I.3.12.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

İt-, *ol-*, *eyle-*, *ḳıl-*, *gel-* ve *bul-* yardımcı fiilleriyle ismin birleşmesi sonucu oluşan birleşik fiil örnekleri metinde yer alırken başka fiil örnekleriyle de birleşik fiil oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca *idin-*, *olın-*, *bulın-* gibi çatı eki almış yardımcı fiiller de görünmektedir.

1.3.12.1.1. it(d)-/idin- Fiiliyle Yapılanlar

vaẕ‘ itmez 5a/7, *murād idinürler* 6a/4-5, *beyān itmege* 9b/8, *ziyāde itmekdür* 10b/3, *ṣebt idüp* 13b/5, *ḥıfẓ iderler* 15a/1, *ṭarḥ idicek* 17a/7, *ḫaṭā idecek* 60b/1, *żamm itse* 95b/9, *fāyide itseler* 101b/8.

Türkçesi Şekil Bilgisi, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2021); G. Karaağaç, *Türkçenin Dilbilgisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2019). Bazı araştırmacılar da -mA- olumsuzluk ekini çekim eki olarak ele almıştır. Bk. T. N. Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 1979); H. Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015); F. K. Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019); T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* (Ankara: TDK Yayınları, 2019).

-mA- olumsuzluk ekinin yapım eki ya da çekim eki arasında incelenmesi yerine farklı bir sınıflandırmada değerlendirilmesi gerektiğini düşünen araştırmacılar da vardır. Bk. H. İ. Delice, "Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2000), S. 24, s. 221-235; G. Gülsevin, "Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine". *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, (Ankara: TDK Yayınları, 2004), s. 1267-1284; C. Başdaş, "Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler". *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, (Ankara, 26-27 Eylül 2006), s. 1-6. Z. Turan, "Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları". *Türkbilig*, (2018), S. 35, s. 97-110, E. Boz, "Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif". *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (2019), s. 69-79.

1.3.12.1.2. ol-/olın- Fiiliyle Yapılanlar

iʿtibār olınursa 7a/9, *cemʿ olıcaḳ* 7b/5, *naḳṣ olacaḳ* 13b/9, *ḍarb olınup* 24b/6, *mużāf olurlar* 38a/8, *murād olsa* 45b/2, *müsteḥiḳḳ olınca* 59b/9, *muʿādil olmaḳ* 66b/9, *ḥāṣıl olur* 76b/5, *farż olup* 78a/7, *istiḫrāc olınur* 81a/6, *ḳısmet olınsa* 97a/4, *vāḳıʿ olacaḳ* 102a/3, *naḳṣ olsa* 106a/7, *maṭlūb olınsa* 111b/8

1.3.12.1.3. eyle- Fiiliyle Yapılanlar

ḍarb eyleseler 33a/3-4, *ḍarb eyle* 44b/9.

1.3.12.1.4. ḳıl- Fiiliyle Yapılanlar

meksūr ḳılmaḳdur 45b/4, *ṣaḥīḥ ḳılmaḳdur* 46a/2, *mensūb ḳılıcaḳ* 50a/5, *mensūb ḳılup* 63b/5, *ḳısm-ı ekṣer ḳılduḳlarına* 83b/1.

1.3.12.1.5. gel- Fiiliyle Yapılanlar

ber-ā-ber gele 26a/3, *ziyāde gelmeye* 33b/8, *muṭābıḳ gelürse* 37a/9, *lāzım gelür* 57a/3, *muvāfiḳ gelürse* 60a/8, *muvāfiḳ gelmeyüp* 60b/1, *lāzım gelmişdür* 112a/2, *tamām gelse* 113a/5, *rāst gelürse* 113b/4, *ziyāde gelür* 113b/8.

1.3.12.1.6. bul-/bulın- Fiiliyle Yapılanlar

ittiṣāl bulsa 87b/2, *öte bulınsa* 13b/7.

1.3.12.1.7. Diğer Fiillerle Kalıplaştırma Yapılanlar

bāḳī ḳalmasa 12b/6, *bāḳī ḳalur* 14b/6, *cevāb virile* 58a/8, *dāne alınsa* 105a/4, *ḥads ṣayup* 73b/4, *ḫaṭṭ çeküp* 28b/8, *ḥiṣṣe degse* 62a/4, *maḳsūm ṭutup* 48a/8, *maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar* 48b/2, *maḳsūmun ʿaleyh ṭutıla* 63b/4, *menḳūṣun minh ṭutup* 106a/3, *metāʿ alup* 102b/2, *mīzān ṭutup* 12a/1, *nesne ḳalmaz* 35b/1, *nisbet virürler* 26b/2, *ṣūret bağlar* 5a/9.

1.3.12.1.8. İsmi Çekim Eki Alarak Kurulanlar

ʿaḳdin alup 21b/5, *gendü miṣline ḍarb iderler* 70a/8, *gendü nefsine ḍarb eyleseler* 33a/3-4, *gendü nefsine ḍarb olduḳda* 82b/1, *ḳısmetden çıḳan* 90b/5.

1.3.12.1.9. Söz Öbekleriyle Kurulanlar

gendü ḳadar olsa 78a/6, *gendü miṣline ḍarb iderler* 70a/8, *gendü nefsine ḍarb eyleseler* 33a/3-4, *gendü nefsine ḍarb olduḳda* 82b/1.

1.3.12.2. Fiilimsi + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Fiillere gelen isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleriyle birlikte ol- yardımcı fiilin getirilmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Metinde de sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleriyle kurulan birleşik fiil örnekleri bulunmuştur:

1.3.12.2.1. İsim-Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Metinde -mAḳ isim-fiili ve gör- fiili ile kurulan bir tane birleşik fiil örneği görülmüştür: *bahāsı olmaḳ görinür* 88a/3.

1.3.12.2.2. Sıfat-Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Metinde -mIş+ ol- yardımcı fiili ve -AcAk+ ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil örneklerine rastlanmıştır:

ʿamel itmiş olur 59b/9, *ḫaṭā olmış olur* 88b/5, *yimiş olurlar* 111a/4, *ṣatmış olur* 112a/9, *ḫaṭā idecek olursa* 60b/1-2, *bāḳī ḳalmayacaḳ olursa* 40a/8, *munṭaḳ olmayacaḳ olursa* 54b/4-5.

1.3.12.2.3. Zarf-Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Metinde -(y)IncA+ ol- yardımcı fiili ve -sa+ ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil örnekleri tespit edilmiştir.

varınca olan 21a/2, *her ḳanḳısı olursa olsun* 50b/1-2, *ne yirden olursa olsun* 73a/5, *tekellüm olınsa olur* 6a/6.

SONUÇ

Bu çalışmada Kâtip ʻAlā'uddīn Yūsuf'un 'Mürşidü'l-Muḥāsibī' adlı eserinde, *Giriş*; yazım, ses ve biçim özelliklerini içeren *İnceleme*; tenkitli transkripsiyonu ile *Metin*; *Türkiye Türkçesine Aktarım*; terim sınıflandırması ile *Terim Sözlüğü*; *Dizin* ve *Tıpkıbasım* bölümleri ile kurularak bir tarihî metin çalışması yapılmıştır.

Kâtip ʻAlā'uddīn Yūsuf tarafından yazılan Berlin ve istinsah edilen Çorum nüshası olmak üzere iki değişken üzerinden tanımlanmıştır. Bu karşılaştırmadan şunlar elde edilmiştir:

1. Berlin nüshası Kâtip ʻAlā'uddīn Yūsuf tarafından yazılan Berlin'den 7-8 ay sonra istinsah edilen Çorum nüshası çoğunlukla benzerlik gösterir. Sadece metin kurgusu, yazım, ses, biçim ve terim açısından birkaç farklılık gözlemlenmiştir. Berlin'de bazı hata ve eksiklikler Çorum'da düzeltildiği görülür. Bu anlamda Çorum "Berlin'in gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş" bir nüshası olarak tanımlanması uygun olabilir.

2. Metin kurgusu bakımından her iki nüshada konu ön söz, birinci makale, ikinci makale ve son söz olmak üzere dört bölüm üzerine kurulmuş; birinci makale iki kısma, ikinci makale üç kısma ve son söz de dört kısma ayrılmıştır. Bunlardaki sıralama bakımından tek fark, iki problemin dokuzuncu ve onuncu problem olarak iki nüshada farklı sıralarda verilmesidir. Bir diğer fark da konularda verilen problem ve örnek sayısı ile problemlerin çözümünde işlemin görünüşünün aktarılışıdır. İşlemlerin görünüşünün aktarılışı Berlin'de daha detaylı ele alındığı görülmüştür.

3. İki nüshada da yazım özellikleri birkaç örnek ve hareke haricinde aynıdır. Farklı olan yazım örnekleri şunlardır:

- *Pes* sözcüğünde /b-/ ünsüzü Berlin'de be 'ب' ile, Çorum'da ise hem be 'ب' hem de pe 'پ' ile yazımına rastlanmıştır.
- *Pür-aʻẓam* sözcüğünde /b-/ ünsüzü Berlin'de be 'ب' ile, Çorum'da pe 'پ' ile yazılmıştır.
- Bunun dışında yazım bakımından yazmaların her ikisinde de Arap harflerindeki nokta eksikliği vardır. Ancak bu kusur ikisi arasında karşılaştırıldığında Berlin'de 80 civarında iken Çorum'da ise 300 eksikliği geçmektedir. Bu bakımda Çorum'da kusur çok fazladır.

4. Hareke kullanımı Berlin'de çok daha fazladır. Çorum'da ise sözcüğün tamamen hareke yazımı birkaç sözcükle sınırlı ve bir ya da birkaç hecesi harekeli yazılan az sözcük vardır.

5. Ses özellikleri bakımından iki nüsha arasında görülen birtakım farklar şöyle değerlendirebilir:

	B'de Görülen Sözcük	Ç'de Görülen Sözcük	Ses Olayı
1.	süds	südüs	Ünlü türemesi
2.	ḫāˇce	ḫōca	Ünlü yuvarlaklaşması
3.	kūçek	küçük	Ünlü yuvarlaklaşması
4.	bes	pes	p- > b- ses değişimi
5.	bür-aʿẓam	pür-aʿẓam	p- > b- ses değişimi
6.	biri birine	birbirine	Ünlü düşmesi

Tablo 2: Berlin ve Çorum Nüshası Arasında Ses Bilgisi Açısından Görülen Farklılıklar

İki nüshada görülen sözcük ve sözcüklerin aktarılışı benzer olsa da farklılıklar göze çarpmaktadır. Bunlar arasında en belirgin örnek *pes* 'öyleyse, o hâlde, buna göre' sözcüğündedir. Sözcük B'de düzenli olarak 'bes' şeklinde geçmiştir. Ç'de ise sözcüğün hem *bes* hem *pes* şekline rastlanmıştır.

6. Yūsuf bin Kemāl el-Bursevî tarafından yazılan *Cāmiʿü'l-Ḥisāb*'ın Süleymaniye nüshası ile 1 ay sonra istinsah edilen Milli Kütüphane nüshası arasında sıklıkla rastlanan ağız farklılığı durumu Berlin ve Çorum nüshası arasında görülmemiştir.

7. Biçim özellikleri bakımından iki nüshada bildirme, tasarlama, birleşik zaman biçimleri ve yapım ekleri benzer özellikler göstermiştir. Farklılıklar ise şöyledir:

- Bulunma eki +dA Çorum'da +dAn olarak karşılandığı görülmüştür. *bunda* B 63b/1: *bundan* Ç 36b/4.
- Aitlik eki +KI Berlin'de /k/, /ķ/ ve /g/ olarak üç şekilde görülmektedir: *benüm+ki* 90b/9, *üçüncide+gi* 75a/9, *ķanķısı* 50b/1. Çorum'da ise *üçüncidegi* ifadesi *üçüncide olan* şeklinde geçtiği için ekin /g/ ile şekline rastlanmamıştır.

- Berlin'de *farż it-* fiiline gelen -y(U)p zarf-fiil eki Çorum'da -(y)IcAK eki ile karşılandığı görülerek -(y)IcAK ekinin -(y)IncA anlamı dışındaki işlevinde görülmüştür: *farż idüp* B 60a/7: *farż idicek* Ç 34b/8.
- Berlin'de *git-* fiiline gelen -sA şart eki Çorum'da -(y)A istek ile karşılanarak istek kipinin şart işlevi verilmiştir:
  Nışfı yāḳūtuŋ daḫı **gitse** çü biŋ eflūriden B 87a/6:
  Nışfı yāḳūtuŋ daḫı **gide** çü biŋ filoriden Ç 52b/3.
- Berlin nüshasında duyulan geçmiş zamanın rivayeti görülmüş, ancak bu birleşik zaman Çorum nüshasında yoktur: *ṭutılmış imiş* B 59b/9.
- Şahıs çekimi iki nüshada ortaktır. Sadece bir örnekte Çorum'da şart ile II. çoğul şahıs kullanımına rastlanmıştır: *diyü ṣorsaŋuz* Ç 51b/1.
- Yapım eki olarak Çorum'da Berlin'den farklı olarak +cIlAyIn ekiyle kurulmuş isimden isim yapım ekinde bir sözcük görülmüştür: *an+cılayın* 32b/4.

8. Berlin ve Çorum nüshalarında birbirinde görülmeyen, yani nüshaya özgü olan terimler şöyledir:

Nüshalar	**Sayı**	**Terim**	**Terimin Anlamı**
	1.	aʿdād-ı mürekkebe	Bileşik sayılar
	2.	Bişr	Beşir
	3.	bür-aʿẓam	Çok büyük
	4.	devr	Devir
	5.	devr-i evvel	Birinci devir
	6.	devr-i ṯānī	İkinci devir
	7.	devr-i ṯāliṯ	Üçüncü devir
	8.	dü ḫums	Beşte iki
	9.	eflūri	Filori
	10.	eflūriliḳ	Filorilik
	11.	eşkāl	Şekiller

B Nüshası	12.	Fiṯaġorıs	Pisagor
	13.	füls	Fülüs
	14.	gider-	Çıkarmak
	15.	ḫāşiyeteyn	İki kenar
	16.	Hind	Hint
	17.	ḥisāb-ı maʿlūm	Bilinen hesap
	18.	ḥisāb-ı mechūl	Bilinmeyen hesap
	19.	ıṣṭılāḥ	Terim
	20.	ikiden bir	İkide bir
	21.	ʿilm-i ḥisāb	Hesap bilimi
	22.	ʿilm-i riyāżī	Matematik bilimi
	23.	Ḳabesü'l-Envār	Eser adı
	24.	kemmiyyet	1. Nicelik. 2. Sayı
	25.	küsūr-ı mużāfa-yı müfred	Basit tamlamalı kesirler
	26.	küsūr-ı mużāfa-yı mükerrere	Tekrarlı tamlamalı kesirler
	27.	maʿdūd	Sayılmış, sayısı belli olan
	28.	mecmūʿ-ı evvel	Birinci toplam.
	29.	mecmūʿ-ı ṯānī	İkinci toplam.
	30.	menzil	Basamak, derece
	31.	mertebe-i evvel	Birinci derece
	32.	mertebe-i miʾāt	Yüzler basamağı

	33.	mertebe-i ulūf	Binler basamağı
	34.	mevżūʿ	Konu
	35.	muṭlaḳ	Eksiksiz, tam
	36.	münāfī	Aykırı
	37.	nüh-gāne	Dokuzluk
	38.	se rubʿ	Dörtte üç
	39.	ṣūret bağla-	Görünüşü ortaya çıkmak
	40.	ṣülṣ-i ḫums	On beşte bir
	41.	taʿrīf	Tanım
	42.	vaḥdet	Birlik
	43.	zayide	Fazla, artık
Ç Nüshası	1.	Beşir	Beşir
	2.	borç	Borç
	3.	düş-	(Pay) düşmek
	4.	filori	Filori
	5.	filorilik	Filorilik
	6.	git(d)-	Çıkarmak
	7.	ḥıṣaṣ	Paylar
	8.	iʿtibār it-	Göz önünde bulundurmak
	9.	ḳalīl	Az
	10.	keṣīr	Çok

	11.	ḳısm-ı ḳalīl	Az olan parça
	12.	ḳısm-ı keṯīr	Çok olan parça
	13.	küçük	Küçük
	14.	küsūr-ı mükerrir	Tekrarlı kesirler
	15.	maʿmūl	İşlem yapılmış
	16.	murabbaʿ it-	Tamkare yapmak, sayının tamkaresini almak.
	17.	ne ḳadar	Ne kadar, ne miktar
	18.	nisbet-i hevāyī	Zihinle yapılan oranlama hesabı
	19.	pür-aʿẓam	Çok büyük
	20.	ser-māye	Anamal, anapara
	21.	südüs	Altıda bir
	22.	şey’ān	İki bilinmeyen nicelik, 2x

Tablo 3: Berlin ve Çorum Nüshasında Terimler

Bu tabloya göre Berlin’de 43, Çorum’da ise 22 terim kendine özgüdür. İki nüshada da iki tane Türkçe terim geçmekte, ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerle kurulan terimler görülmüştür. Bu durum Türkçe terim oluşumunun henüz oluşmadığının göstergesidir.

9. İki nüshadan toplam 724 terim tespit edilmiştir. Bu terimlerin iki nüsha arasında ortaklık ve farklılıklarına göre dağılımı şu şekildedir:

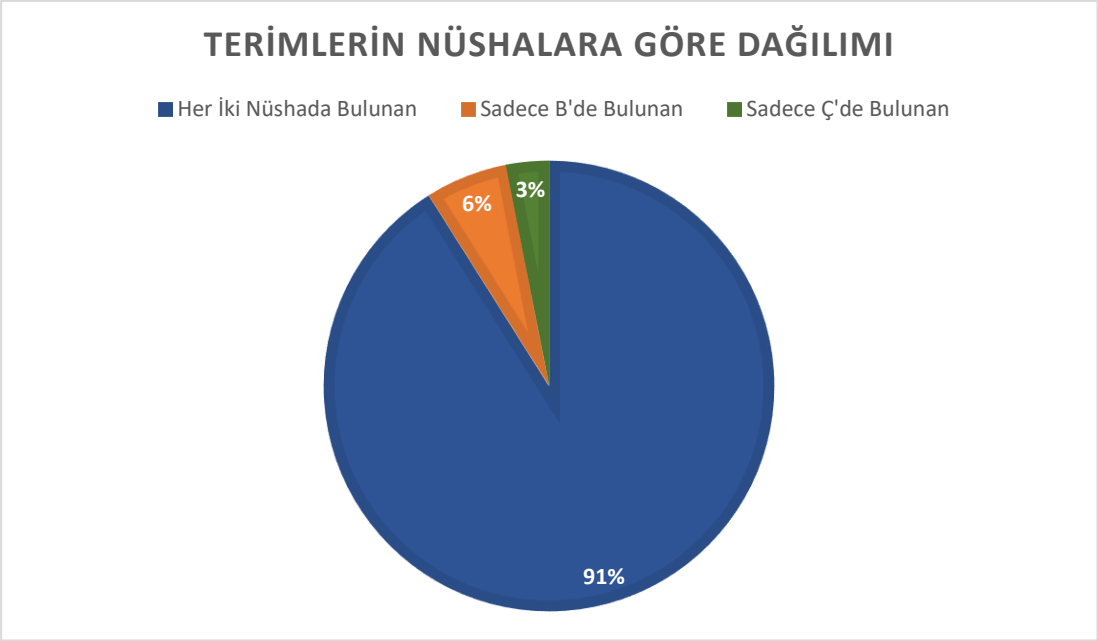

Grafik 1: Terimlerin Nüshalara Göre Dağılımı

Elde edilen sonuca göre 662 terim her iki nüshada görülmekte ve bu ortaklık %91 oranını göstererek iki nüsha arasında terim benzerliğinin neredeyse aynı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Kalan kısmın ise sadece %6 oranı Berlin, %3 oranı Çorum'da geçen terimleri kapsamaktadır. Bu bakımdan Berlin nüshasında terim zenginliği Çorum'a göre daha fazla olduğu değerlendirilebilir.

10. İki nüshada problemlerde yanlış sonuçlara ulaşıldığı üzerine birer örnek bulunmaktadır. Ancak Berlin'de geçen birkaç yanlış sonuç Çorum'da düzeltilmiştir. Bunun yanı sıra problemin doğru sonuca ulaşılamamasına engel olan eksik bilgiler Berlin'de görülmekte ve bu eksik bilgilerin Çorum nüshasında tamamlanmasıyla doğru sonuca ulaşılabilmektedir. Buna göre problemlerdeki sorunlar göz önüne alındığında Çorum daha güvenilir bir nüshadır. Ancak Berlin'in Çorum'dan önemli farkı eksiksiz ve tam bir nüsha olmasıdır. Çorum'da *besmele*, *hamdele*, *salvele* ve *sebeb-i telif* bölümleri yoktur ya da eksiktir, *mukaddime* bölümünün ise başı verilmemiştir ya da eksiktir. Çorum nüshasında da eksikliğin görülmesi "hangi nüsha güvenilir" sorusunun cevap verilmesine engeldir. Dolayısıyla iki nüshanın birlikte ele alınması, bazı konuların anlaşılabilmesi ve problemlerden doğru sonuçlar elde edilebilmesi için daha uygundur.

Bunun dışında *Mürşidü'l-Muḥāsibīn* için genel olarak şöyle özetlenebilir:

1. Türkçe sözcüklerde ünlülerinin yazımında harf değişikliğine göre veya ünlünün herhangi bir harfle kullanıp kullanılmamasına göre farklılıklar görülmektedir. Bu

açıdan tutarsızlık ağırlıktadır. Tutarlı kullanımı olan yazımlar; söz başında ve sonunda /e/ ünlüsü, söz sonunda /ı/ ve /i/ ünlüsü, söz sonunda /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazımıdır.

2. Türkçe sözcüklerde ünsüzlerin yazımında çoğunlukla tutarlılık görülmüştür. Söz sonunda /t/, iç seste /s/ ünsüzünün yazımında bir tane örneğin farklı kullanımına rastlanmıştır: *dörd* 'درد' 105b/4, *ṭoḳsan* 'طقسان' 9a/1 (Bk. I.1.2. Ünsüzlerin Yazımı). İnce ünlülü alıntı bir sözcüğe gelen +lIK ekinin ḳâf (ḳ) 'ق' ve ġayın (ġ) 'غ' harfi ile yazıldığı örnekler görülmüştür: *eflūrilik* 'افلوريلق' 102b/2, *ziyādelıġı* 'زياده لغي' 48a/4 (Bk. I.1.2.4. /g/, /ġ/, /k/ ve /ḳ/ Ünsüzlerinin Yazımı).

3. Eserde kısmen hareke kullanımı söz konusudur. Hareke kullanımı sözcükte bir ya da birkaç hece ile yazılanlar olduğu gibi tamamen yazılanlar da söz konusudur. Eserde hareke ve harekesiz yazım durumu genel olarak değerlendirildiğinde harekesiz yazım daha baskındır.

4. Farklı yazımların görüldüğü ekler; ilgi durumu (genetive) eki, belirtme durumu (accusative) eki, yönelme durumu (dative) eki, ek-fiilin görülen geçmiş zaman eki, ek fiilin şartı, -Ur geniş zaman eki, -mAk isim-fiil eki, -dUK sıfat-fiil eki, -IcAK zarf-fiil eki, -Up zarf-fiil eki, -(I)l- ile -(I)n- edilgen ve dönüşlü çatı ekidir (Bk. I.1.6. Eklerin Yazımı).

5. Ünlülerin yazımından kaynaklı farklı yazımların görüldüğü Türkçe sözcükler; *di-*, *dile-*, *göril-*, *iki*, *it-*, *ṣat-*, *üzre*, *vir-* sözcükleridir. Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımında ise *ḥiẕmet*, *raḥīṣ*, *pes* sözcükleri ve *pür-* ön ekin yazımı hariç tutarlılık vardır. *Ki* bağlacı da bazı örneklerde sözcükle bitişik yazılmıştır.

6. Hemze kullanımında tutarsızlık görülmektedir. Bazı sözcüklerde hemze, +(y)I belirtme durumu (accusative) eki olarak kullanımına rastlanmıştır. Ayrıca şedde kullanımı da genel olarak tutarsızdır. *Fe-emmā*, *ḥiṣṣe*, *kemmiyyet*, *küllī*, *muṭavvel*, *mükerrer*, *müsteḥiḳḳ*, *ve-illā* düzenli şeddenin kullanıldığı sözcükler arasındadır.

7. Eserde ağırlıklı olarak Arap-Fars yazım özellikleri görülse de Uygur yazım özelliklerinin görüldüğü örnekler de fazladır (Bk. I.1.7. Uygur ve Arap-Fars İmlası).

8. Metinde üç örnekte yazım yanlışı görülürken sekiz örnekte de sözcüğün bir hecesinin veya harfinin eksik yazıldığı örnekler gözlemlenmiştir. Hataların az görülmesi yazarın eserini ne kadar titizlikle oluşturduğunun göstergesidir.

9. Eserde damak uyumu -ken zarf-fiil eki ve birkaç ince ünlülü sözcüğün üstüne kalın ünlülerin yazımı hariç tamamen düzenlidir. Dudak uyumu ise yoktur ve bu Eski Anadolu Türkçesinin genel özelliklerini yansıtır.

10. Eserde dikkat çekici ses olayları şöyle sıralanabilir:

- Ön seste ünsüz değişimi olarak alıntı sözcüklerde p- > b- değişimi söz konusudur: *bes* ve *bür-aʿẓam*.
- İç seste -ḳ- > -ġ- değişimi olarak *olmaġladur* örneği söylenebilir.
- *Dört* sözcüğünün hem *dört* hem de *dörd* olarak görülmesi son seste -t > -d ünsüz değişimine örnektir.
- İç seste ünsüz türemesi -/n/-, -/ş/- ve -/y/- ünsüzlerinin görülmesi gibi aslında hemzeli yazılan sözcüklerin hemzesiz yazılarak -/y/- türemesi gerçekleştirmesi de dikkat çeken örnekler arasındadır.
- *İncü*, *ḳapu*, *ṣu* sözcükleri Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini gösteren örnekler olarak bu sözcüklerde son ses düşmesi vardır.
- *İlt-* fiilinin biçimi ünlü düşmesi örneklerinden biridir.
- *İçün* ve *yine* sözcüklerinin ince ünlülü olarak görülmesi de Batı Türkçesine geçişin özelliklerini yansıtır.

11. Eserde biçim bilgisi özellikleri bakımından dikkat çekilen birtakım özellikler vardır:

- Belirtme durumu (accusative) eki +(y)I, hemze 'ء' işareti kullanılarak gösterildiği örneklere rastlanmıştır (Bk. I.1.6. Eklerin Yazımı).
- Vasıta durumu (instrumental) eki olarak +(y)IlA, +(I)lA ve +n ekleri görülmüş, ayrıca bir örnekte *bile* edatıyla vasıta işlevi verilmiştir.
- Ek-fiilin geniş zaman kipi -dUr kullanılmış, iki örnekte de Farsça üçüncü şahıs çekimi +eş 'ش' eki bildirme eki görevini üstlenmiştir (Bk. I.1.3.6.1. Geniş Zaman Kipi).
- Gelecek zaman eki olarak -sA gerek ve -(y)AcAK eklerinin kullanımına rastlanmıştır.
- Gereklilik anlamının -mAlU, -mAK gerek, -mAK lāzım gel- biçimleri ile gösterildiği tespit edilmiştir.

Bunlar dikkate alındığında *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'in Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine göre biçimlenen bir geçiş dönemi eseri olduğunu göstermektedir.

12. Eserin metin tipi açıklayıcı/bilgi verici metindir. Metinde konular örneklerle pekiştirilmiştir. Metne bağlı olarak yazarın üslubu da bilgi verici ve öğreticidir. Eser boyunca yazar bilim insanı ve eğitimci bir kişilik üstlenmiştir.

13. Eserde konunun muhatap kitlesi muhasebe sınıfı ve bu sınıfa girecek kişilerdir. Ayrıca sadece Türkçe bilen kişilere ait olması da muhatap kitlesinin sınırları verilmiştir.

14. Yazar eserdeki konuları zorluk seviyesi olarak temelden başlayarak basitten zora doğru ele aldığı görülmektedir. Eserde konular, kavramlar tanımlama, kuralları sıralama, örnekleme, kanıtlama, açıklayıcı unsurlar kullanma ve bazen öyküleyici ve şiir dili kullanma uygulamalarına başvurulduğu görülmüştür. Burada dikkat çeken temelden başlama sayıların öğretilmesinden dört işlemlerin sıralaması toplama, çıkarma, çarpma ve bölme ile devam eder. Böylece eserin anlamının "Saymanların Kılavuzu" olmasının amacının gerçekleştirildiğini gösterir.

15. Eser bir problemin ve ketebe öncesi duanın manzum verilmesi haricinde mensur yazılmıştır. Çift yanlış hesabı üzerinde bir problemin manzum yazılması yazarın problemlerin şiir dili ve şiir biçimiyle anlatılabileceğini göstermek istemesinden, problemlerdeki kuralların manzumla daha kolay akılda kalınacağının ve ezberleneceğinin düşüncesinden olabilir.

16. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'den elde edilen terim sözlüğü yazarın Türkçe bir eser oluşturma amacını gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin ölçülebilmesi için dikkat edilmesi gereken bir bölümdür. Ayrıca terimlerin hangi konularda daha sıklıkla görülebilmesi için bu terimler kavram alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Buna göre terimlerin alanlara göre dağılımı şöyle bir sonuç görülür:

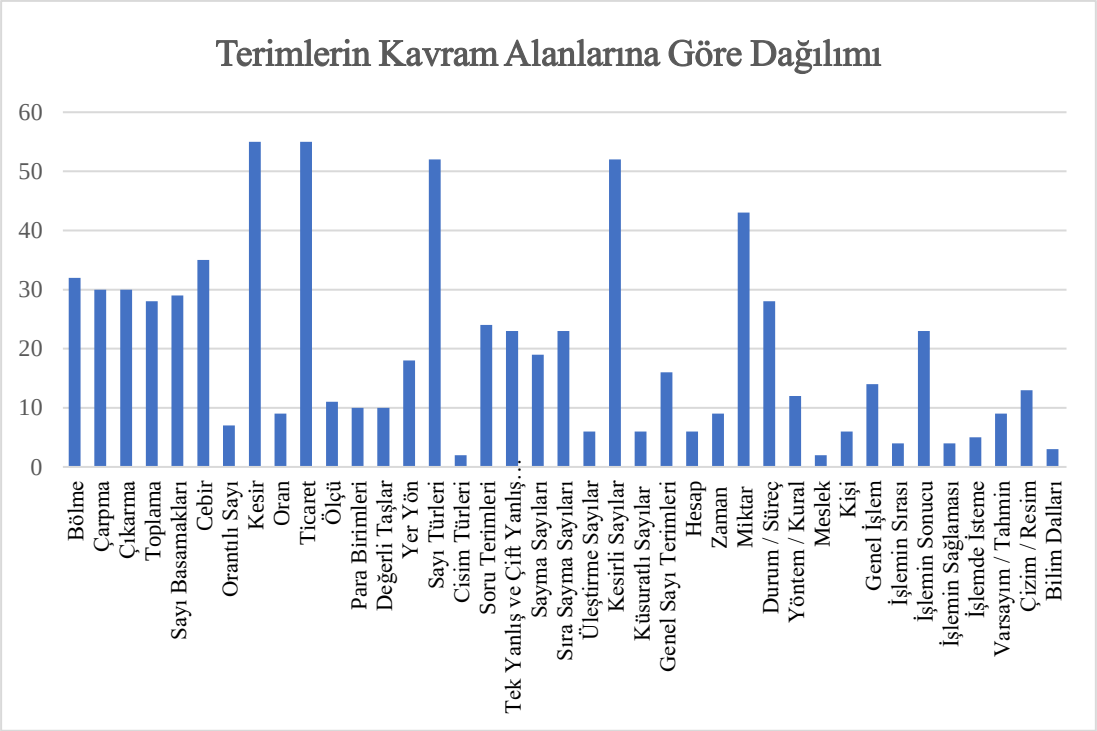

Grafik 2: Terimlerin Kavram Alanlarına Göre Dağılımı

Bu grafiğe göre 32 bölme, 30 çarpma, 30 çıkarma, 28 toplama, 29 sayı basamakları, 35 cebir, 7 orantılı sayılar, 55 kesir, 9 oran, 55 ticaret, 11 ölçü, 10 para birimleri, 10 değerli taşlar, 18 yer yön, 52 sayı türleri, 2 cisim türleri, 24 soru, 23 tek yanlış ve çift yanlış hesabı, 19 sayma sayılar, 23 sıra sayma sayılar, 6 üleştirme sayılar, 52 kesirli sayılar, 6 küsuratlı sayılar, 16 genel sayılar, 6 hesap, 9 zaman, 43 miktar, 28 durum/süreç, 12 yöntem/kural, 2 meslek, 6 kişi, 14 genel işlemler, 4 işlemin sırası, 23 işlemin sonucu, 4 işlemin sağlaması, 5 işlemde isteme, 9 varsayım/tahmin, 13 çizim/resim ve 3 bilim dalları üzerine terimlere rastlanmıştır.

17. Eserdeki terimlerin dilsel dağılımı ise şöyledir:

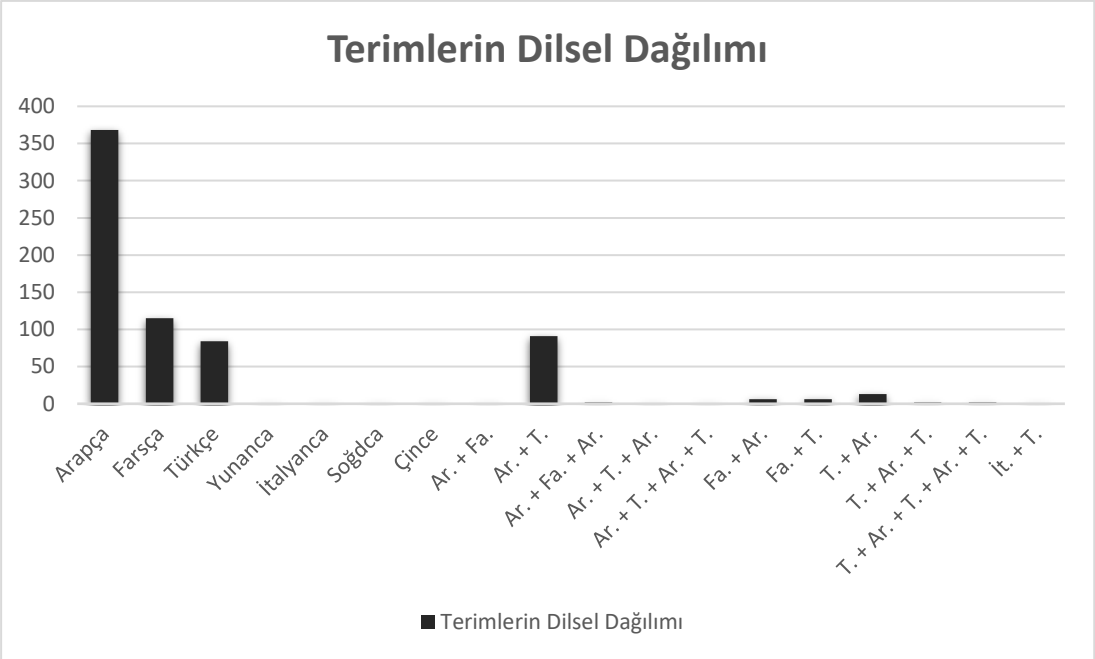

Grafik 3: Terimlerin Dilsel Dağılımı

Dağılıma göre 368 sözcük Arapça, 115 sözcük Farsça, 84 sözcük Türkçe, 1 sözcük Yunanca, 1 sözcük İtalyanca, 1 sözcük Soğdca, 1 sözcük Çince, 1 sözcük Arapça + Farsça, 91 sözcük Arapça + Türkçe, 2 sözcük Arapça + Farsça + Arapça, 1 sözcük Arapça + Türkçe + Arapça, 1 sözcük Arapça + Türkçe + Arapça + Türkçe, 6 sözcük Farsça + Arapça, 6 sözcük Farsça + Türkçe, 13 Türkçe + Arapça, 2 sözcük Türkçe + Arapça + Türkçe, 2 sözcük Türkçe + Arapça + Türkçe + Arapça + Türkçe, 1 sözcük İtalyanca + Türkçedir. Dilsel dağılımları kökenlerine göre yüzdeliğinin dağılımı da şu şekildedir:

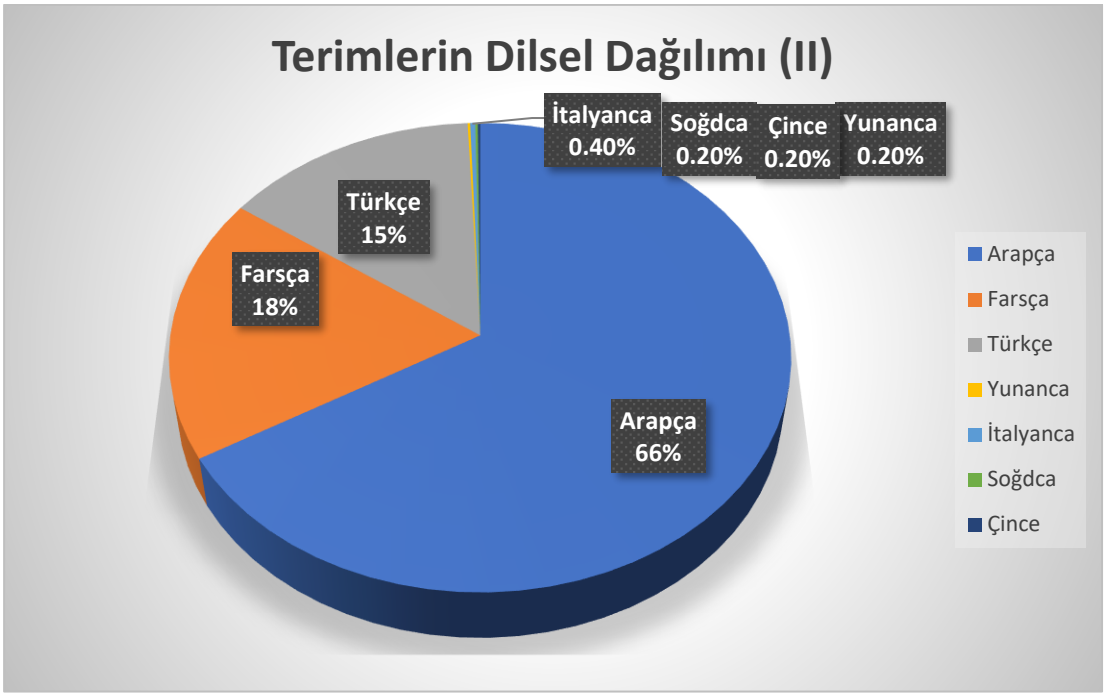

Grafik 4: Terimlerin Dilsel Dağılımı II (Yüzdelik Oranı)

Grafikten hareketle %66 Arapça kökenli sözcük ağırlıktadır. Arapça sözcüklerin fazlalığı Osmanlı döneminde bilim dili üzerindeki etkisini göstermektedir. XVI. yüzyıl Türkçesinin Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yoğun görülmesi dikkate alındığında Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsuf eserin başında Türkçe bir eser oluşturma amacını gerçekleştirdiği söylenmesi gerekir. Nitekim %66 Arapça kökenli sözcüğün dörtte biri "Arapça + Türkçe" şeklinde terim oluşturmuştur.

Metinde Türkçe kökenli terimlerin Arapça ve Farsçadan sonra olması iki şekilde açıklanabilir. Birincisi XVI. yüzyılda bilim dilinin Türkçe olmasının henüz başlangıcında olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda Türkçe matematik eserlerin de eserin yazıldığı dönemde yavaş yavaş sınırlı ve alanda başlangıç aşamasında olması da bununla paraleldir. İkinci olarak Fazlıoğlu, Kalafat ve Kaya'nın çalışmalarında belirtmesinden hareketle Türkçenin "aracı bir dil" konumunda olması da eserdeki terim ağırlığına bir işaret olabilir.

Arapça karşılıklara bazen Türkçe karşılıklar da verilmektedir, hatta yazar bir cümle içerisinde aynı anlamda farklı sözcükleri metne aktarmıştır. Bu durum yazarın muhasebe matematiğinin öğrencilere farklı biçimlerde, farklı dillerde öğretmesinin bir hedefi olarak gösterilebilir. Türkçeyle yakın yüzdelikte terimin görüldüğü Farsça da bilim dili üstünde etkisinin devam ettiği anlaşılır. Bunun dışında bir para birimin İtalyanca olması Osmanlı'nın İtalya ile olan doğrudan ya da dolaylı yoldan ticari

ilişkilerinin bir simgesidir. Yunanca Pisagor'un isminin geçmesi de matematikte Yunan kaynaklarından faydalanıldığının bir göstergesidir.

II. BÖLÜM: METİN

II.1. Metnin Çeviri Yazıya Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar

1. Metinde kapalı e /ė/ sesi için ayırt edici bir yazıma rastlanmadığından /i/'li yazım tercih edilmiştir.

2. Metinde tekrarlı yazımlar çıkarılmış ve bu yazımların tekrarlandığı sözcüklerde dipnot düşülmüştür.

3. Derkenarda yer alan sözcük, sözcük grubu veya cümleler metinde italik gösterilmiştir. Bu ifadeler genellikle müellifin işaretlediği yere eklenmiş, işaretin bulunmadığı durumlarda ise bağlama göre yerleştirilmiştir.

4. Arapça ve Farsça kurallı yapılarla oluşan sözcük, sözcük grupları yapılarla arasında kısa çizgi '-' konularak gösterilmiştir.

5. Metinde geçen belirtme durumu (accusative) ekinin hemze 'ء işaretiyle gösterildiği yerlerde /y/ konularak gösterilmiştir.

6. Ek fiilin tespit edildiği yerlerde eğer metinde ayrı yazım varsa ek de ayrı yazılmış, bitişik yazım söz konusuysa kısa çizgi '-' ile ayrılmıştır. Örneğin, *yoġ-ısa*.

7. Vasıta durumu (instrumental) eki metinde sözcükle bitişik yazıldıysa kısa çizgiyle '-' ayrılmıştır. Örneğin, küsūr-ıla.

8. Karşılaştırma yapılırken dipnot sistemi kullanılmıştır. Karşılaştırma yapılan nüsha müellif tarafından tekrardan yazılan Çorum nüshasıdır. Bu nüsha dipnotta 'Ç' kısaltmasıyla gösterilmiştir. Bunun dışındaki nüshalar karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir.

9. Metinde anlam bütünlüğünü bozan yanlış veya eksik yazımlarda üçgen ayraç '< >' içerisinde ekleme yapılmıştır.

10. Metinde yanlış yazılan sözcükler metin içerisinde düzeltilerek dipnotta **doğru yazım: yanlış yazım** şeklinde gösterilmiştir.

11. Ana nüshada bitişik yazılan fakat karşılaştırılan nüshada ayrı yazılan sözcükler de dipnotta karşılaştırılmıştır. Örneğin; *ne-miḳdār* ve *ne miḳdār*.

12. Metin yazım kuralları ve noktalama işaretlerine göre düzenlenmiş, paragraflara ayrılmıştır.

13. Matematik işlemlerin bulunduğu görseller çeviri yazıya aktarılmış ve bu işlemler de karşılaştırmaya dâhil edilmiştir.

14. Metinde işlem hatası varsa metin içerisinde düzeltilerek dipnotta **doğru yazım: yanlış yazım** şeklinde gösterilmiştir.

15. Metinde transkripsiyon işaretleri için *munevver* yazı fontu kullanılmıştır.

II.2. Çeviri Yazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi

ء	ʾ
آ ا	ā / a / e
ب	b / p
پ	p
ت	t
ث	s̱
ج	c / ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ / d̲
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ / ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k / g / ŋ
ڭ	g / ŋ
ل	l
م	m
ن	n
و	o / ö / ō / u / ü / ū / v
ه	h / a / e

ى	y / ı / i / ī
لا	l / la / lā

Tablo 4: Çeviri Yazı Alfabesi

II.3. METİN

[1b] (1) Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Ve bihi ṣiḳatī.

(2) Elḥamdülillāhi'l-aḥadi'l-ferdi'ṣ-ṣamed (3) el-münezzehü ʿani'z-zevci ve'l-ʿaded. Elleẕi yaʿlemu (4) mekā'ile'l-biḥāri ve'l-enhār ve meṣāḳīle'l- (5) -cibāli ve'l-eşcār ve'l-ḥicār. El-müberrā (6) ʿani'n-noḳṣāni ve'z-zevāl el-muʿarrā ʿani'l-ḥulūli (7) ve'l-intiḳāl ve'l-ittisāl ve'l-infiṣāl. (8) Ve eşhedü en lā ilāhe illallāh vaḥdehū lā şerīke (9) leh ʿālimu'l-ġaybi ve'ş-şehādet ve hüve'l-kebīru'l- **[2a]** (1) -muteʿāl ve eşhedü enne Muhammeden abduhū ve resūluhü (2) nebiyyen ṣādıḳan fi'l-maḳāl ve resūlen (3) maḥmūdu'l-fiʿāli marżīyyü'l-ḫıṣāl. (4) Ṣallalāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī (5) ḫayru ṣaḥbin ve āl.

(6) **Ve baʿd** bilgil ki ʿilm-i riyāżīnüŋ (7) eşrefi ʿind ulū'l-elbāb ve "litaʿlemū (8) ʿadede's-sinīn ve'l-ḥisāb" muḳteżāsınca (9) ʿilm-i ḥisābdur. Ḥattā baʿż ʿulemā'[18] **[2b]** (1) "cemīʿü'l-ʿulūm ke'l-vezīr ve ʿilmü'l-ḥisāb (2) ke'l-meliki mā-ḫalā ʿilme'd-dīn" diyü naḳl (3) itmişlerdür. İmdi bu taḳdīrce bu ʿilmde (4) daḫı fażīlet var-idüġi aʿynü mine'ş-şems (5) ve ebyenu mine'l-ems olup ebnā-yı cinsden (6) niçe kimesneler bu ʿilme şürūʿ itdükde ġālib-i (7) ẓann oldur ki bu ʿilmüŋ müşkilātı (8) baʿżına ʿināyet-i ḥaḳḳla feth olup (9) baʿżına olmamışdur. Anuŋ-çün ki **[3a]** (1) bu ʿilmde vāḳıʿ olan kitāblaruŋ kimi ʿArabī (2) ve kimi Fārsīdür ki müteḳaddimīn ve müteʾaḫḫirīnüŋ (3) her biri daḳāyıḳ derc itmişlerdür ve vilāyet-i (4) Rūmda ekşer istiʿmāl olan lisān-ı ḫod (5) Türkīdür. Bes bu Türkī dilde daḫı bir ḫoş (6) risāle olmaḳ fī-zemāninā haẕā maṭlūb (7) ve merġūb olduġı eclden ʿulemā'-yı selef (8) ve nübelā'-ı ḫalef resā'ilinde vāḳıʿ olan (9) müşkilāta naẓar olınup şol nesneler ki **[3b]** (1) gereklü ve muʿteberdür. Be-ṭarīḳ-i aḥsen (2) ve eshel intiḫāb ve tercüme olındı (3) ve bu risāleye "Mürşidü'l-Muḫāsibīn" diyü ism (4) ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime (5) üzerine cemʿ olındı. Ammā bu ʿilme ṭālib (6) ve rāġıb olan ẕāt-ı şerīfüŋ ve ʿunṣur-ı (7) laṭīfüŋ dīde-i pür-nūrı bu elif vü bī- (8) menzilesinde olan muḫtaṣara daḫı vāḳıʿ (9) olursa mes'ūldür ki bu risāleyi inşā **[4a]** (1) ve tercüme iden ezʿafü ʿibād rabbü'l-ʿālemīn (2) kātib ʿAlā'u'd-dīn faḳīri daḫı ḫayr duʿādan unutmaya.

(3) **Muḳaddime:** (4) Aʿdāduŋ taʿrīfi ve ṣuveri ve ʿuḳūdı (5) ve merātibi beyānındadur. Bilgil ki ʿilm-i ḥisāb (6) iki nevʿdür: Birine ḥisāb-ı maʿlūm ve birine (7) ḥisāb-ı mechūl dirler ve bunlaruŋ daḫı her biri (8) üçer ḳısmdur ki ḥisāb-ı maʿlūm ḍarb (9) ve ḳısmet ve nisbetdür ve ḥisāb-ı mechūl **[4b]** (1) erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ve ḫaṭā'yeyn (2) ve

[18] ʿulemā': ʿulemā

cebr vü muḳābeledür ve bu ʿilm bir ʿilmdür ki (3) aʿdād-ı mechūlenüŋ her ḳanḳısı olursa (4) aŋa maḫṣūṣ maʿlūmātından ḳānūn üzre (5) istiḫrācınuŋ ṭarīḳin bildürür. Bes bu taḳdīrce (6) bu ʿilmüŋ mevżūʿı ʿaded vāḳıʿ olur. Ammā (7) ḥükemānuŋ kimisi vāḥid ʿadeddendür ve evvel-i ʿaded (8) oldur ve kimi<si> ʿadedden degüldür, "Evvel-i ʿaded (9) ikidür" diyü iḫtilāf itmişlerdür. Zīrā **[5a]** (1) el-ʿadedü hüve mā-yete'ellefu mine'l-vaḥadāt (2) ve'l-ʿadedü nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḥāṣiyeteyn (3) muḳteżāsınca vāḥid ʿadedden olmaz (4) ve Fiṣaġorıs ḳavli üzre vāḥid (5) ʿadedden olmaduġı bī-miṣl olduġındandur. (6) Anuŋ-çün-ki her gāh <adedi> gendü miṣline ḍarb (7) veyā ḳısmet itseler taġyīr vażʿ itmez. Ammā (8) bu ḥālet sāyir aʿdāda vāḳıʿ olsa (9) dürlü dürlü ṣūret baġlar. **Meṣelā**, **[5b]** (1) ol ʿadedi ki ṣıḥāḥdan ola, miṣline veyā (2) āḫar ʿadede ḍarb itseler ziyāde ve ḳısmet (3) itseler naḳṣ olmaḳdadur. Ammā küsūrdan (4) olsa ḍarbda naḳıṣ ve ḳısmetde ziyāde (5) olmaḳdadur ve vāḥid ʿadedden olmaduġı (6) münāfī degüldür. "Cemīʿ aʿdāduŋ aṣlı ve mebde'i (7) ve merciʿi ve muḥīṭi olduġına nite kim bilā-teşbīh (8) mebde'-i ʿālem ʿālemüŋ mebde'i ve merciʿi (9) ve muḥīṭi iken ʿālemden ḫāricdür" dirler. Lakin **[6a]** (1) ḥaḳ<ḳ> budur ki ol-daḫı ʿadedden ola. Zīrā (2) "el-ʿadedü mā-yedḫūlü 'fī'l-ʿaddi ve'l-vāḥid (3) ve mā-yete'ellefü[19] minhü" diyenler muḥaḳḳiḳlerdür. (4) Ammā ol ḳavm ki vāḥidden vaḥdet murād (5) idinürler, anlara münāḳaşa cāyiz degüldür. (6) Ammā ıṣṭılāḥları ile tekellüm olınsa olur. (7) Vaḳtā ki vaḥdete nesne ʿārıż olsa (8) aŋa vāḥid dirler. Lakin ʿadede ʿārıż olıcaḳ (9) aŋa maʿdūd dirler. Vaḥdetüŋ ḫod ṣıfatı **[6b]** (1) budur: El-vaḥdetü hiye'ṣ-ṣıfatü'l-letī iẕā ʿuriżat (2) li'ş-şey'i kāne ġayr-ı münḳasimin meʿahā. İmdi eger (3) vāḥid ve eger andan te'līf olanlar vaḳtā ki (4) muṭlaḳ olsa; yaʿnī gendüden ziyāde bir cümleye (5) mużāf olmasa aŋa ṣaḥīḥ dirler ve eger (6) olursa aŋa kesr dirler ve mużāfun ileyh (7) olan ʿadede maḫrec dirler. İkiden bir gibi ki (8) bire nıṣf ve ikiye maḫrec dirler ve ṣuver-i (9) aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl **[7a]** (1) iḫtiyār itmişlerdür ki ol eşkāl bunlardur:

(2) 9 8 7 6 5 4 3 2 1

(3) ve dükeli aʿdāduŋ ʿuḳūdı bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ (4) ismleridür. Meṣelā, yedinüŋ ʿaḳdi yine yedidür (5) ve yetmişüŋ daḫı yedidür ki mertebe-i evvelde anuŋ (6) ismi oldur ve yedi yüzüŋ ve yedi biŋüŋ (7) ve yetmiş biŋüŋ daḫı oldur ve ʿalā-haẕā. Fe-emmā (8) aʿdād-ı mürekkebede meṣelā, bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ (9) her birinde mertebe iʿtibār olınursa bu cümle **[7b]** (1) ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı kerre yüz biŋ (2) daḫı elli dört biŋ üç-yüz yigirmi bir olur. (3) İmdi, eger bu cümlenüŋ ʿaḳdi murād olınsa (4) her birinüŋ ṣūreti cemʿ olına ki ḳırḳ beş olur. (5) Ḳırḳ beş daḫı cemʿ olıcaḳ

[19] mā-yete'ellefü: mā-yetāllefü.

ṭoḳuz olur ki (6) bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ ʿaḳdi budur (7) ve aʿdāduŋ merātibinüŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur. (8) Lakin uṣūli üçdür: Evvelkisine **āḥād** (9) ve ikincisine **ʿaşerāt** ve üçüncisine **miʾāt [8a]** (1) dirler ve her üç mertebeye bir devr dirler. (2) Ammā devr-i ṣānīye ibtidā idicek anuŋ (3) āḥādına ulūf ve devr-i ṣāliṣüŋ āḥādına (4) ulūf-ı ulūf dirler. Şöyle ki ber-tevālī her bir (5) devrüŋ evvelinde bir ulūf ziyāde idüp ikincisin (6) ve üçüncisin daḫı muḳayyed ulūfla ve hem devr-i (7) evvelüŋ ismleri-y-ile ẕikr iderler. Nite ki (8) devr-i ṣānīnüŋ ikincisine ʿaşerāt-ı ulūf (9) ve üçüncisine miʾāt-ı ulūf dirler. Vaḳtā ki **[8b]** (1) ẕikr olan ṣuver-i nüh-gānenüŋ birisi ẕikr (2) olan merātibüŋ birinde vāḳıʿ olsa ol (3) ṣūretüŋ ve ol menzilüŋ ismleri bile ẕikr (4) olmayınca ol ṣūretüŋ kemmiyyeti maʿlūm olmaz. (5) Meṣelā, yedinüŋ ṣūreti ʿaşerāt mertebesinde (6) olsa yedi kerre on ve yedi on dimek (7) olur idi. Ammā bu taʿbīr-i ṭabiʿata mülāyim (8) olmamaġın iki ona "yigirmi" ve üç ona (9) "otuz" ve yedi ona "yetmiş" ve ṭoḳuz ona **[9a]** (1) "ṭoḳsan" diyü ismler iḫtiyār idüp ikinci mertebenüŋ (2) ṣuver-i nüh-gānesine bu vech-ile taʿbīr itdiler. (3) Zīrā baʿż-ı merātibde bu ismler daḫı gereklüdür ki (4) yedi on kerre biŋ diyecek yirde yetmiş biŋ (5) dirler. Fe-emmā yetmiş biŋi bir yire yazmaḳ dileseler (6) ḥıfẓ-ı merātib içün bir küçek dāyire (7) iḫtiyār itmişlerdür ki aŋa ṣıfr dirler, (8) ṣūreti daḫı budur:

0

Bes yetmiş biŋüŋ (9) mā-dūnında vāḳıʿ olan merātibüŋ her biri-çün, **[9b]** (1) yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek[20], tā ki yedinüŋ (4) ṣūreti ʿaşerāt-ı ulūf mertebesinde (5) idügi maʿlūm ola, ṣūreti daḫı budur:

(6) 70000

İmdi aʿdāduŋ ḫuṣūṣında (7) vāḳıʿ olan kelimātuŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur. (8) Anları beyān itmege bu muḫtaṣar müteḥammil degüldür. (9) Ammā şol kimesnede[21] ṭabʿ-ı selīm ve ẕihn-i **[10a]** (1) müstaḳīm olup, bu ʿilmden daḫı ḥaẓẓı ola. (2) Bu muḫtaṣaruŋ içinde olanları oŋat vechle (3) bildükden-ṣoŋra[22] ol muṭavvel kitāblarda olan (4) müşkilāt ʿināyet-i ḥaḳḳla aŋa feth olduġında (5) hīç şübhe yoḳdur ve Allāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb[23].

---

[20] Buraya kadar olan bölüm ve bilgiler Ç'de yer almamaktadır (Bk. Ç 1a).

[21] (9b/9) kimesnede: kimesne Ç 1a/5.

[22] (10a/3) bildükden-ṣoŋra: bildükden ṣoŋra Ç 1a/8.

[23] (10a/5) Allāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb: Allāhu aʿlem Ç 1a/11.

(6) **Maḳāle-i evvel:** (7) Ḥisābuŋ uṣūli beyānındadur ve bu maḳāle iki (8) bābdur.

Bāb-ı evvel: Ṣıḥāḥuŋ (9) ḥisābları beyānındadur ve[24] bu bāb altı aṣldur:

[10b] (1) **Aṣl-ı evvel:** Aʿdāduŋ cemʿi beyānındadur. (2) Bilgil ki cemʿden murād bir miḳdār ʿadedi (3) bir miḳdār ʿaded üzerine ziyāde itmekdür. (4) Ṭarīḳi daḫı oldur ki müzād ile müzādün ʿaleyhi (5) bir yire muḥāẕī şebt iderler. Bes[25] taḥtlarına bir ḫaṭ<ṭ> (6) çeküp cānib-i yemīninden āḥādlarında olan erḳāmı (7) merātibi iʿtibārensüz cemʿ itmege ibtidā iderler (8) ve ḥāṣıl-ı cemʿüŋ mertebe-i āḥādın taḥtına şebt idüp (9) mertebe-i ʿaşerātınuŋ ʿaḳdin ḥıfẓ iderler. Baʿd-ez-ān **[11a]** (1) ʿaşerātın cemʿ itdükde maḥfūẓı aŋa żamm iderler (2) ve eger ḥāṣılda mertebe-i ʿaşerāt olmasa (3) nesne ḥıfẓ itmeyüp hemān ḥāṣılı yazarlar. (4) Ammā ḥāṣıluŋ mertebe-i āḥādında nesne olmayup (5) yalŋuz ʿaşerātında olursa āḥādınuŋ taḥtına (6) ṣıfr yazup ʿaşerātınuŋ ʿaḳdin ḥıfẓ iderler (7) ve cānib-i yesār cemʿ olıcaḳ aŋa żamm iderler (8) ve[26] eger żamm idecek ʿaded bulınmasa hemān (9) ʿaḳdüŋ ṣūretin yazarlar ve girü ḳalanın daḫı **[11b]** (1) bu ẕikr olan üslūb üzerine ʿamel iderler (2) ki ṣūreti budur:

936

127

1063

Meşelā, ṭoḳuz yüz (3) otuz altıya yüz yigirmi yedi (4) daḫı ziyāde idicek biŋ altmış üç olur (5) ve her bir ʿamelüŋ ḫaṭāsına ve ṣavābına şāhid olmaḳ (6) içün[27] bir mīzān iḫtiyār itmişlerdür. Bes[28] bu ẕikr (7) olan ʿamel ḫaṭā veyā ṣavāb üzerine midür, (8) bilinmek maṭlūb olsa müzād ile müzādün ʿaleyhüŋ (9) ʿuḳūdı cemʿi ki ondur ve onuŋ ʿaḳdi ki birdür, **[12a]** (1) mīzān ṭutup ḥıfẓ iderler. Baʿd-ez-ān (2) ḥāṣıl-ı cemʿüŋ ʿaḳdin daḫı āḫẕ iderler. Eger (3) maḥfūẓa müsāvī ise ʿamel ṣaḥīḥdür ve-illā (4) fe-lā. Çünki bu ʿamelde ḥāṣıl-ı cemʿüŋ mīzānı (5) daḫı birdür. Maʿlūm oldı-ki ʿamel ṣaḥīḥ imiş.

[24] (10a/9) ve: - Ç 2a/2.

[25] (10b/5) bes: pes Ç 2a/7.

[26] (11a/8) ve: - Ç 2b/4.

[27] (11b/5-6) şāhid olmaḳ içün: şāhid olmaġ-çun Ç 2b/9.

[28] (11b/6) bes: pes Ç 2b/10.

(6) **Aṣl-ı ṣānī:** Tefrīḳ beyānındadur. (7) Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekṣerden naḳṣ itmekdür[29]. Şol (9) şarṭ üzre[30] ki baʿde't-tenḳīṣ bāḳī ile menḳūṣ **[12b]** (1) cemʿ olıcaḳ ḥāṣıl-ı cemʿ menḳūṣun minhe (2) müsāvī ola. Ṭarīḳi daḫı oldur ki ʿadedeyni (3) bir yire muḥāẕī ṣebt idüp her bir raḳamı her bir raḳamdan (4) mertebesi iʿtibārensüz cānib-i yesārinden naḳṣ itmege (5) ibtidā iderler. Eger menḳūṣun minhden nesne (6) bāḳī ḳalmasa menḳūṣun minhüŋ üzerine bir küçek[31] (7) ḫaṭṭ çekerler ve eger bāḳī ḳalur ise[32] ol ḫaṭṭuŋ (8) üzerine ṣebt iderler. Baʿdehū yemīninde olan (9) ʿadedi yine muḳābelesinde menḳūṣun minhden **[13a]** (1) naḳṣ iderler. Eger muḳābelesinde ʿaded olmasa (2) veyā olursa menḳūṣdan aḳall olsa cānib-i (3) yesārinde olan ʿadedden birin alup ve anuŋ (4) üzerine ḫaṭṭ çeküp bāḳī ḳalanın üstine ṣebt (5) iderler ve eger ol ʿaded hemān bir ise üzerine (6) ḫaṭ<ṭ> çeküp aŋa on dirler. Bes menḳūṣuŋ (7) muḳābelesinde ʿaded var ise[33] aŋa żamm idüp (8) cümlesinde menḳūṣı naḳṣ iderler ve bāḳī ḳalanın (9) menḳūṣuŋ muḳābelesinde olan şeklüŋ üzerine **[13b]** (1) ḫaṭṭ çeküp ol ḫaṭṭuŋ üstine ṣebt iderler[34] (2) ve[35] eger menḳūṣuŋ muḳābelesinde ʿaded yoġ-ısa[36] (3) menḳūṣı hemān ol ondan naḳṣ iderler[37], bāḳīsin (4) menḳūṣuŋ muḳābelesinde olan ṣıfruŋ üzerine (5) ṣebt idüp[38] yine yemīninde olan ʿadedi ẕikr (6) olan gibi ʿamel iderler. Eger yemīninde olan ʿaded[39] (7) bir mertebe daḫı öte bulınsa ve muḥāẕīsinde (8) menḳūṣun minh daḫı menḳūṣdan aḳall olup (9) yesārinde olan ʿaded daḫı naḳṣ olacaḳ ʿadedüŋ **[14a]** (1) fevḳinde iki mertebe öte, yaʿnī cānib-i yesārüŋ (2) miʾātı mertebesinde bulınsa birin āḫẕ idüp (3) yüz dirler[40]

---

[29] (12a/7-8) tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı bir miḳdār ʿaded-i ekṣerden naḳṣ itmekdür: tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i ekṣerden bir miḳdār ʿaded-i aḳallı naḳṣ itmekdür Ç 3a/6-7.

[30] (12a/9) üzre: üzerine Ç 3a/7.

[31] (12b/6) küçek: küçük Ç 3b/2.

[32] (12b/7) bāḳī ḳalur ise: bāḳī ḳalursa Ç 3b/2.

[33] (13a/7) var ise: varsa Ç 3b/9.

[34] (13a/9-13b/1) menḳūṣuŋ muḳābelesinde olan şeklüŋ üzerine ḫaṭṭ çeküp ol ḫaṭṭuŋ üstine ṣebt iderler: menḳūṣuŋ muḳābelesinde olan şeklüŋ üzerine ṣebt iderler Ç 3b/10-11.

[35] (13b/2) ve: - Ç 3b/11.

[36] (13b/2) yoġ-ısa: yoġsa Ç 3b derkenar.

[37] (13b/3) naḳṣ iderler: naḳṣ idüp Ç 4a/1.

[38] (13b/4-5) bāḳīsin menḳūṣuŋ muḳābelesinde olan ṣıfruŋ üzerine ṣebt idüp: bāḳīsin ṣıfruŋ üzerine ṣebt itdükden ṣoŋra Ç 4a/1-2.

[39] (13b/6-7) ẕikr olan gibi ʿamel iderler eger yemīninde olan ʿaded: - Ç 4a/4-5.

[40] (13b/9-14a/3) yesārinde olan ʿaded daḫı naḳṣ olacaḳ ʿadedüŋ fevḳinde iki mertebe öte; yaʿnī cānib-i yesārüŋ miʾātı mertebesinde bulınsa birin āḫẕ idüp yüz dirler: yesārinde olan ʿaded daḫı naḳṣ olacaḳ ʿadedden iki mertebe veya üç veya dört mertebe öte bulınsa bu taḳdīrce birin āḫẕ idicek meʾḫūẕ on biŋ olur Ç 4a/4-7.

ve ṭoḳsanın ʿaşerāt mertebesinde (4) olan ṣıfruŋ üstine ş̱ebt idüp bāḳī ḳalan (5) ondan menḳūṣı naḳṣ idüp vech-i meşrūḥ üzre (6) ʿamel iderler. Ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde bulınsa[41] birin āḫ̱ż idüp[42] ṭoḳuz biŋin **[14b]** (1) ulūf menzilinde ve ṭoḳuz yüzden miʾāt (2) menzilinde ve ṭoḳsanın ʿaşerāt menzilinde ş̱ebt (3) idüp bāḳī ḳalan ondan menḳūṣı naḳṣ iderler.[43] (4) Meş̱elā, ḳırḳ beş biŋ altı yüzüŋ yigirmi beş biŋ (5) altı yüz ṭoḳuzı naḳṣ olıcaḳ on ṭoḳuz biŋ (6) ṭoḳuz yüz ṭoḳsan bir bāḳī ḳalur ki ṣūreti daḫ̱ı (7) budur:

1				
2	9	9	9	1
4	5	6	0	0
2	5	6	0	9

ve bu ʿamelüŋ mīzānı (8) ḫuṣūṣında menḳūṣuŋ ʿaḳdi ki dörtdür, (9) menḳūṣun minhüŋ ʿaḳdinden ki altıdur, naḳṣ **[15a]** (1) idicek iki ḳalur, ḥıfẓ iderler. Çünki bāḳī (2) ḳalanuŋ daḫ̱ı ʿaḳdi ikidür, ʿamel ṣavāb üzerinedür. (3) Ammā menḳūṣuŋ ʿaḳdi, menḳūṣun minhüŋ ʿaḳdinden (4) ziyāde olsa veyā ikisinüŋ daḫ̱ı ʿaḳdleri (5) müsāvī olsa bu taḳdīrce menḳūṣun minhüŋ (6) ʿaḳdine ebedā ṭoḳuz daḫ̱ı żamm idüp menḳūṣuŋ (7) ʿaḳdini ondan[44] naḳṣ itdükden-ṣoŋra[45] bāḳī ḳalanı (8) ḥıfẓ iderler.

Aṣl-ı ş̱āliş̱: (9) Ḍarb beyānındadur. Bilgil ki bir miḳdār ʿadedi **[15b]** (1) bir miḳdār ʿadede ḍarb itmekden murād ʿadedeynüŋ birin (2) ol birinüŋ ʿadedi miḳdārınca taż̔ʿīf itmekdür. (3) Şol şarṭla ki maḍrūbeynden birinüŋ ʿaded-i (4) ş̱āliş̱e, yaʿnī ḥāṣıl-ı ḍarba nisbeti nice ise (5) vāḥidüŋ daḫ̱ı maḍrūb-ı āḫ̱ire eylece ola[46]. (6) **Meş̱elā,** üçi dörde ḍarb idicek ki on (7) iki olur. İmdi[47] üçüŋ on ikiye nisbeti (8) rubʿı olmaġladur, vāḥidüŋ

---

[41] (14a/3-9) ve ṭoḳsanın ʿaşerāt mertebesinde olan ṣıfruŋ üstine ş̱ebt idüp bāḳī ḳalan ondan menḳūṣı naḳṣ idüp vech-i meşrūḥ üzre ʿamel iderler ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf menzilinde bulınsa: - Ç 4a/6-7.

[42] (14a/9) birin āḫ̱ż idüp: bu taḳdīrce birin āḫ̱ż idicek Ç 4a/6.

[43] (14a/9-14b/3) ṭoḳuz biŋin ulūf menzilinde ve ṭoḳuz yüzden miʾāt menzilinde ve ṭoḳsanın ʿaşerāt menzilinde ş̱ebt idüp bāḳī ḳalan ondan menḳūṣı naḳṣ iderler: ṭoḳuz biŋin ve ṭoḳuz yüzin ve ṭoḳsanın yirlü yirine ş̱ebt idüp vech-i meşrūḥ üzerine ʿamel iderler Ç 4a/7-10.

[44] (15a/7) andan: ondan Ç 4b/9.

[45] (15a/7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 4b/9.

[46] (15b/5) eylece ola: eylecedür Ç 5a/5.

[47] (15b/7) imdi: çünki Ç 5a/6.

daḫı dörde eylecedür (9) veyā dördüŋ on ikiye nisbeti nice ise[48] vāḥidüŋ **[16a]** (1) daḫı üçe eylecedür ve bu ʿamel iki nevʿdür: (2) Birine ḍarb-ı müfredāt ve birine ḍarb-ı (3) mürekkebāt dirler. Ammā ḍarb-ı müfredāt daḫı (4) iki nevʿdür: Biri āḥādı āḥāda ve biri (5) āḥāddan ġayrı merātibde olan aʿdādı (6) ki mükerrer ola birini birine[49] ḍarb itmekdür (7) ve bu ḫuṣūṣda ṭarīḳ-i küllī oldur ki eger maḍrūb (8) ve maḍrūbun fīh daḫı bir olsa ḥāṣıl-ı ḍarb (9) yine bi-ʿaynihī bir olur ve[50] eger maḍrūb **[16b]** (1) iki olsa ḥāṣıl-ı ḍarb, maḍrūbun fīhüŋ (2) żıʿfı olur ve[51] eger maḍrūb üç olsa (3) maḍrūbun fīhüŋ żıʿfın üzerine ziyāde (4) iderler ve eger dörd olsa maḍrūbun fīhüŋ (5) żıʿfın tażʿīf iderler ve[52] eger beş olsa (6) maḍrūbun fīhüŋ her birin on ṭutup tanṣīf (7) iderler. **Fe-emmā** maḍrūbeyn cemʿ olduġı taḳdīrce (8) ḥāṣıl ondan ziyāde olsa cümlenüŋ onın (9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra[53] bāḳī ḳalanuŋ her birin on **[17a]** (1) ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin (2) biŋ ṭutarlar[54].

Miṣāl[55]**:** <Eger>[56] yetmişi sekiz yüze (3) ḍarb itmek murād olsa[57] ʿaḳdleri ki (4) yedi ile sekizdür, biri birine ḍarb iderler (5) ki elli altı olur, ḥıfẓ iderler. Baʿdehū (6) maḍrūbuŋ ve maḍrūbun fīhüŋ merātibi (7) ʿadedi ki beşdür, birin ṭarḥ idicek dört (8) bāḳī ḳalur. Bes[58] bu taḳdīrce maḥfūẓuŋ (9) āḥādınuŋ her birin biŋ ṭutup elli altı biŋ **[17b]** (1) olur, diyü cevāb virürler.

Fe-emmā ḍarb-ı (2) **mürekkebāt:** Bu daḫı iki nevʿdür: ʿAşerāt-ı (3) maḍrūbeyn mükerrer veyā ġayr-ı mükerrer olmaḳdur. (4) Eger ġayr-ı mükerrer olsa birinüŋ āḥādı (5) birine żamm olınup mecmūʿuŋ her birin daḫı (6) on ṭutup ḥıfẓ iderler ve-yāḫūd ʿadedeyni (7) biri birine żamm idüp cümleden onın naḳṣ (8) itdükden-ṣoŋra her birin

---

[48] (15b/9) nice ise: niceyse Ç 5a/8.

[49] (16a/6) birini birine: biri birine Ç 5b/1.

[50] (16a/9) ve: - Ç 5b/4.

[51] (16b/2) ve: - Ç 5b/5.

[52] (16b/5) ve: - Ç 5b/7.

[53] (16b/9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra: ṭarḥ itdükden ṣoŋra Ç 5b/10.

[54] (16b/9-17a/2) bāḳī ḳalanuŋ her birin on ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin biŋ ṭutarlar: bāḳī ḳalanuŋ her birin on ṭutup ḥıfẓ iderler baʿd-ez-ān maḍrūbeynüŋ her birinden ona varınca olan faẓlayı biri birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm iderler Ç 5b/10-6a/2.

[55] Ç 6a/2-8'de bu problemden önce başka bir probleme yer vermektedir (Bk. Ek. 3)

[56] (17a/2) -: eger Ç 6b/4.

[57] (17a/3) ḍarb itmek murād olsa: ḍarb itmek dileseler Ç 6b/4-5.

[58] (17a/8) bes: pes Ç 6b/8.

on ṭutup ḥıfẓ iderler[59], (9) ikisi daḫı bile cāyizdür. Baʿd-ez-ān āḥādların **[18a]** (1) biri birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm (2) iderler.

Miṣāl: Eger on sekizi on dörde (3) ḍarb itmek murād olınsa[60] birinüŋ āḥādın (4) birine żamm idüp ve-yāḫūd maḍrūbeyni cemʿ (5) idüp onın ṭarḥ idicek yigirmi iki olur (6) ve bunuŋ her birin on ṭutup ḥıfẓ iderler ki (7) iki yüz yigirmi olur. Baʿd-ez-ān āḥādların (8) biri birine ḍarb idüp, maḥfūẓa żamm idicek (9) iki yüz elli iki olur.

Fe-emmā ʿaşerāt-ı **[18b]** (1) maḍrūbeyn mükerrer olsa müsāvī veyā (2) muḫālif olmaḳdan ḫālī degüldür. Eger müsāvī (3) olsa birinüŋ āḥādı birine żamm olınup (4) mecmūʿı ol birinüŋ ʿaşerātı ʿaḳdine ḍarb (5) olınduḳdan-ṣoŋra[61] ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ her birin (6) on ṭutup ḥıfẓ iderler. Baʿd-ez-ān ikisinüŋ (7) daḫı āḥādların biri birine ḍarb idüp (8) maḥfūẓa żamm iderler.

Miṣāl: Eger otuz beşi (9) otuz yediye ḍarb itmek murād olsa[62] **[19a]** (1) birinüŋ āḥādını birine żamm idicek ki ḳırḳ (2) iki olur ve ʿaşerātınuŋ ʿaḳdini daḫı ḳırḳ (3) ikiye ḍarb idicek[63] yüz yigirmi altı olur. (4) Bes[64] bunuŋ daḫı āḥādınuŋ her biri on (5) ṭutılduġı taḳdīrce maḥfūẓ biŋ iki yüz (6) altmış olur ve ikisinüŋ āḥādını daḫı (7) biri birine ḍarb idüp maḥfūẓa żamm idicek (8) cümle biŋ iki yüz ṭoḳsan beş olur ve hüve'l-maṭ<lūb> (9) **ve eger** muḫālif olsa ʿadedi ziyāde olanuŋ **[19b]** (1) ʿaşerātı ʿaḳdini, ʿadedi kem-ter olanuŋ (2) mecmūʿına ḍarb idüp āḥādını daḫı yine (3) kem-ter olanuŋ ʿaşerātı ʿaḳdine ḍarb (4) idüp ikisinüŋ daḫı ḥāṣıl-ı ḍarbınuŋ baʿde'l-cemʿ (5) her birin on ṭutup ḥıfẓ iderler. Baʿd-ez-ān (6) ikisinüŋ bile āḥādlarını biri birine ḍarb (7) idüp maḥfūẓa żamm iderler.

Miṣāl: Eger otuz (8) beşi ḳırḳ altıya ḍarb itmek maṭlūb (9) olınsa[65] ḳırḳuŋ ʿaḳdini otuz beşe **[20a]** (1) ḍarb iderler ki yüz ḳırḳ olur ve altıyı (2) daḫı otuzuŋ ʿaḳdine ḍarb idüp (3) ḥāṣılın aŋa żamm iderler ki yüz elli sekiz olur (4) ve yüz elli sekizüŋ daḫı her birin on (5) ṭutıcaḳ maḥfūẓ biŋ beş yüz seksen olur. (6) Baʿdehū altıyı beşe ḍarb idüp ḥāṣılın (7) maḥfūẓa żamm iderler ki biŋ altı yüz on (8) olur ve hüve'l-maṭlūb **ve eger** yetmiş ikiyi (9) yüz yigirmi beşe ḍarb itmek maṭlūb **[20b]** (1) olsa[66] yine hemān bu ḳāʿide

---

[59] (17a/8) ḥıfẓ iderler: ḥıfẓ iderler ki Ç 7a/9.

[60] (18a/3) ḍarb itmek murād olınsa: ḍarb itmek dileseler Ç 7a/7.

[61] (18b/5) ḍarb olınduḳdan-ṣoŋra: ḍarb olınduḳdan ṣoŋra Ç 7b/4.

[62] (18b/9) ḍarb itmek murād olsa: ḍarb itmek dileseler Ç 7b/7.

[63] (19a/3) ḍarb idicek: ḍarb Ç 7b/9.

[64] (19a/4) bes: pes Ç 7b/9.

[65] (19b/8-9) ḍarb itmek maṭlūb olınsa: ḍarb itmek dileseler Ç 8a/9.

[66] (20a/9-20b/1) ḍarb itmek maṭlūb olsa: ḍarb itmek dileseler Ç 8b/5.

üzerine (2) yetmiş ikiyi yigirmi beşe ḍarb idüp (3) ḥāṣılı ki biŋ sekiz yüz olur, ḥıfẓ iderler. (4) Baʿdehū yetmiş ikinüŋ her birin yüz ṭutarlar ki (5) yedi biŋ iki yüz olur. Bunı daḫı maḥfūẓa (6) żamm idicek ṭoḳuz biŋ olur. **Ammā** yüz (7) yetmiş ikiyi yigirmi beşe ḍarb itmek maṭlūb (8) olsa[67] ẕikr olan üslūb üzerine yetmiş (9) ikiyi yigirmi beşe ḍarb itdükden-ṣoŋra[68] yigirmi <beşüŋ her birin yüz> **[21a]** (1) ṭutup[69] ḥıfẓ iderler[70]. Baʿd-ez-ān maḍrūbeynüŋ (2) her birinden ona varınca olan fażlayı biri (3) birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm iderler[71].

(4) **Miṣāl:** Eger yedi kerre sekiz ne-miḳdār olur, (5) diseler yediyi sekize żamm idüp onın ṭarḥ (6) idicek beş bāḳī ḳalur. Bes bunuŋ daḫı her birin (7) on ṭutıcaḳ maḥfūẓ elli olur. Baʿdehū yediden (8) ona varınca ki üç ve sekizden ona varınca (9) ki ikidür, biri birine ḍarb idüp, ḥāṣılın **[21b]** (1) maḥfūẓa żamm idicek elli altı olur ve hüve'l-maṭ<lūb>. (2) **Ammā** āḥāddan ġayrı merātib ki yetmiş ile yüz (3) gibi ve iki yüz ile sekiz yüz gibi ve yedi biŋ (4) ile sekiz biŋ gibi ola. Hemān maḍrūbuŋ (5) ve maḍrūbun fīhüŋ ʿaḳdin alup (6) ẕikr olan üslūb üzre ʿamel *itdükden-ṣoŋra ḥıfẓ* iderler. Baʿdehū (7) maḍrūbeynüŋ merātibi ʿadedin cemʿ idüp (8) mecmūʿdan birin ṭarḥ iderler. Eger iki bāḳī ḳalursa (9) maḥfūẓuŋ āḥādınuŋ her birin on ve üç **[22a]** (1) beşüŋ her birin yüz ṭutarlar[72]. Fe'fhem (2) ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī[73]. İmdi bu ẕikr (3) olan üslūbuŋ[74] kāġıd ve ḳaleme iḥtiyācı (4) yoḳdur. Hemān defʿaten vāḥideten ṭabʿ-ı selīm (5) ve ẕihn-i müstaḳīm ile[75] istiḫrāc olınur. (6) Zīrā buŋa ḍarb-ı hevāyī dirler. **Fe-emmā** (7) evvelki

---

[67] (20b/7-8) ḍarb itmek maṭlūb olsa: ḍarb itmek dileseler Ç 8b/10.

[68] (20b/9) ḍarb itdükden-ṣoŋra: ḍarb itdükden ṣoŋra Ç 8b/11.

[69] (20b/9-21a/1) yigirmi ṭutup: yigirmi beşüŋ her birin yüz ṭutarlar Ç 8b/12.

[70] (21a/1) ḥıfẓ iderler: - Ç 8b/12.

[71] (21a/1-3) baʿd-ez-ān maḍrūbeynüŋ her birinden ona varınca olan fażlayı biri birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm iderler: - Ç 8b/12.

[72] (21a/4-22a/1) miṣāl eger yedi kerre sekiz ne-miḳdār olur diseler yediyi sekize żamm idüp onın ṭarḥ idicek beş bāḳī ḳalur bes bunuŋ daḫı her birin on ṭutıcaḳ maḥfūẓ elli olur baʿdehū yediden ona varınca ki üç ve sekizden ona varınca ki ikidür biri birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm idicek elli altı olur ve hüve'l-maṭlūb ammā āḥāddan ġayrı merātib ki yetmiş ile yüz gibi ve iki yüz ile sekiz yüz gibi ve yedi biŋ ile sekiz biŋ gibi ola hemān maḍrūbuŋ ve maḍrūbun fīhüŋ ʿaḳdin alup ẕikr olan üslūb üzre ʿamel itdükden-ṣoŋra ḥıfẓ iderler baʿdehū maḍrūbeynüŋ merātibi ʿadedin cemʿ idüp mecmūʿdan birin ṭarḥ iderler eger iki bāḳī ḳalursa maḥfūẓuŋ āḥādınuŋ her birin on ve üç beşüŋ her birin yüz ṭutarlar: - Ç 8b/12-9a/1.

[73] (22a/1-2) fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī: Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕe'l-ḳıyāsü'l-bāḳī Ç 8b/12.

[74] (22a/3) üslūbuŋ: ṭarīḳüŋ Ç 9a/1.

[75] (22a/5) müstaḳīm ile: müstaḳīmle Ç 9a/3.

kāġıd üzerine yazmaġla maʿlūm (8) olur[76]. Ṭarīḳi oldur ki maḍrūbı ve maḍrūbun (9) fīhi bir yire muḥāẕī yazarlar ve taḥtlarına **[22b]** (1) bir ḫaṭṭ çekerler ve birinüŋ merātibinde olan (2) aʿdādı ol birinüŋ merātibinde olan (3) aʿdāda ʿale'l-infirād[77] merātibi iʿtibārensüz (4) ḍarb idüp her birinüŋ ḥāṣılın taḥtına (5) şebt iderler.

Miṣāl: Eger yetmiş ikiyi yüz (6) yigirmi beşe ḍarb itmek maṭlūb olsa[78] (7) maḍrūbla maḍrūbun fīhi bir yire muḥāẕī (8) şebt iderler ki ṣūreti budur:

72

125

(9) Baʿdehū maḍrūbuŋ āḥādı ki **[23a]** (1) ikidür, maḍrūbun fīhüŋ āḥādına ki (2) beşdür, ḍarb olınduḳdan-ṣoŋra[79] ḥāṣıl-ı (3) ḍarb on olur. Bes[80] maḍrūbuŋ āḥādı (4) muḥāẕātında ḫaṭṭuŋ taḥtına bir ṣıfr yazup (5) onuŋ ʿaḳdi ki birdür, ḥıfẓ itdükden-ṣoŋra[81] (6) yine ol ikiyi maḍrūbun fīhüŋ (7) ʿaşerātında olan ikiye ḍarb idüp (8) ḥāṣılına maḥfūẓı żamm iderler ki beş olur. (9) Bes[82] ṣıfruŋ yesārine ol beşi daḫı şebt **[23b]** (1) itdükden-ṣoŋra yine ol ikiyi[83] maḍrūbun <fīhüŋ>[84] (2) miʾātında olan bire ḍarb idüp ḥāṣılın (3) beşüŋ yesārine şebt iderler ki ṣūreti (4) budur:

72

125

250

Baʿd-ez-ān[85] maḍrūbuŋ (5) ʿaşerātında olan yediyi maḍrūbun (6) fīhüŋ āḥādında olan beşe ḍarb idicek (7) otuz beş olur. Bes[86] otuz beşüŋ āḥādını (8) maḍrūbuŋ ʿaşerātı muḥāẕātına şebt idüp (9) ʿaşerātınuŋ ʿaḳdin daḫı ḥıfẓ itdükden-ṣoŋra[87] **[24a]** (1) yine

[76] (22a/7-8) evvelki kāġıd üzerine yazmaġla maʿlūm olur: evvelki kitābla maʿlūm olur Ç 9a/5.

[77] (22b/3) ʿale'l-infirād: ʿale'l-infirād nevbetle Ç 9a/8.

[78] (22b/6) ḍarb itmek maṭlūb olsa: ḍarb itmek dileseler Ç 9a/10-11.

[79] (23a/2) ḍarb olınduḳdan-ṣoŋra: ḍarb olıcaḳ Ç 9b/3.

[80] (23a/3) bes: pes Ç 9b/4.

[81] (23a/5) ḥıfẓ itdükden-ṣoŋra: ḥıfẓ itdükden ṣoŋra 9b/6.

[82] (23b/9) bes: pes Ç 9b/9.

[83] (23a/9-23b/1) şebt itdükden-ṣoŋra yine ol ikiyi: şebt iderler baʿdehū yine ol ikiyi Ç 9b/10.

[84] (23b/1) maḍrūbun: maḍrūbun fīhüŋ Ç 10b/1-2.

[85] (23b/4) baʿd-ez-ān: andan ṣoŋra Ç 10a/2.

[86] (23b/7) bes: ve Ç 10a/5.

[87] (23b/9) ḥıfẓ itdükden-ṣoŋra: ḥıfẓ itdükden ṣoŋra Ç 10a/7.

ol yediyi maḍrūbun fīhüŋ (2) ʿaşerātında olan ikiye ḍarb idüp (3) ḥāṣılına maḥfūẓı żamm iderler ki on yedi (4) olur. Bes[88] yediyi beşüŋ yesārine şebt (5) idüp onuŋ daḫı ʿaḳdin ḥıfẓ itdükden (6) şoŋra ol yediyi yine maḍrūbun fīhüŋ (7) miʾātında olan bire ḍarb idüp ḥāṣılına (8) maḥfūẓı żamm iderler ki sekiz olur. Bes[89] sekizi (9) daḫı yedinüŋ yesārine şebt itdükden-şoŋra[90] **[24b]** (1) ḥāṣılları cemʿ idicek ḥāṣıl-ı ḍarb (2) ṭoḳuz biŋ olur ki ṣūreti budur[91]:

72

125

250

8750

9000

(3) Ammā bu ʿamelüŋ mīzānınuŋ (4) daḫı ṭarīḳi oldur ki (5) maḍrūbeynüŋ ʿaḳdleri (6) biri birine ḍarb olınup ḥıfẓ iderler[92] (7) ve ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ ʿaḳdin gördükde maḥfūẓa (8) muṭābıḳ ise ḫoş ve-illā fe-lā, feʾfhem[93].

(9) **Aṣl-ı rābiʿ:** Ḳısmet beyānındadur. **[25a]** (1) Bilgil ki bir miḳdār ʿadedi bir miḳdār ʿaded (2) üzerine ḳısmet itmek<den> ʿibāretdür, ʿaded-i (3) şāliş ṭaleb itmekden ki anuŋ maḳsūm (4) nisbeti hemān vāḥidüŋ maḳsūmun ʿaleyhe (5) olduġı gibi ola ve-yāḫūd vāḥidüŋ (6) aŋa nisbeti hemān maḳsūmun ʿaleyhüŋ maḳsūma (7) olduġı gibi ola[94] ve eger anı maḳsūmun ʿaleyhe[95] (8) ḍarb itseler ḥāṣıl-ı ḍarb maḳsūma müsāvī (9) ola. Zīrā *ḥaḳīḳat-i ḳısmet* maḳsūmun ʿaleyhüŋ emşālinden maḳsūmda **[25b]** (1) olan kemmiyyetüŋ maʿrifetine vāḳıf olmaḳdur, (2) belki vāḥid tāmmüŋ naṣībin ṭaleb itmekdür (3) ve bu ḍarbuŋ ʿaksidür. Anuŋ-çün-ki ḳısmet, (4) taḥlīl ve tecziyeden ve ḍarb, terkīb (5) ve taż'īfden ʿibāretdür. Gerçi kim[96] ḳısmetle (6) nisbet hemān mefhūm-

[88] (24a/4) bes: pes Ç 10a/10.

[89] (24a/8) bes: pes Ç 10b/3.

[90] (24a/9) şebt itdükden-şoŋra: şebt idüp Ç 10b/4.

[91] (24b/2) ṣūreti budur: ṣūreti daḫı budur Ç 10b/6.

[92] (24b/6) ḥıfẓ iderler: ḥıfẓ olınur Ç 10b/10.

[93] (24b/8) feʾfhem: - Ç 10b/12.

[94] (25a/5-7) ve-yāḫūd vāḥidüŋ aŋa nisbeti hemān maḳsūmun ʿaleyhüŋ maḳsūma olduġı gibi ola: - Ç 11b/5.

[95] (25a/7) maḳsūmun ʿaleyhe: maḳsūmun ʿaleyh Ç 11b/5.

[96] (25b/5) gerçi kim: gerçi-kim Ç 12a/2.

ı vāḥiddür. Lakin maḳsūm, (7) maḳsūmun ʿaleyhden çoḳ olsa anuŋ üzerine (8) "ḳısmet" ismin ıṭlāḳ iderler ve eger az olsa (9) "nisbet" diyü ad virürler. **İmdi** ḳısmet-i hevāyīde **[26a]** (1) ṭarīḳ-i küllī oldur ki aʿdād-ı müfrededen (2) bür-aʿẓam[97] ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (3) ḍarb idicek maḳsūma ber-ā-ber gele ve-yāḫūd (4) maḳsūmdan eksük ola. Vaḳtā ki ber-ā-ber (5) gelse maḳsūmun ʿaleyhüŋ her birine olacaḳ (6) naṣīb oldur; ammā eksük olsa (7) ḥāṣıl-ı ḍarbı maḳsūmdan naḳṣ itdükden-ṣoŋra[98] (8) bāḳīye naẓar iderler. Eger maḳsūmun ʿaleyhden (9) ziyāde ise yine ẕikr olan gibi ʿamel iderler **[26b]** (1) ve eger eksük ise maḳsūmun ʿaleyhden aŋa (2) nisbet virürler ve ol nisbetle vāḥidden (3) āḫẕ idüp evvelki meʾḫūẕa; *yaʿnī aʿdād-ı müfrededen farż olacaḳ*[99] *ʿadede* żamm iderler ki (4) bu cümle ḫāric-i ḳısmet vāḳıʿ olur ki vāḥid (5) tāmmüŋ naṣībidür ve eger vāḥidüŋ maḳsūmun ʿaleyhe (6) nisbeti olduġı miḳdār maḳsūmdan (7) āḫẕ itseler yine hemān eylece vāḳıʿ olur ki[100] (8) ekṣer mevāżıʿda bu daḫı āsāndur.

Miṣāl: (9) Yüz yigirmi biri beşe ḳısmet itmekde ẕikr olan **[27a]** (1) gibi aʿdād-ı müfrededen maṭlūb olan (2) aʿẓam-ı aʿdād yigirmidür, beşe ḍarb idüp (3) ḥāṣıl-ı ḍarb ki yüzdür[101], maḳsūmdan ṭarḥ (4) idicek yigirmi bir bāḳī ḳalur. Baʿd-ez-ān yine (5) ẕikr olan gibi aʿdād-ı müfrededen bir ʿaẓīm ʿaded (6) daḫı ṭaleb iderüz, tā ki ol-daḫı vech-i mezbūr (7) üzre ʿamele ḳābil ola. İmdi ol-daḫı (8) dörtdür. Bes dördi beşe ḍarb idüp[102] (9) ḥāṣılın yigirmi birden naḳṣ idicek bir bāḳī **[27b]** (1) ḳalur ve ol bire daḫı maḳsūmun ʿaleyhden (2) nisbet viricek ḫums vāḳıʿ olur. Bu taḳdīrce (3) vāḥidden ol miḳdār alup yigirmi dörde (4) żamm idicek maḳsūmun ʿaleyhüŋ her birine (5) yigirmi dörder ve ḫums[103] vāḳıʿ olur. **Fe-emmā** (6) yüz yigirmi biri beşe[104] kāġıd üzerine (7) ḳalemle yazup istiḫrācı maṭlūb olsa[105] (8) ki ṣūreti budur:

5	125

[97] (26a/2) bür-aʿẓam: pür-aʿẓam Ç 12a/7.

[98] (26a/7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 12b/1.

[99] (26b/3) aʿdād-ı müfrededen farż olacaḳ: aʿdād-ı müfrededen alınan Ç 12b/6.

[100] (26b/7) ki: - Ç 12b/10-11.

[101] (27a/3) ḥāṣıl-ı ḍarb ki yüzdür: ḥāṣılı yüzdür 13a/3.

[102] (27a/8) ḍarb idüp: ḍarb 13a/8.

[103] (27b/5) yigirmi dörder ve ḫums: yigirmi dört ve ḫums Ç 13b/2.

[104] (27b/6) beşe: - Ç 13b/3.

[105] (27b/7) istiḫrācı maṭlūb olsa: istiḫrāc itmek maṭlūb olsa Ç 13b/4.

(9) Bes[106] maḳsūmuŋ merātibi iʿtibārensüz[107][108] **[28a]** (1) cānib-i yesārden[109] ibtidā iderler[110]; yaʿnī mi'ātına (2) naẕar iderler. Çünki ṣıḥḥat üzerine birden beşe (3) virmek mümteniʿ<dür>. Bes[111] yemīninde olan ikiyi (4) āḥāddan ve anı ʿaşerātdan ṭutup (5) on ikiden beşe ne-miḳdār degdügin görürler. (6) İmdi on ikiden beşe üçer degmez, ikişer deger. (7) Lā-cerem ikiyi on ikinüŋ taḥtında āḥādı (8) muḥāẕātına yazup beşe ḍarb itdükden-ṣoŋra[112] (9) on olur ve bu onı on ikiden naḳṣ idicek **[28b]** (1) iki bāḳī ḳalur. Bes onuŋ üstine bir ḫaṭṭ (2) çeküp yigirmi birden beşe ne-miḳdār[113] degdügin (3) görürler. İmdi yigirmi birden daḫı beşe (4) dörder deger, beşer degmez. Lā-büd<d> dördi yigirmi (5) birüŋ āḥādı muḥāẕātına yazup beşe ḍarb (6) idicek ki yigirmi olur. Bunı yigirmi birden naḳṣ (7) idicek bir bāḳī ḳalur[114], yigirminüŋ daḫı üzerine (8) bir ḫaṭṭ çeküp bāḳī ḳalan biri beşe mensūb (9) idicek ḫumsı vāḳıʿ olur. Fe'fhem ve-ḳıs **[29a]** (1) ʿalā-haẕā ṣūreti daḫı budur:

$$5 \overline{)\,121}$$
$$\underline{\quad}$$
$$24$$

(2) ve bunuŋ daḫı mīzānı ḫuṣūṣında maḳsūmun (3) ʿaleyhüŋ ve ḫāric-i ḳısmetüŋ ʿaḳdlerin (4) biri birine[115] ḍarb idüp bāḳī var ise[116] (5) ḥāṣıl-ı ḍarba żamm itdükden-ṣoŋra[117] cümlesinüŋ (6) ʿaḳdin ḥıfẓ iderler ve eger bāḳī yoḳ ise[118] (7) hemān ḥāṣıl-ı

---

[106] (27b/9) bes: pes Ç 13b/5.

[107] *iʿtibārensüz* sözcüğünde esrenin konulduğu kısım sözcüğün *iʿtibārinsüz* şeklinde okunmasına neden olmaktadır. Ancak esrenin yazar tarafından harf işaretlerinden dolayı (be sesinin işareti) ileri konulduğu düşünülmektedir. Nitekim metin boyunca yazar bazı sözcüklerde harekeleri çeşitli sebeplerle olduğundan daha ileriye koyduğu görülmektedir. Sözcükte de esrenin muhtemelen ilk ya da ikinci heceye ait olduğu düşünülmekte ve bu nedenle sözcük hatalı yazım olarak düşünülmeden *iʿtibārensüz* şeklinde çeviri yazıda bırakılmıştır.

[108] (27b/9) iʿtibārensüz: iʿtibār-ı nisbeti Ç 13b/5.

[109] (28a/1) cānib-i yesārden: cānib-i yesārinden Ç 13b/6.

[110] (28a/1) ibtidā iderler: iʿtibār iderler Ç 13b/6.

[111] (28a/3) bes: pes Ç 13b/8.

[112] (28a/8) ḍarb itdükden-ṣoŋra: ḍarb itdükden ṣoŋra Ç 14a/1-2.

[113] (28b/2) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 14a/4.

[114] (28b/7) bāḳī ḳalur: bāḳī ḳalur ve Ç 14a/8.

[115] (29a/4) biri birine: birbirine Ç 14b/2.

[116] (29a/4) var ise: varsa Ç 14b/2.

[117] (29a/5) żamm itdükden-ṣoŋra: żamm itdükden ṣoŋra Ç 14b/3.

[118] (29a/6) yoḳ ise: yoġsa Ç 14b/4.

ḍarbuŋ ʿaḳdin ḥıfẓ iderler. (8) Baʿd-ez-ān maḳsūmuŋ ʿaḳdin görürler. (9) Eger maḥfūẓa, müsāvī ise ḫoş ve-illā fe-lā.

[29b] (1) **Aṣl-ı ḫāmis:** Nisbet beyānındadur. (2) Bilgil ki nisbetden murād *ṣıḥāḥdan olsun ve küsūrdan ẕikr olsun*[119] bir ʿaded ṭaleb (3) itmekdür ki anuŋ vāḥide nisbeti hemān (4) mensūbuŋ mensūbun ileyhe nisbeti olduġı (5) gibi ola. Meşelā, on beşüŋ beşe (6) nisbeti ne ile[120] idügi maṭlūb olınsa (7) ṣıḥāḥdan bir ʿaded ṭaleb iderüz ki anuŋ (8) nisbeti vāḥide hemān on beşüŋ beşe (9) olduġı gibi ola. İmdi ol ʿaded üçdür. **[30a]** (1) Zīrā ki on beşüŋ beşe nisbeti şelāşete-(2) -emşāli olmaḳ iledür[121], üçüŋ daḫı bire (3) eylecedür. Anuŋ-çün-ki beşi on beşe (4) mensūb idicek ol beşe teşlīş (5) ʿārıż olur. Yaʿnī beş, on beşüŋ şülşi olur. (6) Ammā on beşi beşe mensūb idicek (7) on beş ol beşüŋ şelāşete-emşāli olur. (8) Bilgil ki dükeli aʿdādı bu ḫuṣūṣda (9) üç ḳısm itmişlerdür: Birine **evvel, [30b]** (1) birine **şānī** ve birine **müşterek** dirler. (2) **Evvel** oldur ki hīç bir ʿaded küsūr-ı tisʿadan (3) ve anlardan teʾlīf olanlardan aŋa kesr bulınmaya[122]. (4) Bu nevʿe āṣamm daḫı dirler **ve şānī** oldur ki (5) bunuŋ ʿaksi ola. Bu nevʿe munṭaḳ ve meftūḥ (6) daḫı dirler. **Ammā müşterek** oldur ki evveli (7) şānīye ḍarb itmekden ḥāṣıl ola. Lakin (8) baʿż-ı ʿaded buŋa küsūr-ı tisʿa ile ve anlardan (9) teʾlīf olanlar ile kesr vāḳıʿ olur[123] ve baʿż-ı ʿaded **[31a]** (1) lafẓ-ı eczā ile kesr olur[124]. İmdi bir miḳdār (2) ʿaded ki ol āṣamm veyā munṭaḳ veyā müşterek (3) ḳabīlinden-midür[125], bilmek maṭlūb olınsa[126] (4) ol ʿaded ki anda küsūr-ı tisʿadan veyā (5) andan[127] teʾlīf olanlardan <aŋa> kesr *bulınmasa*[128] *ol ḫod āṣamm olmaḳ muḳarrerdür. Fe-emmā bulınsa* ol, (6) munṭaḳ ve meftūḥ veyā müşterek olmaḳdan (7) ḫālī degüldür. Ammā müşterek olanı farḳ (8) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki ol ʿadedi (9) maḫrec-i ʿuẓmāsı üzerine ḳısmet iderler **[31b]** (1) ve ḫāric-i ḳısmetüŋ daḫı maḫrec-i ʿuẓmāsın bulup (2) anı-daḫı[129] eylece ḳısmet iderler, ḫāric-i ḳısmeti (3) şānī olan ʿaded-i evvel vāḳıʿ olur

---

[119] (29b/2) küsūrdan ẕikr olsun: küsūrdan olsun Ç 14b/9.

[120] (29b/6) ne ile: neyle Ç 15/1.

[121] (30a/2) olmaḳ iledir: olmaġladur Ç 15a/5.

[122] (30b/3) kesr bulınmaya: kesr ki bulınmaya Ç 15b/2.

[123] (30b/9) kesr vāḳıʿ olur: kesr ki vāḳıʿ olur Ç 15b/7.

[124] (31a/1) kesr olur: kesr ki olur Ç 15b/8.

[125] (31a/3) ḳabīlinden-midür: midür Ç 15b/9.

[126] (31a/3) maṭlūb olınsa: maṭlūb olsa Ç 15b/10.

[127] (31a/5) andan: anlardan Ç 15b/11.

[128] (31a/5) kesr bulınmasa: kesr ki bulınmasa Ç 15b/11.

[129] (31b/2) anı-daḫı: anı daḫı Ç 16a/6.

ve maḳsūmun ʿaleyh-i (4) evvelle maḳsūmun ʿaleyh-i ṣānīyi biri birine (5) ḍarb idicek ḥāṣıl-ı ḍarb ʿaded-i ṣānīden (6) vāḳıʿ olur.

Miṣāl: Eger yüz otuz iki neden (7) mürekkeb idügi maṭlūb olınsa küsūrından (8) maḫreci ʿaẕīm olan ki südsdür[130]. Bes[131] <yüz otuz ikiyi> altıya (9) ḳısmet idicek[132] ḫāric-i ḳısmet yigirmi iki olur **[32a]** (1) ve yigirmi ikinüŋ daḫı kesri maḫreci ki (2) ikidür. Yaʿnī yigirmi ikide nışfuŋ maḫrecinden (3) ġayrı maḫrec yoḳdur ve yigirmi ikiyi daḫı (4) ikiye ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet on bir (5) olur ki ʿaded-i evvel olan daḫı budur. Baʿd-ez-ān (6) ikiyi altıya ḍarb idicek ki[133] ḥāṣılı (7) on iki olur, ʿaded-i ṣānī olan daḫı budur. (8) İmdi maʿlūm oldı-ki yüz otuz iki (9) on biri on ikiye ḍarb itmekden mürekkeb **[32b]** (1) imiş. Bes bu nevʿüŋ mā-dūnında vāḳıʿ (2) olan aʿdāduŋ kimisi buŋa küsūr-ı tisʿa ile (3) ve anlardan teʾlīf olanlar ile ve kimisi lafẓ-ı (4) eczā[134] ile kesr bulınur. **Ammā** yüz yigirmi ki (5) ikiyi altıya ḍarb idüp ḥāṣılın ona (6) ḍarb itmekledür. Bu nevʿüŋ mā-dūnında (7) vāḳıʿ olan aʿdāduŋ her birisinüŋ aŋa (8) küsūr-ı tisʿa ile ve anlardan teʾlīf (9) olanlar ile *nisbeti olmaḳ, yaʿnī her biri aŋa* kesr bulınmaḳ muḳarrerdür. Feʾfhem **[33a]** (1) ve-ḳıs ʿalā-haẕā.

Aṣl-ı sādis: (2) Ceẕr istiḫrāc itmek ṭarīḳin bildürür. (3) Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile[135] *muḥāsebātda aŋa ceẕr ve* misāḥātda "ḍıl"" (5) ve cebr vü muḳābelede "şey""[136] diyü ad virürler (6) ve ḥāṣılına "mecẕūr" ve "murabbaʿ" ve "māl" (7) dirler. Çünki bir miḳdār ʿadedüŋ ceẕri (8) maṭlūb olınsa ol ʿadedi yazup (9) cānib-i yemīninden birine "ceẕr" ve birine "lā-ceẕr" **[33b]** (1) diyüp ceẕr dinilene bir ʿalāmet iderler.

(2) **Miṣāl:**

. . .

4 6 3 7 6 1

(3) Eger bu merḳūm ʿadedüŋ ceẕri maṭlūb (4) olınsa āḥāddan bir ʿaded ṭaleb (5) iderüz ki ʿaşerāt-ı ulūf ḫānesinde (6) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve muḥāẕīsinde (7) taḥtına[137] ṣebt

---

[130] (31b/8) südsdür: südüsdür Ç 16a/11.

[131] (31b/8) bes: pes Ç 16a/11.

[132] (31b/8-9) altıya ḳısmet idicek: yüz otuz iki altıya ḳısmet idicek Ç 16b/1.

[133] (32a/6) ki: - Ç 16b/6-7.

[134] (32b/3-4) lafẓ-ı eczā: eczā Ç 17a/1.

[135] (33a/4) iʿtibār ile: iʿtibārla Ç 17a/8.

[136] (33a/5) şeyʾ: şey Ç 17a/10.

[137] (33b/6-7) muḥāẕīsinde taḥtına ṣebt idüp: taḥtına muḥāẕīsinde ṣebt idüp Ç 17b/6-7.

idüp biri birine ḍarb (8) itdükde ḳırḳ altıdan ziyāde gelmeye. (9) İmdi ol ʿaded altıdur. Bes[138] altıyı **[34a]** (1) ẕikr olan gibi şebt idüp biri birine ḍarb idicek (2) ki ḥāṣılı otuz altı olur, ḳırḳ altıdan (3) naḳṣ iderler, on bāḳī ḳalur. Baʿd-ez-ān (4) fevḳānīyi taḥtānīye żamm idüp taḥtānīyi (5) bir mertebe ṭaraf-ı yemīne naḳl iderler ki ṣūreti (6) budur:

	6				
	.		.		.
4	6	3	7	6	1
	6				
	1	2			

Bes yine (7) mertebe-i āḥāddan bir ʿaded (8) ṭaleb iderler, tā ki miʾāt mertebesinde (9) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve taḥtına yazup **[34b]** (1) fevḳānīyi taḥtānīnüŋ mecmūʿına ḍarb (2) itdükde ḥāṣıl-ı ḍarb biŋ otuz yediden (3) ziyāde gelmeye. İmdi ol ʿaded sekizdür. (4) Bes sekizi daḫı ʿādet üzre yirlü yirine (5) şebt itdükden-ṣoŋra[139] fevḳde olan sekizi (6) taḥtda olan yüz yigirmi sekize ḍarb idüp (7) ḥāṣılın biŋ otuz yediden ṭarḥ idicek[140] (8) on üç bāḳī ḳalur ve fevḳde olan sekizi (9) taḥtda olan yüz yigirmi sekize żamm idüp **[35a]** (1) bir mertebe yine yemīne naḳl iderler ki ṣūreti (2) budur:

	6		8		
	.		.		.
4	6	3	7	6	1
1	2	7	3		
	6	1	8		
	1	2			
		1	3	6	

Bes[141] yine (3) āḥāddan bir ʿaded daḫı (4) ṭaleb iderler ki āḥād mertebesinde olan (5) ʿalāmetüŋ fevḳine ve taḥtına yazup ẕikr olan (6) gibi ʿamel ideler. İmdi ol ʿaded birdür.

---

[138] (33b/9) bes: pes Ç 17b/8.

[139] (34b/5) şebt itdükden-ṣoŋra: şebt itdükden ṣoŋra Ç 18a/8.

[140] (34b/7) ṭarḥ idicek: naḳṣ idicek Ç 18a/10.

[141] (35a/2) bes: pes Ç 18b/3.

(7) Bes[142] fevḳde olan biri taḥtda olan biŋ (8) üç-yüz altmış bire ḍarb idicek ḥāṣılı ki (9) yine hemān ol miḳdārdur, bāḳī ḳalan māldan **[35b]** (1) naḳṣ idicek hīç nesne ḳalmaz, ṣūreti (2) daḫı budur:

	6		8		1
	.		.		.
4	6	3	7	6	1
1	2	7	3		
		1			
	6		8		1
	1	2			
		1	3	6	1

(3) Fe-lā-cerem (4) dört yüz altmış (5) üç biŋ yedi yüz altmış birüŋ ceẕri (6) altı yüz seksen bir olur ki bu nevʿ-i ceẕre (7) <ceẕr-i> munṭaḳ[143] dirler. Ammā şöyle ki aṣl mālda (8) bir miḳdār bāḳī ḳalsa ol nevʿe āṣamm (9) dirler. İmdi[144] bu nevʿüŋ ceẕrine ḥaḳīḳatle **[36a]** (1) kimesne vāḳıf degüldür ki bunuŋ ḥaḳḳında (2) **"sübḥāne men lā yaʿlemu ceẕre'l-āṣamm illā hüve"** (3) diyü naḳl itmişlerdür. Lakin cevāb-ı taḳrībī (4) vardur, tefāvüti iken ziyāde daḫı[145] degüldür. (5) Bes[146] ceẕr-i āṣamm olıcaḳ fevḳānīyi taḥtānīye (6) żamm idüp ebedā bir ziyāde itdükden-ṣoŋra[147] bu (7) meblaġdan ol bāḳī ḳalana nisbet virürler (8) ve eger ceẕr-i āṣammı ḳanḳı mecẕūr ʿadede gerekse (9) ḍarb idüp ḥāṣıluŋ ceẕrini daḫı ol **[36b]** (1) mecẕūruŋ ceẕri üzerine ḳısmet itseler (2) ḫāric-i ḳısmet, ceẕr-i āṣamm vāḳıʿ olur[148] ki (3) bu evvelkiden edaḳḳdur.

[142] (35a/7) bes: pes Ç 18b/6.

[143] (35b/7) munṭaḳ: ceẕr-i munṭaḳ Ç 18b/11.

[144] (35b/9) imdi: bes Ç 19a/3.

[145] (36a/4) daḫı: - Ç 19a/7.

[146] (36a/5) bes: pes Ç 19a/7.

[147] (36a/6) ziyāde itdükden-ṣoŋra: ziyāde itdükden ṣoŋra Ç 19a/8.

[148] (36b/2) vāḳıʿ olur: olur Ç 19b/1.

Miṣāl: (4) İkinüŋ ceẕri ki evvelki ṭarīḳle bir ve ṣülṣdür (5) ṭarīḳ-i ṣānī ile[149] ikiyi yüze ḍarb idüp (6) ḥāṣılı ki iki yüzdür[150], ceẕrin[151] āḫẕ iderler ki (7) on dört ve yigirmi ṭoḳuz eczādan dört (8) eczādur. Bes bunı-daḫı[152] mecẕūruŋ, yaʿnī yüzüŋ (9) ceẕri üzerine[153] ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet **[37a]** (1) bir ve yigirmi ṭoḳuz eczādan on iki eczā (2) vāḳıʿ olur[154], evvelkiden[155] bunda diḳḳat ziyādedür. (3) Anuŋ-çün-ki[156] yigirmi ṭoḳuz eczādan on iki (4) eczā ṣülṣden artuḳdur. Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā (5) ẕālike'l-bāḳī[157] ve bunuŋ mīzānı beyānında (6) aṣl māluŋ ʿaḳdi görilüp ḥıfẓ olına. (7) Eger ceẕr, munṭaḳ ise ceẕrüŋ ʿaḳdini nefsine (8) ḍarb idüp ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ ʿaḳdin daḫı āḫẕ (9) iderler. Maḥfūẓa muḳābil itdükde muṭābıḳ gelürse **[37b]** (1) ḫoş ve-illā fe-lā ve eger ceẕr, āṣamm ise bāḳīnüŋ (2) ʿaḳdini daḫı ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ ʿaḳdine żamm iderler. (3) İmdi aʿdād-ı ṣaḥīḥa ḥisābınuŋ uṣūli bunlar- (4) -dur ki ẕikr olındı (5) ve Allāhu aʿlem[158].

(6) **Bāb-ı ṣānī:** (7) Küsūruŋ ḥisābı beyānındadur ve bu bāb (8) on iki faṣldur.

Faṣl-ı evvel: Küsūruŋ (9) uṣūli ve ṣuveri beyānındadur. Bilgil ki **[38a]** (1) cemīʿ küsūr iki nevʿdür. Birine munṭaḳ ve birine (2) āṣamm dirler ki evvel ʿaded-i āṣamm on birdür ve küsūr-ı (3) munṭaḳuŋ aṣlı ṣaḥīḥ ʿadedüŋ aṣlı gibi ṭoḳuzdur (4) ki anlar nıṣf ve ṣülṣ ve rubʿ ve ḫums (5) ve süds ve subʿ ve ṣümn ve tüsʿ ve ʿöşrdür. (6) Ammā munṭaḳ olanlar maḫāricine ẕikr olan küsūr-ı (7) tisʿa ile ve anlardan te'līf olanlar ile (8) mużāf olurlar. Lakin āṣammiye lafẓ-ı eczā ile (9) mużāf olur ve küsūr-ı munṭaḳa beş nevʿdür, **[38b]** (1) birine basīṭ-i müfred dirler ṣülṣ gibi ve birine (2) basīṭ-i mükerrer dirler ṣülṣān gibi ve birine mużāf-ı (3) müfred dirler nıṣf-ı süds gibi ve birine (4) mużāf-ı mükerrer dirler ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫums gibi (5) ve birine mürekkeb dirler ki bunlaruŋ ikisinden (6) veyā üçinden veyā dördinden cemʿ olur nıṣf (7) ve ṣülṣeyn ve nıṣf-ı ṣülṣ ve erbaʿatü-aḫmās-ı ṣülṣ (8) gibi. Ammā nıṣfuŋ ṣūreti budur;

---

[149] (36b/5) ṭarīḳ-i ṣānī ile: ve ṭarīḳ-i ṣānī ile bir ve yigirmi ṭoḳūz eczādan on iki eczādur anuŋ-çün-ki Ç 19b/3-4.

[150] (36b/6) ḥāṣılı ki iki yüzdür: - Ç 19b/4.

[151] (36b/6) ceẕrin: ḥāṣıluŋ ceẕrini Ç 19b/4.

[152] (36b/8) bunı-daḫı: bunı daḫı Ç 19b/6.

[153] (36b/8-9) mecẕūruŋ yaʿnī yüzüŋ ceẕri üzerine: mecẕūruŋ ceẕri üzerine yaʿnī ona Ç 19b/6-7.

[154] (37a/2) vāḳıʿ olur: vāḳıʿ olur ki Ç 37a/2.

[155] (37a/2) evvelkiden: - Ç 19b/7.

[156] (37a/3) anuŋ-çün-ki: zīrā Ç 19b/8.

[157] (37a/4-5) fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī: fe'fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕā ẕālike'l-bāḳī Ç 19b/9-10.

[158] (37b/5) Allāhu aʿlem: Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb Ç 20a/5.

ve ṣülṣeynüŋ (9) bu; ve nıṣf-ı südsüŋ bu; [159] ve ṣelāṣete-erbā‘-ı **[39a]** (1) ḫumsuŋ bu; ve nıṣfla ṣülṣüŋ ve rub‘uŋ (2) bu; ve on bir eczādan beş eczānuŋ (3) budur[160]: . İmdi girü ḳalanı daḫı bunlara göre (4) ḳıyās olına.

Faṣl-ı ṣānī: Tebāyün (5) ve teşārük beyānındadur. Bilgil ki dükeli a‘dād (6) biri biri-yile teşārükden ve tebāyünden[161] ḫālī degüldür. (7) Bes birden ġayrı her iki ‘adedüŋ ekṣerini aḳallı (8) üzerine merreten-ba‘de-uḫrā ḳısmet itdükde nesne (9) bāḳī ḳalmasa ol iki ‘adede müteşārikān ve mütedāḫilān **[39b]** (1) dirler ki anlar iki ile dört veyā iki ile (2) sekiz veyā iki ile on altı[162] gibidür[163]. Meṣelā, (3) on altıyı ikiye ḳısmet idicek sekiz ve sekizi (4) ikiye ḳısmet idicek dört ve dördi ikiye (5) ḳısmet idicek iki bāḳī ḳalur. Fe-emmā (6) ḳısmet-i evvelde bāḳī vāḳı‘ olursa şundan (7) ḫālī degüldür ki ol bāḳī yā bir veyā birden (8) ziyāde ola. Eger bāḳī bir ḳalursa ol (9) iki ‘adede mütebāyinān dirler iki ile beş gibi **[40a]** (1) ve üçle yedi gibi ve dördle ṭoḳuz gibi[164] (2) ve eger birden ziyāde ise bu kerre maḳsūmun ‘aleyhi (3) bāḳī üzerine ḳısmet iderler. Bāḳī yine birden ziyāde (4) ise[165] yine maḳsūmun ‘aleyhi bāḳī üzerine ḳısmet iderler, (5) tā şuŋa digin[166] ki bāḳī bir ḳala veyā ḳalmaya. Eger bir (6) bāḳī ḳalursa anlara daḫı mütebāyinān dirler, yigirmi (7) beş ile ṭoḳuz gibi ve on üçle sekiz gibi[167] ve eger (8) maḳsūmun ‘aleyh-i aḫīrden bāḳī ḳalmayacaḳ olursa (9) ol iki ‘adede[168] müteşārikān ve mütevāfiḳān dirler ki[169] **[40b]** (1) anlar ṭoḳuz ile yigirmi dört gibi veyā onla on (2) altı gibi veyā onla on beş gibidür. Meṣelā, (3) on altıyı ona ḳısmet idicek altı ve onı (4) altıya ḳısmet idicek dört ve altıyı dörde (5) ḳısmet idicek[170] iki <bāḳī ḳalur>[171] ve dördi

---

[159] (38b/9) $\frac{1}{12}$: $\frac{1}{92}$ 20b/11.

[160] (39a/3) budur: bu Ç 21a/1.

[161] (39a/6) teşārükden ve tebāyünden: tebāyün ve teşārükden Ç 21a/4.

[162] (39b/1-2) iki ile dört veyā iki ile sekiz veyā iki ile on altı: iki ile dört veyā iki ile sekiz veyā dördle on altı veya iki ile on altı Ç 21a/8-9.

[163] (39b/2) gibidür: gibi Ç 21a/9.

[164] (39b/9-40a/1) iki ile beş gibi ve üçle yedi gibi ve dördle ṭoḳuz gibi: iki ile beş ve üçle yedi ve dördle ṭoḳuz gibi Ç 21b/4.

[165] (40a/3-4) bāḳī yine birden ziyāde ise: bāḳī eger yine birden ziyāde ise Ç 21b/6.

[166] (40a/5) digin: degin Ç 21b/8.

[167] (40a/6-7) yigirmi beş ile ṭoḳuz gibi ve on üçle sekiz gibi: yigirmi beşle ṭoḳuz ve on üçle sekiz gibi Ç 21b/9-10.

[168] (40a/9) ol iki ‘adede: ol ‘adede Ç 21b/11-22a/1.

[169] (40a/9) ki: - Ç 22a/1.

[170] (40b/3-4) ve onı altıya ḳısmet idicek dört: - Ç 22a/4.

[171] (40b/5) -: baḳī ḳalur Ç 22a/4.

ikiye ḳısmet idicek (6) nesne bāḳī ḳalmaz. Bes[172] maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr ki (7) ikidür. İki daḫı küsūrdan nıṣfuŋ maḫrecidür. (8) İmdi bu taḳdīrce bu iki ʿadedüŋ biri birine (9) muvāfaḳatı nıṣfıyyetle vāḳıʿ olur ve ṭoḳuz ile[173] **[41a]** (1) yigirmi dördüŋ muvāfaḳatı şülşiyyetle ve onla (2) on beşüŋ muvāfaḳatı ḫumsiyyetle olduġı gibi<dür>. (3) Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī.

(4) **Faṣl-ı şāliş:** Maḫrec beyānındadur. (5) Bilgil ki mużāfdan ġayrı küsūr-ı müfredede (6) nıṣfuŋ maḫreci iki ve[174] şülşüŋ maḫreci üç (7) ve[175] rubʿuŋ dört[176] ve[177] ʿöşrüŋ on[178] ve on bir (8) eczādan bir cüz'üŋ on birdür[179] ve ʿalā-haẕā. (9) Ammā küsūr-ı mükerrerede[180] şülşān ve şelāşetü-aḫmās **[41b]** (1) yā şümneyn ve sebʿate-eşmān ve on ṭoḳuz eczādan (2) cüz'eynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ maḫrecleri (3) yine hemān küsūr-ı müfrede maḫrecleridür ki şülşānuŋ (4) üç ve şelāşetü-aḫmāsuŋ beş ve şümneynüŋ (5) ve sebʿate-eşmānuŋ sekiz ve on ṭoḳuz eczādan (6) cüz'eynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ on (7) ṭoḳuzdur ve ʿalā-haẕā. Fe-emmā küsūr-ı mużāfanuŋ (8) maḫrecleri mużāfuŋ maḫrecini mużāfun ileyhüŋ (9) maḫrecine ḍarb itmekden ḥāṣıl olur. Meşelā, **[42a]** (1) nıṣf-ı südsüŋ maḫreci ki on ikidür, ikiyi (2) altıya ḍarb itmekden ḥāṣıl olur ve şülş-i ḫumsuŋ (3) maḫreci ki on beşdür, üçi beşe ḍarb itmekledür (4) ve küsūr-ı mużāfa-yı mükerrerenüŋ maḫrecleri yine (5) hemān küsūr-ı mużāfa-yı müfrede maḫrecleridür ki[181] (6) meşelā, şelāşete-erbāʿ-ı ḫums-ı subʿuŋ maḫreci yüz (7) ḳırḳdur ki dördi beşe ḍarb idüp ḥāṣılın daḫı (8) yediye ḍarb itmekden olur ve ammā küsūr-ı (9) mürekkebede anlar ki müteşārikān ve mütedāḫilāndur, **[42b]** (1) nıṣf ve rubʿ ve şümn gibi. Bu üçinüŋ (2) bile maḫreci yine hemān sekizdür. Zīrā ki nıṣfuŋ (3) maḫreci rubʿuŋ maḫrecinde ve rubʿuŋ maḫreci (4) daḫı[182] şümnüŋ maḫrecinde dāḫildür. Bes[183] nıṣfuŋ

---

[172] (40b/6) bes: pes Ç 22a/5.

[173] (40b/9) ṭoḳuz ile: ṭoḳuzla Ç 22a/8.

[174] (41a/6) ve: - Ç 22b/1.

[175] (41a/7) ve: - Ç 22b/1.

[176] (41a/7) rubʿuŋ dört: rubʿuŋ maḫreci dört Ç 22b/1-2.

[177] (41a/7) ve: - Ç 22b/2.

[178] (41a/7) ʿöşrüŋ on: ʿöşrüŋ maḫreci on Ç 22b/2.

[179] (41a/7-8) on bir eczādan bir cüz'üŋ on birdür: on bir eczādan bir cüz'üŋ maḫreci on birdür Ç 22b/2-3.

[180] (41a/9) küsūr-ı mükerrerede: küsūr-ı mükerrerde Ç 22b/3.

[181] (41b/11-42a/5) meşelā nıṣf-ı südsüŋ maḫreci ki on ikidür ikiyi altıya ḍarb itmekden ḥāṣıl olur ve şülş-i ḫumsuŋ maḫreci ki on beşdür üçi beşe ḍarb itmekledür ve küsūr-ı mużāfa-yı mükerrerenüŋ maḫrecleri yine hemān küsūr-ı mużāfa-yı müfrede maḫrecleridür ki: - Ç 22b/11-23a/1.

[182] (42b/4) daḫı: - Ç 23a/6.

[183] (42b/4) bes: pes Ç 23a/7.

(5) ve rubʿuŋ maḫreclerin ısḳāṭ idüp şümnüŋ (6) maḫreci-y-ile ʿamel iderler ve anlar ki müteşārikān (7) ve mütevāfiḳāndur, rubʿ ve süds ve ʿöşr gibi. (8) Bes[184] bunlaruŋ her ikisinüŋ maḫreclerinüŋ[185] (9) biri birine muvāfaḳatı ne ile[186] ise birinüŋ **[43a]** (1) vefḳin birine ḍarb itmekden ḥāṣıl olur. (2) Meşelā, rubʿla südsüŋ maḫreclerinde muvāfaḳat (3) nıṣfdur, birinüŋ nıṣfın birine ḍarb (4) idicek on iki olur ve on iki ile[187] ʿöşrüŋ (5) maḫrecinde daḫı muvāfaḳat nıṣfdur. Yine birinüŋ (6) nıṣfın birine ḍarb idicek altmış olur ki (7) rubʿuŋ ve südsüŋ ve ʿöşrüŋ maḫrecidür. (8) Ammā anlar ki mütebāyināndur şülş ve rubʿ (9) ve ḫums gibi. Bunlaruŋ maḫreci her birinüŋ **[43b]** (1) maḫreclerin ʿale'l-infirād biri birine ḍarb (2) itmekden olur ki bu üçinüŋ maḫreci daḫı altmış olur. (3) Zīrā ki üçi dörde ḍarb idüp ḥāṣılın beşe (4) ḍarb itmekden olur. **İmdi** eger küsūr-ı tisʿanuŋ (5) maḫreci maṭlūb olınsa nıṣfuŋ ve rubʿuŋ (6) maḫrecleri-ki[188] şümnüŋ maḫrecinde dāḫildür ve şülşüŋ (7) daḫı südse ve ḫumsuŋ daḫı ʿöşrüŋ maḫrecinde[189] (8) dāḫildür. Bes dāḫil olanlar ısḳāṭ olıcaḳ (9) süds ve subʿ ve şümn ve tüsʿ ve ʿöşr **[44a]** (1) maḫrecleri ḳalur. Baʿd-ez-ān südsle şümnüŋ (2) maḫreclerinüŋ vefḳi ki nıṣfdur, birinüŋ (3) nıṣfın birine ḍarb idicek yigirmi dört (4) olur. Yigirmi dördle ʿöşrüŋ maḫrecinüŋ (5) daḫı vefḳi nıṣfdur, birinüŋ nıṣfın birine (6) ḍarb idicek yüz yigirmi olur. Subʿla[190] (7) tüsʿüŋ maḫreci ki altmış üçdür ve altmış (8) üçle yüz yigirminüŋ vefḳi daḫı şülşdür, birinüŋ (9) şülşin birine ḍarb idicek iki biŋ beş yüz **[44b]** (1) yigirmi olur ki küsūr-ı tisʿanuŋ maḫrecidür. (2) Fe'fhem. Ammā Ḥażret-i ʿAlīnüŋ raḍīʿyallāhu ʿanhu[191] (3) bu ḫuṣūṣda velāyeti ki bir yehūdī ḥaḳḳında (4) ān-ı vāḥidde vāḳıʿ olmışdur. Yehūdī bu (5) ḳażiyyeyi ol ḥażretden istifsār itdükde (6) heftüŋ[192] günlerini ayuŋ günlerine ḍarb (7) idüp ḥāṣılını[193] yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle,

[184] (42b/8) bes: pes Ç 23a/9.

[185] (42b/8) maḫreclerinüŋ: maḫrecleri Ç 23a/10.

[186] (42b/9) ne ile: neyle Ç 23a/10.

[187] (43a/4) on iki ile: on iki-y-ile Ç 23b/2.

[188] (43b/6) maḫrecleri-ki: maḫreclerin ki Ç 23b/10.

[189] (43b/7) ʿöşrüŋ maḫrecinde: ʿöşrde Ç 24a/1.

[190] (44a/6) subʿla: ve subʿla Ç 24a/6.

[191] (44b/2) raḍīʿyallāhu ʿanhu: kerrema'llāhu vecheh raḍīʿyallāhu ʿanhu Ç 24a/10.

[192] (44b/6) heftüŋ: heftenüŋ Ç 24b/2.

[193] (44b/7) ḥāṣılını: ḥāṣılın Ç 24b/2.

diyü cevāb virdi. Ṣadaḳa veliyyu'llāh (9) ve ṣadaḳa esedu'llāh[194]. *Ḳabesü'l-envārda*[195] *heftüŋ*[196] *günlerini yıluŋ günlerine ḍarb eyle, dinilmişdür*[197].

Faṣl-ı rābiʿ: [45a] (1) Küsūruŋ tecnīsi ve basṭı ve refʿi (2) beyānındadur. Bilgil ki tecnīsden murād (3) bir miḳdār küsūr-ı muḫtelifeyi bir maḫrecden āḫẕ (4) itmekdür.

Miṣāl: Ṣelāṣete-erbāʿı ve erbaʿatü-aḫmāsı (5) ve nıṣfı ve nıṣf-ı südsi mücennes itmek (6) murād olsa[198] bu cümlenüŋ maḫreci ki altmışdur (7) ve maḫrecden ṣuver-i küsūr daḫı cemʿ olıcaḳ (8) yüz yigirmi sekiz olur ve bu cümle mücennes olıcaḳ (9) altmış cüz'den yüz yigirmi sekiz cüz' olur. **[45b]** (1) **Eger** beş aḳça ile[199] ṣelāṣete-erbāʿ ve ṣülṣān (2) ve erbaʿatü-aḫmāsı tecnīs itmek murād olsa (3) buŋa basṭ daḫı dirler. Anuŋ-çün-ki bu ḫuṣūṣda (4) basṭuŋ maʿnāsı ṣaḥīḥi meksūr ḳılmaḳdur. Çünki (5) bu mes'elede maḫrec altmışdur, beşe ḍarb (6) iderler, üç-yüz[200] olur ve maḫrecden ṣuver-i küsūr (7) yüz otuz üçdür, üç-yüz ile[201] cemʿ idicek (8) dört yüz otuz üç olur, yaʿnī altmış (9) eczādan dört yüz otuz üç eczā olur. **[46a]** (1) Fe'fhem. Fe-emmā refʿ, basṭuŋ ʿaksidür, yaʿnī (2) meksūrı ṣaḥīḥ ḳılmaḳdur. Meṣelā, altmış (3) eczādan dört yüz otuz üç eczā refʿ olmalu (4) olıcaḳ ṣuver-i küsūrı maḫrece ḳısmet (5) iderler ki yedi aḳça[202] ve süds ve ʿöşr-i süds olur[203]. (6) Fe'fhem[204].

Faṣl-ı ḫāmis: (7) Küsūruŋ taḥvīli beyānındadur ve bundan (8) daḫı murād bir miḳdār kesri maḫrecinden (9) bir āḫar maḫrece daḫı iltüp ol kesrüŋ **[46b]** (1) ol maḫrecde daḫı ne-miḳdār[205] olduġın maʿlūm (2) itmekdür. Ṭarīḳi oldur ki ṣūret-i kesr-i (3) muḥavveli muḥavvelün ileyhüŋ kesri maḫrecine (4) ḍarb idüp ḥāṣılı, eger kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecinden (5) ziyāde ise kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecine ḳısmet iderler, (6) ve-illā

---

[194] (44b/9) ṣadaḳa esedu'llāh: - Ç 24b/4.

[195] (44b/9) Ḳabesü'l-envārda: bir rivāyetde Ç 24b/4.

[196] (44b/9) heftüŋ: heftenüŋ Ç 24b/4.

[197] (44b/9) dinilmişdür: diyü cevāb virdi Ç 24b/5.

[198] (45a/6) murād olsa: maṭlūb olsa Ç 24b/9.

[199] (45b/1) aḳça ile: ʿadedle Ç 25a/2.

[200] (45b/6) üç-yüz: üç yüz Ç 25a/6.

[201] (45b/7) üç-yüz ile: üç yüzle Ç 25a/7.

[202] (46a/5) yedi aḳça: yedi ʿaded Ç 25b/1.

[203] (46a/5) süds ve ʿöşr-i süds olur: süds ve ʿöşr-i süds ʿaded olur Ç 25b/1-2.

[204] (46a/6) fe'fhem: - Ç 25b/2.

[205] (46b/1) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 25b/5.

kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecinden aŋa nisbet virürler. (7) Bes[206] ḫāric-i ḳısmet veyā ḥāṣıl-ı nisbet, muḥavvelün (8) ileyhüŋ maḫrecinden kesr vāḳı‘ olur.

Miṣāl: (9) Heft ṣümn ne-miḳdār[207] rub‘ olduġı murād **[47a]** (1) olsa muḥavvelüŋ kesri ṣūreti ki yedidür, (2) muḥavvelün ileyhüŋ kesri maḫrecine ki dörtdür, ḍarb (3) idüp ḥāṣılı ki yigirmi sekizdür. Muḥavvelüŋ (4) kesri maḫrecine sekizdür[208], ḳısmet iderler, üç (5) rub‘ ve nıṣf-ı rub‘ olur. Fe-emmā on bir (6) eczādan on eczā ne-miḳdār[209] ṣümn olduġı maṭlūb (7) olsa ẕikr olan gibi ‘amel idicek maḳsūm sekiz[210] (8) ve maḳsūmun ‘aleyh on bir olur. Ḫāric-i ḳısmet daḫı (9) yedi ṣümn ve bir ṣümni on bir pāre idicek **[47b]** (1) üç pāresi vāḳı‘ olur ve eger ṣemāniyetü-aḫmās (2) ve ‘aşerete-esdās ne-miḳdār[211] rub‘ olduġı (3) maṭlūb olınsa[212] yine ẕikr olan üslūb (4) üzerine ‘amel idicek maḳsūm üç-yüz ṭoḳsan (5) iki[213] ve maḳsūmun ‘aleyh otuz olur. Zīrā kesr-i (6) muḥavvelüŋ maḫreci otuz ve ṣūreti ṭoḳsan sekizdür. (7) İmdi ṭoḳsan sekiz muḥavvelün ileyhüŋ maḫrecine, (8) ya‘nī dörde ḍarb olınsa üç-yüz ṭoḳsan (9) iki[214] ḥāṣıl olur ve ḫāric-i ḳısmet daḫı on üç rub‘ **[48a]** (1) ve ṣülṣ-i ḫums-i rub‘ olur. Fe’fhem ve-ḳıs ‘alā-haẕā.

(2) **Faṣl-ı sādis:** Küsūruŋ tefāżulı (3) beyānındadur ve bundan daḫı murād bir kesrüŋ (4) bir kesrden ne-miḳdār[215] ziyādelıġı var idügin ma‘lūm (5) itmekdür[216]. Ṭarīḳi daḫı oldur ki maḫreci maḳsūmun ‘aleyh (6) ṭutup ve maḫrecden her birinüŋ ṣuverin[217] daḫı (7) cem‘ idüp aḳallın ekṣerden naḳṣ itdükden-ṣoŋra[218] (8) bāḳī ḳalanı maḳsūm ṭutup ḳısmet iderler (9) ve-yāḫūd nisbet virürler.

---

[206] (46b/7) bes: pes 25b/10.

[207] (46b/9) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 26a/1.

[208] (47a/4) maḫrecine sekizdür: maḫrecine ki sekizdür Ç 26a/4.

[209] (47a/6) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 26a/6.

[210] (47a/7) sekiz: - Ç 26a/7.

[211] (47b/2) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 26a/10.

[212] (47b/3) maṭlūb olınsa: murād olsa Ç 26a/10.

[213] (47b/4-5) üç-yüz ṭoḳsan iki: üç yüz ṭoḳsan iki Ç 26a/11-26b/1.

[214] (47b/8-9) üç-yüz ṭoḳsan iki: üç yüz ṭoḳsan iki Ç 26b/4.

[215] (48a/4) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 26b/8.

[216] (48a/4-5) ziyādelıġı var idügin ma‘lūm itmekdür: ziyādelıġı vardur anı ma‘lūm itmekdür Ç 26b/8.

[217] (48a/6) ṣuverin: ṣūreti Ç 26b/10.

[218] (48a/7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 26b/11.

Miṯāl: Eger ṯülṯüŋ **[48b]** (1) südsden ne-miḳdār[219] fażlı var idüġi murād[220] (2) olsa maḫrec ki altıdur, maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar (3) ve maḫrecden ṯülṯüŋ ṣūreti ki iki ve südsüŋ (4) ṣūreti ki[221] birdür, ikiden biri naḳṣ idüp (5) bāḳī ḳalan bire altıdan nisbet viricek (6) ḥāṣıl-ı nisbet süds vāḳıʿ olur ve hüve'l-murād[222].

(7) **Faṣl-ı sābiʿ:** Küsūruŋ cemʿi (8) beyānında<dur>[223]. Ṭarīḳi daḫı oldur ki küsūruŋ (9) maḫrecin bulup ol maḫrecden her birinüŋ **[49a]** (1) ṣūretin cemʿ itdükden-ṣoŋra[224] ḥāṣıl-ı cemʿ maḫrecden (2) ziyāde ise maḫrec üzerine ḳısmet iderler, ve-illā (3) maḫrecden nisbet virürler.

Miṯāl: Eger nıṣfı (4) ve südsi ṯülṯ ve ṯümnle cemʿ itmek maṭlūb (5) olsa yigirmi dört ki bunlaruŋ maḫrecidür. (6) Bundan ṣūretlerin cemʿ idicek yigirmi yedi (7) olur ve ḫāric-i ḳısmet daḫı *bir ṣaḥīḥ* ve bir ṯümn olur ve hüve'l-maṭlūb.

(8) **Faṣl-ı ṯāmin:** Küsūruŋ tefrīḳi (9) beyānındadur. Ṭarīḳi daḫı oldur ki maḫrecden **[49b]** (1) menḳūṣuŋ ve menḳūṣun minhüŋ ṣuverin (2) āḫż idüp biri birinde naḳṣ itdükden-ṣoŋra[225] (3) bāḳīye maḫrecden nisbet virürler.

Miṯāl: (4) Eger nıṣfı erbaʿate-eṯlāṯdan, yaʿnī birden ve ṯülṯden (5) naḳṣ itmek maṭlūb olınsa[226] maḫrec ki altıdur[227] (6) ve menḳūṣuŋ ṣūreti üç ve menḳūṣun minhüŋ (7) ṣūreti ki sekizdür. Biri birinden naḳṣ idicek (8) beş bāḳī ḳalur. Bu beşi maḫrece mensūb ḳılıcaḳ (9) ḥāṣıl-ı nisbet ḫamsete-esdās vāḳıʿ olur ve hüve'l-maṭ<lūb>. **[50a]**

(1) **Miṯāl-i dīger:** Ṯülṯle ṯümni nıṣfla südsden (2) naḳṣ itmek maṭlūb olsa maḫrec yigirmi dörtdür[228] (3) ve menḳūṣla menḳūṣun minhüŋ ṣūretleri daḫı (4) biri birinden naḳṣ olıcaḳ beş bāḳī ḳalur (5) ve beş daḫı maḫrece mensūb ḳılıcaḳ ḥāṣıl-ı nisbet (6) süds ve rubʿ-ı süds vāḳıʿ olur ve hüve'l-maṭ<lūb>.

(7) **Faṣl-ı tāsiʿ**: Küsūruŋ ḍarbı (8) beyānındadur ve bu birḳaç nevʿdür. Meṯelā, maḍrūbeynüŋ (9) ikisinde ṣıḥāḥla küsūr-ıla olmaḳ gibi **[50b]** (1) veyā hemān birinde

---

[219] (48b/1) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 27a/2.

[220] murād: mükerrerdir.

[221] (48b/4) ki: - Ç 27a/4.

[222] (48b/6) ve hüve'l-murād: - Ç 27a/6.

[223] (48b/8) beyānında: beyānındadur Ç 27a/7.

[224] (49a/1) cemʿ itdükden-ṣoŋra: cemʿ itdükden ṣoŋra Ç 27a/9.

[225] (49b/2) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 27b/6.

[226] (49b/5) maṭlūb olınsa: maṭlūb olsa Ç 27b/8.

[227] (49b/5) altıdur: altı Ç 27b/9.

[228] (50a/2) maḫrec yigirmi dörtdür: maḫrec ki yigirmi dörtdür Ç 28a/3.

olmaḳ gibi ve'l-ḥāṣıl her ḳanḳısı (2) olursa olsun hemān tecnīs idüp[229] küsūrı (3) küsūra ḍarb ider gibi tecnīs iderler. İmdi küsūrı (4) küsūra ḍarb itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (5) ṣuver-i küsūrı biri birine ḍarb idüp (6) ḥāṣıl-ı ḍarbı[230] maḳsūm ṭutarlar ve iki (7) maḫreci daḫı biri birine ḍarb idüp maḳsūmun ʿaleyh (8) ṭutarlar.

Miṣāl: Rubʿı ṣülṣe ḍarb itmelü (9) olıcaḳ ṣuver-i küsūr ki birerdür[231], biri birine **[51a]** (1) ḍarb olsa yine bir ḥāṣıl olur ki buŋa maḳsūm (2) dirler ve maḫreclerüŋ ḍarbı ḥāṣılından (3) ki on iki olur, maḳsūmun ʿaleyh diyüp (4) on ikiden bire nisbet viricek[232] nıṣf-ı (5) süds ḥāṣıl olur **ve eger** dü[233] ḫumsı ikiye (6) ve nıṣfa ḍarb itmek[234] murād olsa dü ḫumsı[235] (7) beş nıṣfa ḍarb ider gibi iderler ki ḫāric-i ḳısmet (8) bir vāḳıʿ olur. **Ammā**[236] altı ile nıṣfı on iki ile (9) nıṣfa ḍarb itmek dileseler on üç nıṣfı **[51b]** (1) yigirmi beş nıṣfa ḍarb ider gibi iderler ki (2) ḫāric-i ḳısmet seksen bir ve rubʿ vāḳıʿ olur **ve eger** (3) ṣülṣi ikiye ḍarb itmek murād olsa hemān ṣülṣi (4) altı ṣülṣe ḍarb *ider gibi* iderler ki ḥāṣıl-ı nisbet (5) ṣülṣān vāḳıʿ olur. İmdi bu miṣāller kifāyet ider[237], (6) girü ḳalanı daḫı buŋa[238] göre ḳıyās olına.

(7) **Faṣl-ı ʿāşir:** Küsūruŋ ḳısmeti (8) beyānındadur. Bu daḫı ḍarb gibi birḳaç nevʿdür. (9) Hemān bunı-daḫı[239] ḍarb ʿamelinde ẕikr itdügümüz gibi **[52a]** (1) basṭ ve tecnīs idüp küsūrı küsūra ḳısmet (2) ider gibi iderler. İmdi küsūrı küsūra ḳısmet (3) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki maḳsūmuŋ kesri (4) ṣūretini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri maḫrecine (5) ḍarb idüp maḳsūm ṭutarlar ve maḳsūmuŋ (6) kesri maḫrecini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri (7) ṣūretine ḍarb idüp maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar.

(8) **Miṣāl:** Se rubʿı[240] dü ḫumsa[241] ḳısmet itmek (9) maṭlūb olınsa[242] üçi beşe ḍarb idüp **[52b]** (1) maḳsūm ṭutarlar ve ikiyi daḫı dörde ḍarb (2) idüp maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar

---

[229] (50b/2) heman tecnis idüp: - Ç 28a/11.

[230] (50b/6) ḥāṣıl-ı ḍarbı: - Ç 28b/3.

[231] (50b/9) birerdür: birdür Ç 28b/6.

[232] (51a/4) nisbet viricek: nisbet virürler ki Ç 28b/9.

[233] (51a/5) dü ḫumsı: iki ḫumsı Ç 28b/10.

[234] (51a/6) ḍarb itmek: ḍarb eylemek Ç 28b/10.

[235] (51a/6) dü ḫumsı: iki ḫumsı Ç 28b/11.

[236] (51a/8) ammā: eger Ç 29a/1.

[237] (51b/5) bu miṣāller kifāyet ider: bu miṣāller ʿarife kifāyet ider Ç 29a/5-6.

[238] (51b/6) buŋa: bunlara Ç 29a/7.

[239] (51b/9) bunı-daḫı: bunı daḫı Ç 29a/9.

[240] (52a/8) se rubʿı: üç rubʿı Ç 29b/4.

[241] (52a/8) dü ḫumsa: iki ḫumsa Ç 29b/5.

[242] (52a/9) maṭlūb olınsa: murād olsa Ç 29b/5.

ki ḫāric-i ḳısmet (3) bir ve heft şümn olur. **Eger** rubʿı ikiye (4) ḳısmet itmek murād olsa[243] bu daḫı baʿde'l-basṭ rubʿı (5) sekiz rubʿa ḳısmet ider gibidür[244]. İmdi ẕikr (6) olan gibi ʿamel idüp vefḳlerine redd olduḳlarından (7) ṣoŋra[245] maḳsūm bire ve maḳsūmun ʿaleyh sekize rāciʿ (8) olur. Bes sekizden bire nisbet viricek (9) ḥāṣıl-ı nisbet şümn vāḳıʿ olur ve hüve'l-murād[246]. **[53a]** (1) **Eger** şülṣi üçe ve nıṣfa ḳısmet itmek (2) maṭlūb olsa[247] şülṣi yedi nıṣfa ḳısmet ider gibi (3) ʿamel idicek[248] maḳsūm iki ve maḳsūmun ʿaleyh (4) yigirmi bir olur, ḥāṣıl-ı nisbet daḫı şülāṣā-yı (5) subʿ vāḳıʿ olur. **Eger**[249] on iki ile şülṣānı (6) ve rubʿı beşe ve nıṣfa ve şülṣe ḳısmet itmek (7) murād olsa[250] ẕikr olan üslūb üzerine ʿamel (8) idüp vefḳlerine redd olduḳlarından-ṣoŋra[251] (9) maḳsūm ṭoḳsan üçe ve maḳsūmun ʿaleyh **[53b]** (1) ḳırḳ ikiye rāciʿ olur ve ḫāric-i ḳısmet (2) daḫı iki ve subʿ ve nıṣf-ı subʿ vāḳıʿ olur (3) ve-ḳıs-ʿalā ẕalike'l-bāḳī[252].

Faṣl-ı ḥādī ʿaşer: (4) Küsūruŋ nisbeti beyānındadur ve bu daḫı hemān (5) ḳısmet gibidür.

Miṣāl: Beşi ve nıṣfı ve şülṣi (6) on iki ile şülṣāne ve rubʿa nisbet itmek (7) dileseler ḳısmetde ẕikr olan ʿamel gibi idicek[253][254] (8) maḳsūm ḳırḳ ikiye ve maḳsūmun ʿaleyh ṭoḳsan (9) üçe rāciʿ olur ve ḥāṣıl-ı nisbet daḫı **[54a]** (1) şülṣ ve ṭoḳsan üç eczādan on bir eczā (2) vāḳıʿ olur. Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕā ẕalike'l-bāḳī[255].

(3) **Faṣl-ı şānī ʿaşer:** Küsūruŋ ceẕri (4) beyānındadur. Bilgil ki eger kesr[256] ile maḫreci munṭaḳ (5) olup ṣaḥīḥ bile[257] vāḳıʿ olsa[258] ṭarīḳ-i küllī oldur ki (6) ṣaḥīḥi basṭ idüp

---

[243] (52b/4) murād olsa: dileseler Ç 29b/8.

[244] (52b/5) ḳısmet ider gibidür: ḳısmet ider gibi olur Ç 29b/9.

[245] (52b/6-7) redd olduḳlarından ṣoŋra: redd olınduḳdan ṣoŋra Ç 29b/10.

[246] (52b/9) ḥāṣıl-ı nisbet şümn vāḳıʿ olur ve hüve'l-murād: ḥāṣıl-ı nisbet şümn vāḳıʿ olur ki vāḥid tāmmuŋ naṣībidür Ç 30a/1-2.

[247] (53a/2) maṭlūb olsa: dileseler Ç 30a/2.

[248] (53a/2-3) ḳısmet ider gibi ʿamel idicek: ḳısmet ider gibi idicek Ç 30a/3.

[249] (53a/5) eger: ve eger Ç 30a/5.

[250] (53a/7) murād olsa: dileseler Ç 30a/6.

[251] (53a/8) redd olduḳlarından-ṣoŋra: redd olduḳdan ṣoŋra Ç 30a/7.

[252] (53b/3) ve-ḳıs-ʿalā ẕalike'l-bāḳī: fe'fhem ʿalā ẕalike'l-ḳıyās Ç 30a/9.

[253] ẕikr olan gibi ʿamel idicek: ẕikr olan ʿamel gibi idicek.

[254] (53b/7) ẕikr olan ʿamel gibi idicek: ẕikr olan gibi ʿamel idicek Ç 30b/1-2.

[255] (54a/2) fe'fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕā ẕalike'l-bāḳī: ve-ʿalā-haẕe'l-ḳıyās Ç 30b/4.

[256] (54a/4) kesr: kesrüŋ ṣūreti Ç 30b/6.

[257] (54a/5) ṣaḥīḥ bile: ṣaḥīḥ daḫı bile Ç 30b/6-7.

[258] (54a/5) vāḳıʿ olsa: vāḳıʿ olursa Ç 30b/7.

küsūr cinsinden iderler. (7) Baʿdehū kesrüŋ ceẕrini maḫrecüŋ ceẕrine ḳısmet (8) iderler.

Miṣāl: Eger altı ile rubʿuŋ ceẕri (9) maṭlūb olsa tecnīs itdükden-ṣoŋra[259] yigirmi beş **[54b]** (1) rubʿ olur ki ceẕri beş olur[260]. Çünki maḫrecüŋ (2) ceẕri daḫı ikidür, beşi ikiye ḳısmet idicek (3) ḫāric-i ḳısmet iki ve nıṣf olur ve hüve'l-maṭlūb (4) **ve eger** kesr[261] ile maḫreci āṣamm olup[262] munṭaḳ olmayacaḳ (5) olursa[263] kesri maḫrecine ḍarb idüp (6) ḥāṣılınuŋ ceẕrin maḫrec üzerine ḳısmet iderler.

(7) **Miṣāl:** Ṭoḳuz ile[264] nıṣfuŋ ceẕri (8) maṭlūb olsa[265] bu daḫı baʿde't-tecnīs on ṭoḳuz (9) nıṣf olur ki maḫrece ḍarb olıcaḳ otuz sekiz **[55a]** (1) ḥāṣıl olur ve bunuŋ daḫı ceẕri ṣıḥāḥda (2) ẕikr olan ṭarīḳ üzre[266] altı ve on üç eczādan (3) cüz'eyn olur ki ikiye, yaʿnī maḫrece[267] bu daḫı (4) ḳısmet olınsa ḫāric-i ḳısmet üç ve on üç (5) eczādan bir cüz' olur taḳrīben ve Allāhu aʿlem (6) bi'ṣ-ṣavāb ve ileyh<i> yerciʿu'l-me'āb[268].

(7) **Maḳāle-i ṯānī:** (8) Ḥisābuŋ fürūʿı beyānındadur ve bu maḳāle (9) daḫı üç rükn üzerine mebnīdür.

[55b] (1) **Rükn-i evvel:** (2) Erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe beyānındadur. (3) Bilgil ki erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe (4) dört ʿadeddür ki evvelkinüŋ ikinciye (5) nisbeti nice ise *üçüncinüŋ* daḫı dördünciye (6) eylecedür veyā evvelkinüŋ üçünciye nisbeti (7) nice ise ikincinüŋ daḫı dördünciye eylecedür (8) ve-yāḫūd evvelkiyi dördünciye ḍarb eyleseler (9) ikinciyi daḫı üçünciye ḍarb idicek **[56a]** (1) eylece ola. **Meṯelā,** dört ve altı (2) ve on ve on beş gibi ki ṣūreti budur:

ṯānī	2	4	ev<v>el
rābiʿ	15	10	ṯāliṯ[269]

[259] (54a/9) tecnīs itdükden-ṣoŋra: tecnīs itdükden ṣoŋra Ç 30b/10.

[260] (54b/1) beş olur: beşdür Ç 30b/11.

[261] (54b/4) kesr: kesrüŋ ṣūreti Ç 31a/3.

[262] (54b/4) maḫreci āṣamm olup: maḫreci daḫı āṣamm olup Ç 31a/3.

[263] (54b/4-5) munṭaḳ olmayacaḳ olursa: ṣaḥīḥ bile vāḳıʿ olursa baʿde't-tecnīs Ç 31a/3-4.

[264] (54b/7) ṭoḳuz ile: ṭoḳuzla Ç 31a/6.

[265] (54b/8) maṭlūb olsa: murād olsa Ç 31a/6.

[266] (55a/1-2) ṣıḥāḥda ẕikr olan ṭarīḳ üzre: - Ç 31a/9.

[267] (55a/3) ikiye yaʿnī maḫrece: maḫrece yaʿnī ikiye Ç 31a/10.

[268] (55a/6) ve ileyhi yerciʿu'l-me'āb: - Ç 31a/11.

[269] Ç 31b/12'de bu şekil dışında bir tane daha şekil bulunmaktadır. Bk. Ek. 3.

(3) İmdi mechūlāt (4) istiḫrāc itmekde (5) bunlaruŋ üçi elbette ebedā maʿlūm ve biri (6) mechūl olmaḳ lāzım gelür ve ol (7) üç maʿlūmuŋ biri birine münāsebeti (8) sebebi ile[270] ol mechūle daḫı ıṭṭılāʿ-ı (9) küllī ḥāṣıl olur. Bes bu ẕikr olan aʿdāduŋ **[56b]** (1) dört<in>den biri[271] mechūl farż olınsa (2) ol iki ʿaded ki zāviyeleri biri birine (3) muḳābildür. Anlaruŋ birin birine ḍarb idüp (4) ḥāṣılın mechūlüŋ muḳābelesinde olana (5) ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ (6) olur. Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt[272], bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür ki anlaruŋ her birine **[57a]** (1) mübāyaʿātda, meşelā, bir miḳdār taʿyīn olıcaḳ (2) siʿr ve musaʿʿar ve şemen ve müşemmen gibi (3) lāzım gelür ki her ikisi bir cinsden ola. (4) Nite ki siʿr ile[273] şemen bir cinsdendür. Bes[274] (5) musaʿʿar ile müşemmen daḫı keẕālik[275] vāḳıʿ olur. (6) İmdi ḥaḳīḳat büyūʿ ẕikr olan erbaʿa-ı (7) maḳādīr-i mütenāsibe üzerine mebnī idügi (8) ḫıred-i ḫurde-dāne pūşīde ve maḫfī olmayacaḳ[276] (9) bir mes'elede[277] ki[278] bunlaruŋ biri[279] mechūl **[57b]** (1) olsa āḫir su'āli ġayr-ı cinsine ḍarb (2) idüp ḥāṣıl-ı ḍarbı cinsine ḳısmet itmek (3) gerekdür ki ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ olur.

(4) **Miṣāl:** Ḳırḳ dört vaḳıy<y>e şeker ki (5) bir ḳanṭārdur, beş yüz on aḳçaya olsa (6) on beş vaḳıyye şekerüŋ bahāsı ne-miḳdār[280] (7) olur, diyü su'āl iderler ise[281] āḫir sūʿāl (8) ki on beş vaḳıyyedür, ġayrı cinsine ki (9) beş yüz on aḳçadur, ḍarb olına ve ḥāṣıl-ı ḍarb **[58a]** (1) ki yedi biŋ altı yüz ellidür, ḳırḳ dört (2) üzerine ḳısmet olına ki ḫāric-i ḳısmet (3) yüz yetmiş üç ve şelāşete-erbāʿ ve ḳırḳ dört (4) eczādan beş eczā vāḳıʿ olur ki ṣūreti budur:

---

[270] (56a/8) sebebi ile: sebebi-y-ile Ç 32a/3.

[271] (56b/1) dörtden biri: dördinden biri 32a/5.

[272] (56b/8) muḳāsemāt: muḳāsemāt ve Ç 32a/10.

[273] (57a/4) siʿr ile: siʿrle Ç 32b/3.

[274] (57a/4) bes: pes Ç 32b/4.

[275] (57a/5) keẕālik: ancılayın Ç 32b/4.

[276] (57a/8) pūşīde ve maḫfī olmayacaḳ: maḫfī degüldür Ç 32b/6.

[277] (57a/9) bir mes'elede: ḳanḳı mes'elede Ç 32b/7.

[278] (57a/9) ki: kim Ç 32b/7.

[279] (57a/9) bunlaruŋ biri: bunlardan biri Ç 32b/7.

[280] (57b/6) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 33a/1.

[281] (57b/7) diyü su'āl iderler ise: diseler Ç 33a/1.

(5-6)

			1	3					
			4	5		si‘r	510	44[282]	musa“ar[283]
44	3	2	7	8		şemen	173	15	müşemmen[284]
	7	6	5	0					
			1	7	3[285]				

38

44

(7) İmdi girü ḳalan mesā’il daḫı buŋa göre (8) istiḫrāc olınup cevāb virile ki[286] ‘ārife (9) bu miṣāl kifāyet ider. **Ammā** ṣelāṣete-i a‘dād-ı **[58b]** (1) mütenāsibe daḫı vardur ki ġayr-ı meşhūrdur[287]. (2) İki ile[288] dört ve sekiz gibi ki[289] ikinüŋ (3) dörde nisbeti nice ise dördüŋ daḫı sekize (4) eylecedür. Bes[290] bunlardan biri mechūl olıcaḳ[291] (5) anuŋ istiḫrācı bāḳī ḳalan[292] iki ma‘lūmla (6) mümkindür. Ṭarīḳ-i küllī daḫı oldur ki **eger** bunlardan (7) vasaṭ mechūl olsa ṭarafeyni biri birine[293] (8) ḍarb idüp ḥāṣıluŋ ceẕrin āḫẕ idicek (9) vasaṭ vāḳı‘ olur. **Ammā**[294] ṭarafeynüŋ biri mechūl **[59a]** (1) olsa evsaṭı nefsine ḍarb idüp (2) ḥāṣılı[295] ṭarafeynüŋ ma‘lūmına ḳısmet (3) idicek ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳı‘ olur.

[282] Sağdaki dört orantılı işlemde sayıların yeri Ç 33a/6’da farklıdır. Bk. Ek. 3.

[283] (58a/5) musa“ar: - Ç 33a/6.

[284] (58a/6) müşemmen: - Ç 33a/6.

[285] (56a/6) 173: 173 şemen Ç 33a/6.

[286] (58a/8) ki: - Ç 33a/8.

[287] (58b/1) ki gayr-ı meşhurdur: Ç 33a/9.

[288] (58b/2) ile: - Ç 33a/9.

[289] (58b/2) ki: - Ç 33a/10.

[290] (58b/4) bes: - Ç 33a/11.

[291] (58b/4) bunlardan biri mechūl olıcaḳ: bunlardan daḫı biri mechūl olıcaḳ Ç 33a/11.

[292] (58b/5) bāḳī ḳalan: ol Ç 33b/1.

[293] (58b/7) biri birine: birbirine Ç 33b/3.

[294] (58b/9) ammā: - Ç 33b/4.

[295] (59a/2) ḥāṣılı: ḥāṣılın Ç 33b/5.

(4) **Miṣāl:** Bir kimesneyi[296] ayda bir miḳdār (5) aḳça[297] ücrete ṭutup ecīr daḫı ücreti (6) ʿadedinüŋ üç miṣli ḳadar eyyām ʿamel idicek (7) ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ayda ne-miḳdāra[298] (8) ṭutılmışdur ve ḳaç gün ḫiẕmet[299][300] itmişdür, (9) bilmek maṭlūb olınsa[301] bu mes'elede **[59b]** (1) vasaṭ mechūl idügi ḫod muḳarrerdür. (2) Zīrā eyyām-ı şehr ile[302] olduġı ücret-i (3) ṭarafeyn vāḳıʿ olur. İmdi çünki otuz (4) günde vāḳıʿ olan ücretüŋ üç miṣli ḳadar (5) eyyām ʿamel idüp ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olıcaḳ (6) ḳırḳuŋ ṣülṣi ki on üç ve ṣülṣdür. Eyyām-ı (7) şehre, yaʿnī otuza ḍarb idüp (8) ḥāṣılı ki dört yüzdür; ceẕrin āḫẕ idicek (9) yigirmi olur ki bir ayda vāḳıʿ olan ücret budur[303] *ve eger bunlardan ṭarafeyn mechūl olsa meṣelā ecīr ayda bir miḳdāra ṭutılup ṣoŋra ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ḳırḳı gendü*[304] *nefsine ḍarb idüp ḥāṣılı ki biŋ altı yüzdür; ṭarafeynüŋ maʿlūmına, yaʿnī ey<y>ām-ı şehre ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet elli üç yevm ve ṣülṣ yevm ʿamel itmiş olur. İmdi elli üç yevm ve*[305] *ṣülṣ yevmde ḳırḳ aḳçaya*[306] *müsteḥiḳḳ olınca otuz günde ne-miḳdāra*[307] *olur imiş, dinilürse*[308] *erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ile görilüp cevāb virile ki ayda yigirmi iki buçuġa*[309] *ṭutılmış imiş*[310]*. Feʾfhem ṣuver-eş*[311]:

30 40 22[312]

1

2[313]

[60a] (1) Feʾfhem ve-ḳıs ʿalā ẕalikeʾl-bāḳī.

---

[296] (59a/4) bir kimesneyi: bir kimisi Ç 33b/7.

[297] (59a/5) aḳça: - Ç 33b/7.

[298] (59a/7) ne-miḳdāra: ne miḳdāra Ç 33b/9.

[299] ḫiẕmet: ḥiẕmet

[300] (59a/8) ḥiẕmet: ḫiẕmet 33a/10.

[301] (59a/9) bilmek maṭlūb olınsa: diyü ṣorsalar Ç 33b/10.

[302] (59b/2) eyyām-ı şehr ile: eyyām-ı şehrle Ç 34a/1.

[303] (59b/9) bir ayda vāḳıʿ olan ücret budur: bir ayda vāḳıʿ olan ücret budur feʾfhem Ç 34a/6.

[304] (59b/9) gendü: - Ç 34a/9.

[305] (59b/9) ṣülṣ yevm ʿamel itmiş olur imdi elli üç yevm ve: - Ç 34a/11-34b/1.

[306] (59b/9) ḳırḳ aḳçaya: ḳırḳa Ç 34b/1.

[307] (59b/9) ne-miḳdāra: ne miḳdāra Ç 34b/1.

[308] (59b/9) dinilürse: diseler Ç 34b/2.

[309] yigirmi iki buçuġa: yigirmi üç buçuġa.

[310] (59b/9) ṭutılmış imiş: ṭutılmış olur Ç 34b/3.

[311] (59b/9) feʾfhem ṣuver-eş: ṣūreti daḫı budur Ç 34b/4.

[312] 22: 23.

[313] Bu işlemin görüntüsü Ç'de şekil olarak tarif edilmiştir (Bk. Ç 34b/4).

(2) **Rükn-i şānī:** (3) Ḫaṭā'yeyn beyānındadur. Bilgil ki a'dād-ı (4) mechūle istiḫrācında ekşer mesā'il bu 'amel (5) ile[314] feṭḥ olınur ve bunuŋ ma'nīsi oldur ki (6) sā'il bir mes'ele su'āl itdükde a'dāddan (7) birin farż idüp[315] mes'elenüŋ (8) şarṭı üzerine imtiḥān idicek[316] muvāfiḳ gelürse (9) farż olınan māl mechūl olsa gerek. **[60b]** (1) Ammā[317], eger muvāfiḳ gelmeyüp[318] ḫaṭā idecek (2) olursa[319] farż-ı evveli ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ idüp (3) bir daḫı farż itmek gerek. Ol-daḫı şundan ḫālī degüldür ki (4) muvāfiḳ veyā muḫālif ola. Muvāfiḳ gelürse ḫoş (5) ve-illā farż-ı şānī daḫı ḫaṭāsı-y-ıla[320] ḥıfẓ olına. (6) İmdi ḥisāb-ı ḫaṭā'yeynde[321] ṭarīḳ-i küllī oldur ki (7) farż olan māllaruŋ ḫaṭālarına naẓar olına[322]. (8) Şöyle ki iki ḫaṭā daḫı netīce-i māl-ı maṭlūbdan (9) zāyid veyā nāḳıṣ olsa aḳallın ekşerinden **[61a]** (1) naḳṣ idüp bāḳīsine bāḳī-yi evvel ve hem (2) maḳsūmun 'aleyh dirler. Ba'd-ez-ān evvelki (3) māl-ı mefrūżuŋ ḫaṭāsını ikinci māl-ı (4) mefrūżuŋ gendüsine[323] ve ikinci māl-ı (5) mefrūżuŋ ḫaṭāsını evvelki māl-ı mefrūża (6) ḍarb idüp ḥāṣıllarınuŋ aḳallın ekşerinden (7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra[324] bāḳīsine bāḳī-yi şānī (8) ve hem maḳsūm dirler. **Fe-emmā** netīce-i māl-ı (9) maṭlūbdan iki ḫaṭānuŋ biri zāyid ve biri **[61b]** (1) nāḳıṣ olsa ikisin bile cem' idüp (2) ḥāṣılına cem'-i evvel ve hem maḳsūmun 'aleyh dirler. (3) Ba'dehū ḫaṭā-yı evvel farż-ı şānīye ve farż-ı (4) evvel ḫaṭā-yı şānīye ḍarb olup[325] ḥāṣılların (5) cem' itdükden-ṣoŋra[326] ḥāṣılına cem'-i şānī (6) ve hem maḳsūm dirler.

Miṣāl: (7) Üç nefer kimesneye bir miḳdār māl in'ām (8) olsa şol şarṭla ki evvelkiye (9) ikincinüŋ nıṣfı ve on daḫı ziyāde ve ikinciye **[62a]** (1) daḫı üçüncinüŋ nıṣfından on ziyāde, *ya'nī nıṣfı ve on* <daḫı> *ziyāde*[327] (2) ve üçünciye daḫı evvelkinüŋ nıṣfı ve on

---

[314] (60a/4-5) bu 'amel ile: bu 'amelle Ç 34b/7.

[315] (60a/7) farż idüp: farż idicek Ç 34b/8.

[316] (60a/7-8) mes'elenüŋ şarṭı üzerine imtiḥān idicek: ḥīn-i imtiḥānda Ç 34b/9.

[317] (60b/1) ammā: ve Ç 34b/10.

[318] (60b/1) muvāfiḳ gelmeyüp: muḫālif gelüp Ç 34b/10.

[319] (60b/1-2) ḫaṭā idicek olursa: ḫaṭā vāḳı' olursa Ç 34b/10.

[320] (60b/5) ḫaṭāsı-y-ıla ḫaṭāsı ile Ç 35a/2.

[321] (60b/6) imdi ḥisāb-ı ḫaṭā'yeynde: ve bu ḫuṣūṣda Ç 35a/3.

[322] (60b/7) naẓar olına: farż olına Ç 35a/4.

[323] (61a/3-4) ikinci māl-ı mefrūżuŋ gendüsine: ikinci māl-ı nefsine Ç 35a/7.

[324] (61a/7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 35a/9.

[325] (61b/3-4) ḫaṭā-yı evvel farż-ı şānīye ve farż-ı evvel ḫaṭā-yı şānīye ḍarb olup: ḫaṭā-yı evveli farż-ı şānīye ve ḫaṭā-yı şānī farż-ı (4) evvele ḍarb olup Ç 35b/2-3.

[326] (61b/5) cem' itdükden-ṣoŋra: cem' itdükden ṣoŋra Ç 35b/3.

[327] (62a/1) üçüncinüŋ nıṣfından on ziyāde ya'nī nıṣfı ve on ziyāde: üçüncinüŋ nıṣfı ve on daḫı ziyāde Ç 35b/7.

<daḫı> (3) ziyāde[328] vāḳıʿ olsa māl-ı mechūlüŋ cümlesi (4) ne-miḳdārdur[329] ve her birine ne-miḳdār ḥiṣṣe degse[330] (5) gerekdür[331], diyü suʾāl iderler ise[332] **evvelā,** (6) evvelkide dört farż idicek üçüncide (7) on iki ve ikincide on altı ve evvelkide (8) on sekiz olmaḳ lāzım gelür ki farż (9) olandan on dört ziyāde ḫaṭāsı var. **[62b]** (1) **Bes ṣāniyā,** on iki farż idicek üçüncide (2) on altı ve ikincide on sekiz ve evvelkide (3) on ṭoḳuz olmaḳ lāzım gelür ki farż olandan (4) bunuŋ daḫı yedi zāyide[333] ḫaṭāsı var[334]. Çünki (5) iki ḫaṭā daḫı zāyiddür. Aḳallın ekṣerinden (6) naḳṣ idicek yedi bāḳī ḳalur ki bāḳī-yi (7) evvel ve hem maḳsūmun ʿaleyh budur. Baʿd-ez-ān (8) farż-ı evveli, ḫaṭā-yı ṣānīye ve ḫaṭā-yı evveli, (9) farż-ı ṣānīye ḍarb idüp[335] ḥāṣıllarınuŋ **[63a]** (1) aḳallın ekṣerinden naḳṣ idicek yüz ḳırḳ (2) bāḳī ḳalur ki bāḳī-yi ṣānī ve hem maḳsūm olan (3) daḫı budur. Bes baʿde'l-ḳısmet ḫāric-i ḳısmet (4) yigirmi vāḳıʿ olur ki ol üç neferüŋ (5) her birinde olan bu miḳdārdur ve aṣl (6) māl daḫı altmış olmaḳ lāzım gelür. Fe'fhem (7) ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī ve'l-ʿāḳil yekfiye'l-işāret[336] (8) **ve baʿż** mesā'il daḫı[337] vardur ki hemān[338] (9) ḫaṭā-yı vāḥidden anuŋ istiḫrācı **[63b]** (1) mümkindür ve bunda[339] daḫı ṭarīḳ-i küllī oldur ki (2) māl-ı mefrūż, māl-ı maṭlūbuŋ netīcesine (3) ḍarb olınup ḥāṣılı maḳsūm ve netīce-i (4) māl-ı mefrūż maḳsūmun ʿaleyh ṭutıla ve-yāḫūd (5) māl-ı mefrūżı netīcesine mensūb ḳılup (6) ḥāṣıl-ı miḳdārı māl-ı maṭlūbuŋ netīcesinden (7) āḫż olına.

Miṣāl: Māl-ı mechūlüŋ (8) nıṣfın üzerine żamm idüp cümleden südsin[340] (9) naḳṣ idicek bāḳī ḳalanı altıya **[64a]** (1) ḍarb itdükde, altmış ḥāṣıl olsa māl-ı mechūl (2) ne-miḳdārdur[341], diyü suʾāl iderlerse[342] māl-ı mechūl (3) dört farż olınup ẕikr olan gibi[343]

---

[328] (62a/2-3) on ziyāde: on daḫı ziyāde Ç 35b/8.

[329] (62a/4) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 35b/9.

[330] (62a/4) ne-miḳdār ḥiṣṣe degse: ne miḳdār ḥiṣṣe düşse Ç 35b/9-10.

[331] (62a/5) gerekdür: - Ç 35b/10.

[332] (62a/5) diyü suʾāl iderler ise: diyü ṣorsalar Ç 35b/10.

[333] (62b/4) zāyide: zāyid Ç 36a/5.

[334] (62b/4) bunuŋ daḫı yedi zāyide ḫaṭāsı var: bunuŋ daḫı yedi ḫaṭāsı var zāyid Ç 36a/5.

[335] (62/8-9) ḫaṭā-yı evveli farż-ı ṣānīye ḍarb idüp: farż-ı ṣānīyi ḫaṭā-yı evvele ḍarb idüp Ç 36a/8-9.

[336] (63a/7) ve'l-ʿāḳil yekfiye'l-işāret: - Ç 36b/3.

[337] (63a/8) daḫı: - Ç 36b/3.

[338] (63a/8) hemān: - Ç 36b/3.

[339] (63b/1) bunda: bundan Ç 36b/4.

[340] (63b/8) südsin: süds Ç 36b/10.

[341] (64a/2) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 37a/1.

[342] (64a/2) suʾāl iderlerse: ṣorsalar Ç 37a/1.

[343] (64a/3) zikr olan gibi: - Ç 37a/2.

imtiḥān (4) itdükde[344] netīce-i māl-ı mefrūż otuz olur (5) ki maḳsūmun ʿaleyh budur. Baʿd-ez-ān māl-ı (6) mefrūż, yaʿnī dört netīce-i māl-ı maṭlūba, (7) yaʿnī altmışa ḍarb olıcaḳ iki yüz (8) ḳırḳ ḥāṣıl olur ki maḳsūm olan daḫı (9) budur. Bes[345] baʿde'l-ḳısmet ḫāric-i ḳısmet ki sekizdür. **[64b]** (1) māl-ı maṭlūb olan oldur[346] ve Allāhu aʿlem[347], *am<m>ā*[348] *ḫaṭā-yı vāḥid-ile*[349] *istiḫrāc olacaḳ mesā'ilüñ cemīʿsi erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ṭarīḳi üzerinedür*[350]*, ḫātimede maḥallinde*[351] *ẕikr olınmışdur.*

(2) **Rükn-i ṣāliṣ:** (3) Cebr vü muḳābele beyānındadur. Bilgil ki (4) bu ʿilm-i cebr vü muḳābele be-ġāyet şerīf-i (5) ʿilmdür ve bu ʿilmüñ uṣūlinde ve fürūʿında (6) vāḳıʿ olan kelimātuñ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur. (7) Bes[352] ʿalā-vechi't-tafṣīl[353] bu muḫtaṣarda bu ʿilm-i (8) beyān olmaḳ mümteniʿdür. Ammā şol nesneler ki (9) bu muḫtaṣarda ʿale'l-icmāl dinilmişdür. Her kimesne **[65a]** (1) kim[354] aña vāḳıf olup ḥıfẓ iderse (2) ġālib-i ẓann oldur ki cemīʿsine daḫı (3) ıṭṭılāʿ-ı küllī ḥāṣıl ola[355] ve bu ʿilm üç nesne (4) üzerine mebnīdür ki anlaruñ biri ʿaded (5) ve biri ceẕr ve biri daḫı māldur ve bu ʿilmde (6) vāḳıʿ olan mesā'il daḫı altı nevʿe münḥaṣırdur (7) ki anlaruñ üçine müfredāt ve üçine (8) muḳterināt dirler. **Ammā müfredāt-ı** (9) **evvel,** māl ki ʿadīl ceẕr ola; **ṣānī, [65b]** (1) māl ki ʿadīl ʿaded ola; **ṣāliṣ,** ceẕr ki (2) ʿadīl ʿaded ola **ve ammā muḳterināt-ı** (3) **evvel,** māl ve ceẕr <ki>[356] ʿadīl ʿaded ola; **ṣānī,** (4) māl ve ʿaded ki ʿadīl ceẕr ola; **ṣāliṣ,** (5) ceẕr ve ʿaded ki ʿadīl māl ola. Bes bu ẕikr (6) olan altı nesne cemīʿ muʿādelenüñ (7) uṣūlidür[357] ve bu ʿilmde mesā'ilüñ istiḫrācına (8) muḳaddemā maʿrifeti lāzım olanlaruñ biri cebrüñ (9) ve biri muḳābelenüñ ve biri reddüñ ve biri **[66a]** (1) tekmīlüñ muʿayyenleridür. İmdi cebr oldur ki (2) cümleteyn-i müteḳābileynde veyā hemān birinde istiṣnā (3) ola.

---

[344] (64a/3-4) imtiḥān itdükde: imtiḥān idicek Ç 37a/2.

[345] (64a/9) bes: pes Ç 37a/6.

[346] (64b/1) māl-ı maṭlūb olan oldur: māl-ı maṭlūb evvelden Ç 37a/6-7.

[347] (64b/1) ve Allāhu aʿlem: - Ç 37a/7.

[348] (64b/1) ammā: ve Ç 37a/7.

[349] (64b/1) ḫaṭā-yı vāḥid-ile: ḫaṭā-yı vāḥidle Ç 37a/7.

[350] (64b/1) ṭarīḳi üzerinedir: ṭarīḳi üzerine bilinmek mümkindür Ç 37a/8-9.

[351] (64b/1) maḥallinde: ḫod Ç 37a/9.

[352] (64b/7) bes: pes Ç 37b/2.

[353] (64b/7) ʿalā-vechi't-tafṣīl: ʿale't-tafṣīl Ç 37b/2.

[354] kim: mükerrerdir.

[355] (65a/2-3) cemīʿsine daḫı ıṭṭılāʿ-ı küllī ḥāṣıl ola: cemīʿ-i müşkilātı daḫı żamīr-i münīrine maḫfī ḳalmayup ebyen mine'l-beyżā peydā ve hüveydā ola Ç 37b/5-7.

[356] (65b/3) -: ki Ç 38a/3.

[357] (65b/6-7) altı nesne cemīʿ-i muʿādelenüñ uṣūlidür: altı nesne ki cemīʿ-i muʿādelenüñ uṣūlidür Ç 38a/6.

Bes[358] miḳdār-ı istiṯnā-ı musḳaṭ, (4) musḳaṭun minhe żamm olınup muḳābelesinde (5) cümleyi āḫara daḫı ziyāde itmege cebr dirler.

(6) **Miṯāl:** Yedi şey'den[359] beş eksük (7) yigirmi üçe mu'ādil olmaḳ gibi imdi (8) musḳaṭ olan istiṯnānuṇ miḳdārı (9) çünki beşdür musḳaṭun minhe ya'nī yedi **[66b]** (1) nāḳıṣ şey'e ziyāde iderler tamām yedi şey' (2) olur ve muḳābelede olan cümleyi āḫara daḫı (3) ol miḳdār ziyāde iderler ki yedi tamām-ı şey' tām<m>[360] (4) yigirmi sekize mu'ādil olur ki müfredātuṇ (5) üçüncisidür **ve muḳābele** cümleteyn-i müteḳābileynde (6) olan müşterek nesneyi ısḳāṭ itmekdür. (7) Müṯbet olsun, müsteṯnā olsun.

(8) **Miṯāl:** İki māl ve dört şey' on şey'e (9) mu'ādil olmaḳ gibi çünki cümleteyn-i müteḳābileynde **[67a]** (1) müṯbet eşyāya iştirāk var lāzım geldi-ki (2) iki ṭarafdan bile dört şey' ṭarḥ ola. Bu (3) taḳdīrce ba'de'l-muḳābele iki māl altı şey'e (4) mu'ādil olur ki müfredātuṇ evvelidür veyā (5) iki ka'b ve iki māl ve beş şey'den[361] iki (6) eksük bir ka'b ve bir māla ve on yedi (7) şey'den[362] iki eksüge mu'ādil olmaḳ gibi<dür>. (8) Çünki bu iki cümlede müṯbet, ka'b ve mālla (9) müsteṯnā[363] eşyāya iştirāk var lāzım geldi-ki **[67b]** (1) iki ṭarafdan bile bir ka'b ve bir māl ve beş şey'den[364] (2) iki eksük ṭarḥ ola. Bu taḳdīrce ba'de'l-muḳābele (3) bir ka'b ve bir māl, on iki şey'e mu'ādil olur (4) ki muḳterinātuṇ evvelidür. Zīrā 'ādet bunuṇ (5) üzerinedür ki ka'b, māl yirinde ve māl, şey' yirinde (6) ve şey', 'aded yirinde ola. İmdi hemān (7) bir māl ve bir şey'[365] on ikiye mu'ādil olmaḳ gibidür (8) **ve redd,** cümleteyn-i müteḳābileynüṇ a'ẓamında (9) birden ziyāde olanı ṭarḥ itmekdür ki ol zāyid **[68a]** (1) olanlar redd olduḳdan-ṣoṇra[366] bire rāci' ola[367] (2) ve bu nisbet ile muḳārin ve mu'ādil olanlardan (3) daḫı redd itmekdür.

Miṯāl: Üç ka'b ve üç (4) māl, altmış şey'e ve otuz aḳçaya mu'ādil (5) olmaḳ gibi<dür>. Çünki 'aded-i a'ẓam bunda ka'bdur. (6) Ṣülṯānın redd idicek[368] lāzım gelür ki

---

[358] (66a/3) bes: pes Ç 38a/11.

[359] (66a/6) şey'den: şeyden Ç 38b/3.

[360] (66b/3) tāmm: - Ç 38b/8.

[361] (67a/5) şey'den: şeyden Ç 39a/6.

[362] (67a/7) şey'den: şeyden Ç 39a/7.

[363] (67a/9) müsteṯnā: müsteṯnī Ç 39a/9.

[364] (67b/1) şey'den: şeyden Ç 39a/10.

[365] (67b/7) şey': şey Ç 39b/4.

[366] (68a/1) redd olduḳdan-ṣoṇra: redd olduḳdan ṣoṇra Ç 39b/7.

[367] (68a/1) rāci' ola: rāci' olur Ç 39b/7.

[368] (68a/6) redd idicek: redd Ç 39b/11.

muḳārininden (7) ve muʿādilinden daḫı ol miḳdār naḳṣ ola. (8) Bes[369] baʿde'r-redd ve bir kaʿb ve bir māl yigirmi şey'e (9) ve on aḳçaya muʿādil olur. Bunuŋ daḫı kaʿbını **[68b]** (1) ʿādet üzre māl ve mālını şey'[370] ve şey'ini ʿaded (2) ṭutıcaḳ bir māl ve bir şey'[371] yigirmiye muʿādil (3) olur ki muḳterināتuŋ evvelidür **ve tekmīl,** (4) ḫilāf-ı redddür. Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür ve aŋa ziyāde olan miḳdār muḳārin (7) ve muʿādil olanlara[372] daḫı ziyāde itmekdür.

Miṣāl: (8) Se ṣümn māl ve yigirmi dört ʿaded, on beş (9) şey'e muʿādil olmaḳ gibi çünki māla beş ṣümn **[69a]** (1) daḫı ziyāde itmek-ile[373] bir māl kāmil olur ve beş (2) ṣümn ki üç ṣümnüŋ miṣli ve ṣülṣānı olur. Lāzım (3) gelür ki muḳārin ve muʿādil olanlara daḫı miṣlleri (4) ve ṣülṣānları miḳdār ziyāde olına bes[374] baʿde't-tekmīl (5) bir māl ve altmış dört ʿaded, ḳırḳ şey'e muʿādil (6) olur ki muḳterināتuŋ ikincisidür.

Miṣāl- (7) **-ü'l-evvel mine'l-müfredāt,** emvāl ki ʿadīl (8) ceẕr ola. Ṭarīḳ-i küllī oldur ki ceẕr māl (9) üzerine ḳısmet olına ki ḫāric-i ḳısmet, miḳdār-ı **[69b]** (1) ceẕr olur ve ṣüret-i ceẕr nefsine ḍarb (2) olıcaḳ māluŋ miḳdārı olur. İmdi bir māl (3) beş ceẕre muʿādil olıcaḳ her ceẕr beş (4) ve māl yigirmi beş olur.

Miṣālü'ṣ-ṣānī mine'l-müfredāt, (5) māl ki ʿadīl ʿaded ola. Bunda daḫı ṭarīḳ-i küllī (6) oldur ki ʿaded māl üzerine ḳısmet olına. (7) Bes bir māl on altı ʿadede muʿādil olsa (8) ol māl[375] yine hemān on altıdur.

Miṣāl- (9) **-ü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-müfredāt** bir ceẕr ki ṭoḳuz **[70a]** (1) ʿadede muʿādil olsa bu daḫı ẕikr olanlar (2) gibi ʿaded ceẕr üzerine ḳısmet olıcaḳ (3) miḳdār-ı ceẕr daḫı ṭoḳuz olur.

Miṣālü'l-evvel (4) **mine'l-muḳterināt,** bir māl ve on ceẕr, otuz (5) ṭoḳuz ʿadede muʿādil olsa ol māl (6) ne-miḳdārdur[376] ve her bir ceẕr ne-miḳdār olur[377], diyü su'āl (7) olınursa[378] ṭarīḳ-i küllī oldur ki ceẕrüŋ (8) nıṣfı ki beşdür, gendü miṣline ḍarb iderler,

---

[369] (68a/8) bes: pes Ç 40a/1.

[370] (68b/1) şey': şey Ç 40a/4.

[371] (68b/2) şey': şey Ç 40a/5.

[372] (68b/7) muʿādil olanlara: muʿādil olanlardan Ç 40a/9.

[373] (69a/1) ziyāde itmek-ile: ziyāde itmekle Ç 40b/1.

[374] (69a/4) bes: pes Ç 40b/4.

[375] (69b/8) māl: - Ç 41a/4.

[376] (70a/6) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 41a/10.

[377] (70a/6) ne-miḳdār olur: ne miḳdārdur Ç 41/10-11.

[378] (70a/6-7) diyü su'āl olınursa: diseler Ç 41a/11.

(9) yigirmi beş olur ve bunı daḫı otuz ṭoḳuza **[70b]** (1) żamm iderler ki altmış dört olur. Bes[379] bunuŋ (2) daḫı ceẕri ki sekizdür, bundan cüẕūruŋ (3) nıṣfını, yaʿnī şey[380] ṭarḥ iderler, üç bāḳī ḳalur (4) ki her ceẕrüŋ miḳdārı budur. İmdi bir ceẕr (5) üç olıcaḳ māl ṭoḳuz olur ve on (6) ceẕr ile[381] yaʿnī otuz ile māl ki ṭoḳuzdur, (7) cemʿ olıcaḳ[382] otuz ṭoḳuz olur.

Miṯāl- (8) **-ü'ṯ-ṯānī mine'l-muḳterināt,** bir māl ve yigirmi bir (9) ʿaded on ceẕre muʿādil olsa māl **[71a]** (1) ne-miḳdārdur[383] ve her ceẕr ne-miḳdār olur[384] dirler ise[385] (2) ṭarīḳ-i küllī oldur ki murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i (3) eşyādan ki yigirmi beşdür[386]. Mes'elede olan (4) yigirmi biri naḳṣ iderler ve bāḳī ḳalan (5) dördüŋ ceẕrini yā nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūra, (6) yaʿnī, ikiyi beşe żamm iderler ki yedi olur; (7) miḳdār, her ceẕr budur veyā nıṣf-ı ʿaded-i (8) cüẕūrdan naḳṣ iderler ki üç bāḳī ḳalur; (9) miḳdār, her ceẕr oldur. Ammā eger ʿaded **[71b]** (1) murabbaʿ nıṣf-ı ʿaded-i eşyādan ziyāde olsa (2) mes'ele müsteḥīl olur. Lakin müsāvī (3) olsa her ceẕr nıṣf-ı ʿaded-i eşyā olur.

(4) **Miṯālü'ṯ-ṯāliṯ mine'l-muḳterināt,** altı ceẕr (5) ve ḳırḳ aḳça[387] bir māla muʿādil olsa ol (6) māl ne-miḳdār[388] ve her ceẕr ne-miḳdār olur[389] dirler (7) ise[390] murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā ile, yaʿnī ṭoḳuz ile[391] (8) ḳırḳı cemʿ idüp ceẕrini āḫẕ iderler ki yedidür (9) ve bunı-daḫı[392] nıṣf-ı ʿaded-i eşyā ile cemʿ iderler **[72a]** (1) ki on olur her ceẕrüŋ miḳdārı budur. Bes[393] māl (2) daḫı yüz olmaḳ lāzım gelür. İmdi bu ʿilmde (3) vāḳıʿ olan mesā'ilüŋ cemīʿsi *mesā'il-i sitteden evvel* ẕikr olan aʿmālle, (4) yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile (5) bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ olsa gerekdür. (6) Bunlar

---

[379] (70b/1) bes: pes Ç 41b/3.

[380] (70b/3) şey: şey' Ç 41b/4.

[381] (70b/5-6) on ceẕr ile: on ceẕrle Ç 41b/7.

[382] (70b/5-7) on ceẕr ile yaʿnī otuz ile māl ki ṭoḳuzdur cemʿ olıcaḳ: on ceẕrle bir māl cemʿ olıcaḳ Ç 41b/7.

[383] (71a/1) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 41b/9-10.

[384] (71a/1) ne-miḳdār olur: ne miḳdārdur Ç 41b/10.

[385] (71a/1) dirler ise: diseler Ç 41b/10.

[386] (71a/3) beşdür: - Ç 41b/11-42a/1.

[387] (71b/5) ḳırḳ aḳça: ḳırḳ ʿaded Ç 42a/9.

[388] (71b/6) ne-miḳdār: ne miḳdārdur Ç 42a/10.

[389] (71b/6) ne-miḳdār olur: ne miḳdār olur Ç 42a/10.

[390] (71b/6-7) dirler ise: diseler Ç 42a/10.

[391] (71b/7) ṭoḳuz ile: ṭoḳuzla Ç 42a/11.

[392] (71b/9) bunı-daḫı: bun daḫı Ç 42b/1.

[393] (72a/1) bes: pes Ç 42b/3.

daḫı ḫıred-i ḫurde-dāne maḫfī olmayacaḳ, ḳalanı (7) āsāndur ve Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb[394].

(8) **Faṣl:** (9) Bilgil ki bu ʿilm-i cebr vü muḳābele bir ʿilmdür ki **[72b]** (1) bunuŋ-ıla[395] aʿdād-ı mechūlenüŋ ekṣerini anlara maḫṣūṣ (2) maʿlūmātından ḳānūn üzre istiḫrāc itmek (3) mümkindür. İmdi[396] maʿlūmāt daḫı şol nesnelerdür ki (4) sā'il<üŋ> kelāmında, maḳādīrden ceẕr ve meblaġ (5) ve denānīr ve direm gibi veyā aʿmālden ḍarb (6) ve ḳısmet gibi veyā maḳādīr ile aʿmālden mürek<k>eb (7) olanlardan baʿżı[397] nesne ʿaṭā ider. **Meṣelā,** (8) ḳanḳı ʿadeddür evvelki anı[398] żıʿfına ḍarb (9) idüp ḥāṣılına üç daḫı ziyāde idicek **[73a]** (1) otuz beş olur didükleri gibi. Bes[399] bu mes'elede (2) aʿmālden olan ʿaṭā tażʿīfle ḍarb didügidür (3) ve maḳādīrden olan ʿaṭā üçdür ve otuzdur (4) ve ziyāde daḫı anlar gibi bir ʿaṭādur ve bi'l-icmāle[400] (5) ʿaṭā ne yirden olursa olsun hemān gerekdür ki (6) mechūl ecnāsdan bir cins farż olına ki sā'ilüŋ (7) kelāmına münāsib ola. Eger sā'ilüŋ vaṣfı (8) murabbaʿyyatla ise mechūl māl farż olına (9) ve[401] eger mücessemiyyetle ise kaʿb farż olına **[73b]** (1) ve eger evṣāf bu ecnāsdan ki olmaya, (2) şey' farż olına veyā cemʿ ve[402] istiṣnā ṭarīḳi (3) üzerine cinsüŋ mürek<k>ebātından farż olına. (4) Baʿd-ez-ān ḥads[403] ṣayup ve fikr-i ṣāḳıb ile mesā'ilüŋ (5) ʿaṭāsı muḳteżāsınca mes'ele-yi āḫirine digin[404] (6) ṣuverle tā bir cins ḥāṣıl olınca ki[405] ol (7) farż olınan cinse muʿādil ola. **İmdi** (8) bu ẕikr olan mes'elede māl-ı mechūli bir şey'[406] (9) *yaʿnī iki şey'i bir şey'e* farż idüp żıʿfın nefsine ḍarb idicek[407]

---

[394] (72a/7) Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb: Allāhu aʿlem: Ç 42b/8.

[395] (72b/1) bunuŋ-ıla: bunuŋla Ç 42b/10.

[396] (72b/3) imdi: ve Ç 43a/1.

[397] (72b/7) baʿżı: baʿż Ç 43a/4.

[398] (72b/8) anı: - Ç 43a/5.

[399] (73a/1) bes: pes Ç 43a/7.

[400] (73a/4) bi'l-icmāle: fī'l-icmāle Ç 43a/9.

[401] (73a/9) ve: - Ç 43b/2.

[402] (73b/2) ve: - Ç 43b/4.

[403] (73b/4) ḥads: ḥadus Ç 43b/5. Ç'de bu sözcüğün yazımının yanlış olduğunu söylemek güçtür, ancak B'de hareke verilmemesine rağmen sözcüğün yazımı -bağlam, imla ve etimolojik çözümden hareketle- Ç'deki şekline göre şüpheli yaklaşıldığı için yazılmamış, *ḥads* şeklinde bırakılmıştır.

[404] (73b/4-5) mesā'ilüŋ ʿaṭāsı muḳteżāsınca mes'ele-yi āḫirine digin: mesā'ilüŋ evāḫirine varınca ʿaṭa'-yı sā'il muḳteżāsı üzre Ç 43b/6-7.

[405] (73b/6) ki: kim Ç 43b/8.

[406] (73b/8) şey': şey Ç 43b/9.

[407] (73b/8-9) māl-ı mechūli bir şey' yaʿnī iki şey'i bir şey'e farż idüp żıʿfın nefsine ḍarb idicek: māl-ı mechūli bir şey' farż idüp żıʿfın nefsine yaʿnī iki şey'i bir şey'e ḍarb idüp Ç 43b/9-10.

[74a] (1) ḥāṣıla[408] üç ʿaded daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra[409] (2) iki māl ve üç ʿaded otuz beşe muʿādil (3) olur. Bu daḫı baʿd-e'l-muḳābele iki māl, (4) otuz iki ʿadede muʿādil olur ki (5) müfredātuŋ ikincisidür. Bes[410] ḫāric-i ḳısmet (6) ki on altıdur, ceẕrin āḫẕ idicek (7) dört olur ki māl-ı maṭlūb oldur. (8) İmdi şol-ki gereklüler idi, ẕikr olındı. (9) Min baʿd, mesā'ile şürūʿ olınup **[74b]** (1) erkānuŋ her birinden onar mes'ele ve on (2) mes'ele daḫı erkāna iḥtiyācı olmayanlardan (3) ẕikr itmek murād olınmışdur. Ümīḏdür ki (4) bu kitāb[411] ḫiṭāb-ı iʿcāz[412] niḳāb ki manẓara-i (5) eyvān inne haẕe'ş-şey'ün ʿüc<c>ābdur. ʿİnde'l-küttāb (6) bel ʿind ulū'l-elbāb ḥayyīz-i ḳabūlde vāḳıʿ (7) olup cerīde-i fuādlarından ilā-yevmi'ş-şād (8) zāyil olmaya. Bi'ṣ-ṣaḥb ve'l-evlād ve'l-aḳṭāb (9) ve'l-evtād.

[75a] (1) **Ḫātime:** Mesā'il-i müteferriḳa beyānındadur (2) ve bu dört faṣldur[413].

Faṣl-ı evvel: (3) Cebr vü muḳābele ile istiḫrāc olanlar[414] (4) beyānında<dur>[415] ve bu faṣl on mes'ele üzerine (5) mebnīdür.

Mes'ele-i evvel*ü'ş-şülṯ mine'l-müfredāt*[416]**:** (6) Eger üç kimesnenüŋ her birinde bir miḳdār (7) māl olsa, ammā evvelkide olan ile[417] (8) ikincide olan cemʿ olıcaḳ on aḳça (9) ve ikincide olanla üçüncidegi[418] cemʿ olıcaḳ **[75b]** (1) on beş ve üçünci ile evvelkide olan (2) cemʿ olıcaḳ yigirmi olsa her birinde (3) ne-miḳdār[419] māl var idüġi maṭlūb olınsa[420] (4) evvelkide şey' ve ikincide dīnār ve üçüncide (5) füls farż olıcaḳ şey'le dīnār (6) ona muʿādil olur. *Maʿlūm oldı-ki* dīnār gendü (7) ondan şey' eksük imiş. İmdi dīnār, (8) yaʿnī ondan şey' eksük fülsle daḫı (9) on beşe muʿādil olur. Maʿlūm oldı-ki **[76a]** (1) füls daḫı beş ve şey' imiş[421]. Çünki ṣāḥib-i (2) füls daḫı

---

[408] (74a/1) ḥāṣıla: ḥāṣılına Ç 43b/11.

[409] (74a/1) ziyāde itdükden-ṣoŋra: ziyāde itdükden ṣoŋra Ç 43b/11.

[410] (74a/5) bes: pes Ç 44a/3.

[411] kitāb ḫitāb-ı iʿcāz: ḫitāb-ı kitāb-ı iʿcāz.

[412] (74b/4) bu ḫitāb-ı kitāb-ı iʿcāz : bu kitāb ḫitāb-ı iʿcāz Ç 44a/8.

[413] (75a/2) bu dört faṣldur: bu daḫı dört faṣl üzerine cemʿ olmışdur Ç 44b/2.

[414] (75a/3) istiḫrāc olanlar: istiḫrac olacaḳ mes'eleler Ç 44b/3-4.

[415] (75a/4) beyānında: beyānındadur Ç 44b/4.

[416] (75a/5) mese'ele-i evvelü'ş-şülṯ mine'l-müfredāt: mes'ele-i evvel Ç 44b/5.

[417] (75a/7) olan ile: olanla Ç 44b/6.

[418] (75a/9) üçüncidegi: üçüncide olan Ç 44b/7-8.

[419] (75b/3) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 44b/10.

[420] (75b/3) var idüġi maṭlūb olınsa: vardur diyü ṣorsalar cevap Ç 44b/10.

[421] (75b/4-76a/2) evvelkide şey' ve ikincide dīnār ve üçüncide füls farż olıcaḳ şey'le dīnār ona muʿādil olur maʿlūm oldı-ki dīnār gendü ondan şey' eksük imiş imdi dīnār yaʿnī ondan şey' eksük fülsle daḫı on

evvelkide olanı ala. Bu taḳdīrce (3) gendü de[422] iki şey'le[423] beş aḳça olur ki yigirmiye (4) muʿādil olur[424]. Bes[425] bu daḫı baʿde'l-muḳābele (5) iki şey on beşe muʿādil olur ki bir şey' (6) yedi buçuḳ olur[426]. İmdi lāzım geldi-ki evvelkide (7) yedi buçuḳ ola. Anda eyle olıcaḳ[427] ikincide (8) iki buçuḳ ve üçüncide on iki buçuḳ olmaḳ (9) daḫı[428] lāzım gelür[429].

Mes'ele-i ṣānī*yü'l-evvel mine'l-müfredāt*[430]: **[76b]** (1) Eger māl-ı mechūlüñ nıṣfını[431] ḫumseynine ḍarb (2) itdükde[432] ḥāṣıl-ı ḍarb beş miṣli ve ḫumseyni ḳadar (3) olsa[433] māl-ı mechūl bir şey'[434] farż olup (4) nıṣfın ḫumseynine ḍarb idicek ḫums māl (5) ḥāṣıl olur ki beş şey'e ve bir şey'üñ iki (6) ḫumsına muʿādil olur. Bu daḫı baʿde't-tekmīl (7) *bir māl* yigirmi yedi şey'e muʿādil olur. Bes māl (8) daḫı şey'e[435] ve şey daḫı aḳçaya redd olıcaḳ (9) bir şey'[436] yigirmi yedi aḳçaya muʿādil olur ki māl-ı **[77a]** (1) maṭlūb budur[437].

---

beşe muʿādil olur maʿlūm oldı-ki füls daḫı beş ve şey' imiş maʿlūm oldı-ki dīnār gendü ondan şey' eksük imiş imdi dīnār yaʿnī ondan şey' eksük fülsle daḫı on beşe muʿādil olur maʿlūm oldı-ki füls daḫı beş ve şey' imiş: evvelkide bir şey farż idicek ikincide on ala bir şey' ve üçüncide beş ve bir şey olmak lāzım gelür ammā hemān evvelle ikinci ve ikinci ile üçünci cemʿ olıcaḳ muvāfıḳ gelür Ç 44b/10-45a/3.

[422] (76a/1-3) çünki ṣāḥib-i füls daḫı evvelkide olanı ala bu taḳdīrce gendü de: üçünci ile evvel cemʿ olsa Ç 45a/3.

[423] (76a/3) iki şey'le: şey'ān ve Ç 45a/3.

[424] (76a/4) muʿādil olur: muʿādil olan budur Ç 45a/4.

[425] (76a/4) bes: ve Ç 45a/4.

[426] (76a/6) yedi buçuḳ olur: yedi buçuḳ olur ve hüve'l-maṭlūb Ç 45a/5-6.

[427] (76a/6-7) imdi lāzım geldi-ki evvelkide yedi buçuḳ ola anda eyle olıcaḳ: imdi evvelkide yedi buçuḳ olınca Ç 45a/6.

[428] (76a/9) daḫı: - Ç 45a/7.

[429] (76a/9) lāzım gelür: lāzım gelür ki müfredātuñ üçüncisidür Ç 45a/8.

[430] (76a/9) mes'ele-i ṣānīyü'l-evvel mine'l-müfredāt: mes'ele-i ṣānī Ç 45a/8.

[431] (76b/1) māl-ı mechūlüñ nıṣfını: māl-ı mechūlüñ nıṣfın Ç 45a/9.

[432] (76b/1-2) ḍarb itdükde: ḍarb olduḳda Ç 45a/9.

[433] (76b/2-3) ḥāṣıl-ı ḍarb beş miṣli ve ḫumseyni ḳadar olsa: ḥāṣıl-ı ḍarb beş miṣli ve ḫumseyni ḳadar olsa māl-ı mechūl ne miḳdārdur diyü ṣorsalar Ç 45a/9-11.

[434] (76b/3) şey': şey Ç 45a/11.

[435] (76b/8) bes māl daḫı şey'e: beş şey'e Ç 45b/4.

[436] (76b/9) şey': şey Ç 45b/5.

[437] (76b/9-77a/1) yigirmi yedi aḳçaya muʿādil olur ki māl-ı maṭlūb budur: yigirmi yedi aḳçaya muʿādil olur ki māl-ı maṭlūb budur ve müfredātuñ ikincisi evveledür Ç 45b/5-6.

Mes'ele-i s̱āliṣ *ü'l-bāḳī mine'l-müfredāt*[438]: (2) Eger māl-ı mechūlüŋ nıṣfın s̱ülṣine ḍarb (3) idicek ṭoḳsan altı olsa, dirlerse (4) māl-ı mechūli bir şey'[439] ṭutup nıṣfın s̱ülṣine (5) ḍarb idicek süds[440] māl olur ki ṭoḳsan (6) altıya muʿādil olur. Bu daḫı[441] baʿde't-tekmīl (7) bir māl beş yüz yetmiş altıya muʿādil olur ki (8) ceẕri yigirmi dörtdür ve hüve'l-maṭlūb[442].

(9) **Mes'ele-i rābiʿ *ü'l-evvel mine'l-müfredāt***[443]: Eger māl-ı mechūl nefsine **[77b]** (1) ḍarb olup ḥāṣılı daḫı beşe ḍarb olduḳdan-ṣoŋra[444] (2) olan ḥāṣıla, māl-ı mechūlüŋ beş miṣli ḳadar daḫı (3) ziyāde olıcaḳ cümle[445] biŋ beş yüz otuz aḳça (4) olsa, māl-ı mechūl bir şey farż olup murabbaʿ (5) olıcaḳ bir māl olur ki beşe ḍarb olınsa (6) beş māl olur ve buŋa daḫı beş şey'[446] ziyāde (7) idicek beş māl ve beş şey' biŋ beş yüz otuza (8) muʿādil olur ve bu daḫı baʿde'r-redd bir māl (9) ve bir şey'[447] üç-yüz altı[448] aḳçaya muʿādil olur. **[78a]** (1) Baʿd-ez-ān muḳterinātuŋ evvelinde ẕikr olan (2) ʿamel ile[449] istiḫrāc olınup cevāb virile ki (3) māl-ı mechūl on yedi vāḳıʿ olur ve's-selām.[450]

(4) **Mes'ele-i ḫāmis:** Māl-ı mechūlüŋ (5) nıṣfı s̱ülṣine ḍarb olınduḳdan-ṣoŋra on iki (6) daḫı ziyāde idicek üç gendü ḳadar olsa (7) bir şey farż olup nıṣfı s̱ülṣine ḍarb olınduḳda (8) on iki daḫı ziyāde idicek süds māl on (9) iki aḳça olur ki üç şey'e muʿādil olur **[78b]** (1) ve bu daḫı baʿde't-tekmīl bir māl ve yetmiş iki (2) ʿaded, on sekiz şey'e muʿādil olur ki (3) muḳterinātuŋ ikincisidür. Baʿd-ez-ān anda (4) olan ʿamele mürācaʿat idicek māl-ı mechūl *altı veyā* (5) on iki aḳça olur.[451]

---

[438] (77a/1) mes'ele-i s̱āliṣü'l-bāḳī mine'l-müfredāt: mes'ele-i s̱āliṣ Ç 45b/6-7.

[439] (77a/4) şey': şey Ç 45b/9.

[440] (77a/5) süds: südüs Ç 45b/9.

[441] (77a/6) bu daḫı: ve bu daḫı Ç 45b/10.

[442] (77a/8) ve hüve'l-maṭlūb: ve hüve'l-maṭlūb ve müfredātuŋ ikincisidür Ç 46a/1.

[443] (77a/9) mes'ele-i rābiʿü'l-evvel mine'l-müfredāt: mes'ele-i rābiʿ Ç 46a/2.

[444] (77b/1) ḍarb olduḳdan-ṣoŋra: ḍarb olduḳdan ṣoŋra Ç 46a/3.

[445] (77b/3) cümle: - Ç 46a/5.

[446] (77b/6) şey': şey Ç 46a/8.

[447] (77b/9) şey': şey Ç 46a/10.

[448] (77b/9) üç-yüz altı: üç yüz altı Ç 46a/10.

[449] (78a/2) ʿamel ile: ʿamelle Ç 46a/11.

[450] (78a/3) ve's-selām: ve Allāhu aʿlem Ç 46b/2.

[451] Problemler birbirinden farklı olması dolayısıyla Ç 46b/2-47a/6'daki problem ekte verilmiştir (Bk. Ek. 3).

Mes'ele-i sādis: (6) Māl-ı mechūl murabbaʿ olduḳdan-ṣoŋra[452], dörde (7) ḍarb olıcaḳ ḥāṣıl-ı ḍarb (8) māl-ı mechūlüŋ iki yüz seksen gendü[453] miṣli (9) ḳadarından iki yüz seksen dört **[79a]** (1) daḫı ziyāde olsa, māl-ı mechūl bir şey'[454] (2) farż olınup nefsine ḍarb olıcaḳ (3) bir māl olur. Bu daḫı[455] dörde ḍarb olduḳda (4) dört māl olur ki iki yüz seksen eşyāya[456][457] (5) ve iki yüz seksen dört aḳçaya muʿādil (6) olur. Bu daḫı baʿde'r-redd bir māl (7) yetmiş eşyāya[458][459] ve yetmiş bir ʿadede muʿādil (8) olur ki muḳterinātuŋ üçüncisidür. (9) Baʿd-ez-ān anda olan ʿamele mürācaʿat **[79b]** (1) idicek māl-ı mechūl yetmiş bir aḳça (2) olur[460].

Mes'ele-i sābiʿ *ü'ş-şülş mine'l-müfredāt*[461]: Eger üç cins (3) gevher ki biri elmās ve biri yāḳūt (4) ve biri laʿldür. Ammā elmāsuŋ bahāsı (5) yāḳūt bahāsınuŋ nıṣfından on eflūri[462] (6) ziyādeye olsa *ve yāḳūtuŋ bahāsı daḫı*[463] *laʿlüŋ bahāsınuŋ şülşinden*[464][465] *on eflūri*[466] *ziyādeye olsa* ve laʿlüŋ bahāsı daḫı (7) elmās bahāsınuŋ rubʿından on eflūri[467] *ziyādeye olsa* (8) her birinüŋ bahāları ne-miḳdār eflūri (9) olduġı maṭlūb olsa[468] elmāsuŋ **[80a]** (1) bahāsını bir şey'[469] farż idüp onın ṭarḥ (2) iderler ki bir şey'den[470] on eksük olur. (3) Bu taḳdīrce yāḳūtuŋ bahāsı iki şey'den[471] (4) yigirmi eksük olmaḳ lāzım gelür ve bununŋ (5) onın daḫı naḳṣ idicek iki şey'den[472] otuz (6)

---

[452] (78b/6) murabbaʿ olduḳdan-ṣoŋra: murabbaʿ olduḳdan ṣoŋra Ç 47a/8-9.

[453] (78b/8) gendü: - Ç 47a/10.

[454] (79a/1) şey': şey Ç 47b/1.

[455] (79a/3) bu daḫı: ve bu daḫı Ç 47b/2.

[456] eşyāya: şey'e.

[457] (79a/4) şey'e: eşyāya Ç 47b/3.

[458] eşyāya: şey'e.

[459] (79a/7) şey'e: eşyāya Ç 47b/5.

[460] (79b/1-2) yetmiş bir aḳça olur: yetmiş bir aḳça olur ve hüve'l-maṭlūb Ç 47b/8.

[461] (79b/2) mes'ele-i sābiʿü'ş-şülş mine'l-müfredāt: Ç mes'ele-i sābiʿ Ç 47b/8.

[462] (79b/5) eflūri: filori Ç 47b/11.

[463] (79b/6) daḫı: - Ç 47b/11-48a/1.

[464] şülşinden: nıṣfından.

[465] (79b/6) nıṣfından: şülşinden Ç 48a/1.

[466] (79b/6) eflūri: filori Ç 48a/1.

[467] (79b/7) eflūri: filori Ç 48a/3.

[468] (79b/8-9) ne-miḳdār eflūri olduġı maṭlūb olsa: ne miḳdār filoridür diyü ṣorsalar cevāb Ç 48a/4.

[469] (80a/1) şey': şey Ç 48a/5.

[470] (80a/2) şey'den: şeyden Ç 48a/6.

[471] (80a/3) şey'den: şeyden Ç 47a/7.

[472] (80a/5) şey'den: şeyden Ç 48a/8.

eksük ḳalur. Bes lāzım gelür ki laʿlüŋ (7) bahāsı daḫı altı şeyʾden[473] ṭoḳsan eksük (8) ola ve bunuŋ daḫı onın ṭarḥ idicek (9) altı şeyʾden[474] yüz eksük ḳalur ki **[80b]** (1) rubʿ-ı şeyʾe muʿādil olur. Bes bu daḫı (2) baʿdeʾl-cebr altı eşyā[475476] rubʿ-ı şeyʾe ve yüze (3) muʿādil olur ve baʿdeʾl-muḳābele beş eşyā (4) ve şelāşete-erbāʿ-ı eşyā yüze muʿādil olur[477]. (5) İmdi bu taḳdīrce[478] elmāsuŋ bahāsı (6) ḫāric ez-ḳısmet[479] on yedi eflūri[480] ve bir (7) eflūrinüŋ[481] yigirmi üç eczāsından ṭoḳuz (8) eczāsına[482] vāḳıʿ olur. Lāzım gelür ki yāḳūtuŋ (9) bahāsı daḫı on dört eflūriye[483] ve yigirmi **[81a]** (1) üç eczādan on sekiz eczāya ve laʿlüŋ (2) bahāsı daḫı on dört eflūriye[484] ve yigirmi (3) üç eczādan sekiz eczāya ola.

Mes'ele-i (4) **şāmin:** Ki muḳterinātuŋ ev<v>elinde olan (5) ʿamel ile ve müfredātuŋ üçüncide olan (6) ʿamel ile istiḫrāc olınur[485]. Meşelā[486], (7) māl-ı mechūlüŋ şülşin ve ḫumsın rubʿına ve (8) südsine ḍarb idicek seksen gendü ḳadar (9) olduḳdan-ṣoŋra[487] bu ḥāṣılı iki muḫtelif ḳısmlar **[81b]** (1) eyleyüp, *birini birine ve birini daḫı birine*[488] ḳısmet itdükden-ṣoŋra[489], (2) ḫāric-i ḳısmetlerüŋ daḫı aḳallın ekşerinden vażʿ (3) itdükden-ṣoŋra[490] iki ve şülşān bāḳī ḳalsa (4) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur[491], diyü ṣorarlarsa[492] *anuŋ-çün ḫāric-i ḳısmetler ile ṭutılıcaḳ maḳsumun ʿaleyhlerüŋ* <ḥāṣılı> *bir olmaḳ lāzım gelür, bes bu taḳdīrce bir māl ve iki şey ve şülşān şey bir aḳçaya*

---

[473] (80a/7) şeyʾden: şeyden Ç 48a/9.

[474] (80a/9) şeyʾden: şeyden Ç 48a/11.

[475] eşyā: şeyʾ.

[476] (80b/2) altı şeyʾ: altı eşyā.

[477] (80b/4) yüze muʿādil olur: yüze muʿādil olur ki müfredātuŋ üçüncisidür Ç 48b/3.

[478] (80b/5) imdi bu taḳdīrce: baʿd-ez-ān anda olan ʿamele mürācaʿat idicek Ç 48b/4.

[479] (80b/6) ḫāric ez-ḳısmet: - Ç 48b/5.

[480] (80b/6) on yedi eflūri: on yedi filori Ç 48b/5.

[481] (80b/6-7) bir eflūrinüŋ: bir filorinüŋ Ç 48b/5.

[482] (80b/7-8) ṭoḳuz eczāsına: ṭoḳuz eczāsı Ç 48b/6.

[483] (80b/9) on dört eflūriye: on dört filori Ç 48b/7.

[484] (81a/2) on dört eflūriye: on dört filori Ç 48b/8-9.

[485] (81a/4-6) ki muḳterinātuŋ evvelinde olan ʿamel ile ve müfredātuŋ üçüncide olan ʿamel ile istiḫrāc olınur: - Ç 48b/10.

[486] (81a/6) meşelā: - Ç 48b/10.

[487] (81a/9) olduḳdan-ṣoŋra: olduḳdan ṣoŋra Ç 49a/1.

[488] (81b/1) birini birine ve birini daḫı birine: ekşerin aḳallına ve aḳallın daḫı ekşerine Ç 49a/2.

[489] (81b/1) ḳısmet itdükden-ṣoŋra: ḳısmet itdükden ṣoŋra Ç 49a/2-3.

[490] (81b/2-3) vażʿ itdükden-ṣoŋra: vażʿ idicek Ç 49a/3.

[491] (81b/4) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 49a/4.

[492] (81b/4) ṣorarlarsa: ṣorsalar Ç 49a/5.

muʿādil olur kī[493] (5) evvelā[494] ḫāric-i ḳısmetlerüŋ aḳallın bir şey[495] ve ekşerin[496] (6) bir şeyʾ[497] ve iki aḳça ve şülşān ṭutup, biri birine (7) ḍarb idicek[498] bir māl ve iki şeyʾ[499] ve şülşān şeyʾ[500] (8) ḥāṣıl olur ki *bir aḳçaya muʿādil olur. İmdi bu* muḳterinātuŋ evvelidür. Bes anda (9) olan ʿamelle[501] ḫāric-i ḳısmetlerüŋ aḳallı şülş **[82a]** (1) ve ekşeri üç aḳça olur[502]. Baʿd-ez-ān aḳall-ı (2) ḫāric-i ḳısmet yine bir şey[503] farż olınup maḳsūmun ʿaleyh (3) dinile ve ekşer-i ḫāric-i ḳısmet ki üçdür. Ol (4) maḳsūmun ʿaleyh dinilen şeyʾe ḍarb olına ki (5) üç şey[504] olur. Buŋa daḫı maḳsūm dinilüp (6) biri birine żamm olına ki dört şeyʾ[505] olur. İmdi (7) seksene muʿādil olan bu dört şeyʾ[506] vāḳıʿ olur. (8) Bu taḳdīrce[507] her bir şeyʾ[508] yigirmiye muʿādil olur (9) ki[509] ḳısm-ı aḳal<l> bu yigirmi olur, eyle olıcaḳ[510] ḳısm-ı ekşer[511] **[82b]** (1) altmış māl-ı mechūle muʿādil olur. *Yaʿnī māl-ı mechūl maḫrec*<üŋ> *miḳdārı olup şülş ve ḫumsın rubʿına ve südsine ḍarb itdükde ne ḥāṣıl olur ki maḫrec gendü nefsine ḍarb olduḳda ḥāṣıl olana nisbeti tüsʿeyni olmaġladur. Meşelā altmış eczādan otuz iki eczā altmış eczādan yigirmi beş eczāya*

---

[493] (81b/4) ḫāric-i ḳısmetler ile ṭutılıcaḳ maḳsumun ʿaleyhlerüŋ bir olmaḳ lāzım gelür bes bu taḳdīrce bir māl ve iki şey ve şülşān şey bir aḳçaya muʿādil olur ki: - Ç 49a/5.

[494] (81b/5) evvelā: - Ç 49a/5.

[495] (81b/5) şey: şeyʾ Ç 49a/5.

[496] (81b/5) ekşerin: ekşerin daḫı Ç 49a/5.

[497] (81b/6) şeyʾ: şey Ç 49a/6.

[498] (81b/6-7) bir şeyʾ ve iki aḳça ve şülşān ṭutup biri birine ḍarb idicek: bir şeyʾ ve iki aḳça ve şülşān farż iderler lāzım gelür ki maḳsūmun ʿaleyhleri ber-ā-ber ola biri birine ḍarb idicek Ç 49a/6-7.

[499] (81b/7) şeyʾ: şey Ç 49a/8.

[500] (81b/7) şeyʾ: şey Ç 49a/8.

[501] (81b/8-9) muḳterinātuŋ evvelidür bes anda olan ʿamelle: muḳterinātuŋ aḳallında olan ṭarīḳle bu daḫı maʿmūl olıcaḳ Ç 49a/9-10.

[502] (81b/9-82a/1) şülş ve ekşeri üç aḳça olur: şülş ve ekşeri üç aḳça olur ki māl-ı mechūlüŋ şülşin ve ḫumsın rubʿına ve südsine ḍarb itmekden dört ḥāṣıl olmaḳ lāzım gelür ki dördüŋ ḳısm-ı aḳallı żarūrī bir ve ekşerī üç olur Ç 49a/11-49b/3.

[503] (82a/2) şeyʾ: şey Ç 49b/4.

[504] (82b/5) şey: şeyʾ Ç 49b/6.

[505] (82a/6) şeyʾ: şey Ç 49b/7.

[506] (82a/7) şeyʾ: şey Ç 49b/8.

[507] (82a/8) bu taḳdīrce: ki Ç 49b/9.

[508] (82a/8) şeyʾ: şey Ç 49b/9.

[509] (82a/9) ki: pes Ç 49b/9.

[510] (82a/9) yigirmi olur eyle olıcaḳ: yigirmi olıcaḳ Ç 49b/10.

[511] (82a/9) ḳısm-ı ekşer: ḳısm-ı ekşeri Ç 49b/10.

ḍarb olına tüsʿeyn ḥāṣıl olur[512]. Ḳısm-ı aḳal<l> (2) yigirmi māl-ı mechūle muʿādil olınca bu daḫı böyle (3) olur.[513] Bes[514] ʿamel bu mertebeye yetişdükden-ṣoŋra[515] (4) māl-ı mechūlüŋ taḥḳīḳi böyle olur[516] ki māl-ı (5) mechūlüŋ şülşle ḫumsın, rubʿla südsine (6) ḍarb olına[517]. Yaʿnī[518] şülşle ḫumsı rubʿla südse[519] (7) ḍarb idicek tüsʿeyn ḥāṣıl olur ki tüsʿeyn māl[520] (8) seksen māl-ı mechūle muʿādil olur ve[521] bu daḫı (9) baʿde't-tekmīl, bir māl üç-yüz altmış[522] eşyāya[523][524] **[83a]** (1) muʿādil olur. İmdi[525] müfredātuŋ üçüncisi (2) muḳteżāsınca[526] aṣl-ı māl-ı mechūl[527] üç-yüz (3) altmış[528] aḳça olur ve ḳısm-ı ekşer yigirmi bir biŋ (4) altı yüz ve ḳısm-ı aḳall yedi biŋ iki yüz olur. (5) Anuŋ-çün-ki aʿdād-ı ṣaḥīḥanuŋ aḳallında dörtden (6) aḳall ʿaded yoḳdur ki anı iki muḫtelif ḳısm eyleyüp (7) aḳallın ekşerine ḳısmet itdükde şülş ve ekşerin (8) aḳallına ḳısmet itdükde üç vāḳıʿ ola. Bes yigirmi (9) sekiz biŋ sekiz yüzüŋ rubʿın ḳısm-ı aḳal<l> ve şelāşete- **[83b]** (1) -erbāʿın ḳısm-ı ekşer ḳılduḳlarına sebeb budur[529].

---

[512] (82b/1) Yaʿnī māl-ı mechūl maḫrec miḳdārı olup şülş ve ḫumsın rubʿına ve südsine ḍarb itdükde ne ḥāṣıl olur ki maḫrec gendü nefsine ḍarb olduḳda ḥāṣıl olana nisbeti tüsʿeyni olmaġladur. Meşelā altmış eczādan otuz iki eczā altmış eczādan yigirmi beş eczāya ḍarb olına tüsʿeyn ḥāṣıl olur: - Ç 49b/11.

[513] (82b/1-3) ḳısm-ı aḳall yigirmi māl-ı mechūle muʿādil olınca bu daḫı böyle olur: - Ç 49b/11.

[514] (82b/3) bes: çünki Ç 49b/11.

[515] (82b/3) bu mertebeye yetişdükden-ṣoŋra: bu mertebeye yetişse Ç 49b/11.

[516] (82b/4) māl-ı mechūlüŋ taḥḳīḳi böyle olur: māl-ı mechūl bir şey farż olınup Ç 49b/11-50a/1.

[517] (82b/4-6) ki māl-ı mechūlüŋ şülşle ḫumsın rubʿla südsine ḍarb olına: - Ç 50a/1-2.

[518] (82b/6) yaʿnī: - Ç 50a/1.

[519] (82b/6) şülşle ḫumsı rubʿla südse: şülşin ve ḫumsın rubʿına ve südsine Ç 50a/1.

[520] (82b/7) tüsʿeyn māl: - Ç 50a/2.

[521] (82b/8) ve: - Ç 50a/3.

[522] (82b/9) üç-yüz altmış: üç yüz altmış Ç 50a/4.

[523] eşyāya: şey'e.

[524] (82b/9) şey'e: eşyāya Ç 50a/4.

[525] (83a/1) imdi: pes Ç 50a/5.

[526] (83a/1-2) imdi müfredātuŋ üçüncisi muḳteżāsınca: müfredātuŋ üçüncisidür pes anda olan ʿamel muḳteżāsınca Ç 50a/4-5.

[527] (83a/2) aṣl-ı māl-ı mechūl: māl-ı mechūl Ç 50a/5-6.

[528] (83a/2-3) üç-yüz altmış: üç yüz altmış Ç 50a/6.

[529] (83a/3-83b/1) ḳısm-ı ekşer yigirmi bir biŋ altı yüz ve ḳısm-ı aḳall yedi biŋ iki yüz olur anuŋ-çün-ki aʿdād-ı ṣaḥīḥanuŋ aḳallında dörtden aḳall ʿaded yoḳdur ki anı iki muḫtelif ḳısm eyleyüp aḳallın ekşerine ḳısmet itdükde şülş ve ekşerin aḳallına ḳısmet itdükde üç vāḳıʿ ola bes yigirmi sekiz biŋ sekiz yüzüŋ rubʿın ḳısm-ı aḳall ve şelāşete-erbāʿın ḳısm-ı ekşer ḳılduḳlarına sebeb budur: bu daḫı żikr olınan gibi iki muḫtelif ḳısm olıcaḳ rubʿı ki yedi biŋ iki yüzdür ḳısm-ı aḳall olur ve şelāşete-erbāʿayı daḫı yigirmi bir biŋ altı yüzdür ḳısm-ı ekşer olur zīrā yuḳaruda dört şey seksene muʿādil olup ḳısm-ı aḳall rubʿ-ı eşyā

(2) **Mes'ele-i tāsi':** Eger seksen bir akçayı (3) dört muḫtelif ḳısmlar eyleyüp evvelkinüŋ (4) nıṣfın ve ikincinüŋ ṣülṣin ve üçüncinüŋ (5) rub'ın ve dördüncinüŋ ḫumsın ṭarḥ itdükde (6) biri birine[530] müsāvī olsa ḳısm-ı evveli iki şey'[531] (7) ṭutup nıṣfın naḳṣ idicek bir şey'[532] ḳalur (8) ve ikinciyi daḫı bir şey ve nıṣf-ı şey'[533] ṭutup (9) ṣülṣin gidericek[534] bir şey ḳalur ve üçünciyi **[84a]** (1) daḫı bir şey'[535] ve ṣülṣ şey'[536] ṭutup rub'ın naḳṣ (2) idicek bir şey'[537] ḳalur ve dördünciyi daḫı (3) bir şey ve rub' şey ṭutup ḫumsın vaż' idicek[538] (4) bir şey'[539] ḳalur[540]. İmdi her ḳısmda farż olan (5) eşyā cem' olsa altı eşyā[541][542] ve nıṣf-ı süds[543] (6) şey'[544] ḥāṣıl olur[545] ki seksen bire mu'ādil (7) olur ve bu daḫı ba'de't-tecnīs maḳsūmun 'aleyh ki eşyādur, (8) yetmiş üç eczā olur. On ikiden (9) ve maḳsūm ki seksen bir akçadur, on ikiden **[84b]** (1) ṭoḳuz yüz yetmiş iki eczā olur[546]. Bes biri (2) birine ḳısmet idicek[547] ḫāric-i ḳısmet on (3) üç ve yetmiş üçden yigirmi üç <eczā>[548] olur ki (4) bir şey'üŋ miḳdārıdur. Bu taḳdīrce ḳısm-ı ev<v>el (5) yigirmi altı ve yetmiş üçden ḳırḳ altı <eczā>[549] ve ḳısm-ı (6) ṯānī on ṭoḳuz

---

ya'nī bir şey ve ḳısm-ı ekṣer ṣelāṣete-erbā' ya'nī üç şey eşyā olmış idi ve Allāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb Ç 50a/8-50b/2.

[530] (83b/6) biri birine: her ḳısmlar Ç 50b/5.

[531] (83b/6) şey': şey Ç 50b/6.

[532] (83b/7) şey': şey Ç 50b/6.

[533] (83b/8) nıṣf-ı şey': nıṣf-ı şey Ç 50b/7.

[534] (83b/9) gidericek: naḳṣ idicek Ç 50b/7.

[535] (84a/1) şey': şey Ç 50b/8.

[536] (84a/1) şey': şey Ç 50b/8.

[537] (84a/2) şey': şey Ç 50b/10.

[538] (84a/3) vaż' idicek: gitdükde Ç 50b/10.

[539] (84a/2) şey': şey Ç 50b/10.

[540] (84a/4) ḳalur: bāḳī ḳalur Ç 50b/10.

[541] eşyā: şey'.

[542] (84a/5) altı şey': altı eşyā Ç 50b/11.

[543] (84a/5) nıṣf-ı süds: nıṣf-ı südüs Ç 51a/1.

[544] (84a/6) şey': şey Ç 51a/1.

[545] (84a/6) ḥāṣıl olur: olur 51a/1.

[546] (84a/7-84b/1) ve bu daḫı ba'de't-tecnīs maḳsūmun 'aleyh ki eşyādur yetmiş üç eczā olur on ikiden ve maḳsūm ki seksen bir akçadur on ikiden ṭoḳuz yüz yetmiş iki eczā olur: - Ç 51a/1.

[547] (84b/1-2) bes biri birine ḳısmet idicek: bes müfredātuŋ üçüncisinde olan ṭarīḳle Ç 51a/1-2.

[548] (84b/3) yigirmi üç: yigirmi üç eczā Ç 51a/3.

[549] (84b/5) ḳırḳ altı: ḳırk altı eczā Ç 51a/5.

ve yetmiş üçden yetmiş bir <eczā>[550] (7) ve ḳısm-ı s̱āliş on yedi ve elli beş eczā ve (8) ḳısm-ı rābiʿ on altı aḳça ve ḳırḳ yedi eczā (9) olmaḳ lāzım gelür.

Mes'ele-i ʿāşir: [85a] (1) Eger seksen bir aḳçayı dört muḫtelif ḳısmlar (2) eyleyüp, evvelkisine s̱ülṯi ḳadar ziyāde idüp (3) ve ikincisinden rubʿı miḳdār vaż' idüp[551] (4) ve üçüncisine ḫumsı ḳadar ziyāde idüp (5) ve dördüncisinden subʿı ḳadar refʿ idicek (6) her ḳısm müsāvī olsa, aṣlda[552] her bir ḳısm (7) ne-miḳdār idi[553], diyü ṣorarlar ise[554] **cevāb**[555]**,** (8) ḳısm-ı evvel on dört ve ḳırḳ ṭoḳuz eczādan (9) ḳırḳ üç eczā ve ḳısm-ı s̱ānī yigirmi altı **[85b]** (1) ve yigirmi iki eczā[556] ve ḳısm-ı s̱āliş on altı (2) ve yigirmi altı eczā ve ḳısm-ı rābiʿ yigirmi üç (3) ve yedi eczā olur. Am<m>ā istiḫrācınuŋ (4) ṭarīḳi oldur ki ḳısm-ı evveli s̱elās̱ete-erbāʿ-ı eşyā (5) ve ḳısm-ı s̱ānīyi bir şey ve s̱ülṯ şey ve ḳısm-ı s̱āliṯi (6) ḫamsete-esdās-ı şey'[557][558] ve ḳısm-ı rābiʿi (7) bir şey <ve süds şey'>[559] farż idüp, evvelkiye s̱ülṯi miḳdār ve üçünciye (8) ḫumsı miḳdār ziyāde idüp ikinciden rubʿı ve dördünciden (9) subʿı ḳadar vaż' idicek her ḳısm müsāvī **[86a]** (1) olur. Lakin her ḳısmı cemʿ idicek dört (2) eşyā ve nıṣf-ı süds şey'[560] olur ki seksen bir (3) aḳçaya muʿādil olur ve bu daḫı baʿde'l-ḳısmet *ü'ṣ-ṣülṯ mine'l-müfredāt* (4) her şey'[561] on ṭoḳuz aḳça ve ḳırḳ ṭoḳuz eczādan (5) ḳırḳ bir eczā vāḳıʿ olur[562]. Bes[563] bunuŋ (6) rubʿın naḳṣ idicek ḳısm-ı evvel[564] on dört (7) ve ḳırḳ ṭoḳuzdan ḳırḳ üç pāre olmaḳ (8) lāzım gelür ve yine andan südsi miḳdārın (9) vaż' idicek ḳısm-ı s̱āliş on altı aḳça **[86b]** (1) ve

---

[550] (84b/6) yetmiş bir: yetmiş bir eczā Ç 51a/5.

[551] (85a/3) vaż' idüp: naḳṣ idüp Ç 51a/10.

[552] (85a/6) aṣlda: - Ç 51a/11.

[553] (85a/7) ne-miḳdār idi: ne miḳdārdur Ç 51a/11.

[554] (85a/7) diyü ṣorarlar ise: diyü ṣorsaŋuz Ç 51b/1.

[555] (85a/7) cevāb: - Ç 51b/1.

[556] (85b/1) yigirmi iki eczā: yigirmi iki eczādur Ç 51b/2.

[557] şey': eşyā.

[558] (85b/6) ḫamsete-esdās-ı eşyā: şey'üŋ ḫamsete-esdāsı Ç 51b/6.

[559] (85b/7) -: ve süds şey Ç 51b/7.

[560] (86a/2) şey': şey Ç 51b/10.

[561] (86a/3-4) baʿde'l-ḳısmetü'l-ḳısmetü's̱-s̱ülṯ her şey': müfredātuŋ üçüncisi muḳteżasınca ḳısmetden ḫāric olan Ç 51b/11-52a/1.

[562] (86a/4-5) on ṭoḳuz aḳça ve ḳırḳ ṭoḳuz eczādan ḳırḳ bir eczā vāḳıʿ olur: on ṭoḳuz aḳça ve ḳırḳ ṭoḳuz eczādan ḳırḳ bir eczā vāḳıʿ olur ki şey tāmmuŋ miḳdārıdur Ç 52a/2.

[563] (86a/5) bes: ve Ç 52a/3.

[564] (86a/6-86b/1) ḳısm-ı evvel on dört ve ḳırḳ ṭoḳuzdan ḳırḳ üç pāre olmaḳ lāzım gelür ve yine andan südsi miḳdārın vaż' idicek ḳısm-ı s̱āliş on altı aḳça ve yigirmi altı eczā olmaḳ lāzım gelür: ḳısm-ı evvel ve süds refʿ idicek ḳısm-ı s̱āliş olur Ç 52a/3-4.

yigirmi altı eczā olmaḳ lāzım gelür. Ammā[565] (2) ṣülṣi miḳdār aŋa[566] żamm olınsa[567] ḳısm-ı ṣānī <ve>[568] südsi (3) miḳdār żam<m> olınsa[569] ḳısm-ı rābiʿ olur. Feʾfhem (4) ve-ḳıs ʿalā ẕalikeʾl-bāḳī. [570]

(5) **Faṣl-ı ṣānī**: (6) Ḫaṭāʾyeyn ile istiḫrāc olacaḳ mesāʾil (7) beyānındadur ve bu daḫı on mesʾeledür[571].

(8) **Mesʾele-i evvel:** (9) Var idi[572] bir ḫāʾcede[573] üç dāne gevher bī-miṣāl

[87a] (1) Şehlere lāyıḳ be-ġāyet ḫūb ve[574] raʿnā ber-kemāl

(2) Biri elmās ve biri yāḳūt ve biri laʿl-idi[575]

(3) İdicek her birinüŋ ḳıymetlerinden çün suʾāl[576].

(4) Didi biŋ eflūriden[577] ṣülṣi çü elmāsuŋ gide

(5) Olur ol yāḳūt-ı ḫūba ḳıymet iy ferḫunde-fāl

(6) Nıṣfı yāḳūtuŋ daḫı gitse[578] çü biŋ eflūriden[579]

(7) Laʿl-i bī-hem-tāya ḳıymet ol olur bī-ḳīl u[580] ḳāl

(8) Rubʿını laʿlüŋ daḫı refʿ idicek[581] anlar gibi

(9) Ḳıymet-i elmās-ı raʿnā ol olur iy bī-hemāl

---

[565] (86b/1) ammā: ve eger Ç 52a/4.

[566] (86b/2) aŋa: - Ç 52a/4.

[567] (86b/2) żamm olınsa: żamm olıcaḳ Ç 52a/4.

[568] (86b/2) -: ve Ç 52a/5.

[569] (86b/2-3) südsi miḳdār żamm olınsa: ve südsi miḳdār żamm olınsa Ç 52a/5.

[570] (86b/3-4) feʾfhem ve-ḳıs ʿalā ẕalikeʾl-bāḳī: Allāhu aʿlem Ç 52a/5.

[571] (86b/7) bu daḫı on mesʾeledür: bu daḫı on mesʾele üzerine cemʿ olmışdur Ç 52a/7.

[572] (86b/9) var idi: var-ıdı Ç 52a/8.

[573] (86b/9) bir ḫāʾcede: bir ḫōcada Ç 52a/8.

[574] (87a/1) ve: - Ç 52a/9.

[575] (87a/2) laʿl-idi: laʿl idi Ç 52a/10.

[576] (87a/3) idicek her birinüŋ ḳıymetlerinden çün suʾāl: idicek ḳıymetlerinden her birinüŋ çün suʾāl Ç 52a/11.

[577] (87a/4) biŋ eflūriden: biŋ filoriden Ç 52b/1.

[578] (87a/6) gitse: gide Ç 52b/3.

[579] (87a/6) biŋ eflūriden: biŋ filoriden Ç 52b/3.

[580] (87a/7) u: - Ç 52b/4.

[581] (87a/8) refʿ idicek: ṭarḥ idicek Ç 52b/5.

[87b] (1) Bunlara taʿyīn olan ḳıymetler iy kān-ı kerem

(2) İki biŋ iki yüz eflūri olur bulsa ittiṣāl[582]

(3) Her ki bildi bunlaruŋ ḳıymetlerin ʿālemde ol

(4) Nāmını itdi muḥāsib görmedi gerd-i melāl

(5) İmdi, evvelā elmāsuŋ <bahāsı>[583] altı yüz eflūri[584] farż (6) olınup ṣülṣi biŋ eflūriden[585] refʿ olsa[586] sekiz (7) yüz eflūri yāḳūtuŋ bahāsı olmaḳ lāzım gelür (8) ve bunuŋ daḫı[587] nıṣfı biŋ eflūriden[588] vażʿ (9) olıcaḳ altı yüz eflūri[589] laʿlüŋ bahāsına **[88a]** (1) lāzım gelür ve bunuŋ daḫı rubʿı biŋ (2) eflūriden[590] naḳṣ olınsa[591] sekiz yüz elli eflūri[592] (3) elmāsuŋ bahāsı olmaḳ görinür[593]. Elmāsuŋ bahāsı (4) ḫod altı yüz farż olınmış idi[594]. İki yüz (5) elli eflūri[595] zāyid[596] ḫaṭā vāḳıʿ oldı. (6)

Ṣāniyā, elmāsuŋ bahāsı sekiz yüz elli eflūri[597] (7) farż olınup ẕikr olan gibi[598] ʿamel idicek yedi yüz (8) on altı eflūri[599] ve ṣülṣān eflūri[600] yāḳūtuŋ (9) ve altı yüz ḳırḳ bir eflūri[601] ve ṣülṣān <eflūri> laʿlüŋ **[88b]** (1) ve sekiz yüz otuz ṭoḳuz ve nıṣf ve nıṣf-ı (2) süds eflūri[602] elmāsuŋ bahāsı olmaḳ lāzım gelür. (3) Elmāsuŋ bahāsını ḫod sekiz yüz

---

[582] (87b/2) iki biŋ iki yüz eflūri olur bulsa ittiṣāl: iki biŋ iki yüz eflūri olur bu filori ittiṣāl Ç 52b/8.

[583] (87b/5) elmāsuŋ: elmāsuŋ bahāsı Ç 52b/11.

[584] (87b/5) altı yüz eflūri: altı yüz filori Ç 52b/11.

[585] (87b/6) biŋ eflūriden: biŋ filoriden Ç 53a/1.

[586] (87b/6) refʿ olsa: refʿ olıcaḳ Ç 53a/1.

[587] (87b/8) bunuŋ daḫı: bunuŋ-daḫı Ç 53a/2.

[588] (87b/8) biŋ eflūriden: biŋ filoriden Ç 53a/2.

[589] (87b/9) altı yüz eflūri: altı yüz filori Ç 53a/3.

[590] (88a/1-2) biŋ eflūriden: biŋ filoriden Ç 53a/4.

[591] (88a/2) naḳṣ olınsa: naḳṣ olsa Ç 53a/4.

[592] (88a/2) sekiz yüz elli eflūri: sekiz yüz elli filori Ç 53a/4.

[593] (88a/3) elmāsuŋ bahāsı olmaḳ görinür: elmāsuŋ bahāsı olmaḳ lāzım gelür Ç 53a/5.

[594] (88a/4) farż olınmış idi: farż olınmışdı Ç 53a/6.

[595] (88a/4-5) iki yüz elli eflūri: iki yüz elli filori Ç 53a/6.

[596] (88a/5) zāyid: - Ç 53a/6.

[597] (88a/6) sekiz yüz elli eflūri: sekiz yüz elli Ç 53a/7.

[598] (88a/7) gibi: - Ç 53a/7-8.

[599] (88a/7-8) yedi yüz on altı eflūri: yedi yüz on altı filori Ç 53a/8.

[600] (88a/8) ṣülṣān eflūri: ṣülṣān filori Ç 53a/8.

[601] (88a/9) altı yüz ḳırḳ bir eflūri: altı yüz ḳırḳ bir filori Ç 53a/9.

[602] (88b/1-2) sekiz yüz otuz ṭoḳuz ve nıṣf ve nıṣf-ı süds eflūri: sekiz yüz otuz ṭoḳuz ve nıṣf ve nıṣf-ı süds filori Ç 53a/9-10.

elli farż (4) itmiş idük[603]. Bu taḳdīrce on eflūri[604] (5) ve ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ eflūri[605] nāḳıṣ ḫaṭā olmış olur. (6) İmdi ḫaṭā'yeyn cemʿ olıcaḳ iki yüz altmış (7) ve ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ olur ki mecmūʿ-ı evvel ve hem (8) maḳsūmun ʿaleyh olacaḳ budur ve farż-ı evvel (9) ḫaṭā-yı ṣāniye ve farż-ı ṣānī ḫaṭā-yı evvele **[89a]** (1) ḍarb olup ḥāṣılları cemʿ olıcaḳ iki yüz (2) on sekiz biŋ yedi yüz elli olur ki mecmūʿ-ı (3) ṣānī ve hem maḳsūm olan daḫı budur[606]. Baʿd-ez-ān (4) ḳısmet itdükde ḳısmetden ḫāric olan[607] elmāsuŋ (5) bahāsı vāḳıʿ olur ki[608] sekiz yüz ḳırḳ eflūridür[609][610]. (6) Elmāsuŋ bahāsı bu olıcaḳ[611] yāḳūta yedi yüz (7) yigirmi ve laʿle altı yüz ḳırḳ eflūri[612] olmak lāzım gelür[613] (8) ve bunlar daḫı cemʿ olsa iki biŋ iki yüz eflūri olur[614][615].

(9) **Mes'ele-i ṣānī:** Eger on aḳçayı iki muḫtelif **[89b]** (1) ḳısmlar eyleyüp her birin nefslerine ḍarb itdükden (2) ṣoŋra[616] ḥāṣıllarınuŋ aḳallın ekṣerinden naḳṣ (3) idicek dört bāḳī ḳalsa her bir ḳısm ne-miḳdār olur (4) dirler ise[617] **ṣūreti budur:**

---

[603] (88b/3-4) farż itmiş idük: farż itmişdük Ç 53b/1.

[604] (88b/4) on eflūri: on filori Ç 53b/1.

[605] (88b/5) ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ eflūri: ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ filori Ç 53b/1-2.

[606] (88b/6-89a/3) ḫaṭā'yeyn cemʿ olıcaḳ iki yüz altmış ve ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ olur ki mecmūʿ-ı evvel ve hem maḳsūmun ʿaleyh olacaḳ budur ve farż-ı evvel ḫaṭā-yı ṣāniye ve farż-ı ṣānī ḫaṭā-yı evvele ḍarb olup ḥāṣılları cemʿ olıcaḳ iki yüz on sekiz biŋ yedi yüz elli olur ki mecmūʿ-ı ṣānī ve hem maḳsūm olan daḫı budur: - Ç 53b/2-3.

[607] (89a/3-4) baʿd-ez-ān ḳısmet itdükde ḳısmetden ḫāric olan: imdi yuḳaruda ẕikr itdügümüz ʿamel muḳteżāsınca Ç 53b/2-3.

[608] (89a/5) vāḳıʿ olur ki: - Ç 53b/3.

[609] (89a/5) sekiz yüz ḳırḳ eflūridür: sekiz yüz ḳırḳ filori olur Ç 53b/3-4.

[610] (89a/4-5) elmāsuŋ bahāsı vāḳıʿ olur ki sekiz yüz ḳırḳ eflūridür: elmāsuŋ bahāsı sekiz yüz ḳırḳ filori olur Ç 53b/3-4.

[611] (89a/6) elmāsuŋ bahāsı bu olıcaḳ: bu taḳdīrce Ç 53b/4.

[612] (89a/7) altı yüz ḳırḳ eflūri: altı yüz ḳırḳ filori Ç 53b/5.

[613] (89a/7) lāzım gelür: lāzım gelür ṣūreti daḫı budur Ç 53b/5-6.

[614] (89a/8) ve bunlar daḫı cemʿ olsa iki biŋ iki yüz eflūri olur: - Ç 53b/7-8.

[615] Problemdeki iki biŋ iki yüz eflūri sonucu Ç'de işlem verilerek anlatılmıştır 53b/7-8. Bk. Ek. 3.

[616] (89b/1-2) ḍarb itdükden ṣoŋra: ḍarb itdükde ṣoŋra Ç 53b/10.

[617] (89b/4) dirler ise: dirlerse Ç 54a/1.

(5) Farż-ı ev<v>el Farż-ı s̱ānī̱

(6) Ḳısm-ı ev<v>el Ḳısm-ı eks̱er Ḳısm-ı ev<v>el Ḳısm-ı eks̱er

(7) El-bāḳī̱ El-bāḳī̱

20 60

(8) Ḫaṭā-yı ev<v>el Ḫaṭā-yı s̱ānī̱

16 zāyid[618] 56 zāyid[619]

40 | 192 ve ba‘d reddü’l-vefḳ 5 | 24

4[620]

(9) İmdi ḳısm-ı aḳall dört ḫums çıḳduḳdan-ṣoŋra[621] **[90a]** (1) ḳısm-ı eks̱er daḫı beş ve ḫums olmaḳ lāzım gelür (2) ve hüve’l-maṭ<lūb>[622].

Mes’ele-i s̱āliṣ: (3) Bir cemā‘at bir bāġa seyrāna varup bāġdan (4) çıḳup gitmelü olduḳlarında[623] bāġ-bān ḳapuda (5) ṭurup[624] bunlaruŋ evvel çıḳanına[625] bir alma ve ikincisine[626] (6) iki ve üçüncisine üç ve ‘alā-haẕā. Cemā‘at (7) tamām olup çıḳduḳlarından-ṣoŋra[627] kimimüze artuḳ (8) ve kimimüze eksük olmanuŋ[628] aṣlı

[618] (89b/8) zāyid: - Ç 54a/4.

[619] (89b/8) zāyid: - Ç 54a/4.

[620] Ç 54a/5’te ana metinde olmayan ek işlem ve bilgiler yer almaktadır. Bk. Ek. 3.

[621] (89b/9) dört ve dört ḫums çıḳduḳdan-ṣoŋra: dört ve dört ḫums olıcaḳ Ç 54a/6.

[622] (90a/2) ve hüve’l-maṭlūb: - Ç 54a/7.

[623] (90a/3-4) bir bāġa seyrāna varup bāġdan çıḳup gitmelü olduḳlarında: bir bāġa seyrāna varup yine gitmelü ol olıcaḳ Ç 54a/8.

[624] (90a/4-5) kapıda ṭurup: - Ç 54a/9.

[625] (90a/5) bunlaruŋ evvel çıḳanına: bunlaruŋ evvelkisine Ç 54a/9.

[626] (90a/5) ikincisine: ikincisinde Ç 54a/9.

[627] (90a/7) tamām olup çıḳduḳlarından-ṣoŋra: tamām olup çıḳduḳlarından ṣoŋra Ç 54a/10.

[628] (90a/7-8) kimimüze artuḳ ve kimimüze eksük olmanuŋ: kimimüze artuḳ ve kimimüze eksük olmaḳ Ç 54a/10-11.

yoḳdur, diyü (9) cümle almaları[629] ber-ā-berce ḳısmet idicek **[90b]** (1) her birine onar alma degse cemāʿat ne-miḳdār (2) idi[630], dirlerse[631] **ṣūreti budur**[632]:

(3) Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Bāḳī-yi ev<v>el
5	7 nāḳıṣ[633]	2
(4) Farż-ı ṯānī	Ḫaṭā-yı ṯānī	Bāḳī-yi ṯānī
9	5 nāḳıṣ[634]	38

2 | 38

19

(5) Çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan on (6) ṭoḳuzdur. Cemāʿat daḫı on ṭoḳuz nefer[635] olmaḳ (7) lāzım gelür.

Mes'ele-i rābiʿ: (8) Eger üç şaḫṣlaruŋ[636] evvelki ikinciye "Sende (9) olanuŋ[637] nıṣfın baŋa vir, benümki on olsun, **[91a]** (1) dise ve ikinci daḫı üçünciye sende olanuŋ[638] (2) şülṯin baŋa ver, benümki daḫı on olsun" <dise>[639] (3) ve üçünci daḫı evvelkiye "Gel, sende olanuŋ (4) rubʿını baŋa vir, benümki daḫı on olsun" dise, her (5) birinde ne-miḳdār māl vardur dirler ise[640] **ṣūret-eş**[641]**:**

[629] (90a/9) cümle almaları: almaları cemʿ idüp Ç 54a/11.

[630] (90b/1-2) ne-miḳdār idi: ne miḳdārdur Ç 54b/2.

[631] (90b/2) dirlerse: diyü ṣorsalar Ç 54b/2.

[632] (90b/2) ṣūreti budur: ṣūreti budur ki olındı Ç 54b/2.

[633] (90b/3) naḳıṣ: - Ç 54b/3-4.

[634] (90b/4) naḳıṣ: - Ç 54b/3-4.

[635] (90b/6) nefer: - Ç 54b/6.

[636] (90b/8) üç şaḫṣlaruŋ: üç nefer eşḫāṣuŋ Ç 54b/7.

[637] (90b/8-9) sende olanuŋ: gel sende olanuŋ Ç 54b/7.

[638] (91a/1) sende olanuŋ: gel sende olanuŋ Ç 54b/9.

[639] (91a/2) benümki daḫı on olsun: benümki daḫı on olsun dise Ç 54b/9-10.

[640] (91a/4-5) her birinde ne-miḳdār māl vardur dirler ise: - Ç 54b/11-55a/1.

[641] (91a/5) ṣūret-eş: ṣūreti budur Ç 55a/1.

(6) Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Cemʿ-i ev<v>el	Baʿde't-tecnīs[642]
6	2 nāḳıṣ	12	1
	1	1	4
	2	2	25 | 160
(7) Farż-ı ṯānī	Ḫaṭā-yı ṯānī	Cemʿ-i ṯānī	6
8	10 zāyid	80	

(8) Çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan[643] altı ve ḫumseyndür[644]. (9) Evvelkide olan daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür[645].

[91b] (1) **Mes'ele-i ḫāmis:** Māl-ı mechūlüŋ (2) üzerine ḫumsını ve beş daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra[646] (3) cümleden ṯülṯin ve beş daḫı naḳṣ idicek (4) nesne bāḳī ḳalmasa māl-ı mechūl ne-miḳdārdur, (5) dirlerse[647] ṣūreti budur:

(6) Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Bāḳī-yi ev<v>el	Baʿde't-tecnīs[648]
5	2 zāyid	4	
	1		
	3		
(7) Farż-ı ṯānī	Ḫaṭā-yı ṯānī	Bāḳī-yi ṯānī	
10	6 zāyid	8	13
	1	1	36 | 70
	3	3	2[649]

[642] (91a/6) baʿde't-tecnīs: ve baʿde't-tecnīs baṣīr-i hakeẕā Ç 55a/3.

[643] (91a/8) ḳısmetden çıḳan: evvelde Ç 55a/4.

[644] (91a/8) altı ve ḫumseyndür: altı ve ḫumseyn imiş Ç 55a/4.

[645] (91a/8-9) çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan altı ve ḫumseyndür evvelkide olan daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür: çünki baʿde'l-ʿamel evvelde altı ve ḫumseyn imiş ikincide yedi ve ḫums ve üçüncide sekiz ve ḫumseyn olmaḳ lāzım gelür Ç 55a/4-5.

[646] (91b/2) ziyāde itdükden-ṣoŋra: ziyāde itdükden ṣoŋra Ç 55a/6.

[647] (91b/4-5) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur dirlerse: - Ç 55a/7-8.

[648] (91b/6) baʿde't-tecnīs: ve baʿde't-tecnīs baṣīr Ç 55a/9.

[649] Ç 55a/9'da B'den farklı olarak ek sayısal ifadeler bulunmaktadır. Bk. Ek. 3.

(8) Çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan iki ve nıṣf-ı südsdür. (9) Māl-ı mechūl daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür[650].

[92a] (1) **Mes'ele-i sādis:** Māl-ı mechūlüŋ (2) üzerine nıṣfın ve dört daḫı ziyāde itdükden (3) ṣoŋra bu cümlenüŋ daḫı nıṣfın ve dört daḫı (4) üzerine ziyāde itdükde[651] yigirmiye yetişse[652] (5) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur, dirlerse[653] ṣūreti budur:

(6) Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Cemʿi-i ev<v>el	Baʿde't-tecnīs
4	1 nāḳıṣ	2	ve baʿde'l-vefḳ[654]
		1	
		4	

(7) Farż-ı ṯānī	Ḫaṭā-yı ṯānī	Cemʿ-i ṯānī		4
5	1 zāyid	10	6	40
	1			4
	4			

(8) Çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan dört (9) ve dört tüsʿdür. Māl-ı mechūl daḫı eylece olmaḳ **[92b]** (1) lāzım gelür[655].

Mes'ele-i sābiʿ: Bir kimesne[656] (2) bir miḳdār mālla metāʿ alup, ṣatduḳda bir ol[657] (3) mālı ḳadar daḫı fāyide idicek üç aḳça<sın>[658] ṣadaḳa (4) itdükden-ṣoŋra[659], bāḳī ḳalanı

---

[650] (91b/8-9) çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan iki ve nıṣf-ı südsdür māl-ı mechūl daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür: - Ç 55a/8-9.

[651] (92a/3-4) bu cümlenüŋ daḫı nıṣfın ve dört daḫı üzerine ziyāde itdükde: - Ç 55a/11-55b/1.

[652] (92a/4) yigirmiye yetişşe: yigirmi olsa Ç 55b/1.

[653] (92a/5) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur dirlerse: - Ç 55b/1.

[654] (92a/6-7) baʿde't-tecnīs ve baʿde'l-vefḳ: ve baʿde't-tecnīs dörd olıcaḳ Ç 55b/2-3.

[655] (92a/8-92b/1) çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan dört ve dört tüsʿdür māl-ı mechūl daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür: māl-ı mechūl dört aḳça ve dört subʿ olmaḳ lāzım gelür Ç 55b/3-4.

[656] (92b/1) bir kimesne: bir şaḫṣ Ç 55b/4.

[657] (92b/2) ol: - Ç 55b/5.

[658] (92b/3) üç aḳça: üç aḳçasın Ç 55b/6.

[659] (92b/3-4) ṣadaḳa itdükden-ṣoŋra: ṣadaḳa itdükden ṣoŋra Ç 55b/6.

yine metāʿa virüp (5) ṣatduḳda iki mālı ḳadar fāyide idicek (6) beş aḳçasın bunuŋ daḫı ṣadaḳa itdükden-ṣoŋra[660] (7) bāḳī ḳalanı yine metāʿa virüp, ṣatduḳda (8) üç mālı ḳadar fāyide idüp onın ṣadaḳa (9) idicek yirinde iki aḳça bāḳī ḳalsa aṣl māl **[93a]** (1) ne-miḳdār idi[661], dirlerse[662] ṣūreti budur[663]:

(2) Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Bāḳī-yi ev<v>el		
4	28 zāyid[664]	24		2[665]
(3) Farż-ı ṯānī	Ḫaṭā-yı ṯānī	Bāḳī-yi ṯānī	24[666]	68[667]
5	52 zāyid[668]	68		2[669]

(4) Çünki baʿde'l-ʿamel[670] ḳısmetden çıḳan[671] iki ve ṯülṯ (5) ve nıṣf-ı ṯülṯ imiş[672]. Aṣl māl daḫı eylece olmaḳ (6) lāzım gelür[673].

Mes'ele-i ṯāmin[674]**:** Māl-ı mechūlüŋ (7) bir miḳdārı Bişr'e ve bir miḳdārı Ḫālid'e (8) vāḳıʿ olup Bişr Ḫālid'e "Gel, sende olanuŋ (9) ṯülṯini baŋa vir, benüm aḳçam daḫı on olsun" **[93b]** (1) dise, Ḫālid daḫı Bişr'e "Gel, sende olanuŋ (2) rubʿın baŋa vir, benüm aḳçam on olsun" dise (3) her birinde olan māl ne-miḳdārdur, dirler ise (4) ṣūreti budur:

---

660 (92b/6) ṣadaḳa itdükden-ṣoŋra: ṣadaḳa itdükden-ṣoŋra Ç 55b/8.

661 (93a/1) ne-miḳdār idi: ne-miḳdārdur Ç 55b/11.

662 (93a/1) dirlerse: diyü ṣorarlarsa Ç 55b/11.

663 (93a/1) ṣūreti budur: ṣūreti budur ki olmışdur Ç 55b/11.

664 (93a/2) zāyid: - Ç 56a/1-2.

665 (93a/3) 2: - Ç 56a/1-2.

666 (93a/3) 24: - Ç 56a/1-2.

667 (93a/3) 68: - Ç 56a/1-2.

668 (93a/3) zāyid: - Ç 56a/1-2.

669 (93a/3) 2: - Ç 56a/1-2.

670 (93a/4) çünki baʿde'l-ʿamel: - Ç 56a/2.

671 (93a/4) ḳısmetden çıḳan: ḫāric ez-ḳısmet Ç 56a/2.

672 (93a/5) nıṣf-ı ṯülṯ imiş: nıṣf-ı ṯülṯdür ki Ç 56a/3.

673 (93a/5-6) aṣl māl daḫı eylece olmaḳ lāzım gelür: māl-ı mechūl budur ve-ḳıs ʿalā-haẕe'l-ḳıyās 56a/3.

674 Buradaki problem Ç'de geçmemektedir. Ç 56a/4-56b/7'de aynı şekilde B'de görülmeyen bir problem verilmektedir (Bk. Ek. 3).

(5) Farż-ı ev<v>el		Ḫaṭā-yı ev<v>el	Bāḳī-yi ev<v>el	Ba‘de’t-tecnīs
Der-Bişr	Der-Ḫālid	9 zāyid	5	ve ba‘de’l-vefḳ
4	18		1	
			2	

(6) Farż-ı ṣānī		Ḫaṭā-yı ṣānī	Bāḳī-yi ṣānī		3
Der-Bişr	Der- Ḫālid	3 zāyid	40	11	80
12	6	1			7
		2[675]			

(7) Çünki ba‘de’l-‘amel ḳısmetden ḫāric olan yedi (8) ve on bir eczādan on eczādur. (9) Bişr’üŋ mālı oldur, Bişr’de böyle olıcaḳ **[94a]** (1) Ḫālid’e sekiz aḳça ve on bir eczādan cüz’ān[676] (2) olmaḳ lāzım gelür.

Mes’ele-i tāsi‘[677]: (3) Eger üç nefer eşḫāṣuŋ evvelki ikinci ile[678] (4) üçünciye “Gelüŋ, sizde olanuŋ cümlesinde[679] (5) nıṣfın baŋa virüŋ, tā ki bende olan on olsun” (6) dise ve ikinci daḫı evvelki ile[680] üçünciden (7) “Ṣülṣin baŋa virüŋ, bende olan daḫı on (8) olsun” dise ve üçünci daḫı evvelki ile[681] ikinciden (9) “Rub‘ın baŋa virüŋ, benümki daḫı on olsun” dise **[94b]** (1) her birinde olan māllar ne-miḳdārdur[682], dirler ise[683] ṣūreti (2) budur:

---

[675] Problemler birbirinden farklı olmasından dolayı işlemler ve işlemlerin görüntüsü de farklıdır. Bu yüzden karşılaştırma yapılmamış, Ç 56a/4-56b/7’de problem ve işlem Ekler bölümünde verilmiştir (Bk. Ek.3).

[676] cüz’ān: cüzān.

[677] Çorum’da onuncu problemde yer almaktadır. mes’ele-i tāsī‘: mesele-i ‘āşir Ç 57a/5.

[678] (94a/3) ikinci ile: ikinciyle Ç 57a/6.

[679] (94a/4) cümlesinde: cümlesinden Ç 57a/7.

[680] (94a/6) evvelki ile: evvelkiyle Ç 57a/8.

[681] (94a/8) evvelki ile: evvelkiyle Ç 57a/10.

[682] (94b/1) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 57b/2.

[683] (94b/2) dirler ise: diseler Ç 57b/2.

(3) Der-ev<v>el

Farż-ı ev<v>el	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Cemʿ-i ev<v>el[684]	Baʿde't-tecnīs
4	2 nāḳıṣ	4	ve baʿde'l-vefḳ[685]
	1	1	
	4	4	

(4) Farż-ı ṣānī	Ḫaṭā-yı ṣānī	Cemʿ-i ṣānī		16
2	2 zāyid	12	17	50
		1		2
		2	māl-ı ev<v>el işde	

(5-6)[686]

4	27	māl-ı ṣānī	menḳūṣun minh	menḳūṣ
1	1	<ve> baʿd red<d>ü'l-vefḳ	14	6
4	20	58	2	8
17	55	17 110	17	17
4	2	6	māl-ı ṣāliṣ işde	el-bāḳī
34	220			7
				11
				17

(7) Bu ʿamelüŋ taż'ī<f>le iḥtiyācı olmaġın şerḥ (8) itmek lāzım geldi. Bilgil ki[687] evvelā[688] ev<v>elkide (9) dört farż idicek ikinci ile üçünci māllarınuŋ **[95a]** (1)

[684] Yazar sonuca karşılık gelen ifadeleri karıştırmış ve üstünde düzeltme yapmıştır. Metinde bir gruptaki ifadelerin aynı hizada olması için sonuca karşılık gelen ifadeler değiştirilmemiş, bunun yerine sayıların karşılıkları ait olan yere getirilerek değiştirilmiştir.

[685] (94b/3) ve baʿde'l-vefḳ: - Ç 57b/3.

[686] 94b/5-6'daki işlem Ç 57b/3-4'te yoktur.

[687] (94b/8) bilgil ki: bilgil ki ʿaşerenüŋ mā-dūnında olan aʿdāddan birin Ç 57b/6-7.

[688] (94b/8) evvelā: meṣelā Ç 57b/7.

cümlesi on iki olmaḳ lāzım gelür. İmdi[689] (2) taḥḳīḳ bize maʿlūmdur ki ikinci daḫı evvelki ile (3) üçünciden ṣülṣ ṭaleb idüp, bir[690] ve ṣülṣ (4) evvelkiden olıcaḳ gendüde olanla üçüncinüŋ (5) ṣülṣinüŋ cemʿi ki[691] sekiz ve ṣülṣān olur[692]. Yaʿnī evvelkinüŋ (6) ṣülṣi ki bir ve ṣülṣdür ve üçüncinüŋ iki ve ṣülṣdür, (7) gendüde olan beş ile cemʿ olsa sekiz olur[693] (8) ve[694] bu meblaġı[695] ikinci ile üçüncinüŋ mālları<nuŋ>[696] (9) cemʿinden ki on ikidür. Naḳṣ olsa üç ve ṣülṣ **[95b]** (1) bāḳī ḳalur ki üçüncinüŋ ṣülṣeyni bu vāḳıʿ (2) olur[697]. Bu böyle olduġı taḳdīrce[698] māl-ı ṣāliṣ (3) beş olmaḳ lāzım gelür ve māl-ı ṣāliṣ böyle (4) olıcaḳ māl-ı ṣānī daḫı yedi olur[699]. Gerçi (5) kim bu farżuŋ sevḳi üzre[700] evvel ikinci ile (6) üçünciden[701] nıṣf ve ikinci[702] evvelle üçünciden[703] (7) ṣülṣ ṭaleb idicek onar olur. Ammā[704] üçünci[705] (8) evvelle[706] ikinciden rubʿ ṭaleb idüp[707] gendüde (9) olana żam<m> itse[708] yedi ve üç rubʿ olur[709]. **[96a]** (1) Bu daḫı on olmaḳ gerekdi[710], iki ve rubʿ nāḳıṣ (2) ḫaṭā oldı[711]. **Ṣāniyā,** evvelkide iki (3) farż olıcaḳ ikinci ile üçüncinüŋ cümlesi (4) on altı olmaḳ lāzım gelür. Fe-lā-cerem (5) ẕikr olan ṭarīḳ

---

[689] (95a/1) imdi: ammā her birinde ne miḳdār degin farḳ itmekde Ç 57b/9.

[690] (95a/3) bir: - Ç 57b/11.

[691] (95a/5) ki: - Ç 58a/1.

[692] (95a/5) olur: olmaḳ lāzım gelür Ç 58a/2.

[693] (95a/5-7) yaʿnī evvelkinüŋ ṣülṣi ki bir ve ṣülṣdür ve üçüncinüŋ iki ve ṣülṣdür gendüde olan beş ile cemʿ olsa sekiz olur: - Ç 58a/2.

[694] (95a/8) ve: bes Ç 58a/2.

[695] (95a/8) bu meblaġı: bu meblaġı daḫı Ç 58a/2.

[696] (95a/8) mālları: māllarınuŋ Ç 58a/3.

[697] (95b/1-2) bu vāḳıʿ olur: olur Ç 58a/4.

[698] (95b/2) bu böyle olduġı taḳdīrce: bu ṭaḳdīrce Ç 58a/5.

[699] (95b/1-4) bu vāḳıʿ olur bu böyle olduġı taḳdīrce māl-ı ṣāliṣ (3) beş olmaḳ lāzım gelür ve māl-ı ṣāliṣ böyle (4) olıcaḳ māl-ı ṣānī daḫı yedi olur: olur ve māl-ı ṣānī yedi olmaḳ lāzım. Bu ṭaḳdīrce māl-ı ṣāliṣ beş olmak lāzım gelür Ç 58a/5-6.

[700] (95b/4-5) gerçi kim bu farżuŋ sevḳi üzre: imdi bu farżda gerçi kim Ç 58a/6.

[701] (95b/5-6) ikinci ile üçünciden: ṣānīyle ṣāliṣden Ç 58a/6.

[702] (95b/6) ikinci: ṣānī Ç 58a/7.

[703] (95b/6) evvelle üçünciden: evvelle ṣāliṣden Ç 58a/7.

[704] (95b/7) ammā: illā Ç 58a/8.

[705] (95b/7) ammā üçünci: ammā yine üçünci Ç 58b/1.

[706] (95b/8) evvelle: evvelki ile Ç 58b/1.

[707] (95b/8) ṭaleb idüp: alup Ç 58b/2.

[708] (95b/9) żamm itse: żamm idicek Ç 58b/2.

[709] (95b/9) yedi ve üç rubʿ olur: yedi ve ṣelāṣete-erbāʿ olur Ç 58a/9.

[710] (96a/1) bu daḫı on olmaḳ gerekdi: - Ç 58a/9.

[711] (96a/1-2) iki ve rubʿ nāḳıṣ ḫaṭā oldı: iki ve rubʿ nāḳıṣ ḫaṭā vāḳıʿ olur. Ç 58a/9-10.

muḳteżāsınca māl-ı ṯānī̇ (6) altı ve māl-ı ṯāliṯ on olur. Bes bu farżuŋ (7) daḫı sevḳi üzre üçünci evvelle ikinciden (8) rubʿ alup, gendüde olana żamm idicek (9) on iki olur. İki zāyid ḫaṭā bu farżda **[96b]** (1) daḫı lāzım gelür. İmdi bunlardan daḫı (2) baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan iki ve on (3) yedi eczādan on altı eczādur ki māl-ı evvel (4) oldur ṯānī̇ ile ṯāliṯ daḫı cümle on dört (5) ve on yedi eczādan cüz'eyn olmaḳ lāzım gelür. (6) **Ammā**[712] māl-ı ṯānī̇ istiḫrācında yā ẕikr olan (7) ṭarī̇ḳ üzerine[713] ʿamel olsa[714] ve-yāḫūd defʿa-ı (8) evvelde anuŋ-çün olan yediyi ḫaṭā-yı ṯānī̇ye (9) ve ikinci defʿada olan altıyı ḫaṭā-yı evvele **[97a]** (1) ḍarb idüp ḥāṣılları cemʿ olına ki yigirmi (2) yedi buçuḳ olur[715]. Bes[716] iki ḫaṭānuŋ[717] cemʿine, (3) yaʿnī dörde ve rubʿa bu yigirmi yedi buçuḳ (4) ḳısmet olınsa ḳısmetden ḫāric olan altı (5) ve on yedi eczādan[718] sekiz eczā olur[719] ki (6) ikincide olan daḫı budur[720] ve bu daḫı ṯānī̇ ile (7) ṯülṯüŋ māllarından ki on dört ve on (8) yedi eczādan cüz'eyndür[721]. Refʿ olsa bāḳī̇ (9) ḳalan üçünciden olan māl olmaḳ lāzım gelür **[97b]** (1) ki yedi ve on yedi eczādan on bir (2) eczādur[722].

Mes'ele-i ʿāşir[723]: <Eger>[724] māl-ı mechūli (3) tażʿī̇f idüp yedisin ṭarḥ itdükden-ṣoŋra[725] (4) bāḳī̇ ḳalanı daḫı tażʿī̇f idüp on birin (5) naḳṣ itdükden-ṣoŋra[726] bāḳī̇ ḳalana

---

[712] (96b/6) ammā: fe-emmā Ç 58b/6.

[713] (96b/6-7) ẕikr olan ṭarī̇ḳ üzerine: ẕikr olan gibi Ç 58b/7.

[714] (96b/7) ʿamel olsa: ʿamel olına Ç 58b/7.

[715] (97a/2) yigirmi yedi buçuḳ olur: yigirmi yedi ve nıṣf olur Ç 58b/9.

[716] (97a/2) bes: pes bunı Ç 58b/10.

[717] (97a/2) iki ḫaṭānuŋ: ḫaṭā'yeynüŋ Ç 58b/10.

[718] (97a/3-5) yaʿnī dörde ve rubʿa bu yigirmi yedi buçuḳ ḳısmet olınsa ḳısmetden ḫāric olan altı ve on yedi eczādan: yaʿnī dörde ve rubʿa ḳısmet idicek altı ve on yedi eczādan Ç 58b/10-11.

[719] (97a/5) sekiz eczā olur: sekiz eczā vāḳıʿ olur Ç 58b/11.

[720] (97a/6) ikincide olan daḫı budur: māl-ı ṯānī̇ daḫı budur Ç 58b/11-59a/1.

[721] (97a/6-8) ve bu daḫı ṯānī̇ ile ṯülṯüŋ māllarından ki on dört ve on yedi eczādan cüz'eyndür: - Ç 59a/1.

[722] (97a/9-97b/2) refʿ olsa bāḳī̇ ḳalan üçünciden olan māl olmaḳ lāzım gelür ki yedi ve on yedi eczādan on bir eczādur: bunlar maʿlūm olıcaḳ lāzım gelür ki yedi ve on yedi eczādan on bir eczā daḫı māl-ı ṯāliṯ vāḳıʿ ola fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī̇ Ç 59a/1-2.

[723] Çorum'da dokuzuncu problemde yer almaktadır. mes'ele-i ʿāşir: mesele-i tāsīʿ Ç 56b/8.

[724] (97b/2) -: eger Ç 56b/8.

[725] (97b/3) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra: ṭarḥ itdükden ṣoŋra Ç 56b/9.

[726] (97b/5) naḳṣ itdükden-ṣoŋra: naḳṣ itdükden ṣoŋra Ç 56b/10.

şülşi ḳadar (6) daḫı ziyāde idüp altısın refʿ idicek (7) nesne ḳalmasa māl-ı mechūl ne-miḳdārdur[727] dirler ise[728] <ṣūreti budur>[729]:

(8) Farż-ı evvel	Ḫaṭā-yı ev<v>el	Bāḳī-yi ev<v>el	Baʿde'l-tecnīs ve red<d>ü'l-vefḳ[730]
10	14 zāyid	10	
		2	
		3	

(9) Farż-ı şānī	Ḫaṭā-yı şānī	Bāḳī-yi şānī		
8	3 zāyid	78		1[731]
	1	2		22[732]
	3	3	32[733]	236[734]
				7[735]

[98a] (1) Çünki baʿde'l-ʿamel ḳısmetden çıḳan yedi ve üç (2) şümndür. Māl-ı mechūl daḫı böylece olmaḳ lāzım (3) gelür. Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕalike'l-bāḳī[736].

(4) **Faṣl-ı şāliş:** (5) Erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ile istiḫrāc (6) olacaḳ mesā'il[737] beyānındadur ve bu faṣl (7) daḫı on mes'ele üzerine mebnīdür ve ḫaṭā-yı (8) vāḥid

[727] (97b/7) ne-miḳdārdur: ne ḳadardur Ç 57a/1.

[728] (97b/7) dirler ise: dirlerse Ç 57a/1.

[729] (97b/7) -: ṣūreti budur ki görinür Ç 57a/1.

[730] (97b/8) baʿde't-tecnīs ve baʿde'l-vefḳ: baʿde't-tecnīs dörd olıcaḳ başīr-i hakeẕā Ç 57a/2-3.

[731] (97b/9) 32: - Ç 57a/3.

[732] (97b/9) 1: - Ç 57a/3.

[733] (97b/9) 22: - Ç 57a/3.

[734] (97b/9) 236: - Ç 57a/3.

[735] Ç 57a/3'te de aynı şekilde 7 geçmektedir, ancak işlemin sonucu dışında farklılık vardır. Bunlar Ekler kısmında verilmiştir. Bk. Ek. 3.

[736] (98a/3) fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕalike'l-bāḳī: - Ç 57a/5.

[737] mesā'il: mesāyil

ile[738] çıḳacaḳ mesā'il[739] daḫı buŋa rāciʿ olduġı (9) içün[740] ḫaṭā-yı vāḥid ʿameli-çoġı[741] daḫı bu faṣlda **[98b]** (1) bilece[742] ẕikr olınmışdur[743].

Mes'ele-i evvel: (2) Māl-ı mechūlüŋ ṣülṣin refʿ idüp bāḳīsinüŋ (3) daḫı rubʿın üzerine ziyāde idicek yigirmi olsa (4) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur[744], dirler ise[745] maḫrec ki on (5) ikidür, māl-ı mechūl farż idüp ẕikr olan gibi (6) ʿamel idicek[746] netīcesi on olur. İmdi māl-ı (7) mefrūżuŋ netīcesi üzerine[747] nisbeti nice ise (8) māl-ı maṭlūbuŋ daḫı netīcesi üzerine[748], yaʿnī (9) yigirmiye nisbeti[749] eylecedür ve-yāḫūd māl-ı **[99a]** (1) mefrūż, māl-ı maṭlūbuŋ netīcesine ḍarb (2) olup ḥāṣılı māl-ı mefrūżuŋ netīcesine (3) ḳısmet olınsa ḳısmetden çıḳan māl-ı maṭlūbdur[750], (4) diyü yuḳaruda ẕikr olınmış idi[751]. Aŋa göre (5) ʿamel idüp cevāb virile ki[752] yigirmi dörtdür, (6) ṣūreti daḫı budur:

(7-8)

Māl-ı mefrūż	Netīce-i iş	10 | 12[753]
12	10	miṣl ve ḫums[754]
Māl-ı maṭlūb	Netīce-i iş	20 | 24[755]
24	20	miṣl ve ḫums[756]

[738] (98a/7-8) ḫaṭā-yı vāḥid ile: ḫaṭā-yı vāḥidle Ç 59a/5.
[739] (98a/6) mesā'il: mesāyil Ç 59b/5.
[740] (98a/8-9) rāciʿ olduġı içün: rāciʿ olduġı-çün Ç 59a/6.
[741] (98a/9) ʿameli-çoġı: ʿameli Ç 59a/6.
[742] (98b/1) bilece: - Ç 59a/6.
[743] (98b/1) ẕikr olınmışdur: ẕikr olındı Ç 59a/6.
[744] (98b/4) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 59a/8-9.
[745] (98b/4) dirler ise: diseler Ç 59a/9.
[746] (98b/6) ʿamel idicek: imtiḥān idicek Ç 59a/10.
[747] (98b/7-8) māl-ı mefrūżuŋ netīcesi üzerine: māl-ı mefrūżuŋ netīcesine Ç 59a/11.
[748] (98b/8) māl-ı maṭlūbuŋ daḫı netīcesi üzerine: māl-ı maṭlūbuŋ daḫı netīcesine Ç 59a/11-59b/1.
[749] (98b/9) nisbeti: - Ç 59b/1.
[750] (99a/3) māl-ı maṭlūbdur: māl-ı maṭlūb olur Ç 59b/4.
[751] (99a/4) ẕikr olınmış idi: ẕikr olınmışdı Ç 59b/4.
[752] (99a/5) ki: - Ç 59b/5.
[753] 10/12: - Ç 59b/6.
[754] miṣl ve ḫums: - Ç 59b/6.
[755] 20/24: - Ç 59b/6.
[756] miṣl ve ḫums: - Ç 59b/6.

(9) Bes[757] māl-ı mechūlüŋ netīcesinden ki yigirmidür, miṣli **[99b]** (1) ve ḫumsı ḳadar āḫẕ olınsa māl-ı maṭlūb (2) vāḳıʿ olur[758].

Mes'ele-i ṣānī: <Eger>[759] māl-ı mechūlüŋ (3) südsin naḳṣ idüp bāḳī ḳalanını ol (4) naḳṣ olana ḍarb itdükde māl-ı mechūlüŋ (5) miṣli olsa ol māl ne-miḳdārdur[760], dirler ise[761] <ṣūreti budur>:

(6-7)

Māl-ı mefrūż[762]	Netīce-i iş[763]
6	5
Māl-ı maṭlūb[764]	Netīce-i iş[765]
7	6
1	
5[766]	

(6) Çünki ḥāṣıl-ı nisbet (7) miṣl ve ḫumsdur[767]. Altıdan (8) ol miḳdār āḫẕ idicek[768] yedi ve ḫums olur (9) ve hüve'l-maṭ<lūb>[769].

[757] (99a/9) bes: pes bu taḳdīrce Ç 59b/6.

[758] (99b/1-2) māl-ı maṭlūb vāḳıʿ olur: māl-ı maṭlūb vāḳıʿ olur ki yigirmi dörtdür Ç 59b/8.

[759] (99b/2) -: eger Ç 59b/9.

[760] (99b/5) ol māl ne-miḳdārdur: ol ne miḳdārdur Ç 59b/11.

[761] (99b/5) dirler ise: diseler Ç 59b/11.

[762] (99b/6) māl-ı mefrūż: - Ç 59b/11.

[763] (99b/6) netīce-i iş: - Ç 59b/11.

[764] (99b/7) māl-ı maṭlūb: - Ç 59b/11.

[765] (99b/7) netīce-i iş: - Ç 59b/11.

[766] Bu işlem Ç'de bulunmamaktadır 59b/8-60a/3.

[767] (99b/6-7) çünki ḥāṣıl-ı nisbet miṣl ve ḫumsdur: altı farż idüp netīcesine yaʿnī beşe mens beşe mensūb idicek miṣli ve ḫumsı olur Ç 59b/11-60a/1.

[768] (99b/8) āḫẕ idicek: āḫẕ olunursa Ç 60a/2.

[769] (99b/7-9) altıdan ol miḳdār āḫẕ idicek yedi ve ḫums olur ve hüve'l-maṭlūb: māl-ı maṭlūbuŋ netīcesinden yaʿnī altıdan daḫı ol miḳdār āḫẕ olınursa yedi ve ḫums olur ki māl-ı mechūl ol vāḳıʿ olur Ç 60a/1-3.

Mes'ele-i ṣāliṣ: [100a] (1) Bir ṣu içinde dikilmiş aġacuŋ iki buçuḳ arşunı (2) ṣudan ṭaşra olup rubʿı ve ṣülṣi miḳdār (3) yir ile[770] ṣu içinde olsa aġacuŋ ṭūlı (4) ne-miḳdār[771] ve yir ile[772] ṣu içinde olanı ne-miḳdār (5) olur[773], dirler ise[774] aġacuŋ ḳaddı maḫrece göre (6) on iki farż olınursa ṣuver-i küsūr yedidür[775]. (7) Yir ile[776] ṣu içinde olan bu olmaḳ lāzım gelür (8) ve on ikiden yedi naḳṣ olıcaḳ beş ḳalur ki (9) bu farż üzerine ṣudan ṭaşra olan daḫı bu olur, **[100b]** (1) iki buçuḳ olmaḳ gerekdi, çünki eyle olmadı. (2) Yedinüŋ beşe nisbeti nice[777] ise yir ile[778] ṣu içinde (3) olan aġacuŋ miḳdār-ı mechūli[779] ṣu üzerinde (4) olan maʿlūma eylecedür veyā beşüŋ yediye (5) nisbeti nice ise miḳdār-ı maʿlūmuŋ daḫı miḳdār-ı (6) mechūle eylecedür, ṣūreti daḫı budur[780]:

7	5
3	2
1	1
2	2

5	7
2	3
1	1
2	2[781]

(7) Çünki[782] yediyi (8) beşe nisbet (9) itmekden ḥāṣıl, miṣl ve ḫumseyndür[783]. İki buçuġuŋ **[101a]** (1) daḫı miṣlin ve ḫumseynin āḫẕ idicek[784] üç (2) buçuḳ olur ki yir ile ṣu içinde olan miḳdār (3) ol olur[785].

---

[770] (100a/3) yir ile: yirle Ç 60a/6.

[771] (100a/4) ne-miḳdār: ne miḳdārdur Ç 60a/6.

[772] (100a/4) yir ile: yirle Ç 60a/7.

[773] (100a/4-5) ne-miḳdār olur: ne miḳdārdur Ç 60a/7.

[774] (100a/5) dirler ise: dirlerse Ç 60a/7.

[775] (100a/6) ṣuver-i küsūr yedidür: ṣuver-i küsūr ki yedidür Ç 60a/8-9.

[776] (100a/7) yir ile: yirle Ç 60a/9.

[777] (100b/2) nice: niçe Ç 60b/1.

[778] (100b/2) yir ile: yirle Ç 60b/2.

[779] (100b/3) aġacuŋ miḳdār-ı mechūli: aġacuŋ daḫı miḳdār-ı mechūli Ç 60b/2.

[780] (100b/6) ṣūreti daḫı budur: - Ç 60b/4.

[781] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 60a/4-60b/7.

[782] (100b/7) çünki: imdi Ç 60b/4.

[783] (100b/7-9) çünki yediyi beşe nisbet itmekden ḥāṣıl miṣl ve ḫumseyndür: imdi yedinüŋ beşe nisbeti miṣli ve ḫumsı olmaġladur Ç 60b/4-5.

[784] (101a/1) āḫẕ idicek: alıcaḳ Ç 60b/6.

[785] (101a/2-3) yir ile ṣu içinde olan miḳdār ol olur: yirle ṣu içinde olan miḳdār daḫı olur ve's-selām Ç 60b/7.

Mes'ele-i rābi': Zeyd fevt (4) olup elli aḳça ve ṣāḥib-i nıṣf<a> ve ṣāḥib-i ṣülṣ<e> (5) terk itse ẕikr olan aḳçadan[786] ṣāḥib-i nıṣfa (6) ne-miḳdār[787] ve ṣāḥib-i ṣülṣe ne-miḳdār[788] ḥiṣṣe vāḳı' (7) olur, dirler ise[789] ṣūreti budur. Bes[790]:

Māl-ı mefrūż	Netīce-i iş
6	5
Māl-ı maṭlūb	Netīce-i iş
60	50[791]

(8) Maḫrecüŋ ṣuver-i küsūra (9) nisbeti miṣli ve ḫumsı olmaġladur. **[101b]** (1) Ellinüŋ daḫı miṣlin ve ḫumsın āḫẕ idicek (2) māl-ı maṭlūb vāḳı' olur ki nıṣfı otuz (3) ve ṣülṣi yigirmidür. İmdi elliden ṣāḥib-i (4) nıṣfuŋ ḥiṣṣesi otuz ve ṣāḥib-i ṣülṣüŋ (5) yigirmi olur[792].

Mes'ele-i ḫāmis: (6) Eger Bişr[793] beş ve Ḫālid altı aḳçaların it<t>ifāḳla[794] (7) metā'a virüp ṣatduḳlarında on iki aḳça (8) fāyide itseler on ikiden[795] Bişr'e ne-miḳdār[796] (9) ve Ḫālid'e ne-miḳdār virilür[797] dirlerse[798] Bişr'üŋ **[102a]** (1) aḳçasınuŋ cümle māla ki

[786] (101a/5) aḳçadan: meblaġdan Ç 60b/10.

[787] (101a/6) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 60b/10.

[788] (101a/6) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 60b/11.

[789] (101a/7) dirler ise: diseler Ç 60b/11.

[790] (101a/8) bes: - Ç 60b/11.

[791] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 60b/8-61a/3.

[792] (101a/8-101b/5) maḫrecüŋ ṣuver-i küsūra nisbeti miṣli ve ḫumsı olmaġladur ellinüŋ daḫı miṣlin ve ḫumsın āḫẕ idicek māl-ı maṭlūb vāḳı' olur ki nıṣfı otuz ve ṣülṣi yigirmidür imdi elliden ṣāḥib-i nıṣfuŋ ḥiṣṣesi otuz ve ṣāḥib-i ṣülṣüŋ yigirmi olur: maḫrecüŋ kesrine nisbeti nice ise elliden daḫı ol miḳdār alınup nıṣfı ṣāḥib-i nıṣfa ve ṣülṣi ṣāḥib-i ṣülṣe virile ki otuz birine ve yigirmi birine vāḳı' olur Ç 60b/11-61a/3.

[793] (101b/6) Bişr: Beşir Ç 61a/4.

[794] (101b/6) ittifāḳla: - Ç 61a/4.

[795] (101b/8) on ikiden: - Ç 61a/5.

[796] (101b/8) Bişr'e ne-miḳdār: Beşir'e ne miḳdār virmek gerek Ç 61a/6.

[797] (101b/9) Ḫālid'e ne-miḳdār virilür: Ḫālid'e ne miḳdār gerek Ç 61a/6.

[798] (101b/9) dirlerse: diyü ṣorsalar Ç 61a/6-7.

on biridür. Yaʿnī (2) ikisinüŋ bile aḳçaları ki metāʿa virilmişdür.[799] (3) Nisbeti[800] nice ise[801] aŋa[802] vāḳıʿ olacaḳ ḥiṣṣenüŋ[803] (4) daḫı fāyideye eylecedür ve Ḫālid'üŋ daḫı keẕālik (5) vāḳıʿ olur ki ṣūretleri budur[804]. İmdi[805]:

11	5
12	5
	5
	11[806]

11	6
12	6
	6
	11[807]

(6) Baʿde'l-ʿamel[808] (7) ḥiṣṣe-i Bişr (8) beş aḳça ve on bir eczādan beş eczā Ḫālid'e[809] (9) altı aḳça ve on bir eczādan altı <eczā>[810] vāḳıʿ olur[811].

[102b] (1) **Mes'ele-i sādis:** Eger Zeyd bir şehrden (2) on eflūriliḳ[812] metāʿ alup āḫar şehre[813] ṣatmaġa (3) giderken ikinci günde Bekr'e buluşup Bekr daḫı (4) on beş eflūri[814] çıḳarup anı-daḫı[815] metāʿa (5) virürler[816]. İki günden ṣoŋra ʿazm itdükleri (6) şehre varup metāʿların ṣatıcaḳ sekiz (7) eflūri[817] fāyide itseler Zeyd'üŋ dört günlik (8)

---

[799] (101b/9-102a/2) Bişr'üŋ aḳçasınuŋ cümle māla ki on biridür yaʿnī ikisinüŋ bile aḳçaları ki metāʿa virilmişdür: - Ç 61a/7.

[800] (102a/3) nisbeti: her birinüŋ aḳçaların ser-māyeye nisbetleri Ç 61a/7.

[801] (102a/3) nice ise: niceyse Ç 61a/7.

[802] (102a/3) aŋa: her birine Ç 61a/8.

[803] (102a/3) ḥiṣṣenüŋ: ḥıṣaṣuŋ Ç 61a/8.

[804] (102a/4-5) ve Ḫālid'üŋ daḫı keẕālik vāḳıʿ olur ki ṣūretleri budur: - Ç 61a/8-9.

[805] (102a/5) imdi: - Ç 61a/8-9.

[806] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 61a/3-11.

[807] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 61a/3-11.

[808] (102a/6) baʿde'l-ʿamel: bes bu taḳdīrce Ç 61a/9.

[809] (102a/8) Ḫālid'e: ḥiṣṣe-i Ḫālid Ç 61a/10.

[810] (102a/9) on bir eczādan altı: on bir eczādan altı eczā Ç 61a/10-11.

[811] (102a/9) vāḳıʿ olur: vāḳıʿ olur ve-ḳıs ʿalā-haẕā Ç 61a/11.

[812] (102b/2) on eflūriliḳ: on filoriliḳ Ç 61b/1.

[813] (102b/2) āḫar şehre: bir āḫar şehre Ç 61b/1-2.

[814] (102b/4) on beş eflūri: on beş filori Ç 61b/3.

[815] (102b/4) anı-daḫı: anı daḫı Ç 61b/3.

[816] (102b/4-5) metāʿa virürler: metāʿa virseler Ç 61b/3-4.

[817] (102b/6-7) sekiz eflūri: sekiz filori Ç 61b/5.

seferi-y-ile[818] on eflūrisine[819] bundan ne-miḳdār[820] (9) ve Bekr'üŋ iki günlik seferi-y-ile[821] on beş eflūrisine[822] **[103a]** (1) ne-miḳdār[823] ḥiṣṣe vāḳıʿ olur dirler ise[824] eflūrilerin (2) günlerine[825] ḍarb itdükden-ṣoŋra[826] ikisinüŋ (3) ḥāṣıllarınuŋ cemʿine birinüŋ ḥāṣılınuŋ (4) nisbeti nice ise[827] her birine vāḳıʿ olacaḳ ḥiṣṣenüŋ (5) daḫı fāyideye eylecedür, ṣūretleri daḫı budur[828]:

70	40
8	4
	4
	7[829]

70	30
8	3
	3
	7[830]

(6) İmdi (7) baʿde'l-ʿamel[831] (8) ḥiṣṣe-i Zeyd dört ve dört *subʿ* ve ḥiṣṣe-i (9) Bekr üç ve üç subʿ vāḳıʿ olur. Fe'fhem[832].

[103b] (1) **Mes'ele-i sābiʿ:** On aḳça bir yılda iki (2) aḳçaya olınca on beş aḳça dört ayda (3) ne-miḳdār[833] fāyide ider dirler ise[834] evvelā on (4) aḳça bir yılda iki aḳçaya olınca on beş aḳça neye (5) olduġın[835] görile ki üçdür. Ṣāniyā on (6) beş aḳça bir yılda üçe

[818] (102b/8) seferi-y-ile: seferle Ç 61b/6.
[819] (102b/8) on eflūrisine: on filorisine Ç 61b/6.
[820] (102b/8) bundan ne-miḳdār: bundan ne miḳdār deger Ç 61b/6-7.
[821] (102b/9) seferi-y-ile: seferle Ç 61b/7.
[822] (102b/9) on beş eflūrisine: on beş filorisine Ç 61b/7.
[823] (103a/1) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 61b/8.
[824] (103a/1) dirler ise: diseler Ç 61b/8.
[825] (103a/1-2) eflūrilerin günlerine: filorilerin günlerine Ç 61b/8.
[826] (103a/2) ḍarb itdükden-ṣoŋra: ḍarb itdükden ṣoŋra Ç 61b/9.
[827] (103a/4) nice ise: niceyse Ç 61b/10.
[828] (103a/5) ṣūretleri daḫı budur: - Ç 61b/11.
[829] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 61a/11-62a/2.
[830] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 61a/11-62a/2.
[831] (103a/7) baʿde'l-ʿamel: bu taḳdīrce Ç 61b/11.
[832] (103a/9) fe'fhem: - Ç 62a/1.
[833] (103b/3) ne-miḳdār: ne ḳadar Ç 62a/3.
[834] (103b/3) dirler ise: diseler Ç 62a/3.
[835] (103b/4-5) neye olduġın: neye olduġı Ç 62a/5.

olıcaḳ dört (7) ayda ne-miḳdār[836] olduġın görürler[837] ki bir aḳça (8) ider, ṣūretleri daḫı budur[838]:

10	2
15	3[839]

12	3
4	1[840]

(9) **Mes'ele-i şāmin:** Eger yüz aḳça dört **[104a]** (1) kişiye ḳısmet olınsa şöyle ki[841] dördünciye (2) üçüncinüŋ żı'fı ve[842] üçünciye ikincinüŋ (3) żı'fı ve ikinciye evvelkinüŋ żı'fı olsa (4) her bir şaḫṣuŋ māllarınuŋ miḳdārı (5) nedür[843], diyü ṣorarlar ise[844] bize taḥḳīḳ ma'lūmdur[845] ki (6) evvelkiye bir olıcaḳ ikinciye iki ve[846] üçünciye (7) dört ve dördünciye sekiz olmaḳ lāzım (8) gelür. Cümle māl daḫı bu farżuŋ muḳteżāsınca (9) on beş olur. İmdi birüŋ on beşe **[104b]** (1) nisbeti nice ise[847] māl-ı maṭlūbuŋ daḫı yüze (2) eylecedür, ṣūreti daḫı budur[848]:

15	1
100	6
	2
	3[849]

[836] (103b/7) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 62a/6.

[837] (103b/7) ne-miḳdār olduġın görürler: ne miḳdār olduġı bellüdür Ç 62a/6.

[838] (103b/7-8) ki bir aḳça ider ṣūretleri daḫı budur: - Ç 62a/6-7.

[839] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 62a/2-6.

[840] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 62a/2-6.

[841] (104a/1) şöyle ki: şöyle-ki Ç 62a/8.

[842] (104a/2) ve: - Ç 62a/8.

[843] (104a/4-5) her bir şaḫṣuŋ māllarınuŋ miḳdārı nedür: her şaḫsa ne miḳdār ḥiṣṣe vāḳı' olur Ç 62a/9-10.

[844] (104a/5) diyü ṣorarlar ise: diseler Ç 62a/10.

[845] (104a/5) bize taḥḳīḳ ma'lūmdur: taḥḳīḳ bize ma'lūmdur Ç 62a/10-11.

[846] (104a/6) ve: - Ç 62a/11.

[847] (104b/1) nice ise: niceyse Ç 62b/3.

[848] (104b/2) ṣūreti daḫı budur: - Ç 62b/3-4.

[849] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır 62a/7-62b/7.

(3) Çünki baʿde'l-ʿamel evvelkide (4) altı ve ṣülṣān oldı[850][851]. Lāzım gelür ki[852] ikincide[853] (5) on üç ve ṣülṣ ve üçüncide[854] yigirmi altı ve ṣülṣān (6) ve dördüncide[855] elli üç ve ṣülṣ ola.

(7) **Mes'ele-i tāsiʿ**: Eger üç cins incünüŋ (8) bir cinsinüŋ her biri üçere ve birinüŋ (9) dördere ve birinüŋ beşere olup cümle **[105a]** (1) incünüŋ ḳıymeti üç-yüz aḳça olıcaḳ (2) incü ne-miḳdārdur ve her bir cinsden ne-miḳdār (3) incü vardur dirler ise taḥḳīḳ bize maʿlūmdur ki (4) bu üç cinsüŋ her birinden birer dāne alınsa (5) bahāları on iki aḳça olmaḳ lāzım gelür. (6) İmdi üç on ikinüŋ nesi ise māl-ı (7) maṭlūb üç yüzüŋ daḫı ol miḳdārı (8) olur, ṣūreti daḫı budur[856]:

12	3
300	75[857]

(9) Bes baʿde'l-ʿamel lāzım gelür ki cümle incü yetmiş beş **[105b]** (1) ve her bir cins yigirmi beşer ola ve hüve'l-maṭ<lūb>.

(2) **Mes'ele-i ʿāşir**[858]**:** Eger on alma bir aḳçaya (3) ve on enār iki aḳçaya ve on emrūd (4) dörd aḳçaya olsa, bir müşterī gelüp (5) "Bu üçinden baŋa on dāne vir, uşda (6) saŋa üç aḳça" dise, her birinden ne-miḳdār (7) virmek gerekdür dirler ise raḫīṣ[859] olanlar (8) ki[860] alma ile enārdur ve bu iki cinsüŋ (9) onar dānelerinüŋ bahāları ki üçdür, menḳūṣ **[106a]** (1) ṭutup cinseynüŋ ʿadedi ki ikidür, (2) emrūduŋ on dānesi bahāsına ki dörtdür, (3) ḍarb idüp ḥāṣılı ki sekizdür menḳūṣun minh (4) ṭutup üçi sekizden naḳṣ

---

[850] (104b/4) altı ve ṣülṣān oldı: altı ve ṣülṣāndur Ç 62b/4.

[851] (104b/3-4) çünki baʿde'l-ʿamel evvelkide altı ve ṣülṣān oldı: çünkü yüzüŋ ṣülṣ-i ḫumsı ki altı ve ṣülṣāndur ḥiṣṣe-i evvel bu vāḳıʿ olur Ç 62b/4-5.

[852] (104b/4) lāzım gelür ki: bu taḳdīrce lāzım gelür ki Ç 62b/5.

[853] (104b/4) ikincide: ḥiṣṣe-i ṣānī Ç 62b/5.

[854] (104b/5) üçüncide: ḥiṣṣe-i ṣāliṣ Ç 62b/6.

[855] (104b/6) dördünciye: ḥiṣṣe-i rābiʿ Ç 62b/7.

[856] Bu problem Ç'de yer almamaktadır.

[857] Problem Ç'de yer almadığı için işlem de aynı şekilde yer almamaktadır.

[858] Çorum'da onuncu problem bulunmamaktadır; mes'ele-i ʿāşir: mes'ele-i tāsiʿ Ç 62b/8 (Bk. Dipnot 843).

[859] raḫīṣ: raḥīṣ

[860] (105b/2-8) eger on alma bir aḳçaya ve on enār iki aḳçaya ve on emrūd dörd aḳçaya olsa bir müşterī gelüp bu üçinden baŋa on dāne vir uşda saŋa üç aḳça dise her birinden ne-miḳdār virmek gerekdür dirler ise raḫīṣ olanlar ki: - Ç 62b/8.

iderler ki beş bāḳī (5) ḳalur[861] ve müşterī virdügi üç aḳça (6) yine emrūduŋ on dānesi bahāsından, (7) yaʿnī dörtden naḳṣ olsa bir bāḳī ḳalur. (8) İmdi bu birūŋ ol[862] beşe nisbeti nice ise[863] (9) müşemmenüŋ ʿadedinden, yaʿnī müşterā aldugı **[106b]** (1) on ʿadedden ol miḳdār āḫz olıcaḳ (2) raḫīṣ[864] olanlaruŋ miḳdārları olur ki (3) ṣūreti budur:

5	1
10	2

Çünki (4) baʿde'l-ʿamel[865] raḫīṣ olanlardan (5) ikişer dāne olıcaḳ[866] emrūddan daḫı (6) altı dāne olmaḳ lāzım gelür ve her birinüŋ (7) bahāları ḫuṣūṣı daḫı zikr olan ʿamel ile[867] (8) ʿale'l-infirād görilmek gerek ki[868] ṣūretleri budur[869]:

10	2
1	1
	5[870]

10	2
2	2
	5[871]

10	6
4	2
	2
	5[872]

[861] (106a/4-5) bāḳī ḳalur: ḳalur Ç 63a/2.

[862] (106a/8) ol: on Ç 63a/4.

[863] (106a/8) nice ise: niceyse Ç 63a/4.

[864] raḫīṣ: raḫīṣ

[865] (106b/4) baʿde'l-ʿamel: - Ç 63a/8.

[866] (106b/5) ikişer dāne olıcaḳ: ikişer olıcaḳ Ç 63a/8.

[867] (106b/7) zikr olan ʿamel ile: - Ç 63a/10.

[868] (106b/8) gerek ki: gerek-ki Ç 63a/10.

[869] (106b/8) ṣūretleri budur: - Ç 63a/10.

[870] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır ve şekildeki işlem 62b/8-63b/2 aralığında metne aktarılmıştır. Bk. Dipnot 857.

[871] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır ve şekildeki işlem 62b/8-63b/2 aralığında metne aktarılmıştır. Bk. Dipnot 857.

[872] Bu işlem Ç'de yer almamaktadır ve şekildeki işlem 62b/8-63b/2 aralığında metne aktarılmıştır. Bk. Dipnot 857.

[107a] (1) İmdi[873] almanuŋ bahāsı ḫums ve enāruŋ (2) ḫumseyn ve emrūduŋ iki ve ḫumseyn (3) olur.[874] Fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī[875][876].

(4) **Faṣl-ı rābiʿ:** (5) Erkāna iḥtiyācı olmayan mesā'il[877][878] beyānındadur (6) ve bu faṣl daḫı on mesā'il[879][880] üzerine mebnīdür.

(7) **Mes'ele-i evvel:** Bir şaḫṣ ticāret (8) idüp evvelki seferinde meblaġı bir ol ḳadar (9) daḫı olıcaḳ üç aḳça ṣadaḳa itse **[107b]** (1) ve ikinci seferinde iki meblaġı ḳadar fāyide idicek[881] (2) beş aḳça *ṣadaḳa* itse ve üçünci seferinde (3) üç mālı[882] ḳadar[883] fāyide idüp[884] on aḳçasın (4) ṣadaḳa itse iki aḳça daḫı[885] gendüsine ḳalsa (5) aṣl māl ne-miḳdār idi[886], diyü ṣorarlarsa[887] (6) sā'ilüŋ ʿaṭāsınuŋ ʿaksi[888] muḳteżāsınca (7) ṣoŋra olan ṣadaḳayı gendüde ḳalan ile[889] (8) cemʿ idüp rubʿın daḫı alup ṣadaḳa-ı (9) şāniyeyi üzerine żam<m> iderler ki sekiz olur. **[108a]** (1) Bes[890] bunuŋ daḫı şülşin alup ṣadaḳa-ı evveliyi (2) daḫı żam<m> ideler ki beş ve şülşān olur (3) ve bunuŋ daḫı nıṣfın alıcaḳ iki (4) ve nıṣf ve şülş vāḳıʿ olur ki re's-i[891] māl[892] (5) budur[893].

---

[873] (107a/1) imdi: - Ç 63b/10.

[874] (107a/1-3) almanuŋ bahāsı ḫums ve enāruŋ ḫumseyn ve emrūduŋ iki ve ḫumseyn olur: on alma bir aḳçaya olınca iki alma ḫumsa ve on enār ikiye olınca iki enār ḫumseyne ve on emrūd dörde olınca altı emrūd ikiye ve ḫumseyne vāḳıʿ olur Ç 63a/10-63b/2.

[875] (107a/3) fe'fhem ve-ḳıs ʿalā ẕālike'l-bāḳī: - Ç 63b/2.

[876] Bu problem Ç'de dokuzuncu problem içerisinde yer almaktadır (Bk. Dipnot 841).

[877] mesā'il: mesāyil.

[878] (107a/4) mesāyil: mesā'il Ç 63b/3.

[879] mesā'il: mesāyil.

[880] (107a/4) mesāyil: mesā'il Ç 63b/4.

[881] (107b/1) fāyide idicek: fāyide idüp Ç 63b/7.

[882] (107b/3) üç mālı: üç meblaġı Ç 63b/8.

[883] (107b/3) üç mālı ḳadar: üç meblaġı ḳadar daḫı Ç 63b/8-9.

[884] (107b/3) fāyide idüp: fāyide itse Ç 63b/9.

[885] iki aḳça daḫı: mükerrerdir.

[886] (107b/5) ne-miḳdār idi: ne-ḳadardur Ç 63b/11.

[887] (107b/5) diyü ṣorarlarsa: dirlerse Ç 63b/11.

[888] (107b/6) ʿaksi: - Ç 63b/11

[889] (107b/7) gendüde ḳalan ile: gendüde ḳalanla Ç 64a/1.

[890] (108a/1) bes: pes Ç 64a/3.

[891] re's: res.

[892] (108a/4) res-i māl: re's-i māl Ç 64a/5.

[893] (108a/4-5) res-i māl budur: re's-i māl budur imdi bu nevʿüŋ mā-ʿadāsı daḫı buŋa göre ḳıyāṣ olup cevāb ola Ç 64a/5-6.

Mes'ele-i ṯānī: Zeyd'de bir miḳdār (6) ve Bekr'de bir miḳdār *eflūri*[894] olup bir at (7) almaġ-çün bāzāra varıcaḳ Zeyd, Bekr'e (8) "Gel, sende olanuŋ ṣülṣin baŋa vir[895], bende (9) olana żamm idüp atuŋ bahāsına virelüm" **[108b]** (1) dise ve Bekr daḫı Zeyd'e "Gel, sende olanuŋ (2) rubʿın baŋa vir, tā ki bende olana żam<m> idüp (3) atuŋ bahāsına virelüm" dise atuŋ bahāsı (4) ne-miḳdārdur[896] ve her birinde olan eflūri[897] (5) ne-miḳdārdur[898], dirler ise[899] maḫrec ki on ikidür. (6) Müşterā zevc olsa ebedā maḫrecden birin (7) naḳṣ iderler ki atuŋ bahāsı olur. Bes (8) on ikinüŋ[900] ṣülṣin naḳṣ idicek sekiz (9) bāḳī ḳalur ki Zeyd'de olan budur ve rubʿın **[109a]** (1) refʿ idicek ki ṭoḳuz bāḳī ḳalur ki Bekr'de (2) olan daḫı budur. Ammā müşterā ferd olsa (3) maḫrece ebedā bir ziyāde iderler ki müṣemmenüŋ (4) bahāsı olur. Lakin ʿameli bu nevʿ[901] degüldür. (5) **Meṣelā,** üç nefer olup evvelki ikinciden (6) ṣülṣ ve ikinci üçünciden rubʿ ve üçünci (7) evvelkiden ḫums ṭaleb itse maḫrec ki *altmışdur* bir ziyāde (8) iderler ki müṣemmenüŋ bahāsı budur[902]. Bes[903] ṣülṣüŋ (9) maḫreci ki üçdür, birin naḳṣ idüp bāḳīsin **[109b]** (1) rubʿuŋ maḫrecine ḍarb idüp ḥāṣılına bir daḫı (2) ziyāde iderler ve bu cümleyi daḫı ḫumsuŋ maḫrecine (3) ḍarb iderler ki ḳırḳ beş olur. İmdi (4) evvelkide olan budur. Baʿd-ez-ān ḳırḳ beşi (5) altmış birden naḳṣ idicek on altı bāḳī ḳalur (6) ve on altıyı ṣülṣüŋ maḫrecine ḍarb idicek (7) ḳırḳ sekiz olur ki ikincide olan daḫı budur (8) ve ḳırḳ sekizi altmış birden naḳṣ idüp (9) bāḳī ḳalan on üçi rubʿuŋ maḫrecine ḍarb **[110a]** (1) iderler ki elli iki olur, üçüncide olan (2) daḫı budur[904].

Mes'ele-i ṣāliṯ: (3) <Eger>[905] māl-ı mechūle miṯli ve nıṣfı ve rubʿı ḳadar (4) daḫı ziyāde idüp cümleye[906] bir daḫı żam<m> idicek (5) yüz olsa māl-ı mechūl ne-

---

[894] (108a/6) eflūri: filori Ç 64a/8.

[895] (108a/8) baŋa vir: baŋa vir ki Ç 64a/9.

[896] (108b/4) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 64b/2.

[897] (108b/4) eflūri: filori Ç 64b/2.

[898] (108b/5) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 64b/2.

[899] (108b/5) dirler ise: dirlerse Ç 64b/3.

[900] (108b/8) on ikinüŋ: bu on ikinüŋ Ç 64b/5.

[901] (109a/4) bu nevʿ degüldür: bir nevʿ degüldür Ç 64b/9.

[902] (109a/8) müṣemmenüŋ bahāsı budur: müṣemmenüŋ bahāsıdur Ç 65a/1.

[903] (109a/8) bes: pes Ç 65a/1.

[904] (110a/2) daḫı budur: daḫı budur ʿalā-hazā Ç 65a/10.

[905] (110a/3) -: eger Ç 65a/11

[906] (110a/4) cümleye: bu cümleye Ç 65b/1.

miḳdārdur[907], (6) dirler ise[908] maḫrec ki[909] dörtdür, miṯlin ve nıṣfın (7) ve rubʿın żam<m> idicek on bir olur ve yüzden (8) daḫı ebedā birin naḳṣ idüp bāḳī ḳalan (9) ṭoḳsan ṭoḳuzı maḫrece ḍarb idicek **[110b]** (1) üç-yüz ṭoḳsan altı[910] olur ve bunı daḫı on (2) bire ḳısmet idicek otuz altı vāḳıʿ olur[911] (3) ki māl-ı mechūl budur.

Mes'ele-i rābiʿ: (4) İki şaḫṣa bir kişi mihmān olup şaḫṣeynüŋ (5) birinde üç ve birinde beş girde olsa[912], bes[913] (6) bu sekiz girdeyi üçi ber-ā-ber ekl idüp (7) mihmān gitmelü olıcaḳ sekiz aḳça ʿaṭā (8) itse bu sekizden üç girdelüye ne-miḳdār[914] (9) ve beş girdelüye ne-miḳdār[915] aḳça vāḳıʿ olur[916], **[111a]** (1) dirler ise[917] çünki eşḫāṣ üç ve girdeler (2) sekizdür, üçi sekize ḍarb iderler ki yigirmi (3) dört olur[918]. Bes her biri ber-ā-ber ekl idicek (4) sekiz pāre yimiş olurlar[919]. Bu taḳdīrce[920] (5) mihmān üç girdelünüŋ bir pāresin[921] (6) ve beş girdelünüŋ yedi pāresin yimiş (7) olur[922]. Lāzım gelür ki aḳçanuŋ daḫı yedisi (8) beş girdelüye[923] ve birisi üç girdelüye (9) ola[924][925].

---

[907] (110a/5) ne-miḳdārdur: ne miḳdārdur Ç 65b/2.

[908] (110a/6) dirler ise: diseler Ç 65b/2.

[909] (110a/6) maḫrec ki: maḫrec-ki Ç 65b/2.

[910] (110b/1) üç-yüz ṭoḳsan altı: üç yüz ṭoḳsan altı Ç 65b/5-6.

[911] (110b/2) vāḳıʿ olur: olur Ç 65b/7.

[912] (110b/5) olsa: olup Ç 65b/9.

[913] (110b/5) bes: - Ç 65b/9.

[914] (110b/8) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 65b/11.

[915] (110b/9) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 65b/11.

[916] (110b/9) vāḳıʿ olur: deger Ç 66a/1.

[917] (111a/1) dirler ise: dirlerse Ç 66a/1.

[918] (111a/1-3) çünki eşḫāṣ üç ve girdeler sekizdür üçi sekize ḍarb iderler ki yigirmi dört olur: şaḫṣlaruŋ ʿadedini girdeler ʿadedine ḍarb idüp yigirmi dört ʿaded ḥāṣıl olur Ç 66a/1-2.

[919] (111a/3-4) bes her biri ber-ā-ber ekl idicek sekiz pāre yimiş olurlar: imdi yigirmi dörtden her biri sekiz pāre yiyicek Ç 66a/2-3.

[920] (111a/4) bu taḳdīrce: - Ç 66a/3.

[921] (111a/5) mihmān üç girdelünüŋ bir pāresin: mihmān üç girdelünüŋ bir pāresin yimiş olur Ç 66a/3-4.

[922] (111a/6-7) ve beş girdelünüŋ yedi pāresin yimiş olur: ki bunuŋ mihmān yedi pāresin yimiş olur Ç 66a/5.

[923] (111a/7-8) aḳçanuŋ daḫı yedisi beş girdelüye: aḳçanuŋ daḫı yedisi beş girdelüye dege Ç 66a/4.

[924] (111a/8-9) birisi üç girdelüye ola: biri üç girdelüye dege ki bunuŋ mihmān yedi pāresin yimiş olur Ç 66a/5.

[925] (111a/5-9) mihmān üç girdelünüŋ bir pāresin ve beş girdelünüŋ yedi pāresin yimiş olur lāzım gelür ki aḳçanuŋ daḫı yedisi beş girdelüye ve birisi üç girdelüye ola: mihmān üç girdelünüŋ bir pāresin yimiş olur lāzım gelür ki aḳçanuŋ daḫı yedisi beş girdelüye dege ve biri üç girdelüye dege ki bunuŋ mihmān yedi pāresin yimiş olur Ç 66a/3-5.

Mes'ele-i ḫāmis: Bir şaḫṣ bir şaḫṣa **[111b]** (1) altmış menn iki cins buġday virüp ednāsınuŋ (2) üç mennin bir aḳçaya ve aʿlāsınuŋ iki mennin (3) bir aḳçaya ṣatasın, diyü sipāriş idicek (4) cümlenüŋ bahāsı ki yigirmi beş aḳça olur. (5) "Baŋa getüresin" didükde nā-gāh buġday (6) ḳarışup yine didügi gibi beş mennin ikiye (7) ṣatduḳda bir aḳça ziyān idicek ol (8) ziyān neden olduġı maṭlūb olınsa[926] (9) anuŋ şarṭında yigirmi beş defʿada **[112a]** (1) ṣatılmaḳ var idi. Bu on iki defʿada (2) ṣatduġı-çün lāzım gelmişdür. Ammā beş mennin (3) ikiye alup gendüsi aʿlāsın ve ednāsın (4) tecnīs idüp üçin bire ve ikisin bire ṣatarsa (5) yine ol ḫüsrān çıḳar ve eger altmışuŋ (6) otuz altı mennin aʿlā ḳısmetden ḳılup (7) ikisin bire ve yigirmi dört mennin[927] ednā ḳısmetden (8) ḳılup üçin bire ṣatarsa ḫod yigirmi altı (9) defʿada ṣatmış olur.

Mes'ele-i sādis: **[112b]** (1) Eger bir miḳdār dervīşlerüŋ rubʿı şehre (2) deryūze çıḳup yine mekānlarına gelicek (3) evvel gelen bir aḳça ve ikincisi iki aḳça ve[928] üçünci- (4) -si üç aḳça ve ʿalā-haẕā[929]. Tamām olınca böylece (5) getürüp cümle aḳçayı cemāʿatuŋ küllīsine[930] (6) ber-ā-ber ḳısmet itdükde her birine beşer[931] aḳça (7) degse cümle eşḫāṣ ne-miḳdārdur[932], dirler ise[933] (8) maḫreci ebedā ikiye ḍarb idüp, ḥāṣılın daḫı (9) birinüŋ naṣībine, yaʿnī beşe ḍarb itdükden-ṣoŋra[934] **[113a]** (1) ebedā birin naḳṣ iderler ki otuz ṭoḳuz olur. (2) Dervīşlerüŋ rubʿı bu vāḳıʿ olur[935].

(3) **Mes'ele-i sābiʿ:** Ḳanḳı ʿadeddür ev<v>elki[936] (4) ikiye ve üçe ve dörde ve beşe ve altıya (5) *ḳısmet itdükde birer bāḳī ḳalup yediye* ḳısmet itseler tamām gelse[937], diyü ṣorarlarsa[938] (6) bir aḳall ʿaded ṭaleb iderüz ki anda nıṣf (7) ve ṣülṣ ve rubʿ ve ḫums ve süds bulına. Bes[939] (8) ol altmışdur. İmdi ol altmışı yediye (9) ḳısmet itseler dört faẕla

---

[926] (111b/8) maṭlūb olınsa: ṣorarlarsa Ç 66a/11.

[927] (112a/7) yigirmi dört mennin: yigirmi dördin Ç 66b/5.

[928] (112b/3) ve: - Ç 66b/9.

[929] (112b/4) ʿalā-haẕā: ʿalā-haẕe'l-ḳıyas Ç 66b/10.

[930] (112b/5) küllīsine: küllesine Ç 66b/11.

[931] (112b/6) beşer: beş Ç 66b/11.

[932] (112b/7) ne-miḳdārdur: ne ḳadardur Ç 67a/1.

[933] (112b/7) dirler ise: diseler Ç 67a/1.

[934] (112b/9) ḍarb itdükden-ṣoŋra: ḍarb itdükden ṣoŋra Ç 67a/2.

[935] (113a/2) dervīşlerüŋ rubʿı bu vāḳıʿ olur: imdi dervīşlerüŋ rubʿı bu olmaḳ lāzım gelür bu taḳdīrce küllesi yüz elli altı olur Ç 67a/3-4.

[936] (113a/3) evvelki: evvelki anı Ç 67a/5.

[937] (113a/5) tamām gelse: tamām gelür Ç 67a/7.

[938] (113a/5) ṣorarlarsa: ṣorsalar Ç 67a/7.

[939] (113a/7) bes: imdi Ç 67a/9.

ve altmışa bir daḫı **[113b]** (1) żam<m> idüp yediye ḳısmet itseler beş faẓla (2) vāḳıʿ olur. Çünki[940] beşi[941] dörde ḍarb idüp (3) ḥāṣılına bir daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra[942] yediye (4) ḳısmet itseler, nice rāst gelürse, beşi (5) altmışa ḍarb idüp ḥāṣıl-ı ḍarba[943] bir ziyāde (6) itseler[944], üç-yüz[945] bir olur ki yediye ḳısmet itseler, (7) rāst ve mādūnında olan aʿdāduŋ (8) her birine ḳısmet itseler birer ziyāde gelür.

(9) **Mes'ele-i ṯāmin:** Eger māl-ı mechūle **[114a]** (1) beş aḳça żamm idicek üç gendü ḳadar (2) olsa ol māl ne-miḳdārdur[946], diyü ṣorarlarsa[947] (3) üç gendü ḳadar olur didüklerinde ebedā (4) żamm olan ʿaded ikiye ḳısmet olına[948]. Ammā (5) dört gendü ḳadar oldı dinilür ise[949], (6) üçe ve beş gendü ḳadar oldı dinilürse (7) dörde ve ʿalā-haẕā ḳısmet olına ki ḫāric-i (8) ḳısmet māl-ı mechūl vāḳıʿ olur[950].

Mes'ele-i (9) **tāsiʿ:** Eger altundan ve gümüşden ve baḳırdan **[114b]** (1) mürekkeb bir sebīke ki beş dirhemi gümüş (2) ve[951] altı dirhemi baḳır ve yedi dirhemi altun (3) olsa, bes[952] bu sebīkeden bir ḫātem içün (4) sekiz dirhemin alsalar, bu taḳdīrce bunda (5) altun ne-miḳdār[953] ve gümüş ne-miḳdār[954] ve baḳır ne-miḳdār- (6) -dur[955], diyü ṣorarlarsa[956] vezn-i ḫātemi ki sekizdür (7) sebīkede olan ecnāsuŋ ʿale'l-infirād *miḳdārlarına, yaʿnī beşe ve altıya ve yediye* (8) ḍarb idüp ḥāṣıllarını yine (9) başḳa başḳa sebīkenüŋ miḳdārına, **[115a]** (1) yaʿnī on sekize ḳısmet eyleseler ḳısmetden (2)

---

[940] (113a/2) çünki: ve Ç 67a/11.

[941] (113b/2) beşi: bu beşi Ç 67a/11.

[942] (113b/3) ziyāde itdükden-ṣoŋra: ziyāde itdükden ṣoŋra Ç 67b/1.

[943] (113b/5) ḥāṣıl-ı ḍarba: ḥāṣılına Ç 67b/3.

[944] (113b/5-6) bir ziyāde itseler: bir daḫı ziyāde itseler Ç 67b/3.

[945] (113b/6) üç-yüz bir: üç yüz bir Ç 67b1.

[946] (114a/2) ne-miḳdārdur: ne ḳadardur Ç 67b/7.

[947] (114a/2) diyü ṣorarlarsa: diseler Ç 67b/7.

[948] (114a/3-4) ebedā żamm olan ʿaded ikiye ḳısmet olına: żamm olan ʿaded ebedā ikiye ḳısmet olsa Ç 67b/7-8.

[949] (114a/5) dinilür ise: dinilürse Ç 67b/9.

[950] (114a/7-8) ve ʿalā-haẕā ḳısmet olına ki ḫāric-i ḳısmet māl-ı mechūl vāḳıʿ olur: ve ʿalā-haẕā ḳısmet olına ki ḫāric-i ḳısmet māl-ı mechūl vāḳıʿ olur bu ṭarīḳ-i ṣāḥib-i kitāb iḫtirāʿındandur Ç 67b/9-11.

[951] (114b/2) ve: - Ç 68a/2.

[952] (114b/3) bes: pes Ç 68a/3.

[953] (114b/5) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 68a/4.

[954] (114b/5) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 68a/4.

[955] (114b/5-6) ne-miḳdārdur: ne miḳdār Ç 68a/5.

[956] (114b/6) ṣorarlarsa: ṣorsalar Ç 68a/5.

ḫāric olanlar ḫātemde olan ecnāsuŋ (3) miḳdārları olur[957] ve[958] eger şaḫṣuŋ[959] (4) ayda ṭoḳuz ve birinüŋ daḫı ayda altı (5) aḳça vaẓīfeleri olup bir ayda ikisine (6) ber-ā-ber ücret vāḳı‘ olıcaḳ her biri bir ayda (7) ḳaçar gün ‘amel itmiş olur, diyü su’āl (8) olınursa[960] ayuŋ ey<y>āmı ‘adedini ki otuzdur, (9) ikisinüŋ ücretleri cem‘ine ki on beşdür, **[115b]** (1) ḳısmet idüp ḳısmetden ḫāric olanı, ya‘nī (2) ikiyi altıya ḍarb idüp ḥāṣılı ki on (3) ikidür, ayda ṭoḳuz aḳçası olanuŋ (4) eyyāmı miḳdārıdur ve yine ikiyi ṭoḳuza (5) ḍarb idicek ḥāṣılı <ki on sekizdür> ayda altı aḳçası (6) olanuŋ ey<y>āmı miḳdārıdur[961]. İmdi bu iki (7) mes’ele ḳısmet-i ġuremā gibi erba‘a-ı a‘dād-ı (8) mütenāsibeye rāci‘lerdür[962].

Mes’ele-i ‘āşir: (9) Eger birden ona varınca ber-tevālī naẓm-ı **[116a]** (1) ṭabī‘īsi muḳteżāsınca vāḳı‘ olan a‘dāduŋ (2) her birinüŋ ‘ale’l-infirād ṣuverin cem‘ (3) itmelü olıcaḳ ne-miḳdār[963] olur, diyü ṣorarlarsa[964] (4) evvelin āḫirine, ya‘nī biri ona żamm idüp (5) āḫirinüŋ nıṣfın evvel ile āḫirüŋ cem‘ine[965] (6) ḍarb ideler ve eger beşden on yediye (7) varınca ne-miḳdār[966] olur, diseler beş ile[967] on (8) yediyi cem‘ idüp ḥāṣılına beşden on (9) yediye varınca olan a‘dāduŋ nıṣfını, **[116b]** (1) ya‘nī altı buçuġı ḍarb ideler ve eger yigirmi (2) ‘aded dilerüz ki anlaruŋ evveli üç olup (3) biri birinden tefāżulleri daḫı dörder olıcaḳ (4) anlaruŋ mecmū‘ı ne-miḳdār[968] olur, dirler ise[969] yigirmiden (5) birin naḳṣ idüp bāḳī ḳalanı daḫı tefāżule, (6) ya‘nī dörde ḍarb olup ḥāṣılına ‘aded-i evveli, (7) ya‘nī üçi żamm idicek yetmiş ṭoḳuz olur ki ‘aded-i (8) āḫir daḫı oldur. Bes[970] ‘aded-i evvelle ‘aded-i (9) āḫiri cem‘ idüp cümleyi nıṣf-ı ‘aded-i a‘dāda, **[117a]** (1) ya‘nī ona ḍarb idicek sekiz yüz yigirmi olur (2) ve hüve’l-maṭlūb ve eger ona varınca vāḳı‘ (3) olan efrādı cem‘ eyle, diseler nıṣf-ı ‘aşere (4) nefsine ḍarb

---

[957] (115a/3) miḳdārları olur: miḳdārıdur Ç 68a/9.

[958] (115a/3) ve: - Ç 68a/9.

[959] (115a/3) şaḫṣuŋ: bir şaḫṣuŋ Ç 68b/1.

[960] (115a/7-8) diyü su’āl olınursa: diyü ṣorarlarsa Ç 68b/4.

[961] (115b/4-6) ve yine ikiyi ṭoḳuza ḍarb idicek ḥāṣılı ayda altı aḳçası olanuŋ eyyāmı miḳdārıdur: - Ç 68b/8.

[962] (115b/8) rāci‘lerdür: rāci‘dür Ç 68b/9.

[963] (116a/3) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 69a/1.

[964] (116a/3) ṣorarlarsa: ṣorsalar Ç 69a/1.

[965] (116a/5) evvel ile āḫirüŋ cem‘ine: aŋa Ç 69a/3.

[966] (116a/7) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 69a/3-4.

[967] (116a/7) beş ile: beşle Ç 69a/4.

[968] (116b/4) ne-miḳdār: ne miḳdār Ç 69a/8.

[969] (116b/4) dirler ise: dirlerse Ç 69a/8.

[970] (116b/8) bes: pes Ç 69b/1.

olına ve eger ona varınca (5) olan ezvācı cemʿ eyle, diseler nıṣf-ı ʿaşereyi vāḥid ile[971] (6) yalīsinde olan ikinüŋ cemʿine[972], yaʿnī üçe (7) ḍarb ideler ve eger ona varınca olan (8) aʿdāduŋ her birini nefsine ḍarb idüp (9) cemʿ eyle, diseler elli beşi şülşi ʿaşereye **[117b]** (1) ebedā bir şülş daḫı żam<m> itmekle ki yedi olur, ḍarb (2) ideler ve eger ona varınca olan aʿdāduŋ (3) her birini yalīsinde olan ʿadede ḍarb idüp (4) cemʿ eyle, diseler elli beşi şülşān ʿaşerenüŋ (5) şülşān dirhemin ebedā naḳṣ idüp bāḳī ḳalan (6) altıya ḍarb ideler ve eger ona varınca (7) olan aʿdāduŋ her birini müka‟ab eyleyüp (8) cemʿ eyle, dirler ise[973] elli beşi nefsine ḍarb (9) eyleyüp cevāb vireler ve Allāhu aʿlem bi’ṣ-ṣavāb.

[118a] (1) Tamām-ı şod risāle-i Mürşidü’l-Muḥāsibīn

(2) Bi-ʿavni ʿināyet Rabbü’l-ʿālemīn[974] ez-dest-i

(3) Kātib ʿAlā’u’d-dīn Ceʿale Allāhu taʿālā

(4) Min zümretü’l-mü’minīn fī yevmü’d-dīn

(5) Āmīn.

(6) “Āmīn” diyen bu yirde belādan emīn ola

(7) Ḥīn-i nüşūrda daḫı ehl yemīn ola[975]

(8) Fī-evāḫir-i şev<v>āl el-mükerrem li-sene

(9) Sitte ʿaşeret ve tüsʿ mi’e

(10) Ḥicriy<y>e-i nebeviy<y>e[976]

[971] (117a/5) vāḥid ile: vāḥidle Ç 69b/6.

[972] (117a/6) cemʿine: ḫumsına Ç 69b/7.

[973] (117b/8) dirler ise: diseler Ç 70a/5.

[974] (118a/2) bi-ʿavni ʿināyet Rabbü’l-ʿālemīn: - Ç 70a/7.

[975] (118a/6-7) āmīn diyen bu yirde belādan emīn ola ḥīn-i nüşūrda daḫı ehl yemīn ola: - Ç 70a/8-9.

[976] Ç 70a/9-11’de ketebe kaydı için bk. Ek. 3.

III. BÖLÜM: TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIM

III.1. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarılmasında Dikkat Edilen Hususlar

1. Yanlış ve eksik yazıldığı düşünülen yazımlarda anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla çeviri yazıda üçgen ayraç < > içerisinde ekleme yapılan yerler burada da aynen gösterilmiştir.

2. Derkenarda yer alan yazımlar Türkiye Türkçesine aktarılarak ilgili yerde *italik* olarak verilmiştir.

3. Türkçede karşılığı uzun olan ve tam olarak tanımlanamamış terimler Türkiye Türkçesine çevrilmeden aktarılmıştır. Örnek: *ḍarb-ı hevāyī*, *nisbet-i hevāyi*.

4. Aktarımda anlam karışıklığına yol açmamak için eklenen açıklamalar ayraç ( ) içerisinde verilmiştir.

5. Matematiksel işlemlerde tespit edilen yanlışlar aktarımda düzeltilerek verilmiştir.

6. Çeviri yazıda görseli verilen matematiksel işlemler, aktarımda yazıya geçirilerek gösterilmiştir.

III.2. Metnin Türkiye Türkçesine Aktarımı

[1b/1] Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla <başlarım> ve güvenim O'nadır.

[1b/2-7] Hamd; tek, eşsiz, hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, eşten ve sayıdan arınmış olan Allah'adır. O Allah ki; denizlerin ve nehirlerin ölçüsünü; dağların, ağaçların ve taşların ağırlıklarını da bilir. Eksiklikten ve yok olmaktan uzaktır. Hululden, intikalden, ittisalden ve infisalden de arınmıştır. [1b/8-9] Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, o birdir, ortağı yoktur, görünmeyeni de görüneni de bilendir, [2a/1-5] sözü dinlenen büyüktür ve ben yine şahitlik ederim ki söylediklerinde sadık olan nebi, yapıp ettiklerinde övülmüş ve ahlakından razı olunmuş Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir. Allah'ın salatı onun ve -en hayırlı aile ve ashap olan- ailesinin üzerine olsun.

[2a/6-9] Bundan sonra riyazi ilminin en şereflisi, akıl sahiplerine göre "yılların sayısı ve hesabı" gereğince hesap ilmi olduğunu bil. Hatta bazı bilginler [2b/1-5] "Din ilmi dışında bütün ilimler vezir gibidir, hesap ilmi padişah gibidir" diyerek aktarmışlardır. Şimdi buna göre bu ilimde de faziletin var olduğu güneşten daha parlak ve dünden daha açık olup aynı soydan [2b/6-9] birçok kimse bu ilme başlayınca bu ilmin zorluğu bazısına Allah'ın lütfuyla açılıp bazısına açılmaması büyük ihtimaldir. Bu yüzden [3a/1-4] bu ilimde olan kitapların bazısı Arapça ve bazısı Farsça olduğundan öncekiler ve sonrakilerin her biri anlaşılması zor şeyler biriktirmişlerdir ve Rum ilinde en çok kullanılan (dil) kendi dili [3a/5-9] Türkçedir. Öyleyse bu Türk dilinde daha güzel bir kitabın bugünkü zamanda talep edilmesi ve istenmesinden dolayı eski ilim sahipleri ve sonra gelen fazilet sahiplerinin kitaplarındaki zorluğa bakılarak bu türden eserler [3b/1-5] gerekli ve güvenilirdir. En güzel ve en kolay yöntemle seçilip çevrildi ve bu kitaba "Saymanların Kılavuzu" diye ad konularak giriş, iki makale ve son bölüm üzerine kuruldu. Fakat bu ilme istekli [3b/6-9] ve rağbet etmiş olan şerefli kişinin ve güzellik sahibi varlıkların nur dolu gözü bu tam ve eksiksiz içerisinde olan kısa bilgiye de sahip olursa sorumlu tutulandır ki bu kitabı yazan [4a/1-4] ve çeviren kulların en zayıfı Kâtib Alauddin fakirini de Âlemlerin Rabbi hayır duasından eksik etmesin.

Giriş: Sayıların tanımı, görünüşleri, sayı değerleri ve basamaklarını açıklar. Hesap ilminin iki tür olduğunu bil: Birine bilinen hesap, diğerine [4a/5-9] bilinmeyen hesap denir ve bunların da her biri üçer bölümdür; bilinen hesap çarpma, bölme ve orandır; bilinmeyen [4b/1-5] hesap dört orantılı sayı, çift yanlış hesabı ve cebir ve mukabeledir; bu ilim bilinmeyen sayıların herhangisi olursa ona özgü bilinen özelliklerinden kural üzerine çözümünün yöntemini açıklayan bir ilimdir. Öyleyse buna göre [4b/6-9] bu

ilmin konusu sayı olur. Fakat âlimlerin kimisi (için) bir, sayıdandır ve ilk sayı odur, kimisi (için bir), sayıdan değildir; "ilk sayı ikidir" diye anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Çünkü [5a/1-5] sayı birimlerden oluşur ve iki kenarın toplamının yarı miktarının sayısı olması gereğince bir, sayıdan sayılmaz ve birin sayıdan sayılmaması büyük bilgin Pisagor'un sözü üstüne benzersiz görüldüğü içindir. [5a/6-9] Bu yüzden her zaman <sayıyı> kendi katına çarpsa veya bölseler değişiklik belirtmez. Fakat bu durum diğer sayılarda mevcut olsa türlü türlü görünüşler ortaya çıkar. Örneğin, [5b/1-5] tam sayılardan olan sayıyı, iki katına veya başka sayıya çarpsalar fazla, bölseler eksik olmaktadır. Fakat kesirlerden <oluşan sayı> olsa çarpmada eksik, bölmede fazla olmaktadır ve tek sayıdan olmadığı (için) [5b/6-9] aykırı değildir. "Bütün sayıların temeli, başlangıcı, dönülecek yeri ve çevresi olduğuna (göre) sonuç olarak -Allah'a benzetmeksizin- O Dünya'nın başlangıcı, dönüldüğü yeri ve çevresi iken Dünya'nın dışındadır" denir. Ancak [6a/1-5] o sayılardan da olan gerçek budur. Çünkü "sayı, sayma ve onun birimlerinden oluşur, onun dışında kalan kısma dâhil olmaz" diyenler doğrudur. Fakat birden birlik istenilen o topluluktur, onlar üzerinde tartışmak uygun değildir. [6a/6-9] Yalnız terimlerle söylenirse mümkündür. Ne zaman ki birliğe artık sayı kendini gösterirse ona tek sayı denir. Ancak sayıya kendini gösterince ona sayılmış denir. Birliğin kendi tanımı [6b/1-4] budur: "Birlik, bir şeye uygulandığında onunla bölünmeden kalan ölçüttür". Öyleyse eğer tek olup ondan yazılanlar ne vakit eksiksiz olursa, yani kendisinden fazla bir toplama [6b/5-9] bağlanmazsa ona tam sayı denir, eğer bağlanırsa ona kesir denir ve tamlayan kesir olan sayıya payda denir. İkide bir gibidir, bire yarım, ikiye payda denir ve sayıların görünüşü için Hint âlimleri dokuz şekil [7a/1-4] seçmişlerdir, o şekiller bunlardır:

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 ve hepsi sayıların sayı değerleri bu dokuzluk şeklin adlarıdır. Örneğin, yedinin sayı değeri yine yedidir, [7a/5-9] yetmişin de birinci derecesinde adı olduğu için yedidir; yedi yüzün, yedi binin ve yetmiş binin de odur ve bunun üzerinedir. Birleşik sayılara gelince örneğin, bu dokuzluk şeklin her birinde basamak göz önünde bulundurulursa bu toplam [7b/1-4] dokuz bin sekiz yüz yetmiş altı kere yüz bin ve elli dört bin üç yüz yirmi bir olur. Öyleyse, eğer bu toplamın sayı değeri istenilirse her birinin payı toplanarak kırk beş olur. [7b/5-9] Kırk beş daha toplanınca dokuz olur, bu dokuzluk şeklin sayı değeri budur ve sayıların basamaklarının sınırı ve sonu yoktur. Ancak kuralı üç tanedir: Birincisine **birler basamağı**, ikincisine **onlar basamağı**, üçüncüsüne **yüzler basamağı** [8a/1-5] denir ve her üç basamağa bir devir denir. Fakat ikinci devir başlayınca onun birler basamağına binler ve üçüncü devrin birler basamağına milyonlar denir. Şöyle ki ardışık olarak her

bir devrin birincisine bir binler ekleyip ikincisini [8a/6-9] ve üçüncüsünü de bağlı binle ve aynı zamanda birinci devrin adlarıyla söz ederler. Sonuç olarak ikinci devrin ikincisine on binler ve üçüncüsüne yüz binler denir. [8b/1-4] Söz edilen dokuzluk şeklin birisi söz edilen basamakların birinde mevcut olduğu zaman o şeklin ve o basamağın isimleriyle bahsedilmeyince o şeklin niceliği belli olmaz. [8b/5-9] Örneğin, yedinin payı onlar basamağında olsa yedi kere on ve yedi on demek olurdu. Fakat bu mizaç ifadesine uygun olmamasından iki ona "yirmi", üç ona "otuz", yedi ona "yetmiş" ve dokuz ona [9a/1-5] "doksan" diye isimler seçerek ikinci basamağın dokuzluk şeklin görünüşünü bu yolla ifade ettiler. Çünkü basamakların bir bölümünde bu adlar da gereklidir, yetmiş kere bin diyeceği yerde yetmiş bin derler. Kaldı ki yetmiş bini bir yere yazmak isteseler [9a/6-9] basamakların ezberlenmesi için bir küçük daire seçmişlerdir, ona sıfır derler, görünüşü de budur:

0

Öyleyse yetmiş binin altında mevcut olan basamakların her biri için; [9b/1-5] yani binler basamağı, yüzler basamağı, onlar basamağı ve birler basamağı için yedinin görünüşü on binler basamağında belli olana kadar birer sıfır yazmak gerekir, görünüşü de budur:

[9b/6-9]

7000.

O hâlde sayıların oluşumunda geçen sözlerin sınırı ve sonu yoktur. Onları açıklamaya bu kısaltılmış bilgi dayanaklı değildir. Fakat şu kimselerde doğru huy ve [10a/1-5] doğru akıl olup bu ilimden de nasibi olsun. Bu kısaltılmış bilginin içinde olanları uygun yöntemle bildikten sonra o kapsamlı kitaplarda geçen zorluklar Allah'ın yardımıyla ona açıldığında hiç şüphe yoktur ve doğruyu en iyi Allah bilir.

[10a/6-9] **İlk makale:** Hesabın yöntemini açıklar ve bu makale iki bölümden oluşur.

İlk bölüm: Tam sayıların hesaplanmasını açıklar ve bu kısım altı kuraldan oluşur:

[10b/1-5] **Birinci kural:** Sayıların toplamını açıklar. Toplamadaki amacın bir miktar sayıyı bir miktar sayı üzerine eklemek olduğunu bil. Yöntemi de şudur: Artırılan ile artanı bir yere paralel yazarlar. Sonra altlarına bir çizgi [10b/6-9] çekip sağ tarafından birler basamağında olan rakamları basamaklarından itibaren toplamaya başlarlar ve toplam sonucun birler basamağını altına yazarak onlar basamağının sayı değerini akılda tutarlar. Ondan sonra [11a/1-5] onlar basamağını toplayınca akılda tutulanı ona eklerler ve eğer çıkan sonuçta onlar basamağı olmazsa hiçbir şey akılda tutmayıp

hemen çıkan sonucu yazarlar. Fakat çıkan sonucun birler basamağında artık sayı olmayıp yalnız onlar basamağında olursa birler basamağının altına **[11a/6-9]** sıfır yazıp onlar basamağının sayı değerini akılda tutarlar ve sol taraf toplanınca ona eklerler; eğer ekleyince sayı bulunmazsa hemen sayı değerinin görünüşünü yazarlar geri kalanını da **[11b/1-4]** bu bahsedilen yöntem üzerine işlem yaparlar, görünüşü budur:

936

127

1023

Örneğin, dokuz yüz otuz altıya yüz yirmi yedi daha ekleyince bin altmış üç olur **[11b/5-9]** ve her bir işlemin yanlışına ve doğrusuna şahit olmak için bir sağlama seçmişlerdir. Öyleyse bu bahsedilen işlem yanlış veya doğru üzerine midir, bilinmek istense artırılan ile artanı sayının sayı değerlerinin toplamı ondur ve onun sayı değeri de birdir, **[12a/1-5]** sağlamasını yapıp akılda tutarlar. Ondan sonra toplam sonucun sayı değerini de kabul ederler. Eğer akılda tutulan eşitse işlem doğrudur, böyle olmazsa olmaz. Çünkü bu işlemde çıkan sonucun sağlaması da tektir. Bilindi ki işlem doğruymuş.

[12a/6-9] İkinci kural: Çıkarmayı açıklar. Çıkarmadan istenilen şeyin bir miktar küçük sayıyı bir miktar büyük sayıdan eksiltmek olduğunu bil. Şu şart üzerinedir: Eksilenden sonra kalanla çıkan **[12b/1-5]** toplanınca toplam sonuç eksilene eşit olur. Yöntemi de şudur: İki sayıyı bir yere paralel yazıp her bir rakamı bir rakamdan basamağı dikkate alarak sol tarafından eksiltmekle **[12b/5-9]** başlarlar. Eğer eksilenden hiçbir şey geri kalmasa eksilenin üzerine bir küçük çizgi çekerler; eğer geri kalırsa o çizginin üzerine yazarlar. Ondan sonra sağında olan sayıyı, yine karşısında eksilenden **[13a/1-5]** eksiltirler. Eğer karşısında sayı olmasa veya sayı olursa, çıkandan daha küçük olursa sol tarafında olan sayıdan birini alıp ve onun üzerine çizgi çekip geri kalanın üstüne yazarlar; eğer o sayı yalnız bir ise üzerine **[13a/6-9]** çizgi çekip ona on derler. Buna göre çıkanın karşısında sayı varsa ona ekleyip toplamından çıkanı eksiltirler ve geri kalanın, çıkanın karşısında olan şeklin üzerine **[13b/1-4]** çizgi çekip o çizginin üstüne yazarlar; eğer çıkanın karşısında sayı yoksa çıkanı hemen o ondan eksiltirler. Kalanını çıkanın karşısında olan sıfırın üzerine **[13b/5-9]** yazıp yine sağında olan sayıyı, bahsedilen (yöntem) gibi işlem yaparlar. Eğer sağında olan sayı bir basamak daha ileride bulunursa ve aynı hizasında eksilen de çıkandan daha küçük olup, solunda olan sayı da eksilecek sayının **[14a/1-5]** üstünde iki basamak ileri, yani sol tarafın yüzler

basamağında bulunursa birini alıp yüz denir ve doksanın onlar basamağında olan sıfırın üstüne yazıp, geri kalan ondan çıkanı eksiltip açıklanan yöntem üzere [14a/6-9] işlem yaparlar. Fakat çıkanın üstünde, sol tarafında olan çıkan sayı birler basamağında varsayılınca o binler veya on binler basamağında bulunursa birini alıp dokuz binin [14b/1-3] binler basamağında, dokuz yüzün yüzler basamağında ve doksanın onlar basamağında yazarak geri kalan ondan çıkanı eksiltirler. [14b/4-9] Örneğin, kırk beş bin altı yüzün yirmi beş bin altı yüz dokuzu eksiltince geriye on dokuz bin dokuz yüz doksan bir kalır, görünüşü de budur:

1

29991

45600

25609

Bu işlemin sağlaması hakkında çıkanın sayı değeri dörttür, eksilenin sayı değerinden ise altıdır, [15a/1-5] çıkarınca iki kalır, akılda tutarlar. Çünkü geri kalanın da sayı değeri ikidir, işlem doğruluk üzerinedir. Fakat çıkan sayının sayı değeri, eksilen sayının sayı değerinden fazla olursa veya ikisinin de sayı değerleri eşit olursa buna göre eksilenin [15a/6-9] sayı değerine sürekli olarak dokuz daha ekleyip çıkanın sayı değerini ondan eksilttikten sonra geri kalanı akılda tutarlar.

Üçüncü kural: Çarpmayı açıklar. Bir miktar sayıyı, [15b/1-5] bir miktar sayıya çarpmaktan istenilenin iki sayının birisini o birinin sayısı miktarınca iki katını almak olduğunu bil. Şu şartladır: İki çarpılandan birinin üçüncü sayısına, yani çarpım sonucuna oranı nasılsa birin de son çarpılanı o şekilde olur. [15b/6-9] **Örneğin**, üçü dörde çarpınca on iki olur. Öyleyse üçün on ikiye oranı dörtte biri olmaktadır. Birin de dörde o şekildedir veya dördün on ikiye oranı nasılsa birin [16a/1-4] de üçe o şekildedir ve bu işlem iki türdür: Birine basit çarpma ve birine birleşik çarpma derler. Fakat basit çarpma da iki türdür: Biri birler basamağını birler basamağına ve biri [16a/5-9] birler basamağından başka basamaklarda olan sayıları tekrar ederek birini diğerine çarpmaktır ve bu konuda bütün yöntem şudur: Eğer çarpılan ve çarpan da bir olsa çarpım yine aynı şekilde bir olur; eğer çarpılan [16b/1-5] iki olursa çarpım çarpanın iki katı olur; eğer çarpılan üç olsa çarpanın iki katını üstüne eklerler; eğer dört olsa çarpanın iki katını iki kat ederler ve eğer beş olsa [16b/6-9] çarpanın her birini onla çarparak yarıya bölerler. **Kaldı ki** iki çarpılan toplandığı sürece sonuç ondan fazla olursa toplamın onunu eksilttikten sonra geri kalanın her birini on [17a/1-5] kalursa yüz, dört kalırsa her birini binle çarparlar.

Örnek: Yetmişi sekiz yüze çarpmak istenirse sayı değerleri yedi ile sekizdir; birbirine çarparlar, elli altı olur, akılda tutarlar. Ondan sonra [17a/6-9] çarpılan ve çarpanın sayı basamaklarının sayısı beştir, birini çıkarınca geriye dört kalır. Öyleyse buna göre akılda tutulanın birler basamağının her birini binle çarpınca elli altı bin [17b/1-5] olur diye cevap verirler.

Kaldı ki birleşik çarpma: Bu da iki türdür: İki çarpılanın onlar basamağının tekrarlı olması veya tekrarlı olmamasıdır. Eğer tekrarlı olmazsa birinin birler basamağı diğerine eklenip toplamın her birini [17b/6-9] de onla çarparak akılda tutarlar veya iki sayıyı birbirine ekleyip toplamdan onunu eksilttikten sonra her birini onla çarparak akılda tutarlar, ikisi de birlikte uygundur. Ondan sonra birler basamağını [18a/1-5] birbirine çarpıp çıkan sonucu akılda tutulana eklerler.

Örnek: Eğer on sekizi on dörde çarpmak istenirse birinin birler basamağını diğerine ekleyip veya iki çarpılanı toplayıp onunu çıkarınca yirmi iki olur [18a/6-9] ve bunun her birini onla çarpıp akılda tutarlar ve iki yüz yirmi olur. Ondan sonra birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana ekleyince iki yüz elli iki olur.

Kaldı ki [18b/1-5] iki çarpılanın onlar basamağı tekrarlı olursa eşit veya zıt olmaktan ibarettir. Eğer eşit olsa birinin birler basamağı diğerine eklenip toplamı diğerinin onlar basamağı sayı değerine çarpıldıktan sonra çarpım sonucunun her birini [18b/6-9] onla çarpıp akılda tutarlar. Ondan sonra ikisinin de birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana eklerler.

Örnek: Eğer otuz beşi otuz yediye çarpmak istenirse [19a/1-3] birinin birler basamağını diğerine ekleyince kırk iki olur ve onlar basamağının sayı değerini de kırk ikiye çarpınca yüz yirmi altı olur. [19a/4-9] Öyleyse bunun da birler basamağının her biri onla çarpıldığı sürece akılda tutulan bin iki yüz altmış olur, ikisinin birler basamağını da birbirine çarpıp akılda tutulana ekleyince toplam bin iki yüz doksan beş olur ve istenen budur; **eğer** zıt olsa sayısı fazla olanın [19b/1-5] onlar basamağının sayı değerini, sayısı eksik olanın toplamına çarpıp, birler basamağını da yine eksik olanın onlar basamağının sayı değerine çarpıp ikisinin de çarpım sonucunun toplamından sonra her birini onla çarparak akılda tutarlar. Ondan sonra [19b/6-9] ikisinin de birler basamağını birbirine çarpıp akılda tutulana eklerler.

Örnek: Eğer otuz beşi kırk altıya çarpmak istenirse kırkın sayı değerini otuz beşe [20a/1-5] çarparlar, yüz kırk olur; altıyı da otuzun sayı değerine çarpıp çıkan sonucunu ona eklerler, yüz elli sekiz olur ve yüz elli sekizin de her birini onla çarpınca akılda tutulan bin beş yüz seksen olur. [20a/6-9] Ondan sonra altıyı beşe çarpıp çıkan sonucu

akılda tutulana eklerler, bin altı yüz on olur, istenen budur **ve eğer** yetmiş ikiyi yüz yirmi beşe çarpmak [20b/1-5] istenirse yine hemen bu kural üzerine yetmiş ikiyi yirmi beşe çarparak sonucu bin sekiz yüz olur, akılda tutarlar. Ondan sonra yetmiş ikinin her birini yüzle çarparlar, yedi bin iki yüz olur. Bunu da akılda tutulana [20b/6-9] ekleyince dokuz bin olur. **Fakat** yüz yetmiş ikiyi yirmi beşe çarpmak istenirse bahsedilen yöntem üzerine yetmiş ikiyi yirmi beşe çarptıktan sonra yirmi <beşin her birini yüzle> [21a/1-3] çarpıp akılda tutarlar. Ondan sonra iki çarpılanın her birinden ona ulaşınca fazla olanı birbirine çarpıp sonucunu akılda tutulana eklerler. [21a/4-9]

Örnek: Eğer yedi kere sekiz ne kadar olur, deseler yediyi sekize ekleyip onunu çıkarınca geriye beş kalır. Öyleyse bunun da her birini onla çarpınca akılda tutulan elli olur. Sonra yediden ona ulaşınca üç ve sekizden ona ulaşınca ikidir, birbirine çarpıp sonucunu [21b/1-4] akılda tutulana ekleyince elli altı olur ve istenen budur. **Fakat** birler basamağından başka basamakları yetmişle yüz gibi, iki yüzle sekiz yüz gibi ve yedi binle sekiz gibi olsun, hemen çarpılanın [21b/5-9] ve çarpanın sayı değerini alıp bahsedilen yöntem üzerine işlem *yaptıktan sonra akılda* tutarlar. Sonra iki çarpılanın basamaklarının sayısını toplayıp toplamdan birini çıkarırlar. Eğer geriye iki kalırsa akılda tutulanın birler basamağının her birini on ve [22a/1-5] üç (tane) beşin her birini yüzle çarparlar. Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır. Artık bu bahsedilen yöntemin kâğıt ve kaleme ihtiyacı yoktur. Hemen bir kerede sağlam mizaç ve doğru akılla sonuç çıkarılır. [22a/6-9] Çünkü buna ḍarb-ı hevāyī derler. **Kaldı ki** önce kâğıt üzerine yazmakla öğrenilir. Yöntemi şudur: Çarpılan ve çarpanı bir yere paralel yazarlar, altlarına [22b/1-4] bir çizgi çekerler, birinin basamaklarında olan sayıları diğerinin basamaklarında olan sayılara birer birer basamakları takip ederek çarpıp her birinin sonucunu altına [22b/5-9] yazarlar.

Örnek: Eğer yetmiş ikiyi yüz yirmi beşe çarpmak istenirse çarpılanla çarpanı bir yere paralel yazarlar, görünüşü budur:

72

125

Ondan sonra çarpılanın birler basamağı [23a/1-5] ikidir, beş olan çarpanın birler basamağına çarpıldıktan sonra çarpım sonucu on olur. Öyleyse çarpılanın birler basamağı karşısında çizginin altına bir sıfır yazıp onun sayı değeri birdir, akılda tuttuktan sonra [23a/6-9] yine o ikiyi çarpılanın onlar basamağında olan ikiye çarpıp sonucuna akılda tutulanı eklerler, beş olur. Ardından sıfırın soluna o beşi de [23b/1-6]

yazdıktan sonra yine o ikiyi çarpa<nın> yüzler basamağında olan bire çarpıp sonucunu beşin soluna yazarlar, görünüşü budur:

72

125

250

Ondan sonra çarpılanın onlar basamağında olan yediyi çarpanın birler basamağında olan beşe çarpınca [23b/7-9] otuz beş olur. Sonra otuz beşin birler basamağını çarpılanın onlar basamağının hizasına yazıp onlar basamağının sayı değerini de akılda tuttuktan sonra [24a/1-5] yine o yediyi çarpanın onlar basamağında olan ikiye çarpınca sonucuna akılda tutulanı eklerler, on yedi olur. Ardından yediyi beşin soluna yazıp onun da sayı değerini akılda tuttuktan [24a/6-9] sonra o yediyi yine çarpanın yüzler basamağında olan bire çarparak sonucuna akılda tutulanı eklerler, sekiz olur. Sonra sekizi de yedinin soluna yazdıktan sonra [24b/1-6] çıkan sonuçları toplayınca çarpım sonucu dokuz bin olur, görünüşü budur:

72

125

250

8750

9000

Fakat bu işlemin sağlamasının da yöntemi şudur: İki çarpılanın sayı değerleri birbirine çarpılarak (onu) akılda tutarlar [24b/7-9] ve çarpım sonucunun sayı değerini görünce akılda tutulana uygunsa güzel, böyle olmazsa olmaz, bu şekilde anla.

Dördüncü kural: Bölmeyi açıklar. [25a/1-5] Bir miktar sayıyı bir miktar sayı üstüne bölmek<ten> oluştuğunu bil. Üçüncü sayı istemekten onun bölünenin oranı yine birin bölenine olduğu gibi olur veya birin [25a/6-9] ona oranı yine bölenin bölünene olduğu gibi olur ve eğer onu bölene çarpsalar çarpım bölünene eşit olur. Çünkü bölmenin temeli bölenin katsayısından bölünende [25b/1-5] olan niceliğin hünerine hâkim olmaktır, belki bir tam sayının payını istemektir ve bu, çarpmanın tersidir. Bu yüzden bölme ayırma ve ikiye bölmeden; çarpma, birleştirme ve iki katını almadan meydana gelmiştir. Aslına bakılırsa bölmeyle [25b/6-9] oran hemen aynı kavramdır. Ancak bölünen bölenden büyük olsa onun üstüne "bölme" adını koyuverirler, eğer küçük

"olsa" oran diye ad verirler. **Öyleyse** ḳısmet-i hevâyîde **[26a/1-5]** bütün yöntem şudur: Basit sayılardan çok büyük sayı isteriz, onu bölene çarpınca bölünene aynı değerde gelir ya da bölünenden küçük olur. Aynı değerde geldiğinde bölenin her birine olacak **[26a/6-9]** pay odur ama eksik olduğunda çarpım sonucunu bölünenden çıkardıktan sonra kalanına bakarlar. Eğer bölünenden fazlaysa yine bahsedilen gibi işlem yaparlar, **[26b/1-5]** eğer eksikse bölünenden ona oran verirler, şu oranla birden (sayı) alıp ilk kaynağa, *yani basit sayılardan varsayılacak sayıya* eklerler; bu toplam bölüm oluşur, bir tam sayının payıdır ve eğer birin bölene **[26b/6-9]** oranı olduğu miktar bölünenden alsalar yine hemen aynı şekilde oluşur, büyük kısımlarda bu daha kolaydır.

Örnek: Yüz yirmi biri beşe bölünce bahsedilen **[27a/1-4]** gibi basit sayılardan istenen sayıların en büyüğü yirmidir, beşe çarpınca çarpım yüzdür, bölünenden çıkarınca geriye yirmi bir kalır. Ondan sonra yine **[27a/5-9]** bahsedilen gibi o da adı geçen tarzda işleme kabul olunana kadar basit sayılardan bir büyük sayı daha isteriz. Öyleyse o da dörttür. Sonra dördü beşe çarpıp sonucunu yirmi birden çıkarınca geriye bir **[27b/1-5]** kalır ve o bire de bölenden oran verince beşte bir olur. Buna göre bir tanesinden o kadar alıp yirmi dörde ekleyince bölenin her birine yirmi dörder ve beşte bir düşer. **Kaldı ki [27b/6-9]** yüz yirmi biri beşe kâğıt üstüne kalemle yazıp çözümü istense görünüşü budur:

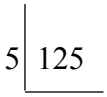

Öyleyse bölünenin basamaklarından itibaren **[28a/1-5]** sol taraftan başlarlar; yani yüzler basamağına bakarlar. Çünkü doğruluk üzerine birden beşe (oran) vermek mümkün değil<dir>. Bu durumda sağında olan ikiyi birler basamağından ve onu (bir sayısını) onlar basamağından kabul ederek on ikiden beşe ne kadar pay düştüğünü görürler. **[28a/6-9]** Buna göre on ikiden beşe üçer (tane) değil, ikişer (tane) düşer. Şüphesiz ikiyi on ikinin altında birler basamağını aynı hizasına yazıp beşe çarptıktan sonra on olur ve bu onu on ikiden çıkarınca **[28b/1-4]** geriye iki kalır. Öyleyse onun üstüne bir çizgi çekip yirmi birden beşe ne kadar düştüğünü görürler. Buna göre yirmi birden de beşe dörder (tane) düşer, beşer (tane) düşmez. Elbette dördü yirmi **[28b/5-9]** birin birler basamağını aynı hizasına yazıp beşe çarpınca yirmi olur. Bunu yirmi birden çıkarınca geriye bir kalır. Yirminin de üstüne bir çizgi çekip geri kalan biri beşe oranlayınca beşte biri oluşur. Bu şekilde anlayıp **[29a/1-5]** karşılaştır, görünüşü de budur:

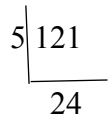

Bunun da sağlaması hakkında bölenin ve bölümün sayı değerlerini birbirine çarpıp kalan varsa çarpım sonucuna ekledikten sonra toplamının [29a/6-9] sayı değerini akılda tutarlar, eğer kalan yoksa hemen çarpım sonucunun sayı değerini akılda tutarlar. Ondan sonra bölünenin sayı değerini görürler. Eğer akılda tutulan eşitse iyi ve böyle olmazsa olmaz.

[29b/1-5] **Beşinci kural:** Oranlamayı açıklar. Orandan kasıt *ister tam sayılardan bahsedilsin ister kesirlerden*, bir sayı bulmaktır, onun bire oranı yine oranlananın orantılana oranı olduğu gibi olur. Örneğin, on beşin beşe [29b/6-9] oranı nasıl olduğu istense tam sayılardan bir sayı buluruz, onun oranı bire aynı şekilde on beşin beşe olduğu gibi olur. Öyleyse o sayı üçtür. [30a/1-5] Çünkü on beşin beşe oranı üç katıyla olmaktadır, üçün de bire o şekildedir. Onun için beşi on beşe oranlayınca o beşte üçleme ortaya çıkar. Yani beş, on beşin üçte biri olur. [30a/6-9] Ama on beşi beşe oranlayınca on beş o beşin üç katı olur. Bütün sayıları bu konuda üç parçaya ayırmışlardır: Birine **birinci**, [30b/1-5] birine **ikinci**, birine **ortak** dendiğini bil. **Birinci** şudur: Hiçbir sayı dokuz kesirden ve onlardan yazılanlardan ona kesir bulunmaz. Bu türe irrasyonel de denir **ve ikinci** bunun tersi olur. Bu türe rasyonel kesir [30b/6-9] de denir. **Ortak ise** birinciyi ikinciye çarpmakla sonuçlanır. Ancak birkaç sayı buna dokuz kesirle ve onlardan yazılanlarla kesir oluşur ve birkaç sayı [31a/1-5] kesir parçalarıyla kesir olur. Buna göre bir miktar sayı irrasyonel, rasyonel veya ortak sayı sınıfından mıdır, bilmek istense o sayı onda dokuz kesirden veya ondan yazılanlardan kesir bulunmazsa *kendisinin irrasyonel olması kararlaştırılmıştır*. *Kaldı ki bulunursa* o, [31a/6-9] rasyonel veya ortak sayı olmasından ibarettir. Ama ortak olanı fark edince bütün yöntem şudur: O sayıyı daha büyük paydanın üstüne bölerler [31b/1-5] ve bölümün de büyük paydasını bulup onu da öylece bölerler. Bölümü ikinci olan ilk sayı oluşur ve ilk bölenle ikinci böleni birbirine çarpınca çarpım sonucu ikinci sayıdan [31b/6-9] meydana gelir.

Örnek: Eğer yüz otuz iki neden bileşik sayı olduğu (bilmek) istense kesirlerinden paydası büyük olan altıda birdir. Öyleyse <yüz otuz ikiyi> altıya bölünce bölüm yirmi iki olur [32a/1-5] ve yirmi ikinin de kesrinin paydası ikidir. Yani yirmi ikide yarısının paydasından ayrı payda yoktur ve yirmi ikiyi de ikiye bölünce bölüm on bir olur, ilk sayı da budur. Ondan sonra [32a/6-9] ikiyi altıya çarpınca sonucu on iki olur, ikinci sayı da budur. Öyleyse bilinen; yüz otuz iki, on biri on ikiye çarpmaktan bileşik

sayıymış. [32b/1-5] Bu durumda bu türün aşağısında mevcut olan sayıların bazısı buna dokuz kesirle ve onlardan yazılanlarla bazısı da kesir parçalarıyla kesri bulunur. **Fakat** yüz yirmi, ikiyi altıya çarpıp sonucunu onla [32b/6-9] çarpmakla olur. Bu türün aşağısında mevcut olan sayıların her birisinin ana dokuz kesirle ve onlardan yazılanlarla *oranı olması, yani her birinin ona* kesri bulunması kararlaştırılmıştır. Öyleyse buna göre [33a/1-5] anlayıp karşılaştır.

Altıncı kural: Karekök çözmenin yöntemini açıklar. Her sayıyı kendisine çarpsalar bu değerle hesap dairelerinde ona karekök ile alan hesabında "kök", cebir ve mukabelede "şey" diye ad verirler [33a/6-9] ve sonucuna "tam kare", "kare" ve "bilinmeyen niceliğin karesi" dendiğini bil. Çünkü bir miktar sayının karekökü istenilse o sayıyı yazıp sağ tarafından birine "karekök", diğerine "karekök olmayan sayı" [33b/1-5] diyerek karekök denilene bir işaret verirler.

Örnek:

. . .

4 6 3 7 6 1

Eğer bu yazılmış sayının karekökü istenilse birler basamağından bir sayı isteriz, on binler basamağında [33b/6-9] olan işaretin üstünde ve paralelinde altına yazıp birbirine çarpınca kırk altıdan fazla olmasın. Öyleyse o sayı altıdır. Sonra altıyı [34a/1-5] bahsedildiği gibi yazıp birbirine çarpınca sonucu otuz altı olur, kırk altıdan çıkarırlar, geriye on kalır. Ondan sonra üstte olanı altta olana ekleyip altta olanı bir basamak sağ tarafa aktarırlar, görünüşü [34a/6-9] budur:

6

. . .

4 6 3 7 6 1

1

6

1 2

Sonra yine birler basamağından bir sayı isterler, sonunda yüzler basamağında olan işaretin üstüne ve altına yazıp [34b/1-5] üstte olanı altta olanın toplamına çarpınca çarpım sonucu bin otuz yediden fazla olmasın. Bu durumda o sayı sekizdir. Sonra sekizi de usulüne göre uygun bir biçimde yazdıktan sonra üstte olan sekizi [34b/6-9] altta olan yüz yirmi sekize çarpıp sonucunu bin otuz yediden çıkarınca geriye on üç

kalır ve üstte olan sekizi altta olan yüz yirmi sekize ekleyip [35a/1-5] bir basamak yine sağa aktarırlar, görünüşü budur:

6 8

. . .

4 6 3 7 6 1

1 2 7 3

1

6 8

1 2

1 3 6

Sonra yine birler basamağından bir sayı daha bulurlar, birler basamağından olan işaretin üstüne ve altına yazıp bahsedildiği [35a/6-9] gibi işlem yapsınlar. Bu durumda o sayı birdir. Sonra üstte olan biri altta olan bin üç yüz altmış bire çarpınca sonucu yine aynı şekilde o miktardır. Geri kalan miktardan [35b/1-5] çıkarınca hiç artık sayı kalmaz, görünüşü de budur:

6 8 1

. . .

4 6 3 7 6 1

1 2 7 3

1

---

6 8 1

1 2

1 3 6 1

Şüphesiz dört yüz altmış üç bin yedi yüz altmış birin karekökü [35b/6-9] altı yüz seksen bir olur, bu karekök türüne rasyonel denir. Fakat şöyle ki anaparadan bir miktar kalsa o türe irrasyonel denir. Öyleyse bu türün karekköüne doğrusuyla [36a/1-5] kimse hâkim değildir; bununla ilgili "İrrasyonel karekökü kendisinden başka Allah bilir" diyerek aktarmışlardır. Ancak tahminî cevap vardır, ikisinin arasındaki fark varken de fazla değildir. O hâlde irrasyonel karekök olınca üsttekini alttakine [36a/6-9] ekleyip sürekli olarak bir fazla ettikten sonra bu paradan o geri kalana oran verirler ve eğer

irrasyonel karekökü hangi tam kare sayıya gerekirse çarpıp sonucun karekökünü de o [36b/1-5] tam karenin karekökü üstüne bölseler bölüm irrasyonel karekök olur ki bu, ilkinden daha dakiktir.

Örnek: İkinin karekökü ilk yöntemle bir ve üçte birdir. İkinci yöntemle ikiyi yüze çarpıp [36b/6-9] sonucu iki yüzdür, karekökünü alırlar, on dört ve yirmi dokuz parçadan dört parçadır. Öyleyse bunu da tam karenin, yani yüzün karekökü üstüne bölünce bölüm [37a/1-5] bir ve yirmi dokuz parçadan on iki parça oluşur, ilkinden bunda dikkat fazladır. Onun için yirmi dokuz parçadan on iki parça üçte birden fazladır. Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır ve bunun sağlamasının açıklanmasında [37a/6-9] anaparanın sayı değeri anlaşılıp akılda tutulsun. Eğer karekök rasyonel ise karekökün sayı değerini kendisine çarpıp çarpım sonucunun sayı değerini de alırlar. Akılda tutulana karşılıklı olunca uygun düşerse [37b/1-5] iyi, böyle olmazsa olmaz ve eğer karekök irrasyonel ise kalanın sayı değerini de çarpım sonucunun sayı değerine eklerler. Şimdi tam sayıların hesabının yöntemi bunlardır, belirtildi ve Allah bilir.

[37b/6-9] İkinci bölüm: Kesirlerin hesabını açıklar ve bu bölüm on iki kısımdan oluşur.

Birinci kısım: Kesirlerin yöntemi ve görünüşlerini açıklar. [38a/1-5] Bütün kesirlerin iki tür olduğunu bilin. Birine rasyonel, birine irrasyonel denir; birinci irrasyonel sayı on birdir ve rasyonel kesirlerin temeli tam sayının temeli gibi dokuzdur; onlar ikide bir, üçte bir, dörtte bir, beşte bir, altıda bir, yedide bir, sekizde bir, dokuzda bir, onda birdir. [38a/6-9] Fakat rasyonel olanlar paydalarında bahsedilen dokuz kesirle onlardan yazılanlarla tamlanan kesir olurlar. Ancak irrasyonel sayı kesir parçalarıyla tamlanan kesir olur ve rasyonel kesirler beş türdür: [38b/1-4] Birine basit kesir denir, üçte bir gibi; birine tekrarlı basit kesir denir, üçte iki gibi; birine basit tamlamalı kesir denir, on ikide bir gibi; birine tekrarlı tamlamalı kesir denir, yirmide on iki gibi; [38b/5-9] birine bileşik kesir denir, bunların ikisinden, üçünden veya dördünden toplanır; ikide bir, üçte iki, on ikide bir ve yirmide on iki gibi. Fakat ikide birin görünüşü budur: ; üçte ikinin bu: ; on ikide birin bu: ; yirmide on ikinin [39a/1-4] bu: ; ikide birle üçte birin ve dörtte birin toplamı bu: ; on bir kesirden beş kesrin budur: . Öyleyse geri kalanı da bunlara göre karşılaştırılır.

İkinci kısım: Aykırı [39a/5-9] ve ortak sayıları açıklar. Bütün sayıların birbiriyle ortaklıktan ve aykırılıktan ibaret olduğunu bilin. Öyleyse birden ayrı her iki sayının büyüğünü küçüğü üzerine birbiri ardınca birkaç kez bölünce geriye artık sayı kalmazsa o iki sayıya ortak ve denk sayılar [39b/1-5] denir; onlar ikiyle dört, ikiyle sekiz veya

ikiyle on altı gibidir. Örneğin, on altıyı ikiye bölünce sekiz, sekizi ikiye bölünce dört, dördü ikiye bölünce iki geriye kalır. Fakat, **[39b/6-9]** birinci bölmede kalan olursa şundan ibarettir; o kalan ya bir ya da birden fazla olur. Eğer geriye bir kalırsa o iki sayıya aykırı sayılar denir; ikiyle beş, **[40a/1-5]** üçle yedi, dörtle dokuz gibi ve eğer birden fazlaysa bu kez böleni kalan üstüne bölerler. Kalan yine birden fazlaysa yine böleni kalan üstüne bölerler, geriye bir kalınca veya kalmayıncaya kadar devam eder. Eğer bir **[40a/6-9]** kalırsa onlara da aykırı sayılar denir, yirmi beşle dokuz gibi, on üçle sekiz gibi ve eğer son bölenden geriye kalmayacak olursa o iki sayıya birbirine ortak ve ortak bölenleri olan sayılar denir, **[40b/1-4]** onlar dokuzla yirmi dört gibi, onla on altı gibi veya onla on beş gibidir. Örneğin, on altıyı ona bölünce altı, onu altıya bölünce dört, altıyı dörde **[40b/5-9]** bölünce iki <geriye kalır> ve dördü ikiye bölünce geriye artık sayı kalmaz. Öyleyse son bölen ikidir, iki de kesirden ikide birin paydasıdır. Artık buna göre bu iki sayının birbirine uygunluğu ikide birlikle oluşur ve dokuzla **[41a/1-4]** yirmi dördün uygunluğu üçte biriyle, onla on beşin uygunluğu beşte biriyle olduğu gibidir. Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

Üçüncü kısım: Paydayı açıklar. **[41a/5-9]** Tamlanan kesirden ayrı basit kesirlerde ikide birin paydası iki, üçte birin üç, dörtte birin dört, onda birin on ve on bir kesir parçasından bir kesir parçasının on birdir ve bunun gibi olduğunu bilin. Fakat tekrarlı kesirlerde üçte iki ve beşte üç **[41b/1-5]** ya da sekizde iki ve sekizde yedi ve on dokuz kesir parçasından iki kesir parçasının veya onda yedi kesir parçasının paydaları yine aynı şekilde basit kesirlerin paydalarıdır; üçte ikinin üç, beşte üçün beş, sekizde ikinin ve sekizde yedinin sekiz ve on dokuz kesir parçasından **[41b/6-9]** iki kesir parçasının veya onda yedi kesir parçasının on dokuzdur ve bunun gibidir. Kaldı ki tamlamalı kesirlerin paydaları tamlanan kesrin paydasını tamlayan kesrin paydasına çarpmaktan ortaya çıkar. Örneğin, **[42a/1-5]** on ikide birin paydası on ikidir, ikiyi altıya çarpmaktan meydana gelir; on beşte birin paydası on beştir, üçü beşe çarpmakla oluşur ve tekrarlı tamlamalı kesirlerin paydaları yine aynı şekilde basit tamlamalı kesirlerin paydalarıdır; **[42a/6-9]** örneğin, yüz kırkta birin paydası yüz kırktır, dördü beşe çarpıp sonucunu da yediye çarpmaktan olur; fakat birleşik kesirlerde onlar ikide bir, dörtte bir ve sekizde bir gibi birbirine ortak ve bölünen sayılardır. **[42b/1-5]** Bu üçünün birlikte paydası yine aynı şekilde sekizdir. Çünkü ikide birin paydası dörtte birin paydasında ve dörtte birin paydası da sekizde birin paydasında bulunur. Sonra ikide birin ve dörtte birin paydalarını yok edip sekizde birin **[42b/6-9]** paydasıyla işlem yaparlar ve onlar dörtte bir, altıda bir ve onda bir gibi ortak ve birbirine uygun sayılardır. Öyleyse bunların her ikisinin paydalarının birbirine uygunluğu nasılsa

birinin [43a/1-5] ortak bölenini diğerine çarpmaktan meydana gelir. Örneğin, dörtte birle altıda birin paydalarında ortak bölen ikide birdir. Birinin ikide birini diğerine çarpınca on iki olur ve on iki ile onda birin paydasında da ortak bölen ikide birdir. Yine birinin [43a/6-9] ikide birini diğerine çarpınca altmış olur; dörtte birin, altıda birin ve onda birin paydasıdır. Fakat onlar üçte bir, dörtte bir ve beşte bir gibi aykırı sayılardır. Bunların paydası her birinin [43b/1-5] paydalarını ayrı ayrı birbirine çarpmakla olur ve bu üçünün paydası da altmış olur. Çünkü üçü dörde çarpınca sonucunu beşe çarpmakla olur. **Bu durumda** eğer dokuz kesrin paydası istenirse ikide birin ve dörtte birin [43b/6-9] paydaları sekizde birin paydasında bulunur, üçte birin de altıda bire ve beşte birin de onda birin paydasında bulunur. Sonra dâhil olanlar yok edilince paydaları altıda bir, yedide bir, sekizde bir, dokuzda bir ve onda bir [44a/1-5] kalır. Ondan sonra altıda birle sekizde birin paydalarının ortak böleni ikide birdir. Birinin ikide birini diğerine çarpınca yirmi dört olur. Yirmi dörtle onda birin paydasının da ortak böleni ikide birdir. Birinin ikide birini diğerine [44a/6-9] çarpınca yüz yirmi olur. Yedide birle dokuzda birin paydası altmış üçtür ve altmış üçle yüz yirminin ortak böleni de üçte birdir. Birinin üçte birini diğerine çarpınca iki bin beş yüz [44b/1-5] yirmi olur ve dokuz kesrinin paydasıdır. Öyleyse bu şekilde anla. Fakat Hz. Ali'nin -Allah ondan razı olsun- bu konudaki dostluğu bir Yahudi hakkında kısa bir sürede meydana gelmiştir. Yahudi bu önermeyi o yüce kişiden soru (olarak) yöneltince [44b/6-9] "haftanın günlerini ayın günlerine çarparak sonucunu yılın ayları sayısına çarp" diye cevap verdi. Allah'ın koruyucusu ve Allah'ın arslanı onayladı. *Kabesü'l-Envar'da "haftanın günlerini yılın günlerine çarp" denilmiştir.*

Dördüncü kısım: [45a/1-5] Kesirlerin paydasını eşitlemeyi, tam sayıyı bileşik kesre çevirmeyi ve birleşik kesri tam sayılı kesre dönüştürmeyi açıklar. Payda eşitlemekteki amacın bir miktar farklı kesirleri bir paydadan almak olduğunu bilin.

Örnek: Dörtte üçü, beşte dördü, ikide biri ve on ikide birin paydaları eşitlemek [45a/6-9] istenirse bu toplamın paydası altmıştır, paydadan kesirlerin payı da toplanınca yüz yirmi sekiz olur ve bu toplamın paydaları eşitlenince altmış kesir parçasından yüz yirmi sekiz kesir parçası olur. [45b/1-4] **Eğer** beş akçe ile dörtte üç, üçte iki ve beşte dördün paydaları eşitlemek istense buna bast da denir. Bu yüzden bu konuda bastın anlamı, tam sayıyı kesir hâline getirmektir. Öyleyse [45b/5-9] bu denklemde payda altmıştur, beşe çarparlar, üç yüz olur ve paydadan kesirlerin payı yüz otuz üçtür. Üç yüzle toplanınca dört yüz otuz üç olur; yani altmış kesir parçasından dört yüz otuz üç kesir parçası olur. [46a/1-5] Öyleyse anla. Fakat ref, bastın tersidir; yani kesir hâlinde olanı tam sayı yapmaktır. Örneğin, altmış kesir parçasından dört yüz otuz üç kesir

parçası bileşik kesre dönüştürülmesi gerekince kesirlerin paylarını paydasına bölerek yedi akçe, altıda bir ve altmışta bir olur. [46a/6-9] Öyleyse anla.

Beşinci kısım: Kesirlerin dönüştürülmesini açıklar ve bundaki amaç da bir kesri paydasından bir başka paydaya ekleyip o kesrin [46b/1-5] o paydada ayrıca ne kadar olduğunu bilmektir. Yöntemi şudur: Dönüşecek olan kesrin payını dönüştürülecek olan kesrin paydasına çarpıp sonucu, eğer dönüşecek olan kesrin paydasından fazlaysa dönüşecek olan kesrin paydasına bölerler; [46b/6-9] aksi takdirde dönüşecek olan kesrin paydasından ona oran verirler. Sonra bölüm veya oran sonucu dönüştürülecek olan kesrin paydasından kesir ortaya çıkar.

Örnek: Sekizde yedi ne kadar dörtte bir olunduğu istenirse [47a/1-5] dönüşecek olan kesrin payı yedidir, dönüştürülecek olan kesrin paydasına da dörttür, çarpıp sonucu yirmi sekizdir, dönüşecek olan kesrin paydasına sekizdir, bölerler, dörtte üç ve sekizde bir olur. Fakat on bir [47a/6-9] kesir parçasından on parça ne kadar sekizde bir olduğu istense bahsedilen gibi işlem yapınca bölünen sekiz ve bölen on bir olur. Bölüm de sekizde yedi ve sekizde biri on bir parça yapınca [47b/1-4] üç parçası olur ve eğer beşte sekiz ve altıda on ne kadar dörtte bir olduğu istenilirse yine söz edilen yöntem üstüne işlem yapınca bölünen üç yüz doksan [47b/5-9] iki ve bölen otuz olur. Çünkü dönüşecek olan kesrin paydası otuz ve payı doksan sekizdir. Şimdi doksan sekiz dönüştürülecek olan kesrin paydasına, yani dörde çarpılsa sonuç üç yüz doksan iki olur ve bölüm de on üç [48a/1-5] ve on beşte bir kadar dörtte bir olur. Bu şekilde anlayıp karşılaştır.

Altıncı kısım: Kesirlerin miktar farkını açıklar ve bundan da istenen, bir kesrin bir kesirden ne kadar fazlalığı var olduğunu bilmektir. Yöntem de şudur: Paydayı bölen [48a/6-9] kabul edip ve paydadan her birinin görünüşlerini de toplayıp en küçüğünü en büyüğünden eksilttikten sonra geri kalanı bölünen kabul ederek bölerler ya da oran verirler.

Örnek: Eğer üçte birin [48b/1-5] altıda birden ne kadar fazla var olduğu (bilinmek) istenirse payda altıdır, bölen olarak yerleştirirler ve paydadan üçte birin payı iki ve altıda birin payı birdir, ikiden biri eksiltince geri kalan bire altıdan oran verince [48b/6-9] oran sonucu altıda bir olur ve istenen budur.

Yedinci bölüm: Kesirlerin toplamını açıklar. Yöntemi de şudur: Kesirlerin paydasını bulup o paydadan her birinin [49a/1-5] payını topladıktan sonra toplam paydadan fazla ise payda üzerine bölerler, değilse paydadan oran verirler.

Örnek: Eğer ikide biri ve altıda biri, üçte bir ve sekizde birle toplamak istenirse bunların paydası yirmi dörttür. **[49a/6-9]** Bundan paylarını toplayınca yirmi yedi olur ve bölüm de *bir tam sayı* ve sekizde bir olur, istenen budur.

Sekizinci bölüm: Kesirlerin çıkarmasını açıklar. Yöntemi de şudur: Paydadan **[49b/1-5]** çıkan ve eksilenin paydalarını alıp birbirinden eksilttikten sonra geri kalana paydadan oran verirler.

Örnek: Eğer ikide biri üçte dörtten, yani birden ve üçte birden çıkarmak istenirse payda altıdır **[49b/6-9]** ve çıkanın paydası üç ve eksilenin paydası da sekizdir. Biri diğerinden eksiltince geriye beş kalır. Bu beşi paydaya oranlayınca bölüm altıda beş olur ve istenen budur.

[50a/1-4] Başka örnek: Üçte birle sekizde biri ikide birle altıda birden eksiltmek istenirse payda yirmi dörttür, çıkanla eksilenin payları da birbirinden çıkarılınca geriye beş kalır **[50a/5-9]** ve beş de paydaya oranlanınca oran altıda bir ve yirmi dörtte bir olur ve istenen budur.

Dokuzuncu kısım: Kesirlerin çarpımını açıklar ve bu, birkaç türden oluşur. Örneğin, iki çarpılanın ikisinde tam sayılar kesirlerle olması gibi **[50b/1-5]** veya yalnız birinde olması gibi kısaca herhangisi olursa olsun hemen payda eşitleyip kesirleri kesirlere çarpar gibi payda eşitlerler. Bu durumda kesirleri kesirlere çarpmakta bütün yöntem şudur: Kesirlerin paylarını birbirine çarpıp **[50b/6-9]** çarpım sonucunu bölünen olarak yerleştirirler ve iki paydayı da birbirine çarpıp bölen olarak yerleştirirler.

Örnek: Dörtte biri üçte bire çarpmak gerekince kesirlerin payları birer sayıdır. Birbirine **[51a/1-5]** çarpılsa yine sonuç bir olur, buna bölünen denir ve paydaların çarpımı sonucundan on iki olur, bölen diyerek on ikiden bire oran verince sonuç on ikide bir olur **ve eğer** beşte ikiyi ikiye **[51a/6-9]** ve ikide bire çarpmak istenirse beşte ikiyi beş ikide bire çarpar gibi çarparlar ve bölüm bir ortaya çıkar. **Fakat** altıyla ikide biri on ikiyle ikide bire çarpmak isteseler on üç ikide biri **[51b/1-5]** yirmi beş ikide bire çarpar gibi çarparlar, bölüm seksen bir ve dörtte bir ortaya çıkar **ve eğer** üçte biri ikiye çarpmak istenirse hemen üçte biri altı üçte bire *çarpar gibi* çarparlar ve oran sonucu üçte iki olur. Öyleyse bu örnekler yeterlidir, **[51b/6-9]** geri kalanı da buna göre karşılaştırılsın.

Onuncu kısım: Kesirlerin bölümünü açıklar. Bu da çarpma gibi birkaç türdür. Yine bunu da çarpma işleminde bahsettiğimiz gibi **[52a/1-5]** tam sayıyı bileşik kesre çevirip payda eşitleyerek kesirleri kesirlere böler gibi bölerler. Bu durumda kesirleri kesirlere bölmekte bütün yöntem şudur: Bölünenin kesrinin payını bölenin kesrinin paydasına

çarpıp bölünen olarak yerleştirirler ve bölünenin [52a/6-9] kesrinin paydasını bölenin kesrinin payına çarpıp bölen olarak yerleştirirler.

Örnek: Dörtte üçü beşte ikiye bölmek istenilirse üçü beşe çarpıp [52b/1-4] bölünen olarak yerleştirirler ve ikiyi de dörtle çarpıp bölen olarak yerleştirirler, bölüm bir ve sekizde yedi olur. **Eğer** dörtte biri ikiye bölmek istenirse bu da bileşik kesre çevirmeden sonra dörtte biri [52b/5-9] sekiz dörtte bire böler gibi olur. O hâlde bahsedilen gibi işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirildikten sonra bölünen bire, bölen sekize uygun olur. Sonra sekizden bire oran verince oran sonucu sekizde bir olur ve istenen budur. [53a/1-5] **Eğer** üçte biri üçe ve ikide bire bölmek istenirse üçte biri yedi iki bire böler gibi işlem yapınca bölünen iki ve bölen yirmi bir olur. Oran sonucu da yirmi birde iki olur. **Eğer** on iki ile üçte ikiyi [53a/6-9] ve dörtte biri beşe, ikide bire ve üçte bire bölmek istense bahsedilen yöntem üzerine işlem yapıp ortak bölenlerine sadeleştirildikten sonra bölünen doksan üçe ve bölen [53b/1-5] kırk ikiye uygun düşer ve bölüm de iki, yedide bir ve on dörtte bir olur, geri kalanını buna göre karşılaştır.

On birinci kısım: Kesirlerin oranını açıklar ve bu da yine bölme gibidir.

Örnek: Beşi, ikide biri ve üçte biri [53b/6-9] on ikiyle üçte ikiye ve dörtte bire oranlamak isteseler bölmede bahsedilen işlem gibi yapınca bölünen kırk ikiye ve bölen doksan üçe uygun düşer ve oran sonucu da [54a/1-5] üçte bir ve doksan üç parçadan on bir parça olur. Bu şekilde anlayıp geri kalanını karşılaştır.

On ikinci kısım: Kesirlerin karekökünü açıklar. Eğer kesirle paydası rasyonel sayı olup tam sayı bile olsa bütün yöntem şudur: [54a/6-9] Tam sayıyı birleşik kesre çevirerek kesirler türünden (sonuç elde) ederler. Ondan sonra kesrin karekökünü paydanın karekökune bölerler.

Örnek: Eğer altıyla dörtte birin karekökü istense paydalarını eşitledikten sonra [54b/1-5] dörtte yirmi beş olur, karekökü beştir. Çünkü paydanın kökü de ikidir, beşi ikiye bölünce bölüm iki ve ikide bir olur, istenen budur **ve eğer** kesirle paydası irrasyonel olup rasyonel olmazsa kesri paydasına çarpıp [54b/6-9] sonucunun karekökünü payda üzerine bölerler.

Örnek: Dokuzla ikide birin karekökü istense bu da kesirlerin paydasını eşitledikten sonra on dokuz ikide bir olur, paydaya çarpılınca sonuç otuz sekiz [55a/1-4] olur ve bunun da karekökü tam sayıda bahsedilen yöntem üzerine altı ve on üç parçadan iki kesir parçası olduğunda ikiye, yani paydaya bu da bölünse bölüm üç ve on üç [55a/5-9] parçadan aşağı yukarı bir kesir parçası olur ve doğrusunu en iyi Allah bilir ve geri dönüşü O'nadır.

İkinci makale: Hesabın alt dallarını açıklar ve bu makale de üç sütun üzerine kuruludur.

[55b/1-5] Birinci sütun: Dört orantılı sayıları açıklar. Dört orantılı sayıların dört adet olduğunu bil; birincinin ikinciye oranı nasılsa *üçüncünün* de dördünceye **[55b/6-9]** o şekildedir, birincinin üçüncüye oranı nasılsa ikincinin de dördüncüye o şekildedir veya birinciyi dördüncüye çarpsalar ikinciyi de üçüncüye çarpınca **[56a/1-4]** o şekilde olur. **Örneğin**, dört, altı, on ve on beş gibi, görünüşü şöyledir:

ikinci	2	4	birinci
dördüncü	15	10	üçüncü

Öyleyse bilinmeyenler sonuç çıkarınca **[56a/5-9]** bunların üçü mutlaka sürekli olarak bilinen ve biri bilinmeyen olması gerekir ve o üç bilinenin birbirine uygunluğu sebebiyle o bilinmeyene de sonuç tam ve eksiksiz bilgi olur. Sonra bu bahsedilen sayıların **[56b/1-4]** dörd<ün>den biri bilmeyen varsayılsa o iki sayının açıları birbirine karşılıklıdır. Onların birini diğerine çarpıp sonucunu bilinmeyenin karşısındakine **[56b/5-9]** bölünce bölüm bilinmeyen olur. Şüphesiz bütün satın alımlar, işlemler, gelirler, kârlar, zararlar ve paylaşımlar bu bahsedilen orantılı sayılar üzerinde geçerlidir; onların her birine **[57a/1-5]** satın alımda, örneğin, bir miktar ayrılınca fiyat, fiyatlandırılmış ürün, değer ve değer biçilmiş ürün gibi gereklidir ki her ikisi bir türden olur. Sonuç olarak fiyat ile değer bir türdendir. Öyleyse fiyatlandırılmış ürünle değer biçilmiş ürün de aynı şekilde olur. Artık **[57a/6-9]** gerçek satış bahsedilen dört orantılı (miktarlı) sayı üzerine kurulu olduğu dikkat sahibi akla gizli saklı olmayacak bir denklemde bunların biri bilinmeyen **[57b/1-5]** olsa son soruyu diğer türüne çarpıp çapım sonucunu türüne bölünce gerekli olan bölüm bilinmeyen olur.

Örnek: Kırk dört okka şeker bir kantardır. Beş yüz on akçeye (pay) düşse **[57b/6-9]** on beş okka şekerin değeri ne kadar olur, diye soru sorarlarsa son soru on beş okkadır, diğer türüne beş yüz on akçedir, çarpılır ve çarpım sonucu **[58a/1-4]** yedi bin altı yüz ellidir. Kırk dört üzerine bölünerek bölüm yüz yetmiş üç, dörtte üç ve kırk dört parçadan beş parça olur, görünüşü budur:

[58a/5-9]

	13					
	45		fiyat	510	44	fiyatlandırılmış ürün
	3278		değer	173	15	değer biçilmiş ürün
44	7650			38		
	173			44		

O hâlde geri kalan problemler de buna göre çözülüp cevap verilerek bilgi sahibine bu örnek yeterlidir. **Fakat [58b/1-5]** pek bilinmeyen üç orantılı sayılar da vardır, ikiyle dört ve sekiz gibi ikinin dörde oranı nasılsa dördün de sekize o şekildedir. Öyleyse bunlardan biri bilinmeyen olınca onun çözümü geriye kalan iki bilinenlerle **[58b/6-9]** mümkündür. Bütün yöntem de şudur: **Eğer** bunlardan ortanca sayı bilinmeyen olsa iki tarafı birbirine çarpıp sonucun karekökünü alınca ortanca sayı oluşur. **Ama** iki taraftan biri bilinmeyen **[59a/1-5]** olsa ortanca sayıları kendilerine çarpıp sonucu iki tarafın bilinenine bölünce bölüm bilinmeyen olur.

Örnek: Bir kişiyi ayda bir miktar akçe ücretle tutup gündelikçi de ücreti **[59a/6-9]** sayısının üç katı kadar gün çalışınca kırk akçeye layık olsa ayda ne kadara tutulmuştur ve kaç gün çalışmıştır, bilmek istenilse bu problemde **[59b/1-5]** ortanca sayı bilinmediği hiç şüphesizdir. Çünkü ayın günleriyle bölündüğü (zaman) iki tarafın ücreti oluşur. Öyleyse otuz günde mevcut olan ücretin üç katı kadar gün çalışıp kırk akçeye layık olınca **[59b/6-9]** kırkın üçte biri on üç ve üçte birdir. Ayın günlerine, yani otuza çarpıp sonucu dört yüzdür, karekökünü alınca yirmi olur, bir ayda mevcut olan ücret budur *ve eğer bunlardan iki taraf bilinmeyen olsa, örneğin, gündelikçi ayda bir miktara tutulup sonra kırk akçeye layık olsa kırkı kendisine çarpıp sonucu bin altı yüzdür; iki tarafın bilinenine, yani ayın günlerine bölünce bölüm elli üç gün ve üçte bir gün çalışmış olur. Öyleyse elli üç gün ve üçte bir günde kırk akçeye layık olınca otuz günde ne kadara (pay) düşermiş, denilirse dört orantılı sayılarla değerlendirilip cevap verilsin ki ayda yirmi iki buçuğa*[977] *tutulmuştur. Görünüşü bu şekildedir:*

[977] Yazar hem ana nüshada hem istinsah ettiği nüshada işlemin sonucunu "yigirmi üç buçuḳ" olarak belirtmiştir. Ancak işlemin sağlaması yapıldığında sonuç 22.5 çıkmaktadır. İşlemin görünüşünde de 23 sayısı "22" olarak değiştirilmiştir.

30 40 22

1

2

[60a/1-5] Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

İkinci Sütün: Çift yanlış hesabını açıklar. Bilinmeyen sayıların çözümünde büyük problem bu işlemle çözüldüğünü bil ve bunun anlamı şudur: **[60a/6-9]** Soru soran kişi bir problem sorduğunda sayılardan birini varsayıp problemin şartı üzerine sınayınca uygun gelirse varsayılan mal bilinmeyen olmalıdır. **[60b/1-5]** Ama, eğer uygun gelmeyip yanlış çıkacak olursa ilk varsayımı yanlışıyla akılda tutup bir daha varsaymalıdır. O da şundan ibarettir; denk veya zıt olur. Uygun gelirse iyi, aksi takdirde ikinci varsayım da yanlışıyla akılda tutulur. **[60b/6-9]** Öyleyse çift yanlış hesabında bütün yöntem şudur: Varsayılan malların yanlışlarına bakılsın. Şöyledir: İki yanlış da istenilen malın sonucundan fazla veya eksik olsa küçük olanını büyük olandan **[61a/1-5]** çıkarıp kalanına birinci kalan ve aynı zamanda birinci bölen denir. Ondan sonra birinci varsayılan malın yanlışını ikinci varsayılanın kendisine ve ikinci varsayılanın yanlışını birinci varsayılana **[61a/6-9]** çarpıp sonuçlarının küçüğünü büyüğünden çıkardıktan sonra kalanına ikinci kalan ve aynı zamanda bölünen denir. **Kaldı ki** istenen malın sonucundan iki yanlıştan biri fazla, biri **[61b/1-5]** eksik olsa ikisini de toplayıp sonucuna birinci toplam ve aynı zamanda bölen denir. Ondan sonra birinci yanlış ikinci varsayıma ve birinci varsayım ikinci yanlışa çarpılıp sonuçlarını topladıktan sonra çıkan sonuca ikinci toplam **[61b/6-9]** ve aynı zamanda bölünen denir.

Örnek: Üç kişiye bir miktar mal zamlansa şu şartla; birinciye ikincinin yarısı ve on daha fazlası; ikinciye **[62a/1-5]** de üçüncünün yarısından on fazlası, *yani yarısı ve on* <daha> *fazlası*; üçüncüye de birincinin yarısı ve on <daha> fazlası düşse bilinmeyen malın toplamı ne kadardır ve her birine ne kadar hisse düşmelidir, diye sorarlarsa **ilk olarak**, **[62a/6-9]** birincide dört varsayınca üçüncüde on iki, ikincide on altı ve birincide on sekiz olması gerekir, varsayılandan on dört fazla yanlışı var. **[62b/1-5]** **Buna göre ikinci olarak** on iki varsayınca üçüncüde on altı, ikincide on sekiz ve birincide on dokuz olması gerekir, varsayılandan bunun da yedi fazla yanlışı var. Bu durumda iki yanlış da gereksizdir. Küçüğünü büyüğünden **[62b/6-9]** çıkarınca geriye yedi kalır, birinci kalan ve aynı zamanda bölen budur. Ondan sonra birinci varsayımı ikinci yanlışa ve birinci yanlışı ikinci varsayıma çarpıp sonuçlarının **[63a/1-4]** küçüğünü büyüğünden çıkarınca geriye yüz kırk kalır, ikinci kalan ve bölünen de

budur. Buna göre bölmeden sonra bölüm yirmi olur, o üç kişinin [63a/5-9] her birinde olan bu miktardır ve anapara da altmış olması gerekir. Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır ve o akıllı kişiye işaret eder. **Birtakım** problemler de vardır; hemen tek yanlıştan onun çözümü [63b/1-5] mümkündür ve bunda da bütün yöntem şudur: Varsayılan mal, istenen malın sonucuna çarpılıp elde edilen değeri bölünen ve varsayılan malın sonucu bölen düşünülür ya da varsayılan malı sonucuna oranlayıp [63b/6-9] miktarın sonucu istenen malın sonucundan kabul edilir.

Örnek: Bilinmeyen malın yarısını üzerine ekleyip toplamdan altıda birini çıkarınca geri kalanı altıya [64a/1-5] çarptığında sonuç altmış olsa bilinmeyen mal ne kadardır, diye sorarlarsa bilinmeyen mal dört varsayılıp bahsedilen gibi işlem yapınca varsayılan malın sonucu otuz olur, [64a/6-9] bölen budur. Ondan sonra varsayılan mal, yani dört istenen malın sonucuna, bir başka deyişle altmışa çarpılınca sonuç iki yüz kırk olur, bölünen de budur. Bu durumda bölümden sonra bölüm sekizdir, [64b/1-5] istenen mal budur ve Allah iyi bilir. *Ancak tek yanlışla çözümlenecek denklemlerin hepsi dört orantılı sayıların yöntemi üzerinedir; son bölümde, yerinde bahsedilmiştir.*

Üçüncü sütun: Cebir ve mukabeleyi açıklar. Bu cebir ve mukabele bilimi son derece kutsal (bir) ilimdir ve bu ilmin temelinde ve alt dallarında [64b/6-9] mevcut olan sözcüklerin sınırı ve sonu yoktur. O hâlde inceden inceye bu kısa bilgide bu ifade biliminin olması imkânsızdır. Ama bu kısa bilgide şu konular topluca söylenmiştir: Her kişi [65a/1-4] kim ona hâkim olup ezberlerse gerçeğe en yakın olan odur, hepsine de sonuç tam ve eksiksiz bilgi olur ve bu ilim üç konu üzerine dayanır; onların biri sabit terim, [65a/5-9] biri bilinmeyen nicelik, biri de bilinmeyen niceliğin karesidir ve bu ilimde mevcut olan denklemler de altı türle sınırlanmıştır; onların üçüne yalın terimler ve üçüne katışık terimler denir. **Yalın terimler**; **birincisi**, eşit bilinmeyen sayı olan bilinmeyen sayının karesi; **ikincisi,** [65b/1-4] eşit sabit terim olan bilinmeyen sayının karesi; **üçüncüsü** eşit sabit terim olan bilinmeyen sayıdır **ve katışık terimler**; **birincisi**, eşit sabit terim olan bilinmeyen sayı ve bilinmeyen sayının karesi; **ikincisi,** eşit bilinmeyen sayı olan bilinmeyen sayının karesi ve sabit terim; **üçüncüsü,** [65b/5-9] eşit bilinmeyen sayının karesi olan bilinmeyen sayı ve sabit terimdir. Öyleyse bu bahsedilen altı konu bütün denklemin yöntemidir ve bu ilimde denklemlerin çözümüne öncelikle bilgisi gerekli olanlardan biri cebirin, biri mukabelenin, biri sadeleştirmenin ve biri [66a/1-5] tamamlamanın belirlenmiş ögeleridir. Öyleyse cebir şudur: Birbirine karşılıklı toplamlarda ya da yalnız birinde eksi olur. Sonra eksi indirgeyen sayının miktarı indirgenen sayıya eklenilerek karşısındaki toplamı başkasına daha eklemeye cebir denir.

[66a/6-9] **Örnek:** Yedi şeyden (x) beş eksik, yirmi üçe eşit olması gibi, bu durumda indirgenen eksi sayının miktarı böylece beştir; indirgeyene, yani yedi [66b1-5] eksi şeye (x) eklerler, tam olarak yedi şey (x) olur ve karşılığında olan toplamı diğerine daha o kadar ekleyerek yedi şeyin (X) tamamı tam yirmi sekize eşit olur ve yalın terimlerin üçüncüsü olur.

Mukabele, birbirine karşılıklı toplamlarda [66b/6-9] olan ortak nokta, değeri yok etmektir. İster pozitif olsun ister negatif olsun.

Örnek: İki bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ve dört şey (x) on şeye (x) eşit olması gibi, bu durumda birbirine karşılıklı toplamlarda [67a/1-5] pozitif şeyin katsayısına (x) ortak nokta var olması gerekti; iki taraftan bile dört şey (x) çıkarılsın. Buna göre mukabeleden sonra iki bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) altı şeye (x) eşit olur ve yalın terimlerin ilkidir veya iki küpkök (x^3), iki bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ve beş şeyden (x) iki [67a/6-9] eksik bir küpkök (x^3) ile bir bilinmeyen niceliğin karesine (x^2) ve on yedi şeyden (x) iki eksiğe eşit olması gibidir. Çünkü bu iki toplamda pozitif sayı köpkök (x^3) ve bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ile çıkan şeyin katsayısına (x) ortak nokta var olması gerekti; [67b/1-5] iki taraftan da bir küpkök (x^3), bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ve beş şeyden (x) iki eksik çıkarılsın. Buna göre mukabeleden sonra bir küpkök (x^3) ile bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) on iki şeye (x) eşit olur ve katışık terimlerin ilki olur. Çünkü kural bunun üzerinedir; küpkök (x^3) bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yerinde, bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) şey (x) yerinde [67b/6-9] ve şey (x) sabit terim yerinde olur. O hâlde aynı bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ile bir şey (x) on ikiye eşit olması gibidir. **Sadeleştirme**, birbirine karşılıklı toplamların büyüğünde birden fazla olanı çıkarmaktır, o gereksiz [68a/1-5] olanlar sadeleştirildikten sonra bire uygun olur ve bu oranla yaklaşık ve denk olanlardan da sadeleştirmektir.

Örnek: Üç küpkök (x^3) ile üç bilinmeyen nicelik (x^2) altmış şeye (x) ve otuz akçeye eşit olması gibidir. Öyleyse büyük sayı burada küpköktür (x^3). [68a/6-9] Üçte ikinin sadeleştirince yaklaşık ve denk sayısından da o miktar çıkarılması gerekir. Öyleyse sadeleştirmeden sonra bir küpkök (x^3) ile bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yirmi şeye (x) ve on akçeye eşit olur. Bunun da küpkökünü (x^3) [68b/1-5] kural üstüne bilinmeyen niceliğin karesi (x^2), bilinmeyen niceliğin karesini (x^2) şey (x) ve şeyini (x) sabit terim tutunca bir bilinmeyen karesi (x^2) ile bir şey (x) yirmiye eşit olur ve katışık terimlerin birincisidir. **Tamamlama**, sadeleştirmenin tersidir. Yani, birbirine karşılıklı toplamların büyüğünde birden az olanı bire eriştirip [68b/6-9] tamamlamaktır ve ona fazla olan miktar yaklaşık ve denk olanlara da arttırmaktır.

Örnek: Sekizde üç bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ile yirmi dört sabit terim on beş şeye (x) eşit olması gibi bu durumda bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) sekizde beş **[69a/1-4]** daha eklemekle bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) tamamlanır ve sekizde beş, sekizde üçün katı ve üçte ikisi olması gerekir, yaklaşık ve denk olan sayılara da katları ve üçte ikileri miktar (kadar) arttırılır. Öyleyse tamamlamadan sonra bir **[69a/5-9]** bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ile altmış dört sabit terim kırk şeye (x) eşit olur ve katışık terimlerin ikincisi olur.

Yalın terimlerden ilk örnek: Eşit bilinmeyen nicelik olan bilinmeyen niceliğin karesinin katsayısı (x^2) olur. Yöntemi şudur: Bilinmeyen nicelik (x) bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) üzerine bölünür, bölüm bilinmeyen niceliğin (x) miktarı **[69b/1-5]** olur ve bilinmeyen niceliğin (x) görünüşü kendisine çarpılarak bilinmeyen niceliğin karesinin (x^2) miktarı olur. Öyleyse bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) beş bilinmeyen niceliğe (x) eşit olunca her bilinmeyen nicelik (x) beş ve bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yirmi 25 olur.

Yalın terimlerden ikinci örnek: Eşit sabit terimler olan bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) olur. Burada da bütün yöntem **[69b/6-9]** şudur: Sabit terim bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) üzerine bölünür. Sonra bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) on altı sabit terime eşit olsa o bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yine aynı şekilde on altıdır.

Yalın terimlerden üçüncü örnek: Bir bilinmeyen nicelik (x) dokuz **[70a/1-5]** sabit terime eşit olsa bu da söz edilenler gibi sabit terim bilinmeyen nicelik (x) üstüne bölününce bilinmeyen niceliğin miktarı (x) da dokuz olur.

Katışık terimlerden ilk örnek: Bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ile on bilinmeyen nicelik (x) otuz dokuz sabit terime eşit olsa o bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) **[70a/6-9]** ne kadardır ve her bir bilinmeyen nicelik (x) ne kadar olur, diye soru sorulursa bütün yöntem şudur: Bilinmeyen niceliğin (x) yarısı beştir, kendi katına çarparlar, yirmi beş olur ve bunu da otuz dokuza **[70b/1-5]** eklerler, altmış dört olur. Öyleyse sekiz de bunun bilinmeyen niceliği (x) olur. Bundan bilinmeyen niceliklerin (x) yarısını, yani şey (x) çıkarırlar, geriye üç kalarak her bilinmeyen niceliğin (x) miktarı budur. O hâlde bir bilinmeyen nicelik (x) üç olunca bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) dokuz olur ve on **[70b/6-9]** bilinmeyen nicelikle (x), yani otuz ile bilinmeyen nicelik (x^2) dokuzdur, toplanınca otuz dokuz olur.

Katışık terimlerden ikinci örnek; bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) ve yirmi bir sabit terim on bilinmeyen niceliğe (x) eşit olsa bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) **[71a/1-5]** ne kadardır ve her bilinmeyen nicelik ne kadar olur denirse bütün yöntem şudur: Şeyin

katsayısının (x) yarısının karesinden (sayısı) yirmi beştir. Denklemde olan yirmi biri çıkarırlar ve geri kalan dördün karekökünü ya bilinmeyen niceliklerin (x) yarısına [71a/6-9] yani, ikiyi beşe eklerler, yedi olur; her bilinmeyen nicelikteki (x) miktar budur ya da kök sayıların yarısından çıkarırlar, geriye üç kalır, her bilinmeyen nicelikteki (x) miktar budur. Fakat eğer sabit terim [71b/1-5] şeyin katsayısının (x) yarısının karesinden fazla olsa denklem imkânsızdır. Ancak eşit olsa her şeyin katsayısının yarısı olur.

Katışık terimlerden üçüncü örnek, altı bilinmeyen nicelik (x) ve kırk akçe bir bilinmeyen niceliğin karesine (x^2) eşit olsa o [71b/6-9] bilinmeyen nicelik (x^2) ne kadar ve her bilinmeyen nicelik (x) ne kadar olur denirse şeyin katsayısının (x) yarısının karesi ile, yani dokuzla kırkı toplayıp karekökünü alırlar, yedidir ve bunu da şeyin katsayısının yarısı ile toplarlar, [72a/1-5] on olur, her bilinmeyen niceliğin (x) miktarı budur. Öyleyse bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) de yüz olması olması gerekir. Artık bu bilimde mevcut olan denklemlerin hepsi *altı problemde ilk* söz edilen işlemlerle; yani cebir, mukabele, sadeleştirme ve tamamlama ile [72a/6-9] bu söz edilen altı yönteme uygun düşmesi gerekir. Bunlar da dikkat sahibi akla gizli saklı olmayacak, kalanı kolaydır ve en iyisini Allah bilir.

Kısım: Cebir ve mukabele bilimi [72b/1-5] bununla bilinmeyen sayının en büyüğünü onlara özel bilinenlerinden kural üstüne çözümlemesi mümkün olan bir ilim olduğunu bilin. Bu durumda bilinenler de şu konulardır: Soran kişi<nin> sözlerinde miktarlardan kök, değer, dinarlar ve dirhem gibi, işlemlerden çarpma [72b/6-9] ve bölme gibi veya miktarlarla işlemlerden, kare olanlardan bazı konular bahşeder. **Örneğin**, hangi sayı ilk onu iki katına çarpıp sonucuna üç daha ekleyince [73a/1-4] dedikleri gibi otuz beş olur? Öyleyse bu problemde işlemlerden olan bağış iki katını almayla çarpma dedikleridir ve miktarlardan olan bağış üçtür, otuzdur ve fazla da onlar gibi bir bağıştır ve özetle [73a/5-9] bağış nereden gelirse gelsin bilinmeyen türlerden bir tür varsayılması için aynı şekilde gerektir; soran kişinin sözüne uygun olur. Eğer soran kişinin (sorusunun) niteliği dört köşelilerle ilgiliyse bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) varsayılır, eğer üç boyutlu cisimlerle ilgiliyse ise küpkök (x^3) varsayılır [73b/1-5] ve eğer nitelikler bu türlerden olmazsa şey (x) varsayılır veya toplama ve kural dışı yöntem üstüne türün bileşiklerinden varsayılır. Ondan sonra tahmin yürütüp ve parlak düşünceyle problemlerin bağışı gereğince son soruya kadar [73b/6-9] görünüşle bir tür sonuç oluncaya kadar o varsayılan türe eşit olur. **Artık** bu bahsedilen soruda bilinmeyen miktarı bir şey (x), *yani iki şey (x) bir şeye (x)* varsayıp iki katını kendisine çarpınca [74a/1-5] sonuca üç sayı daha ekledikten sonra iki bilinmeyen niceliğin karesi

(x^2) ve üç sabit terim otuz beşe eşit olur. Bu da mukabeleden sonra iki bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) otuz iki sabit terime eşit olur ve yalın terimlerin ikincisidir. bu durumda bölüm [74a/6-9] on altıdır, karekökünü alınca dört olur, istenen miktar budur. Artık onlar gerekliydi ki bahsedildi. Bundan sonra denklemlerle başlanarak [74b/1-5] sütunların her birinden onar soru ve on soru da sütuna gereği olmayanlardan söz etmek istenmiştir. Bu kitap mucizevi sözle örtülerek Eyvan manzarasında şüphesiz şaşırıp hayrete düşürecek bir şey olması beklenir. Katiplere göre [74b/6-9] ancak hüner sahiplerinin kabul edeceği yerde meydana gelerek dostlar, çocuklar, ermişler ve gaip erenleri için gönül sayfalarından mutlu güne kadar sona ermesin.

[75a/1-5] Son Bölüm: Ayrık denklemleri açıklar ve bu, dört bölümden oluşur.

İlk bölüm: Cebir ve mukabele ile sonuç çıkarılanları açıklar ve bu bölüm on problem üzerine kurulmuştur.

Yalın terimlerden üçüncüsünün ilk problemi: [75a/6-9] Eğer üç kişinin her birinde bir miktar mal olursa fakat ilkinde olanla ikincide olan toplanınca on akçe, ikincide olan üçüncüdeki toplanınca [75b/1-5] on beş ve üçüncüyle ilkinde olan toplanınca yirmi olursa her birinde ne kadar mal olduğu istendiğinde ilkinde şey, ikincide dinar ve üçüncüde fülüs varsayılınca şeyle dinar [75b/6-9] ona eş değer olur. Dinar kendisi, ondan şey (x) eksikmiş, *belli oldu*. Öyleyse dinar, yani ondan şey (x) eksik fülüsle de on beşe eş değer olur. [76a/1-5] Fülüs de beş ve şey (x) imiş, belli oldu. Böylece fülüs sahibi de ilkinde olanı alır. Buna göre kendi de iki şeyle (x) beş akçe olarak yirmiye eşit olur. O hâlde bu da mukabeleden sonra iki şey (x) on beşe eşit olarak bir şey (x) [76a/6-9] yedi buçuk olur. Öyleyse birincide yedi buçuk olması gerektiği anda öyle olunca ikincide iki buçuk ve üçüncüde de on iki buçuk olması gerekir.

Yalın terimlerden birincisinin ikinci problemi: [76b/1-5] Eğer bilinmeyen malın yarısını beşte ikisine çarptıktan sonra çarpım sonucu beş katı ve beşte iki kadar olsa bilinmeyen mal bir şey (x) varsayılıp yarısını beşte ikisine çarpınca beşte bir mal sonuç olarak beş şeye (x) ve bir şeyin (x) iki [76b/6-9] beşte birine eşit olur. Bu da tamamlamadan sonra *bir mal* yirmi yedi şeye (x) eşit olur. Öyleyse mal şeye (x) ve şey (x) de akçeye sadeleştirilince bir şey (x) yirmi yedi akçeye eşit olur, [77a/1-5] istenen mal budur.

Yalın terimlerden kalanının üçüncü problemi: Eğer bilinmeyen miktarın yarısını, üçte birine çarpınca doksan altı olur denirse bilinmeyen malı bir şey (x) olarak yerleştirip yarısını üçte birine çarpınca üçte bir mal olur ve doksan altıya [77a/6-9] denktir. Bu

böylelikle tamamlamadan sonra bir mal beş yüz yetmiş altıya eşit olur, karekökü yirmi dörttür ve istenen budur.

Yalın terimlerden birincisinin **dördüncü problemi:** Eğer bilinmeyen malı kendisine **[77b/1-5]** çarpıp sonucu da beşe çarpıldıktan sonra oluşan sonuca bilinmeyen malın beş katı kadar daha eklenince toplam bin beş yüz otuz akçe olursa bilinmeyen mal bir şey (x) varsayılıp tamkaresi alınınca bir mal olarak beşe çarpılsa **[77b/6-9]** beş mal olur; buna da beş şey (x) ekleyince beş mal ve beş x bin beş yüz otuza eşit olur ve bu da sadeleştirmeden sonra bir mal ve bir şey (x) üç yüz altı akçeye eşit olur. **[78a/1-5]** Ondan sonra katışık terimlerin ilkinde bahsedilen işlemle çözümlenip cevap verilerek bilinmeyen mal on yedi olur, son söz budur.

Beşinci problem: Bilinmeyen malın yarısı üçte birine çarpıldıktan sonra on iki **[78a/6-9]** daha ekleyince üç katı kadar olsa bir şey (x) varsayılıp ikide biri üçte birine çarpıldıktan sonra on iki daha ekleyince altıda bir mal on iki akçe olarak üç şeye (x) eşit olur **[78b/1-5]** ve bu da tamamlamadan sonra bir mal ve yetmiş iki sabit terim ve on sekiz x'e eşit olur ve katışık terimlerin ikincisidir. Ondan sonra onda olan işleme uygulayınca bilinmeyen mal *altı veya* on iki akçe olur.

Altıncı problem: **[78b/6-9]** Bilinmeyen mal tam karesi alındıktan sonra dörde çarpılınca çarpım sonucu bilinmeyen malın iki yüz seksen kendi katı miktarından iki yüz seksen dört **[79a/1-5]** daha eklense bilinmeyen mal bir şey (x) varsayılıp kendisine çarpılınca bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) olur. Bu da dörde çarpıldıktan sonra dört bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) olarak iki yüz seksen şeyin katsayısına (x) ve iki yüz seksen dört akçeye eşit **[79a/6-9]** olur. Bu da sadeleştirmeden sonra bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2) yetmiş bir sabit terime eşit olur ve katışık terimlerin üçüncüsüdür. Ondan sonra onda olan işleme uygulanacak **[79b/1-5]** bilinmeyen mal yetmiş bir akçe olur.

Yalın terimlerden üçüncüsünün **yedinci problemi:** Eğer -üç tür değerli taş; biri elmas, biri yakut, biri laldir- elmasın değeri, yakutun değerinin yarısından on filori **[79b/6-9]** fazlasına düşse, *yakutun değeri de lalin değerinin üçte birinden on filori fazlasına düşse* ve lalin değeri de elmasın değerinin dörtte birinden on filori fazlasına düşse her birinin değerleri ne kadar filori olduğu istense elmasın **[80a/1-5]** değerini bir şey (x) varsayıp onunu eksilterek bir şeyden (x) on eksik olur. Buna göre yakutun değeri iki şeyden (x) yirmi eksik olması gerekir ve bunun onunu da çıkarınca iki şeyden (x) otuz **[80a/6-9]** eksik olur. Öyleyse lalin değeri de altı şeyden (x) doksan eksik olur ve bunun da onunu eksiltince altı şeyden (x) yüz eksik kalır, **[80b/1-5]** şeyin (x) dörtte birine eşit

olur. O hâlde bu da cebirden sonra altı şeyin katsayısı (x), şeyin katsayısının (x) dörtte birine ve yüze eşit olur ve mukabeleden sonra beş şeyin katsayısı (x) ve şeyin katsayısının (x) dörtte üçü yüze eşit olur. Şimdi buna göre elmasın değeri, **[80b/6-9]** bölüm on yedi filori ve bir filorinin yirmi üç kesir parçasından dokuz kesir parçasına düşer. Gerekli olan yakutun değeri böylelikle on dört filoriye ve yirmi **[81a/1-5]** üç parçasından on sekiz parçasına, lalin değeri de on dört filoriye ve yirmi üç parçasından sekiz parçasına düşer.

Sekizinci problem: Katışık terimlerin ilkinde olan işlem ve yalın terimlerin üçüncüsünde olan **[81a/6-9]** işlemle çözümlenir. Örneğin, bilinmeyen malın üçte birini ve beşte birini dörte birine ve altıda birine çarpınca seksen kendi katı kadar olduktan sonra bu sonucu iki farklı parçalara **[81b/1-5]** ayırıp *birini diğerine ve diğerini de öbürüne* böldükten sonra bölümlerin de en küçüğünü en büyüğünden çıkardıktan sonra geriye iki ve üçte iki kalsa bilinmeyen mal ne kadardır, diye sorarlarsa *onun için bölümler ile çarpılacak bölenlerin <sonucu> bir olması gerekir. Öyleyse buna göre bir bilinmeyen nicelik (x^2), iki şey (x) ve üçte iki şey (x) bir akçeye eşit olur;* ilk olarak bölümlerin en küçüğünü bir şey (x) ve en büyüğünü **[81b/6-9]** bir şey (x), iki akçe ve üçte iki olarak kabul edip birini diğerine çarpınca sonucu bir bilinmeyen niceliğin karesi (x^2), iki şey (x) ve üçte iki şey (x) sonuç olarak *bir akçeye eşit olur. Öyleyse bu* katışık terimlerin ilkidir. Sonra onda olan işlemle bölümlerin en küçüğü üçte biri, **[82a/1-5]** en büyüğü üç akçe olur. Ondan sonra bölümün en küçüğü yine bir şey (x) varsayılıp bölen denilir ve üç en büyük bölümdür. O bölen denilen şeye (x) çarpılarak üç şey (x) olur. Buna da bölünen denilüp **[82a/6-9]** birini diğerine ekleyerek dört şey (x) olur. Artık seksene eşit olan bu dört şey (x) ortaya çıkar. Buna göre her bir şey (x) yirmiye eşit olarak bu en küçük parça yirmi olur. Öyle olunca en büyük parça **[82b/1-5]** altmış bilinmeyen mala eşit olur. *Yani bilinmeyen mal payda<nın> miktarı olup üçte bir ve beşte biri dörtte bire çarpınca sonuç ne olur; payda kendi kendisine çarpılınca sonuç olana oranı dokuzda ikisi olmaktadır. Örneğin, altmış parçadan otuz iki parça, altmış parçadan yirmi beş parçaya çarpılarak sonuç dokuzda iki olur.* En küçük parça yirmi bilinmeyen mala eşit olunca bu da bu şekilde olur. Öyleyse işlem bu aşamaya ulaştıktan sonra bilinmeyen malın sağlaması şöyle olur: Bilinmeyen malın üçte birle beşte biri dörtte birle altıda birine **[82b/6-9]** çarpılır. Yani üçte bir ve beşte biri dörtte bir ve altıda bire çarpınca sonuç dokuzda iki olarak dokuzda iki mal seksen bilinmeyen mala eşit olur ve bu da tamamlamadan sonra bir mal üç yüz altmış şeyin katsayısına (x) **[83a/1-4]** eşit olur. Bu durumda yalın terimlerin üçüncüsü gereğince bilinmeyen malın kökü üç yüz altmış akçe olur, en büyük parça yirmi bir bin altı yüz

ve en küçük parça yedi bin iki yüz olur. [83a/5-9] Tam sayıların en küçüğünde dörtten daha küçük sayı olmadığı için onu iki farklı parçaya ayırıp küçüğünü büyüğüne bölünce üçte bir ve büyüğünü küçüğüne bölünce üç ortaya çıkar. Öyleyse yirmi sekiz bin sekiz yüzün dörtte birini en küçük parça ve [83b/1-5] dörtte üçünü büyük parça yapmalarındaki sebep budur.

Dokuzuncu problem: Eğer seksen bir akçeyi dört farklı parçaya ayırıp birincinin yarısını, ikincinin üçte birini, üçüncünün dörtte birini ve dördüncünün beşte birini eksiltince [83b/6-9] biri diğerine eşit olsa birinci parçayı iki şey (x) kabul edip yarısını çıkarınca bir şey (x) kalır; ikinciyi de bir şey (x) ve şeyin (x) ikide biri kabul edip üçte birini çıkarınca bir şey (x) kalır; üçüncüyü [84a/1-5] de bir şey (x) ve üçte bir şey (x) kabul edip dörtte birini çıkarınca bir şey (x) kalır ve dördüncüyü de bir şey (x) ve dörtte bir şey (x) kabul edip beşte birini çıkarınca bir şey (x) kalır. Öyleyse her bölümde varsayılan şeyler (x) toplansa altı şey (x) ve on ikide bir [84a/6-9] şey (x) sonuç olur, seksen bire eşit olur ve bu da payda eşitlemeden sonra bölen şeyin (x) katsayısıdır, yetmiş üç kesir parçası olur. On ikiden ve seksen bir akçe olan bölünen, on ikiden [84b/1-4] dokuz yüz yetmiş iki kesir parçası olur. Sonra birini diğerine bölünce bölüm on üç ve yetmiş üçten yirmi üç <parça> olarak bir şeyin (x) miktarıdır. Buna göre ilk kısım [84b/5-9] yirmi altı ve yetmiş üçten kırk altı <parça>, ikinci kısım on dokuz ve yetmiş üçten yetmiş bir <parça>, üçüncü kısım on yedi ve elli beş kesir parçası, dördüncü kısım on altı akçe ve kırk yedi kesir parçası olması gerekir.

Onuncu problem: [85a/1-5] Eğer seksen bir akçeyi dört farklı parçaya ayırıp, birincisine üçte biri kadar ekleyip, ikincisinden dörtte biri kadar çıkarıp, üçüncüsüne beşte biri kadar ekleyip ve dördüncüsünden yedide biri kadar çıkarınca [85a/6-9] her parça eşit olsa "başlangıçta her bir parça ne kadardı?" diye sorarlarsa **cevap**, birinci kısım on dört ve kırk dokuz parçadan kırk üç parça; ikinci kısım yirmi altı [85b/1-5] ve yirmi iki parça; üçüncü kısım on altı ve yirmi altı parça; dördüncü kısım yirmi üç ve yedi parça olur. Fakat (ondan) sonuç çıkarmanın yöntemi şudur: Birinci kısmı dörtte üç şeyin katsayısı (x); ikinci kısmı bir şey (x) ve üçte bir şey (x); üçüncü kısmı [85b/6-9] altıda beş şey (x) ve dördüncü kısmı bir şey (x) <ve altıda bir şey (x)> varsayıp, birinciye üçte biri miktar ve üçüncüye beşte biri miktar ekleyip ikinciden dörtte biri ve dördüncüden yedide biri kadar çıkarınca her kısım eşit [86a/1-5] olur. Ancak her kısmı toplayınca dört şey (x) ve on ikide bir şey (x) olarak seksen bir akçeye eşit olur ve bu da *yalın terimlerden üçüncüsünün* bölme işleminden sonra her şey (x) on dokuz akçe ve kırk dokuz parçadan kırk bir parça oluşur. Sonra bunun [86a/6-9] dörtte birini çıkarınca ilk kısım on dört ve kırk dokuzdan kırk üç parça olması gerekir ve yine ondan

altıda biri kadarını çıkarınca üçüncü kısım on altı akçe [86b/1-4] ve yirmi altı parça olması gerekir. Fakat üçte biri miktar ona eklenirse ikinci kısım, altıda biri miktar eklenirse dördüncü kısım olur. Bu şekilde anlayıp geri kalanını karşılaştır.

[86b/5-9] İkinci bölüm: Çift yanlış hesabı ile çözümlenen problemleri açıklar ve bu da on problemden oluşur.

[86b/8] İlk örnek:

[86b/9] Bir hocada üç tane eşi benzeri olmayan değerli taş vardı.

[87a/1] Padişahlara layık, son derece mükemmel, hoş ve güzel.

[87a/2] Biri elmas, biri yakut, biri de laldi.

[87a/3] Her birinin değerlerinden sorulunca,

[87a/4-5] Elmasın üçte biri bin filoriden satıldığında,

"Ey o güzel yakut, değerli ve falı uğurlu olur" dedi.

[87a/6] Yakutun yarısı bin filoriden dahi satılınca,

[87a/7] O benzersiz olan lal gereksiz söz söylemeden değerli olur.

[87a/8] Lalin dörtte birini de onlar gibi çıkarınca,

[87a/9] Ey o güzel elmasın değeri, eşsiz olur.

[87b/1] Ey bağış kaynağı, bunlara ayrılan değerler,

[87b/2] Birlikte olursa iki bin iki yüz filori olur.

[87b/3] Bunların değerini dünyada herkes bildi,

[87b/4] İsmini andı (ve) muhasip keder tozu görmedi.

[87b/5-9] Buna göre, öncelikle elmasın <değeri> altı yüz filori varsayılıp üçte biri bin filoriden çıkarılırsa sekiz yüz filori yakutun değeri olması gerekir; bunun da ikide birini bin filoriden çıkarınca altı yüz filori lalin değerine [88a/1-5] gereklidir; bunun da dörtte birini bin filoriden çıkarılırsa sekiz yüz elli filori elmasın değeri olduğu anlaşılır. Elmasın değeri aslında altı yüz filori varsayılmıştı. İki yüz elli filori fazla ve yanlış çıktı.

[88a/6-9] İkinci olarak, elmasın değeri sekiz yüz elli filori varsayılıp bahsedilen gibi işlem yapınca yedi yüz on altı filori ve üçte iki filori yakutun, altı yüz kırk bir filori ve üçte iki <filori> lalin ve [88b/1-5] sekiz yüz otuz dokuz, ikide bir ve on ikide bir filori elmasın değeri olması gerekir. Elmasın değerini aslında sekiz yüz elli varsaymıştık.

Buna göre on filori, üçte bir ve on ikide bir filori eksik ve yanlış çıkmıştır. [88b/6-9] Öyleyse iki yanlış toplanınca iki yüz altmış, üçte bir ve on ikide bir olur, birinci toplam ve bölen olacak budur; ilk varsayılan ikinci yanlışa ve ikinci varsayılan ilk yanlışa [89a/1-5] çarpılıp sonuçları toplanınca iki yüz on sekiz bin yedi yüz elli olur, ikinci toplam ve bölünen olan da budur. Ondan sonra bölünce bölüm olan elmasın değeri oluşur ve sekiz yüz kırk filoridir. [89a/6-9] Elmasın değeri bu olınca yakuta yedi yüz yirmi ve lale altı yüz kırk filori olması gerekir ve bunlar da toplansa iki bin iki yüz filori olur.

İkinci örnek: Eğer on akçeyi iki farklı [89b/1-4] parçalara ayırıp her birini kendilerine çarptıktan sonra sonuçlarının küçüğünü büyüğünden çıkarınca geriye dört kalsa her bir parça ne kadar olur denirse görünüşü budur:

[89b/5-9]

Birinci varsayım		İkinci varsayım	
Birinci kısım	İkinci kısım	Birinci kısım	İkinci kısım
Kalan		Kalan	
20		60	
Birinci yanlış		İkinci yanlış	
16 fazla (+)		56 fazla (+)	

ve ortak bölenlerin sadeleştirilmesinden sonra

40 | 192 5 | 24

4

Öyleyse en küçük kısım dört ve beşte dört elde ettikten sonra [90a/1-5] en büyük kısım da beş ve beşte bir olması gerekir ve istenen budur.

Üçüncü problem: Bir topluluk bağa bahçeye gidip bağdan çıkıp gitmesi gerektiklerinde bahçıvan kapıda durup bunların ilk çıkanına bir elma, ikincisine [90a/6-9] iki, üçüncüsüne üç ve böyle devam eder. Topluluk eksiksiz şekilde çıktıktan sonra kimimize fazla ve kimimize eksik düşmesinin sebebi yoktur, diye bütün elmaları eşit şekilde bölünce [90b/1-5] her birine onar elma düşse topluluk ne kadardı, denirse görünüşü budur:

Birinci varsayım	Birinci yanlış	Birinci kalan		
5	7 eksik (-)	2		
İkinci varsayım	İkinci yanlış	İkinci kalan		
9	5 eksik (-)	38	2	38
				19

Böylece işlemden sonra bölüm on **[90b/6-9]** dokuzdur. Topluluk da on dokuz kişi olması gerekir.

Dördüncü problem: Eğer üç kişiden birincisi ikinciye "Sende olanın yarısını bana ver, benimki on olsun" **[91a/1-5]** dese; ikinci de üçüncüye "Sende olanın üçte birini bana ver, benimki de on olsun" <dese> ve üçüncü de birinciye "Gel, sende olanın dörtte birini bana ver, benimki de on olsun" dese her birinde ne kadar mal vardır, denirse **görünüşü budur:**

[91a/6-9]

Birinci varsayım	Birinci yanlış	Birinci toplama	Payda eşitlemeden sonra	
6	-2	12		1
	1	1		4
	2	2	25	160
İkinci varsayım	İkinci yanlış	İkinci toplama		6
8	10 fazla (+)	80		

Böylece işlemden sonra bölüm altı ve beşte ikidir. İlkinde olan da o şekilde olması gerekir.

[91b/1-5] Beşinci problem: Bilinmeyen malın üstüne beşte birini ve beş daha ekledikten sonra toplamdan üçte birini ve beş de çıkarınca artık sayı kalmazsa bilinmeyen mal ne kadardır, denirse görünüşü budur:

[91b/6-9]

Birinci varsayım	Birinci yanlış	Birinci kalan	Payda eşitlemeden sonra
5	2 fazla (+)	4	
	1		13
	3		36 | 70
İkinci varsayım	İkinci yanlış	İkinci kalan	2
10	6 fazla (+)	8	
	1	1	
	3	3	

Böylece işlemden sonra bölüm iki ve on ikide birdir. Bilinmeyen mal da o şekilde olması gerekir.

[92a/1-5] Altıncı problem: Bilinmeyen malın üstüne yarısını ve üstüne dört daha ekledikten sonra bu toplamdan da yarısını ve üstüne dört ekleyince yirmiye ulaşsa bilinmeyen mal ne kadardır, denirse görünüşü budur:

[92a/6-9]

Birinci varsayım	Birinci hata	Birinci toplam	Payda eşitlemeden
4	1 eksik (-)	2	ve ortak bölenden sonra
		1	
		4	4
İkinci varsayım	İkinci hata	İkinci toplam	6 | 40
5	1 fazla (+)	10	4
	1		
	4		

Böylece işlemden sonra bölüm dört ve dokuzda dörttür. Bilinmeyen mal da o şekilde olması **[92b/1-5]** gerekir.

Yedinci problem: Bir kişi bir miktar malla sermaye alıp satınca bir o malı kadar da kâr sağlayınca üç akçe<sini> sadaka verdikten sonra geri kalanı yine sermaye verip satınca iki malı kadar kâr sağlayınca **[92b/6-9]** beş akçesini, bunun da zekât sadaka verdikten sonra geri kalanı yine sermaye verip satınca üç malı kadar kâr sağlayıp onunu sadaka

verince yerinde iki akçe geriye kalsa anapara ne [93a/1-5] kadardı, denirse görünüşü budur:

Birinci varsayım	Birinci hata	Birinci kalan		2
4	28 fazla (+)	24	24	68
İkinci varsayım	Birinci hata			2
5	52 fazla (+)	68		

Böylece işlemden sonra bölüm iki, üçte bir ve altıda birmiş. Anapara da o şekilde olması [93a/6-9] gerekir.

Sekizinci problem: Bilinmeyen malın bir miktarı Beşir'e ve bir miktarı Halit'e olup Beşir Halit'e "Gel, sende olanın üçte birini bana ver, benim akçem de on olsun" [93b/1-4] dese; Halit de Beşir'e "Gel, sende olanın dörtte birini bana ver, benim akçem on olsun" dese her birinde olan ne kadardır, denirse görünüşü budur:

[93b/5-9]

Birinci varsayım		Birinci hata	Birinci kalan	Payda eşitleme
Beşir'de	Halit'te	9 fazla (+)	5	ortak bölenden sonra
4	18	1		3
		2		11 | 80
İkinci varsayım		İkinci hata	İkinci kalan	7
Beşir'de	Halit'te	3 fazla (+)	40	
12	6	1		
		2		

Böylece işlemden sonra bölüm olan yedi ve on bir kesir parçasından on kesir parçasıdır, Beşir'in malı budur. Beşir'de böyle olunca [94a/1-5] Halit'e sekiz akçe ve on bir kesir parçasından iki parça olması gerekir.

Dokuzuncu problem: Eğer üç kişiden birincisi ikinciyle üçüncüye "Gelin, sizde olanın toplamından yarısını bana verin, sonunda bende olan on olsun" [94a/6-9] dese; ikinci de birinciyle üçüncüden "Üçte birini bana verin, bende olan on olsun" dese ve üçüncü de birinci ile ikinciden "Dörtte birini bana verin, benimki de on olsun" dese [94b/1-6] her birinde olan mallar ne kadardır, denirse görünüşü budur:

Birincide

Birinci varsayım	Birinci hata	Birinci toplam	Payda eşitleme
4	2 fazla (+)	4	ve ortak bölenden sonra
	1	1	16
	4	4	17 | 50
			2

İkinci varsayım	İkinci hata	İkinci toplam
2	2 fazla (+)	12
		1
		2 İşte birinci mal

4 | 27
1 | 1
4 | 20
17 | 55
4 | 2
34 | 220

İkinci mal
58
17 | 110
6

Eksilen	Çıkan
14	6
2	8
17	17
İşte üçüncü mal	Kalan
	7
	11
	17

[94b/7-9] Bu işlemin iki katını almayla gerekli olmadığını açıklamak gerekirdi. Öncelikle birincide dört varsayınca ikinciyle üçüncü mallarının **[95a/1-5]** toplamı on iki olması gerektiğini bilin. Öyleyse sağlaması bizde bilinir, ikinci de birinciyle üçüncüden üçte bir isteyip bir ve üçte bir birinciden olunca kendisinde olanla üçüncünün üçte birinin toplamı sekiz ve üçte iki olur. Yani birincinin **[95a/6-9]** üçte biri bir ve üçte birdir, üçüncünün iki ve üçte birdir. Kendisinde olan beşle toplansa sekiz olur ve bu parayı ikinciyle üçüncünün malları<nın> toplamından on ikidir, çıkarılsa üç ve üçte bir **[95b/1-5]** geriye kalır ki üçüncünün üçte ikisi bu olur. Bu böyle olduğu sürece üçüncü mal beş olması gerekir ve üçüncü mal böyle olunca ikinci mal da yedi olur. Aslına bakılırsa bu varsayımın gönderimi üstüne birinci ikinciyle **[95b/6-9]** üçüncüden ikide bir; ikinci birinciyle üçüncüden üçte bir isteyince onar tane olur.

Fakat üçüncü birinciyle ikinciden dörtte bir isteyip kendisinde olana eklese yedi ve dörtte üç olur. [96a/1-5] Bu da on olması gerekirdi, iki ve dörtte bir eksik ve yanlış oldu. **İkinci olarak**, birincide iki varsayılınca ikinciyle üçüncünün toplamı on altı olması gerekir. Şüphesiz, bahsedilen yöntem gereğince ikinci mal [96a/6-9] altı ve üçüncü mal on olur. Öyleyse bu varsayımın da gönderimi üstüne üçüncü birinciyle ikinciden dörtte bir alıp kendisinde olana ekleyince on iki olur. İki fazla ve yanlış bu varsayımda [96b/1-5] da lazımdır. Buna göre bunlardan da işlemden sonra bölüm iki ve on yedi parçadan on altı parçadır, ilk mal budur; ikinciyle üçüncü de toplam on dört ve on yedi parçadan iki parça olması gerekir. [96b/6-9] **Fakat** ikinci malın çözümünde ya bahsedilen yöntem üzerine işlem olursa ya da bir kerede onun için olan yediyi ikinci yanlışa ve ikinci kezde olan altıyı birinci yanlışa [97a/1-5] çarpıp sonuçları toplanılarak yirmi yedi buçuk olur. Öyleyse iki yanlışın toplamına, yani dörde ve dörtte bire bu yirmi yedi buçuk bölünse bölüm olan altı ve on yedi kesir parçasından sekiz kesir parçası olur, [97a/6-9] ikincide olan da budur ve bu da ikinciyle üçüncünün mallarından on dört ve on yedi kesir parçasından iki kesir parçasıdır; çıkarılırsa geri kalan üçüncüden olan mal olması gerekir [97b/1-5] ki yedi ve on yedi parçadan on bir parçadır.

Onuncu problem: <Eğer> bilinmeyen malı iki kat edip yedisini çıkardıktan sonra geri kalanı da iki kat edip on birini çıkardıktan sonra geri kalana üçte biri kadar [97b/6-9] daha ekleyip altısını çıkarınca artık sayı kalmazsa bilinmeyen mal ne kadardır, denirse <görünüşü budur>:

Birinci varsayım	Birinci hata	Birinci kalan	Payda eşitleme
10	14 fazla (+)	10	ve ortak bölenlerin
		2	sadeleştirmesinden sonra
		3	

İkinci varsayım	İkinci hata	İkinci kalan		
8	3 fazla (+)	78		22
	1	2	32	236
	3	3		7

[98a/1-4] Böylece işlemden sonra bölüm yedi ve sekizde üçtür. Bilinmeyen mal da bu biçimde olması gerekir. Öyleyse bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

Üçüncü kısım: [98a/5-9] Dört orantılı sayı ile çözülecek denklemleri açıklar ve bu kısım da on problem üzerine kuruludur, tek yanlışla çıkacak denklemler de buna uygun olduğu için tek yanlışlı işlemin çoğu da bu kısımda **[98b/1-5]** birlikte bahsedilmiştir.

Birinci problem: Bilinmeyen malın üçte birini çıkarıp gerisinin de dörtte birini üstüne ekleyince yirmi olsa bilinmeyen mal ne kadardır, denirse payda on ikidir, bilinmeyen mal varsayıp bahsedilen gibi **[98b/6-9]** işlem yapınca sonucu on olur. Öyleyse varsayılan malın sonucu üstüne oranı nasılsa istenen malın da sonucu üstüne; yani yirmiye oranı o şekildedir ya da **[99a/1-5]** varsayılan mal istenen malın sonucuna çarpılıp sonucu varsayılan malın sonucuna bölünse bölüm istenen maldır, diyerek yukarıda bahsedilmişti. Ona göre işlem yapıp cevap verilir, yirmi dörttür, **[99a/6-9]** görünüşü de budur:

Varsayılan mal	İş sonucu
12	10
İstenen mal	İş sonucu
24	20

10 | 12
kendi katı ve beşte biri

20 | 24
kendi katı ve beşte biri

O hâlde yirmi olan bilinmeyen malın sonucundan kendi katı **[99b/1-5]** ve beşte biri kadar alınsa istenen mal ortaya çıkar.

İkinci problem: <Eğer> bilinmeyen malın altıda birini çıkarıp geri kalanını çıkarılana çarpınca bilinmeyen malın kendi katı olsa o mal ne kadardır, derlerse <görünüşü budur>:

[99b/6-9]

Varsayılan mal	İş sonucu
6	5
İstenen mal	İş sonucu
6	7
	1
	5

Böylece oran sonucu kendi katı ve beşte birdir. Altıdan şu kadar alınca yedi ve beşte bir olur ve istenen budur.

Üçüncü problem: **[100a/1-5]** Bir su içinde dikilmiş ağacın iki buçuk arşınını sudan dışarı çıkarıp dörtte biri ve üçte biri miktar yerle su içinde olsa ağacın boyu ne kadar ve yerle su içinde olanı ne kadar olur denirse ağacın boyu paydaya göre **[100a/6-9]** on iki varsayılırsa kesirlerin payları yedidir. Yerle su içinde olan bu olması gerekir ve on ikiden yedi çıkarınca beş kalur, bu varsayım üzerine sudan dışarı çıkan da budur; **[100b/1-5]** iki buçuk olması gerekti, fakat öyle olmadı. Yedinin beşe oranı nasılsa yerle su içinde olan ağacın bilinmeyen miktarı su üzerindeki bilinene göredir veya beşin yediye oranı nasılsa bilinen miktarın da **[100b/6-9]** bilinmeyen miktara göredir, görünüşü de budur:

5	7
2	3
1	1
2	2

7	5
3	2
1	1
2	2

Böylece yediyi beşe oranlamaktan sonuç kendi katı ve beşte ikidir. İki buçuğun **[101a/1-5]** da iki katını ve beşte ikisini alınca üç buçuk olur, yerle su içinde olan miktar odur.

Dördüncü problem: Zeyd vefat edip elli akçe, ikide birin sahibi<ne> ve üçte birin sahibi<ne> bıraksa bahsedilen akçeden ikide birin sahibine **[101a/6-9]** ne kadar ve üçte birin sahibine ne kadar pay olur denirse görünüşü budur. Buna göre:

Varsayılan mal	İşin sonucu
6	5
İstenen mal	İşin sonucu
60	50

Paydanın kesirlerin payına oranı kendi katı ve beşte biri olmaktadır. **[101b/1-5]** Ellinin de katını ve beşte birini alınca istenen mal oluşur; ikide biri otuz, üçte biri yirmidir. Öyleyse elliden ikide birin sahibinin payı otuz ve üçte birin sahibinin (payı) yirmi olur.

Beşinci problem: [101b/6-9] Eğer Beşir beş, Halit altı akçelerini birleştirerek sermayeye verip sattıklarında on iki akçe kâr etseler on ikiden Beşir'e ne kadar ve Halit'e ne kadar verilir denirse Beşir'in **[102a/1-5]** akçesinin on biri toplam maladır. Yani ikisinin birlikte akçeleri sermayeye verilmiştir, oranı nasılsa ona düşecek payın da kâra o şekildedir ve Halit'in de aynı şekilde olur, görünüşleri budur. O hâlde:

[102a/6-9]

11	6
12	6
	6
	11

11	5
12	5
	5
	11

İşlemden sonra Beşir'in payı beş akçe ve on bir parçadan beş parça, Halit'e altı akçe ve on bir parçadan altı <parça> olur.

[102b/1-5] Altıncı problem: Eğer Zeyd bir şehirden on filorilik sermaye alıp başka şehre bir şey satmaya giderken ikinci günde Bekir'le buluşup Bekir de on beş filori çıkarıp onu da sermayeye verirler. İki gün sonra hareket ettikleri **[102b/6-9]** şehre varıp sermayelerini satınca sekiz filori kâr etseler Zeyd'in dört günlük yolculuğuyla on filorisine bundan ne kadar; Bekir'in iki günlük yolculuğuyla on beş filorisine **[103a/1-5]** ne kadar pay olur denirse filorilerini günlerine çarptıktan sonra ikisinin sonuçlarının toplamına birinin sonucunun oranı nasılsa her birine düşecek payın da kâra o şekildedir, görünüşleri de budur:

[103a/6-9]

70	30
8	3
	3
	7

70	40
8	4
	4
	7

Öyleyse işlemden sonra Zeyd'in pay dört ve *yedide* dört, Bekir'in payı üç ve yedide üç olur. Bu şekilde anla.

[103b/1-5] Yedinci problem: On akçe bir yılda iki akçeye düşünce on beş akça dört ayda ne kadar kâr eder denirse ilk olarak on akçe bir yılda iki akçeye düşünce on beş akçe ne kadara düştüğü görülsün, üçtür. İkinci olarak on **[103b/6-9]** beş akçe bir yılda

üçe düşünce dört ayda ne kadar düştüğünü görürler, bir akçe eder, görünüşleri de budur:

10	2
15	3

12	3
4	1

Sekizinci problem: Eğer yüz akçe dört **[104a/1-4]** kişiye bölünse şöyle olur: Dördüncüye üçüncünün iki katı, üçüncüye ikincinin iki katı, ikinciye birincinin iki katı olsa her bir kişinin mallarının miktarı **[104a/5-9]** nedir, diye sorarlarsa bizde sağlaması bilinir, birinciye bir olınca ikinciye iki, üçüncüye dört, dördüncüye sekiz olması gerekir. Toplam mal da bu varsayımın gereğince on beş olur. Bu durumda birin on beşe **[104b/1-5]** oranı nasılsa istenen malın da yüze o şekildedir, görünüşü de budur:

15	1
100	6
	2
	3

Böylece işlemden sonra birincide altı ve üçte iki oldu. Gerekli olan ikincide on üç ve üçte bir, üçüncüde yirmi altı ve üçte iki, **[104b/6-9]** dördüncüde elli üç ve üçte bir olur.

Dokuzuncu problem: Eğer üç tür incinin bir türünün her biri üç kısma, birinin dört kısma, birinin beş kısma ayrılıp toplam **[105a/1-5]** incinin değeri üç yüz akçe olunca inci ne kadardır ve her bir türden ne kadar inci vardır, denirse bizde sağlaması bilinir, bu üç türün her birinden birer tane alınsa değerleri on iki akçe olması gerekir. **[105a/6-9]** Bu durumda üç, on ikinin nesi ise istenen mal üç yüzün de o miktarı olur, görünüşü de budur:

12	3
300	75

Böylece işlemden sonra gerekir ki toplam inci yetmiş beş **[105b/1-5]** ve her bir tür yirmi beşer ayrılır ve istenen budur.

Onuncu problem: Eğer on elma bir akçeye, on nar iki akçeye ve on armut dört akçeye düşse bir müşteri gelip "bu üçünden bana on tane ver, işte **[105b/6-9]** sana üç akçe" dese her birinden ne kadar vermek gerekir, denirse ucuz olanlar elmayla nardır ve bu

iki türün onar tanelerinin değerleri üçtür, çıkan [106a/1-5] olarak saklayıp iki türün sayısı ikidir. Armutun on tanesi değerine (göre) dörttür, çarpıp sonucu sekizdir, eksilen olarak saklayıp üçü sekizden eksiltirler ki geriye beş kalır ve müşteri, verdiği üç akça [106a/6-9] yine armutun on tanesi değerinden, yani dörtten eksilse geriye bir kalır. Öyleyse bu birin o beşe oranı nasılsa değer biçilmiş ürünün sayısından, yani satın alınan şey, elde ettiği [106b/1-5] on sayıdan o kadar alınca ucuz olanların miktarları olur, görünüşü budur:

5	1
10	2

Böylece işlemden sonra ucuz olanlardan ikişer tane olunca armuttan da [106b/6-9] altı tane olması gerekir ve her birinin değerleri konusu da bahsedilen işlemle birer birer görülmesi gerekir ki görünüşleri budur:

10	2
1	1
	5

10	2
2	2
	5

10	6
4	2
	2
	5

[107a/1-5] Öyleyse elmanın değeri beşte biri, narın beşte iki, armutun iki ve beşte iki olur. Bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır.

Dördüncü kısım: Sütunlara gerek olmayan denklemler üzerinedir [107a/6-9] ve bu kısım da on problem üzerine kuruludur.

Birinci problem: Bir kişi alım satıp yapıp ilk seferinde parası bir o kadar daha olunca üç akçe sadaka verse, [107b/1-5] ikinci seferinde iki değeri kadar kâr edince beş akçe *sadaka* verse ve üçüncü seferinde üç malı kadar kâr edip on akçesini sadaka verse, iki akçe de kendisine kalsa anapara ne kadardı, diye sorarlarsa [107b/6-9] soran kişinin bağışının tersi gereğince sonra olan sadakayı kendisinde kalanla toplayıp dörtte birini de çıkarıp ikinci sadakayı üzerine eklerler, sekiz olur. [108a/1-5] Öyleyse bunun da üçte birini alıp ilk sadakayı daha eklerler, beş ve üçte iki olur ve bunun da yarısını alınca iki, ikide bir ve üçte bir oluşur, anapara budur.

İkinci problem: Zeyd'de bir miktar [108a/6-9] ve Bekir'de bir miktar *filori* olup bir at almak için çarşıya varınca Zeyd, Bekir'e "gel, sende olanın üçte birini bana ver, bende

olana ekleyip atın değerine verelim" [108b/1-5] dese ve Bekir de Zeyd'e "gel, sende olanın dörtte birini bana ver, bende olana kadar ekleyip atın değerine verelim" dese atın değeri ne kadardır ve her birinde olan filori ne kadardır denirse payda on ikidir. [108b/6-9] Satın alınan şey çift sayı olsa sürekli olarak paydadan birini eksiltirler ki atın değeri olur. Bu durumda on ikinin üçte birini çıkarınca geriye sekiz kalır, Zeyd'de olan budur ve dörtte birini [109a/1-5] çıkarınca geriye dokuz kalır, Bekir'de olan da budur. Fakat satın alınan şey tek sayı olsa paydaya sürekli olarak bir eklerler ki değer biçilmiş ürünün değeri olur. Ancak işlemi böyle değildir. Örneğin, üç kişi olup ilki ikinciden [109a/6-9] üçte bir, ikinci üçüncüden dörtte bir ve üçüncü ilkinden beşte bir istese payda *altmıştır*, bir eklerler, değer biçilmiş ürünün değeri budur. Öyleyse üçte birin paydası üçtür. Birini çıkarıp gerisini [109b/1-5] dörtte birinin paydasına çarpıp sonucuna bir daha eklerler ve bu toplamı da beşte birin paydasına çarparlar, kırk beş olur. Buna göre birincide olan budur. Ondan sonra kırk beşi altmış birden çıkarınca geriye on altı kalır, [109b/6-9] on altıyı üçte birin paydasına çarpınca kırk sekiz olur, ikincide olan da budur ve kırk sekizi altmış birden eksiltip geri kalan on üçü dörtte birin paydasına [110a/1-5] çarparlar, elli iki olur, üçüncüde olan da budur.

Üçüncü problem: <Eğer> bilinmeyen mala katı, yarısı ve dörtte biri kadar daha ekleyip toplama bir daha ekleyince yüz olsa bilinmeyen mal ne kadardır, [110a/6-9] denirse payda dörttür. Katını, yarısını, dörtte birini ekleyince on bir olur ve yüzden de sürekli olarak birini çıkarıp geri kalan doksan dokuzu paydaya çarpınca [110b/1-5] üç yüz doksan altı olur ve bunu da on bire bölünce otuz altı olur, bilinmeyen mal budur.

Dördüncü problem: İki kişiye bir kişi misafir olup iki kişiden birinde üç, diğerinde beş pide olsa bu durumda [110b/6-9] bu sekiz pideyi üçü eşit yiyip konuk gitmiş olunca sekiz akçe bağışlasa bu sekizden üç pideliye ne kadar, beş pideliye ne kadar akçe olur, [111a/1-5] denirse kişiler üç, pideler sekiz olduğu için üçü sekize çarparlar, yirmi dört olur. Öyleyse her biri eşit yiyince sekiz parça yemiş olurlar. Buna göre konuk üç pidelinin bir parçasını, [111a/6-9] beş pidelinin yedi parçasını yemiş olur. Gereken akçenin de yedisi beş pideliye ve diğeri üç pideliye düşer.

Beşinci problem: Bir kişi, diğer kişiye [111b/1-5] altmış batman iki tür buğday verip "en azının üç batmanını bir akçeye, en yükseğinin iki batmanını bir akçeye satarsın" diyerek ısmarlayınca hepsinin değeri yirmi beş akçe olur. "Bana getiresin" deyince ansızın buğday [111b/6-9] karışarak yine dediği gibi beş batmanını ikiye sattıktan sonra bir akçe zarar edince o zarar neden olduğu istenilse onun amacında yirmi beş defada [112a/1-5] satılması vardı. Bu, on iki defada satıldığı için gerekli olmuştur. Fakat beş batmanını ikiye bölüp kendisi en yükseğini ve en düşüğünü paydaları

eşitleyerek üçünü bire, ikisini bire satarsa yine o zarar elde edilir; eğer altmışın [112a/6-9] otuz altı batmanını en yüksek bölmeden elde edip ikisini bire, yirmi dört batmanını en düşük bölmeden elde ederek üçünü bire satarsa kendi yirmi altı defada satmış olur.

Altıncı problem: [112b/1-5] Eğer birtakım yoksulların dörtte biri şehre dilenciliğe çıkıp yine yerlerine varınca ilk gelen bir akçe, ikincisi iki akçe, üçüncü üç akçe ve bunun gibidir. Tamamlanınca bu şekilde getirip toplam akçeyi topluluğun bütününe [112b/6-9] eşit bölünce her birine beşer akçe düşse toplam kişi ne kadardır, denirse paydayı sürekli olarak ikiyle çarpıp sonucunu da birinin payına, yani beşe çarptıktan sonra [113a/1-5] sürekli olarak birini eksiltirler, otuz dokuz olur. Yoksulların dörtte biri böyle olur.

Yedinci problem: Hangi sayı ilki ikiye, üçe, dörde, beşe ve *altıya bölünce birer sayı kalıp yediye* bölüp eksiksiz düşse, diye sorarlarsa [113a/6-9] bir küçük sayı isteriz; onda ikide bir, üçte bir, dörtte bir, beşte bir ve altıda bir bulunsun. Öyleyse o, altmıştır. Buna göre o altmışı yediye bölseler dört fazla, altmışa bir daha [113b/1-5] ekleyip yediye bölseler beş fazla olur. Çünkü beşi dörtle çarpıp sonucuna bir daha ekledikten sonra yediye bölüp ne kadar uygun düşerse beşi altmışa çarpıp çarpım sonucuna bir [113b/6-9] ekleseler üç yüz bir olur; yediye böldükten sonra sağ ve altında olan sayıların her birine bölerlerse birer sayı fazla gelir.

Sekizinci problem: Eğer bilinmeyen mala [114a/1-5] beş akçe ekleyince üç kendisi (katı) kadar olsa o mal ne kadardır, diye sorarlarsa üç kendisi (katı) kadar olur dediklerinde sürekli olarak eklenen sayı ikiye bölünür. Ama dört kendisi (katı) kadar oldu, denilirse [114a/6-9] üçe, beş kendisi (katı) kadar oldu, denilirse dörde ve bunun gibi bölünerek bölüm bilinmeyen mal olur.

Dokuzuncu problem: Eğer altından, gümüşten ve bakırdan [114b/1-5] bileşik bir külçe; beş dirhemi gümüş, altı dirhemi bakır ve yedi dirhemi altın olsa böylece bu külçeden bir yüzük için sekiz dirhemini alsalar buna göre bunda altın ne kadar, gümüş ne kadar, bakır ne kadar, [114b/6-9] diye sorarlarsa yüzüğün ağırlığı sekizdir, külçede olan türlerin birer birer *miktarlarına; yani beşe, altıya, yediye* çarpıp sonuçlarını yine başka külçenin miktarına, [115a/1-5] yani on sekize bölseler bölüm olanlar yüzükte olan türlerin miktarları olur ve eğer kişinin ayda dokuz, diğerinin de ayda altı akçe maaşları olup bir ayda ikisine [115a/6-9] eşit ücret düşünce her biri ayda kaçar gün çalışmış olur, diye sorulursa otuz olan ayın günlerinin sayısını on beş olan ikisinin ücretleri toplamına [115b/1-5] bölüp bölüm olanı, yani ikiyi altıya çarpıp sonucu on

ikidir, ayda dokuz akçesi olanın günlerinin miktarıdır ve yine ikiyi dokuza çarpınca sonucu <on sekizdir>, ayda altı akçesi [115b/6-9] olanın günlerinin miktarıdır. O hâlde bu iki problem alacaklıların payı gibi dört orantılı sayılara uygundur.

Onuncu problem: Eğer birden ona varınca ardışık üzerine [116a/1-5] doğal düzeni gereğince oluşan sayıların her birinin teker teker paylarını toplamak gerekince ne kadar olur, diye sorarlarsa birincinin sonuna, yani biri ona ekleyip sonunun yarısını birinciyle sonuncunun toplamına [116a/6-9] çarparlar; eğer beşten on yediye varınca ne kadar olur, deseler beşle on yediyi toplayıp sonucuna beşten on yediye ulaşınca olan sayıların yarısını, [116b/1-5] yani altı buçuğu çarparlar; eğer yirmi sayı istediğimizde onların ilki üç olup birbirinden nicelik farkları da dörder sayı olunca onların toplamı ne kadar olur, denirse yirmiden birini eksiltip geri kalanı da nicelik farklarına, [116b/6-9] yani dörtle çarpılıp sonucuna birinci sayıyı, yani üçü ekleyince yetmiş dokuz olur, son sayı da odur. Öyleyse birinci sayıyla son sayıyı toplayıp toplamı sayıların sayısının yarısına, [117a/1-5] yani ona çarpınca sekiz yüz yirmi olur, istenen budur; eğer ona ulaşınca mevcut olan tek sayıları topla, deseler onun yarısı kendisiyle çarpılır; eğer ona ulaşınca mevcut olan çift sayıları topla, deseler onun yarısını bir ile [117a/6-9] ardışık olan ikinin toplamına, yani üçe çarparlar; eğer ona ulaşınca mevcut olan sayıların her birini kendisiyle çarpıp topla, deseler elli beşi, üçte biri ona [117b/1-5] sürekli olarak bir üçte bir daha eklemekle yedi olur, çarparlar; eğer ona ulaşınca mevcut olan sayıların her birini ardışık olan sayıyla çarpıp topla, deseler elli beşin üçte ikisini, onun üçte iki dirhemini sürekli olarak eksiltip geri kalan [117b/6-9] altıya çarparlar ve eğer ona ulaşınca olan sayıların her birini üç kere çarpıp topla, denirse elli beşi kendisiyle çarpıp cevap verirler ve doğrusunu en iyi Allah bilir.

[118a/1-5] Mürşidü'l-Muhâsibîn risalesi Âlemlerin efendisi Allah'ın iyilik ve yardımıyla inananlar topluluğundan Allah'ın yarattığı Kâtip Alauddîn'in elinden, kıyamet gününe kadar tamamlandı. Âmin.

[118a/6] "Âmin" diyen, bu yerde beladan korunsun.

[118a/7] Öldükten sonra dirilen vakitte de amel defteri sağ taraftan verilenlerden olsun.

[118a/8-10] Hicri tarih: 916, mübarek şevval ayının sonlarına doğru.

IV. BÖLÜM – TERİM TASNİFİ VE TERİM SÖZLÜĞÜ

IV.1. TERİM TASNİFİ

IV.1.1. Dört İşlem İle İlgili Terimler

IV.1.1.1. Bölme İle İlgili Terimler

aḳall-ı ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölümün en küçüğü.

ekṣer-i ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölümün büyüğü.

ḫāric ez-ḳısmet (Ar. + Fa. + Ar.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḳısmetden ḫāric, ḳısmetden çıḳan).

ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden ḫāric, ḳısmetden çıḳan).

ḳısm eyle-/it- (Ar. + T.) Parçalara ayırmak.

ḳısmet (Ar.) Bölme, matematikte dört işlemden biri.

ḳısmet eyle-/it- (Ar. + T.) Bölmek.

ḳısmet ol-/olın- (Ar. + T.) Bölünmek.

ḳısmetden çıḳan (Ar. + T.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden ḫāric).

ḳısmetden ḫāric (Ar. + T. + Ar.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden çıḳan).

ḳısmet-i evvel (Fa.) Birinci bölme.

ḳısmet-i ġuremā (Fa.) Alacaklıların payı/bölmesi.

ḳısmet-i hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden bölme işleminin yapıldığı hesap sistemi.

maḳsūm (Ar.) Bölünen, bölme işleminin ögelerinden biri.

maḳsūm ṭut- (Ar. + T.) Bölünen yapmak, bölünen kısmına yerleştirmek.

maḳsūmun ʿaleyh (Ar.) Bölen, bölme işleminin ögelerinden biri.

maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr (Fa.) Sonuncu bölen (sayı).

maḳsūmun ʿaleyh-i evvel (Fa.) İlk bölen (sayı).

maḳsūmun ʿaleyh-i ṣānī (Fa.) İkinci bölen (sayı).

maḳsūmun ʿaleyh ṭut- (Ar. + T.) Bölen yapmak, bölen kısmına yerleştirmek.

maḳsūmun ʿaleyh ṭutıl- (Ar. + T.) Bölen yapılmak, bölen kısmına yerleştirilmek.

musḳaṭ ol- (Ar. + T.) (Sayı) indirgemek.

muvāfaḳat (Ar.) Uygunluk, iki sayının ortak bölenlerinin olması durumu.

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin) Aykırı sayılar, aralarında ortak bölen bulunmayan sayılar.

mütedāḫilān (<Ar. çoğ. mütedāḫil) Bölünen sayılar, birbirine karşı tam bölünen ve girişken olan sayılar.

mütevāfiḳān (<Ar. çoğ. mütevāfiḳ) Ortak bölenleri olan sayılar.

redd (Ar.) Sadeleştirme.

redd it-/ol- (Ar. + T.) Denklemin iki tarafında bulunan sayıların birbirine bölünerek en yalın duruma gelmesidir. Sadeleştirmek/Sadeleştirilmek.

taḥlīl (Ar.) Ayırma, çözümleme.

tanṣīf it- (Ar. + T.) Yarı yarıya bölmek, ikiye bölmek.

tecziye (<Ar. teczi'e) Ayırma, bölme.

vefḳ (Ar.) Ortak bölen.

IV.1.1.2. Çarpma İle İlgili Terimler

ber-ā-ber gel- (Fa. + T.) Aynı değerde gelmek, iki çarpımın sonucunun eşit olmasını ifade eder.

beş miṣli (T. + Ar. + T.) Beş katı.

ḍarb (Ar.) Çarpma, matematikte dört işlemden biri.

ḍarb-ı hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden çarpma işleminin yapıldığı hesap sistemi.

ḍarb-ı müfredāt (Fa.) Basit çarpma.

ḍarb-ı mürekkebāt (Fa.) Bileşik çarpma.

ḍarb eyle-/it- (Ar. + T.) Çarpmak.

ḍarb ol-/olın- (Ar. + T.) Çarpılmak.

emṣāl (<Ar. çoğ. miṣl) Katsayılar.

gendü ḳadar ol- (T. + Ar. + T.) Bir sayının kendisi kadar sayı olmak, bir başka deyişle kendi katında bir sayı olmak.

gendü miṣline ḍarb it- (T. + Ar. + T. + Ar. + T.) Bir sayıyı kendisine çarpmak, yani sayının iki üssünü almak.

gendü nefsine ḍarb eyle-/ol- (T. + Ar. + T. + Ar. + T.) Bir sayıyı kendisine çarpmak.

ittiṣāl bul- (Ar. + T.) Birleşmek, nicelikleri bir araya getirmek.

maḍrūb (Ar.) Çarpılan, çarpma işleminin ögelerinden biri.

maḍrūbeyn (<Ar. maḍrūb + eyn) iki çarpılan.

maḍrūb-ı āḫir (Fa.) Son çarpılan (sayı).

mādrūbun fīh (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin ögelerinden biri.

miṣl (Ar.) Kat.

murabbaʿ (Ar.) Tamkare, bir sayının kendisiyle çarpımının sonucunu gösteren sayı.

murabbaʿ it-[978] (Ar. + T.) Tamkare yapmak, sayının tamkaresini almak.

müka‘‘ab (Ar.) Bir sayının küpü, küplü sayı, kendisiyle üç kere çarpılmasıyla elde edilen sayı.

ṣelāṣete-emṣāl (Ar.) Üç kat.

taż‘īf (Ar.) İki katını alma, iki kat etme.

taż‘īf it- (Ar. + T.) İki katını almak, iki kat etmek.

tekmīl (Ar.) Tamamlama, birden küçük olan katsayıyı bire tamamlama (işlemi).

terkīb (Ar.) Birleştirme.

teṣlīṣ (Ar.) Üçleme.

ṭut- 1. Çarpmak, matematikte dört işlemden biri.

ṭutıl- 1. Çarpılmak.

---

[978] Sadece Ç'de geçmektedir.

żı‘f (Ar.) İki katı, iki misli.

IV.1.1.3. Çıkarma İle İlgili Terimler

al- 2. Almak, çıkarmak (işlem), alıp çıkarmak.

bāḳī (Ar.) Çıkarma işlemi yapıldıktan sonra kalan sayı, geriye kalan sayı, artan sayı.

bāḳī ḳal- (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra geriye sayı kalmak, sayı artmak.

bāḳī ḳalan (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra kalan sayı, kalan.

bāḳī ḳalma- (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra geriye sayı kalmamak, sayı artmamak.

bāḳī-yi evvel (Fa.) İlk kalan (sayı).

bāḳī-yi ṣānī (Fa.) İkinci kalan (sayı).

eksük Eksik.

eksük ol- Eksilmek, eksik olmak.

gider- Eksiltmek, çıkarmak.

git(d)- 2. Çıkarmak, çıkarma işlemi yapmak[979].

ḳal- Kalmak, bir işlemden sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak.

ḳalmaya İşlem sonucunda bir sayı kalmaması, geriye sayı kalmasın.

menḳūṣ (Ar.) Çıkan, çıkarma işleminin ögelerinden biri.

menḳūṣun minh (Ar.) Eksilen, çıkarma işleminin ögelerinden biri.

menḳūṣun minh ṭut- (Ar. + T.) Eksilen yapmak, eksilen kısmına yerleştirmek.

muḳābele (Ar.) **1.** Bir denklemde bulunan aynı türden terimleri çıkarma işlemi; genellikle ‘cebir’ sözcüğüyle birlikte geçen birleşik terim.

nāḳıṣ (Ar.) Eksik.

nāḳıṣ ol- (Ar. + T.) Eksilmek, eksik olmak.

naḳṣ it- (Ar. + T.) Çıkarmak, eksiltmek.

naḳṣ ol- (Ar. + T.) Eksilmek, azalmak.

---

[979] Sadece Ç’de geçmektedir.

nesne ḳalma-/olma- Artık sayı kalmamak, olmamak.

refʿ it-/ol- (Ar. + T.) 2. Çıkarmak, çıkarılmak.

ṭarḥ it- (Ar. + T.) Çıkarmak, eksiltmek, matematikte dört işlemden biri.

ṭarḥ ol- (Ar. + T.) Çıkarılmak, eksilmek.

tefāvüt (Ar.) İki şey arasındaki fark.

tefāżul (Ar.) Fark, miktar farkı, nicelik farkı.

tefrīḳ (Ar.) Çıkarma, matematikte dört işlemden biri.

tenḳīṣ (Ar.) Azaltma, eksiltme.

vażʿ it-/ol- (Ar. + T.) Çıkarmak/çıkarılmak, eksiltmek/eksilmek.

IV.1.1.4. Toplama İle İlgili Terimler

artuḳ Fazla.

cemʿ (Ar.) Toplama, dört işlemden biri.

cemʿ eyle-/it- (Ar. + T.) Toplamak.

cemʿ-i evvel (Fa.) Birinci toplam.

cemʿ-i ṣānī (Fa.) İkinci toplam.

cemʿ ol-/olın- (Ar. + T.) Toplanmak.

cümle (Ar.) Toplam.

cümleteyn-i müteḳābileyn (Fa.) Birbirine karşılıklı toplamlar.

daḫı Matematikte artı (+) ifadesi. Bazı sözcüklerde "daha" anlamını vermiş olsa da orada sayının eklendiğini, yani toplama fonksiyonunu vurgulamaktadır.

fażla (Ar.) Fazla, çok (krş. fażlı).

fażlı (Ar.) Fazla, çok (krş. fażla).

ḥāṣıl-ı cemʿ (Ar.) Toplam, toplama sonucu.

ilt- Eklemek.

mecmūʿ (Ar.) Toplam.

mecmūʿ-ı evvel (Fa.) Birinci toplam.

mecmūʿ-ı ṯānī (Fa.) İkinci toplam.

müzād (<Ar. mezād) Arttırılan, toplama işleminin ögelerinden biri.

müzādün ʿaleyh (<Ar. mezādün ʿaleyj) Artan, toplama işleminin ögelerinden biri.

ve (Ar.) Matematikte toplama, yani artı '+' işaretini ifade eder. Aynı zamanda toplama yoluyla sayının küsuratını da belirtir.

żamm it- (Ar. + T.) Eklemek, ilave etme, katmak.

żamm ol-/olın- (Ar. + T.) Eklenmek, ilave edilmek, katılmak.

zāyid (<Ar. zā'id) fazla, artık (krş. zāyide).

zāyide (<Ar. zā'ide, müen. zā'id) fazla, artık (krş. zāyid).

ziyāde (Ar.) Fazla, artık.

ziyāde gel- (Ar. + T.) Fazla olmak, fazla kaçmak, fazla kalmak.

ziyāde it- (Ar. + T.) Arttırmak, eklemek, çoğaltmak.

ziyāde ol- (Ar. + T.) 1. Fazla olmak. 2. Eklenmek.

ziyādelıġ (Ar. + T.) Fazlalık, artıklık.

IV.1.2. Sayı Basamakları İle İlgili Terimler

āḥād (<Ar. çoğ. eḥād) Birler.

āḥād mertebesi (Ar. + T.) Birler basamağı.

ʿaşerāt (<Ar. çoğ. ʿaşer) Onlar.

ʿaşerāt-ı ulūf (Fa.) On binler.

ʿaşerāt menzili (Ar. + T.) Onlar basamağı.

ʿaşerāt mertebesi (Ar. + T.) Onlar basamağı.

devr (Ar.) Devir, matematikte her üç sayı basamağının onun katlarıyla bir devir olarak karşılanır. Örneğin; birler, onlar ve yüzler basamağı birinci devir olurken binler, on binler ve yüz binler basamağı ikinci devirdir.

devr-i evvel (Fa.) Birinci devir. Birler, onlar ve yüzler basamağı bu ifadeyi karşılamaktadır.

devr-i ṣānī (Fa.) İkinci devir. Binler, on binler ve yüz binler bu ifadeyi karşılamaktadır.

devr-i ṣāliṣ (Fa.) Üçüncü devir. Milyonlar, on milyonlar ve yüz milyonlar bu ifadeyi karşılamaktadır.

ḫāne (Fa.) Basamak, bir sayıda sağdan sola doğru her bir rakamın derecelerine göre bulunarak ifade edildiği yer.

ikinci mertebe (T. + Ar.) İkinci basamak, onlar basamağını ifade etmek için kullanılır.

lafẓ-ı eczā (Fa.) Kesir parçalarının (cebirsel) ifadesi.

menzil (Ar.) Basamak, derece.

merātib (<Ar. çoğ. mertebe) Basamaklar.

mertebe (Ar.) Basamak, her sayıyı sağdan sola doğru derecelerine göre belirten yer.

mertebe-i āḥād (Fa.) Birler basamağı.

mertebe-i ʿaşerāt (Fa.) Onlar basamağı.

mertebe-i evvel (Fa.) Birinci derece.

mertebe-i miʾāt (Fa.) Yüzler basamağı.

mertebe-i ulūf (Fa.) Binler basamağı.

miʾāt (<Ar. çoğ. miʾe) Yüzler.

miʾāt-ı ulūf (Fa.) Yüz binler.

miʾāt mertebesi (<Ar. çoğ. miʾe) Yüzler basamağı.

naḳl it- (Ar. + T.) Taşımak, basamakta sayı aktarmak.

öte bulın- İleride bulunmak.

ulūf (<Ar. çoğ. elf) Binler.

ulūf-ı ulūf (Fa.) Milyonlar.

ulūf menzili (Ar. + T.) Binler basamağı.

IV.1.3. Cebir İle İlgili Terimler

aʿdād (<Ar. çoğ. ʿaded) Sayılar.

ʿaded (Ar.) **1.** Sayı, tane. **2.** Sabit terim.

aṣl 1. Kök, karekök.

aṣl māl (Ar.) Anamal, anapara.

aṣl-ı māl-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen malın kökü.

cebr (Ar.) Bir denklemde yer alan negatif bir terimin denklemin karşı tarafına gönderilmesiyle eksi ifadenin ortadan kaldırılmasıdır. Bir matematik kolu, cebir.

cebr vü muḳābele (Ar. + Fa. + Ar.) Cebir, bir denklemde yer alan negatif bir terimin denklemin karşı tarafına gönderilmesiyle eksi ifadenin ortadan kaldırılması; muḳābele ise herhangi bir denklemde yer alan aynı türden terimlerin birbirinden çıkarılarak sadeleştirilmesidir. Cebr vü muḳābele ise iki işlemin bir arada yapıldığı bir denklem çözümlemesidir.

ceẕr (Ar.) 1. Karekök. 2. Bilinmeyen nicelik x.

ceẕr-i āṣamm (Fa.) İrrasyonel sayının karekökü.

ceẕr-i munṭaḳ (Fa.) Rasyonel sayının karekökü.

ceẕrin(i) āḫẕ it- (Ar. + T. + Ar. + T.) Karekökünü almak.

cüẕūr (<Ar. çoğ. ceẕr) karekökler, kökler.

ḍıl' (Ar.) Kök. Bilinen veya bilinmeyen tam sayı veya rasyonel sayının, bir veya daha çok terimli her türlü ifadenin üç ve daha üst dereceden kökü.

emvāl (<Ar. çoğ. māl) x^2'nin daha büyük katlarını temsil eden terim.

eşyā (<Ar. eşyā', çoğ. şey') x'nin daha büyük katlarını temsil eden terim.

ka'b (Ar.) Küpkök.

lā-ceẕr (Ar.) Kök olmayan sayı.

māl (Ar.) 2. Bilinmeyen niceliğin karesi; x^2.

mecẕūr (Ar.) Tamkare, kökü olan (sayı).

miḳdār-ı ceẕr (Fa.) Kök değeri.

mu'ādele (Ar.) Denklem.

muḳābele (Ar.) 1. Bir denklemde bulunan aynı türden terimleri çıkarma işlemi; genellikle 'cebir' sözcüğüyle birlikte geçen birleşik terim. 2. Karşı, karşı karşıya olma.

muḳārin (Ar.) Yakın, yaklaşık (terim, sayı).

muḳterināt (<Ar. çoğ. muḳterin) Katışık terimler.

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) Yalın terimler.

murabbaʿ (Ar.) Tamkare, bir sayının kendisiyle çarpımının sonucunu gösteren sayı.

müsteḥīl (Ar.) İmkânsız, cebirde veya denklemde kurallara göre doğru sonucu elde etme olanaksızlığı.

nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūr (Fa.) Köklü sayıların yarısı.

nıṣf-ı şeyʾ (Fa.) Bilinmeyen niceliğin, x'in yarısı.

nevʿ-i ceẕr (Fa.) Karekök türü.

rubʿ-ı şeyʾ (Fa.) Bilinmeyen niceliğin (x'in) dörtte biri.

ṣūret-i ceẕr (Fa.) Kök payı.

şeyʾ (Ar.) Bilinmeyen nicelik x (krş. şey).

şey (<Ar. şeyʾ) Bilinmeyen nicelik x (krş. şeyʾ).

şeyʾān[980] (<Ar. şeyʾ + ān) İki bilinmeyen nicelik, 2x.

IV.1.4. Orantılı Sayı İle İlgili Terimler

aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Orantılı sayılar.

ʿaded-i evvel (Fa.) Birinci sayı.

ʿaded-i ṣāliṣ (Fa.) Üçüncü sayı.

ʿaded-i ṣānī (Fa.) İkinci sayı.

erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar (krş. erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe)

erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar (krş. erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe)

ṣelāṣete-i aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Üç orantılı sayılar.

[980] Sadece Ç'de geçmektedir.

IV.1.5. Kesir İle İlgili Terimler

aʿdād-ı mürekkebe (Fa.) Bileşik sayılar.

basīṭ-i müfred (Fa.) Basit kesirli sayılar.

basīṭ-i mükerrir (Fa.) Tekrarlı kesirli sayılar.

basṭ (Ar.) Tam sayıyı bileşik kesre çevirme, başka bir ifadeyle payda eşitleme.

cüz' (Ar.) Parça, kesir parçası.

cüz'ān (<Ar. çoğ. cüz') İki parça, iki kesir parçası.

cüz'eyn (<Ar. cüz' + eyn) İki parça, iki kesir parçası.

dāḫil (Ar.) İçinde, bulunma, bir sayının diğer bir sayı/sayıları içermesi durumunda büyük paydalı sayının taşıdığı küçük paydalı sayı.

deg- (Pay) düşmek.

düş-[981] (Pay) düşmek, değmek.

eczā (<Ar. eczā', çoğ. cüz') Parçalar, kesir parçaları, kısımlar.

ısḳāṭ it-/ol- (Ar. + T.) Yok etmek/edilmek, ortadan kaldırmak/kaldırılmak, atmak/atılmak, düşürmek/düşürülmek.

kesr (Ar.) Kesir.

kesr-i muḥavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesir.

ḳısm (Ar.) Kısım, parça.

küsūr (Ar.) Kesirler, sayının virgülden sonraki kesirli kısmı.

küsūr-ı tisʿa (Fa.) Dokuz kesir.

küsūr-ı muḫtelife (Fa.) Zıt/farklı kesirler.

küsūr-ı munṭaḳ (Fa.) Rasyonel kesirler.

küsūr-ı munṭaḳa (Fa.) Basit tamlamalı kesirler.

küsūr-ı mużāfa-yı müfrede (Fa.) Basit tamlamalı kesirler.

küsūr-ı mużāfa-yı mükerrire (Fa.) Tekrarlı tamlamalı kesirler.

---

[981] Sadece Ç'de geçmektedir.

küsūr-ı müfrede (Fa.) Basit kesirler.

küsūr-ı mükerrir[982] (Fa.) Tekrarlı kesirler (krş. küsūr-ı mükerrire).

küsūr-ı mükerrire (Fa.) Tekrarlı kesirler (krş. küsūr-ı mükerrir).

küsūr-ı mürekkebe (Fa.) Bileşik kesirler.

lafẓ-ı eczā (Fa.) Kesir parçalarının (cebirsel) ifadesi.

maḫāric (<Ar. çoğ. maḫrec) Paydalar.

maḫrec (Ar.) Payda.

maḫrec-i ʿuẓmā (Fa.) Büyük payda.

meftūḥ (Ar.) Rasyonel kesir.

meksūr (Ar.) Kesrolunmuş, kesir hâline gelmiş.

muḥavvel (Ar.) Dönüşecek olan (kesir).

muḥavvelün ileyh (Ar.) Dönüştürülecek olan (kesir).

munṭaḳ (Ar.) Rasyonel (kesir).

mużāf (Ar.) Tamlamalı (kesir).

mużāf-ı müfred (Fa.) Basit tamlamalı (kesir).

mużāf-ı mükerrir (Fa.) Tekrarlı tamlamalı (kesir).

mużāfun ileyh (Ar.) Tamlayan (kesir).

mücennes it-/ol- (Ar.) Paydaları eşitlemek/eşitlenmek.

mürekkeb (Ar.) Bileşik (sayı, element).

mürekkebāt (<Ar. çoğ. mürekkeb) Bileşikler.

pāre (Fa.) Parça.

redd it-/ol- (Ar. + T.) Denklemin iki tarafında bulunan sayıların birbirine bölünerek en yalın duruma gelmesidir. Sadeleştirmek/Sadeleştirilmek.

refʿ it-/ol- (Ar. + T.) **1.** Bileşik kesri tam sayılı kesre dönüştürmek/dönüştürülmek.

ṣūret (Ar.) **2.** Pay.

---

[982] Sadece Ç'de geçmektedir.

ṣūret-i ceẕr (Fa.) Kök payı.

ṣūret-i kesr-i muḥavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesrin payı.

ṣuver (<Ar. çoğ. ṣūret) **2.** Paylar.

ṣuver-i küsūr (Fa.) Kesirlerin payı.

ṣuver-i küsūr (Fa.) Kesirlerin payı.

taḥvīl (Ar.) Değiştirme, dönüştürme.

tecnīs (Ar.) Payda eşitleme.

tecnis it- (Ar. + T.) Payda eşitlemek.

vāḳı‘ ol- (Ar. + T.) Meydana gelmek, (miktar, sayı vb.) düşmek.

IV.1.6. Oran İle İlgili Terimler

ḥāṣıl-ı nisbet (Ar.) Oran sonucu.

mensūb (Ar.) Oranlanan, oranlama işleminin ögelerinden biri.

mensūb it- (Ar. + T.) Oranlamak.

mensūb ḳıl- (Ar. + T.) Oranlamak.

mensūbun ileyh (Ar.) Orantılanan, oranlama işleminin ögelerinden biri.

nisbet (Ar.) Oran, oranlama.

nisbet it-/ol- (Ar. + T.) Oranlamak / oranlanmak.

nisbet vir- (Ar. + T.) Oran vermek, oranlamak.

nisbet-i hevāyī[983] (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden oranlamanın yapıldığı hesap sistemi.

IV.1.7. Ticaret İle İlgili Terimler

al- 1. Almak, satın almak. **4.** Pay etmek, pay almak.

aṣl māl (Ar.) Anapara.

---

[983] Sadece Ç'de geçmektedir.

ʿaṭā (Ar.) Bağış, (miktar, para vs.) bahşetme.

ʿaṭā it- (Ar. + T.) Bağışlamak, (miktar, para vs.) bahşetmek.

bahā (Fa.) Değer, kıymet.

bahāsı ol- (Fa. + T.) Değeri olmak, maddi açıdan karşılığı olmak.

borç(c)[984] (<Soğ. pwrç) Borç, geri verilmek üzere alınan para.

büyūʿ (<Ar. çoğ. beyʿ) Satışlar.

erbāḥ (<Ar. çoğ. ribḥ) Kârlar, kazançlar.

fāyide (<Ar. fā'ide) Fayda, kâr, kazanç, yarar.

fāyide it- (Ar. + T.) Kâr etmek, kazanç elde etmek.

gel- 2. (Pay, değer) düşmek.

git(d)- Satılmak.

ġuremā (<Ar. çoğ. ġarīm) Alacaklılar.

ḥaḳḳ (Ar.) Alacak, hisse, pay.

ḥıṣaṣ[985] (<Ar. çoğ. ḥiṣṣe) Paylar.

ḥiṣṣe (Ar.) Pay.

ḥiṣṣe deg- (Ar. + T.) Pay düşmek.

ḫiẕmet it- (Ar. + T.) Çalışmak, zamana ve yere bağlı bir iş görmek.

ḫüsrān (Ar.) Zarar, bir işten elde edilen kötü sonuç.

ḫüsrānāt (<Ar. ḫüsrān) Zararlar.

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) Gelirler, kiralar.

inʿām ol- (Ar. + T.) Zamlanmak.

ḳısmet-i ġuremā (Fa.) Alacaklıların payı/bölmesi.

ḳıymet (Ar.) Değer, tutar.

---

[984] Sadece Ç'de geçmektedir.

[985] Sadece Ç'de geçmektedir.

māl (Ar.) 1. Hesap işlemleri için kullanılan miktar, para, nakit, mal.

meblaġ (Ar.) Miktar, para.

metāʿ (Ar.) Sermaye, ticaret malı.

metāʿ al- (Ar. + T.) Sermaye almak, ticaret malı (satın) almak.

muḥāsib (Ar.) Muhasip, muhasebeci.

muḥāsebāt (<Ar. çoğ. muḥāsebe) Hesap daireleri.

muḳāsemāt (<Ar. çoğ. muḳāseme) Paylaşımlar, bölüşmeler.

musaʿʿar (Ar.) Fiyatlandırılmış ürün.

mübāyaʿāt (<Ar. çoğ. mübāyaʿa) Satın alımlar.

müşemmen (Ar.) Değer biçilmiş ürün.

müşterā (Ar.) Satın alınan (şey).

müşterī (Ar.) Satın alan (kimse), müşteri.

ol- Düşmek (pay, miktar vs.).

raḫīṣ (Ar.) Ucuz.

reʾs-i māl (Fa.) Anapara, anamal, sermaye.

ṣadaḳa (Ar.) Sadaka.

ṣadaḳa it- (Ar. + T.) Sadaka elde etmek.

ṣat- Satmak.

ṣatıl- Satılmak.

şemen (Ar.) Değer, fiyat.

ser-māye[986] (Fa.) Anamal, anapara.

siʿr (Ar.) Fiyat.

taʿyīn ol- (Ar. + T.) Ayrılmak, konulmak.

terk it- (Ar.) Bırakmak, koymak.

---

[986] Sadece Ç'de geçmektedir.

ticāret it- (Ar. + T.) Alım satım yapmak.

ṭut- 3. (Bir fiyata, miktara bir şey) tutmak, işe almak, kiralamak.

ṭutıl- 3. (Bir fiyata, miktara bir şey) tutulmak, kiralanmak.

ücret (Ar.) Bir hizmet karşılığında verilen para veya mal, ücret.

vaẓīfe (Ar.) Ücret, iş ücreti.

ziyān (it-) (Ar. + T.) Zarar (etmek).

IV.1.8. Ölçü Terimleri

arşun (Fa.) Arşın; 68,579 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü.

direm (Fa) Eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. dirhem).

dirhem (Ar.) eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. direm).

ḳanṭār (<Ar. ḳinṭār) 56,452 kilogram ağırlığında 44 okkalık bir ağırlık birimi.

menn (Ar.) Batman, Osmanlı'da kullanılan ağırlığı 7,694 kg olan bir ağırlık ölçüsü birimi.

ḳadd (Ar.) Boy, uzunluk.

kifāyet ider (Ar. + T.) Yeterli(dir), kâfi(dir,) bir miktar veya ölçüm için belirtilen durumu ifade eder.

nüh-gāne (Fa.) Dokuzluk, dokuz taneli.

ṭūl (Ar.) Boy, uzunluk.

vaḳıyye (Ar.) Okka, yaklaşık 1283 gramlık olan veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi.

vezn (Ar.) Ağırlık.

IV.1.9. Para Birimleri

akçe Osmanlı döneminde kullanılan ve altın ya da gümüşten yapılan bir sikke; para birimi; akçe.

dīnār (Ar.) Dinar, altın liranın yaklaşık dörtte biri olan altın para/sikke.

denānīr (<Ar. çoğ. dīnār) Dinarlar.

direm (Fa) Eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. dirhem).

dirhem (Ar.) eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. direm).

eflūri (Fa.) Filori, İtalya'nın Floransa şehrinde basılarak yayılan ve Osmanlılar tarafından sıklıkla kullanılan altın sikke.

eflūrilik̟ (Fa. + T.) Filorilik, herhangi bir miktarda filorinin karşılığı.

filori[987] (İt.) Filori, İtalya'nın Floransa şehrinde basılarak yayılan ve Osmanlılar tarafından sıklıkla kullanılan altın sikke.

filorilik̟[988] (İt. + T.) Filorilik, herhangi bir miktarda filorinin karşılığı.

füls (Ar.) Fülüs, pul, akçe, bakır sikke/para.

IV.1.10. Değerli Taşlar

altun Altın.

bak̟ır Bakır.

elmās (Ar.) Elmas, değerli bir taş.

gevher (Fa.) Mücevher; altın, yakut, gümüş gibi değerli taş.

gümüş Gümüş, değerli bir maden.

ḫātem (Ar.) Yüzük.

incü (Çin.) İnci, değerli bir taş.

laʿl (Ar.) Kırmızı renkte değerli bir taş, lal.

sebīke (Ar.) Külçe, eritilerek kalıba dökülen karışım.

yāk̟ūt (Ar.) kırmızı, pembe, mavi, yeşil, erguvan gibi renklerde olabilen değerli bir taş, yakut.

IV.1.11. Yer Yön İsimleri

cānib (Ar.) Taraf, yön.

---

[987] Sadece Ç'de geçmektedir.

[988] Sadece Ç'de geçmektedir.

fevḳ (Ar.) Üst, yukarı.

fevḳānī (<Ar. fevḳān + ī) üstteki, üstte olan, yukarıdaki (nicelik, sayı vs.).

mā-dūn (Ar.) Aşağı, alt.

merciʿ (Ar.) Dönülecek yer.

muḥāẕāt (<Ar. çoğ. muḥāẕī) Paralel olma, aynı hizada olma, karşısında olma.

muḥāẕī (Ar.) Paralel, aynı hizada olan, karşısında olan.

muḥīṭ (Ar.) Çevre.

rāst (Fa.) Sağ.

taḥt (Ar.) Alt, aşağı.

taḥtānī (<Ar. taḥtān + ī) Alttaki, altta olan.

ṭaraf (Ar.) Taraf, yön.

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) İki taraf, iki yön.

üst Üst, yukarı.

yemīn (Ar.) Sağ, sağ taraf.

yesār (Ar.) Sol, sol taraf.

yir Yer, işlemin sonucunun yazıldığı kısım.

yirlü yirine Ait olduğu yere, uygun olan biçimde.

IV.1.12. Sayı Türleri

aʿdād-ı mechūle (Fa.) Bilinmeyen sayılar.

aʿdād-ı müfrede (Fa.) Basit sayılar.

aʿdād-ı mürekkebe (Fa.) Bileşik sayılar.

aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Orantılı sayılar.

aʿdād-ı ṣaḥīḥa (Fa.) Tam sayılar.

ʿadedeyn (<Ar. ʿaded + eyn) İki sayı.

ʿaded-i āḫir (Fa.) Son sayı.

ʿaded-i aḳall (Fa.) En küçük sayı.

ʿaded-i aṣamm (Fa.) İrrasyonel sayı.

ʿaded-i aʿẓam (Fa.) Büyük sayı.

ʿaded-i ekṣer (Fa.) En büyük sayı.

ʿaded-i evvel (Fa.) Birinci sayı.

ʿaded-i menḳūṣ (Fa.) Çıkan sayı.

ʿaded-i ṣāliṣ (Fa.) Üçüncü sayı.

ʿaded-i ṣānī (Fa.) İkinci sayı.

āṣamm (Ar.) İrrasyonel sayı (krş. āṣammiye).

āṣammiyye (<Ar. müen. āṣamm) İrrasyonel sayı (krş. āṣamm).

efrād (<Ar. çoğ. ferd) Tek sayılar.

evsaṭ (<Ar. çoğ. vasṭ) Ortanca sayılar.

ezvāc (<Ar. çoğ. zevc) Çift sayılar.

farż-ı evvel (Fa.) Birinci varsayılan (sayı).

farż-ı ṣānī (Fa.) İkinci varsayılan (sayı).

ferd (Ar.) Tek sayı.

ġayr-ı meşhūr (Fa.) Pek bilinmeyen sayılar.

ġayr-ı mükerrer (Fa.) Tekrarlı olmayan sayılar.

kem-ter (Fa.) En küçük (sayı).

maḥfūẓ (Ar.) Akılda tutulan, ezberlenmiş (sayı).

meʾḫūẕ (Ar.) Alınan (miktar, sayı).

murabbaʿ (Ar.) Tamkare, bir sayının kendisiyle çarpımının sonucunu gösteren sayı.

musḳaṭ (Ar.) İndirgeyen (sayı).

musḳaṭun minh (Ar.) İndirgenen (sayı).

mükaʿʿab (Ar.) Bir sayının küpü, küplü sayı, kendisiyle üç kere çarpılmasıyla elde edilen sayı.

müṣbet (Ar.) Pozitif (sayı, ifade), önünde artı (+) işareti olan veya hiçbir işaret olmayıp pozitif olduğunu belirten (sayı, ifade).

müsteṣnā (Ar.) Negatif (sayı, ifade), önünde eksi (-) işareti olan (sayı, ifade).

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin) Aykırı sayılar, aralarında ortak bölen bulunmayan sayılar.

mütedāḫilān (<Ar. çoğ. mütedāḫil) Bölünen sayılar, birbirine karşı tam bölünen ve girişken olan sayılar.

müteḳābileyn (<Ar. müteḳābil + eyn) Birbirine karşılıklı olan sayılar.

müteşārikān (<Ar. çoğ. müteşārik) Ortak sayılar, aralarında denk katlar içermesi açısından birbirleriyle denklik ve uygunluğun olduğu sayılar.

mütevāfiḳān (<Ar. çoğ. mütevāfiḳ) Ortak bölenleri olan sayılar.

nāḳıṣ (Ar.) Eksik.

nesne Şey, artık sayı.

nıṣf-ı ʿaded-i aʿdād (Fa.) Sayıların sayısının yarısı.

ṣıḥāḥ (<Ar. çoğ. ṣaḥīḥ) Tam sayılar.

tāmm (Ar.) 1. Tam sayı.

tebāyün (Ar.) Aykırı sayılar.

teşārük (Ar.) Ortak sayılar.

tevālī (Ar.) Ardışık, sayıların belli kurallara göre dizilimi.

vasaṭ (Ar.) Ortanca sayı.

yalī (Ar.) Ardışık, kendinden sonra gelen sayı.

zāyid (<Ar. zā'id) fazla, artık (krş. zāyide). "İki yüz (5) elli eflūri zāyid ḫaṭā vāḳıʿ oldı." 88a/4-5.

zāyide (<Ar. zā'ide, müen. zā'id) fazla, artık (krş. zāyid).

zevc (Ar.) Çift sayı.

IV.1.13. Cisim Türleri

dāyire (<Ar. dā'ire) Daire, yuvarlak.

mücessemiyyet (<Ar. mücessem + iyyet) Eni ve derinliği olan üç boyutlu geometrik cisimler.

IV.1.14. Soru Terimleri

Bekr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Beşir[989] (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Bişr).

Bişr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Beşir).

cevāb (Ar.) Cevap, problemden çözüme geçildiğinde karşılık verilen ad.

Ḫālid (Ar.) Halit, problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

istifsār it- (Ar. + T.) Soru yöneltmek.

ḳaç Kaç, soru zamiri.

ḳaçar Kaçar tane, adet.,

ḳanḳı Hangi.

mesā'il (<Ar. çoğ. mes'ele) Problemler, meseleler.

mesā'il-i müteferriḳa (Fa.) Karışık problemler.

mesā'il-i sitte (Fa.) Altı problem.

meṣelā (Ar.) Örneğin, mesela.

mes'ele (Ar.) Problem, mesele.

miṣāl (Ar.) Örnek.

ne Ne, soru zamiri.

neden Neden, soru zamiri.

ne ḳadar[990] (T. + Ar.) Ne kadar.

ne-miḳdār (T. + Ar.) Ne kadar.

nice Ne kadar, kaç, nasıl.

---

[989] Sadece Ç'de geçmektedir.

[990] Sadece Ç'de geçmektedir.

sā'il (Ar.) Soru soran kişi, problemi anlatan.

ṣor- Sormak.

su'āl (Ar.) Soru.

su'āl it-/olın- (Ar.) Soru sormak/sorılmak.

IV.1.15. Tek Yanlış ve Çift Yanlış Hesabı İle İlgili Terimler

ẖaṭā (Ar.) Hata, bir işlemin sonucunda yanlış.

ẖaṭā-yı evvel (Fa.) İlk hata.

ẖaṭā-yı ṩānī (Fa.) İkinci hata.

ẖaṭā-yı vāḥid (Fa.) Tek yanlış hesabı.

ẖaṭā it- (Ar. + T.) Hata etmek, bir işlemde yanlışlık yapmak.

ẖaṭā ol- (Ar. + T.) Yanlış çıkmak.

ẖaṭā'yeyn (<Ar. ẖaṭā' + eyn) Çift yanlış hesabı.

ḥisāb-ı ẖaṭā'yeyn (Fa.) Çift yanlış hesabı.

ḥisāb-ı maʿlūm (Fa.) Bilinen hesap.

ḥisāb-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen hesap.

māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenilen mal/miktar.

māl-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen mal/miktar.

māl-ı mefrūż (Fa.) Varsayılan mal/miktar.

miḳdār-ı maʿlūm (Fa.) Bilinen miktar.

miḳdār-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen miktar.

maʿlūm (Ar.) Bilinen (sayı), belli.

maʿlūm it-/ol- (Ar.) (Sayı) bilmek/bilinmek, belli etmek/belli olmak.

maʿlūmāt (<Ar. çoğ. maʿlūm) Bilinenler, bilinen özellikler.

mechūl (Ar.) Bilinmeyen (sayı), belirsiz.

mechūlāt (<Ar. çoğ. mechūl) Bilinmeyen sayılar.

mechūl it-/ol- (Ar.) Bir sayı, değer, miktar vs. bilmemek/bilinmemek.

netīce-i māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenilen malın sonucu.

netīce-i māl-ı mefrūż (Fa.) Varsayılan malın sonucu.

IV.1.16. Sayı Adları

IV.1.16.1. Sayma Sayı Adları

altı Altı.

altmış Altmış.

beş Beş.

biŋ Bin.

bir Bir.

dört(d) Dört.

elli Elli.

iki İki.

ḳırḳ Kırk.

nıṣf-ı ʿaşere (Fa.) Onun yarısı.

on On.

otuz Otuz.

ṭoḳsan Doksan.

ṭoḳuz Dokuz.

üç Üç.

yedi Yedi.

yetmiş Yetmiş.

yigirmi Yirmi.

yüz Yüz.

IV.1.16.2. Sıra Sayma Sayısı Adları

āḫir (Ar.) Son, sonuncu.

ʿāşir (Ar.) Onuncu, sıra sayma sayısı.

dördünci Dördüncü, sıra sayma sayısı.

evvel (Ar.) Birinci, ilk, sıra sayma sayısı.

evvelā (Ar.) Öncelikle, ilk olarak.

evvelki (Ar. + Fa.) Birinci, ilk, önceki.

ḥādī ʿaşer (Ar.) On birinci, sıra sayma sayısı.

ḫāmis (Ar.) Beşinci, sıra sayma sayısı.

ikinci İkinci, sıra sayma sayısı.

rābiʿ (Ar.) Dördüncü.

sābiʿ (Ar.) Yedinci, sıra sayma sayısı.

sādis (Ar.) Altıncı, sıra sayma sayısı.

şāliş (Ar.) Üçüncü, sıra sayma sayısı.

şāmin (Ar.) Sekizinci, sıra sayma sayısı.

şānī (Ar.) İkinci, sıra sayma sayısı.

şānī ʿaşer (Ar.) On ikinci, sıra sayma sayısı.

şāniyā (Ar.) İkinci olarak.

sekiz Sekiz.

seksen Seksen.

ṣıfr (Ar.) Sıfır.

sitte (Ar.) Altı.

tāsiʿ (Ar.) Dokuzuncu, sıra sayma sayısı.

üçünci Üçüncü, sıra sayma sayısı.

IV.1.16.3. Üleştirme Sayma Sayısı Adları

beşer Beşer tane, adet.

birer Birer tane, adet.

dörder Dörder tane, adet.

ikişer İkişer tane, adet.

onar Onar tane, adet.

üçer Üçer tane, adet.

IV.1.16.4. Kesirli Sayı Adları

ʿaşerete-esdās (Ar.) Altıda on.

beş ṯümn (T. + Ar.) Sekizde beş.

bir ṯülṯ (T. + Ar.) Üçte bir.

bir ṯümn (T. + Ar.) Sekizde bir.

dört ḫums (T. + Ar.) Beşte dört.

dört subʿ (T. + Ar.) Yedide dört.

dört tüsʿ (T. + Ar.) Dokuzda dört.

dü ḫums (Fa. + Ar.) Beşte iki.

erbaʿatü-aḫmās (Ar.) Beşte dört.

erbaʿate-eṯlāṯ (Ar.) Üçte dört.

evvel-i ʿaded (Fa.) İlk sayı.

ḫamsete-esdās (Ar.) Altıda beş.

heft ṯümn (Fa. + Ar.) Sekizde yedi.

ḫums (Ar.) Beşte bir.

ḫumseyn (<Ar. ḫums + eyn) Beşte iki.

ḫumsiyyet (<Ar. ḫums + iyyet) Beşte birlik.

ikiden bir İkide bir, .

nıṣf (Ar.) Yarım, ikide bir, buçuk.

nıṣf-ı rubʿ (Fa.) Dörtte birin yarısı, sekizde bir.

nıṣf-ı süds (Fa.) Altıda birin yarısı, on ikide bir.

nıṣf-ı subʿ (Fa.) Yedide birin yarısı, on dörtte bir.

nıṣf-ı ṣülṣ (Fa.) Üçte birin yarısı, altıda bir.

nıṣfiyyet (<Ar. nıṣf + iyyet) İkide birlik, yarımlık.

ʿöşr (Ar.) Onda bir.

ʿöşr-i süds (Fa.) Altmışta bir.

rubʿ (Ar.) Dörtte bir.

rubʿ-ı süds (Fa.) Yirmi dörtte bir.

rubʿ-ı ṣülṣ (Fa.) On ikide bir.

sebʿate-ʿaşer (Ar.) Onda yedi.

sebʿate-eṣmān (Ar.) Sekizde yedi.

ṣelāṣetü-aḫmās (Ar.) Beşte üç.

ṣelāṣete-erbāʿ (Ar.) Dörtte üç.

ṣemāniyetü-aḫmās (Ar.) Beşte sekiz.

se rubʿ (Fa. + Ar.) Dörtte üç.

se ṣümn (Fa. + Ar.) Sekizde üç.

subʿ (Ar.) Yedide bir.

süds (Ar.) Altıda bir (krş. südüs).

südüs[991] (Ar.) Altıda bir (krş. süds).

ṣülāṣā-yı subʿ (Fa.) Yirmi birde iki.

ṣülṣ (Ar.) Üçte bir.

ṣülṣ-i ḫums (Fa.) On beşte bir.

---

[991] Sadece Ç'de geçmektedir.

ṣülṣān (<Ar. ṣülṣ + ān) Üçte iki (krş. ṣülṣeyn).

ṣülṣeyn (<Ar. ṣülṣ + eyn) Üçte iki (krş. ṣülṣān).

ṣülṣiyyet (<Ar. ṣülṣ + iyyet) Üçte birlik.

ṣümn (Ar.) Sekizde bir.

ṣümneyn (<Ar. ṣümn + eyn) Sekizde iki.

tüsʿ (Ar.) Dokuzda bir.

tüsʿeyn (<Ar. tüsʿ + eyn) Dokuzda iki.

üç rubʿ (T. + Ar.) Dörtte üç.

üç subʿ (T. + Ar.) Yedide üç.

üç ṣümn (T. + Ar.) Sekizde üç.

yedi ṣümn (T. + Ar.) Sekizde yedi.

IV.1.16.5. Küsüratlı Sayı Adları

altı buçuḳ Altı buçuk.

buçuḳ Buçuk, yarım.

iki buçuḳ İki buçuk.

nıṣf (Ar.) Yarım, ikide bir, buçuk.

üç buçuḳ Üç buçuk.

yedi buçuḳ Yedi buçuk.

IV.1.16.6. Genel Sayı İle İlgili Terimler

ʿaḳd (Ar.) Sayı değeri.

ʿaḳdin al- (Ar. + T.) Sayı değerini almak.

ʿale'l-infirād (Ar.) Birer birer, teker teker.

dāne (Fa.) Tane, adet.

dāne alın- (Fa. + T.) Bir şeyden bir miktar sayı, tane alınmak.

def'a (Ar.) Defa, kere, kez.

def'a-ı evvel (Fa.) Bir kez.

def'aten vāḥideten (Ar.) Bir kerede, bir adımla.

erḳām (<Ar. çoğ. raḳam) Rakamlar.

kemmiyyet (Ar.) **1.** Nicelik. **2.** Sayı.

kerre (Ar.) Kez, defa.

ma'dūd (Ar.) Sayılmış, sayısı belli olan.

raḳam (Ar.) Rakam, sayı işaretleri.

'uḳūd (<Ar. çoğ. 'aḳd) Sayı değerleri.

vaḥdet (Ar.) Birlik, teklik.

vāḥid (Ar.) Tek, bir.

IV.1.17. Hesap Adları

ḍarb-ı hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden çarpma işleminin yapıldığı hesap sistemi.

Hind (Fa.) Hint.

ḥisāb (Ar.) Hesap.

ḳısmet-i hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden bölme işleminin yapıldığı hesap sistemi.

misāḥāt (<Ar. mesāḥāt) Alan hesabı.

nisbet-i hevāyī[992] (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden oranlamanın yapıldığı hesap sistemi.

IV.1.18. Zaman Adları

ay Ay, otuz günlük zaman dilimi.

[992] Sadece Ç'de geçmektedir.

eyyām (<Ar. çoğ. yevm) Günler.

eyyām-ı şehr (Fa.) Ayın günleri.

gün Gün, yirmi dört saatlik süre.

günlik Günlük, gün içerisinde olan süreç.

heft (Fa.) Hafta, yedi günü ifade eden zaman dilimi.

şehr (Ar.) Ay, otuz günlük zaman dilimi.

yevm (Ar.) Gün.

yıl Yıl, sene.

IV.1.19. Miktar Adları

ʿadīl (Ar.) Eşit, denk.

aḳall (Ar.) **1.** Küçük. **2.** En küçük. **3.** Daha küçük.

aʿlā (Ar.) En yüksek.

az Az.

aʿẓam (Ar.) Büyük (krş. ʿuẓmā).

ʿaẓīm (Ar.) Büyük.

ber-ā-ber (Fa.) Eşit, aynı değerde, birlikte.

ber-ā-berce (Fa. + T.) Eşit şekilde.

ber-ā-ber gel- (Fa. + T.) Aynı değerde gelmek, iki çarpımın sonucunun eşit olmasını ifade eder.

bür-aʿẓam (<Fa. pür- + Ar.) Çok büyük.

birḳaç Birkaç.

çoḳ Fazla, çok, büyük.

ednā (Ar.) En az, en düşük.

ekṣer (Ar.) **1.** Büyük (sayı). **2.** En çok, en fazla. **3.** En büyük (sayı).

ḳadar (Ar.) Kadar, miktarınca.

ḳalīl (Ar.) Az (olan sayı, parça, miktar).

kāmil ol- (Ar. + T.) Tam olmak, eksiksiz olmak, tamamlamak.

keṯīr[993] (Ar.) Çok (olan sayı, parça, miktar).

ḳısm-ı aḳall (Fa.) En küçük parça.

ḳısm-ı ekṯer (Fa.) En büyük parça.

ḳısm-ı ḳalīl[994] (Fa.) Az (olan) parça.

ḳısm-ı keṯīr[995] (Fa.) Çok (olan) parça.

kifāyet ider (Ar. + T.) Yeterli(dir), kâfi(dir,) bir miktar veya ölçüm için belirtilen durumu ifade eder.

kūçek (Fa.) Küçük.

küçük[996] (<Fa. kūçek) Küçük.

maḳādīr (<Ar. miḳdār) Miktarlar.

merreten-ba'de-uḫrā (Ar.) Birbiri ardınca birkaç kez.

miḳdār (Ar.) Miktar, değer.

miḳdār-ı cezr (Fa.) Kök değeri.

miḳdār-ı ziyāde (Fa.) Fazla miktar.

mu'ādil (Ar.) Eşit, denk, eş değer (terim, sayı).

mu'ādil ol- (Ar.) Eşit olmak, eş değer olmak (terim, sayı).

muṭlaḳ (Ar.) Eksiksiz, tam.

müsāvī (Ar.) Eşit, denk.

müsāvī ol- (Ar. + T.) Eşitlenmek, eşit olmak denk olmak, denklenmek.

pür-a'ẓam[997] (Fa. + Ar.) Çok büyük.

---

[993] Sadece Ç'de geçmektedir.

[994] Sadece Ç'de geçmektedir.

[995] Sadece Ç'de geçmektedir.

[996] Sadece Ç'de geçmektedir.

[997] Sadece Ç'de geçmektedir.

taḳrīben (<Ar. tenv. taḳrīb) Aşağı yukarı.

tamām (Ar.) Tamam, eksiksiz, bütünleme, bitirme.

tamām gel- (Ar. + T.) Bir şeye uygun düşmek, eksiksiz gelmek.

tamām it- (Ar. + T.) Tamamlamak.

tamām ol- (Ar. + T.) Tamamlanmak.

tāmm (Ar.) **2.** Tam, kendine karşılık gelen sayı/miktar.

ʿuẓmā (<Ar. müen. aʿẓam) Büyük (krş. aʿẓam).

IV.1.20. Probleme Bağlı Durum / Süreç Terimleri

ʿaks (Ar.) Ters, zıt.

ḥadd (Ar.) Sınır, son.

ḥaṣr (Ar.) Sınır, kapsam, son.

ıṭṭılāʿ-ı küllī (Fa.) Açık, kapsamlı, eksiksiz, olan bilgi.

iştirāk (Ar.) Ortaklık, iki nesne veya sayı arasında ortak nokta.

mebnī (Ar.) Dayalı, dayanan, kurulu, kurulmuş.

muʿayyen (Ar.) Kararlaştırılmış, belirlenmiş (öge).

muḫālif (Ar.) Zıt, birbirine benzemeyen.

muḫtelif (Ar.) Farklı, zıt.

muḳābele (Ar.) **2.** Karşı, karşı karşıya olma.

muḳābil (Ar.) Karşılıklı, karşılığı olan.

muṭābıḳ (Ar.) Uygun.

muṭābıḳ gel- (Ar. + T.) Uygun düşmek.

muvāfaḳat (Ar.) Uygunluk, iki sayının ortak bölenlerinin olması durumu.

muvāfiḳ (Ar.) Uygun.

mükerrer ol- (Ar. + T.) Tekrarlanmak, tekrar edilmek.

mümkin (Ar.) Mümkün, olabilir.

mümteniʿ (Ar.) Mümkün olmayan, imkânsız.

münāfī (Ar.) Aykırı.

münāsebet (Ar.) Uygunluk.

münāsib (Ar.) Uygun.

münḥaṣır (Ar.) Sınırlı.

müşterek (Ar.) Ortak, ortak nokta.

müteḥammil (Ar.) Dayanaklı, dayanağı olan.

rāciʿ (ol-) (Ar. + T.) Uygun (olmak, düşmek).

rāst gel- (Fa. + T.) İsabet etmek, uygun düşmek.

ṣavāb (Ar.) Doğru, doğruluk.

vaṣf (Ar.) Özellik, nitelik.

IV.1.21. Yöntem / Kural Adları

ʿādet (Ar.) Usul, yöntem.

aṣl (Ar.) 2. Kural, temel, ana.

istiṣnā (Ar.) İstisna, kural dışı.

ḳāʿide (Ar.) Kural.

ḳānūn (Ar.) Kural, yöntem.

şarṭ (Ar.) Şart, kural.

ṭarīḳ (Ar.) Yöntem, yol.

ṭarīḳ-i küllī (Fa.) Bütün yöntem, tikel yöntem.

ṭarīḳ-i şānī (Fa.) İkinci yol, ikinci yöntem.

uṣūl (<Ar. çoğ. aṣl) Kural(lar), yöntem(ler), temel(ler).

üslūb (Ar.) Yöntem, yol.

vech (Ar.) Yol, tarz, yöntem.

IV.1.22. Meslek Adları

ecīr (Ar.) Gündelikçi.

kātib (Ar.) Kâtip, yazı yazmakla görevli kişi, yazıcı.

IV.1.23. Kişi Adları

Bekr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Beşir[998] (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Bişr).

Bişr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Beşir).

Fiṣaġorıs (<Yun. Fiṣaġoras) Pisagor, milattan önce yaşamış Yunan filozofu ve matematikçisi. Matematikte özellikle geometri alanında katkısı olan ve dik üçgenler üzerine yaptığı Pisagor teoremi ile matematik sahasını etkileyen ünlü bir düşünürdü.

Ḫālid (Ar.) Halit, problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Zeyd (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

IV.1.24. İşlemle İlgili Terimler

IV.1.24.1. Genel İşlemle İlgili Terimler

aʿmāl (<Ar. çoğ. ʿamel) İşlemler.

ʿamel (Ar.) 1. İşlem. 2. İş.

ʿamel it- (Ar. + T.) İşlem yapmak.

bil- Bilmek, anlamak, bir işi veya işlemi kavramak.

farḳ it- (Ar. + T.) Ayırt etmek, iki niceliği veya nesneyi birbirinden ayırmak.

iʿtibār (Ar.) Değer, dikkate alınan şey.

iḫtiyār it- (Ar. + T.) Seçmek, nicel bir değeri ayırt etmede bir çözüm sunmak.

iş İşlem.

iʿtibār it-[999]**/olın-** (Ar. + T.) Göz önünde bulundurmak/bulundurulmak, nicel bir

[998] Sadece Ç'de geçmektedir.

[999] Sadece Ç'de geçmektedir.

ifadeyi çeşitli koşullarda dikkate almak/alınmak.

ḳıyās olın- (Ar. + T.) Karşılaştırılmak.

muʿāmelāt (<Ar. çoğ. muʿāmele) İşlemler.

muḳteżā (Ar.) Gereği, bir işlemin için gerekli olan.

mürācaʿat it- (Ar.) Başvurmak, uygulamak.

naẓar it-/olın- (Ar. + T.) Bakmak, bir problemde geçen bir işleme göz atmak.

IV.1.24.2. İşlemin Sırasını İfade Eden Terimler

gel- 1. Sıra gelmek, bir problem ya da işlemde sıralamayı belirtmek.

ibtidā it- (<Ar. ibtidā' + T.) Başlamak, işlemde sırası gelmek.

iʿtibārensüz (Ar. + T.) -den başlayarak, dikkate alarak, takip ederek.

maʿmūl[1000] (Ar.) İşlem yapılmış.

IV.1.24.3. İşlemin Sonucuyla İlgili Terimler

ʿārıż ol- (Ar. + T.) Kendisi gösterilmek, belirmek.

ber-ā-ber gel- (Fa. + T.) Aynı değerde gelmek, iki çarpımın sonucunun eşit olmasını ifade eder.

bul- 1. Bulmak, bir işi bir durumda olmasını ifade eder. **2.** Elde etmek, çözmek.

bulın- 1. Bulunmak, yer almak, bir işin bir durumda mevcut olmasını ifade eder. **2.** Elde edilmek.

çıḳ- Çıkmak (işlem, sonuç vs.), elde etmek (sonuç, miktar vs.).

feṯḥ ol-/olın- (Ar. + T.) Çözmek/çözülmek, bir işlemin sonucunun ortaya çıkarılmasını ifade eder.

ġālib-i ẓann (Fa.) Gerçeğe en yakın ihtimal, olasılık.

ḥāṣıl (Ar.) Bir işlem sonrasında oluşan değer, sonuç.

ḥāṣıl-ı cemʿ (Ar.) Toplam, toplama sonucu.

[1000] Sadece Ç'de geçmektedir.

ḥāṣıl-ı ḍarb (Ar.) Çarpım, çarpma sonucu.

ḥāṣıl-ı miḳdār (Fa.) Miktar sonucu.

ḥāṣıl-ı nisbet (Ar.) Oran sonucu.

ḥāṣıl ol- (Ar.) Sonuç olmak, bir işlemden sonuç elde etmek.

ḫaṭā (Ar.) Hata, bir işlemin sonucunda yanlış.

ḫaṭā-yı evvel (Fa.) İlk hata.

ḫaṭā-yı ṣānī̇ (Fa.) İkinci hata.

ḫaṭā it- (Ar. + T.) Hata etmek, bir işlemde yanlışlık yapmak.

ḫaṭā ol- (Ar. + T.) Yanlış çıkmak.

ḥıfẓ it-/olın- (Ar. + T.) Akılda tutmak/tutulmak, saklamak/saklanmak, ezberlemek/ezberlenmek.

ḫüsrān (Ar.) Zarar, bir işten elde edilen kötü sonuç.

netī̇ce (Ar.) Sonuç, işlemde elde edilen şey.

netī̇ce-i māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenilen malın sonucu.

netī̇ce-i māl-ı mefrūż (Fa.) Varsayılan malın sonucu.

IV.1.24.4. İşlemin Sağlamasıyla İlgili Terimler

imtiḥān it- (Ar. + T.) Sınamak, bir işlemin sağlamasını yapmak.

mī̇zān (Ar.) Sağlama, işlemin sonucunun doğruluğundan emin olmak için yapılan işlem.

mī̇zān ṭut- (Ar.) Sağlamasını yapmak.

taḥḳīḳ (Ar.) Doğruluğunu araştırma, sağlama.

IV.1.24.5. İşlemde İstemeyi İfade Eden Terimler

dile- Dilemek, istemek, bir problem için bir işlem arzulamak.

maṭlūb ol-/olın- (Ar. + T.) İstenmek, istenilmek, (sayı) talep edilmek.

murād (Ar.) Amaç, kasıt, istenilen (şey), talep etme, dileme.

murād ol-/olın- (Ar. + T.) Talep edilmek, amaçlanmak.

ṭaleb it- (Ar.) İstemek, dilemek.

IV.1.24.6. İşlemde Varsayımı / Tahmini İfade Eden Terimler

āḫẕ it-/ol- (Ar. + T.) Almak, kabul etmek.

al- 3. Almak, kabul etmek.

farż (Ar.) Varsayım, bir işlemde sonuç ederken gerçeğe yakın veya gerçek düşünülerek bir tahminde bulunulan nicel durum.

farż-ı evvel (Fa.) Birinci varsayılan (sayı).

farż it-/ol-/olın- (Ar. + T.) Varsaymak/ varsayılmak.

farż-ı ṯānī (Fa.) İkinci varsayılan (sayı).

ḥads ṣay- (Ar. + T.) Tahmin yürütmek.

ṭut- 2. Almak, kabul etmek.

ṭutıl- 2. Düşünülmek, varsayılmak, kabul edilmek.

IV.1.25. Çizim veya Resim Terimleri

ʿalāmet (Ar.) İşaret.

eşkāl (<Ar. çoğ. şekl) Şekiller.

ḥāşiyeteyn (<Ar. ḥāşiye + eyn) İki kenar.

ḫaṭṭ (Ar.) Çizgi.

ḫaṭṭ çek- (Ar. + T.) Çizgi çekmek.

murabbaʿyyat (<Ar. çoğ. murabbaʿ) Dört köşeliler.

ṣūret (Ar.) 1. Görünüş. 3. Örnek, şekil.

ṣūret bağla- (Ar. + T.) Görünüş(ü) ortaya çıkmak.

ṣuver (<Ar. çoğ. ṣūret) 1. Görünüş.

ṣuver-i aʿdād (Fa.) Sayıların görünüşü.

ṣuver-i nüh-gāne (Fa.) Dokuzluk şekil.

şekl (Ar.) Şekil, matematiksel ifadelerin gösterilmesini sağlayan resim.

zāviye (Ar.) Açı, köşe.

IV.1.26. Bilim Dalları Adları

ʿilm-i beyān (Fa.) Beyan ilmi.

ʿilm-i ḥisāb (Fa.) Hesap bilimi, aritmetik.

ʿilm-i riyāżī (Fa.) Matematik bilimi.

IV.2. TERİM SÖZLÜĞÜ

IV.2.1. Terim Sözlüğü Hazırlanırken Uygulanan Yöntem

1. Terim Sözlüğü alfabetik ve örnekli olarak hazırlanmıştır.

2. Madde başı olan sözcüklerin her biri metinde geçen matematik terimlerini temsil etmektedir.

3. Terimler, tanımları verildikten sonra tırnak işareti " " içinde metinde geçtiği cümle örneği varak numaralarıyla verilmiştir.

4. Terimler oluşturulurken ana nüsha olan Berlin nüshası temel alınmış, cümle örnekleri de buradan alınmıştır. Ancak bu nüshada görülmeyen ve Çorum nüshasında geçen terimler de madde başı olarak alınmıştır. Bu terimlerin yanına "Sadece Ç'de geçmektedir" şeklinde dipnot düşülmüştür.

5. Terimlerin anlamları verilirken iki nokta ':' konulmamış, sözcük koyu fontla gösterilerek karşısına anlamı eklenmiştir.

6. Madde başı olan sözcüklerin kökeni ayraç ( ) içerisinde verilmiştir. Madde başı olan sözcüklerin kökeni Türkçe ise ayraç içerisinde gösterilmeye gerek duyulmamıştır, ancak Türkçe ek almış yabancı sözcüklerde köken ayraç içerisinde '+' işaretiyle (T.) kısaltması eklenmiştir. Farsça tamlamalar ise sözcüklerin kökenine bakılmaksızın (Fa.) şeklinde gösterilmiştir.

7. Arapça müennes olan sözcükler ayraç içerisinde (müen.) 'müennes' kısaltmasıyla gösterilerek bu sözcüklerin müzekker biçimleri kısaltmanın yanına eklenmiştir. Eğer metinde hem müzekker hem müennes şekli olan sözcük mevcutsa söz konusu madde başlarının anlamı verildikten sonra ayraç içerisinde krş. 'karşılaştırınız' kısaltmasıyla gönderim yapılmıştır.

8. Madde başları arasında çoğul olan alıntı sözcükler, ayraç içerisinde (çoğ.) 'çoğulu' kısaltmasıyla verilmiştir.

9. Tenvinli sözcükler ayraç içerisinde (tenv.) 'tenvin' kısaltmasıyla gösterilmiştir.

10. Metinde farklı yazılmış biçimleri görülen sözcükler ayrı madde başı olarak alınmış ve bunlar ayraç içerisinde krş. 'karşılaştırınız' kısaltmasıyla gösterilmiştir.

11. Metinde ötümlüleşme görülen terimlerin yanına ayraç ( ) içerisinde ötümlü biçimleri eklenmiştir. Örneğin; buçuḳ(ġ).

12. Metinde geçen tüm sayı değerleri Terim Sözlüğü'ne alınmamıştır. Bu bölümde asıl sayma sayıları ve bunların küsüratlı ifadeleri, sıra sayma sayıları, kesir sayıları ve üleştirme sayıları alınmıştır.

13. *Eyle-, it-, gel-, ḳal-, ḳıl-, ol-* gibi yardımcı fiillerle kurulan terimler madde başı olarak verilirken farklı yardımcı fiillerle aynı anlamı veren terimler '/' işareti konularak madde başına eklenmiştir. Örneğin; *cem' eyle- / it-*. Hem etken hem de edilgen ya da dönüşlü biçimi olup aynı anlam ifade eden terimler de aynı madde başında gösterilmiştir. Örneğin; *ḥıfẓ it-/olın-* 'Akılda tutmak/tutulmak, saklamak/saklanmak, ezberlemek/ezberlenmek'.

14. Eş anlamlı ama farklı yazımı olan terimlere bk. 'bakınız' kısaltması eklenmiştir. Örneğin; *ḫāric-i ḳısmet*, *ḫāric ez-ḳısmet*.

15. Bir madde başının birden fazla anlamı varsa her bir anlamı için metinde geçen farklı bir örneği verilmiştir.

16. Terimlerin anlamlarında matematiksel anlam dikkate alınmıştır. Bu nedenle terimler bu eser bağlamında ele alınmıştır.

17. Bazı terimlerin sadece bir kez aynı cümle içerisinde geçmesi nedeniyle, bu cümle birçok kez örnek olarak verilmiştir.

-A-

aʿdād (<Ar. çoğ. ʿaded) Sayılar. “Birinüŋ merātibinde olan (2) aʿdādı ol birinüŋ merātibinde olan (3) aʿdāda ʿale’l-infirād merātibi iʿtibārensüz (4) ḍarb idüp her birinüŋ ḥāṣılın taḥtına (5) şebt iderler.” 22b/1-5.

aʿdād-ı mechūle (Fa.) Bilinmeyen sayılar. “Bilgil ki bu ʿilm-i cebr vü muḳābele bir ʿilmdür ki [72b] (1) bunuŋ-ıla aʿdād-ı mechūlenüŋ ekşerini anlara maḫṣūṣ (2) maʿlūmātından ḳānūn üzre istiḫrāc itmek (3) mümkindür.” 72a/9-72b/3.

aʿdād-ı müfrede (Fa.) Basit sayılar. “Eger eksük ise maḳsūmun ʿaleyhden aŋa (2) nisbet virürler ve ol nisbetle vāḥidden (3) āḫz idüp evvelki meʾḫūẕa; yaʿnī aʿdād-ı müfrededen farż olacaḳ ʿadede żamm iderler ki (4) bu cümle ḫāric-i ḳısmet vāḳıʿ olur ki vāḥid (5) tāmmüŋ naṣībidür.” 26b/1-5.

aʿdād-ı mürekkebe (Fa.) Bileşik sayılar. “Fe-emmā (8) aʿdād-ı mürekkebede meşelā, bu ṣuver-i nühgānenüŋ (9) her birinde mertebe iʿtibār olınursa bu cümle [7b] (1) ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı kerre yüz biŋ (2) daḫı elli dört biŋ üç-yüz yigirmi bir olur.” 7a/7-7b/2.

aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Orantılı sayılar. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür.” 56b/6-9.

aʿdād-ı ṣaḥīḥa (Fa.) Tam sayılar. “Anuŋ-çün-ki aʿdād-ı ṣaḥīḥanuŋ aḳallında dörtden (6) aḳall ʿaded yoḳdur ki anı iki muḫtelif ḳısm eyleyüp, (7) aḳallın ekşerine ḳısmet itdükde, şülş ve ekşerin (8) aḳallına ḳısmet itdükde üç vāḳıʿ ola.” 83a/5-8.

ʿaded (Ar.) **1.** Sayı, tane. “Eger yigirmi (2) ʿaded dilerüz ki anlaruŋ evveli üç olup (3) biri birinden tefāżulleri daḫı dörder olıcaḳ (4) anlaruŋ mecmūʿı nemiḳdār olur, dirler ise…” 116b/1-4. **2.** Sabit terim. “Bu ʿilm üç nesne (4) üzerine mebnīdür ki anlaruŋ biri ʿaded (5) ve biri ceẕr ve biri daḫı māldur.” 65a/3-5.

ʿadedeyn (<Ar. ʿaded + eyn) İki sayı. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki ʿadedeyni (3) bir yire muḥāẕī şebt idüp her bir raḳamı her bir raḳamdan (4) mertebesi iʿtibārensüz cānib-i yesārinden naḳṣ itmege (5) ibtidā iderler.” 12b/2-5.

ʿaded-i āḫir (Fa.) Son sayı. “Bes ʿaded-i evvelle ʿaded-i (9) āḫiri cemʿ idüp cümleyi nıṣf-ı ʿaded-i aʿdāda, [117a] (1) yaʿnī ona ḍarb idicek sekiz yüz yigirmi

olur (2) ve hüve'l-maṭlūb." 116b/8-117a/2.

ʿaded-i aḳall (Fa.) En küçük sayı. "Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekşerden naḳṣ itmekdür." 12a/7-8.

ʿaded-i aṣamm (Fa.) İrrasyonel sayı. "Birine munṭaḳ ve birine (2) āṣamm dirler ki evvel ʿaded-i āṣamm on birdür ve küsūr-ı (3) munṭaḳuŋ aṣlı ṣaḥīḥ ʿadedüŋ aṣlı gibi ṭoḳuzdur (4) ki anlar nıṣf ve ṯülṯ ve rubʿ ve ḫums (5) ve süds ve subʿ ve ṯümn ve tüsʿ ve ʿöşrdür." 38a/1-5.

ʿaded-i aʿẓam (Fa.) Büyük sayı. "Üç kaʿb ve üç (4) māl, altmış şey'e ve otuz aḳçaya muʿādil (5) olmaḳ gibi<dür>. Çünki ʿaded-i aʿẓam bunda kaʿbdur." 68a/3-5.

ʿaded-i ekşer (Fa.) En büyük sayı. "Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekşerden naḳṣ itmekdür." 12a/7-8.

ʿaded-i evvel (Fa.) Birinci sayı. "Ḫāric-i ḳısmeti (3) ṯānī olan ʿaded-i evvel vāḳıʿ olur." 31b/2-3.

ʿaded-i menḳūṣ (Fa.) Çıkan sayı. "Ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde bulınsa…" 14b/6-9.

ʿaded-i ṯāliṯ (Fa.) Üçüncü sayı. "Bilgil ki bir miḳdār ʿadedi bir miḳdār ʿaded (2) üzerine ḳısmet itmek<den> ʿibāretdür, ʿaded-i (3) ṯāliṯ ṭaleb itmekden ki anuŋ maḳsūm (4) nisbeti hemān vāḥidüŋ maḳsūmun ʿaleyhe (5) olduġı gibi ola…" 25a/1-5.

ʿaded-i ṯānī (Fa.) İkinci sayı. "Baʿd-ez-ān (6) ikiyi altıya ḍarb idicek ki ḥāṣılı (7) on iki olur, ʿaded-i ṯānī olan daḫı budur." 32a/5-7.

ʿādet (Ar.) Usul, yöntem. "Bes sekizi daḫı ʿādet üzre yirlü yirine (5) ṯebt itdükden-ṣoŋra fevḳde olan sekizi (6) taḥtda olan yüz yigirmi sekize ḍarb idüp (7) ḥāṣılın biŋ otuz yediden ṭarḥ idicek (8) on üç bāḳī ḳalur." 34b/4-8.

ʿadīl (Ar.) Eşit, denk. "Emvāl ki ʿadīl (8) ceẕr ola." 69a/7-8.

āḥād (<Ar. çoğ. eḥād) Birler. "Ammā devr-i ṯāniye ibtidā idicek anuŋ (3) āḥādına ulūf ve devr-i ṯāliṯüŋ āḥādına (4) ulūf-ı ulūf dirler." 8a/2-4.

āḥād mertebesi (Ar. + T.) Birler basamağı. "Ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde bulınsa…" 14a/6-9.

āḫir (Ar.) Son, sonuncu. "Ḳırḳ dört vaḳıy<y>e şeker ki (5) bir ḳanṭārdur. Beş yüz on aḳçaya olsa (6) on beş vaḳıyye şekerüŋ bahāsı ne-miḳdār (7) olur, diyü su'āl iderler ise āḫir sūʿāl (8) ki on beş vaḳıyyedür, ġayrı cinsine ki

(9) beş yüz on aḳçadur.” 57b/4-9.

āḫẕ it-/ol- (Ar. + T.) Almak, kabul etmek. “Baʿd-ez-ān (2) ḥāṣıl-ı cemʿüŋ ʿaḳdin daḫı āḫẕ iderler. Eger (3) maḥfūẓa müsāvī ise ʿamel ṣaḥīḥdür ve-illā (4) fe-lā.” 12a/1-3.

aḳall (Ar.) **1.** Küçük. “Bes birden ġayrı her iki ʿadedüŋ ekşerini aḳallı (8) üzerine merreten-baʿde-uḫrā ḳısmet itdükde nesne (9) bāḳī ḳalmasa ol iki ʿadede müteşārikān ve mütedāḫilān [39b] (1) dirler ki anlar iki ile dört veyā iki ile (2) sekiz veyā iki ile on altı gibidür” 39a/7-39b/2. **2.** En küçük. “Bes anda (9) olan ʿamelle ḫāric-i ḳısmetlerüŋ aḳallı şülş [82a] (1) ve ekşeri üç aḳça olur.” 81b/8-82a/1. **3.** Daha küçük. “Eger muḳābelesinde ʿaded olmasa (2) veyā olursa menḳūṣdan aḳall olsa cānib-i (3) yesārinde olan ʿadedden birin alup ve anuŋ (4) üzerine ḫaṭṭ çeküp bāḳī ḳalanın üstine şebt (5) iderler.” 13a/1-5.

aḳall-ı ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölümün en küçüğü. “Baʿd-ez-ān aḳall-ı (2) ḫāric-i ḳısmet yine bir şey farż olınup maḳsūmun ʿaleyh (3) dinile ve ekşer-i ḫāric-i ḳısmet ki üçdür.” 82a/1-3.

aḳça Osmanlı döneminde kullanılan ve altın ya da gümüşten yapılan bir sikke; para birimi; akçe. “Eger beş aḳça ile şelāşete-erbāʿ ve şülşān (2) ve erbaʿatü-aḫmāsı tecnīs itmek murād olsa (3) buŋa basṭ daḫı dirler.” 45b/1-3.

ʿaḳd (Ar.) Sayı değeri. “İmdi, eger bu cümlenüŋ ʿaḳdi murād olınsa (4) her birinüŋ ṣūreti cemʿ olına ki ḳırḳ beş olur.” 7b/3-4.

ʿaḳdin al- (Ar. + T.) Sayı değerini almak. “Hemān maḍrūbuŋ (5) ve maḍrūbun fīhüŋ ʿaḳdin alup, (6) ẕikr olan üslūb üzre ʿamel itdükden-ṣoŋra ḥıfẓ iderler.” 21b/4-6.

ʿaks (Ar.) Ters, zıt. “Fe-emmā refʿ, basṭuŋ ʿaksidür; yaʿnī (2) meksūrı ṣaḥīḥ ḳılmaḳdur.” 46a/1-2.

al- **1.** Almak, satın almak. “Bir kimesne (2) bir miḳdār mālla metāʿ alup, ṣatduḳda bir ol (3) mālı ḳadar daḫı fāyide idicek üç aḳça<sın> ṣadaḳa (4) itdükden-ṣoŋra…” 92b/1-4. **2.** Almak, çıkarmak (işlem), alıp çıkarmak. “Sā’ilüŋ ʿaṭāsınuŋ ʿaksi muḳteżāsınca (7) ṣoŋra olan ṣadaḳayı gendüde ḳalan ile (8) cemʿ idüp rubʿın daḫı alup ṣadaḳa-ı (9) şāniyeyi üzerine żam<m> iderler ki sekiz olur.” 107b/6-9. **3.** Almak, kabul etmek. “Hemān maḍrūbuŋ (5) ve maḍrūbun fīhüŋ ʿaḳdin alup, (6) ẕikr olan üslūb üzre ʿamel itdükden-ṣoŋra ḥıfẓ iderler.” 21b/5. **4.** Pay etmek, pay almak. “Ammā beş mennin (3) ikiye alup gendüsi aʿlāsın ve ednāsın (4) tecnīs idüp üçin bire ve ikisin bire ṣatarsa (5) yine ol ḫüsrān çıḳar.” 112a/2-5.

aʿlā (Ar.) En yüksek. “Ammā beş

mennin (3) ikiye alup gendüsi aʿlāsın ve ednāsın (4) tecnīs idüp üçin bire ve ikisin bire ṣatarsa (5) yine ol ḫüsrān çıḳar.” 112a/2-5.

ʿalāmet (Ar.) İşaret. “Bes yine (3) āḥāddan bir ʿaded daḫı (4) ṭaleb iderler ki āḥād mertebesinde olan (5) ʿalāmetüŋ fevḳine ve taḥtına yazup ẕikr olan (6) gibi ʿamel ideler.” 35a/2-6.

ʿale’l-infirād (Ar.) Birer birer, teker teker. “Çünki (4) baʿde’l-ʿamel raḥīṣ olanlardan (5) ikişer dāne olıcaḳ emrūddan daḫı (6) altı dāne olmaḳ lāzım gelür ve her birinüŋ (7) bahāları ḫuṣūṣı daḫı ẕikr olan ʿamel ile (8) ʿale’l-infirād görilmek gerek ki ṣūretleri budur.” 106b/3-8.

altı Altı. “Ammā yüz yigirmi ki (5) ikiyi altıya ḍarb idüp ḥāṣılın ona (6) ḍarb itmekledür.” 32b/4-6.

altı buçuḳ Altı buçuk. “Eger beşden on yediye (7) varınca ne-miḳdār olur, diseler beş ile on (8) yediyi cemʿ idüp, ḥāṣılına beşden on (9) yediye varınca olan aʿdāduŋ nıṣfını, [116b] (1) yaʿnī altı buçuġı ḍarb ideler.” 116a/6-116b/1.

altmış Altmış. “Bunlaruŋ maḫreci her birinüŋ [43b] (1) maḫreclerin ʿale’l-infirād biri birine ḍarb (2) itmekden olur ki bu üçinüŋ maḫreci daḫı altmış olur.” 43a/9-43b/2.

altun Altın. “Eger altundan ve gümüşden ve baḳırdan [114b] (1) mürekkeb bir sebīke ki beş dirhemi gümüş (2) ve altı dirhemi baḳır ve yedi dirhemi altun (3) olsa…” 114a/9-114b/3.

aʿmāl (<Ar. çoğ. ʿamel) İşlemler. “İmdi bu ʿilmde (3) vāḳıʿ olan mesā’ilüŋ cemīʿsi mesā’il-i sitteden evvel ẕikr olan aʿmālle, (4) yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile (5) bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ olsa gerekdür.” 72a/2-5.

ʿamel (Ar.) **1.** İşlem. “Meṣelā, ṭoḳuz yüz (3) otuz altıya yüz yigirmi yedi (4) daḫı ziyāde idicek biŋ altmış üç olur (5) ve her bir ʿamelüŋ ḫaṭāsına ve ṣavābına şāhid olmaḳ (6) içün bir mīzān iḫtiyār itmişlerdür.” 11b/2-6. **2.** İş. “Eger bunlardan ṭarafeyn mechūl olsa meṣelā ecīr ayda bir miḳdāra ṭutılup ṣoŋra ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ḳırḳı gendü nefsine ḍarb idüp ḥāṣılı ki biŋ altı yüzdür; ṭarafeynüŋ maʿlūmına, yaʿnī ey<y>ām-ı şehre ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet elli üç yevm ve ṣülṣ yevm ʿamel itmiş olur.” 59b/9.

ʿamel it- (Ar. + T.) İşlem yapmak. “Hemān maḍrūbuŋ (5) ve maḍrūbun fīhüŋ ʿaḳdin alup, (6) ẕikr olan üslūb üzre ʿamel *itdükden-ṣoŋra ḥıfẓ* iderler.” 21b/4-6.

ʿārıż ol- (Ar. + T.) Kendisi gösterilmek, belirmek. “Lakin ʿadede ʿārıż olıcaḳ (9) aŋa maʿdūd dirler.” 6a/8-9.

arşun (Fa.) Arşın; 68,579 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü. “Bir ṣu

içinde dikilmiş aġacuŋ iki buçuḳ arşunı (2) ṣudan ṭaşra olup rubʿı ve ş̱ülş̱i miḳdār (3) yir ile ṣu içinde olsa aġacuŋ ṭūlı (4) ne-miḳdār ve yir ile ṣu içinde olanı ne-miḳdār (5) olur…" 100a/1-5.

artuḳ Fazla. "Anuŋ-çün-ki yigirmi ṭoḳuz eczādan on iki (4) eczā ş̱ülş̱den artuḳdur." 37a/3-4.

āṣamm (Ar.) İrrasyonel sayı (krş. āṣammiye). "İmdi bir miḳdār (2) ʿaded ki ol āṣamm veyā munṭaḳ veyā müşterek (3) ḳabīlinden-midür, bilmek maṭlūb olınsa (4) ol ʿaded ki anda küsūr-ı tisʿadan veyā (5) andan teʾlīf olanlardan <aŋa> kesr bulınmasa ol ḫod āṣamm olmaḳ muḳarrerdür." 31a/1-5.

āṣammiyye (<Ar. müen. āṣamm) İrrasyonel sayı (krş. āṣamm). "Lakin āṣammiye lafẓ-ı eczā ile (9) mużāf olur ve küsūr-ı munṭaḳa beş nevʿdür." 38a/8-9.

aṣl (Ar.) **1.** Kök, karekök. "(1) Eger seksen bir aḳçayı dört muḫtelif ḳısmlar (2) eyleyüp, evvelkisine ş̱ülş̱i ḳadar ziyāde idüp (3) ve ikincisinden rubʿı miḳdār vażʿ idüp (4) ve üçüncisine ḫumsı ḳadar ziyāde idüp (5) ve dördüncisinden subʿı ḳadar refʿ idicek (6) her ḳısm müsāvī olsa, aṣlda her bir ḳısm (7) ne-miḳdār idi, diyü ṣorarlar ise…" 85a/1-7. **2.** Kural, temel, ana. "Bāb-ı evvel: Ṣıḥāḥuŋ (9) ḥisābları beyānındadur ve bu bāb altı aṣldur." 10a/8-9. **3.** Sebep, neden. "Cemāʿat (7) tamām olup çıḳduḳlarından-ṣoŋra kimimüze artuḳ (8) ve kimimüze eksük olmanuŋ aṣlı yoḳdur, diyü (9) cümle almaları ber-ā-berce ḳısmet idicek [90b] (1) her birine onar alma degse…" 90a/6-90b/1.

aṣl māl (Ar.) Anamal, anapara. "…bāḳī ḳalanı yine metāʿa virüp, ṣatduḳda (8) üç mālı ḳadar fāyide idüp, onın ṣadaḳa (9) idicek yirinde iki aḳça bāḳī ḳalsa, aṣl māl [93a] (1) ne-miḳdār idi, dirlerse…" 92b/7-93a/1.

aṣl-ı māl-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen malın kökü. "İmdi müfredātuŋ üçüncisi (2) muḳteżāsınca aṣl-ı māl-ı mechūl üç-yüz (3) altmış aḳça olur ve ḳısm-ı ekş̱er yigirmi bir biŋ (4) altı yüz ve ḳısm-ı aḳall yedi biŋ iki yüz olur." 83a/1-4.

ʿaşerāt (<Ar. çoğ. ʿaşer) Onlar. "Eger otuz beşi (9) otuz yediye ḍarb itmek murād olsa [19a] (1) birinüŋ āḥādını birine żamm idicek ki ḳırḳ (2) iki olur ve ʿaşerātınuŋ ʿaḳdini daḫı ḳırḳ (3) ikiye ḍarb idicek yüz yigirmi altı olur." 18b/8-19a/3.

ʿaşerāt-ı ulūf (Fa.) On binler. "Eger bu merḳūm ʿadedüŋ ceẕri maṭlūb (4) olınsa āḥāddan bir ʿaded ṭaleb (5) iderüz ki ʿaşerāt-ı ulūf ḫānesinde (6) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve muḥāẕīsinde (7) taḥtına ş̱ebt idüp biri birine ḍarb (8) itdükde ḳırḳ altıdan ziyāde gelmeye." 33b/3-8.

ʿaşerāt menzili (Ar. + T.) Onlar basamağı. “Ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde bulınsa birin āḫẕ idüp ṭoḳuz biŋin [14b] (1) ulūf menzilinde ve ṭoḳuz yüzden miʾāt (2) menzilinde ve ṭoḳsanın ʿaşerāt menzilinde şebt (3) idüp bāḳī ḳalan ondan menḳūṣı naḳṣ iderler.” 14a/6-14b/3.

ʿaşerāt mertebesi (Ar. + T.) Onlar basamağı. “Yaʿnī cānib-i yesārüŋ (2) miʾātı mertebesinde bulınsa birin āḫẕ idüp (3) yüz dirler ve ṭoḳsanın ʿaşerāt mertebesinde (4) olan ṣıfruŋ üstine şebt idüp, bāḳī ḳalan (5) ondan menḳūṣı naḳṣ idüp vech-i meşrūḥ üzre (6) ʿamel iderler.” 14a/1-6.

ʿaşerete-esdās (Ar.) Altıda on. “Eger şemāniyetü-aḫmās (2) ve ʿaşerete-esdās ne-miḳdār rubʿ olduġı (3) maṭlūb olınsa yine ẕikr olan üslūb (4) üzerine ʿamel idicek maḳsūm üç-yüz ṭoḳsan (5) iki ve maḳsūmun ʿaleyh otuz olur.” 47b/1-5.

ʿāşir (Ar.) Onuncu, sıra sayma sayısı. “Faṣl-ı ʿāşir: Küsūruŋ ḳısmeti (8) beyānındadur.” 51b/7-8.

ʿaṭā (Ar.) Bağış, (miktar, para vs.) bahşetme. “Bes bu mesʾelede (2) aʿmālden olan ʿaṭā taż‘īfle ḍarb didügidür (3) ve maḳādīrden olan ʿaṭā üçdür ve otuzdur (4) ve ziyāde daḫı anlar gibi bir ʿaṭādur.” 73a/1-4.

ʿaṭā it- (Ar. + T.) Bağışlamak, (miktar, para vs.) bahşetmek. “İki şaḫṣa bir kişi mihmān olup şaḫṣeynüŋ (5) birinde üç ve birinde beş girde olsa bes (6) bu sekiz girdeyi üçi ber-ā-ber ekl idüp (7) mihmān gitmelü olıcaḳ sekiz aḳça ʿaṭā (8) itse bu sekizden üç girdelüye ne-miḳdār (9) ve beş girdelüye ne-miḳdār aḳça vāḳıʿ olur, [111a] (1) dirler ise…” 110b/4-111a/1.

ay Ay, otuz günlük zaman dilimi. “Yehūdī bu (5) ḳażiyyeyi ol ḥażretden istifsār itdükde (6) heftüŋ günlerini ayuŋ günlerine ḍarb (7) idüp ḥāṣılını yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle, diyü cevāb virdi.” 44b/4-8.

az Az. “Lakin maḳsūm, (7) maḳsūmun ʿaleyhden çoḳ olsa anuŋ üzerine (8) ḳısmet ismin ıṭlāḳ iderler ve eger az olsa (9) nisbet diyü ad virürler.” 25b/6-9.

aʿẓam (Ar.) Büyük (krş. ʿuẓmā). “Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür ve aŋa ziyāde olan miḳdār muḳārin (7) ve muʿādil olanlara daḫı ziyāde itmekdür.” 68b/4-7.

ʿaẓīm (Ar.) Büyük. “Eger yüz otuz iki neden (7) mürekkeb idügi maṭlūb olınsa küsūrından (8) maḫreci ʿaẓīm olan ki südsdür.” 31b/6-8.

-B-

bahā (Fa.) Değer, kıymet. "…laʿlüŋ bahāsı daḫı (7) elmās bahāsınuŋ rubʿından on eflūri ziyādeye olsa (8) her birinüŋ bahāları ne-miḳdār eflūri (9) olduġı maṭlūb olsa…" 79b/6-9.

bahāsı ol- (Fa. + T.) Değeri olmak, maddi açıdan karşılığı olmak. "Ammā müşterā ferd olsa (3) maḫrece ebedā bir ziyāde iderler ki müşemmenüŋ (4) bahāsı olur." 109a/2-4.

baḳır Bakır. "…altı dirhemi baḳır ve yedi dirhemi altun (3) olsa…" 114b/2-3.

bāḳī (Ar.) Çıkarma işlemi yapıldıktan sonra kalan sayı, geriye kalan sayı, artan sayı. "…ammā eksük olsa (7) ḥāṣıl-ı ḍarbı maḳsūmdan naḳṣ itdükden-ṣoŋra (8) bāḳīye naẓar iderler" 26a/6-8.

bāḳī ḳal- (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra geriye sayı kalmak, sayı artmak. "Meşelā, ḳırḳ beş biŋ altı yüzüŋ yigirmi beş biŋ (5) altı yüz ṭoḳuzı naḳṣ olıcaḳ on ṭoḳuz biŋ (6) ṭoḳuz yüz ṭoḳsan bir bāḳī ḳalur…" 14b/4-6.

bāḳī ḳalan (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra kalan sayı, kalan. "Yigirminüŋ daḫı üzerine (8) bir ḫaṭṭ çeküp, bāḳī ḳalan biri beşe mensūb (9) idicek ḫumsı vāḳıʿ olur." 28b/7-9.

bāḳī ḳalma- (Ar. + T.) Çıkarma işleminden sonra geriye sayı kalmamak, sayı artmamak. "Eger (8) maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīrden bāḳī ḳalmayacaḳ olursa (9) ol iki ʿadede müteşārikān ve mütevāfiḳān dirler…" 40a/7-9.

bāḳī-yi evvel (Fa.) İlk kalan (sayı). "Aḳallın ekşerinden (6) naḳṣ idicek yedi bāḳī ḳalur ki bāḳī-yi (7) evvel ve hem maḳsūmun ʿaleyh budur." 62b/5-7.

bāḳī-yi şānī (Fa.) İkinci kalan (sayı). "İkinci māl-ı (5) mefrūżuŋ ḫaṭāsını evvelki māl-ı mefrūża (6) ḍarb idüp ḥāṣıllarınuŋ aḳallın ekşerinden (7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra bāḳīsine bāḳī-yi şānī (8) ve hem maḳsūm dirler." 61a/4-8.

basīṭ-i müfred (Fa.) Basit kesirli sayılar. "…küsūr-ı munṭaḳa beş nevʿdür [38b] (1) birine basīṭ-i müfred dirler şülş gibi ve birine (2) basīṭ-i mükerrir dirler şülşān gibi…" 38a/9-38b/2.

basīṭ-i mükerrir (Fa.) Tekrarlı kesirli sayılar. "…birine (2) basīṭ-i mükerrir dirler şülşān gibi…" 38b/1-2.

basṭ (Ar.) Tam sayıyı bileşik kesre çevirme, başka bir ifadeyle payda eşitleme. "Eger beş aḳça ile şelāşete-erbāʿ ve şülşān (2) ve erbaʿatü-aḫmāsı tecnīs itmek murād olsa (3) buŋa basṭ daḫı dirler." 45b/1-3.

Bekr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim. "…Bekr'üŋ iki günlik seferi-y-ile on beş eflūrisine…" 102b/9.

ber-ā-ber (Fa.) Eşit, aynı değerde, birlikte. “Bes her biri ber-ā-ber ekl idicek (4) sekiz pāre yimiş olurlar.” 111a/3-4.

ber-ā-berce (Fa. + T.) Eşit şekilde. “…kimimüze artuḳ (8) ve kimimüze eksük olmanuŋ aṣlı yoḳdur, diyü (9) cümle almaları ber-ā-berce ḳısmet idicek…” 90a/7-9.

ber-ā-ber gel- (Fa. + T.) Aynı değerde gelmek, iki çarpımın sonucunun eşit olmasını ifade eder. “…aʿdād-ı müfrededen (2) bür-aʿẓam ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (3) ḍarb idicek maḳsūma ber-ā-ber gele…” 26a/1-3.

beş Beş. “Emrūduŋ on dānesi bahāsına ki dörtdür. (3) Ḍarb idüp ḥāṣılı ki sekizdür menḳūṣun minh (4) ṭutup üçi sekizden naḳṣ iderler ki beş bāḳī (5) ḳalur.” 106a/2-5.

beşer Beşer tane, adet. “…cümle aḳçayı cemāʿatuŋ küllīsine (6) ber-ā-ber ḳısmet itdükde her birine beşer aḳça (7) degse…” 112b/5-7.

beş miṣli (T. + Ar. + T.) Beş katı. “…māl-ı mechūlüŋ beş miṣli ḳadar daḫı (3) ziyāde olıcaḳ cümle biŋ beş yüz otuz aḳça (4) olsa…” 77b/2-4.

Beşir[1001] (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Bişr). “Eger, Beşir beş ve Ḫālid altı aḳçaların metāʿa verüp (5) ṣatduḳlarında on iki aḳça fāyide etseler…” 61a/4-5.

beş ṣümn (T. + Ar.) Sekizde beş. “Çünki māla beş ṣümn [69a] (1) daḫı ziyāde itmek-ile bir māl kāmil olur.” 68b/9-69a/1.

bil- Bilmek, anlamak, bir işi veya işlemi kavramak. “İmdi bir miḳdār (2) ʿaded ki ol āṣamm veyā munṭaḳ veyā müşterek (3) ḳabīlinden-midür, bilmek maṭlūb olınsa…” 31a/1-3.

biŋ Bin. “Fe-emmā maḍrūbeyn cemʿ oldūġı taḳdīrce (8) ḥāṣıl ondan ziyāde olsa cümlenüŋ onın (9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalanuŋ her birin on [17a] (1) ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin (2) biŋ ṭutarlar.” 16b/7-17a/2.

bir Bir. “Ṯāniyā on (6) beş aḳça bir yılda üçe olıcaḳ dört (7) ayda ne-miḳdār olduġın görürler ki bir aḳça (8) ider…” 10b/5-8.

birer Birer tane, adet. “Bu üç cinsüŋ her birinden birer dāne alınsa (5) bahāları on iki aḳça olmaḳ lāzım gelür.” 105a/4-5.

birḳaç Birkaç. “Bu daḫı ḍarb gibi birḳaç nevʿdür.” 51b/9.

bir ṯülṯ (T. + Ar.) Üçte bir. “…elli beş ṯülṯi ʿaşereye [117b] (1) ebedā bir ṯülṯ daḫı żam<m> itmekle ki yedi olur…” 117a/9-117b/1.

[1001] Sadece Ç’de geçmektedir.

bir şümn (T. + Ar.) Sekizde bir. “Ḫāric-i ḳısmet daḫı (9) yedi şümn ve bir şümni on bir pāre idicek [47b] (1) üç pāresi vāḳıʿ olur.” 47a/8-47b/1.

Bişr (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim (krş. Beşir). “Māl-ı mechūlüñ (7) bir miḳdārı Bişr’e ve bir miḳdārı Ḫālid’e (8) vāḳıʿ olup…” 93a/6-8.

borç(c)[1002] (<Soğ. pwrç) Borç, geri verilmek üzere alınan para. “Eger bu (10) kimesne fevt olup on sekiz aḳça nefere borcı ḳalup (11) sekiz aḳça terk edicek her birine ne miḳdār degerse bu daḫı ancılayındur.” 68a/9-11.

buçuḳ Buçuk, yarım. “…üçüncide on iki buçuḳ olmaḳ (9) daḫı lāzım gelür.” 76a/8-9.

bul- 1. Bulmak, bir işi bir durumda olmasını ifade eder. “…ḫāric-i ḳısmetüñ daḫı maḫrec-i ʿuẓmāsın bulup (2) anı-daḫı eylece ḳısmet iderler.” 31b/1-2. **2.** Elde etmek, çözmek. “…küsūruñ (9) maḫrecin bulup ol maḫrecden her birinüñ [49a] (1) ṣūretin cemʿ itdükden-ṣoñra…” 48b/8-49a/1.

bulın- 1. Bulunmak, yer almak, bir işin bir durumda mevcut olmasını ifade eder. “Ammā menḳūṣuñ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde bulınsa…” 14a/6-9. **2.** Elde edilmek. “Bes bu nevʿüñ mā-dūnında vāḳıʿ (2) olan aʿdāduñ kimisi buña küsūr-ı tisʿa ile (3) ve anlardan teʾlīf olanlar ile ve kimisi lafẓ-ı (4) eczā ile kesr bulınur.” 32b/1-4.

bür-aʿẓam (<Fa. pür- + Ar.) Çok büyük. “…aʿdād-ı müfrededen (2) bür-aʿẓam ʿaded dilerüz…” 26a/1-2.

büyūʿ (<Ar. çoğ. beyʿ) Satışlar. “İmdi ḥaḳīḳat büyūʿ ẕikr olan erbaʿa-ı (7) maḳādīr-i mütenāsibe üzerine mebnī idügi (8) ḫıred-i ḫurde-dāne pūşīde ve maḫfī olmayacaḳ.” 57a/6-8.

-C-

cānib (Ar.) Taraf, yön. “Eger muḳābelesinde ʿaded olmasa (2) veyā olursa menḳūṣdan aḳall olsa cānib-i (3) yesārinde olan ʿadedden birin alup ve anuñ (4) üzerine ḫaṭṭ çeküp bāḳī ḳalanın üstine şebt (5) iderler.” 13a/1-5.

cebr (Ar.) Bir denklemde yer alan negatif bir terimin denklemin karşı tarafına gönderilmesiyle eksi ifadenin ortadan kaldırılmasıdır. Bir matematik kolu, cebir. “Bes miḳdār-ı istiṯnā-ı musḳaṭ (4) musḳaṭun minhe żamm olınup muḳābelesinde (5) cümleyi āḫara daḫı ziyāde itmege cebr derler.” 66a/3-5.

[1002] Sadece Ç’de geçmektedir.

cebr vü muḳābele (Ar. + Fa. + Ar.) Cebir, bir denklemde yer alan negatif bir terimin denklemin karşı tarafına gönderilmesiyle eksi ifadenin ortadan kaldırılması; muḳābele ise herhangi bir denklemde yer alan aynı türden terimlerin birbirinden çıkarılarak sadeleştirilmesidir. Cebr vü muḳābele ise iki işlemin bir arada yapıldığı bir denklem çözümlemesidir. "Cebr vü muḳābele ile istiḫrāc olanlar (4) beyānında<dur> ve bu faṣl, on mes'ele üzerine (5) mebnīdür." 75a/3-5.

cemʿ (Ar.) Toplama, dört işlemden biri. "Aʿdāduŋ cemʿi beyānındadur." 10b/1.

cemʿ eyle-/it- (Ar. + T.) Toplamak. "…maḫrecden her birinüŋ ṣuverin daḫı (7) cemʿ idüp aḳallın ekṣerden naḳṣ itdükden-ṣoŋra…" 48a/6-7.

cemʿ-i evvel (Fa.) Birinci toplam. "Fe-emmā netīce-i māl-ı (9) maṭlūbdan iki ḫaṭānuŋ biri zāyid ve biri [61b] (1) nāḳıṣ olsa ikisin bile cemʿ idüp (2) ḫāṣılına cemʿ-i evvel ve hem maḳsūmun ʿaleyh dirler." 61a/8-61b/2.

cemʿ-i ṯānī (Fa.) İkinci toplam. "Baʿdehū ḫaṭā-yı evvel farż-ı ṯānīye ve farż-ı (4) evvel ḫaṭā-yı ṯānīye ḍarb olup, ḫāṣılların (5) cemʿ itdükden-ṣoŋra ḫāṣılına cemʿ-i ṯānī (6) ve hem maḳsūm dirler." 61b/3-6.

cemʿ ol-/olın- (Ar. + T.) Toplanmak. "Ḳırḳ beş daḫı cemʿ olıcaḳ ṭoḳuz olur ki (6) bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ ʿaḳdi budur." 7b/5-6.

cevāb (Ar.) Cevap, problemden çözüme geçildiğinde karşılık verilen ad. "her ḳısm müsāvī olsa, aṣlda her bir ḳısm (7) ne-miḳdār idi, diyü ṣorarlar ise cevāb (8) ḳısm-ı evvel on dört ve ḳırḳ ṭoḳuz eczādan (9) ḳırḳ üç eczā…" 85a/6-9.

ceẕr (Ar.) **1.** Karekök. "Çünki maḫrecüŋ (2) ceẕri daḫı ikidür, beşi ikiye ḳısmet idicek (3) ḫāric-i ḳısmet iki ve nıṣf olur ve hüve'l-maṭlūb." 54b/1-3. **2.** Bilinmeyen nicelik x. "Bir māl ve on ceẕr, otuz (5) ṭoḳuz ʿadede muʿādil olsa ol māl (6) ne-miḳdārdur ve her bir ceẕr ne-miḳdār olur…" 70a/4-6.

ceẕr-i āṣamm (Fa.) İrrasyonel sayının karekökü. "…bu (7) meblaġdan ol bāḳī ḳalana nisbet virürler (8) ve eger ceẕr-i āṣammı ḳanḳı mecẕūr ʿadede gerekse…" 36a/6-8.

ceẕr-i munṭaḳ (Fa.) Rasyonel sayının karekökü. "Fe-lā-cerem (4) dört yüz altmış (5) üç biŋ yedi yüz altmış birüŋ ceẕri (6) altı yüz seksen bir olur ki bu nevʿ-i ceẕre (7) <ceẕr-i> munṭaḳ dirler." 35b/3-7.

ceẕrin(i) āḫẕ it- (Ar. + T. + Ar. + T.) Karekökünü almak. "…yaʿnī otuza ḍarb idüp (8) ḥāṣılı ki dört yüzdür; ceẕrin āḫẕ idicek (9) yigirmi olur ki bir ayda vāḳıʿ olan ücret budur." 59b/7-9.

cins (Ar.) Tür, cins. "Nite ki siʿr ile ṣemen bir cinsdendür." 57a/4.

cinseyn (<Ar. cins + eyn) İki tür, iki cins. "…raḫīṣ olanlar (8) ki alma ile enārdur ve bu iki cinsüŋ (9) onar dānelerinüŋ bahāları ki üçdür. Menḳūṣ [106a] (1) ṭutup cinseynüŋ ʿadedi ki ikidür."

cümle (Ar.) Toplam. "…ʿadedeyni (7) biri birine żamm idüp cümleden onın naḳṣ (8) itdükden-ṣoŋra her birin on ṭutup ḥıfẓ iderler…" 17b/6-8.

cümleteyn-i müteḳābileyn (Fa.) Birbirine karşılıklı toplamlar. "İmdi cebr oldur ki (2) cümleteyn-i müteḳābileynde veyā hemān birinde istiṯnā (3) ola." 66a/1-3.

cüz' (Ar.) Parça, kesir parçası. "…on bir (8) eczādan bir cüz'üŋ on birdür…" 41a/7-8

cüz'ān (<Ar. çoğ. cüz') İki parça, iki kesir parçası. "Bişr'üŋ mālı oldur, Bişr'de böyle olıcaḳ [94a] (1) Ḫālid'e sekiz aḳça ve on bir eczādan cüz'ān (2) olmaḳ lāzım gelür." 93b/9-94a/2.

cüz'eyn (<Ar. cüz' + eyn) İki parça, iki kesir parçası. "Bunuŋ daḫı ceẕri ṣıḥḥāḥda (2) ẕikr olan ṭarīḳ üzre altı ve on üç eczādan (3) cüz'eyn olur." 55a/1-3.

cüẕūr (<Ar. çoğ. ceẕr) Karekökler, kökler. "Bundan cüẕūruŋ (3) nışfını, yaʿnī şey ṭarḥ iderler, üç bāḳī ḳalur (4) ki her ceẕrüŋ miḳdārı budur." 70b/2-4.

-Ç-

çıḳ- Çıkmak (işlem, sonuç vs.), elde etmek (sonuç, miktar vs.). "İmdi ḳısm-ı aḳall dört ve dört ḫums çıḳduḳdan-ṣoŋra [90a] (1) ḳısm-ı ekṣer daḫı beş ve ḫums olmaḳ lāzım gelür (2) ve hüve'l-maṭ<lūb>." 89b/9-90b/2.

çoḳ Fazla, çok, büyük. "Lakin maḳsūm, (7) maḳsūmun ʿaleyhden çoḳ olsa anuŋ üzerine (8) ḳısmet ismin ıṭlāḳ iderler" 25b/6-8.

-D-

daḫı Matematikte artı (+) ifadesi. Bazı sözcüklerde "daha" anlamını vermiş olsa da orada sayının eklendiğini, yani toplama fonksiyonunu vurgulamaktadır. "Çünki beşi dörde ḍarb idüp, (3) ḥāṣılına bir daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra yediye (4) ḳısmet itseler…" 113b/2-4.

dāḫil (Ar.) İçinde, bulunma, bir sayının diğer bir sayı/sayıları içermesi durumunda büyük paydalı sayının taşıdığı küçük paydalı sayı. "İmdi eger küsūr-ı tisʿanuŋ (5) maḫreci maṭlūb olınsa nışfuŋ ve rubʿuŋ (6) maḫrecleri-ki ṣümnüŋ maḫrecinde dāḫildür." 43b/4-6.

dāne (Fa.) Tane, adet. "Var idi bir ḫāv̈cede üç dāne gevher bī-miṣāl." 86b/9.

dāne alın- (Fa. + T.) Bir şeyden bir

miktar sayı, tane alınmak. "…taḥḳīḳ bize maʿlūmdur ki (4) bu üç cinsüŋ her birinden birer dāne alınsa (5) bahāları on iki aḳça olmaḳ lāzım gelür." 105a/3-5.

ḍarb (Ar.) Çarpma, matematikte dört işlemden biri. "Küsūruŋ ḍarbı (8) beyānındadur ve bu birḳaç nevʿdür." 50a/7-8.

ḍarb-ı hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden çarpma işleminin yapıldığı hesap sistemi. "Hemān defʿaten vāḥideten ṭabʿ-ı selīm (5) ve ẕihn-i müstaḳīm ile istiḫrāc olınur. (6) Zīrā buŋa ḍarb-ı hevāyī dirler." 22a/4-6.

ḍarb-ı müfredāt (Fa.) Basit çarpma. "Ammā ḍarb-ı müfredāt daḫı (4) iki nevʿdür: Biri āḥādı āḥāda ve biri (5) āḥāddan ġayrı merātibde olan aʿdādı (6) ki mükerrer ola birini birine ḍarb itmekdür." 16a/3-6.

ḍarb-ı mürekkebāt (Fa.) Bileşik çarpma. "Fe-emmā ḍarb-ı (2) mürekkebāt: Bu daḫı iki nevʿdür: ʿAşerāt-ı (3) maḍrūbeyn mükerrer veyā ġayr-ı mükerrer olmaḳdur." 17b/1-3.

ḍarb eyle-/it- (Ar. + T.) Çarpmak. "Evvelkiyi dördünciye ḍarb eyleseler…" 56a/8.

ḍarb ol-/olın- (Ar. + T.) Çarpılmak. "Meşelā altmış eczādan otuz iki eczā altmış eczādan yigirmi beş eczāya ḍarb olına tüsʿeyn ḥāṣıl olur" 82b/1.

dāyire (<Ar. dā'ire) Daire, yuvarlak. "Fe-emmā yetmiş biŋi bir yire yazmaḳ dileseler (6) ḥıfẓ-ı merātib içün bir küçek dāyire (7) iḫtiyār itmişlerdür ki aŋa ṣıfr dirler." 9a/5-7.

defʿa (Ar.) Defa, kere, kez. "Bu on iki defʿada (2) ṣatduġı-çün lāzım gelmişdür." 112a/1-2.

defʿa-ı evvel (Fa.) Bir kez. "Ammā māl-ı ṣānī istiḫrācında yā ẕikr olan (7) ṭarīḳ üzerine ʿamel olsa ve-yāḫūd defʿa-ı (8) evvelde anuŋ-çün olan yediyi ḫaṭā-yı ṣānīye (9) ve ikinci defʿada olan altıyı ḫaṭā-yı evvele [97a] (1) ḍarb idüp ḥāṣılları cemʿ olına ki yigirmi (2) yedi buçuḳ olur." 96b/6-97a/2.

defʿaten vāḥideten (Ar.) Bir kerede, bir adımla. "Hemān defʿaten vāḥideten ṭabʿ-ı selīm (5) ve ẕihn-i müstaḳīm ile istiḫrāc olınur." 22a/4-5.

deg- (Pay) düşmek. "…cümle aḳçayı cemāʿatuŋ küllīsine (6) ber-ā-ber ḳısmet itdükde her birine beşer aḳça (7) degse cümle eşḫāṣ ne-miḳdārdur…" 112b/5-7.

denānīr (<Ar. çoğ. dīnār) Dinarlar. "…sā'il<üŋ> kelāmında, maḳādīrden ceẕr ve meblaġ (5) ve denānīr ve direm gibi…" 72b/4-5.

devr (Ar.) Devir, matematikte her üç sayı basamağının onun katlarıyla bir devir olarak karşılanır. Örneğin; birler, onlar ve yüzler basamağı birinci devir olurken binler, on binler ve yüz binler

basamağı ikinci devirdir. “Evvelkisine āḥād (9) ve ikincisine ʿaşerāt ve üçüncisine miʾāt [8a] (1) dirler ve her üç mertebeye bir devr dirler.” 7b/8-8a/1.

devr-i evvel (Fa.) Birinci devir. Birler, onlar ve yüzler basamağı bu ifadeyi karşılamaktadır. “Şöyle ki ber-tevālī her bir (5) devrüŋ evvelinde bir ulūf ziyāde idüp ikincisin (6) ve üçüncisin daḫı muḳayyed ulūfla ve hem devr-i (7) evvelüŋ ismleri-y-ile ẕikr iderler.” 8a/4-7.

devr-i ṯānī (Fa.) İkinci devir. Binler, on binler ve yüz binler bu ifadeyi karşılamaktadır. “Ammā devr-i ṯāniye ibtidā idicek anuŋ (3) āḥādına ulūf…” 8a/2-3.

devr-i ṯāliṯ (Fa.) Üçüncü devir. Milyonlar, on milyonlar ve yüz milyonlar bu ifadeyi karşılamaktadır. “Devr-i ṯāliṯüŋ āḥādına (4) ulūf-ı ulūf dirler.” 8a/3-4.

ḍılʿ (Ar.) Kök. Bilinen veya bilinmeyen tam sayı veya rasyonel sayının, bir veya daha çok terimli her türlü ifadenin üç ve daha üst dereceden kökü. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda “ḍılʿ” (5) ve cebr vü muḳābelede “şey” diyü ad virürler. 33a/3-5.

dile- Dilemek, istemek, bir problem için bir işlem arzulamak. “Altı ile nıṣfı on iki ile (9) nıṣfa ḍarb itmek dileseler on üç nıṣfı [51b] (1) yigirmi beş nıṣfa ḍarb ider gibi iderler ki (2) ḫāric-i ḳısmet seksen bir ve rubʿ vāḳıʿ olur. 51a/8-51b/2.

dīnār (Ar.) Dinar, altın liranın yaklaşık dörtte biri olan altın para/sikke. “İmdi dīnār, (8) yaʿnī ondan şeyʾ eksük fülsle daḫı (9) on beşe muʿādil olur.” 75b/7-9.

direm (Fa) Eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. dirhem). “İmdi maʿlūmāt daḫı şol nesnelerdür ki (4) sāʾil<üŋ> kelāmında, maḳādīrden ceẕr ve meblaġ (5) ve denānīr ve direm gibi.” 72b/3-5.

dirhem (Ar.) Eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. direm). “Bes bu sebīkeden bir ḫātem içün (4) sekiz dirhemin alsalar…” 114b/3-4.

dördünci Dördüncü, sıra sayma sayısı. “Evvelkinüŋ üçünciye nisbeti (7) nice ise ikincinüŋ daḫı dördünciye eylecedür.” 55b/6-7.

dörder Dörder tane, adet. “…biri birinden tefāżulleri daḫı dörder olıcaḳ (4) anlaruŋ mecmūʿı ne-miḳdār olur…” 116b/3-4.

dört(d) Dört. “…māl-ı mechūl (3) dört farż olınup ẕikr olan gibi imtiḥān (4) itdükde netīce-i māl-ı mefrūż otuz olur” 64a/2-4.

dört ḫums (T. + Ar.) Beşte dört. “İmdi

ḳısm-ı aḳall dört ve dört ḫums çıḳduḳdan-ṣoŋra…” 89b/9.

dört subʿ (T. + Ar.) Yedide dört. “İmdi (7) baʿde’l-ʿamel (8) ḥiṣṣe-i Zeyd dört ve dört subʿ…” 103a/6-8.

dört tüsʿ (T. + Ar.) Dokuzda dört. “Çünki baʿde’l-ʿamel ḳısmetden çıḳan dört (9) ve dört tüsʿdür.” 92a/8-9.

dü ḫums (Fa. + Ar.) Beşte iki. “eger dü ḫumsı ikiye (6) ve nıṣfa ḍarb itmek murād olsa dü ḫumsı (7) beş nıṣfa ḍarb ider gibi iderler ki ḫāric-i ḳısmet (8) bir vāḥıʿ olur.” 51a/5-8.

düş-[1003] (Pay) düşmek, değmek. “Māl-ı (9) mechūlüŋ cümlesi ne miḳdārdur ve her birine ne miḳdār ḥiṣṣe (10) düşer diyü ṣorsalar…” 35b/8-10.

-E-

ecīr (Ar.) Gündelikçi. “Bir kimesneyi ayda bir miḳdār (5) aḳça ücrete ṭutup ecīr daḫı ücreti (6) ʿadedinüŋ üç miṣli ḳadar eyyām ʿamel idicek (7) ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa…” 59a/4-7.

ecnās (<Ar. çoğ. cins) Türler. “Bi’l-icmāle (5) ʿaṭā ne yirden olursa olsun hemān gerekdür ki (6) mechūl ecnāsdan bir cins farż olına ki sā’ilüŋ (7) kelāmına münāsib ola.” 73b/4-7.

eczā (<Ar. eczā’, çoğ. cüz’) Parçalar, kesir parçaları, kısımlar. “İkinüŋ ceẕri ki evvelki ṭarīḳle bir ve ṣülṣdür (5) ṭarīḳ-i ṣānī ile ikiyi yüze ḍarb idüp (6) ḥāṣılı ki iki yüzdür, ceẕrin āḫẕ iderler ki (7) on dört ve yigirmi ṭoḳuz eczādan dört (8) eczādur.” 36b/4-8.

ednā (Ar.) En az, en düşük. “Bir şaḫṣ, bir şaḫṣa [111b] (1) altmış menn iki cins buġday virüp ednāsınuŋ (2) üç mennin bir aḳçaya ve aʿlāsınuŋ iki mennin (3) bir aḳçaya ṣatasın, diyü sipāriş idicek (4) cümlenüŋ bahāsı ki yigirmi beş aḳça olur.” 111a/9-111b/4.

eflūri (Fa.) Filori, İtalya’nın Floransa şehrinde basılarak yayılan ve Osmanlılar tarafından sıklıkla kullanılan altın sikke. “İmdi, evvelā elmāsuŋ <bahāsı> altı yüz eflūri farż (6) olınup ṣülṣi biŋ eflūriden refʿ olsa sekiz (7) yüz eflūri yāḳūtuŋ bahāsı olmaḳ lāzım gelür.” 87b/5-7.

eflūriliḳ (Fa. + T.) Filorilik, herhangi bir miktarda filorinin karşılığı. “Eger Zeyd bir şehrden (2) on eflūriliḳ metāʿ alup āḫar şehre ṣatmaġa (3) giderken…” 102b/1-3.

efrād (<Ar. çoğ. ferd) Tek sayılar. “Eger ona varınca vāḥıʿ (3) olan efrādı cemʿ eyle, diseler nıṣf-ı ʿaşere (4) nefsine ḍarb olına.” 117a/2-4.

ekṣer (Ar.) 1. Büyük (sayı). “Bes birden ġayrı her iki ʿadedüŋ ekṣerini aḳallı (8) üzerine merreten-baʿde-uḫrā

[1003] Sadece Ç’de geçmektedir.

ḳısmet itdükde nesne (9) bāḳī ḳalmasa…” 39a/7-9. **2.** En çok, en fazla. “Vilāyet-i (4) Rūmda ekşer istiʿmāl olan lisān-ı ḫod (5) Türkīdür.” 3a/3-5. **3.** En büyük (sayı). “Bes anda (9) olan ʿamelle ḫāric-i ḳısmetlerüŋ aḳallı şülş [82a] (1) ve ekşeri üç aḳça olur.” 81b/8-82a/1.

ekşer-i ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölümün büyüğü. “Baʿd-ez-ān aḳall-ı (2) ḫāric-i ḳısmet yine bir şey farż olınup maḳsūmun ʿaleyh (3) dinile ve ekşer-i ḫāric-i ḳısmet ki üçdür.” 82a/1-3.

eksük Eksik. “Bu (3) taḳdīrce baʿde’l-muḳābele iki māl altı şey’e (4) muʿādil olur ki müfredātuŋ evvelidür veyā (5) iki kaʿb ve iki māl ve beş şey’den iki (6) eksük bir kaʿb ve bir māla ve on yedi (7) şey’den iki eksüge muʿādil olmaḳ gibi<dür>.” 67a/2-7.

eksük ol- Eksilmek, eksik olmak. “Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür ve aŋa ziyāde olan miḳdār muḳārin (7) ve muʿādil olanlara daḫı ziyāde itmekdür.” 68b/4-7.

elli Elli. “Eger yedi kerre sekiz ne-miḳdār olur, (5) diseler yediyi sekize żamm idüp onın ṭarḥ (6) idicek beş bāḳī ḳalur. Bes bunuŋ daḫı her birin (7) on ṭutıcaḳ maḥfūẓ elli olur.” 21a/4-7.

elmās (Ar.) Elmas, değerli bir taş. “İmdi bu taḳdīrce elmāsuŋ bahāsı (6) ḫāric ez-ḳısmet on yedi eflūri ve bir (7) eflūrinüŋ yigirmi üç eczāsından ṭoḳuz (8) eczāsına vāḳıʿ olur.” 80b/5-8.

emşāl (<Ar. çoğ. miṣl) Katsayılar. “Zīrā ḥaḳīḳat-i ḳısmet maḳsūmun ʿaleyhüŋ emşālinden maḳsūmda [25b] (1) olan kemmiyyetüŋ maʿrifetine vāḳıf olmaḳdur, (2) belki vāḥid tāmmüŋ naṣībin ṭaleb itmekdür.” 25a/9-25b/2.

emvāl (<Ar. çoğ. māl) x^2’nin daha büyük katlarını temsil eden terim. “Emvāl ki ʿadīl (8) ceẕr ola.” 69a/7-8.

erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar (krş. erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe). “Bilgil ki erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe (4) dört ʿadeddür ki evvelkinüŋ ikinciye (5) nisbeti nice ise üçüncinüŋ daḫı dördünciye (6) eylecedür veyā evvelkinüŋ üçünciye nisbeti (7) nice ise ikincinüŋ daḫı dördünciye eylecedür (8) ve-yāḫūd evvelkiyi dördünciye ḍarb eyleseler (9) ikinciyi daḫı üçünciye ḍarb idicek [56a] (1) eylece ola.” 55b/3-56a/1.

erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe (Fa.) Dört orantılı sayılar (krş. erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe). “İmdi ḥaḳīḳat büyūʿ ẕikr olan erbaʿa-ı (7) maḳādīr-i mütenāsibe üzerine mebnī idügi (8) ḫıred-i ḫurde-dāne pūşīde ve maḫfī olmayacaḳ (9) bir mes’elede ki bunlaruŋ biri mechūl [57b] (1) olsa āḫir su’āli ġayr-ı cinsine ḍarb (2) idüp ḥāṣıl-ı ḍarbı cinsine ḳısmet itmek (3) gerekdür ki ḫāric-i

ḳısmet mechūl vāḳıʿ olur.” 57a/6-57b/3.

erbaʿatü-aḫmās (Ar.) Beşte dört. “Ṣelāṣete-erbāʿı ve erbaʿatü-aḫmāsı (5) ve nıṣfı ve nıṣf-ı südsi mücennes itmek (6) murād olsa bu cümlenüñ maḫreci ki altmışdur.” 45a/4-6.

erbaʿate-eṣlāṣ (Ar.) Üçte dört. “Eger nıṣfı erbaʿate-eṣlāṣdan, yaʿnī birden ve ṣülṣden (5) naḳṣ itmek maṭlūb olınsa maḫrec ki altıdur.” 49b/4-5.

erbāḥ (<Ar. çoğ. ribḥ) Kârlar, kazançlar. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür.” 56b/6-9.

erḳām (<Ar. çoğ. raḳam) Rakamlar. “Bes taḥtlarına bir ḫaṭ<ṭ> (6) çeküp cānib-i yemīninden āḥādlarında olan erḳāmı, (7) merātibi iʿtibārensüz cemʿ itmege ibtidā iderler (8) ve ḥāṣıl-ı cemʿüñ mertebe-i āḥādın taḥtına ṣebt idüp (9) mertebe-i ʿaşerātınuñ ʿaḳdin ḥıfẓ iderler.” 10b/5-9.

erkān (<Ar. çoğ rükn) Sütunlar. “Min baʿd, mesā’ile şürūʿ olınup [74b] (1) erkānuñ her birinden onar mes’ele ve on (2) mes’ele daḫı erkāna iḫtiyācı olmayanlardan (3) ẕikr itmek murād olınmışdur.” 74a/9-74b/3.

eşkāl (<Ar. çoğ. şekl) Şekiller. “Ṣuver-i (9) aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl [7a] (1) iḫtiyār itmişlerdür ki ol eşkāl bunlardur.” 6b/8-7a/1.

eşyā (<Ar. eşyāʿ, çoğ. şey’) x’nin daha büyük katlarını temsil eden terim. “İmdi her ḳısmda farż olan (5) eşyā cemʿ olsa altı şey’ ve nıṣf-ı süds (6) şey’ ḥāṣıl olur ki seksen bire muʿādil (7) olur.” 84a/4-7.

evsaṭ (<Ar. çoğ. vasṭ) Ortanca sayılar. “Ammā ṭarafeynüñ biri mechūl [59a] (1) olsa evsaṭı nefsine ḍarb idüp (2) ḥāṣılı ṭarafeynüñ maʿlūmına ḳısmet (3) idicek ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ olur.” 58b/9-59a/3.

evṣāf (<Ar. çoğ. vaṣf) Özellikler, nitelikler. “Eger evṣāf bu ecnāsdan ki olmaya, (2) şey’ farż olına veyā cemʿ ve istiṣnā ṭarīḳi (3) üzerine cinsüñ mürek<k>ebātından farż olına.”

evvel (Ar.) Birinci, ilk, sıra sayma sayısı. “Evvel oldur ki hīç bir ʿaded küsūr-ı tisʿadan (3) ve anlardan te’līf olanlardan aŋa kesr bulınmaya.” 30b/2-3.

evvelā (Ar.) Öncelikle, ilk olarak. “İmdi, evvelā elmāsuŋ <bahāsı> altı yüz eflūri farż (6) olınup ṣülṣi biŋ eflūriden refʿ olsa sekiz (7) yüz eflūri yāḳūtuŋ bahāsı olmaḳ lāzım gelür.” 87b/5-7.

evvel-i ʿaded (Fa.) İlk sayı. “Ammā (7) ḥükemānuŋ kimisi vāḥid ʿadeddendür ve evvel-i ʿaded (8) oldur ve kimi<si> ʿadedden degüldür.” 4b/6-8.

evvelki (Ar. + Fa.) Birinci, ilk, önceki. “Bes bu daḫı baʿde’l-muḳābele (5) iki şey on beşe muʿādil olur ki bir şey’ (6) yedi buçuḳ olur. İmdi lāzım geldi-ki evvelkide (7) yedi buçuḳ ola.” 76a/4-7.

eyyām (<Ar. çoğ. yevm) Günler. “İmdi çünki otuz (4) günde vāḳıʿ olan ücretüŋ üç miṣli ḳadar (5) eyyām ʿamel idüp ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olıcaḳ (6) ḳırḳuŋ ṣülṣi ki on üç ve ṣülṣdür.” 59b/3-6.

eyyām-ı şehr (Fa.) Ayın günleri. “Eyyām-ı (7) şehre, yaʿnī otuza ḍarb idüp (8) ḥāṣılı ki dört yüzdür; ceẕrin āḫẕ idicek (9) yigirmi olur ki bir ayda vāḳıʿ olan ücret budur.” 59b/6-9.

ezvāc (<Ar. çoğ. zevc) Çift sayılar. “Eger ona varınca (5) olan ezvācı cemʿ eyle, diseler nıṣf-ı ʿaşereyi vāḥid ile (6) yalīsinde olan ikinüŋ cemʿine, yaʿnī üçe (7) ḍarb ideler ve eger ona varınca olan (8) aʿdāduŋ her birini nefsine ḍarb idüp (9) cemʿ eyle.” 117a/4-9.

-F-

farḳ it- (Ar. + T.) Ayırt etmek, iki niceliği veya nesneyi birbirinden ayırmak. “Ammā müşterek olanı farḳ (8) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki ol ʿadedi (9) maḫrec-i ʿuẕmāsı üzerine ḳısmet iderler” 31a/7-9.

farż (Ar.) Varsayım, bir işlemde sonuç ederken gerçeğe yakın veya gerçek düşünülerek bir tahminde bulunulan nicel durum. “Bes bu farżuŋ (7) daḫı sevḳi üzre üçünci evvelle ikinciden (8) rubʿ alup, gendüde olana żamm idicek (9) on iki olur.” 96a/6-9.

farż-ı evvel (Fa.) Birinci varsayılan (sayı). “Ammā eger muvāfiḳ gelmeyüp ḫaṭā idecek (2) olursa farż-ı evveli ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ idüp (3) bir daḫı farż itmek gerek.” 60b/1-3.

farż-ı ṣānī (Fa.) İkinci varsayılan (sayı). “…farż-ı (4) evvel ḫaṭā-yı ṣānīye ḍarb olup ḥāṣılların (5) cemʿ itdükden-ṣoŋra…” 61b/3-5.

farż it-/ol-/olın- (Ar. + T.) Varsaymak/ varsayılmak. “Baʿd-ez-ān aḳall-ı (2) ḫāric-i ḳısmet yine bir şey farż olınup maḳsūmun ʿaleyh (3) dinile.” 82a/1-3.

fāyide (<Ar. fā’ide) Fayda, kâr, kazanç, yarar. “Nisbeti nice ise aŋa vāḳıʿ olacaḳ ḥiṣṣenüŋ (4) daḫı fāyideye eylecedür.” 102a/3-4.

fāyide it- (Ar. + T.) Kâr etmek, kazanç elde etmek. “Eger Bişr beş ve Ḫālid altı aḳçaların it<t>ifāḳla (7) metāʿa virüp ṣatduḳlarında on iki aḳça (8) fāyide itseler” 101b/6-8.

fażla (Ar.) Fazla, çok (krş. fażlı). “Baʿd-ez-ān maḍrūbeynüŋ (2) her birinden ona varınca olan fażlayı biri (3) birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm iderler.” 21a/1-3.

fażlı (Ar.) Fazla, çok (krş. fażla). “Eger

şülşüŋ [48b] (1) südsden ne-miḳdār faẕlı var idüġi murād (2) olsa maḫrec ki altıdur" 48a/9-49b/2.

ferd (Ar.) Tek sayı. "Ammā müşterā ferd olsa (3) maḫrece ebedā bir ziyāde iderler ki müşemmenüŋ (4) bahāsı olur. Lakin ʿameli bu nevʿ degüldür." 109a/2-4.

feṯḥ ol-/olın- (Ar. + T.) Çözmek/çözülmek, bir işlemin sonucunun ortaya çıkarılmasını ifade eder. "Bilgil ki aʿdād-ı (4) mechūle istiḫrācında ekşer mesā'il bu ʿamel (5) ile feṯḥ olınur…" 60a/3-5.

fevḳ (Ar.) Üst, yukarı. "Bes sekizi daḫı ʿādet üzre yirlü yirine (5) şebt itdükden-ṣoŋra fevḳde olan sekizi (6) taḥtda olan yüz yigirmi sekize ḍarb idüp (7) ḥāṣılın biŋ otuz yediden ṭarḥ idicek (8) on üç bāḳī ḳalur…" 34b/4-8.

fevḳānī (<Ar. fevḳān + ī) Üstteki, üstte olan, yukarıdaki (nicelik, sayı vs.). "Baʿd-ez-ān (4) fevḳānīyi taḥtānīye żamm idüp taḥtānīyi (5) bir mertebe ṭaraf-ı yemīne naḳl iderler…" 34a/3-5.

filori[1004] (İt.) Filori, İtalya'nın Floransa şehrinde basılarak yayılan ve Osmanlılar tarafından sıklıkla kullanılan altın sikke. "…laʿlüŋ bahāsı daḫı on dört (9) filori ve yigirmi üç eczādan sekiz eczāya ola." 48b/8-9.

filorilik[1005] (İt. + T.) Filorilik, herhangi bir miktarda filorinin karşılığı. "Eger bir Zeyd bir şehrden on filorilik metāʿ alup bir (2) āḫar şehre ṣatmaġa giderken…" 61b/1-2.

Fişaġorıs (<Yun. Fişaġoras) Pisagor, milattan önce yaşamış Yunan filozofu ve matematikçisi. Matematikte özellikle geometri alanında katkısı olan ve dik üçgenler üzerine yaptığı Pisagor teoremi ile matematik sahasını etkileyen ünlü bir düşünürdü. "Fişaġorıs ḳavli üzre vāḥid (5) ʿadedden olmaduġı bī-miṣl olduġındandur." 5a/4-5.

füls (Ar.) Fülüs, pul, akçe, bakır sikke/para. "İmdi dīnār, (8) yaʿnī ondan şey' eksük fülsle daḫı (9) on beşe muʿādil olur." 75b/8-9.

fürūʿ (<Ar. çoğ. ferʿ) Alt dallar, çeşitler. "Ḥisābuŋ fürūʿı beyānındadur ve bu maḳāle (9) daḫı üç rükn üzerine mebnīdür." 55a/8-9.

-G-

ġālib-i ẓann (Fa.) Gerçeğe en yakın ihtimal, olasılık. "Her kimesne [65a] (1) kim aŋa vāḳıf olup ḥıfẓ iderse (2) ġālib-i ẓann oldur ki cemīʿsine daḫı (3) ıṭṭılāʿ-ı küllī ḥāṣıl ola." 64b/9-65b/3.

ġayr-ı meşhūr (Fa.) Pek bilinmeyen

[1004] Sadece Ç'de geçmektedir.

[1005] Sadece Ç'de geçmektedir.

sayılar. “Ammā şelāşete-i aʿdād-ı [58b] (1) mütenāsibe daḫı vardur ki ġayr-ı meşhūrdur” 58a/9-58b/1.

ġayr-ı mükerrer (Fa.) Tekrarlı olmayan sayılar. “Eger ġayr-ı mükerrer olsa birinüŋ āḥādı (5) birine żamm olınup mecmūʿuŋ her birin daḫı (6) on ṭutup ḥıfẓ iderler…” 17b/4-6.

gel- 1. Sıra gelmek, bir problem ya da işlemde sıralamayı belirtmek. “…evvel gelen bir aḳça ve ikincisi iki aḳça ve üçünci- (4) -si üç aḳça ve ʿalā-haẕā.” 112b/3-4. **2.** (Pay, değer) düşmek. “Ḳanḳı ʿadeddür ev<v>elki (4) ikiye ve üçe ve dörde ve beşe ve altıya (5) ḳısmet itdükde birer bāḳī ḳalup yediye ḳısmet itseler tamām gelse…” 113a/3-5.

gendü ḳadar ol- (T. + Ar. + T.) Bir sayının kendisi kadar sayı olmak, bir başka deyişle kendi katında bir sayı olmak. “Māl-ı mechūlüŋ (5) nıṣfı şülşine ḍarb olınduḳdan-ṣoŋra on iki (6) daḫı ziyāde idicek üç gendü ḳadar olsa…” 78a/4-6.

gendü mişline ḍarb it- (T. + Ar. + T. + Ar. + T.) Bir sayıyı kendisine çarpmak, yani sayının iki üssünü almak. “…ceẕrüŋ (8) nıṣfı ki beşdür; gendü mişline ḍarb iderler, (9) yigirmi beş olur…” 70a/7-9.

gendü nefsine ḍarb eyle-/ol- (T. + Ar. + T. + Ar. + T.) Bir sayıyı kendisine çarpmak. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda ḍılʿ (5) ve cebr vü muḳābelede şeyʾ diyü ad virürler…” 33a/3-5.

gevher (Fa.) Mücevher; altın, yakut, gümüş gibi değerli taş. “Eger üç cins (3) gevher ki biri elmās ve biri yāḳūt (4) ve biri laʿldür.” 79b/2-4.

gider- Eksiltmek, çıkarmak. “ikinciyi daḫı bir şey ve nıṣf-ı şeyʾ ṭutup, (9) şülşin gidericek bir şey ḳalur…” 83b/8-9.

git(d)- 1. Satılmak. “Didi biŋ eflūriden şülşi çü elmāsuŋ gide.” 87a/4. **2.** Çıkarmak, çıkarma işlemi yapmak[1006]. “…üçinciyi daḫı bir şey şülüş-i şey ṭutup rubʿın (9) naḳṣ edicek bir şey ḳalur ve dördinciyi daḫı bir şey ve rubʿ-ı (10) şey ṭutup ve ḫumsı gitdükde bir şey bāḳī ḳalur.” 50b/8-10.

ġuremā (<Ar. çoğ. ġarīm) Alacaklılar. “İmdi bu iki (7) mesʾele ḳısmet-i ġuremā gibi erbaʿa-ı aʿdād-ı (8) mütenāsibeye rāciʿlerdür.” 115b/6-8

gümüş Gümüş, değerli bir maden. “Eger altundan ve gümüşden ve baḳırdan [114b] (1) mürekkeb bir sebīke ki beş dirhemi gümüş (2) ve altı dirhemi baḳır ve yedi dirhemi altun (3)

[1006] Sadece Ç’de geçmektedir.

olsa…” 114a/9-114b/3.

gün Gün, yirmi dört saatlik süre. “İki günden ṣoŋra ʿazm itdükleri (6) şehre varup metāʿların ṣatıcaḳ…” 102b/5-6.

günlik Günlük, gün içerisinde olan süreç. “…Zeyd’üŋ dört günlik (8) seferi-y-ile on eflūrisine…” 102b/7-8.

-H-

ḥadd (Ar.) Sınır, son. “Aʿdāduŋ merātibinüŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur.” 7b/7.

ḥādī ʿaşer (Ar.) On birinci, sıra sayma sayısı. “Faṣl-ı ḥādī ʿaşer: (4) Küsūruŋ nisbeti beyānındadur ve bu daḫı hemān (5) ḳısmet gibidür.” 53b/3-5.

ḥads ṣay- (Ar. + T.) Tahmin yürütmek. “Baʿd-ez-ān ḥads ṣayup ve fikr-i ṣāḳıb ile mesā’ilüŋ (5) ʿaṭāsı muḳteżāsınca mes’ele-yi āḫirine digin (6) ṣuverle tā bir cins ḥāṣıl olınca…” 73b/4-6.

ḥaḳḳ (Ar.) Alacak, hisse, pay. “Lakin [6a] (1) ḥaḳ<ḳ> budur ki ol-daḫı ʿadedden ola.” 5b/9-6a/1.

Ḫālid (Ar.) Halit, problemlerde geçen kişi adı, özel isim. “Ḫālid’üŋ daḫı keẕālik (5) vāḳıʿ olur ki ṣūretleri budur.” 102a/4-5.

ḫāmis (Ar.) Beşinci, sıra sayma sayısı. “Aṣl-ı ḫāmis: Nisbet beyānındadur.” 29b/1.

ḫamsete-esdās (Ar.) Altıda beş. “Bu beşi maḫrece mensūb ḳılıcaḳ (9) ḥāṣıl-ı nisbet ḫamsete-esdās vāḳıʿ olur ve hüve’l-maṭ<lūb>.” 49b/8-9.

ḫāne (Fa.) Basamak, bir sayıda sağdan sola doğru her bir rakamın derecelerine göre bulunarak ifade edildiği yer. “…ʿaşerāt-ı ulūf ḫānesinde (6) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve muḥāẕīsinde (7) taḥtına şebt idüp biri birine ḍarb (8) itdükde ḳırḳ altıdan ziyāde gelmeye.” 33b/5-8.

ḫāric ez-ḳısmet (Ar. + Fa. + Ar.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḳısmetden ḫāric, ḳısmetden çıḳan). “İmdi bu taḳdīrce elmāsuŋ bahāsı (6) ḫāric ez-ḳısmet on yedi eflūri ve bir (7) eflūrinüŋ yigirmi üç eczāsından ṭoḳuz (8) eczāsına vāḳıʿ olur.” 80b/5-8.

ḫāric-i ḳısmet (Fa.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden ḫāric, ḳısmetden çıḳan). “Yigirmi ikiyi daḫı (4) ikiye ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet on bir (5) olur ki ʿaded-i evvel olan daḫı budur.” 32a/3-5.

ḥāṣıl (Ar.) Bir işlem sonrasında oluşan değer, sonuç. “Fe-emmā maḍrūbeyn cemʿ oldūġı taḳdīrce (8) ḥāṣıl ondan ziyāde olsa cümlenüŋ onın (9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalanuŋ her birin on [17a] (1) ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin (2) biŋ ṭutarlar.” 16b/7-17a/2.

ḥāṣıl-ı cemʿ (Ar.) Toplam, toplama

sonucu. “Şol (9) şarṭ üzre ki baʿde’t-tenḳīṣ bāḳī ile menḳūṣ [12b] (1) cemʿ olıcaḳ ḥāṣıl-ı cemʿ menḳūṣun minhe (2) müsāvī ola.” 12a/8-12b/2.

ḥāṣıl-ı ḍarb (Ar.) Çarpım, çarpma sonucu. “Eger anı maḳsūmun ʿaleyhe (8) ḍarb itseler ḥāṣıl-ı ḍarb maḳsūma müsāvī (9) ola.” 25a/7-9.

ḥāṣıl-ı miḳdār (Fa.) Miktar sonucu. “Māl-ı mefrūżı netīcesine mensūb ḳılup (6) ḥāṣıl-ı mikḍārı māl-ı maṭlūbuŋ netīcesinden (7) āḫẕ olına.” 63b/5-7.

ḥāṣıl-ı nisbet (Ar.) Oran sonucu. “Bes sekizden bire nisbet viricek (9) ḥāṣıl-ı nisbet şümn vāḳıʿ olur ve hüve’l-murād.” 52b/8-9.

ḥāṣıl ol- (Ar.) Sonuç olmak, bir işlemden sonuç elde etmek. “Fe-emmā küsūr-ı mużāfanuŋ (8) maḫrecleri mużāfuŋ maḫrecini, mużāfun ileyhüŋ (9) maḫrecine ḍarb itmekden ḥāṣıl olur.” 41b/7-9.

ḥaṣr (Ar.) Sınır, kapsam, son. “Bilgil ki (4) bu ʿilm-i cebr vü muḳābele be-ġāyet şerīf-i (5) ʿilmdür ve bu ʿilmüŋ uṣūlinde ve fürūʿında (6) vāḳıʿ olan kelimātuŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur.” 64b/3-6.

ḥāşiyeteyn (<Ar. ḥāşiye + eyn) İki kenar. “Zīrā [5a] (1) el-ʿadedü hüve mā-yete’ellefu mine’l-vaḥadāt (2) ve’l-ʿadedü nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḥāşiyeteyn (3) muḳteżāsınca vāḥid ʿadedden olmaz (4) ve Fiṯāġorıs ḳavli üzre vāḥid (5) ʿadedden olmaduġı bī-miṯl olduġındandur.” 4b/9-5a/5.

ḫaṭā (Ar.) Hata, bir işlemin sonucunda yanlış. “İmdi ḥisāb-ı ḫaṭā’yeynde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (7) farż olan māllaruŋ ḫaṭālarına naẓar olına.” 60b/6-7.

ḫaṭā-yı evvel (Fa.) İlk hata. “Baʿdehū ḫaṭā-yı evvel farż-ı ṯānīye ve farż-ı (4) evvel ḫaṭā-yı ṯānīye ḍarb olup, ḥāṣılların (5) cemʿ itdükden-ṣoŋra ḥāṣılına cemʿ-i ṯānī (6) ve hem maḳsūm dirler.” 61b/3-6.

ḫaṭā-yı ṯānī (Fa.) İkinci hata. “Baʿd-ez-ān (8) farż-ı evveli, ḫaṭā-yı ṯānīye ve ḫaṭā-yı evveli, (9) farż-ı ṯānīye ḍarb idüp…” 62b/7-9.

ḫaṭā-yı vāḥid (Fa.) Tek yanlış hesabı. “Am<m>ā ḫaṭā-yı vāḥid-ile istiḫrāc olacaḳ mesā’ilüŋ cemīʿsi erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ṭarīḳi üzerinedür, ḫātimede maḥallinde ẕikr olınmışdur.” 64b/1.

ḫaṭā it- (Ar. + T.) Hata etmek, bir işlemde yanlışlık yapmak. “Ammā, eger muvāfıḳ gelmeyüp ḫaṭā idecek (2) olursa farż-ı evveli ḫaṭāsı-y-ıla ḥıfẓ idüp (3) bir daḫı farż itmek gerek.” 60b/1-3.

ḫaṭā ol- (Ar. + T.) Yanlış çıkmak. “Bu taḳdīrce on eflūri (5) ve ṯülṯ ve rubʿ-ı ṯülṯ eflūri nāḳıṣ ḫaṭā olmış olur.” 88b/4-5.

ḫaṭā’yeyn (<Ar. ḫaṭā’ + eyn) Çift yanlış

hesabı. “İmdi ḥisāb-ı ḫaṭā’yeynde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (7) farż olan māllaruŋ ḫaṭālarına naẓar olına.” 60b/6-7.

ḫātem (Ar.) Yüzük. “Yaʿnī on sekize ḳısmet eyleseler ḳısmetden (2) ḫāric olanlar ḫātemde olan ecnāsuŋ (3) miḳdārları olur.” 115a/1-3.

ḫaṭṭ (Ar.) Çizgi. “Eger menḳūṣun minhden nesne (6) bāḳī ḳalmasa menḳūṣun minhüŋ üzerine bir kūçek (7) ḫaṭṭ çekerler ve eger bāḳī ḳalur ise ol ḫaṭṭuŋ (8) üzerine ṣebt iderler.” 12b/5-8.

ḫaṭṭ çek- (Ar. + T.) Çizgi çekmek. “Bes onuŋ üstine bir ḫaṭṭ (2) çeküp yigirmi birden beşe ne-miḳdār degdügin (3) görürler.” 28b/1-3.

heft ṣümn (Fa. + Ar.) Sekizde yedi. “Heft ṣümn ne-miḳdār rubʿ olduġı murād [47a] (1) olsa muḥavvelüŋ kesri ṣūreti ki yedidür…” 46b/9-47a/1.

heft (Fa.) Hafta, yedi günü ifade eden zaman dilimi. “Yehūdī bu (5) ḳażiyyeyi ol ḥażretden istifsār itdükde (6) heftüŋ günlerini ayuŋ günlerine ḍarb (7) idüp ḥāṣılını yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle, diyü cevāb virdi.” 44b/4-8.

ḥıfẓ it-/olın- (Ar. + T.) Akılda tutmak/tutulmak, saklamak/saklanmak, ezberlemek/ezberlenmek. “Ammā ḥāṣıluŋ mertebe-i āḥādında nesne olmayup, (5) yalŋuz ʿaşerātında olursa āḥādınuŋ taḥtına (6) ṣıfr yazup ʿaşerātınuŋ ʿaḳdin ḥıfẓ iderler.” 11a/4-6.

ḥıṣaṣ[1007] (<Ar. çoğ. ḥiṣṣe) Paylar. “Her birinüŋ aḳçaların ser-māyeye nisbetleri niceyse (8) her birine vāḳıʿ olacaḳ ḥıṣaṣuŋ daḫı fāyideye eylecedür.” 61a/7-8.

Hind (Fa.) Hint. “Ṣuver-i (9) aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl [7a] (1) iḫtiyār itmişlerdür ki ol eşkāl bunlardur.” 6b/8-7a/1.

ḥisāb (Ar.) Hesap. “Ḥisābuŋ fürūʿı beyānındadur ve bu maḳāle (9) daḫı üç rükn üzerine mebnīdür.” 55a/8-9.

ḥisāb-ı ḫaṭā’yeyn (Fa.) Çift yanlış hesabı. “İmdi ḥisāb-ı ḫaṭā’yeynde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (7) farż olan māllaruŋ ḫaṭālarına naẓar olına.” 60b/6-7.

ḥisāb-ı maʿlūm (Fa.) Bilinen hesap. “Ḥisāb-ı maʿlūm ḍarb (9) ve ḳısmet ve nisbetdür.” 4a/8-9.

ḥisāb-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen hesap. “Ḥisāb-ı mechūl [4b] (1) erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ve ḫaṭā’yeyn (2) ve cebr vü muḳābeledür.” 4a/9-4b/2.

ḥiṣṣe (Ar.) Pay. “İmdi elliden ṣāḥib-i (4) nıṣfuŋ ḥiṣṣesi otuz ve ṣāḥib-i ṣülṣüŋ (5) yigirmi olur.” 101b/3-5.

ḥiṣṣe deg- (Ar. + T.) Pay düşmek. “…üçünciye daḫı evvelkinüŋ nıṣfı ve

[1007] Sadece Ç’de geçmektedir.

on (3) ziyāde vāḳıʿ olsa māl-ı mechūlüŋ cümlesi (4) ne-miḳdārdur ve her birine ne-miḳdār ḥiṣṣe degse…” 63a/2-4.

ḫizmet it- (Ar. + T.) Çalışmak, zamana ve yere bağlı bir iş görmek. “Bir kimesneyi ayda bir miḳdār (5) aḳça ücrete ṭutup ecīr daḫı ücreti (6) ʿadedinüŋ üç miṣli ḳadar eyyām ʿamel idicek (7) ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ayda ne-miḳdāra (8) ṭutılmışdur ve ḳaç gün ḫizmet itmişdür…” 33b/4-8.

ḫums (Ar.) Beşte bir. “Māl-ı (5) mechūlüŋ ṣülṣle ḫumsın, rubʿla südsine (6) ḍarb olına.” 82b/4-6.

ḫumseyn (<Ar. ḫums + eyn) Beşte iki. “Çünki yediyi (8) beşe nisbet (9) itmekden ḥāṣıl, miṣl ve ḫumseyndür.” 100b/7-9.

ḫumsiyyet (<Ar. ḫums + iyyet) Beşte birlik. “İmdi bu taḳdīrce bu iki ʿadedüŋ biri birine (9) muvāfaḳatı nıṣfiyyetle vāḳıʿ olur ve ṭoḳuz ile [41a] (1) yigirmi dördüŋ muvāfaḳatı ṣülṣiyyetle ve onla (2) on beşüŋ muvāfaḳatı ḫumsiyyetle olduġı gibi<dür>.” 40b/8-41a/2.

ḫüsrān (Ar.) Zarar, bir işten elde edilen kötü sonuç. “Ammā beş mennin (3) ikiye alup gendüsi aʿlāsın ve ednāsın (4) tecnīs idüp üçin bire ve ikisin bire ṣatarsa (5) yine ol ḫüsrān çıḳar.” 112a/2-5.

ḫüsrānāt (<Ar. ḫüsrān) Zararlar. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür.” 57a/6-9.

-I-

ısḳāṭ it-/ol- (Ar. + T.) Yok etmek/edilmek, ortadan kaldırmak/kaldırılmak, atmak/ atılmak, düşürmek/düşürülmek. “Bes nıṣfuŋ (5) ve rubʿuŋ maḫreclerin ısḳāṭ idüp ṣümnüŋ (6) maḫreci-y-ile ʿamel iderler.” 42b/4-6.

ıṣṭılāḥ (Ar.) Terim, bir konu veya alanı karşılayan sözcük ve sözcük grubu. “Ammā ıṣṭılāḥları ile tekellüm olınsa olur.” 6a/6.

ıṭṭılāʿ-ı küllī (Fa.) Açık, kapsamlı, eksiksiz, olan bilgi. “…ġālib-i ẓann oldur ki cemīʿsine daḫı (3) ıṭṭılāʿ-ı küllī ḥāṣıl ola.” 65a/2-3.

-İ-

ibtidā it- (<Ar. ibtidāʾ + T.) Başlamak, işlemde sırası gelmek. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki ʿadedeyni (3) bir yire muḥāẕī ṣebt idüp her bir raḳamı her bir raḳamdan (4) mertebesi iʿtibārensüz cānib-i yesārinden naḳṣ itmege (5) ibtidā iderler.” 12b/2-5.

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) Gelirler, kiralar. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr

olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür…” 56b/6-9.

iḫtiyār it- (Ar. + T.) Seçmek, nicel bir değeri ayırt etmede bir çözüm sunmak. “Fe-emmā yetmiş biŋi bir yire yazmaḳ dileseler (6) ḥıfẓ-ı merātib içün bir kūçek dāyire (7) iḫtiyār itmişlerdür ki aŋa ṣıfr dirler.” 9a/5-8.

iki İki. “Bu taḳdīrce yāḳūtuŋ bahāsı iki şey’den (4) yigirmi eksük olmaḳ lāzım gelür…” 80a/3-4.

iki buçuḳ İki buçuk. “Bir ṣu içinde dikilmiş aġacuŋ iki buçuḳ arşunı (2) ṣudan ṭaşra olup rubʿı ve ṣülṣi miḳdār (3) yir ile ṣu içinde olsa…” 100a/1-3.

ikiden bir İkide bir, . “İkiden bir gibi ki (8) bire nıṣf ve ikiye maḫrec dirler.” 6b/7-8.

ikinci İkinci, sıra sayma sayısı. “…ammā evvelkide olan ile (8) ikincide olan cemʿ olıcaḳ on aḳça…” 75a/7-8.

ikinci mertebe (T. + Ar.) İkinci basamak, onlar basamağını ifade etmek için kullanılır. “İki ona yigirmi ve üç ona (9) otuz ve yedi ona yetmiş ve ṭoḳuz ona [9a] (1) ṭoḳsan diyü ismler iḫtiyār idüp ikinci mertebenüŋ (2) ṣuver-i nüh-gānesine bu vech-ile taʿbīr itdiler.” 8b/8-9a/2.

ikişer İkişer tane, adet. “Çünki (4) baʿde’l-ʿamel raḥīṣ olanlardan (5) ikişer dāne olıcaḳ emrüddan daḫı (6) altı dāne olmaḳ lāzım gelür.” 106b/4-6.

ʿilm-i beyān (Fa.) Beyan ilmi. “Bes ʿalā-vechi’t-tafṣīl bu muḫtaṣarda bu ʿilm-i (8) beyān olmaḳ mümteniʿdür.” 64b/7-8.

ʿilm-i ḥisāb (Fa.) Hesap bilimi. “Bilgil ki ʿilm-i riyāżīnüŋ (7) eşrefi ʿind ulū’l-elbāb ve “litaʿlemū (8) ʿadede’s-sinīn ve’l-ḥisāb” muḳteżāsınca (9) ʿilm-i ḥisābdur.” 2a/6-9.

ʿilm-i riyāżī (Fa.) Matematik bilimi. “Bilgil ki ʿilm-i riyāżīnüŋ (7) eşrefi ʿind ulū’l-elbāb ve “litaʿlemū (8) ʿadede’s-sinīn ve’l-ḥisāb” muḳteżāsınca (9) ʿilm-i ḥisābdur.” 2a/6-9.

ilt- Eklemek. “…bundan (8) daḫı murād bir miḳdār kesri maḫrecinden (9) bir āḫar maḫrece daḫı iltüp ol kesrüŋ [46b] (1) ol maḫrecde daḫı ne-miḳdār olduġın maʿlūm (2) itmekdür.” 46a/7-46b/2.

imtiḥān it- (Ar. + T.) Sınamak, bir işlemin sağlamasını yapmak. “…māl-ı mechūl (3) dört farż olınup ẕikr olan gibi imtiḥān (4) itdükde netīce-i māl-ı mefrūż otuz olur…” 64a/2-5.

inʿām ol- (Ar. + T.) Zamlanmak. “Üç nefer kimesneye bir miḳdār māl inʿām (8) olsa…” 61b/7-8.

incü (Çin.) İnci, değerli bir taş. “Eger üç cins incünüŋ (8) bir cinsinüŋ her biri üçere ve birinüŋ (9) dördere ve birinüŋ beşere olup…” 104b/7-9.

istifsār it- (Ar. + T.) Soru yöneltmek. “Yehūdī bu (5) ḳażiyyeyi ol ḥażretden istifsār itdükde (6) heftüŋ günlerini ayuŋ günlerine ḍarb (7) idüp ḥāṣılını yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle, diyü cevāb virdi.” 44b/4-8.

istiḫrāc (Ar.) Çözüm, işlemin sonucunu çıkarma. “Bes bunlardan biri mechūl olıcaḳ (5) anuŋ istiḫrācı bāḳī ḳalan iki maʿlūmla (6) mümkindür.” 58b/4-6.

istiḫrāc it-/ol- (Ar. + T.) Çözmek/çözülmek, işlem sonucu çıkarmak/çıkarılmak. “Bilgil ki bu ʿilm-i cebr vü muḳābele bir ʿilmdür ki [72b] (1) bunuŋ-ıla aʿdād-ı mechūlenüŋ ekşerini anlara maḫṣūṣ (2) maʿlūmātından ḳānūn üzre istiḫrāc itmek (3) mümkindür.” 72a/9-72b/3.

istiṣnā (Ar.) İstisna, kural dışı. “İmdi cebr oldur ki (2) cümleteyn-i müteḳābileynde veyā hemān birinde istiṣnā (3) ola.” 66a/1-3.

iş İşlem. “Netīce-i iş 10.” 99a/7.

iştirāk (Ar.) Ortaklık, iki nesne veya sayı arasında ortak nokta. “Çünki cümleteyn-i müteḳābileynde [67a] (1) müṣbet eşyāya iştirāk var lāzım geldi-ki (2) iki ṭarafdan bile dört şey’ ṭarḥ ola.” 66b/9-67a/2.

iʿtibārensüz (Ar. + T.) -den başlayarak, dikkate alarak, takip ederek. “Bes taḥtlarına bir ḫaṭ<ṭ> (6) çeküp cānib-i yemīninden āḥādlarında olan erḳāmı, (7) merātibi iʿtibārensüz cemʿ itmege ibtidā iderler.” 10b/5-7.

iʿtibār (Ar.) Değer, dikkate alınan şey. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda ḍılʿ (5) ve cebr vü muḳābelede şey’ diyü ad virürler.” 33a/3-5.

iʿtibār it-[1008]**/olın-** (Ar. + T.) Göz önünde bulundurmak/bulundurulmak, nicel bir ifadeyi çeşitli koşullarda dikkate almak/alınmak. “Bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ (9) her birinde mertebe iʿtibār olınursa bu cümle [7b] (1) ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı kerre yüz biŋ (2) daḫı elli dört biŋ üç-yüz yigirmi bir olur.” 7a/8-7b/2.

ittiṣāl bul- (Ar. + T.) Birleşmek, nicelikleri bir araya getirmek. “İki biŋ iki yüz eflūri olur bulsa ittiṣāl.” 87b/2.

-K-

kaʿb (Ar.) Küpkök. “Bu (3) taḳdīrce baʿde’l-muḳābele iki māl altı şey’e (4) muʿādil olur ki müfredātuŋ evvelidür veyā (5) iki kaʿb ve iki māl ve beş şey’den iki (6) eksük bir kaʿb ve bir māla ve on yedi (7) şey’den iki eksüge muʿādil olmaḳ gibi<dür>.” 67a/2-7.

Ḳabesü’l-Envār (Ar.) Bir eser adı.

[1008] Sadece Ç’de geçmektedir.

“Ḳabesü’l-envārda heftüŋ günlerini yıluŋ günlerine ḍarb eyle, dinilmişdür” 44b/9.

ḳaç Kaç, soru zamiri. “Bir kimesneyi ayda bir miḳdār (5) aḳça ücrete ṭutup ecīr daḫı ücreti (6) ʿadedinüŋ üç miṣli ḳadar eyyām ʿamel idicek (7) ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ayda ne-miḳdāra (8) ṭutılmışdur ve ḳaç gün ḫizmet itmişdür, (9) bilmek maṭlūb olınsa…” 59a/4-9.

ḳaçar Kaçar tane, adet. “Eger şaḫṣuŋ (4) ayda ṭoḳuz ve birinüŋ daḫı ayda altı (5) aḳça vaẓīfeleri olup bir ayda ikisine (6) ber-ā-ber ücret vāḳıʿ olıcaḳ her biri bir ayda (7) ḳaçar gün ʿamel itmiş olur, diyü suʾāl (8) olınursa…” 115a/3-8.

ḳadar (Ar.) Kadar, miktarınca. “Eger seksen bir aḳçayı dört muḫtelif ḳısmlar (2) eyleyüp, evvelkisine ṣülṣi ḳadar ziyāde idüp (3) ve ikincisinden rubʿı miḳdār vażʿ idüp (4) ve üçüncisine ḫumsı ḳadar ziyāde idüp (5) ve dördüncisinden subʿı ḳadar refʿ idicek (6) her ḳısm müsāvī olsa…” 85a/1-6.

ḳadd (Ar.) Boy, uzunluk. “Aġacuŋ ḳaddı maḫrece göre (6) on iki farż olınursa ṣuver-i küsūr yedidür.” 100a/5-6.

ḳāʿide (Ar.) Kural. “Eger yetmiş ikiyi (9) yüz yigirmi beşe ḍarb itmek maṭlūb [20b] (1) olsa yine hemān bu ḳāʿide üzerine (2) yetmiş ikiyi yigirmi beşe ḍarb idüp (3) ḥāṣılı ki biŋ sekiz yüz olur, ḥıfẓ iderler.” 20a/8-20b/3.

ḳal- Kalmak, bir işlemden sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak. “Bu ʿamelüŋ mīzānı (8) ḫuṣūṣında menḳūṣuŋ ʿaḳdi ki dörtdür, (9) menḳūṣun minhüŋ ʿaḳdinden ki altıdur, naḳṣ [15a] (1) idicek iki ḳalur, ḥıfẓ iderler.” 14b/7-15a/1.

ḳalīl[1009] (Ar.) Az (olan sayı, parça, miktar). “Ammā ḳalīl olanuŋ (7) naḳṣ olan birin yine yirine getürüp keşīr olanuŋ birin (8) ḳısm-ı ḳalīle ziyāde idicek…” 56a/6-8.

ḳalmaya İşlem sonucunda bir sayı kalmaması, geriye sayı kalmasın. “Bāḳī yine birden ziyāde (4) ise yine maḳsūmun ʿaleyhi bāḳī üzerine ḳısmet iderler, (5) tā şuŋa digin ki bāḳī bir ḳala veyā ḳalmaya.” 40a/3-5.

kāmil ol- (Ar. + T.) Tam olmak, eksiksiz olmak, tamamlamak. “Se ṣümn māl ve yigirmi dört ʿaded, on beş (9) şey’e muʿādil olmaḳ gibi çünki māla beş ṣümn [69a] (1) daḫı ziyāde itmek-ile bir māl kāmil olur ve beş (2) ṣümn ki üç ṣümnüŋ miṣli ve ṣülṣānı olur.” 68b/8-69a/2.

ḳankı Hangi. “Meşelā, (8) ḳankı ʿadeddür evvelki anı żıʿfına ḍarb (9) idüp ḥāṣılına üç daḫı ziyāde idicek

[1009] Sadece Ç’de geçmektedir.

[73a] (1) otuz beş olur didükleri gibi.” 72b/7-73a/1.

ḳanṭār (<Ar. ḳinṭār) 56,452 kilogram ağırlığında 44 okkalık bir ağırlık birimi. “Ḳırḳ dört vaḳıy<y>e şeker ki (5) bir ḳanṭārdur.” 57b/4-5.

ḳānūn (Ar.) Kural, yöntem. “Bilgil ki bu ʿilm-i cebr vü muḳābele bir ʿilmdür ki [72b] (1) bunuŋ-ıla aʿdād-ı mechūlenüŋ ekşerini anlara maḫṣūṣ (2) maʿlūmātından ḳānūn üzre istiḫrāc itmek (3) mümkindür.” 72a/9-72b/3.

kātib (Ar.) Kâtip, yazı yazmakla görevli kişi, yazıcı. “Bu risāleyi inşā [4a] (1) ve tercüme iden ezʿafü ʿibād rabbü’l-ʿālemīn (2) kātib ʿAlā’u’d-dīn faḳīri daḫı ḫayr duʿādan unutmaya.” 3b/9-4a/2.

ḳażiyye (Ar.) Önerme, konu. “Yehūdī bu (5) ḳażiyyeyi ol ḥażretden istifsār itdükde (6) heftüŋ günlerini ayuŋ günlerine ḍarb (7) idüp ḥāṣılını yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle, diyü cevāb virdi.” 44b/4-8.

kemmiyyet (Ar.) **1.** Nicelik. “…ẕikr olan ṣuver-i nüh-gānenüŋ birisi ẕikr (2) olan merātibüŋ birinde vāḳıʿ olsa ol (3) ṣūretüŋ ve ol menzilüŋ ismleri bile ẕikr (4) olmayınca ol ṣūretüŋ kemmiyyeti maʿlūm olmaz.” 8b/1-4. **2.** Sayı. “Zīrā ḥaḳīḳat-i ḳısmet maḳsūmun ʿaleyhüŋ emşālinden maḳsūmda [25b] (1) olan kemmiyyetüŋ maʿrifetine vāḳıf olmaḳdur, (2) belki vāḥid tāmmüŋ naṣībin ṭaleb itmekdür (3) ve bu ḍarbuŋ ʿaksidür.” 25a/9-25b/3.

kem-ter (Fa.) En küçük (sayı). “Eger muḫālif olsa ʿadedi ziyāde olanuŋ [19b] (1) ʿaşerātı, ʿaḳdini, ʿadedi kem-ter olanuŋ (2) mecmūʿına ḍarb idüp āḥādını daḫı yine (3) kem-ter olanuŋ ʿaşerātı ʿaḳdine ḍarb (4) idüp ikisinüŋ daḫı ḥāṣıl-ı ḍarbınuŋ baʿde’l-cemʿ (5) her birin on ṭutup ḥıfẓ iderler.” 19a/9-19b/5.

kerre (Ar.) Kez, defa. “Eger yedi kerre sekiz ne-miḳdār olur, (5) diseler yediyi sekize żamm idüp onın ṭarḥ (6) idicek beş bāḳī ḳalur.” 21a/4-6.

keşīr[1010] (Ar.) Çok (olan sayı, parça, miktar). “Ammā ḳalīl olanuŋ (7) naḳṣ olan birin yine yirine getürüp keşīr olanuŋ birin (8) ḳısm-ı ḳalīle ziyāde idicek ḳısm-ı ḳalīl, ḳısm-ı keşīr bāḳī (9) ḳalanınuŋ mişli ḳadar olsa māl-ı mechūl ne miḳdārdur.” 56a/6-9.

kesr (Ar.) Kesir. “İmdi küsūrı küsūra ḳısmet (3) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki maḳsūmuŋ kesri (4) ṣūretini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri maḫrecine (5) ḍarb idüp maḳsūm ṭutarlar ve maḳsūmuŋ (6) kesri maḫrecini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri (7) ṣūretine ḍarb idüp maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar.” 52a/2-7.

[1010] Sadece Ç’de geçmektedir.

kesr-i muḥavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesir. “Eger kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecinden (5) ziyāde ise kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecine ḳısmet iderler.” 46b/4-5.

ḳırḳ Kırk. “İmdi çünki otuz (4) günde vāḳıʿ olan ücretüŋ üç miṣli ḳadar (5) eyyām ʿamel idüp ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olıcaḳ (6) ḳırḳuŋ ṣülṣi ki on üç ve ṣülṣdür.” 59b/3-6.

ḳısm (Ar.) Kısım, parça. “Eger seksen bir aḳçayı dört muḫtelif ḳısmlar (2) eyleyüp, evvelkisine ṣülṣi ḳadar ziyāde idüp (3) ve ikincisinden rubʿı miḳdār vażʿ idüp (4) ve üçüncisine ḫumsı ḳadar ziyāde idüp (5) ve dördüncisinden subʿı ḳadar refʿ idicek (6) her ḳısm müsāvī olsa, aṣlda her bir ḳısm (7) ne-miḳdār idi, diyü ṣorarlar ise…” 85a/1-7.

ḳısm eyle-/it- (Ar. + T.) Parçalara ayırmak. “Anuŋ-çün-ki aʿdād-ı ṣaḥīḥanuŋ aḳallında dörtden (6) aḳall ʿaded yoḳdur ki anı iki muḫtelif ḳısm eyleyüp (7) aḳallın ekṣerine ḳısmet itdükde, ṣülṣ ve ekṣerin (8) aḳallına ḳısmet itdükde üç vāḳıʿ ola.” 83a/5-8.

ḳısm-ı aḳall (Fa.) En küçük parça. “İmdi ḳısm-ı aḳall dört ve dört ḫums çıḳduḳdan-ṣoŋra [90a] (1) ḳısm-ı ekṣer daḫı beş ve ḫums olmaḳ lāzım gelür (2) ve hüve’l-maṭ<lūb>” 89b/9-90a/2.

ḳısm-ı ekṣer (Fa.) En büyük parça. “İmdi müfredātuŋ üçüncisi (2) muḳteżāsınca aṣl-ı māl-ı mechūl üç-yüz (3) altmış aḳça olur ve ḳısm-ı ekṣer yigirmi bir biŋ (4) altı yüz ve ḳısm-ı aḳall yedi biŋ iki yüz olur.” 83a/1-4.

ḳısm-ı ḳalīl[1011] (Fa.) Az (olan) parça. “Māl-ı mechūli iki muḫtelif ḳısm eyleyüp (5) aḳallınuŋ birin ekṣerine ziyāde edicek ḳısm-ı ekṣer, ḳısm-ı ḳalīlüŋ (6) bāḳi ḳalanınuŋ seksen iki miṣli ḳadar olsa…” 56a/4-6.

ḳısm-ı keṣīr[1012] (Fa.) Çok (olan) parça. “Ammā ḳalīl olanuŋ (7) naḳṣ olan birin yine yerine getürüp keṣīr olanuŋ birin (8) ḳısm-ı ḳalīle ziyāde idicek ḳısm-ı ḳalīl, ḳısm-ı keṣīrüŋ bāḳī (9) ḳalanınuŋ miṣli ḳadar olsa māl-ı mechūl ne miḳdārdur?” (10) diseler” 54a/6-10.

ḳısmet (Ar.) Bölme, matematikte dört işlemden biri. “Ammā küsūrdan (4) olsa ḍarbda naḳṣ ve ḳısmetde ziyāde (5) olmaḳdadur ve vāḥid ʿadedden olmaduġı (6) münāfī degüldür.” 5b/3-6.

ḳısmet eyle-/it- (Ar. + T.) Bölmek. “Meṣelā, (3) on altıyı ona ḳısmet idicek altı ve onı (4) altıya ḳısmet idicek dört ve altıyı dörde (5) ḳısmet idicek iki <bāḳī ḳalur> ve dördi ikiye ḳısmet idicek (6) nesne bāḳī ḳalmaz.” 40b/2-6.

ḳısmet ol-/olın- (Ar. + T.) Bölünmek. “Bes iki ḫaṭānuŋ cemʿine, (3) yaʿnī

[1011] Sadece Ç’de geçmektedir.

[1012] Sadece Ç’de geçmektedir.

dörde ve rubʿa bu yigirmi yedi buçuḳ (4) ḳısmet olınsa ḳısmetden ḫāric olan altı (5) ve on yedi eczādan sekiz eczā olur.” 97a/2-5.

ḳısmetden çıḳan (Ar. + T.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden ḫāric). “Çünki baʿde’l-ʿamel ḳısmetden çıḳan on (6) ṭoḳuzdur. Cemāʿat daḫı on ṭoḳuz nefer olmaḳ (7) lāzım gelür.” 90b/5-7.

ḳısmetden ḫāric (Ar. + T. + Ar.) Bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri (krş. ḫāric-i ḳısmet, ḫāric ez-ḳısmet, ḳısmetden çıḳan). “Bes iki ḫaṭānuŋ cemʿine, (3) yaʿnī dörde ve rubʿa bu yigirmi yedi buçuḳ (4) ḳısmet olınsa ḳısmetden ḫāric olan altı (5) ve on yedi eczādan sekiz eczā olur ki (6) ikincide olan daḫı budur.” 97a/2-6.

ḳısmet-i evvel (Fa.) Birinci bölme. “Fe-emmā (6) ḳısmet-i evvelde bāḳī vāḳıʿ olursa şundan (7) ḫālī degüldür ki ol bāḳī yā bir veyā birden (8) ziyāde ola.” 39b/5-8.

ḳısmet-i ġuremā (Fa.) Alacaklıların payı/bölmesi. “İmdi bu iki (7) mes’ele ḳısmet-i ġuremā gibi erbaʿa-ı aʿdād-ı (8) mütenāsibeye rāciʿlerdür.” 115b/6-8.

ḳısmet-i hevāyī (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden bölme işleminin yapıldığı hesap sistemi. “İmdi ḳısmet-i hevāyīde [26a] (1) ṭarīḳ-i küllī oldur ki aʿdād-ı müfrededen (2) bür-aʿẓam ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (3) ḍarb idicek maḳsūma ber-ā-ber gele ve-yāḫūd (4) maḳsūmdan eksük ola.” 25b/9-26a/4.

ḳıyās olın- (Ar. + T.) Karşılaştırılmak. “İmdi girü ḳalanı daḫı bunlara göre (4) ḳıyās olına.” 39a/3-4.

ḳıymet (Ar.) Değer, tutar. “Bunlara taʿyīn olan ḳıymetler iy kān-ı kerem.” 87b/1.

kifāyet ider (Ar. + T.) Yeterli(dir), kâfi(dir,) bir miktar veya ölçüm için belirtilen durumu ifade eder. “İmdi girü ḳalan mesā’il daḫı buŋa göre (8) istiḫrāc olınup cevāb virile ki ʿārife (9) bu miṣāl kifāyet ider.” 58a/7-9.

kūçek (Fa.) Küçük. **“**Eger menḳūṣun minhden nesne (6) bāḳī ḳalmasa menḳūṣun minhüŋ üzerine bir kūçek (7) ḫaṭṭ çekerler.” 12b/5-7.

küçük[1013] (<Fa. kūçek) Küçük. **“**Eger menḳūṣun minhden nesne (6) bāḳī ḳalmasa menḳūṣun minhüŋ üzerine bir küçük (7) ḫaṭṭ çekerler.” 12b/5-7.

küsūr (Ar.) Kesirler, sayının virgülden sonraki kesirli kısmı. “Ammā küsūrdan (4) olsa ḍarbda naḳış ve ḳısmetde ziyāde (5) olmaḳdadur ve vāḥid

[1013] Sadece Ç’de geçmektedir.

ʿadedden olmaduġı (6) münāfī degüldür.” 5b/3-6.

küsūr-ı tisʿa (Fa.) Dokuz kesir. “Evvel oldur ki hīç bir ʿaded küsūr-ı tisʿadan (3) ve anlardan teʾlīf olanlardan aŋa kesr bulınmaya. (4) Bu nevʿe āṣamm daḫı dirler.” 30b/2-4.

küsūr-ı muḫtelife (Fa.) Zıt/farklı kesirler. “Bilgil ki tecnīsden murād (3) bir miḳdār küsūr-ı muḫtelifeyi bir maḫrecden āḫẕ (4) itmekdür.” 45a/2-4.

küsūr-ı munṭaḳ (Fa.) Rasyonel kesirler. “evvel ʿaded-i āṣamm on birdür ve küsūr-ı (3) munṭaḳuŋ aṣlı ṣaḥīḥ ʿadedüŋ aṣlı gibi ṭoḳuzdur (4) ki anlar nıṣf ve ṣülṣ ve rubʿ ve ḫums (5) ve süds ve subʿ ve ṣümn ve tüsʿ ve ʿöşrdür.” 38a/2-5.

küsūr-ı munṭaḳa (Fa.) Basit tamlamalı kesirler. “Ammā munṭaḳ olanlar maḫāricine ẕikr olan küsūr-ı (7) tisʿa ile ve anlardan teʾlīf olanlar ile (8) mużāf olurlar. Lakin āṣammiye lafẓ-ı eczā ile (9) mużāf olur ve küsūr-ı munṭaḳa beş nevʿdür.” 38a/6-9.

küsūr-ı mużāfa-yı müfrede (Fa.) Basit tamlamalı kesirler. “Ṣülṣ-i ḫumsuŋ (3) maḫreci ki on beşdür, üçi beşe ḍarb itmekledür (4) ve küsūr-ı mużāfa-yı mükerrirenüŋ maḫrecleri yine (5) hemān küsūr-ı mużāfa-yı müfrede maḫrecleridür.” 42a/2-5.

küsūr-ı mużāfa-yı mükerrire (Fa.) Tekrarlı tamlamalı kesirler. “Küsūr-ı mużāfa-yı mükerrirenüŋ maḫrecleri yine (5) hemān küsūr-ı mużāfa-yı müfrede maḫrecleridür ki (6) meṣelā, ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫums-ı subʿuŋ maḫreci yüz (7) ḳırḳdur.”

küsūr-ı müfrede (Fa.) Basit kesirler. “Bilgil ki mużāfdan ġayrı küsūr-ı müfredede (6) nıṣfuŋ maḫreci iki ve ṣülṣüŋ maḫreci üç (7) ve rubʿuŋ dört ve ʿöşrüŋ on ve on bir (8) eczādan bir cüzʾüŋ on birdür.” 41a/5-8.

küsūr-ı mükerrir[1014] (Fa.) Tekrarlı kesirler (krş. küsūr-ı mükerrire). “Ammā küsūr-ı mükerrirde (4) ṣülüṣān ve ṣelāṣete-aḫmās yā ṣümüneyn ve sebʿate-eṣmān (5) ve on ṭoḳuz eczādan cüzʾīnüŋ veyā sebʿatü-ʿaşer eczānuŋ (6) maḫrecleri yine hemān küsūr-ı müfrede maḫrecleridür.” 22b/3-6.

küsūr-ı mükerrire (Fa.) Tekrarlı kesirler (krş. küsūr-ı mükerrir). “Ammā küsūr-ı mükerrirede ṣülṣān ve ṣelāṣetü-aḫmās [41b] (1) yā ṣümneyn ve sebʿate-eṣmān ve on ṭoḳuz eczādan (2) cüzʾeynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ maḫrecleri (3) yene hemān küsūr-ı müfrede maḫrecleridür.” 41a/9-41b/3.

küsūr-ı mürekkebe (Fa.) Bileşik kesirler. “Ammā küsūr-ı (9) mürekkebede anlar ki müteşārikān ve mütedāḫilāndur [42b] (1) nıṣf ve rubʿ

[1014] Sadece Ç’de geçmektedir.

ve ş̱ümn gibi.” 42a/8-42b/1.

-L-

lā-ceẕr (Ar.) Kök olmayan sayı. “…cānib-i yemīninden birine ceẕr ve birine lā-ceẕr [33b] (1) diyüp ceẕr dinilene bir ʿalāmet iderler.” 33a/9-33b/1.

lafẓ-ı eczā (Fa.) Kesir parçalarının (cebirsel) ifadesi. “Bes bu nevʿüŋ mā-dūnında vāḳıʿ (2) olan aʿdāduŋ kimisi buŋa küsūr-ı tisʿa ile (3) ve anlardan teʾlīf olanlar ile ve kimisi lafẓ-ı (4) eczā ile kesr bulınur.” 32b/1-4.

laʿl (Ar.) Kırmızı renkte değerli bir taş, lal. “Bes lāzım gelür ki laʿlüŋ (7) bahāsı daḫı altı şeyʾden ṭoḳsan eksük (8) ola” 80a/6-8.

-M-

maḍrūb (Ar.) Çarpılan, çarpma işleminin ögelerinden biri. “Eger yetmiş ikiyi yüz (6) yigirmi beşe ḍarb itmek maṭlūb olsa (7) maḍrūbla maḍrūbun fīhi bir yire muḥāẕī (8) ş̱ebt iderler ki ṣūreti budur.” 22b/5-8.

maḍrūb-ı āḫir (Fa.) Son çarpılan (sayı). “Şol şarṭla ki maḍrūbeynden birinüŋ ʿaded-i (4) ş̱āliş̱e; yaʿnī ḥāṣıl-ı ḍarba nisbeti nice ise (5) vāḥidüŋ daḫı maḍrūb-ı āḫire eylece ola.” 15b/3-5.

maḍrūbeyn (<Ar. maḍrūb + eyn) İki çarpılan. “Fe-emmā maḍrūbeyn cemʿ olduġı taḳdīrce (8) ḥāṣıl ondan ziyāde olsa cümlenüŋ onın (9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalanuŋ her birin on [17a] (1) ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin (2) biŋ ṭutarlar.” 16b/7-17a/2.

mādrūbun fīh (Ar.) Çarpan, çarpma işleminin ögelerinden biri. “Baʿd-ez-ān maḍrūbuŋ (5) ʿaşerātında olan yediyi maḍrūbun (6) fīhüŋ āḥādında olan beşe ḍarb idicek (7) otuz beş olur.” 23b/4-7.

maʿdūd (Ar.) Sayılmış, sayısı belli olan. “Vaḳtā ki vaḥdete nesne ʿārıż olsa (8) aŋa vāḥid dirler. Lakin ʿadede ʿārıż olıcaḳ (9) aŋa maʿdūd dirler.” 6a/7-9.

mā-dūn (Ar.) Aşağı, alt. “Bes yetmiş biŋüŋ (9) mā-dūnında vāḳıʿ olan merātibüŋ her biri-çün; [9b] (1) yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek…” 9a/8-9b/3.

maḫāric (<Ar. çoğ. maḫrec) Paydalar. “Ammā munṭaḳ olanlar maḫāricine ẕikr olan küsūr-ı (7) tisʿa ile ve anlardan teʾlīf olanlar ile (8) mużāf olurlar.” 38a/6-8.

maḥfūẓ (Ar.) Akılda tutulan, ezberlenmiş (sayı). “Baʿd-ez-ān ikisinüŋ (7) daḫı āḥādların biri birine ḍarb idüp (8) maḥfūẓa żamm iderler. “ 18b/6-8.

maḫrec (Ar.) Payda. “Bes maḳsūmun

ʿaleyh-i aḫīr ki (7) ikidür. İki daḫı küsürdan nıṣfuŋ maḫrecidür.” 40b/6-7.

maḫrec-i ʿuẓmā (Fa.) Büyük payda. “Ammā müşterek olanı farḳ (8) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki ol ʿadedi (9) maḫrec-i ʿuẓmāsı üzerine ḳısmet iderler [31b] (1) ve ḫāric-i ḳısmetüŋ daḫı maḫrec-i ʿuẓmāsın bulup (2) anı-daḫı eylece ḳısmet iderler.” 31a/7-31b/2.

maḳādīr (<Ar. miḳdār) Miktarlar. “İmdi maʿlūmāt daḫı şol nesnelerdür ki (4) sā’il<üŋ> kelāmında, maḳādīrden ceẕr ve meblaġ (5) ve denānīr ve direm gibi.” 72b/3-5.

maḳāle (Ar.) Makale. Gazete, dergi vb. yerlerde yayınlanarak bir fikri savunmak, desteklemek veya bir fikir hakkında bilgi vermek için yazılan yazı. “Bu risāleye “Mürşidü’l-Muḫāsibīn” diyü ism (4) ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime (5) üzerine cemʿ olındı.” 3b/3-5.

maḳsūm (Ar.) Bölünen, bölme işleminin ögelerinden biri. “Eger şemāniyetü-aḫmās (2) ve ʿaşerete-esdās ne-miḳdār rubʿ olduġı (3) maṭlūb olınsa yine ẕikr olan üslūb (4) üzerine ʿamel idicek maḳsūm üç-yüz ṭoḳsan (5) iki ve maḳsūmun ʿaleyh otuz olur.” 47b/1-5.

maḳsūm ṭut- (Ar. + T.) Bölünen yapmak, bölünen kısmına yerleştirmek. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki maḫreci maḳsūmun ʿaleyh (6) ṭutup ve maḫrecden her birinüŋ ṣuverin daḫı (7) cemʿ idüp aḳallın ekşerden naḳṣ itdükden-ṣoŋra (8) bāḳī ḳalanı maḳsūm ṭutup ḳısmet iderler (9) ve-yāḫūd nisbet virürler.” 48a/5-9.

maḳsūmun ʿaleyh (Ar.) Bölen, bölme işleminin ögelerinden biri. “Eger maḳsūmun ʿaleyhden (9) ziyāde ise yine ẕikr olan gibi ʿamel iderler.” 26a/8-9.

maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr (Fa.) Sonuncu bölen (sayı). “Bes maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr ki (7) ikidür. İki daḫı küsürdan nıṣfuŋ maḫrecidür.” 40b/6-7.

maḳsūmun ʿaleyh-i evvel (Fa.) İlk bölen (sayı). “Ḫāric-i ḳısmeti (3) şānī olan ʿaded-i evvel vāḳıʿ olur ve maḳsūmun ʿaleyh-i (4) evvelle maḳsūmun ʿaleyh-i şānīyi biri birine (5) ḍarb idicek ḥāṣıl-ı ḍarb ʿaded-i şānīden (6) vāḳıʿ olur.” 31b/2-6.

maḳsūmun ʿaleyh-i şānī (Fa.) İkinci bölen (sayı). “Ḫāric-i ḳısmeti (3) şānī olan ʿaded-i evvel vāḳıʿ olur ve maḳsūmun ʿaleyh-i (4) evvelle maḳsūmun ʿaleyh-i şānīyi biri birine (5) ḍarb idicek ḥāṣıl-ı ḍarb ʿaded-i şānīden (6) vāḳıʿ olur.” 31b/2-6.

maḳsūmun ʿaleyh ṭut- (Ar. + T.) Bölen yapmak, bölen kısmına yerleştirmek. “Eger şülşüŋ [48b] (1) südsden ne-miḳdār faẕlı var idüġi murād (2) olsa maḫrec ki altıdur, maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar (3) ve maḫrecden şülşüŋ ṣūreti

ki iki ve südsüŋ (4) ṣūreti ki birdür." 48a/9-48b/4.

maḳsūmun ʿaleyh ṭutıl- (Ar. + T.) Bölen yapılmak, bölen kısmına yerleştirilmek. "Bunda daḫı ṭarīḳ-i küllī oldur ki (2) māl-ı mefrūż, māl-ı maṭlūbuŋ netīcesine (3) ḍarb olınup ḥāṣılı maḳsūm ve netīce-i (4) māl-ı mefrūż maḳsūmun ʿaleyh ṭutıla." 63b/1-4.

māl (Ar.) **1.** Hesap işlemleri için kullanılan miktar, para, nakit, mal. "Eger yüz aḳça dört [104a] (1) kişiye ḳısmet olınsa şöyle ki dördünciye (2) üçüncinüŋ żıʿfı ve üçünciye ikincinüŋ (3) żıʿfı ve ikinciye evvelkinüŋ żıʿfı olsa (4) her bir şaḫṣuŋ māllarınuŋ miḳdārı (5) nedür, diyü ṣorarlar ise bize taḥḳīḳ maʿlūmdur." 103b/9-104a/5. **2.** Bilinmeyen niceliğin karesi; x^2. "Zīrā ʿādet bunuŋ (5) üzerinedür ki kaʿb, māl yirinde ve māl, şeyʾ yirinde (6) ve şeyʾ, ʿaded yirinde ola." 67b/4-6.

māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenilen mal/miktar. "Bes ḫāric-i ḳısmet (6) ki on altıdur, ceẕrin āḫẕ idicek (7) dört olur ki māl-ı maṭlūb oldur." 74a/5-7.

māl-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen mal/miktar. "Eger māl-ı mechūlüŋ nışfını, ḫumseynine ḍarb (2) itdükde ḥāṣıl-ı ḍarb beş miṣli ve ḫumseyni ḳadar (3) olsa…" 76b/1-3.

māl-ı mefrūż (Fa.) Varsayılan mal/miktar. "Baʿd-ez-ān evvelki (3) māl-ı mefrūżuŋ ḫaṭāsını ikinci māl-ı (4) mefrūżuŋ gendüsine ve ikinci māl-ı (5) mefrūżuŋ ḫaṭāsını evvelki māl-ı mefrūża (6) ḍarb idüp ḥāṣıllarınuŋ aḳallın ekṣerinden (7) naḳṣ itdükden-ṣoŋra bāḳīsine bāḳī-yi ṣānī (8) ve hem maḳsūm dirler." 61a/2-8.

maʿlūm (Ar.) Bilinen (sayı), belli. "İmdi mechūlāt (4) istiḫrāc itmekde (5) bunlaruŋ üçi elbette ebedā maʿlūm ve biri (6) mechūl olmaḳ lāzım gelür." 56a/3-6.

maʿlūm it-/ol- (Ar.) (Sayı) bilmek/bilinmek, belli etmek/belli olmak. "Küsūruŋ tefāżulı (3) beyānındadur ve bundan daḫı murād bir kesrüŋ (4) bir kesrden ne-miḳdār ziyādelıġı var idügin maʿlūm (5) itmekdür." 48a/2-5.

maʿlūmāt (<Ar. çoğ. maʿlūm) Bilinenler, bilinen özellikler. "Bu ʿilm bir ʿilmdür ki (3) aʿdād-ı mechūlenüŋ her ḳanḳısı olursa (4) aŋa maḫṣūṣ maʿlūmātından ḳānūn üzre (5) istiḫrācınuŋ ṭarīḳin bildürür. Bes bu taḳdīrce (6) bu ʿilmüŋ mevżūʿı ʿaded vāḳıʿ olur." 4b/2-6.

maʿmūl[1015] (Ar.) İşlem yapılmış. "İmdi muḳterinātuŋ aḳallında olan (10) ṭarīḳle bu daḫı maʿmūl olıcaḳ ḫāric-i

[1015] Sadece Ç'de geçmektedir.

ḳısmetlerüŋ aḳallı (11) şülüş ve ekşeri üç aḳça olur.” 49a/9-11.

maṭlūb ol-/olın- (Ar. + T.) İstenmek, istenilmek, (sayı) talep edilmek. “Meşelā, on beşüŋ beşe (6) nisbeti ne ile idügi maṭlūb olınsa (7) ṣıḥāḥdan bir ʿaded ṭaleb iderüz ki anuŋ (8) nisbeti vāḥide hemān on beşüŋ beşe (9) olduġı gibi ola.” 29b/5-9.

meblaġ (Ar.) Miktar, para. “Bes ceẕr-i āṣamm olıcaḳ fevḳānīyi taḥtānīye (6) żamm idüp ebedā bir ziyāde itdükden-ṣoŋra bu (7) meblaġdan ol bāḳī ḳalana nisbet virürler.” 36b/5-7.

mebnī (Ar.) Dayalı, dayanan, kurulu, kurulmuş. “Ḥisābuŋ fürūʿı beyānındadur ve bu maḳāle (9) daḫı üç rükn üzerine mebnīdür.” 55a/8-9.

mechūl (Ar.) Bilinmeyen (sayı), belirsiz. “Anlaruŋ birin birine ḍarb idüp (4) ḥāṣılın mechūlüŋ muḳābelesinde olana (5) ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ (6) olur.” 56b/3-6.

mechūlāt (<Ar. çoğ. mechūl) Bilinmeyen sayılar. “İmdi mechūlāt (4) istiḫrāc itmekde (5) bunlaruŋ üçi elbette ebedā maʿlūm ve biri (6) mechūl olmaḳ lāzım gelür.” 56a/3-6.

mechūl it-/ol- (Ar.) Bir sayı, değer, miktar vs. bilmemek/bilinmemek. “Bilgil ki aʿdād-ı (4) mechūle istiḫrācında ekşer mesā’il bu ʿamel (5) ile feṭḥ olınur ve bunuŋ maʿnīsi oldur ki (6) sā’il bir mes’ele su’āl itdükde aʿdāddan (7) birin farż idüp mes’elenüŋ (8) şarṭı üzerine imtiḥān idicek muvāfiḳ gelürse (9) farż olınan māl mechūl olsa gerek.” 60a/3-9.

mecmūʿ (Ar.) Toplam. “Bes yine (7) mertebe-i āḥāddan bir ʿaded (8) ṭaleb iderler, tā ki mi’āt mertebesinde (9) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve taḥtına yazup [34b] (1) fevḳānīyi taḥtānīnüŋ mecmūʿına ḍarb (2) itdükde ḥāṣıl-ı ḍarb biŋ otuz yediden (3) ziyāde gelmeye.” 34a/6-34b/3.

mecmūʿ-ı evvel (Fa.) Birinci toplam. “İmdi ḫaṭā’yeyn cemʿ olıcaḳ iki yüz altmış (7) ve şülş ve rubʿ-ı şülş olur ki mecmūʿ-ı evvel ve hem (8) maḳsūmun ʿaleyh olacaḳ budur.” 88b/6-8.

mecmūʿ-ı şānī (Fa.) İkinci toplam. “Farż-ı evvel (9) ḫaṭā-yı şāniye ve farż-ı şānī ḫaṭā-yı evvele [89a] (1) ḍarb olup ḥāṣılları cemʿ olıcaḳ iki yüz (2) on sekiz biŋ yedi yüz elli olur ki mecmūʿ-ı (3) şānī ve hem maḳsūm olan daḫı budur.” 88b/8-89a/3.

mecẕūr (Ar.) Tamkare, kökü olan (sayı). “Eger ceẕr-i āṣammı ḳanḳı mecẕūr ʿadede gerekse (9) ḍarb idüp ḥāṣıluŋ ceẕrini daḫı ol [36b] (1) mecẕūruŋ ceẕri üzerine ḳısmet itseler…” 36a/8-36b/1.

mefhūm (Ar.) Kavram. “Gerçi kim ḳısmetle (6) nisbet hemān mefhūm-ı vāḥiddür.” 26a/5-6.

meftūḥ (Ar.) Rasyonel kesir. “Ṣānī oldur ki (5) bunuŋ ʿaksi ola. Bu nevʿe munṭaḳ ve meftūḥ (6) daḫı dirler.” 30b/4-6.

meʾḫūẕ (Ar.) Alınan (miktar, sayı). “Eger eksük ise maḳsūmun ʿaleyhden aŋa (2) nisbet virürler ve ol nisbetle vāḥidden (3) āḫẕ idüp evvelki meʾḫūẕa; yaʿnī aʿdād-ı müfrededen farż olacaḳ ʿadede żamm iderler.” 26b/1-3.

meksūr (Ar.) Kesrolunmuş, kesir hâline gelmiş. “Anuŋ-çün-ki bu ḫuṣūṣda (4) basṭuŋ maʿnāsı, ṣaḥīḥi meksūr ḳılmaḳdur.” 45b/3-4.

menḳūṣ (Ar.) Çıkan, çıkarma işleminin ögelerinden biri. “Eger menḳūṣun minhden nesne (6) bāḳī ḳalmasa menḳūṣun minhüŋ üzerine bir kūçek (7) ḫaṭṭ çekerler.” 12b/5-7.

menḳūṣun minh (Ar.) Eksilen, çıkarma işleminin ögelerinden biri. “Eger menḳūṣuŋ muḳābelesinde ʿaded yoġ-ısa (3) menḳūṣı hemān ol ondan naḳṣ iderler.” 12b/2-3.

menḳūṣun minh ṭut- (Ar. + T.) Eksilen yapmak, eksilen kısmına yerleştirmek. “Emrūduŋ on dānesi bahāsına ki dörtdür, (3) ḍarb idüp ḥāṣılı ki sekizdür menḳūṣun minh (4) ṭutup üçi sekizden naḳṣ iderler ki beş bāḳī (5) ḳalur.” 106a/2-5.

menn (Ar.) Batman, Osmanlı’da kullanılan ağırlığı 7,694 kg olan bir ağırlık ölçüsü birimi. “Bir ṣaḫṣ, bir ṣaḫṣa [111b] (1) altmış menn iki cins buġday virüp ednāsınuŋ (2) üç mennin bir aḳçaya ve aʿlāsınuŋ iki mennin (3) bir aḳçaya ṣatasın, diyü sipāriş idicek (4) cümlenüŋ bahāsı ki yigirmi beş aḳça olur.” 111a/9-111b/4.

mensūb (Ar.) Oranlanan, oranlama işleminin ögelerinden biri. “Bilgil ki nisbetden murād ṣıḥāḥdan olsun ve küsürdan ẕikr olsun bir ʿaded ṭaleb (3) itmekdür ki anuŋ vāḥide nisbeti hemān (4) mensūbuŋ, mensūbun ileyhe nisbeti olduġı (5) gibi ola.” 29b/2-5.

mensūb it- (Ar. + T.) Oranlamak. “Anuŋ-çün-ki beşi on beşe (4) mensūb idicek ol beşe teşlīş (5) ʿārıż olur.” 30a/3-5.

mensūb ḳıl- (Ar. + T.) Oranlamak. “Bu beşi maḫrece mensūb ḳılıcaḳ (9) ḥāṣıl-ı nisbet ḫamsete-esdās vāḳıʿ olur ve hüveʾl-maṭ<lūb>.” 49b/8-9.

mensūbun ileyh (Ar.) Orantılanan, oranlama işleminin ögelerinden biri. “Bilgil ki nisbetden murād ṣıḥāḥdan olsun ve küsürdan ẕikr olsun bir ʿaded ṭaleb (3) itmekdür ki anuŋ vāḥide nisbeti hemān (4) mensūbuŋ, mensūbun ileyhe nisbeti olduġı (5) gibi ola.” 29b/2-5.

menzil (Ar.) Basamak, derece. “Ammā menḳūṣuŋ fevḳinde cānib-i (7) yesārinde olan ʿaded-i menḳūṣ āḥād mertebesinde (8) farż olıcaḳ ol ulūf veyā ʿaşerāt-ı ulūf (9) menzilinde

bulınsa birin āḫẕ idüp ṭoḳuz biŋin [14b] (1) ulūf menzilinde ve ṭoḳuz yüzden miʾāt (2) menzilinde ve ṭoḳsanın ʿaşerāt menzilinde şebt (3) idüp bāḳī ḳalan ondan menḳūşı naḳṣ iderler.” 14a/6-14b/3.

merātib (<Ar. çoğ. mertebe) Basamaklar. “Ḳırḳ beş daḫı cemʿ olıcaḳ ṭoḳuz olur ki (6) bu ṣuver-i nühgānenüŋ ʿaḳdi budur (7) ve aʿdāduŋ merātibinüŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur.” 7b/5-7.

merciʿ (Ar.) Dönülecek yer. “Cemīʿ aʿdāduŋ aṣlı ve mebdeʾi (7) ve merciʿi ve muḥīṭi olduġına nite kim bilā-teşbīh (8) mebdeʾ-i ʿālem ʿālemüŋ mebdeʾi ve merciʿi (9) ve muḥīṭi iken ʿālemden ḫāricdür, dirler.” 5b/6-9.

merreten-baʿde-uḫrā (Ar.) Birbiri ardınca birkaç kez. “Bes birden ġayrı her iki ʿadedüŋ ekşerini aḳallı (8) üzerine merreten-baʿde-uḫrā ḳısmet itdükde nesne (9) bāḳī ḳalmasa ol iki ʿadede müteşārikān ve mütedāḫilān [39b] (1) dirler ki anlar iki ile dört veyā iki ile (2) sekiz veyā iki ile on altı gibidür.” 39a/7-39b/2.

mertebe (Ar.) Basamak, her sayıyı sağdan sola doğru derecelerine göre belirten yer. “Fe-emmā (8) aʿdād-ı mürekkebede meşelā, bu ṣuver-i nühgānenüŋ (9) her birinde mertebe iʿtibār olınursa bu cümle [7b] (1) ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı kerre yüz biŋ (2) daḫı elli dört biŋ üç-yüz yigirmi bir olur.” 7a/7-7b/2.

mertebe-i āḥād (Fa.) Birler basamağı. “Yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek, tā ki yedinüŋ (4) ṣūreti ʿaşerāt-ı ulūf mertebesinde (5) idügi maʿlūm ola.” 9b/1-5.

mertebe-i ʿaşerāt (Fa.) Onlar basamağı. “Eger ḥāṣılda mertebe-i ʿaşerāt olmasa (3) nesne ḥıfẓ itmeyüp hemān ḥāṣılı yazarlar.” 11a/2-3.

mertebe-i evvel (Fa.) Birinci derece. “Meşelā, yedinüŋ ʿaḳdi yine yedidür (5) ve yetmişüŋ daḫı yedidür ki mertebe-i evvelde anuŋ (6) ismi oldur ve yedi yüzüŋ ve yedi biŋüŋ (7) ve yetmiş biŋüŋ daḫı oldur ve ʿalā-haẕā.” 7a/4-7.

mertebe-i miʾāt (Fa.) Yüzler basamağı. “Bes yetmiş biŋüŋ (9) mā-dūnında vāḳıʿ olan merātibüŋ her biri-çün; [9b] (1) yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek.” 9a/8-9b/3.

mertebe-i ulūf (Fa.) Binler basamağı. “Bes yetmiş biŋüŋ (9) mā-dūnında vāḳıʿ olan merātibüŋ her biri-çün; [9b] (1) yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek.” 9a/8-9b/3.

mesā'il (<Ar. çoğ. mes'ele) Problemler, meseleler. "İmdi girü ḳalan mesā'il daḫı buŋa göre (8) istiḫrāc olınup cevāb virile ki ʿārife (9) bu miṣāl kifāyet ider." 58a/7-9.

mesā'il-i müteferriḳa (Fa.) Karışık problemler. "Ḫātime: Mesā'il-i müteferriḳa beyānındadur (2) ve bu dört faṣldur." 75a/1-2.

mesā'il-i sitte (Fa.) Altı problem. "İmdi bu ʿilmde (3) vāḳıʿ olan mesā'ilüŋ cemīʿsi mesā'il-i sitteden evvel ẕikr olan aʿmālle, (4) yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile (5) bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ olsa gerekdür." 72a/2-5.

meṣelā (Ar.) Örneğin, mesela. "Meṣelā, yedinüŋ ʿaḳdi yine yedidür (5) ve yetmişüŋ daḫı yedidür ki mertebe-i evvelde anuŋ (6) ismi oldur ve yedi yüzüŋ ve yedi biŋüŋ (7) ve yetmiş biŋüŋ daḫı oldur ve ʿalā-haẕā." 7a/4-7.

mes'ele (Ar.) Problem, mesele. "Çünki (5) bu mes'elede maḫrec altmışdur, beşe ḍarb (6) iderler, üç-yüz olur ve maḫrecden ṣuver-i küsūr (7) yüz otuz üçdür." 45b/4-7.

metāʿ (Ar.) Sermaye, ticaret malı. "İki günden ṣoŋra ʿazm itdükleri (6) şehre varup metāʿların ṣatıcaḳ sekiz (7) eflūri fāyide itseler Zeyd'üŋ dört günlik (8) seferi-y-ile on eflūrisine bundan ne-miḳdār (9) ve Bekr'üŋ iki günlik seferi-y-ile on beş eflūrisine [103a] (1) ne-miḳdār ḥiṣṣe vāḳıʿ olur dirler ise…" 102b/5-103a/1.

metāʿ al- (Ar. + T.) Sermaye almak, ticaret malı (satın) almak. "Bir kimesne (2) bir miḳdār mālla metāʿ alup, ṣatduḳda bir ol (3) mālı ḳadar daḫı fāyide idicek üç aḳça<sın> ṣadaḳa (4) itdükden-ṣoŋra…" 92b/1-4.

mevżūʿ (Ar.) Konu. "Bes bu taḳdīrce (6) bu ʿilmüŋ mevżūʿı ʿaded vāḳıʿ olur." 4b/5-6.

mi'āt (<Ar. çoğ. mi'e) Yüzler. "Bes maḳsūmuŋ merātibi iʿtibārensüz [28a] (1) cānib-i yesārden ibtidā iderler; yaʿnī mi'ātına (2) naẓar iderler." 27b/9-28a/2.

mi'āt mertebesi (<Ar. çoğ. mi'e) Yüzler basamağı. "Bes yine (7) mertebe-i āḥāddan bir ʿaded (8) ṭaleb iderler, tā ki mi'āt mertebesinde (9) olan ʿalāmetüŋ fevḳine ve taḥtına yazup [34b] (1) fevḳānīyi taḥtānīnüŋ mecmūʿına ḍarb (2) itdükde ḥāṣıl-ı ḍarb biŋ otuz yediden (3) ziyāde gelmeye." 34a/6-34b/3.

mi'āt-ı ulūf (Fa.) Yüz binler. "Nite ki (8) devr-i ṣānīnüŋ ikincisine ʿaşerāt-ı ulūf (9) ve üçüncisine mi'āt-ı ulūf dirler." 8a/7-9.

miḳdār (Ar.) Miktar, değer. "Bilgil ki cemʿden murād bir miḳdār ʿadedi, (3) bir miḳdār ʿaded üzerine ziyāde itmekdür." 10b/2-3.

miḳdār-ı ceẕr (Fa.) Kök değeri. “Bir ceẕr ki ṭoḳuz [70a] (1) ʿadede muʿādil olsa bu daḫı ẕikr olanlar (2) gibi ʿaded ceẕr üzerine ḳısmet olıcaḳ (3) miḳdār-ı ceẕr daḫı ṭoḳuz olur.” 69b/9-70b/3.

miḳdār-ı maʿlūm (Fa.) Bilinen miktar. “Beşüŋ yediye (5) nisbeti nice ise miḳdār-ı maʿlūmuŋ daḫı miḳdār-ı (6) mechūle eylecedür.” 100b/4-6.

miḳdār-ı mechūl (Fa.) Bilinmeyen miktar. “Yedinüŋ beşe nisbeti nice ise yir ile ṣu içinde (3) olan aġacuŋ miḳdār-ı mechūli ṣu üzerinde (4) olan maʿlūma eylecedür.” 100b/2-4.

miḳdār-ı ziyāde (Fa.) Fazla miktar. “Lāzım (3) gelür ki muḳārin ve muʿādil olanlara daḫı miṣlleri (4) ve ṣülṣānları miḳdār-ı ziyāde olına” 69a/2-4.

misāḥāt (<Ar. mesāḥāt) Alan hesabı. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda ḍılʿ (5) ve cebr vü muḳābelede şeyʾ diyü ad virürler” 33a/3-5.

miṣāl (Ar.) Örnek. “Miṣāl: Eger nıṣfı (4) ve südsi ṣülṣ ve ṣümnle cemʿ itmek maṭlūb (5) olsa yigirmi dört ki bunlaruŋ maḫrecidür. (6) Bundan ṣūretlerin cemʿ idicek yigirmi yedi (7) olur ve ḫāric-i ḳısmet daḫı bir ṣaḥīḥ ve bir ṣümn olur ve hüveʾl-maṭlūb.” 49a/3-7.

miṣl (Ar.) Kat. “Lāzım (3) gelür ki muḳārin ve muʿādil olanlara daḫı miṣlleri (4) ve ṣülṣānları miḳdār-ı ziyāde olına.” 69a/2-4.

mīzān (Ar.) Sağlama, işlemin sonucunun doğruluğundan emin olmak için yapılan işlem. “Bu ʿamelüŋ mīzānı (8) ḫuṣūṣında menḳūṣuŋ ʿaḳdi ki dörtdür.” 14b/7-8.

mīzān ṭut- (Ar.) Sağlamasını yapmak. “Bes bu ẕikr (7) olan ʿamel ḫaṭā veyā ṣavāb üzerine midür, (8) bilinmek maṭlūb olsa müzād ile müzādün ʿaleyhüŋ (9) ʿuḳūdı cemʿi ki ondur ve onuŋ ʿaḳdi ki birdür, [12a] (1) mīzān ṭutup ḥıfẓ iderler.” 11b/6-12a/1.

muʿādele (Ar.) Denklem. “Bes bu ẕikr (6) olan altı nesne cemīʿ-i muʿādelenüŋ (7) uṣūlidür.” 65b/5-7.

muʿādil (Ar.) Eşit, denk, eş değer (terim, sayı). “İki kaʿb ve iki māl ve beş şeyʾden iki (6) eksük bir kaʿb ve bir māla ve on yedi (7) şeyʾden iki eksüge muʿādil olmaḳ gibi<dür>.” 67a/5-7.

muʿādil ol- (Ar.) Eşit olmak, eş değer olmak (terim, sayı). “Evvelā ḫāric-i ḳısmetlerüŋ aḳallın bir şey ve ekṣerin (6) bir şeyʾ ve iki aḳça ve ṣülṣān ṭutup, biri birine (7) ḍarb idicek bir māl ve iki şeyʾ ve ṣülṣān şeyʾ (8) ḥāṣıl olur ki bir aḳçaya muʿādil olur.” 81b/5-8.

muʿāmelāt (<Ar. çoğ. muʿāmele) İşlemler. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür.” 56b/6-9.

muʿayyen (Ar.) Kararlaştırılmış, belirlenmiş (öge). “Bu ʿilmde mesāʾilüŋ istiḫrācına (8) muḳaddemā maʿrifeti lāzım olanlaruŋ biri cebrüŋ (9) ve biri muḳābelenüŋ ve biri reddüŋ ve biri [66a] (1) tekmīlüŋ muʿayyenleridür.” 65b/7-66a/1.

muḫālif (Ar.) Zıt, birbirine benzemeyen. “Fe-emmā ʿaşerāt-ı [18b] (1) maḍrūbeyn mükerrer olsa müsāvī veyā (2) muḫālif olmaḳdan ḫālī degüldür.” 18a/9-18b/2.

muḥāsebāt (<Ar. çoğ. muḥāsebe) Hesap daireleri. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda ḍılʿ (5) ve cebr vü muḳābelede şeyʾ diyü ad virürler” 33a/3-5.

muḥāsib (Ar.) Muhasip, muhasebeci. “Nāmını itdi muḥāsib görmedi gerd-i melāl.” 87b/4.

muḥavvel (Ar.) Dönüşecek olan (kesir). “Ṭarīḳi oldur ki ṣūret-i kesr-i (3) muḥavveli, muḥavvelün ileyhüŋ kesri maḫrecine (4) ḍarb idüp ḥāṣılı, eger kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecinden (5) ziyāde ise kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecine ḳısmet iderler.” 46b/2-5.

muḥavvelün ileyh (Ar.) Dönüştürülecek olan (kesir). “Bes ḫāric-i ḳısmet veyā ḥāṣıl-ı nisbet, muḥavvelün (8) ileyhüŋ maḫrecinden kesr vāḳıʿ olur.” 46b/7-8.

muḥāẕāt (<Ar. çoğ. muḥāẕī) Paralel olma, aynı hizada olma, karşısında olma. “Lā-cerem ikiyi on ikinüŋ taḥtında āḥādı (8) muḥāẕātına yazup, beşe ḍarb itdükden-ṣoŋra (9) on olur.” 28a/7-9.

muḥāẕī (Ar.) Paralel, aynı hizada olan, karşısında olan. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki müzād ile müzādün ʿaleyhi (5) bir yire muḥāẕī şebt iderler.” 10b/4-5.

muḥīṭ (Ar.) Çevre. “Cemīʿ aʿdāduŋ aṣlı ve mebdeʾi (7) ve merciʿi ve muḥīṭi olduġına nite kim bilā-teşbīh (8) mebdeʾ-i ʿālem ʿālemüŋ mebdeʾi ve merciʿi (9) ve muḥīṭi iken ʿālemden ḫāricdür” dirler.” 5b/6-9.

muḫtelif (Ar.) Farklı, zıt. “Eger seksen bir aḳçayı (3) dört muḫtelif ḳısmlar eyleyüp, evvelkinüŋ (4) nışfın ve ikincinüŋ şülşin ve üçüncinüŋ (5) rubʿın ve dördüncinüŋ ḫumsın ṭarḥ itdükde, (6) biri birine müsāvī olsa ḳısm-ı evveli iki şeyʾ (7) ṭutup, nışfın naḳṣ idicek bir şeyʾ ḳalur.” 83b/2-7.

muḳābele (Ar.) **1.** Bir denklemde bulunan aynı türden terimleri çıkarma işlemi; genellikle ‘cebir’ sözcüğüyle birlikte geçen birleşik terim. “Muḳābele cümleteyn-i müteḳābileynde (6) olan müşterek nesneyi ısḳāṭ itmekdür.” 66b/5-6. **2.** Karşı, karşı karşıya olma. “Baʿdehū yemīninde olan (9) ʿadedi, yine

muḳābelesinde menḳūṣun minhden [13a] (1) naḳṣ iderler.” 12b/8-13a/1.

muḳābil (Ar.) Karşılıklı, karşılığı olan. “…ol iki ʿaded ki zāviyeleri biri birine (3) muḳābildür.” 56b/2-3.

muḳārin (Ar.) Yakın, yaklaşık (terim, sayı). “…ṣülṣānın redd idicek lāzım gelür ki muḳārininden (7) ve muʿādilinden daḫı ol miḳdār naḳṣ ola.” 68a/2-67.

muḳāsemāt (<Ar. çoğ. muḳāseme) Paylaşımlar, bölüşmeler. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür.” 56b/6-9.

muḳterināt (<Ar. çoğ. muḳterin) Katışık terimler. “Bu taḳdīrce baʿde’l-muḳābele (3) bir kaʿb ve bir māl, on iki şey’e muʿādil olur (4) ki muḳterinātuŋ evvelidür.” 67b/2-4.

muḳteżā (Ar.) Gereği, bir işlemin için gerekli olan. “Baʿd-ez-ān ḥads ṣayup ve fikr-i ṣāḳıb ile mesā’ilüŋ (5) ʿaṭāsı muḳteżāsınca mes’ele-yi āḫirine digin (6) ṣuverle tā bir cins ḥāṣıl olınca ki ol (7) farż olınan cinse muʿādil ola.” 73b/4-7.

munṭaḳ (Ar.) Rasyonel (kesir). “Ammā munṭaḳ olanlar maḫāricine ẕikr olan küsūr-ı (7) tisʿa ile ve anlardan te’līf olanlar ile (8) mużāf olurlar.” 38a/6-8.

murabbaʿ (Ar.) Tamkare, bir sayının kendisiyle çarpımının sonucunu gösteren sayı. “Bilgil ki her ʿadedi gendü nefsine ḍarb (4) eyleseler bu iʿtibār ile muḥāsebātda aŋa ceẕr ve misāḥātda ḍılʿ (5) ve cebr vü muḳābelede şey’ diyü ad virürler (6) ve ḥāṣılına mecẕūr ve murabbaʿ ve māl (7) dirler.” 33a/3-6.

murabbaʿ it-[1016] (Ar. + T.) Tamkare yapmak, sayının tamkaresini almak. “Māl-ı mechūli (3) murabbaʿ idüp ḥāṣılın altıya ḍarb itdükden ṣoŋra (4) ḥāṣıl-ı ḍarba otuz daḫı żamm idicek ḳırḳ ṭoḳuz gendü (5) ḳadar olsa bir şey farż idüp murabbaʿ itdükden ṣoŋra (6) altıya ḍarb idüp otuz daḫı żamm idicek altı māl (7) ve otuz ʿaded ḳırḳ ṭoḳuz eşyāya muʿādil olur.” 42b/2-7.

murabbaʿyyat (<Ar. çoğ. murabbaʿ) Dört köşeliler. “Eger sā’ilüŋ vaṣfı (8) murabbaʿyyatla ise mechūl māl farż olına.” 73a/7-8.

murād (Ar.) Amaç, kasıt, istenilen (şey), talep etme, dileme. “Küsūruŋ taḥvīli beyānındadur ve bundan (8) daḫı murād bir miḳdār kesri maḫrecinden (9) bir āḫar maḫrece daḫı iltüp ol kesrüŋ [46b] (1) ol maḫrecde daḫı ne-miḳdār olduġın maʿlūm (2) itmekdür.” 46a/7-46b/2.

[1016] Sadece Ç’de geçmektedir.

murād ol-/olın- (Ar. + T.) Talep edilmek, amaçlanmak. “Eger otuz beşi (9) otuz yediye ḍarb itmek murād olsa [19a] (1) birinüŋ āḥādını birine żamm idicek ki ḳırḳ (2) iki olur.” 18b/8-19a/2.

musa‘‘ar (Ar.) Fiyatlandırılmış ürün. “Bes (5) musa‘‘ar ile müşemmen daḫı keẕālik vāḳı‘ olur.” 57a/4-5.

musḳaṭ (Ar.) İndirgeyen (sayı). “Bes miḳdār-ı istiṣnā-ı musḳaṭ, (4) musḳaṭun minhe żamm olınup muḳābelesinde (5) cümleyi āḫara daḫı ziyāde itmege cebr dirler.” 66a/3-5.

musḳaṭ ol- (Ar. + T.) (Sayı) indirgemek. “Yedi şey’den beş eksük (7) yigirmi üçe mu‘ādil olmaḳ gibi imdi (8) musḳaṭ olan istiṣnānuŋ miḳdārı (9) çünki beşdür…” 66a/6-9.

musḳaṭun minh (Ar.) İndirgenen (sayı). “Bes miḳdār-ı istiṣnā-ı musḳaṭ, (4) musḳaṭun minhe żamm olınup muḳābelesinde (5) cümleyi āḫara daḫı ziyāde itmege cebr dirler.” 66a/3-5.

muṭābıḳ (Ar.) Uygun. “Ammā bu ‘amelüŋ mīzānınuŋ (4) daḫı ṭarīḳi oldur ki (5) maḍrūbeynüŋ ‘aḳdleri (6) biri birine ḍarb olınup ḥıfẓ iderler (7) ve ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ ‘aḳdin gördükde maḥfūẓa (8) muṭābıḳ ise ḫoş ve-illā fe-lā, fe’fhem.” 24b/3-8.

muṭābıḳ gel- (Ar. + T.) Uygun düşmek. “Maḥfūẓa muḳābil itdükde muṭābıḳ gelürse [37b] (1) ḫoş ve-illā fe-lā.” 37a/9-37b/1.

muṭlaḳ (Ar.) Eksiksiz, tam. “İmdi eger (3) vāḥid ve eger andan te’līf olanlar vaḳtā ki (4) muṭlaḳ olsa; ya‘nī gendüden ziyāde bir cümleye (5) mużāf olmasa aŋa ṣaḥīḥ dirler.” 6b/2-5.

muvāfaḳat (Ar.) Uygunluk, iki sayının ortak bölenlerinin olması durumu. “Bes bunlaruŋ her ikisinüŋ maḫreclerinüŋ (9) biri birine muvāfaḳatı ne ile ise birinüŋ [43a] (1) vefḳin birine ḍarb itmekden ḥāṣıl olur.” 42b/8-43a/1.

muvāfıḳ (Ar.) Uygun. “Ol-daḫı şundan ḫālī degüldür ki (4) muvāfıḳ veyā muḫālif ola.” 60b/3-4.

mużāf (Ar.) Tamlamalı (kesir). “Bilgil ki mużāfdan ġayrı küsūr-ı müfredede (6) nıṣfuŋ maḫreci iki ve ṣülṣüŋ maḫreci üç (7) ve rub‘uŋ dört ve ‘öşrüŋ on ve on bir (8) eczādan bir cüz’üŋ on birdür ve ‘alā-haẕā.” 41a/5-8.

mużāf-ı müfred (Fa.) Basit tamlamalı (kesir). “Birine mużāf-ı (3) müfred dirler nıṣf-ı süds gibi.” 38b/2-3.

mużāf-ı mükerrir (Fa.) Tekrarlı tamlamalı (kesir). “Birine (4) mużāf-ı mükerrir dirler ṣelāṣete-erbā‘-ı ḫums gibi.” 38b/3-4.

mużāfun ileyh (Ar.) Tamlayan (kesir). “Fe-emmā küsūr-ı mużāfanuŋ (8) maḫrecleri mużāfuŋ maḫrecini, mużāfun ileyhüŋ (9) maḫrecine ḍarb itmekden ḥāṣıl olur.” 41b/7-9.

mübāyaʿāt (<Ar. çoğ. mübāyaʿa) Satın alımlar. “Anlaruŋ her birine [57a] (1) mübāyaʿātda, meşelā, bir miḳdār taʿyīn olıcaḳ (2) siʿr ve musaʿʿar ve şemen ve müşemmen gibi (3) lāzım gelür ki her ikisi bir cinsden ola.” 56b/9-57a/3.

mücennes it-/ol- (Ar.) Paydaları eşitlemek/eşitlenmek. “Şelāşete-erbāʿı ve erbaʿatü-aḫmāsı (5) ve nıṣfı ve nıṣf-ı südsi mücennes itmek (6) murād olsa bu cümlenüŋ maḫreci ki altmışdur.” 45a/4-6.

mücessemiyyet (<Ar. mücessem + iyyet) Eni ve derinliği olan üç boyutlu geometrik cisimler. “Eger mücessemiyyetle ise kaʿb farż olına.” 73a/9.

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) Yalın terimler. “Bu (3) taḳdīrce baʿde’l-muḳābele iki māl altı şey’e (4) muʿādil olur ki müfredātuŋ evvelidür.” 67a/2-4.

mükaʿʿab (Ar.) Bir sayının küpü, küplü sayı, kendisiyle üç kere çarpılmasıyla elde edilen sayı. “Eger ona varınca (7) olan aʿdāduŋ her birini mükaʿʿab eyleyüp (8) cemʿ eyle, dirler ise elli beşi nefsine ḍarb (9) eyleyüp cevāb vireler ve Allāhu aʿlem bi’ṣ-ṣavāb.” 117b/6-9.

mükerrer ol- (Ar. + T.) Tekrarlanmak, tekrar edilmek. “Fe-emmā ʿaşerāt-ı [18b] (1) maḍrūbeyn mükerrer olsa müsāvī veyā (2) muḫālif olmaḳdan ḫālī degüldür.” 18a/9-18b/2.

mümkin (Ar.) Mümkün, olabilir. “Bes bunlardan biri mechūl olıcaḳ (5) anuŋ istiḫrācı bāḳī ḳalan iki maʿlūmla (6) mümkindür.” 58b/4-6.

mümteniʿ (Ar.) Mümkün olmayan, imkânsız. “Bes ʿalā-vechi’t-tafṣīl bu muḫtaṣarda bu ʿilm-i (8) beyān olmaḳ mümteniʿdür.” 64b/7-8.

münāfī (Ar.) Aykırı. “Ammā küsūrdan (4) olsa ḍarbda naḳış ve ḳısmetde ziyāde (5) olmaḳdadur ve vāḥid ʿadedden olmaduġı (6) münāfī degüldür.” 5b/3-6.

münāsebet (Ar.) Uygunluk. “İmdi mechūlāt (4) istiḫrāc itmekde (5) bunlaruŋ üçi elbette ebedā maʿlūm ve biri (6) mechūl olmaḳ lāzım gelür ve ol (7) üç maʿlūmuŋ biri birine münāsebeti (8) sebebi ile ol mechūle daḫı ıṭṭılāʿ-ı (9) küllī ḥāṣıl olur.” 56a3-9.

münāsib (Ar.) Uygun. “Bi’l-icmāle (5) ʿaṭā ne yirden olursa olsun hemān gerekdür ki (6) mechūl ecnāsdan bir cins farż olına ki sā’ilüŋ (7) kelāmına münāsib ola.” 73a/4-7.

münḥaṣır (Ar.) Sınırlı. “Anlaruŋ biri ʿaded (5) ve biri ceẕr ve biri daḫı māldur ve bu ʿilmde (6) vāḳıʿ olan mesā’il daḫı altı nevʿe münḥaṣırdur (7) ki anlaruŋ üçine müfredāt ve üçine (8) muḳterināt dirler.” 65a/4-8.

mürācaʿat it- (Ar.) Başvurmak, uygulamak. “Baʿd-ez-ān anda (4) olan ʿamele mürācaʿat idicek māl-ı mechūl altı veyā (5) on iki aḳça olur.” 78b/3-5.

mürekkeb (Ar.) Bileşik (sayı, element). “İmdi maʿlūm oldı-ki yüz otuz iki (9) on biri on ikiye ḍarb itmekden mürekkeb [32b] (1) imiş.” 32a/8-32b/1.

mürekkebāt (<Ar. çoğ. mürekkeb) Bileşikler. “Bu ʿamel iki nevʿdür: (2) Birine ḍarb-ı müfredāt ve birine ḍarb-ı (3) mürekkebāt dirler.” 16a/1-3.

Mürşidü’l-Muḫāsibīn (Ar.) Saymanların Kılavuzu, eser adı. “Be-ṭarīḳ-i aḥsen (2) ve eshel intiḫāb ve tercüme olındı (3) ve bu risāleye Mürşidü’l-Muḫāsibīn diyü ism (4) ḳonılup muḳaddime ve iki maḳāle ve ḫātime (5) üzerine cemʿ olındı.” 3b/1-5.

müsāvī (Ar.) Eşit, denk. “Eger (3) maḥfūẓa müsāvī ise ʿamel ṣaḥīḥdür ve-illā (4) fe-lā.” 12a/2-4.

müsāvī ol- (Ar. + T.) Eşitlenmek, eşit olmak denk olmak, denklenmek. “Eger seksen bir aḳçayı (3) dört muḫtelif ḳısmlar eyleyüp, evvelkinüŋ (4) nıṣfın ve ikincinüŋ ṣülṣin ve üçüncinüŋ (5) rubʿın ve dördüncinüŋ ḫumsın ṭarḥ itdükde, (6) biri birine müsāvī olsa ḳısm-ı evveli iki şey’ (7) ṭutup, nıṣfın naḳṣ idicek bir şey’ ḳalur.” 83b/2-7.

müṣbet (Ar.) Pozitif (sayı, ifade), önünde artı (+) işareti olan veya hiçbir işaret olmayıp pozitif olduğunu belirten (sayı, ifade). “Muḳābele cümleteyn-i müteḳābileynde (6) olan müşterek nesneyi ısḳāṭ itmekdür. (7) Müṣbet olsun, müsteṣnā olsun.” 66b/5-7.

müṣemmen (Ar.) Değer biçilmiş ürün. “İmdi bu birüŋ ol beşe nisbeti nice ise (9) müṣemmenüŋ ʿadedinden, yaʿnī müşterā alduġı [106b] (1) on ʿadedden ol miḳdār āḫẕ olıcaḳ (2) raḫīṣ olanlaruŋ miḳdārları olur ki (3) ṣūreti budur.” 106a/8-106b/3.

müsteḥīl (Ar.) İmkânsız, cebirde veya denklemde kurallara göre doğru sonucu elde etme olanaksızlığı. “Ammā eger ʿaded-i [71b] (1) murabbaʿ nıṣf-ı ʿaded-i eşyādan ziyāde olsa (2) mes’ele müsteḥīl olur.” 71a/9-71b/2.

müsteṣnā (Ar.) Negatif (sayı, ifade), önünde eksi (-) işareti olan (sayı, ifade). “Muḳābele cümleteyn-i müteḳābileynde (6) olan müşterek nesneyi ısḳāṭ itmekdür. (7) Müṣbet olsun, müsteṣnā olsun.” 66b/5-7.

müşterek (Ar.) Ortak, ortak nokta. “Ammā müşterek oldur ki evveli (7) ṣānīye ḍarb itmekden ḥāṣıl ola.” 30b/6-7.

müşterā (Ar.) Satın alınan (şey). “Müşterā zevc olsa ebedā maḫrecden birin (7) naḳṣ iderler ki atuŋ bahāsı olur.” 108b/6-7.

müşterī (Ar.) Satın alan (kimse), müşteri. “Eger on alma bir aḳçaya (3) ve on enār iki aḳçaya ve on emrūd (4) dörd aḳçaya olsa, bir müşterī gelüp (5) bu üçinden baŋa on dāne vir, uşda (6) saŋa üç aḳça dese, her birinden ne-

miḳdār (7) virmek gerekdür dirler ise…” 105b/2-7.

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin) Aykırı sayılar, aralarında ortak bölen bulunmayan sayılar. “Eger bāḳī bir ḳalursa ol (9) iki ʿadede mütebāyinān dirler iki ile beş gibi [40a] (1) ve üçle yedi gibi ve dördle ṭoḳuz gibi.” 39b/8-40a/1.

mütedāḫilān (<Ar. çoğ. mütedāḫil) Bölünen sayılar, birbirine karşı tam bölünen ve girişken olan sayılar. “Bes birden ġayrı her iki ʿadedüŋ ekşerini aḳallı (8) üzerine merreten-baʿde-uḫrā ḳısmet itdükde nesne (9) bāḳī ḳalmasa ol iki ʿadede müteşārikān ve mütedāḫilān [39b] (1) dirler ki anlar iki ile dört veyā iki ile (2) sekiz veyā iki ile on altı gibidür.” 39a/7-39b/2.

müteḥammil (Ar.) Dayanaklı, dayanağı olan. “İmdi aʿdāduŋ ḫuṣūṣında (7) vāḳıʿ olan kelimātuŋ ḥaddi ve ḥaṣrı yoḳdur. (8) Anları beyān itmege bu muḫtaṣar müteḥammil degüldür.” 9b/6-8.

müteḳābileyn (<Ar. müteḳābil + eyn) Birbirine karşılıklı olan sayılar. “Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür.” 68b/4-6.

müteşārikān (<Ar. çoğ. müteşārik) Ortak sayılar, aralarında denk katlar içermesi açısından birbirleriyle denklik ve uygunluğun olduğu sayılar. “eger (8) maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīrden bāḳī ḳalmayacaḳ olursa (9) ol iki ʿadede müteşārikān ve mütevāfiḳān dirler ki [40b] (1) anlar ṭoḳuz ile yigirmi dört gibi veyā onla on (2) altı gibi veyā onla on beş gibidür.” 40a/7-40b/2.

mütevāfiḳān (<Ar. çoğ. mütevāfiḳ) Ortak bölenleri olan sayılar. “Bes nıṣfuŋ (5) ve rubʿuŋ maḫreclerin ısḳāṭ idüp ṣümnüŋ (6) maḫreci-y-ile ʿamel iderler ve anlar ki müteşārikān (7) ve mütevāfiḳāndur rubʿ ve süds ve ʿöşr gibi.” 42b/4-7.

müzād (<Ar. mezād) Arttırılan, toplama işleminin ögelerinden biri. “Bes bu ẕikr (7) olan ʿamel ḫaṭā veyā ṣavāb üzerine midür, (8) bilinmek maṭlūb olsa müzād ile müzādün ʿaleyhüŋ (9) ʿuḳūdı cemʿi ki ondur ve onuŋ ʿaḳdi ki birdür, [12a] (1) mīzān ṭutup ḥıfẓ iderler.” 11b/6-12a/1.

müzādün ʿaleyh (<Ar. mezādün ʿaleyj) Artan, toplama işleminin ögelerinden biri. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki müzād ile müzādün ʿaleyhi (5) bir yire muḥāẕī ṣebt iderler.” 10b/4-5.

-N-

nāḳıṣ (Ar.) Eksik. “Yedi şey’den beş eksük (7) yigirmi üçe muʿādil olmaḳ gibi imdi (8) musḳaṭ olan istiṣnānuŋ miḳdārı (9) çünki beşdür musḳaṭun minhe yaʿnī yedi [66b] (1) nāḳıṣ şey’e ziyāde iderler tamām-ı yedi şey’ (2)

olur.” 66a/6-66b/2.

nāḳıṣ ol- (Ar. + T.) Eksilmek, eksik olmak. “Fe-emmā neṯīce-i māl-ı (9) maṭlūbdan iki ḫaṭānuŋ biri zāyid ve biri [61b] (1) nāḳıṣ olsa ikisin bile cemʿ idüp (2) ḥāṣılına cemʿ-i evvel ve hem maḳsūmun ʿaleyh dirler.” 61a/8-61b/2.

naḳl it- (Ar. + T.) Taşımak, basamakta sayı aktarmak. “Baʿd-ez-ān (4) fevḳānīyi taḥtānīye żamm idüp taḥtānīyi (5) bir mertebe ṭaraf-ı yemīne naḳl iderler.” 34a/3-5.

naḳṣ it- (Ar. + T.) Çıkarmak, eksiltmek. “Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekşerden naḳṣ itmekdür.” 12a/7-8.

naḳṣ ol- (Ar. + T.) Eksilmek, azalmak. “Meşelā, [5b] (1) ol ʿadedi ki ṣıḥāḥdan ola, miṣline veyā (2) āḫar ʿadede ḍarb itseler ziyāde ve ḳısmet (3) itseler naḳṣ olmaḳdadur.” 5a/9-5b/3.

naṣīb (Ar.) Pay. “Aʿdād-ı müfrededen (2) bür-aʿẓam ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (3) ḍarb idicek maḳsūma ber-ā-ber gele ve-yāḫūd (4) maḳsūmdan eksük ola. Vaḳtā ki ber-ā-ber (5) gelse maḳsūmun ʿaleyhüŋ her birine olacaḳ (6) naṣīb oldur.” 26a/1-6.

naẓar it-/olın- (Ar. + T.) Bakmak, bir problemde geçen bir işleme göz atmak. “Bes maḳsūmuŋ merātibi iʿtibārensüz [28a] (1) cānib-i yesārden ibtidā iderler; yaʿnī mi’ātına (2) naẓar iderler.” 27b/11-28a/2.

ne Ne, soru zamiri. “Yaʿnī māl-ı mechūl maḫrecüŋ miḳdārı olup ṣülṣ ve ḫumsın rubʿına ve südsine ḍarb itdükde ne ḥāṣıl olur ki maḫrec gendü nefsine ḍarb olduḳda ḥāṣıl olana nisbeti tüsʿeyni olmaġladur.” 82b/1.

neden Neden, soru zamiri. “Eger yüz otuz iki neden (7) mürekkeb idügi maṭlūb olınsa küsūrından (8) maḫreci ʿaẓīm olan ki südsdür.” 31b/6-8.

ne ḳadar[1017] (T. + Ar.) Ne kadar. “On aḳça bir yılda iki aḳçaya (3) olınca on beş aḳça dört ayda ne ḳadar fāyide eder, diseler…” 62a/2-3.

ne-miḳdār (T. + Ar.) Ne kadar. “Fe-emmā on bir (6) eczādan on eczā ne-miḳdār ṣümn olduġı maṭlūb (7) olsa ẕikr olan gibi ʿamel idicek maḳsūm sekiz (8) ve maḳsūmun ʿaleyh on bir olur.” 47a/5-8.

nesne Şey, artık sayı. “Māl-ı mechūlüŋ (2) üzerine ḫumsını ve beş daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra (3) cümleden ṣülṣin ve beş daḫı naḳṣ idicek (4) nesne bāḳī ḳalmasa, māl-ı mechūl ne-miḳdārdur…” 91b/1-4.

nesne ḳalma-/olma- Artık sayı kalmamak, olmamak. “Bāḳī ḳalan māldan [35b] (1) naḳṣ idicek hīç nesne

[1017] Sadece Ç’de geçmektedir.

ḳalmaz.” 35a/9-35b/1.

netīce (Ar.) Sonuç, işlemde elde edilen şey. “İmdi māl-ı (7) mefrūżuŋ netīcesi üzerine nisbeti nice ise (8) māl-ı maṭlūbuŋ daḫı netīcesi üzerine, yaʿnī (9) yigirmiye nisbeti eylecedür.” 98b/6-9.

netīce-i māl-ı maṭlūb (Fa.) İstenilen malın sonucu. “Baʿd-ez-ān māl-ı (6) mefrūż, yaʿnī dört netīce-i māl-ı maṭlūba, (7) yaʿnī altmışa ḍarb olıcaḳ iki yüz (8) ḳırḳ ḥāṣıl olur ki maḳsūm olan daḫı (9) budur.” 64a/5-9.

netīce-i māl-ı mefrūż (Fa.) Varsayılan malın sonucu. “Māl-ı mechūl (3) dört farż olınup ẕikr olan gibi imtiḥān (4) itdükde netīce-i māl-ı mefrūż otuz olur (5) ki maḳsūmun ʿaleyh budur.” 64a/2-5

nevʿ (Ar.) Tür, çeşit. “Bilgil ki ʿilm-i ḥisāb (6) iki nevʿdür: Birine ḥisāb-ı maʿlūm ve birine (7) ḥisāb-ı mechūl dirler.” 4a/5-7.

nevʿ-i ceẕr (Fa.) Karekök türü. “Fe-lā-cerem (4) dört yüz altmış (5) üç biŋ yedi yüz altmış birūŋ ceẕri (6) altı yüz seksen bir olur ki bu nevʿ-i ceẕre (7) <ceẕr-i> munṭaḳ dirler.” 35b/3-7.

nıṣf (Ar.) Yarım, ikide bir, buçuk. “Zīrā ki nıṣfuŋ (3) maḫreci rubʿuŋ maḫrecinde ve rubʿuŋ maḫreci (4) daḫı ṣümnüŋ maḫrecinde dāḫildür.” 42b/2-4.

nıṣf-ı ʿaded-i aʿdād (Fa.) Sayıların sayısının yarısı. “Bes ʿaded-i evvelle ʿaded-i (9) āḫiri cemʿ idüp cümleyi nıṣf-ı ʿaded-i aʿdāda, [117a] (1) yaʿnī ona ḍarb idicek sekiz yüz yigirmi olur.” 116b/8-117a/1.

nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūr (Fa.) Köklü sayıların yarısı. “Mes’elede olan (4) yigirmi biri naḳṣ iderler ve bāḳī ḳalan (5) dördüŋ ceẕrini yā nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūra, (6) yaʿnī, ikiyi beşe żamm iderler ki yedi olur.” 71a/3-6.

nıṣf-ı ʿaşere (Fa.) Onun yarısı. “Nıṣf-ı ʿaşere (4) nefsine ḍarb olına ve eger ona varınca (5) olan ezvācı cemʿ eyle, diseler nıṣf-ı ʿaşereyi vāḥid ile (6) yalīsinde olan ikinüŋ cemʿine, yaʿnī üçe (7) ḍarb ideler.” 117a/3-7.

nıṣf-ı ṣülṣ (Fa.) Üçte birin yarısı, altıda bir. “Çünki baʿde’l-ʿamel ḳısmetden çıḳan iki ve ṣülṣ (5) ve nıṣf-ı ṣülṣ imiş.” 93a/4-5.

nıṣf-ı rubʿ (Fa.) Dörtte birin yarısı, sekizde bir. “Muḥavvelüŋ (4) kesri maḫrecine sekizdür, ḳısmet iderler, üç (5) rubʿ ve nıṣf-ı rubʿ olur.” 47a/3-5.

nıṣf-ı süds (Fa.) Altıda birin yarısı, on ikide bir. “Maḫreclerüŋ ḍarbı ḥāṣılından (3) ki on iki olur, maḳsūmun ʿaleyh diyüp (4) on ikiden bire nisbet viricek nıṣf-ı (5) süds ḥāṣıl olur.” 51a/2-5.

nıṣf-ı subʿ (Fa.) Yedide birin yarısı, on dörtte bir. “…ḫāric-i ḳısmet (2) daḫı iki

ve subʿ ve nıṣf-ı subʿ vāḳıʿ olur (3) ve-ḳıs-ʿalā ẕalike'l-bāḳī." 53b/1-3.

nıṣf-ı şey' (Fa.) Bilinmeyen niceliğin, x'in yarısı. "İkinciyi daḫı bir şey ve nıṣf-ı şey' ṭutup, (9) şülşin gidericek bir şey ḳalur" 83b/8-9.

nıṣfıyyet (<Ar. nıṣf + iyyet) İkide birlik, yarımlık. "İmdi bu taḳdīrce bu iki ʿadedüŋ biri birine (9) muvāfaḳatı nıṣfıyyetle vāḳıʿ olur." 40b/8-9.

nice Ne kadar, kaç, nasıl. "Şol şarṭla ki maḍrūbeynden birinüŋ ʿaded-i (4) şālişe; yaʿnī ḥāṣıl-ı ḍarba nisbeti nice ise (5) vāḥidüŋ daḫı maḍrūb-ı āḫire eylece ola." 15b/3-5.

nisbet (Ar.) Oran, oranlama. "Birine ḥisāb-ı maʿlūm ve birine (7) ḥisāb-ı mechūl dirler ve bunlaruŋ daḫı her biri (8) üçer ḳısmdur ki ḥisāb-ı maʿlūm ḍarb (9) ve ḳısmet ve nisbetdür." 4a/6-9.

nisbet it-/ol- (Ar. + T.) Oranlamak / oranlanmak. "Beşi ve nıṣfı ve şülşi (6) on iki ile şülşāne ve rubʿa nisbet itmek (7) dileseler ḳısmetde ẕikr olan ʿamel gibi idicek (8) maḳsūm ḳırḳ ikiye ve maḳsūmun ʿaleyh ṭoḳsan (9) üçe rāciʿ olur." 53b/5-9.

nisbet vir- (Ar. + T.) Oran vermek, oranlamak. "Bes ceẕr-i āṣamm olıcaḳ fevḳānīyi taḥtānīye (6) żamm idüp ebedā bir ziyāde itdükden-ṣoŋra bu (7) meblaġdan ol bāḳī ḳalana nisbet virürler." 36a/5-7.

nisbet-i hevāyī[1018] (Fa.) Yazılı herhangi bir araç olmadan zihinden oranlamanın yapıldığı hesap sistemi. "İmdi nisbet-i (6) hevāyīde ṭarīḳ-i küllī oldur ki aʿdād-ı müfrededen (7) pür aʿẓam ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (8) ḍarb edicek maḳsūma ber-ā-ber gele ve-yāḫūd maḳsūm- (9) -dan eksük ola." 12a/5-9.

nüh-gāne (Fa.) Dokuzluk, dokuz taneli. "Ammā bu taʿbīr-i ṭabiʿata mülāyim (8) olmamaġın iki ona "yigirmi" ve üç ona (9) "otuz" ve yedi ona "yetmiş" ve ṭoḳuz ona [9a] (1) "ṭoḳsan" diyü ismler iḫtiyār idüp ikinci mertebenüŋ (2) ṣuver-i nüh-gānesine bu vech-ile taʿbīr itdiler." 8b/7-9a/2.

-O-

ol- Düşmek (pay, miktar vs.). "…aḳçanuŋ daḫı yedisi (8) beş girdelüye ve birisi üç girdelüye (9) ola." 111a/7-9.

on On. "Eger on alma bir aḳçaya (3) ve on enār iki aḳçaya ve on emrūd (4) dörd aḳçaya olsa…" 105b/2-4.

onar Onar tane, adet. "Bu iki cinsüŋ (9) onar dānelerinüŋ bahāları ki üçdür." 105b/8-9.

[1018] Sadece Ç'de geçmektedir.

otuz Otuz. “Zīrā kesr-i (6) muḥavvelüŋ maḫreci otuz ve ṣūreti ṭoḳsan sekizdür.” 47b/5-6.

-Ö-

ʿöşr (Ar.) Onda bir. “Yigirmi dördle ʿöşrüŋ maḫrecinüŋ (5) daḫı vefḳi nıṣfdur.” 44a/4-5.

ʿöşr-i süds (Fa.) Altmışta bir. “…ṣuver-i küsūrı maḫrece ḳısmet (5) iderler ki yedi aḳça ve süds ve ʿöşr-i süds olur.” 46a/4-5.

öte bulın- İleride bulunmak. Bir sayı basamağında sayının ne kadar ileride olduğunu ifade etmek için kullanılır. “Eger yemīninde olan ʿaded (7) bir mertebe daḫı öte bulınsa…” 13b/6-7.

-P-

pāre (Fa.) Parça. “Bes her biri ber-ā-ber ekl idicek (4) sekiz pāre yimiş olurlar.” 111a/3-4.

pür-aʿẓam[1019] (Fa. + Ar.) Çok büyük. “Aʿdād-ı müfrededen (7) pür aʿẓam ʿaded dilerüz ki anı maḳsūmun ʿaleyhe (8) ḍarb edicek maḳsūma ber-ā-ber gele.” 12a/6-8.

-R-

rābiʿ (Ar.) Dördüncü. “…ve ḳısm-ı rābiʿ yigirmi üç (3) ve yedi eczā olur.” 85b/2-3.

rāciʿ (ol-) (Ar. + T.) Uygun (olmak, düşmek). “…maḳsūm ṭoḳsan üçe ve maḳsūmun ʿaleyh [53b] (1) ḳırḳ ikiye rāciʿ olur…” 53a/9-53b/1.

raḫīṣ (Ar.) Ucuz. “…on ʿadedden ol miḳdār āḫz olıcaḳ (2) raḫīṣ olanlaruŋ miḳdārları olur” 106b/1-2.

raḳam (Ar.) Rakam, sayı işaretleri. “…ʿadedeyni (3) bir yire muḥāẕī şebt idüp her bir raḳamı her bir raḳamdan (4) mertebesi iʿtibārensüz cānib-i yesārinden naḳṣ itmege (5) ibtidā iderler.” 12b/2-5.

rāst (Fa.) Sağ. “…beşi (5) altmışa ḍarb idüp ḥāṣıl-ı ḍarba bir ziyāde (6) itseler, üç-yüz bir olur ki yediye ḳısmet itseler, (7) rāst ve mā-dūnında olan aʿdāduŋ (8) her birine ḳısmet itseler birer ziyāde gelür.” 113b/4-8.

rāst gel- (Fa. + T.) İsabet etmek, uygun düşmek. “Çünki beşi dörde ḍarb idüp, (3) ḥāṣılına bir daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra yediye (4) ḳısmet itseler, nice rāst gelürse, beşi (5) altmışa ḍarb idüp…” 113b/2-5.

redd (Ar.) Sadeleştirme. “…redd, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ aʿẓamında (9) birden ziyāde olanı ṭarḥ

[1019] Sadece Ç’de geçmektedir.

itmekdür…” 67b/8-9.

redd it-/ol- (Ar. + T.) Denklemin iki tarafında bulunan sayıların birbirine bölünerek en yalın duruma gelmesidir. Sadeleştirmek/Sadeleştirilmek. “İmdi ẕikr (6) olan gibi ʿamel idüp vefḳlerine redd olduḳlarından (7) ṣoŋra…” 52b/5-7.

refʿ it-/ol- (Ar. + T.) **1.** Bileşik kesri tam sayılı kesre dönüştürmek/dönüştürülmek. “Fe-emmā refʿ, basṭuŋ ʿaksidür; yaʿnī (2) meksūrı ṣaḥīḥ ḳılmaḳdur.” 46a/1-2. **2.** Çıkarmak, çıkarılmak. “…on birin (5) naḳṣ itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalana ṣülṣi ḳadar (6) daḫı ziyāde idüp altısın refʿ idicek (7) nesne ḳalmasa māl-ı mechūl ne-miḳdārdur…” 97b/4-7.

reʾs-i māl (Fa.) Anapara, anamal, sermaye. “…bunuŋ daḫı nıṣfın alıcaḳ iki (4) ve nıṣf ve ṣülṣ vāḳıʿ olur ki reʾs-i māl (5) budur.” 108a/3-5.

rubʿ (Ar.) Dörtte bir. “İmdi üçüŋ on ikiye nisbeti (8) rubʿı olmaġladur.” 15b/7-8.

rubʿ-ı süds (Fa.) Yirmi dörtte bir. “…beş daḫı maḫrece mensūb ḳılıcaḳ ḥāṣıl-ı nisbet (6) süds ve rubʿ-ı süds vāḳıʿ olur…” 50a/5-6.

rubʿ-ı ṣülṣ (Fa.) On ikide bir. “Bu taḳdīrce on eflūri (5) ve ṣülṣ ve rubʿ-ı ṣülṣ eflūri nāḳıṣ ḫaṭā olmış olur.” 88b/4-5.

rubʿ-ı şeyʾ (Fa.) Bilinmeyen niceliğin (x’in) dörtte biri. “…bunuŋ daḫı onın ṭarḥ idicek (9) altı şeyʾden yüz eksük ḳalur ki [80b] (1) rubʿ-ı şeyʾe muʿādil olur.” 79b/8-80b/1.

-S-

sābiʿ (Ar.) Yedinci, sıra sayma sayısı. “Mesʾele-i sābiʿ: On aḳça bir yılda iki (2) aḳçaya olınca on beş aḳça dört ayda (3) ne-miḳdār fāyide ider dirler ise, evvelā on (4) aḳça bir yılda iki aḳçaya olınca on beş aḳça neye (5) olduġın görile ki üçdür.” 103b/1-5.

ṣadaḳa (Ar.) Sadaka. “Sāʾilüŋ ʿaṭāsınuŋ ʿaksi muḳteżāsınca (7) ṣoŋra olan ṣadaḳayı gendüde ḳalan ile (8) cemʿ idüp rubʿın daḫı alup ṣadaḳa-ı (9) ṣāniyeyi üzerine żam<m> iderler ki sekiz olur.” 107b/6-9.

ṣadaḳa it- (Ar. + T.) Sadaka elde etmek. “Bir kimesne (2) bir miḳdār mālla metāʿ alup, ṣatduḳda bir ol (3) mālı ḳadar daḫı fāyide idicek üç aḳça<sın> ṣadaḳa (4) itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalanı yine metāʿa virüp (5) ṣatduḳda iki mālı ḳadar fāyide idicek…” 92b/1-5.

sādis (Ar.) Altıncı, sıra sayma sayısı. “Faṣl-ı sādis: Küsūruŋ tefāżulı (3) beyānındadur ve bundan daḫı murād bir kesrüŋ (4) bir kesrden ne-miḳdār ziyādelıġı var idügin maʿlūm (5) itmekdür.” 48a/2-5.

ṣaḥīḥ (Ar.) Tam sayı (krş. ṣaḥīḥa). “İmdi eger (3) vāḥid ve eger andan teʾlīf olanlar vaḳtā ki (4) muṭlaḳ olsa; yaʿnī gendüden ziyāde bir cümleye (5) mużāf olmasa aŋa ṣaḥīḥ dirler.” 6b/2-5.

ṣaḥīḥa (<Ar. müen. ṣaḥīḥ) Tam sayı (krş. ṣaḥīḥ). “İmdi aʿdād-ı ṣaḥīḥa ḥisābınuŋ uṣūli bunlar- (4) -dur ki ẕikr olındı (5) ve Allāhu aʿlem.” 37b/3-5.

sāʾil (Ar.) Soru soran kişi, problemi anlatan. “Eger sāʾilüŋ vaṣfı (8) murabbaʿyyatla ise mechūl māl farż olına (9) ve eger mücessemiyyetle ise kaʿb farż olına.” 73a/7-9.

ṯāliṯ (Ar.) Üçüncü, sıra sayma sayısı. “Faṣl-ı ṯāliṯ: Maḫrec beyānındadur. (5) Bilgil ki mużāfdan ġayrı küsūr-ı müfredede (6) nıṣfuŋ maḫreci iki ve ṯülṯüŋ maḫreci üç (7) ve rubʿuŋ dört ve ʿöşrüŋ on ve on bir (8) eczādan bir cüzʾüŋ on birdür ve ʿalā-haẕā.” 41a/4-8.

ṯāmin (Ar.) Sekizinci, sıra sayma sayısı. “Mesʾele-i (4) ṯāmin: Ki muḳterinātuŋ ev<v>elinde olan (5) ʿamel ile ve müfredātuŋ üçüncide olan (6) ʿamel ile istiḫrāc olınur.” 81a/3-6.

ṯānī (Ar.) İkinci, sıra sayma sayısı. “Bāb-ı ṯānī: (7) Küsūruŋ ḥisābı beyānındadur ve bu bāb (8) on iki faṣldur.” 37b/6-8.

ṯānī ʿaşer (Ar.) On ikinci, sıra sayma sayısı. “Faṣl-ı ṯānī ʿaşer: Küsūruŋ ceẕri (4) beyānındadur. Bilgil ki eger kesr ile maḫreci munṭaḳ (5) olup ṣaḥīḥ bile vāḳıʿ olsa ṭarīḳ-i küllī oldur ki (6) ṣaḥīḥi basṭ idüp küsūr cinsinden iderler. (7) Baʿdehū kesrüŋ ceẕrini maḫrecüŋ ceẕrine ḳısmet (8) iderler.” 54a/3-8.

ṯāniyā (Ar.) İkinci olarak. “Bes ṯāniyā, on iki farż idicek üçüncide (2) on altı ve ikincide on sekiz ve evvelkide (3) on ṭoḳuz olmaḳ lāzım gelür ki farż olandan (4) bunuŋ daḫı yedi zāyide ḫaṭāsı var.” 62b/1-4.

ṣat- Satmak. “Eger Bişr beş ve Ḫālid altı aḳçaların it<t>ifāḳla (7) metāʿa virüp ṣatduḳlarında on iki aḳça (8) fāyide itseler on ikiden Bişr’e ne-miḳdār (9) ve Ḫālid’e ne-miḳdār virilür dirlerse…” 101b/6-9.

ṣatıl- Satılmak. “Baŋa getüresin didükde nā-gāh buġday (6) ḳarışup yine didügi gibi beş mennin ikiye (7) ṣatduḳda bir aḳça ziyān idicek ol (8) ziyān neden olduġı maṭlūb olınsa (9) anuŋ şarṭında yigirmi beş defʿada [112a] (1) ṣatılmaḳ var idi.” 111b/5-112a/1.

ṣavāb (Ar.) Doğru, doğruluk. “Meşelā, ṭoḳuz yüz (3) otuz altıya yüz yigirmi yedi (4) daḫı ziyāde idecek biŋ altmış üç olur (5) ve her bir ʿamelüŋ ḫaṭāsına ve ṣavābına şāhid olmaḳ (6) içün bir mīzān iḫtiyār itmişlerdür.” 11b/2-6.

sebʿate-ʿaşer (Ar.) Onda yedi. “Ammā küsūr-ı mükerrirede ṯülṯān ve ṯelāṯetü-aḫmās [41b] (1) yā ṯümneyn ve sebʿate-eṯmān ve on ṭoḳuz eczādan (2)

cüz'eynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ maḫrecleri (3) yene hemān küsūr-ı müfrede maḫrecleridür" 41a/9-41b/3.

sebʿate-eşmān (Ar.) Sekizde yedi. "Ṣülṣānuŋ (4) üç ve ṣelāṣetü-aḫmāsuŋ beş ve ṣümneynüŋ (5) ve sebʿate-eşmānuŋ sekiz ve on ṭoḳuz eczādan (6) cüz'eynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ on (7) ṭoḳuzdur ve ʿalā-haẕā." 41b/3-7.

sebīke (Ar.) Külçe, eritilerek kalıba dökülen karışım. "Bes bu sebīkeden bir ḫātem içün (4) sekiz dirhemin alsalar bu taḳdīrce bunda (5) altun ne-miḳdār ve gümüş ne-miḳdār ve baḳır ne-miḳdār- (6) -dur, diyü ṣorarlarsa…" 114b/3-6.

sekiz Sekiz. "Çünki eşḫāṣ üç ve girdeler (2) sekizdür. Üçi sekize ḍarb iderler ki yigirmi (3) dört olur." 111a/1-3.

seksen Seksen. "Meṣelā, (7) māl-ı mechūlüŋ ṣülṣin ve ḫumsın, rubʿına ve (8) südsine ḍarb idicek seksen gendü ḳadar (9) olduḳdan-ṣoŋra…" 81a/6-9.

ṣelāṣete-i aʿdād-ı mütenāsibe (Fa.) Üç orantılı sayılar. "Ammā ṣelāṣete-i aʿdād-ı [58b] (1) mütenāsibe daḫı vardur ki ġayr-ı meşhūrdur (2) iki ile dört ve sekiz gibi ki ikinüŋ (3) dörde nisbeti nice ise dördüŋ daḫı sekize (4) eylecedür." 58a/9-58b/4.

ṣelāṣetü-aḫmās (Ar.) Beşte üç. "…ṣülṣānuŋ (4) üç ve ṣelāṣetü-aḫmāsuŋ beş ve ṣümneynüŋ (5) ve sebʿate-eşmānuŋ sekiz ve on ṭoḳuz eczādan (6) cüz'eynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ on (7) ṭoḳuzdur ve ʿalā-haẕā." 41b/3-7.

ṣelāṣete-emṣāl (Ar.) Üç kat. "Ammā on beşi beşe mensūb idicek (7) on beş ol beşüŋ ṣelāṣete-emṣāli olur." 30a/6-7.

ṣelāṣete-erbāʿ (Ar.) Dörtte üç. "Ṣelāṣete-erbāʿı ve erbaʿatü-aḫmāsı (5) ve nıṣfı ve nıṣf-ı südsi mücennes itmek (6) murād olsa bu cümlenüŋ maḫreci ki altmışdur." 45a/4-6.

ṣemāniyetü-aḫmās (Ar.) Beşte sekiz. "Eger ṣemāniyetü-aḫmās (2) ve ʿaşerete-esdās ne-miḳdār rubʿ olduġı (3) maṭlūb olınsa yine ẕikr olan üslūb (4) üzerine ʿamel idicek maḳsūm üç-yüz ṭoḳsan (5) iki ve maḳsūmun ʿaleyh otuz olur." 47b/1-5.

ṣemen (Ar.) Değer, fiyat. "Nite ki siʿr ile ṣemen bir cinsdendür." 57a/4.

ser-māye[1020] (Fa.) Anamal, anapara. "Eger, Beşir beş ve Ḫālid altı akçaların metāʿa verüp (5) ṣatduḳlarında on iki akça fāyide etseler Beşir'e (6) ne miḳdār vermek gerek ve Ḫālid'e ne miḳdār gerek, diyü (7) ṣorsalar her birinüŋ akçaların ser-māyeye nisbetleri

[1020] Sadece Ç'de geçmektedir.

niceyse (8) her birine vāḳıʿ olacaḳ ḥıṣaṣuŋ daḫı fāyideye eylecedür.” 61a/4-8.

se rubʿ (Fa. + Ar.) Dörtte üç. “Se rubʿı dü ḫumsa ḳısmet itmek (9) maṭlūb olınsa üçi beşe ḍarb idüp [52b] (1) maḳsūm ṭutarlar.” 52a/8-52b/1.

se şümn (Fa. + Ar.) Sekizde üç. “Se şümn māl ve yigirmi dört ʿaded, on beş (9) şeyʾe muʿādil olmaḳ gibi çünki māla beş şümn [69a] (1) daḫı ziyāde itmek-ile bir māl kāmil olur.” 68b/8-69a/1.

sevḳ (Ar.) Gönderim. “Gerçi (5) kim bu farżuŋ sevḳi üzre evvel ikinci ile (6) üçünciden nıṣf ve ikinci evvelle üçünciden (7) şülş ṭaleb idicek onar olur.” 95b/4-7.

ṣıfr (Ar.) Sıfır. “Yaʿnī mertebe-i ulūf ve mertebe-i miʾāt (2) ve mertebe-i ʿaşerāt ve mertebe-i āḥād içün (3) birer ṣıfr yazmaḳ gerek, tā ki yedinüŋ (4) ṣūreti ʿaşerāt-ı ulūf mertebesinde (5) idügi maʿlūm ola.” 9b/1-5.

ṣıḥāḥ (<Ar. çoğ. ṣaḥīḥ) Tam sayılar. “Bilgil ki nisbetden murād ṣıḥāḥdan olsun ve küsūrdan ẕikr olsun bir ʿaded ṭaleb (3) itmekdür ki anuŋ vāḥide nisbeti hemān (4) mensūbuŋ, mensūbun ileyhe nisbeti olduġı (5) gibi ola.” 29b/2-5.

siʿr (Ar.) Fiyat. “Fe-lā-cerem cemīʿ mübāyaʿāt ve muʿāmelāt (7) ve icārāt ve erbāḥ ve ḫüsrānāt (8) ve muḳāsemāt, bu ẕikr olan aʿdād-ı mütenāsibe (9) üzerine cārīdür ki anlaruŋ her birine [57a] (1) mübāyaʿātda, meşelā, bir miḳdār taʿyīn olıcaḳ (2) siʿr ve musaʿʿar ve şemen ve müşemmen gibi (3) lāzım gelür ki her ikisi bir cinsden ola.” 56b/6-57a/3.

sitte (Ar.) Altı. “İmdi bu ʿilmde (3) vāḳıʿ olan mesāʾilüŋ cemīʿsi mesāʾil-i sitteden evvel ẕikr olan aʿmālle, (4) yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile (5) bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ olsa gerekdür.” 72a/2-5.

ṣor- Sormak. “Eger birden ona varınca ber-tevālī naẓm-ı [116a] (1) ṭabīʿīsi muḳteżāsınca vāḳıʿ olan aʿdāduŋ (2) her birinüŋ ʿaleʾl-infirād ṣuverin cemʿ (3) itmelü olıcaḳ ne-miḳdār olur, diyü ṣorarlarsa (4) evvelin āḫirine, yaʿnī biri ona żamm idüp (5) āḫirinüŋ nıṣfın evvel ile āḫirüŋ cemʿine (6) ḍarb ideler.” 115b/9-116a/6.

suʾāl (Ar.) Soru. “Bunlaruŋ biri mechūl [57b] (1) olsa āḫir suʾāli ġayr-ı cinsine ḍarb (2) idüp ḥāṣıl-ı ḍarbı cinsine ḳısmet itmek (3) gerekdür ki ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ olur.” 57a/9-57b/3.

suʾāl it-/olın- (Ar.) Soru sormak/sorılmak. “Sāʾil bir mesʾele suʾāl itdükde aʿdāddan (7) birin farż idüp mesʾelenüŋ (8) şarṭı üzerine imtiḥān idicek muvāfiḳ gelürse (9) farż olınan māl mechūl olsa gerek.” 60a/6-

9.

subʿ (Ar.) Yedide bir. “Subʿla (7) tüsʿüŋ maḫreci ki altmış üçdür.” 44a/6-7.

ṣūret (Ar.) **1.** Görünüş. “Māl-ı mechūlüŋ (2) üzerine ḫumsını ve beş daḫı ziyāde itdükden-ṣoŋra (3) cümleden ṣülṣin ve beş daḫı naḳṣ idicek (4) nesne bāḳī ḳalmasa, māl-ı mechūl ne-miḳdārdur, (5) dirlerse ṣūreti budur.” 91b/1-5. **2.** Pay. “İmdi küsūrı küsūra ḳısmet (3) itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki maḳsūmuŋ kesri (4) ṣūretini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri maḫrecine (5) ḍarb idüp maḳsūm ṭutarlar ve maḳsūmuŋ (6) kesri maḫrecini maḳsūmun ʿaleyhüŋ kesri (7) ṣūretine ḍarb idüp maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar.” 52a/2-7. **3.** Örnek, şekil. “Vaḳtā ki [8b] (1) ẕikr olan ṣuver-i nüh-gānenüŋ birisi ẕikr (2) olan merātibüŋ birinde vāḳıʿ olsa ol (3) ṣūretüŋ ve ol menzilüŋ ismleri bile ẕikr (4) olmayınca ol ṣūretüŋ kemmiyyeti maʿlūm olmaz.” 8a/9-8b/4.

ṣūret bağla- (Ar. + T.) Görünüş(ü) ortaya çıkmak. “Ammā (8) bu ḥālet sāyir aʿdāda vāḳıʿ olsa (9) dürlü dürlü ṣūret bağlar.” 5a/7-9.

ṣūret-i ceẕr (Fa.) Kök payı. “Ṭarīḳ-i küllī oldur ki ceẕr māl (9) üzerine ḳısmet olına ki ḫāric-i ḳısmet, miḳdār-ı [69b] (1) ceẕr olur ve ṣūret-i ceẕr nefsine ḍarb (2) olıcaḳ māluŋ miḳdārı olur.” 69a/8-69b/2.

ṣūret-i kesr-i muḥavvel (Fa.) Dönüşecek olan kesrin payı. “Ṭarīḳi oldur ki ṣūret-i kesr-i (3) muḥavveli, muḥavvelün ileyhüŋ kesri maḫrecine (4) ḍarb idüp ḥāṣılı, eger kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecinden (5) ziyāde ise kesr-i muḥavvelüŋ maḫrecine ḳısmet iderler.” 46b/2-5.

ṣuver (<Ar. çoğ. ṣūret) **1.** Görünüş. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki maḫreci maḳsūmun ʿaleyh (6) ṭutup ve maḫrecden her birinüŋ ṣuverin daḫı (7) cemʿ idüp aḳallın ekṣerden naḳṣ itdükden-ṣoŋra (8) bāḳī ḳalanı maḳsūm ṭutup ḳısmet iderler (9) ve-yāḫūd nisbet virürler.” 48a/5-9. **2.** Paylar. “Ṭarīḳi daḫı oldur ki maḫrecden [49b] (1) menḳūṣuŋ ve menḳūṣun minhüŋ ṣuverin (2) āḫẕ idüp biri birinde naḳṣ itdükden-ṣoŋra (3) bāḳīye maḫrecden nisbet virürler.” 49a/9-49b/3.

ṣuver-i aʿdād (Fa.) Sayıların görünüşü. “Ṣuver-i (9) aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl [7a] (1) iḫtiyār itmişlerdür.” 6b/8-7a/1.

ṣuver-i küsūr (Fa.) Kesirlerin payı. “Ṣelāṣete-erbāʿı ve erbaʿatü-aḫmāsı (5) ve nıṣfı ve nıṣf-ı südsi mücennes itmek (6) murād olsa bu cümlenüŋ maḫreci ki altmışdur (7) ve maḫrecden ṣuver-i küsūr daḫı cemʿ olıcaḳ (8) yüz yigirmi sekiz olur.” 45a/4-8.

ṣuver-i nüh-gāne (Fa.) Dokuzluk şekil. “Fe-emmā (8) aʿdād-ı mürekkebede

meşelā, bu ṣuver-i nüh-gānenüŋ (9) her birinde mertebe iʿtibār olınursa bu cümle [7b] (1) ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı kerre yüz biŋ (2) daḫı elli dört biŋ üç-yüz yigirmi bir olur.” 7a/7-7b/2.

süds (Ar.) Altıda bir (krş. südüs). “Meşelā rubʿla südsüŋ maḫreclerinde muvāfaḳat (3) nıṣfdur. Birinüŋ nıṣfın birine ḍarb (4) idicek on iki olur ve on iki ile ʿöşrüŋ (5) maḫrecinde daḫı muvāfaḳat nıṣfdur.” 43a/2-5.

südüs[1021] (Ar.) Altıda bir (krş. süds). “Eger yüz otuz iki neden mürekkeb idügi maṭlūb olınsa (11) küsūrından maḫreci ʿaẓīm olan ki südüsdür.” 16a/10-11.

şülāşā-yı subʿ (Fa.) Yirmi birde iki. “Eger şülşi üçe ve nıṣfa ḳısmet itmek (2) maṭlūb olsa şülşi yedi nıṣfa ḳısmet ider gibi (3) ʿamel idicek maḳsūm iki ve maḳsūmun ʿaleyh (4) yigirmi bir olur. Ḥāṣıl-ı nisbet daḫı şülāşā-yı (5) subʿ vāḳıʿ olur.” 53a/1-5.

şülş (Ar.) Üçte bir. “Eger (3) şülşi ikiye ḍarb itmek murād olsa hemān şülşi (4) altı şülşe ḍarb ider gibi iderler ki ḥāṣıl-ı nisbet (5) şülşān vāḳıʿ olur.” 51b/2-5.

şülş-i ḫums (Fa.) On beşte bir. “Meşelā, [42a] (1) nıṣf-ı südsüŋ maḫreci ki on ikidür, ikiyi (2) altıya ḍarb itmekden ḥāṣıl olur ve şülş-i ḫumsuŋ (3) maḫreci ki on beşdür, üçi beşe ḍarb itmekledür.” 41b/9-42a/3.

şülşān (<Ar. şülş + ān) Üçte iki (krş. şülşeyn). “Beşi ve nıṣfı ve şülşi (6) on iki ile şülşāne ve rubʿa nisbet itmek (7) dileseler ḳısmetde ẕikr olan ʿamel gibi idicek (8) maḳsūm ḳırḳ ikiye ve maḳsūmun ʿaleyh ṭoḳsan (9) üçe rāciʿ olur.” 53b/5-9.

şülşeyn (<Ar. şülş + eyn) Üçte iki (krş. şülşān). “…naḳṣ olsa üç ve şülş [95b] (1) bāḳī ḳalur ki üçüncinüŋ şülşeyni bu vāḳıʿ (2) olur.” 95a/9-95b/2.

şülşiyyet (<Ar. şülş + iyyet) Üçte birlik. “İmdi bu taḳdīrce bu iki ʿadedüŋ biri birine (9) muvāfaḳatı nıṣfıyyetle vāḳıʿ olur ve ṭoḳuz ile [41a] (1) yigirmi dördüŋ muvāfaḳatı şülşiyyetle ve onla (2) on beşüŋ muvāfaḳatı ḫumsiyyetle olduġı gibi<dür>.” 40b/8-41b/2.

şümn (Ar.) Sekizde bir. “İkiyi daḫı dörde ḍarb (2) idüp maḳsūmun ʿaleyh ṭutarlar ki ḫāric-i ḳısmet (3) bir ve heft şümn olur.” 52b/1-3.

şümneyn (<Ar. şümn + eyn) Sekizde iki. “…şelāşetü-aḫmāsuŋ beş ve şümneynüŋ (5) ve sebʿate-eşmānuŋ sekiz ve on ṭoḳuz eczādan (6) cüzʾeynüŋ veyā sebʿate-ʿaşer eczānuŋ on (7) ṭoḳuzdur ve ʿalā-haẕā.” 41b/4-7.

[1021] Sadece Ç’de geçmektedir.

-Ş-

şarṭ (Ar.) Şart, kural. "…beş mennin ikiye (7) ṣatduḳda bir aḳça ziyān idicek ol (8) ziyān neden olduġı maṭlūb olınsa (9) anuŋ şarṭında yigirmi beş defʿada [112a] (1) ṣatılmaḳ var idi." 111b/6-112a/1.

şehr (Ar.) Ay, otuz günlük zaman dilimi. "…eyyām-ı (7) şehre, yaʿnī otuza ḍarb idüp (8) ḥāṣılı ki dört yüzdür…" 59b/6-8.

şekl (Ar.) Şekil, matematiksel ifadelerin gösterilmesini sağlayan resim. "ṣuver-i (9) aʿdād içün ḥükemā-ı Hind ṭoḳuz şekl [7a] (1) iḫtiyār itmişlerdür…" 6b/8-7a/1.

şey' (Ar.) Bilinmeyen nicelik x (krş. şey). "Yedi şey'den beş eksük (7) yigirmi üçe muʿādil olmaḳ gibi…" 66a/6-7.

şey (<Ar. şey') Bilinmeyen nicelik x (krş. şey'). "Ol (4) maḳsūmun ʿaleyh dinilen şey'e ḍarb olına ki (5) üç şey olur." 82a/3-5.

şey'ān[1022] (<Ar. şey' + ān) İki bilinmeyen nicelik, 2x. "Üçinci ile evvel cemʿ olsa şey'ān ve beş aḳça (4) olur ki yigirmiye muʿādil olan budur." 45a/3-4.

-T-

taḥḳīḳ (Ar.) Doğruluğunu araştırma, sağlama. "Bes ʿamel bu mertebeye yetişdükden-ṣoŋra (4) māl-ı mechūlüŋ taḥḳīḳi böyle olur ki māl-ı (5) mechūlüŋ ṣülṣle ḫumsın, rubʿla südsine (6) ḍarb olına." 82b/3-6.

taḥlīl (Ar.) Ayırma, çözümleme. "Anuŋ-çün-ki ḳısmet, (4) taḥlīl ve tecziyeden ve ḍarb, terkīb (5) ve tażʿīfden ʿibāretdür." 25b/3-5.

taḥt (Ar.) Alt, aşağı. "Bes taḥtlarına bir ḫaṭ<ṭ> (6) çeküp cānib-i yemīninden āḥādlarında olan erḳāmı, (7) merātibi iʿtibārensüz cemʿ itmege ibtidā iderler" 10b/5-7.

taḥtānī (<Ar. taḥtān + ī) Alttaki, altta olan. "Baʿd-ez-ān (4) fevḳānīyi taḥtānīye żamm idüp taḥtānīyi (5) bir mertebe ṭaraf-ı yemīne naḳl iderler…" 34a/3-5.

taḥvīl (Ar.) Değiştirme, dönüştürme. "Küsūruŋ taḥvīli beyānındadur ve bundan (8) daḫı murād bir miḳdār kesri maḫrecinden (9) bir āḫar maḫrece daḫı iltüp ol kesrüŋ [46b] (1) ol maḫrecde daḫı ne-miḳdār olduġın maʿlūm (2) itmekdür." 46a/7-46b/2.

taḳrīben (<Ar. tenv. taḳrīb) Aşağı yukarı. "…ikiye, yaʿnī maḫrece bu daḫı (4) ḳısmet olınsa ḫāric-i ḳısmet üç ve on üç (5) eczādan bir cüz' olur taḳrīben

[1022] Sadece Ç'de geçmektedir.

ve Allāhu aʿlem (6) biʾṣ-ṣavāb ve ileyh<i> yerciʿuʾl-meʾāb.” 55a/3-6.

ṭaleb it- (Ar.) İstemek, dilemek. “Baʿd-ez-ān yine (5) ẕikr olan gibi aʿdād-ı müfrededen bir ʿaẕīm ʿaded (6) daḫı ṭaleb iderüz, tā ki ol-daḫı vech-i mezbūr (7) üzre ʿamele ḳābil ola.” 27a/4-7.

tamām (Ar.) Tamam, eksiksiz, bütünleme, bitirme. “İmdi (8) musḳaṭ olan istiṯnānuŋ miḳdārı (9) çünki beşdür musḳaṭun minhe yaʿnī yedi [66b] (1) nāḳıṣ şeyʾe ziyāde iderler tamām yedi şeyʾ (2) olur.” 66a/7-66b/2.

tamām it- (Ar. + T.) Tamamlamak. “Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür.” 68b/4-6.

tamām ol- (Ar. + T.) Tamamlanmak. “Cemāʿat (7) tamām olup çıḳduḳlarından-ṣoŋra kimimüze artuḳ (8) ve kimimüze eksük olmanuŋ aṣlı yoḳdur, diyü (9) cümle almaları ber-ā-berce ḳısmet idicek…” 90a/6-9.

tamām gel- (Ar. + T.) Bir şeye uygun düşmek, eksiksiz gelmek. “Ḳanḳı ʿadeddür ev<v>elki (4) ikiye ve üçe ve dörde ve beşe ve altıya (5) ḳısmet itdükde birer bāḳī ḳalup yediye ḳısmet itseler tamām gelse, diyü ṣorarlarsa…” 113a/3-5.

tāmm (Ar.) 1. Tam sayı. “Ẕīrā ḥaḳīḳat-i ḳısmet maḳsūmun ʿaleyhüŋ emṣālinden maḳsūmda [25b] (1) olan kemmiyyetüŋ maʿrifetine vāḳıf olmaḳdur, (2) belki vāḥid tāmmüŋ naṣībin ṭaleb itmekdür.” 25a/9-25b/2. **2.** Tam, kendine karşılık gelen sayı/miktar. “…muḳābelede olan cümleyi āḫara daḫı (3) ol miḳdār ziyāde iderler ki yedi tamām-ı şeyʾ tām<m> (4) yigirmi sekize muʿādil olur ki müfredātuŋ (5) üçüncisidür.” 66b/2-5.

tanṣīf it- (Ar. + T.) Yarı yarıya bölmek, ikiye bölmek. “Eger beş olsa (6) maḍrūbun fīhüŋ her birin on ṭutup tanṣīf (7) iderler.” 16b/5-7.

ṭaraf (Ar.) Taraf, yön. “İki māl ve dört şeyʾ on şeyʾe (9) muʿādil olmaḳ gibi çünki cümleteyn-i müteḳābileynde [67a] (1) müṯbet eşyāya iştirāk var lāzım geldi-ki (2) iki ṭarafdan bile dört şeyʾ ṭarḥ ola.” 66b/8-67a/2.

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) İki taraf, iki yön. “Ammā ṭarafeynüŋ biri mechūl [59a] (1) olsa evsaṭı nefsine ḍarb idüp (2) ḥāṣılı ṭarafeynüŋ maʿlūmına ḳısmet (3) idicek ḫāric-i ḳısmet mechūl vāḳıʿ olur.”

ṭarḥ it- (Ar. + T.) Çıkarmak, eksiltmek, matematikte dört işlemden biri. “Baʿdehū (6) maḍrūbuŋ ve maḍrūbun fīhüŋ merātibi (7) ʿadedi ki beşdür, birin ṭarḥ idicek dört (8) bāḳī ḳalur.” 17a/5-8.

ṭarḥ ol- (Ar. + T.) Çıkarılmak, eksilmek. “Çünki bu iki cümlede

müşbet, kaʿb ve mālla (9) müsteşnā eşyāya iştirāk var lāzım geldi-ki [67b] (1) iki ṭarafdan bile bir kaʿb ve bir māl ve beş şey'den (2) iki eksük ṭarḥ ola." 67a/8-67b/2.

taʿrīf (Ar.) Tanım. "Aʿdāduŋ taʿrīfi ve ṣuveri ve ʿuḳūdı (5) ve merātibi beyānındadur." 4a/4-5.

ṭarīḳ (Ar.) Yöntem, yol. "Ammā bu ʿamelüŋ mīzānınuŋ (4) daḫı ṭarīḳi oldur ki (5) maḍrūbeynüŋ ʿaḳdleri (6) biri birine ḍarb olınup ḥıfẓ iderler (7) ve ḥāṣıl-ı ḍarbuŋ ʿaḳdin gördükde maḥfūẓa (8) muṭābıḳ ise ḫoş ve-illā fe-lā, fe'fhem." 24b/3-8.

ṭarīḳ-i küllī (Fa.) Bütün yöntem, tikel yöntem. "İmdi ḥisāb-ı ḫaṭā'yeynde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (7) farż olan māllaruŋ ḫaṭālarına naẓar olına." 60b/6-7.

ṭarīḳ-i şānī (Fa.) İkinci yol, ikinci yöntem. "İkinüŋ ceẕri ki evvelki ṭarīḳle bir ve şülşdür (5) ṭarīḳ-i şānī ile ikiyi yüze ḍarb idüp (6) ḥāṣılı ki iki yüzdür, ceẕrin āḫẕ iderler ki (7) on dört ve yigirmi ṭoḳuz eczādan dört (8) eczādur." 36b/4-8.

tāsiʿ (Ar.) Dokuzuncu, sıra sayma sayısı. "Faṣl-ı tāsiʿ: Küsūruŋ ḍarbı (8) beyānındadur ve bu birḳaç nevʿdür." 50a/7-8.

taʿyīn ol- (Ar. + T.) Ayrılmak, konulmak. "Meşelā, bir miḳdār taʿyīn olıcaḳ (2) siʿr ve musaʿʿar ve şemen ve müşemmen gibi (3) lāzım gelür ki her ikisi bir cinsden ola." 57a/1-3.

taż'īf (Ar.) İki katını alma, iki kat etme. "Anuŋ-çün-ki ḳısmet, (4) taḥlīl ve tecziyeden ve ḍarb, terkīb (5) ve taż'īfden ʿibāretdür." 25b/3-5.

taż'īf it- (Ar. + T.) İki katını almak, iki kat etmek. "Eger maḍrūb üç olsa (3) maḍrūbun fīhüŋ żıʿfın üzerine ziyāde (4) iderler ve eger dörd olsa maḍrūbun fīhüŋ (5) żıʿfın taż'īf iderler." 16b/2-5.

tebāyün (Ar.) Aykırı sayılar. "Bilgil ki dükeli aʿdād (6) biri biri-y-ile teşārükden ve tebāyünden ḫālī degüldür." 39a/5-6.

tecnīs (Ar.) Payda eşitleme. "Bilgil ki tecnīsden murād (3) bir miḳdār küsūr-ı muḫtelifeyi bir maḫrecden āḫẕ (4) itmekdür." 45a/2-4.

tecnis it- (Ar. + T.) Payda eşitlemek. "Eger altı ile rubʿuŋ ceẕri (9) maṭlūb olsa tecnīs itdükden-ṣoŋra yigirmi beş [54b] (1) rubʿ olur ki ceẕri beş olur." 54a/8-54b/1.

tecziye (<Ar. teczi'e) Ayırma, bölme. "Anuŋ-çün-ki ḳısmet, (4) taḥlīl ve tecziyeden ve ḍarb, terkīb (5) ve taż'īfden 'ibāretdür." 25b/3-5.

tefāvüt (Ar.) İki şey arasındaki fark. "Lakin cevāb-ı taḳrībī (4) vardur, tefāvüti iken ziyāde daḫı degüldür." 36a/3-4.

tefāżul (Ar.) Fark, miktar farkı, nicelik

farkı. “Eger yigirmi (2) ʿaded dilerüz ki anlaruŋ evveli üç olup (3) biri birinden tefāżulleri daḫı dörder olıcaḳ (4) anlaruŋ mecmūʿı ne-miḳdār olur, dirler ise yigirmiden (5) birin naḳṣ idüp bāḳī ḳalanı daḫı tefāżule, (6) yaʿnī dörde ḍarb olup ḥāṣılına ʿaded-i evveli, (7) yaʿnī üçi żamm idicek yetmiş ṭoḳuz olur ki ʿaded-i (8) āḫir daḫı oldur.” 116b/1-8.

tefrīḳ (Ar.) Çıkarma, matematikte dört işlemden biri. “Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekserden naḳṣ itmekdür.” 12a/7-8.

tekmīl (Ar.) Tamamlama, birden küçük olan katsayıyı bire tamamlama (işlemi). “Tekmīl, (4) ḫilāf-ı redddür. Yaʿnī, cümleteyn-i müteḳābileynüŋ (5) aʿẓamında birden eksük olanı bire yetişdürüp (6) tamām itmekdür ve aŋa ziyāde olan miḳdār muḳārin (7) ve muʿādil olanlara daḫı ziyāde itmekdür.” 68b/3-7.

tenḳīṣ (Ar.) Azaltma, eksiltme. “Bilgil ki tefrīḳden murād bir miḳdār ʿaded-i aḳallı (8) bir miḳdār ʿaded-i ekserden naḳṣ itmekdür. Şol (9) şarṭ üzre ki baʿde’t-tenḳīṣ bāḳī ile menḳūṣ [12b] (1) cemʿ olıcaḳ ḥāṣıl-ı cemʿ menḳūṣun minhe (2) müsāvī ola.” 12a/7-12b/2.

terk it- (Ar.) Bırakmak, koymak. “Zeyd fevt (4) olup elli aḳça ve ṣāḥib-i nıṣfa ve ṣāḥib-i ṣülṣe (5) terk itse ẕikr olan aḳçadan ṣāḥib-i nıṣfa (6) ne-miḳdār ve ṣāḥib-i ṣülṣe ne-miḳdār ḥiṣṣe vāḳıʿ (7) olur, dirler ise ṣūreti budur.” 101a/3-7.

terkīb (Ar.) Birleştirme. “Anuŋ-çün-ki ḳısmet, (4) taḥlīl ve tecziyeden ve ḍarb, terkīb (5) ve taʿrīfden ʿibāretdür.” 25b/3-5.

teṣlīṯ (Ar.) Üçleme. “Anuŋ-çün-ki beşi on beşe (4) mensūb idicek ol beşe teṣlīṯ (5) ʿārıż olur.” 30a/3-5.

teşārük (Ar.) Ortak sayılar. “Bilgil ki dükeli aʿdād (6) biri biri-y-ile teşārükden ve tebāyünden ḫālī degüldür.” 39a/5-6.

tevālī (Ar.) Ardışık, sayıların belli kurallara göre dizilimi. “Şöyle ki ber-tevālī her bir (5) devrüŋ evvelinde bir ulūf ziyāde idüp ikincisin (6) ve üçüncisin daḫı muḳayyed ulūfla ve hem devr-i (7) evvelüŋ ismleri-y-ile ẕikr iderler.” 8a/4-7.

ticāret it- (Ar. + T.) Alım satım yapmak. “Bir şaḫṣ ticāret (8) idüp evvelki seferinde meblaġı bir ol ḳadar (9) daḫı olıcaḳ üç aḳça ṣadaḳa itse [107b] (1) ve ikinci seferinde iki meblaġı ḳadar fāyide idicek…” 107a/7-107b/1.

ṭoḳsan Doksan. “Ṭoḳsanın ʿaşerāt mertebesinde (4) olan ṣıfruŋ üstine ṣebt idüp, bāḳī ḳalan (5) ondan menḳūṣı naḳṣ idüp vech-i meşrūḥ üzre (6) ʿamel iderler.” 14a/3-6.

ṭoḳuz Dokuz. “Ḳırḳ beş daḫı cemʿ olıcaḳ ṭoḳuz olur ki (6) bu ṣuver-i nühgānenüŋ ʿaḳdi budur.” 7b/5-6.

ṭūl (Ar.) Boy, uzunluk. “Bir ṣu içinde dikilmiş aġacuŋ iki buçuḳ arşunı (2) ṣudan ṭaşra olup rubʿı ve ṣülṣi miḳdār (3) yir ile ṣu içinde olsa aġacuŋ ṭūlı (4) ne-miḳdār…” 100a/1-4.

ṭut- 1. Çarpmak, matematikte dört işlemden biri. “Fe-emmā maḍrūbeyn cemʿ olduġı taḳdīrce (8) ḥāṣıl ondan ziyāde olsa cümlenüŋ onın (9) ṭarḥ itdükden-ṣoŋra bāḳī ḳalanuŋ her birin on [17a] (1) ḳalursa yüz ve dört ḳalursa her birin (2) biŋ ṭutarlar.” 16b/7-17a/2. **2.** Almak, kabul etmek. “İmdi küsūrı (4) küsūra ḍarb itmekde ṭarīḳ-i küllī oldur ki (5) ṣuver-i küsūrı biri birine ḍarb idüp (6) ḥāṣıl-ı ḍarbı maḳsūm ṭutarlar ve iki (7) maḫreci daḫı biri birine ḍarb idüp maḳsūmun ʿaleyh (8) ṭutarlar.” 50b/3-8. **3.** (Bir fiyata, miktara bir şey) tutmak, işe almak, kiralamak. “Bir kimesneyi ayda bir miḳdār (5) aḳça ücrete ṭutup ecīr daḫı ücreti (6) ʿadedinüŋ üç miṣli ḳadar eyyām ʿamel idicek (7) ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olsa ayda ne-miḳdāra (8) ṭutılmışdur ve ḳaç gün ḫiẕmet itmişdür.” 59a/4-8.

ṭutıl- 1. Çarpılmak. “Bes bunuŋ daḫı āḥādınuŋ her biri on (5) ṭutıldıġı taḳdīrce maḥfūẓ biŋ iki yüz (6) altmış olur.” 19a/4-6. **2.** Düşünülmek, varsayılmak, kabul edilmek. “Māl-ı mefrūż, māl-ı maṭlūbuŋ netīcesine (3) ḍarb olınup ḥāṣılı maḳsūm ve netīce-i (4) māl-ı mefrūż maḳsūmun ʿaleyh ṭutıla…” 63b/2-4. **3.** (Bir fiyata, miktara bir şey) tutulmak, kiralanmak. “İmdi elli üç yevm ve ṣülṣ yevmde ḳırḳ aḳçaya müsteḥiḳḳ olınca otuz günde ne-miḳdāra olur imiş, dinilürse erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe ile görilüp cevāb virile ki ayda yigirmi üç buçuġa ṭutılmış imiş” 59b/9.

tüsʿ (Ar.) Dokuzda bir. “Subʿla (7) tüsʿüŋ maḫreci ki altmış üçdür ve altmış (8) üçle yüz yigirminüŋ vefḳi daḫı ṣülṣdür.” 44a/6-8.

tüsʿeyn (<Ar. tüsʿ + eyn) Dokuzda iki. “Yaʿnī ṣülṣle ḫumsı rubʿla südse (7) ḍarb idicek tüsʿeyn ḥāṣıl olur ki tüsʿeyn māl (8) seksen māl-ı mechūle muʿādil olur.” 82b/6-8.

-U-

ʿuḳūd (<Ar. çoğ. ʿaḳd) Sayı değerleri. “Dükeli aʿdāduŋ ʿuḳūdı bu ṣuver-i nühgānenüŋ (4) ismleridür.” 7a/3-4.

ulūf (<Ar. çoğ. elf) Binler. “Şöyle ki ber-tevālī her bir (5) devrüŋ evvelinde bir ulūf ziyāde idüp ikincisin (6) ve üçüncisin daḫı muḳayyed ulūfla ve hem devr-i (7) evvelüŋ ismleri-y-ile ẕikr iderler.” 8a/4-7.

ulūf-ı ulūf (Fa.) Milyonlar. “Devr-i ṣāliṣüŋ āḥādına (4) ulūf-ı ulūf dirler.”

8a/3-4.

ulūf menzili (Ar. + T.) Binler basamağı. **"…**ṭoḳuz biŋin [14b] (1) ulūf menzilinde…" 14a/9-14b/1.

uṣūl (<Ar. çoğ. aṣl) Kural(lar), yöntem(ler), temel(ler). "…yaʿnī cebr vü muḳābele vü redd vü tekmīl ile (5) bu ẕikr olan altı uṣūle rāciʿ olsa gerekdür." 72a/4-5.

ʿuẓmā (<Ar. müen. aʿẓam) Büyük (krş. aʿẓam). "…ḫāric-i ḳısmetüŋ daḫı maḫrec-i ʿuẓmāsın bulup (2) anı-daḫı eylece ḳısmet iderler." 31b/1-2.

-Ü-

ücret (Ar.) Bir hizmet karşılığında verilen para veya mal, ücret. "İkisinüŋ ücretleri cemʿine ki on beşdür." 115a/9.

üç Üç. "Eger üç kimesnenüŋ her birinde bir miḳdār (7) māl olsa…" 75a/6-7.

üç buçuḳ Üç buçuk. "İki buçuġuŋ [101a] (1) daḫı miṣlin ve ḫumseynin āḫẕ idicek üç (2) buçuḳ olur…" 100b/9-101a/2.

üçer Üçer tane, adet. "İmdi on ikiden beşe üçer degmez, ikişer deger." 28a/6.

üç rubʿ (T. + Ar.) Dörtte üç. "İkinciden rubʿ ṭaleb idüp gendüde (9) olana żam<m> itse yedi ve üç rubʿ olur." 95b/8-9.

üç subʿ (T. + Ar.) Yedide üç. "…ḥiṣṣe-i (9) Bekr üç ve üç subʿ vāḳıʿ olur." 103a/8-9.

üç ṣümn (T. + Ar.) Sekizde üç. "…beş (2) ṣümn ki üç ṣümnüŋ miṣli ve ṣülṣānı olur." 69a/1-2.

üçünci Üçüncü, sıra sayma sayısı. "…üçünci ile evvelkide olan (2) cemʿ olıcaḳ yigirmi olsa…" 75b/1-2.

üslūb (Ar.) Yöntem, yol. "İmdi bu ẕikr (3) olan üslūbuŋ kāġıd ve ḳaleme iḥtiyācı (4) yoḳdur." 22a/2-4.

üst Üst, yukarı. "…ṭoḳsanın ʿaşerāt mertebesinde (4) olan ṣıfruŋ üstine ṣebt idüp, bāḳī ḳalan (5) ondan menḳūṣı naḳṣ idüp vech-i meşrūḥ üzre (6) ʿamel iderler." 14a/3-6.

-V-

vaḥdet (Ar.) Birlik, teklik. "Vaḳtā ki vaḥdete nesne ʿārıż olsa (8) aŋa vāḥid dirler." 6a/7-8.

vāḥid (Ar.) Tek, bir. "Zīrā ḥaḳīḳat-i ḳısmet maḳsūmun ʿaleyhüŋ emṣālinden maḳsūmda [25b] (1) olan kemmiyyetüŋ maʿrifetine vāḳıf olmaḳdur, (2) belki vāḥid tāmmüŋ naṣībin ṭaleb itmekdür." 25a/9-25b/2.

vāḳıʿ ol- (Ar. + T.) Meydana gelmek, (miktar, sayı vb.) düşmek. "Eger şaḫṣuŋ (4) ayda ṭoḳuz ve birinüŋ daḫı ayda altı (5) aḳça vaẓīfeleri olup bir ayda ikisine (6) ber-ā-ber ücret vāḳıʿ olıcaḳ her biri bir ayda (7) ḳaçar gün

ʿamel itmiş olur.” 115a/3-7.

vaḳıyye (Ar.) Okka, yaklaşık 1283 gramlık olan veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi. “Beş yüz on aḳçaya olsa (6) on beş vaḳıyye şekerüŋ bahāsı ne-miḳdār (7) olur…” 57b/5-7.

var- Varmak, ulaşmak. “Baʿd-ez-ān maḍrūbeynüŋ (2) her birinden ona varınca olan faẕlayı biri (3) birine ḍarb idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm iderler.” 21a/1-3.

vasaṭ (Ar.) Ortanca sayı. “…eger bunlardan (7) vasaṭ mechūl olsa ṭarafeyni biri birine (8) ḍarb idüp ḥāṣıluŋ ceẕrin āḫẕ idicek (9) vasaṭ vāḳıʿ olur. 58b/6-9.

vaṣf (Ar.) Özellik, nitelik. “Eger sā’ilüŋ vaṣfı (8) murabbaʿyyatla ise mechūl māl farż olına…” 73b/7-8.

vaż‘ it-/ol- (Ar. + T.) Çıkarmak /çıkarılmak, eksiltmek/eksilmek. “…dördünciyi daḫı (3) bir şey ve rubʿ şey ṭutup, ḫumsın vaż‘ idicek (4) bir şey’ ḳalur.” 84a/2-4.

vaẓīfe (Ar.) Ücret, iş ücreti. “Eger şaḫṣuŋ (4) ayda ṭoḳuz ve birinüŋ daḫı ayda altı (5) aḳça vaẓīfeleri olup bir ayda ikisine (6) ber-ā-ber ücret vāḳıʿ olıcaḳ her biri bir ayda (7) ḳaçar gün ʿamel itmiş olur…” 115a/3-7.

ve (Ar.) Matematikte toplama, yani artı ‘+’ işaretini ifade eder. Aynı zamanda toplama yoluyla sayının küsuratını da belirtir. “Çünki yediyi (8) beşe nisbet (9) itmekden ḥāṣıl miṣl ve ḫumseyndür.” 100b/7-9.

vech (Ar.) Yol, tarz, yöntem. “…ikinci mertebenüŋ (2) ṣuver-i nüh-gānesine bu vech-ile taʿbīr itdiler.” 9a/1-2.

vefḳ (Ar.) Ortak bölen. “Baʿd-ez-ān südsle ṣümnüŋ (2) maḫreclerinüŋ vefḳi ki nıṣfdur.” 44a/1-2.

vezn (Ar.) Ağırlık. “…vezn-i ḫātemi ki sekizdür.” 114b/6.

-Y-

yāḳūt (Ar.) Kırmızı, pembe, mavi, yeşil, erguvan gibi renklerde olabilen değerli bir taş, yakut. “Bu taḳdīrce yāḳūtuŋ bahāsı iki şey’den (4) yigirmi eksük olmaḳ lāzım gelür…” 80a/3-4.

yalī (Ar.) Ardışık, kendinden sonra gelen sayı. “…eger ona varınca olan aʿdāduŋ (3) her birini yalīsinde olan ʿadede ḍarb idüp (4) cemʿ eyle…” 117b/2-4.

yedi Yedi. “Heft ṣümn ne-miḳdār rubʿ olduġı murād [47a] (1) olsa muḥavvelüŋ kesri ṣūreti ki yedidür.” 46b/9-47a/1.

yedi buçuḳ Yedi buçuk. “İmdi lāzım geldi-ki evvelkide (7) yedi buçuḳ ola.” 76a/6-7.

yedi ṣümn (T. + Ar.) Sekizde yedi. “Ḫāric-i ḳısmet daḫı (9) yedi ṣümn ve

bir şümni on bir pāre idicek…” 47a/8-9.

yemīn (Ar.) Sağ, sağ taraf. “. Baʿdehū yemīninde olan (9) ʿadedi, yine muḳābelesinde menḳūṣun minhden [13a] (1) naḳṣ iderler.” 12b/8-13a/1.

yesār (Ar.) Sol, sol taraf. “Bes sekizi (9) daḫı yedinüŋ yesārine şebt itdükden-ṣoŋra…” 24a/8-9.

yetiş- Ulaşmak, ermek, aynı seviyeye gelmek. “…bu cümlenüŋ daḫı nıṣfın ve dört daḫı (4) üzerine ziyāde itdükde yigirmiye yetişse (5) māl-ı mechūl ne-miḳdārdur…” 92a/3-5.

yetişdür- Ulaştırmak, eriştirmek, aynı seviyeye getirmek. “Bes ʿamel bu mertebeye yetişdükden-ṣoŋra (4) māl-ı mechūlüŋ taḫḳīḳi böyle olur ki māl-ı (5) mechūlüŋ şülşle ḫumsın, rubʿla südsine (6) ḍarb olına.” 82b/3-6.

yetmiş Yetmiş. “Meşelā, yedinüŋ ʿaḳdi yine yedidür (5) ve yetmişüŋ daḫı yedidür.” 7a/4-5.

yevm (Ar.) Gün. “yaʿnī ey<y>ām-ı şehre ḳısmet idicek ḫāric-i ḳısmet elli üç yevm ve şülş yevm ʿamel itmiş olur.” 59b/9.

yıl Yıl, sene. “…ḥāṣılını yıluŋ ayları ʿadedine ḍarb (8) eyle…” 44b/7-8.

yigirmi Yirmi. “Eyyām-ı (7) şehre, yaʿnī otuza ḍarb idüp (8) ḥāṣılı ki dört yüzdür; ceẕrin āḫẕ idicek (9) yigirmi olur.” 59b/6-9.

yir Yer, işlemin sonucunun yazıldığı kısım. “Zīrā ʿādet bunuŋ (5) üzerinedür ki kaʿb, māl yirinde ve māl, şeyʾ yirinde (6) ve şeyʾ, ʿaded yirinde ola.” 67b/4-6.

yirlü yirine Ait olduğu yere, uygun olan biçimde. “Bes sekizi daḫı ʿādet üzre yirlü yirine (5) şebt itdükden-ṣoŋra fevḳde olan sekizi (6) taḥtda olan yüz yigirmi sekize ḍarb idüp (7) ḥāṣılın biŋ otuz yediden ṭarḥ idicek (8) on üç bāḳī ḳalur.” 34b/4-7

yüz Yüz. “Eger iki bāḳī ḳalursa (9) maḥfūẓuŋ āḥādınuŋ her birin on ve üç [22a] (1) beşüŋ her birin yüz ṭutarlar.” 21b/8-22a/1.

-Z-

żamm it- (Ar. + T.) Eklemek, ilave etme, katmak. “Baʿd-ez-ān ikisinüŋ (7) daḫı āḥādların biri birine ḍarb idüp (8) maḥfūẓa żamm iderler.” 18b/6-8.

żamm ol-/olın- (Ar. + T.) Eklenmek, ilave edilmek, katılmak. “Eger ġayr-ı mükerrer olsa birinüŋ āḥādı (5) birine żamm olınup mecmūʿuŋ her birin daḫı (6) on ṭutup ḥıfẓ iderler…” 17b/4-6.

zāviye (Ar.) Açı, köşe. “…ol iki ʿaded ki zāviyeleri biri birine (3) muḳābildür.” 56b/2-3.

zāyid (<Ar. zā’id) Fazla, artık (krş. zāyide). “İki yüz (5) elli eflūri zāyid ḫaṭā vāḳıʿ oldı.” 88a/4-5.

zāyide (<Ar. zā’ide, müen. zā’id) Fazla,

artık (krş. zāyid). “…on iki farż idicek üçüncide (2) on altı ve ikincide on sekiz ve evvelkide (3) on ṭoḳuz olmaḳ lāzım gelür ki farż olandan (4) bunuŋ daḫı yedi zāyide ḫaṭāsı var.” 26b/1-4.

zevc (Ar.) Çift sayı. “Müşterā zevc olsa ebedā maḫrecden birin (7) naḳṣ iderler ki atuŋ bahāsı olur.” (108b/6-7).

Zeyd (Ar.) Problemlerde geçen kişi adı, özel isim. “Zeyd fevt (4) olup elli aḳça ve ṣāḥib-i nıṣfa ve ṣāḥib-i ṣülṣe (5) terk itse…” 101a/3-5.

żı‘f (Ar.) İki katı, iki misli. “…eger maḍrūb üç olsa (3) maḍrūbun fīhüŋ żı‘fın üzerine ziyāde (4) iderler…” 16b/2-4.

ẕihn-i müstaḳīm (Fa.) Faal akıl, doğru akıl. İnsanın zihnini düşünme ve bilme yönünden işlevsel hâle getiren ve somut bir şeyi güç olarak, somut olmayan ama yeryüzünde eylem faaliyetinde bulunan şeyleri akılla ispatlanabilir olarak ona kazandıran şey. “Hemān def‘aten vāḥideten ṭab‘-ı selīm (5) ve ẕihn-i müstaḳīm ile istiḫrāc olınur.” 22a/4-5.

ziyāde (Ar.) Fazla, artık. “Eger maḳsūmun ‘aleyhden (9) ziyāde ise yine ẕikr olan gibi ‘amel iderler.” 26a/8-9.

ziyāde gel- (Ar. + T.) Fazla olmak, fazla kaçmak, fazla kalmak. “…‘aşerāt-ı ulūf ḫānesinde (6) olan ‘alāmetüŋ fevḳine ve muḥāẕīsinde (7) taḥtına ṣebt idüp biri birine ḍarb (8) itdükde ḳırḳ altıdan ziyāde gelmeye.” 33b/5-8.

ziyāde it- (Ar. + T.) Arttırmak, eklemek, çoğaltmak. “Meṣelā, ṭoḳuz yüz (3) otuz altıya yüz yigirmi yedi (4) daḫı ziyāde idicek biŋ altmış üç olur…” 11b/2-4.

ziyāde ol- (Ar. + T.) **1.** Fazla olmak. “Fe-emmā (6) ḳısmet-i evvelde bāḳī vāḳı‘ olursa şundan (7) ḫālī degüldür ki ol bāḳī yā bir veyā birden (8) ziyāde ola.” 39b/5-8. **2.** Eklenmek. “…māl-ı mechūlüŋ beş miṣli ḳadar daḫı (3) ziyāde olıcaḳ cümle biŋ beş yüz otuz aḳça (4) olsa…” 77b/2-4.

ziyādelıġ (Ar. + T.) Fazlalık, artıklık. “…bundan daḫı murād bir kesrüŋ (4) bir kesrden ne-miḳdār ziyādelıġı var idügin ma‘lūm (5) itmekdür.” 48a/3-5.

ziyān (it-) (Ar. + T.) Zarar (etmek). “…beş mennin ikiye (7) ṣatduḳda bir aḳça ziyān idicek ol (8) ziyān neden olduġı maṭlūb olınsa…” 111b/6-8.

V. BÖLÜM – DİZİN

V.1. Dizin Hazırlanırken Uygulanan Yöntem

1. Dizin TÜRKSÖZDİZ programı kullanılarak hazırlanmıştır.

2. Dizin alfabetik olarak hazırlanmıştır.

3. Madde başı sözcüklerin anlamsal karşılığı verilirken iki nokta ‘:’ kullanılmamış, sadece söz konusu sözcük koyu fontla gösterilmiştir. Eğer madde başı sözcüğün birden fazla anlamı varsa bunlar numaralandırılmış ve bu numaralandırmalar için koyu font kullanılmıştır.

4. Madde başı olan her sözcük aldığı eklere göre sınıflandırıldıktan sonra sonunda köşeli ayraç [ ] içerisinde, eşittir = işaretiyle metindeki kullanım sıklığı belirtilmiştir. Birden fazla anlamı olan sözcüklerde ise ayrı olarak kullanım sıklığı verildikten sonra en sonda toplam kullanım sıklığı koyu fontla verilmiştir.

5. Yabancı kökenli sözcüklerin alındığı dilin kısaltması ayraç ( ) içerisinde verilmiştir. Farklı dillerden alınan sözcüklerden oluşan birleşik yapıların kökeni ayraç ( ) içerisinde artı ‘+’ işaretiyle gösterilmiştir. Sözcük, kökeninden farklı olarak başka dilden bir ek almış ise bu ek artı ‘+’ işaretiyle gösterilmiştir.

6. Madde başı olan sözcüklerin metinde geçtiği yerler varak ve satır numaralarıyla verilmiştir.

7. Madde başı olan sözcükler aldığı eklere göre kategorize edilmiştir. Eğer isim çekim ve yapım ekleri ‘+’ işaretiyle, fiil çekim ve yapım ekleri de ‘-’ işaretiyle gösterilmiştir.

8. Arapça müennes olan sözcüklerin kökeni ayraç ( ) içerisinde müen. ‘müennes’ kısaltması verildikten sonra sözcüğün müzekker olan biçimi eklenmiştir. Metinde bir sözcüğün hem müzekker hem müennes şekli mevcutsa sözcüğün anlamı verildikten sonra ayraç ( ) içerisinde krş. ‘karşılaştırınız’ kısaltması verilmiştir.

9. Madde başı sözcük çokluk eki almışsa ayraç içerisinde (çoğ.) ‘çoğulu’ kısaltması verilmiştir.

10. Madde başı sözcüklerde belirtme durumu eki (accusative) ve III. tekil şahıs iyelik ekinin karışmaması için eklerin yanına ayraç içerisinde belirtme durumu ise ‘bel.’, iyelik eki ise ‘iy.’ kısaltması eklenmiştir.

11. Madde başı olan sözcük tenvin eki almışsa ayraç içerisinde (tenv.) tenvin kısaltması yazılmıştır.

12. Madde başı olan sözcüklerin anlamı metinde kullanıldığı bağlamdan hareketle verilmiştir.

13. Metinde farklı yazılış şekilleri bulunan sözcükler ayrı madde başı olarak alınmış, bunlara ayraç ( ) içerisinde krş. 'karşılaştırınız' kısaltması eklenmiştir.

14. İşlem içerisinde yer alan sözcükler de dizine eklenmiş ve bunların satır numarası verildikten sonra ayraç ( ) içerisinde iş. 'işlem' kısaltmasıyla gösterilmiştir.

15. Metinde geçen Arapça cümlelerden oluşan kısımlar, ayetler dizine eklenmemiştir.

16. Aynı sayfa ve satır içerisinde aynı şekilde geçen sözcüklerde varak ve satır numaraları verildikten sonra yanlarına ayraç içerisinde kaç kez geçtiği yazılmıştır. Örneğin; bahā 79b/6 (2 kez).

17. Madde başı olan sözcüklerle ilişkili olan diğer sözcük grubu ve tamlamalar da anlamıyla birlikte söz konusu maddenin kullanım sıklığı verilmeden önce kalın fontla yazılarak belirtilmiştir. Örneğin; madde başı olan ḍarb sözcüğünün altında ḥāṣıl-ı ḍarb tamlamasının not düşülmesi gibi.

V.2. DİZİN

-A- (a, ā, ʿa, ʿā)

ad ad

a. 25b/9, 33a/5

[=2]

aʿdād (<Ar. çoğ. ʿaded) sayılar

a. 39a/5

a. (aʿẓam-ı a.) 27a/2

a. (ṣuver-i a.) 6b/9

a. (erbaʿa-ı a.-ı mütenāsibe) 4b/1, 55b/2, 55b/3, 59b/9, 64b/1, 98a/5

a. (şelāşete-i a.-ı mütenāsibe) 58a/9

a.-ı mechūle 60a/3

a.-ı mütenāsibe 56b/8

a.-ı ṣaḥīḥa 37b/3

a.+ a 22b/3, 5a/8

a.+ a (nıṣf-ı ʿaded-i a.) 116b/9

a.+ dan 60a/6

a.+ de (a.-ı mürekkebe) 7a/8

a.+ den (a.-ı müfrede) 26a/1, 26b/3, 27a/1, 27a/5

a.+ ı (bel.) 16a/5, 22b/2, 30a/8

a.+ nuŋ (a.-ı ṣaḥīḥa) 83a/5

a.+ nüŋ (a.-ı mechūle) 72b/1, 4b/3

a.+ uŋ 113b/7, 116a/1, 116a/9, 117a/8, 117b/2, 117b/7, 10b/1, 32b/2, 32b/7, 4a/4, 56a/9, 5b/6, 7a/3, 7b/7, 9b/6

a.+ ye (erbaʿa-ı a.-ı mütenāsibe) 115b/7

aʿdād-ı mechūle "bilinmeyen sayılar"

aʿdād-ı müfrede "basit sayılar"

aʿdād-ı mürekkebe "birleşik sayılar"

aʿdād-ı mütenāsibe "orantılı sayılar"

aʿdād-ı ṣaḥīḥa "tam sayılar"

erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe "dört orantılı sayılar"

nıṣf-ı ʿaded-i aʿdād "sayıların sayısının yarısı"

ṣuver-i aʿdād "sayıların görünüşü/görüntüsü"

şelāşete-i aʿdād-ı mütenāsibe "üç orantılı sayılar"

[=44]

ʿaded (Ar.) 1. sayı, tane

ʿa. 10b/3, 113a/6, 114a/4, 116b/2, 11a/8, 13a/5, 13a/7, 13b/2, 13b/6, 13b/9, 25a/1, 26a/2, 27a/5, 29b/2, 29b/7, 29b/9, 30b/2, 31a/2,

31a/4, 33b/4, 33b/9, 34a/7, 34b/3, 35a/3, 35a/6, 4b/6, 56b/2, 74a/1, 74a/2, 83a/6

ʿa. (baʿż-ı ʿa.) 30b/8, 30b/9

ʿa. (evvel-i ʿa.) 4b/7, 4b/8

ʿa.+ a (nıṣf-ı a.-i aʿdād) 116b/9

ʿa.+ ı (bel.) (ʿa.-i aḳall) 12a/7

ʿa.-i aʿẓam 68a/5

ʿa.+ a (nıṣf-ı ʿa.-i cüẕūr) 71a/5

ʿa.+ dan (nıṣf-ı ʿa.-i cüẕūr) 71a/7

ʿa.+ i (bel.) (ʿa.-i āḫir) 116b/8

ʿa.-i āḫir 116b/7

ʿa.-i āṣamm 38a/2

ʿa.+den (ʿa.-i ekṣer) 12a/8

ʿa. (nıṣf-ı ʿa.-i eşyā) 71b/3, 71b/9

ʿa.+ dan (murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿa.-i eşyā) 71a/2, 71b/1

ʿa. (murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿa.-i eşyā) 71b/7

ʿa.+ i (bel.) (ʿa.-i evvel) 116b/6

ʿa.+ le (ʿa.-i evvel) 116b/8

ʿa.-i evvel 31b/3, 32a/5

ʿa.-i menḳūṣ 14a/7

ʿa.+ e (ʿa.-i ṯāliṯ) 15b/3

ʿa.-i ṯāliṯ 25a/2

ʿa.-i ṯānī 32a/7

ʿa.+ den (ʿa.-i ṯānī) 31b/5

ʿa.+ den 106b/1, 13a/3, 4b/8, 5a/3, 5a/5, 5b/5, 6a/1

ʿa.+ dendür 4b/7

ʿa.+ dür 113a/3, 55b/4, 72b/8

ʿa.+ e 117b/3, 15b/1, 26b/3, 36a/8, 39a/9, 39b/9, 40a/9, 5b/2, 6a/8, 6b/7

ʿa.+ i (iy.) 106a/1, 15b/2, 17a/7

ʿa.+ i (bel.) 10b/2, 12b/9, 13b/5, 15a/9, 19a/9, 19b/1, 25a/1, 31a/8, 33a/3, 33a/8, 5a/6, 5b/1

ʿa.+ in 21b/7

ʿa.+ inden 106a/9

ʿa.+ ine 44b/7

ʿa.+ ini 115a/8

ʿa.+ inüŋ 59a/6

ʿa. olmasa 13a/1

ʿa.+ üŋ 13b/9, 33a/7, 33b/3, 38a/3, 39a/7, 40b/8

ʿaded-i āḫir “son sayı”

ʿaded-i aḳall “en küçük sayı”

ʿaded-i ekṣer “en büyük sayı”

ʿaded-i evvel “birinci sayı”

ʿaded-i āṣamm “irrasyonel sayı”

ʿaded-i aʿẓam “büyük sayı”

ʿaded-i menḳūṣ “çıkan sayı”

ʿaded-i ṯāliṯ “üçüncü sayı”

ʿaded-i ṯānī “ikinci sayı”

evvel-i ʿaded “birinci/ilk sayı”

murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā “x’in yarısının karesi”

nıṣf-ı ʿaded-i aʿdād “sayıların sayısının yarısı”

nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūr “köklü sayıların yarısı”

[=105]

2. sabit terim

ʿa. 65a/4, 65b/4, 65b/5, 67b/6, 68b/8, 69a/5, 69b/6, 70a/2, 70b/9, 71a/9, 78b/2

ʿa.+ e 69b/7, 70a/1, 70a/5, 74a/4, 79a/7

ʿa. ola 65b/1, 65b/2, 65b/3, 69b/5

ʿa. ṭutıcaḳ 68b/1

[=21]

[=126]

ʿadedeyn (<Ar. ʿaded + eyn) iki sayı

ʿa.+ i (bel.) 12b/2, 17b/6

ʿa.+ üŋ 15b/1

[=3]

ʿādet (Ar.) usul, yöntem

ʿā. 34b/4, 67b/4, 68b/1

[=3]

ʿadīl (Ar.) eşit, denk

ʿa. 65a/9, 65b/1, 65b/2, 65b/3, 65b/4, 65b/5, 69a/7, 69b/5

[=8]

aġaç(c) ağaç

a.+ uŋ 100a/1, 100a/3, 100a/5, 100b/3

[=4]

āḥād (<Ar. çoğ. eḥād) birler

ā. 14a/7, 35a/4, 7b/8

ā. (mertebe-i ā.) 9b/2

ā.+ a 16a/4

ā.+ dan 16a/5, 21b/2, 28a/4, 33b/4, 35a/3

ā.+ dan (mertebe-i ā.) 34a/7

ā.+ ı (iy.) 17b/4, 18b/3, 22b/9, 23a/3, 28b/5

ā.+ ı (bel.) 16a/4, 28a/7

ā.+ ın 18a/3

ā. + ın (mertebe-i ā.) 10b/8

ā.+ ına 23a/1, 8a/3 (2 kez)

ā.+ ında 23b/6

ā.+ ında (mertebe-i ā.) 11a/4

ā.+ ını 19a/1, 19a/6, 19b/2, 23b/7

ā.+ ınuŋ 11a/5, 17a/9, 19a/4, 21b/9

ā.+ ların 17b/9, 18a/7, 18b/7

ā.+ larında 10b/6

ā.+ larını 19b/6

mertebe-i āḥād “birler basamağı”

[=38]

āḫar (Ar.) başka, diğer

ā. 102b/2, 46a/9, 5b/2

ā.+ a 66a/5, 66b/2

[=5]

āḫir (Ar.) son, sonuncu

ā. 57b/1, 57b/7

ā. (ʿaded-i ā.) 116b/8

ā.+ e (maḍrūb-ı ā.) 15b/5

ā.+ i (bel.) (ʿaded-i ā.) 116b/9

ā.+ ine 116a/4, 73b/5

ā.+ inüŋ 116a/5

ā.+ üŋ 116a/5

ʿaded-i āḫir “son sayı”

maḍrūb-ı āḫir “son çarpılan”

[=9]

aḫīr (Ar.) son, sonuncu

a. (maḳsūmun ʿaleyh-i a.) 40b/6

a.+ den (maḳsūmun ʿaleyh-i a.) 40a/8

maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr “son bölen”

[=2]

aḥsen (Ar.) en güzel

a. (be-ṭarīḳ-i a.) 3b/1

be-ṭarīḳ-i aḥsen “en güzel yöntemle”

[=1]

āḫz (Ar.) alma, kabul etme

ā. iderler 12a/2, 36b/6, 37a/8, 71b/8

ā. idicek 101a/1, 101b/1, 59b/8, 74a/6, 58b/8, 99b/8

ā. idüp 14a/2, 14a/9, 26b/3, 49b/2

ā. itmekdür 45a/3

ā. itseler 26b/7

ā. olıcaḳ 106b/1

ā. olına 63b/7

ā. olınsa 99b/1

[=19]

aḳall (Ar.) 1. küçük

a. 113a/6

a.+ ı (iy.) 39a/7

a.+ ı (bel.) (ʿaded-i a.) 12a/7

a.+ ın 60b/9, 61a/6, 62b/5, 63a/1, 83a/7, 89b/2

a.+ ına 83a/8

ʿaded-i aḳall “küçük sayı”

[=10]

2. en küçük

a. (ḳısm-ı a.) 82a/9, 82b/1, 83a/4, 83a/9, 89b/9

a.-ı ḫāric-i ḳısmet 82a/1

a.+ ı (iy.) 81b/9

a.+ ın 48a/7, 81b/2, 81b/5

a.+ ında 83a/5

aḳall-ı ḫāric-i ḳısmet "bölümün en küçüğü"

ḳısm-ı aḳall "en küçük kısım/parça"

[=11]

3. daha küçük

a. 83a/6

a. olsa 13a/2

a. olup 13b/8

[=3]

[=24]

akçe Osmanlı döneminde kullanılan ve altın ya da gümüşten yapılan bir sikke; para birimi; akçe

a. 101a/4, 101b/7, 102a/8, 102a/9, 103b/1, 103b/2, 103b/4 (2 kez), 103b/6, 103b/7, 103b/9, 105a/1, 105a/5, 105b/6, 106a/5, 107a/9, 107b/2, 107b/4, 110b/7, 110b/9, 111b/4, 111b/7, 112b/3 (2 kez), 112b/4, 112b/6, 114a/1, 115a/5, 45b/1, 46a/5, 59a/5, 71b/5, 75a/8, 76a/3, 77b/3, 79b/1, 81b/4, 81b/6, 82a/1, 83a/3, 84b/8, 86a/4, 86a/9, 92b/9, 94a/1

a.+ dan 101a/5

a.+ dur 57b/9, 84a/9

a.+ ları 102a/2

a.+ ların 101b/6

a.+ m 93a/9, 93b/2

a.+ nuŋ 111a/7

a. olur 78a/9, 78b/5

a.+ sı 115b/3, 115b/5

a.+ sın 107b/3, 92b/3, 92b/6

a.+ sınuŋ 102a/1

a.+ ya 103b/2, 103b/4, 105b/2, 105b/3, 105b/4, 111b/2, 111b/3, 57b/5, 59a/7, 59b/5, 59b/9, 68a/4, 68a/9, 76b/8, 76b/9, 77b/9, 79a/5, 81b/8, 86a/3

a.+ yı 112b/5, 83b/2, 85a/1, 89a/9

[=85]

ʿaḳd (Ar.) sayı değeri

ʿa.+ i (iy.) 11b/9, 14b/8, 15a/2, 15a/3, 23a/5, 37a/6, 7a/4, 7b/3, 7b/6

ʿa.+ in 10b/9, 11a/6, 12a/2, 21b/5, 23b/9, 24a/5, 24b/7, 29a/6, 29a/7, 29a/8, 37a/8

ʿa.+ inden 14b/9, 15a/3

ʿa.+ ine 15a/6, 18b/4, 19b/3, 20a/2, 37b/2

ʿa.+ ini 15a/7, 19a/2, 19b/1, 19b/9, 37a/7, 37b/2

ʿa.+ leri 15a/4, 17a/3, 24b/5

ʿa.+ lerin 29a/3

ʿa.+ üŋ 11a/9

[=38]

ʿaks (Ar.) ters, zıt

ʿa.+ i (iy.) 107b/6, 30b/5

ʿa.+ idür 25b/3, 46a/1

[=4]

aḳṭāb (<Ar. çoğ. ḳuṭb) ermişler, büyükler

a. (ve'l-a.) 74b/8

[=1]

al- 1. almak, satın almak

a.- a 76a/2

a.- duġı 106a/9

a.- maġ-çün 108a/7

a.- salar 114b/4

a.- up (metāʿ a.) 102b/2, 92b/2

metāʿ al- "sermaye almak"

[=6]

2. almak, çıkarmak (işlem), alıp çıkarmak

a.- ıcaḳ 108a/3

a.- up 107b/8, 108a/1, 13a/3, 27b/3, 96a/8

[=6]

3. almak, sayı değerini almak kabul etmek

a.- up 21b/5

[=1]

4. pay etmek, pay almak

a.- up 112a/3

[=1]

[=14]

aʿlā (Ar.) en yüksek

a. 112a/6

a.+ sın 112a/3

a.+ sınuŋ 111b/2

[=3]

ʿalāmet (Ar.) işaret

ʿa. iderler 33b/1

ʿa.+ üŋ 33b/6, 34a/9, 35a/5

[=4]

ʿAlā'u'd-dīn (Ar.) eseri tercüme eden kişi, özel isim

ʿA. 4a/2

[=1]

ʿalā-vechi't-tafṣīl (Ar.) inceden inceye

ʿa.- 64b/7

[=1]

ʿale'l-icmāl (Ar) topluca, toplu olarak

ʿa. 64b/9

[=1]

ʿale'l-infirād (Ar.) birer birer, teker teker

ʿa. 106b/8, 114b/7, 116a/2, 22b/3, 43b/1

[=5]

ʿālem (Ar) Dünya

ʿā. (mebdeʾ-i ʿā.) 5b/8

ʿā.+ de 87b/3

ʿā.+ den 5b/9

ʿā.+ üŋ 5b/8

mebdeʾ-i ʿālem "Dünyanın başlangıcı"

[=4]

alın- alınmak, satın alınmak

a.- ınsa (dāne a.) 105a/4

dāne alınmak "tane satın alınmak"

[=1]

ʿAlī (Ar.) Ali, özel isim

ʿA.+ nüŋ (ḥażret-i ʿA.) 44b/2

[=1]

Allāhu aʿlem (Ar.) Allah en iyisini bilir

A. 37b/5, 64b/1

[=2]

Allāhu aʿlem biʾṣ-ṣavāb (Ar.) doğruyu en iyi Allah bilir

a. 10a/5, 117b/9, 55a/5, 72a/7

[=4]

alma elma

a. 105b/2, 105b/8, 90a/5, 90b/1

a.+ maları 90a/9

a.+ nuŋ 107a/1

[=6]

altı altı

a. 101b/6, 102a/9 (2 kez), 104b/4, 106b/6, 10a/9, 114b/2, 115a/4, 115b/5, 40b/3, 51a/8, 51b/4, 54a/8, 55a/2, 56a/1, 65a/6, 65b/6, 67a/3, 71b/4, 72a/5, 78b/4, 80a/7, 80a/9, 80b/2, 84a/5, 91a/8, 96a/6, 97a/4

a.+ dan 48b/5, 99b/7

a.+ dur 14b/9, 33b/9, 48b/2, 49b/5

a.+ sın 97b/6

a.+ ya 113a/4, 114b/7, 115b/2, 117b/6, 31b/8, 32a/6, 32b/5, 40b/4, 42a/2, 63b/9

a.+ yı 20a/1, 20a/6, 33b/9, 40b/4, 96b/9

[=50]

altı buçuḳ(ġ) altı buçuk

a.+ ı (bel.) 116b/1

[=1]

altı yüz altı yüz

a. 87b/5, 87b/9, 88a/4

[=3]

altı yüz ḳırḳ altı yüz kırk

a. 89a/7

[=1]

altı yüz ḳırḳ bir altı yüz kırk bir

a. 88a/9

[=1]

altı yüz seksen bir altı yüz seksen bir

a. 35b/6

[=1]

altmış altmış

a. 111b/1, 43a/6, 43b/2, 45a/9, 45b/8, 46a/2, 63a/6, 64a/1, 68a/4, 82b/1 (3 kez)

a.+ a 113a/9, 113b/5, 64a/7

a.+ dur 109a/7, 113a/8, 45a/6, 45b/5

a.+ ı (bel.) 113a/8

a.+ uŋ 112a/5

[=21]

altmış bir altmış bir

a.+ den 109b/5, 109b/8

[=2]

altmış dört altmış dört

a. 69a/5, 70b/1

[=2]

altmış üç altmış üç

a.+ dür 44a/7

a.+ le 44a/7

[=2]

altun altın

a. 114b/2, 114b/5

a.+ dan 114a/9

[=3]

aʿmāl (<Ar. çoğ. ʿamel) işlemler

a.+ den 72b/5, 72b/6, 73a/2

a.+ le 72a/3

[=4]

ʿamel (Ar.) 1. işlem

ʿa. 106b/7, 11b/7, 12a/3, 12a/5, 15a/2, 16a/1, 53b/7, 60a/4, 78a/2, 81a/5, 81a/6, 82b/3

ʿa.+ de 12a/4

ʿa.+ e 27a/7, 78b/4, 79a/9

ʿa. itdükden 21b/6

ʿa.+ i (iy.) 109a/4, 98a/9

ʿa. ideler 35a/6

ʿa. iderler 11b/1, 13b/6, 14a/6, 26a/9, 42b/6

ʿa. idicek 47a/7, 47b/4, 53a/3, 59a/6, 88a/7, 98b/6

ʿa. idüp 52b/6, 53a/7, 99a/5

ʿa.+ inde 51b/9

ʿa.+ le 81b/9

ʿa. olsa 96b/7

ʿa.+ üŋ 11b/5, 14b/7, 24b/3, 94b/7

[=41]

2. iş

ʿa. itmiş olur 115a/7, 59b/9

ʿa. idüp 59b/5

[=3]

[=44]

āmīn (Ar.) âmin, ‘Allah kabul etsin’ anlamında bir söz

ā. 118a/6

[=1]

ammā (Ar.) ama, fakat, ancak

a. 109a/2, 112a/2, 114a/4, 11a/4, 14a/6, 15a/3, 16a/3, 20b/6, 21b/2, 24b/3, 26a/6, 30a/6, 31a/7, 32b/4, 35b/7, 38a/6, 38b/8, 3b/5, 41a/9, 42a/8, 43a/8, 44b/2, 4b/6, 51a/8, 58a/9, 58b/9, 5a/7, 5b/3, 60b/1, 64b/1, 64b/8, 6a/4, 6a/6, 71a/9, 75a/7, 85b/3, 86b/1, 8a/2, 8b/7, 95b/7, 96b/6, 9b/9

[=42]

2. sözcüğe vurgu katmak amacıyla kullanılan bağlaç

a. 30b/6, 65a/8, 65b/2, 79b/4

[=4]

[=46]

ān (Ar.) an, kısacık zaman

ā.-ı vāḥidde 44b/4

ān-ı vāḥid “kısa bir süre”

[=1]

anuŋ-çün (T. + Fa.) bundan dolayı, bu yüzden onun için

a. 2b/9, 81b/4, 96b/8

[=3]

anuŋ-çün-ki (T. + Fa.) bundan dolayı, bu yüzden, onun için, -dığı için, -dığında

a. 25b/3, 30a/3, 37a/3, 45b/3, 5a/6, 83a/5

[=6]

aŋa ona

a. 102a/3, 10a/4, 11a/1, 11a/7, 13a/6, 13a/7, 20a/3, 25a/6, 26b/1, 30b/3, 31a/5, 32b/7, 32b/9, 33a/4, 46b/6, 4b/4, 65a/1, 68b/6, 6a/8, 6a/9, 6b/5, 6b/6, 86b/2, 99a/4, 9a/7

[=25]

ʿArabī (<Ar. ʿArab + ī) Arapça

ʿA. 3a/1

[=1]

ʿārıż (Ar.) kendisini gösteren, belirten

ʿā. olıcaḳ 6a/8

ʿā. olsa 6a/7

ʿā. olur 30a/5

[=3]

ʿārif (Ar.) bilgi sahibi, bilgili

ʿā.+ e 58a/8

[=1]

arşun (Fa.) Arşın; 68,579 santimetreye eşit olan bir uzunluk ölçüsü.

a.+ ı (iy.) 100a/1

[=1]

artuḳ fazla

a. 90a/7

a.+ dur 37a/4

[=2]

āṣamm (Ar.) irrasyonel sayı (krş. āṣammiye)

ā. 30b/4, 31a/2, 35b/8, 37b/1, 38a/2

ā. (ʿaded-i ā.) 38a/2

ā. (ceẕr-i ā.) 36b/2

ā.+ ı (bel.) (ceẕr-i ā.) 36a/8

ā. olıcak (ceẕr-i ā.) 36a/5

ā. olmaḳ 31a/5

ā. olup 54b/4

ʿaded-i āṣamm "irrasyonel sayı"

ceẕr-i āṣamm "irrasyonel kök"

[=11]

āṣammiye (<Ar. müen. āṣamm) irrasyonel sayı (krş. āṣamm)

ā. 38a/8

[=1]

āsān (Fa.) kolay

ā.+ dur 26b/8, 72a/7

[=2]

aṣl (Ar.) 1. kök, karekök

a.-ı māl-ı mechūl 83a/2

a.+ da 85a/6

aṣl-ı māl-ı mechūl "bilinmeyen malın kökü"

[=2]

2. kural, temel, ana

a. māl 107b/5, 63a/5, 92b/9, 93a/5

a.-ı evvel 10b/1

a.-ı ṯānī 12a/6

a.-ı ṯāliṯ 15a/8

a.-ı rābiʿ 24b/9

a.-ı ḫāmis 29b/1

a.-ı sādis 33a/1

a.+ da (a. māl) 35b/7

a.+ dur 10a/9

a.+ ı (iy.) 38a/3 (2 kez), 5b/6

a.+ uŋ (a. māl) 37a/6

aṣl-ı evvel "birinci kural"

aṣl-ı ṯānī "ikinci kural"

aṣl-ı ṯāliṯ "üçüncü kural"

aṣl-ı rābiʿ "dördüncü kural"

aṣl-ı ḫāmis "beşinci kural"

aṣl-ı sādis "altıncı kural"

aṣl māl "anapara"

[=16]

3. sebep, neden

a.+ ı (iy.) 90a/8

[=1]

[=19]

ʿaşerāt (<Ar. çoğ. ʿaşer) onlar

ʿa. 14a/3, 14b/2, 7b/9, 8b/5

ʿa. (mertebe-i ʿa.) 9b/2

ʿa.-ı maḍrūbeyn 17b/2, 18a/9

ʿa.-ı ulūf 14a/8, 33b/5, 8a/8, 9b/4

ʿa.+ dan 28a/4

ʿa.+ ı (iy.) 18b/4, 19b/1, 19b/3, 23b/8

ʿa.+ ın 11a/1

ʿa.+ ında 11a/5, 23a/7, 23b/5, 24a/2

ʿa.+ ınuŋ 11a/6, 19a/2, 23b/9

ʿa.+ ınuŋ (mertebe-i ʿa.)10b/9

ʿa. olmasa (mertebe-i ʿa.) 11a/2

ʿaşerāt-ı ulūf "on binler"

ʿaşerāt-ı maḍrūbeyn "çarpılanın onlar basamağı"

mertebe-i ʿaşerāt "onlar basamağı"

[=26]

ʿaşere (Ar.) on

ʿa. (nıṣf-ı ʿa.) 117a/3

ʿa.+ nüŋ 117b/4

ʿa.+ ye 117a/9

ʿa.+ yi (nıṣf-ı ʿa.) 117a/5

nıṣf-ı ʿaşere "onun yarısı"

[=4]

ʿaşerete-esdās (Ar.) altıda on

ʿa. 47b/2

[=1]

ʿāşir (Ar.) onuncu, sıra sayma sayısı

ʿā. (faṣl-ı ʿā.) 51b/7

ʿā. (mes'ele-i ʿā.) 105b/2, 115b/8, 84b/9, 97b/2

faṣl-ı ʿāşir "onuncu kısım"

mes'ele-i ʿāşir "onuncu problem"

[=5]

at at

a. 108a/6

a.+ uŋ 108a/9, 108b/3 (2 kez), 108b/7

[=5]

ʿaṭā (Ar.) bağış, bağışlama

ʿa. 73a/2, 73a/3, 73a/5

ʿa.+ dur 73a/4

ʿa. ider 72b/7

ʿa. itse 110b/7

ʿa.+ sı 73b/5

ʿa.+ sınuŋ 107b/6

[=8]

ay ay, otuz günlük zaman dilimi

a.+ da 103b/2, 103b/7, 115a/4 (2 kez), 115a/5, 115a/6, 115b/3, 115b/5, 59a/4, 59a/7, 59b/9 (3 kez)

a.+ ları 44b/7

a.+ uŋ 115a/8, 44b/6

[=16]

aʿynü mine'ş-şems ve ebyenu mine'l-ems (Ar.) olduğu güneşten daha parlak ve dünden daha açık

a. 2b/5

[=1]

az küçük

a. olsa 25b/8

[=1]

aʿẓam (Ar.) büyük (krş. ʿuẓmā)

a. (ʿaded-i a.) 68a/5

a.-ı aʿdād 27a/2

a.+ ında 67b/8, 68b/5

a. (bür-aʿẓam) 26a/2

ʿaded-i aʿẓam "büyük sayı"

bür-aʿẓam "çok büyük"

[=5]

ʿaẓīm (Ar.) büyük

ʿa. 27a/5

ʿa. olan 31b/8

[=2]

ʿazm (Ar.) hareket etme, yola çıkma

ʿa. itdükleri 102b/5

[=1]

-B-

bāb (Ar.) bölüm, kısım

b. 10a/9, 37b/7

b.-ı evvel 10a/8

b.-ı ṣānī 37b/6

b.+ dur 10a/8

bāb-ı evvel "birinci bölüm"

bāb-ı ṣānī "ikinci bölüm"

[=5]

baʿde (Ar.) -den sonra

b.+ 'l-ʿamel 102a/6, 103a/7, 104b/3, 105a/9, 106b/4, 90b/5, 91a/8, 91b/8, 92a/8, 93a/4, 93b/7, 96b/2, 98a/1

b.+ 'l-basṭ 52b/4

b.+ 'l-cebr 80b/2

b.+ 'l-cemʿ 19b/4

b.+ 'l-ḳısmet 63a/3, 64a/9

b.+ 'l-ḳısmetü'ṣ-ṣülṣ mine'l-müfredāt 86a/3

b.+ 'l-muḳābele 67a/3, 67b/2, 74a/3, 76a/4, 80b/3

b.+ 'r-redd 68a/8, 77b/8, 79a/6

b.+ 't-tecnīs 12a/9, 54b/8, 69a/4, 76b/6, 77a/6, 78b/1, 82b/9, 84a/7, 91a/6 (iş.), 91b/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.), 97b/8 (iş.)

b.+'l-vefḳ 92a/6, 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.)

[=45]

baʿdehū (<Ar. baʿde + hū) ondan sonra

b. 12b/8, 17a/5, 20a/6, 20b/4, 21a/7, 21b/6, 22b/9, 54a/7, 61b/3

[=9]

baʿd-ez-ān (Ar. + Fa.) ondan sonra

b. 109b/4, 10b/9, 12a/1, 17b/9, 18a/7, 18b/6, 19b/5, 21a/1, 23b/4, 27a/4, 29a/8, 32a/5, 34a/3, 44a/1, 61a/2, 62b/7, 64a/5, 73b/4, 78a/1, 78b/3, 79a/9, 82a/1, 89a/3

[=23]

bāġ (Fa.) bahçe

b.+ a 90a/3

b.+ dan 90a/3

[=2]

bāġ-bān (Fa.) bahçıvan

b. 90a/4

[=1]

bahā (Fa.) değer, kıymet

b.+ ları 105a/5, 105b/9, 106b/7, 79b/8

b.+ sı olur 108b/7, 109a/4

b.+ sı 107a/1, 108b/3, 109a/8, 111b/4, 57b/6, 79b/4, 79b/6 (2 kez), 80a/3, 80a/7, 80b/5, 80b/9, 81a/2, 87b/5, 87b/7, 88a/3 (2 kez), 88a/6, 88b/2, 89a/5, 89a/6

b.+ sına 106a/2, 108a/9, 108b/3, 87b/9

b.+ sından 106a/6

b.+ sını 80a/1, 88b/3

b.+ sınuŋ 79b/5, 79b/6, 79b/7

[=37]

baḳır bakır

b. 114b/2, 114b/5

b.+ dan 114a/9

[=3]

bāḳī (Ar.) hesaplama yapıldıktan sonra kalan sayı, geri kalan sayı, artan sayı

b. 12a/9, 29a/4, 29a/6, 39b/6, 39b/7, 39b/8, 40a/3 (2 kez), 40a/4, 40a/5

b. (el-b.) 89b/7 (iş.) (2 kez), 94b/6 (iş.)

b.-yi evvel 61a/1, 62b/6, 90b/3 (iş.), 91b/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 97b/8 (iş.)

b.-yi ṣānī 61a/7, 63a/2, 90b/4 (iş.), 91b/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/5 (iş.), 97b/9 (iş.)

b. (mes'ele-i ṣāliṣü'l-b. mine'l-müfredāt) 77a/1

b. ḳalana 36a/7, 97b/5

b. ḳalanını 99b/3

b. ḳalanın 13a/4, 13a/8

b. ḳalanı 116b/5, 15a/7, 48a/8, 63b/9, 92b/4, 92b/7, 97b/4

b. ḳalanuŋ 15a/1, 16b/9

b. ḳalan 109b/9, 110a/8, 117b/5, 14a/4, 14b/3, 28b/8, 35a/9, 48b/5, 58b/5, 71a/4, 97a/8

b. ḳalmasa 12b/6, 39a/9, 91b/4

b. ḳalmayacaḳ 40a/8

b. ḳalmaz 40b/6

b. ḳalsa 35b/8, 81b/3, 89b/3, 92b/9

b. ḳalup 113a/5

b. ḳalursa 21b/8, 40a/6

b. ḳalur 106a/4, 106a/7, 108b/9, 109a/1, 109b/5, 12b/7, 14b/6, 17a/8, 21a/6, 27a/4, 27a/9, 28b/1, 28b/7, 34a/3, 34b/8, 39b/5, 40b/5, 49b/8, 50a/4, 62b/6, 63a/2, 70b/3, 71a/8, 95b/1

b.+ nüŋ 37b/1

b.+ sin 109a/9, 13b/3

b.+ sine 61a/1, 61a/7

b.+ sinüŋ 98b/2

b.+ ye 26a/8, 49b/3

bāḳī-yi evvel “ilk kalan”

bāḳī-yi ṯānī “ikinci kalan”

bāḳī ḳal- “işlemden sonra sayı kalmak, artan sayı kalmak”

bāḳī ḳalan “kalan, geri kalan”

bāḳī ḳalma- “işlemden sonra sayı kalmamak, artan sayı kalmamak”

mes’ele-i ṯāliṯü’l-bāḳī mine’l-müfredāt “yalın terimlerden kalanının üçüncü problemi”

[=97]

baŋa bana

b. 105b/5, 108a/8, 108b/2, 111b/5, 90b/9, 91a/2, 91a/4, 93a/9, 93b/2, 94a/5, 94a/7, 94a/9

[=12]

basīṭ (Ar.) kesir, kesirli sayılar

b.-i müfred 38b/1

b.-i mükerrer 38b/2

basīṭ-i müfred “basit kesirli sayılar”

basīṭ-i mükerrer “tekrarlı kesirli sayılar”

[=2]

basṭ (Ar.) tam sayıyı bileşik kesre çevirme

b. 45b/3, 52a/1

b.+ ı (iy.) 45a/1

b. idüp 54a/6

b.+ uŋ 45b/4, 46a/1

[=6]

başḳa başḳa değişik biçimlerde

b. 114b/9

[=1]

baʿż (Ar.) bazı, birkaç

b. 2a/9, 63a/8

b.-ı ʿaded 30b/8, 30b/9

b.-ı merātibde 9a/3

b.+ ı (iy.) 72b/7

b.+ ına 2b/8, 2b/9

baʿż-ı ʿaded "birkaç sayı, bazı sayılar"

[=8]

bāzār (Fa.) çarşı, pazar

b.+ a 108a/7

[=1]

be-ġāyet (Fa. + Ar.) son derece

b. 64b/4, 87a/1

[=2]

Bekr (Ar.) Bekir, problemlerde geçen kişi adı, özel isim

B. 102b/3, 103a/9, 108b/1

B.+ de 108a/6, 109a/1

B.+ e 102b/3, 108a/7

B.+ üŋ 102b/9

[=8]

bel (Ar.) ancak, bilakis, aksine

b. 74b/6

[=1]

belā (Ar.) bela, felaket

b.+ dan 118a/6

[=1]

belki (Ar. + Fa.) belki

b. 25b/2

[=1]

ben ben

b.+ de 108a/8, 108b/2, 94a/5, 94a/7

b.+ üm 93a/9, 93b/2

b.+ ümki 90b/9, 91a/2, 91a/4, 94a/9

[=10]

ber-ā-ber (Fa.) eşit, aynı değerde, birlikte

b. 110b/6, 111a/3, 112b/6, 115a/6, 26a/3, 26a/4

[=6]

ber-ā-berce (Fa. + T.) eşit şekilde

b. 90a/9

[=1]

ber-kemāl (Fa. + Ar.) mükemmel

b. 87a/1

[=1]

ber-tevālī (Fa. + Ar.) ardışık üzerine

b. 115b/9, 8a/4

[=2]

bes (<Fa. pes) öyleyse, buna göre, bu durumda, o hâlde, sonra, ardından

b. 101a/7, 105a/9, 108a/1, 108b/7, 109a/8, 10b/5, 110b/5, 111a/3, 113a/7, 114b/3, 116b/8, 11b/6, 13a/6, 17a/8, 19a/4, 21a/6, 23a/3, 23a/9, 23b/7, 24a/4, 24a/8, 27a/8, 27b/9, 28a/3, 28b/1, 31b/8, 32b/1, 33b/9, 34a/6, 34b/4, 35a/2, 35a/7, 36a/5, 36b/8, 39a/7, 3a/5, 40b/6, 42b/4, 42b/8, 43b/8, 46b/7, 4b/5, 52b/8, 56a/9, 57a/4, 58b/4, 62b/1, 63a/3, 64a/9, 64b/7,

65b/5, 66a/3, 68a/8, 69a/4, 69b/7, 70b/1, 72a/1, 73a/1, 74a/5, 76a/4, 76b/7, 80a/6, 80b/1, 81b/4, 81b/8, 82b/3, 83a/8, 84b/1, 86a/5, 96a/6, 97a/2, 99a/9, 9a/8

[=73]

beş beş

b. 100a/8, 101b/6, 102a/8 (2 kez), 103b/2, 106a/4, 107b/2, 108a/2, 110b/5, 110b/9, 111a/6, 111a/8, 111b/6, 112a/2, 113b/1, 114a/1, 114a/6, 114b/1, 116a/7, 16b/5, 21a/6, 23a/8, 30a/5, 38a/9, 39a/2, 39b/9, 41b/4, 45b/1, 49b/8, 50a/4, 50a/5, 51a/7, 54b/1, 58a/4, 66a/6, 67a/5, 67b/1, 68b/9, 69a/1, 69b/3 (2 kez), 76a/1, 76a/3, 76b/2, 76b/5, 77b/2, 77b/6 (2 kez), 77b/7 (2 kez), 80b/3, 90a/1, 91b/2, 91b/3, 92b/6, 95a/7, 95b/3

b.+ den 116a/6, 116a/8

b.+ dür 17a/7, 23a/2, 66a/9, 70a/8

b.+ e 100b/2, 100b/8, 106a/8, 112b/9, 113a/4, 114b/7, 20a/6, 23b/6, 26b/9, 27a/2, 27a/8, 27b/6, 28a/2, 28a/5, 28a/6, 28a/8, 28b/2, 28b/3, 28b/5, 28b/8, 29b/5, 29b/8, 30a/1, 30a/4, 30a/6, 42a/3, 42a/7, 43b/3, 45b/5, 52a/9, 53a/6, 71a/6, 77b/1, 77b/5

b.+ i (bel.) 113b/2, 113b/4, 23a/9, 30a/3, 49b/8, 53b/5, 54b/2

b.+ üŋ 100b/4, 20b/9, 22a/1, 23b/3, 24a/4, 30a/7

[=110]

beşer beşer (tane)

b. 112b/6

b. degmez 28b/4

b.+ e 104b/9

[=3]

beş mişli (T. + Ar. + T.) beş katı

b. 76b/2, 77b/2

[=2]

beş şümn (T. + Ar.) sekizde beş

b. 68b/9, 69a/2

[=2]

beş yüz on beş yüz on

b. 57b/5, 57b/9

[=2]

beş yüz yetmiş altı beş yüz yetmiş altı

b.+ ya 77a/7

[=1]

be-ṭarīḳ (Fa. + Ar.) yöntemle

b.-i aḥsen 3b/1

be-ṭarīḳ-i aḥsen "en güzel yöntemle"

[=1]

beyān (Ar.) açıklama, bildirme

b.+ ında 37a/5

b.+ ındadur 107a/5, 10a/7, 10a/9, 10b/1, 12a/6, 15a/9, 24b/9, 29b/1, 37b/7, 37b/9, 39a/5, 41a/4, 45a/2, 46a/7, 48a/3, 48b/8, 49a/9, 4a/5, 50a/8, 51b/8, 53b/4, 54a/4, 55a/8, 55b/2, 60a/3, 64b/3, 75a/1, 75a/4, 86b/7, 98a/6

b.+ e (b. itmege) 9b/8

b. olmaḳ (‘ilm-i b.) 64b/8

‘ilm-i beyān “ifade ilmi/bilgisi”

[=33]

bi-‘aynihī (Ar.) aynı şekilde

b. 16a/9

[=1]

bi’l-icmāle (Ar.) özetle, kısaca

b. 73a/4

[=1]

bī-hemāl (Fa.) eşsiz, benzersiz

b. olur 87a/9

[=1]

bī-hem-tā (Fa.) benzersiz, eşsiz

b.+ ya (la‘l-i b.) 87a/7

[=1]

bī-ḳīl u ḳāl (Fa. + Ar. + Fa. + Ar.) gereksiz söz söylemeden

b. 87a/7

[=1]

bil- bilmek

b.- di 87b/3

b.- dükden 10a/3

b.- gil 10b/2, 12a/7, 15a/9, 25a/1, 29b/2, 2a/6, 30a/8, 33a/3, 37b/9, 39a/5, 41a/5, 45a/2, 4a/5, 54a/4, 55b/3, 60a/3, 64b/3, 72a/9, 94b/8

b.- mek 31a/3, 59a/9

[=23]

bilā-teşbīh (Ar.) benzetmeksizin

b. 5b/7

[=1]

bildür- açıklamak, içermek, bildirmek

b.- ür 33a/2, 4b/5

[=2]

bile 1. de, da bağlacı; bile

b. 102a/2, 17b/9, 19b/6, 54a/5, 61b/1, 67a/2, 67b/1, 8b/3

[=8]

2. birlikte

b. 42b/2

[=1]

[=9]

bilece birlikte

b. 98b/1

[=1]

bilin- bilinmek

b.- mek 11b/8

[=1]

bī-menzile (Fa. + Ar.) noktası noktasına, tam ve derecesiz

b.+ sinde olan 3b/8

[=1]

bī-miṣāl (Fa. + Ar.) eşi benzeri olmayan

b. 86b/9

[=1]

bī-miṣl (Fa. + Ar.) benzersiz

b. 5a/5

[=1]

biŋ bin

b. 17a/2, 17a/9, 35a/7, 87a/4, 87a/6, 87b/6, 87b/8, 88a/1, 9a/4

[=9]

biŋ altı yüz bin altı yüz

b.+ dür 59b/9

[=1]

biŋ altı yüz on bin altı yüz on

b. 20a/7

[=1]

biŋ altmış üç bin altmış üç

b. 11b/4

[=1]

biŋ beş yüz otuz bin beş yüz otuz

b. 77b/3

b.+ a 77b/7

[=2]

biŋ beş yüz seksen bin beş yüz seksen

b. 20a/5

[=1]

biŋ iki yüz altmış bin iki yüz altmış

b. 19a/5

[=1]

biŋ iki yüz ṭoḳsan beş bin iki yüz doksan

b. 19a/8

[=1]

biŋ otuz yedi bin otuz yedi

b.+ den 34b/2, 34b/7

[=2]

biŋ sekiz yüz bin sekiz yüz

b. 20b/3

[=1]

bir 1. belgisiz zamir

b.+ i (iy.) 104b/8, 16a/4 (2 kez), 19a/4, 4a/7, 57a/9, 58b/4, 58b/7, 58b/9, 61a/9 (2 kez), 65a/4, 65a/5 (2 kez), 65b/8, 65b/9 (3 kez), 79b/3 (3 kez), 79b/4, 87a/2 (3 kez)

b.+ i (bel.) 111a/3, 115a/6, 116a/4, 116b/3, 17a/4, 17b/7, 18a/1, 18a/8, 18b/7, 19a/7, 19b/6, 21a/2, 21a/9, 24b/6, 29a/4, 31b/4, 32b/9, 33b/7, 34a/1, 39a/6, 3a/3, 40b/8, 42b/9, 43b/1, 49b/2, 49b/7, 56a/5, 50a/4, 50b/5, 50b/7, 50b/9, 56a/7, 56b/2, 81b/6, 82a/6, 83b/6, 84b/1

b.+ i-çün 9a/9

b.+ in 108b/6, 109a/9, 110a/8, 113a/1, 116b/5, 13a/3, 14a/2, 14a/9, 15b/1, 16b/6, 16b/9, 17a/1, 17a/7, 17a/9, 17b/5, 17b/8, 18a/6, 18b/5, 19b/5, 20a/4, 20a/9, 20b/4, 21a/6, 21b/8, 21b/9, 22a/1, 56b/3, 60a/7, 89b/1

b.+ inde 108b/4, 110b/5 (2 kez), 49b/2, 50b/1, 63a/5, 66a/2, 75a/6, 75b/2, 7a/9, 8b/2, 91a/5, 93b/3, 94b/1

b.+ inden 105a/4, 105b/6, 116b/3, 21a/2, 49b/7, 50a/4, 74b/1

b.+ ine 103a/4, 112b/6, 113b/8, 16a/2 (2 kez), 16a/6, 17a/4, 17b/5, 17b/7, 18a/1, 18a/4, 18a/8, 18b/3, 18b/7, 19a/1, 19a/7, 19b/6, 21a/3, 21a/9, 24b/6, 26a/5, 27b/4, 29a/4, 30a/9, 30b/1 (2 kez), 31b/4, 33a/9 (2 kez), 33b/7, 34a/1, 38a/1 (2 kez), 38b/1 (2 kez), 38b/2, 38b/3, 38b/5, 40b/8, 42b/9, 43a/1, 43a/3, 43a/6, 43b/1, 44a/3, 44a/5, 44a/9, 4a/6 (2 kez), 50b/5, 50b/7, 50b/9, 56a/7, 56b/2, 56b/3, 56b/9, 58b/7, 62a/4, 81b/1 (2 kez), 81b/6, 82a/6, 83b/6, 84b/2, 90b/1

b.+ ini 117a/8, 117b/3, 117b/7, 16a/6, 81b/1 (2 kez)

b.+ inüŋ 103a/3, 104b/8, 104b/9, 106b/6, 112b/9, 115a/4, 116a/2, 15b/2, 15b/3, 17b/4, 18a/3, 18b/3, 18b/4, 19a/1, 22b/1, 22b/2, 22b/4, 42b/9, 43a/3, 43a/5, 43a/9, 44a/2, 44a/5, 44a/8, 48a/6, 48b/9, 79b/8, 7b/4, 87a/3

b.+ isi 111a/8, 8b/1

b.+ isinüŋ 32b/7

b.+ i-y-le 39a/6

[=217]

2. belgisiz sıfat

b. 100a/1, 102b/1, 104a/4, 104b/8, 105a/2, 105b/1, 105b/4, 107a/7, 107a/8, 108a/5, 108a/6, 109b/1, 110a/4, 110b/4, 111a/9 (2 kez), 112b/1, 113a/9, 113b/3, 114b/1, 114b/3, 10b/2, 10b/3, 10b/5 (2 kez), 11b/5, 11b/6, 12a/7, 12a/8, 12b/3 (3 kez), 15a/9, 15b/1, 22a/9, 22b/7, 25a/1 (2 kez), 27a/5, 29b/2, 29b/7, 30b/2, 31a/1, 33a/7, 33b/1, 33b/4, 35a/3, 35b/8, 3a/5, 44b/3, 45a/3 (2 kez), 46a/8, 46a/9, 48a/3, 48a/4, 4b/2, 57a/1, 57a/9, 59a/4 (2 kez), 59b/9, 70a/6, 73a/4, 73a/6, 73b/6, 73b/8, 75a/6, 76b/3, 77a/4, 77b/4, 77b/5, 78a/7, 79a/1, 80a/1, 80a/2, 82a/2, 82a/8, 85a/6, 85b/7, 86b/9, 89b/3, 8a/1, 8a/4, 90a/3 (2 kez), 92b/1, 92b/2 (2 kez), 93a/7 (2 kez), 9a/5, 9a/6

[=93]

3. bir, sayma sayısı

b. 103b/1, 103b/4, 103b/6, 103b/7, 105b/2, 106a/7, 108a/6, 109a/3, 109a/7, 111a/5, 111b/2, 111b/3, 111b/7, 112b/3, 113a/6, 113b/5, 115a/5, 115a/6, 12b/6, 13a/5,

13b/7, 16a/8, 16a/9, 22b/1, 23a/4, 27a/9, 28b/1, 28b/7, 28b/8, 34a/5, 34a/7, 35a/1, 36a/6, 36b/4, 37a/1, 39b/7, 39b/8, 40a/5 (2 kez), 41a/8, 49a/7 (2 kez), 51a/1, 51a/8, 52b/3, 55a/5, 57a/3, 57a/4, 57b/5, 59a/4, 59b/9, 67a/6 (2 kez), 67b/1 (2 kez), 67b/3 (2 kez), 67b/7 (2 kez), 68a/8 (2 kez), 68b/2 (2 kez), 69a/1, 69a/5, 69b/2, 69b/7, 69b/9, 6b/7, 70a/4, 70b/4, 70b/8, 71b/5, 72a/9, 73b/9, 76a/5, 76b/5, 76b/7, 76b/9, 77a/7, 77b/8, 77b/9, 78b/1, 79a/3, 79a/6, 80b/6, 81b/4 (2 kez), 81b/5, 81b/6, 81b/7, 81b/8, 82b/9, 83b/7, 83b/8, 83b/9, 84a/1, 84a/2, 84a/3, 84a/4, 84b/4, 85b/5, 8a/5, 90a/5, 95a/3, 95a/6

b.+ den 115b/9, 28a/2, 39a/7, 39b/7, 40a/2, 40a/3, 49b/4, 67b/9, 68b/5

b.+ dür 11b/9, 12a/5, 23a/5, 35a/6, 48b/4

b.+ e 112a/4 (2 kez), 112a/7, 112a/8, 23b/2, 24a/7, 27b/1, 30a/2, 48b/5, 51a/4, 52b/7, 52b/8, 68a/1, 68b/5, 6b/8

b.+ i (iy.) 56b/1

b.+ i (bel.) 28b/8, 35a/7, 48b/4

b. olıcaḳ 104a/6

b. olmaḳ 81b/+

b.+ üŋ 104a/9, 106a/8

[=143]

[=453]

birer birer (tane)

b. 105a/4, 113a/5, 113b/8, 9b/3

b.+ dür 50b/9

[=5]

birḳaç birkaç

b. 50a/8, 51b/8

[=2]

bi’ṣ-ṣaḥb (Ar.) dostlar için

b. 74b/8

[=1]

bir ṣülṣ (T. + Ar.) üçte bir

b. 117b/1

[=1]

bir ṣümn (T. + Ar.) sekizde bir

b.+ i (bel.) 47a/9

[=1]

Bişr (Ar.) Beşir, problemlerde geçen kişi adı, özel isim

B. 101b/6, 102a/7, 93a/8

B. (der-B.) 93b/5 (iş.), 93b/6 (iş.)

B.+ de 93b/9

B.+ e 101b/8, 93a/7, 93b/1

B.+ üŋ 101b/9, 93b/9

[=11]

biz biz

b.+ e 104a/5, 105a/3, 95a/2

[=3]

böyle böyle

b. olduġı 95b/2

b. olıcaḳ 93b/9, 95b/3

b. olur 82b/2, 82b/4

[=5]

böylece böylece, bu şekilde

b. 112b/4

b. olmaḳ 98a/2

[=2]

bu 1. işaret zamiri

b. 112a/1, 113a/2, 17b/2, 25b/3, 26b/8, 36b/3, 38b/9, 39a/1, 39a/2, 50a/8, 51b/8, 52b/4, 53b/4, 54b/8, 55a/3, 70a/1, 74a/3, 75a/2, 76a/4, 76b/6, 77a/6, 77b/8, 78b/1, 79a/3, 79a/6, 80b/1, 82a/9, 82b/2, 84a/7, 86a/3, 86b/7, 95b/1, 95b/2, 96a/1, 97a/6

b.+ dur 100b/6, 101a/7, 102a/5, 103a/5, 103b/8, 104b/2, 105a/8, 106b/3, 106b/8, 108a/5, 108b/9, 109a/2, 109a/8, 109b/4, 109b/7, 110a/2, 110b/3, 11b/2, 14b/7, 22b/8, 23b/4, 24b/2, 27b/8, 29a/1, 32a/5, 32a/7, 34a/6, 35a/2, 35b/2, 38b/8, 39a/3, 56a/2, 58a/4, 59b/9, 62b/7, 63a/3, 64a/5, 64a/9, 6a/1, 6b/1, 70b/4, 71a/7, 72a/1, 77a/1, 7b/6, 83b/1, 88b/8, 89a/3, 89b/4, 90b/2, 91b/5, 92a/5, 93a/1, 93b/4, 94b/2, 97a/6, 97b/7, 99a/6, 99b/5, 9a/8, 9b/5

b.+ nda 114b/4, 37a/2, 63b/1, 68a/5, 69b/5

b.+ ndan 102b/8, 46a/7, 48a/3, 49a/6, 70b/2

b.+ nı 110b/1, 20b/5, 28b/6, 36b/8, 51b/9, 70a/9

b.+ nı-daḫı 71b/9

b.+ nlar 72a/6, 89a/8

b.+ nlara 39a/3, 87b/1

b.+ nlardan 58b/4, 58b/6, 59b/9, 96b/1

b.+ nlardur 37b/3, 7a/1

b.+ nlaruŋ 38b/5, 42b/8, 43a/9, 49a/5, 4a/7, 56a/5, 57a/9, 87b/3, 90a/5

b.+ nuŋ 108a/1, 108a/3, 18a/6, 19a/4, 21a/6, 29a/2, 30b/5, 36a/1, 37a/5, 55a/1, 60a/5, 62b/4, 67b/4, 68a/9, 70b/1, 80a/4, 80a/8, 86a/5, 87b/8, 88a/1, 92b/6

b.+ nuŋ-ıla 72b/1

b.+ ŋa 22a/6, 30b/8, 32b/2, 45b/3, 51a/1, 51b/6, 58a/7, 77b/6, 82a/5, 98a/8

b. olıcaḳ 89a/6

b. olmaḳ 100a/7

b. olur 100a/9

[=167]

2. işaret sıfatı

b. 100a/9, 104a/8, 105a/4, 105b/5, 105b/8, 106a/8, 107a/6,

109a/4, 109b/2, 110b/6, 110b/8, 114b/3, 115b/6, 118a/6, 10a/1, 10a/2, 10a/7, 10a/9, 11b/1, 11b/6, 12a/4, 14b/7, 16a/1, 16a/7, 20b/1, 22a/2, 24b/3, 26b/4, 28a/9, 2b/6, 2b/7, 30a/8, 30b/4, 30b/5, 32b/1, 32b/6, 33a/4, 33b/3, 35b/6, 35b/9, 36a/6, 37b/7, 3a/1, 3a/5, 3b/3, 3b/5, 3b/7, 3b/9, 40a/2, 42b/1, 43b/2, 44b/3, 44b/4, 45a/6, 45a/8, 45b/3, 45b/5, 49b/8, 4b/2, 4b/6, 51b/5, 55a/8, 56a/9, 56b/8, 58a/9, 59a/9, 5a/8, 60a/4, 63a/5, 64b/4, 64b/5, 64b/7 (2 kez), 64b/9, 65a/3, 65a/5, 65b/5, 65b/7, 67a/8, 68a/2, 72a/2, 72a/5, 72a/9, 73a/1, 73b/1, 73b/8, 74b/4, 75a/4, 7a/3, 7a/8, 7a/9, 7b/3, 7b/6, 81a/9, 81b/8, 82a/7, 82b/3, 82b/8, 8b/7, 92a/3, 94b/7, 95a/8, 95b/5, 96a/6, 96a/9, 97a/3, 98a/6, 98a/9, 9a/2, 9a/3, 9b/8

[=111]

[=278]

buġday buğday

b. 111b/1, 111b/5

[=2]

bul- bulmak, elde etmek

b.- sa (ittiṣāl b.) 87b/2

b.- up 31b/1, 48b/9

ittiṣāl bul- “birleşmek, birlikte olmak, bir arada sonuç elde etmek”

[=3]

bulın- bulunmak, mevcut olmak, yer almak

b.- ına 113a/7

b.- ınmasa 11a/8

b.- maḳ (kesr b.) 32b/9

b.- masa (kesr b.) 31a/5

b.- maya (kesr b.) 30b/3

b.- sa 14a/2, 14a/9, 31a/5

b.- sa (öte b.) 13b/7

b.- ur (kesr b.) 32b/4

[=10]

buluş- buluşmak

b.- up 102b/3

[=1]

bu taḳdīrce (T. + Ar. + T.) buna göre

b. 111a/4, 114b/4, 15a/5, 17a/8, 27b/2, 2b/3, 40b/8, 4b/5, 67a/2, 67b/2, 76a/2, 80a/3, 80b/5, 81b/4, 82a/8, 84b/4, 88b/4,

[=17]

bür- (<Fa. pür-) çok fazla

b.-aʿẓam 26a/2

bür-aʿẓam “çok büyük”

[=1]

büyūʿ (<Ar. çoğ. beyʿ) satışlar

b. 57a/6

[=1]

-C-

cānib (Ar.) taraf, yön

c.-i yemīninden 10b/6, 33a/9

c.-i yesārden 28a/1

c.-i yesārinde 13a/2, 14a/6

c.-i yesārinden 12b/4

c.-i yesārüŋ 14a/1

c.-i yesār 11a/7

cānib-i yemīn "sağ taraf"

cānib-i yesār "sol taraf"

[=8]

cārī (Ar.) geçerli

c.+ dür 56b/9

[=1]

cāyiz (<Ar. cā'iz) uygun

c.+ dür 17b/9, 6a/5

[=2]

cebr (Ar.) cebir, pozitif ve negatif sayılar ile bu sayıların yerini tutan harfler yardımıyla denklem kuran bir matematik kolu

c. 33a/5, 4b/2, 64b/3, 66a/1, 66a/5, 72a/4, 75a/3

c. (ʿilm-i c.) 72a/9

c. (ʿilm-i cebr vü muḳābele) 64b/4

c.+ üŋ 65b/8

ʿilm-i cebr "cebir ilmi/bilimi"

ʿilm-i cebr vü muḳābele "cebir ve mukabele bilimi, denklem çözümlemesi bilimi,"

[=10]

cemʿ (Ar.) toplama, matematikte dört işlemden biri

c. 73b/2

c. (ḥāṣıl-ı c.) 12b/1, 49a/1

c.-i evvel 61b/2, 91a/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 94b/3 (iş.)

c.-i ṯānī 61b/5, 91a/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 94b/4 (iş.)

c.+ den 10b/2

c. eyle 117a/3, 117a/5, 117a/9, 117b/4, 117b/8

c. iderler 71b/9

c. idicek 24b/1, 45b/7, 49a/6, 86a/1

c. idüp 107b/8, 116a/8, 116b/9, 18a/4, 21b/7, 48a/7, 61b/1, 71b/8

c. itdükden 49a/1, 61b/5

c. itdükde 11a/1

c. itmege 10b/7

c. itmek 49a/4

c. itmelü olıcaḳ 116a/2

c.+ i (iy.) 10b/1, 11b/9, 48b/7, 95a/5

c.+ inden 95a/9

c.+ ine 103a/3, 115a/9, 116a/5, 117a/6, 97a/2

c. olduġı 16b/7

c. olıcaḳ 11a/7, 12b/1, 45a/7, 70b/7, 75a/8, 75a/9, 75b/2, 7b/5, 88b/6, 89a/1

c. olına 7b/4, 97a/1

c. olındı 3b/5

c. olsa 84a/5, 89a/8, 95a/7

c. olur 38b/6

c.+ üŋ (ḥāṣıl-ı c.) 10b/8, 12a/2, 12a/4

cemʿ-i evvel "birinci toplam"

cemʿ-i ṯānī "ikinci toplam"

ḥāṣıl-ı cemʿ "toplam sonuç"

[=67]

cemāʿat (Ar.) topluluk

c. 90a/3, 90a/6, 90b/1, 90b/6

c.+ uŋ 112b/5

[=5]

cemīʿ (Ar.) bütün, tüm, hepsi

c. 38a/1, 56b/6, 5b/6, 65b/6

c.+ si 64b/1, 72a/3

c.+ sine 65a/2

c.+ ü'l-ʿulūm 2b/1

cemīʿü'l-ʿulūm "bütün ilimler"

[=8]

cerīde (Ar.) defter, sayfa

a. larından (c.-i fuād) 74b/7

[=1]

cevāb (Ar.) cevap, yanıt

c. 85a/7

c.-ı taḳrībi 36a/3

c. virdi 44b/8

c. vireler 117b/9

c. virile 58a/8, 59b/9, 78a/2, 99a/5

c. virürler 17b/1

[=9]

ceẕr (Ar.) 1. karekök, kök

c. 33a/2, 33a/4, 33a/9, 33b/1, 36a/5, 37a/7, 37b/1

c.+ ı (c.-i āṣamm) 36a/8

c.-i āṣamm 36b/2

c.-i munṭaḳ 35b/7

c.+ e (nevʿ-i c.) 35b/6

c.+ i (iy.) 33a/7, 33b/3, 35b/5, 36b/1, 36b/4, 36b/9, 54a/3, 54a/8, 54b/1, 54b/2, 54b/7, 55a/1, 77a/8

c.+ in 36b/6, 54b/6, 58b/8, 59b/8, 74a/6

c.+ ine 35b/9, 54a/7

c.+ ini 36a/9, 54a/7, 71a/5, 71b/8

c.+ üŋ 37a/7

ceẕr-i āṣamm "irrasyonel sayının karekökü"

ceẕr-i munṭaḳ “rasyonel sayının karekökü”

nevʿ-i ceẕr “kök türü”

[=36]

2. bilinmeyen nicelik/sayı, x

c. 65a/5, 65b/1, 65b/3, 65b/5, 69a/8, 69b/3, 69b/9, 70a/2, 70a/4, 70a/6, 70b/4, 70b/6, 71a/1, 71a/7, 71a/9, 71b/3, 71b/4, 71b/6, 72b/4

c. (miḳdār-ı c.) 70a/3

c. (ṣūret-i c.) 69b/1

c.+ e 69b/3, 70b/9

c.+ i (iy.) 70b/2

c. ola 65a/9, 65b/4, 69a/8

c. olur (miḳdār-ı c.) 69b/1

c.+ üŋ 70a/7, 70b/4, 72a/1

miḳdār-ı ceẕr “bilinmeyen miktar/ oran”

ṣūret-i ceẕr “bilinmeyen niceliğin görünüşü”

[=31]

[=67]

cins (Ar.) tür

c. 104b/7, 105b/1, 111b/1, 73a/6, 73b/6, 79b/2

c.+ den ola 57a/3

c.+ den 105a/2

c.+ den (ebnā-yı c.) 2b/5

c.+ dendür 57a/4

c.+ e 73b/7

c.+ inden 54a/6

c.+ ine 57b/2, 57b/8

c.+ ine (ġayr-ı c.) 57b/1

c.+ inüŋ 104b/8

c.+ üŋ 105a/4, 105b/8, 73b/3

[=19]

cinseyn (<Ar. cins + eyn) iki tür

c.+ üŋ 106a/1

[=1]

cümle (Ar.) 1. toplam

c. 102a/1, 104a/8, 104b/9, 105a/9, 112b/5, 112b/7, 19a/8, 26b/4, 45a/8, 77b/3, 7a/9, 96b/4

c.+ de 67a/8

c.+ den 17b/7, 63b/8, 91b/3

c.+ nüŋ 16b/8, 45a/6, 7b/3, 92a/3

c.+ si 62a/3, 95a/1, 96a/3

c.+ sinde 13a/8, 94a/4

c.+ sinüŋ 29a/5

c.+ ye 110a/4, 6b/4

c.+ yi 109b/2, 116b/9, 66a/5, 66b/2

[=32]

2. bütün, hepsi

c. 90a/9

c.+ nüŋ 111b/4

[=2]

[=34]

cümleteyn (<Ar. cümle + eyn) iki toplam, karşılıklı toplam

c.+ de (c.-i müteḳābileyn) 66a/2, 66b/5, 66b/9

c.+ üŋ (c.-i müteḳābileyn) 67b/8, 68b/4

cümleteyn-i müteḳābileyn "birbirine karşılıklı toplamlar"

[=5]

cüz' (Ar.) parça, kesir parçası

c. 45a/9, 55a/5

c.+ den 45a/9

c.+ üŋ 41a/8

[=4]

cüz'ān (<Ar. cüz' + ān) iki kesir parçası (krş. cüz'eyn)

c. olmaḳ 94a/1

[=1]

cüz'eyn (<Ar. cüz' + eyn) iki kesir parçası (krş. cüz'ān)

c.+ dür 97a/8

c. olmak 96b/5

c. olur 55a/3

c.+ üŋ 41b/2, 41b/6

[=5]

cüẕūr (<Ar. çoğ. ceẕr) 1. karekökler, kökler

c.+ a (nıṣf-ı ʿaded-i c.) 71a/5

c. + dan (nıṣf-ı ʿaded-i c.) 71a/8

nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūr "köklü sayıların yarısı"

[=2]

2. bilinmeyen nicelikler

c.+ uŋ 70b/2

[=1]

[=3]

-Ç-

çek- çekmek, çizmek

ç.- erler 12b/7, 22b/1

ç.- üp 10b/6, 13a/4, 13a/6, 13b/1, 28b/2, 28b/8

[=8]

çıḳ- çıkmak, elde etmek

ç.- acaḳ 98a/8

ç.- an (ḳısmetden ç.) 90b/5, 91a/8, 91b/8, 92a/8, 93a/4, 96b/2, 98a/1, 99a/3

ç.- anına 90a/5

ç.- ar 112a/5

ç.- duḳdan 89b/9

ç.- duḳlarından 90a/7

ç.- up 112b/2, 90a/4

[=15]

çıḳar- çıkarmak, ortaya koymak

ç.- up 102b/4

[=1]

çoḳ(ġ) büyük

ç. olsa 25b/7

[=1]

çoġı büyük bölümü, çoğu

ç.+ ı (iy.) 98a/9

[=1]

çü (Fa.) -ınca, -dığında

ç. 87a/4, 87a/6

[=2]

çün (Fa.) -ınca, -dığında

ç. 87a/3

[=1]

çünki (Fa.) 1. çünkü, -duğu için, -den dolayı

ç. 111a/1, 113b/2, 12a/4, 15a/1, 28a/2, 33a/7, 54b/1, 59b/3, 66b/9, 67a/8,

[=10]

2. böylece, sonuç olarak, o hâlde, öyleyse

ç. 100b/7, 104b/3, 106b/3, 45b/4, 62b/4, 66a/9, 68a/5, 68b/9, 76a/1, 90b/5, 91a/8, 91b/8, 92a/8, 93a/4, 93b/7, 98a/1, 99b/6

[=17]

3. fakat, ancak

100b/1

[=1]

[=28]

-D- (d, ḍ, ḏ)

daḫı de, dahi, daha, böylelikle, ayrıca

d. 100a/9, 100b/5, 100b/6, 101a/1, 101b/1, 102a/4 (2 kez), 102b/3, 103a/5 (2 kez), 103b/8, 104a/8, 104b/1, 104b/2, 105a/7, 105a/8, 106b/5, 106b/7, 107a/6, 107a/9, 107b/4, 107b/8, 108a/1, 108a/3, 108b/1, 109a/2, 109b/2, 109b/7, 110a/2, 110a/8, 110b/1, 111a/7, 112b/8, 115a/4, 116b/3, 116b/5, 116b/8, 118a/7, 10a/1, 10b/4, 11a/9, 12a/2, 12a/5, 12b/2, 13b/7, 13b/8, 13b/9, 14b/6, 15a/2, 15a/4, 15b/5, 15b/8, 16a/1, 16a/3, 16a/8, 17b/2, 17b/5, 17b/9, 18b/7, 19a/2, 19a/4, 19a/6, 19b/2, 19b/4, 20a/2, 20a/4, 20b/5, 21a/6, 23a/9, 23b/9, 24a/5, 24a/9, 24b/4, 26b/8, 27a/6 (2 kez), 27a/7, 27b/1, 28b/3, 28b/7, 29a/1, 29a/2, 2b/4, 30a/2, 30b/4, 30b/6, 31b/1, 31b/2, 32a/1, 32a/3, 32a/5, 32a/7, 34b/4, 35a/3, 35b/2, 36a/4, 36a/9, 36b/8, 37a/8, 37b/2, 39a/3, 3a/5, 3b/8, 40a/6, 40b/7, 42a/7, 42b/4, 43a/5, 43b/2, 43b/7 (2 kez), 44a/5, 44a/8, 45a/7, 45b/3, 46a/8, 46a/9, 46b/1, 47a/8, 47b/9, 48a/3, 48a/5, 48a/6, 48b/8, 49a/7, 49a/9, 4a/2, 4a/7, 50a/3, 50a/5, 50b/7, 51b/6, 51b/8, 51b/9, 52b/1, 52b/4, 53a/4, 53b/2, 53b/4, 53b/9,

54b/2, 54b/8, 55a/1, 55a/3, 55a/9, 55b/5, 55b/7, 55b/9, 56a/8, 57a/5, 58a/7, 58b/1, 58b/3, 58b/6, 59a/5, 60b/3 (2 kez), 60b/5, 60b/8, 62b/4, 62b/5, 63a/3, 63a/6, 63a/8, 63b/1, 64a/8, 65a/2, 65a/5, 65a/6, 68a/3, 68a/7, 68a/9, 68b/7, 69a/3, 69b/5, 6a/1, 70a/1, 70a/3, 70a/9, 70b/2, 72a/2, 72a/6, 72b/3, 73a/4, 74a/3, 74b/2, 75b/8, 76a/1, 76a/2, 76a/4, 76a/9, 76b/6, 76b/8 (2 kez), 77a/6, 77b/1, 77b/6, 77b/8, 78b/1, 79a/3, 79a/6, 79b/6 (2 kez), 7a/5, 7a/7, 7b/2, 80a/5, 80a/7, 80a/8, 80b/1, 80b/9, 81a/2, 81b/1, 81b/2, 82a/5, 82b/2, 82b/8, 83b/8, 84a/1, 84a/2, 84a/7, 86a/3, 86b/7, 87a/6, 87a/8, 87b/8, 88a/1, 89a/3, 89a/8, 8a/6, 90a/1, 90b/6, 91a/1, 91a/2, 91a/3, 91a/4, 91a/9, 91b/3, 91b/9, 92a/3 (2 kez), 92a/9, 92b/3, 92b/6, 93a/5, 93a/9, 93b/1, 94a/6, 94a/7, 94a/8, 94a/9, 95a/2, 95b/4, 96a/1, 96a/7, 96b/1 (2 kez), 96b/4, 97a/6 (2 kez), 97b/4, 98a/2, 98a/7, 98a/8, 98a/9, 98b/3, 98b/8, 99a/6, 9a/3, 9a/8, 9b/5

[=271]

2. daha, matematikte artı ifadesi (+)

d. 108a/2, 109b/1, 110a/4 (2 kez), 113a/9, 113b/3, 117b/1, 11b/4, 15a/6, 61b/9, 62a/1 (2 kez), 62a/2 (2 kez), 66a/5, 66b/2, 69a/1, 72b/9, 74a/1, 77b/2, 78a/6, 78a/8, 79a/1, 7b/5, 91b/2, 92a/2, 97b/6

[=27]

[=298]

dāḫil (Ar.) içinde, bulunma, bir sayının diğer bir sayı/sayıları içermesi durumunda büyük paydalı sayının taşıdığı küçük paydalı sayı

d.+ dür 42b/4, 43b/6, 43b/8

d. olanlar 43b/8

[=4]

daḳāyıḳ (<Ar. çoğ. daḳīḳa) anlaşılması zor olan şeyler

d. 3a/3

[=1]

dāne (Fa.) tane, adet, sayı

d. 105b/5, 106b/6, 86b/9

d. alınsa 105a/4

d.+ lerinüŋ 105b/9

d. olıcaḳ 106b/5

d.+ si 106a/2, 106a/6

dāne alın- "(bir şeyden bir miktar) sayı, tane alınmak"

[=8]

ḍarb (Ar.) çarpma, dört işlemden biri

ḍ. 15a/9, 25b/4, 4a/8, 51b/8, 51b/9, 5a/6, 72b/5, 73a/2

ḍ. (ḥāṣıl-ı ḍ.) 16a/8, 16b/1, 23a/3, 24b/1, 25a/8, 27a/3, 31b/5, 34b/2, 57b/9, 76b/2, 78b/7

ḍ.-ı hevāyī 22a/6

ḍ.-ı müfredāt 16a/2, 16a/3

ḍ.-ı mürekkebāt 16a/2, 17b/1

ḍ.+ a (ḥāṣıl-ı ḍ.) 113b/5, 15b/4, 29a/5

ḍ.+ da 5b/4

ḍ. eyleseler 33a/3, 55b/8

ḍ. eyleyüp 117b/8

ḍ. eyle 44b/7, 44b/9

ḍ.+ ı (iy.) 50a/7, 51a/2

ḍ.+ ı (ḥāṣıl-ı ḍ.) 26a/7, 50b/6, 57b/2

ḍ.+ ınuŋ (ḥāṣıl-ı ḍ.) 19b/4

ḍ. ideler 116a/6, 116b/1, 117a/7, 117b/1, 117b/6

ḍ. iderler 109b/3, 109b/9, 111a/2, 17a/4, 20a/1, 45b/5, 70a/8

ḍ. ider 50b/3, 51a/7, 51b/1, 51b/4

ḍ. idicek 109b/6, 110a/9, 115b/5, 117a/1, 15b/6, 19a/3, 23b/6, 26a/3, 28b/5, 31b/5, 32a/6, 34a/1, 35a/8, 43a/3, 43a/6, 44a/3, 44a/6, 44a/9, 55b/9, 73b/9, 76b/4, 77a/2, 77a/5, 81a/8, 81b/7, 82b/7

ḍ. idüp 106a/3, 109b/1, 112b/8, 113b/2, 113b/5, 114b/8, 115b/2, 117a/8, 117b/3, 18a/1, 18a/8, 18b/7, 19a/7, 19b/2, 19b/3, 19b/6, 20a/2, 20a/6, 20b/2, 21a/3, 21a/9, 22b/4, 23a/7, 23b/2, 24a/2, 24a/7, 27a/2, 27a/8, 29a/4, 32b/5, 34b/6, 36a/9, 36b/5, 37a/8, 42a/7, 43b/3, 44b/6, 46b/4, 47a/2, 50b/5, 50b/7, 52a/7, 52a/9, 52a/5, 52b/1, 54b/5, 56b/3, 57b/1, 58b/8, 59a/1, 59b/7, 59b/9, 61a/6, 62b/9, 72b/8, 97a/1

ḍ. itdükde 33b/7, 34b/1, 64a/1, 76b/1, 82b/1, 99b/4

ḍ. itdükden 103a/2, 112b/9, 20b/9, 28a/8, 89b/1

ḍ. itmekde 50b/4

ḍ. itmekden 15b/1, 30b/7, 32a/9, 41b/9, 42a/2, 42a/8, 43a/1, 43b/1, 43b/4

ḍ. itmek 17a/3, 18a/3, 18b/9, 19b/8, 20a/9, 20b/7, 22b/6, 51a/6, 51a/9, 51b/3

ḍ. itmekdür 16a/6

ḍ. itmekledür 32b/6, 42a/3

ḍ itmelü olıcaḳ 50b/8

ḍ. itseler 25a/8, 5b/2

ḍ. olduḳdan 77b/1

ḍ. olduḳda 79a/3, 82b/1

ḍ. olıcaḳ 54b/9, 64a/7, 69b/1, 78b/7, 79a/2

ḍ. olına 117a/4, 57b/9, 82a/4, 82b/1, 82b/6

ḍ. olınduḳdan 18b/4, 23a/2, 78a/5

ḍ. olınduḳda 78a/7

ḍ. olınsa 47b/8, 77b/5

ḍ. olınup 24b/6, 63b/3

ḍ. olsa 51a/1

ḍ. olup 116b/6, 61b/4, 77b/1, 89a/1, 99a/1

ḍ.+ uŋ 25b/3

ḍ.+ uŋ (ḥāṣıl-ı ḍ.) 18b/5, 24b/7, 29a/7, 37a/8, 37b/2

ḍarb-ı hevāyī "zihinden yapılan çarpma"

ḍarb-ı müfredāt "basit çarpma"

ḍarb-ı mürekkebāt "birleşik çarpma"

ḥāṣıl-ı ḍarb "çarpım sonucu"

[=207]

dāyire (<Ar. dā'ire) daire, yuvarlak.

d. 9a/6

[=1]

de de, da bağlacı

d. 76a/3

[=1]

def'a (Ar.) defa, kere, kez

d.+ de (d.-ı evvel) 96b/7

d.+ da 111b/9, 112a/1, 112a/9, 96b/9

def'a-ı evvel "bir kere, bir kez"

[=5]

def'aten (<Ar. tenv. def'a) bir kerede, bir adımla

d. 22a/4

[=1]

deg- (pay) düşmek

d.- dügin 28a/5, 28b/2

d.- er 28a/6, 28b/4

d.- mez 28a/6, 28b/4

d.- se 112b/7, 62a/4, 90b/1

[=9]

degül degil

d.+ dür 109a/4, 18b/2, 31a/7, 36a/1, 36a/4, 39a/6, 39b/7, 4b/8, 5b/6, 60b/3, 6a/5, 9b/8

[=12]

denānīr (<Ar. çoğ. dīnār) dinarlar

d. 72b/5

[=1]

der- (Fa.) +DA. Sözcüğün önüne gelerek "bulunma" işlevi kazandırır.

d. (der-Bişr) 93b/5 (iş.)

d. (der-Ḫālid) 93b/6 (iş.)

[=2]

derc (Ar.) biriktirme, toplama

d. itmişlerdür 3a/3

[=1]

dervīş (Fa.) yoksul, fakir

d.+ lerüŋ 112b/1, 113a/2

[=2]

deryūz (Fa.) dilencilik, dilenme

d.+ e 112b/2

[=1]

devr (Ar.) devir, matematikte her üç sayı basamağının onun katlarıyla bir devir olarak karşılanır. Örneğin; birler, onlar ve yüzler basamağı birinci devir olurken binler, on binler ve yüz binler basamağı ikinci devirdir

d. 8a/1

d.+üŋ (d.-i evvel) 8a/6

d.+üŋ (d.-i ṣāliṣ) 8a/3

d.+ nüŋ (d.-i ṣānī) 8a/8

d.+ ye (d.-i ṣānī) 8a/2

d.+ üŋ 8a/5

devr-i evvel "birinci devir"

devr-i ṣānī "ikinci devir"

devr-i ṣāliṣ "üçüncü devir"

[=6]

ḍıl' (Ar.) kök, bilinen veya bilinmeyen sayıları, tek veya çok terimli her ifadenin üç ve daha üstü dereceden kökü anlamındadır

ḍ. 33a/4

[=1]

di- demek, söylemek

d.- di 87a/4

d.- dügi 111b/6

d.- dügidür 73a/2

d.- dükde 111b/5

d.- dükleri 73a/1

d.- düklerinde 114a/3

d.- mek 8b/6

d.- rler 100a/5, 101a/7, 103a/1, 103b/3, 105a/3, 105b/7, 108b/5, 110a/6, 112b/7, 116b/4, 117b/8, 13a/6, 14a/3, 16a/3, 22a/6, 30b/1, 30b/4, 30b/6, 33a/7, 35b/7, 35b/9, 38a/2, 38b/1, 38b/2, 38b/3, 38b/4, 38b/5, 39b/1, 39b/9, 40a/6, 40a/9, 45b/3, 4a/7, 51a/2, 5b/9, 61a/2, 61a/8, 61b/2, 61b/6, 65a/8, 66a/5, 6a/8, 6a/9, 6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/8, 71a/1, 71b/6, 89b/4, 8a/1 (2 kez), 8a/4, 8a/9, 91a/5, 93b/3, 94b/1, 97b/7, 98b/4, 99b/5, 9a/5, 9a/7

d.- rler-ise 111a/1

d.- rlerse 101b/9, 77a/3, 90b/2, 91b/5, 92a/5, 93a/1

d.- se 105b/6, 108b/1, 108b/3, 91a/1, 91a/2, 91a/4, 93b/1, 93b/2, 94a/6, 94a/8, 94a/9

d.- seler 116a/7, 117a/3, 117a/5, 117a/9, 117b/4, 21a/5

d.- yecek 9a/4

d.- yen 118a/6

d.- yenler 6a/3

d.- yüp 33b/1, 51a/3

[=98]

dīde (Fa.) göz

d.+ı (d.-i pür-nūr) 3b/7

dīde-i pür-nūr "nur dolu göz"

[=1]

dīger (Fa.) diğer, başka

d. (miṣāl-i d.) 50a/1

[=1]

digin (<degin) kadar

d. 40a/5, 73b/5

[=2]

dikil- dikilmek, kurulmak

d.- miş 100a/1

[=1]

dikḳat (Ar.) doğruluk, incelik

d. 37a/2

[=1]

dil dil, lisan

d.+ de 3a/5

[=1]

dile- istemek, dilemek

d.- rüz 116b/2, 26a/2

d.- seler 51a/9, 53b/7, 9a/5

[=5]

dīnār (Ar.) dinar, altın liranın yaklaşık dörtte biri olan altın para/sikke

d. 75b/4, 75b/5, 75b/6, 75b/7

[=4]

dinil- denilmek

d.- e 82a/3

d.- en 82a/4

d.- ene 33b/1

d.- mişdür 44b/9

d.- mişdür 64b/9

d.- üp 82a/5

d.- ür 114a/5

d.- ürse 59b/9

d.- ürse 114a/6

[=9]

direm (Fa) eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. dirhem)

d. 72b/5

[=1]

dirhem (Ar.) eski okkanın dört yüzde birine eşit olan gümüş para/sikke (krş. direm)

d.+ i (iy.) 114b/1, 114b/2 (2 kez)

d.+ in 114b/4, 117b/5

[=5]

diyü diye

d. 104a/5, 107b/5, 111b/3, 113a/5, 114a/2, 114b/6, 115a/7, 116a/3, 17b/1, 25b/9, 2b/2, 33a/5, 36a/3, 3b/3, 44b/8, 4b/9, 57b/7, 62a/5, 64a/2, 70a/6, 81b/4, 85a/7, 90a/8, 99a/4, 9a/1

[=25]

dörd dört (krş. dört)

d. 105b/4, 16b/4

d.+ le 40a/1

[=3]

dörder dörder (tane)

d. olıcaḳ 116b/3

d. deger 28b/4

d.+ e 104b/9

[=3]

dördünci dördüncü, sıra sayma sayısı

d.+ de 104b/6

d.+ den 85b/8

d.+ nüŋ 83b/5

d.+ sinden 85a/5

d.+ ye 104a/1, 104a/7, 55b/5, 55b/7, 55b/8

d.+ yi 84a/2

[=10]

dört(d) dört (krş. dörd)

d. 102b/7, 103b/2, 103b/6, 103b/9, 104a/7, 113a/9, 114a/5, 17a/1, 17a/7, 36b/7, 39b/1, 39b/4, 40b/4, 41a/7, 55b/4, 56a/1, 58b/2, 62a/6, 64a/3, 64a/6, 66b/8, 67a/2, 74a/7, 75a/2, 79a/4, 82a/6, 82a/7, 83b/3, 85a/1, 86a/1, 89b/3, 92a/2, 92a/3, 92a/8, 94b/9

d.+ den 106a/7, 83a/5

d.+ dür 106a/2, 110a/6, 14b/8, 27a/8, 47a/2

d.+ e 113a/4, 113b/2, 114a/7, 116b/6, 15b/6, 15b/8, 40b/4, 43b/3, 47b/8, 52b/1, 58b/3, 78b/6, 79a/3, 97a/3

d.+ i (bel.) 27a/8, 28b/4, 39b/4, 40b/5, 42a/7

d.+ inden 38b/6, 56b/1

d.+ üŋ 15b/9, 58b/3, 71a/5

[=66]

dört ḫums (T. + Ar.) beşte dört

d. 89b/9

[=1]

dört subʿ (T. + Ar.) yedide dört

d. 103a/8

[=1]

dört tüsʿ (T. + Ar.) dokuzda dört

d. 92a/9

[=1]

dört yüz dört yüz

d.+ dür 59b/8

[=1]

dört yüz altmış üç biŋ yedi yüz altmış bir dört yüz altmış üç bin yedi yüz altmış bir

d.+ üŋ 35b/5

[=1]

dört yüz otuz üç dört yüz otuz üç

d. 45b/8, 45b/9, 46a/3

[=3]

du'ā (Ar.) dua

d.+ dan 4a/2

[=1]

dü ḫums (Fa. + Ar.) beşte iki

d.+ a 52a/8

d.+ ı (bel.) 51a/5, 51a/6

[=3]

dükeli bütün, hepsi, tamamı

d. 30a/8, 39a/5, 7a/3

[=3]

dürlü dürlü türlü türlü, çeşitli çeşitli

d. 5a/9

[=1]

-E-

ebedā (<Ar. ebeden) sürekli olarak

e. 108b/6, 109a/3, 110a/8, 112b/8, 113a/1, 114a/3, 117b/1, 117b/5, 15a/6, 36a/6, 56a/5

[=11]

ebnā (<Ar. ebnā', çoğ. ibn) soy, köken

e.+ den (e.-yı cins) 2b/5

ebnā-yı cins "aynı soy"

[=1]

ecīr (Ar.) gündelikçi

e. 59a/5, 59b/9

[=2]

ecl (Ar.) sebep, neden

e.+ den 3a/7

[=1]

ecnās (<Ar. çoğ. cins) türler

e.+ dan 73a/6, 73b/1

e.+ uŋ 114b/7, 115a/2

[=4]

eczā (<Ar. eczā', çoğ. cüz') parçalar, kısımlar, kesir parçaları

e. 102a/8, 102a/9, 37a/1, 37a/4, 45b/9, 46a/3, 47a/6, 54a/1, 58a/4, 82b/1, 84b/3, 84b/5, 84b/6, 84b/7, 84b/8, 85a/9, 85b/1, 85b/2, 85b/3, 86a/5, 86b/1

e. (lafẓ-ı e.) 31a/1, 32b/4, 38a/8

e.+ dan 102a/8, 102a/9, 36b/7, 37a/1, 37a/3, 39a/2, 41a/8, 41b/1, 41b/5, 45b/9, 46a/3, 47a/6, 54a/1, 55a/2, 55a/5, 58a/4, 81a/1, 81a/3, 82b/1 (2 kez) 85a/8, 86a/4, 93b/8, 94a/1, 96b/3, 96b/5, 97a/5, 97a/8, 97b/1

e.+ dur 36b/8, 93b/8, 96b/3, 97b/2

e.+ nuŋ 39a/2, 41b/2, 41b/6

e. olur 84a/8, 84b/1, 97a/5

e.+ sına 80b/8

e.+ sından 80b/7

e.+ ya 81a/1, 81a/3, 82b/1

[=68]

edaḳḳ (Ar.) daha dakik, daha dikkat ister, çok dakik, çok dikkat ister

a.+ dur 36b/3

[=1]

ednā (Ar.) en az, en düşük

e. 112a/7

e.+ sın 112a/3

e.+ sınuŋ 111b/1

[=3]

eflūri (Fa.) filori, para birimi

e. 102b/4, 102b/7, 108a/6, 108b/4, 79b/5, 79b/6, 79b/7, 79b/8, 80b/6, 87b/2, 87b/5, 87b/7, 87b/9, 88a/2, 88a/5, 88a/6, 88a/8 (2 kez), 88a/9 (2 kez), 88b/2, 88b/4, 88b/5, 89a/7, 89a/8

e.+ den 87a/4, 87a/6, 87b/6, 87b/8, 88a/2

e.+ dür 89a/5

e.+ lerin 103a/1

e.+ nüŋ 80b/7

e.+ sine 102b/8, 102b/9

e.+ ye 80b/9, 81a/2

[=37]

eflūriliḳ (Fa. + T.) filorilik

e. 102b/2

[=1]

efrād (<Ar. çoğ. ferd) tek sayılar

e.+ ı (bel.) 117a/3

[=1]

eger (Fa.) eger, şayet

e. 101b/6, 102b/1, 103b/9, 104b/7, 105b/2, 110a/2, 112a/5, 112b/1, 113b/9, 114a/9, 115a/3, 115b/9, 116a/6, 116b/1, 117a/2, 117a/4, 117a/7, 117b/2, 117b/6, 11a/2, 11a/8, 12a/2, 12b/5, 12b/7, 13a/1, 13a/5, 13b/2, 13b/6, 16a/7, 16a/9, 16b/2, 16b/4, 16b/5, 17a/2, 17b/4, 18a/2, 18b/2, 18b/8, 19a/9, 19b/7, 20a/8, 21a/4, 21b/8, 22b/5, 25a/7, 25b/8, 26a/8, 26b/1, 26b/5, 29a/6, 29a/9, 31b/6, 33b/3, 36a/8, 37a/7, 37b/1, 39b/8, 40a/2, 40a/5, 40a/7, 43b/4, 45b/1, 46b/4, 47b/1, 48a/9, 49a/3, 49b/4, 51a/5, 51b/2, 52b/3, 53a/1, 53a/5, 54a/4, 54a/8, 54b/4, 58b/6, 59b/9, 60b/1, 6b/2, 6b/3, 6b/5, 71a/9, 73a/7, 73a/9, 73b/1, 75a/6, 76b/1, 77a/2, 77a/9, 79b/2, 7b/3, 83b/2, 85a/1, 89a/9, 90b/8, 94a/3, 97b/2, 99b/2

[=98]

ehl (Ar.) sahip

e. 118a/7

[=1]

ekl (Ar.) yemek yemek

e. idicek 111a/3

e. idüp 110b/6

[=2]

ekŝer (Ar.) 1. büyük (sayı)

e. 26b/8, 60a/4

e.+ den (ʿaded-i e.) 12a/8

e.+ in 83a/7

e.+ inden 60b/9, 61a/6, 62b/5, 63a/1, 89b/2

e.+ ine 83a/7

e.+ ini 39a/7

e. (ḳısm-ı e. ḳılduḳlarına) 83b/1

ḳısm-ı ekser ḳıl- "büyük parça yapmak"

ʿaded-i ekṣer "büyük sayı"

[=12]

2. en çok

e. 3a/4

[=1]

3. en büyük (sayı)

e. (ḳısm-ı e.) 82a/9, 83a/3 89b/6 (iş.) (2 kez), 90a/1

e.-i ḫāric-i ḳısmet 82a/3

e.+ den 48a/7

e.+ i (iy.) 82a/1

e.+ in 81b/5

e.+ inden 81b/2

e.+ ini 72b/1

ḳısm-ı ekṣer "en büyük kısım/pay/parça"

ekṣer-i ḫāric-i ḳısmet "bölümün büyüğü"

[=11]

[=24]

eksük(g) eksik, az

e. 26b/1, 66a/6, 67a/6, 67b/2, 75b/8, 90a/8

e.+ e 67a/7

e. imiş 75b/7

e. ḳalur 80a/6, 80a/9

e. olanı 68b/5

e. ola 26a/4, 80a/7

e. olmaḳ 80a/4

e. olsa 26a/6

e. olur 80a/2

[=16]

elbette (< Ar. elbettete) elbette, mutlaka

e. 56a/5

[=1]

el- (Ar.) Arapça isimlerin önüne gelerek onları belirli duruma getiren ön ek

e. (e.-bāḳī) 89b/7 (iş.) (2 kez), 94b/6 (iş.)

[=3]

elif (<Ar. elf) tam, tamam

e. 3b/7

[=1]

elli elli

e. 101a/4, 21a/7

e.+ den 101b/3

e.+ nüŋ 101b/1

[=4]

elli altı elli altı

e. 17a/5, 21b/1

[=2]

elli altı biŋ elli altı bin

e. 17a/9

[=1]

elli beş elli beş

e. 84b/7

e.+ i (bel.) 117a/9, 117b/4, 117b/8

[=4]

elli dört biŋ üç yüz yigirmi bir elli dört bin üç yüz yirmi bir

e. 7b/2

[=1]

elli iki elli iki

e. 110a/1

[=1]

elli üç elli üç

e. 104b/6, 59b/9 (2 kez)

[=3]

elmās (Ar.) elmas, değerli bir taş

e. 79b/3, 79b/7, 87a/2

e. (ḳıymet-i e.-ı raʿnā) 87a/9

e.+ uŋ 79b/4, 79b/9, 80b/5, 87a/4, 87b/5, 88a/3 (2 kez), 88a/6, 88b/2, 88b/3, 89a/4, 89a/6

[=16]

emīn (Ar.) güvenilir

e. ola 118a/6

[=1]

emrūd (Fa.) armut

e. 105b/3

e.+ dan 106b/5

e.+ uŋ 106a/2, 106a/6, 107a/2

[=5]

emṣāl (<Ar. çoğ. miṣl) katsayılar

e.+ inden 25a/9

[=1]

emvāl (<Ar. çoğ. māl) x^2'nin daha büyük katlarını temsil eden terim

e. 69a/7

[=1]

enār (Fa.) nar

e. 105b/3

e.+ dur 105b/8

e.+ uŋ 107a/1

[=3]

erbaʿa (Ar.) dört (krş. erbāʿ)

e.+ ye (e.-ı aʿdād-ı mütenāsibe) 115b/7

e.-ı aʿdād-ı mütenāsibe 4b/1, 55b/2, 55b/3, 59b/9, 64b/1, 98a/5

e.-ı maḳādīr-i mütenāsibe 57a/6

erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe "dört orantılı sayılar"

erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe "dört orantılı sayılar"

[=8]

erbaʿatü-aḫmās (Ar.) beşte dört

e.-ı şülş 38b/7

e.+ ı (iy.) 45a/4, 45b/2

[=3]

erbaʿate-eşlāş (Ar.) üçte dört

e.+ dan 49b/4

[=1]

erbāʿ (Ar.) dört (krş. erbaʿa)

e. (şelāşete-e.) 45b/1, 58a/3

e. (şelāşete-e.-ı eşyā) 80b/4, 85b/4

e. (şelāşete-e.-ı ḫums) 38b/4

e. (şelāşete-e.-ı ḫums-ı subʿ) 42a/6

e.+ ı (şelāşete-e.) 45a/4

e.+ uŋ (şelāşete-e.-ı ḫums.) 39a/1

e.+ uŋ (şelāşete-e.-ı ḫums-ı subʿ.) 42a/6

şelāşete-erbāʿ-ı eşyā "şeyin (x) katsayısının dörtte üçü"

şelāşete-erbāʿ "dörtte üç"

şelāşete-erbāʿ-ı ḫums "yirmide on iki"

[=9]

erbāḥ (<Ar. çoğ. ribḥ) kârlar, kazançlar

e. 56b/7

[=1]

erḳām (<Ar. çoğ. raḳam) rakamlar

e.+ ı (bel.) 10b/6

[=1]

erkān (<Ar. çoğ rükn) sütunlar

e.+ a 107a/5, 74b/2

e.+ uŋ 74b/1

[=3]

eshel (Ar.) en kolay

e. 3b/2

[=1]

eşḫāṣ (<Ar. çoğ. şaḫṣ) kişiler, şahıslar

e. 111a/1, 112b/7

e.+ uŋ 94a/3

[=3]

eşkāl (<Ar. çoğ. şekl) şekiller

e. 7a/1

[=1]

eşref (Ar.) en şerefli

e.+ i (iy.) 2a/7

[=1]

eşyā (<Ar. eşyāʿ, çoğ. şeyʾ) şeyin (x) katsayısı, x'in daha büyük katlarını ifade eden terim

e. 80b/3, 84a/5, 86a/2

e. (ḫamsete-esdās-ı e.) 85b/6

e. (murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i e.) 71b/7

e. (nıṣf-ı ʿaded-i e.) 71b/9

e. (ṣelāṣete-erbāʿ-ı e.) 80b/4, 85b/4

e.+ dan (murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i e.) 71a/3

e.+ dan (nıṣf-ı ʿaded-i e.) 71b/1

e.+ dur 84a/7

e. olur (nıṣf-ı ʿaded-i e.) 71b/3

e.+ ya 67a/1, 67a/9

ḫamsete-esdās-ı eşyā "altıda beş x"

murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā "x'in yarısının karesi"

nıṣf-ı ʿaded-i eşyā "x'in yarısı"

ṣelāṣete-erbāʿ-ı eşyā "x'in dörtte üçü"

[=14]

evlād (<Ar. çoğ. veled) çocuklar

e. (ve'l-e.) 74b/8

[=1]

evsaṭ (<Ar. çoğ. vasṭ) ortanca sayılar

e.+ ı (bel.) 59a/1

[=1]

evṣāf (<Ar. çoğ. vaṣf) özellikler, nitelikler

e. 73b/1

[=1]

evtād (<Ar. çoğ. veted) ermişler

e. (ve'l-e.) 74b/9

[=1]

evvel (Ar.) birinci, ilk, önce, sıra sayma sayısı

e. 112b/3, 116a/5, 30a/9, 30b/2, 38a/2, 56a/3 (iş.), 72a/3, 90a/5, 95b/5

e. (ʿaded-i e.) 31b/3

e. (aṣl-ı e.) 10b/1

e. (bāb-ı e.) 10a/8

e. (bāḳī-yi e.) 61a/1, 62b/7, 90b/3 (iş.), 91b/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 97b/8 (iş.)

e. (cemʿ-i e.) 61b/2, 91a/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 94b/3 (iş.)

e. (der-e.) 94b/3

e. (farż-ı e.) 61b/4, 88b/8, 89b/5 (iş.) (2 kez), 90b/3 (iş.), 91a/6 (iş.), 91b/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.), 97b/8 (iş.)

e. (faṣl-ı e.) 37b/8, 75a/2

e. (ḫaṭā-yı e.) 61b/3, 89b/8 (iş.) (2 kez), 90b/3 (iş.), 91a/6 (iş.), 91b/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.), 97b/8 (iş.)

e. (ḳısm-ı e.) 84b/4, 85a/8, 86a/6, 89b/6 (iş.) (2 kez)

e. (maḳāle-i e.) 10a/6

e. (māl-ı e.) 94b/3 (iş.), 96b/3

e. (mecmūʿ-ı e.) 88b/7

e. (mesʾele-i e.) 107a/7, 75a/5, 86b/8, 98b/1

e. (mesʾele-i e. ʾş-şülş mine'l-müfredāt) 75a/5

e. (miṣālü'l-e. mine'l-muḳterināt) 70a/3

e. (mesʾele-i ṣānīyü'l-e. mine'l-müfredāt) 76a/9

e. (mesʾele-i rābiʿü'l-e. mine'l-müfredāt) 77a/9

e. (miṣālü'l-e. mine'l-müfredāt) 69a/7

e. (muḳterināt-ı e.) 65b/3

e. (müfredāt-ı e.) 65a/9

e. (rükn-i e.) 55b/1

e.-i ʿaded 4b/7, 4b/8

e.+ de (defʿa-ı e.) 96b/8

e.+ de (ḳısmet-i e.) 39b/6

e.+ de (mertebe-i e.) 7a/5

e.+ e (ḫaṭā-yı e.) 88b/9, 96b/9

e.+ i (iy.) 116b/2

e.+ i (bel.) 30b/6

e.+ i (bel.) ʿaded-i e. 116b/6

e.+ i (bel.) (farż-ı e.) 60b/2, 62b/8

e.+ i (bel.) (ḫaṭā-yı e.) 62b/8

e.+ i (bel.) (ḳısm-ı e.) 83b/6, 85b/4

e.+ idür 67a/4, 67b/4, 68b/3, 81b/8

e.+ in 116a/4

e.+ inde 78a/1, 81a/4, 8a/5

e.+ le 95b/6, 95b/8, 96a/7

e.+ le (ʿaded-i e.) 116b/8

e.+ le (maḳsūmun ʿaleyh-i e.) 31b/4

e. olan (ʿaded-i e.) 32a/5

e.+ üŋ (devr-i e.) 8a/7

ʿaded-i evvel "ilk sayı"

aṣl-ı evvel "birinci kural"

bāb-ı evvel "birinci bölüm"

bāḳī-yi evvel "ilk kalan"

cemʿ-i evvel "ilk toplam"

farż-ı evvel "birinci varsayım"

faṣl-ı evvel "ilk kısım"

ḫaṭā-yı evvel "birinci yanlış"

ḳısm-ı evvel "birinci kısım"

maḳāle-i evvel "birinci makale"

māl-ı evvel "ilk miktar"

mecmūʿ-ı evvel "ilk toplam"

mes'ele-i evvel "birinci problem"

mes'ele-i evvelü'ş-şülş mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncüsünün birinci problemi"

mes'ele-i şānīyü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden birincisinin ikinci problemi"

mes'ele-i rābiʿü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden birincisinin dördüncü problemi"

muḳterināt-ı evvel "ilk katışık terimler"

müfredāt-ı evvel "ilk yalın terimler"

rükn-i evvel "birinci sütun"

evvel-i ʿaded "ilk sayı"

defʿa-ı evvel "ilk defa/kez"

ḳısmet-i evvel "birinci bölme"

mertebe-i evvel "ilk basamak"

maḳsumūn ʿaleyh-i evvel "ilk bölen"

miṣālü'l-evvel mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden ilk örnek"

miṣālü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden ilk örnek"

devr-i evvel "ilk devir"

[=97]

evvelā (<Ar. evvelen) öncelikle, ilk olarak

e. 103b/3, 62a/5, 81b/5, 87b/5, 94b/8

[=5]

evveli (<Ar. evvel + i) ilk, birinci

e.+ yi (ṣadaḳa-ı e.) 108a/1

[=1]

evvelki (Ar. + Fa.) birinci, ilk, önceki

e. 107a/8, 109a/5, 113a/3, 22a/7, 26b/3, 36b/4, 61a/2, 61a/5, 72b/8, 90b/8, 94a/3, 94a/6, 94a/8, 95a/2

e.+ de 104b/3, 109b/4, 62a/6, 62a/7, 62b/2, 75a/7, 75b/1, 75b/4, 76a/2, 76a/6, 91a/9, 94b/8, 96a/2

e.+ den 109a/7, 36b/3, 37a/2, 95a/4

e.+ nüŋ 104a/3, 55b/4, 55b/6, 62a/2, 83b/3, 95a/5

e.+ sine 7b/8, 85a/2

e.+ ye 104a/6, 61b/8, 85b/7, 91a/3

e.+ yi 55b/8

[=44]

eyle- eylemek, yapmak, yardımcı fiil

e. (cemʿ e.) 117a/3, 117a/5, 117a/9, 117b/4, 117b/8

e. (ḍarb e.) 44b/8, 44b/9

e.- seler (ḍarb e.) 33a/4, 55b/8

e.- seler (ḳısmet e.) 115a/1

e.- yüp (ḍarb e.) 117b/9

e.- yüp (ḳısm e.) 83a/6

e.- yüp (ḳısmlar e.) 81b/1, 83b/3, 85a/2, 89b/1

e.- yüp (müka‟ab e.) 117b/7

[=17]

eyle öyle

e. olıcaḳ 76a/7, 82a/9

e. olmadı 100b/1

[=3]

eylece öylece, o şekilde, o biçimde

e. 26b/7, 31b/2

e.+ dür 100b/4, 100b/6, 102a/4, 103a/5, 104b/2, 15b/8, 16a/1, 30a/3, 55b/6, 55b/7, 58b/4, 98b/9

e. ola 15b/5, 56a/1

e. olmaḳ 91a/9, 91b/9, 92a/9, 93a/5

[=20]

eyvān (Fa.) köşk

e. (manẓara-i e.) 74b/5

[=1]

eyyām (<Ar. çoğ. yevm) günler

e. 59a/6, 59b/5

e.+ e (e.-ı şehr) 59b/6, 59b/9

e.-ı şehr 59b/2

e.+ ı (iy.) 115a/8, 115b/4, 115b/6

eyyām-ı şehr “ayın günleri”

[=8]

ez (Fa.) Sözcüklerin önüne gelerek “+dan/+den” ayrılma anlamı katar.

e. 80b/6

[=1]

ez‘afü ‘ibād (Ar.) kulların en zayıfı

e. 4a/1

[=1]

ezvāc (<Ar. çoğ. zevc) çift sayılar

e.+ ı (bel.) 117a/5

[=1]

-F-

faḳīr (Ar.) fakir, yoksul

f.+ i (bel.) 4a/2

[=1]

farḳ (Ar.) fark, ayrım

f. itmekde 31a/7

[=1]

Fārsī (Ar.) Farsça

f.+ dür 3a/2

[=1]

farż (Ar.) varsayım, sonuç elde etmede gerçek düşünülebilecek bir tahminde bulunma, varsayma durumunu belirtir

f. 100a/9

f.+ i (bel.) (f.-ı evvel) 60b/2, 62b/8

f.-ı evvel 61b/3, 88b/8, 89b/5 (iş.), 90b/3 (iş.), 91a/6 (iş.), 91b/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.), 94b/4 (iş.), 97b/8 (iş.)

f.+ ye (f.-ı ṯānī) 61b/3, 62b/9

f.-ı ṯānī 60b/5, 88b/9, 89b/5 (iş.), 90b/4 (iş.), 91a/7 (iş.), 91b/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/6 (iş.), 97b/9 (iş.)

f.+ da 96a/9

f. itmek 60b/3

f. itmiş idük 88b/3

f. idicek 62a/6, 62b/1, 94b/9

f. idüp 60a/7, 73b/9, 80a/1, 85b/7, 98b/5

f. olacaḳ 26b/3

f. olandan 62a/8, 62b/3

f. olan 60b/7, 84a/4

f. olıcaḳ 14a/8, 75b/5, 96a/3

f. olınan 60a/9, 73b/7

f. olına 73a/6, 73a/8, 73a/9, 73b/2, 73b/3

f. olınmış idi 88a/4

f. olınsa 56b/1

f. olınup 64a/3, 79a/2, 82a/2, 87b/5, 88a/7

f. olınursa 100a/6

f. olup 76b/3, 77b/4, 78a/7

f.+ uŋ 104a/8, 95b/5, 96a/6

farż-ı evvel “birinci varsayım”

farż-ı ṯānī “ikinci varsayım”

[=67]

faṣl (Ar.) bölüm, kısım

f. 107a/6, 72a/8, 75a/4, 98a/6

f.-ı ʿāşir 51b/7

f.-ı evvel 37b/8, 75a/2

f.-ı ḥādī ʿaşer 53b/3

f.-ı ḫāmis 46a/6

f.-ı rābiʿ 44b/9

f.-ı rābiʿ 107a/4

f.-ı sābiʿ 48b/7

f.-ı sādis 48a/2

f.-ı ṯāliṯ 41a/4

f.-ı ṯāliṯ 98a/4

f.-ı ṯāmin 49a/8

f.-ı ṯānī ʿaşer 54a/3

f.-ı ṯānī 39a/4

f.-ı ṯānī 86b/5

f.-ı tāsiʿ 50a/7

f.+ da 98a/9

f.+ dur 37b/8, 75a/2

faṣl-ı evvel “birinci bölüm”

faṣl-ı ṯānī “ikinci bölüm”

faṣl-ı ṣāliṣ “üçüncü bölüm”

faṣl-ı rābiʿ “dördüncü bölüm”

faṣl-ı ḫāmis “beşinci bölüm”

faṣl-ı sādis “altıncı bölüm”

faṣl-ı sābiʿ “yedinci bölüm”

faṣl-ı ṣāmin “sekizinci bölüm”

faṣl-ı tāsiʿ “dokuzuncu bölüm”

faṣl-ı ʿāşir “onuncu bölüm”

faṣl-ı ḥādī ʿaşer “on birinci bölüm”

faṣl-ı ṣānī ʿaşer “on ikinci bölüm”

[=23]

fāyide (<Ar. fā’ide) fayda, kâr, kazanç, yarar

f. ider 103b/3

f. idicek 107b/1, 92b/3, 92b/5

f. itseler 101b/8, 102b/7

f. idüp 107b/3, 92b/8

f.+ ye 102a/4, 103a/5

[=10]

fażīlet (Ar.) fazilet, erdem, güzellik

f. 2b/4

[=1]

fażla (Ar.) fazla, çok (krş. fażlı)

f. 113a/9, 113b/1

f.+ yı 21a/2

[=3]

fażlı (Ar.) fazla, çok (krş. fażla)

f. 48b/1

[=1]

fe-emmā (Ar.) 1. kaldı ki, -e gelince

f. 16b/7, 17b/1, 18a/9, 22a/6, 27b/5, 31a/5, 41b/7, 61a/8, 7a/7, 9a/5

[=10]

2. fakat, ancak

f. 39b/5, 46a/1, 47a/5

[=3]

[=13]

fe’fhem (Ar.) bu şekilde anla

f. 103a/9, 24b/8, 44b/2, 46a/1, 46a/6, 59b/9, 98a/3

[=7]

fe’fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕā (Ar.) bu şekilde anlayıp karşılaştır

f. 29a/1, 33a/1, 48a/1

[=3]

fe’fhem ve-ḳıs ʿalā-haẕā ẕalike’l-bāḳī (Ar.) bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır

f. 54a/2

[=1]

fe’fhem ve-ḳıs ʿalā ẕalike’l-bāḳī (Ar.) bu şekilde anlayıp geri kalanını buna göre karşılaştır

f. 107a/3, 22a/2, 37a/5, 41a/3, 60a/1, 63a/7, 86b/4

[=7]

fe-lā-cerem (Ar.) şüphesiz

f. 35b/3, 56b/6, 96a/4

[=3]

ferd (Ar.) tek sayı

f. olsa 109a/2

[=1]

ferḫunde-fāl (Fa. + Ar.) falı uğurlu

f. olur 87a/5

[=1]

feṯḥ (Ar.) 1. açma, açılma

f. olduġında 10a/4

f. olup 2b/8

[=2]

2. (işlem) çözme, çözülme

f. olınur 60a/5

[=1]

[=3]

fevḳ (Ar.) üst, yukarı

f.+ de 34b/5, 34b/8, 35a/7

f.+ inde 14a/1, 14a/6

f.+ ine 33b/6, 34a/9, 35a/5

[=8]

fevḳānī (<Ar. fevḳān + ī) üstteki, üstte olan, yukarıdaki

f.+ yi 34a/4, 34b/1, 36a/5

[=3]

fevt (Ar.) ölüm, vefat

f. olup 101a/3

[=1]

fikr (Ar.) fikir, düşünce

f.-i ṣāḳıb 73b/4

[=1]

Fiṯaġorıs (<Yun. Fiṯaġoras) Pisagor, özel isim

F. 5a/4

[=1]

fī-zemāninā haẕā (Ar.) bugünkü zamanda, zamanımızda

f. 3a/6

[=1]

fuād (<Ar. fu'ād) yürek, gönül

f.+ larından (cerīde-i f.) 74b/7

[=1]

füls (<Ar. fels) fülüs, pul, akçe, bakır sikke/para

f. 75b/5, 76a/1

f. (ṣāḥib-i f.) 76a/2

f.+ le 75b/8

[=4]

fürūʿ (<Ar. çoğ. ferʿ) (alt) dallar, çeşitler, kollar

f.+ ı (iy.) 55a/8

f.+ ında 64b/5

[=2]

-G- (g, ġ)

gāh (Fa.) zaman, vakit

g. (her g.) 5a/6

her gāh "her zaman"

[=1]

ġālib-i ẓann (Ar.) gerçeğe en yakın ihtimal, büyük ihtimal

ġ. 2b/6, 65a/2

[=2]

ġayr (Ar.) 1. tamlamalarda -sız/-siz, olmayan anlamında kullanılır.

ġ.-ı meşhūrdur 58b/1

ġ.-ı mükerrer olsa 17b/4

ġ.-ı mükerrer 17b/3

ġayr-ı meşhūr "pek bilinmeyen"

ġayr-ı mükerrer "tekrarlı olmayan"

[=3]

2. diğer

ġ.-ı cinsine 57b/1

[=1]

[=4]

ġayrı (Ar. + T.) başka, ayrı, diğer

ġ. 16a/5, 21b/2, 32a/3, 39a/7, 41a/5, 57b/8

[=6]

gel- 1. gelmek

g. 108a/8, 108b/1, 91a/3, 93a/8, 93b/1

g.- icek 112b/2

g.-üŋ 94a/4

g.- üp 105b/4

[=8]

2. uymak, uygun düşmek

g.- meyüp (muvāfiḳ g.) 60b/1

g.- ürse (muvāfiḳ g.) 60a/8, 60b/4

g.- ürse (muṭābıḳ g.) 37a/9

[=4]

3. isabet etmek, hedefe ulaşmak

g.- ürse (rāst g.) 113b/4, 113b/7

[=2]

4. aynı değerde gelmek, aynı olmak

g.- e (ber-ā-ber g.) 26a/3

g.- se (ber-ā-ber g.) 26a/5

[=2]

5. fazla gelmek

g.- meye (ziyāde g.) 33b/8, 34b/3

g.- ür (ziyāde g.) 113b/8

[=3]

6. sıra gelmek

g. en 112b/3

[=1]

7. gerekmek

g.- di (lāzım g.) 67a/1, 67a/9, 94b/8

g.- di-ki (lāzım g.) 76a/6

g.- mişdür (lāzım g.) 112a/2

g.- ür (lāzım g.) 100a/7, 104a/8, 104b/4, 105a/5, 105a/9, 106b/6, 111a/7, 56a/6, 57a/3, 62a/8, 62b/3, 63a/6, 68a/6, 69a/3, 72a/2, 76a/9, 80a/4, 80a/6, 80b/8, 81b/4, 84b/9, 86a/8, 86b/1, 87b/7, 88a/1, 88b/2, 89a/7, 90a/1, 90b/7, 91a/9, 91b/9, 92b/1, 93a/6, 94a/2, 95a/1, 95b/3, 96a/4, 96b/1, 96b/5, 97a/9, 98a/3

[=46]

8. (pay, değer) düşmek

g.- se (tamām g.) 113a/5

[=1]

[=67]

gendü kendi

g. 114a/1, 114a/3, 114a/5, 114a/6, 33a/3, 59b/9, 5a/6, 70a/8, 75b/6, 78a/6, 78b/8, 81a/8, 82b/1

g.+ de 107b/7, 76a/3, 95a/4, 95a/7, 95b/8, 96a/8

g.+ den 6b/4

g.+ si 112a/3

g.+ sine 107b/4, 61a/4

[=23]

gerçi kim (Fa. + T.) aslına bakılırsa

g. 25b/5, 95b/4

[=2]

gerd (Fa.) toz, toprak

g.-i melāl 87b/4

gerd-i melāl "keder tozu"

[=1]

gerek gerek, gerekmek, gerekli olmak, kendinden önce fiil olduğunda -malı/-meli anlamı katar.

g. 106b/8, 60a/9, 60b/3, 9b/3

g.+ di 100b/1, 96a/1

g.+ dür 105b/7, 57b/3, 62a/5, 72a/5, 73a/5

g.+ se 36a/8

[=12]

gereklü gerekli

g. 3b/1

g.+ dür 9a/3

g.+ ler idi 74a/8

[=3]

getür- getirmek

g.- esin 111b/5

g.- üp 112b/5

[=2]

gevher (Fa.) değerli taş, mücevher

g. 79b/3, 86b/9

[=2]

gibi gibi

g. 111b/6, 115b/7, 13b/6, 21b/3 (2 kez), 25a/5, 25a/7, 26a/9, 27a/1, 27a/5, 29b/5, 34a/1, 35a/6, 38a/3, 38b/1, 38b/2, 38b/3, 38b/4, 38b/8, 39b/9, 40a/1 (2 kez), 40a/7 (2 kez), 40b/1, 40b/2, 42b/1, 42b/7, 43a/9, 47a/7, 50a/9, 50b/1, 50b/3, 51a/7, 51b/1, 51b/4, 51b/8, 51b/9, 52a/2, 52b/6, 53a/2, 56a/2, 57a/2, 58b/2, 64a/3, 66a/7, 66b/9, 68b/9, 6b/7, 70a/2, 72b/5, 72b/6, 73a/1, 73a/4, 87a/8, 88a/7, 98b/5

g.+ dür 39b/2, 40b/2, 41a/2, 52b/5, 53b/5, 67a/7, 67b/7, 68a/5

g. edicek 53b/7

g. ola 21b/4, 29b/9

[=68]

gider- eksiltmek, çıkarmak

g.- icek 83b/9

[=1]

girde (Fa.) pide, yufka ekmek

g. 110b/5

g.+ ler 111a/1

g.+ yi 110b/6

[=3]

girdelü (Fa. + T.) pideli, yufka ekmekli

g.+ nüŋ 111a/5, 111a/6

g.+ ye 110b/8, 110b/9, 111a/8 (2 kez)

[=6]

girü geri

g. ḳalan 58a/7

g.+ ı (iy.) (g. ḳalan) 39a/3, 51b/6

g.+ ın (g. ḳalan) 11a/9

[=4]

git(d)- 1. satılmak

g.- e 87a/4

g.- se 87a/6

[=2]

2. gitmek

g.- erken 102b/3

g.- melü olduḳlarında 90a/4

g.- melü olıcaḳ 110b/7

[=3]

[=5]

gör- görmek

g.- dükde 24b/7

g.- medi 87b/4

g.- ürler 103b/7, 28a/5, 28b/3, 29a/8

[=6]

göre göre

g.- e 100a/5, 39a/3, 51b/6, 58a/7, 99a/4

[=5]

göril- görülmek, bakılmak, anlaşılmak, değerlendirilmek

g.- e 103b/5

g.- mek 106b/8

g.- üp 37a/6, 59b/9

[=4]

görin- anlaşılmak, görünmek

g.- ür 88a/3

[=1]

ġuremā (<Ar. çoğ. ġarīm) alacaklılar

ġ. (ḳısmet-i ġ.) 115b/7

[=1]

gümüş gümüş, değerli bir maden

g. 114b/1, 114b/5

g.+ den 114a/9

[=3]

gün gün

g. 115a/7, 59a/8

g.+ de 102b/3, 59b/4, 59b/9

g.+ den 102b/5

g.+ lerine 103a/2, 44b/6, 44b/9

g.+ lerini 44b/6, 44b/9

[=11]

günlik günlük

g. 102b/7, 102b/9

[=2]

-H- (h, ḥ, ḫ)

ḫāˇce (Fa.) hoca

ḫ.+ de 86b/9

[=1]

ḥadd (Ar.) sınır, son

ḥ.+ i (iy.) 64b/6, 7b/7, 9b/7

[=3]

ḥādī ʿaşer (Ar.) on birinci, sayma sayısı

ḥ. (faṣl-ı ḥ.) 53b/3

faṣl-ı ḥādī ʿaşer "on birinci kısım"

[=1]

ḥads (Ar.) tahmin

ḥ. 73b/4

[=1]

ḥaḳīḳat (Ar.) gerçek, temel

ḥ. 57a/6

ḥ.-i ḳısmet 25a/9

ḥ.+ le 35b/9

ḥaḳīḳat-ı ḳısmet "bölmenin temeli"

[=3]

ḥaḳḳ (Ar.) 1. Allah

ḥ.+ la (ʿināyet-i ḥ.) 10a/4, 2b/8

[=2]

2. gerçek

ḥ. 6a/1

[=1]

3. hak, konu

ḥ.+ ında 36a/1, 44b/3

ḥaḳḳında ‘üzerine, hakkında’

[=2]

[=5]

ḫalef (Ar.) sonra gelen (kimse)

ḫ. (nübelā’-ı ḫ.) 3a/8

[=1]

ḥālet (Ar.) durum, hâl

ḥ. 5a/8

[=1]

ḫālī (Ar.) boş

ḫ. 18b/2, 31a/7, 39a/6, 39b/7, 60b/3

ḫālī degüldür “boş değildir, -den ibarettir”

[=5]

Ḫālid (Ar.) Halit, problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Ḫ. 101b/6, 93b/1

Ḫ. (der-Ḫ.) 93b/5 (iş.), 93b/6 (iş.)

Ḫ.+ e 101b/9, 102a/8, 93a/7, 93a/8, 94a/1

Ḫ.+ üŋ 102a/4

[=10]

ḫāmis (Ar.) beşinci, sıra sayma sayısı

aṣl-ı ḫ. 29b/1

faṣl-ı ḫ. 46a/6

mes’ele-i ḫ. 101b/5, 111a/9, 78a/4, 91b/1

aṣl-ı ḫāmis “beşinci kural”

faṣl-ı ḫāmis “beşinci kısım”

mes’ele-i ḫāmis “beşinci problem”

[=6]

ḫamsete-esdās (Ar.) altıda beş

ḫ. 49b/9, 85b/6

[=2]

ḫāne (Fa.) basamak, sayı basamağı

ḫ.+ sinde 33b/5

[=1]

ḫāric (Ar.) 1. çıkan, sonuç

ḫ. (ḫ. ez-ḳısmet) 80b/6

ḫ.-i ḳısmet 63a/3, 64a/9

ḫ.+ i (iy.) (ḫ.-i ḳısmet) 31b/2

ḫ.+ ler (ḫ.-i ḳısmet) 81b/4

ḫ.+ lerüŋ (ḫ-i ḳısmet) 81b/2, 81b/5, 81b/9

ḫ. olan (ḳısmetden ḫ.) 89a/4, 93b/7, 97a/4

ḫ. olanı (ḳısmetden ḫ.) 115b/1

ḫ. olanlar (ḳısmetden ḫ.) 115a/2

ḫ.+ üŋ (ḫ.-i ḳısmet) 29a/3, 31b/1

ḫ.-i ḳısmet 114a/7, 26b/4, 31b/9, 32a/4, 36b/2, 36b/9, 46b/7, 47a/8, 47b/9, 49a/7, 51a/7, 51b/2, 52b/2, 53b/1, 54b/3, 55a/4, 56b/5,

57b/3, 58a/2, 59a/3, 59b/9, 69a/9, 74a/5, 84b/2

ḫ. (aḳall-ı ḫ.-i ḳısmet) 82a/2

ḫ. (ekṣer-i ḫ.-i ḳısmet) 82a/3

ḫāric-i ḳısmet “bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri”

ḫāric ez-ḳısmet “bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri”

ḳısmetden ḫāric “bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri”

aḳall-ı ḫāric-i ḳısmet “en küçük bölüm”

ekṣeri ḫāric-i ḳısmet “en büyük bölüm”

[=41]

2. dışında, hariç

ḫ.+ dür 5b/9

[=1]

[=42]

ḥāṣıl (Ar.) bir işlem sonrasında oluşan değer, sonuç

ḥ. 100b/9, 16b/8

ḥ (ve’l-ḥ.) 50b/1

ḥ.+ üŋ (ḥ.-ı cemʿ) 10b/8, 12a/2, 12a/4

ḥ.-ı cemʿ 12b/1, 49a/1

ḥ.+ a (ḥ.-ı ḍarb) 113b/5, 15b/4, 29a/5

ḥ.-ı ḍarbınuŋ 19b/4

ḥ.+ ı (bel.) (ḥ.-ı ḍarb) 26a/7, 50b/6, 57b/2

ḥ.+ uŋ (ḥ.-ı ḍarb) 18b/5, 24b/7, 29a/7, 37a/8, 37b/2

ḥ.-ı ḍarb 16a/8, 16b/1, 23a/2, 24b/1, 25a/8, 27a/3, 31b/5, 34b/2, 57b/9, 76b/2, 78b/7

ḥ.+ ı (iy.) (ḥ-ı miḳdār) 63b/6

ḥ.-ı nisbet 46b/7, 48b/6, 49b/9, 50a/5, 51b/4, 52b/9, 53a/4, 53b/9, 99b/6

ḥ.+ a 74a/1, 77b/2

ḥ.+ da 11a/2

ḥ.+ ı (iy.) 106a/3, 115b/2, 115b/5, 20b/3, 32a/6, 34a/2, 35a/8, 36b/6, 46b/4, 47a/3, 59a/2, 59b/8, 59b/9, 63b/3, 77b/1, 81a/9, 99a/2

ḥ+ ı (bel.) 11a/3

ḥ.+ ın 112b/8, 18a/1, 20a/3, 20a/6, 21a/3, 21a/9, 22b/4, 23b/2, 27a/9, 32b/5, 34b/7, 42a/7, 43b/3, 56b/4

ḥ.+ ına 109b/1, 113b/3, 116a/8, 116b/6, 23a/8, 24a/3, 24a/7, 33a/6, 61b/2, 61b/5, 72b/9

ḥ.+ ından 51a/2

ḥ.+ ını 44b/7

ḥ.+ ınuŋ 103a/3, 54b/6

ḥ.+ ları 24b/1, 89a/1, 97a/1

ḥ.+ ların 61b/4

ḥ.+ larını 114b/8

ḥ.+ larınuŋ 103a/3, 61a/6, 62b/9, 89b/2

ḥ. ola 30b/7, 65a/3

ḥ. olana 82b/1

ḥ. olınca 73b/6

ḥ. olsa 64a/1

ḥ. olur 41b/9, 42a/2, 43a/1, 47b/9, 51a/1, 51a/5, 55a/1, 56a/9, 64a/8, 76b/5, 81b/8, 82b/1 (2 kez), 82b/7, 84a/6

ḥ.+ uŋ 11a/4, 36a/9, 58b/8

ḥāṣıl-ı cemʿ "toplam, toplama sonucu"

ḥāṣıl-ı ḍarb "çarpım, çarpma sonucu"

ḥāṣıl-ı miḳdār "miktar sonucu"

ḥāṣıl-ı nisbet "oran, oran sonucu"

ve'l-ḥāṣıl "kısaca, özetle"

[=124]

ḥaṣr (Ar.) sınır, kapsam, son

ḥ.+ ı (iy.) 64b/6, 7b/7, 9b/7

[=3]

ḥāşiyeteyn (<Ar. ḫāşiye + eyn) iki kenar

nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḫ.+ ye 5a/2

[=1]

ḫaṭā (Ar.) yanlış, hata

ḫ. 11b/7, 60b/8, 62b/5, 88a/5, 96a/9

ḫ.+ e (ḫ.-yı evvel) 88b/9, 96b/9

ḫ.+ i (bel.) (ḫ.-yı evvel) 62b/8

ḫ.-yı evvel 61b/3, 89b/8 (iş.), 90b/3 (iş.), 91a/6 (iş.), 91b/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 93a/2 (iş.), 93b/5 (iş.), 94b/3 (iş.), 97b/8 (iş.)

ḫ.- yı ṯānī 89b/8 (iş.), 90b/4 (iş.), 91a/7 (iş.), 91b/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/6 (iş.), 94b/4 (iş.), 97b/9 (iş.)

ḫ.+ ye (ḫ.-yı ṯānī) 61b/4, 62b/8, 88b/9, 96b/8

ḫ.+ den (ḫ.-yı vāḥid) 63a/9

ḫ.+ ile (ḫ.-yı vāḥid) 64b/1

ḫ.-yı vāḥid 98a/7, 98a/9

ḫ. idecek 60b/1

ḫ.+ larına 60b/7

ḫ.+ nuŋ 61a/9, 97a/2

ḫ. oldı 96a/2

ḫ. olmış olur 88b/5

ḫ.+ sı 62a/9, 62b/4

ḫ.+ sına 11b/5

ḫ.+ sını 61a/3, 61a/5

ḫ.+ sı-y-ıla 60b/2, 60b/5

ḫaṭā-yı evvel "birinci/ilk yanlış"

ḫaṭā-yı ṯānī "ikinci yanlış"

ḫaṭā-yı vāḥid “tek yanlış (hesabı)”

[=48]

ḫaṭā’yeyn (<Ar. ḫaṭā’ + eyn) çift yanlış hesabı

ḫ. 4b/1, 60a/3, 86b/6, 88b/6

ḫ.+ de (ḥisāb-ı ḫ.) 60b/6

ḥisāb-ı ḫaṭā’yeyn “çift yanlış hesabı”

[=5]

ḫātem (Ar.) yüzük

ḫ. 114b/3

ḫ.+ de 115a/2

ḫ.+ i (iy.) (vezn-i ḫ.) 114b/6

[=3]

ḫātime (Ar.) son bölüm

ḫ. 3b/4, 75a/1

ḫ.+ de 64b/1

[=3]

ḫaṭṭ (Ar.) çizgi

ḫ. 10b/5, 12b/7, 13a/4, 13a/6, 13b/1, 22b/1, 28b/1, 28b/8

ḫ.+ uŋ 12b/7, 13b/1, 23a/4

[=11]

ḥattā (Ar.) hatta

ḥ. 2a/9

[=1]

ḫayr (Ar.) hayır, iyi, hayırlı

ḫ. 4a/2

[=1]

ḥayyīz (Ar.) saha, alan

ḥ.+ de (ḥ-i ḳabūl) 74b/6

[=1]

ḥażret (Ar.) hazreti (Hz.), kutsal ve saygın kişilerin isimlerinin başına konulan bir unvan

ḥ.+ nüŋ (ḥ-i ʿAlī) 44b/2

ḥ.+ den 44b/5

[=2]

ḥaẓẓ (Ar.) nasip, kısmet

ḥ.+ ı (iy.) 10a/1

[=1]

heft (Fa.) 1. yedi

h. (h. şümn) 46b/9, 52b/3

heft şümn “sekizde yedi”

[=2]

2. hafta

h.+ üŋ 44b/6, 44b/9

[=2]

[=4]

hem (Fa.) hem, da/de (bağlaç), ayrıca

h. 61a/1, 61a/8, 61b/2, 61b/6, 62b/7, 63a/2, 88b/7, 89a/3, 8a/6

[=9]

hemān (Fa.) 1. hemen

h. 11a/3, 11a/8, 13b/3, 20b/1, 21b/4, 22a/4, 26b/7, 29a/7, 50b/2, 51b/3, 51b/9, 63a/8

[=12]

2. böylelikle, böylece

h. 41b/3, 42a/5

[=2]

3. yalnız, tek

h. 13a/5, 50b/1,66a/2

[=3]

4. yine, aynı, aynı şekilde

h. 25a/4, 25a/6, 25b/6, 29b/3, 29b/8, 35a/9, 42b/2, 53b/4, 69b/8, 67b/6, 73a/5

[=11]

[=28]

her (Fa.) her

h. 103a/4, 104a/4, 104b/8, 105a/2, 105a/4, 105b/1, 105b/6, 106b/6, 108b/4, 111a/3, 112b/6, 113b/8, 115a/6, 116a/2, 117a/8, 117b/3, 117b/7, 11b/5, 12b/3 (2 kez), 16b/6, 16b/9, 17a/1, 17a/9, 17b/5, 17b/8, 18a/6, 18b/5, 19a/4, 19b/5, 20a/4, 20b/4, 20b/9, 21a/2, 21a/6, 21b/9, 22a/1, 22b/4, 26a/5, 27b/4, 32b/7, 32b/9, 33a/3, 39a/7, 3a/3, 42b/8, 43a/9, 48a/6, 48b/9, 4a/7, 4b/3, 50b/1, 56b/9, 57a/3, 62a/4, 63a/5, 64b/9, 69b/3, 70a/6, 70b/4, 71a/1, 71a/7, 71a/9, 71b/3, 71b/6, 72a/1, 74b/1, 75a/6, 75b/2, 79b/8, 7a/9, 7b/4, 82a/8, 84a/4, 85a/6 (2 kez), 85b/9, 86a/1, 86a/4, 87a/3, 87b/3, 89b/1, 89b/3, 8a/1, 8a/4, 90b/1, 91a/4, 93b/3, 94b/1, 9a/9

h. gāh 5a/6

her gāh “her zaman”

[=91]

hevāyī (<Ar. hevā + ī) zihinle yapılan hesaplamaları ifade eden bir sistem

h. (ḍarb-ı h.) 22a/6

h.+ de (ḳısmet-i h.) 25b/9

ḍarb-ı hevāyī “zihinden yapılan çarpma”

ḳısmet-i hevāyī “zihinden yapılan bölme”

[=2]

ḥıfẓ (Ar.) akılda tutma, ezberleme

ḥ. 18a/6

ḥ.-ı merātib 9a/6

ḥ. iderse 65a/1

ḥ. itdükden 23a/5, 23b/9, 24a/5

ḥ. itmeyüp 11a/3

ḥ. iderler 10b/9, 11a/6, 12a/1, 15a/1, 15a/8, 17a/5, 17b/6, 17b/8, 18b/6, 19b/5, 20b/3, 21a/1, 21b/6, 24b/6, 29a/6, 29a/7

ḥ. idüp 60b/2

ḥ. olına 37a/6, 60b/5

[=26]

ḫıred (Fa.) akıl, zihin

ḫ.+ e (ḫ.-i ḫurde-dān) 57a/8, 72a/6

ḫıred-i ḫurde-dān "dikkat sahibi, dakik akıl"

[=2]

hīç (Fa.) hiç

h. 10a/5, 35b/1

[=2]

hīç bir (Fa. + T.) hiçbir

h. 30b/2

[=1]

ḫilāf (Ar.) zıt, karşıt

ḫ.+ dür (ḫ.-ı redd) 68b/4

[=1]

ḥīn (Ar.) zaman, vakit

ḥ.+ da (ḥ-i nüşūr) 118a/7

ḥīn-i nüşūr "öldükten sonra dirilen vakit"

[=1]

Hind (Fa.) Hint

H. (ḥükemā-ı H.) 6b/9

[=1]

ḥisāb (Ar.) hesap

ʿilm-i ḥ. 4a/5

ʿilm-i h.+ dur 2a/9

ḥ.+ de (ḥ.-ı ḫaṭā'yeyn) 60b/6

ḥ.-ı maʿlūm 4a/6, 4a/8

ḥ.-ı mechūl 4a/7, 4a/9

ḥ.+ ı (iy.) 37b/7

ḥ.+ ınuŋ 37b/3

ḥ.+ ları 10a/9

ḥ.+ uŋ 10a/7, 55a/8

ʿilm-i ḥisāb "hesap ilmi/bilimi"

ḥisāb-ı maʿlūm "bilinen hesap"

ḥisāb-ı mechūl "bilinmeyen hesap"

ḥisāb-ı ḫatā'yeyn "çift yanlış hesabı"

[=12]

ḥiṣṣe (Ar.) hisse, pay

ḥ. 101a/6, 103a/1, 62a/4

ḥ-i Bişr 102a/7

ḥ-i Bekr 103a/8

ḥ-i Zeyd 103a/8

ḥ.+ nüŋ 102a/3, 103a/4

ḥ.+ si 101b/4

[=9]

ḫiṭāb (Ar.) hitap, söz

ḫ.-ı iʿcāz 74b/4

[=1]

ḫizmet (Ar.) hizmet

ḥ. itmişdür 59a/8

[=1]

ḫod (Fa.) 1. kendi

ḫ. 112a/8, 31a/5, 6a/9

ḫ. (lisān-ı ḫ.) 3a/4

lisān-ı ḫod “kendi dili, ana dil”

[=4]

2. aslında, esasında

ḫ. 59b/1, 88a/4, 88b/3

[=3]

[=7]

ḫoş (Fa.) güzel, hoş, iyi

ḫ. 24b/8, 29a/9, 37b/1, 3a/5, 60b/4

[=5]

ḫūb (Fa.) güzel, hoş

ḫ. 87a/1

ḫ.+ a (yāḳūt-ı ḫ.) 87a/5

[=2]

ḫums (Ar.) beşte bir

ḫ. 107a/1, 109a/7, 113a/7, 27b/2, 27b/5, 38a/4, 43a/9, 76b/4, 90a/1, 99b/8

ḫ. (ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫ.) 38b/4

ḫ. (ṣülṣ-i ḫ.-ı rubʿ) 48a/1

ḫ.+ uŋ (ṣülṣ-i ḫ.) 42a/2

ḫ.+ uŋ (ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫ.-ı subʿ) 42a/6

ḫ.+ dur 99b/7

ḫ. çıḳduḳdan 89b/9

ḫ.+ ı (iy.) 101a/9, 82b/6, 85a/4, 85b/8, 99b/1

ḫ+ ı (bel.) 28b/9

ḫ.+ ın 101b/1, 81a/7, 82b/1, 82b/5, 83b/5, 84a/3

ḫ.+ ına 76b/6

ḫ.+ ını 91b/2

ḫ.+ uŋ 109b/2, 43b/7

ḫ.+ uŋ (ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫ.) 39a/1

ṣelāṣete-erbāʿ-ı ḫums “yirmide on iki”

ṣülṣ-i ḫums “on beşte bir”

[=33]

ḫumseyn (<Ar. ḫums + eyn) beşte iki

ḫ. 107a/2 (2 kez)

ḫ.+ dür 100b/9, 91a/8

ḫ.+ i (iy.) 76b/2

ḫ.+ in 101a/1

ḫ.+ ine 76b/1, 76b/4

[=8]

ḫumsiyyet (<Ar. ḫums + iyyet) beşte birlik

ḫ.+ le 41a/2

[=1]

ḫurde-dān (Fa.) dikkat sahibi

ḫ.+ e (ḫıred-i ḫ.) 57a/8, 72a/6

ḫıred-i ḫurde-dān “dikkat sahibi, dakik akıl”

[=2]

ḫuṣūṣ (Ar.) 1. konu, nokta, durum

ḫ.+ da 16a/7, 30a/8, 44b/3, 45b/3

ḫ.+ ı (iy.) 106b/7

ḫ.+ ında 14b/8, 29a/2

ḫuṣūṣında "hakkında, konusunda"

[=7]

2. özellik, oluşum

ḫ.+ ında 9b/6

[=1]

[=8]

ḥükemā (<Ar. çoğ. ḥaḳīm) âlimler, bilginler

ḥ.-ı Hind 6b/9

ḥ.+ nuŋ 4b/7

[=2]

ḫüsrān (Ar.) zarar

ḫ. 112a/5

[=1]

ḫüsrānāt (<Ar. çoğ. ḫüsrān) zararlar

ḫ. 56b/7

[=1]

hüve'l-maṭlūb (Ar.) istenen budur

h. 105b/1, 117a/2, 19a/8, 20a/8, 21b/1, 48b/6, 49a/7, 49b/9, 50a/6, 52b/9, 54b/3, 77a/8, 90a/2, 99b/9

[=14]

-I-

ısḳāṭ (Ar.) yok etme, ortadan kaldırma, düşürme, atma

ı. itmekdür 66b/6

ı. idüp 42b/5

ı. olıcaḳ 43b/8

[=3]

ıṣṭılāḥ (Ar.) terim

ı.+ ları 6a/6

[=1]

ıṭlāḳ (Ar.) koyuverme, koyma

ı. iderler 25b/8

[=1]

ıṭṭılā' (Ar.) bilgi, haber

ı.-ı küllī 56a/8, 65a/3

ıṭṭılā'-ı küllī "açık, kapsamlı eksiksiz ve bütün bilgi"

[=2]

-İ- (i, 'i)

i- (er->i-) ermek yardımcı fiil

i.- di (farż olınmış i.) 88a/4

i.- di (gereklüler i.) 74a/8

i.- di (ne-miḳdār i.) 107b/5, 85a/7, 90b/2, 93a/1

i.- di (dimek olur i.) 8b/7

i.- di (var i.) 112a/1, 86b/9

i.- di (ẕikr olınmış i.) 99a/4

i.- dügi (ne ile) 29b/6

i.- dügi (mertebesinde i.) 9b/5

i.- dügi (mebnī i.) 57a/7

i.- dügi (mechūl i.) 59b/1

i.- dügi (mürekkeb i.) 31b/7

i.- düġi (var i.) 48b/1, 75b/3

i.- dügin (var i.) 48a/4

i.- dük (farż itmiş i.) 88b/4

i.- ken (tefāvüti i.) 36a/4

i.- ken (muḥīṭi i.) 5b/9

i.- miş (eksük i.) 75b/7

i.- miş (mürekkeb i.) 32b/1

i.- miş (ne-miḳdāra olur i.) 59b/9

i.- miş (nıṣf-ı ṣülṣ i.) 93a/5

i.- miş (ṣaḥīḥ i.) 12a/5

i.- miş (ṭutılmış i.) 59b/9

i.- miş (şey' i.) 76a/1

i.- se (ṣorarlar i.) 85a/7

i.- se (dirler i.) 91a/5

[=30]

ʿibāret (Ar.) -den meydana gelmiş, -den oluşmuş

ʿi.+ dür 25a/2, 25b/5

[=2]

ibtidā (<Ar. ibtidā') başlama

i. iderler 10b/7, 12b/5, 28a/1

i. idicek 8a/2

[=4]

icārāt (<Ar. çoğ. icāre) gelirler

i. 56b/7

[=1]

iʿcāz (Ar.) mucize

i. (ḫiṭāb-ı i.) 74b/4

[=1]

iç iç

i.+ inde 100a/1, 100a/3, 100a/4, 100a/7, 100b/2, 101a/2, 10a/2

[=7]

içün için

i. 114b/3, 11b/6, 6b/9, 98a/9, 9a/6, 9b/2

[=6]

idin- edinmek, yardımcı fiil

i.- ürler (murād i.) 6a/5

[=1]

iḫtiyāc (Ar.) ihtiyaç, gereklilik, gerek olan

i.+ ı (iy.) 107a/5, 22a/3, 74b/2, 94b/7

[=4]

iḫtilāf (Ar.) anlaşmazlık, uyuşmazlık

i. itmişlerdür 4b/9

[=1]

iḫtiyār (Ar.) seçme

i. idüp 9a/1

i. itmişlerdür 11b/6, 7a/1, 9a/7

[=4]

iki iki

i. 102b/5, 102b/9, 103b/1, 103b/4, 104a/6, 105b/3, 105b/8, 107a/2, 107b/1, 107b/4, 108a/3, 10a/7, 110b/4, 111b/1, 111b/2, 112b/3, 115b/6, 14a/1, 15a/1, 16a/1, 16a/4, 16b/1, 17b/2, 21b/8, 28b/1, 38a/1, 39a/7, 39a/9, 39b/1 (2 kez), 39b/2, 39b/5, 39b/9 (2 kez), 3b/4, 40a/9, 40b/5, 40b/7, 40b/8, 41a/6, 48b/3, 4a/6, 50b/6, 53a/3, 53b/2, 54b/3, 56b/2, 58b/2, 58b/5, 60b/8, 61a/9, 62b/5, 66b/8, 67a/2, 67a/3 (3 kez), 67a/5, 67a/7, 67a/8, 67b/1, 67b/2, 73b/9, 74a/2, 74a/3, 76a/3, 76a/5, 76b/5, 78a/9, 80a/3, 80a/5, 81b/3, 81b/4, 81b/6, 81b/7, 83a/6, 83b/6, 89a/9, 8b/8, 90a/6, 91b/8, 92b/5, 92b/9, 93a/4, 95a/6, 96a/1, 96a/2, 96a/9, 96b/2, 97a/2

i.+ den 48b/4, 6b/7

i.+ dür 106a/1, 15a/2, 21a/9, 23a/1, 32a/2, 40b/7, 4b/9, 54b/2

i.+ nüŋ 117a/6, 36b/4, 58b/2

i.+ si 17b/9, 57a/3

i.+ sin 112a/4, 112a/7, 61b/1

i.+ sinde 50a/9

i.+ sinden 38b/5

i.+ sine 115a/5

i.+ sinüŋ 102a/2, 103a/2, 115a/9, 15a/4, 18b/6, 19a/6, 19b/4, 19b/6, 42b/8

i.+ ye 111b/6, 112a/3, 113a/4, 114a/4, 112b/8, 23a/7, 24a/2, 32a/4, 39b/3, 39b/4 (2 kez), 40b/5, 51a/5, 51b/3, 52b/3, 54b/2, 55a/3, 6b/8

i.+ yi 115b/2, 115b/4, 23a/6, 23b/1, 28a/3, 28a/7, 32a/6, 32b/5, 36b/5, 42a/1, 52b/1, 71a/6

[=150]

iki biŋ beş yüz yigirmi iki bin beş yüz yirmi

i. 44a/9

[=1]

iki biŋ iki yüz iki bin iki yüz

i. 87b/2, 89a/8

[=2]

iki buçuḳ(ġ) iki buçuk

i. 100a/1, 100b/1, 76a/8

i.+ uŋ 100b/9

[=4]

ikinci ikinci, sıra sayma sayısı

i. 102b/3, 107b/1, 109a/6, 61a/3, 61a/4, 81a/9, 91a/1, 94a/3, 94a/6, 94b/9, 95a/2, 95a/8, 95b/5, 95b/6, 96a/3, 96b/9, 9a/1

i.+ de 104b/4, 109b/7, 62a/7, 62b/2, 75a/8, 75a/9, 75b/4, 76a/7, 97a/6

i.+ den 109a/5, 85b/8, 94a/8, 95b/8, 96a/7

i.+ nüŋ 104a/2, 55b/7, 61b/9, 83b/4

i.+ si 112b/3

i.+ sidür 69a/6, 74a/5,78b/3

i.+ sin 8a/5

i.+ sinden 85a/3

i.+ sine 7b/9, 8a/8, 90a/5

i.+ ye 104a/3, 104a/6, 55b/4, 61b/9, 90b/8

i.+ yi 55b/9, 83b/8

[=51]

ikişer ikişer (tane)

i. 106b/5,

i. deger 28a/6

[=2]

iki yüz iki yüz

i. 21b/3

i.+ dür 36b/6

[=2]

iki yüz altmış iki yüz altmış

i. 88b/6

[=1]

iki yüz elli iki yüz elli

i. 88a/4

[=1]

iki yüz elli iki iki yüz elli iki

i. 18a/9

[=1]

iki yüz ḳırḳ iki yüz kırk

i. 64a/7

[=1]

iki yüz on sekiz biŋ yedi yüz elli iki yüz on sekiz bin yedi yüz elli

i. 89a/2

[=1]

iki yüz seksen iki yüz seksen

i. 78b/8, 79a/4

[=2]

iki yüz seksen dört iki yüz seksen dört

i. 78b/9, 79a/5

[=2]

iki yüz yigirmi iki yüz yirmi

i. 18a/7

[=1]

ilā-yevmi'ş-şād (Ar.) mutlu güne kadar

i. 74b/7

[=1]

ile ile

i. 100a/3, 100a/4, 100a/7, 100b/2, 101a/2, 105b/8, 106b/7, 107b/7, 116a/5, 116a/7, 117a/5, 10b/4, 11b/8, 12a/9, 17a/4, 21b/2, 21b/3, 21b/4, 22a/5, 29b/6, 30b/8, 30b/9, 31a/1, 32b/2, 32b/3, 32b/4, 32b/8, 32b/9, 33a/4, 36b/5, 38a/7 (2 kez),

38a/8, 39b/1 (2 kez), 39b/2, 39b/9, 40a/7, 40b/1, 40b/9, 42b/9, 43a/4, 45b/1, 45b/7, 51a/8 (2 kez), 53a/5, 53b/6, 54a/4, 54a/8, 54b/4, 54b/7, 56a/8, 57a/4, 57a/5, 58b/2, 59b/2, 59b/9, 60a/5, 68a/2, 6a/6, 70b/6 (2 kez), 71b/7, 71b/9, 72a/4, 72b/6, 73b/4, 75a/3, 75a/7, 75b/1, 78a/2, 81a/5, 81a/6, 81b/4, 86b/6, 94a/3, 94a/6, 94a/8, 94b/9, 95a/2, 95a/7, 95a/8, 95b/5, 96a/3, 96b/4, 97a/6, 98a/5, 98a/8

i.+ dür 30a/2

[=90]

ileyhi yerciʿu'l-me'āb (Ar.) geri dönüşü O'nadır

i. 55a/6

[=1]

ʿilm (Ar.) ilim, bilim

ʿi. 4b/2, 64b/4, 65a/3

ʿi.-i beyān olmaḳ 64b/7

ʿi.-i cebr 72a/9

ʿi.-i ḥisāb 4a/5

ʿi.+ dur (ʿi.-i ḥisāb) 2a/9

ʿi.+ nüŋ (ʿi.-i riyāżī) 2a/6

ʿi.+ de 2b/3, 3a/1, 65a/5, 65b/7, 72a/2

ʿi.+ den 10a/1

ʿi.+ dür 4b/2, 72a/9

ʿi.+ dür (şerīf-i ʿi.) 64b/5

ʿi.+ e 2b/6, 3b/5

ʿi.+ üŋ 2b/7, 4b/6, 64b/5

ʿilm-i beyān "ifade ilmi/bilimi"

ʿilm-i cebr "cebir ilmi/bilimi"

ʿilm-i ḥisāb "hesap ilmi/bilimi"

ʿilm-i riyāżī "riyazi ilmi, matematik bilimi"

[=22]

ʿilme'd-dīn (Ar.) din ilimi

ʿi. 2b/2

[=1]

ʿilmü'l-ḥisāb (Ar.) hesap ilmi

ʿi. 2b/1

[=1]

ilt- (<ilet-) eklemek, iletmek

i.- üp 46a/9

[=1]

imdi öyleyse, şimdi, o hâlde, buna göre, bu durumda, artık

i. 101b/3, 102a/5, 103a/6, 104a/9, 105a/6, 106a/8, 107a/1, 109b/3, 113a/8, 115b/6, 15b/7, 22a/2, 25b/9, 27a/7, 28a/6, 28b/3, 29b/9, 2b/3, 31a/1, 32a/8, 33b/9, 34b/3, 35a/6, 35b/9, 37b/3, 39a/3, 40b/8, 43b/4, 47b/7, 50b/3, 51b/5, 52a/2, 52b/5, 56a/3, 57a/6, 58a/7, 59b/3, 59b/9, 60b/6, 66a/1, 66a/7, 67b/6, 69b/2, 6b/2, 70b/4, 72a/2, 72b/3, 73b/7, 74a/8, 75b/7, 76a/6, 7b/3, 80b/5, 81b/8, 82a/6,

83a/1, 84a/4, 87b/5, 88b/6, 89b/9, 95a/1, 96b/1, 98b/6, 9b/6

[=64]

imtiḥān (Ar.) sınama

i. itdükde 64a/3

i. idicek 60a/8

[=2]

inʿām (Ar.) zam

i. olsa 61b/7

[=1]

ʿināyet (Ar.) iyilik, yardım, lütuf

ʿi.+ la (ʿi.-i ḥaḳḳ) 10a/4, 2b/8

[=2]

incü (Çin.) inci, değerli bir taş

i. 105a/2, 105a/3, 105a/9

i.+ nüŋ 104b/7, 105a/1

[=5]

ʿind (Ar.) -e göre

ʿi. 2a/7, 74b/5, 74b/6

[=3]

inne (Ar.) şüphesiz

i. 74b/5

[=1]

inşā (Ar.) yazma, kaleme alma

i. 3b/9

[=1]

intiḫāb (Ar.) seçme

i. 3b/2

[=1]

ise ise

i. 100a/5, 100b/2, 100b/5, 101a/7, 102a/3, 103a/1, 103a/4, 103b/3, 104a/5, 104b/1, 105a/3, 105a/6, 105b/7, 106a/8, 108b/5, 110a/6, 112b/7, 114a/5, 116b/4, 117b/8, 12a/3, 12b/7, 13a/5, 13a/7, 15b/4, 15b/9, 24b/8, 26a/9, 26b/1, 29a/4, 29a/6, 29a/9, 37a/7, 37b/1, 40a/2, 40a/4, 42b/9, 46b/5, 49a/2, 55b/5, 55b/7, 57b/7, 58b/3, 62a/5, 71a/1, 71b/7, 73a/8, 73a/9, 89b/4, 93b/3, 94b/1, 97b/7, 98b/4, 98b/7, 99b/5

[=55]

ism (Ar.) isim, ad

i. 3b/3

i.+ i (iy.) 7a/6

i.+ in 25b/8

i.+ ler 9a/1, 9a/3

i.+ leri 8b/3

i.+ leridür 7a/4

i.+ leri-y-ile 8a/7

[=8]

istifsār (Ar.) soru yöneltme

i. itdükde 44b/5

[=1]

istiḫrāc (Ar.) çözüm, sonuç çıkarma

i.+ ı (iy.) 27b/7, 58b/5, 63a/9

i.+ ına 65b/7

i.+ ında 60a/4, 96b/6

i.+ ınuŋ 4b/5, 85b/3

i. itmek 33a/2, 72b/2

i. itmekde 56a/4

i. olacaḳ 64b/1, 86b/6, 98a/5

i. olanlar 75a/3

i. olınup 58a/8, 78a/2

i. olınur 22a/5, 81a/6

[=19]

isti‘māl (Ar.) kullanma

i. olan 3a/4

[=1]

istiṣnā (<Ar. istiṣnā’) istisna, kural dışı

i. 73b/2

i.-ı musḳaṭ 66a/3

i.+ nuŋ 66a/8

i. ola 66a/2

[=4]

iş iş, yapılan hizmet.

i. (netīce-i i.) 99a/7 (iş.), 99a/8 (iş.), 99b/6 (iş.), 99b/7 (iş.), 101a/7 (iş.) (2 kez)

netīce-i iş “iş sonucu”

[=6]

işde işte, sonuç olarak

i. 94b/4 (iş.), 94b/6 (iş.)

[=2]

iştirāk (Ar.) ortaklık, iki nesne arasında ortak nokta

i. 67a/1, 67a/9

[=2]

it(d)- etmek, yapmak yardımcı fiili

i.- di (gerd-i melāl i.) 87b/4

i.- diler (ta‘bīr i.) 9a/2

i.- dügümüz (ẕikr i.) 51b/9

i.- dükde (cem‘ i.) 11a/1

i.- dükde (ḍarb i.) 33b/8, 34b/2, 64a/1, 76b/2, 82b/1, 99b/4

i.- dükde (imtiḥān i.) 64a/4

i.- dükde (istifsār i.) 44b/5

i.- dükde (ḳısmet i.) 112b/6, 113a/5, 39a/8, 83a/7, 83a/8, 89a/4

i.- dükde (muḳābil i.) 37a/9

i.- dükde (ṭarḥ i.) 83b/5

i.- dükde (su’āl i.) 60a/6

i.- dükde (şürū‘ i.) 2b/6

i.- dükde (ziyāde i.) 92a/4

i.- dükden (‘amel i.) 21b/6

i.- dükden (cem‘ i.) 49a/1, 61b/5

i.- dükden (ḍarb i.) 103a/2, 112b/9, 20b/9, 28a/8, 89b/1

i.- dükden (ḥıfẓ i.) 23a/5, 23b/9, 24a/5

i.- dükden (ḳısmet i.) 81b/1

i.- dükden (naḳṣ i.) 15a/7, 17b/8, 26a/7, 48a/7, 49b/2, 61a/7, 97b/5

i.- dükden (ṣadaḳa i.) 92b/4, 92b/6

i.- dükden (ṭarḥ i.) 16b/9, 97b/3

i.- dükden (ṣebt i.) 23b/1, 24a/9, 34b/5

i.- dükden (tecnīs i.) 54a/9

i.- dükden (vażʿ i.) 81b/3

i.- dükden (żamm i.) 29a/5

i.- dükden (ziyāde i.) 113b/3, 36a/6, 74a/1, 91b/2, 92a/2

i.- dükleri (ʿazm i.) 102b/5

i.- ecek (ḫaṭā i.) 60b/1

i.- ecek (żamm i.) 11a/8

i.- eler (ʿamel i.) 35a/6

i.- eler (ḍarb i.) 116a/6, 116b/1, 117a/7, 117b/2, 117b/6

i.- eler (żamm i.) 108a/2

i.- en (tercüme i.) 4a/1

i.- er (aḳça i.) 103b/8

i.- er (ʿaṭā i.) 72b/7

i.- er (ḍarb i.) 50b/3, 51a/7, 51b/1, 51b/4

i.- er (fāyide i.) 103b/3

i.- er (ḳısmet i.) 52a/2, 52b/5, 53a/2

i.- er (kifāyet i.) 51b/5, 58a/9

i.- erler (gibi i.) 51b/1, 51b/4, 52a/2

i.- erler (āḫẕ i.) 12a/2, 36b/6, 37a/9, 71b/8

i.- erler (ʿalāmet i.) 33b/1

i.- erler (ʿamel i.) 11b/1, 13b/6, 14a/6, 26a/9, 42b/6

i.- erler (cemʿ i.) 71b/9

i.- erler (ḍarb i.) 17a/4, 20a/1, 45b/6

i.- erler (gibi i.) 51a/7

i.- erler (ḥıfẓ i.) 109b/3, 110a/1, 111a/2, 10b/9, 11a/6, 12a/1, 15a/1, 15a/8, 17a/5, 17b/6, 17b/8, 18a/6, 18b/6, 19b/5, 20b/3, 21a/1, 21b/6, 24b/6, 29a/6, 29a/7, 70a/8

i.- erler (ıṭlāḳ i.) 25b/8

i.- erler (ibtidā i.) 10b/7, 12b/5, 28a/1

i.- erler (ḳısmet i.) 31a/9, 31b/2, 40a/3, 40a/4, 46a/5, 46b/5, 47a/4, 48a/8, 49a/2, 54a/8, 54b/6

i.- erler (naḳl i.) 34a/5, 35a/1

i.- erler (naḳṣ i.) 106a/4, 108b/7, 113a/1, 13a/1, 13a/8, 13b/3, 14b/3, 34a/3, 71a/4, 71a/8

i.- erler (naẓar i.) 26a/8, 28a/2

i.- erler (ṭaleb i.) 34a/8, 35a/4

i.- erler (ṭarḥ i.) 21b/8, 70b/3, 80a/2

i.- erler (ṣebt i.) 10b/5, 12b/8, 13a/5, 13b/1, 22b/5, 23b/3, 22b/8

i.- erler (suʾāl i.) 57b/7, 62a/5

i.- erler (tanṣīf i.) 16b/7

i.- erler (tażʿīf i.) 16b/5

i.- erler (tecnīs i.) 50b/3

i.- erler (żamm i.) 107b/9, 11a/1, 11a/7, 18a/2, 18b/8, 19b/7, 20a/3, 20a/7, 21a/3, 23a/8, 24a/3, 24a/8, 26b/3, 37b/2, 70b/1, 71a/6

i.- erler (ẕikr i.) 8a/7

i.- erler 54a/6

i.- erler (ziyāde i.) 109a/3, 109a/8, 109b/2, 16b/4, 66b/1, 66b/3

i.- erlerse (suʾāl i.) 64a/2

i.- erse (ḥıfẓ i.) 65a/1

i.- erüz (ṭaleb i.) 113a/6, 27a/6, 29b/7, 33b/5

i.- icek (ʿamel i.) 47a/7, 47b/4, 53a/3, 59a/6, 88a/7, 98b/6

i.- icek (āḫẕ i.) 101a/1, 101b/1, 58b/8, 59b/8, 74a/6, 99b/8

i.- icek (cemʿ i.) 24b/1, 45b/7, 49a/6, 86a/1

i.- icek (ḍarb i.) 109b/6, 110a/9, 115b/5, 117a/1, 15b/6, 19a/3, 23b/6, 26a/3, 28b/6, 31b/5, 32a/6, 34a/1, 35a/8, 43a/4, 43a/6, 44a/3, 44a/6, 44a/9, 55b/9, 73b/9, 76b/4, 77a/3, 77a/5, 81a/8, 81b/7, 82b/7

i.- icek (ekl i.) 111a/3

i.- icek (farż i.) 62a/6, 62b/1, 94b/9

i.- icek (fāyide i.) 107b/1, 92b/3, 92b/5

i.- icek (gibi i.) 53b/7

i.- icek (ibtidā i.) 8a/2

i.- icek (imtiḥān i.) 60a/8

i.- icek (ḳısmet i.) 110b/2, 31b/9, 32a/4, 36b/9, 39b/3, 39b/4, 39b/5, 40b/3, 40b/4, 40b/5 (2 kez), 54b/2, 56b/5, 59a/3, 59b/9, 84b/2, 90a/9

i.- icek (mensūb i.) 28b/9, 30a/4, 30a/6

i.- icek (mürācaʿat i.) 78b/4, 79b/1

i.- icek (naḳṣ i.) 108b/8, 109b/5, 15a/1, 27a/9, 28a/9, 28b/7, 35b/1, 49b/7, 62b/6, 63a/1, 63b/9, 80a/5, 83b/7, 84a/2, 86a/6, 89b/3, 91b/3

i.- icek (pāre i.) 47a/9

i.- icek (redd i.) 68a/6

i.- icek (refʿ i.) 109a/1, 85a/5, 87a/8, 97b/6

i.- icek (ṣadaḳa i.) 92b/9

i.- icek (ṭaleb i.) 95b/7

i.- icek (ṭarḥ i.) 17a/7, 18a/5, 21a/6, 27a/4, 34b/7, 80a/8

i.- icek (sipāriş i.) 111b/3

i.- icek (sū’āl i.) 87a/3

i.- icek (vażʿ i.) 84a/3, 85b/9, 86a/9

i.- icek (żamm i.) 110a/4, 110a/7, 114a/1, 116b/7, 18a/8, 19a/1, 19a/7, 20b/6, 21b/1, 27b/4, 96a/8

i.- icek (ziyāde i.) 11b/4, 72b/9, 77b/7, 78a/6, 78a/8, 98b/3

i.- icek (ziyān i.) 111b/7

i.- mege (beyān i.) 9b/8

i.- mege (cemʿ i.) 10b/7

i.- mege (naḳṣ i.) 12b/4

i.- mege (ziyāde i.) 66a/5

i.- mek (cemʿ i.) 49a/4

i.- mek (ḍarb i.) 17a/3, 18a/3, 18b/9, 19b/8, 20a/9, 20b/7, 22b/6, 51a/6, 51a/9, 51b/3

i.- mek (farż i.) 60b/3

i.- mek (istiḫrāc i.) 33a/2, 72b/2

i.- mek (ḳısmet i.) 52a/8, 52b/4, 53a/1, 53a/6, 57b/2

i.- mek (mücennes i.) 45a/5

i.- mek (naḳṣ i.) 49b/5, 50a/2

i.- mek (nisbet i.) 53b/6

i.- mek (şerḥ i.) 94b/8

i.- mek (tecnīs i.) 45b/2

i.- mek (ẕikr i.) 74b/3

i.- mekde (ḍarb i.) 50b/4

i.- mekde (farḳ i.) 31a/8

i.- mekde (istiḫrāc i.) 56a/4

i.- mekde (ḳısmet i.) 26b/9, 52a/3

i.- mekden (ḍarb i.) 15b/1, 30b/7, 32a/9, 41b/9, 42a/2, 42a/8, 43a/1, 43b/2, 43b/4

i.- mekden (ḳısmet i.) 25a/2

i.- mekden (nisbet i.) 100b/9

i.- mekden (ṭaleb i.) 25a/3

i.- mekdür (āḫẕ i.) 45a/4

i.- mekdür (ḍarb i.) 16a/6

i.- mekdür (ısḳāṭ i.) 66b/6

i.- mekdür (maʿlūm i.) 46b/2, 48a/5

i.- mekdür (naḳṣ i.) 12a/8

i.- mekdür (redd i.) 68a/3

i.- mekdür (ṭaleb i.) 25b/2, 29b/3

i.- mekdür (ṭarḥ i.) 67b/9

i.- mekdür (tamām i.) 68b/6

i.- mekdür (tażʿīf i.) 15b/2

i.- mekdür (ziyāde i.) 10b/3, 68b/7

i.- mek-ile (ziyāde i.) 69a/1

i.- mekle (żamm i.) 117b/1

i.- mekledür (ḍarb i.) 32b/6, 42a/3

i.- melü olıcaḳ (cemʿ i.) 116a/3

i.- melü (ḍarb i.) 50b/8

i.- meyüp (ḥıfẓ i.) 11a/3

i.- mez (vaż‘ i.) 5a/7

i.- miş idük (farż i.) 88b/4

i.- miş olur (‘amel i.) 115a/7

i.- miş (‘amel i.) 59b/9

i.- mişlerdür (derc i.) 3a/3

i.- mişdür (ḥiẕmet i.) 59a/8

i.- mişlerdür (iḫtilāf i.) 4b/9

i.- mişlerdür (iḫtiyār i.) 11b/6, 7a/1, 9a/7

i.- mişlerdür (ḳısm i.) 30a/9

i.- mişlerdür (naḳl i.) 2b/3, 36a/3

i.- se (‘aṭā i.) 110b/8

i.- se (ḳısmet i.) 113a/5, 113a/9, 113b/1, 113b/4, 113b/6, 113b/8, 36b/1, 5a/7

i.- se (ṣadaḳa i.) 107a/9, 107b/2, 107b/4

i.- se (ṭaleb i.) 109a/7

i.- se (terk i.) 101a/5

i.- se (żamm i.) 95b/9

i.- seler (āḫẕ i.) 26b/7

i.- seler (ḍarb i.) 25a/8, 5b/2

i.- seler (fāyide i.) 101b/8, 102b/7

i.- seler (ḳısmet i.) 5b/3

i.- seler (ziyāde i.) 113b/6

i.- üp (‘amel i.) 52b/6, 53a/8, 59b/5, 99a/5

i.- üp (basṭ i.) 54a/6

i.- üp (cem‘ i.) 107b/8, 116a/8, 116b/9, 18a/5, 21b/7, 48a/7, 61b/1, 71b/8

i.- üp (āḫẕ i.) 14a/2, 14a/9, 26b/3, 49b/2

i.- üp (ḍarb i.) 106a/3, 109b/1, 112b/8, 113b/2, 113b/5, 114b/8, 115b/2, 117a/8, 117b/3, 18a/1, 18a/8, 18b/7, 19a/7, 19b/2, 19b/4, 19b/7, 20a/2, 20a/6, 20b/2, 21a/3, 21a/9, 22b/4, 23a/7, 23b/2, 24a/2, 24a/7, 27a/2, 27a/8, 29a/4, 32b/5, 34b/6, 36a/9, 36b/5, 37a/8, 42a/7, 43b/3, 44b/7, 46b/4, 47a/3, 50b/5, 50b/7, 52a/5, 52a/7, 52a/9, 52b/2, 54b/5, 56b/3, 57b/2, 58b/8, 59a/1, 59b/7, 59b/9, 61a/6, 62b/9, 72b/9, 97a/1

i.- üp (ekl i.) 110b/6

i.- üp (farż i.) 60a/7, 73b/9, 80a/1, 85b/7, 98b/5

i.- üp (fāyide i.) 107b/3, 92b/8

i.- üp (ḥıfẓ i.) 60b/2

i.- üp (ısḳāṭ i.) 42b/5

i.- üp (iḫtiyār i.) 9a/1

i.- üp (ḳısmet i.) 115b/1

i.- üp (naḳṣ i.) 109a/9, 109b/8, 110a/8, 116b/5, 117b/5, 14a/5, 48b/4, 61a/1, 99b/3

i.- üp (refʿ i.) 98b/2

i.- üp (ṭaleb i.) 95a/3, 95b/8

i.- üp (ṣebt i.) 10b/8, 12b/3, 13b/5, 14a/4, 14b/3, 23b/8, 24a/5, 33b/7, 34a/1

i.- üp (taʿżīf i.) 97b/3, 97b/4

i.- üp (tecnīs i.) 112a/4, 50b/2, 52a/1

i.- üp (ticāret i.) 107a/8

i.- üp (vażʿ i.) 85a/3

i.- üp (żamm i.) 108a/9, 108b/2, 113b/1, 116a/4, 13a/7, 15a/6, 17b/7, 18a/4, 21a/5, 34a/4, 34b/9, 36a/6, 63b/8

i.- üp (ziyāde i.) 110a/4, 85a/2, 85a/4, 85b/8, 8a/5, 97b/6

[=558]

iʿtibār (Ar.) değer, göz önünde bulundurma

i. 33a/4

i. olınursa 7a/9

[=2]

iʿtibārensüz (Ar. + T.) -den başlayarak, dikkate alarak, takip ederek

i. 10b/7, 12b/4, 22b/3, 27b/9

[=4]

ittifāḳ (Ar.) birlikte hareket etme

i.+ la 101b/6

[=1]

ittiṣāl (Ar.) bitişme, birleşme

i. bulsa 87b/2

[=1]

iy ey, seslenme edatı

i. 87a/5, 87a/9, 87b/1

[=3]

-K- (k, ḳ)

kaʿb (Ar.) küpkök

k. 67a/5, 67a/6, 67a/8, 67b/1, 67b/3, 67b/5, 68a/3, 68a/8, 73a/9

k.+ dur 68a/5

k.+ ını 68a/9

[=11]

Ḳabesü'l-Envār (Ar.) Kabesü'l-Envâr, risale adı

Ḳ.+ da 44b/9

[=1]

ḳabīl (Ar.) sınıf, tür

ḳ.+ inden 31a/3

[=1]

ḳābil (Ar.) kabul eden, mümkün olan

ḳ. ola 27a/7

[=1]

ḳabūl (Ar.) kabul etme

ḳ.+ de (ḥayyīz-i ḳ.) 74b/6

[=1]

ḳaç kaç

ḳ. 59a/8

[=1]

ḳaçar kaçar (tane)

ḳ.+ ar 115a/7

[=1]

ḳadar (Ar.) kadar

ḳ. 107a/8, 107b/1, 107b/3, 110a/3, 59a/6, 59b/4, 77b/2, 85a/2, 85a/4, 85a/5, 86a/9, 92b/3, 92b/5, 92b/8, 97b/5, 99b/1

ḳ.+ ından 78b/9

ḳ. oldı 114a/5, 114a/6

ḳ. olduḳdan 81a/8

ḳ. olsa 114a/1, 76b/2, 78a/6

ḳ. olur 114a/3

[=24]

ḳadd (Ar.) boy, uzunluk

ḳ.+ ı (iy.) 100a/5

[=1]

kāġıd (<Fa. kāġad) kâğıt

k. 22a/3, 22a/7, 27b/6

[=3]

ḳā'ide (Ar.) kural

ḳ. 20b/1

[=1]

ḳal- kalmak, bir işlemden sonra sayı artmak, geriye sayı kalmak

ḳ.- a 40a/5

ḳ.- anı 72a/6

ḳ+ anın 11a/9

ḳ.- an (bāḳī ḳ.) 109b/9, 110a/8, 117b/5, 14a/4, 14b/3, 28b/8, 35a/9, 48b/5, 58b/5, 71a/4, 97a/9

ḳ.- ana (bāḳī ḳ.) 36a/7, 97b/5

ḳ.- anı (bāḳī ḳ) 116b/5, 15a/7, 48a/8, 63b/9, 92b/4, 92b/7, 97b/4

ḳ.- an (gendüde ḳ) 107b/7

ḳ.- an (girü ḳ.) 58a/7

ḳ.- anı (girü ḳ.) 39a/3, 51b/6

ḳ.- anın (bāḳī ḳ.) 13a/4, 13a/8

ḳ.- anını (bāḳī ḳ.) 99b/3

ḳ.- anuŋ (bāḳī ḳ.) 15a/2, 16b/9

ḳ.- masa (bāḳī ḳ.) 12b/6, 39a/9, 91b/4

ḳ.- masa (nesne ḳ.) 97b/7

ḳ.- maya 40a/5

ḳ.- mayacaḳ (bāḳī ḳ.) 40a/8

ḳ.- maz (bāḳī ḳ.) 40b/6

ḳ.- maz (nesne ḳ.) 35b/1

ḳ.- sa 107b/4

ḳ.- sa (bāḳī ḳ.) 35b/8, 81b/3, 89b/3, 92b/9

ḳ.- up (bāḳī ḳ.) 113a/5

ḳ.- ur 100a/8, 15a/1, 44a/1

ḳ.- ur (bāḳī ḳ) 106a/5, 106a/7, 108b/9, 109a/1, 109b/5, 12b/7, 14b/6, 17a/8, 21a/6, 27a/4, 27b/1, 28b/1, 28b/7, 34a/3, 34b/8, 39b/5, 40b/5,

49b/8, 50a/4, 62b/6, 63a/2, 70b/3, 71a/8, 95b/1

ḳ.- ur (eksük ḳ.) 80a/6, 80a/9

ḳ.- ur (şey ḳ.) 83b/9

ḳ.- ur (şey' ḳ.) 83b/7, 84a/2, 84a/4

ḳ.- ursa 17a/1, 39b/8

ḳ.- ursa (bāḳī ḳ.) 21b/8, 40a/6

bāḳī ḳalan "kalan, geri kalan"

gendüde ḳalan "kendisinde kalan, elindeki kalan (miktar)"

girü ḳalan "kalan, geri kalan"

ḳalmaya "işlem sonucunda bir sayı kalmaması, geriye sayı kalmasın"

[=84]

ḳalem (Ar.) kalem

ḳ.+ e 22a/3

ḳ.+ le 27b/7

[=2]

kāmil (Ar.) tam, eksiksiz

k. olur 69a/1

[=1]

kān (Fa.) kaynak

k.-ı kerem 87b/1

[=1]

ḳanḳı hangi

ḳ. 113a/3, 36a/8, 72b/8

ḳ.+ sı 4b/3, 50b/1

[=5]

ḳanṭār (<Ar. ḳinṭār) 56,452 kilogram ağırlığında 44 okkalık bir ağırlık birimi

ḳ.+ dur 57b/5

[=1]

ḳānūn (Ar.) kural, yöntem

ḳ. 4b/4, 72b/2

[=2]

ḳapu kapı

ḳ.+ da 90a/4

[=1]

ḳarış- karışmak

ḳ.- up 111b/6

[=1]

kātib (Ar.) kâtip, yazı yazmakla görevli kişi, yazıcı

k. 4a/2

[=1]

ḳavl (Ar.) söz

ḳ.+ i (iy.) 5a/4

[=1]

ḳavm (Ar.) topluluk, insan topluluğu

ḳ. 6a/4

[=1]

ḳażiyye (Ar.) konu

ḳ.+ yi 44b/5

[=1]

ke'l-melik (Ar.) padişah gibi

k.+ i māḫalā 2b/2

[=1]

kelām (Ar.) söz

k.+ ına 73a/7

k.+ ında 72b/4

[=2]

kelimāt (<Ar. çoğ. kelime) sözcükler, sözler

k.+ uŋ 64b/6, 9b/7

[=2]

ke'l-vezīr (Ar.) vezir gibi

k. 2b/1

[=1]

kemmiyyet (<Ar. kemm + iyyet) 1. nicelik

k.+ i (iy.) 8b/4

[=1]

2. sayı

k.+ üŋ 25b/1

[=1]

[=2]

kem-ter (Fa.) en küçük (sayı)

k. olanuŋ 19b/1, 19b/3

[=2]

kerem (Ar.) iyilik, bağış

k. (kān-ı k.) 87b/1

[=1]

kerre (Ar.) kez, defa

k. 21a/4, 40a/2, 7b/1, 8b/6, 9a/4

[=5]

kesr (Ar.) kesir

k. 30b/3, 30b/9, 31a/1, 31a/5, 32b/4, 32b/9, 46b/8, 54a/4, 54b/4, 6b/6

k.+ i (bel.) (ṣūret-i k.-i muḥavvel) 46b/2

k.+ üŋ (k.-i muḥavvel) 46b/4, 46b/5, 46b/6, 47b/5

k.+ den 48a/4

k.+ i (iy.) 32a/1, 46b/3, 47a/1, 47a/2, 47a/4, 52a/3, 52a/4, 52a/6 (2 kez)

k.+ i (bel.) 46a/8, 54b/5

k.+ üŋ 46a/9, 48a/3, 54a/7

ṣūret-i kesr-i muḥavvel "dönüşecek olan kesrin payı"

kesr-i muḥavvel "dönüşecek olan kesir"

[=30]

keẕālik(Ar.) aynı şekilde

k. 102a/4, 57a/5

[=2]

ḳıl- kılmak yardımcı fiilli, etmek, yapmak, elde etmek

ḳ.- duḳlarına (ḳısm-ı ekṣer ḳ.) 83b/1

ḳ.- ıcaḳ (mensūb ḳ.) 49b/8, 50a/5

ḳ.- maḳdur (meksūr ḳ.) 45b/4

ḳ.- maḳdur (ṣaḥīḥ ḳ.) 46a/2

ḳ.- up (ḳısmetden ḳ) 112a/6, 112a/8

ḳ.- up (mensūb ḳ.) 63b/5

[=8]

ḳırḳ kırk

ḳ. 59a/7, 59b/5, 59b/9 (2 kez), 69a/5, 71b/5

ḳ.+ ı (bel.) 59b/9, 71b/8

ḳ.+ uŋ 19b/9, 59b/6

[=10]

ḳırḳ altı kırk altı

ḳ. 84b/5

ḳ.+ dan 33b/8, 34a/2

ḳ.+ ya 19b/8

[=4]

ḳırḳ beş kırk beş

ḳ. 109b/3, 7b/4, 7b/5

ḳ.+ i (bel.) 109b/4

[=4]

ḳırḳ beş biŋ altı yüz kırk beş bin altı yüz

ḳ.+ üŋ 14b/4

[=1]

ḳırḳ bir kırk bir

ḳ. 86a/5

[=1]

ḳırḳ dört kırk dört

ḳ. 57b/4, 58a/1, 58a/3

[=3]

ḳırḳ iki kırk iki

ḳ. 19a/1

ḳ.+ ye 19a/3, 53b/1, 53b/8

[=4]

ḳırḳ sekiz kırk sekiz

ḳ. 109b/7

ḳ.+ i (bel.) 109b/8

[=2]

ḳırḳ ṭoḳuz kırk dokuz

ḳ. 85a/8, 86a/4

ḳ.+ dan 86a/7

[=3]

ḳırḳ üç kırk üç

ḳ. 85a/9, 86a/7

[=2]

ḳırḳ yedi kırk yedi

ḳ. 84b/8

[=1]

ḳısm (Ar.) kısım, bölüm, parça

ḳ. 85a/6 (2 kez), 85b/9, 89b/3

ḳ.-ı aḳall 82a/9, 82b/1, 83a/4, 83a/9, 89b/9

ḳ.-ı ekşer 82a/9, 83a/3, 89b/6 (iş.) (2 kez), 90a/1

ḳ.-ı ekşer ḳılduḳlarına 83b/1

ḳ.+ i (bel.) (ḳ.-ı evvel) 83b/6, 85b/4

ḳ.-ı evvel 84b/4, 85a/8, 86a/6, 89b/6 (iş.) (2 kez)

ḳ.-ı rābiʿ 84b/8, 85b/2, 85b/6, 86b/3

ḳ.+ i (bel.) (ḳ.-ı ṯāliṯ) 85b/5

ḳ.-ı ṯāliṯ 84b/7, 85b/1, 86a/9

ḳ.+ yi (ḳ.-ı ṯānī) 85b/5

ḳ.-ı ṯānī 84b/5, 85a/9, 86b/2

ḳ.+ da 84a/4

ḳ.+ dur 4a/8

ḳ. eyleyüp 83a/6

ḳ.+ ı (bel.) 86a/1

ḳ. itmişlerdür 30a/9

ḳ.+ lar eyleyüp 81b/1, 83b/3, 85a/1, 89b/1

ḳısm-ı aḳall "en küçük parça"

ḳısm-ı ekṯer "en büyük parça"

ḳısm-ı evvel "birinci kısım"

ḳısm-ı ṯānī "ikinci kısım"

ḳısm-ı ṯāliṯ "üçüncü kısım"

ḳısm-ı rābiʿ "dördüncü kısım"

[=43]

ḳısmet (Ar.) bölme, matematikte dört işlemden biri

ḳ. 24b/9, 25b/3, 25b/8, 4a/9, 53b/5, 72b/6, 80b/6

ḳ. (aḳall-ı ḫāric-i ḳ.) 82a/2

ḳ. (ekṯer-i ḫāric-i ḳ.) 82a/3

ḳ. (ḥaḳīḳat-i ḳ.) 25a/9

ḳ. (ḫāric-i ḳ.) 114a/8, 26b/4, 31b/9, 32a/4, 36b/2, 36b/9, 46b/7, 47a/8, 47b/9, 49a/7, 51a/7, 51b/2, 52b/2, 53b/1, 54b/3, 55a/4, 56b/5, 57b/3, 58a/2, 59a/3, 59b/9, 63a/3, 64a/9, 69a/9, 74a/5, 84b/2

ḳ.+ i (iy.) (ḫāric-i ḳ.) 31b/2

ḳ.+ ler (ḫāric-i ḳ.) 81b/4

ḳ.+ lerüŋ (ḫāric-i ḳ.) 81b/2, 81b/5, 81b/9

ḳ.+ üŋ (ḫāric-i ḳ.) 29a/3, 31b/1

ḳ.+ de (ḳ.-i evvel) 39b/6

ḳ.+ de (ḳ.-i hevāyī) 25b/9

ḳ.+ de 53b/7, 5b/4

ḳ.+ den 112a/6, 112a/7, 115a/1, 115b/1, 89a/4, 90b/5, 91a/8, 91b/8, 92a/8, 93a/4, 93b/7, 96b/2, 97a/4, 98a/1, 99a/3

ḳ. eyleseler 115a/1

ḳ.+ i (iy.) 51b/7

ḳ. iderler 31a/9, 31b/2, 40a/3, 40a/4, 46a/4, 46b/5, 47a/4, 48a/8, 49a/2, 54a/7, 54b/6

ḳ. ider 52a/1, 52b/5, 53a/2

ḳ. idicek 110b/2, 31b/9, 32a/4, 39b/4, 39b/5, 36b/9, 39b/3, 40b/3,

40b/4, 40b/5 (2 kez), 54b/2, 56b/5, 59a/2, 59b/9, 84b/2, 90a/9

ḳ. idüp 115b/1

ḳ. itdükden 81b/1

ḳ. itdükde 112b/6, 113a/5, 39a/8, 83a/7, 83a/8, 89a/4

ḳ. itmekde 26b/9, 52a/2

ḳ. itmekden 25a/2

ḳ. itmek 52a/8, 52b/4, 53a/1, 53a/6, 57b/2

ḳ. itseler 113a/5, 113a/9, 113b/1, 113b/4, 113b/6, 113b/8, 36b/1, 5a/7, 5b/2

ḳ.+ le 25b/5

ḳ. olıcaḳ 70a/2

ḳ. olına 114a/4, 114a/7, 58a/2, 69a/9, 69b/6

ḳ. olınsa 104a/1, 55a/4, 97a/4, 99a/3

aḳall-ı ḫāric-i ḳısmet "bölümün en küçüğü"

ekṣer-i ḫāric-i ḳısmet "bölümün en büyüğü"

ḥaḳīḳat-ı ḳısmet "bölmenin temeli"

ḫāric-i ḳısmet "bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri"

ḫāric ez-ḳısmet "bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri"

ḳısmetden çıḳan "bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri"

ḳısmetden ḫāric "bölüm, bölme işleminin ögelerinden biri"

ḳısmet-i hevāyī "zihinden yapılan bölme"

ḳısmet-i evvel "birinci bölme"

[=131]

2. pay, hisse

ḳ.-i ġuremā 115b/7

ḳısmet-i ġuremā "alacaklıların payı/hissesi"

[=1]

[=132]

ḳıyās (Ar.) karşılaştırma

ḳ. olına 39a/4, 51b/6

[=2]

ḳıymet (Ar.) değer, tutar

ḳ. 87a/5, 87a/7

ḳ.-i elmās-ı raʿnā 87a/9

ḳ.+ i (iy.) 105a/1

ḳ.+ ler 87b/1

ḳ.+ lerin 87b/3

ḳ.+ lerinden 87a/3

[=7]

ki (Fa.) ki, bağlama edatı

k. 100a/8, 101a/2, 101b/2, 102a/1, 102a/2, 102a/5, 103b/5,

103b/7, 104a/1, 104a/5, 104b/4, 105a/3, 105a/9, 105b/8, 105b/9, 106a/1, 106a/2, 106a/3, 106a/4, 106b/2, 106b/8, 107b/9, 108a/2, 108a/4, 108b/2, 108b/5, 108b/7, 108b/9, 109a/1 (2 kez), 109a/3, 109a/7, 109a/8, 109a/9, 109b/3, 109b/7, 10b/2, 10b/4, 110a/1, 110a/6, 110b/3, 111a/2, 111a/7, 111b/4, 113a/1, 113a/6, 113b/6, 114a/7, 114b/1, 114b/6, 115a/8, 115a/9, 115b/2, 115b/5, 116b/2, 116b/7, 117b/1, 11b/2, 11b/9 (2 kez), 12a/5, 12a/7, 12a/9, 12b/2, 14b/6, 14b/8, 14b/9, 15a/9, 15b/3, 15b/6, 16a/6, 16a/7, 17a/3, 17a/5, 17a/7, 18a/6, 19a/1, 20a/1, 20a/3, 20a/7, 20b/3, 20b/4, 21a/8, 21a/9, 21b/2, 22a/8, 22b/8, 22b/9, 23a/1, 23a/5, 23a/8, 23b/3, 24a/3, 24a/8, 24b/2, 24b/4, 25a/1, 25a/3, 26a/1, 26a/2, 26a/4, 26b/3, 26b/4, 26b/7, 27a/3, 27a/6, 27b/8, 28b/6, 29b/2, 29b/3, 29b/7, 2a/6, 2b/7, 2b/9, 30a/8, 30b/2, 30b/4, 30b/6, 31a/2, 31a/4, 31a/8, 31b/8, 32a/1, 32a/5, 32a/6, 32b/4, 33a/3, 33b/5, 34a/2, 34a/5, 34a/8, 35a/1, 35a/4, 35a/8, 35b/6, 35b/7, 36a/1, 36b/2, 36b/4, 36b/6 (2 kez), 37b/4, 37b/9, 38a/2, 38a/4, 38b/5, 39a/5, 39b/1, 39b/7, 3a/2, 3a/9, 3b/9, 40a/5, 40a/9, 40b/6, 41a/5, 41b/3, 42a/1, 42a/3, 42a/5, 42a/7, 42a/9, 42b/6, 43a/6, 43a/8, 43b/2, 43b/6, 44a/2, 44a/7, 44b/1, 44b/3, 45a/2, 45a/6, 46a/5, 46b/2, 47a/1, 47a/2, 47a/3, 48a/5, 48b/2, 48b/3, 48b/4, 48b/8, 49a/5, 49a/9, 49b/5, 49b/7, 4a/5, 4a/8, 4b/2, 50b/4, 50b/9, 51a/1, 51a/3, 51a/7, 51b/1, 51b/4, 52a/3, 52b/2, 54a/4, 54a/5, 54b/1, 54b/9, 55a/3, 55b/3, 55b/4, 56a/2, 56b/2, 56b/9, 57a/3, 57a/9, 57b/3, 57b/4, 57b/8 (2 kez), 58a/1, 58a/2, 58a/4, 58a/8, 58b/1, 58b/2, 58b/6, 59b/6, 59b/8, 59b/9 (3 kez), 5b/1, 60a/3, 60a/5, 60b/3, 60b/6, 60b/8, 61b/8, 62a/8, 62b/3, 62b/6, 63a/2, 63a/4, 63a/8, 63b/1, 64a/5, 64a/8, 64a/9, 64b/3, 64b/8, 65a/2, 65a/4, 65a/7, 65a/9, 65b/1 (2 kez), 65b/3, 65b/4, 65b/5, 66a/1, 66b/3, 66b/4, 67a/1, 67a/4, 67a/9, 67b/4, 67b/5, 67b/9, 68a/6, 68b/3, 69a/2, 69a/3, 69a/6, 69a/7, 69a/8, 69a/9, 69b/5, 69b/6, 69b/9, 6a/1, 6a/4, 6a/7, 6b/3, 6b/7, 70a/7, 70a/8, 70b/1, 70b/2, 70b/4, 70b/6, 71a/2, 71a/3, 71a/6, 71a/8, 71b/8, 72a/1, 72a/9 (2 kez), 72b/3, 73a/5, 73a/6, 73b/1, 73b/6, 74a/4, 74a/6, 74a/7, 74b/3, 74b/4, 75b/6, 75b/9, 76a/3, 76a/5, 76b/5, 76b/9, 77a/5, 77a/7, 77b/5, 78a/2, 78a/9, 78b/2, 79a/4, 79a/8, 79b/3, 7a/1, 7a/5, 7b/4, 7b/5, 80a/2, 80a/6, 80a/9, 80b/8, 81a/4, 81b/4, 81b/8, 82a/3, 82a/4, 82a/6, 82a/9, 82b/1, 82b/4, 82b/7, 83a/6, 84a/6, 84a/7, 84a/9, 84b/3, 85b/4, 86a/2, 87b/3, 88b/7, 89a/2, 89a/5, 8a/4, 8a/9, 94a/5, 94b/8, 95a/2, 95a/5, 95a/6, 95a/9, 95b/1, 96b/3, 97a/1, 97a/5, 97a/7, 97b/1, 98b/4, 99a/5, 99a/9, 9a/3, 9a/7, 9b/3

[=368]

kifāyet (Ar.) yeterlik

k. ider 51b/5, 58a/9

kifāyet ider "yeterli(dir)"

[=2]

kim 1. ki, bağlama edatı

k. 25b/5, 95b/5

[=2]

2. kim, soru zamiri

k. 65a/1

[=1]

[=3]

kimesne kimse

k. 36a/1, 64b/9, 92b/1

k.+ de 9b/9

k.+ ler 2b/6

k.+ nüŋ 75a/6

k.+ ye 61b/7

k.+ yi 59a/4

[=8]

kimi kimi

k. 3a/1, 3a/2

k.+ imüze 90a/7, 90a/8

k.+ isi 32b/2, 32b/3, 4b/7, 4b/8

[=8]

kişi kişi, şahıs

k. 110b/4

k.+ ye 104a/1

[=2]

kitāb (Ar.) kitap

k. 74b/4

k.+ larda 10a/3

k.+ laruŋ 3a/1

[=3]

ḳonıl- konulmak, konmak

ḳ.- up (ism ḳ.) 3b/4

[=1]

kūçek (Fa.) küçük

k. 12b/6, 9a/6

[=2]

küllī (<Ar. küll + ī) bütün, tüm, tümel

k. (ıṭṭılāʿ-ı k.) 56a/9, 65a/3

k. (ṭarīḳ-i k.) 16a/7, 26a/1, 31a/8, 50b/4, 52a/3, 54a/5, 58b/6, 60b/6, 63b/1, 69a/8, 69b/5, 70a/7, 71a/2

k.+ sine 112b/5

ıṭṭılāʿ-ı küllī "eksiksiz, bütün bilgi"

ṭarīḳ-i küllī "bütün/tümel yöntem"

[=16]

küsūr (Ar.) kesirler, sayının virgülden sonraki kesirli kısmı

k. 38a/1, 54a/6

k. (ṣuver-i k.) 100a/6, 45a/7, 45b/6, 50b/9

k.+ yi (k.-ı muḫtelife) 45a/3

k.-ı munṭaḳa 38a/9

k.+ uŋ (k.-ı munṭaḳ) 38a/2

k.-ı mużāfa-yı müfrede 42a/5

k.+ nüŋ (k.-ı mużāfa-yı mükerrere) 42a/4

k.+ nuŋ (k.-ı mużāfa) 41b/7

k.+ de (k.-ı müfrede) 41a/5

k.-ı müfrede 41b/3

k.+ de (k.-ı mükerrere) 41a/9

k.+ de (k.-ı mürekkebe) 42a/8

k.+ dan (k.-ı tisʿa) 30b/2, 31a/4

k.+ nuŋ (k.-ı tisʿa) 43b/4, 44b/1

k.-ı tisʿa 30b/8, 32b/2, 32b/8, 38a/6

k.+ a 50b/3, 50b/4, 52a/1, 52a/2

k.+ a (ṣuver-i k.) 101a/8

k.+ dan 29b/2, 40b/7, 5b/3

k.+ ı (bel.) 50b/2, 50b/3, 52a/1, 52a/2

k.+ ı (bel.) (ṣuver-i k.) 46a/4, 50b/5

k.+ ıla 50a/9

k.+ ından 31b/7

k.+ uŋ 37b/7, 37b/8, 45a/1, 46a/7, 48a/2, 48b/7, 48b/8, 49a/8, 50a/7, 51b/7, 53b/4, 54a/3

küsūr-ı muḫtelife "zıt/farklı kesirler"

küsūr-ı munṭaḳ "rasyonel kesirler"

küsūr-ı munṭaka "rasyonel kesirler"

küsūr-ı mużāfa-yı müfrede "basit tamlamalı kesirler"

küsūr-ı mużāfa-yı mükerrere "tekrarlı tamlamalı kesirler"

küsūr-ı müfrede "basit kesirler"

küsūr-ı mükerrere "tekrarlı kesirler"

küsūr-ı mürekkebe "birleşik kesirler"

küsūr-ı tisʿa "dokuz kesir"

ṣuver-i küsūr "kesirlerin payı"

[=52]

küttāb (<Ar. çoğ kātib) kâtipler, yazıcılar

k. 74b/6

[=1]

-L-

lā-büdd (Ar.) elbette

l. 28b/4

[=1]

lā-cerem (Ar.) şüphesiz

l. 28a/7

[=1]

lā-ceẕr (Ar.) kök olmayan

l. 33a/9

[=1]

lafẓ (Ar.) kavram

l.-ı eczā 31a/1, 32b/3, 38a/8

[=3]

lakin (Ar.) fakat, ama, ancak

l. 109a/4, 25b/6, 30b/7, 36a/3, 38a/8, 5b/9, 6a/8, 71b/2, 7b/8, 86a/1

[=10]

laʿl (Ar.) kırmızı renkte değerli bir taş, lal

l.-i bī-hem-tāya 87a/7

l.+ dür 79b/4

l.+ e 89a/7

l.+ idi 87a/2

l.+ üŋ 79b/6, 80a/6, 81a/1, 87a/8, 87b/9, 88a/9

[=10]

laṭīf (Ar.) hoş, güzel, güzellik sahibi

l.+ üŋ (ʿunṣur-ı l.) 3b/7

[=1]

lāyıḳ (<Ar. lā'iḳ) layık, uygun, yakışan

l. 87a/1

[=1]

lāzım (Ar.) lazım, gerekli

l. geldi-ki 76a/6

l. geldi 67a/1, 67a/9, 94b/8

l. gelmişdür 112a/2

l. gelür 100a/7, 104a/7, 104b/4, 105a/5, 105a/9, 106b/6, 111a/7, 56a/6, 57a/3, 62a/8, 62b/3, 63a/6, 68a/6, 69a/2, 72a/2, 76a/9, 80a/4, 80a/6, 80b/8, 81b/4, 84b/9, 86a/8, 86b/1, 87b/7, 88a/1, 88b/2, 89a/7, 90a/1, 90b/7, 91a/9, 91b/9, 92b/1, 93a/6, 94a/2, 95a/1, 95b/3, 96a/4, 96b/1, 96b/5, 97a/9, 98a/2

l. olanlaruŋ 65b/8

[=47]

lisān (Ar.) dil

l.-ı ḫod 3a/4

[=1]

-M-

maʿdūd (Ar.) sayılmış, sayısı belli olan

m. 6a/9

[=1]

maḍrūb (Ar.) çarpılan, çarpma işleminin ögelerinden biri

m. 16a/7, 16a/9, 16b/2

m.+ e (m.-ı āḫir) 15b/5

m.+ ı (bel.) 22a/8

m.+ la 22b/7

m.+ uŋ 17a/6, 21b/4, 22b/9, 23a/3, 23b/4, 23b/8

maḍrūb-ı āḫir “son çarpılan (sayı)”

[=12]

maḍrūbeyn (<Ar. maḍrūb + eyn) iki çarpılan

m. 16b/7

m. (ʿaşerāt-ı m.) 17b/3, 18b/1

m.+ den 15b/3

m.+ i (bel.) 18a/4

m.+ üŋ 21a/1, 21b/7, 24b/5, 50a/8

ʿaşerāt-ı maḍrūbeyn “iki çarpılanın onlar basamağı”

[=9]

maḍrūbun fīh (Ar.) çarpan, çarpma işleminin ögelerinden biri

m. 16a/8

m.+ i (bel.) 22a/8, 22b/7

m.+ üŋ 16b/1, 16b/3, 16b/4, 16b/6, 17a/6, 21b/5, 23a/1, 23a/6, 23b/1, 23b/5, 24a/1, 24a/6

[=15]

mā-dūn (Ar.) aşağı, alt

m.+ ında 113b/7, 32b/1, 32b/6, 9a/9

[=4]

mā-ḫalā (Ar.) dışında, -den başka

m. 2b/2

[=1]

maḥall (Ar.) yer

m.+ inde 64b/1

[=1]

maḫāric (<Ar. çoğ. maḫrec) paydalar

m.+ ine 38a/6

[=1]

maḫfī (Ar.) gizli saklı

m. olmayacaḳ 57a/8, 72a/6

[=2]

maḥfūẓ (Ar.) akılda tutulan, ezberlenmiş (sayı)

m. 19a/5, 20a/5, 21a/7

m.+ a 12a/3, 18a/1, 18a/8, 18b/8, 19a/7, 19b/7, 20a/7, 20b/5, 21a/3, 21b/1, 24b/7, 29a/9, 37a/9

m.+ ı (bel.) 11a/1, 23a/8, 24a/3, 24a/8

m.+ uŋ 17a/8, 21b/9

[=22]

maḫrec (Ar.) payda

m. 108b/5, 109a/7, 110a/6, 32a/3, 41a/4, 45b/5, 48b/2, 49a/2, 49b/5, 50a/2, 54b/6, 6b/7, 6b/8, 82b/1, 98b/4

m.+ sın (m.-i ʿuẓmā) 31b/1

m.+ sı (m.-i ʿuẓmā) 31a/9

m.+ de 46b/1

m.+ den 108b/6, 45a/3, 45a/7, 45b/6, 48a/6, 48b/3, 48b/9, 49a/1, 49a/3, 49a/9, 49b/3

m.+ e 100a/5, 109a/3, 110a/9, 46a/4, 46a/9, 49b/8, 50a/5, 54b/9, 55a/3

m.+ i (iy.) 109a/9, 31b/8, 32a/1, 41a/6 (2 kez), 42a/1, 42a/3, 42a/6, 42b/2, 42b/3 (2 kez), 43a/9, 43b/2, 43b/5, 44a/7, 45a/6, 47b/6

m.+ i (bel.) 112b/8, 48a/5, 50b/7, 54a/4, 54b/4

m.+ idür 40b/7, 43a/7, 44b/1, 49a/5

m.+ in 48b/9

m.+ inde 42b/3, 42b/4, 43a/5, 43b/6, 43b/7

m.+ inden 32a/2, 46a/8, 46b/4, 46b/6, 46b/8

m.+ ine 109b/1, 109b/2, 109b/6, 109b/9, 41b/9, 46b/3, 46b/5, 47a/2, 47a/4, 47b/7, 52a/4, 54b/5

m.+ ini 41b/8, 52a/6

m.+ inüŋ 44a/4

m.+ i-y-ile 42b/6

m.+ leri 41b/2, 41b/8, 42a/4, 43b/6, 44a/1

m.+ leridür 41b/3, 42a/5

m.+ lerin 42b/5, 43b/1

m.+ lerinde 43a/2

m.+ lerinüŋ 42b/8, 44a/2

m.+ lerüŋ 51a/2

m.+ üŋ 101a/8, 54a/7, 54b/1, 82b/1

maḫrec-i ʿuẓmā “büyük payda”

[=108]

maḫṣūṣ (Ar.) bir şeye özgü, özel

m. 4b/4, 72b/1

[=2]

maḳādīr (<Ar. miḳdār) miktarlar

m. 72b/6

m. (erbaʿa-ı m.-i mütenāsibe) 57a/7

m.+ den 72b/4, 73a/3

erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe “dört orantılı miktar”

[=4]

maḳāle (Ar.) makale

m. 10a/7, 3b/4, 55a/8

m.-i evvel 10a/6

m.-i ṯānī 55a/7

maḳāle-i evvel “birinci makale”

maḳāle-i ṯānī “ikinci makale”

[=5]

maḳsūm (Ar.) bölünen, bölme işleminin ögelerinden biri

m. 25a/3, 25b/6, 47a/7, 47b/4, 51a/1, 52b/7, 53a/3, 53a/9, 53b/8, 61a/8, 61b/6, 63b/3, 82a/5, 84a/9

m.+ a 25a/6, 25a/8, 26a/3

m.+ da 25a/9

m.+ dan 26a/4, 26a/7, 26b/6, 27a/3

m. olan 63a/2, 64a/8, 89a/3

m. ṭutarlar 50b/6, 52a/5, 52b/1

m. ṭutup 48a/8

m.+ uŋ 27b/9, 29a/8, 52a/3, 52a/5

[=33]

maḳsūmun ʿaleyh (Ar.) bölen, bölme işleminin ögelerinden biri

m. 47a/8, 47b/5, 48a/5, 51a/3, 52b/7, 53a/3, 53a/9, 53b/8, 61a/2, 61b/2, 62b/7, 64a/5, 82a/2, 82a/4, 84a/7

m.+ den (m.-i aḫīr) 40a/8

m.-i aḫīr 40b/6

m.+ le (m.-i evvel) 31b/3

m. + lerüŋ 81b/4

m.+ yi (m.-i ṯānī) 31b/4

m.+ den 25b/7, 26a/8, 26b/1, 27b/1

m.+ e 25a/4, 25a/7, 26a/2, 26b/5

m.+ i (bel.) 40a/2, 40a/4

m. olacaḳ 88b/8

m. ṭutarlar 48b/2, 50b/7, 52a/7, 52b/2

m. ṭutıla 63b/4

m.+ üŋ 25a/6, 25a/9, 26a/5, 27b/4, 29a/2, 52a/4, 52a/6

maḳsūmun ʿaleyh-i aḫīr "sonuncu bölen (sayı)"

maḳsūmun ʿaleyh-i evvel "ilk bölen (sayı)"

maḳsūmun ʿaleyh-i ṯānī "ikinci bölünen (sayı)"

[=43]

māl (Ar.) 1. hesap işlemleri için kullanılan miktar, para, nakit, mal

m. 104a/8, 114a/2, 60a/9, 61b/7, 68a/8, 75b/3, 76b/4, 77a/7, 82b/7, 91a/5, 93b/3, 99b/5

m. (aṣl m.) 107b/5, 63a/6, 92b/9, 93a/5

m. (re'ṣ-i m.) 108a/4

m.-ı evvel 94b/4 (iş.), 96b/3

m.-ı maṭlūb olan 64b/1

m.+ a (netīce-i m.-ı maṭlūb) 64a/6

m.+ dan (netīce-i m.-ı maṭlūb) 60b/8, 61a/8

m.+ dur (m.-ı maṭlūb) 99a/3

m.+ uŋ (m.-ı maṭlūb) 104b/1, 63b/2, 63b/6, 98b/8, 99a/1

m.-ı maṭlūb 101b/2, 105a/6, 74a/7, 76b/9, 99a/8 (iş.), 99b/1, 99b/7 (iş.), 101a/7 (iş.)

m.+ e (m.-ı mechūl) 110a/3, 113b/9, 82b/1, 82b/2, 82b/8

m.+ i (bel.) (m.-ı mechūl) 73b/8, 77a/4, 97b/2

m.+ üŋ (m.-ı mechūl) 62a/3, 63b/7, 76b/1, 77a/2, 77b/2, 78a/4, 78b/8, 81a/7, 82b/4, 82b/5, 91b/1, 92a/1, 93a/6, 98b/2, 99a/9, 99b/2, 99b/4

m.-ı mechūl 110a/5, 110b/3, 114a/8, 64a/1, 64a/2, 76b/3, 77a/9, 77b/4, 78a/3, 78b/4, 78b/6, 79a/1, 79b/1, 81b/4, 82b/1, 91b/4, 91b/9, 92a/5, 92a/9, 97b/7, 98a/2, 98b/4, 98b/5

m. (aṣl-ı m.-ı mechūl) 83a/2

m.+ a (m.-ı mefrūż) 61a/5

m.+ ı (bel.) (m.-ı mefrūż) 63b/5

m.+ uŋ (m.-ı mefrūż) 61a/3, 61a/4, 61a/5, 98b/6, 99a/2

m.-ı mefrūż 63b/2, 64a/5, 98b/9, 99a/7 (iş.), 99b/6 (iş.), 101a/7 (iş.)

m. (netīce-i m.-ı mefrūż) 63b/4, 64a/4

m.-ı şāliş 94b/6 (iş.), 95b/2, 95b/3, 96a/6

m.-ı şānī 94b/5 (iş.), 95b/4, 96a/5, 96b/6

m.+ a 102a/1

m.+ da 35b/7

m.+ dan 35a/9

m.+ ı (iy.) 107b/3, 92b/3, 92b/5, 92b/8, 93b/9

m.+ la 92b/2

m.+ lar 94b/1

m.+ larından 97a/7

m.+ larınuŋ 104a/4, 94b/9, 95a/8

m.+ laruŋ 60b/7

m. olmaḳ 97a/9

m. olsa 75a/7

m. olur 77a/5

m.+ uŋ (aṣl m.) 37a/6

aṣl māl “anapara”

aṣl-ı māl-ı mechūl “bilinmeyen malın/miktarın kökü”

māl-ı evvel “birinci mal/miktar”

māl-ı maṭlūb “istenilen mal/miktar”

māl-ı mechūl “bilinmeyen mal/miktar”

māl-ı mefrūż “varsayılan mal/miktar”

netīce-i māl-ı mefrūż “varsayılan malın/miktarın sonucu”

māl-ı şānī “ikinci mal/miktar”

māl-ı şāliş “üçüncü mal/miktar”

netīce-i māl-ı maṭlūb “istenilen malın/miktarın sonucu”

re’s-i māl “anapara”

[=128]

2. bilinmeyen niceliğin karesi; x^2

m. 33a/6, 65a/9, 65b/1, 65b/3, 65b/4, 66b/8, 67a/3, 67a/5, 67b/1, 67b/3, 67b/5 (2 kez), 67b/7, 68a/4, 68b/1, 68b/2, 68b/8, 69a/1, 69a/5, 69a/8, 69b/2, 69b/4, 69b/5, 69b/6, 69b/7, 69b/8, 70a/4, 70a/5, 70b/5, 70b/6, 70b/8, 70b/9, 71b/6, 72a/1, 73a/8, 74a/2, 74a/3, 76b/7 (2 kez), 77b/5, 77b/6, 77b/7, 77b/8, 78a/8, 78b/1, 79a/3, 79a/4, 79a/6, 81b/4, 81b/7, 82b/9

m.+ dur 65a/5

m.+ ını 68b/1

m.+ la 67a/8

m. ola 65b/5

m.+ a 67a/6, 68b/9, 71b/5

m.+ uŋ 69b/2

[=59]

[=187]

maʿlūm (Ar.) bilinen (sayı), belli

m. 56a/5

m. (ḥisāb-ı m.) 4a/6, 4a/8

m.+ a 100b/4

m.+ dur 104a/5, 105a/3, 95a/2

m. itmekdür 46b/1, 48a/4

m.+ ına 59a/2, 59b/9

m.+ la 58b/5

m. ola 9b/5

m. oldı 12a/5, 75b/6, 75b/9

m. oldı-ki 32a/8

m. olmaz 8b/4

m. olur 22a/7

m.+ uŋ 56a/7

m.+ uŋ (miḳdār-ı m.) 100b/5

ḥisāb-ı maʿlūm “bilinen hesap”

miḳdār-ı maʿlūm “belli miktar”

[=21]

maʿlūmāt (<Ar. çoğ. maʿlūm) bilinenler, bilinen özellikler

m. 72b/3

m.+ ından 4b/4, 72b/2

[=3]

maʿnā (Ar.) amaç, anlam (krş. maʿnī)

m.+ sı 45b/4

[=1]

maʿnī (Fa.) anlam (krş. maʿnā)

m.+ si 60a/5

[=1]

manẓara (Ar.) manzara, görüntü

m.-i eyvān 74b/4

[=1]

maʿrifet (Ar.) hüner, beceri

m.+ i (iy.) 65b/8

m.+ ine 25b/1

[=2]

maṭlūb (Ar.) istenen, istenilen, talep edilen (sayı)

m. 3a/6

m. (māl-ı m.) 101b/2, 105a/7, 74a/7, 77a/1, 99a/8 (iş.), 99b/1, 99b/7 (iş.), 101a/7 (iş.)

m.+ a (netīce-i māl-ı m.) 64a/6

m.+ dan (netīce-i māl-ı m.) 60b/8, 61a/9

m.+ dur (māl-ı m.) 99a/3

m. olan 27a/1

m. olan (māl-ı m.) 64b/1

m. olınsa 111b/8, 19b/8, 29b/6, 31a/3, 31b/7, 33a/8, 33b/3, 43b/5, 47b/3, 49b/5, 52a/9, 59a/9, 75b/3

m. olsa 11b/8, 20a/9, 20b/7, 22b/6, 27b/7, 47a/6, 49a/4, 50a/2, 53a/2, 54a/9, 54b/8, 79b/9

m.+ uŋ (māl-ı m.) 104b/1, 63b/2, 63b/6, 98b/8, 99a/1

māl-ı maṭlūb "istenen miktar"

netīce-i māl-ı maṭlūb "istenen malın/miktarın sonucu"

[=45]

mebde' (Ar.) başlangıç

m.-i ʿālem 5b/8

m.+ i (iy.) 5b/6, 5b/8

mebde'-i ʿālem "dünyanın başlangıcı"

[=3]

meblaġ (Ar.) miktar, para

m. 72b/4

m.+ dan 36a/7

m.+ ı (iy.) 107a/8, 107b/1

m.+ ı (bel.) 95a/8

[=5]

mebnī (Ar.) dayalı, dayanan, kurulu, kurulmuş

m.+ dür 107a/6, 55a/9, 65a/4, 75a/5, 98a/7

m. idügi 57a/7

[=6]

mechūl (Ar.) bilinmeyen (sayı), belirsiz (krş. mechūle)

m. 56b/1, 56b/5, 57b/3, 59a/3, 73a/6, 73a/8

m. (aṣl-ı māl-ı m.) 83a/2

m. (ḥisāb-ı m.) 4a/7, 4a/9

m. (māl-ı m.) 110a/5, 110b/3, 114a/8, 64a/1, 64a/2, 76b/3, 77a/9, 77b/4, 78a/3, 78b/4, 78b/6, 79a/1, 79b/1, 81b/4, 82b/1, 91b/4, 91b/9, 92a/5, 92a/9, 97b/7, 98a/2, 98b/4, 98b/5

m.+ e 56a/8

m.+ e (māl-ı m.) 110a/3, 113b/9, 82b/1, 82b/2, 82b/8

m.+ e (miḳdār-ı m.) 100b/6

m.+ i (bel.) (māl-ı m.) 73b/8, 77a/4, 97b/20

m.+ i (iy.) (miḳdār-ı m.) 100b/3

m. idügi 59b/1

m. olıcaḳ 58b/4

m. olmaḳ 56a/6

m. olsa 57a/9, 58b/7, 58b/9, 59b/9, 60a/9

m.+ üŋ 56b/4

m.+ üŋ (māl-ı m.) 62a/3, 63b/7, 76b/1, 77a/2, 77b/2, 78a/4, 78b/8, 81a/7, 82b/4, 82b/5, 91b/1, 92a/1, 93a/6, 98b/2, 99a/7, 99b/2, 99b/4

aṣl-ı māl-ı mechūl "bilinmeyen malın/miktarın kökü"

ḥisāb-ı mechūl "bilinmeyen hesap"

māl-ı mechūl "bilinmeyen mal/miktar"

miḳdār-ı mecḥūl "bilinmeyen miktar"

[=69]

mechūlāt (<Ar. çoğ. mechūl) bilinmeyenler

m. 56a/3

[=1]

mechūle (<Ar. müen. mechūl) bilinmeyen (krş. mechūl)

m. (aʿdād-ı m.) 60a/4

m.+ nüŋ (aʿdād-ı m.) 4b/3, 72b/1

aʿdād-ı mechūle "bilinmeyen sayılar"

[=3]

mecmūʿ (Ar.) toplam

m.-ı evvel 88b/7

m. (nıṣf-ı m.-ı ḥāşiyeteyn) 5a/2

m.-ı ṯānī 89a/2

m.+ dan 21b/8

m.+ ı (iy.) 116b/4

m.+ ı (bel.) 18b/4

m.+ ına 19b/2, 34b/1

m.+ uŋ 17b/5

mecmūʿ-ı evvel "birinci toplam"

mecmūʿ-ı ṯānī "ikinci toplam"

nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḥāşiyeteyn "iki kenarın toplamının yarısı"

[=9]

mecẕūr (Ar.) tam kare, kökü olan (sayı)

m. 33a/6, 36a/8

m.+ uŋ 36b/1, 36b/8

[=4]

mefhūm (Ar.) kavram

m. (mefhūm-ı vāḥid) 25b/6

[=1]

mefrūż (Ar.) varsayılan, farz olunan

m. (māl-ı m.) 63b/2, 64a/6, 99a/1, 99a/7 (iş.), 99b/6, 101a/7 (iş.)

m. (netīce-i māl-ı m.) 63b/4, 64a/4

m.+ a (māl-ı m.) 61a/5

m.+ ı (bel.) (māl-ı m.) 63b/5

m.+ uŋ (māl-ı m.) 61a/3, 61a/4, 61a/5, 98b/7, 99a/2

māl-ı mefrūż "varsayılan mal"

netīce-i māl-ı mefrūż "varsayılan miktarın/malın sonucu"

[=15]

meftūḥ (Ar.) rasyonel kesir

m. 30b/5, 31a/6

[=2]

me'ḫūẕ (Ar.) kaynak

m.+ a 26b/3

[=1]

mekān (Ar.) mekân, yer

m.+ larına 112b/2

[=1]

meksūr (Ar.) kesrolunmuş, kesir hâline gelmiş

m.+ ı (bel.) 46a/2

m. ḳılmaḳdur 45b/4

[=2]

melāl (Ar.) keder, hüzün

m. (gerd-i m.) 87b/4

[=1]

menḳūṣ (Ar.) çıkan, çıkarma işleminin ögelerinden biri

m. 12a/9, 94b/5 (iş.), 94b/5 (iş.)

m. (ʿaded-i m.) 14a/7

m.+ dan 13a/2, 13b/8

m.+ ı (bel.) 13a/8, 13b/3, 14a/5, 14b/3

m.+ la 50a/3

m. ṭutup 105b/9

m.+ uŋ 13a/6, 13a/9, 13b/2, 13b/4, 14a/6, 14b/8, 15a/3, 15a/6, 49b/1, 49b/6

ʿaded-i menḳūṣ "çıkan sayı"

[=22]

menḳūṣun minh (Ar.) eksilen, çıkarma işleminin ögelerinden biri

m. 13b/8, 94b/5 (iş.)

m.+ den 12b/5, 12b/9

m.+ e 12b/1

m. ṭutup 106a/3

m.+ üŋ 12b/6, 14b/9, 15a/3, 15a/5, 49b/1, 49b/6, 50a/3

[=13]

menn (Ar.) batman, Osmanlı'da kullanılan ağırlığı 7,694 kg olan bir ağırlık ölçüsü birimi

m. 111b/1

m.+ in 111b/2 (2 kez), 111b/6, 112a/2, 112a/6, 112a/7

[=7]

mensūb (Ar.) oranlanan, oranlama işleminin ögelerinden biri

m. idicek 28b/8, 30a/4, 30a/6

m. ḳılıcaḳ 49b/8, 50a/5

m. ḳılup 63b/5

m.+ uŋ 29b/4

[=7]

mensūbun ileyh (Ar.) orantılanan, oranlama işleminin ögelerinden biri

m.+ e 29b/4

[=1]

menzil (Ar.) basamak, derece

m.+ inde 14a/9, 14b/1, 14b/2 (2 kez)

m.+ üŋ 8b/3

[=5]

merci' (Ar.) dönülecek yer

m.+ i (iy.) 5b/7, 5b/8

[=2]

merātib (<Ar. çoğ. mertebe) basamaklar

m. 21b/2

m. (ḥıfẓ-ı m.) 9a/6

m.+ de 16a/5

m.+ de (ba'ż-ı m.) 9a/3

m.+ i (iy.) 10b/7, 17a/6, 21b/7, 22b/3, 27b/9, 4a/5

m.+ inde 22b/1, 22b/2

m.+ inüŋ 7b/7

m.+ üŋ 8b/2, 9a/9

ḥıfz-ı merātib "basamakların ezberlenmesi"

[=15]

merġūb (Ar.) isteme, talep etme

m. olduġı 3a/7

[=1]

merḳūm (Ar.) yazılmış

m. 33b/3

[=1]

merreten-ba'de-uḫrā (Ar.) birbiri ardınca birkaç kez

m. 39a/8

[=1]

mertebe (Ar.) basamak, her sayıyı sağdan sola doğru derecelerine göre belirten yer

m. 13b/7, 14a/1, 34a/5, 35a/1, 7a/9

m.-i 'aşerāt olmasa 11a/2

m.+ ınuŋ (m.-i 'aşerāt) 10b/9

m.-i ʿaşerāt 9b/2

m.+ dan (m.-i āḥād) 34a/7

m.+ ında (m.-i āḥād) 11a/4

m.+ ın (m.-i āḥād) 10b/8

m.-i āḥād 9b/2

m.+ de (m.-i evvel) 7a/5

m.-i miʾāt 9b/1

m.-i ulūf 9b/1

m.+ nüŋ 9a/1

m.+ si 12b/4

m.+ sinde 14a/2, 14a/3, 14a/7, 34a/8, 35a/4, 8b/5, 9b/4

m.+ ye 82b/3, 8a/1

mertebe-i āḥād "birler basamağı"

mertebe-i ʿaşerāt "onlar basamağı"

mertebe-i evvel "birinci derece"

mertebe-i miʾāt "yüzler basamağı"

mertebe-i ulūf "binler basamağı"

[=26]

mesāʾil (<Ar. çoğ. mesʾele) problemler, meseleler

m. 107a/5, 107a/6, 58a/7, 60a/4, 63a/8, 65a/6, 86b/6, 98a/6, 98a/8

m.-i müteferriḳa 75a/1

m.+ den (m.-i sitte) 72a/3

m.+ e 74a/9

m.+ üŋ 64b/1, 65b/7, 72a/3, 73b/4

mesāʾil-i sitte "altı problem"

mesāʾil-i müteferriḳa "karışık problemler"

[=16]

meşelā (<Ar. meşelen) örneğin, mesela

m. 109a/5, 11b/2, 14b/4, 15b/6, 29b/5, 39b/2, 40b/2, 41b/9, 42a/6, 43a/2, 46a/2, 50a/8, 56a/1, 57a/1, 59b/9, 5a/9, 72b/7, 7a/4, 7a/8, 81a/6, 82b/1, 8b/5

[=22]

mesʾele (Ar.) problem, mesele

m. 115b/7, 60a/6, 71b/2, 73b/5, 74b/1, 74b/2, 75a/4, 98a/7

m.-i ʿāşir 105b/2, 115b/8, 84b/9, 97b/2

m.-i evvel 107a/7, 86b/8, 98b/1

m.-i evvelüʾş-şülş mineʾl-müfredāt 75a/5

m.-i ḫāmis 101b/5, 111a/9, 78a/4, 91b/1

m.-i rābiʿ 101a/3, 110b/3, 90b/7

m.-i rābiʿüʾl-evvel mineʾl-müfredāt 77a/9

m.-i sābiʿ 103b/1, 113a/3, 92b/1

m.-i sābiʿüʾş-şülş mineʾl-müfredāt 79b/2

m.-i sādis 102b/1, 110a/2, 112a/9, 78b/5, 92a/1

m.-i ṣāliṣ 90a/2, 99b/9

m.-i ṣāliṣü'l-bāḳī mine'l-müfredāt 77a/1

m.-i ṣāmin 103b/9, 113b/9, 81a/3, 93a/6

m.-i ṣānī 108a/5, 89a/9, 99b/2

m.-i ṣānīyü'l-evvel mine'l-müfredāt 76a/9

m.-i tāsi‘ 104b/7, 114a/8, 83b/2, 94a/2

m.+ de 45b/5, 57a/9, 59a/9, 71a/3, 73a/1, 73b/8

m.+ dür 86b/7

m.+ nüŋ 60a/7

mes'ele-i evvel "birinci problem"

mes'ele-i evvelü'ṣ-ṣülṣ mine'l-müfredāt "yalın problemlerden üçüncüsünün birinci problemi"

mes'ele-i ṣānīyü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden birincisinin ikinci problemi"

mes'ele-i ṣāliṣü'l-bāḳī mine'l-müfredāt "yalın terimlerden kalanının üçüncü problemi"

mes'ele-i rābi‘ü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden birincisinin dördüncü problemi"

mes'ele-i sābi‘ü'ṣ-ṣülṣ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncüsünün yedinci problemi"

mes'ele-i ṣānī "ikinci problem"

mes'ele-i ṣāliṣ "üçüncü problem"

mes'ele-i rābi‘ "dördüncü problem"

mes'ele-i ḫāmis "beşinci problem"

mes'ele-i sādis "altıncı problem"

mes'ele-i sābi‘ "yedinci problem"

mes'ele-i ṣāmin "sekizinci problem"

mes'ele-i tāsi‘ "dokuzuncu problem"

mes'ele-i ‘āşir "onuncu problem"

[=56]

mes'ūl (Ar.) sorumlu tutulan

m.+ dür 3b/9

[=1]

meşhūr (Ar.) meşhur, herkesçe bilinen

m.+ dur (ġayr-ı m.) 58b/1

ġayr-ı meşhūr "pek bilinmeyen"

[=1]

meşrūḥ (Ar.) açıklanan

m. (vech-i m.) 14a/5

[=1]

metāʿ (Ar.) sermaye, ticaret malı

m.+ a 101b/7, 102a/2, 102b/4, 92b/4, 92b/7

m. alup 102b/2, 92b/2

m.+ ların 102b/6

[=8]

mevāżıʿ (<Ar. çoğ. mevżiʿ) kısımlar, yerler

m.+ da 26b/8

[=1]

mevżūʿ (Ar.) konu

m.+ ı (iy.) 4b/6

[=1]

mezbūr (Ar.) adı geçen

m. (vech-i m.) 27a/6

[=1]

mi mi soru eki

m.+ dür 11b/7, 31a/3

[=2]

miʾāt (<Ar. çoğ. miʾe) yüzler

m. 14b/1, 34a/8, 7b/9

m. (mertebe-i m.) 9b/1

m.-ı ulūf 8a/9

m.+ ı (iy.) 14a/2

m.+ ına 28a/1

m.+ ında 23b/2, 24a/7

mertebe-i miʾāt "yüzler basamağı"

miʾāt-ı ulūf "yüz binler"

[=9]

mihmān (Fa.) misafir

m. 110b/7, 111a/5

m. olup 110b/4

[=3]

miḳdār (Ar.) miktar, değer

m. 100a/2, 101a/2, 106b/1, 108a/5, 108a/6, 10b/2, 10b/3, 112b/1, 12a/7, 12a/8, 15a/9, 15b/1, 25a/1 (2 kez), 26b/6, 27b/3, 31a/1, 33a/7, 35b/8, 45a/3, 46a/8, 57a/1, 59a/4, 61b/7, 66b/3, 68a/7, 68b/6, 69a/4, 71a/7, 71a/9, 75a/6, 85a/3, 85b/7, 85b/8, 86b/2, 86b/3, 92b/2, 99b/8

m.-ı ceẕr olur 69a/9

m.-ı ceẕr 70a/3

m.-ı istiṣnā-ı muṣḳaṭ 66a/3

m.+ uŋ (m.-ı maʿlūm) 100b/5

m.+ e (m.-ı mechūl) 100b/5

m.+ i (iy.) (m.-ı mechūl) 100b/3

m.+ a 59b/9

m.+ dur 35a/9, 63a/5

m.+ ı (iy.) 104a/4, 105a/7, 66a/8, 69b/2, 70b/4, 72a/1, 82b/1, 93a/7 (2 kez)

m.+ ı (iy.) (ḥāṣıl-ı m.) 63b/6

m.+ ıdur 115b/4, 115b/6, 84b/4

m.+ ın 86a/8

m.+ ına 114b/9

m.+ ınca 15b/2

m.+ ları 106b/2, 115a/3

m.+ larına 114b/7

miḳdār-ı ceẕr “kök değeri”

miḳdār-ı maʿlūm “bilinen miktar”

miḳdār-ı mechūl “bilinmeyen miktar”

miḳdār-ı ziyāde “fazla miktar”

[=66]

min (Ar.) sözcüklerin başına gelerek “-den, -den beri” anlamları katan Arapça edat

m. (miṣālü’ṣ-ṣāliṣ m. ’l-muḳterināt) 71b/4

m. (miṣālü’l-evvel m. ’l-muḳterināt) 70a/4

m. (miṣālü’ṣ-ṣānī̇ m. ’l-muḳterināt) 70b/8

m. (miṣālü’ṣ-ṣāliṣ m. ’l-müfredāt) 69b/9

m. (miṣālü’l-evvel m. ’l-müfredāt) 69a/7

m. (miṣālü’ṣ-ṣānī̇ m. ’l-müfredāt) 69b/4

m. (mes’ele-i evvelü’ṣ-ṣülṣ m. ’l-müfredāt) 75a/5

m. (mes’ele-i ṣānī̇yü’l-evvel m. ’l-müfredāt) 76a/9

m. (mes’ele-i ṣāliṣü’l-bāḳī̇ m. ’l-müfredāt) 77a/1

m. (mes’ele-i rābiʿü’l-evvel m. ’l-müfredāt) 77a/9

m. (mes’ele-i sābiʿü’ṣ-ṣülṣ m. ’l-müfredāt) 79b/2

m. (baʿde’l-ḳısmetü’ṣ-ṣülṣ m. ’l-müfredāt) 86a/3

miṣālü’l-evvel mine’l-muḳterināt “katışık terimlerden ilk örnek”

miṣālü’ṣ-ṣānī̇ mine’l-muḳterināt “katışık terimlerden ikinci örnek”

miṣālü’ṣ-ṣāliṣ mine’l-muḳterināt “katışık terimlerden üçüncü örnek”

miṣālü’l-evvel mine’l-müfredāt “yalın terimlerden ilk örnek”

miṣālü’ṣ-ṣānī̇ mine’l-müfredāt “yalın terimlerden ikinci örnek”

miṣālü’ṣ-ṣāliṣ mine’l-müfredāt “yalın terimlerden üçüncü örnek”

[=12]

min baʿd (Ar.) bundan sonra

m. 74a/9

[=1]

misāḥāt (<Ar. mesāḥāt) alan hesabı

m.+ da 33a/4

[=1]

miṣāl (Ar.) örnek

m. 17a/2, 18a/2, 18b/8, 19b/7, 21a/4, 22b/5, 26b/8, 31b/6, 33b/2, 36b/3, 45a/4, 46b/8, 48a/9, 49a/3, 49b/3, 50a/1, 50b/8, 52a/8, 53b/5, 54a/8, 54b/7, 57b/4, 58a/9, 59a/4, 61b/6, 63b/7, 66a/6, 66b/8, 68a/3, 68b/7

m.+ ler 51b/5

m. ü'l-evvel mine'l-muḳterināt 70a/3

m. ü'l-evvel mine'l-müfredāt 69a/7

m. ü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-muḳterināt 71b/4

m. ü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-müfredāt 69b/9

m. ü'ṣ-ṣānī̇ mine'l-muḳterināt 70b/8

m. ü'ṣ-ṣānī̇ mine'l-müfredāt 69b/4

miṣālü'l-evvel mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden ilk örnek"

miṣālü'ṣ-ṣānī̇ mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden ikinci örnek"

miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden üçüncü örnek"

miṣālü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden ilk örnek"

miṣālü'ṣ-ṣānī̇ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden ikinci örnek"

miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncü örnek"

[=37]

miṣl (Ar.) kat

m. 100b/9, 99b/7

m.+ i (iy.) 101a/9, 110a/3, 59a/6, 59b/4, 69a/2, 76b/2, 77b/2, 78b/8, 99a/9, 99b/5

m.+ in 101a/1, 101b/1, 110a/6

m.+ ine 5a/6, 5b/1, 70a/8

m.+ leri 69a/3

[=19]

mī̇zān (Ar.) sağlama, işlemin sonucunun doğruluğundan emin olmak için yapılan işlem

m. 11b/6

m.+ ı (iy.) 12a/4, 14b/7, 29a/2, 37a/5

m.+ ınuŋ 24b/3

m. ṭutup 12a/1

[=7]

muʿādele (Ar.) denklem

m.+ nüŋ (cemī‘-i m.) 65b/6

[=1]

mu‘ādil (Ar.) eşit, denk, eş değer (terim, sayı)

m. 76a/5

m.+ inden 68a/7

m. olanlara 68b/7, 69a/3

m. olanlardan 68a/2

m. olan 82a/7

m. ola 73b/7

m. olıcaḳ 69b/3

m. olınca 82b/2

m. olmaḳ 66a/7, 66b/9, 67a/7, 67b/7, 68a/4, 68b/9

m. olsa 69b/7, 70a/1, 70a/5, 70b/9, 71b/5

m. olur 66b/4, 67a/4, 67b/3, 68a/9, 68b/2, 69a/5, 74a/2, 74a/4, 75b/6, 75b/9, 76a/4, 76b/6, 76b/7, 76b/9, 77a/6, 77a/7, 77b/8, 77b/9, 78a/9, 78b/2, 79a/5, 79a/7, 80b/1, 80b/3, 80b/4, 81b/4, 81b/8, 82a/8, 82b/1, 82b/8, 83a/1, 84a/6, 86a/3

[=53]

mu‘āmelāt (<Ar. çoğ. mu‘āmele) işlemler

m. 56b/6

[=1]

mu‘ayyen (Ar.) kararlaştırılmış, belirlenmiş (öge)

m.+ leridür 66a/1

[=1]

muḥaḳḳiḳ (Ar.) doğru, haklı

m.+ lardur 6a/3

[=1]

muḫālif (Ar.) zıt, birbirine benzemeyen

m. 18b/2

m. ola 60b/4

m. olsa 19a/9

[=3]

muḥāsebāt (<Ar. çoğ. muḥāsebe) hesap daireleri

m.+ da 33a/4

[=1]

muḥāsib (Ar.) muhasip, muhasebeci

m. 87b/4

[=1]

muḥavvel (Ar.) dönüşecek olan (kesir)

m.+ i (bel.) (ṣūret-i kesr-i m.) 46b/3

m.+ üŋ 47a/1, 47a/3

m.+ üŋ (kesr-i m.) 46b/4, 46b/5, 46b/6, 47b/6

kesr-i muḥavvel “dönüşecek olan kesir”

ṣūret-i kesr-i muḥavvel “dönüşecek olan kesrin payı”

[=7]

muḥavvelün ileyh (Ar.) dönüştürülecek olan (kesir)

m.+ üŋ 46b/3, 46b/7, 47a/2, 47b/7

[=4]

muḥāẕāt (<Ar. çoğ. muḥāẕī) paralel olma, aynı hizada olma, karşısında olma

m.+ ına 23b/8, 28a/8, 28b/5

m.+ ında 23a/4

[=4]

muḥāẕī (Ar.) paralel, aynı hizada olan, karşısında olan

m. 10b/5, 12b/3, 22a/9, 22b/7

m.+ sinde 13b/7, 33b/6

[=6]

muḥīṭ (Ar.) çevre

m.+ i (iy.) 5b/7, 5b/9

[=2]

muḫtaṣar (Ar.) kısaltılmış, kısa bilgi

m. 9b/8

m.+ a 3b/8

m.+ da 64b/7, 64b/9

m.+ uŋ 10a/2

[=5]

muḫtelif (Ar.) farklı, zıt (krş. muḫtelife)

m. 81a/9, 83a/6, 83b/3, 85a/1, 89a/9

[=5]

muḫtelife (<Ar. müen. muḫtelif) farklı, zıt (krş. muḫtelif)

m.+ yi (küsūr-ı m.) 45a/3

küsūr-ı muḫtelife "zıt kesirler"

[=1]

muḳābele (Ar.) 1. bir denklemde bulunan aynı türden terimleri çıkarma işlemi; genellikle 'cebir' sözcüğüyle birlikte geçen birleşik terim

m. 64b/3, 64b/4, 66b/5, 72a/4, 72a/9, 75a/3

m.+ de 33a/5, 66b/2

m.+ dür 4b/2

m.+ nüŋ 65b/9

[=10]

2. karşı, karşı karşıya olma

m.+ sinde 12b/9, 13a/1, 13a/7, 13a/9, 13b/2, 13b/4, 56b/4, 66a/4

[=8]

[=18]

muḳābil (Ar.) karşılıklı, karşılığı olan

m.+ dür 56b/3

m. itdükde 37a/9

[=2]

muḳaddemā (<Ar. muḳaddemen) öncelikle

m. 65b/8

[=1]

muḳaddime (Ar.) giriş bölümü

m. 3b/4, 4a/3

[=2]

muḳārin (Ar.) yakın, yaklaşık (terim, sayı)

m. 68a/2, 68b/6, 69a/3

m.+ inden 68a/6

[=4]

muḳarrer (Ar.) kararlaştırılmış; şüphesiz

m.+ dür 31a/5, 32b/9, 59b/1

[=3]

muḳāsemāt (<Ar. çoğ. muḳāseme) paylaşımlar, bölüşmeler

m. 56b/8

[=1]

muḳayyed (Ar.) bağlı, ilişkili

m. 8a/6

[=1]

muḳterināt (<Ar. çoğ. muḳterin) katışık terimler

m. 65a/8

m. (miṣālü'l-evvel mine'l-m.) 70a/3

m. (miṣālü'ṣ-ṣānī mine'l-m.) 70b/8

m. (miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-m.) 71b/4

m.-ı evvel 65b/2

m.+ uŋ 67b/4, 68b/3, 69a/6, 78a/1, 78b/3, 79a/8, 81a/4, 81b/8

muḳterināt-ı evvel "birinci kartışık terimler"

miṣālü'l-evvel mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden ilk örnek"

miṣālü'ṣ-ṣānī mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden ikinci örnek"

miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden üçüncü örnek"

[=13]

muḳteżā (Ar.) gereği, bir işlemin için gerekli olan

m.+ sınca 104a/8, 107b/6, 116a/1, 2a/8, 5a/3, 73b/5, 83a/2, 96a/5

muḳteżāsınca "gereğince"

[=8]

munṭaḳ (Ar.) rasyonel (kesir) (krş. munṭaḳa)

m. 30b/5, 31a/2, 31a/6, 35b/7, 37a/7, 38a/1

m. olanlar 38a/6

m. olmayacaḳ 54b/4

m. olup 54a/4

m.+ uŋ (küsūr-ı m.) 38a/3

küsūr-ı munṭaḳ "rasyonel kesirler"

[=10]

munṭaḳa (<Ar. müen. munṭaḳ) rasyonel (kesir) (krş. munṭaḳ)

m . (küsūr-ı m.) 38a/9

küsūr-ı munṭaḳa "rasyonel kesirler"

[=1]

murabbaʿ (Ar.) tamkare, bir sayının kendisiyle çarpımının sonucunu gösteren sayı

m. 33a/6

m.+ dan (m.-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā) 71a/2, 71b/1

m.-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā 71b/7

m. olduḳdan 78b/6

m. olıcaḳ 77b/4

murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā "şeyin (x) yarısının karesi"

[=6]

murabbaʿyyat (<Ar. çoğ. murabbaʿ) dört köşeliler

m.+ la 73a/8

[=1]

murād (Ar.) amaç, kasıt, istenilen (şey), talep etme, dileme

m. 10b/2, 12a/7, 15b/1, 29b/2, 45a/2, 46a/8, 48a/3

m. idinürler 6a/4

m. olınmışdur 74b/3

m. olınsa 18a/3, 7b/3

m. olsa 17a/3, 18b/9, 45a/6, 45b/2, 46b/9, 48b/1, 51a/6, 51b/3, 52b/4, 53a/7

[=21]

musaʿʿar (Ar.) fiyatlandırılmış ürün

m. 57a/2, 57a/5, 58a/5 (iş.)

[=3]

musḳaṭ (Ar.) indirgeyen (sayı)

m. (istiṯnā-ı m.) 66a/3

m. olan 66a/8

[=2]

musḳaṭun minh (Ar.) indirgenen (sayı)

m.+ e 66a/4, 66a/9

[=2]

muṭavvel (Ar.) kapsamlı, ayrıntılı

m. 10a/3

[=1]

muṭābıḳ (Ar.) uygun

m. 24b/8

m. gelürse 37a/9

[=2]

muʿteber (Ar.) güvenilir

m.+ dür 3b/1

[=1]

muṭlaḳ (Ar.) eksiksiz, tam

m. olsa 6b/4

[=1]

muvāfaḳat (Ar.) uygunluk, iki sayının ortak bölenlerinin olması durumu

m. 43a/2, 43a/5

m.+ ı (iy.) 40b/9, 41a/1, 41a/2, 42b/9

[=6]

muvāfiḳ (Ar.) uygun

m. 60b/4

m. gelmeyüp 60b/1

m. gelürse 60a/8, 60b/4

[=4]

mużāf (Ar.) tamlamalı (kesir) (krş. mużāfa)

m.-ı müfred 38b/2

m.-ı mükerrer 38b/4

m.+ dan 41a/5

m. olmasa 6b/5

m. olurlar 38a/8

m. olur 38a/9

m.+ uŋ 41b/8

mużāf-ı müfred "basit tamlamalı (kesir)"

mużāf-ı mükerrer "tekrarlı tamlamalı (kesir)"

[=7]

mużāfa (<Ar. müen mużaf) tamlamalı (kesir) (krş. mużāf)

m. (küsūr-ı m.-yı müfrede) 42a/5

m.+ nüŋ (küsūr-ı m.-yı mükerrere) 42a/4

m.+ nuŋ (küsūr-ı m.) 41b/7

küsūr-ı mużāfa-yı müfrede "basit tamlamalı kesir"

küsūr-ı mużāfa-yı mükerrere "tekrarlı tamlamalı kesir"

küsūr-ı mużāfa "tamlamalı kesir"

[=3]

mużāfun ileyh (Ar.) tamlayan (kesir)

m. olan 6b/6

m.+ üŋ 41b/8

[=2]

mübāyaʿāt (<Ar. çoğ. mübāyaʿa) satın alımlar

m. 56b/6

m.+ da 57a/1

[=2]

mücennes (Ar.) paydaları eşitleme

m. itmek 45a/5

m. olıcaḳ 45a/8

[=2]

mücessemiyyet (<Ar. mücessem + iyyet) eni ve derinliği olan üç boyutlu geometrik cisimler

m.+ le 73a/9

[=1]

müfred (Ar.) basit (kesir) (krş. müfrede)

m. (basīṭ-i m.) 38b/1

m. (mużāf-ı m.) 38b/3

basīṭ-i müfred "basit kesir"

mużāf-ı müfred "basit tamlamalı (kesir)"

[=2]

müfredāt (<Ar. çoğ. müfred) 1. yalın terimler

m. 65a/7

m. (miṣālü'l-evvel mine'l-m.) 69a/7

m. (miṣālü'ṣ-ṣānī mine'l-m.) 69b/4

m. (miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-m.) 69b/9

m. (mes'ele-i evvelü'ṣ-ṣülṣ mine'l-m.) 75a/5

m. (mes'ele-i ṣānīyü'l-evvel mine'l-m.) 76a/9

m. (mes'ele-i ṣāliṣü'l-bāḳī mine'l-m.) 77a/1

m. (mes'ele-i rābiʿü'l-evvel mine'l-m.) 77a/9

m. (mes'ele-i sābiʿü'ṣ-ṣülṣ mine'l-m.) 79b/2

m. (baʿde'l-ḳısmetü'ṣ-ṣülṣ mine'l-m.) 86a/3

m.-ı evvel 65a/8

m.+ uŋ 66b/4, 67a/4, 74a/5, 81a/5, 83a/1

müfredāt-ı evvel "birinci yalın terim"

miṣālü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden ilk örnek"

miṣālü'ṣ-ṣānī mine'l-müfredāt "yalın terimlerden ikinci örnek"

miṣālü'ṣ-ṣāliṣ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncü örnek"

[=16]

2. basit, yalın

m. (ḍarb-ı m.) 16a/2, 16a/3

ḍarb-ı müfredāt "basit/yalın çarpma"

[=2]

[=1]

müfrede (<Ar. müen. müfred) basit (kesir) (krş. müfred)

m. (küsūr-ı m.) 41b/3

m. (küsūr-ı mużāfa-yı m.) 42a/5

m.+ de (küsūr-ı m.) 41a/5

m.+ den (aʿdād-ı m.) 26a/1, 26b/3, 27a/1, 27a/5

küsūr-ı müfrede "basit kesirler"

küsūr-ı mużāfa-yı müfrede "basit tamlamalı kesirler"

aʿdād-ı müfrede "basit sayılar"

[=7]

müka‘ab (Ar.) bir sayının küpü, küplü sayı, kendisiyle üç kere çarpılmasıyla elde edilen sayı

m. eyleyüp 117b/7

[=1]

mükerrer (Ar.) tekrarlı, tekrar eden (krş. mükerrere)

m. 17b/3

m. (basīṭ-i m.) 38b/2

m. (ġayr-ı m.) 17b/3

m. (mużāf-ı m.) 38b/4

m. ola 16a/6

m. olsa 18b/1

m. olsa (ġayr-ı m.) 17b/4

basīṭ-i mükerrer “tekrarlı basit (kesir)”

ġayr-ı mükerrer “tekrarlı olmayan (sayı)”

mużāf-ı mükerrer “tekrarlı tamlamalı (kesir)”

[=7]

mükerrere (<Ar. müen. mükerrer) tekrarlı (kesir) (krş. mükerrer)

m.+de (küsūr-ı m.) 41a/9

m.+ nüŋ (küsūr-ı mużāfa-yı m.) 42a/4

küsūr-ı mükerrere “tekrarlı kesirler”

küsūr-ı mużāfa-yı mükerrere “tekrarlı tamlamalı kesir”

[=2]

mülāyim (Ar.) uygun

m. olmamağın 8b/7

[=1]

mümkin (Ar.) mümkün, olabilir

m.+ dür 58b/6, 63b/1, 72b/3

[=3]

mümteni‘ (Ar.) mümkün olmayan, imkânsız

m.+ dür 28a/3, 64b/8

[=2]

münāfī (Ar.) aykırı

m. 5b/6

[=1]

münāḳaşa (Ar.) irdeleme

m. 6a/5

[=1]

münāsebet (Ar.) uygunluk

m.+ i (iy.) 56a/7

[=1]

münāsib (Ar.) uygun

m. ola 73a/7

[=1]

münḥaṣır (Ar.) sınırlı

m.+ dur 65a/6

[=1]

mürāca'at (Ar.) başvurma, uygulama

m. idicek 78b/4, 79a/9

[=2]

mürekkeb (Ar.) bileşik (sayı, element) (krş. mürekkebe)

m. 114b/1, 38b/5

m. idügi 31b/7

m. imiş 32a/9

[=4]

2. bir sayının karesi

m. olanlardan 72b/6

[=1]

[=5]

mürekkebāt (<Ar. çoğ. mürekkeb) bileşikler

m. (ḍarb-ı m.) 16a/3, 17b/2

m.+ ından 73b/3

ḍarb-ı mürekkebāt "bileşik çarpmalar"

[=3]

mürekkebe (<Ar. çoğ. mürekkeb) bileşik (sayı) (krş. mürekkeb)

m.+ de (a'dād-ı m.) 7a/8

m.+ de (küsūr-ı m.) 42a/9

a'dād-ı mürekkebe "bileşik sayılar"

küsūr-ı mürekkebe "bileşik kesirler"

[=2]

Mürşidü'l-Muḫāsibīn (Ar.) Saymanların Kılavuzu, eser adı

m. 3b/3

[=1]

müsāvī (Ar.) eşit, denk

m. 12a/3, 15a/5, 18b/1, 25a/8, 29a/9

m. ola 12b/2

m. olsa 18b/2, 71b/2, 83b/6, 85a/6

m. olur 85b/9

[=11]

müṯbet (Ar.) pozitif (sayı, ifade), önünde artı (+) işareti olan veya hiçbir işaret olmayıp pozitif olduğunu belirten (sayı, ifade)

m. 67a/1, 67a/8

m. olsun 66b/7

[=3]

müṯemmen (Ar.) değer biçilmiş ürün

m. 57a/2, 57a/5, 58a/6 (iş.)

m.+ üŋ 106a/9, 109a/3, 109a/8

[=6]

müstaḳīm (Ar.) doğru

m. olup (ẕihn-i m.) 10a/1, 22a/5

[=2]

müsteḥiḳḳ (Ar.) layık, hak sahibi

m. olıcaḳ 59b/5

m. olınca 59b/9

m. olsa 59a/7, 59b/9

[=4]

müsteḥīl (Ar.) imkânsız, cebirde veya denklemde kurallara göre doğru sonucu elde etme olanaksızlığı

m. olur 71b/2

[=1]

müsteṯnā (Ar.) negatif (sayı, ifade), önünde eksi (-) işareti olan (sayı, ifade)

m. 67a/9

m. olsun 66b/7

[=2]

müşkilāt (<Ar. çoğ. müşkil) zorluklar

m. 10a/4

m.+ a 3a/9

m.+ ı (iy.) 2b/7

[=3]

müşterek (Ar.) ortak, ortak nokta

m. 30b/1, 30b/6, 31a/2, 31a/6, 66b/6

m. olanı 31a/7

[=6]

müşterā (Ar.) satın alınan (şey)

m. 108b/6, 109a/2

m. olduġı 106a/9

[=3]

müşterī (Ar.) satın alan (kimse), müşteri

m. 105b/4, 106a/5

[=2]

müte'aḫḫirīn (<Ar. çoğ. müte'aḫḫir) sonrakiler, sonraki nesiller, sonra gelenler

m.+ üŋ 3a/2

[=1]

mütebāyinān (<Ar. çoğ. mütebāyin) aykırı sayılar, aralarında ortak bölen bulunmayan sayılar

m. 39b/9, 40a/6

m.+ dur 43a/8

[=3]

mütedāḫilān (<Ar. çoğ. mütedāḫil) bölünen sayılar, birbirine karşı tam bölünen ve girişken olan sayılar

m. 39a/9

m.+ dur 42a/9

[=2]

müteferriḳa (Ar.) karışık

m. (mesā'il-i m.) 75a/1

mesā'il-i müteferriḳa "karışık problemler"

[=1]

müteḥammil (Ar.) dayanaklı, dayanağı olan

m. 9b/8

[=1]

müteḳābileyn (<Ar. müteḳabil + eyn) birbirine karşılıklı olan sayılar

m.+ de (cümleteyn-i m.) 66a/2, 66b/5, 66b/9, 68b/4

m.+ üŋ (cümleteyn-i m.) 67b/8

cümleteyn-i müteḳābileyn "birbirine karşılıklı toplamlar"

[=5]

müteḳaddimīn (<Ar. çoğ. müteḳaddim) öncekiler, eski nesiller, eskiler

m. 3a/2

[=1]

mütenāsibe (<Ar. müen. mütenāsib) orantılı

m. (aʿdād-ı m.) 56b/8

m. (erbaʿa-ı aʿdād-ı m.) 4b/1, 55b/2, 55b/3, 59b/9, 64b/1, 98a/5

m. (erbaʿa-ı maḳādīr-i m.) 57a/7

m. (ṣelāṣete-i aʿdād-ı m.) 58a/9

m.+ ye (erbaʿa-ı aʿdād-ı m.) 115b/8

aʿdād-ı mütenāsibe "orantılı sayılar"

erbaʿa-ı aʿdād-ı mütenāsibe "dört orantılı sayılar"

erbaʿa-ı maḳādīr-i mütenāsibe "dört orantılı miktar"

ṣelāṣete-i aʿdād-ı mütenāsibe "üç orantılı sayılar"

[=9]

müteşārikān (<Ar. çoğ. müteşārik) ortak sayılar, aralarında denk katlar içermesi açısından birbirleriyle denklik ve uygunluğun olduğu sayılar

m. 39a/9, 40a/9, 42a/9, 42b/6

[=4]

mütevāfiḳān (<Ar. çoğ. mütevāfiḳ) ortak bölenleri olan sayılar

m. 40a/9

m.+ dur 42b/7

[=2]

müzād (<Ar. mezād) arttırılan, toplama işleminin ögelerinden biri

m. 10b/4, 11b/8

[=2]

müzādün ʿaleyh (<Ar. mezādün ʿaleyj) artan, toplama işleminin ögelerinden biri

m.+ i (bel.) 10b/4

m.+ üŋ 11b/8

[=2]

-N-

nā-gāh (Fa.) ansızın, birdenbire

n. 111b/5

[=1]

nāḳıṣ (Ar.) eksik

n. 66b/1, 88b/5, 90b/3 (iş.), 90b/4 (iş.), 91a/6 (iş.), 92a/6 (iş.), 94b/3 (iş.), 96a/1

n. olsa 60b/9, 61b/1

[=10]

naḳl (Ar.) aktarma

n. iderler 34a/5, 35a/1

n. itmişlerdür 2b/2, 36a/3

[=4]

naḳṣ (Ar.) çıkarma, eksiltme, matematikte dört işlemden biri (krş. naḳış)

n. 5b/4

n. iderler 106a/4, 108b/7, 113a/1, 13a/1, 13a/8, 13b/3, 14b/3, 34a/3, 71a/4, 71a/8

n. idicek 108b/8, 109b/5, 14b/9, 27a/9, 28a/9, 28b/6, 35b/1, 49b/7, 62b/6, 63a/1, 63b/9, 80a/5, 83b/7, 84a/1, 86a/6, 89b/2, 91b/3

n. idüp 109a/9, 109b/8, 110a/8, 116b/5, 117b/5, 14a/5, 48b/4, 61a/1, 99b/3

n. itdükden 15a/7, 17b/7, 26a/7, 48a/7, 49b/2, 61a/7, 97b/5

n. itmege 12b/4

n. itmekdür 12a/8

n. itmek 49b/5, 50a/2

n. olacaḳ 13b/9

n. olana 99b/4

n. ola 68a/7

n. olıcaḳ 100a/8, 14b/5, 50a/4

n. olınsa 88a/2

n. olmaḳdadur 5b/3

n. olsa 106a/7, 95a/9

[=58]

nām (Fa.) isim

n.+ ını 87b/4

[=1]

naṣīb (Ar.) pay

n. 26a/6

n.+ idür 26b/5

n.+ in 25b/2

n.+ ine 112b/9

[=4]

naẓar (Ar.) bakma, göz atma

n. iderler 26a/8, 28a/2

n. olına 60b/7

n. olınup 3a/9

[=4]

naẓm (Ar.) düzen

n.+ si (n.-ı ṭabīʿī) 115b/9

[=1]

ne ne

n. 29b/6, 42b/9, 73a/5, 82b/1

n.+ dür 104a/5

n.+ si 105a/6

n.+ ye 103b/4

[=7]

neden neden

n. 31b/6

n. olduġı 111b/8

[=2]

nefer (Ar.) kişi, kimse

n. 61b/7, 94a/3

n. olmaḳ 90b/6

n. olup 109a/5

n.+ üŋ 63a/4

[=5]

nefs (Ar.) kendi

n.+ ine 117a/4, 117a/8, 117b/8, 33a/3, 37a/7, 59a/1, 59b/9, 69b/1, 73b/9, 77a/9, 79a/2, 82b/1

n.+ lerine 89b/1

[=13]

ne-miḳdār (T. + Ar.) ne kadar, ne miktar

n. 100a/4, 101a/6 (2 kez), 101b/8, 101b/9, 102b/8, 103a/1, 103b/3, 103b/7, 105a/2, 110b/8, 110b/9, 114b/5, 28a/5, 28b/2, 46b/9, 47a/6, 47b/2, 48a/4, 48b/1, 62a/4, 71a/1, 71b/6 (2 kez), 75b/3, 79b/8, 91a/5

n.+ a olur imiş 59b/9

n.+ a 59a/7

n.+ dur 105a/2, 108b/4, 108b/5, 110a/5, 112b/7, 114a/2, 114b/5, 62a/4, 64a/2, 70a/6, 71a/1, 81b/4, 91b/4, 92a/5, 93b/3, 94b/1, 97b/7, 98b/4, 99b/5

n. idi 107b/5, 85a/7, 90b/1, 93a/1

n. olduġın 46b/1

n. olur 100a/4, 116a/3, 116a/7, 116b/4, 21a/4, 57b/6, 70a/6, 71b/6, 89b/3

n. virmek 105b/6

[=63]

nesne 1. şey, artık sayı

n. 11a/3, 12b/5, 39a/8, 40b/6, 6a/7, 91b/4

n. ḳalmasa 97b/7

n. ḳalmaz 35b/1

n. olmayup 11a/4

[=9]

2. konu, varlık, eser

n. 65a/3, 65b/6, 72b/7,

n.+ ler 3a/9, 64b/8

n.+ lerdür 72b/3

[=6]

3. değer, sayı

n.+ yi 66b/6

[=1]

[=16]

netīce (Ar.) sonuç

n.+ a (n.-i māl-ı maṭlūb) 64a/6

n.+ dan (n.-i māl-ı maṭlūb) 60b/8, 61a/8

n.-i māl-ı mefrūż 63b/3, 64a/4

n.- iş 99a/7 (iş.), 99a/8 (iş.), 99b/6 (iş.), 99b/7 (iş.), 101a/7 (iş.) (2 kez)

n.+ si 98b/6, 98b/7, 98b/8

n.+ sinden 63b/6, 99a/9

n.+ sine 63b/2, 63b/5, 99a/1, 99a/2

netīce-i iş "iş sonucu"

netīce-i māl-ı maṭlūb "istenilen malın sonucu"

netīce-i māl-ı mefrūż "varsayılan malın sonucu"

[=20]

nevʿ (Ar.) tür, çeşit

n. 109a/4

n.+ a (n.-ı ʿaded-i aʿdād) 116b/9

n.+ e (n.-i ceẕr) 35b/6

n.+ dür 16a/1, 16a/4, 17b/2, 38a/1, 38a/9, 4a/6, 50a/8, 51b/8

n.+ e 30b/4, 30b/5, 35b/8, 65a/6

n.+ üŋ 32b/1, 32b/6, 35b/9

nevʿ-i ceẕr "karekök türü"

[=17]

nıṣf (Ar.) yarım, yarı, ikide bir, buçuk

n. 108a/4, 113a/6, 38a/4, 38b/6, 42b/1, 54b/3, 54b/9, 6b/8, 88b/1, 95b/6

n.+ a (n.-ı ʿaded-i cüẕūr) 71a/5

n.+ dan 62a/1

n.+ dan (n.-ı ʿaded-i cüẕūr) 71a/7

n. olur (n.-ı ʿaded-i eşyā) 71b/3

n.+ dan (n.-ı ʿaded-i eşyā) 71b/1

n.+ dan (murabbaʿ-ı n.-ı ʿaded-i eşyā) 71a/2

n.-ı ʿaded-i eşyā 71b/9

n. (murabbaʿ-ı n.-ı ʿaded-i eşyā) 71b/7

n.+ yi (n.-ı ʿaşere) 117a/5

n.-ı ʿaşere 117a/3

n.+ ye (n.-ı mecmūʿ-ı ḥāşiyeteyn) 5a/2

n.-ı rubʿ 47a/5

n.-ı subʿ 53b/2

n.+ i (n.-ı süds) 45a/5

n.+ üŋ (n.-ı süds) 42a/1

n.-ı süds 51a/4, 84a/5, 86a/2, 88b/1

n.+ dür (n.-ı süds) 91b/8

n.+ üŋ (n.-ı süds) 38b/9

n.-ı süds 38b/3

n. imiş (n.-ı s̱ülş) 93a/5

n.-ı s̱ülş 38b/7

n.-ı şey’ 83b/8

n.+ a 51a/6, 51a/7, 51a/9, 51b/1, 53a/1, 53a/2, 53a/6

n.+ a (ṣāḥib-i n.) 101a/4, 101a/5

n.+ dur 43a/3, 43a/5, 44a/2, 44a/5

n.+ ı (iy.) 101b/2, 110a/3, 61b/9, 62a/1, 62a/2, 70a/8, 78a/5, 87a/6, 87b/8

n.+ ı (bel.) 45a/5, 49a/3, 49b/4, 51a/8, 51a/9, 53b/5, 78a/7

n.+ ın 108a/3, 110a/6, 116a/5, 43a/3, 43a/6, 44a/3, 44a/5, 63b/8, 76b/4, 77a/2, 77a/4, 83b/4, 83b/7, 90b/9, 92a/2, 92a/3, 94a/5

n.+ ından 79b/5, 79b/6

n.+ ını 116a/9, 70b/3, 76b/1

n.+ la 39a/1, 50a/1

n.+ uŋ 32a/2, 38b/8, 40b/7, 41a/6, 42b/2, 42b/4, 43b/5, 54b/7

n.+ uŋ (ṣāḥib-i n.) 101b/4

murabbaʿ-ı nıṣf-ı ʿaded-i eşyā “şeyin (x) yarısının karesi”

nıṣf-ı ʿaded-i aʿdād “sayıların sayısının yarısı”

nıṣf-ı ʿaded-i cüẕūr “köklü sayının yarısı”

nıṣf-ı ʿaded-i eşyā “şeyin (x) yarısı”

nıṣf-ı ʿaşere “onun yarısı”

nıṣf-ı mecmūʿ-ı ḥāşiyeteyn “iki kenarın toplamının yarısı”

nıṣf-ı süds “altıda birin yarısı, on ikide bir”

nıṣf-ı şülṯ “üçte birin yarısı, altıda bir”

nıṣf-ı şey’ “bilinmeyenin yarısı”

[=98]

nıṣfiyyet (<Ar. nıṣf + iyyet) ikide birlik

n.+ le 40b/9

[=1]

nice ne kadar, kaç, nasıl

n. 100b/2, 100b/5, 102a/3, 103a/4, 104b/1, 106a/8, 113b/4, 15b/4, 15b/9, 55b/5, 55b/7, 58b/3, 98b/7

[=13]

niçe birçok, pek çok

n. 2b/6

[=1]

niḳāb (Ar.) örtü

n. 74b/4

[=1]

nisbet (Ar.) oran, oranlama

n. 25b/6, 25b/9, 29b/1, 68a/2

n. (ḥāṣıl-ı n.) 46b/7, 48b/6, 49b/9, 50a/5, 51b/4, 52b/9, 53a/4, 53b/9, 99b/6

n.+ den 29b/2

n.+ dür 4a/9

n.+ i (iy.) 100b/2, 100b/5, 101a/9, 102a/3, 103a/4, 104b/1, 106a/8, 15b/4, 15b/7, 15b/9, 25a/4, 25a/6, 26b/6, 29b/3, 29b/4, 29b/6, 29b/8, 30a/1, 32b/9, 53b/4, 55b/5, 55b/6, 58b/3, 82b/1, 98b/7, 98b/9

n. itmekden 100b/8

n. itmek 53b/6

n.+ le 26b/2

n. viricek 27b/2, 48b/5, 51a/4, 52b/8

n. virürler 26b/2, 36a/7, 46b/6, 48a/9, 49a/3, 49b/3

ḥāṣıl-ı nisbet "bölüm"

[=54]

nite ki sonuç olarak (krş. nite kim)

n. 57a/4, 8a/7

[=2]

nite kim sonuç olarak (krş. nite ki)

n. 5b/7

[=1]

nübelā' (<Ar. çoğ. nebīl) fazilet sahibi

n.-ı ḫalef 3a/8

[=1]

nüh-gāne (Fa.) dokuzluk

n.+ nüŋ (ṣuver-i n.) 7a/3, 7a/8, 7b/6, 8b/1

n.+ sine (ṣuver-i n.) 9a/2

[=5]

nüşūr (Ar.) öldükten sonra dirilme, canlanma

n.+ da (ḥīn-i n.) 118a/7

ḥīn-i nüşūr "öldükten sonra dirilen vakit"

[=1]

-O-

ol- 1. olmak yardımcı fiili

o.- a 104b/6, 105b/1, 10a/1, 25a/5, 25a/7, 25a/9, 29b/5, 30b/5, 5b/1, 67b/6, 6a/1, 76a/7

o.- a (ʿaded o.) 65b/1, 65b/2, 65b/3, 69b/5

o.- a (ceẕr o.) 65a/9, 65b/4, 69a/8

o.- a (cinsden o.) 57a/3

o.- a (eksük o.) 26a/4, 80a/8

o.- a (emīn o.) 118a/6

o.- a (eylece o.) 15b/5, 56a/1

o.- a (ḥāṣıl o.) 30b/7, 65a/3

o.- a (gibi o.) 21b/4, 29b/9

o.- a (istiṣnā o.) 66a/3

o.- a (ḳābil o.) 27a/7

o.- a (maʿlūm o.) 9b/5

o.- a (māl o.) 65b/5

o.- a (muʿādil o.) 73b/7

o.- a (muḫālif o.) 60b/4

o.- a (mükerrer o.) 16a/6

o.- a (münāsib o.) 73a/7

o.- a (müsāvī o.) 12b/2

o.- a (naḳṣ o.) 68a/7

o.- a (rāciʿ o.) 68a/1

o.- a (ṭarḥ o.) 67a/2, 67b/2

o.- a (vāḳıʿ o.) 83a/8

o.- a (yemīn o.) 118a/7

o.- a (ziyāde o.) 39b/8

o.- acaḳ 26a/5

o.- acaḳ (farż o.) 26b/3

o.- acaḳ (istiḫrāc o.) 64b/1, 86b/6, 98a/6

o.- acaḳ (maḳsūmun ʿaleyh o.) 88b/8

o.- acaḳ (naḳṣ o.) 13b/9

o.- acaḳ (vāḳıʿ o.) 102a/3, 103a/4

o.- an 100a/7, 100a/9, 100b/3, 100b/4, 101a/2, 107b/7, 108b/4, 108b/9, 109a/2, 109b/4, 109b/7, 10a/3, 10b/6, 110a/1, 113b/7, 114b/7, 115a/2, 116a/9, 117a/5, 117a/6, 117a/7, 117b/2, 117b/3, 117b/7, 12b/8, 13a/3, 13a/9, 13b/4, 13b/5, 13b/6, 13b/9, 14a/4, 14a/7, 16a/5, 21a/2, 22b/1, 22b/2, 23a/7, 23b/2, 23b/5, 23b/6, 24a/2, 24a/7, 25b/1, 28a/3, 33b/6, 34a/9, 34b/5, 34b/6, 34b/8, 34b/9, 35a/4, 35a/7 (2 kez), 63a/5, 66b/2, 66b/6, 71a/3, 73a/2, 73a/3, 75a/7, 75a/8, 75b/1, 77b/2, 78b/4, 79a/9, 81a/4, 81a/5, 81b/9, 91a/9, 93b/3, 94a/5, 94a/7, 94b/1, 95a/7, 96b/8, 96b/9, 97a/6, 97a/9, 9a/9

o.- an (ʿaded-i evvel o.) 32a/5

o.- an (ʿaded-i ṯānī o.) 32a/7

o.- an (ʿaẓīm o.) 31b/8

o.- an (bī-menzilesinde o.) 3b/8

o.- an (farż o.) 60b/7, 84a/4

o.- an (ḫāric o.) 89a/4, 93b/7, 97a/4

o.- an (istiʿmāl o.) 3a/4

o.- an (maḳsūm o.) 63a/2, 64a/8, 89a/3

o.- an (maṭlūb o.) 27a/1

o.- an (māl-ı maṭlūb o.) 64b/1

o.- an (muʿādil o.) 82a/7

o.- an (musḳaṭ o.) 66a/8

o.- an (mużāfun ileyh o.) 6b/7

o.- an (rāġıb o.) 3b/6

o.- an (ṯānī o.) 31b/3

o.- an (taʿyīn o.) 87b/1

o.- an (vāḳıʿ o.) 116a/1, 117a/3, 32b/2, 32b/7, 3a/1, 3a/8, 59b/4, 59b/9, 64b/6, 65a/6, 72a/3, 9b/7

o.- an (żamm o.) 114a/4

o.- an (ẕikr o.) 101a/5, 106b/7, 11b/1, 11b/7, 13b/6, 20b/8, 21b/6, 22a/3, 26a/9, 26b/9, 27a/5, 34a/1,

35a/5, 38a/6, 47a/7, 47b/3, 52b/6, 53a/7, 53b/7, 55a/2, 56a/9, 56b/8, 57a/6, 64a/3, 65b/6, 72a/3, 72a/5, 73b/8, 78a/1, 88a/7, 8b/1, 8b/2, 96a/5, 96b/6, 98b/5

o.- an (ziyāde o.) 68b/6

o.- ana 108a/9, 108b/2, 56b/4, 95b/9, 96a/8

o.- ana (ḥāṣıl o.) 82b/1

o.- ana (naḳṣ o.) 99b/4

o.- andan (farż o.) 62a/9, 62b/3

o.- anı 100a/4, 76a/2

o.- anı (eksük o.) 68b/5

o.- anı (ḫāric o.) 115b/1

o.- anı (müşterek o.) 31a/7

o.- anı (ziyāde o.) 67b/9

o.- anla 75a/9, 95a/4

o.- anlar 6b/3

o.- anlar (dāḫil o.) 43b/8

o.- anlar (ḫāric o.) 115a/2

o.- anlar (istiḫrāc o.) 75a/3

o.- anlar (munṭaḳ o.) 38a/6

o.- anlar (raḫīṣ o.) 105b/7

o.- anlar (teʾlīf o.) 30b/9, 32b/3, 32b/9, 38a/7

o.- anlar (zāyid o.) 68a/1

o.- anlar (ẕikr o.) 70a/1

o.- anlara (muʿādil o.) 68b/7, 69a/3

o.- anlardan (muʿādil o.) 68a/2

o.- anlardan (mürekkeb o.) 72b/7

o.- anlar (raḫīṣ o.) 106b/4

o.- anlardan (teʾlīf o.) 30b/3, 31a/5

o.- anları 10a/2

o.- anlaruŋ (lāzım o.) 65b/8

o.- anlaruŋ (raḫīṣ o.) 106b/2

o.- anuŋ 108a/8, 108b/1, 115b/3, 115b/6, 90b/9, 91a/1, 91a/3, 93a/8, 93b/1, 94a/4

o.- anuŋ (kem-ter o.) 19b/1, 19b/3

o.- anuŋ (ziyāde o.) 19a/9

o.- dı 104b/4

o.- dı (ḫaṭā o.) 96a/2

o.- dı (ḳadar o.) 114a/5, 114a/6

o.- dı (maʿlūm o.) 12a/5, 75b/6, 75b/9

o.- dı (vāḳıʿ o.) 88a/5

o.- dı-ki (maʿlūm o.) 32a/8

o.- duġı 25a/5, 25a/7, 26b/6, 29b/9, 41a/2, 46b/9, 47a/6, 47b/2, 59b/2, 79b/9

o.- duġı (böyle o.) 95b/2

o.- duġı (cemʿ o.) 16b/7

o.- duġı (merġūb o.) 3a/7

o.- duġı (neden o.) 111b/8

o.- duġı (nisbeti o.) 29b/4

o.- duġı (rāciʿ o.) 98a/8

o.- duġın (ne-miḳdār o.) 46b/1

o.- duġına 5b/7

o.- duġında (feth o.) 10a/4

o.- duġındandur 5a/5

o.- duḳda (ḍarb o.) 79a/3, 82b/1

o.- duḳdan (ḍarb o.) 77b/1

o.- duḳdan (ḳadar o.) 81a/9

o.- duḳdan (murabbaʿ o.) 78b/6

o.- duḳdan (redd o.) 68a/1

o.- duḳlarında (gitmelü o.) 90a/4

o.- duḳlarından (redd o.) 52b/6, 53a/8

o.- ıcaḳ 105a/1, 107a/9, 46a/4, 50b/9, 70b/5, 95a/4

o.- ıcaḳ (bir o.) 104a/6

o.- ıcaḳ (böyle o.) 93b/9, 95b/4

o.- ıcaḳ (bu o.) 89a/6

o.- ıcaḳ (cemʿ itmelü o.) 116a/3

o.- ıcaḳ (cemʿ o.) 11a/7, 12b/1, 45a/7, 70b/7, 75a/8, 75a/9, 75b/2, 7b/5, 88b/6, 89a/1

o.- ıcaḳ (ceẕr-i āṣamm o.) 36a/5

o.- ıcaḳ (dāne o.) 106b/5

o.- ıcaḳ (dörder o.) 116b/3

o.- ıcaḳ (āḫẕ o.) 106b/1

o.- ıcaḳ (ʿārıż o.) 6a/8

o.- ıcaḳ (ḍarb o.) 54b/9, 64a/7, 69b/2, 78b/7, 79a/2

o.- ıcaḳ (eyle o.) 76a/7, 82a/9

o.- ıcaḳ (farż o.) 14a/8, 75b/5, 96a/3

o.- ıcaḳ (gitmelü o.) 110b/7

o.- ıcaḳ (ısḳāṭ o.) 43b/8

o.- ıcaḳ (ḳısmet o.) 70a/2

o.- ıcaḳ (mechūl o.) 58b/4

o.- ıcaḳ (muʿādil o.) 69b/3

o.- ıcaḳ (murabbaʿ o.) 77b/5

o.- ıcaḳ (mücennes o.) 45a/8

o.- ıcaḳ (müsteḥiḳḳ o.) 59b/5

o.- ıcaḳ (naḳṣ o.) 100a/8, 14b/5, 50a/4

o.- ıcaḳ (redd o.) 76b/8

o.- ıcaḳ (taʿyīn o.) 57a/1

o.- ıcaḳ (vażʿ o.) 87b/9

o.- ıcaḳ (vāḳıʿ o.) 115a/6

o.- ıcaḳ (ziyāde o.) 77b/3

o.- ına (cemʿ o.) 7b/4, 97a/1

o.- ına (āḫẕ o.) 63b/7

o.- ına (ḍarb o.) 117a/4, 57b/9, 82a/4, 82b/1, 82b/6

o.- ına (farż o.) 73a/6, 73a/8, 73a/9, 73b/2, 73b/3

o.- ına (ḥıfẓ o.) 37a/6, 60b/5

o.- ına (ḳısmet o.) 114a/4, 114a/7, 58a/2, 69a/9, 69b/6

o.- ına (ḳıyās o.) 39a/4, 51b/6

o.- ına (miḳdār-ı ziyāde o.) 69a/4

o.- ına (naẓar o.) 60b/7

o.- ına (żamm o.) 82a/6

o.- ınan (farż o.) 60a/9, 73b/7

o.- ınca (ḥāṣıl o.) 73b/6

o.- ınca (muʿādil o.) 82b/2

o.- ınca (müsteḥiḳḳ o.) 59b/9

o.- ınca (tamām o.) 112b/4

o.- ındı (cemʿ o.) 3b/5

o.- ındı (tercüme o.) 3b/2

o.- ındı (ẕikr o.) 37b/4, 74a/8

o.- ınduḳda (ḍarb o.) 78a/7

o.- ınduḳdan (ḍarb o.) 18b/5, 23a/2, 78a/5

o.- ınmış idi (farż o.) 88a/4

o.- ınmış idi (ẕikr o.) 99a/4

o.- ınmışdur (murād o.) 74b/3

o.- ınmışdur (ẕikr o.) 64b/1, 98b/1

o.- ınsa (āḫẕ o.) 99b/1

o.- ınsa (ḍarb o.) 47b/8, 77b/5

o.- ınsa (farż o.) 56b/1

o.- ınsa (ḳısmet o.) 104a/1, 55a/4, 97a/4, 99a/3

o.- ınsa (maṭlūb o.) 111b/8, 19b/9, 29b/6, 31a/3, 31b/7, 33a/8, 33b/4, 43b/5, 47b/3, 49b/5, 52a/9, 59a/9, 75b/3

o.- ınsa (murād o.) 18a/3, 7b/3

o.- ınsa (naḳṣ o.) 88a/2

o.- ınsa (tekellüm o.) 6a/6

o.- ınsa (żamm o.) 86b/2, 86b/3

o.- ınup (ḍarb o.) 24b/6, 63b/3

o.- ınup (farż o.) 64a/3, 79a/2, 82a/2, 87b/6, 88a/7

o.- ınup (istiḫrāc o.) 58a/8, 78a/2

o.- ınup (naẓar o.) 3a/9

o.- ınup (şürūʿ o.) 74a/9

o.- ınup (żamm o.) 17b/5, 18b/3, 66a/4

o.- ınur (feṭḥ o.) 60a/5

o.- ınur (istiḫrāc o.) 22a/5, 81a/6

o.- ınursa (farż o.) 100a/6

o.- ınursa (iʿtibār o.) 7a/9

o.- ınursa (suʾāl o.) 115a/8, 70a/7

o.- madı (eyle o.) 100b/1

o.- maduġı 5a/5, 5b/5

o.- maġın (iḥtiyācı o.) 94b/7

o.- maġladur 101a/9, 15b/8, 82b/1

o.- mak 89a/7

o.- maḳ 100b/1, 104a/7, 105a/5, 106b/6, 30a/2, 32b/9, 3a/6, 50a/9, 50b/1, 62a/8, 62b/3, 63a/6, 72a/2, 76a/8, 84b/9, 86a/7, 86b/1, 87b/7, 88a/3, 88b/2, 90a/1, 95a/1, 95b/3, 96a/1, 96a/4, 96b/5

o.- maḳ (bir o.) 81b/4

o.- maḳ (böylece o.) 98a/2

o.- maḳ (bu o.) 100a/7

o.- maḳ (cüz'ān o.) 94a/2

o.- maḳ (āṣamm o.) 31a/5

o.- maḳ (eksük o.) 80a/4

o.- maḳ (eylece o.) 91a/9, 91b/9, 92a/9, 93a/5

o.- maḳ (ʿilm-i beyān o.) 64b/8

o.- maḳ (māl o.) 97a/9

o.- maḳ (mechūl o.) 56a/6

o.- maḳ (muʿādil o.) 66a/7, 66b/9, 67a/7, 67b/7, 68a/5, 68b/9

o.- maḳ (nefer o.) 90b/6

o.- maḳ (şāhid o.) 11b/5

o.- maḳdadur (naḳṣ o.) 5b/3

o.- maḳdadur (ziyāde o.) 5b/5

o.- maḳdan 18b/2, 31a/6

o.- maḳdur 17b/3

o.- maḳdur (vāḳıf o.) 25b/1

o.- malu (refʿ o.) 46a/3

o.- mamaġın (mülāyim o.) 8b/8

o.- mamışdur 2b/9

o.- manuŋ 90a/8

o.- masa (ʿaded o.) 13a/1

o.- masa (mertebe-i ʿaşerāt o.) 11a/2

o.- masa (mużāf o.) 6b/5

o.- maya 73b/1

o.- maya (zāyil o.) 74b/8

o.- mayacaḳ (maḫfī o.) 57a/8, 72a/6

o.- mayacaḳ (munṭaḳ o.) 54b/4

o.- mayan (iḥtiyācı o.) 107a/5

o.- mayanlardan (iḥtiyācı o.) 74b/2

o.- mayınca (ẕikr o.) 8b/4

o.- mayup (nesne o.) 11a/4

o.- maz 5a/3

o.- maz (maʿlūm o.) 8b/4

o.- mış olur (ḫaṭā o.) 88b/5

o.- mışdur (vāḳıʿ o.) 44b/4

o.- sa 100a/3, 104a/3, 110a/5, 110b/5, 114b/3, 16a/8, 16b/1, 16b/2, 16b/4, 16b/5, 5b/4, 75b/2, 77a/3, 77b/4, 8b/6, 98b/3

o.- sa (aḳall o.) 13a/2

o.- sa (ʿamel o.) 96b/7

o.- sa (az o.) 25b/8

o.- sa (cemʿ o.) 84a/5, 89a/8, 95a/7

o.- sa (ʿārıż o.) 6a/7

o.- sa (çoḳ o.) 25b/7

o.- sa (ḍarb o.) 51a/1

o.- sa (eksük o.) 26a/6

o.- sa (ferd o.) 109a/2

o.- sa (ġayr-ı mükerrer o.) 17b/4

o.- sa (ḥāṣıl o.) 64a/1

o.- sa (inʿām o.) 61b/8

o.- sa (ḳadar o.) 114a/2, 76b/3, 78a/6

o.- sa (maṭlūb o.) 11b/8, 20b/1, 20b/8, 22b/6, 27b/7, 47a/7, 49a/5, 50a/2, 53a/2, 54a/9, 54b/8, 79b/9

o.- sa (māl o.) 75a/7

o.- sa (mechūl o.) 57b/1, 58b/7, 59a/1, 59b/9, 60a/9

o.- sa (miṣli o.) 99b/5

o.- sa (muʿādil o.) 69b/7, 70a/1, 70a/5, 70b/9, 71b/5

o.- sa (muḫālif o.) 19a/9

o.- sa (murād o.) 17a/3, 18b/9, 45a/6, 45b/2, 47a/1, 48b/2, 51a/6, 51b/3, 52b/4, 53a/7

o.- sa (muṭlaḳ o.) 6b/4

o.- sa (mükerrer o.) 18b/1

o.- sa (müsāvī o.) 15a/5, 18b/3, 71b/3, 83b/6, 85a/6

o.- sa (müsteḥiḳḳ o.) 59a/7, 59b/9

o.- sa (naḳṣ o.) 106a/7, 95a/9

o.- sa (nāḳıṣ o.) 60b/9, 61b/1

o.- sa (rāciʿ o.) 72a/5

o.- sa (refʿ o.) 87b/6, 97a/8

o.- sa (vāḳıʿ o.- sa) 54a/5, 5a/8, 62a/3, 8b/2

o.- sa (zevc o.- sa) 108b/6

o.- sa (ziyāde o.- sa) 15a/4, 16b/8, 71b/1, 79a/1

o.- sun 29b/2, 50b/2, 73a/5, 90b/9, 91a/2, 91a/4, 93a/9, 93b/2, 94a/5, 94a/8, 94a/9

o.- sun (müṣbet o.) 66b/7

o.- sun (müsteṣnā o.) 66b/7

o.- sun (ẕikr o.) 29b/2

o.- up 100a/2, 104b/9, 108a/6, 116b/2, 2b/5, 82b/1

o.- up (aḳall o.) 13b/8

o.- up (āṣamm o.) 54b/4

o.- up (ḍarb o.) 116b/6, 61b/4, 77b/1, 89a/1, 99a/2

o.- up (farż o.) 76b/3, 77b/4, 78a/7

o.- up (fetḥ o.) 2b/8

o.- up (fevt o.) 101a/4

o.- up (mihmān o.) 110b/4

o.- up (munṭaḳ o.) 54a/5

o.- up (nefer o.) 109a/5

o.- up (tamām o.) 90a/7

o.- up (vaẓīfeleri o.) 115a/5

o.- up (vāḳıʿ o.) 74b/7, 93a/8

o.- up (vāḳıf o.) 65a/1

o.- up (ẕihn-i müstaḳīm) 10a/1

o.- ur idi 8b/7

o.- ur imiş (ne-miḳdāra o.) 59b/9

o.- ur 100a/9, 101a/2, 101a/3, 101b/5, 104a/9, 105a/8, 106b/2, 107a/3, 107b/9, 108a/2, 109b/3, 109b/7, 110a/1, 110a/7, 110b/1, 111a/3, 111b/4, 113a/1, 113b/6, 115a/3, 116b/7, 117a/1, 117b/1, 11b/4, 15b/7, 16a/9, 16b/2, 17a/5, 17b/1, 18a/5, 18a/7, 18a/9, 19a/2, 19a/3, 19a/6, 19a/8, 20a/1, 20a/3, 20a/5, 20a/8, 20b/3, 20b/5, 20b/6, 21a/7, 21b/1, 23a/3, 23a/8, 23b/7, 24a/4, 24a/8, 24b/2, 27b/5, 28a/9, 28b/6, 30a/5, 30a/7, 30b/9, 31a/1, 31b/9, 32a/5, 32a/7, 34a/2, 35b/6, 42a/8, 43a/4, 43a/6, 43b/2 (2 kez), 43b/4, 44a/4, 44a/6, 44b/1, 45a/8, 45b/6, 45b/8, 45b/9, 46a/5, 47a/5, 47a/8, 47b/5, 48a/1, 49a/7, 51a/3, 52b/3, 53a/4, 54b/1 (2 kez), 54b/3, 54b/9, 55a/3, 55a/5, 59b/9, 64a/4, 66b/2, 69a/2, 69b/2, 69b/4, 6a/6, 70a/3, 70a/9, 70b/1, 70b/5, 70b/7, 71a/6, 72a/1, 73a/1, 74a/7, 76a/3, 76a/5, 76a/6, 77b/5, 77b/6, 79a/3, 79a/4, 79b/2, 7b/2, 7b/4, 7b/5, 82a/1, 82a/9, 83a/3, 83a/4, 84b/3, 85b/3, 86b/3, 87b/2, 88b/7, 89a/2, 89a/8, 95a/5, 95a/7, 95b/4, 95b/7, 95b/9, 96a/6, 96a/9, 97a/2, 98b/6, 99b/8

o.- ur (aḳça o.) 78a/9, 78b/5

o.- ur (ʿamel itmiş o.) 115a/7

o.- ur (bahāsı o.) 108b/7, 109a/4

o.- ur (bī-hemāl o.) 87a/9

o.- ur (böyle o.) 82b/3, 82b/4

o.- ur (cemʿ o.) 38b/6

o.- ur (ʿārıż o.) 30a/5

o.- ur (eczā o.) 84a/8, 84b/1, 97a/5

o.- ur (eksük o.) 80a/2

o.- ur (ferḫunde-fāl o.) 87a/5

o.- ur (ḥāṣıl o.) 41b/9, 42a/2, 43a/1, 47b/9, 51a/1, 51a/5, 55a/1, 56a/9, 64a/8, 76b/5, 81b/8, 82b/1 (2 kez), 82b/7, 84a/6

o.- ur (itmiş o.) 59b/9

o.- ur (ḳadar o.) 114a/3

o.- ur (bī-ḳīl u ḳāl o.) 87a/7

o.- ur (kāmil o.) 69a/1

o.- ur (maʿlūm o.) 22a/8

o.- ur (māl o.) 77a/5

o.- ur (miḳdār-ı ceẕr o.) 69b/1

o.- ur (muʿādil o.) 66b/4, 67a/4, 67b/3, 68a/9, 68b/3, 69a/6, 74a/3, 74a/4, 75b/6, 75b/9, 76a/4, 76b/6, 76b/7, 76b/9, 77a/6, 77a/7, 77b/8, 77b/9, 78a/9, 78b/2, 79a/6, 79a/8,

80b/1, 80b/3, 80b/4, 81b/4, 81b/8, 82a/8, 82b/1, 82b/8, 83a/1, 84a/7, 86a/3

o.- ur (mużāf o.) 38a/9

o.- ur (müsāvī̇ o.) 86a/1

o.- ur (müsteḥī̇l o.) 71b/2

o.- ur (ne-miḳdār o.) 100a/5, 116a/3, 116a/7, 116b/4, 21a/4, 57b/7, 70a/6, 71a/1, 71b/6, 89b/4

o.- ur (nıṣf-ı ʿaded-i eşyā o.) 71b/3

o.- ur (rāciʿ o.) 52b/8, 53b/1, 53b/9

o.- ur (rubʿ o.) 54b/1

o.- ur (ṣatmış o.) 112a/9

o.- ur (şey o.) 82a/5

o.- ur (şeyʾ o.) 82a/6, 86a/2

o.- ur (vāḳıʿ o.) 101a/7, 101b/2, 102a/5, 102a/9, 103a/1, 103a/9, 108a/4, 110b/2, 110b/9, 113a/2, 113b/2, 114a/8, 26b/4, 26b/7, 27b/2, 28b/9, 31b/3, 31b/6, 36b/2, 37a/2, 40b/9, 46b/8, 47b/1, 48b/6, 49b/9, 4b/6, 50a/6, 51a/8, 51b/2, 51b/5, 52b/9, 53a/5, 53b/2, 54a/2, 56b/6, 57a/5, 57b/3, 58a/4, 58b/9, 59a/3, 59b/3, 63a/4, 78a/3, 80b/8, 82a/7, 86a/5, 89a/5, 95b/2, 99b/2

o.- ur. 45a/9

o.- ur (ḫaṭā olmış o.) 88b/5

o.- ur (yimiş o.) 111a/6

o.- urlar (mużāf o.) 38a/8

o.- urlar (yimiş o.) 111a/4

o.- ursa 11a/5, 13a/2, 40a/8, 4b/3, 50b/2, 54b/5, 60b/2, 6b/6, 73a/5

o.- ursa (vāḳıʿ o.) 39b/6, 3b/9

[=951]

2. (pay, miktar vs.) düşmek

o.- a 111a/9, 81a/3

o.- duġın 103b/5, 103b/7

o.- ıcaḳ 103b/6

o.- ınca 103b/2, 103b/4

o.- sa 105b/4, 57b/5, 79b/6 (2 kez), 79b/7

[=12]

[=963]

ol 1. işaret zamiri

o. 101a/3, 112a/5, 113a/8, 13b/3, 14a/8, 27a/6, 27a/7, 31a/2, 60b/3, 6a/1

o.+ dur 10b/4, 116b/8, 12b/2, 16a/7, 22a/8, 24b/4, 26a/1, 26a/6, 2b/7, 30b/2, 30b/4, 30b/6, 31a/8, 46b/2, 48a/5, 48b/8, 49a/9, 4b/8, 50b/4, 52a/3, 54a/5, 58b/6, 60a/5, 60b/6, 63b/1, 64b/1, 65a/2, 66a/1, 69a/8, 69b/6, 70a/7, 71a/2, 71a/9, 74a/7, 7a/6, 7a/7, 85b/4, 93b/9, 96b/4

o. (a.+ nda) 113a/6, 31a/4, 76a/7, 78b/3, 79a/9, 81b/8

o. (a.+ ndan) 15a/7, 31a/5, 6b/3, 86a/8

o. (a.+ nı) 102b/4, 25a/7, 26a/2, 28a/4, 31b/2, 72b/8, 83a/6

o. (a.+ nlar) 38a/4, 39b/1, 40b/1, 42a/9, 42b/6, 43a/8, 73a/4, 87a/8

o. (a.+ nlara) 40a/6, 6a/5, 72b/1

o. (a.+ nlardan) 30b/3, 30b/8, 32b/3, 32b/8, 38a/7

o. (a.+ nları) 9b/8

o. (a.+ nlaruŋ) 116b/2, 116b/4, 56b/3, 56b/9, 65a/4, 65a/7

o. (a.+ nuŋ) 111b/9, 13a/3, 25a/3, 25b/7, 29b/3, 29b/7, 58b/5, 63a/9, 7a/5, 8a/2

[=99]

2. işaret sıfatı

o. 105a/7, 106a/8, 106b/1, 107a/8, 111b/7, 113a/8, 114a/2, 10a/3, 12b/7, 13a/5, 13b/1, 15b/2, 18b/4, 22b/2, 23a/6, 23a/9, 23b/1, 24a/1, 24a/6, 26b/2, 27b/1, 27b/3, 29b/9, 30a/4, 30a/7, 31a/4, 31a/5, 31a/8, 33a/8, 33b/9, 34b/3, 35a/6, 35a/9, 35b/8, 36a/7, 36a/9, 39a/9, 39b/7, 39b/8, 40a/9, 44b/5, 46a/9, 46b/1, 48b/9, 56a/6, 56a/8, 56b/2, 5b/1, 63a/4, 66b/3, 67b/9, 68a/7, 69b/8, 6a/4, 6b/9, 70a/5, 71b/5, 73b/6, 7a/1, 82a/3, 87a/5, 87a/7, 87a/9, 87b/3, 8b/2, 8b/3, 8b/4, 92b/2, 99b/3, 99b/5, 99b/8

[=71]

[=170]

on on

o. 102b/2, 102b/8, 103b/1, 103b/2, 103b/3, 105b/2, 105b/3 (2 kez), 105b/5, 106a/2, 106a/6, 106b/1, 107a/6, 107b/3, 13a/6, 16b/6, 16b/9, 17b/6, 17b/8, 18a/6, 18b/6, 19a/4, 19b/5, 20a/4, 21a/7, 21b/9, 23a/3, 28a/9, 34a/3, 41a/7, 47a/6, 56a/2, 61b/9, 62a/1 (2 kez), 62a/2, 66b/8, 68a/9, 70a/4, 70b/5, 70b/9, 72a/1, 74b/1, 75a/4, 75a/8, 78a/8, 79b/5, 79b/6, 79b/7, 80a/2, 86b/7, 88b/4, 89a/9, 8b/6 (2 kez), 90b/9, 91a/2, 91a/4, 93a/9, 93b/2, 93b/8, 94a/5, 94a/7, 94a/9, 96a/1, 96a/6, 98a/7, 98b/6, 9a/4

o.+ a 115b/9, 116a/4, 117a/1, 117a/2, 117a/4, 117a/7, 117b/2, 117b/6, 21a/2, 21a/8 (2 kez), 32b/5, 40b/3, 75b/6, 8b/8 (2 kez), 8b/9 (2 kez)

o.+ dan 13b/3, 14a/5, 14b/3, 16b/8, 75b/7, 75b/8

o.+ dur 11b/9

o.+ ı (bel.) 28a/9, 40b/3

o.+ ın 16b/8, 17b/7, 18a/5, 21a/5, 80a/1, 80a/5, 80a/8, 92b/8

o.+ la 40b/1, 40b/2, 41a/1

o.+ uŋ 11b/9, 23a/5, 24a/5, 28b/1

[=111]

on altı on altı

o. 109b/5, 39b/2, 40b/2, 62a/7, 62b/2, 69b/7, 84b/8, 85b/1, 86a/9, 96a/4, 96b/3

o.+ dur 69b/8, 74a/6

o.+ yı 109b/6, 39b/3, 40b/3

[=16]

onar onar (tane)

o. 105b/9, 74b/1, 90b/1

o. olur 95b/7

[=4]

oŋat doğru, uygun

o. 10a/2

oŋat vechle "uygun yolla, doğru yöntemle"

[=1]

on beş on beş

o. 102b/4, 102b/9, 103b/4, 103b/6, 104a/9, 30a/7, 40b/2, 56a/2, 57b/6, 57b/8, 68b/8, 75b/1

o.+ dür 115a/9, 42a/3

o.+ e 104a/9, 30a/3, 75b/9, 76a/5

o.+ i (bel.) 30a/6

o.+ üŋ 29b/5, 29b/8, 30a/1, 30a/5, 41a/2

[=24]

on bir on bir

o. 102a/8, 102a/9, 110a/7, 32a/4, 39a/2, 41a/7, 47a/5, 47a/8, 47a/9, 54a/1, 93b/8, 94a/1, 97b/1

o.+ dür 102a/1, 38a/2, 41a/8

o.+ e 110b/2

o.+ i (bel.) 32a/9

o.+ in 97b/4

[=19]

on dört(d) on dört

o. 36b/7, 62a/9, 80b/9, 81a/2, 85a/8, 86a/6, 96b/4, 97a/7

o.+ e 18a/2

[=9]

on iki on iki

o. 100a/6, 101b/7, 105a/5, 112a/1, 15b/7, 32a/7, 37a/1, 37a/3, 37b/8, 43a/4 (2 kez), 51a/3, 51a/8, 53a/5, 53b/6, 62a/7, 62b/1, 67b/3, 78a/5, 78a/8, 78b/5, 95a/1, 96a/9

o.+ den 100a/8, 101b/8, 28a/5, 28a/6, 28a/9, 51a/4, 84a/8, 84a/9

o.+ dür 108b/5, 115b/3, 42a/1, 95a/9, 98b/5

o.+ nüŋ 105a/6, 108b/8, 28a/7

o.+ ye 15b/7, 15b/9, 32a/9, 67b/7

[=43]

on iki buçuḳ on iki buçuk

o. 76a/8

[=1]

on sekiz on sekiz

o. 62a/8, 62b/2, 78b/2, 81a/1

o.+ dür 115b/5

o.+ e 115a/1

o.+ i (bel.) 18a/2

[=7]

on ṭoḳuz on dokuz

o. 41b/1, 41b/5, 62b/3, 84b/6, 86a/4

o.+ dur 41b/7, 90b/6

[=7]

on ṭoḳuz biŋ ṭoḳuz yüz ṭoḳsan bir on dokuz bin dokuz yüz doksan bir

o. 14b/6

[=1]

on ṭoḳuz nıṣf on dokuz buçuk

o. 54b/8

[=1]

on üç on üç

o. 104b/5, 34b/8, 47b/9, 55a/2, 55a/4, 59b/6, 84b/2

o.+ i (bel.) 109b/9

o.+ le 40a/7

[=9]

on üç nıṣf on üç buçuk

o. 51a/9

[=1]

on yedi on yedi

o. 24a/3, 67a/6, 78a/3, 80b/6, 84b/7, 96b/3, 96b/5, 97a/5, 97a/8, 97b/1

o.+ ye 116a/6, 116a/9

o.+ yi 116a/8

[=13]

otuz otuz

o. 101b/2, 101b/4, 47b/5, 47b/6, 59b/3, 59b/9, 64a/4, 68a/4, 70b/6, 80a/5, 8b/9

o.+ a 59b/7

o.+ dur 115a/8, 73a/3

o.+ uŋ 20a/2

[=15]

otuz altı otuz altı

o. 110b/2, 112a/6, 34a/2

[=3]

otuz beş otuz beş

o. 23b/7, 73a/1

o.+ e 19b/9, 74a/2

o.+ i (bel.) 18b/8, 19b/8

o.+ üŋ 23b/7

[=7]

otuz iki otuz iki

o. 74a/4, 82b/1

[=2]

otuz sekiz otuz sekiz

o. 54b/9

[=1]

otuz ṭoḳuz otuz dokuz

o. 113a/1, 70a/5, 70b/7

o.+ a 70a/9

[=4]

otuz yedi otuz yedi

o.+ ye 18b/9

[=1]

-Ö- (ö, ʿö)

ʿöşr (Ar.) onda bir

ʿö. 42b/7, 43b/9

ʿö.-i süds 46a/5

ʿö.+ dür 38a/5

ʿö.+ üŋ 41a/7, 43a/4, 43a/7, 43b/7, 44a/4

ʿöşr-i süds "altmışta bir"

[=9]

öte ileri

ö. 14a/1

ö. bulınsa 13b/7

öte bulın- "ileride bulunmak"

[=2]

-P-

pāre (Fa.) parça

p. 111a/4, 86a/7

p. idicek 47a/9

p.+ si 47b/1

p.+ sin 111a/5, 111a/6

[=6]

pūşīde (Fa.) gizli saklı

p. 57a/8

[=1]

pür-nūr (Fa. + Ar.) nur dolu

p.+ ı (iy.) (dīde-i p.) 3b/7

dīde-i pür-nūr "nur dolu göz"

[=1]

-R-

rabbü'l-ʿālemīn (Ar.) Âlemlerin Rabbi, âlemlerin efendisi olan Allah

r. 4a/1

[=1]

rābiʿ (Ar.) dördüncü, sıra sayma sayısı

r. 56a/4 (iş.)

r. (aṣl-ı r.) 24b/9

r. (faṣl-ı r.) 107a/4, 44b/9

r. (ḳısm-ı r.) 84b/8, 85b/2, 86b/3

r. (mes'ele-i r.) 101a/3, 110b/3, 90b/7

r. (mes'ele-i r. 'l-evvel mine'l-müfredāt) 77a/9

r.+ i (bel.) (ḳısm-ı r.) 85b/6

aṣl-ı rābiʿ "dördüncü kural"

faṣl-ı rābiʿ "dördüncü bölüm"

ḳısm-ı rābiʿ "dördüncü kısım, parça"

mes'ele-i rābiʿ "dördüncü problem"

mes'ele-i rābiʿü'l-evvel mine'l-müfredāt "yalın terimlerden birincisinin dördüncü problemi"

[=11]

rāciʿ (Ar.) uygun

r.+ lerdür 115b/8

r. ola 68a/1

r. olduġı 98a/8

r. olsa 72a/5

r. olur 52b/7, 53b/1, 53b/9

[=7]

raḍīyaʿllāhu-ʿanhu (Ar.) Allah ondan razı olsun

r. 44b/2

[=1]

rāġıb (Ar.) istemiş, rağbet etmiş

r. olan 3b/6

[=1]

raḫīṣ (Ar.) ucuz

r. olanlardan 106b/4

r. olanlaruŋ 106b/2

r. olanlar 105b/7

[=3]

raḳam (Ar.) rakam, sayıları gösteren işaretlerden her biri

r.+ dan 12b/3

r.+ ı (bel.) 12b/3

[=2]

raʿnā (Ar.) güzel, hoş

r. 87a/1

r. (ḳıymet-i elmās-ı r.) 87a/9

[=2]

rāst (Fa.) 1. isabet, hedef

r. gelürse 113b/4

[=1]

2. sağ

r. 113b/7

[=1]

[=2]

redd (Ar.) sadeleştirme

r. 67b/8, 72a/4

r.+ dür (ḫilāf-ı r.) 68b/4

r. idicek 68a/6

r. itmekdür 68a/3

r. olduḳdan 68a/1

r. olduḳlarından 52b/6, 53a/8

r. olıcaḳ 76b/8

r.+ ü'l-vefḳ 89b/8 (iş.), 94b/5 (iş), 97b/8 (iş.)

r.+ üŋ 65b/9

ḫilāf-ı redd "sadeleştirmenin zıddı, genişletme"

[=13]

refʿ (Ar.) 1. bileşik kesri tam sayılı kesre dönüştürme

r. 46a/1

r.+ i (iy.) 45a/1

r. olmalu olıcaḳ 46a/3

[=3]

2. çıkarma, matematikte dört işlemden biri

r. idicek 109a/1, 85a/5, 87a/8, 97b/6

r. idüp 98b/2

r. olsa 87b/6, 97a/8

[=7]

[=10]

reʾs (Ar.) ana, baş

r.-i māl 108a/4

reʾs-i māl "anapara"

[=1]

resāʾil (Ar.) risaleler, kitaplar, eserler

r.+ inde 3a/8

[=1]

risāle (Ar.) risale, kitap, eser

r. 3a/6

r.+ ye 3b/3

r.+ yi 3b/9

[=3]

riyāżī (Ar.) riyazi, matematik

r.+ nüŋ (ʿilm-i r.) 2a/6

ʿilm-i riyāżī "matematik bilimi"

[=1]

rubʿ (Ar.) dörtte bir

r. 109a/6, 113a/7, 38a/4, 42b/1, 42b/7, 43a/8, 46b/9, 47a/5, 47b/2, 47b/9, 51b/2, 84a/3, 95b/8, 95b/9, 96a/1, 96a/8

r. (nıṣf-ı r.) 47a/5

r. (ṣülṣ-i ḫums-ı r.) 48a/1

r.-ı süds 50a/6

r.-ı ṣülṣ 88b/5, 88b/7

r.+ e (r.-ı şeyʾ) 80b/1, 80b/2

r.+ a 52b/5, 53b/6, 97a/3

r.+ ı (iy.) 100a/2, 110a/3, 112b/1, 113a/2, 15b/8, 85a/3, 85b/8, 88a/1

r.+ ı (bel.) 50b/8, 52b/4, 52b/3, 53a/6,

r.+ ın 107b/8, 108b/2, 108b/9, 110a/7, 83a/9, 83b/5, 84a/1, 86a/6, 93b/2, 94a/9, 98b/3

r.+ ına 81a/7, 81b/2

r.+ ından 79b/7

r.+ ını 87a/8, 91a/4

r.+ la 43a/2, 82b/5, 82b/6

r. olur 54b/1

r.+ uŋ 109b/1, 109b/9, 39a/1, 41a/7, 42b/3 (2 kez), 42b/5, 43a/7, 43b/5, 54a/8

nıṣf-ı rubʿ “sekizde bir, dörtte birin yarısı”

rubʿ-ı süds “yirmi dörtte bir”

rubʿ-ı şülş “on ikide bir”

rubʿ-ı şeyʾ “bilinmeyenin dörtte biri, x’in dörtte biri”

[=68]

Rūm (Ar.) Anadolu

R.+ da (vilāyet-i R.) 3a/4

vilāyet-i Rūm “Anadolu”

[=1]

rükn (Ar.) sütun, bölüm

r. 55a/9

r.-i evvel 55b/1

r.-i ṣāliṣ 64b/2

r.-i ṣānī̇ 60a/2

rükn-i evvel “birinci sütun”

rükn-i ṣānī̇ “ikinci sütun”

rükn-i ṣāliṣ “üçüncü sütun”

[=4]

-S- (s, ṣ, ṣ)

sābiʿ (Ar.) yedinci, sıra sayma sayısı

s. (faṣl-ı s.) 48b/7

s. (mes’ele-i s.) 103b/1, 113a/3, 92b/1

s. (mes’ele-i s. ’ṣ-ṣülṣ mine’l-müfredāt) 79b/2

faṣl-ı sābiʿ “yedinci bölüm”

mes’ele-i sābiʿ “yedinci problem”

mes’ele-i sābiʿü’ṣ-ṣülṣ mine’l-müfredāt “yalın terimlerden üçüncüsünün yedinci problemi”

[=5]

ṣadaḳa (Ar.) sadaka

ṣ.-ı evveliyi 108a/1

ṣ.-ı ṣāniyeyi 107b/8

ṣ. itdükden 92b/3, 92b/6

ṣ. itse 107a/9, 107b/2, 107b/4

ṣ. idicek 92b/8

ṣ.+ yı 107b/7

[=9]

sādis (Ar.) altıncı, sıra sayma sayısı

s. (aṣl-ı s.) 33a/1

s. (faṣl-ı s.) 48a/2

s. (mes’ele-i s.) 102b/1, 112a/9, 78b/5, 92a/1

aṣl-ı sādis “altıncı kural”

faṣl-ı sādis “altıncı bölüm”

mes’ele-i sādis “altıncı problem”

[=6]

ṣaḥb (<Ar. çoğ. ṣaḥābī̇) dostlar, ashap

ṣ (bi’ṣ-ṣaḥb) 74b/8

[=1]

ṣāḥib (Ar.) sahip

ṣ.-i füls 76a/1

ṣ.-i nışfa 101a/4, 101a/5

ṣ.-i nışfuŋ 101b/3

ṣ.-i şülşe 101a/4, 101a/6

ṣ.-i şülşüŋ 101b/4

[=7]

ṣaḥīḥ (Ar.) tam sayı (krş. ṣaḥīḥa)

ṣ. 38a/3, 49a/7, 54a/5, 6b/5

ṣ.+ dür 12a/3

ṣ.+ i (bel.) 45b/4, 54a/6

ṣ. imiş 12a/5

ṣ. ḳılmaḳdur 46a/2

[=9]

ṣaḥīḥa (<Ar. müen. ṣaḥīḥ) tam sayı (krş. ṣaḥīḥ)

ṣ. (aʿdād-ı ṣ.) 37b/3

ṣ.+ nuŋ (aʿdād-ı ṣ.) 83a/5

aʿdād-ı ṣaḥīḥa "tam sayılar"

[=2]

sā'il (Ar.) soran kişi

s. 60a/6

s.+ üŋ 107b/6, 72b/4, 73a/6, 73a/7

[=5]

şāḳıb (Ar.) etkili, parlak

ş. (fikr-i ş.) 73b/4

fikr-i şāḳıb "parlak fikir"

[=1]

şāliş (Ar.) üçüncü, sıra sayma sayısı

ş. 56a/4 (iş.), 65b/1, 65b/4, 96b/4

ş. (ʿaded-i ş.) 25a/3

ş. (aṣl-ı ş.) 15a/8

ş. (faṣl-ı ş.) 41a/4, 98a/4

ş. (mes'ele-i ş.) 110a/2, 90a/2, 99b/9

ş. (mes'ele-i ş. 'l-bāḳī mine'l-müfredāt) 77a/1

ş. (ḳısm-ı ş.) 84b/7, 85b/1, 86a/9

ş. (māl-ı ş.) 94b/6 (iş.), 95b/2, 95b/3, 96a/6

ş. (mişalü'ş-ş. mine'l-müfredāt) 69b/9

ş. (mişalü'ş-ş. mine'l-muḳterināt) 71b/4

ş. (rükn-i ş.) 64b/2

ş.+ e (ʿaded-i ş.) 15b/4

ş.+ i (bel.) (ḳısm-ı ş.) 85b/5

ş.+ üŋ (devr-i ş.) 8a/3

ʿaded-i şāliş "üçüncü sayı"

aṣl-ı şāliş "üçüncü kural"

devr-i şāliş "üçüncü devir"

faṣl-ı şāliş "üçüncü bölüm"

ḳısm-ı şāliş "üçüncü kısım/pay/parça"

mes'ele-i ṯāliṯ "üçüncü problem"

mes'ele-i ṯāliṯü'l-bāḳī mine'l-müfredāt "yalın terimlerden kalanının üçüncü problemi"

miṯālü'ṯ-ṯāliṯ mine'l-muḳterināt "katışık terimlerden üçüncü örnek"

miṯālü'ṯ-ṯāliṯ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncü örnek"

[=24]

ṯāmin (Ar.) sekizinci, sıra sayma sayısı

ṯ. (faṣl-ı ṯ.) 49a/8

ṯ. (mes'ele-i ṯ.) 103b/9, 113b/9, 81a/4, 93a/6

faṣl-ı ṯāmin "sekizinci bölüm"

mes'ele-i ṯāmin "sekizinci problem"

[=5]

ṯānī (Ar.) ikinci, sıra sayma sayısı

ṯ. 30b/1, 30b/4, 56a/3 (iş.), 65a/9, 65b/3, 96b/4, 97a/6

ṯ. (aṣl-ı ṯ.) 12a/6

ṯ. (bāb-ı ṯ.) 37b/6

ṯ. (bāḳī-yi ṯ.) 61b/7, 63a/2, 90b/4 (iş.), 91b/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/6 (iş.), 97b/9 (iş.)

ṯ. (cem'-i ṯ.) 61b/5, 91a/7 (iş.), 94b/4 (iş.), 92a/7 (iş.)

ṯ. (farż-ı ṯ.) 60b/5, 88b/9, 89b/5 (iş.), 90b/4 (iş.), 91a/7 (iş.), 91b/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/6 (iş.), 94b/4 (iş.), 97b/9 (iş.)

ṯ. (faṣl-ı ṯ.) 39a/4, 86b/5

ṯ. (ḫaṭā-yı ṯ.) 89b/8, 90b/4 (iş.), 91a/7 (iş.), 91b/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/6 (iş.), 94b/4 (iş.), 97b/9 (iş.)

ṯ. (ḳısm-ı ṯ.) 84b/6, 85a/9, 86b/2

ṯ. (maḳāle-i ṯ.) 55a/7

ṯ. (māl-ı ṯ.) 94b/5 (iş.), 95b/4, 96a/5, 96b/6

ṯ. (mecmū'-ı ṯ.) 89a/3

ṯ. (mes'ele-i ṯ.) 108a/5, 89a/9, 99b/2

ṯ. (mes'ele-i ṯ. 'l-evvel mine'l-müfredāt) 76a/9

ṯ. (miṯalü'ṯ-ṯ. mine'l-müfredāt) 69b/4

ṯ. (miṯalü'ṯ-ṯ. mine'l-muḳterināt) 70b/8

ṯ. (rükn-i ṯ.) 60a/2

ṯ. (ṭarīḳ-i ṯ.) 36b/5

ṯ.+ den ('aded-i ṯ.) 31b/5

ṯ.+ nüŋ (devr-i ṯ.) 8a/8

ṯ. olan 31b/3

ṯ. olan ('aded-i ṯ.) 32a/7

ṯ.+ ye 30b/7

ṯ.+ ye (farż-ı ṯ.) 61b/3, 62b/9

ş.+ ye (ḫaṭā-yı ş.) 61b/4, 62b/8, 88b/9, 96b/8

ş.+ yi (ḳısm-ı ş.) 85b/5

ş.+ yi (maḳsūmun ʿaleyh-i ş.) 31b/4

ʿaded-i şānī “ikinci sayı”

aṣl-ı şānī “ikinci kural”

bāb-ı şānī “ikinci kısım”

bāḳī-yi şānī “ikinci kalan”

cemʿ-i şānī “ikinci toplama”

devr-i şānī “ikinci devir”

farż-ı şānī “ikinci varsayım”

faṣl-ı şānī “ikinci bölüm”

ḫaṭā-yı şānī “ikinci yanlış”

ḳısm-ı şanī “ikinci kısım/pay/parça”

maḳāle-i şānī “ikinci makale”

maḳsūmun ʿaleyh-i şānī “ikinci bölen”

mecmūʿ-ı şānī “ikinci toplam”

mes’ele-i şānī “ikinci problem”

mes’ele-i şānīyü’l-evvel mine’l-müfredāt “yalın terimlerden birincisinin ikinci problemi”

miṣālü’ş-şānī mine’l-muḳterināt “katışık terimlerden ikinci örnek”

miṣālü’ş-şānī mine’l-müfredāt “yalın terimlerden ikinci örnek”

rükn-i şānī “ikinci sütun”

ṭarīḳ-i şānī “ikinci yöntem”

[=73]

şānī ʿaşer (Ar.) on ikinci, sıra sayma sayısı

ş. (faṣl-ı ş.) 54a/3

faṣl-ı şānī ʿaşer “on ikinci bölüm”

[=1]

şāniyā (<Ar. şāniyen) ikinci olarak

ş. 103b/5, 62b/1, 88a/6, 96a/2

[=4]

şāniye (Ar.) ikinci

ş. (devr-i ş.) 8a/2

ş.+ yi (ṣadaḳa-ı ş.) 107b/9

[=2]

saŋa sana

s. 105b/6

[=1]

ṣat- satmak

ṣ.- arsa 112a/4, 112a/8

ṣ.- asın 111b/3

ṣ.- duġı-çün 112a/2

ṣ.- duḳda 111b/7, 92b/2, 92b/5, 92b/7

ṣ.- duḳlarında 101b/7

ṣ.- ıcaḳ 102b/6

ṣ.- maġa 102b/2

ṣ.- mış olur 112a/9

[=12]

ṣatıl- satılmak

ṣ.- maḳ 112a/1

[=1]

ṣavāb (Ar.) 1. doğru

ṣ. 11b/7

ṣ.+ ına 11b/5

[=2]

2. doğruluk

ṣ. 15a/2

[=1]

[=3]

ṣay- düşünmek, hesaba katmak

ṣ.- up (ḥads ṣ.) 73b/4

[=1]

sāyir (<Ar. sā'ir) diğer, başka

s. 5a/8

[=1]

sebʿatü-ʿaşer (Ar.) onda yedi

s. 41b/2, 41b/6

[=2]

sebʿate-eşmān (Ar.) sekizde yedi

s. 41b/1

s.+ uŋ 41b/5

[=2]

sebeb (Ar.) sebep, neden

s. 83b/1

s.+ i (iy.) 56a/8

[=2]

sebīke (Ar.) külçe, eritilerek kalıba dökülen karışım

s. 114b/1

s.+ de 114b/7

s.+ den 114b/3

s.+ nüŋ 114b/9

[=4]

ṣebt (Ar.) yazma, kaydetme

ṣ. itdükden 23a/9, 24a/9, 34b/5

ṣ. iderler 10b/5, 12b/8, 13a/4, 13b/1, 22b/5, 22b/8, 23b/3

ṣ. idüp 10b/8, 12b/3, 13b/5, 14a/4, 14b/2, 23b/8, 24a/4, 33b/7, 34a/1

[=19]

sefer (Ar.) sefer, yolculuk

s.+ inde 107a/8, 107b/1, 107b/2

s.+ i-y-ile 102b/8, 102b/9

[=5]

sekiz sekiz

s. 102b/6, 104a/7, 107b/9, 108b/8, 110b/6, 110b/7, 111a/4, 114b/4, 21a/4, 24a/8, 39b/2, 39b/3, 40a/7, 41b/5, 47a/7, 52b/5, 58b/2, 81a/3, 94a/1, 95a/5, 95a/7, 97a/5

s.+ den 106a/4, 110b/8, 21a/8, 52b/8

s.+ dür 106a/3, 111a/2, 114b/6, 17a/4, 42b/2, 47a/4, 49b/7, 64a/9, 70b/2

s.+ dür 34b/3

s.+ e 111a/2, 21a/5, 52b/7, 58b/3

s.+ i (bel.) 24a/8, 34b/4, 34b/5, 34b/8, 39b/3

[=45]

sekiz biŋ sekiz bin

s. 21b/4

[=1]

sekiz yüz sekiz yüz

s. 21b/3, 87b/6

s.+ e 17a/2

[=3]

sekiz yüz elli sekiz yüz elli

s. 88a/2, 88a/6, 88b/3

[=3]

sekiz yüz ḳırḳ sekiz yüz kırk

s. 89a/5

[=1]

sekiz yüz otuz ṭoḳuz sekiz yüz otuz dokuz

s. 88b/1

[=1]

sekiz yüz yigirmi sekiz yüz yirmi

s. 117a/1

[=1]

seksen seksen

s. 81a/8, 82b/8

s.+ e 82a/7

[=3]

seksen bir seksen bir

s. 51b/2, 83b/2, 84a/9, 85a/1, 86a/2

s.+ e 84a/6

[=6]

ş̱elāş̱ete (Ar.) üç

ş̱.-erbāʿ-ı eşyā 80b/4, 85b/4

ş̱.-i aʿdād-ı mütenāsibe 58a/9

ş̱elāş̱ete-i aʿdād-ı mütenāsibe "üç orantılı sayılar"

ş̱elāş̱ete-erbāʿ-ı eşyā "bilinmeyen sayının dörtte üçü"

[=3]

ş̱elāş̱ete-emş̱āl (Ar.) üç kat

ş̱.+ i (iy.) 30a/1, 30a/7

[=2]

ş̱elāş̱ete-erbāʿ (Ar.) dörtte üç

ş̱. 45b/1, 58a/3

ş̱.+ uŋ (ş̱.-ı ḫ̱ums-ı subʿ) 42a/6

ş̱.+ uŋ (ş̱.-ı ḫ̱ums) 38b/9

ş̱.-ı ḫ̱ums 38b/4

ş.+ ı (bel.) 45a/4

ş.+ ın 83a/9

şelāşete-erbāʿ-ı ḫums "yirmide on iki"

[=7]

şelāşetü-aḫmās (Ar.) beşte üç

ş. 41a/9

ş.+ uŋ 41b/4

[=2]

selef (Ar.) önce gelen, eski

s. (ʿulemāʾ-yı s.) 3a/7

[=1]

selīm (Ar.) sağlam, doğru

s. (ṭabʿ-ı s.) 22a/4, 9b/9

[=2]

şemāniyetü-aḫmās (Ar.) beşte sekiz

ş. 47b/1

[=1]

şemen (Ar.) değer

ş. 57a/2, 57a/4, 58a/6 (iş.)

[=3]

sen sen

s.+ de 108a/8, 108b/1, 90b/8, 91a/1, 91a/3, 93a/8, 93b/1

[=7]

se rubʿ (Fa. + Ar.) dörtte üç

s.+ ı (bel.) 52a/8

[=1]

se şümn (Fa. + Ar.) sekizde üç

s. 68b/8

[=1]

sevḳ (Ar.) gönderim

s.+ i (iy.) 95b/5, 96a/7

[=2]

seyrān (Ar.) gezme, gezinti

s.+ a 90a/3

[=1]

ṣıfat (Ar.) nitelik, tanım

ṣ.+ ı (iy.) 6a/9

[=1]

ṣıfr (Ar.) sıfır

ṣ. 11a/6, 23a/4, 9a/7, 9b/3

ṣ.+ uŋ 13b/4, 14a/4, 23a/9

[=7]

ṣıḥāḥ (<Ar. çoğ. ṣaḥīḥ) tam sayılar

ṣ.+ da 55a/1

ṣ.+ dan 29b/2, 29b/7, 5b/1

ṣ.+ la 50a/9

ṣ.+ uŋ 10a/8

[=6]

ṣıḥḥat (Ar.) doğruluk

ṣ. 28a/2

[=1]

sipāriş (Fa.) ısmarlama

s. idicek 111b/3

[=1]

siʿr (Ar.) fiyat

s. 57a/2, 57a/4, 58a/6

[=3]

sitte (Ar.) altı

s.+ den (mesāʾil-i s.) 72a/3

mesāʾil-i sitte "altı problem"

[=1]

siz siz

s.+ de 94a/4

[=1]

ṣoŋra sonra

ṣ. 102b/5, 103a/2, 107b/7, 10a/3, 112b/9, 113b/3, 15a/7, 16b/9, 17b/8, 18b/5, 20b/9, 21b/6, 23a/2, 23a/5, 23b/1, 23b/9, 24a/6, 24a/9, 26a/7, 28a/8, 29a/5, 34b/5, 36a/6, 48a/7, 49a/1, 49b/2, 52b/7, 53a/8, 54a/9, 59b/9, 61a/7, 61b/5, 68a/1, 74a/1, 77b/1, 78a/5, 78b/6, 81a/9, 81b/1, 81b/3, 82b/3, 89b/2, 89b/9, 90a/7, 91b/2, 92a/3, 92b/4, 92b/6, 97b/3, 97b/5

[=50]

ṣor- sormak

ṣ.- arlar 104a/5, 85a/7

ṣ.- arlarsa 107b/5, 113a/5, 114a/2, 114b/6, 116a/3, 81b/4

[=8]

ṣu su

ṣ. 100a/1, 100a/3, 100a/4, 100a/7, 100b/2, 100b/3, 101a/2

ṣ.+ dan 100a/2, 100a/9

[=9]

suʾāl (Ar.) soru

s. 57b/7

s. iderlerse 64a/2

s. itdükde 60a/6

s.+ i (bel.) 57b/1

s. idicek 87a/3

s. iderler 57b/7, 62a/5

s. olınursa 115a/7, 70a/6

[=9]

subʿ (Ar.) yedide bir

s. 103a/8, 103a/9, 38a/5, 43b/9, 53b/2

s. (nıṣf-ı s.) 53b/2

s. (ş̧ülāş̧ā-yı s.) 53a/5

s.+ ı (iy.) 85a/5, 85b/9

s.+ la 44a/6

s. + uŋ (ş̧elāş̧ete-erbāʿ-ı ḫums-ı s.) 42a/6

nıṣf-ı subʿ "on dörtte bir"

ş̧ülāş̧ā-yı subʿ "yirmi birde iki"

[=11]

ṣūret (Ar.) 1. görünüş

ṣ.+ i (iy.) 100b/6, 101a/7, 104b/2, 105a/8, 106b/3, 11b/2, 14b/6,

22b/8, 23b/3, 24b/2, 27b/8, 29a/1, 34a/5, 35a/1, 35b/1, 38b/8, 56a/2, 58a/4, 89b/4, 90b/2, 91b/5, 92a/5, 93a/1, 93b/4, 94b/1, 97b/7, 99a/6, 99b/5, 9a/8, 9b/4, 9b/5

ṣ.+ leri 102a/5, 103a/5, 103b/8, 106b/8

[=35]

2. pay

ṣ.-i ceẕr 69b/1

ṣ.+ i (bel.) (ṣ.-i kesr-i muḥavvel) 46b/2

ṣ.+ i (iy.) 47a/1, 47b/6, 48b/3, 48b/4, 49b/6, 49b/7, 7b/4

ṣ.+ in 49a/1

ṣ.+ ine 52a/7

ṣ.+ ini 52a/4

ṣ.+ leri 50a/3

ṣ.+ lerin 49a/6

ṣūret-i ceẕr "kök payı"

ṣūret-i kesr-i muḥavvel "dönüşecek olan kesrin payı"

[=14]

3. örnek, şekil

ṣ.+ i (iy.) 8b/5

ṣ.+ in 11a/9

ṣ.+ üŋ 8b/3, 8b/4

[=4]

[=53]

ṣūret bağla- (Ar. + T.) görünüş ortaya çıkmak

b.- r 5a/9

[=1]

ṣūret-eş (Ar. + Fa.) görünüşü, suret sözcüğünün Farsça üçüncü tekil şahısta çekimi

ṣ. 91a/5

[=1]

ṣuver (<Ar. çoğ. ṣūret) 1. görünüşler

ṣ.-i aʿdād 6b/8

ṣ.+ i (iy.) 37b/9, 4a/4

ṣ.+ in 48a/6

ṣ.+ le 73b/6

ṣuver-i aʿdād "sayıların görünüşü"

[=5]

2. paylar

ṣ.+a (ṣ.-i küsūr) 101a/8

ṣ.+ı (ṣ.-i küsūr) 46a/4, 50b/5

ṣ.-i küsūr 100a/6, 45a/7, 45b/6, 50b/9

ṣ.+ in 116a/2, 49b/1

ṣuver-i küsūr "kesirlerin payı"

[=9]

3. örnekler, şekiller

ṣ.+ nüŋ (ṣ.-i nüh-gāne) 7a/3, 7a/8, 7b/6, 8b/1

ṣ.+ sine (ṣ.-i nüh-gāne) 9a/2

ṣuver-i nüh-gāne "dokuzluk şekil"

[=5]

[=19]

ṣuver-eş (Ar. + Fa.) görünüşleri (budur), suver sözcüğünün Farsça üçüncü tekil şahısta çekimi

ṣ. 59b/9

[=1]

süds (Ar.) altıda bir

s. 113a/7, 38a/5, 42b/7, 43b/9, 46a/5, 48b/6, 50a/6, 77a/5, 78a/8

s. (nıṣf-ı s.) 38b/3, 51a/5, 84a/5, 86a/2, 88b/2

s. (ʿöşr-i s.) 46a/5

s. (rubʿ-ı s.) 50a/6

s.+ den 48b/1, 50a/1

s.+ dür 31b/8

s.+ dür (nıṣf-ı s.) 91b/8

s.+ e 43b/7, 82b/6

s.+ i (bel.) 49a/4

s.+ i (bel.) (nıṣf-ı s.) 45a/5

s.+ i (iy.) 86a/8, 86b/2

s.+ in 63b/8, 99b/3

s.+ ine 81a/8, 82b/1, 82b/5

s.+ le 44a/1

s.+ üŋ 43a/2, 43a/7, 48b/3

s.+ üŋ (nıṣf-ı s.) 38b/9, 42a/1

nıṣf-ı süds "on ikide bir"

ʿöşr-i süds "altmışta bir"

rubʿ-ı süds "yirmi dörtte bir"

[=37]

ṣülāṣā (Ar.) üçte iki (krş. ṣülṣeyn)

ṣ.-yı subʿ 53a/4

ṣülāṣā-yı subʿ "yirmi birde iki"

[=1]

ṣülṣ (Ar.) üçte bir

ṣ. 104b/5, 104b/6, 108a/4, 109a/6, 113a/7, 117b/1, 38a/4, 38b/1, 43a/8, 49a/4, 54a/1, 59b/9 (2 kez), 81b/9, 82b/1, 83a/7, 84a/1, 85b/5, 88b/5, 88b/7, 93a/4, 95a/3 (2 kez), 95a/9, 95b/7

ṣ. (erbaʿatü-aḫmās-ı ṣ.) 38b/7

ṣ. (baʿde'l-ḳısmetü'ṣ-ṣ. mine'l-müfredāt) 86a/3

ṣ. (nıṣf-ı ṣ.) 38b/7

ṣ. (rubʿ-ı ṣ.) 88b/5, 88b/7

ṣ. (mes'ele-i sābiʿü'ṣ-ṣ. mine'l-müfredāt) 79b/2

ṣ.+ uŋ (ṣ.-i ḫums) 42a/2

ṣ.-i ḫums-i rubʿ 48a/1

ṣ.+ den 37a/4, 49b/4

ṣ.+ dür 36b/4, 44a/8, 59b/6, 95a/6 (2 kez)

ṣ.+ e 50b/8, 51b/4, 53a/6

s̲.+ e (ṣāḥib-i s̲.) 101a/4, 101a/6

s̲.+ i (iy.) 100a/2, 101b/3, 30a/5, 59b/6, 85a/2, 85b/7, 86b/2, 87a/4, 87b/6, 95a/6, 97b/5

s̲.+ i (bel.) 117a/9, 51b/3 (2 kez), 53a/1, 53a/2, 53b/5

s̲. imiş (nıṣf-ı s̲.) 93a/5

s̲.+ in 108a/1, 108a/8, 108b/8, 44a/9, 81a/7, 83b/4, 83b/9, 91a/2, 91b/3, 94a/7, 98b/2

s̲.+ ine 77a/2, 77a/4, 78a/5, 78a/7

s̲.+ ini 93a/9

s̲.+ inüŋ 95a/5

s̲.+ le 50a/1, 82b/5, 82b/6

s̲.+ üŋ 109a/8, 109b/6, 39a/1, 41a/6, 43b/6, 48a/9, 48b/3, 97a/7

s̲.+ üŋ (ṣāḥib-i s̲.) 101b/4

s̲. (m.-i evvelü'ş̲-ş̲ülş̲ mine'l-müfredāt) 75a/5

mes'ele-i evvelü'ş̲-ş̲ülş̲ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncüsünün birinci problemi"

mes'ele-i sābi'ü'ş̲-ş̲ülş̲ mine'l-müfredāt "yalın terimlerden üçüncüsünün yedinci problemi"

nıṣf-ı ş̲ülş̲ "altıda bir"

rub'-ı ş̲ülş̲ "on ikide bir"

ş̲ülş̲-i ḫums "on beşte bir"

[=93]

ş̲ülş̲ān (<Ar. ş̲ülş̲ + ān) üçte iki

s̲. 104b/4, 104b/5, 108a/2, 117b/4, 117b/5, 38b/2, 41a/9, 45b/1, 51b/5, 81b/3, 81b/4, 81b/7, 88a/8, 88a/9, 95a/5

s̲.+ e 53b/6

s̲.+ ı (iy.) 69a/2

s̲.+ ı (bel.) 53a/5

s̲.+ ın 68a/6

s̲.+ ları 69a/4

s̲. ṭutup 81b/6

s̲.+ uŋ 41b/3

[=22]

ş̲ülş̲eyn (<Ar. ş̲ülş̲ + eyn) üçte iki (krş. ş̲ülāş̲ā)

s̲. 38b/7

s̲.+ i (iy.) 95b/1

s̲.+ üŋ 38b/8

[=3]

ş̲ülş̲iyyet (<Ar. ş̲ülş̲ + iyyet) üçte birlik

s̲.+ le 41a/1

[=1]

ş̲ümn (Ar.) sekizde bir

s̲. 38a/5, 42b/1, 43b/9, 46b/9, 47a/6, 49a/7, 52b/3, 52b/9

s̲.+ dür 98a/2

s̲.+ i (bel.) 50a/1

s̲.+ le 49a/4

s̱.+ üŋ 42b/4, 42b/5, 43b/6, 44a/1, 69a/2

[=16]

s̱ümneyn (<Ar. s̱ümn + eyn) sekizde iki

s̱. 41b/1

s̱.+ üŋ 41b/4

[=2]

-Ş-

şāhid (Ar.) şahit, tanık

ş. olmaḳ 11b/5

[=1]

şaḫṣ (Ar.) şahıs, kişi

ş. 107a/7, 111a/9

ş.+ a 110b/4, 111a/9

ş.+ laruŋ 90b/8

ş.+ uŋ 104a/4, 115a/3

[=7]

şaḫṣeyn (<Ar. şaḫṣ + eyn) iki kişi, iki şahıs

ş.+ üŋ 110b/4

[=1]

şarṭ (Ar.) şart

ş. 12a/9

ş.+ ı (iy.) 60a/8

ş.+ ında 111b/9

ş.+ la 15b/3, 61b/8

[=5]

şeh (Fa.) padişah

ş.+ lere 87a/1

[=1]

şehr (Ar.) ay, otuz günlük zaman dilimi

ş. (eyyām-ı ş.) 59b/2

ş.+ e (eyyām-ı ş.) 59b/7, 59b/9

[=3]

şehr (Fa.) şehir, kent

ş.+ den 102b/1

ş.+ e 102b/2, 102b/6, 112b/1

[=4]

şeker (Fa.) şeker

ş. 57b/4

ş.+ üŋ 57b/6

[=2]

şekl (Ar.) şekil

ş. 6b/9

ş.+ üŋ 13a/9

[=2]

şerḥ (Ar.) açıklama

ş. itmek 94b/7

[=1]

şerīf (Ar.) şerefli, kutsal, saygın

ş.+ dür (ş.-i ʿilm) 64b/4

ş.+ üŋ (ẕāt-ı ş.) 3b/6

[=2]

şey (<Ar. şeyʾ) bilinmeyen nicelik, şey (x). (krş. şeyʾ)

ş. 70b/3, 76a/5, 76b/8, 77b/4, 78a/7, 81b/4 (2 kez), 81b/5, 82a/2, 83b/8, 84a/3 (2 kez), 85b/5, 85b/7

ş. ḳalur 83b/9

ş. olur 82a/5

ş. ṭutup 84a/3

[=17]

şeyʾ (Ar.) bilinmeyen nicelik, şey (x) (krş. şey)

ş. 33a/5, 66b/1 (2 kez), 66b/8, 67a/2, 67b/5, 67b/6, 67b/7, 68b/1, 68b/2, 73b/2, 73b/8, 75b/4, 75b/7, 75b/8, 76a/5, 76b/3, 76b/9, 77b/6, 77b/7, 77b/9, 79a/1, 80a/1, 80b/2, 81b/6, 81b/7, 82a/7, 82a/8, 84a/1 (2 kez), 84a/5, 84a/6, 86a/4

ş. (tamām-ı ş.) 66b/3

ş.+ den 66a/6, 67a/5, 67a/7, 67b/1, 80a/2, 80a/3, 80a/5, 80a/7, 80a/9

ş.+ e 66b/1, 66b/8, 67a/3, 67b/3, 68a/4, 68a/8, 68b/9, 69a/5, 73b/9, 76b/5, 76b/7, 76b/8, 78a/9, 78b/2, 79a/4, 79a/7, 82a/4, 82b/9

ş.+ e (rubʿ-ı ş.) 80b/1, 80b/2

ş.+ i (bel.) 73b/9

ş. imiş 76a/1

ş.+ ini 68b/1

ş. ḳalur 83b/7, 84a/2, 84a/4

ş.+ le 75b/5, 76a/3

ş. olur 82a/6, 86a/2

ş. ṭutup 77a/4, 83b/6, 84a/1

ş. ṭutup (nıṣf-ı ş.) 83b/8

ş.+ üŋ 76b/5, 84b/4

nıṣf-ı şeyʾ "x'in ikide biri, x'in yarısı"

rubʿ-ı şeyʾ "x'in dörtte biri"

tamām-ı şeyʾ "x'in tamamı"

[=79]

şol şu, işaret sıfatı

ş. 12a/8, 15b/3, 3a/9, 61b/8, 64b/8, 72b/3, 9b/9

[=7]

şol-ki (T. + Fa.) şu ki

ş. 74a/8

[=1]

şöyle ki (T. + Fa.) şöyle ki

ş. 104a/1, 35b/7, 60b/8, 8a/4

[=4]

şu şu, işaret zamiri

ş.+ ndan 39b/6, 60b/3

ş.+ ŋa 40a/5

[=3]

şübhe (Ar.) şüphe, kuşku

ş. 10a/5

[=1]

şürūʿ (Ar.) başlama

ş. itdükde 2b/6

ş. olınup 74a/9

[=2]

-T- (t, ṭ)

tā (Fa.) -e kadar, sonunda, o zaman, ta ki

t. 108b/2, 27a/6, 34a/8, 40a/5, 73b/6, 94a/5, 9b/3

[=7]

ṭabʿ (Ar.) uygulama

ṭ.-ı selīm 22a/4, 9b/9

[=2]

ṭabiʿat (Ar.) yaradılış, karakter

ṭ.+ a (taʿbīr-i ṭ.) 8b/7

[=1]

ṭabīʿī (<Ar. tabīʿa + ī) doğa, olağan biçim

ṭ.+ si (naẓm-ı ṭ.) 116a/1

[=1]

taʿbīr (Ar.) ifade, ifade etme

t.+a (t.-i ṭabiʿat) 8b/7

t. itdiler 9a/2

[=2]

taġyīr (Ar.) değişiklik

t. 5a/7

[=1]

taḥḳīḳ (Ar.) doğruluğunu araştırma, sağlama

t. 104a/5, 105a/3, 95a/2

t.+ i (iy.) 82b/4

[=4]

taḥlīl (Ar.) ayırma, çözümleme

t. 25b/4

[=1]

taḥt (Ar.) alt, aşağı

t.+ da 34b/6, 34b/9, 35a/7

t.+ ına 10b/8, 11a/5, 22b/4, 23a/4, 33b/7, 34a/9, 35a/5

t.+ ında 28a/7

t.+ larına 10b/5, 22a/9

[=13]

taḥtānī (<Ar. taḥtān + ī) alttaki, altta olan

t.+ nüŋ 34b/1

t.+ ye 34a/4, 36a/5

t.+ yi 34a/4

[=4]

taḥvīl (Ar.) değiştirme, dönüştürme

t.+ i (iy.) 46a/7

[=1]

taḳdīrce (<Ar. + T.) -dığı sürece, -dıkça

t. 111a/4, 114b/4, 15a/5, 16b/7, 17a/8, 19a/5, 27b/2, 2b/3, 40b/8, 4b/5,

67a/3, 67b/2, 76a/2, 80a/3, 80b/5, 82a/8, 84b/4, 88b/4, 95b/2

[=19]

taḳrībī (Ar.) tahminî, yaklaşık

t. (cevāb-ı t.) 36a/3

[=1]

taḳrīben (<Ar. tenv. taḳrīb) aşağı yukarı

t. 55a/5

[=1]

ṭaleb (Ar.) isteme, dileme

ṭ. idicek 95b/7

ṭ. itmekden 25a/3

ṭ. itmekdür 25b/2, 29b/2

ṭ. itse 109a/7

ṭ. iderler 34a/8, 35a/4

ṭ. iderüz 113a/6, 27a/6, 29b/7, 33b/4

ṭ. idüp 95a/3, 95b/8

[=13]

ṭālib (Ar.) istekli, isteyen

ṭ. 3b/5

[=1]

tamām (Ar.) tamam, eksiksiz, bütünleme, bitirme

t. 66b/1

t.-ı şey’ 66b/3

t. itmekdür 68b/6

t. gelse 113a/5

t. olınca 112b/4

t. olup 90a/7

tamām-ı şey’ “x’in tamamı”

[=6]

tāmm (Ar.) 1. tam sayı

t.+ üŋ 25b/2, 26b/5

[=2]

2. tam, kendine karşılık gelen sayı/miktar.

t. 66b/3

[=1]

[=3]

tanṣīf (Ar.) yarı yarıya bölme, ikiye bölme

t. iderler 16b/6

[=1]

ṭaraf (Ar.) taraf, yön

ṭ.+ e (ṭ.-ı yemīn) 34a/5

ṭ.+ dan 67a/2, 67b/1

[=3]

ṭarafeyn (<Ar. ṭaraf + eyn) iki taraf, iki yön

ṭ. 59b/9

ṭ. (ücret-i ṭ.) 59b/3

ṭ.+ i (iy.) 58b/7

ṭ.+ üŋ 58b/9, 59a/2, 59b/9

[=6]

ṭarḥ (Ar.) çıkarma, eksiltme, matematikte dört işlemden biri

ṭ. itdükden 16b/9, 97b/3

ṭ. itdükde 83b/5

ṭ. itmekdür 67b/9

ṭ. iderler 21b/8, 70b/3, 80a/1

ṭ. idicek 17a/7, 18a/5, 21a/5, 27a/3, 34b/7, 80a/8

ṭ. ola 67a/2, 67b/2

[=15]

taʿrīf (Ar.) tanım

t.+ i (iy.) 4a/4

[=1]

ṭarīḳ (Ar.) yol, yöntem

ṭ. 55a/2, 96a/5, 96b/7

ṭ.-i küllī 16a/7, 26a/1, 31a/8, 50b/4, 52a/3, 54a/5, 58b/6, 60b/6, 63b/1, 69a/8, 69b/5, 70a/7, 71a/2

ṭ.-i ṣānī 36b/5

ṭ.+ i (iy.) 10b/4, 12b/2, 22a/8, 24b/4, 46b/2, 48a/5, 48b/8, 49a/9, 64b/1, 73b/2, 85b/4

ṭ.+ in 33a/2, 4b/5

ṭ.+ le 36b/4

ṭarīḳ-i küllī "bütün yöntem"

ṭarīḳ-i ṣānī "ikinci yol/yöntem"

[=31]

tāsiʿ (Ar.) dokuzuncu, sıra sayma sayısı

t. (faṣl-ı t.) 50a/7

t. (mes'ele-i t.) 104b/7, 114a/9, 83b/2, 94a/2

faṣl-ı tāsiʿ "dokuzuncu kısım"

mes'ele-i tāsiʿ "dokuzuncu problem"

[=5]

ṭaşra dışarı

ṭ. 100a/2, 100a/9

[=2]

taʿyīn (Ar.) ayırma, koyma

t. olan 87b/1

t. olıcaḳ 57a/1

[=2]

taż'īf (Ar.) iki katını alma, iki kat etme

t.+ den 25b/5

t. itmekdür 15b/2

t. iderler 16b/5

t. idüp 97b/3, 97b/4

t.+ le 73a/2, 94b/7

[=7]

tebāyün (Ar.) aykırı sayılar

t. 39a/4

t.+ den 39a/6

[=2]

tecnīs (Ar.) payda eşitleme

t.+ den 45a/2

t. itdükden 54a/9

t. itmek 45b/2

t.+ i (iy.) 45a/1

t. iderler 50b/3

t. idüp 112a/4, 50b/2, 52a/1

[=8]

tecziye (<Ar. teczi'e) ayırma, bölme

t.+ den 25b/4

[=1]

tefāvüt (Ar.) iki şey arasındaki fark

t.+ i (iy.) 36a/4

[=1]

tefāżul (Ar.) fark, miktar farkı, nicelik farkı

t.+ e 116b/5

t.+ ı (iy.) 48a/2

t.+ leri 116b/3

[=3]

tefrīḳ (Ar.) çıkarma, matematikte dört işlemden biri

t. 12a/6

t.+ den 12a/7

t.+ i (iy.) 49a/8

[=3]

tekellüm (Ar.) söyleme

t. olınsa 6a/6

[=1]

tekmīl (Ar.) tamamlama, birden küçük olan katsayıyı bire tamamlama (işlemi)

t. 68b/3, 72a/4

t.+ üŋ 66a/1

[=3]

te'līf (Ar.) yazma, kaleme alma

t. olanlardan 30b/3, 31a/5

t. olanlar 30b/9, 32b/3, 32b/8, 38a/7, 6b/3

[=7]

tercüme (<Ar. terceme) çevirme

t. iden 4a/1

t. olındı 3b/2

[=2]

terk (Ar.) bırakma, koyma

t. itse 101a/5

[=1]

terkīb (Ar.) birleştirme

t. 25b/4

[=1]

teşlīş (Ar.) üçleme

t. 30a/4

[=1]

teşārük (Ar.) ortak sayılar

t. 39a/5

t.+ den 39a/6

[=2]

ticāret (Ar.) alım satım, alışveriş

t. idüp 107a/7

[=1]

tisʿa (Ar.) dokuz

t. (küsūr-ı t.) 30b/8, 32b/2, 32b/8, 38a/7

t.+ dan (küsūr-ı t.) 30b/2, 31a/4

t.+ nuŋ (küsūr-ı t.) 43b/4, 44b/1

küsūr-ı tisʿa "dokuz kesir"

[=8]

ṭoḳsan doksan

ṭ. 80a/7, 9a/1

ṭ.+ ın 14a/3, 14b/2

[=4]

ṭoḳsan altı doksan altı

ṭ. 77a/3

ṭ.+ ya 77a/6

[=2]

ṭoḳsan sekiz doksan sekiz

ṭ. 47b/7

ṭ.+ dür 47b/6

[=2]

ṭoḳsan ṭoḳuz doksan dokuz

ṭ.+ ı (bel.) 110a/9

[=1]

ṭoḳsan üç doksan üç

ṭ. 54a/1

ṭ.+ e 53a/9, 53b/8

[=3]

ṭoḳuz dokuz

ṭ. 109a/1, 115a/4, 115b/3, 15a/6, 40a/1, 40a/7, 40b/1, 40b/9, 54b/7, 69b/9, 6b/9, 70a/3, 70b/5, 71b/7, 7b/5, 80b/7, 8b/9

ṭ.+ a 115b/4

ṭ.+ dur 38a/3, 70b/6

[=20]

ṭoḳuz biŋ dokuz bin

ṭ. 20b/6, 24b/2

ṭ.+ in 14a/9

[=3]

ṭoḳuz biŋ sekiz yüz yetmiş altı dokuz bin sekiz yüz yetmiş altı

ṭ. 7b/1

[=1]

ṭoḳuz yüz dokuz yüz

ṭ.+ den 14b/1

[=1]

ṭoḳuz yüz otuz altı dokuz yüz otuz altı

ṭ.+ ya 11b/3

[=1]

ṭoḳuz yüz yetmiş iki tokuz yüz yetmiş iki

ṭ. 84b/1

[=1]

ṭūl (Ar.) boy, uzunluk

ṭ.+ ı (iy.) 100a/3

[=1]

ṭur- durmak

ṭ.- up 90a/5

[=1]

ṭut- 1. çarpmak, matematikte dört işlemden biri

ṭ.- arlar 17a/2, 20b/4, 22a/1

ṭ.- ıcaḳ 20a/5, 21a/7

ṭ.- up 16b/6, 17a/9, 17b/6, 17b/8, 18a/6, 18b/6, 19b/5, 21a/1

[=13]

2. almak, kabul etmek

ṭ.- arlar (maḳsūm ṭ.) 50b/6, 52a/5, 52b/1

ṭ.- arlar (maḳsūmun ʿaleyh ṭ.) 48b/2, 50b/8, 52a/7, 52b/2

ṭ- ıcaḳ (ʿaded ṭ.) 68b/2

ṭ.- up 28a/4

ṭ.- up (maḳsūm ṭ.) 48a/8

ṭ.- up (maḳsūmun ʿaleyh ṭ.) 48a/6

ṭ.- up (menḳūṣ ṭ.) 106a/1

ṭ.- up (menḳūṣun minh ṭ.) 106a/4

ṭ.- up (nıṣf-ı şeyʾ ṭ.) 83b/8

ṭ.- up (şülṯān ṭ.) 81b/6

ṭ.- up (şey ṭ.) 84a/3

ṭ.- up (şeyʾ ṭ.) 77a/4, 83b/7, 84a/1

[=19]

3. yapmak, sağlamasını yapmak

ṭ.- up (mīzān ṭ.) 12a/1

[=1]

4. (bir fiyata, miktara bir şey) tutmak, işe almak, kiralamak

ṭ.- up 59a/5

[=1]

[=34]

ṭutıl- 1. (bir fiyata, miktara bir şey) tutulmak, kiralanmak

ṭ.- mışdur 59a/8

ṭ.- mış imiş 59b/9

ṭ.- up 59b/9

[=3]

2. çarpılmak

ṭ.- duġı 19a/5

ṭ- ıcaḳ 81b/4

[=2]

3. düşünülmek, varsayılmak

ṭ.- a (maḳsūmun ʿaleyh ṭ.) 63b/4

[=1]

[=6]

Türkī (T. + Ar.) Türkçe, Türk dili

T. 3a/5

T.+ dür 3a/5

[=2]

tüsʿ (Ar.) dokuzda bir

t. 38a/5, 43b/9

t.+ dür 92a/9

t.+ üŋ 44a/7

[=4]

tüsʿeyn (<Ar. tüsʿ + eyn) dokuzda iki

t. 82b/1, 82b/7 (2 kez)

t.+ i (iy.) 82b/1

[=4]

-U- (u, ʿu)

u (Fa.) ve, bağlama edatı

u. 87a/7

[=1]

ʿuḳūd (<Ar. çoğ. ʿaḳd) sayı değerleri

ʿu.+ ı (iy.) 11b/9, 4a/4, 7a/3

[=3]

ʿulemāʾ (<Ar. çoğ. ʿālim) bilginler, âlimler, ilim sahipleri

ʿu. 2a/9

ʿu.-yı selef 3a/7

[=2]

ulūf (<Ar. çoğ. elf) binler

u. 14a/8, 14b/1, 8a/3, 8a/5

u. (ʿaşerāt-ı u.) 14a/8, 33b/5, 8a/8, 9b/4

u. (mertebe-i u.) 9b/1

u. (miʾāt-ı u.) 8a/9

u. (ulūf-ı u.) 8a/4

u.-ı ulūf 8a/4

u.+ la 8a/6

ʿaşerāt-ı ulūf "on binler"

miʾāt-ı ulūf "yüz binler"

ulūf-ı ulūf "milyonlar"

[=13]

ulū (<Ar. çoğ. ulī) sahipler

u.+ ʾl-elbāb 2a/7, 74b/6

ulūlʾl-elbāb "hüner sahipleri"

[=2]

ʿunṣur (Ar.) unsur, varlık

ʿu.-ı laṭīfüŋ 3b/6

[=1]

unut- unutmak

u.- maya 4a/2

[=1]

uṣūl (<Ar. çoğ. aṣl) kural, yöntem, temel

u.+ e 72a/5

u.+ i (iy.) 10a/7, 37b/3, 37b/9, 7b/8

u.+ idür 65b/7

u.+ inde 64b/5

[=7]

uşda işte

u. 105b/5

[=1]

ʿuẓmā (<Ar. müen. aʿẓam) büyük (krş. aʿẓam)

ʿu.+ sı (maḫrec-i ʿu.) 31a/9

ʿu.+ sın (maḫrec-i ʿu.) 31b/1

maḫrec-i ʿuẓmā "büyük payda"

[=2]

-Ü- (ü, ʿü)

ʿüccāb (Ar.) şaşırıp hayrete düşürecek (şey)

ʿü.+ dur 74b/5

[=1]

ücret (Ar.) bir hizmet karşılığında verilen para veya mal, ücret

ü. 115a/6, 59b/9

ü.-i ṭarafeyn 59b/2

ü.+ e 59a/5

ü.+ i (bel.) 59a/5

ü.+ leri 115a/9

ü.+ üŋ 59b/4

[=7]

üç üç

ü. 104b/7, 105a/4, 105a/6, 105b/6, 106a/5, 107a/9, 107b/3, 109a/5, 110b/5, 110b/8, 111a/1, 111a/5, 111a/8, 111b/2, 112b/4, 114a/1, 114a/3, 116b/2, 16b/2, 21a/8, 21b/9, 30a/9, 41a/6, 41b/4, 47a/5, 47b/1, 49b/6, 55a/4, 55a/9, 56a/7, 59a/6, 59b/4, 61b/7, 63a/4, 65a/3, 68a/3 (2 kez), 70b/3, 70b/5, 71a/8, 72b/9, 74a/1, 74a/2, 75a/6, 78a/6, 78a/9, 79b/2, 82a/1, 82a/5, 83a/8, 86b/9, 8a/1, 8b/8, 90a/6, 90b/8, 92b/3, 92b/8, 94a/3, 95a/9, 95b/9, 98a/1

ü.+ dür 103b/5, 105b/9, 109a/9, 29b/9, 73a/3, 7b/8, 82a/3

ü.+ e 103b/6, 113a/4, 114a/6, 117a/6, 16a/1, 53a/1

ü.+ i (iy.) 56a/5

ü.+ i (bel.) 106a/4, 110b/6, 111a/2, 116b/7, 15b/6, 42a/3, 43b/3, 52a/9

ü.+ in 112a/4, 112a/8

ü.+ inden 105b/5, 38b/6

ü.+ ine 65a/7 (2 kez)

ü.+ inüŋ 42b/1, 43b/2

ü.+ le 40a/1

ü.+ üŋ 15b/7, 30a/2

[=94]

üç buçuḳ üç buçuk

ü. 101a/2

[=1]

üçer üçer (tane)

ü. 4a/8

ü. degmez 28a/6

ü.+ e 104b/8

[=3]

üç sub‘ yedide üç

ü. 103a/9

[=1]

üç sümün sekizde üç

ü. 69a/2

[=1]

üçünci üçüncü

ü. 107b/2, 109a/6, 75b/1, 91a/3, 94a/8, 94b/9, 95b/7, 96a/7

ü.+ de 104b/5, 110a/1, 62a/6, 62b/1, 75b/4, 76a/8, 81a/5

ü.+ degi 75a/9

ü.+ den 109a/6, 94a/6, 95a/3, 95b/6 (2 kez), 97a/9

ü.+ nüŋ 104a/2, 55b/5, 62a/1, 83b/4, 95a/4, 95a/6, 95a/8, 95b/1, 96a/3

ü.+ si 112b/3, 83a/1

ü.+ sidür 66b/5, 79a/8

ü.+ sin 8a/6

ü.+ sine 7b/9, 85a/4, 8a/9, 90a/6

ü.+ ye 104a/2, 104a/6, 55b/6, 55b/9, 62a/2, 85b/7, 91a/1, 94a/4

ü.+ yi 83b/9

[=49]

üç yüz üç yüz

ü. 105a/1, 45b/6, 45b/7

ü.+ üŋ 105a/7

[=4]

üç yüz altı üç yüz altı

ü. 77b/9

[=1]

üç yüz altmış üç yüz altmış

ü. 82b/9, 83a/3

[=2]

üç yüz altmış bir üç yüz altmış bir

ü.+ e 35a/8

[=1]

üç yüz bir üç yüz bir

ü. 113b/6

[=1]

üç yüz ṭoḳsan altı üç yüz doksan altı

ü. 110b/1

[=1]

üç yüz ṭoḳsan iki üç yüz doksan iki

ü. 47b/4, 47b/8

[=2]

ümīḏ (Fa.) umut

ü.+ dür 74b/3

[=1]

üslūb (Ar.) yöntem, yol

ü. 11b/1, 20b/8, 21b/6, 47b/3, 53a/7

ü.+ uŋ 22a/3

[=6]

üst (Ar.) üst, üzeri, yukarı

ü.+ ine 13a/4, 13b/1, 14a/4, 28b/1

[=4]

üzeri üzeri, üstü, yukarısı (krş. üzerine, üzre)

ü.+ nde olan 100b/3

[=1]

üzerine üzerine, üstüne (krş. üzeri, üzre)

ü. 100a/9, 107a/6, 107b/9, 10b/3, 11b/1, 11b/7, 12b/6, 12b/8, 13a/4, 13a/5, 13a/9, 13b/4, 16b/3, 20b/1, 20b/8, 22a/7, 25a/2, 25b/7, 27b/6, 28a/2, 28b/7, 31a/9, 36b/1, 36b/9, 39a/8, 3b/5, 40a/3, 40a/4, 47b/4, 49a/2, 53a/7, 54b/6, 55a/9, 56b/9, 57a/7, 58a/2, 60a/8, 63b/8, 65a/4, 69a/9, 69b/6, 70a/2, 73b/3, 75a/4, 91b/2, 92a/2, 92a/4, 96b/7, 98a/7, 98b/3, 98b/7, 98b/8

ü.+ dür 15a/2, 64b/1, 67/5

[=55]

üzre üzeri, üzerine, üst, üstüne (krş. üzeri, üzere, üzerine)

ü. 12a/9, 14a/5, 21b/6, 27a/7, 34b/4, 4b/4, 5a/4, 55a/2, 68b/1, 72b/2, 95b/5, 96a/7

[=12]

-V-

vaḥdet (Ar.) birlik, teklik

v. 6a/4

v.+ e 6a/7

v.+ üŋ 6a/9

[=3]

vāḥid (Ar.) 1. tek, bir; bir, sayma sayısı

v. 117a/5, 25b/2, 26b/4, 4b/7, 5a/3, 5a/4, 5b/5, 6a/8, 6b/3

v. (ḫaṭā-yı v.) 98a/8, 98a/9

v.+ den (ḫaṭā-yı v.) 63a/9

v.+ den 26b/2, 27b/3, 6a/4

v.+ e 29b/3, 29b/8

v.+ ile (ḫaṭā-yı v.) 64b/1

v.+ üŋ 15b/5, 15b/8, 15b/9, 25a/4, 25a/5, 26b/5

ḫaṭā-yı vāḥid "tek yanlış (hesabı)"

[=24]

2. bir (zamansal anlamda)

v.+ de (ān-ı v.) 44b/4

ān-ı vāḥid "aniden, kısa bir süre, birdenbire"

[=1]

3. aynı

v.+ dür 25b/6

[=1]

[=26]

vāḥideten (<Ar. tenv. vāḥid) bir kerede

v. 22a/4

[=1]

vāḳı‘ (Ar.) olan, oluşan, mevcut olan, gelen, meydana gelen, hâline gelen, düşen, sahip olan

v. olacaḳ 102a/3, 103a/4

v. olan 116a/1, 117a/2, 32b/1, 32b/7, 3a/1, 3a/8, 59b/4, 59b/9, 64b/6, 65a/6, 72a/3, 9b/7, 9a/9

v. ola 83a/8

v. oldı 88a/5

v. olıcaḳ 115a/6

v. olmışdur 44b/4

v. olsa 54a/5, 5a/8, 8b/2

v. olup 74b/6, 93a/8

v. olursa 3b/8

v. olur 101a/6, 101b/2, 102a/5, 102a/9, 103a/1, 103a/9, 108a/4, 110b/2, 110b/9, 113a/2, 113b/2, 114a/8, 26b/4, 26b/7, 27b/2, 27b/5, 28b/9, 30b/9, 31b/3, 31b/6, 36b/2, 37a/2, 40b/9, 46b/8, 47b/1, 48b/6, 49b/9, 4b/6, 50a/6, 51a/8, 51b/2, 51b/5, 52b/9, 53a/5, 53b/2, 54a/2, 56b/5, 57a/5, 57b/3, 58a/4, 58b/9, 59a/3, 59b/3, 63a/4, 78a/3, 80b/8, 82a/7, 86a/5, 89a/5, 95b/1, 99b/2

v. olsa 62a/3

v. olursa 39b/6

[=78]

vāḳıf (Ar.) hâkim, bir konuda bilgisi olan

v. 36a/1

v. olmaḳdur 25b/1

v. olup 65a/1

[=3]

vaḳıyye (Ar.) okka

v. 57b/4, 57b/6

v.+ dür 57b/8

[=3]

vaḳtā ki (<Ar. vaḳten + Fa) -dığı zaman, -dığında, ne zaman ki

v. 26a/4, 6a/7, 6b/3, 8a/9

[=4]

var var, mevcut

v. 13a/7, 29a/4, 62a/9, 62b/4, 67a/1, 67a/9

v.+ dur 105a/3, 36a/4, 58b/1, 63a/8, 91a/5

v.+ idüġi 2b/4

v. idi 112a/1, 86b/9

v. idügin 48a/4

v. idüġi 48b/1, 75b/3

[=17]

var- varmak, ulaşmak

v.- ıcaḳ 108a/7

v.- ınca 115b/9, 116a/7, 116a/9, 117a/2, 117a/4, 117a/7, 117b/2, 117b/6, 21a/2, 21a/8 (2 kez)

v.- up 102b/6, 90a/3

[=14]

vasaṭ (Ar.) ortanca sayı

v. 58b/7, 58b/9, 59b/1

[=3]

vaṣf (Ar.) özellik, nitelik

v.+ ı (iy.) 73a/7

[=1]

vaż' (Ar.) 1. ortaya çıkma, belirtme

v. itmez 5a/7

[=1]

2. çıkarma, eksiltme

v. idicek 84a/3, 85b/9, 86a/9

v. idüp 85a/3

v. itdükden 81b/2

v. olıcaḳ 87b/8

[=6]

[=7]

vaẓīfe (Ar.) ücret, iş ücreti

v.+ leri 115a/5

[=1]

ve (Ar.) 1. ve bağlama edatı

v. 100a/2, 100a/4, 100a/8, 101a/4 (2 kez), 101a/6, 101b/3, 101b/4, 101b/6, 101b/9, 102a/4, 102a/9, 102b/9, 103a/8, 104a/2, 104a/3, 104a/6, 104a/7, 104b/5, 104b/6, 104b/8, 104b/9, 105a/2, 105b/1 (2 kez), 105b/3 (2 kez), 105b/8, 106a/5, 106b/6, 107a/1, 107a/2, 107a/6, 107b/1, 107b/2, 108a/3, 108a/6, 108b/1, 108b/4, 108b/9, 109a/6 (2 kez), 109b/2, 109b/6, 109b/8, 10a/5, 10a/7, 10a/9, 10b/8, 110a/3 (2 kez), 110a/6, 110a/7 (2 kez), 110b/1, 110b/5, 110b/9, 111a/1, 111a/6, 111a/8, 111b/2, 112a/3 (2 kez), 112a/4, 112a/5, 112a/7, 112b/3, 113a/4 (4 kez), 113a/7 (4 kez), 113a/9, 113b/7, 114a/6, 114a/9 (2 kez), 114b/2 (2 kez), 114b/5 (2 kez), 114b/7 (2 kez), 115a/3, 115a/4, 115b/4, 116a/6, 116b/1, 117a/2 (2 kez), 117a/4, 117a/7, 117b/2, 117b/6, 117b/9, 11a/2, 11a/7, 11a/8, 11a/9, 11b/5 (2 kez), 11b/9, 12b/7, 13a/3, 13a/5, 13a/8, 13b/2, 13b/7, 14a/3, 14b/1, 14b/2, 14b/7, 16a/1, 16a/2, 16a/4, 16a/7, 16a/8, 16a/9, 16b/2, 16b/4, 16b/5, 17a/6, 18a/6, 19a/2, 19a/6, 19a/8, 19a/9, 20a/1, 20a/4, 20a/8 (2 kez), 21a/8, 21b/1, 21b/3 (2 kez), 21b/5, 21b/9, 22a/3, 22a/5, 22a/8, 22a/9, 22b/1, 24b/7, 25a/7, 25b/3, 25b/4 (2 kez), 25b/5, 25b/8, 26b/1, 26b/2, 26b/5, 27b/1, 28a/4, 28a/9, 29a/2, 29a/3, 29a/6, 29b/2, 2a/7, 2b/1, 30b/1, 30b/3, 30b/4, 30b/5, 30b/8, 30b/9, 31a/6, 31b/1, 31b/3, 32a/1, 32a/3, 32b/3 (2 kez), 32b/8, 33a/4, 33a/5, 33a/6 (3 kez), 33a/9, 33b/6, 34a/9, 34b/8, 35a/5, 36a/8, 36b/4, 37a/5, 37b/1, 37b/5, 37b/7, 37b/9, 38a/1, 38a/2, 38a/4 (3 kez), 38a/5 (5 kez), 38a/7, 38a/9, 38b/1, 38b/2, 38b/3, 38b/5, 38b/7 (2 kez), 38b/8, 38b/9 (2 kez), 39a/1 (2 kez), 39a/2, 39a/5, 39a/6, 39a/9, 39b/3,

39b/4, 3a/2 (2 kez), 3a/3, 3a/7, 3a/8, 3b/1, 3b/2 (2 kez), 3b/3, 3b/4 (2 kez), 3b/6 (2 kez), 40a/1 (2 kez), 40a/2, 40a/7 (2 kez), 40a/9, 40b/3, 40b/4, 40b/5, 40b/9, 41a/1, 41a/6, 41a/7 (3 kez), 41a/9, 41b/1 (2 kez), 41b/4 (2 kez), 41b/5 (2 kez), 42a/2, 42a/4, 42a/8, 42a/9, 42b/1 (2 kez), 42b/3, 42b/5, 42b/6, 42b/7 (3 kez), 43a/4, 43a/7 (2 kez), 43a/8, 43a/9, 43b/5, 43b/6, 43b/7, 43b/9 (4 kez), 44a/7, 44b/9, 45a/1 (2 kez), 45a/4, 45a/5 (2 kez), 45a/7, 45a/8, 45b/1, 45b/2, 45b/6, 46a/7, 47a/8, 47a/9, 47b/1, 47b/2, 47b/5, 47b/6, 47b/9, 48a/3, 48a/6, 48b/3 (2 kez), 48b/6, 49a/4 (2 kez), 49a/7 (3 kez), 49b/1, 49b/4, 49b/6, 49b/9, 4a/1, 4a/4 (2 kez), 4a/5, 4a/6, 4a/7, 4a/9 (3 kez), 4b/1, 4b/2 (2 kez), 4b/7, 4b/8, 50a/3, 50a/5, 50a/6, 50a/8, 50b/6, 51a/2, 51a/5, 51a/6, 51b/2, 52a/1, 52a/5, 52b/1, 52b/7, 52b/9, 53a/1, 53a/3, 53a/6 (3 kez), 53a/9, 53b/1, 53b/4, 53b/5 (2 kez), 53b/6, 53b/8, 53b/9, 54b/3, 54b/4, 55a/1, 55a/5, 55a/6, 55a/8, 56a/1, 56a/2 (2 kez), 56a/5, 56a/6, 56b/6, 56b/7 (3 kez), 56b/8, 57a/2 (3 kez), 57a/8, 57b/9, 58b/2, 59a/8, 59b/9, 5a/4, 5b/2, 5b/4, 5b/5, 5b/6, 5b/7 (2 kez), 5b/8, 5b/9, 60a/5, 61a/1, 61a/4, 61a/8, 61a/9, 61b/2, 61b/3, 61b/6, 61b/9 (2 kez), 62a/1, 62a/2 (2 kez), 62a/4, 62a/7 (2 kez), 62b/2 (2 kez), 62b/7, 62b/8, 63a/2, 63a/5, 63a/8, 63b/1, 63b/3, 64b/1, 64b/5 (2 kez), 64b/6, 65a/3, 65a/5 (3 kez), 65a/7, 65b/2, 65b/3, 65b/4, 65b/5, 65b/7, 65b/9 (2 kez), 66b/2, 66b/5, 67a/5 (2 kez), 67a/6 (2 kez), 67a/8, 67b/1 (2 kez), 67b/3, 67b/5, 67b/6, 67b/7, 67b/8, 68a/2 (2 kez), 68a/4, 68a/7, 68a/8 (2 kez), 68a/9, 68b/1 (2 kez), 68b/2, 68b/3, 68b/6, 68b/7, 69a/1, 69a/2, 69a/3, 69a/4, 69a/5, 69b/1, 69b/4, 6b/3, 6b/5, 6b/6, 6b/8 (2 kez), 70a/6, 70a/9, 70b/5, 71a/1, 71a/4, 71b/6, 71b/9, 72a/4, 72a/7, 72b/4, 72b/5 (2 kez), 72b/6, 73a/3 (2 kez), 73a/4 (2 kez), 73a/9, 73b/1, 73b/2, 73b/4, 74b/1, 75a/2, 75a/4, 75a/9, 75b/1, 75b/4 (2 kez), 76a/8, 76b/2, 76b/5, 76b/8, 77a/8, 77b/6, 77b/8, 78b/1 (2 kez), 79a/5, 79a/7, 79b/3, 79b/4, 79b/6 (2 kez), 7a/3, 7a/5, 7a/6 (2 kez), 7a/7, 7b/7 (2 kez), 7b/9 (2 kez), 80a/4, 80a/8, 80b/4, 80b/9, 81a/1, 81a/2, 81a/5, 81a/7 (2 kez), 81b/1, 81b/4 (2 kez), 82a/3, 82b/1 (2 kez), 82b/8, 83a/3, 83a/7, 83a/9, 83b/4 (2 kez), 83b/5, 83b/8, 83b/9, 84a/2, 84a/7, 84a/9, 84b/5, 84b/7 (2 kez), 85a/3, 85a/4, 85a/5, 85a/9, 85b/1, 85b/2, 85b/5, 85b/6, 85b/7, 85b/8, 86a/3, 86a/8, 86b/7, 87a/1, 87a/2 (2 kez), 87b/8, 88a/1, 88a/9, 88b/1, 88b/5, 88b/7, 88b/8, 88b/9, 89a/3, 89a/7, 89a/8, 8a/1, 8a/3, 8a/6, 8a/9 (2 kez), 8b/3, 8b/6, 8b/8, 8b/9 (2 kez), 90a/2, 90a/5, 90a/6, 90a/8, 91a/1, 91a/3, 91b/2, 91b/3, 92a/2, 92a/3, 92a/6 (iş.), 93a/7, 93b/5 (iş.), 94a/6, 94a/8, 94b/3 (iş.), 95a/6, 95a/8, 95b/3, 95b/6, 96a/6,

96b/9, 97a/3, 97a/5, 97a/6, 98a/6, 98a/7, 99b/9, 9b/1, 9b/2 (2 kez), 9b/7, 9b/9

v. (ve'l-aḳṭāb) 74b/8

v. (ve'l-evlād) 74b/8

v. (ve'l-evtād) 74b/9

v. (ve'l-ḥāṣıl) 50b/1

ve'l-ḥāṣıl "kısaca, özetle"

[=625]

2. artı '+' işareti; sayının küsuratını ifade etme; toplamı ifade etme anlamında kullanılır

v. 100b/9, 101a/1, 101a/9, 101b/1, 102a/8, 103a/8, 103a/9, 104b/4, 104b/5, 104b/6 (2 kez), 107a/2, 108a/2, 108a/4 (2 kez), 17a/6, 27b/5, 36b/7, 37a/1, 46a/5 (2 kez), 47a/5, 48a/1, 49a/7, 50a/6, 52b/3, 53b/2, 54a/1, 54b/3, 55a/2, 55a/4, 58a/3 (3 kez), 59b/6, 59b/9 (2 kez), 66b/8, 68a/3, 68a/8, 68b/8, 70a/4, 70b/8, 71b/5, 74a/2, 76a/1, 77b/7, 77b/9, 78b/1, 80b/2, 80b/3, 80b/6, 81b/3, 81b/5, 81b/6 (2 kez), 81b/7 (2 kez), 82a/1, 83a/4, 83b/8, 84a/1, 84a/3, 84a/5, 84b/5, 84b/6, 84b/7, 84b/8, 85b/1, 85b/2, 85b/3, 85b/5 (2 kez), 86a/2, 86a/4, 86a/7, 86a/8, 86b/1, 88a/8, 88a/9, 88b/1 (2 kez), 88b/5 (2 kez), 88b/7 (2 kez), 88b/9, 90a/1, 91a/8, 91b/8, 92a/9, 93a/4, 93a/5, 93b/8, 94a/1, 95a/3, 95a/5, 95a/6 (2 kez), 95a/9, 95b/9, 96a/1, 96b/2, 96b/5, 97a/7, 97b/1, 98a/1, 99b/1, 99b/7, 99b/8

[=110]

[=735]

ve 'alā-haẕā (Ar.) ve bundan üzerinedir, ve bundan dolayıdır, ve bunun gibidir

v. 112b/4, 114a/7, 41a/8, 41b/7, 7a/7, 90a/6

[=6]

ve ba'd (Ar.) bundan sonra

v. 2a/6, 89b/8 (iş.), 94b/5 (iş.)

[=3]

vech (Ar.) yol, tarz, yöntem, üslup

v.-i meşrūḥ 14a/5

v.-i mezbūr 27a/6

v.+ ile 9a/2

v.+ le 10a/2

vech-i meşrūḥ "açıklanan tarzda/yöntemde"

vech-i mezbūr "adı geçen tarzda/yöntemde"

[=4]

vefḳ (Ar.) ortak bölen

v.+ i (iy.) 44a/2, 44a/5, 44a/8

v.+ in 43a/1

v.+ lerine 52b/6, 53a/8

[=6]

ve-illā (Ar.) aksi takdirde, yoksa, değilse

v. 46b/6, 49a/2, 60b/5

[=3]

ve-illā fe-lā (Ar.) böyle olmazsa olmaz

v. 12a/3, 24b/8, 29a/9, 37b/1

[=4]

ve-ḳıs ʿalā ẕalike'l-bāḳī (Ar.) geri kalanını buna göre karşılaştır.

v. 53b/3, 98a/3

[=2]

ve'l-ʿāḳil yekfiye'l-işāret (Ar.) ve akıllı kişiye işaret eder

v. 63a/7

[=1]

velāyet (Ar.) dostluk

v.+ i (iy.) 44b/3

[=1]

ve's-selām (Ar.) son söz budur

v. 78a/3

[=1]

veyā (Ar. + Fa.) veya, yahut, ya da

v. 100b/4, 11b/7, 13a/2, 14a/8, 15a/4, 15b/9, 17b/3, 18b/1, 31a/2 (2 kez), 31a/4, 31a/6, 38b/6 (2 kez), 39b/1, 39b/2, 39b/7, 40a/5, 40b/1, 40b/2, 41b/2, 41b/6, 46b/7, 50b/1, 55b/6, 5a/7, 5b/1, 60b/4, 60b/9, 66a/2, 67a/4, 71a/7, 72b/5, 72b/6, 73b/2, 78b/4

[=36]

ve-yāḫūd (Ar. + Fa.) veya, yahut, ya da

v. 17b/6, 18a/4, 25a/5, 26a/3, 48a/9, 55b/8, 63b/4, 96b/7, 98b/9

[=9]

vezn (Ar.) ağırlık

v.+ i (iy.) (v.-i ḫātem) 114b/6

[=1]

vilāyet (Ar.) il

v.+ da (v.-i rūm) 3a/3

[=1]

vir- 1. vermek

v. 105b/5, 108a/8, 108b/2, 90b/9, 91a/2, 91a/4, 93a/9, 93b/2

v.- dügi 106a/5

v.- elüm 108a/9, 108b/3

v.- mek (ne-miḳdār v.) 105b/7

v.- üŋ 94a/5, 94a/7, 94a/9

v.- üp 101b/7, 111b/1, 92b/4, 92b/7

v.- ürler 102b/5

[=20]

2. cevap vermek

v.- di (cevāb v.) 44b/8

v.- eler (cevāb v.) 117b/9

v.- ile (cevāb v.) 59b/9, 78a/2

v.- ürler (cevāb v.) 17b/1

[=5]

3. oran vermek, oranlamak

v.- icek (nisbet v.) 27b/2, 48b/5, 51a/4, 52b/8

v.- ürler (nisbet v.) 26b/2, 36a/7, 46b/6, 48a/9, 49a/3, 49b/3

v.- mek 28a/3

[=11]

4. ad vermek, ad koymak, adlandırmak

v.- ürler (ad v.) 25b/9, 33a/5

[=2]

[=38]

viril- verilmek

v.- e (cevāb v.) 99a/5

v.- e (cevāb v.) 58a/8

v.- mişdür 102a/2

v.- ür 101b/9

[=4]

vü (Fa.) ve bağlama edatı

v. 33a/5, 3b/7, 4b/2, 64b/3, 64b/4, 72a/4 (3 kez), 72a/9, 75a/3

[=10]

-Y-

yā (Fa.) ya, ya da

y. 39b/7, 41b/1, 71a/5, 96b/6

[=4]

yāḳūt (Ar.) kırmızı, pembe, mavi, yeşil, erguvan gibi renklerde olabilen değerli bir taş, yakut

y. 79b/3, 79b/5, 87a/2

y.+a (y.-ı ḫūb) 87a/5

y.+ a 89a/6

y.+ uŋ 79b/6, 80a/3, 80b/8, 87a/6, 87b/7, 88a/8

[=11]

yalī ardışık

y.+ sinde 117a/6, 117b/3

[=2]

yalŋuz yalnız

y. 11a/5

[=1]

yaʿnī (Ar.) yani, sözün kısası

y. 102a/1, 106a/7, 106a/9, 112b/9, 114b/7, 115a/1, 115b/1, 116a/4, 116b/1, 116b/6, 116b/7, 117a/1, 117a/6, 14a/1, 15b/4, 26b/3, 28a/1, 30a/5, 32a/2, 32b/9, 36b/8, 45b/8, 46a/1, 47b/8, 49b/4, 55a/3, 59b/7, 59b/9, 62a/1, 64a/6, 64a/7, 66a/9, 68b/4, 6b/4, 70b/3, 70b/6, 71a/6, 71b/7, 72a/4, 73b/9, 75b/8, 82b/1, 82b/6, 95a/5, 97a/3, 98b/8, 9b/1

[=47]

yaz- yazmak

y.- arlar 11a/3, 11a/9, 22a/9

y.- mağla 22a/7

y.- maḳ 9a/5, 9b/3

y.- up 11a/6, 23a/4, 27b/7, 28a/8, 28b/5, 33a/8, 34a/9, 35a/5

[=14]

yedi yedi

y. 100a/8, 111a/6, 114b/2, 117b/1, 17a/4, 21a/4, 40a/1, 46a/5, 62b/4, 62b/6, 66a/6, 66a/9, 66b/1, 66b/3, 71a/6, 85b/3, 8b/6 (2 kez), 8b/9, 93b/7, 95b/4, 95b/9, 97b/1, 98a/1, 99b/8, 9a/4

y.+ den 21a/7

y.+ dür 100a/6, 47a/1, 71b/8, 7a/4, 7a/5

y.+ nüŋ 100b/2, 24a/9, 7a/4, 8b/5, 9b/3

y.+ si 111a/7

y.+ sin 97b/3

y.+ ye 100b/4, 113a/5, 113a/8, 113b/1, 113b/3, 113b/6, 114b/7, 42a/8

y.+ yi 100b/7, 21a/5, 23b/5, 24a/1, 24a/4, 24a/6, 96b/8

[=54]

yedi biŋ yedi bin

y. 21b/3

y.+ üŋ 7a/6

[=2]

yedi biŋ altı yüz elli yedi bin altı yüz elli

y.+ dür 58a/1

[=1]

yedi biŋ iki yüz yedi bin iki yüz

y. 20b/5, 83a/4

[=2]

yedi buçuḳ yedi buçuk

y. 76a/6, 76a/7

[=2]

yedi nıṣf yedi buçuk

y.+ a 53a/2

[=1]

yedi şümn (T. + Ar.) sekizde yedi

y. 47a/9

[=1]

yedi yüz yedi yüz

y.+ üŋ 7a/6

[=1]

yedi yüz on altı yedi yüz on altı

y. 88a/7

[=1]

yedi yüz yigirmi yedi yüz yirmi

y. 89a/6

[=1]

yehūdī (<Ar. yehūd + ī) Yahudi

y. 44b/3, 44b/4

[=2]

yemīn (Ar.) sağ, sağ taraf

y.+ e 35a/1

y.+ e (ṭaraf-ı y.) 34a/5

y.+ inde 12b/8, 13b/5, 13b/6, 28a/3

y.+ inden (cānib-i y.) 10b/6, 33a/9

y. ola 118a/7

cānib-i yemīn "sağ taraf"

[=9]

yesār (Ar.) sol, sol taraf

y. (cānib-i y.) 11a/7

y.+ den (cānib-i y.) 28a/1

y.+ inde 13b/9

y.+ inden 12b/4

y.+ inde (cānib-i y.)13a/3, 14a/7

y.+ ine 23a/9, 23b/3, 24a/4, 24a/9

y.+ üŋ (cānib-i y.) 14a/1

cānib-i yesār "sol taraf"

[=11]

yetiş- ulaşmak, ermek

y.- dükden 82b/3

y.- se 92a/4

[=2]

yetişdür- ulaştırmak, eriştirmek, aynı seviyeye getirmek

y.- üp 68b/5

[=1]

yetmiş yetmiş

y. 21b/2, 79a/7, 8b/9

y.+ i (bel.) 17a/2

y.+ üŋ 7a/5

[=5]

yetmiş beş yetmiş beş

y. 105b/9

[=1]

yetmiş biŋ yetmiş bin

y. 9a/4

y.+ i (bel.) 9a/5

y.+ üŋ 7a/7, 9a/8

[=4]

yetmiş bir yetmiş bir

y. 79a/7, 79b/1, 84b/6

[=3]

yetmiş iki yetmiş iki

y. 78b/1

y.+ nüŋ 20b/4

y.+ yi 20a/8, 20b/2, 20b/8, 22b/5

[=6]

yetmiş ṭoḳuz yetmiş dokuz

y. 116b/7

[=1]

yetmiş üç yetmiş üç

y. 84a/8

y.+ den 84b/3, 84b/5, 84b/6

[=4]

yevm (Ar.) gün

y. 59b/9

y.+ de 59b/9

[=4]

yıl yıl

y.+ da 103b/1, 103b/4, 103b/6

y.+ uŋ 44b/7, 44b/9

[=5]

yi- yemek

y.- miş olur 111a/6

y.- miş olurlar 111a/4

[=2]

yigirmi yirmi

y. 101b/5, 116b/1, 20b/9, 28b/6, 59b/9, 63a/4, 68a/8, 75b/2, 80a/4, 82a/9, 82b/2, 8b/8, 98b/3

y.+ den 116b/4

y.+ dür 101b/3, 27a/2, 99a/9

y.+ nüŋ 28b/7

y.+ ye 68b/2, 76a/3, 82a/8, 92a/4, 98b/9

[=23]

yigirmi altı yirmi altı

y. 104b/5, 112a/8, 84b/5, 85a/9, 85b/2, 86b/1

[=6]

yigirmi beş yirmi beş

y. 111b/4, 111b/9, 40a/6, 51b/1, 54a/9, 69b/4, 70a/9, 82b/1

y.+ dür 71a/3

y.+ e 20b/2, 20b/7, 20b/9

[=12]

yigirmi beş biŋ altı yüz ṭoḳuz yirmi beş bin altı yüz tokuz

y.+ ı (iy.) 14b/5

[=1]

yigirmi beşer yirmi beşer (tane)

y. 105b/1

[=1]

yigirmi bir yirmi bir

y. 27a/4, 53a/4, 70b/8

y.+ den 27a/9, 28b/2, 28b/3, 28b/6

y.+ i (bel.) 71a/4

y.+ üŋ 28b/4

[=9]

yigirmi bir biŋ altı yüz yirmi bir bin altı yüz

y. 83a/3

[=1]

yigirmi dörd yirmi dört (krş. yirmi dört)

y.+ le 44a/4

[=1]

yigirmi dört(d) yirmi dört (krş. yirmi dörd)

y. 111a/2, 112a/7, 40b/1, 44a/3, 49a/5, 68b/8

y.+ dür 50a/2, 77a/8, 99a/5

y.+ e 27b/3

y.+ üŋ 41a/1

[=11]

yigirmi dörder yirmi dörder (tane)

y. 27b/5

[=1]

yigirmi iki yirmi iki

y. 18a/5, 31b/9, 85b/1

y.+ de 32a/2

y.+ nüŋ 32a/1

y.+ yi 32a/3

[=6]

yigirmi iki buçuḳ(ġ) yirmi iki buçuk

y.+ a 59b/9

[=1]

yigirmi sekiz yirmi sekiz

y.+ dür 47a/3

y.+ e 66b/4

[=2]

yigirmi sekiz biŋ sekiz yüz yirmi sekiz bin sekiz yüz

y.+ üŋ 83a/9

[=1]

yigirmi ṭoḳuz yirmi dokuz

y. 36b/7, 37a/1, 37a/3

[=3]

yigirmi üç yirmi üç

y. 80b/7, 80b/9, 81a/2, 84b/3, 85b/2

y.+ e 66a/7

[=6]

yigirmi yedi yirmi yedi

y. 49a/6, 76b/7, 76b/9

[=3]

yigirmi yedi buçuḳ(ġ) yirmi yedi buçuk

y. 97a/2, 97a/3

y.+ a 59b/9

[=3]

yine yine

y. 106a/6, 111b/6, 112a/5, 112b/2, 114b/8, 115b/4, 12b/9, 13b/5, 16a/9, 19b/2, 20b/1, 23a/6, 23b/1, 24a/1, 24a/6, 26a/9, 26b/7, 27a/4, 34a/6, 35a/1, 35a/2, 35a/9, 40a/3, 40a/4, 41b/3, 42a/4, 42b/2, 43a/5, 47b/3, 51a/1, 69b/8, 7a/4, 82a/2, 86a/8, 92b/4, 92b/7

[=36]

yir yer, sonucun yazıldığı kısım

y. 100a/3, 100a/4, 100a/7, 100b/2, 101a/2

y.+ de 118a/6, 9a/4

y.+ den 73a/5

y.+ e 10b/5, 12b/3, 22a/9, 22b/7, 9a/5

y.+ inde 67b/5 (2 kez), 67b/6, 92b/9

[=17]

yirlü yirine uygun biçimde

y. 34b/4

[=1]

yoḳ(ġ) yok

y. 29a/6

y.+ dur 10a/5, 22a/4, 32a/3, 64b/6, 7b/7, 83a/6, 90a/8, 9b/7

y.+ ısa 13b/2

[=10]

yuḳaru yukarı

y.+ da 99a/4

[=1]

yüz yüz

y. 103b/9, 110a/5, 14a/3, 17a/1, 20b/4, 20b/9, 21b/2, 22a/1, 72a/2, 80a/9

y.+ den 110a/7

y.+ dür 27a/3

y.+ e 104b/1, 36b/5, 80b/2, 80b/4

y.+ üŋ 36b/8

[=17]

yüz biŋ yüz bin

y. 7b/1

[=1]

yüz elli sekiz yüz elli sekiz

y. 20a/3

y.+ üŋ 20a/4

[=2]

yüz ḳırḳ yüz kırk

y. 20a/1, 63a/1

y.+ dur 42a/7

[=3]

yüz otuz iki yüz otuz iki

y. 31b/6, 32a/8

y.+ yi 31b/8

[=3]

yüz otuz üç yüz otuz üç

y.+ dür 45b/7

[=1]

yüz yetmiş iki yüz yetmiş iki

y.+ yi 20b/7

[=1]

yüz yetmiş üç yüz yetmiş üç

y. 58a/3

[=1]

yüz yigirmi yüz yirmi

y. 32b/4, 44a/6

y.+ nüŋ 44a/8

[=3]

yüz yigirmi altı yüz yirmi altı

y. 19a/3

[=1]

yüz yigirmi beş yüz yirmi beş

y.+ e 20a/9, 22b/6

[=2]

yüz yigirmi bir yüz yirmi bir

y.+ i (bel.) 26b/9, 27b/6

[=2]

yüz yigirmi sekiz yüz yirmi sekiz

y. 45a/8, 45a/9

y.+ e 34b/6, 34b/9

[=4]

yüz yigirmi yedi yüz yirmi yedi

y. 11b/3

[=1]

-Z- (z, ẓ, ẕ, ż)

żamm (Ar.) ekleme, ilave etme, katma

ż. ideler 108a/2

ż. iderler 107b/9, 11a/1, 11a/7, 18a/1, 18b/8, 19b/7, 20a/3, 20a/7, 21a/3, 23a/8, 24a/3, 24a/8, 26b/3, 37b/2, 70b/1, 71a/6

ż. idicek 110a/4, 110a/7, 114a/1, 116b/7, 18a/8, 19a/1, 19a/7, 20b/6, 21b/1, 27b/4, 96a/8

ż. idüp 108a/9, 108b/2, 113b/1, 116a/4, 13a/7, 15a/6, 17b/7, 18a/4, 21a/5, 34a/4, 34b/9, 36a/6, 63b/8

ż. idecek 11a/8

ż. itdükden 29a/5

ż. itmekle 117b/1

ż. itse 95b/9

ż. olan 114a/4

ż. olına 82a/6

ż. olınsa 86b/2, 86b/3

ż. olınup 17b/5, 18b/3, 66a/4

[=52]

ẓann (Ar.) zan, ihtimal

ẓ (ġālib-i ẓ.) 2b/7, 65a/2

[=2]

ẕāt (Ar.) kişi, kimse

ẕ.+ üŋ (ẕ.-ı şerīf) 3b/6

[=1]

zāviye (Ar.) açı, köşe

z.+ leri 56b/2

[=1]

zāyid (<Ar. zā'id) 1. fazla, artık (krş. zāyide)

z. 60b/9, 61a/9, 88a/5, 89b/8 (iş.) (2 kez), 91a/7 (iş.), 91b/6 (iş.), 91b/7 (iş.), 92a/7 (iş.), 93a/2 (iş.), 93a/3 (iş.), 93b/5 (iş.), 93b/6 (iş.), 94b/4 (iş.), 96a/9, 97b/8 (iş.), 97b/9 (iş.)

z. olanlar 67b/9

[=18]

2. gereksiz, fazla

z.+ dür 62b/5

[=1]

[=19]

zāyide (<Ar. müen. zā'id) fazla, artık (krş. zāyid)

z. 62b/4

[=1]

zāyil (<Ar. zā'il) geçmiş, sona ermiş

z. olmaya 74b/8

[=1]

zevc (Ar.) çift sayı

z. olsa 108b/6

[=1]

Zeyd (Ar.) Zeyd, problemlerde geçen kişi adı, özel isim.

Z. 101a/3, 102b/1, 108a/7

Z. (ḥiṣṣe-i Z.) 103a/8

Z.+ de 108a/5, 108b/9

Z.+ e 108b/1

Z.+ üŋ 102b/7

[=8]

żı'f (Ar.) iki katı, iki misli

ż.+ ı (iy.) 104a/2, 104a/3 (2 kez), 16b/2

ż.+ ın 16b/3, 16b/5, 73b/9

ż.+ ına 72b/8

[=8]

ẕihn (Ar.) zihin, hafıza, akıl

ẕ.-i müstaḳīm 22a/5, 9b/9

[=2]

ẕikr (Ar.) bahsetme, söyleme, söz etme, ifade etme

ẕ. iderler 8a/7

ẕ. itdügümüz 51b/9

ẕ. itmek 74b/3

ẕ. olanlar 70a/1

ẕ. olan 101a/5, 106b/7, 11b/1, 11b/6, 13b/5, 20b/8, 21b/6, 22a/2, 26a/9, 26b/9, 27a/5, 34a/1, 35a/5, 38a/6, 47a/7, 47b/3, 52b/5, 53a/7, 53b/7, 55a/2, 56a/9, 56b/8, 57a/6, 64a/3, 65b/5, 72a/3, 72a/5, 73b/8, 78a/1, 88a/7, 8b/1 (2 kez), 96a/5, 96b/6, 98b/5

ẕ. olındı 37b/4, 74a/8

ẕ. olınmış idi 99a/4

ẕ. olınmışdur 64b/1, 98b/1

ẕ. olmayınca 8b/3

ẕ. olsun 29b/2

[=46]

ẕīrā (Fa.) çünkü, şundan dolayı (krş. ẕīrā ki)

z. 22a/6, 25a/9, 47b/5, 4b/9, 59b/2, 67b/4, 6a/1, 9a/3

[=8]

zīrā ki (Fa.) çünkü (krş. zīrā)

z. 30a/1, 42b/2, 43b/3

[=3]

ziyāde (Ar.) 1. arttırma, ekleme, çoğaltma

z. iderler 109a/3, 109a/7, 109b/2, 16b/3, 66b/1, 66b/3

z. idicek 11b/4, 72b/9, 77b/6, 78a/6, 78a/8, 98b/3

z. idüp 110a/4, 85a/2, 85a/4, 85b/8, 8a/5, 97b/6

z. itdükden 113b/3, 36a/6, 74a/1, 91b/2, 92a/2

z. itdükde 92a/4

z. itmege 66a/5

z. itmekdür 10b/3, 68b/7

z. itmek-ile 69a/1

z. itseler 113b/5

z. olanı 67b/9

z. olanuŋ 19a/9

z. olan 68b/6

z. ola 39b/8

z. olıcaḳ 77b/3

z. olına 69a/4

z. olmaḳdadur 5b/4

z. olsa 15a/4, 16b/8, 71b/1, 79a/1

[=40]

2. fazla, artık

z. 26a/9, 36a/4, 40a/2, 40a/3, 46b/5, 49a/2, 5b/2, 61b/9, 62a/1 (2 kez), 62a/3, 62a/9, 6b/4, 73a/4

z.+ dür 37a/2

z. gelmeye 33b/8, 34b/3

z. gelür 113b/8

z.+ ye 79b/6 (2 kez), 79b/7

[=21]

[=61]

ziyādelıġ (Ar.+T.) fazlalık

z.+ ı (iy.) 48a/4

[=1]

ziyān (Ar.) zarar

z. 111b/8

z. idicek 111b/7

[=2]

KAYNAKÇA

Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili: Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akkuş, M. (2018). *Kitâb-ı Gunya*. (2. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Aktaş, A. (2001). -DıktAn/-DuktAn sonra Zarf-fiili Üzerine Bir Araştırma. *Türk Dili Dergisi*, 9, 257-264.

ʻAlāʾeddīn Kâtibu Divânı İbrahim Paşa. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*. İstanbul: Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, II. Kısım, nr. 296, 1b-28b.

Arat, R. R. (1953). Türkçe Metinlerde e/i Meselesi. *Rocznik Orientalististyczny*. 17, 306-313.

Argunşah, M. (2010). Harezm Türkçesi Metinlerinde e / i Sorunu. *Dil Araştırmaları*, 6, 47-60.

Argunşah, M. (2014). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Aslan, İ. (2014). XVI. Yüzyıl Osmanlı Matematiğine Genel Bir Bakış. *Dört Öge Dergisi*, 3/5, 33-58.

Aşkın Balcı, H. (2018). *Metindilbilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Averbek, G. D. (2021). Osman Reşer'in 1913-1936 Yılları Arasında Berlin Devlet Kütüphanesi'ne Sattığı Yazmalar. *İslam Tetkikleri Dergisi*, 11/2, 477-568.

Baga, E. (2007). *Nizâmuddin Nîsâbûrî ve Şemsiyye Fi'l-Hisâb Adlı Matematik Risâlesinin Tahkik, Tercüme ve Tarihi Bir Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. (11. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Başdaş, C. (2018). Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler. *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 1-6.

Boz. E. (2019). Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 69-79.

Canpolat, M. (2002). Çağatay Dili ve Edebiyatı. *Türkler*, 8, 769-776.

Canpolat, M. ve Önler, Z. (2007). *İshak bin Murad Edviye-i Müfrede*. Ankara: TDK Yayınları.

Ceylan, S. (2010). *"Nihayetu'l Elbab" Adlı Eserde Dört İşlem ve Kesir Kavramları Öğretiminin Değerlendirilmesi ve Zihinden Hesaba Dair Bir Uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Değirmendere, M. (2009). *Kuyucaklızâde M. Âtıf ve matematiğe dair 'Nihayetü'l-Elbâb fî Tercemeti Hulâsati'l-Hisâb' adlı eseri (metin ve değerlendirme)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Delice, H. İ. (2000). Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 221-235.

Demir, N. (2019). *Türkçe Sözcük Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

Demirtaş, A. (2008). Dede Korkut Hikâyelerinde "Gerek" Kelimesi ile Kurulu Cümleler. *Turkish Studies*, 3/1, 14-21.

Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. Çev. Ahmet Benzer. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Develi, H. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yayınları.

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (33. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2015). *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Duman, M. (1995). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Duman, M. (2013). Klasik Osmanlı Türkçesinde i/ė Meselesine Dair. *Makaleler*. (3. Basım). İstanbul: Kesit Yayınları.

Durgun, Ö. (2022). Bir İmla Meselesi Mi Yoksa i > e Değişimi Mi?: Osmanlı Türkçesi Metinlerinde Kapalı /ė/ Sesi Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 468-483.

Eckmann, J. (2005). Çağatayca El Kitabı. Çev. Günay Karaağaç. Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, K. (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Eraslan, K. (2015). *Alî-Şîr Nevâyî: Mîzânu'l-Evzân*, Ankara: TDK Yayınları.

Erdal, M. (2004). *A Gramer of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill.

Erdem, M. D. ve Gül, M. (2006). Kapalı e (ė) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 11, Ankara, 111-148.

Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eryılmaz, S. (2021). *Osmanlılarda XIV.-XVIII. Asırlarda Riyâzî İlimler Sahasında Telif Edilen Manzum Eserler ve Salih b. Mehmed'in Kitâb-ı Verdiyye'sinin Tenkitli Neşir, İnceleme ve Matematiksel Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Fazlıoğlu, İ. (1998a). *Osmanlılarda Hesap*. İstanbul: T.C. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 17, 244-257.

Fazlıoğlu, İ. (1998b). *Osmanlılar'da Hesâb-ı Hindî*. İstanbul: T.C. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 17, 262-265.

Fazlıoğlu, İ. (2003a). Osmanlı Klasik Muhasebe Matematik Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştımaları Literatür Dergisi*, 1 (1), 345-368.

Fazlıoğlu, İ. (2003b). Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi. *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 3, 151-184.

Fazlıoğlu, İ. (2003c). Osmanlı Felsefe-Biliminin Arkaplanı: Semerkand Matematik-Astronomi Okulu. *Divân İlmî Araştırmalar Dergisi*, 14/1, 1-66.

Fazlıoğlu, İ. (2010). Devlet'in Hesabını Tutmak: Osmanlı Muhasebe Matematiğinin Teknik İçeriği Üzerine. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 17, 165-178.

Gabain, A. v. (2003). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalın. Ankara: TDK Yayınları.

Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Gözütok, A. (2001). *Mecmâü'l-Kavâ'id-Hacı Atmaca (Muhyeddin Muhammed) "İnceleme-Metin-Sözlük"*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Güllü, E. (2021). *Mühendishanede Açı Ölçmek: Başhoca İshak Efendi'nin Aksü'l Merâyâ fî Ahzi'z Zevâyâ Kitabı*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Gülsevin, G. (2004). Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I.* Ankara: TDK Yayınları, 1267-1284.

Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. (4. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Gülsevin, G. ve Boz, E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Günay, D. (2017). *Metin Bilgisi*. (5. Basım). İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Güngör, F. Z. (2022). *İbrahim Kâmî B. Ali'nin El-Meftûh Adlı Eserinin Tenkitli Neşri ve Matematiksel Değerlendirmesi*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

İhsanoğlu, E., Şeşen, R. ve İzgi, C. (1999). *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*. C.I, İstanbul: IRCICA.

İlhan, N.; Kabadayı, C. (2017). *Türk Dilinde Olumsuzluk*. İstanbul: Kesit Yayınları.

İnalcık, H. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. (29. Baskı). İstanbul: Kronik Kitap.

İnce, S. (2021). *Mecmû'atü'l-Mühendisîn (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İzgi, C. (1995). Osmanlı Medreselerinde Aritmetik ve Cebir Eğitimi ve Okutulan Kitaplar. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimi Tarihi Bölümü'nün Kuruluşunun 10. Yıldönümü Münasebetiyle Ekmeleddin İhsanoğlu'na Armağan*, 129-158.

Kadri, B. (2002). *Müyessiretü'l-Ulûm*. Haz. Esra Karabacak. Ankara: TDK Yayınları.

Kalafat, Ş. (2017). Anadolu (Osmanlı) Sahasında Yazılmış En Eski Tarihli Türkçe Matematik Risâlesi: Kādī-i Manyās'ın A'cebü'l-'Üccāb'ı – Hesap Bölümü. *Turkish Studies*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (30), 243-298. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12311

Kalafat, Ş. (2019). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı: Türkî Ḥisâb -İzleksel Terimbilimsel İnceleme-*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kalafat, Ş. (2020). Hâlid Ziyâ Uşaklıgil'in Matematik Kitabı Üzerine: "Hesap Oyunları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69), s. 102-123.

Kalafat, Ş. (2020). *Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmiʿ al-Khisāb Introduction – Textual Analysis – Critical Edition – Translation Part I*, The Sources of Oriental Languages and Literatures 146, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (Yayınlanmış doktora tezi).

Kalafat, Ş. (2020). *Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmiʿ al-Khisāb Glossary of Terminology – Index – Facsimile Part II*, The Sources of Oriental Languages and Literatures 147, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (Yayınlanmış doktora tezi).

Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dilbilgisi*. (4. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.

Karagöz, A. (2013). *Naṣūḥ es-Silāḥi'nin Umdetü'l-Ḥisāb Adlı Eseri (89b-179a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaoğlu, S. (2022). *Eski Anadolu Türkçesinde (14. yy.) Türetimlik Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.

Karasoy, Y. (1998). *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yayınları.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yayınları.

Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsuf. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*. Berlin: Berlin Devlet Kütüphanesi, nr. Ms. or. oct. 2398, 1b-120b.

Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsuf. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*. Çorum: Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 19 Hk 3076, 1b-70a.

Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsuf. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa, nr. 309/2, 25b/55b.

Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsuf. *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*. Çorum: Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, nr. 19 Hk 1736/7, 39b/45b.

Kâtip Çelebi, (2007). *Keşfü'z-Zunûn*, C. II, (Çev. R. Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kâtip Çelebi, (2007). *Keşfü'z-Zunûn*, C. IV, (Çev. R. Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kaya, Y. (2022). *Kâtip ʿAlāʾuddīn Yūsufʾun ʿZübde Mineʾl-Ḥisābʾ Adlı Eseri (Giriş – İnceleme – Metin – Türkiye Türkçesine Aktarım – Terim Sözlüğü – Dizin – Tıpkıbasım)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Koca, A.; Koca, E. (2021). *Uygulamalı Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kocaoğlu, T. (2004). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı ė / i Meselesi. *Türk Kültürü*, 483-484.

Korkmaz, Z. (1979). Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler. *Türkoloji Dergisi*, 8 (1), 67-77.

Korkmaz, Z. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağıntısı Üzerine Notlar. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. C.I. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân-nâme Türcümesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. (6. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. (6. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Köktekin, K. (2008). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

Küçüker, M.; Can, A. V. (2020). *XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti Muhasebe Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler: Muhyeddin Muhammedʾin Mecmaʾüʾl-Kavâʾid Adlı Eseri*. Ankara Gazi Kitabevi.

Mangır, M. (2021). Türkiye Türkçesi Ağız Çalışmalarındaki ʻÜnsüz Türemesiʼ Tespitleri Üzerine. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (27), 281-312.

Mansuroğlu, M. (1956). *Ahmet Fakih-Çarhnâme*. İstanbul: Pulhan Matbaası.

Mansuroğlu, M. (1988). Eski Osmanlıca. (Çev. M. Akalın). *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara: TKAE Yayınları, 247-276.

Oğuz, Z. T. (2010). *İsmail Gelenbevîʾnin Hisâb El-Küsûr Adlı Eserinin El-Cebr Veʾl-Mukābele Adlı Bölümünün İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz, Z. T. (2016). *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15.-17. Yüzyıl): Câmiʿu'l-Hisâb Örneği*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz, Z. T. (2017). Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15-17. Yüzyıl). *DTFC Dergisi*, 57 (1), 446-492.

Oğuz, T. (2018). Osmanlıların Klasik Dönem Muhasebecileri ve Telif Ettikleri Muhasebe - Matematik Eserleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, 98-145.

Oğuz Ceyhan, T. (2019). 16. Yüzyılda Osmanlı Muhasebecilerinin Matematik Anlayışındaki Gelişmeler: Mürşidü'l-Muhasibin Örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16, 111-144.

Oğuz Ceyhan, T. (2021). Klasik Dönem Osmanlı Matematiğinde Pîr Mahmud Sıdkı Edirnevî'nin "Çift Yanlış" Metodu. *Erdem Dergisi*, 0 (79), 149-174.

Oğuz Ceyhan, T. (2022). *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15-17. Yüzyıl). Câmiu'l-Hisâb Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Oğuz Ceyhan, T. (2023). Klasik Dönem Osmanlı Matematiğinde Hindî Hesaba Giriş: Mürşidü'l-Muhâsibîn Örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, 182-194.

Özçelik, S. (2009). *Muhyeddin Muhammed'in Mecmaʿü'l-Ḳavāʿid Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2015). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematiği Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri. *Turkish Studies*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (8), 1761-1786. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8389

Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Özmen, M. (2022). *-ken Zarf-fiili*. (2. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Polat, A. (2021). 15. ve 16. Yüzyıl Türkçe Matematik Eserlerinde Geçen Manzum Bir Matematik Problemi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 22 (2), 241-253.

Saraç, Y. (2014). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. (8. Basım). İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Salan, E. (2017). {-Icak} Zarf-Fiil Eki ve Varyantları Üzerine. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 45-73.

Sevinçli, V. ve Çiçek, S. (2019). Türkçede Ses Türemesi -Orhun Yazıtlarından Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar-. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18), 1233- 1272.

Sonnur Özcan, E. (2021). Astronom-Hükümdâr Uluğ Bey'in Bilim Kenti Semerkand, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, 223-235.

Sonuç, G. (2021). *El Medhal Fi Coğrafya Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Metni ve Sözlüğü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süleymanov, K. (2022). *Sahn-ı Semân Medreseleri ve Eğitim Sistemi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. (5. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Simurg Yayınları.

Tezcan, S. (1994). *Süheyl ü Nevbahar Üzerine Notlar*. Ankara: Simurg Yayınevi.

Tiken, K. (2020). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller.* (2. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Timurtaş, F. K. (2019). *Eski Türkiye Türkçesi*. (3. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları.

Tseng, L. Y. (2002). Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi. Ankara: TDK Yayınları.

Tulum, M. (2017). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul- Nâme-i Kudsî (Menâkıbu'l-Kudsiyye)'nin Yayınlanmış Metninden Derlenen Verilerle*, *Birinci Kitap*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Turan, Z. (2018). Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları. *Türkbilig*, 35, 97-110.

Türk, V; Doğan, Ş; Şerifoğlu, Y. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yavuz, O. (1991). Türkçede "Kapalı e". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 271-306.

Yıldırım, E. (2017). *Şemsiyye Fi'l-Hisâb Adlı Eserin Aritmetik, Cebir Konularının Matematik İçeriği ve Öğretimi Açısından İncelenmesi ve Yeni Müfredatla Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 151-165.

Yurdaydın, H. G. (2003). *Matrakçı Nasuh*. T.C. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 28, S. 143-145.

Yücel, B. (1995). *Bâbür Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yayınları.

Yüceol Özezen, M. (2003). *Tenvin ve Osmanlı Türkçesi - Türkiye Türkçesi Bağlamındaki Görünümleri*. Adana: Karahan Kitabevi.

Elektronik Kaynaklar

Staatsbibliothek zu Berlin. https://digital.staatsbibliothek-berlin.de [Erişim tarihi: 05.01.2022]

Yazmalar, www.yazmalar.gov.tr [Erişim tarihi: 15.08.2021].

Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Kaynaklar

Baga, E. (2012). *Osmanlı Klasik Dönemde Cebir*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford at the Clarendon Press.

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (33. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (4. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

İnce, S. (2021). *Mecmû'atü'l-Mühendisîn (giriş-inceleme-metin-dizin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalafat, Ş. (2017). Anadolu (Osmanlı) Sahasında Yazılmış En Eski Tarihli Türkçe Matematik Risâlesi: Kādī-i Manyās'ın A'cebü'l-'Üccāb'ı – Hesap Bölümü. *Turkish Studies*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12 (30), 243-298. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12311.

Kalafat, Ş. (2018). Kutadgu Bilig'de Geçen İki Matematik Terimi Hakkında: Cebr ü Mukābel(e) ve 'Aded Cezri. *Dil Araştırmaları*, 159-172.

Kalafat, Ş. (2018). Kutadgu Bilig'de Geçen Bazı Hesap Terimleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11 (59), 138-152.

Kalafat, Ş. (2019). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Matematik Kitabı: Türkî Ḥisâb -İzleksel Terimbilimsel İnceleme-*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi' al-Khisāb Introduction – Textual Analysis – Critical Edition – Translation Part I, The Sources of Oriental Languages and Literatures 146, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (Yayınlanmış doktora tezi).

Kalafat, Ş. (2020). Yūsuf bin Kamāl al-Bursevī, Jāmi' al-Khisāb Glossary of Terminology – Index – Facsimile Part II, The Sources of Oriental Languages and Literatures 147, Edited by Cemal Kafadar & Gönül Alpay Tekin, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University. (Yayınlanmış doktora tezi).

Kalafat, Ş. (2020). Hâlid Ziyâ Uşaklıgil'in Matematik Kitabı Üzerine: "Hesap Oyunları". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69), s. 102-123.

Kanar, M. (1995) *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. Tahran: Şirin Yayınevi.

Karagöz, A. (2013). *Naṣūḥ es-Silāḥi'nin Umdetü'l-Ḥisāb Adlı Eseri (89b-179a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: TDK Yayınları.

Kaya, Y. (2022). *Kâtip 'Alā'uddīn Yūsuf'un 'Zübde Mine'l-Ḥisāb' Adlı Eseri (Giriş – İnceleme – Metin – Türkiye Türkçesine Aktarım – Terim Sözlüğü – Dizin – Tıpkıbasım)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Oğuz, Z. T. (2016). *Ondalık Kesirlerin Osmanlı Muhasebe Matematiği Eserlerindeki Yeri (15-17. Yüzyıl): Câmiʿu'l-Hisâb Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğuz Ceyhan, T. (2023). Klasik Dönem Osmanlı Matematiğinde Hindî Hesaba Giriş: Mürşidü'l-Muhâsibîn Örneği. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, 182-194.

Özçelik, S. (2009). *Muhyeddin Muhammed'in Mecaʿü'l-Ḳavāʿid Adlı Eseri (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özçelik, S. (2015). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematiği Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri. *Turkish Studies*, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (8), 1761-1786. DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8389.

Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C. I-II-III*. İstanbul: Meb Yayınları.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Redhouse, S. J. W. (2001). *A Turkish and English Lexicon Shewing in English The Significations of The Turksih Terms*. (2. Basım). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sami, Ş. (1899 [2019]). *Kamus-ı Türkî*. Haz. Paşa Yavuzarslan, (3. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Samî, Ş., (1911). *Kamus-ı Fransevî: Musavver Türkçe'den Fransızca'ya Lûgat (Dictionnaire Turc-Français)*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Sevortyan, S. E. (1974). *Etimologiçeskiy Slovar Tyurkskih Yazıykov*. Moskova: İzdatelstvo Nauka.

Stachowski, S. (1998). *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü (Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen)*. İstanbul: Simurg Yayınevi.

Steingass, F. (1884). *The Students Arabic-English Dictionary*. Londra: London: W. H. Allen & Co. 13 Waterloo Place.

Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian- English Dictionary*. Beirut: Librairie du Liban.

Süveysî, M. (1998). *Hesap*. T.C. Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 17, 260-262.

T. C. Kültür Bakanlığı, (1939). *İlk ve Orta Öğretim Matematik Terimleri, Türkçe-Osmanlıca, Osmanlıca-Türkçe, Fransızca-Türkçe*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Tietze, A. (2002). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, C. I, A-E, İstanbul – WIEN.

Tiken, K. (2020). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller.* (2. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. C. I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII. (5. Basım). Ankara: TDK Yayınları.

Yüceol Özezen, M. (2003). *Tenvin ve Osmanlı Türkçesi - Türkiye Türkçesi Bağlamındaki Görünümleri*. Adana: Karahan Kitabevi.

Dizin Hazırlanırken Yararlanılan Elektronik Kaynaklar

Güncel Türkçe Sözlük, https://sozluk.gov.tr/ [Erişim tarihi: 25.07.2022].

Rajki, A. (2005). Arabic Dictionary [with etymologies]. Erişim adresi: https://www.academia.edu/4847281/Arabic_Etymological_Dictionary. [Erişim tarihi: 30.07.2023]

VI. TIPKIBASIM

Bu bölümde *Mürşidü'l-Muḥāsibīn*'in Berlin (B) nüshasının tıpkıbasımı verilecek, Çorum (Ç) nüshasının tıpkıbasımı ise *Ekler* bölümünde yer alacaktır (Bk. Ek.1. Mürşidü'l-Muḥāsibīn: Çorum Nüshası). Ayrıca eserin Yusuf Ağa (Y), Köprülü (K) ve Hasanpaşa (H) nüshalarını tanıtmak adına bu nüshalardan birer örnek yine *Ekler* bölümüne eklenecektir (Bk. Ek.2. Mürşidü'l-Muḥāsibīn: Yusuf Ağa, Köprülü ve Hasan Paşa Nüshası'ndan Örnekler).

MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: BERLİN NÜSHASI

ابدا بن ثلث دهی ضم اتما کله که بدی اولر ضرب
ایدر لر واکر اونه وارنجه اولن اعدادك
هر بیني یکیسنده اولن عدده ضرب ایدب
جمع ایله دسالر اللی بشی ثمانون عشرینك
ثمانون درمیز ابدا نقص ایدب باقی قلانی
التی ضرب ایدر لر واکر اونه وارنجه
اولن اعدادك هر بیني یکیسنه ایلیوب
جمع ایله دسالر اللی بشی نفسنه ضرب
ایلیوب جواب ویرلر والله اعلم بالصواب

118a

تمام شد رسالهٔ مرشد المحاسبین
بعون غایة رب العالمین از دست
کاتب علاء الدین جعله الله تعالی
من زمرة المؤمنین فی یوم الدین
آمین
آمین دین بویرده بلاد امین اولا
حین نشوزده دخی اهل یمن اولا
فی اواخر شوال المکرم لسنه
ست عشر و تسع مائه
هجریه

118b

یعنی انی بجمعی ضرب ایدرلر واکر یکری
عدد دلادرز که انلرك اولی اوچ اولسون
بوی برنفر تفاضلاری دخی دردر اولیجاق
انلرك مجموعی نمقدار اولدوقدر لرکه یکرمیدن
بون نقص ایدوب باقی قالانی دخی تفاضله
یعنی دردده ضرب اولسون حاصلنه عدد اقلی
یعنی اوچ ضم ادیجك یعنی طقوز اولدوقده عدد
آخری دخی اولدر بو عدد اوللهٔ عدد
آخری جمع ایدوب جمله یی نصف عدد اعدادده

یعنی اونه ضرب ادیجك سکزیوز یکری اولر
وهو المطلوب واکر اونه واربجه واقع
اولن افرادی جمع ایله دسالر نصف عشره
نفسنه ضرب اولنه واکر اونه واربجه
اولن نواجی جمع ایله دسالر نصف عشره واحدالره
یلیسندره اولن الکی نك جمعنه یعنی اوچه
ضرب ایدرلر واکر اونه واربجه اولن
اعدادك هربرینی نفسنه ضرب ایدوب
جمع ایله دسالر اللی بشی ثلثی عشره یه

قسمت ایدب قسمتدن خارج اولان یعنی
اکی یی التی یه ضرب ایدب حاصلی کاون
اکیدر آیدم طقوزاتمه یی اولانك
ایامی متداریدر دینه اکی یی طقوزه
ضرب ایدجك حاصلی آیدن التی اتمه یی
اولانك ایامی متداریدر آیدی بو اکی
مسئله قسمت غرماکبی اربعه اعداد
متناسبه یه اجعلدر مسئلهٔ عاشر
اکریدن اونه وارنجه بر تو الی نظم

طبیعیسیه متقضاسنجه واقع اولان اعدادك
هر بینك علی الانفراد صورن جمع
اتملو ایلحاق لمقدار اولدیو صورتله
اولن آخره یعنی یدی اونه ختم ایدب
آخر بینك نصفن اول اله آخرك جمعنه
ضرب ایدم لر واکر بشدن اون یدیه
وارنجه لمقدار اولرسالر بش اله اون
یدیه جمع ایدب حاصلنه بشدن اون
یدیه وارنجه اولن اعدادك نصفنه

مرکب بر سبیکه که بش درهمی کومش
والتی درهمی باقر ویدی درهمی التون
اولسه بش بو سبیکه بر خاتم ایچون
سکوز درهمین السلر بو تقدیرجه بونم
التون نمقدار وکومش نمقدار وباقر نمقدار
درت یوصورر لرسه وزن خاتمی که سکوزده
سبیکه ده اولن اجناسك علی الانفراد
هر بینه ضرب ایدوب حاصللرینی بینه
باشقه باشقه سبیکه نك مقدارنه

مقدار لینه یعنی بشه
والتی ویدی درهم

یعنی اون کون قسمت ایلسلر قسمندن
خارج اولنلر خاتمده اولن اجناسك
مقدار لری اولر واکر بر شخصك
آیده طقوزی وبرینك دخی آیده التی
اچه وظیفه لری اولب بر آیده اکیسنه
برار اجرت وافع اولیجاق هری بر آیده
قاچر کون عمل ایتمش اولر دیو سوال
اولنورسه آیك ایامی عددینی که اوتوز در
اکیسنك اجرتلری جمعنه که اون بشدر

115a 114b

ضم ایوب یدی یه قسمت استلر بش فضله
واقع اولر چونکه بشی دیده ضرب ایدن
حاصلنه بر دخی زیاده ایدر کدضکن یدی
قسمت استلر نجه راست کلورسه بشی
التمش ضرب ایوب حاصل ضربه بر یدیکه
استلر اوچیوز بر اولر که یدی یه قسمت ایله
راست و ناده دوقوز اولن اعدادك
هربرنه قسمت استلر بدر زیاده کلور

مسئلهٔ ثامن اگر مال مجهوله

114

بش اچمه ضم ادیجك اوچ کندو قدر
اولسه اول مال نمقدار در دیو صورلرسه
اوچ کندو قدر اولر دیه کلرسن ابدا
ضم اولن عدد یکی یه مقسوم اولنه اما
درت کندو قدر اولدی دنلورسه
اوچه وبش کندو قدر اولدی دنلورسه
دیده وعلی هذا قسمت اولنه کدخارج
قسمت مال مجهول واقع اولر

مسئلهٔ تاسع اگر اثنوندن وکومشدن وباقردن

113b

114a

اگر بر مقدار دو یشلك ربعی شهره
دو یوزه یه چقوب ینه سکا ملنه کلیجك
اول کلن براچه والکنجی الی اچه واوچنجی
سی اوچ اچه وعلی هذا تمام اونجه بویله
کوتوب جمله اچه جماعتك کلی تسنه
برابر قسمت اتدکری هر بینه بشر اچه
دکمه جمله اشخاص نمقدار دد دراه
مخرجی ابدا ایکی یه ضرب ایدوب حاصلی دخی
بر نیك نصیبنه یعنی بشه ضرب اتدکدن صکره

113a

ابدا بردن نقصاندر لرکه اوتوز طقوز اولمه
دو یشلك ربعی بو واقع اولر
مسئلهٔ سابع قنقی عددده راولکه
ایکی واوچه ودرده وبشه والنی
قسمت اتسلر تمام کلسه دیو صورولسه
براقل عدد طلب اداد زکه اون نصف
وثلث وربع وخمس وسدس بولنه بس
اول التمشدر ایمدی اول التمشی دیه
قسمت اتسلر درت فضله والتمشه دخی

قسمت اتدکدن بردنا وقع الوصیه بیه

113b

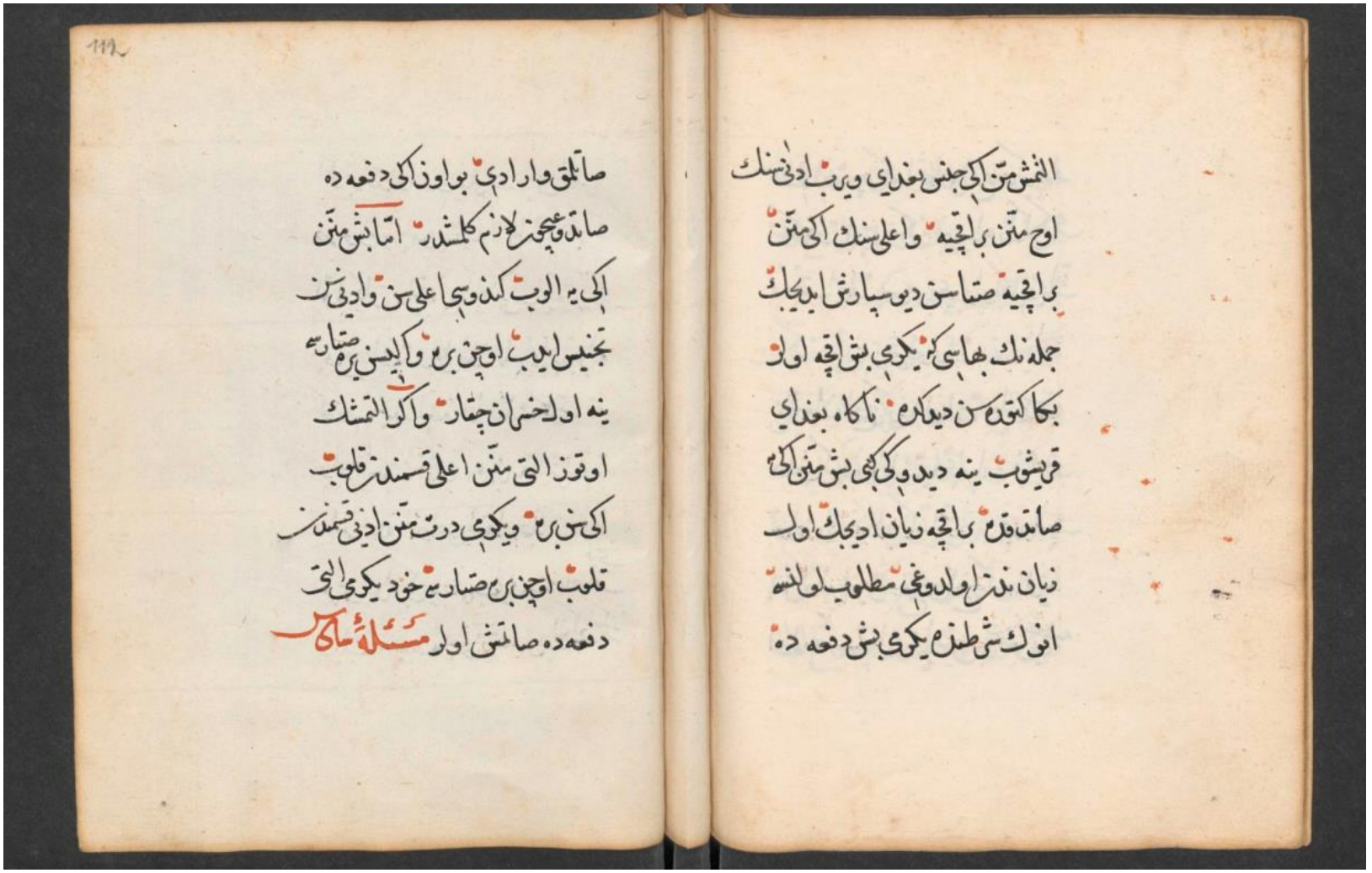

التمش متن اکی جنس بغدای ویرب ادنی سنك
اوچ متن براچیه واعلی سنك اکی متن
براچیه صتاسن دیو سپارش ایدیجك
جمله نك بهاسی کرکی بش اچه اولا
بکا کتوه سن دیدکده ناکاه بغدای
قریشوب ینه دیدوکی کرکی بش متن اکی
صاتدقده براچه زیان ادیجك اولا
زیان ندر اولدوغی مطلوب اولنه
انوك شی طنز یکری بش دفعه ده

111b

صاتلمق وارادی بواوزاکی دفعه ده
صاتدوغیچون لازم کلمشدر اما بش متن
اکی یه الوب کذوبچا علی سن وادنی سن
تخمیس ایدوب اوچ بره واکیسی بره صتارسه
ینه اولخسران چقار واکر التمش
اوتوز التی متن اعلی قسمندن قلوب
اکی سن بره ویکری درت متن ادنی قسمندن
قلوب اوچ بره صتارسه خود یکری الی
دفعه ده صاتمش اولر مسئله سادس

112a

اوچیوز طقسان التی اولر ۰ وبونی دخی اوزن
بر قسمت ادیجك اوتوز التی واقع اولر ۰
که مال مجهول بودر **مسئلهٔ رابع**
اکی شخصه بر کشی مهمان اولب شخصینك
بری اوچ ۰ دیرلر بش کره اولمه بر
بوسکوز کره بی اچیجی برابر اکل ایدوب
مهمان کتملو ایچون سکر اچه عطا
ایتمه ۰ بوسکوز اوچ کره لویه نقدار
وبش کره لویه نقدار اچه واقع اولر ۰

111a

درلر اسه ۰ چونکه اشخاص اوچ ۰ کردر
سکوز در ۰ اوچی سکوز ضرب درلر که یکری
دوقتا اولر ۰ بس هر بری برابر اکل ادیجك
سکوز پاره پیمش اولر لر ۰ بونقدیر جه
مهمان اوچ کره لونك ۰ پاره سن
وبش کره لونك ۰ یدی پاره سن پیمش
اولر ۰ لازم کلور که ۰ اچه نك دخی یدیسی
بش کره لویه ۰ ویدیسی اوچ کره لویه
اولمه **مسئلهٔ خامس** بر شخص بر شخصه

110b

ربعك مخرجه ضرب ايدب حاصلنه بر دخي
زياده ادر لر وبوجمله دخي خمسك مخرجه
ضرب ادر لركه فوق بشاولر امديي
اوبكيده اولن بودر بعدازان فوق بشي
التمش بردن نقص اديجك اون التي باقي قالور
واون التي ثلثك مخرجه ضرب اديجك
فوق سكن اولركه انجيده اولن دخي بودر
وفوق سكوني التمش بردن نقص ايدب
باقي قلان اون اوچي ربعك مخرجه ضرب

110a

ادر لركه التي اكي اولر اوچنجيده اولن
دخي بودر **مسئلهٔ ثالث**
مال مجهول مثلي ونصفي وربعي قدر
دخي زياده ايدب جمله يه بر دخي ضم اديجك
يوز اولسه مال مجهول نقدار در
در لراسه مخرج كه دورتدر مثلي ونصفي
وربعين ضم اديجك اون بر اولر ويوزدن
دخي ايدا بردن نقص ايدب باقي قلان
طقسان طقوزني مخرجه ضرب اديجك

109b

دسه ۰ وبکر دیخی زین کل سنده اولانك
ربعی بکاوده ۰ تاکه بنده اولانه ضم ایدوب
آنك بهاسنه وبالم دسه آنك بهاسی
نمقداردر ۰ وهی بنده اولی افلوریك
نمقداردر درلو اسه ۰ مخرج که اون اکیدر
مشتری نوبج اولسه ۰ ابدا مخرجلر برون
نقص ایدر لوکه ۰ آنك بهاسی اولو بس
اون اکینك ثلثی نقص ادیجك سکز
باقی قالورکه زیدون اولی بودر ۰ وربعی

رفع ادیجك که طقوز باقی قالور ۰ بکرده
اولی ذخی بودر ۰ اما مشتری فرد اولسه
مخرجه ابدا بر زیاده ادرلوکه مثمنك ۰
بهاسی اولو لکن عملی بو نوع دکولدر ۰
مثلا اوچ نفر اولسه اونکی اکیدن
ثلث ۰ واکنجی اوچیدن ربع ۰ واوچنجی
اون بکیدن خمس طلب اتسه ۰ مخرج که بر زیاده
ادرلوکه مثمنك بهاسی بودر ۰ بس ثلثك
مخرجی که اوچدر ۰ بردن نقص ایدوب باقی سن

النشده

109a 108b

واکنچی سفرنده اکی مبلغی قدر فایده ایدرکه
بش اچه صدیم فایده اولسه و اوچنجی سفرنده
اوح مالی قدر فایده ایدب اون اچه ایکی
صدم اولسه اکی اچه دخی کندوسنه قالیر
اصل مال مقدار ادی دیو صورولسه
سائلك عطاسنك عکسی مقتضاسنجه
صکره اولن صدمه کندوده قلان اله
جمع ایدب دیعن دخی الوب صدمه
ثانیه یی اوزره ضم ایدرکه سکز اولر

بس بونك دخی ثلثن الوب صدمه اولنی
دخی ضم ایدرکه بش وثلثان اولر
وبونك دخی نصفن الوب الیجاق اکی
ونصف وثلث واقع اولدکده راس مال
بولور **مسئلهٔ ثانی** زید ده بی مقدار
وبکرده بر مقدار اچه اولب بر آتك
الماغیچون یارزان وایجاق زید بکرك
کل سنده اولانك ثلثن بکا وبرمسنه
اولانه ضم ایدب آتك بهاسنه ولدم

افلوریز

او ن عدد دن اول مقدار اخذ اولیجاق
رحیص اولندرك مقدار اولی اولدیغی
صورتی بودر
بعد العمل رحیص
اکیشردانه اولیجاق امر ودن دخی
الیته دانه اولق لازم کلور وهر بر نك
بها اولی خصوصی دخی ذکر اولنی عمل اله
علی الانفراد کورلمك کرك که صورتلری بودر

۲	۱۰	۶
۵	۱	۲
		۵
		۴

۲	۱۰
۵	۲

۲	۱۰
۵	۱

106b

امدی المانك بها سی خمس وانارك
خمسین وامرودك الکی وخمسین
اولدی فافهم وقس علی ذلك الباقی

فصل رابع

ارکانه احتیاجی الیان مسایل اون باتندر
وبو فصل دخی اون مسایل اوزرنه مبنی در

مسئلهٔ اول

بر شخص تجارت
ایچون اوچ کیسه زر یانی برابر قدر
دخی اویجاق اوح انجه صدقه اتسه

107a

وهر بر جنس یکری بشر اوله وهو المط

مسئلهٔ عاشر

اکر اون اله بر اچیه

واون انار اکی اچیه واون امرود

درد اچیه اوله بر مشتری کلوب

بو اوچ نرسه یکا اون دانه ویرا وشدم

سکا اوح اچه دسه هر بر نرسه نه مقدار

ویرمك کرکدر دیو اسه وجیه اولمز

که اله اله انار در وبو جنسدن

اون دانه لرینك بهالری که اوچ درت منقوص

طوتب جنسینك عددی که اکی درت

امرودك اون دانه سی بهاسنه که درت تدر

ضرب ایدوب حاصلی که سکوز منقوص منه

طوتب اوچی سکوز نقصاندر لر که بش باقی

قالور وبشتری ویردوکی اوح اچه

یه امرودك اون دانه سی هاسندن

یعنی درت تدن نقص اوله بر باقی قالور

اندی بو بیك اول ابشه نسبتی نجه اسه

مثمنك عدد نذیر یعنی مشتری الدوغی

106a

105b

نسبتی بجه اسه سال مطلوبك دخی یوزه
ایلجه در صورتی دخی بودر
چونکه بعد العمل اولکدر
الفی وثلثان اولدی لازم کلورکه الکیده
اون اوج وثلث واوچیده یکری التی ولسون
وده وبیده الفی اوج وثلث اولسه

مسئله تاسع الکراوج جنس انجونك
برجنسنك هربری اوچر وبرینك
دردی وبرینك بشر اولسه جمله

انجونك قیمتی اچیوز لچه اولیجاق
انجو نمقدار در وهربرجنسدن نمقدار
انجو وار در در لواسه تحقیق برزم معلوم در

بواوج جنسك هربرندن بوردانه النسه
بهالری اون اکی لچه اولق لازم کلور
امدی اوج اون اکینك نسبی اسه سال
مطلوب اوچ یوزك دخی اولمقداری
اولر صورتی دخی بودر
بس بعد العمل لازم کلورکه جمله انجو یمش بش

مسئلهٔ سابع اون اچه بریلدی اکی
اچیه اولنجه اون بش اچه درت ایدر
نمقدار فایده ادر دزلراسه اولا اون
اچه بریلدی اکی اچیه اولنجه اون بش نیه
اولدوغن کوریله که اوچدر ثانیا اون
بش اچه بریلدی اوچه اولیجاق درت
ایدر نمقدار اولدوغن کوررسکه براچه
ادر صورتلری دخی بودر $\frac{3}{3}$ $\frac{10}{15}$ $\frac{3}{1}$ $\frac{12}{4}$
مسئلهٔ ثامن اکریوز اچه درت

کشیه قسمت اولنسه شویله که درت نجیه
اوچنجینك ضعفی واوچنجی اکنجینك
ضعفی واکنجی اوکینك ضعفی اولسه
هربر شخصك مالدینك مقداری
ندر دیو صورلراسه بونه تحقیق معلوم مدکر
اوکی یه براولیجاق اکنجی اکی واوچنجی
درت ودردنجی سکز اولق لازم
کلور جمله مال دخی بوفرضك مقتضاسنجه
اون بش اولر امدی برك اون بشه

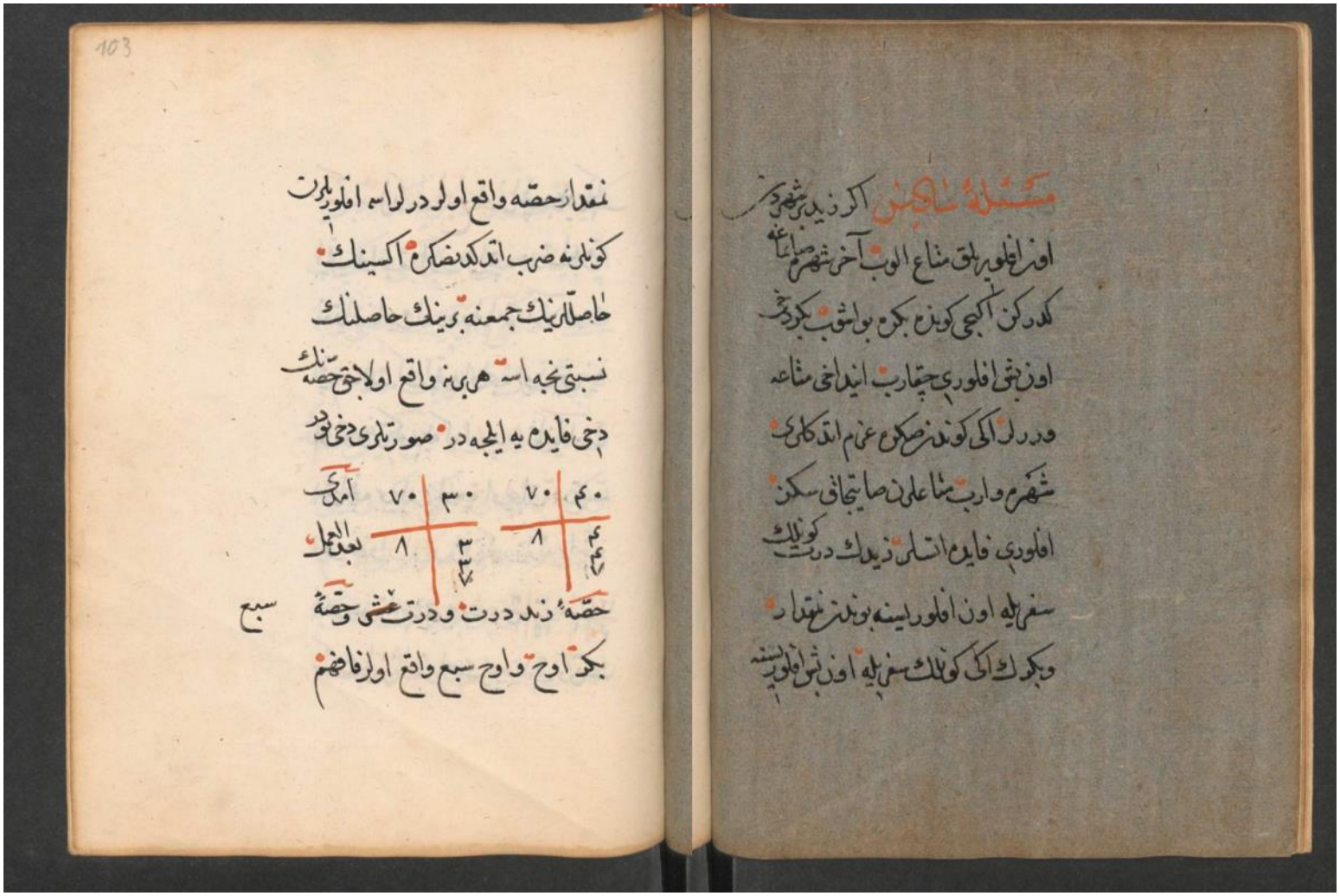

مسئلهٔ ثامنه اگر زید بر شهری در
اون افلوریلق متاع الوب آخر شهرم صاتاغه
کدر کن اکبجی کوندم بکره بو اشوب بکردخی
اون بش افلوری چقاردب اینداخی متاعه
ودرل اکی کوندن صکره غنم اتدکلری
شهرم واریب متاعلرن صاتیجاقی سکن
افلوری فایده انسلی زیدك درت کونیلك
سفریله اون افلوریسنه بوندن نقدار
وبکرك اکی کونلك سفریله اون بش افلوریسنه

نقدار حصه واقع اولور در لراسه افلوریلرك
کونلرینه ضرب اتدکدن صکره اکسینك
حاصللرینك جمعنه بینك حاصلنك
نسبتی نجه اسه هر برینه واقع اولاجق حصه‌سنك
دخی فایده یه ایلجه در صورتلری دخی بودر

٤٠	٧٠	٣٠	٧٠
٤	٨	٣	٨
٤		٣	

امك
بعد العمل

حصهٔ زید درت ودرت عشر وحصهٔ سبع
بکر اوچ واوچ سبع واقع اولر فافهم

103a 102b

الليسنك دخی مثلن وخمسن اخذ ايدجك
مال مطلوب واقع اولوكه نصفی اوتوز
وثلثی يكرمی در امدی اللیذ صاحب
نصفك حصه سی اوتوز وصاحب ثلثك
يكرمی اولر

مسئلهٔ خامس

اكر بشر بش وخالد التی اچه لرن اتفاقله
شاعه ويرب صاتدقلرنده اون اكی اچه
فايدم اتسلر اون اكيدن بشرم نقدار
وخالدم نقدار ويرلو ردر لرسه بشرك

102a

101b

اچه سنك جمله ماله كه اون بر در يعنی
اكسينك بله اچه لری كه شاعه ويرلشدی
نسبتی نجه اسه اكا واقع اولاجق حصه لرك
دخی فايدم يه ايلجه در وخالدك دخی كذلك
واقع اولر كه صورتلری بودر امدی

٤	١١	٦ ١١
٤ ٤ ١١	١٢	٦ ٦ ١١ ١٢

بعد العمل
حصه بشر

بش اچه واون بر اجزادن بش اجزا وخالد
التی اچه واون بردن التی واقع اولر

الی بحق اولی کرا کدی چونکه ایله اولمدی
یدینك بشه نسبتی نخه اسه یدی اله صوا جذر
اولنا غاجك مقدار مجهولی صوا وزره
اولن معلومه ایلجه در ویا بشك یدی
نسبتی نخه اسه مقدار معلومك دخی مقدار
مجهوله ایلجه در صورتی دخی بودر

۵	۷
۲ ۳	۳ ۲

حوکه یدی بی
بشه هم نسبت

اتمکدر حاصل مثل وخمسین در الی بحق غك

دخی مثلن وخمسین اخذ ادیجك اوج
بحق اولکی یدی اله صوا جذر اولن مقدار
اولا اولر **مسئلهٔ رابع** زید فوت
اولیا التی اچقه وصاحب نصف وصاحب ثلث
ترکه اسه ذکر اولن اچقه دن صاحب نصفنه
نمقدار وصاحب ثلثه نمقدار حصه واقع
اولور اولاسه صورتی بودر بس

مال یعنی عدد ۶	مبجاسه ۵
مال یعنی مقدار ۶۰	مبجاسه ۵۰

مخرجك صور کسوره
نسبتی مثلی وخمسی اولنا غلدر

101a 100b

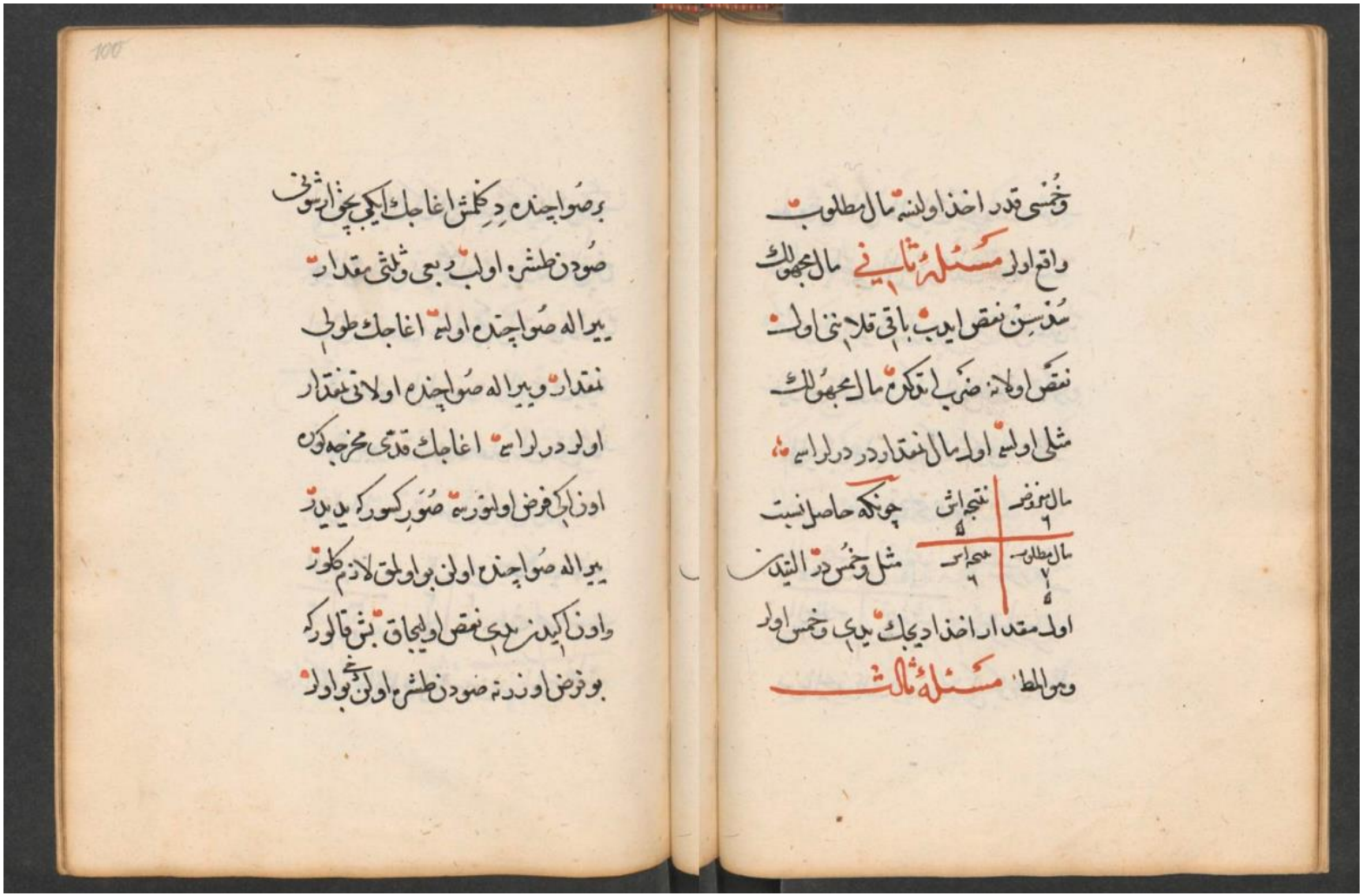

وخمسی قدر اخذ اولنه مال مطلوب
واقع اولر مسئلهٔ ثانیه مال مجهولك
سدسین نقص ایدوب باقی قلانی اولنه
نقص اولانه ضرب اتدکده مال مجهولك
مثلی اولنه اول مال مقدار در دراهم
مال موضوعه ٦ | نتیجه اش ٤
مال مطلوب ٧ ١/٢ | مبلغ ٦
چونکه حاصل نسبت
مثل وخمس در التیدن
اولر مقدار اخذ ایدیلك یدی وخمس اولر
وهو المطلوب مسئلهٔ ثالث

بر صوا چندن دکلمش اغاجك ایکی پنجی ارسونی
صودن طشره اوله ربعی وثلثی مقدار
یوالله صوا چندن اولنه اغاجك طولی
مقدار ویوالله صوا چندن اولانی مقدار
اولر در دراهم اغاجك قدری مخرجه کون
اون ایکی فرض اولنورسه صورکسورکه یدیدر
یوالله صوا چندن اولن بر اولمق لازم کلور
واون ایکیدن یدیی نقص اولیجاق بش قالورکه
بو فرض اون درت صودن طشره اولن بر اولر

100a

99b

بلاجه ذکر اولنمشدر مسئلهٔ اولی

مال مجهولك ثلثی رفع ایدیجك یکری اوچ

دخی ربعنی اوزرینه زیاده ایدیجك یکری اولسه

مال مجهول نه مقدار در ذکر اولنمش مخرج که اون

ایکیدر مال مجهول فرض ایدیجك ذکر اولنمش کیمی

عمل ایدیجك نتیجه سی اون اولور امدی مال

مفروضك نتیجه سی اوندن نسبتی نجه ایسه

مال مطلوبك دخی نتیجه سی اوزرینه یعنی

یکرمی یه نسبتی ایلجه در ویاخود مال

مفروض مال مطلوبك نتیجه سنه ضرب

اولنوب حاصلی مال مفروضك نتیجه سنه

قسمت اولنسه قسمتدن خارج مال مطلوب

دیو یو قارو ده ذکر اولنمش ایدی اکا کوره

عمل ایدیجك جواب ویرلکه یکری در

صورتی دخی بودر

مال موضوع ۱۲	نتیجه اش ۱۰ — مقدار مفروض ۱۲
مال مطلوب ۲۴	نتیجه اش ۲۰ — مقدار مفروض ۲۴

بس مال مجهولك نتیجه سندن که یکری در مثلی

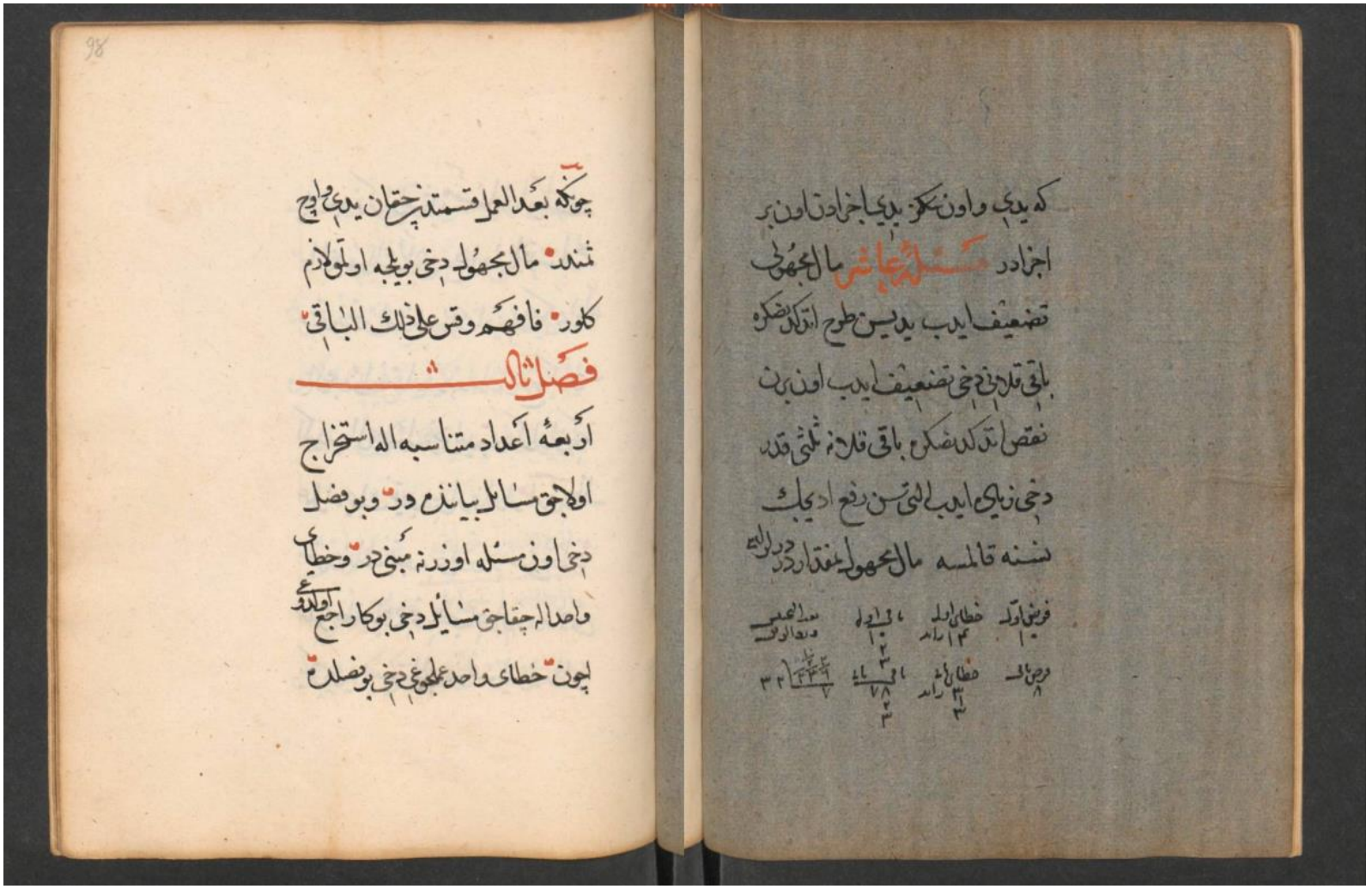

97b

که یدی واون نکرد یدی اجزادن اون بر
اجزادر مسئلهٔ عاشر مال المجهول
تضعیف ایب یدیس طوح اتر کدن شکره
باقی قلادنی دخی تضعیف ایب اون بن
نقص اتر کدن شکر باقی قلاده ثلثی قده
دخی زیای ایب الذی تسن دفع ادیلک
نسنه قالمسه مال المجهول مقدار ددر والله

فریض اولد	خطای اولد	۱ فی اولد	سهم المجهول	دیعد الورثه
۱	۱۴ زاید	۱۰ ۲ ۳		
فریض ثانی	خطای ثانی	۱ فی ثانی		
۸	۳۱ زاید ۳	۷۸ ۲ ۳		

98a

چونکه بعد العمل قسمت پر ختمان یدی واوج
شندد مال المجهول دخی بویله اولملادم
کلور فافهم وقس علی ذلك الباقی

فصل ثالث

اربعهٔ اعداد متناسبه اله استخراج
اولاجق مسائل بیاندہ در وبو فصل
دخی اون مسئله اوزرنه مبنی در وخطای
واحد اله چقاجق مسائل دخی بوکا راجع اولدیغی
یون خطای واحد عجمونغ دخی بو فصلدر

دخی لازم کلور • امدی بو نلردن دخی
بعد العمل قسمتدن خارج الکی و اون
یدی اجزادن اون التی اجزادر که مال اولد
اولدر • ثانی الله ثالث دخی جمله اون درت
واون یدی اجزادن جزوین اولق لازم کلور
اما مال ثانی استخراجنده یاذکر اولان
طریق اوزره عمل اولنه • واخذ • دفعهٔ
اولنه • انوکیون اولن یدی یه • خطای ثانی •
والکی دفعه ده اولن التی یه • خطای اول

ضرب ایدوب حاصلاری جمع اولنه که یکری
یدی بچق اولور • بس الکی خطانك جمعنه
یعنی دردده • وربعه • بو یکری یدی بچق قسمت
قسمت اولنه • قسمتدن خارج اولن التی
واون یدی اجزادن سکز اجزا اولر که •
الکیدن اولن دخی بولدر • وبو دخی ثانی الله
ثالث مالی نزکیه اون درت • واون
یدی اجزادن جزوینه دفع اولنه باقی
قلان اوچیدن اولن مال اولق لازم کلور •

باقی قالور که اوچنجینك ثلثینی بولوا تع
اولر بو بویله اولدغی تقدیرجه مال ثالث
بش اولق لازم کلور ومال ثالث بویله
اولیجاق مال ثانی دخی یدی اولر کوچه
کیم بو فرضك سوقی ازده اول الکنجی اله
اوچنجیدن نصف والکنجی اوله اوچنجیدن
ثلث طلب ادیجك اونی اولر اما اوچنجی
اوله الکنجیدن ربع طلب ایدیکندوده
اولانه ضم اتسه یدی واوح ربع اولر

اون
بو دخی اولق کرا کدی الی وربع ناقص
خطا اولدی ثانیا اوله کیدم الی
فرض اولیجاق الکنجی اله اوچنجینك جمله سی
اون الی اولق لازم کلور فلاجرم
ذکر اولنان طریق مقتضاسنجه مال ثانی
التی ومال ثالث اون اولر بش بو فرضك
دخی سوقی ازده اوچنجی اوله الکنجیدن
ربع الوب کندوده اولانه ضم ادیجك
اون الی اولر الی زاید خطا بو فرضده

هر بر ن اولی نما للری مقدار دوده دولی اسه صورتی

بو عملك تفصیله احتیاجی اولمغین شرح

اتمك لازم کلدی • بلکه که اولا اولکیده

درت فرض ادیبك • انجق اله اوچنجی ما للری

جمله سی اون اکی اولق لازم کلور • امدی

تحقیق برز معلوم مدرکه • انجق دنجی اولکی اله

اوچنجیدر ثلث طلب ایدیب بر وثلث

اولکیدن زاید ایجاق کدوده • اولا نله اوچنجك

ثلثنك جمعی سکز وثمان اولر • یعنی اولکینك

ثلثی کره ثلثدر • واوچنجنك اکی وثلثدر

کدوده اولان بش اله جمع اولسه سکز اولر •

وبو بلغی انجق اله اوچنجینك • ما للری

جمعندن کم اولز اکیدر نقصان اولسه اوچ وثلث

دسه خالد دختی بشره کل سندم اولانك
ربعنی بکاور بنوم ایقدم اون اولسون دسه
هربرنه اولن مال بعدادرد درلواشه

صورتی بودر

وصی اولسه	عطای اولا	با اولا	بعد التحلیس
درسعر درحالده ۱۸	۹ راسد	۴	ورد الورثه
وصی اولسه	عطای اولا	با اولا	
درسعر درحالده ۱۲	۳ راسد	۳	۱۱

چونکه بعد العمل قسمتدن خارج اولن یدی
واون بی اجزادن جزآنی حر اوج اجزادر
بشرك مالی اولدرر بشی ده بویله اولیجاق

خالده سکز ایچه واون بر اجزادن جزآنی
اولق لازم کلور **مسئلهٔ تاسع**
اکر اوچ نفر شخاصك اولکی اینجی اله
اوچنجی کلك سنده اولانك جمله سندن
نصفن بکا ویرلك تاکه بنده اولان اون
دسه واینجی دختی اولکی اله اوچنجیدن
ثلثن بکا ویرلك بنده اولن دختی اون
اولسون دسه واوچنجی دختی اولکی اله اینجیدن
ربعنی بکا ویرلك بنوکه دختی اون اولسون دسه

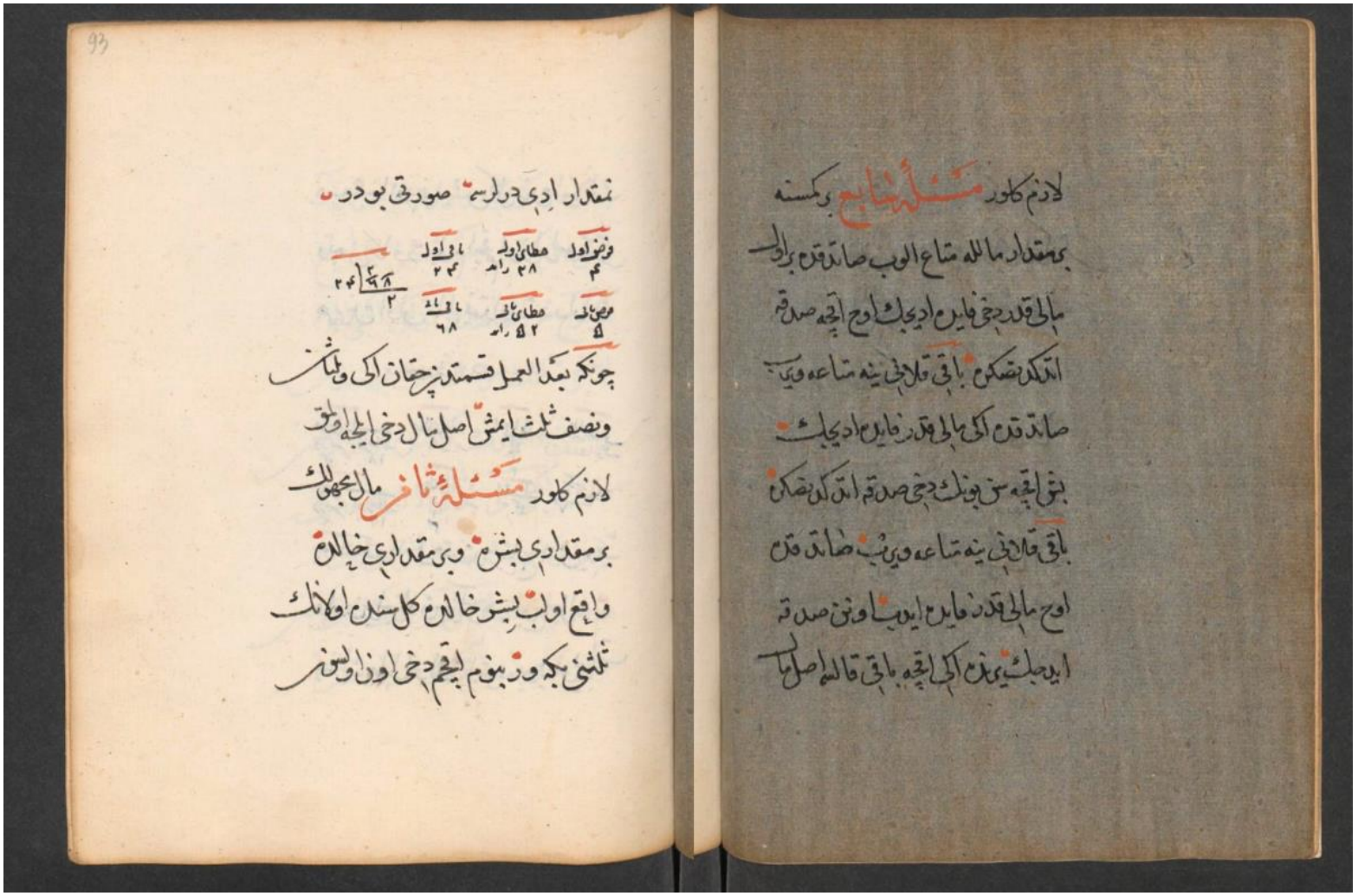

لازم کاود مسئلهٔ تابع بکسنه
بمقدار ما لله متاع الوب صاندقه براول
مالی قدر دخی فایدن ادیجك اوج اچمه صدقه
اتدکدن صکره باقی قلانی بنه متاعه ویرب
صاندقه کی مالی قدر فایدن ادیجك
بش اچمه سن بونك دخی صدقه اتدکدن صکره
باقی قلانی بنه متاعه ویرب صاندقه
اوچ مالی قدر فایدن ایکی اونی صدقه
ایدجك یدی کی اچمه باقی قاله اصل مال

نمقدار ادی درلسه صورتی بودر

وصیتلر	مطلق اولر	بنی اولر	
۴	۲۸	۲۴	
وصیتلر	مطلق ثانیلر	بنی ثانیلر	۲۴
۱	۲۱	۶۸	۲

چونکه بعد العمل قسمتدن چیقان اکی ویلمش
ونصف ثلث ایمش اصل مال دخی اچمه اوتوز
لازم کاود مسئلهٔ ثانی مال مجهولك
بر مقداری بشنه وبر مقداری خالدن
واقع اولب بشنه خالدن کل سنده اولانك
ثلثی یکرمی وز یدی یوم یتیم دخی اون ایکی

مسئلهٔ خامس مال مجهول

اوزرنه خمسی وبش دخی زیاده اتدکده نصف

جمله دن ثلثن وبش دخی نقصان دیه

نسنه باقی قالمسه مال مجهول نمقدار در

درلوسه صورتی بودر

فرض اول	عطای اول	ف اول	سد الخمس
۵	۲ زاید ۱	۴	۳۶
فرض ثانی	عطای ثانی	ف ثانی	
۱۰	۶ زاید ۳	۸	

چونکه بعد العمل قسمتده حقان الی و نصف بلدر

مال مجهول دخی ایلجه اولق لازم کلور

مسئلهٔ سادس مال مجهول

اوزرنه نصفن ودرت دخی زیاده اتدکده

صکره بو جمله دن نصفن ودرت دخی

اوزرنه زیاده اتدکده یکرمی یه تشسه

مال مجهول نمقدار در درلوسه صورتی بودر

فرض اول	عطای اول	ف اول	سد الخمس
۴	۱ ناقص ۱	۲	۲۰
فرض ثانی	عطای ثانی	ف ثانی	
۸	۱ زاید ۱	۱۰	

چونکه بعد العمل قسمتده حقان درت

ودرت استعدده مال مجهول دخی ایلجه اولق

هر بنیه اونرا مه دکم جماعت نمقدار
اِدی درلرسه **صورتی بودر**

وض اول	مطار اول	اق اول	
٥	٧	٢	
وض ثانی	مطار ثانی	اق ثانی	
٩	٥	٣٨	

چونکه بعد العمل قسمتدن حقان اون
طقوزدر جماعت دخی اون طقوز نفر اولمق
لازم کلور **مسئلهٔ رابع**
اکر اوح شخصلرك اوتکی اکنجی یه سنده
اولانك نصفن یکاور بنو مکی اون اولسون

دسه واکنجی دخی اوچنجی سنده اولانك
ثلثنی یکاور بنو مکی دخی اون اولسون
واوچنجی دخی اوتکی یه کلسنده اولانك
ربعنی یکاور بنو مکی دخی اون اولسون ه
بزدن نمقدار سال وارد درلرله **صورتی**

وض اول	مطار اول	مج اول		بعد العمل
٦	٤	١٢		٢٤
وض ثانی	مطار ثانی	مج ثانی		١٦
٨	٦	٨		٦

جونکه بعد العمل قسمتدن حقان التی وخمسین در
اوتکیدن اولن دخی الجه اولق لازم کلور

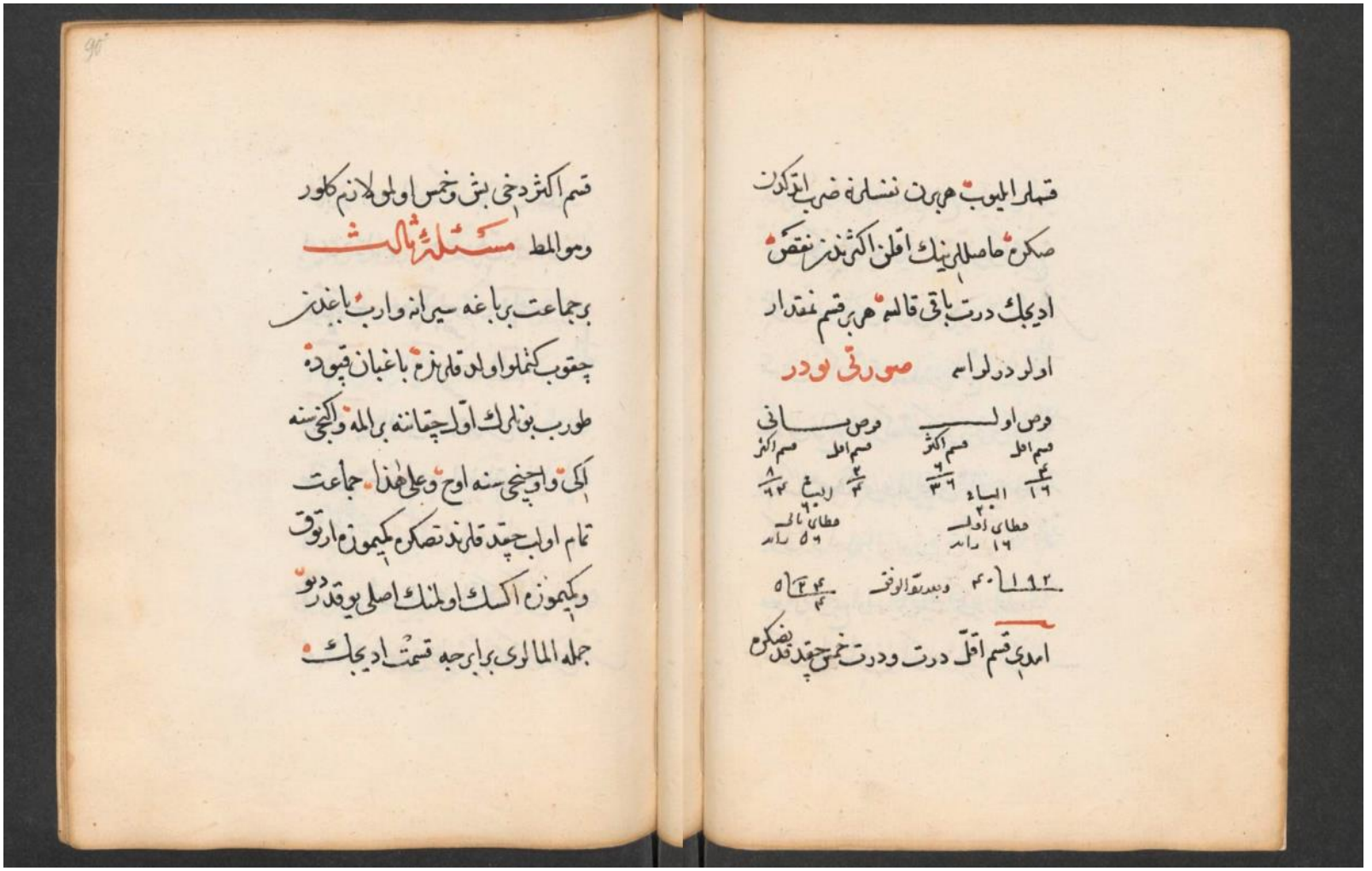

قسمار الیوب هر بر نسلرنه ضرب ایتدکدن
صکره حاصل اولان عددک اقلی اکثری نقص
ادیلک درت باقی قالسه هر بر قسم مقدار
اولور درلو اسم صورتی بودر

وص اولی		وص ثانی	
قسم اقل	قسم اکثر	قسم اقل	قسم اکثر
۴ / ۱۶	۶ / ۳۶	۲ / ۴	۸ / ۶۴
	البیاض	ربیع	
	۲	۶	
	عطای اولی	عطای ثانی	
	۱۶ زاید	۵۶ زاید	

۱۹۲ ۴۰ وبعد الوقف ۴۲ ۵

امدی قسم اقل درت ودرت خمس چقدر قدر یضکره

قسم اکثر دخی بش وخمس اولور لازم کلور
وهو المط

مسئلهٔ ثالث

بر جماعت بر باغه سیر انه وارب باغدن
چقوب کتملو اولد قلرنده باغبان قیوده
طوروب بونلرک اولی چقانه بر المه والکنجی سنه
الکی واوچنجی سنه اوچ وعلی هذا جماعت
تمام اولنجه چقدقلرندن صکره یکیمونه ارتوق
ویکیمونه اکسک اولمق اصلی بو قدر دیو
جمله المالوی برابر جه قسمت ادیلک

وسکزیوز او توز طقوز ونصف ونصف
سدس افلوری الماسک بهاسی اولور لازم کلور
الماسک بهاسنی خود سکزیوز اللی فرض
انش ایدک بو تقدیرجه اون افلوری
ثلث وربع ثلث افلوری ناقص خطا اولمش اولور
امدی خطائین جمع اولیجاق اکی یوز التمش
وثلث وربع ثلث اولر مجموع اولر دوهم
مقسوم علیه اولاجق بودر وفرض اولر
خطای ثانیه وفرض ثانی خطای اولر

89a

ضرب اولب حاصللری جمع اولیجاق اکی یوز
اون سکز بیک یدی یوز اللی اولر مجموع
ثانی وهم مقسوم اولن دخی بودر بعد الزنر
قسمت ایدکده قسمتدن خارج اولن الماسک
بهاسی واقع اولرکه سکزیوز قوق افلوری در
الماسک بهاسی بو اولیجاق یاقوته یدی یوز
یکرمی ولعله التی یوز قوق افلوری اولق لازم کلور
بونلرک دخی جمع اولسه اکی بیک اکی یوز افلوری اولر

مسئله ثانی

اکر اون اقچه‌ئ اکی مختلف

88b

بونارع تعيين اولن قيمتلرايي كان كوم
ايكي بيك ايكي يوز افلوري اولور بوايله انتقال
هر كه بلديي بونارك قيمتلرين عالمدن اول
ياينه اتري حاسب كودمدي كوره ملك
امدي اولا الماسك التي يوز افلوري فرض
اولنوب ثلثي بيك افلوريدن رفع اولنه سكز
يوز افلوري ياقوتك بهاسي اولق لازم كلور
وبونك دخي نصفي بيك افلوريدن وضع
اولنجاق التي يوز افلوري لعلك بهاسنه

لازم كلور وبونك دخي ربعي بيك
افلوريدن نقص اولنه سكز يوز اللي افلوري
الماسك بهاسي اولور الماسك بهاسي
خود التي يوز فرض اولنمش ايدي اكي يوز
اللي افلوري زايد خطا واقع اولدي
ثانيا الماسك بهاسي سكز يوز اللي افلوري
فرض اولنوب ذكر اولنن كبي عمل اديلك بيدي يوز
اون التي افلوري وثلثان افلوري ياقوتك
والتي يوز قوق بر افلوري وثلثان لعلك

ویکدیگر الی اجزا اولی لازم کلور اما
ثلثی مقدار اکاضم اولنه قسم ثانی وسندی
مقدار ضم اولنه قسم رابع اولور فافهم
• وقس علی ذلک الباقی

فصل ثانی

خطایین اله استخراج اولاجق مسائل
بیاننده در • وبو دخی اون مسئله در

مسئله اولی

وارادی برخواجه ده اوچ دانه کوهر بی شمار

شهلره لایق بغایت خوب و بی عنا بر همال
بیری الماس و بری یاقوت و بیری لعل دری
• ایدوب هر بیرنک قیمتلرنی چون سؤال
دیدی بیک فلوریدر ثانی چو الماسک کمی
• اولر اول یاقوت خوبه قیمت ای فرخنده فال
نصفی یاقوتک دخی کسته چو بیک فلوریدر
• لعل بی همتایه قیمت اولدی اولدی قیل و قال
ربعی لعلک دخی رفع ایدوب اثلر کبی
• قیمت الماس رعنا اولدی ای بی همال

ویکوی الی اجزا ٭ وقسم ثالث اون الثنی
ویکوی الثنی اجزا ٭ وقسم رابع کوی اح
دیدی اجزا اولر ٭ اما استخراجنك ٭
طریقی اولدرکه ٭ قسم اولی ثلثه ارباع اشیا
وقسم ثانی یه ٭ بر شی وثلث شی ٭ وقسم ثالثی
خمسة اسداس اشیا ٭ وقسم رابع
بر شی فرض اولنکله ثلثی مقدار ٭ واونجی بر
خمسی مقدار دیکدر ٭ اکنجیدن ربعی ٭ ودیکر
سبعی قدر نقص ادیبك ٭ هر قسم مساوی

اولر لکن هر قسمی جمع ادیبك ٭ دیمك
اشیا ٭ ونصف سدس شی اولر که سکن بر
اچیه معادل اولر ٭ وبو دخی بعد القسمه ٭
هر شی اون طقوز اچه ٭ وقرق طقوز اجزادن
قرق بر اجزا واقع اولر ٭ بس بونك
ربعی نقص ادیبك ٭ قسم اولی اون دوت ٭
وقرق طقوز دن ٭ قرق اح پاتم اولمق
لازم کلور ٭ وبنه اندن سدسی مقدار دن
وضع ادیبك ٭ قسم ثالث اون التی اچه ٭

الثالث من الفرد ات

طوز یوز یتمش لک اجزا اولر بس بری
بینه قسمت ادجك خارج قسمت اون
اوچ ویتمش اوچدر کچری اوچ اولرکه
بر شیئك مقداری دیو تقدیر ایده قسم اول
یکری التی ویتمش اوچدر فوق التی وقسم
ثانی اون طقوز ویتمش اوچدر تحش بر
وقسم ثالث اون یدی والی بش اجزا و
قسم رابع اون التی اچقه وفوق یدی اجزا
اولق لازم کلور **مسئلهٔ عاشره**

اکر عکس بر اچقه دن مختلف قسمدر
ایکیوب اولکی سنه ثلثی قدر زیاده ایدیب
واکنجسندن ربعی مقدار وضع ایدیب
واوچنجی سنه خمسی قدر زیاده ایدیب
وردنجسندن سبعی مقدار رفع ادجك
هر قسم مساوی اولسه اصلده هر بر قسم
نمقدار ایدی دیو صورولسه **جواب**
قسم اولسه اوزه دوت وفوق طقوز اجزادن
فوق اوچ اجزا وقسم ثانی کچری التی

ارباعن قسم اکثی قلد قلرنه سبب بودر

مسئله تاسع اکر سکسن برلچه

لدرت مختلف قسملرایلیوب اوکینك

نصفنی واکنجینك ثلثنی واوچنجینك

ربعنی ودردنجینك خمسنی طرح اتدکدن

صکره بقیه مساوی اولسه قسم اولدیغی شی

طوتوب نصفنی نقص ادیجك برشی قالور

واکنجی ایله دخی برشی ونصف شی طوتوب

ثلثنی کذا ادیجك برشی قالور واوچنجی ایله

دخی برشی وثلث شی طوتوب ربعنی نقص

ادجك برشی قالور ودردنجیسی دخی

برشی وربع شی طوتوب خمسنی وضع ادجك

برشی قالور اندکدن هر قسمده فرض اولنن

اشیا جمع اولسه الی شی ونصف سدس

شی حاصل اولر که سکسن برمعادلك

اولر وبو دخی بعد التخنیس مقسوم علیه که اشیادر

یتمش اولر اجزا اولر اون اکیدن

ومقسوم که سکسن برلچه در اون اکیدن

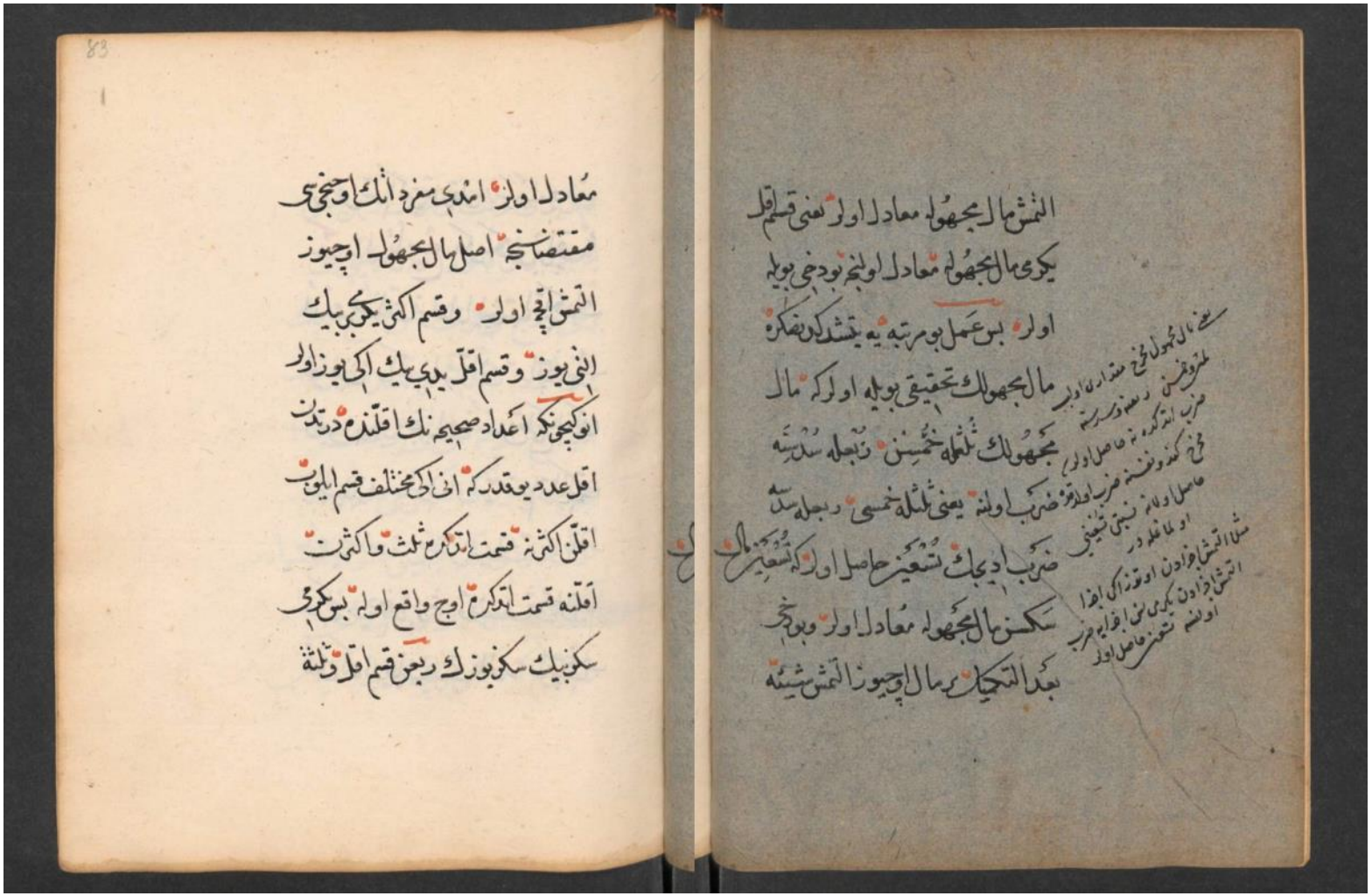

التمش مال مجهولہ معادل اولر یعنی قسم اقل
یکری مال مجهولہ معادل اولنجہ بودخی بویله
اولر بس عمل بو مرتبه یه یتشدکدن صکره
مال مجهولك تحقیقی بویله اولرکه مال
مجهولك ثلثله خمسن ربعله سدسیه
ضرب ایدیجك تسعیر حاصل اولرکه تسعیر مال
سکسن مال مجهولہ معادل اولر وبو نجی
بعد التحکیم مال اچیوز التمش شیئه

معادل اولر امدی مفرد اتك اوچنجی
مقتضاسنجہ اصل مال مجهول اچیوز
التمش اچی اولر وقسم اکثری یکری بیك
اینی یوز وقسم اقل یدی بیك اکی یوز اولر
انوکیچی نکه اعداد صحیحیه نك اقلندہ دردنجی
اقل عدد یوقدرکه انی اکی مختلف قسم ایلیوب
اقلن اکثرنه قسمت ایتدکده ثلث واکثرنه
اقلنه قسمت ایتدکده اوچ واقع اولہ بس کمری
سکزیك سکزیوزك ربعن قسم اقل وثلثه

82a

81b

ربع شیئه معادل اولر بس بود
بعد الجبر الی شئ ربع شیئه ویعدله
معادل اولر وبعد المقابله بش اشیا
وثلثة ارباع اشیا یعدل معادل اولر
امدی بو تقدیرجه الماسك بها ایی
خارج ازقسمت افرزیی افلوریی وبر
افلورینك یکری اوج اخی اسند طقوز
اخی اسند واقع اولر لازم کلور که یا قوناك
بها ایی دخی افرزدرت افلوریی ویکری

81a

اوج اخی اون اون سکز اخی ایه ولعلك
بها ایی دخی اون درت افلوریی ویکری
اوج اخی اون سکز اخی ایه اولر

مسئلة

شامز که مقترناتك اولندن اولن
عمل اله ومفرداتك اوچنجیدن اولن
عمل اله استخراج اولنور مثلا
مال مجهولك ثلثن وخمسن ربعنه و
سدسنه ضرب ادیجك سکسن کندوقدر
اولدقدنصکره بو حاصلی اکی مختلف قسملر

ایدیک مال مجهول یتیش برانچه
اولر مسئلهٔ سابع اکراوح جنس
کوهرکه بری الماس وبری یاقوت
وبری لعل در امّا الماسك بهاسی
یاقوت بهاسنك یضعفندن افزا فلوری
زیادیه اولسه ولعلك بهاسی دخی
الماس بهاسنك دیعفندن افزا فلوری
هر بریك بهالری مقدار افلوری
اولدیغی مطلوب اولسه الماسك

بهاسنی برشیئ فرض ایدوب اونطرح
ایدرلر که برشیئدن افزا کسك اولر
بو تقدیرجه یاقوتك بهاسی اکی شیئدن
یکری کسك اولق لازم کلور وبونك
اون دخی نقص ایدیك اکی شیئدن اوتوز
کسك قالور بس لازم کلور که لعلك
بهاسی دخی التی شیئدن طقسان کسك
اولسه وبونك دخی اونطرح ایدیك
التی شیئدن یوز کسك قالور که

و بود جنی بعد التکمیل بر مال و یمش الی
عدد او نسکر شیئه معادل اولرکه
مقترناتك الجسیدر بعد از لرازم
اولن عمله مراجعت ادیجك مال مجهول
اوزرلکه اتجه اولر مسئله سادس
مال مجهول مربع اولدقدر ضلعه دردده
ضرب اولیجاق الی یوز حاصل ضرب
مال مجهولك الی یوز سکسن کندوسیله
قدر ندر الی یوز سکسن درت

79

دنجی زیاده اولسه مال مجهول بر شئ
فرض اولنوب نفسنه ضرب اولیجاق
بر مال اولر بو دنجی دردده ضرب اولدقده
درت مال اولر که الی یوز سکسن شیئه
الی یوز سکسن درت یکیه معادل
اولر بو دنجی بعد الرد بر مال
یمش شیئه و یمش بر عدده معادل
اولر که مقترناتك اوچنجیسیدر
بعد از ان انزه اولن عمله مراجعت

78b

79a

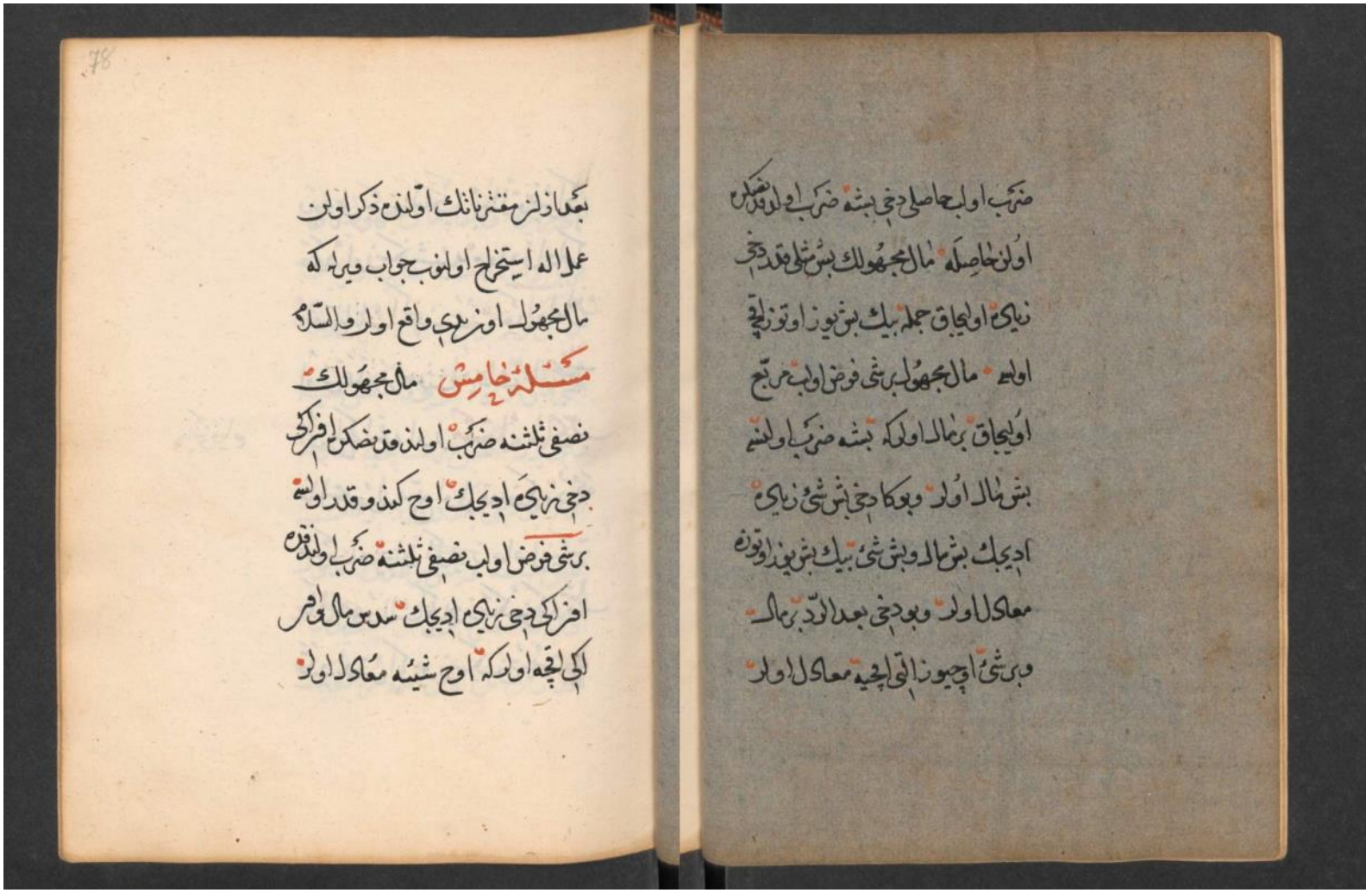

ضرب اولب حاصلی دخی بشه ضرب اولدقده یکرمی
اولن حاصلی مال مجهولك بش مثلی قدر دخی
زیای اولیجاق جمله بیك بش یوز اوتوز ایچی
اولمه مال مجهول بر شی فرض اولب مربع
اولیجاق بر مال اولمه بشه ضرب اولنمه
بش مال اولر وبوکا دخی بش شی زیای
ایدیجك بش مال وبش شی بیك بش یوز اوتوزه
معادل اولر وبو دخی بعد التوحید بر مال
وبر شی ایچیوز التی ایچیه معادل اولر

77b

بعد اذلن متنزانك اولدن ذکر اولن
عمل اله استخراج اولنوب جواب ویرلمکه
مال مجهول اون بری واقع اولر والسلام

مسئلهٔ خامس مال مجهولك
نصفی ثلثنه ضرب اولدقده یکرمی افرکی
دخی زیای ایدیجك اوچ کندو قدر اولسه
بر شی فرض اولب نصفی ثلثنه ضرب اولدقده
افرکی دخی زیای ایدیجك سکسن مال اولمر
کی ایچه اولمکه اوچ شیئه معادل اولر

78a

اگر مال مجهول نصفی خمسینه ضرب
اندکه حاصل ضرب بش مثلی و خمسینی قدر
اولسه مال مجهول بر شئ فرض اولنه
نصفی خمسینه ضرب ایدیجك خمس مال
حاصل اولرکه بش شیئه و بر شیئك اکی
خمسنه معادل اولور بو دخی بعد التکمیل
بر مال یکرمی بدی شیئه معادل اولور بس مال
دخی شیئه و نسبت دخی الچیه رد اولیجاق
بر شئ یکرمی بدیدن الچنه معادل اولر کمال

77a

مطلوب بودر مسئلهٔ ثالثه
اگر مال مجهولك نصفی ثلثنه ضرب
ایدیجك طقسان التی اولسه در لرسه
مال مجهولی بر شئ طوتوب نصفی ثلثنه
ضرب ایدیجك سدس مال اولرکه طقسان
التی معادل اولور بو دخی بعد التکمیل
بر مال بش یوز یتمش التی معادل اولرکه
جذری یکرمی در در و مو المطلوب
مسئلهٔ رابع اگر مال مجهول نفسنه

76b

افرشی ۰ واوچنجی اله اولکین اولان
جمع اولیجاق یکرمی اولسه ۰ هربرنه
نقدار مال وارایدن مطلوب اولنسه ۰
اولکین شئ ۰ والکنجین دینار ۰ واوچنجین
فلس فرض اولیجاق ۰ شیئله دینار ۰
اونه معادل اولر ۰ دینار کندو اولیشی
اون نفر شئ اکسك ایمش ۰ امدی دینار
یعنی اون نفر شئ اکسك ۰ فلسله دخی
افرشه معادل اولر ۰ معلوم اولیکه

معلوم اولیکه

فلس دخی بش ۰ وشئ ایمش ۰ چونکه صاحب
فلس دخی اولکین اولانی اله ۰ بوتقدیرجه
کندوده اکی شیئله بش اچیه اولر که یکرمی
معادل اولر ۰ بس بودخی بعد المقابله ۰
اکی شئ افرشه معادل اولر که بر شئ ۰
یدی یچق اولر ۰ امدی لادن کلدیکه اولکین
یدی یچق اولر ۰ انفرایله اولیجاق اکنجین
اکی یچق ۰ واوچنجیده افرا کی یچق اولمق
دخی لادن کلور ۰ مسئله ثانی

الاول من الفروق

76a

75b

ارکانك هر بر ندن اون مسئله و آخر
مسئله دخی ارکانه احتیاجی اولمیان در
ذکر اتمك مراد اولمشدر امید درکه
بو خطاب کتاب اعجاز نقاب که منظره
ایوان ان هذا لشیء عجاب در عند اکتساب
بل عند اولوا الالباب حین قبول واقع
اولب جریدهٔ فواد لرندن لایغیم الثناء
زایل اولمیه بالتعجب والاولاد والاقطاب
والاوتاد

خاتمه مسایل متفرقه بیانندہ در
وبو دخت فصل در فصل اول
جبر ومقابله اله استخراج اولنان
بیانندہ وبو فصل اون مسئله اوزره
مبنی در مسئله اول
اکر اوج کمسنه نك هر بری بر مقدار
مال اولسه اما اولکیدہ اولان اله
اکنجیدہ اولان جمع اولیجاق اون اقچه
واکنجیدہ اولانله اوچنجیدہ جمع اولیجاق

75a 74b

واکر او صاف بو اجناسدن کی اولسه
شی فرض اولنه ویا جمع واستثنا طریقی
اوزره جنسنك مرکبانندن فرض اولنه
بعد لزوم حدس صایه وذکر ثابت المسائل
عطایی مقتضاسنجه مسئله آخره دکین
سوره ثانیا جنس حاصل اولنجه کی اولك
فرض اولنان جنسه معادل اولمق امریدر
بو ذکر اولنان مسئله ده مال مجهول اولان شیئ
فرض ایدوب ضعفی نفسنه ضرب ایدیلك

یعنی اکی کره دیمکدر

74a

حاصله اوچ عدد دخی زیاده اتدکده مذکور
اکی مال واوچ عدد اوتوز بشه معادل
اولور بو دخی بعد المقابله اکی مال
اوتوز اکی عدده معادل اولوکه شیئ
مقرر دانك اکنجسیدر بس خارج قسمت
که اوزالیدر جذرن اخذ ایدیلك
درت اولوکه مال مطلوب اولدر
امدی شولکه کرکلولرادی ذکر اولندی
مز بعد مسائله شروع اولنوب

73b

بونوکیله اعداد مجهوله نك اکثری • الذی مخصوص
معلوم الذر قانفراذر • استخراج اتمك •
ممکن ذر الذی معلومات دخی شوله نسنه لردکه
سائله کلا مذه متقاربی حز جذر و مبلغ
ودنایز ودرم کبی • وبا اعم الذر ضرب
وقسمت کبی • وبا متقارب له اعم الذر مرکب
اولدقجه بعضی نسنه عطا ادر مثلا
قنقی عدد در اوکه اوچ ضعفنه ضرب
اینجه حاصلنه اوچ دخی زیاده ایدجك •

73a

اوتوزبش اولدیدکاری کبی • بس بو مسئله ده
اعم الذر اولنجه عطا تضعیفله ضرب دیدوکدر
ومتقاربی حز اولنجه عطا اوچدر واوتوز در
وزیاده دخی الدیك کبی بر عطا در • وبا جمله
عطا نیردن اولدر اولسون هرانی رکاکدر که
مجهوله اجناسدن بر جنس فرض اولنه سائله
کلاسنه مناسب اوله • اکر سائلك وصفی
مرتهیئتله • اسم مجهوله مال فرض اولنه •
واکر مجسمیتله • اسم کعب فرض اولنه •

72b

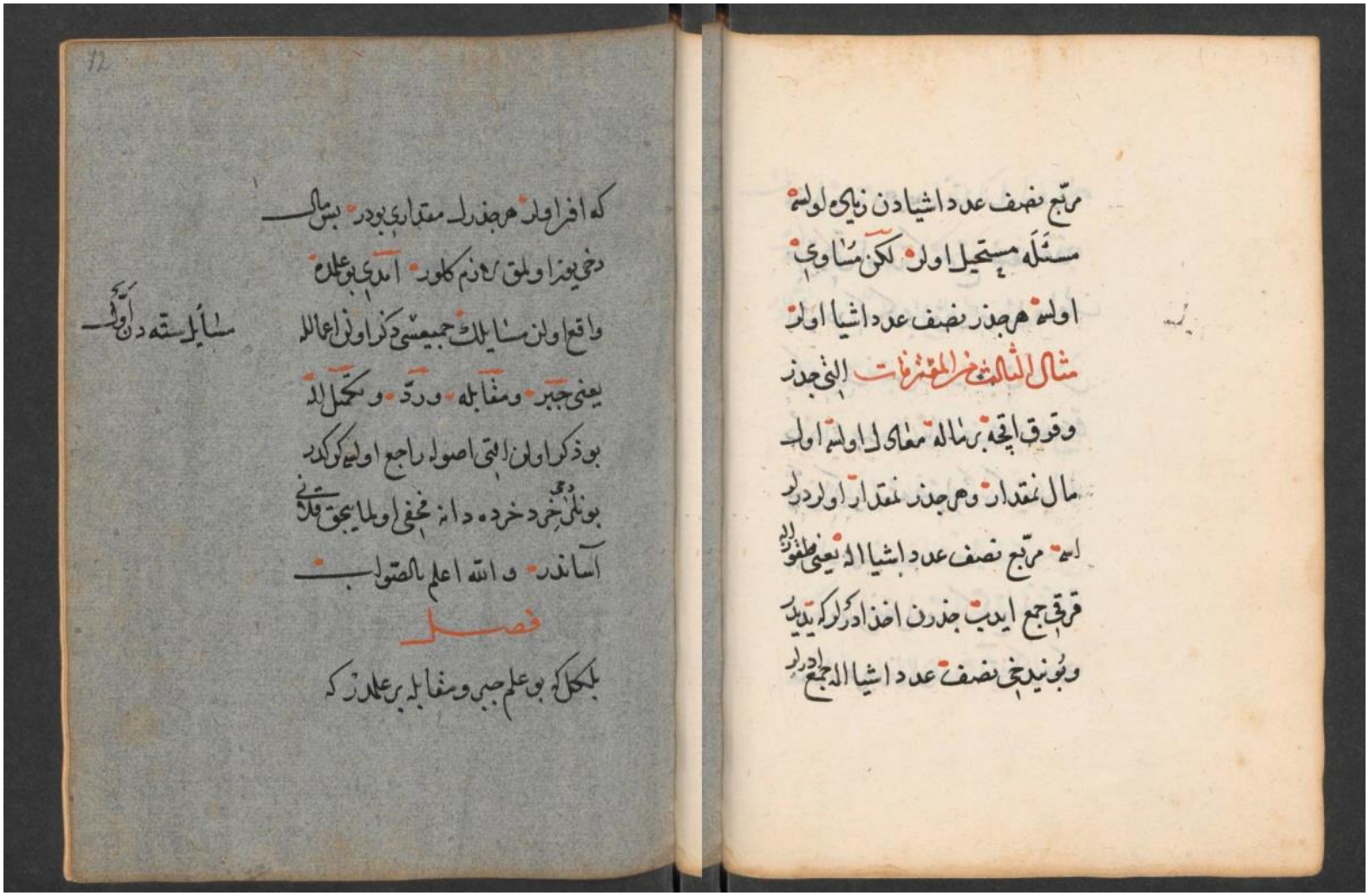

مربع نصف عدد اشیا دن زیاده اولسه
مسئله مستحیل اولور لکن مساوی
اولسه هر جذر نصف عدد اشیا اولور
مثال الثالث من المعترضات الثی جذر
وقوق ایچه برمال معادل اولسه اولور
مال نمقدار وهر جذر نمقدار اولدیغی
اسه مربع نصف عدد اشیا الله یعنی طقوزدر
قرقی جمع ایدیب جذرن اخذ اولنرسه یدیدر
وبونیدن نصف عدد اشیا الجمع ادیلر

72a

که افراد هر جذر لر مقداری بودر بس مال
دخی بوزا ولنق لازم کلور امدی بو علم
واقع اولن مسایلک جمیعسی ذکر اولنمالله
یعنی جبر ومقابله ورد وتکمیل الله
بوذکر اولنن الثی اصول راجع اولدیغی کبی
بونلرن خرد خرد دانه دانه مخفی اولمایجق قلدانی
آساندر والله اعلم بالصواب

مسایل سته دن اولدیغی

فصل

بلکل که بو علم جبر ومقابله یر علمدر که

71b

ضم ادراک که التمش درت اولر بس بونك
دخی جذری که سکی در بو ندر جذوری
نصفنی یعنی بشی طرح ادراک اوج باقی قالور
که هر جذرك مقداری بودر امدی بر جذر
اوج اولیجاق مال طقوز اولر واون
جذر الة یعنی اوتوز اله مال که طقوز در
جمع اولیجاق اوتوز طقوز اولر مثال
الثانی من المقتنیات بر مال ویکری
عدد افرضنه معادل اولسه مال

71a

نمقدار در وهر جذر نمقدار اولور دیلسه
طریق کلی اولدرکه مربع نصف عدد
اشیادن که یکری بش در مسئله ده اولن
یکری بری نقص ادراک وباقی قالن
دردك جذری یا نصف عدد جذوره
یعنی اکی یه بشه ضم ادراک که یدی اولر
مقدار هر جذر بودر ویا نصف عدد
جذوریدن نقص ادراک که اوچ باقی قالور
مقدار هر جذر اولدر امّا اکر عدد

71a

70b

جذر اول و صورت جذر نفسه ضرب
اولیاق مال مقدار اول امدی بر مال
بش جذر معادل اولیاق هم جذر بش
و مال یکری بش اول مثال الثانی من المفردات
مال که عدیله عدد اوله بوزه دخی طریق کلی
اولدرکه عدد مال اوزره قسمت اولنه
بر بر مال اون الی عدده معادل اولسه
اول مال اینه همان اون الی در مثال
الثالث من المفردات بر جذر که طقوز

عدده معادل اولسه بو دخی ذکر اولنار
یکی عدد جذر اوزره قسمت اولیاق
مقدار جذر دخی طقوز اول و مثال الکم
من المقترنات بر مال و اون جذر اوتوز
طقوز عدده معادل اولسه اول مال
مقدار در و هی جذر مقدار اولور دیو سؤال
اولنورسه طریق کلی اولدرکه جذور ک
نصفی کره بشدر کذ و مثلنه ضرب اولنه
یکری بش اول و بونی دخی اوتوز طقوز

70a 69b

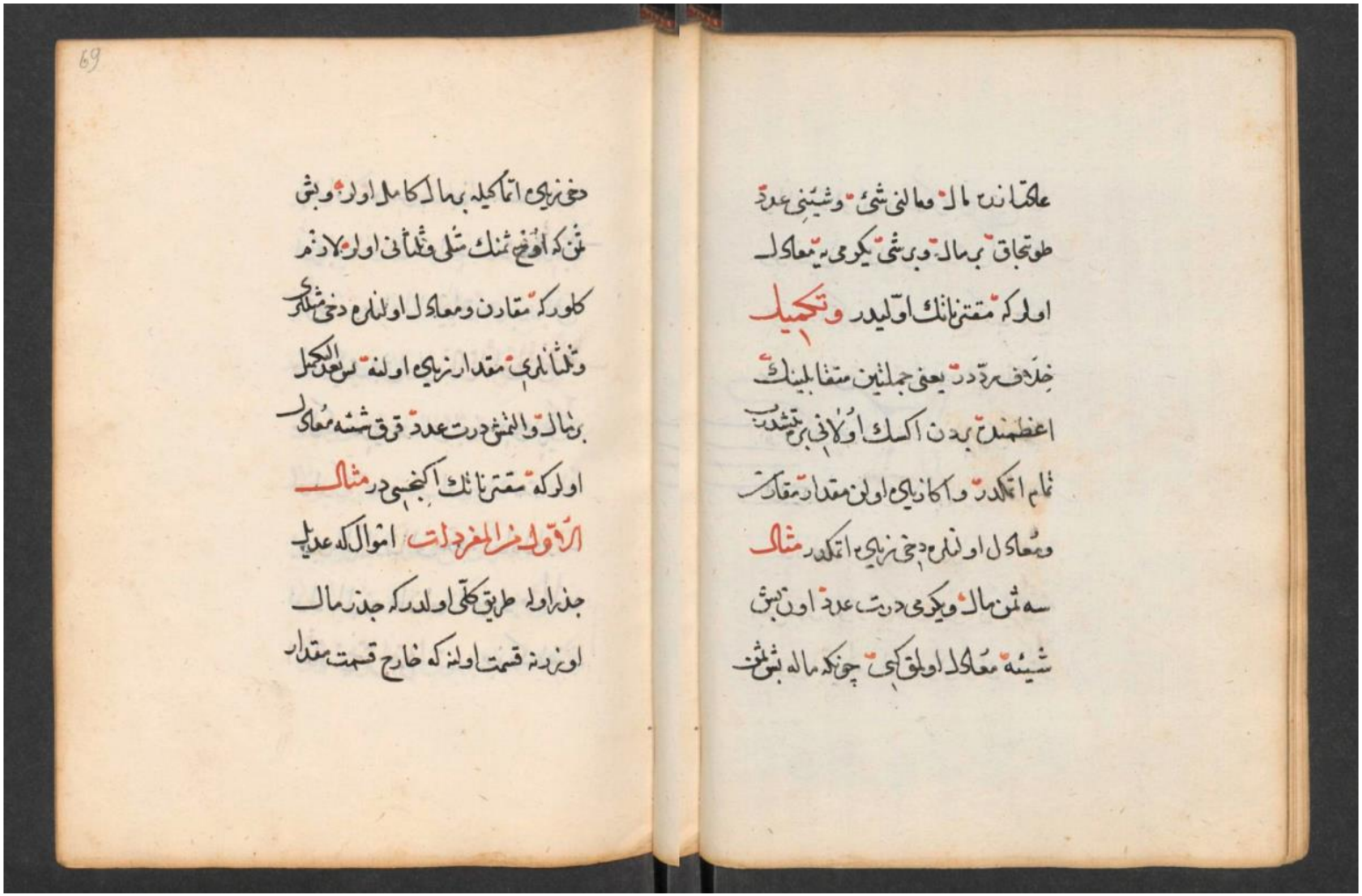

معاکسان در مال و معانی شئ و شیئی عدد
طوبجاق بر مال و بر شئ یکری بر معاکس
اولرکه متقرناتك اولیدر **وتکمیل**
خلاف مرتبه در یعنی جملتین متقابلینك
اعظمندن بدن اکسك اولانی برنجی تشدید
تمام اتمکدر و اکا زیاده اولن مقدار مقادیر
و معاکس اولندن دخی زیاده اتمکدر **مثال**
سه ثمن مال و یکری درت عدد اون بش
شیئه معاکس اولوکبی چونکه ماله بش ثمن

دخی زیاده اتماکیله بر مال کامل اولر و بش
ثمن که اون ثمنك ثلثی و ثلثانی اولر لازم
کلورکه متقادن و معاکس اولندن دخی مثلاری
و ثلثانلری مقدار زیاده اولنه لزوم عدد الکمل
بر مال و التمش درت عدد قرق ششه معاکس
اولوکه متقرناتك اکبنجی در **مثال**
الاقوال من المفردات اموال که عدیل
جذر اولر طریق کلی اولدرکه جذر مال
اولزده قسمت اولنه که خارج قسمت مقدار

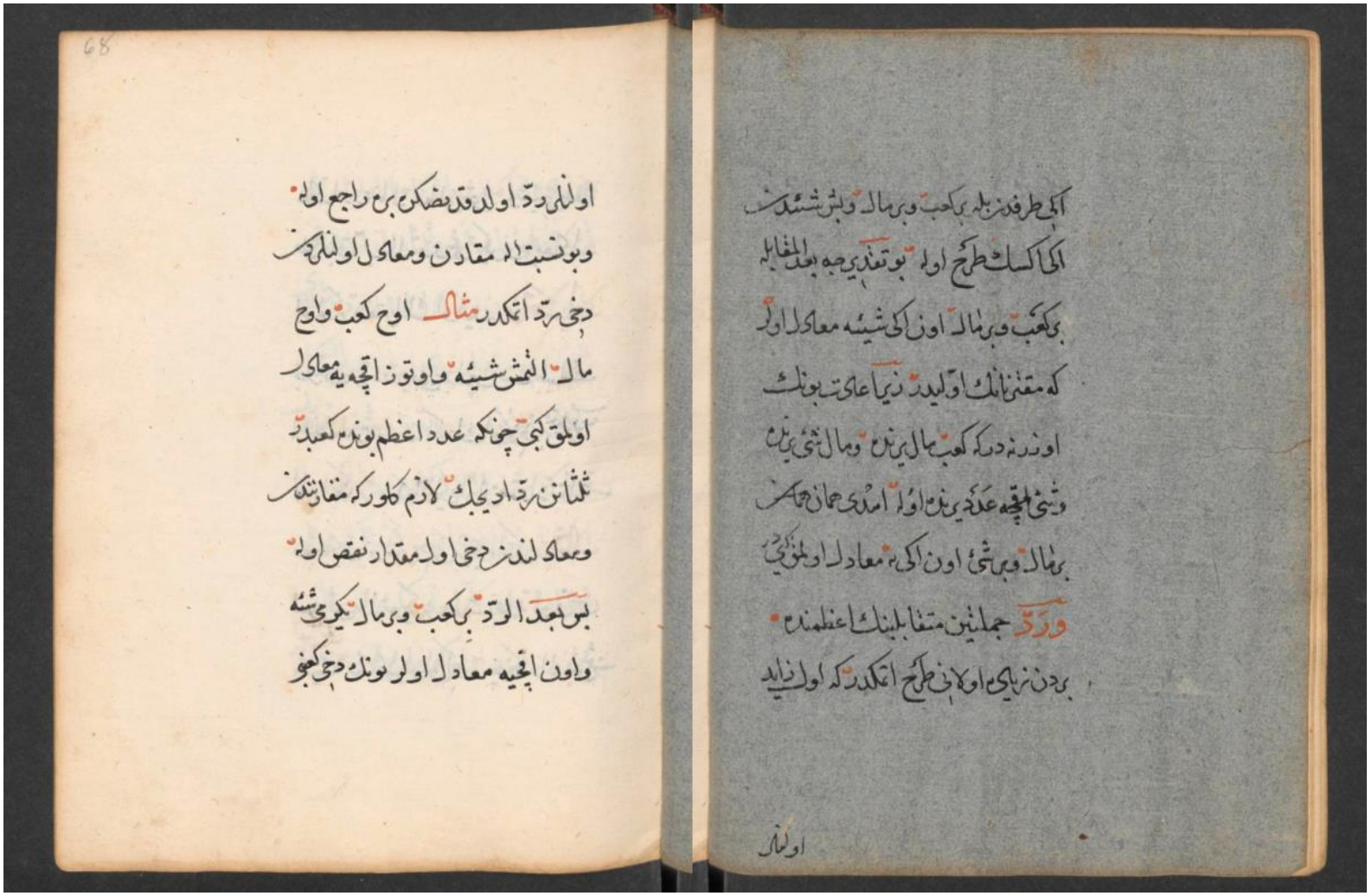

اکی طرف دن بله بر کعب و بر مال و بش شئ دن
الی اکسک طرح اولہ بو تقدیر جبہ بعد المقابلہ
بر کعب و بر مال اون اکی شیئہ معادل اولہ
کہ مقتضاسنک اولیدر زیاده علی تقدیرونک
اوزرنہ درکہ کعب مال یرنہ و مال شئی یرنہ
و شئی المچہ عددیرنہ اولہ امدی همان جمله دن
بر مال و بر شئ اون اکی شیئہ معادل اولمق یولی
وردہ جملتین متقابلینک اعظمندہ
بردن زیاده اولانی طرح اتمکدر کہ اول زاید

اولمال

68

اولمزدہ اولدقدہ مضمون بو راجع اولہ
و بو نسبتلہ مقادیر و معادل اولمزدن
دخی ردہ اتمکدر مثال اوچ کعب و اوچ
مال التمش شیئہ و اوتوز اچہ یہ معادل
اولق کبی چونکہ عدد اعظم یوزہ کعبدہ
ثلثانی زرہ ادیجک لازم کلور کہ مقادیردن
و معادلدن دخی اولہ مقدار نقص اولہ
بو بعد الردہ بر کعب و بر مال یکری شیئہ
و اون اچہ یہ معادل اولر اونک دخی کعبو

68a 67b

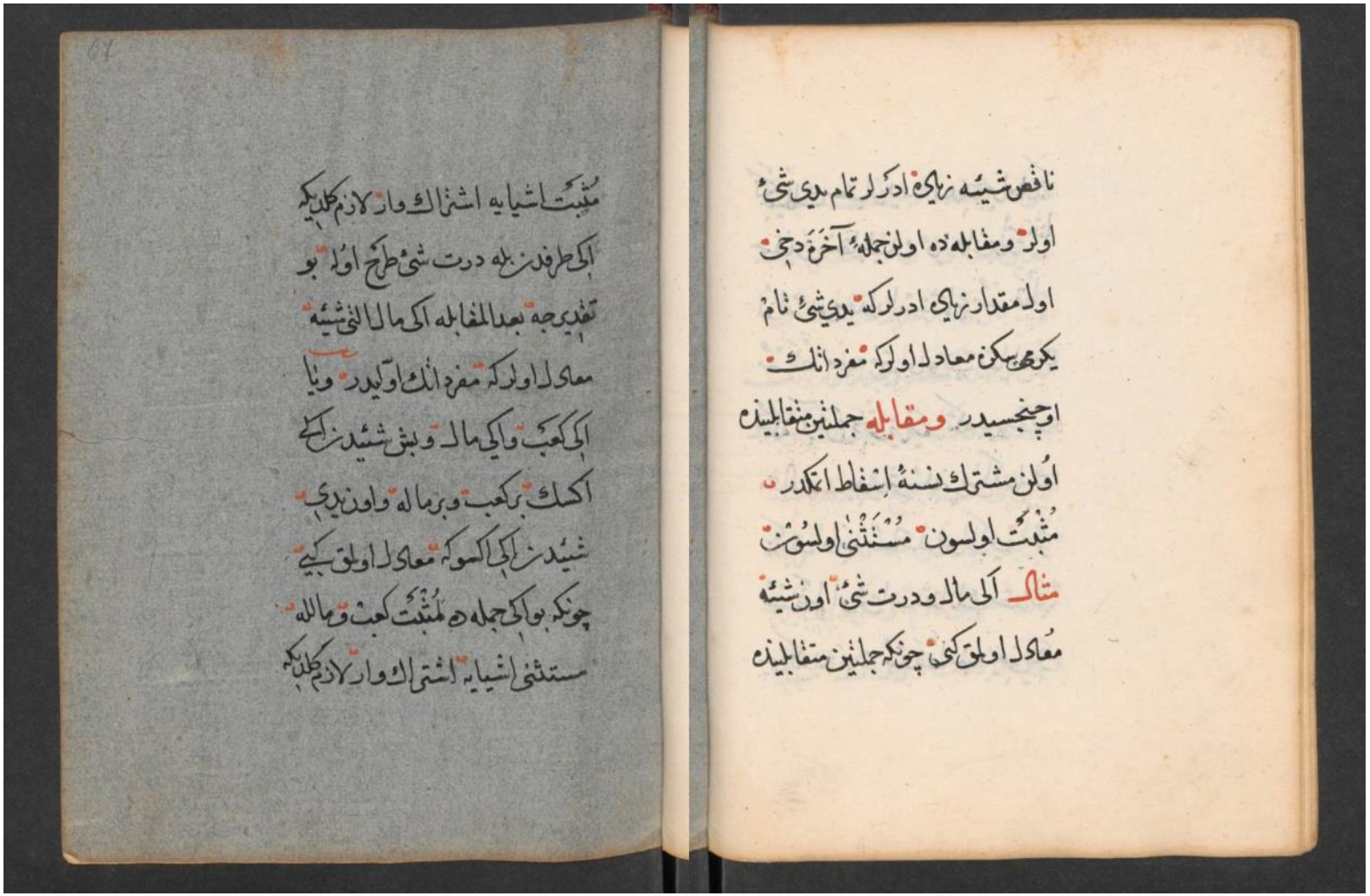

ناقص شیئه زیاده ادراک تمام بدی شیء
اولدر ومقابله ده اولن جمله آخره دخی
اولمقدار زیاده ادراک که بدی شیء تام
یکدیگرینه معادل اولمکه مفرد اتلک
اوچنجسیدر ومقابله جملتین متقابلینده
اولن مشترک نسنه اسقاط اتمکدر
مثبت اولسون مستثنی اولسون
متلاً الی مال ودرت شیء اون شیئه
معادل اولمق کبی چونکه جملتین متقابلینده

مثبت اشیایه اشتراک وار لازم کلدیکه
الی طرفدن بله درت شیء طرح اولنه بو
تقدیرجه بعد المقابله الی مال التی شیئه
معادل اولمکه مفرد اتلک اولیدر ویا
الی کعب وایکی مال وبش شیئدن الکی
اکسک برکعب وبر مال واون بدی
شیئدن الکی اکسوکه معادل اولمق کبی
چونکه بو ایکی جمله ده مثبت کعب ومال اله
مستثنی اشیایه اشتراک وار لازم کلدیکه

67a 66b

مال کعدیل عدد اولہ ثالث جذر کہ
عدیل عدد اولہ واما مقترنات
اولہ مال وجذر عدیل عدد اولہ ثانی
مال وعددکہ عدیل جذر اولہ ثالث
جذر وعددکہ عدیل مال اولہ پس بوذکر
اولن التی تسعہ جمیع معادلہ نك
اصولیدر وبو علمدہ مسائلك استخراجنہ
متدما معرفتی لازم اولنلرکہ بری جبرك
وبری مقابلہ نك وبری ردك وبری

66a

تکمیلك معنیلریدر امدی جبر اولدرکہ
جملتین متقابلیندہ وما همان بونلرہ استثنا
اولہ بس مقدار استثنای مسقط
مسقط منہ ضم اولنوب مقابلہ سنہ
جملۂ آخرہ دخی زیاده اتمکہ جبر درلر
مثال بدی شیئدن بر شی اکسك
یکرمی اوچہ معادل اولدوکی امدی
مسقط اولن استثنانك مقداری
چونکہ بشدر مسقط منہ یعنی بدی

65b

اما خطای واحد اد استخراج او بحق
مسایلک جمیعی اربعهٔ اعداد
مناسبه طریق او زرنه در خاتمه
محلنده ذکر او لنمشدر

64b

ما المطلوب اولن اولدر والله اعلم

رکن ثالث

جبر و مقابله بیانندہ در بلکه کله
بو علم جبر و مقابله بغایت شریف
علمدر و بو علمك اصولنده و فروعنده
واقع اولن کلمانك جدری و حکمری بیلنور
بس علی وجه التفصیل بو مختصرده بو علم
بیان اولنق ممتنعدر اما شول نسنه لرکه
بو مختصرده علی الاجمال دنلمشدر هر بیکسنه

65a

کم اکا واقف اولیه حفظ ادرسه
غالب ظن اولدرکه جمیع سنه دخی
اطلاع کلی حاصل اوله و بو علم اوچ نسنه
اوزرنه مبنی درکه المك بری عدد
و بری جذر و بری دخی مال در و بو علمده
واقع اولن مسائل دخی الی نوعه منحصردر
که المك اوچینه مفردات و اوچینه
مقترنات دیرلر امّا مفردات
اوّلی مال که عدل جذر اوله ثانی

ممکند ۞ وبونده دیخی طریق کلی اولدرکه ۞
مال مفروض ۞ مال مطلوبك نتیجه سنه
ضرب اولنوب حاصلی مقسوم ۞ ونتیجه ۞
مال مفروض مقسوم علیه طوتله ۞ ویاخود
مال مفروضی نتیجه سنه منسوب قلنوب
حاصل مقداری ۞ مال مطلوبك نتیجه سندن
اخذ اولنه مثال مال مجهولك
نصفی اوزرینه ضم ایدیب جمله دن بدلنین
نقصی دیدیك باقی قالانی ضرب

ضرب اتدکده النمش حاصل اولمه ۞ مال مجهول
نقدار در دیو سؤال اولندیسه ۞ مال مجهول
دیوشه مفروض اولنوب ذکر اولنکی امتحان
اتدکده ۞ نتیجه ۞ مال مفروض اوتوز اولور
که مقسوم علیه بودر ۞ بعدازان مال
مفروض یعنی دوت ۞ نتیجه ۞ مال مطلوبه
یعنی النمشه ۞ ضرب اولیجاق الکی یوز
فرق حاصل اولدکه ۞ مقسوم اولان دخی
بودر ۞ بس بعد القسمه خارج بقسمت که سکوزدر

64a 63b

بس ثانیا اوذ الکی فرض ادیجك او ایخیده
اوذ التی واکیجیده اوذ نکز واوکیده
اوذ طقوز اولق لازم کلور که فرض اولان
بونك دخی دیه یازدیغی خطاسی وار چونکه
الکی خطا دخی زاید در اقلن اکثر ندن
نقص ادیجك یدی باقی قالورکه باقی
اول وهم مقسوم علیه بودر بعد الرد
فرض اولی خطای ثانی ه وسطای اولی
فرض ثانی ه ضرب ایدوب حاصل آرتیك

اقلن اکثر ندن نقص ادیجك یوز قرق
باقی قالورکه باقی ثانی وهم مقسوم اولن
دخی بودر بو بعد القسمة خارج قسمت
یکری واقع اولرکه اولا اوج نفرك
هر بری ده اولن بوشتادر واصل
مال دخی التمش اولق لازم کلور فافهم
وقس علی ذلك الباقی والعاقل یکفیه الاشارة
وبعض مسائل دخی وارد رکه همان
خطای واحد دن انوك استخراجی

ناقص اولسه اکیسنه جمع ایدوب
حاصلنه جمع اول وهم مقسوم علیه دنر
بعده خطای اول فرض ثانیه وفرض
اول خطای ثانیه ضرب اولوب حاصلنی
جمع اتدکده نصکره حاصلنه جمع ثانیه
وهم مقسوم دنر **مثال**
اوح نفر کسنیه بر مقدار مال اینعام
اولسه شول شرطله که اولکی یه
اکنجینک بضعفی واون دخی زیاده اکنجیه

61b

یعنی بضعفی واون زیاده

دخی اوچنجینک بضعفندن اون زیاده
واوچنجیه دخی اولکینک بضعفی واون
زیاده واقع اولسه مال مجهولک جمله سی
نمقدار در وهر برینه نمقدار حصه دکسه
کرکدر دیو سؤال ادنلر اسه **اولا**
اولکیده درت فرض ایدوب اوچنجیده
اون الی واکنجیده اون التی واولکیده
اون التی سکز اولق لازم کلور که فرض
اولانلر اوزره درت زیاده خطایی واد

62a

امّا اگر موافق کلیوب خطا اداجاك
اولوسه فرض اولمیوب اوتکی خطا سیله حفظ ایدیلدی
بو دخی فرض اتمك کرك اولدیغی شوندن خالی دکلدر
موافق ویا مخالف اولوه موافق کلورسه خوشدر
والّا فرض ثانی دخی خطا سیله حفظ اولنه
امدی حساب خطا ایتمك طریقی کلّی اولدر
فرض اولنان مالك خطا لویه نظر اولنه
شویله که اکی خطا دخی نتیجهٔ مال مطلوبدن
زاید ویا ناقص اولسه اقلّنی اکثردن

61a

نقص ایدیلدیغی سنه باقی ثانی اولك وهم
مقسوم علیه دیرلر بعدازان اوتکی
مال مفروضك خطا سنی اکنجی مال
مفروضك کندوسنه واکنجی مال
مفروضك خطا سنی اوتکی مال مفروضه
ضرب ایدیلیر حاصللرینك اقلّنی اکثردن
نقص اتدکده ناقصه باقی سنه باقی ثانی
وهم مقسوم دیرلر فامّا نتیجهٔ مال
مطلوبدن اکی خطانك بری زاید دیگری

60b

وسط مجهول ایدوکی خود مقدر در
زیرا ایام شهر اله الدوغی اجرت
طرفین واقع اولر امدی چونکه اوتوز
کون واقع اولن اجرتك اوچ مثلی قدر
ایام عمل اده جک فرق اچیه مستحق اولیجق
فرقك ثلثی که اون اوچ وثلثدر ایام
شهره یعنی اوتوز ضرب ایدوب
حاصلی که دوت یوزدر جذر ن اخذ ایدیجك
یکرمی اولر که بو آیده واقع اولن اجرتدر

واکر بو نمرون طرفین مجهول
اولسه مثلا آجیر ایده بو مقداره
طوتلوب صکره فرق اچیه مستحق
اولیه فرق کهو نفسنه ضرب ایدوب
حاصلی کبیک التی یوزدر طرفینك
معلومه یعنی ایام شهره قسمت
اولنجق خارج قسمت التی اوچ یوم
وثلث یوم عمل المش اولر آمدی
التی اوچ یوم وثلث یومه فرق اچیه
مستحق اولیجه اوتوز کوزه نقدار
اولور ایشی دیلورسه اربعه اعداد
متناسبه الکوریلوب جواب ویرله
که آیده کچن اوچ کونه طوتلمش ایش فافهم
حصورلسی

60

فافهم وقس علی ذلك البقیه

دکن شایعی

خطائین بیانده در بلکه که اعداد
مجهوله استخراجنده اکثر مسائل بو علم
اله فتح اولنور وبونك معنسی اولدر
سائل بر مسئله سؤال ایدکده اعداد
بدن فرض ایدیجك ادب مسئله نك
شرطی اوزره امتحان ایدیجك موافق کلوب
فرض اولنان مال مجهول اولسه کوك

مناسبه دخی وارد رکه غیر مشهود در
الی آله دربت وسکوبکه الینك
درده نسبتی نجه اسه دردك دخی سکن
ایلجه در بس بونلردن بری مجهول اولیجاق
انوك استخراجی باقی قلدقدن الی معلوملر
ممکن در طریق کلی دخی اولدرکه اکر بونلردن
وسطی مجهول اولسه طرفینی بری بریله
ضرب ایدوب حاصلك جذرن اخذ ایدیلك
وسط واقع اولور امّا طرفینك بری مجهول

59a

58b

اولسه اوسطی نفسنه ضرب ایدوب
حاصلی طرفینك معلومنه قسمت
ایدیلك خارج قسمت مجهول واقع اولور
مثال بر کمسنه یی آیده بر مقدار
اقچه اجرتله طوتوب اجیر دخی اجرتی
عدد نك اوچ مثلی قدر ایام عملی ایدیلك
قوق اقچه مستحق اولسه آیده نه مقدار
طوتلمشدر وقچ کون خدمتا تمشدر
بلك مطلوب اولنسه بو مسئله ده

57b

اولنه آخر سؤالی غیر جنسنه ضرب
ایدوب حاصل ضربی جنسنه قسمت اتمك
کوکدرکه خارج قسمت مجهول واقع اولور
مثال قوق درت وقیه شکر که
بر قطار در بش یوز اون لچه یه اولسه
اون بش وقیه شکرك بهاسی نمقدار
اولور دیو سؤال ایدرلر اسه آخر سؤال
که اون بش وقیه در غیر جنسنه که
بش یوز اون لچه در ضرب اولنه حاصل ضرب

58a

که یدی یك الی یوز الی در قوق درت
اون ره قسمت اولنه که خارج قسمت
یوز یتمش اوچ وثلثة ارباع وقوق درت
اجزادن بش اجزا واقع اولور که صورتی بودر

امدی کروقلاون مسائل دخی بوکا کوره
استخراج اولنوب جواب ویریله که عارفه
بو مثال کفایت ایدر امّا ثلثة اعداد

دردتدن بری مجهول فرض اولنشه
اولکی عدد که ناویه لری بری بینه
مقابلدر المك بدن بینه ضرب ایدوب
حاصلن مجهولك مقابله سندن اولانه
قسمت ایدیلك خارج قسمت مجهول واقع
اولر فلاجرم جمیع مبایعات ومعاملات
واجارات وارباح وخسرانات
ومقاسمات بوذکر اولن اعداد متناسبه
اوزره جاریدر که المك هر بینه

مبایعاتده مثلا بر مقدار تعیین اولنیاق
سعر ومسعر وثمن وثمن بکیی
لازم کلور که هر اکیی بر جنسدن اولیه
نتاکه سعر اله ثمن بر جنسدن در بس
مسعر اله مثمن دخی کذلك واقع اولر
امدی حقیقت بیوع ذکر اولنان اربعه
مقادیر متناسبه اوزره مبنی ایدوکی
خوی خرده دانه پوشیده ومخفی اولمایجق
بر مسئله ده که بونلرك بری مجهول

رکن اول

اربعهٔ اعداد متناسبه بیاننده دد
بلکل که اربعهٔ اعداد متناسبه
دوث عدد درکه اول یکینك انجی یه
نسبتی بجه اسه انجینك دخی در دنجی یه
ایلجه در وایا اولکینك اوچنجی یه نسبتی
بجه اسه انجینك دخی در دنجی یه ایلجه در
وایاخود اولکی یی در دنجی یه ضرب المسلر
انجی یی دخی اوچنجی یه ضرب ایدیلك

56a

ایلجه اولا مثلا درت والتی
واون واون بش کبی که صورتی بودر

امدی مجهولات	٦ | ٤
استخراج اتمکدر	١٥ | ١٤

بونلرك اوچنجی البته ابدا معلوم وبری
مجهول اولمق لازم کلور واولك
اوچ معلومك بری بری یله مناسبتی
سببی اله اولمجهول دخی اطلاع
کلی حاصل اولر بس بو ذکر اولنان اعدادك

55b

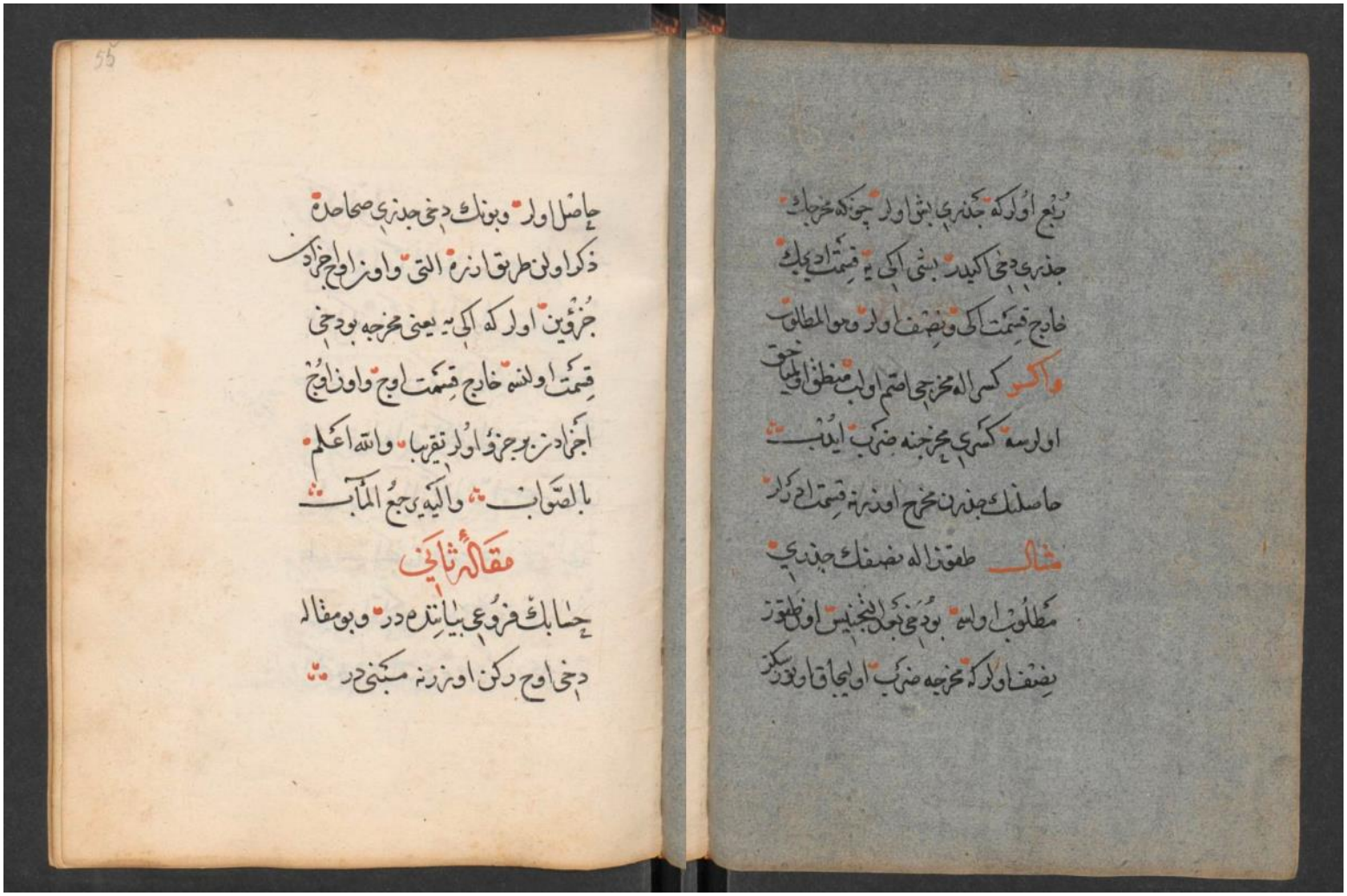

ربع اولرکه جذری بشی اولر چونکه مخرجك
جذری دخی اکیدر بشی ایکی یه قسمت ادیلك
خارج قسمت ایکی ونصف اولر وهو المطلوب
واکسو کسری اله مخرجی اصم اولب منطوق اولمایوق
اولرسه کسری مخرجنه ضرب ایدلب
حاصلنك جذری مخرج اولدیغنه قسمت اولنور
مثال طقوزاله نصفك جذری
مطلوب اولسه بو دخی بجمله التجنیس اولنطقوز
نصف اولرکه مخرجه ضرب اولیجاق اولور سکز

55a

حاصل اولر وبونك دخی جذری صحاح
ذکر اولن طریقه دنر التی واوزاوج اجزادن
جزوین اولرکه ایکی یه یعنی مخرجه بودخی
قسمت اولنه خارج قسمت اوچ واوزاوج
اجزادن بر جزو اولر یقینا والله اعلم
بالصواب والیه یرجع المآب

مقاله ثانی

حسابك فروعی بیانندهدر وبو مقاله
دخی اوچ رکن اوزره مبنیدر

54b

قرق اکی یہ راجع اول و خارج قسمت
دخی اکی و سبع و نصف سبع واقع اول
و قس علی ذلک الباقی **فصل حادی عشر**
کسورک نسبتی بیانندہ در و بو دخی ہم
قسمت کبیر **مثال** بشی و نصفی و ثلثی
اون اکی الہ ثلثانہ و ربعہ نسبت انمک
دلسلرک قسمتدہ ذکر اولن عمل کبی ایجک
مقسوم قرق اکی یہ و مقسوم علیہ طقسان
اوچہ راجع اول و حاصل نسبت دخی

ثلث و طقسان ناقص اجزادن اوذبی اجزا
واقع اول فافہم و قس علی ذلک الباقی
فصل ثانی عشر کسورک جذری
بیانندہ در بالکل کہ اکر کسر الہ مخرجی منطق
اولب صحیح لہ واقع اولہ طریق کلی اولدر
صحیحی بسط ایدوب کسور جنسندن ادراک
بعد کسرک جذری مخرجک جذرینہ قسمت
اولنور **مثال** اکر الی الہ بشغ جذری
مطلوب اولہ بجنس اترکن نصفک بیکری بش

مقسوم طوتر لر واکی یه دخی درده ضرب
ایدب مقسوم علیه طوتر لر که خارج قسمت
بر وهنت ثمن اولر اکر دیمی اکی یه قسمت
اتمك مراد اولسه بوه دخی بعد البسط دیمی
سکز بعه قسمت ادرکی دیمك ایدی ذکر
اولنن کبی عمل ایدب وفضلی نه رد اولدقلرین
صکره مقسوم برم ومقسوم علیه سکزه رجع
اولر بس سکوزدن برم نسبتی دریجك
حاصل نسبت بشن واقع اولر وهو المراد

اکر ثلثه اوجه ونصفه قسمت اتمك
مطلوب اولسه ثلثی یدی نصفه قسمت ادرکی
عمل ایدیجك مقسوم اکی ومقسوم علیه
یکرمی بر اولر حاصل نسبت دخی ثلثای
سبع واقع اولر اکر اونکی اله ثلثانی
ویا بشه ونصفه وثلثه قسمت اتمك
مراد اولسه ذکر اولنن اسلوب اوزره عمل
ایدب وفضلی نه رد اولدقلرین صکره
مقسوم طقسان اوچه ومقسوم علیه

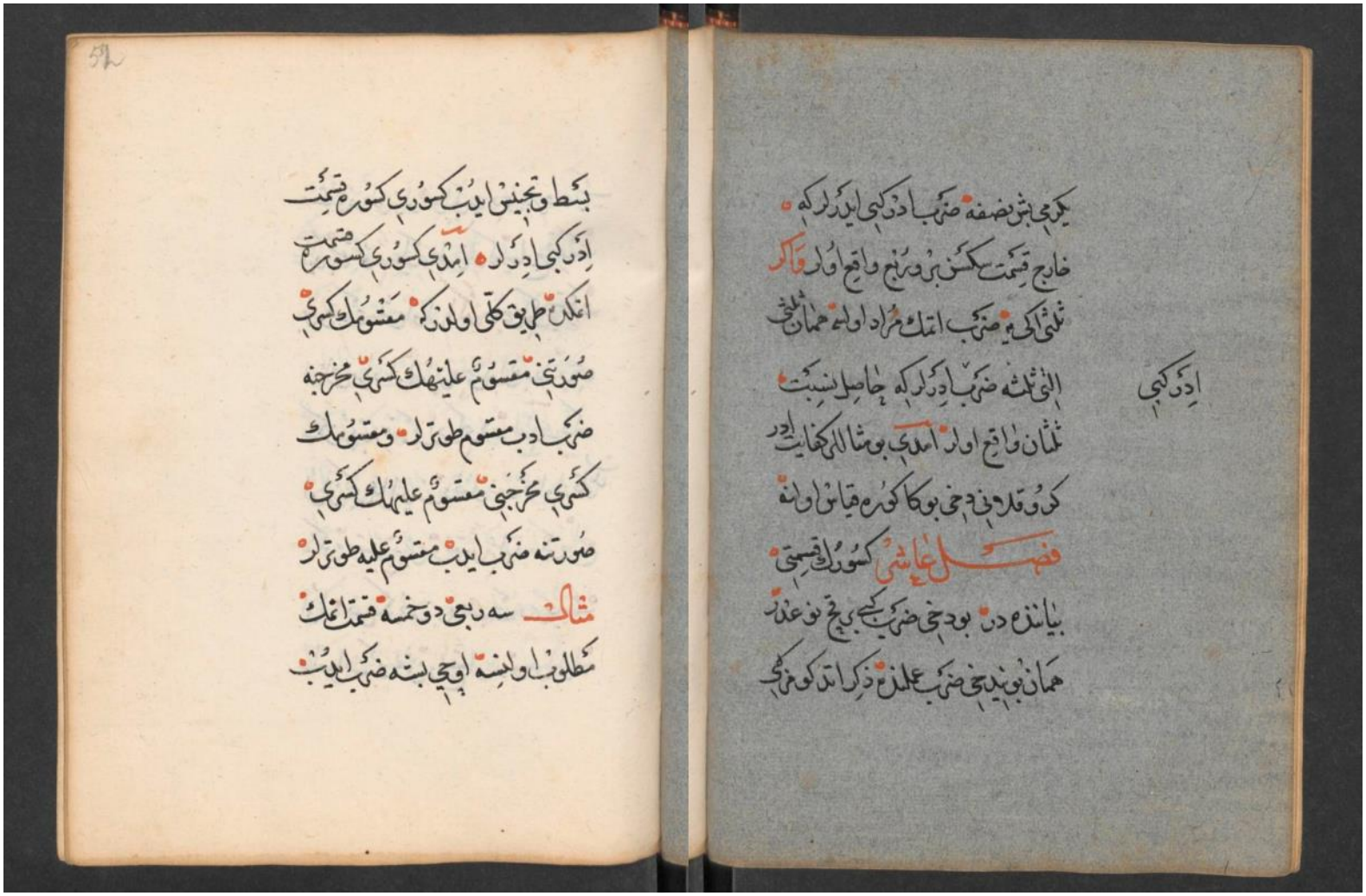

51b

ادرکبی

یکرمی بش نصفه ضرب ادرکبی ایدرلر که
خارج قسمت کسر بر دیرم واقع اولر واکر
ثلثی اکی یه ضرب اتمك مراد اولنه همان ثلثی
الی ثلثه ضرب ادرلر که حاصل نسبت
ثلثان واقع اولر امدی بو مثالله کفایت ایدر
کرو قلاوینی دخی بوکا کوره قیاس اوانه

فصل عاشر کسور اقسمتی

بیانده در بو دخی ضرب کبی بر فن نوعدر
همان بویندیخی ضرب عملنده ذکر اتدکومز کبی

52a

بسط و تجنیس ایدب کسوری کسور قسمت
ادرکبی ادرلر امدی کسوری کسور قسمت
اتمك طریق کلی اولدرکه معشوملك کسری
صورتی معشوم علیهك کسری مخرجه
ضرب ادب معشوم طوتر لر و معشوملك
کسری مخرجی معشوم علیهك کسری
صورتنه ضرب ایدب معشوم علیه طوتر لر
مثال سه ربعی دو خمسه قسمت اتمك
مطلوب اولنسه اوچی بشه ضرب ایدب

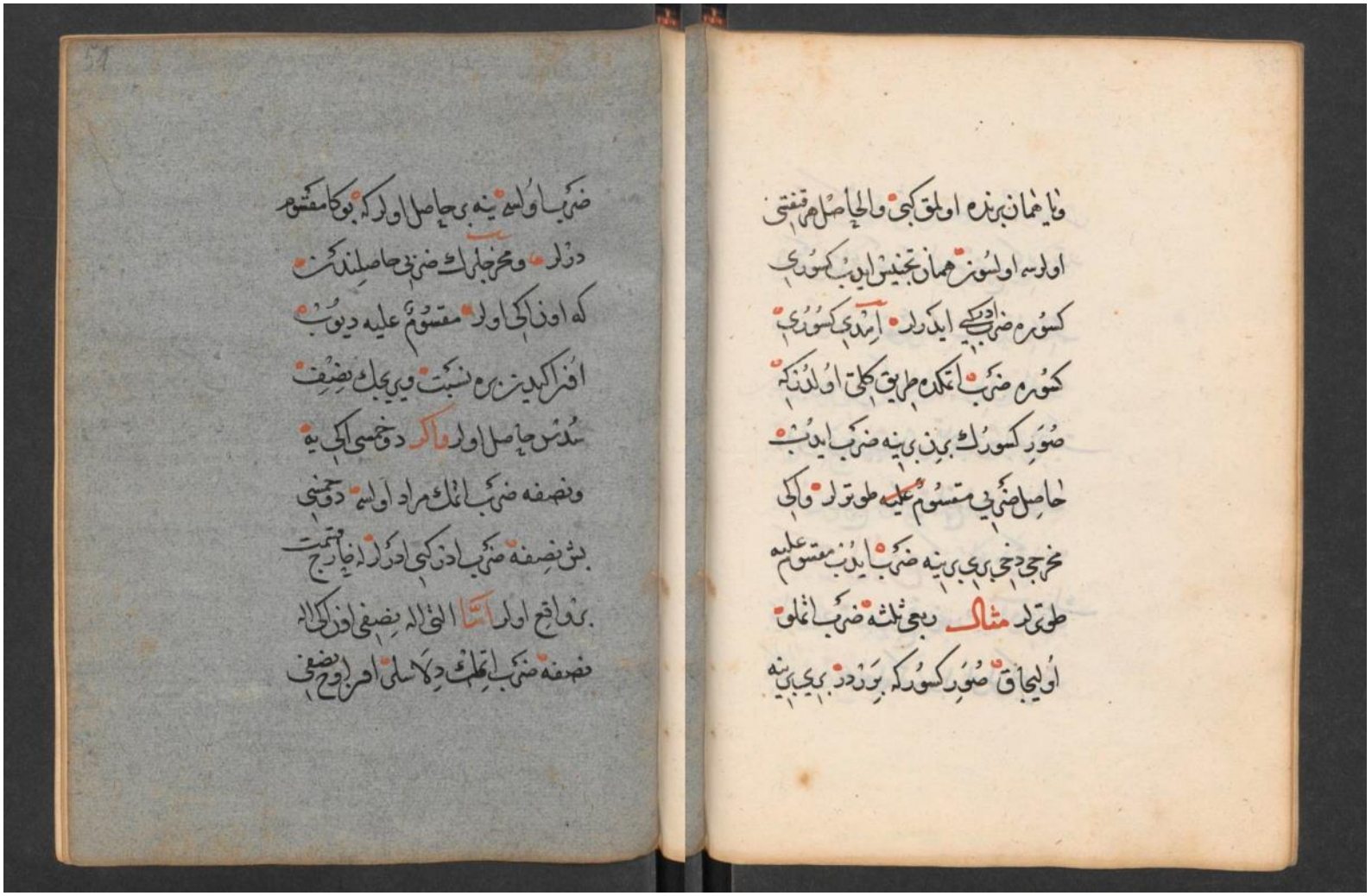

50b

وبا همان برده اولمق كبى والحاصل هر قنغى
اولسه اولسون همان تخميس ايدوب كسورى
كسوره ضرب اولمكله ايدر لر امدى كسورى
كسوره ضرب اتمك طريق كلى اولدر كه
صورد كسورك بر ذى پنه ضرب ايدوب
حاصل ضربى مقسوم عليه طوتر لر واكى
مخرجى دخى بر ذى پنه ضرب ايدوب مقسوم عليه
طوتر لر مثال ربعى ثلثه ضرب اتمك
اولجاق صورد كسورك بر ردد بر ذى پنه

51a

ضرب اولنه ينه بر حاصل اولر كه بو كا مقسوم
درلر وحر خارجك ضربنه حاصل لندكن
كه اون اكى اولر مقسوم عليه ديوب
افراكيدن بره نسبت ويرمك نصف
سدس حاصل اولر واكر دوخمسى اكى يه
ونصفه ضرب اتمك مراد اولنه دوخمسى
بش نصفه ضرب اون اكى ادر لر خارج قسمت
بدواقع اولر انتا الى اله نصفى اون اكى اله
نصفه ضرب اتمك دلالتيله اولر اوچ نصفى

منقوصك ومنقوص منهك صورتی
اخذ ایدب بری بر ندن نقصان ذکر ایدکدن صکره
باقی یه مخرجلر نسبت یوزدن مثال
اکر نصفی اربعة اثلاثه ثلثی یعنی بر ندن ثلثدن
نقصان ایمك مطلوب اولسه مخرج که اثنی در
ومنقوصك صورتی اثنا وج ومنقوص منهك
صورتی که سکوز در بری بر ندن نقصان ایدیلدکده
بش باقی قالور وبو بشی مخرجه منسوب قیلنجاق
حاصل نسبت خمسة اسداس واقع اولور وهو المطلوب

مثال دیکر ثلثه ثمنی نصفه سدسدن
نقصان ایمك مطلوب اولسه مخرج یکری در تدد
ومنقوصك منقوص منهك صورتلری دخی
بری بر ندن نقصان ایدیلدکده بش باقی قالور
وبشی دخی مخرجه منسوب قیلنجاق حاصل نسبت
سدس وربع سدس واقع اولور وهو المطلوب

فصل تاسع کسورك ضربنده
بیان ندر در وبو بابده نوعدر مثلا مضروب
اکیسنده صحاحله کسور بله اولق کبی

سدسدن مقدار فضلی وارایدوغی مراد
اولمه مخرج که انیتدر مقسوم علیه طوتولر
ومخرجدن ثلثك صورتی که اکی وسدسك
صورتی که بردر اکیدن بری نقص ایدوب
باقی قالان بره النیدن نسبت ویرجك
حاصل نسبت سدسی واقع اولر وهوالمرام

فصل سابع کسورك جمعی

بیانندہ طریقی دخی اولدرکه کسورك
مخرجن بولوب اول مخرجدن هربرینك

صورتی جمع اتکدن صکره حاصل جمع مخرجك
زیاده اسه مخرج اولدرنه قیمت اعطا کولر والا
مخرجدن نسبت ویرلر مثلا اکی نصفی
وسدسی ثلث وثمنله جمع اتمك مطلوب
اولسه یکرمی دورت کہ بونلرك مخرجیدر
بونلدن صورتلرن جمع ادیجك یکرمی یدی
اولر وخارج قسمت دخی هربرینه اولر وهوالمطلوب

بر صحیح

فصل ثامن کسورك تفریقی

بیانندہ در طریقی دخی اولدرکه مخرجلرك

اوج پاره‌یی واقع اولر • واکر ثمانیة اخماس
وعشرة اسکاتن نمقدار ربع اولدوغی
مطلوب اولسه • بنه ذکر اولن اسلوب
اوزره عمل ایدیلک • مقسوم اوجیوز طقسان
الی • ومقسوم علیه اوتوز اولر • بیر اکسی
محولک مخرجی اوتوز • وصورتی طقسان سکوزدر
اندن طقسان سکوزی محولک الیه‌ک مخرجنه
یعنی دردده ضرب اولنه • اوجیوز طقسان
الی حاصل اولر • وخارج قسمت دخی اون اوچ ربع

48a

وثلث خمس ربع اولر • فافهم • وقس علی هذا

فصل یدنجی کسورك تفاضلی

بیان ایدر • وبوندن مراد بر کسرك
بر کسردن نمقدار زیاده ایکی • واراد وکی علوم
اتمکدر • طریقی دخی اولدرکه مخرجی مقسوم علیه
طوتیلوب • ومخرجلر هر بر پیك صورتلری
جمع ادیلا • قلنی اکثردن نقص اذکر بضکره
باقی قلانی مقسوم طوتیلوب قسمت ادیلر •
ویاخود نسبت ویریلر • مثال اکر ثلثك

47b

47a

اول مخرجده دخی مقدار اولدوغی معلوم
اولمقدر طریقی اولدرکه صورت کسری
محولی محولک الیهک کسری مخرجنه
ضرب ادیب حاصلی اگر کسر محولک مخرجندن
زیاده کسر محولک مخرجنه قسمت ادرلر
والا کسر محولک مخرجندن اکا نسبت ویررلر
بو خارج قسمت ویا حاصل نسبت محولک
الیهک مخرجندن کسری واقع اولر مثلا
هفت شئ مقدار ربع اولدوغی مراد

46b

اولسه محولک کسری صورتی کبیدر
محول الیهک کسری مخرجنه کدر تقدیر ضرب
ایدیب حاصلی کسر یوزیکی سکوزده محولک
کسری مخرجنه سکوزده قسمت ادرلر اوچ
ربع ونصف ربع اولر فاما اون بر
اجزادن اون اجزا مقدارنجه اولدوغی معلوم
اولسه ذکر اولنکی عمل ادیلک مقسوم کسر
ومقسوم علیه اون بر اولر خارج قسمت دخی
یدی شن وبر شئی اون بره یاره ادیلک

اگر بش اچه اله ثلثة ارباع وثلثان
واربعة اخماسی تخمیس اتمك مراد اولسه
بو کا بسطه دخی دیرلر انوکیچی نکه بو خصوصده
بسطك معناسی صحیح مکسور قلمقدر چونکه
بو مسئله ده مخرج التمشدر بشه ضرب
ادرلر اوچیوز اولر ومخرجدن صورکیوز
یوز اوتوز اوچدر اوچیوز اله جمع ادیلدك
درت یوز اوتوز اولر یعنی التمش
اخزادن درت یوز اوتوز اخزا اولر

46a

فافهم فاما رفع بسطك عکسی ربعینی
مکسوری صحیح قلمقدر مثلا التمش
اخزادن درت یوز اوتوز اخزا رفع اولمله
اولیجاق صورکسوری مخرجه قسمت
ادرلر کیدیجی اچه وسدس وعشر سدس اولر
فافهم

فصل خامس

کسورك تحکیلی بیانده در وبو ندن
دخی مراد برمقدار کسری مخرجدن
یاخود مخرجه دخی التوب اولکسرك

45b

44b

يكومجا اولركه كسور تسعه نك مخرجيدر
فافهم ☞ امّا حضرت علينك رضي الله عنه
بوخصوصده ولايتي كه يهودي حقنده
آن واحده واقع اولمشدر ☞ يهودي بو
قضيه يي اولحضرتدن استفسار ايدركن
هفتك كونلي ☞ آيك كونلرنه ضرب
ايله دعوى ايدوب ☞ جاصلني ليوك ايلري عدد نه ضربي
ايله ديو جواب ويردي ☞ صدق ولي الله
وصدق اسد الله فصل رابع

قبس الانوار دده
همنك كونلي في يلورى
كونلرنه ضرب ايله
ج

45a

كسورك تخنيتي وبسكطي ودرك فيه
بيانده دن ☞ بكل كه تخنيسدن مراد
يعني مقدار كسور مختلفه ☞ بخرجدن اخذ
اتمكدر مثال ثلثة ارباعي وارباعه اخماسي
ونصفي ونصف سدسي مجتمعنك
مراد اولدقده ☞ بوجمله نك مخرجي كه اثنى عشر در
ومخرجلرندن صور كسور دخي جمع اولنجاق
يوز يكرمي سكز اولر ☞ وبوجمله عجتمع اولنجاق
اثنى عشر دن يوز يكرمي سكز حاصل اولر

مخرجلی علی الانفراد بری بینه ضرب
اتکلدن اولرکه بو اوچنك مخرجی دخی الثی اولور
دینرکه اوچی درده ضرب ایدب حاصلنه
ضرب اتکلدن اولر امدی اکوکسور تسعه نك
مخرجی مطلوب اولنه نصفنك وثلثنك
مخرجلری یکه ثمنك مخرجنده داخلدر وثلثنك
دخی سدسدر وخمسك دخی عشرك مخرجنده
داخلدر بونلر داخل اولدقلری اسقاط اولیجاق
سدسی وسبعی وثمنی وتسعی وعشری

مخرجلی قالور بعد ان لز سدسله ثمنك
مخرجلرینك وفقی که نصفدر بینك
نصفی بینه ضرب ادیب اکوی دوت
اولر ویکری درده عشرك مخرجنك
دخی وفقی نصفدر بینك نصفی بینه
ضرب ادیب یوز یکری اولر وسبعله
تسعك مخرجی که الثی اوچدر والثی
اوچله یوز یکرمینك وفقی دخی ثلثدر بینك
ثلثی بینه ضرب ادیب اکیبك بش یوز

42b

یضعف وربع وثمن کبی بواوچنك
بله مخرجی ینه همان کوذ ینراکه نصفك
مخرجی ربعك مخرجدن وربعك مخرجی
دخی ثمنك مخرجدن داخلدر بن نصفك
وربعك مخرجلرن اسقاط ایدب ثمنك
مخرجیله عمل ادرلر وانلرکه متشارکان
ومتوافقاندر ربع وسدس وعشرکبی
بس بونلرك هرایکسینك مخرجلرینك
بری بری ینه موافقتی نه اولسه بینك

43a

وفق بینه ضرب ایتکدن حاصل اولر
مثلا ربعله سدسك مخرجلرندن موافقت
نصفدر بینك نصفن بینه ضرب
ایدیلسه اون ایکی اولر واون ایکی الله عشرك
مخرجدن دخی موافقت نصفدر ینه بینك
نصفن بینه ضرب ایدیلسه التمش اولرکه
ربعك وسدسك وعشرك مخرجیدر
امّا انلرکه متباینلردر ثلث وربع
وخمس کبی بونلرك مخرجی هر بینك

یا ثمنین وسبعة اثمان واون طقوز اخرادن
جزوینك ویا سبعة عشر اخرانك مخرجلری
ینه همان کسور مفرده مخرجلریدر که ثمانك
اوج وثلثة اخماسك بش وثمنینك
وسبعة اثمانك سکز واون طقوز اخرادن
جزوینك ویا سبعة عشر اخرانك اون
طقوز در وعلی هذا فاما کسور مضافه نك
مخرجلری مضافك مخرجنی مضاف الیهك
مخرجنه ضرب ایتمکدن حاصل اولر مثلا

نصف سدسك مخرجی که اون ایکیدر ایکی یه
الته ضرب ایتمکدن حاصل اولر وثلث ثمنك
مخرجی که اوز ایکیدر اوچ یکرمی بشه ضرب ایتمکله حاصل
وکسور مضافه مکرر نك مخرجلری ینه
همان کسور مضافه مفرده مخرجلریدر که
مثلا ثلثة ارباع خمس سبعك مخرجی یوز
قرق قدر که درت یکرمی بشه ضرب ایتمکدن حاصل اولر
یدی یه ضرب ایتمکدن اولر واما کسور
مرکبه ده انلرکه متشارکان ومتداخلاندر

42a 41b

41a

40b

دردلکه • الوالی اله دردت • ویا الی اله
سکن • ویا الی اله اوذ التی کبی در • مثلا
اوذ التی یه الی یه قسمت اد یک سکن • ویکزنی
الی یه قسمت اد یک دردت • ودردی الی یه
قسمت اد یک الی باقی قالور • فاما
قسمت اولدی باقی واقع اولور • شویله
خالی دکولدرکه • اول باقی یابی • ویابی دکن
زیاده اولمز • اکر باقی بی قالور سه • اول
الی عدده • متباینان دردلر • الی اله بشن کبی

واوچله یدی کبی • ودردله طقوز کبی •
واکر بی دن زیاده ایسه • بوکره مقسوم علیه کبی •
باقی اون نه قسمت ایدر • باقی یه بی دن زیاده
ایسه • یه مقسوم علیهی باقی اون نه قسمت ایدر •
ناشوکا دیکن که باقی بر قاله • ویا قالمیه • اکر بر
باقی قالور سه • الم دخی متباینان دردلر دیکزمی
بش اله طقوز کبی • واوچ اوچله سکز کبی • واکر
مقسوم علیه اخیر دن باقی قالمیا جق اولور سه •
اول الی عدده متشارکان • ومتوافقان دردلر

بینه بسیط مفرد در لر ثلث کبی ۰ و بی بینه
بسیط مکرر در لر ثلثان کبی ۰ و بی بینه مضاف
مفرد در لر نصف سدس کبی ۰ و بی بینه
مضاف مکرر در لر ثلثة ارباع خمس کبی ۰
و بی بینه مرکب در لر که بونلرك الی سندن
وایکیدن زیاده در جمع اولر نصف
وثلثین ۰ و نصف ثلث ۰ واربعة اخماس ثلث
کبی ۰ امّا نصفك صورتی بودر ۱/۲ وثلثینك
بو ۲/۳ ونصف سدسك بو ۱/۱۲ وثلثة ارباع

39

خمسك بو ۱۲/۲۰ ونصفله ثلثك وربعك
بو ۱۳/۱۲ واوزرینه اجزادن بش اجزانك
بودر ۱۱/۵ ایدی کوقلابی دخی بونلرکبودر
قیاس اولنه فصل ثانی تباین ۰
وتشارك بیانده در ۰ بلکه که ۰ دوکلی اعداد
بی بیله تشارکدر وتباینده خالی کولی در
بس بردن غیری ۰ هم کی عددك اکثری اقلی
اونره مرّة بعد اخری قسمت ایدوکده نسنه
باقی قالمسه اول کی عدده متشارکان دیرلر

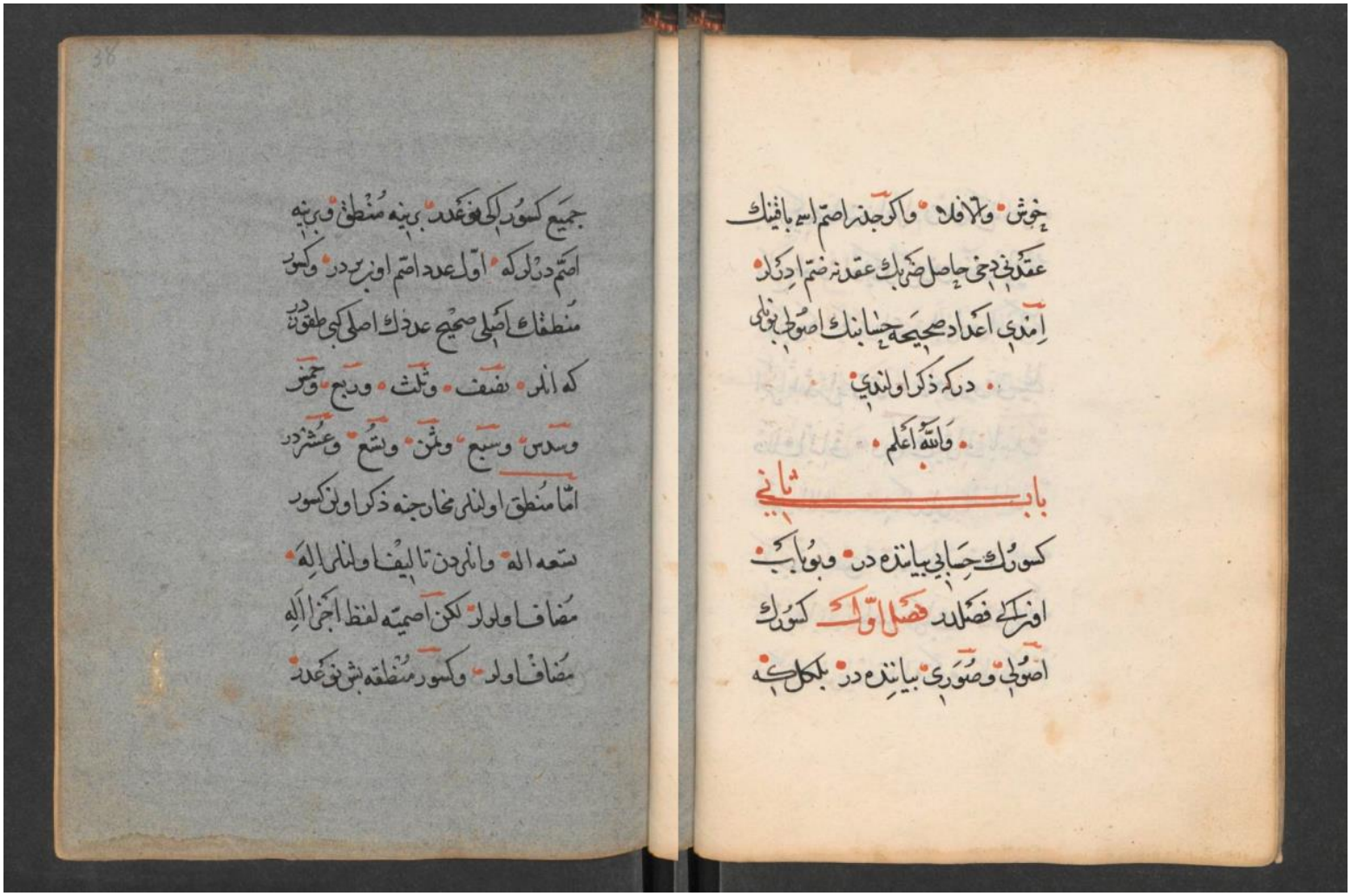

خوش • والا فلا • واگر جذر اصم اسم باقینك
عقدی فی دخی حاصل ضربك عقدة ضم اد کلر •
اندی اعداد صحیحه حسابنك اصولی بولنمی
• درکه ذکر اولندی •
• والله اعلم •

باب ثانی

کسورك حسابی بیانده در • وبو باب
اوچ فصلدر فصل اولده کسورك
اصولی وصوری بیانده در • بلکه کسر

جمیع کسور لکی نوعدر بریسنه منطق وبریسنه
اصم دیرلر که • اول عدد اصم اوبر ردر • وکسور
منطقك اصلی صحیح عددك اصلی کبی طقوزدر
که اولر • نصف • وثلث • وربع • وخمس
وسدس • وسبع • وثمن • وتسع • وعشر در
امّا منطق اولنلر مخارجنه ذکر اولن کسور
تسعه اله • وانلردن تالیفاولنلر اله •
مضافا ولولر لکن اصمیه لفظ اجزا اله
مضافا ولور • وکسور منطقه بش نوعدر •

بحذدرك جذري اوزنه قسمت الثاني
خارج قسمت جذر اصم واقع اولدر كه
بو اولكيدن اراد قدر **مثال**
اكينك جذري كه اولكي طريقله بولنمشدر
طريق ثانيده الكي يوزه ضرب ايدوب
حاصلي كه الكي يوزدر جذدن اخذ ادركه
اون درت ويكي طقوز اجزادن درت
اجزادن بو بويندن حي بحذدرك يعني يوزك
جذري اوزنه قسمت اديجك خارج قسمت

37

بر ويكي طقوز اجزادن اون ايكي اجزا
واقع اولر اولكيدن بوزه دقت زياده در
انوچون كه ويكي طقوز اجزادن اون ايكي
اجزا ثلثمئه اراد توقدر فافهم وقس على
ذلك الباقي وبونك بيناني بابندر
اصل مالك عقدي كوريلوب حفظ اولنه
اكر جذر منطق اسه جذرك عقدني نفسنه
ضرب ايدوب حاصل ضربك عقدر دخي اخذ
ادكلر محفوظه مقابل الذكر مطابق كلور

37a 36b

نقص اديك هيچ نسنه قالمى صورتى
دخى بودر
فلا جرم
درت يوز التمش
اوج بيك يدى يوز التمش بر جذرى
التى يون سكسن بر اولركه بو نوع جذره
منطوق دولر امّا شويله كه اصل مالده
بر مقدار باقى قالسه اول نوعه اصم
دولر امدى بو نوعك جذرنه حقيقتله

كسنه واقف دكولدر كه بونك حقنده
سبحان من لا يعلم جذر الأصم الا هو
ديو نقل امتثال درلر لكن جواب تقريبى
وار درلر نقاوتى اكن زيادى دخى دكولدر
بو جذر اصم اولياق فوقانى يى تخمينى
ضم ايدب ابدا بر زيادى اتمكدن صكره بو
مبلغدن اول باقى فلانه نسبت ويرلر
قاكر جذر اصمى تحقيق مجذور عدده كراكسه
ضرب ايدب حاصلك جذرنى دخى اولسه

فوقانی یے تحتانی نیك مجموعنه ضرب
اتکدہ حاصل ضرب بیك او توز یدیدن
زیادہ کلمیه امدیجی اولد عدد سکوزدہ
بس سکوزی دخی عادت ازہ یاپیلیه
بنت اتکدہ ضکرہ فوقدہ اولن سکوزی
تحتدہ اولن یوزیکری سکزہ ضرب ایدوب
حاصلن بیك او توز یدیدن طرح ادیلك
اون اوچ باقی قالوز وفوقدہ اولان سکوزی
تحتدہ اولن یوزیکری سکزہ ختم ایدوب

بر مرتبه یه یمینه نقل ادر لرکه صورتی
بودر ۱ ۶ ۳ ۶ ۳ ۶ ۴ بس یه
احاد در ۱ ۸ ۱ ۸ ۱ ۸ بر عدد دخی
۱ ۶ ۱ ۳ ۱ ۲
طلب ایدلدکه احاد مرتبه سنده اولن
علامتك فوقنه وتحتنه یازیلدخی اولن
کیمسه عمل ایدرلر امدیجی اولد عدد بولدقده
بس فوقدہ اولن بری تحتدہ اولن بیك
اوچیوز التمش بره ضرب ادیلك حاصلکه
یه همان اولد مقدار در باقی قلان مالدر

دیوب جذر دنلنه بر علامت ادرلر

مثال ۱ ۶ ۷ ۳ ۶ ۴

اکر بو مرقوم عددك جذری مطلوب

اولنسه آحاددن بری عدد طلب

ایدار زکه عشرات الوف خانه سنده

اولن علامتك فوقنه و محاذیسنده

تحتنه ثبت ایدب بری بر بینه ضرب

ایدوب فرق الیدن زیاده کلمیه

اتمی اولد عدد التی در بس التی یی

ذکر اولن کبی ثبت بنی بر بینه ضرب ایدیجك

که حاصلی او توز التی اولر فرق الیدن

نقص ادرلر اون باقی قالور بعد الزر

فوقانی یی تحتانی یه ضم ایدب تحتانی یی

بر مرتبه طرف یمینه نقل ادرلر که صورتی

بودر ۱ ۶ ۷ ۳ ۶ ۴ بس بنیه

مرتبهٔ آحاددن ۲ ۱ ۶ بری عدد

طلب ادرلر تاکه مئات مرتبه سنده

اولن علامتك فوقنه و تحتنه یازلب

ایمش بش بو نوعك ماد ونده واقع
اولن اعدادك كمسی بوكا كسور تسعه اله
والمردن تالیف اولنلی اله وكمسی لفظ
اجزا اله كسر بولنور اما یوزیكری كه
اكی یه التی یه ضرب ایدوب حاصلی اونه
ضرب اتماكله در بو نوعك ماد ونده
واقع اولن اعدادك هر بری سنك اكا
كسور تسعه اله والمردن تالیف
اولنلی اله كسر بولنمق مقرر در فافهم

نسبتی اولنی یعنی هر بری اكا

وقس علی هذا اصل ساكیس
جذر استخراج انمك طریقی بلدرره
بلكل كه هر عددی كندو نفسنه ضرب
ایلسك بو اعتبار اله مساحاتی ضلع
وجهی ومقابله ده شكل دیوآد دیرلر
وحاصلنه مجذور ومربع ومثلث
دیرلر چونكه بو مقدار عددك جذری
مطلوب اولنسه اول عددی یانب
جانب یمینندن بری یه جذر وبری یه لاجذر

تحاسبان اكا جذر و

33a

32b

وخارج قسمتك دخی مخرج عظمی سن اولسون
ایندخی ایلجه قسمت ادیکك خارج قسمت
ثانی اولن عدد اول واقع اولدقده مقسوم علیه
اول اله مقسوم علیه ثانی یی بری بره
ضرب ادیجك حاصل ضرب عدد ثانیدن
واقع اولور مثال اکر یوز اوتوز اکی ندن
مرکب ایدوکی مطلوب اولنسه کسورندن
مخرج عظیم اولن که سدسدر بس التی یه
قسمت ادیجك خارج قسمت یکرمی اکی اولور

ویکرمی اکینك دخی کسری مخرجی که
اکی در یعنی یکرمی اکیدن نصفك مخرجدر
غیری مخرج یوقدر ویکرمی اکی یی دخی
اکی یه قسمت ادیجك خارج قسمت اوزبر
اولور که عدد اول اولن دخی بودر بعد ازین
اکی یی التی یه ضرب ادیجك که حاصلی
اوزاکی اولور عدد ثانی اولن دخی بودر
ایندی معلوم اولدیکه یوز اوتوز اکی
اوزبری اوزاکی یه ضرب اتمکدن مرکب

وبرینه ثانی وبرینه مشترک در لر
اول اولدرکه هیچ بر عدد کسور تسعه دن
وانلری در تالیف اولندرنلر اکا کسر بونمیه
بونوعه اصم دخی در لر ثانی اولدرکه
بونک عکسی اوله بونوعه منطق و مفتوح
دخی در لر اما مشترک اولدرکه اوتالی
ثانی یه ضرب اتمکدن حاصل اوله لکن
بعض عدد بوکا کسور تسعه اله وانلردن
تالیف اولنلی اله کسر واقع اولر وبعض عدد

31a

لفظ اجزا اله کسر اولر امدی بر مقدار
عدد که اول اصم ویا منطق ویا مشترک
قبیلندن بلمک مطلوب اولسه
اول عدد که اندن کسور تسعه دن ویا
اندن تالیف اولنلی درنلر کسر بولنه اول
منطق و مفتوح ویا مشترک اولمقدن
خالی دکولدر اما مشترک اولانی فرق
اتمکده طریق کلی اولدرکه اول عددی
مخرج عظمی سی اولدیغه قسمت ایدر لر

30b

اصل خامس نسب شانزده در

صحاحذر اولسون
وکسور ذر اولسون

بلکل که نسبتدن مراد بر عدد طلب
اتمکدر که انوك واحده نسبتی همان
منسوبك منسوب الیهه نسبتی اولدغی
کبی اوله مثلا اون بشك بشه
نسبتی نه اله ایدوکی مطلوب اولنه
صحاحذر بر عدد طلب ایدیارز که انوك
نسبتی واحده همان اون بشك بشه
اولدوغی کبی اوله امدی اول عدد اوحیدر

30a

یزاکه اون بشك بشه نسبتی ثلثه
امثالی اولوالله در اوجك دخی بره
ایلجه در انوکیچون که بشی اون بشه
منسوب ایدیجك اولد بشه تثلیث
عارض اولر یعنی بش اون بشك ثلثی اولر
امّا اون بشی بشه منسوب ایدیجك
اون بش اولد بشك ثلثه امثالی اولر
بلکل که دوکلی اعدادی بوخصوصده
اوچ قسم اعتبار دربنیه اوّل

29b

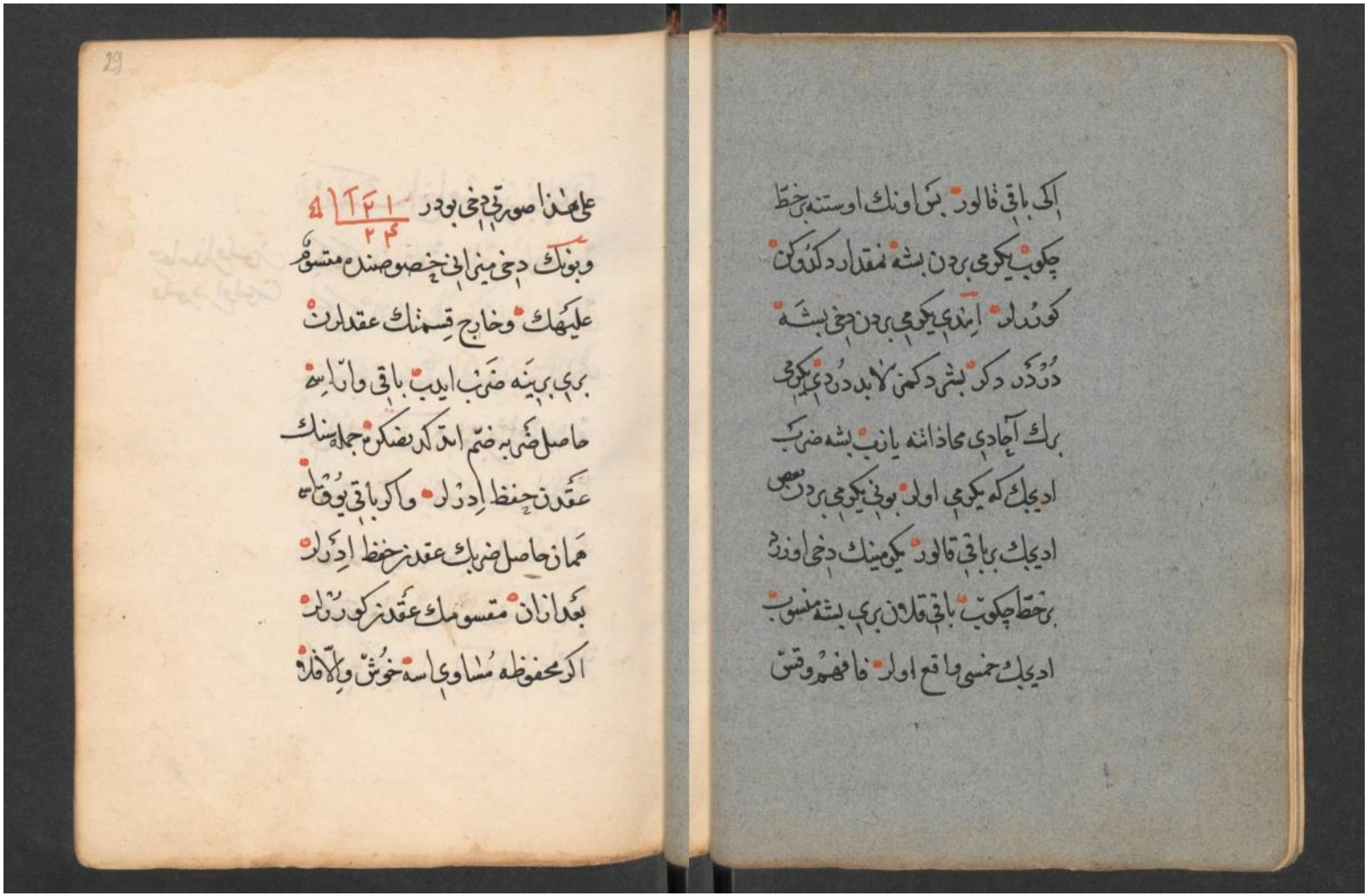

29a

الکی باقی قالور بس اونك اوستنه بر خط
چکوب یکرمی بر دن بشه نمقدار دکدوکن
کوسترلر اندی یکرمی بر دن دخی بشه
دوردکر دکر بشر دکمن لابد دوردی یکرمی
برك آحادی محاذاتنه یازب بشه ضرب
ادیجك که یکرمی اولر بونی یکرمی بر دن بعض
ادیجك باقی قالور یکرمینك دخی اوزرنه
بر خط چکوب باقی قلان بر بی بشه منسوب
ادیجك خمسی واقع اولر فافهم وقس

28b

علی هذا صورتی دخی بودر 4 1 2 1 / 2 4
وبونك دخی میزانی خصوصنده متسومر
علیهك وخارج قسمتك عقدلرن
برر بر بینه ضرب ایدب باقی وارسه
حاصل ضربه ضم اتدکدن صکره جمله سنك
عقدن حفظ ایدرلر واکر باقی یوقسه
همان حاصل ضربك عقدنی حفظ ایدرلر
بعدازان متسومك عقدنی کوسترلر
اکر محفوظه مساوی اسه خوش والا فلا

فالود واول بره دخی مقسوم علیهدر
نسبت وربعك خمس واقع اولر بو تقدیرجه
واحددن اول مقدار الوب یکرمی درده
ضم ادیجك مقسوم علیهك هر بریسنه
یکرمی درر درخمس واقع اولر فاما
یوز یکرمی بری بشه کاغذ اوزرنه
قلمله یازنب استخراجی مطلوب اولسه
که صودقی بودر ١٢٤ ك
بن مقسومك مراتبی اعتبار ایدرز

جانب یسار دن ابتدا ادرلر یعنی سیاهه
نظر ادرلر جونکه صحت اوزره بر دفعه بشه
وزمك ممتنع بن بیلنده اولن اکی یه
آحاد دن وآنی عشرات دن طوتوب
اونا کیدن بشه مقدار دکدوکن کوررلر
اعدی اونا کیدن بشه اوچ دفعه اکیشر کدر
لاجرم اکی یه اون اکینك تحتنده آحاد
محاذاته یازنب بشه ضربه باشلار نصکره
افر اولر وبو اونی اونا کیدن نقصان ایدرك

واکر اکسك اسم معشوم علیهدن زاکا
نسبت ویرلدر واول نسبتله واحددن
اخذ ایدوب اوکی مأخوذه ضم ادرلرکه
یوجمله خارج قسمت واقع اولرکه واحد
تامك نصیبی در واکر واحدك معشوم علیه
نسبتیله اولدوغی مقدار معشوم مدن
اخذ اتسلرینه همان ایلجه واقع اولرکه
اکثر مواضعده بودخی آسان در مثال
یوز یکرمی بری بشه قسمت اتمکده ذکر اولن

یعنی اعداد مفرده دن فرض اولناجق عدده

کبی اعداد مفرده دن مطلوب اولان
اعظم عدد یکرمی در بشه ضرب ایدوب
حاصل ضرب کله یوز در معشوم مدن طوقوز
ادیجك یکرمی بری باقی قالور بعد الرزینه
ذکر اولن کبی اعداد مفرده دن بر عظیم عدد
دخی طلب ایدرز تاکه اولدخی وجه مزبور
ایله عمله قابل اوله امدی اولدخی
دورتدر بوسودی بشه ضرب ایدوب
حاصلی یکرمی بردن نقص ادیجك بر باقی

اولن کمیتك معرفتنه واقف اولمقدر
بلکه واحد تامك نصیبین طلب اعتکدر
وبو ضربك عکسی در انوکیچونکه قسمت
تحلیل وتجزیه دن وضرب ترکیب
وتضعیفدن عبارتدر کرچه کیم قسمتله
نسبت همان مفهوم واحددر لکن مقسوم
مقسوم علیهدن چوق اولسه انوك اوزره
قسمت اسمی اطلاق ادرلر واکر آز اولسه
نسبت دیو آد ویررلر امدی قسمت هوایده

25b

طریق کلی اولدرکه اعداد مفرده دن
براعظم عدد دلاالت ذکه انی مقسوم علیهه
ضرب ادیلك مقسومه برابر کله ویاخود
مقسومدن اکسك اوله وقتی که برابر
کلسه مقسوم علیهك هر برینه اولاحق
نصیب اولدر امّا اکسك اولسه
حاصل ضربی مقسومدن نقصان ترکدر ضکره
باقیه نظر ادرلر اکر مقسوم علیهدن
زیاده اسه ینه ذکر اولنان کیفیت عمل ادرلر

26a

حاصل اری جمع ادیک حاصل ضرب
طفو ذبیک اولرکه صورتی بودد
امّا بو عملك میزانتك
۷۲
۱۲۵
۲۵۰
۸۷۵
۹۰۰۰
دخی طریقی اولدرکه
مضروبینك عقدلری
بری بری ضرب اولنوب حفظ ادرلر
وحاصل ضربك عقدن کوردکدن محفوظه
مطابق اسه خوش والّا اولماز فافهم
اصل رابع قسمت بیانندهدد

بلکل که بر مقدار عددی بر مقدار عدد
او زره قسمت ایتمك عبارتدر عدد
ثالث طلب اتمکدن که انوك مقسوم
نسبتی همان واحدك مقسوم علیهه
اولدغی کبی اوله ویاخود واحدك
کانسبتی همان مقسوم علیهك مقسومه
اولدغی کبی اوله واکر اکی مقسوم علیهه
ضرب اسلر حاصل ضرب مقسوم مساوی
اوله زیرا مقسوم علیهك اشالدن مقسوم

25a 24b

اندکدنصکره بینه اول اکی بی مضروب
میآندم اولن بره ضرب ایدب حاصلن
بشك یساوه ثبت ادرلر که صورتی
بودر ۲ ۷ ۲ ۱ ۲ ۴ بعد ازان مضروبك
عشراتنده ۲ ۴ اولن یدیی بی مضروب
فیهك آحادنده اولن بشه ضرب ادیجك
اوتوزبش اولر بس اوتوز بشك آحادنی
مضروبك عشراتی محاذاتنه ثبت ایدب
عشراتك عقدن دخی حفظ اندکدنصکره

ینه اول یدیی بی مضروب فیهك
عشراتنده اولن اکیه ضرب ایدب
حاصلنه محفوظی ضم ادرلر که اون یدیی
اولر بس یدیی بی بشك یساوه ثبت
ایدب اونك دخی عقدن حفظ اندکدن
صکره اول یدیی بی ینه مضروب فیهك
میآندم اولن بره ضرب ایدب حاصلنه
محفوظی ضم ادرلر که سکز اولر بس سکزی
دخی یدینك یساوه ثبت اندکدنصکره

بر خط چکرلر • وبر بنك مراتبنده اولن
اعدادی • اولدیغی مراتبنده اولان
اعداده • علی الانفراد • مراتبی اعتباریله
ضرب ادب • هر بر بنك حاصلن تحته
بثت ادرلر مثلا اکر یتمش بکی یی یوز
یکرمی بشه ضرب اتمك مطلوب اولسه
مضروبه • مضروب فیهی بریره محاذی
بثت ادرلر که صورتی بودر ۷۲
۱۲۶
بعده مضروبك آحادی که

اکی در • مضروب فیهك آحادنه • که
بشدر • ضرب اولندقده حاصل
ضربك اونلر اولر • بش مضروبك آحادی
محاذاتنده • خطك تحته بر صفر یازب
اونك عقدینی که بش در حفظ اتدکدن صکره
ینه اول اکی یی • مضروب فیهك •
عشراتنده اولان اکی یه • ضرب ایدب •
حاصلنه محفوظی ضم ادرلر که بش اولر
بش صفرك یسارنه اولر بشی دخی ثبت

محفوظه ضمّ ادیجك الّی التی اولرہ وسوط
امّا احاد دن غیری مراتبکه یتمش اله یوز
بکی والکی یوز اله سکزیوز بکی ویدی بیك
اله سکزبیك بکی اولہ همان مضروبك
ومضروب فیهك عقد دن الوب
ذکر اولن اسلوب ازره عمل ادکر لر بعده
مضروبینك مراتبی عدد ن جمع ایدب
مجموعدن برن طرح ادکر لر اکر الکی باقی قالورسه
محفوظك آحادنك هر برن اون قاوچ

انك لدن صکره محفوظك

بشك هر برن یوز طوتر لر فافهم
وقس علی ذلك الباقی امدی بو ذکر
اولن اسلوبك کاغذ وقلم احتیاجی
یوقدر همان دفعهٔ واحدهٔ طبع سلیم
وذهن مستقیم اله استخراج اولنور
زیرا بوکا ضرب هوائی دیرلر فامّا
اولکه کاغذ اوزره یازمغله معلوم
اولر طریقی اولدرکه مضروبی وضروب
فیهی بریره محاذی یازدرلر وتحتلرنه

22a 21b

اولسه ینه همان یوقاریده اوزره
یمش اکی یی یکری بشه ضرب ایدوب
حاصلی که بیك سکن یوز اولر حفظ ادرلر
بعده یمش اکینك هربری یوز طوتولر که
یدی بیك اکی یوز اولر بونی دخی محفوظه
ضمّ ادیجك طقوز بیك اولر اما یوز
یمش اکی یی یکری بشه ضرب اتمك مطلوب
اولسه ذکر اولنان اسلوب اوزره یمش
اکی یی یکری بشه ضرب اتدکده یکری

طوتیلن حفظ ادرلر بعده ازان مضروب بینك
هربری دن اونه وارنجه اولن فضله یی بری
برینه ضرب ایدوب حاصلن محفوظه ضمّ ادرلر
مثال اکر یدی یی کره سکن مقدار اولر
دیسالر یدی یی سکره ضمّ ادوب اون طرح
ادجك بش باقی قالور بس بونك دخی هربری
اون طوتیجاق محفوظه الّتی اولر بعده یدیدن
اونه وارنجه که اوچ وسکوزدن اونه وارنجه
که اکیدر بری یی ینه ضرب ایدوب حاصلن

21a 20b

عشراتی عقدینی عددی کمتر اولانك
بحموعنه ضرب ایدب آحادینی دخی یینه
کمتر اولانك عشراتی عقدینه ضرب
ایدب کسینك دخی حاصل ضربنك یعنی المجموع
هم یوزاوزطوب حفظ ادرلر بعدازان
کسینك بله آحادلرینی بری بریینه ضرب
ایدوب محفوظه ضم ادرلر مثلا اگر اوتوز
بشی قوق التی یه ضرب اتمك مطلوب
اولنسه قوقك عقدینی اوتوز بشه

20a

ضرب ادرلر که یوز قوق اولر والتی یی
دخی اوتوزك عقدینه ضرب ایدوب
حاصلی اکا ضم ادرلر که یوز التی سکز اولر
ویوز التی سکزك دخی هم یوزاوتوز
طوتیجاق محفوظ بیك بش یوز سکسن اولر
بعده التی یی بشه ضرب ایدب حاصلی
محفوظه ضم ادرلر که بیك التی یوز اون
اولر وهو المطلوب واگر یتمش اکی یی
یوز یکرمی بشه ضرب اتمك مطلوب

19b

مضروبین مکرر اولسه مساوی ویا
مخالف اولمقدن ظالی دکولدر اکر مساوی
اولسه بر یئك آحادی بر یئه ضمّ اولنوب
محموعی اولد بر یئك عشر اتی عقدنه ضرب
اولندقده حاصل ضربك هر بری
اون طوتب حفظ اولنور بعدازان کسنك
دخی آحاد لرن بری بر یئه ضرب ایدوب
محفوظه ضمّ اولنور مثلا اکر اوتوز بشی
اوتوز دیه ضرب ایتمك مراد اولسه

19a

بر یئك آحادنی بر یئه ضمّ ایدوب که فرق
اکی اولور وعشراتك عقدنی دخی فرق
اکیه ضرب ایدوب یوز یکرمی اتی اولور
بس بونك دخی آحادنك هری بری اون
طوتدیغی تقدیرجه محفوظ بیك اکی یوز
التمش اولور واکسینك آحادنی دخی
بری بر یئه ضرب ایدوب محفوظه ضمّ ایدوب
جمله بیك اکی یوز طقسان بش اولور وبو مثلو
واکر مخالف اولسه عددی زیاده اولانك

اولرديوجواب ويرلر فاما ضرب
مركبات بودخي الى نوعدر عشرات
مضرو بين مكرر ويا غير مكرر اولمقدر
اكر غير مكرر اولسه برينك آحادي
برينه ضمّ اولنوب مجموعك هر برندخي
اون طوب حفظ ادرلر ويا خود عددي
برك برينه ضمّ ايدوب جمله دن اون نقص
ايدكدن صكره هر برن اون طوب حفظ ادرلر
اكسي دخي بله جايز در بعدازان آحادلرن

برك برينه ضرب ايدوب حاصلن محفوظه ضمّ
ايدرلر مثال اكر اون سكزي اون دردده
ضرب ايتمك مراد اولنسه برينك آحادن
برينه ضمّ ايدوب ويا خود مضرو بين جمع
ايدوب اون طوح ادي يكرمي الى اولر
وبونك هر برن اون طوب حفظ ادرلركه
الى يوز يكرمي اولر بعدازان آحادلرن
برك برينه ضرب ادوب محفوظه ضمّ ادجك
الى يوز الليالى اولر فاما عشرات

اکی اولسه حاصل ضرب مضروب فیهك
ضعیف اولور ۰ واکر مضروب اوح اولسه ۰
مضروب فیهك ضعفین او زره زیاده
ادراك ۰ واکر دردی اولسه ۰ مضروب فیهك
ضعفین تضعیف ادراك ۰ واکر بش اولسه ۰
مضروب فیهك هر بر ناوزطوتوب تضعیف
ادراك فامّا مضروبین جمع اولدوغی تقدیرجه
حاصل اوندن زیاده اولسه ۰ جمله نك اوتی ۰
طرح اتدکدن صکره باقی قلانك هر بر ناوتی ۰

17a

قالورسه یوز ودرت ۰ قالورسه هر بر ن
بیك طوتولر مثال اکر یتمشی سکز یوزه
ضرب ایتمك مراد اولسه ۰ عقد لری که
یدیاله سکوزدن بری برینه ضرب ادراك ۰
که اللی التی اولور حفظ ادراك ۰ بعده ۰
مضروبك ۰ ومضروب فیهك مراتبی ۰
عددی که بشدن بری طرح ادیجك درت
باقی قالور ۰ بش بو تقدیرجه محفوظك ۰
احاد نك هر بر ن بیك طوتب اللی التی یك

16b

بر مقدار عدده ضرب اتمکدن مراد عدد بیلدر

اولی بر بیك عددی مقدار نجه تضعیف اتمکدر

ثانی شرطله که مضروبیکدن بر بیك عدد

ثالثه یعنی حاصل ضربه نسبتی نجه ایسه

واحدك دخی مضروب آخره ایلجه اولدر

مثلا اوچ درده ضرب ادیجك که اون

کی اولور امدی اوچك اونا کی بر نسبتی

ربعی اولماغله در واحدك دخی درده ایلجه در

ویا درددك اونا کی بر نسبتی نجه ایسه واحدك

دخی اوچه ایلجه در وبو عمل کی نوع عدد

بر بینه ضرب مفردات وبر بینه ضرب

مرکبات در اما ضرب مفردات دخی

کی نوعدر بری آحادی آحاده وبری

آحاددن غیری مراتبده اولنر عددی

که مکرر اولمه بر بینی بر بینه ضرب اتمکدر

وبو خصوصده طریق کلی اولدر که اکر مضروب

ومضروبٌ فیه دخی بر اولسه حاصل ضرب

بر بینه بعینه بر اولور واکر مضروب

16a 15b

الوف منزلند و طقوز یوزن میات
منزلند و طقسان عشرات منزلده ثبت
ایدب باقی قلان اوندن منقوصی نقص ادرلر
مثلا قرق بشیك التی یوزك یکرمی بشك
التی یوز طقوزی نقص اولیجاق اون طقوزك
طقوز یوز طقسان بر باقی قالوبکه صورتی بخط
بودر ٩٠٦٢٥ و بو عملك میزانی
خصوصنده منقوصك عقدیکه درتدن
منقوصك منهك عقدندن که التی در نقص

اِدیجك اِکی قالور حفظ اِدرلر چونکه باقی
قلانك دخی عقدی اکی در عمل صواب اولدقده
امّا منقوصك عقدی منقوص منهك عقدندن
زیاده اولسه و یا اکسنك دخی عقدلری
مساوی اولسه بو تقدیرجه منقوص منهك
عقدنه اَبَدا طقوز دخی ضمّ ادب منقوصك
عقدنی اندن نقص ایتکدن صکره باقی قلانی

حفظ ادرلر اصل ثالث

ضرب بیانندر بلکه که بر مقدار عددی

خط چكوب اول خطك اوستنه ثبت ادرلر
واكر منقوصك مقابله سنده عدد يوغيسه
منقوصى همان اولدى اوندن نقص ادرلر باقى سن
منقوصك مقابله سنده اولن صفرك اوزره
ثبت ايدوب ينه يمينده اولن عددى ذكر
اولن كبى عمل ادرلر اكر يمينده اولن عدد
بر مرتبه دخى اوته بولنسه ومحاذيسنده
منقوص منه دخى منقوصدن اقل اولسه
يسار ده اولن عدد نقص اولاجق عددك

14a

فوقنده الى مرتبه اوته يعنى جانب يسارك
مثالى مرتبه سنده بولنسه برن اخذ ايدوب
يوزدن ادرلر وطقسانن عشرات مرتبه سنده
اولن صفرك اوستنه ثبت ايدوب باقى قلان
اوندن منقوصى نقص ايدوب وجه مشروح اوزره
عمل ادرلر اما منقوصك فوقنده جانب
يسارده اولن عدد منقوص آحاد مرتبه سنده
فرض اوليجاق الوف وياعشرات الوف
مقابلده بولنسه برن اخذ ايدوب طقوزيكرن

13b

جمع اولنجاق حاصل جمع منقوص منه
مساوی اولمله طریقی دخی اولدرکه عددینی
بیرمحاذی ثبت ادب هر بری رقمی هر بر قمدن
مرتبه سی اعتبار نسنجا ب یسارندن نقص اتمکله
ابتدا ادرلر اکر منقوص منهدن نسنه
باقی قالمسه منقوص منهك اوزرنه کوچك
خط چکرلر واکر باقی قالورسه اول خطك
اوزرنه ثبت ادرلر بعده یمینندهاولن
عددی ینه مقابله سنده منقوص منهدن

نقص ادرلر اکر مقابله سنده عدد اولمسه
وایا اولرسه منقوصدن اقل اولسه جانب
یسارنده اولن عددن برن الوب دانوك
اوزرنه خط چکوب باقی قلانی اوسشنه ثبت
ادرلر واکر اولك عدد همان براسه اوزرنه
خط چکوب اکا اوندرلر بو منقوصك
مقابله سنده عدد واراسه اکا ضم ایدوب
جمله سندن منقوصی نقص ادرلر وباقی قلانی
منقوصك مقابله سنده اولن شکلك اوزرنه

13a 12b

بوذکر اولن اُسلوب اوزره عمل اِدکدر
که صورتی بودر ۹۳۶ مثلا طقوز یوز
اوتوز التی یه ۱۰۶۳ یوز یکری یدی
دخی زیاده اِدجك بیك النمش اوج اولر
وهر بر عملك خطاسنه وصوابنه شاهد اولمق
اِچون بر میزان اِختیار اتمشلردر بس بوذکر
اولن عمل خطا و یا صواب اوزره میدر
بلکه مطلوب اولسه مراد اله مراد علیهك
عقودی جمع که اولندر واونك عقدی که بردر

میزان طوتب حفظ اِدکدر بعدازان
حاصل جمعك عقدن دخی اخذ اِدکدر اکر
محفوظه مساوی اسه عمل صحیحدر والّا
فلا چونکه بو عملده حاصل جمعك میزانی
دخی بردر معلوم اولدیکه عمل صحیح ایمش

اصل ثانی

تفریق بیاننده در
بلکل که تفریقدن مراد بر مقدار عددی
بر مقدار عددا کثردن نقصان اتمکدر شولك
شرط اوزره که بعد التنقیص باقی الی المنقوص

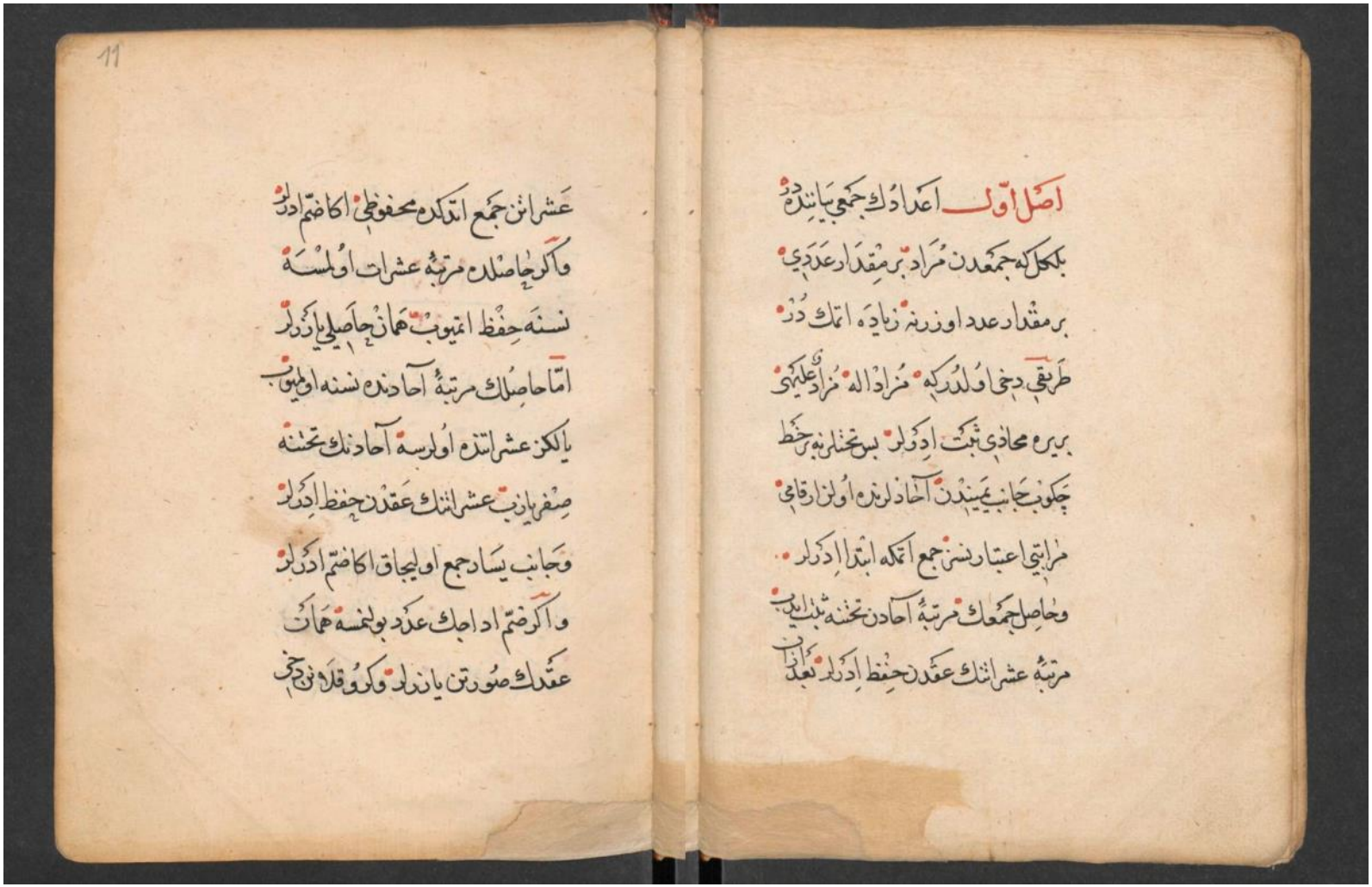

اصل اول اعداد ك جمعي يا تنده
بلكل كه جمع عدن مراد بر مقدار عددي
بر مقدار عدد اوزرينه زياده اتمك در
طريقي دخي اولدركه مراد اله مراد عليه
يريره محاذي ثبت ايدرلر بس تخلر نه رخط
جلوب جانبه يمينده آحاد لرنده اولنلر قامي
مراتبي اعتبار نسز جمع اتمكه ابتدا ايدرلر
وحاصل جمعك مرتبهٔ آحادن تخته ثبت ايدرلر
مرتبهٔ عشراتك عقدن حفظ ايدرلر بعدازان

11a

عشراتن جمع اتدكده محفوظي اكا ضم ايدرلر
واكر حاصلك مرتبهٔ عشرات اولمسه
نسنه حفظ اتميوب همان حاصلي يازدرلر
اما حاصلك مرتبهٔ آحادنده نسنه اولميوب
يالكز عشراتنده اولرسه آحادنك تخته
صفر يازوب عشراتك عقدن حفظ ايدرلر
وجانب يسادجمع اوليجاق اكا ضم ايدرلر
واكر ضم اداجك عدد بولنمسه همان
عقدك صورتن يازدرلر واكر وقلا نن دخي

10b

يعنى مرتبهٔ الوف ومرتبهٔ مئات
ومرتبهٔ عشرات ومرتبهٔ آحاد اچون
بر صفر يازمق كرك تاكه يدينك
صورتى عشرات الوف مرتبه سنده
ايدوكى معلوم اوله صورتى دخى بودر
٧٠٠٠٠ امدى اعدادك خصوصنده
واقع اولن كلماتك حدّى وحصرى يوقدر
املاى بيان اتمكه بو مختصر متحمّل دكلدر
امّا شول كمسنه ده طبع سليم ودهن

10a

مستقيم اولمب بو علمدن دخى حظّى اوله
بو مختصرك اچنده اولنلرى اوكات وجهله
بلدكدن صكره اول مطوّلات كتابلرده اولن
مشكلات غايات جمله اكا فتح اولندغنده
هيچ شبهه يوقدر والله اعلم بالصواب

مقالهٔ اوّل

حسابك اصولى بيانندهدر وبو مقاله اكى
بابدر ٠ باب اوّل صحاحك
حسابلرى بيانندهدر وبو باب التى اصلدر

9b

ذکر اولن صورتنه کاننه نك برسی ذکر
اولن مراتبك برنده واقع اولسه اولك
صورتك واولمه منزلك اسملری یله ذکر
اولمایه اولك صورتك کمیتی معلوم اولمز
مثلا یدینك صورتی عشرات مرتبه سنده
اولسه یدی کره اون ویدی اونلغنك
اولرادی امّا بو تعبیر طبیعته ملایم
اولمغین الی اونه یکرمی واوچ اونه
اوتوز ویدی اونه یتمش وطقوز اونه

9a

طقسان دیو اسملی اختیار ایدیلسه کیمی مرتبه نك
صورتنه کاننه سنی بو وجهله تعبیر اتدلر
زیرا بعض مراتبده بو اسملر دخی کرکلو در که
یدی اون کره بیك دیاجك یرده یتمش بیك
دیدلر فامّا یتمش بیکی بر یره یازمق دلسزلغ
حفظ مراتبه چون برکوچك دایره
اختیار اتمشلر در که اکا صفر دیلر
صورتی دخی بودر بر یتمش بیکوك
مادونده واقع اولن مراتبك هر بریچون

9b

طقوزنیك سکزیوز یتمش التی کره یودیك
دخی الّی درت یك اوچیوز یکرمی بر اولر
امدی اکر بوجمله نك عقدی مراد اولنسه
هر بر نیك صورتی جمع اولنه که قوق بش اولر
قوق بش دخی جمع اولیجاق طقوز اولر که
بو صورتده کانه نك عقدی بودر
واعدادك مراتبی نك حدی وحصری یوقدر
لکن اصولجا وحدد اولکسنه آحاد
واکنجی سنه عشرات واوچنجی سنه میئات

دیرلر وهر اوچ مرتبه یه بر دور دیرلر
امّا دور ثانی یه ابتدا ایدیجك انولك
آحادنه الوف ودور ثالثك آحادنه
الوف الوف دیرلر شویله که بر تواچی هر بر
دورك اولندہ بر الوف دیب اکنجی سن
واوچنجی سن دخی مقیّدا الوفله وهم دور
اوّلك اسملریله ذکر ادیرلر نتاکه
دور ثانی نك اکنجی سنه عشرات الوف
واوچنجی سنه مئات الوف دیرلر وقتیکه

بودر الوحدة هي الصفة التي اذا عرضت
للشيء كان غير منقسم معها امدي اكد
واحد واكرانكدن تاليف اولمدر وقتي كه
مطلق اولسه يعني كندودن زياده برجمله يه
مضاف اولسه اكا صحيح دينلر واكر
اولوسه اكا كسر دينلر ومضاف اليه
اولن عدده مخرج دينلر اكيدن بركي كه
بره نصف واكي يه مخرج دينلر وصور
اعداد اچون حكماء هند طقوز شكل

اختيار اتمشلردر كه اول اشكال بونلردر

١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩

ودو كلي اعدادك عقودي بوصورتله كانه نك
اسملريدر مثلا يدينك عقدي ينه يدي در
ويتمش دخي يديدر كه مرتبة اولدر انوك
اسمي اولدر ويدي يوزك ويدي بيكوك
ويتمش بيكوك دخي اولدر وعلى هذا فاما
اعداد مركبه ده مثلا بوصورتله كانه نك
هر بريده مرتبه اعتبار اولوسه بوجمله

اول عددکه صحاحدن اوله مثلنه ویا
آخر عددده ضرب اتسلی زیاده وقسمت
اتسلی نقص اولمقده در امّا کسوردن
اولسه ضربده نقص وقسمتده زیاده
اولمقده در وواحد عددن اولدیغی
منافی دکولدر جمیع اعدادك اصلی ومبدئی
ومرجعی ومحیطی اولدوغنه بناکم بداءة تشبیه
مبداء عالم عالمك مبدایی ومرجعی
ومحیطی اکن عالمدن خارجده دکلدر لکن

حق بودرکه اولدیغی عددن اوله زیرا
العدد مایدخل فی العدّ والواحد
ومایتالف منه دینارك محققدر
امّا اول قوم که واحدن وحدة مراد
ایدنلردر انلرك مناقشه جایز دکولدر
امّا اصطلاح حاریه تکلم اولنسه اولر
وقتیکه وحدته نسنه عارض اولسه
اکا واحد دیرلر لکن عدده عارض اولیجق
اکا معدود دیرلر وحدتك خود صفتی

اربعهٔ اعداد متناسبه وخطا ئین
وجبر ومقابله در وبو علم بر علمدرکه
اعداد مجهوله نك هر قفسی اولرسه
اکا مخصوص معلوماتدن فانوز اندره
استخراجنك طریقین بلدرد بس بو تقدیرجه
بوعملك موضوعی عدد واقع اولر امّا
حکمانك کمیسی واحد عدد دندد واول عدد
اولدد وکمی عدد دن دکولدد اول عدد
اکی دد دیو اختلاف اتمشلردد زیرا

العدد هو ما یتألف من الوحدات
والعدد نصف مجموع جاشیتیه
مقتضا سنجه واحد عدد دن اولمز
وفیثاغورس قولی اوندره واحد
عدد دن اولمدوغنی پی مثل اولدوغندن
انوکیچونکه هرکاه کندو مثلنه ضرب
ویا قسمت اتسلر تغییر وضع اتمز امّا
بوحالت سایر اعداده واقع اولمسه
درلو درلو صورت بخلی مثلا

5a 4b

كركلو ومعتبردر بطريق احسن
واسهل انتخاب وترجمه اولدي
وبو رساله يه مرشد المحاسبين ديو اسم
قونلوب مقدمه والى مقاله وخاتمه
اولدرنه جمع اولدي امّا بو علمه طالب
وراغب اولان ذات شريفك وعنصر
لطيفك ديدم يي نوري بو الفه وبي
منزله سند اولن مختصره دخي واقع
اولوسه مسئول دركه بو رساله يي انشا

وترجمه اذن اضعف عباد رب العالمين
كاتب علاء الدين فقري دخي خير دعاسن اوتيه

مقدمه

اعداد ك تعريفي وصوري وعقودي
ومراتبي بيانده در بلكه كه علم حساب
كي نوعدر برينه حساب معلوم وبرينه
حساب مجهول در لر وبونلرك دخي هر بري
اوچر قسمدر كه حساب معلوم ضرب
وقسمت ونسبت در وحساب مجهول

4a 3b

جميع العلوم كالوزير • وعلم الحساب
كالملك ماخلا علم الدين • ديو نقل
اتمشاردر • امدى بو تقديرجه بوعلمده
دخى فضيلتك واريدوغى اعين مر الشمس
وابين فرالامس اولب اباى جنسدن
نجه كمسنلر بوعلم شروع اتدكن غالب
ظن اولدركه • بوعلمك مشكلاتى •
بعضنه عنايت حقله فتح اولب •
بعضنه اولما مشدر • انوكچون كه

بوعلمده واقع اولن كتابلرك كمى عربى •
وكمى فارسيدركه • متقدمين ومتأخرينك
هر برى • دقايق ودقيج اتمشاردر • وولايت
روملرده اكثر استعمال اولن لسان خود
تركيدر • بن بو تركى دلده دخى برخوش
رساله اولق في زماننا هذا مطلوب •
وهر غوبا اولدوغى اجلدن • علماء سلف
ونبلاء خلف رسائلنده واقع اولن •
مشكلاتى نظر اولنوب • شول نسنه كه

بسم الله الرحمن الرحيم وبه ثقتي

الحمد لله الأحد الفرد الصمد
المنزه عن الزوج والعدد · الذي يعلم
مكاييل البحار والأنهار · وعدد قطر
الجبال والأشجار والأحجار · المبرأ
عن النقصان والزوال · المعرى عن الحلول
والانتقال · والاتصال · والانفصال ·
وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك
له · عالم الغيب والشهادة · وهو الكبير

1b

المتعال · وأشهد أن محمدا عبده ورسوله
نبيا صادقا في المقال · ورسولا
محمود الفعال · مرضي الخصال ·
صلى الله عليه وعلى آله وصحبه
خير صحب وآل ·

وبعد بلكلاكه علوم رياضينك
اشرفي عند أولوا الألباب · ولغلوا
عدد السنين والحساب مقتضا سنجه
علم حساب در · حتى بعض علما ·

2a

EK.1. MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: ÇORUM NÜSHASI

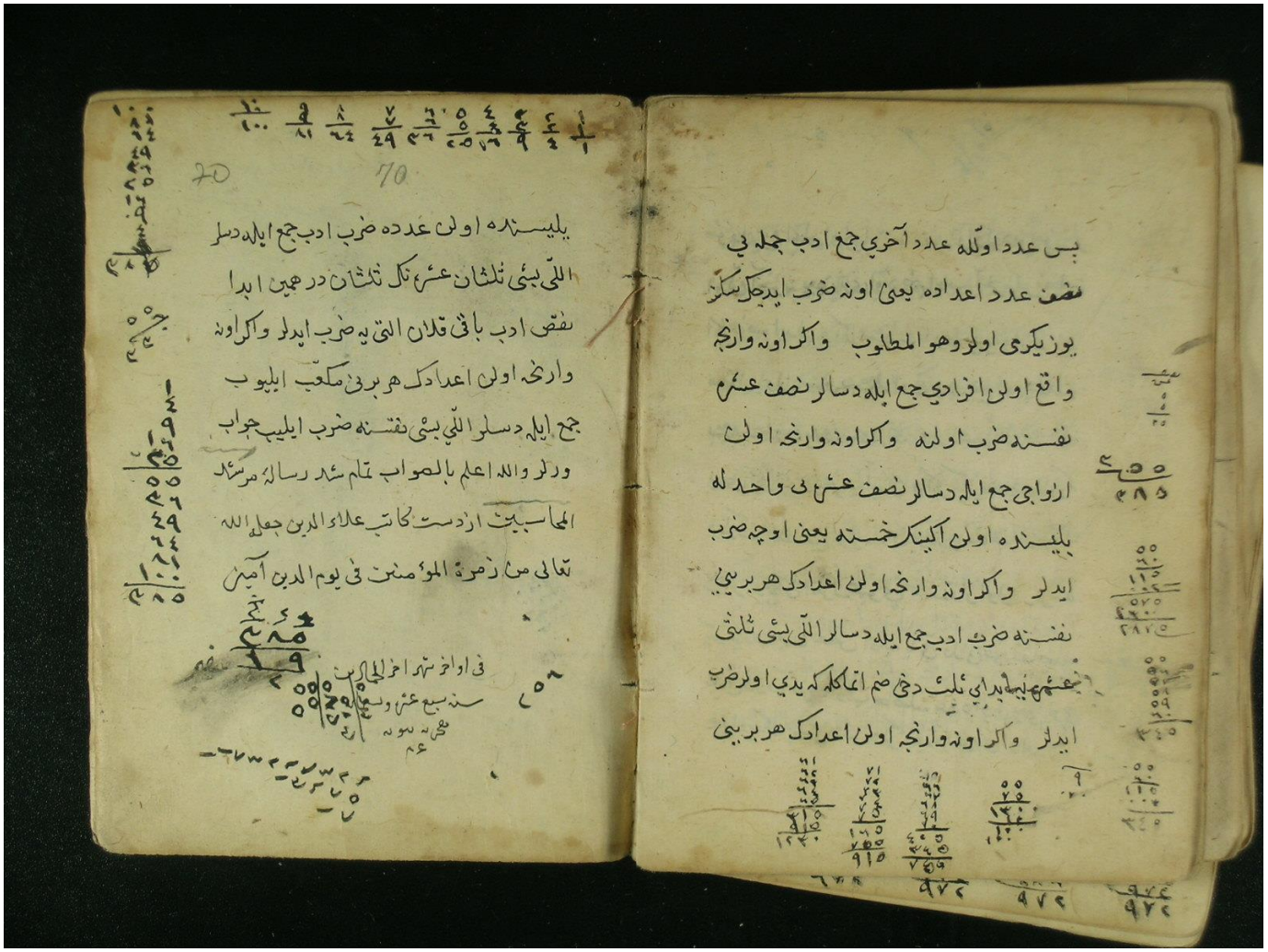

70a

69b

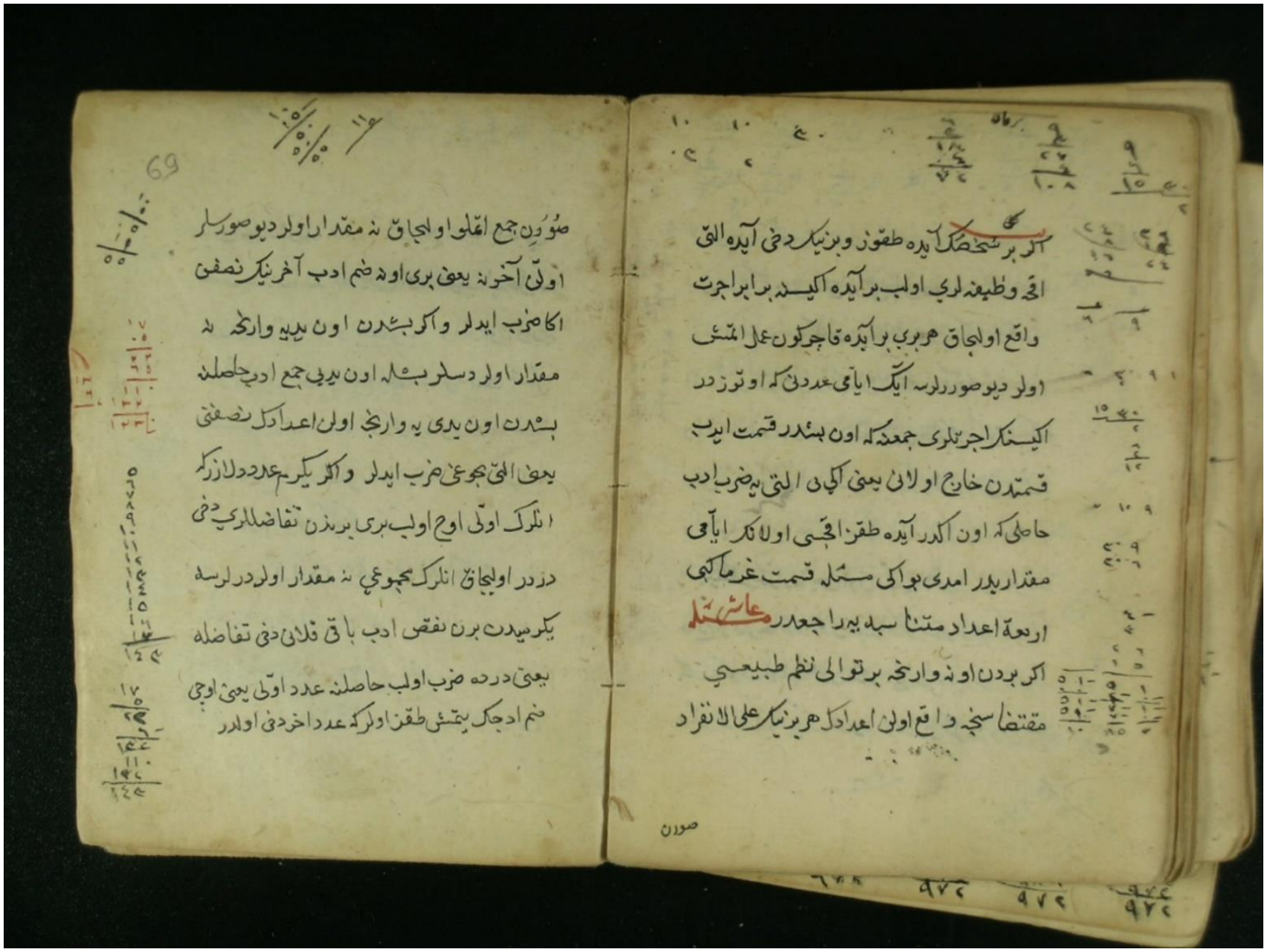

69a

صورن جمع اقلو اولجاق نه مقدار اولور دیو صورسلر
اولی آخره یعنی بری اوه ضم ادب آخر نیکر نصفن
اکا ضرب ایدلر واکر بشدن اون یدیه وارمیه نه
مقدار اولور دسلر بشه اون یدیی جمع ادرچ حاصلنه
بشدن اون یدی یه وارنجه اولن اعداد کل نصفی
یعنی الی یجوعی ضرب ایدلر واکر یکرمی عدد دلازم کلسه
انلرک اولی اوچ اولب بری یرینه تفاضللری دخی
درت اولجاق انلرک مجموعی نه مقدار اولور دیرسه
یکرمیدن برن نقص ادب باقی قلان دخی تفاضله
یعنی درده ضرب اولب حاصلنه عدد اولی یعنی اوچی
ضم ادجک یتمش طقز اولرکه عدد اخر دخی اولور

68b

اکر بر شخص کچه آیده طقوز و یرینکر دخی آیده الی
اچه وظیفه لری اولب برآیده اکیسنه برابر اجرت
واقع اولجاق هر بری برآیده قاچر کون عمل ایتمش
اولور دیو صورولرسه ایکی ایامی عددینی که اوتوز در
اکیسنکر اجرتلری جمعنه که اون بشدر قسمت ایدب
قسمتدن خارج اولانی یعنی اکی یی الی یه ضرب ادب
حاصلی که اون اکدر آیده طقز اچی اولانکر ایامی
مقداریدر امدی بو اکی مسئله قسمت غرماکیی
اربعهٔ اعداد متناسبه یه راجعدر عاشر مسئله
اکر بردن اونه وارنجه برتوالی نظم طبیعی
مقتضاسنجه واقع اولن اعدادک هر بریکر علی الانفراد

صورن

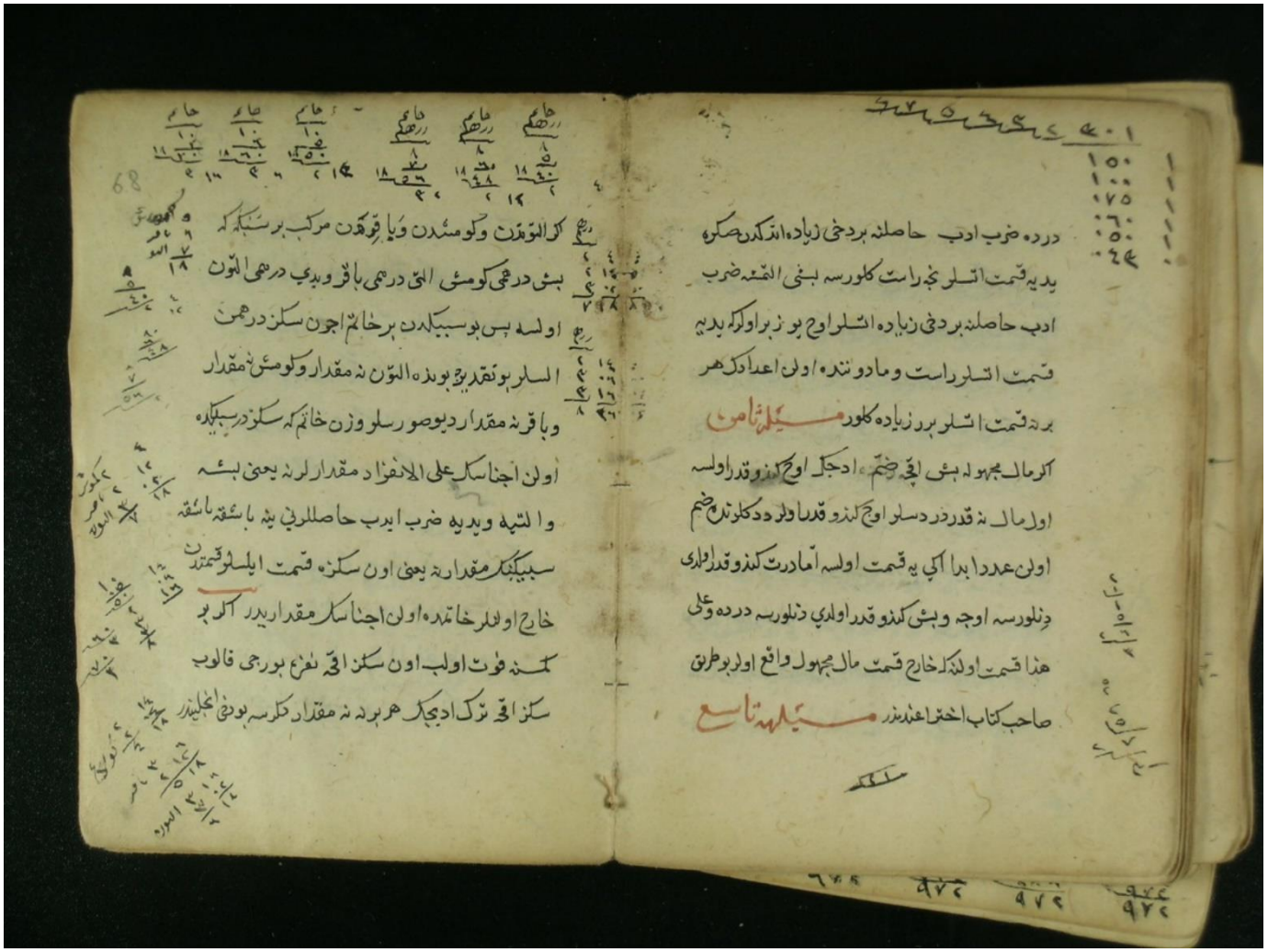

68a 67b

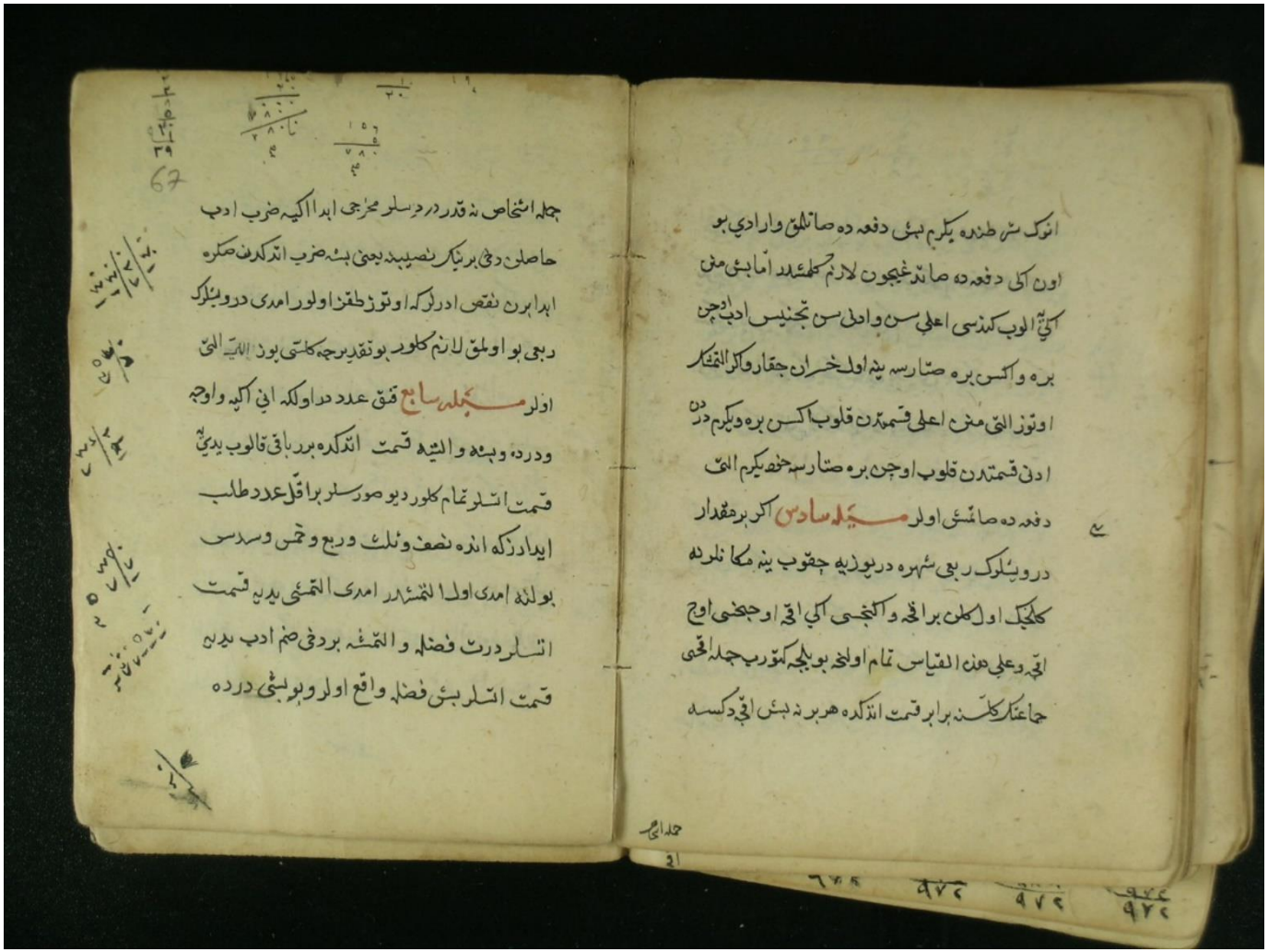

67a

66b

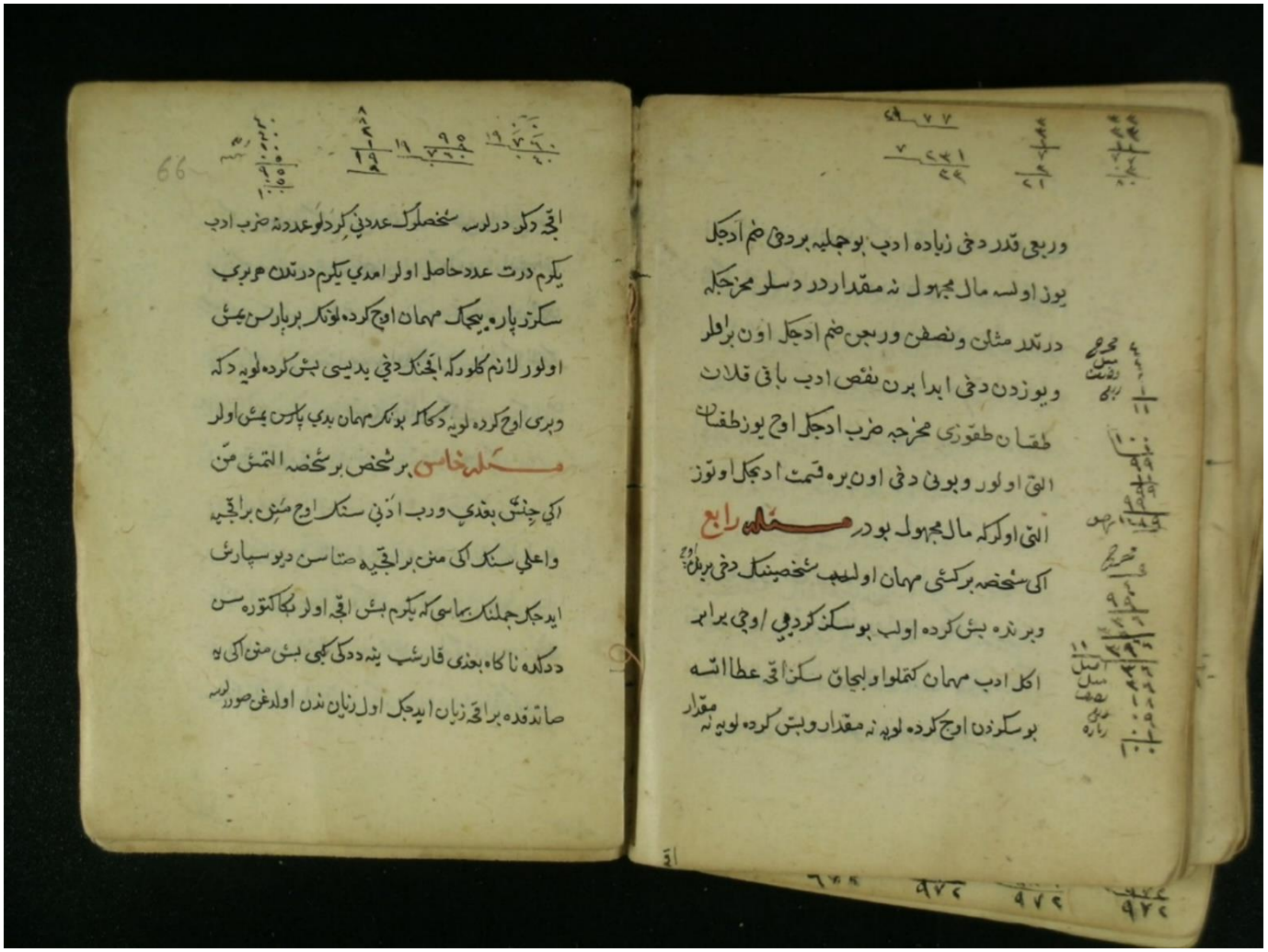

66a 65b

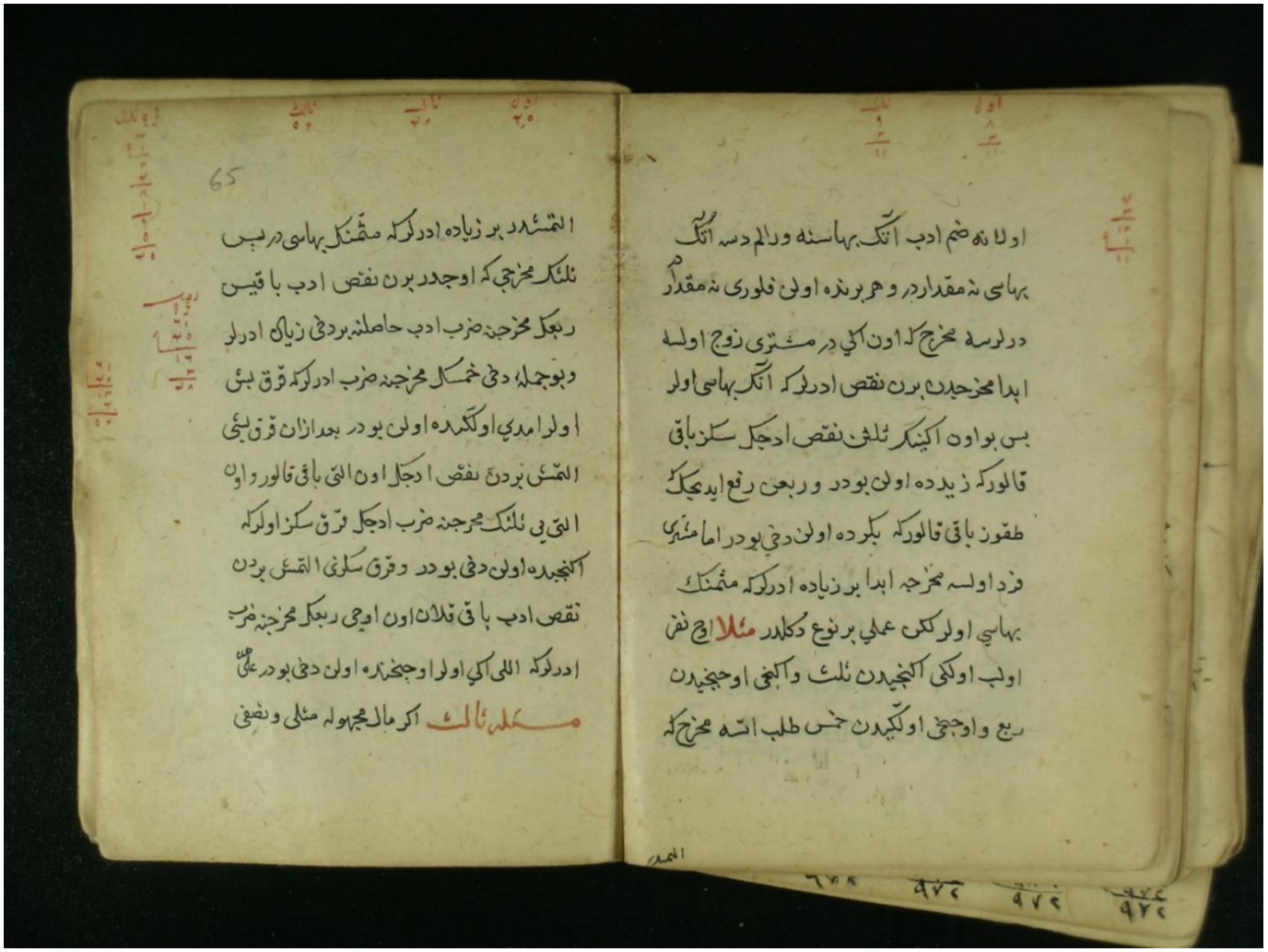

اولا نه ضم ادب آنک بهاسنه ورالم دسه آنک
بهاسی نه مقدار در و هم برنده اولن فلوری نه مقدار
درلوسه مخرج کا اون اکی در مشتری زوج اولسه
ابدا مخرجدن برن نقص ادرلرکه آنک بهاسی اولر
بس بو اون اکینک ثلثی نقص ادجک سکز باقی
قالورکه زیده اولن بودر و ربعن رفع ایدجک
طقوز باقی قالورکه بکرده اولن دخی بودر اما مشتری
فرد اولسه مخرجه ابدا برزیاده ادرلرکه مثمنک
بهاسی اولر لکن عملی برنوع دکلدر مثلا اچ نفر
اولب اولکی آلنجیدن ثلث و آلتی اوجنجیدن
ربع و اوچنجی اولکیدن خمس طلب ایتسه مخرج که

65

التمش در برزیاده ادرلرکه مثمنک بهاسی در بس
ثلثک مخرجی که اوجدر برن نقص ادب باقیسن
ربعک مخرجنه ضرب ادب حاصلنه بردخی زیاده ادرلر
وبوجمله دخی خمسک مخرجنه ضرب ادرلرکه قرق بش
اولر امدی اولکیده اولن بودر بعدازان قرق بشی
التمش بردن نقص ادجک اون الی باقی قالور واون
الی ثلثک مخرجنه ضرب ادجک قرق سکز اولرکه
آلنجیده اولن دخی بودر و قرق سکزی التمش بردن
نقص ادب باقی قلان اون اوچی ربعک مخرجنه ضرب
ادرلرکه اللی اکی اولر اوچنجیده اولن دخی بودر علی

مسئله ثالث اکر مال مجهوله مثلی و نصفی

65a 64b

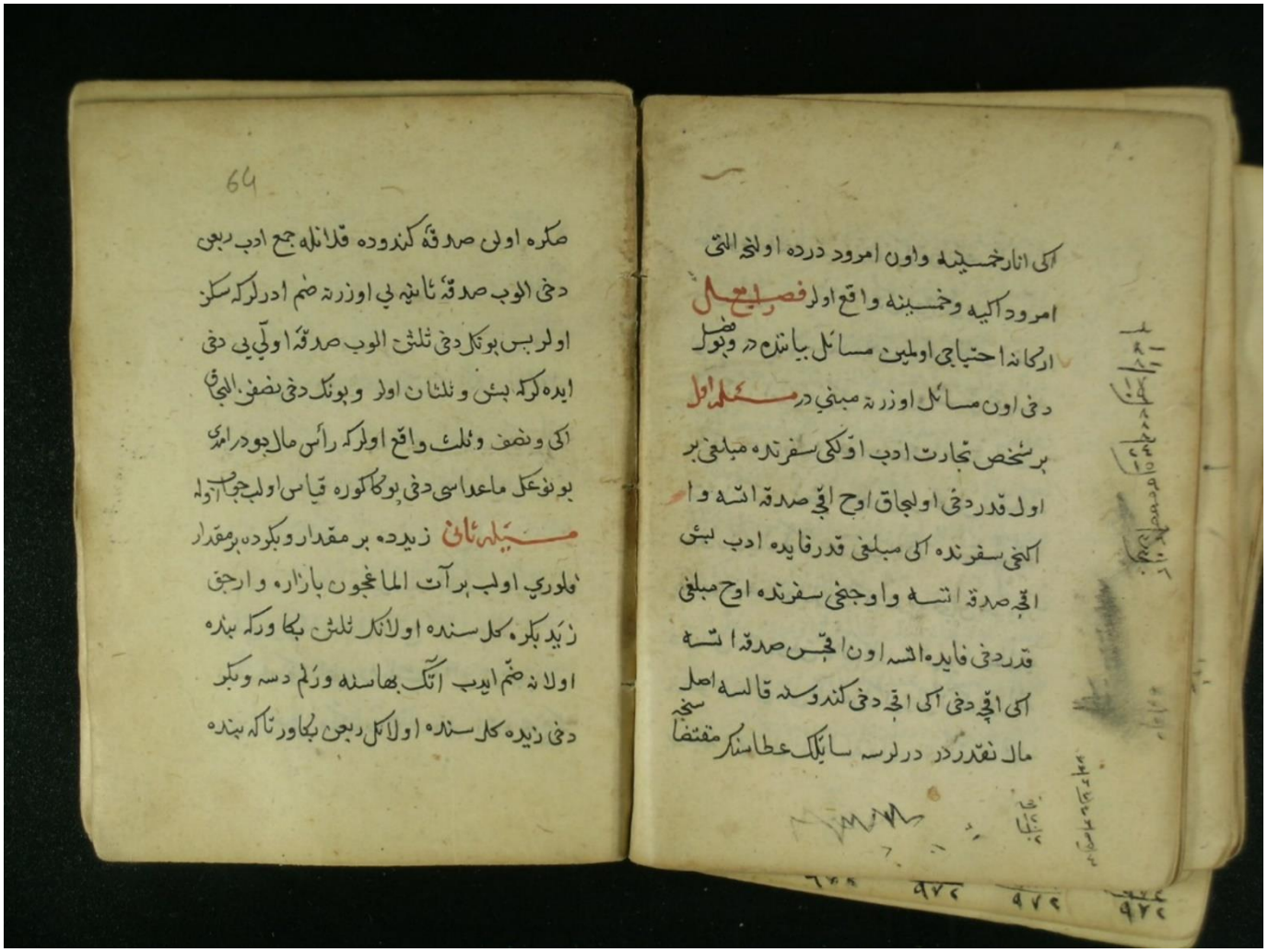

64a 63b

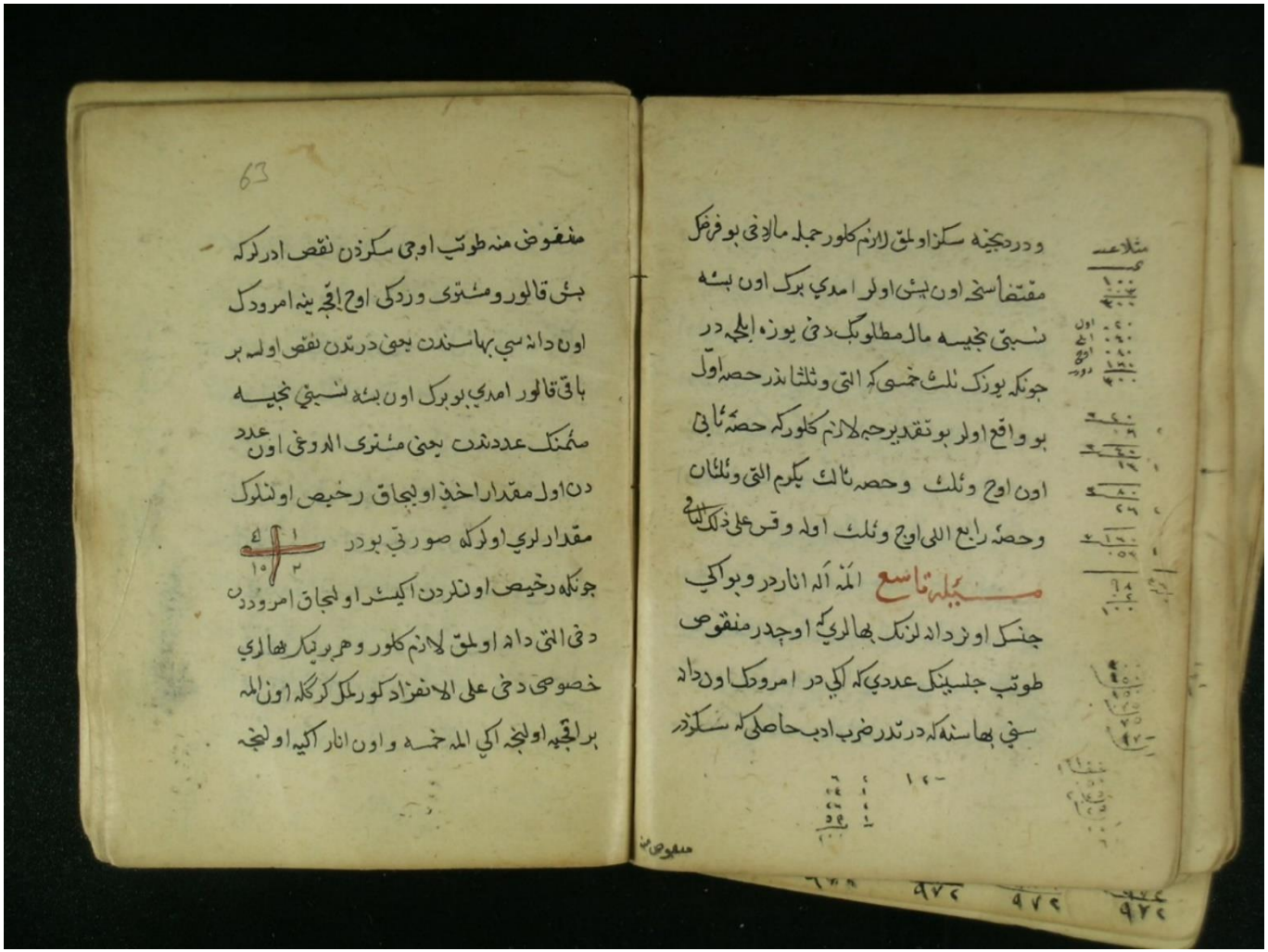

63a

و درجه سکزاولق لازم کلور جمله مالدن بو فرضکز
مقتضاسنجه اون بشی اولر امدی برک اون بشه
نسبتی نجیسه مال مطلوبکدن یوزه ایلجه در
جونکه یوزک ثلث خمسی که التی و ثلثا ندر حصه اول
بو واقع اولر بو تقدیرجه لازم کلورکه حصهٔ ثانی
اون اوچ و ثلث وحصهٔ ثالث یکرمی التی و ثلثان
وحصهٔ رابع اللی اوچ و ثلث اولهٔ وقس علی ذلک الباقی

مسئله تاسع المه اله انار در و بو اکی
جنسکز اونر داله لرنکه بهالری اوچدر منقوص
طوتب جلسینکه عددی که اکی در امروکه اون داله
سنی بهاسنه که در تدر ضرب ادب حاصلی که سکزدر

63b

منقوص منه طوتب اوچی سکزدن نقص ادر لرکه
بش قالور و مشتری وردکی اوچ ایچه ینه امرودکه
اون داله سی بهاسندن یعنی درتدن نقص اولسه بر
باقی قالور امدی بو برک اون بشه نسبتی نجیسه
سکزنک عددندن یعنی مشتری الدوغی اون عدد
دن اول مقدار اخذ اولنجاق رخیص اولنلرکه
مقدار لری اولرکه صورتی بودر
جونکه رخیص اولنلردن اکیسر اولنجاق امرودلردن
دغی التی داله اولمق لازم کلور و هر بریکر بهالری
خصوصی دغی علی الانفراد کورلمکه کرکدر اون المه
بر ایچه اولنجه اکی المه خمسه و اون انار اکیه اولنجه

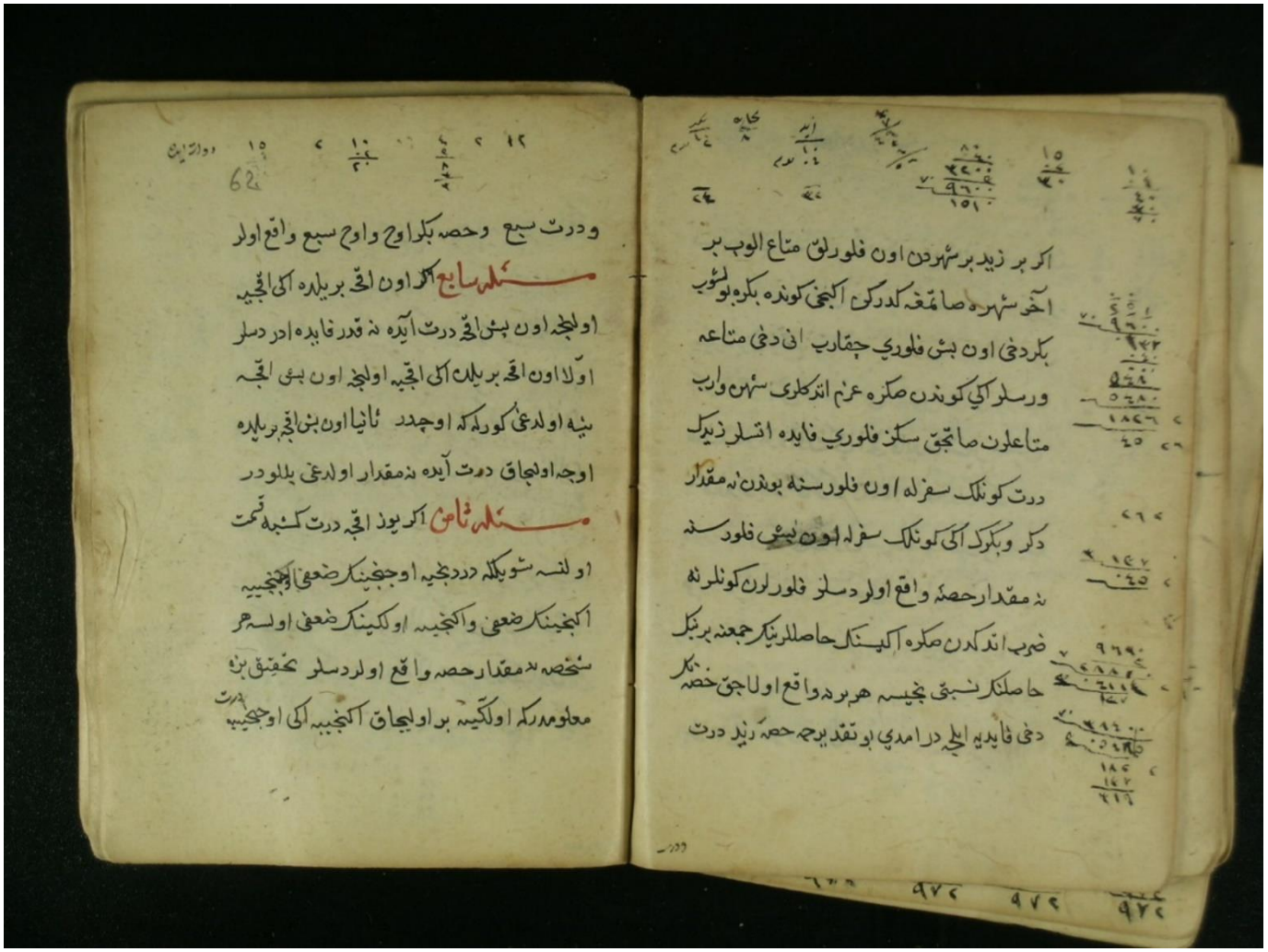

62a

ودرت سبع وحصه بکراوح واوح سبع واقع اولر

مسئله سابع اکر اون اقچه بریلده اکی اقچیه

اولنجه اون بش اقچه درت آیده نه قدر فایده ادر دسلر

اولا اون اقچه بریلن اکی اقچیه اولنجه اون بش اقچه

بنیه اولدغی کورلمکه اوجدد ثانیا اون بش اقچه بریلده

اوچه اولنجاق درت آیده نه مقدار اولدغی یللو در

مسئله ثامن اکریوز اقچه درت کسبه تجمت

اولنسه شویکله دردنجیه اوچنجینک ضعفی اولنجیه

اکنجینک ضعفی واکنجیه اولکینک ضعفی اولسه هر

شخصه نه مقدار حصه واقع اولدیکسلر تحقیق بزه

معلوم مدرکه اولکیه براولنجاق اکنجیه اکی اوچنجیه

61b

اکر بر زید برشهردن اون فلورلق متاع الوب بر

آخر شهره صاتمغه کدرکن اکنجی کونده بکره بوکوب

بکردنی اون بش فلوری حقارب انی دنی متاعه

ورسلر اکی کوندن صکره عزم اندکلری شهره وارب

متاعلرن صاتجق سکز فلوری فایده اتسلر زیدک

درت کونلک سفرله اون فلورسنه بولدیغی نه مقدار

دکر وبکرک اکی کونلک سفرله اون بش فلورسنه

نه مقدار حصه واقع اولدیغسلر فلورلرن کونلرنه

ضرب اندکدن صکره اکیسنک حاصللرینک جمعنه برینک

حاصلنک نسبتی بخیسه هر برنه واقع اولاجق حصه ینک

دنی فایدیه ایله درامدی بو تقدیرجه حصه زید درت

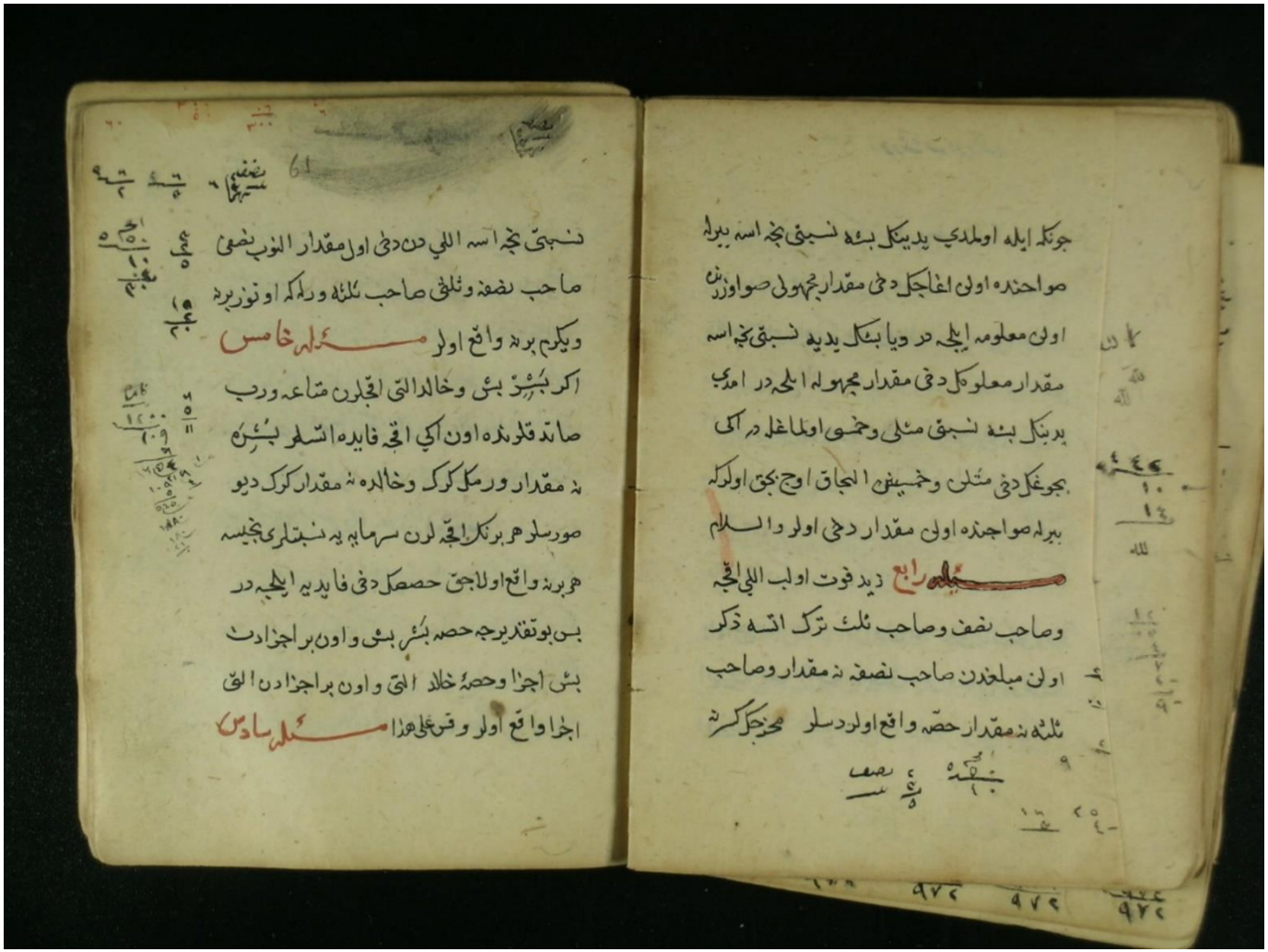

61a 60b

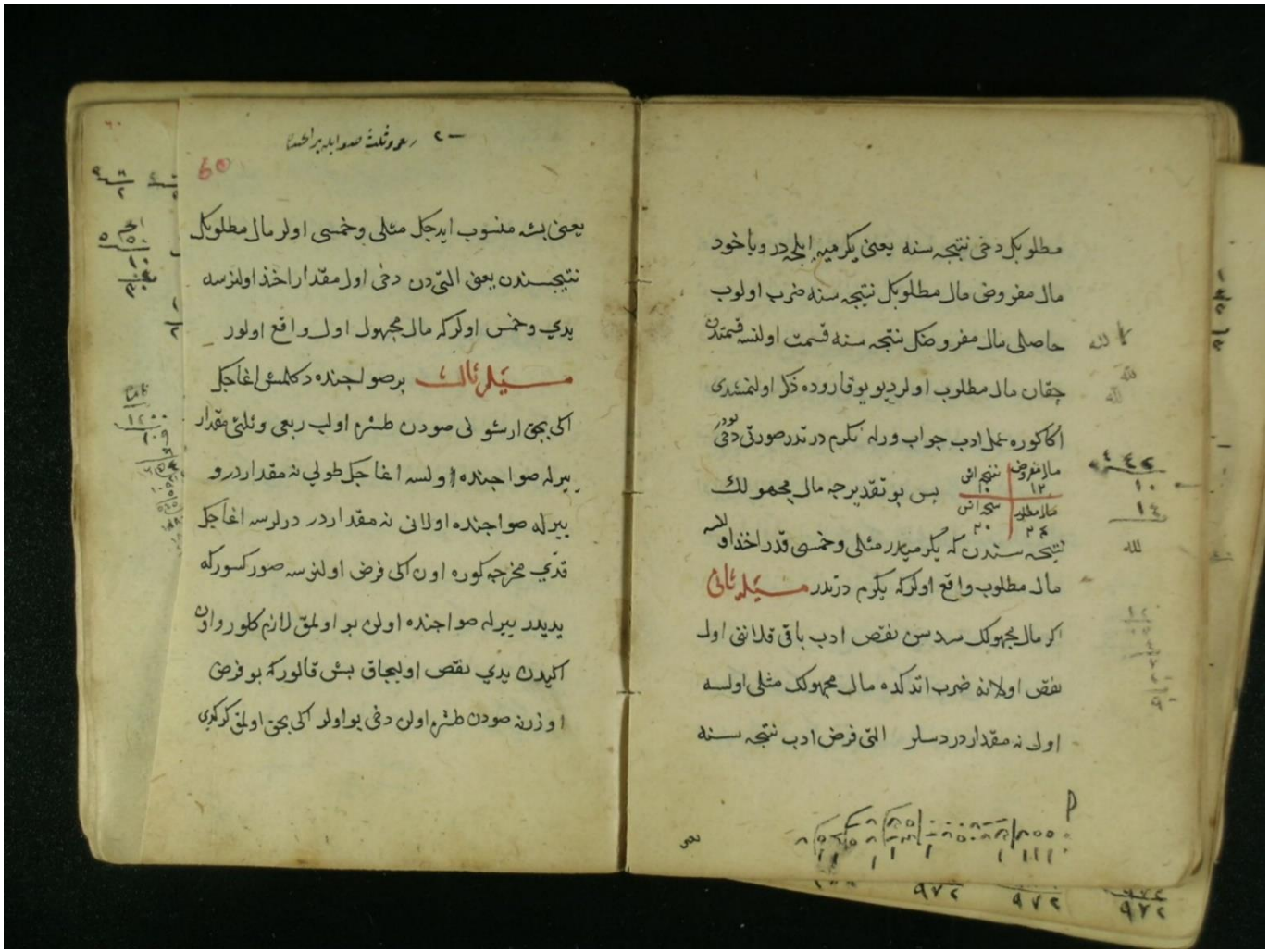

60a 59b

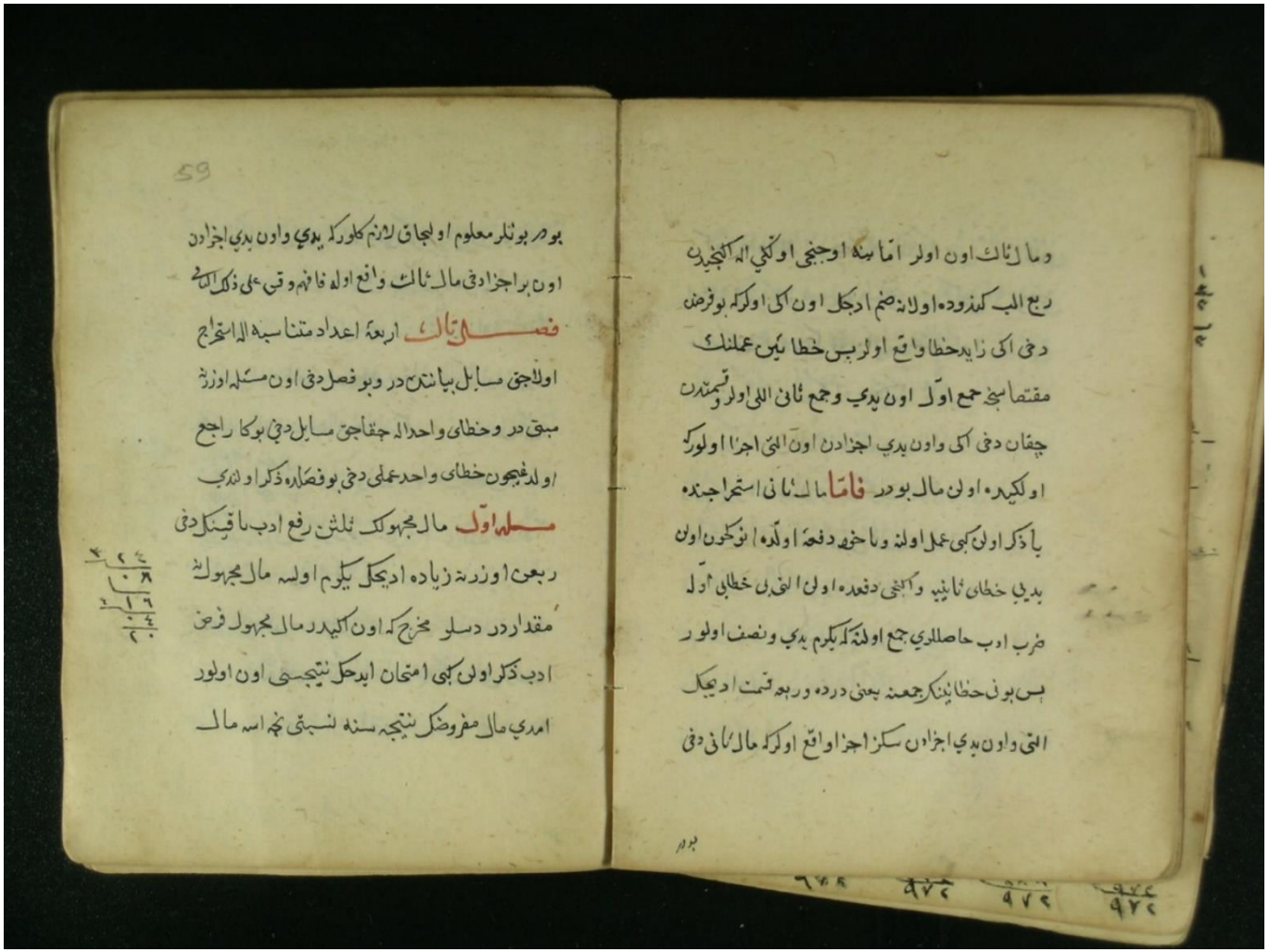

59a 58b

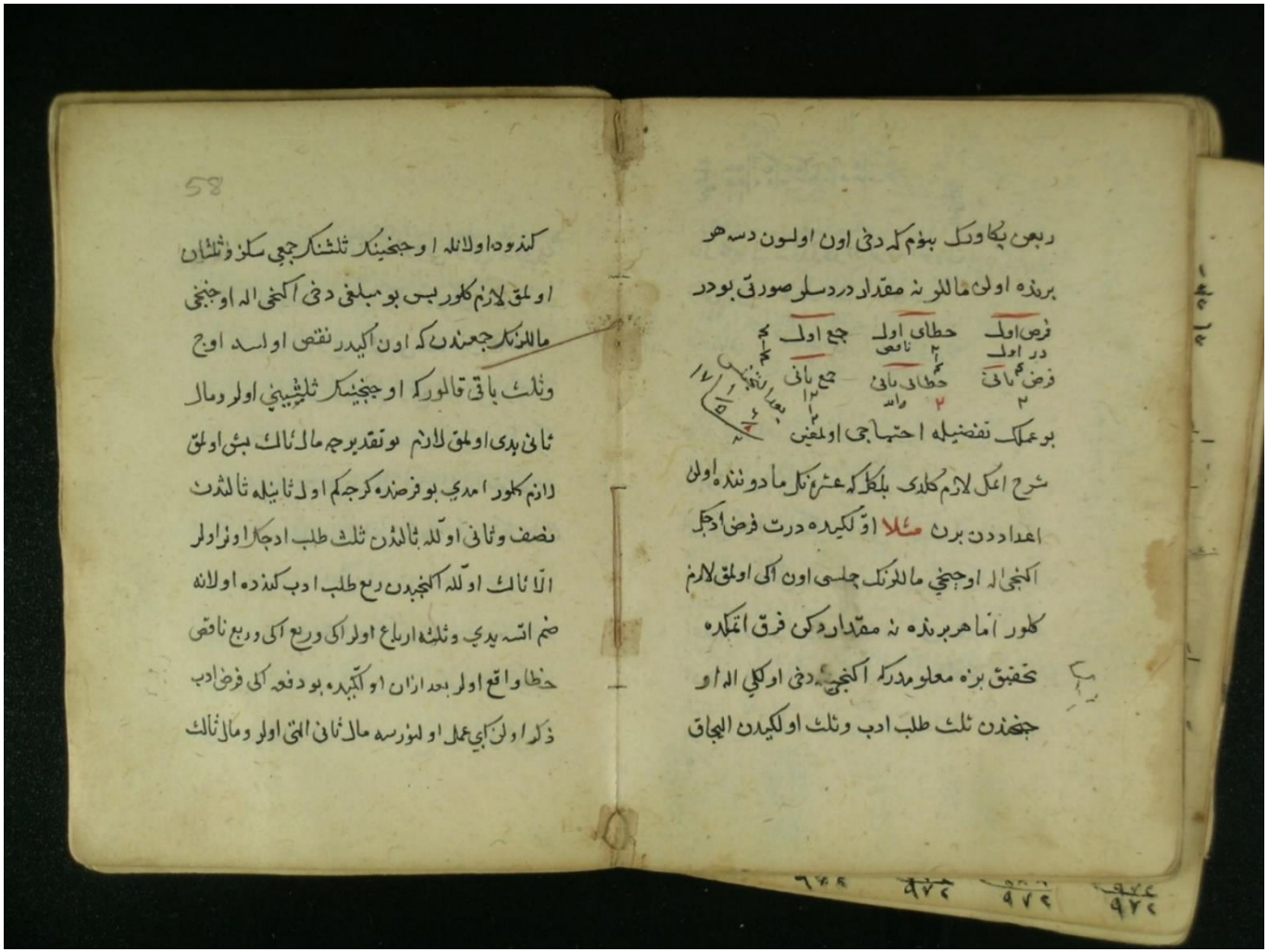

58a

57b

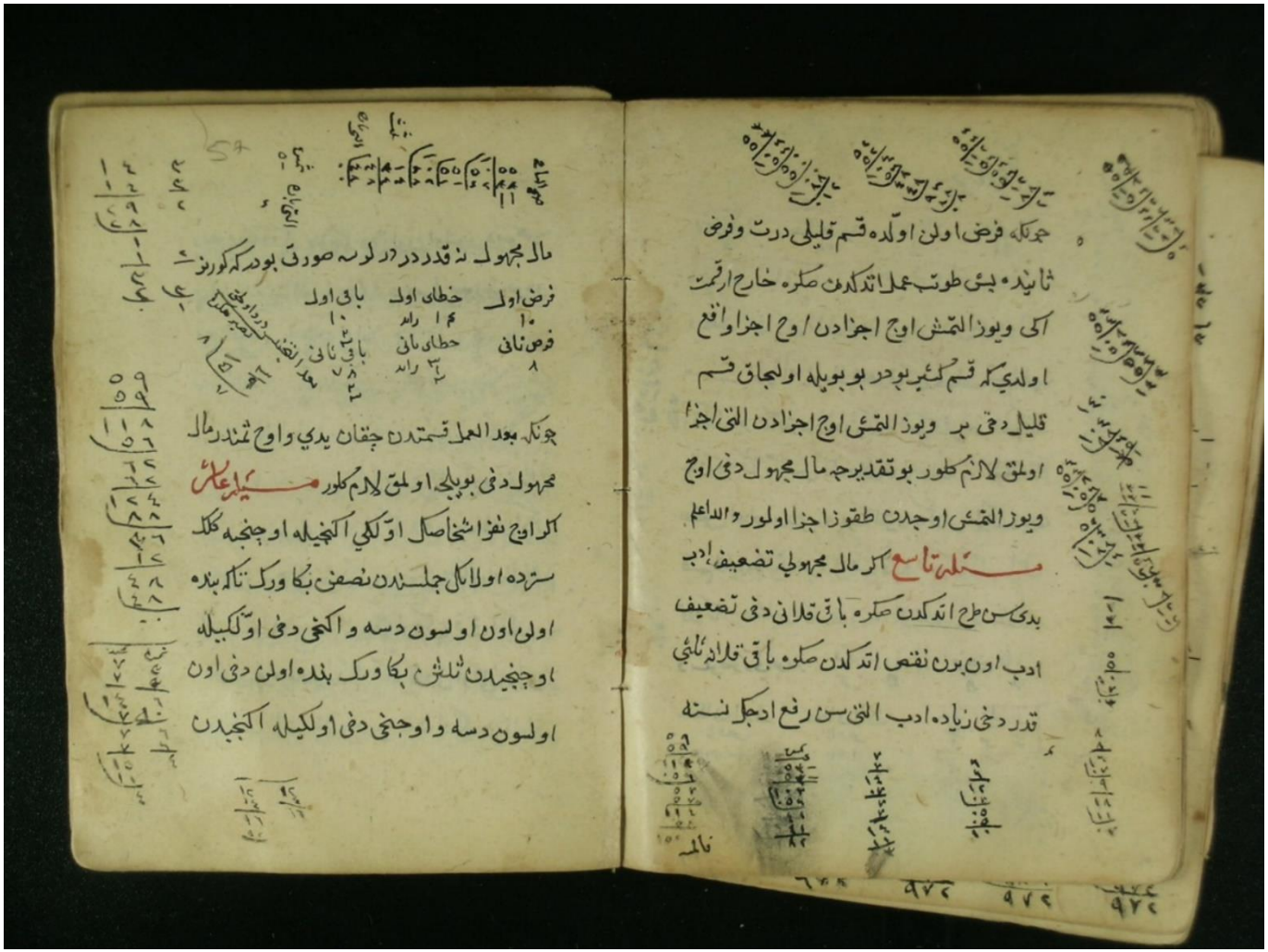

57a 56b

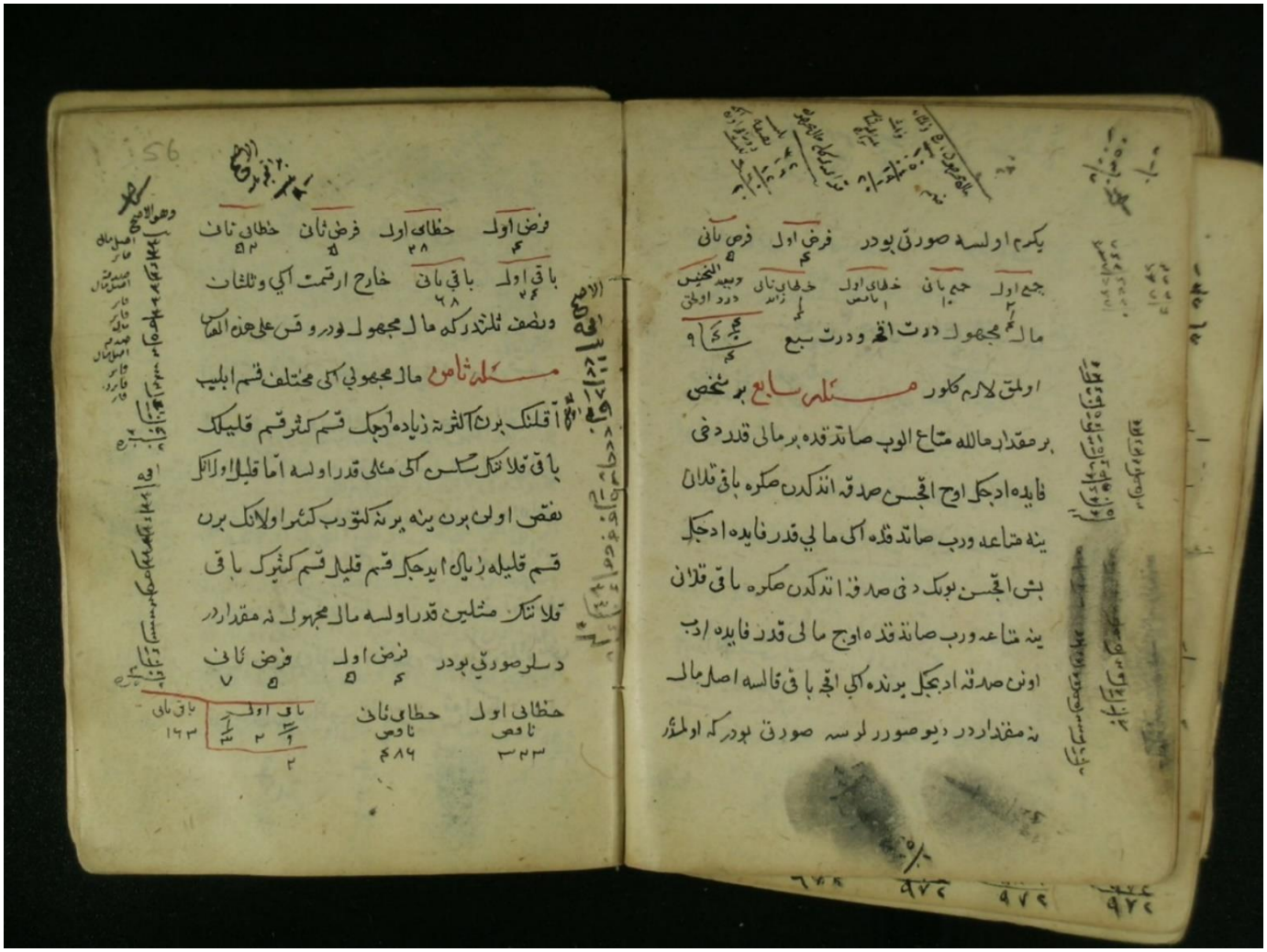

56a 55b

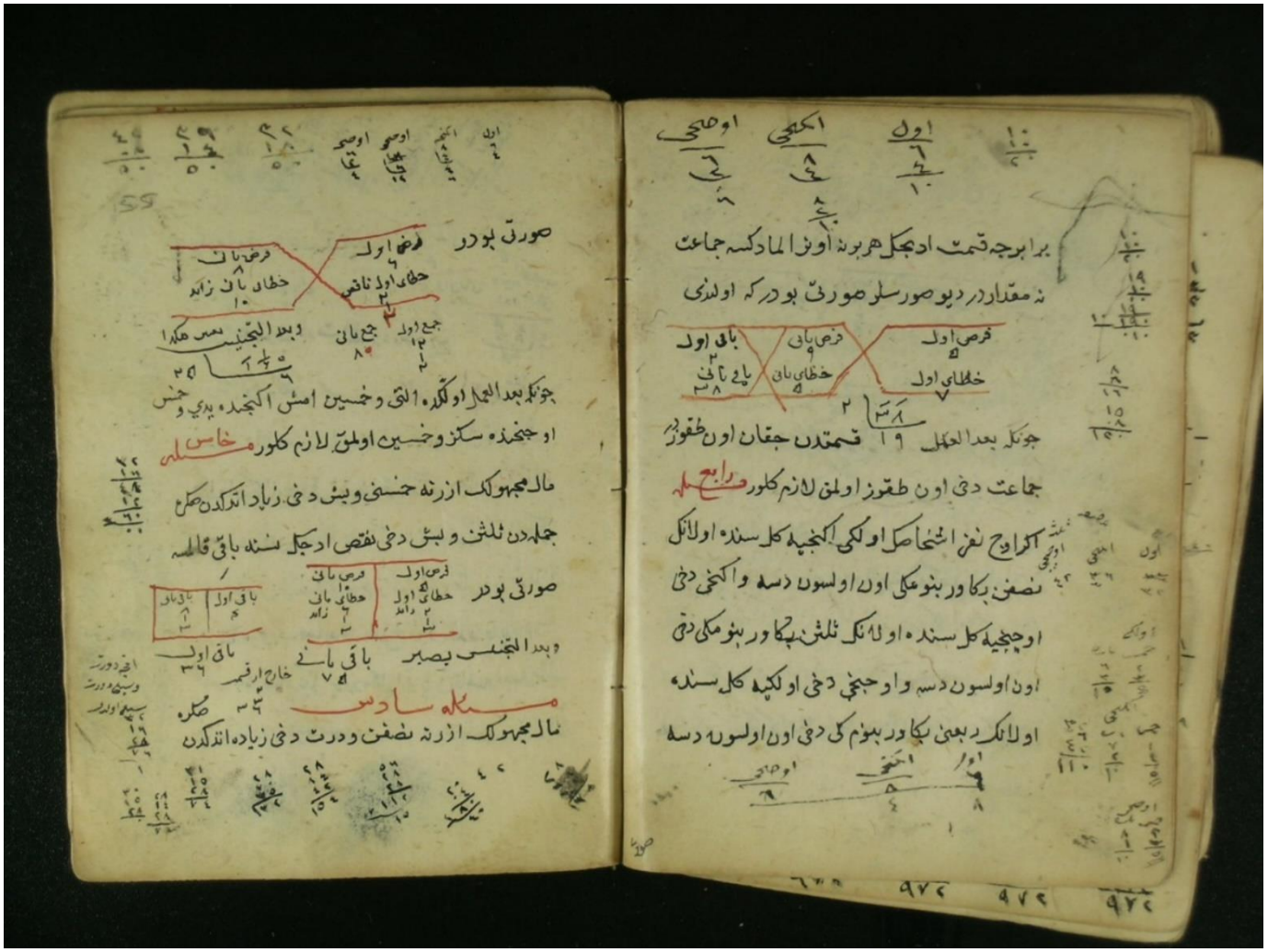

55a 54b

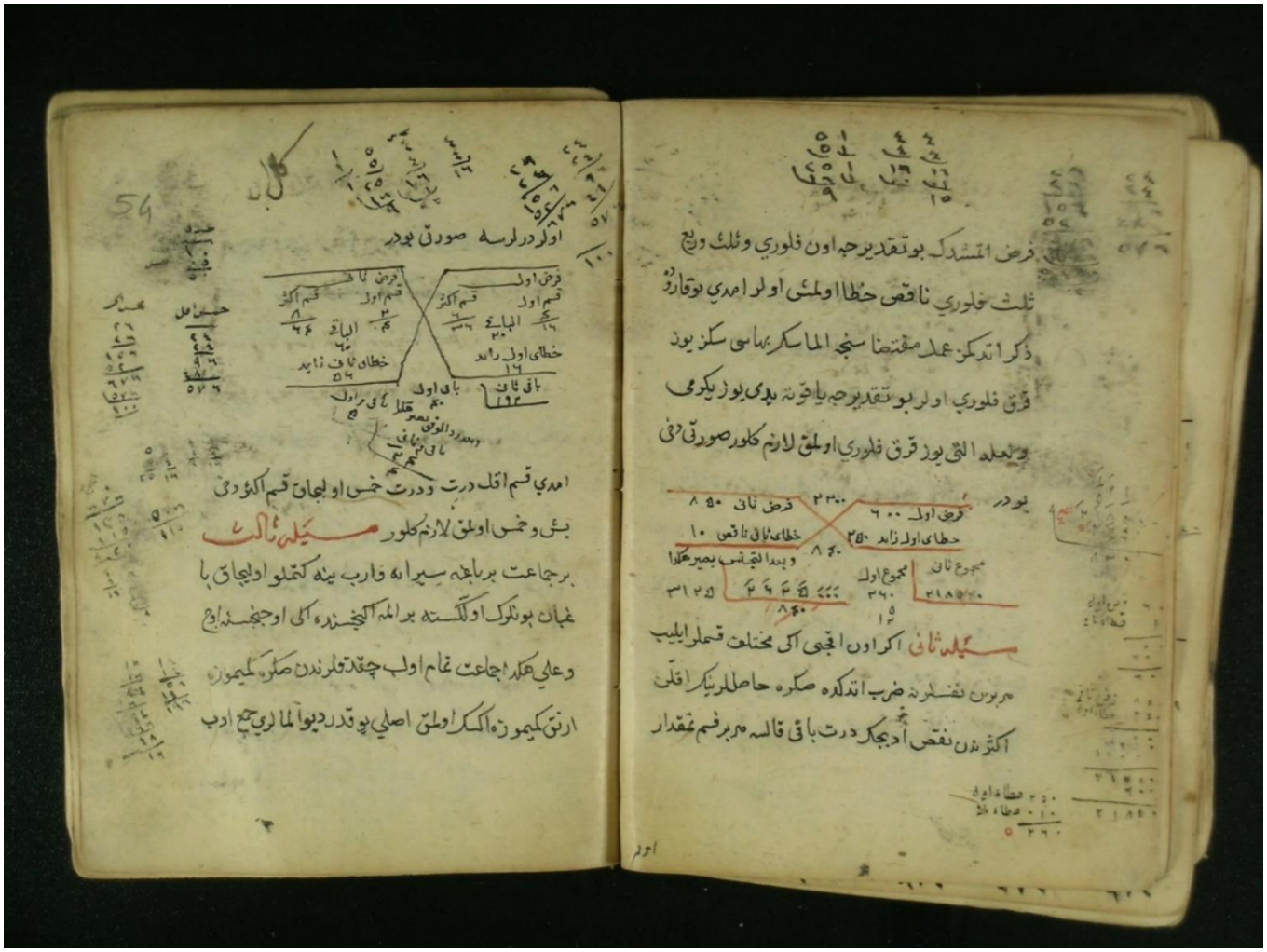

54a 53b

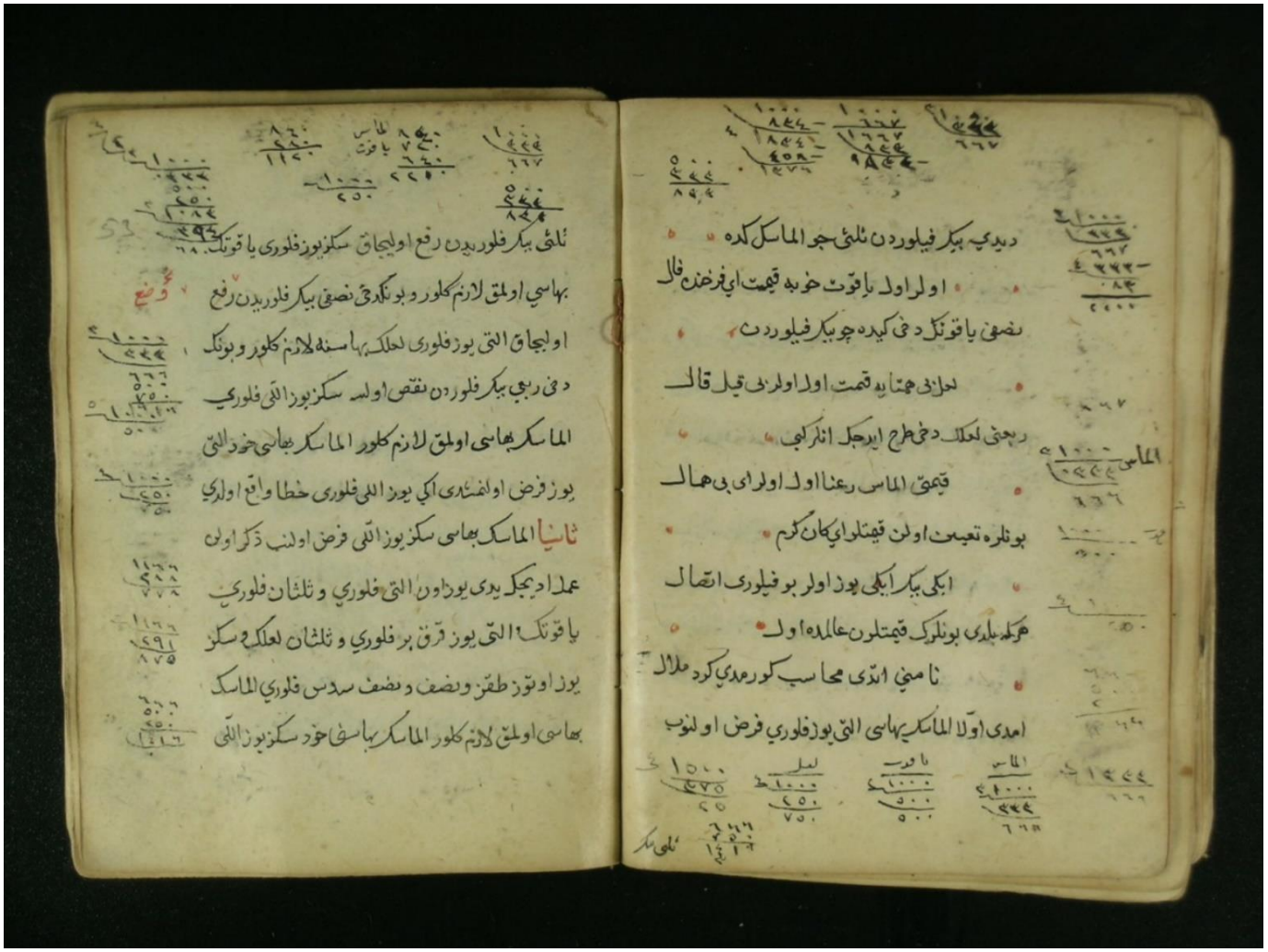

53a

52b

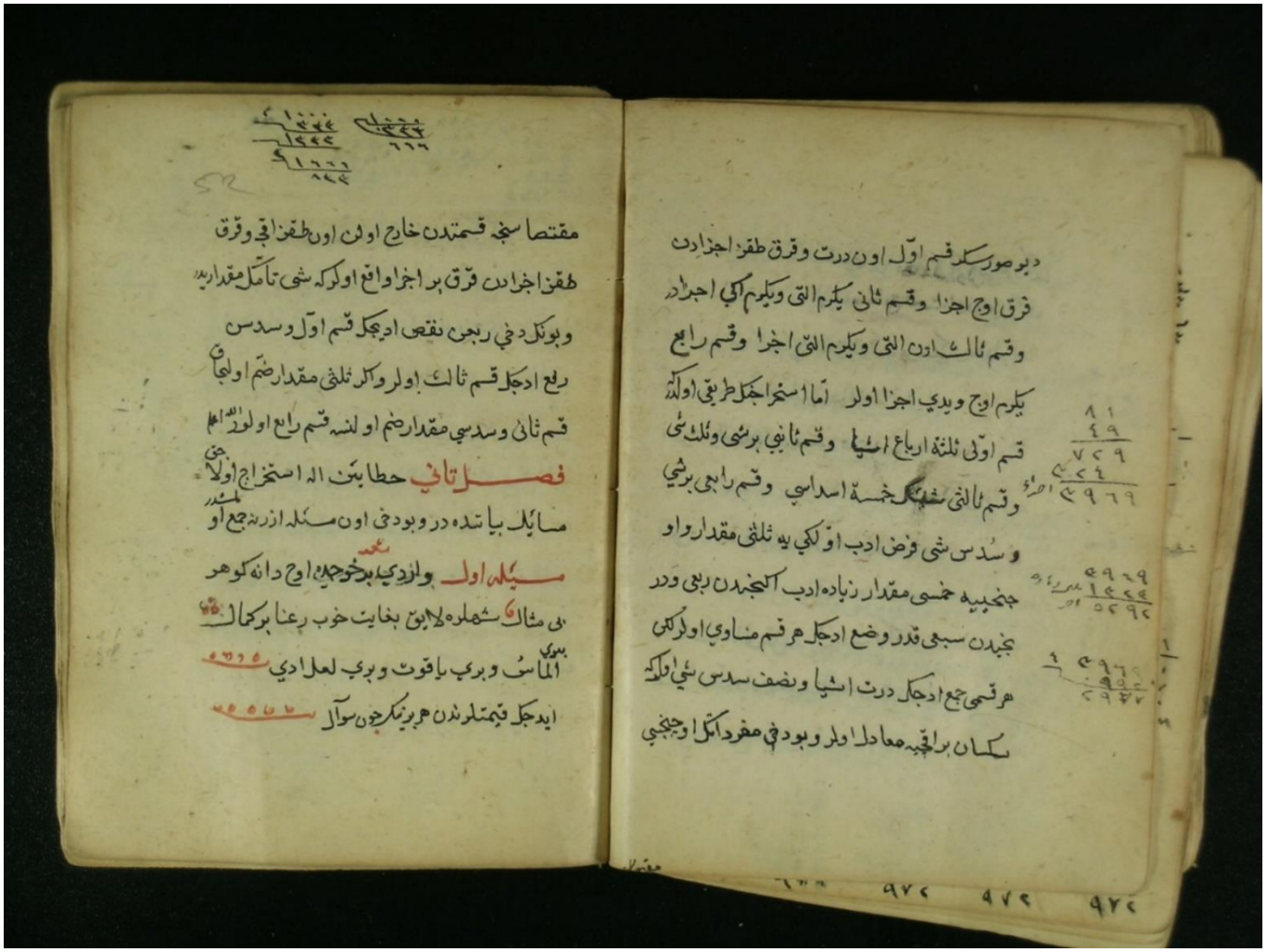

52a

مقتضا سنجه قسمتدن خارج اولن اون طقزانجي وقرق
طقزاجزادن قرق بر اجزا واقع اولوركه شي تامل مقداريدر
وبونكدني ربعن نقص ايدجك قسم اول وسدس
رابع ادجك قسم ثالث اولور واكر ثلثي مقدار ضم اولنجق
قسم ثاني وسدسي مقدار ضم اولنسه قسم رابع اولور والله اعلم

فصل ثاني خطايين اله استخراج اولنان
مسايل بيانندة در وبودخي اون مسئله ازنه جمع اولنمشدر

مسئله اول ولزديك بدخوجه اوج دانه كوهر
بي مثال شمله لايق بغايت خوب رعنا بركمال
بدوي الماس وبرج ياقوت وبرج لعلادي
ايدجك قيمتلرندن هربرنك چون سوال

51b

دبو صورتكله قسم اول اون درت وقرق طقزاجزادن
قرق اوج اجزا وقسم ثاني يكرم التي ويكرم اكي اجزادر
وقسم ثالث اون التي ويكرم التي اجزا وقسم رابع
يكرم اوج ويدي اجزا اولور اما استخراجكل طريقي اولكه
قسم اولي ثلثة ارباع اشيا وقسم ثاني برشي وثلث شي
وقسم ثالثي شي وبشك خمسة اسداسي وقسم رابعي برشي
وسدس شي فرض ادب اولكي يه ثلثي مقدار واو
جنجبيه خمسي مقدار زياده ادب اكنجدن ربعي ودر
بنجدن سبعي قدر وضع ادجكل هر قسم مساوي اولوركن
هر قسمي جمع ادجكل درت اشيا ونصف سدس شي اولكه
يكسان براقجيه معادل اولور وبودخي مفرد اكل اوجنجي

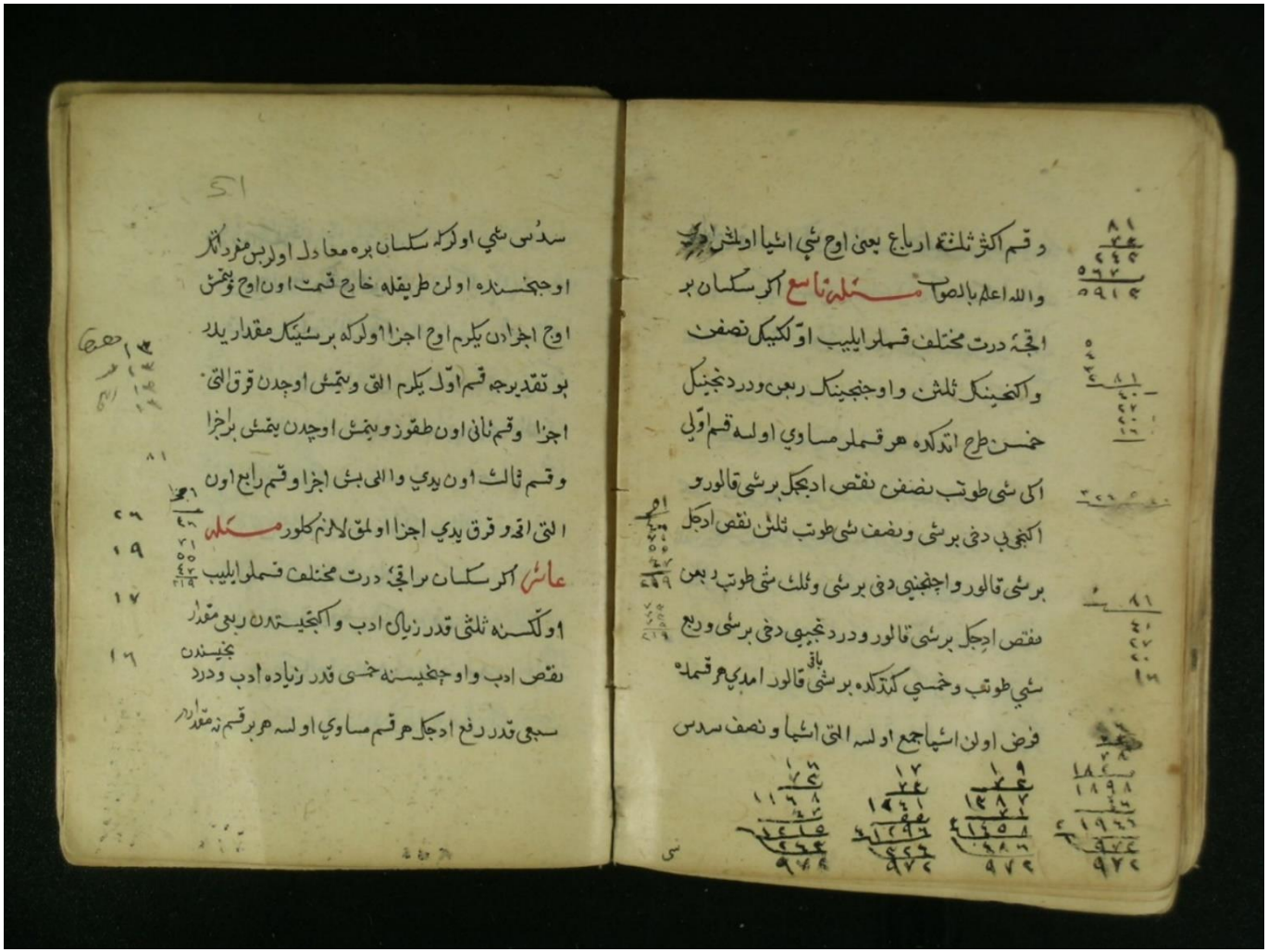

51a 50b

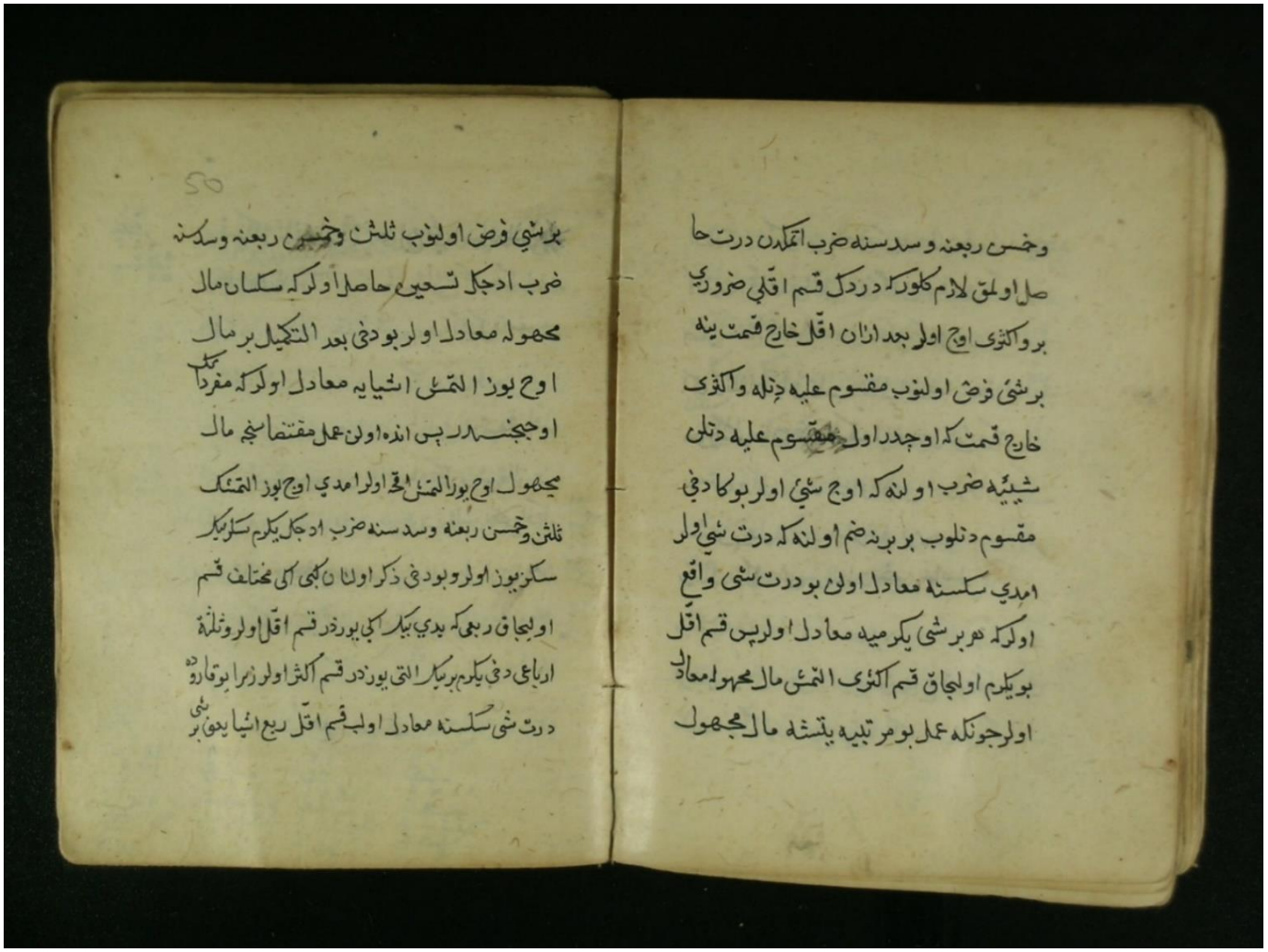

وخمس ربعنه وسدسنه ضرب اتملدن درت حا
صل اولمق لازم كلور كه دردنجي قسم اقلي ضروري
بر واكثري اوج اولر بعد ازان اقل خارج قسمت يني
برشئي فرض اولنوب مقسوم عليه دنله واكثري
خارج قسمت كه اوچدر اولر مقسوم عليه دتلن
شيئيه ضرب اولنه كه اوچ شئي اولر بوكا دني
مقسوم دنلوب بر برينه ضم اولنه كه درت شئي اولر
امدي سكسنه معادل اولن بو درت شئي واقع
اولركه هر برشئي يكرميه معادل اولرپس قسم اقل
بو يكرمي اولنجاق قسم اكثري اتمش مال مجهوله معادل
اولرجونكه عمل بو مرتبيه يتشه مال مجهول

برشئي فرض اولنوب ثلثن وخمسن ربعنه وسدسنه
ضرب ادجكل تسعين حاصل اولركه سكسان مال
مجهوله معادل اولر بو دني بعد التكميل برمال
اوچ يوز اتمش اشيايه معادل اولركه مفرد
اوجيجنسدر پس انده اولن عمل مقتضاسنجه مال
مجهول اوچ يوز اتمش اقچه اولرامدي اوچ يوز اتمشك
ثلثن وخمسن ربعنه وسدسنه ضرب ادجكل يكرمي سكز بيك
سكز يوز اولر بو دني ذكر اولنان كبي اكي مختلف قسم
اولنجاق ربعي كه بدي بيك اكي يوز در قسم اقل اولر وثلثه
اربامي دني يكرمي بر بيك التي يوز در قسم اكثر اولر زيرا بو قاعده
درت شئي سكسنه معادل اولب قسم اقل ربع اشيا يعني بر شئي

50a 49b

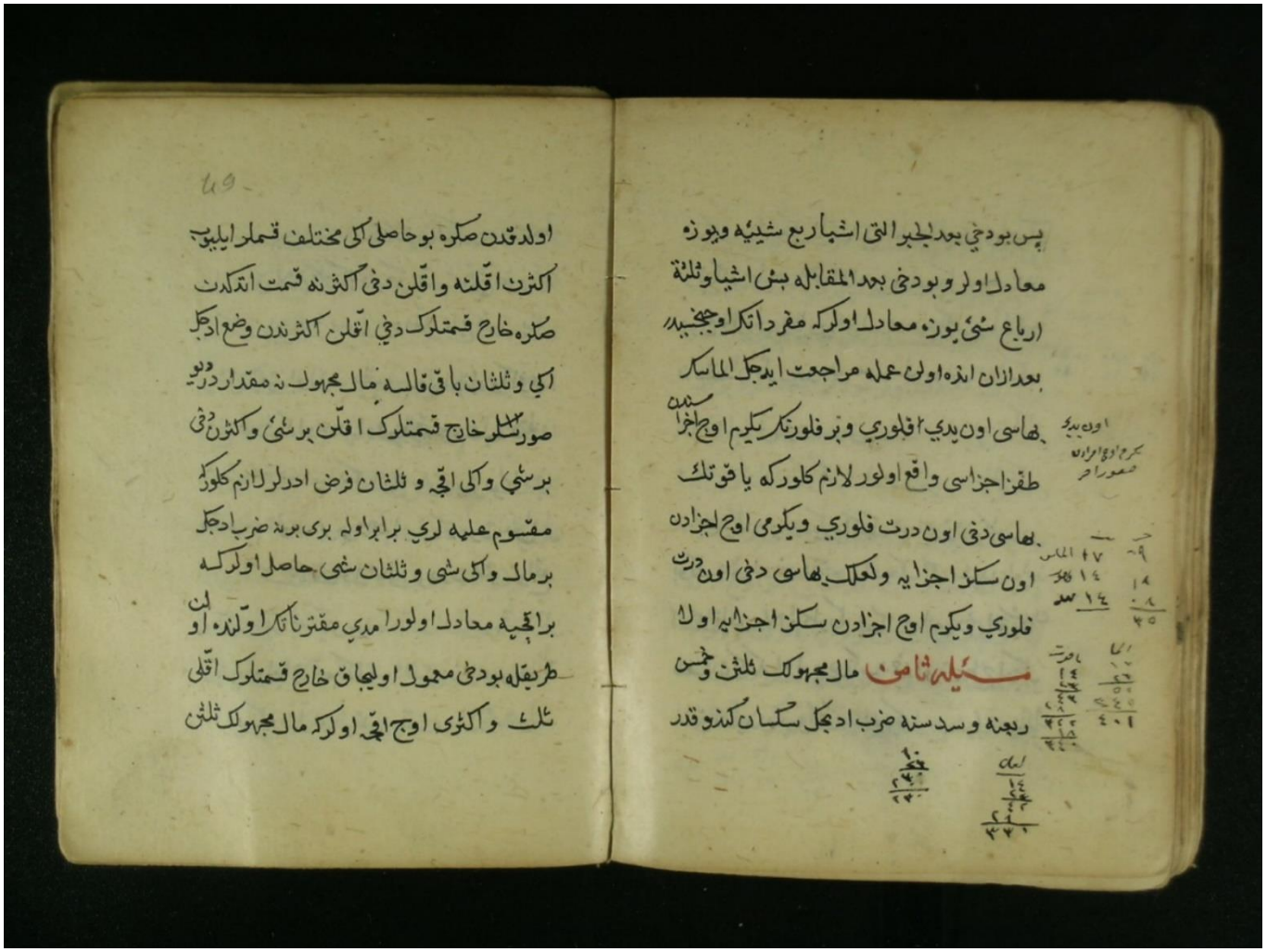

پس بود دنی بعد الجبر الی اشیا ربع شیئیه ویوزه
معادل اولر و بود دنی بعد المقابله بش اشیا و ثلثة
ارباع شئ یوزه معادل اولرکه مفرداتکار اوجخنید
بعد ازان انده اولن عمله مراجعت ایدجک الماسکر
بهاسی اون یدی اقلوری و بر فلورنکر یکرمی اوچ اجزادن
طقز اجزاسی واقع اولور لازم کلورکه یا قوتلک
بهاسی دنی اون درت فلوری و یکرمی اوچ اجزادن
اون سکز اجزایه ولعلک بهاسی دنی اون درت
فلوری و یکرمی اوچ اجزادن سکز اجزایه اولا

مسئله ثامن مال مجهولک ثلثی و خمسی
ربعنه و سدسنه ضرب ادجک سکسان کندو قدر

اون یدی
یکرمی اوچ اجزادن
طقز اجزاسی

اولدقدن صکره بو حاصلی کی مختلف قسملر ایله بیوزه
اکثرت اقللنه و اقلن دنی اکثرنه قسمت اتدکدن
صکره خارج قسمتلرک دنی اقلن اکثرندن وضع ادجک
اکی و ثلثان باقی قالسه مال مجهولک مقدار دریو
صورتکلر خارج قسمتلرک اقلن برشئی و اکثرن دنی
برشئی واکی اوچه و ثلثان فرض ادرلر لازم کلورکه
مقسوم علیه لری برابر اولسه بری برینه ضرب ادجک
برمال واکی شئی و ثلثان شئی حاصل اولرکه
براوچیه معادل اولور امدی مقترناتکار اولنده او
طریقله بود دنی معمول اولیجاق خارج قسمتلرک اقلی
ثلث واکثری اوچ اوچه اولرکه مال مجهولک ثلثی

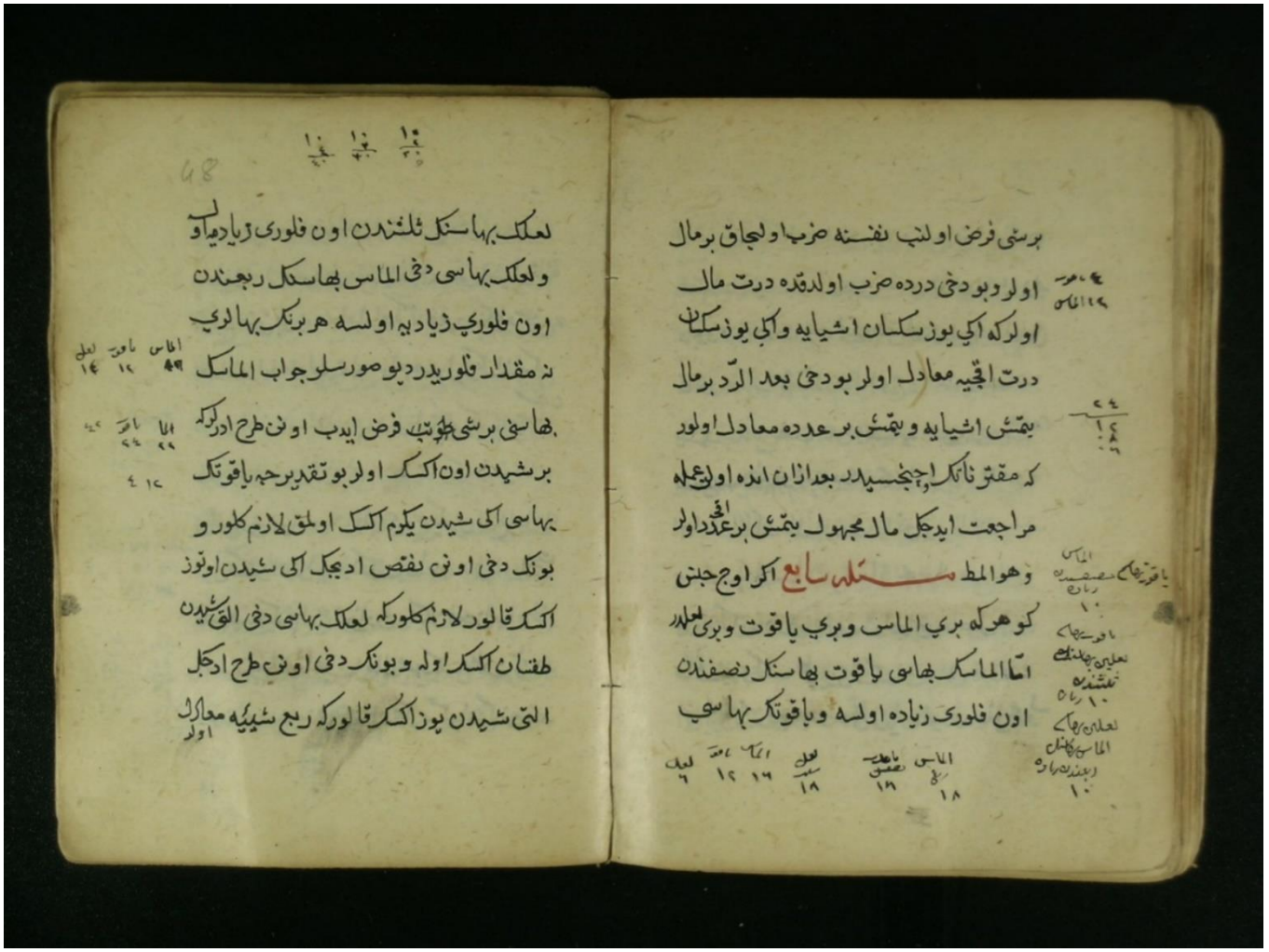

برشی فرض اولنب نفسنه ضرب اولنجاق برمال
اولر وبو دخی درده ضرب اولدقده درت مال
اولرکه اکی یوز سکسان اشیایه واکی یوز سکسان
درت اقچیه معادل اولر بو دخی بعد الردّ برمال
یتمش اشیایه و یتمش برعدده معادل اولور
که مقتضاناک اوچنجسیدر بعدازان اندزه اولنجه عمله
مراجعت ایدیجک مال مجهول یتمش برعددالخ اولر
وهو المط **مسئله سابع** اکر اوچ جنس
کوهوکه بری الماس وبری یاقوت وبری لعلدر
امّا الماسک بهاسی یاقوت بهاسنک نصفندن
اون فلوری زیاده اولسه ویاقوتک بهاسی

48

لعلک بهاسنک ثلثندن اون فلوری زیاده اولسه
ولعلک بهاسی دخی الماس بهاسنک ربعندن
اون فلوری زیاده اولسه هربرنک بهالری
نه مقدار فلوریدر دیو صورسه جواب الماسک
بهاسی برشی یوتب فرض ایدوب اونن طرح ادرکه
برشیدن اون اکسک اولر بو تقدیرجه یاقوتک
بهاسی الی شیدن یکرم اکسک اولمق لازم کلور و
بونک دخی اونن نقص ادیجک الی شیدن اوتوز
اکسک قالور لازم کلورکه لعلک بهاسی دخی الق شیدن
طقسان اکسک اوله وبونک دخی اونن طرح ادجک
الق شیدن یوز اکسک قالورکه ربع شیئیه معادل
اولر

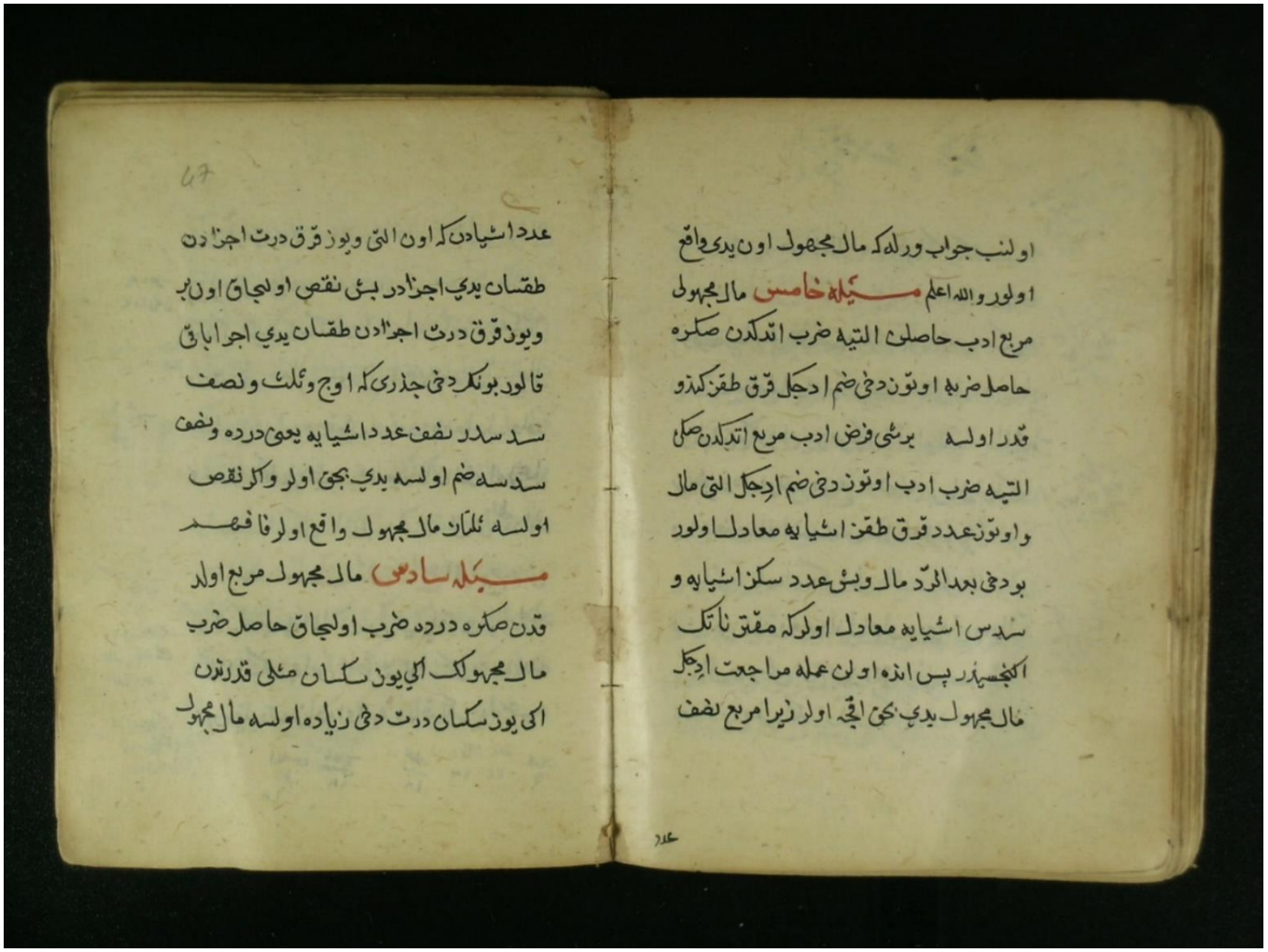

اولنب جواب ورلهکه مال مجهول اون یدی واقع
اولور والله اعلم **مسئله خامس** مال مجهولی
مربع ادب حاصلی التیه ضرب اتدکدن صکره
حاصل ضربه اوتوز دخی ضم ادجکل قرق طقز کدزو
قدر اولسه برشی فرض ادب مربع اتدکدن صکره
التیه ضرب ادب اوتوز دخی ضم ادجکل التی مال
واوتوز عدد قرق طقز اشیایه معادل اولور
بو دخی بعد الرد مال وبش عدد سکز اشیایه و
سدس اشیایه معادل اولوکه مقتضاسنک
اکنجسیدر پس انده اولن عمله مراجعت ادجکل
مال مجهول یدی بحق انجه اولور زیرا مربع نصف

47

عدد اشیادن که اون التی ویوز قرق درت اجزادن
طقسان یدی اجزادر بش نقص اولنجاق اون بر
ویوز قرق درت اجزادن طقسان یدی اجزا باقی
قالور بونکدخی جذری که اوچ وثلث ونصف
سدسدر نصف عدد اشیایه یعنی درده ونصف
سدسه ضم اولسه یدی بحق اولور واکر نقص
اولسه ثلثان مال مجهول واقع اولور فافهم
مسئله سادس مال مجهول مربع اولدقده
صکره درده ضرب اولنجاق حاصل ضرب
مال مجهولک اکی یوز سکسان مثلی قدرندن
اکی یوز سکسان درت دخی زیاده اولسه مال مجهول

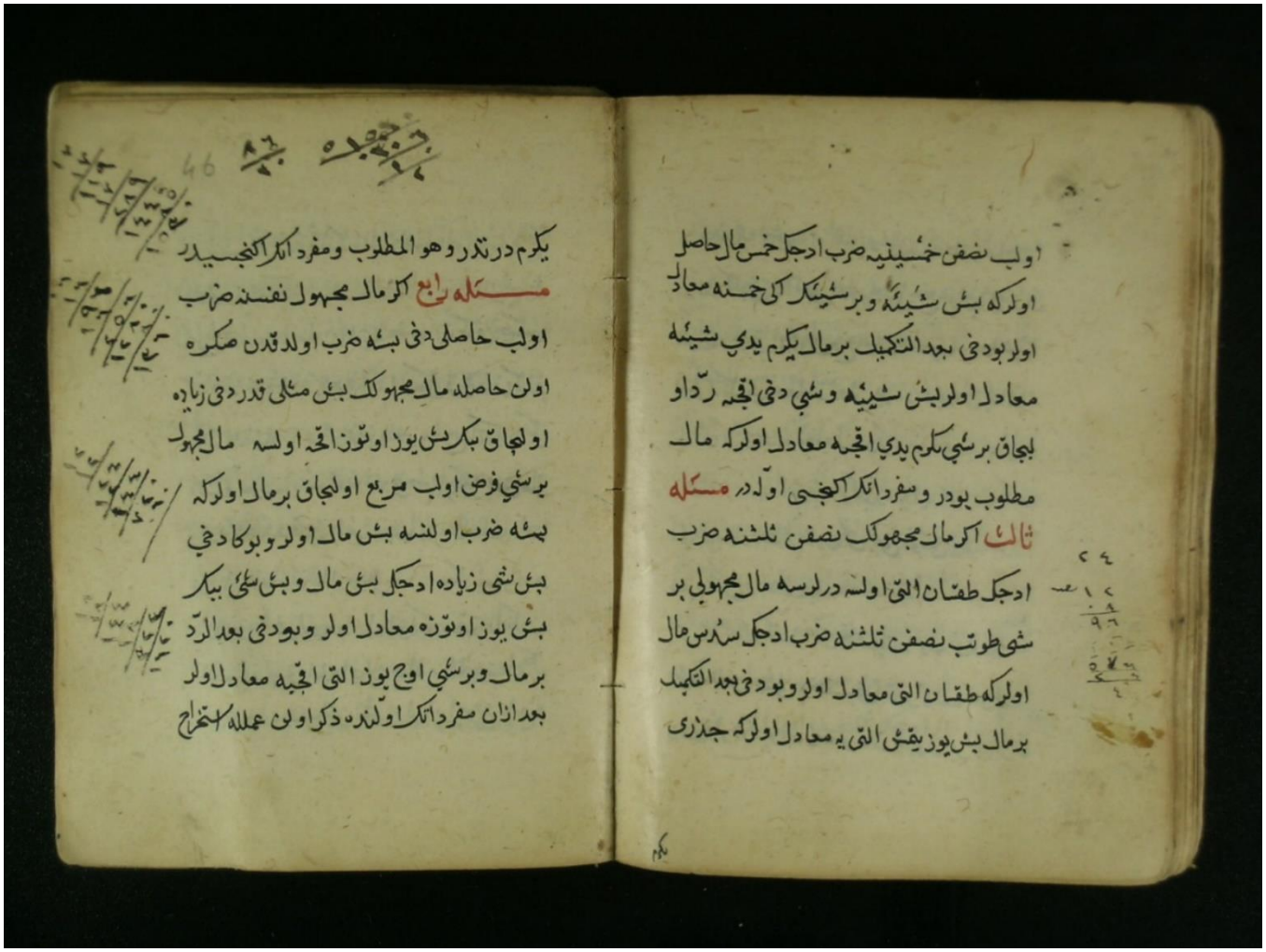

اولب نصفن خمسینیه ضرب ادجل خمس مال حاصل
اولرکه بش شیئه و برشیئکی خمسنه معادل
اولربودقی بعد التکمیل برمال یکرم یدی شیئه
معادل اولربش شیئه وشی دقی اقچه ردّاو
لبجاق برشی یکرم یدی اقچه معادل اولرکه مال
مطلوب بودر وسفر دانک اکنجی اولدر مسئله
ثالث اکرمال مجهولک نصفن ثلثنه ضرب
ادجل طقسان التی اولسه درلرسه مال مجهولی بر
شی طوتب نصفن ثلثنه ضرب ادجل سدس مال
اولرکه طقسان التی معادل اولربودقی بعد التکمیل
برمال بش یوز یتمش التی یه معادل اولرکه جذری

یکرم درتدر وهو المطلوب ومفرد انک اکنجسیدر
مسئله رابع اکرمال مجهول نفسنه ضرب
اولب حاصلی دقی بشه ضرب اولدقدن صکره
اولن حاصله مال مجهولک بش مثلی قدر دقی زیاده
اولنجاق بیکرمش یوز اوتوز اقچه اولسه مال مجهول
برشی فرض اولب مربع اولنجاق برمال اولرکه
بشه ضرب اولنسه بش مال اولربوکادقی
بش شی زیاده ادجل بش مال وبش شی بیکر
بش یوز اوتوزه معادل اولربودقی بعد الردّ
برمال وبرشی اوچ یوز التی اقچه معادل اولر
بعد ازان مفرد انک اولدیغنه ذکر اولن عمله استخراج

46a 45b

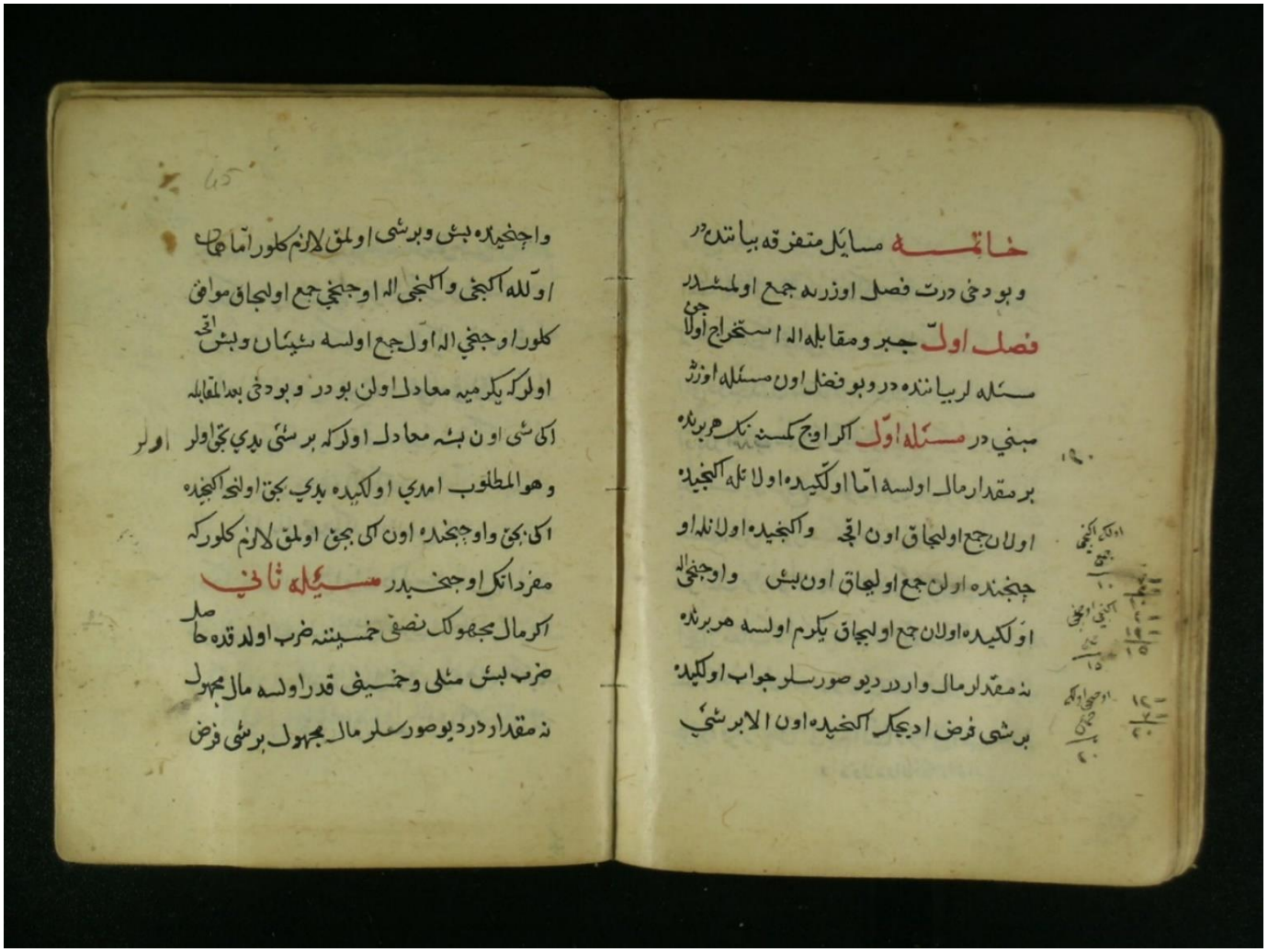

خاتمه مسایل متفرقه بیاشد در
و بو دخی درت فصل اوزره جمع اولمشدر
فصل اولّ جبر و مقابله الہ استخراج اولنان
مسئله لربیانده در و بو فصل اون مسئله اوزره
مبني در مسئله اوّل اکر اوچ کمسنه نک هر بریده
بر مقدار مالے اولسه اما اولکیده اولانله اکبجیده
اولان جمع اولیجاق اون اچے واکبجیده اولانلہ او
چیخنده اولن جمع اولیجاق اون بش واوچنجی الہ
اولکیده اولان جمع اولیجاق یکرمی اولسه هر بریده
نه مقدار مال وار دیو صورسلر جواب اولکیده
بر شی فرض ادیجک اکبجیده اون الا بر شیٔ

واچنجیده بش و بر شی اولمق لازم کلور اما حاصل
اولله اکبجی واکبجی الہ اوچنجی جمع اولیجاق موافق
کلور اوچنجی الہ اوّل جمع اولسه شیئان و بش اچے
اولور که یکرمیه معادل اولن بو در و بو دخی بعد المقابله
اکی شی اون بشه معادل اولور که بر شی بدی بچی اولور
و هو المطلوب امدی اولکیده بدی بچی اولنجه اکبجیده
اکی بچی واوچنجیده اون اکی بچی اولمق لازم کلور که
مفرداتکل اوچنجیدر مسئله ثانی
اکر مال مجهولک نصفی خمسینه ضرب اولدقده حاصل
ضرب بش مثلی و خمسینی قدر اولسه مال مجهول
نه مقدار در دیو صورسلر مال مجهول بر شی فرض

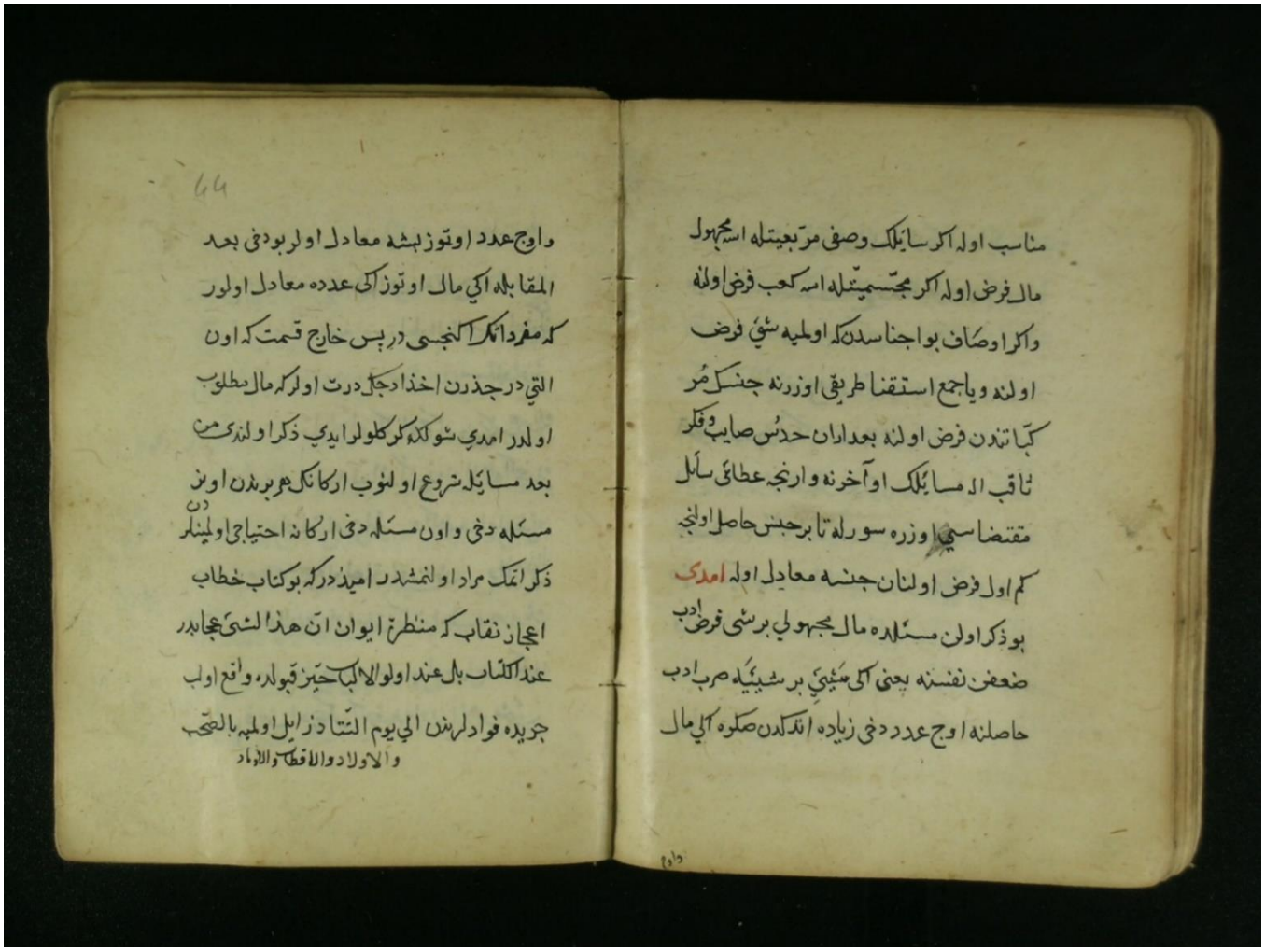

مناسب اولہ اکر سائلک وصفی مرتبعینلہ اسہ مجہول
مال فرض اولہ اکر مجسم تعینلہ اسہ کعب فرض اولہ
واکر اوصاف بو اجناسدن کہ اولمیہ شئی فرض
اولہ ویا جمع استقنا طریقی اوزرنہ جنسک مر
کبا تندن فرض اولہ بعد اران حدوث صایب وفکر
ثاقب الہ سائلک اوآخرنہ وارنجہ عطائی سائل
مقتضا سی اوزرہ سورلہ تا برجنس حاصل اولنجہ
کم اول فرض اولنان جنسہ معادل اولہ امدک
بو ذکر اولن مسئلہ ده مال مجہولی برشی فرض ادب
ضعف نفسنہ یعنی اکی شیئی بر شیئیہ ضرب ادب
حاصلنہ اوج عدد دخی زیاده اندکدن صکره اکی مال

واوج عدد اوتوز بشہ معادل اولر بو دخی بعد
المقابلہ اکی مال اوتوز اکی عدده معادل اولور
کہ مفرد انک اکنجسی درپس خارج قسمت کہ اون
التی در جذرن اخذ اوجک درت اولر کہ مال مطلوب
اولور امدی شو لکہ کر کلولر ایدی ذکر اولندی من
بعد مسایلہ شروع اولنوب ارکانک هر بریدن اون
مسئلہ دخی واون مسئلہ دخی ارکانہ احتیاجی اولمیلہ
ذکر اتمک مراد اولنمشدر امید درکہ بو کتاب خطاب
اعجاز نقاب کہ منظر ایوان ان هذا لشئ عجاب در
عند الکتاب بل عند اولوالالباب حیز قبولہ واقع اولب
جریده فواد لرہ دن الی یوم التناد زایل اولمیہ بالصحب
والاولاد والاقطاب والاوتاد

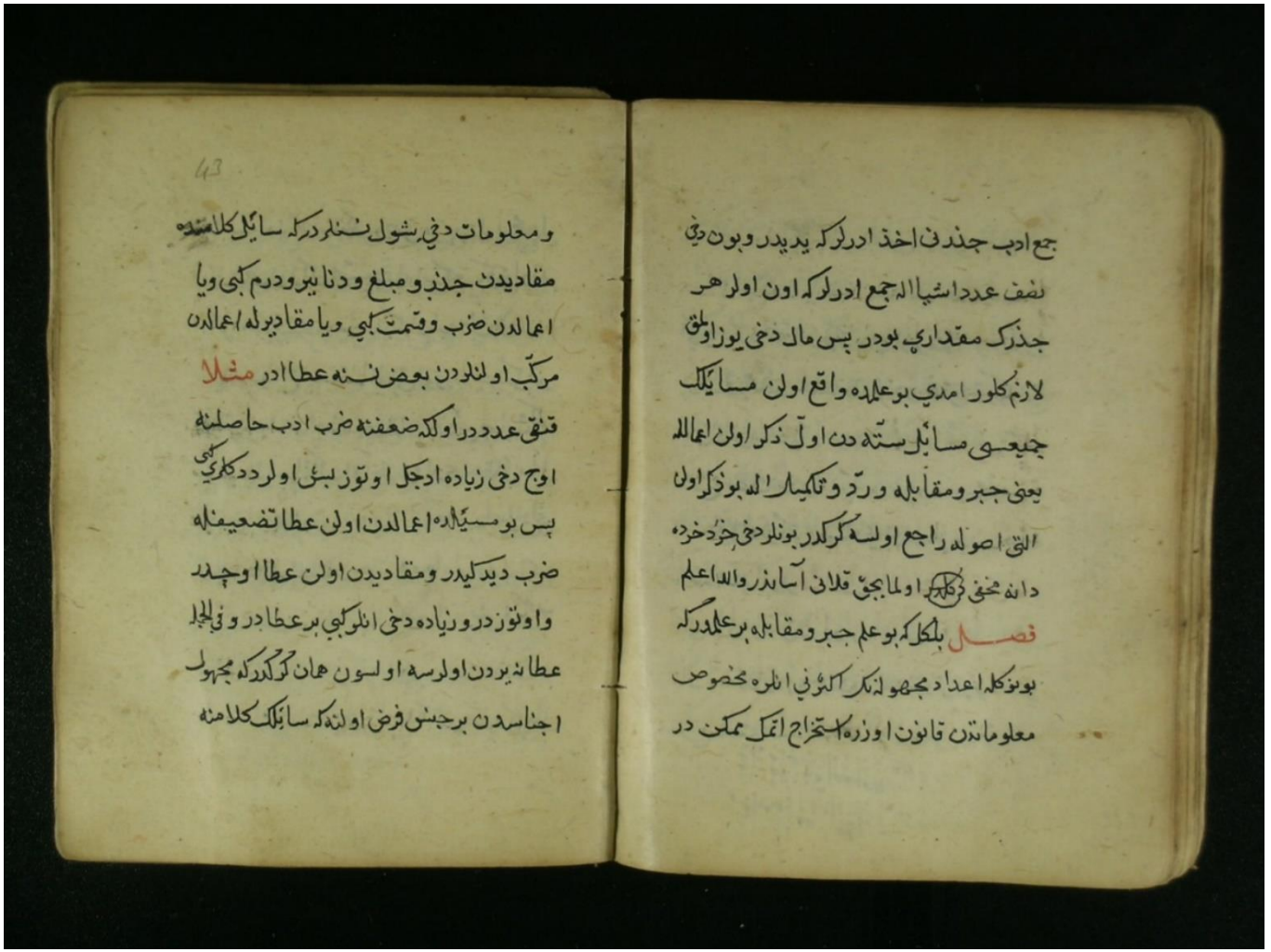

جمع ادب جذر فی اخذ ادرلرکه یدیدر وبون دخی
نصف عدد اشیا الرجمع ادرلرکه اون اولر هر
جذرک مقداری بودر پس مال دخی یوز اولمق
لازم کلور امدی بو علمده واقع اولن مسایلک
جمیعی مسایل ستّه دن اولّ ذکر اولن اعمالله
یعنی جبر ومقابله وردّ وتکمیل الله بو ذکر اولن
التی اصوله راجع اولسه کرکدر بونلردخی خرد خرده
دانه مخفی ذکر اولمایجق قلانی آسانذر والله اعلم

فصل بلکه که بو علم جبر ومقابله بر علمدرکه
بونوکله اعداد مجهوله نک اکثری انلره مخصوص
معلوم اتدن قانون اوزره استخراج اتمک ممکن در

ومعلومات دخی شمول نسنلر درکه سایل کلامنده
مقادیدن جذر ومبلغ ودنانیر ودرم کبی ویا
اعمالدن ضرب وقسمت کبی ویا مقادیر له اعمالدن
مرکّب اولنلردن بعض نسنه عطا ادر **مثلا**
قنقی عدد درا ولکه ضعفنه ضرب ادب حاصلنه
اوچ دخی زیاده ادجکل اوتوز بش اولردکلری کبی
پس بو مسیّاده اعمالدن اولن عطا تضعیفله
ضرب دیدکلیدر ومقادیدن اولن عطا اوچدر
واوتوزدر وزیاده دخی انلر کبی بر عطادر ونی الجمله
عطا نه یردن اولرسه اولسون همان کرکدرکه مجهول
اجناسدن برجنس فرض اولنه که سایلک کلامنه

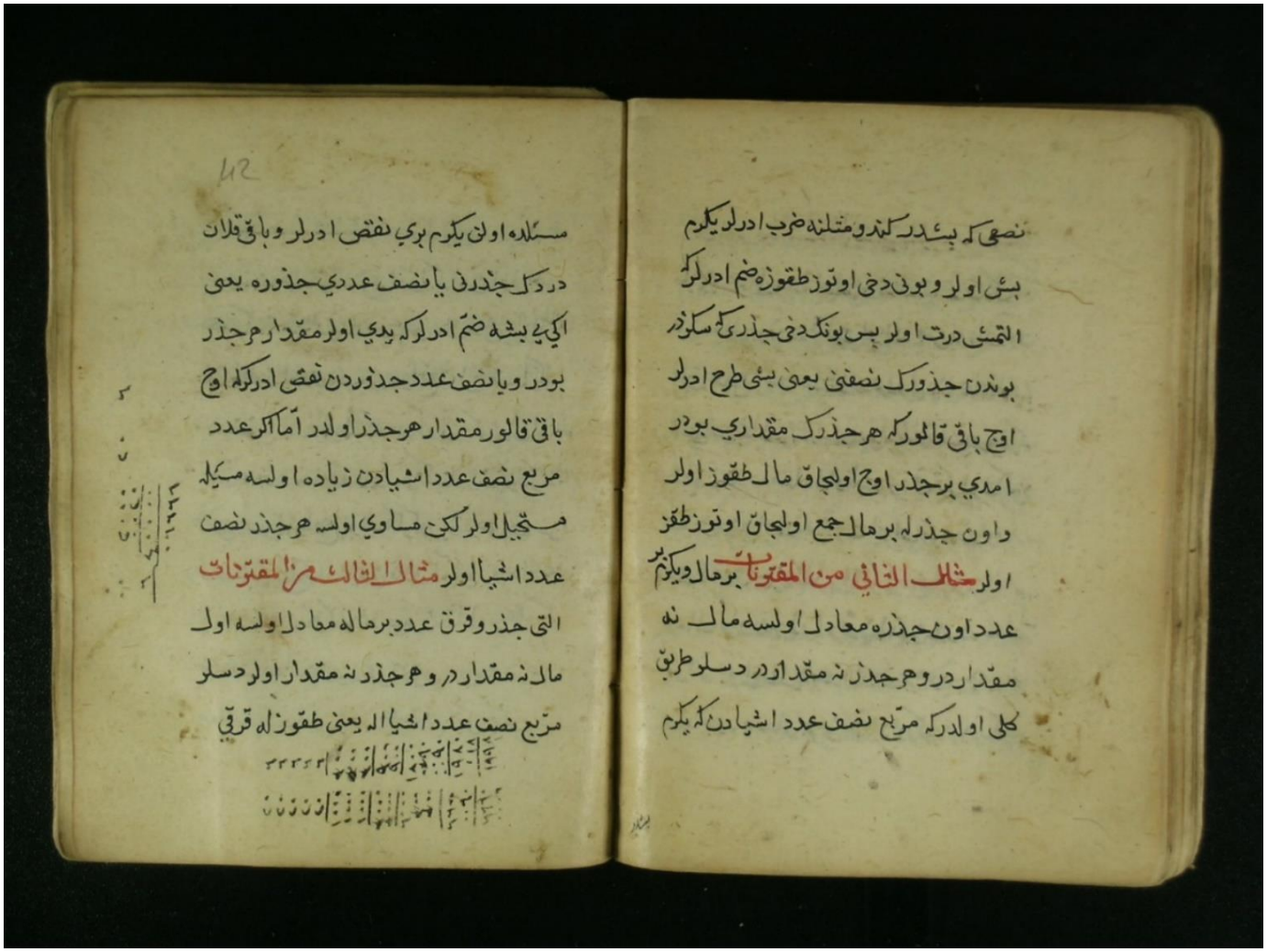

نصفی که بیشدر کند و مثلنه ضرب ادرلر یکدیم
بیش اولر و بونی دخی اوتوز طقوزه ضم ادرلرکه
التمش درت اولر پس بونک دخی جذرینی سکوزدن
بوندن جذورک نصفی یعنی بشی طرح ادرلر
اوچ باقی قالورکه هر جذرک مقداری بودر
امدی پرجذر اوچ اولیجاق مالـ طقوز اولر
واون جذرلـه برمالـ جمع اولیجاق اوتوز طقوز
اولر مثال الثاني من المقترنات برمالـ ویکرمی بر
عدد اون جذره معادلـ اولسه مالـ نه
مقدار در وهر جذر نه مقدار در دیلر طریق
کلی اولدرکه مربع نصف عدد اشیادن کم یکدیم

42

مسئلده اولن یکدیم بری نقص ادرلر و باقی قلان
در دک جذرنی یا نصف عددی جذوره یعنی
اکی یه بشه ضم ادرلرکه یدی اولر مقدار هر جذر
بودر و یا نصف عدد جذوردن نقص ادرلرکه اوچ
باقی قالور مقدار هر جذر اولدر اما اکر عدد
مربع نصف عدد اشیادن زیاده اولسه مسئله
مستحیل اولر لکن مساوی اولسه هر جذر نصف
عدد اشیا اولر مثال الثالث من المقترنات
التی جذر وقرن عدد برمالـه معادلـ اولسه اولـ
مالـ نه مقدار در وهر جذر نه مقدار اولر دیلر
مربع نصف عدد اشیا الـه یعنی طقوز لـه قرنی

41

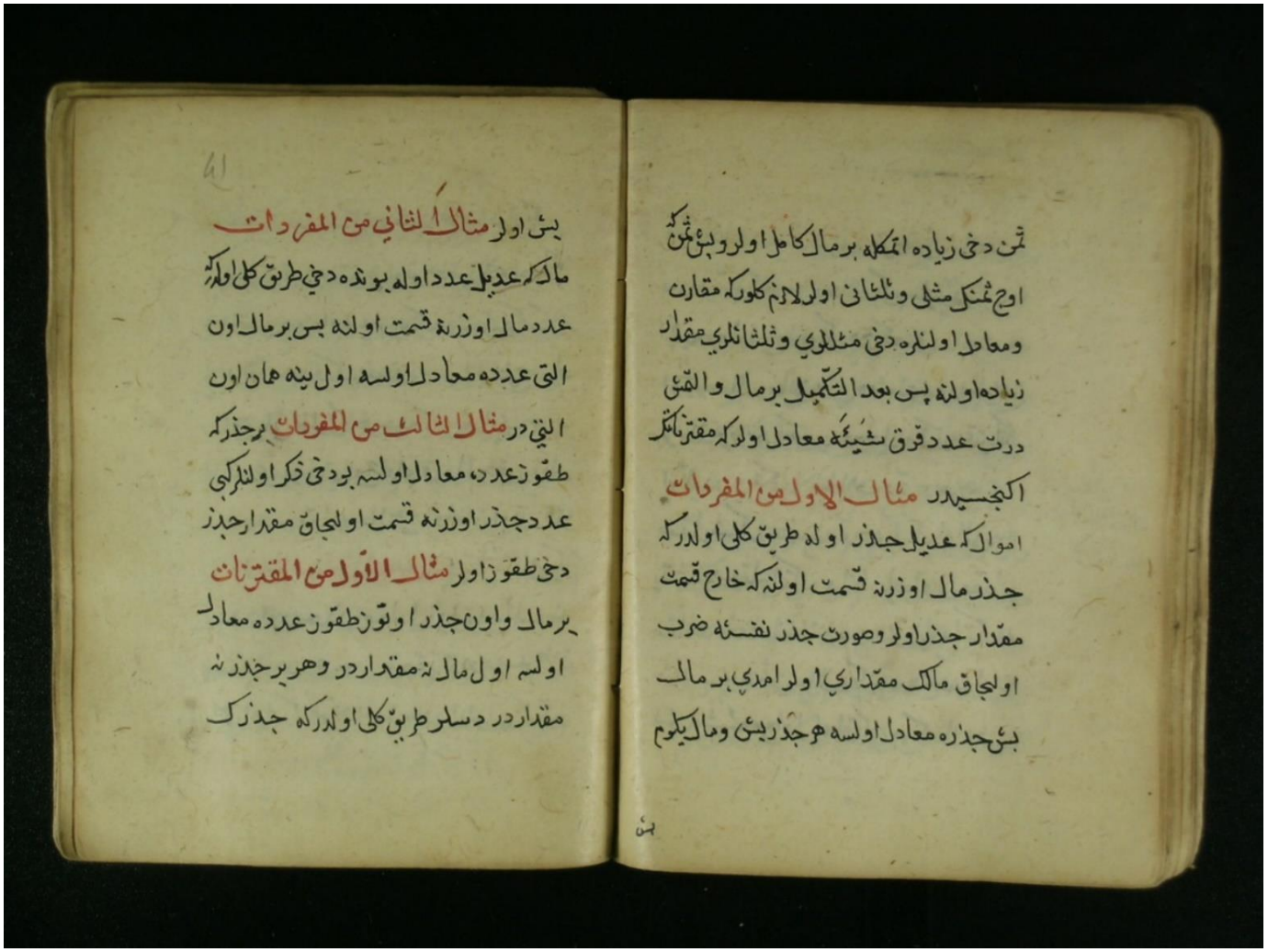

تمن دخی زیاده امکله برمال کامل اولر وبش ثمن کہ
اوچ ثمنک مثلی وثلثان اولر لانک کلورکہ مقارن
ومعادل اولنلره دخی مثللوی وثلثانلوی مقدار
زیاده اولنه پس بعد التکمیل برمال والقش
درت عدد قوق شیئه معادل اولر کہ مقترناتدر
الجبرده مثال الاول من المفردات
اموالکہ عدیل جذر اولہ طریق کلی اولدرکہ
جذر مال اوزرنہ قسمت اولنہ کہ خارج قسمت
مقدار جذر اولر وصورت جذر نفسنہ ضرب
اولنجاق مالک مقداری اولر امدی برمال
بش جذره معادل اولسه هر جذر بش ومال یکلوم

بش

41

بش اولر مثال الثاني من المفردات
مالکہ عدیل عدد اولہ بولنده دخی طریق کلی اولدرکہ
عدد مال اوزرنہ قسمت اولنه بس برمال اون
التی عدده معادل اولسه اول بنه همان اون
التی در مثال الثالث من المفردات برجذرکہ
طقوز عدده معادل اولسه بولنی ذکر اولنلرکبی
عدد جذر اوزرنه قسمت اولنجاق مقدار جذر
دخی طقوز اولر مثال الاول من المقترنات
برمال واون جذر اوتوز طقوز عدده معادل
اولسه اول مال نه مقدار در وهر برجذر نه
مقدار در دسلر طریق کلی اولدرکہ جذرک

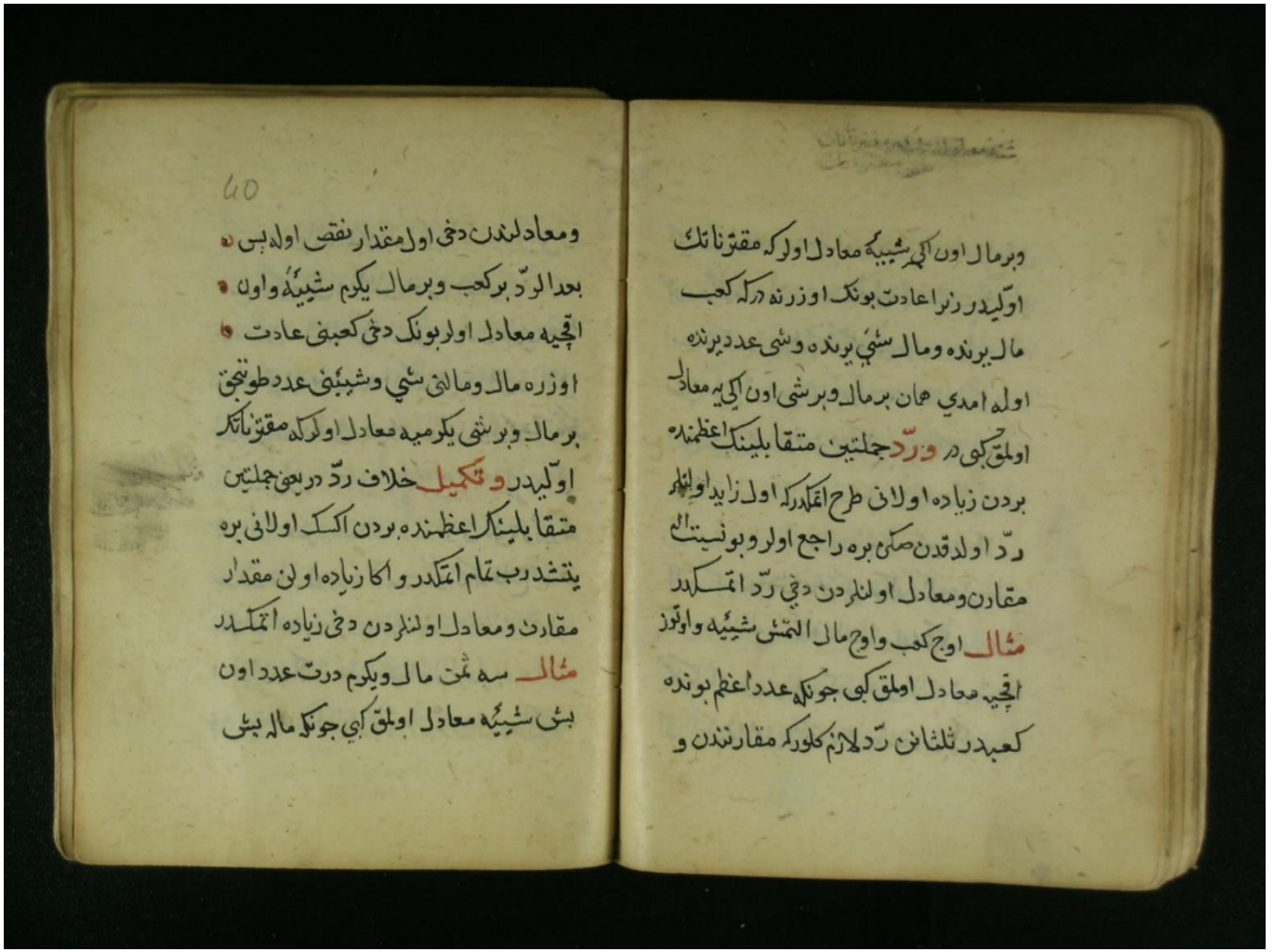

وبرمال اون اکهر شیئیه معادل اولرکه مقترناتك
اولیدر زیرا عادت بونك اوزرنه درکه کعب
مال یرنده ومال شئی یرنده وشی عدد یرنده
اوله امدی همان برمال وبرشی اون اکی یه معادل
اولمق کبی در **وردّ** جملتین متقابلینك اعظمنده
بردن زیاده اولانی طرح اتمکدرکه اول زاید اولیلم
ردّ اولدقدن صکره راجع اولر وبونسبتله
مقادن ومعادل اولنلردن دخی ردّ اتمکدر
مثال اوچ کعب واوچ مال التمش شیئیه واوتوز
اچیه معادل اولمق کبی جونکه عدد اعظم بونده
کعبدر ثلثانی ردّ لازم کلورکه مقارنلردن و

40

ومعادلندن دخی اول مقدار نقص اوله بس
بعد الردّ برکعب وبرمال یکرم شیئیه واون
اچیه معادل اولر بونك دخی کعبی عادت
اوزره مال ومالی شئی وشیئی عدد طوتیجق
برمال وبرشی یکرمیه معادل اولرکه مقترناتکر
اولیدر **وتکمیل** خلاف ردّ دریعنی جملتین
متقابلینکر اعظمنده بردن اکسک اولانی بره
یتشدرب تمام اتمکدر واکا زیاده اولن مقدار
مقادن ومعادل اولنلردن دخی زیاده اتمکدر
مثال سه ثمن مال ویکرم درت عدد اون
بش شیئیه معادل اولمق کبی جونکه مال بش

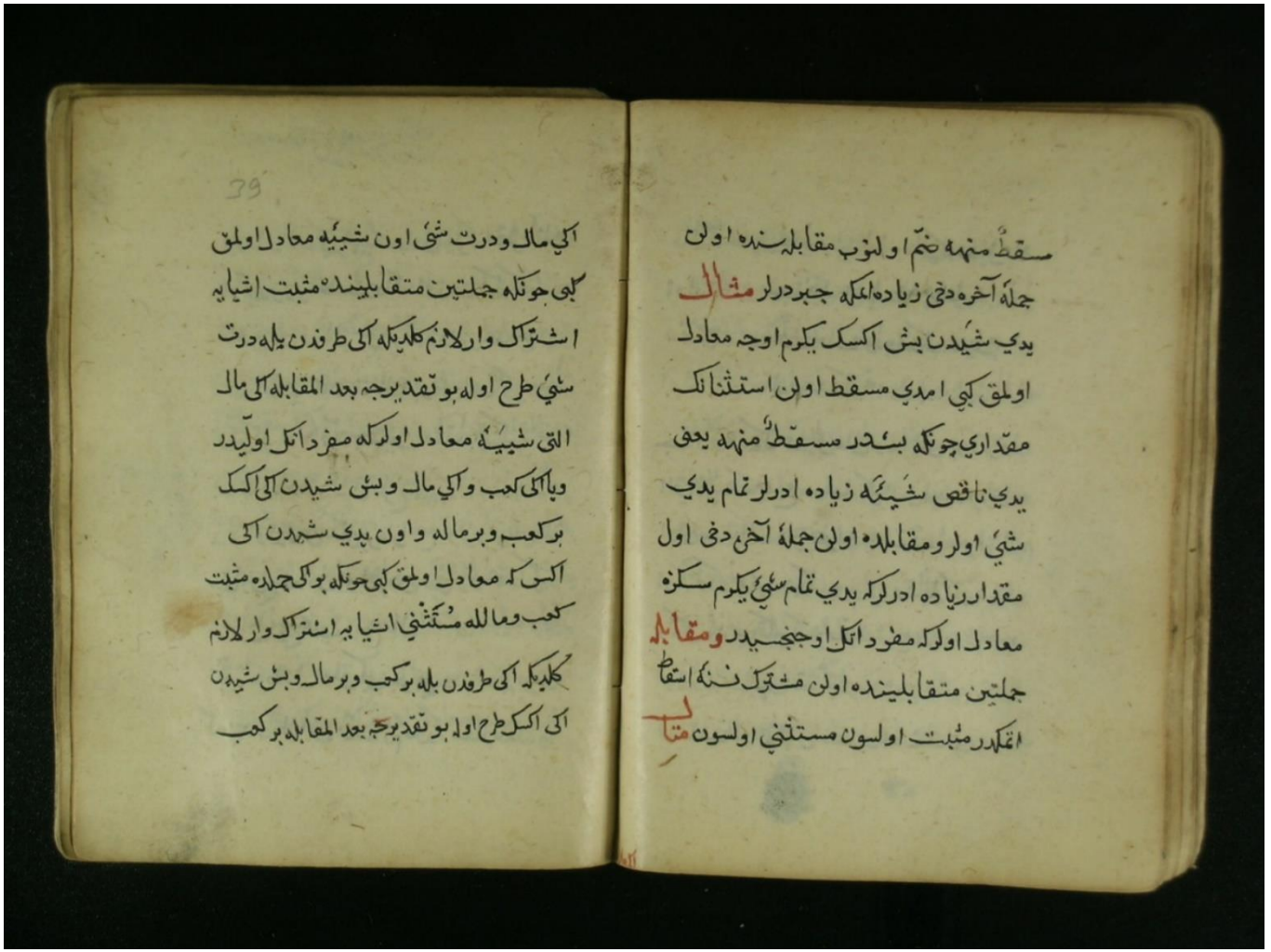

مسقط منهه ضمّ اولنوب مقابله سنده اولن
جملهٔ آخره دخی زیاده اتمکه جبر درلر **مثال**
یدی شیئدن بش اکسک یکرم اوچ معادل
اولمق کبی امدی مسقط اولن استثنا نک
مقداری چونکه بش در مسقط منهه یعنی
یدی ناقص شیئکه زیاده ادرلر تمام یدی
شیئ اولر و مقابله ده اولن جملهٔ آخر دخی اول
مقدار زیاده ادرلرکه یدی تمام شیئ یکرم سکز
معادل اولمق مفرد اتکل اوجه بسیدر **و مقابله**
جملتین متقابلیندن اولن مشترک نه ایسه اسقاط
اتمکدر مثبت اولسون مستثنی اولسون **مثال**

39

اکی مال و درت شیئ اون شیئیه معادل اولمق
کبی جونکه جملتین متقابلیندن مثبت اشیایه
اشتراک وارلادر کلدیکله اکی طرفدن یاله درت
شیئ طرح اولنه بو تقدیرجه بعد المقابله اکی مال
الق شیئیه معادل اولمکه مفرد اتکل اولیدر
دیا اکی کعب و اکی مال و بش شیئدن اکی اکسک
بر کعب و بر مال و اون یدی شیئدن اکی
اکسی که معادل اولمق کبی جونکه بر اکی جمله ده مثبت
کعب و مال مستثنی اشیایه اشتراک وارلادر
کلدیکله اکی طرفدن یاله بر کعب و بر مال و بش شیئدن
اکی اکسک طرح اولنه بو تقدیرجه بعد المقابله بر کعب

39a 38b

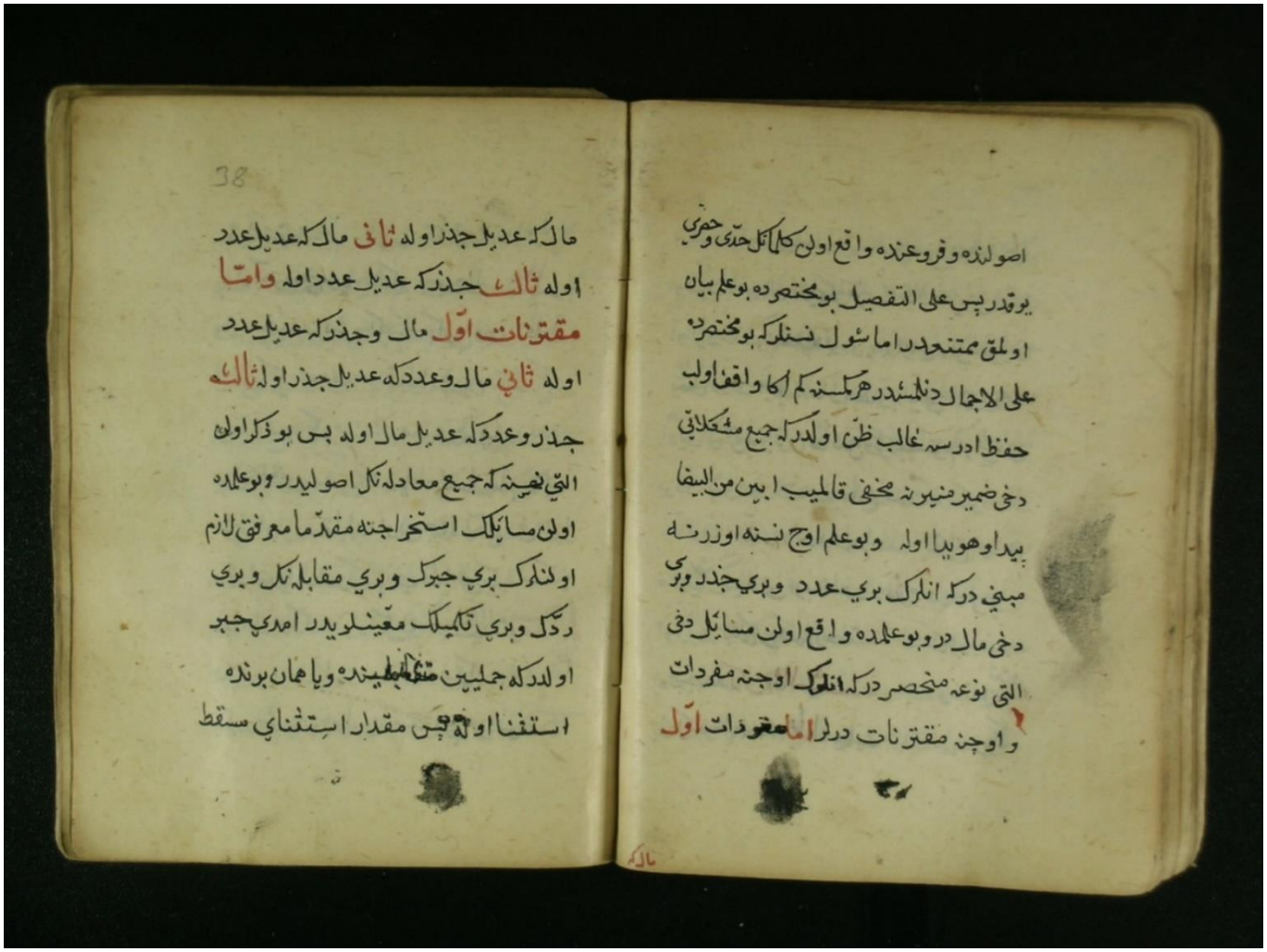

اصولنده وفروعنده واقع اولن کلمانکل حدّی وحدی
یوقدر پس علی التفصیل بو مختصرده بوعلم بیان
اولمق ممتنعدر اما شول نسنلرکه بو مختصرده
علی الاجمال دنلمشدر هرکمسنه کم اکا واقف اولب
حفظ ادرسه غالب ظنّ اولدرکه جمیع مشکلاتی
دخی ضمیر منیرنه مخفی قالمیوب ایین من البیضا
بیدا وهویدا اولا وبوعلم اوج نسنه اوزرنه
مبنی درکه انلرک بری عدد وبری جذر وبری
دخی مال درو بوعلمده واقع اولن مسائل دخی
التی نوعه منحصر درکه انلرک اوچنه مفردات
واوچنه مقترنات درلر اما مفردات اوّل

38

مالکه عدیل جذر اوله ثانی مالکه عدیل عدد
اوله ثالث جذرکه عدیل عدد اوله واما
مقترنات اوّل مال وجذرکه عدیل عدد
اوله ثانی مال وعددکه عدیل جذر اوله ثالث
جذر وعددکه عدیل مال اوله پس بو ذکر اولن
التی نسنه که جمیع معادله نکل اصولیدر وبوعلمده
اولن مسائلک استخراجنه مقدّما معرفتی لازم
اولنلرک بری جبرک وبری مقابله نکل وبری
ردّکل وبری تکمیلک معیّنلریدر امدی جبر
اولدرکه جملیین منکسرلیندن ویا همان برنده
استثنا اوله پس مقدار استثنای مسقط

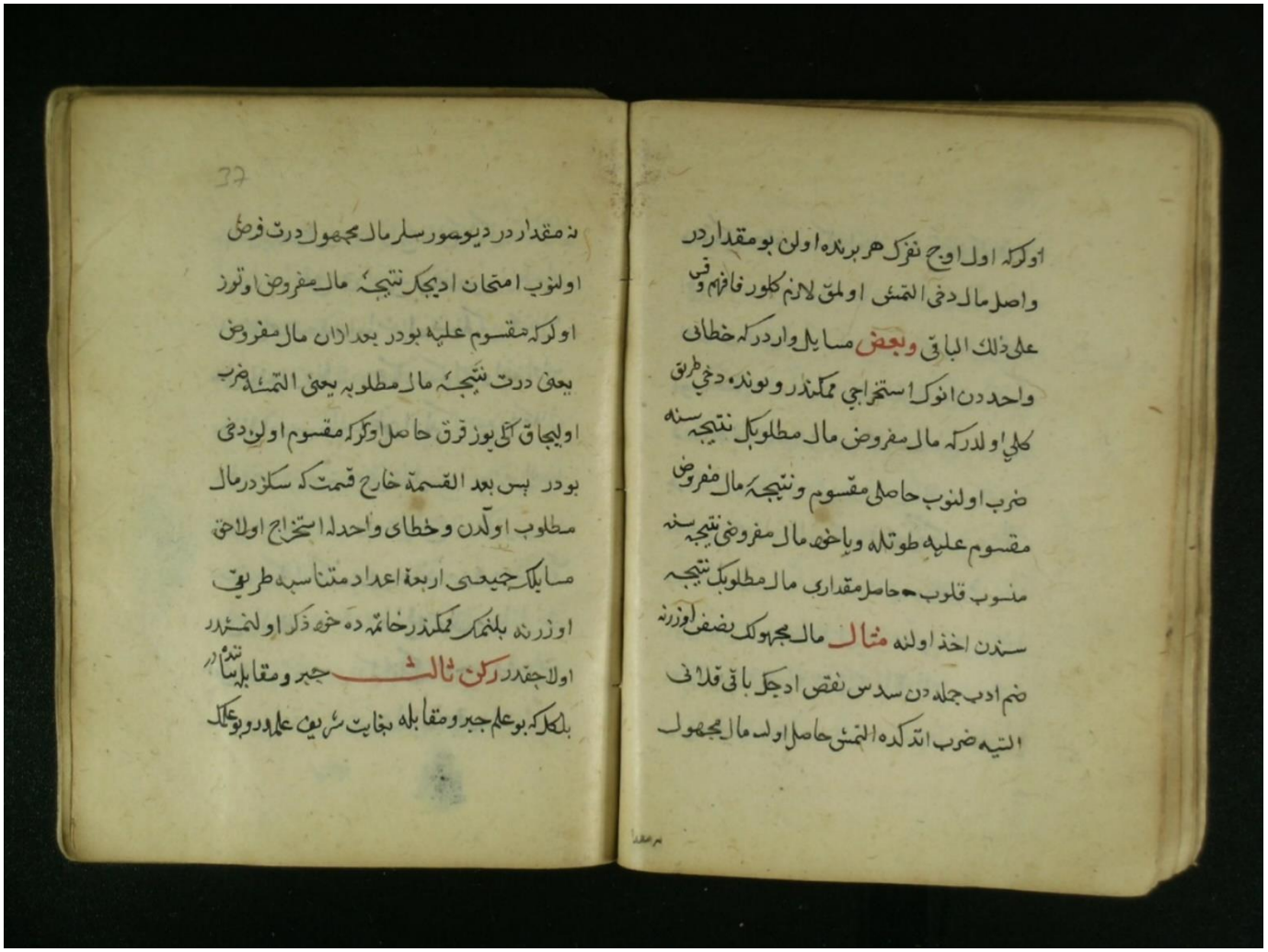

37a

او لرکه اول اوج نقرک هر برنده اولن بو مقدار در
واصل مال دخی التمش اولمق لازم کلور فافهم و قس
علی ذلک الباقی **وبعض** مسایل وار در که خطای
واحد دن انوک استخراجی ممکندر و بوندہ دخی طرق
کلی اولدرکه مال مفروض مال مطلوبک نتیجه سنه
ضرب اولنوب حاصلی مقسوم و نتیجهٔ مال مفروض
مقسوم علیه طوتاله و یاخود مال مفروضی نتیجه سنه
منسوب قلوب حاصل مقداری مال مطلوبک نتیجه
سندن اخذ اولنه **مثال** مال مجهولک نصفی اوزرینه
ضم ادب جمله دن سدس نقص ادجک باقی قلانی
التیه ضرب اندکده التمش حاصل اولسه مال مجهول

37b

نه مقدار در دیو صور سلر مال مجهول درت فرض
اولنوب امتحان ادیجک نتیجهٔ مال مفروض اوتوز
اولرکه مقسوم علیه بودر بعدلان مال مفروض
یعنی درت نتیجهٔ مال مطلوبه یعنی التمشه ضرب
اولیجاق کلی یوز قرق حاصل اولرکه مقسوم اولان دخی
بودر پس بعد القسمة خارج قسمت که سکسان در مال
مطلوب اولدن و خطای واحدله استخراج اولانق
مسایلک جمیعسی اربعهٔ اعداد متناسبه طریق
اوزرنه بلنمک ممکندر خاتمه ده خصوص ذکر اولنمشدر
اولاجقدر **رکن ثالث** جبر و مقابله بیانندہ
بلکه که بو علم جبر و مقابله بغایت شریف علم و دوغمک

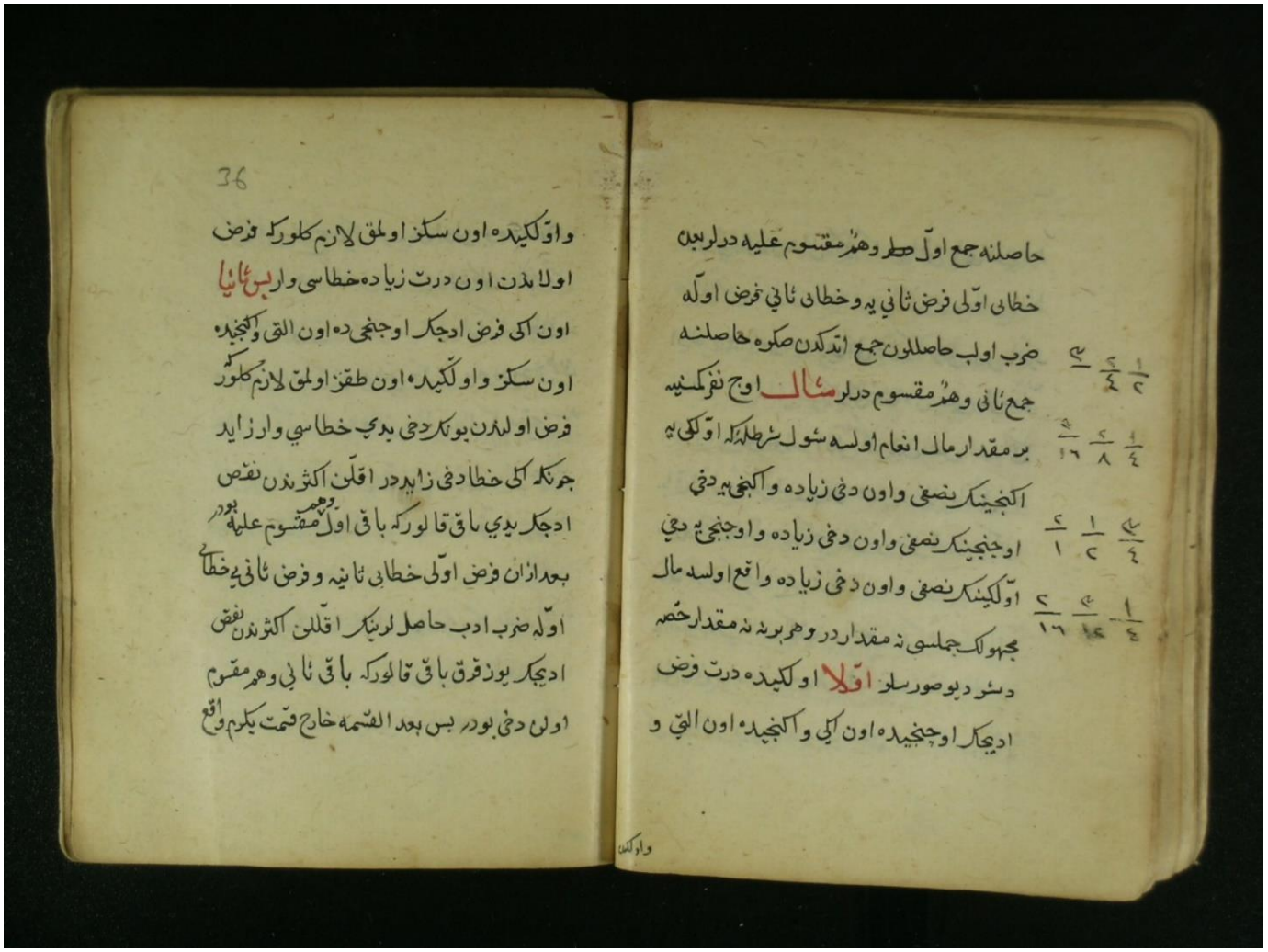

حاصلنه جمع اوّل سطر وهمّ مقسوم عليه درلر بعد
خطای اوّلی فرض ثاني يه وخطای ثاني فرض اوّله
ضرب اولب حاصللون جمع ايدكدن صكره حاصلنه
جمع ثاني وهمّ مقسوم درلر مثال اوچ نفر مكتيه
بر مقدار مال انعام اولسه شول شرطله كه اوّلكي يه
اكنجينكدن نصفي واون دخي زياده واكنجي يه دخي
اوچنجينكدن نصفي واون دخي زياده واوچنجي يه دخي
اوّلكينكدن نصفي واون دخي زياده واقع اولسه مال
مجهولك جملسي نه مقدار در وهر برينه نه مقدار حصه
دشر دیو صورسلر اوّلا اوّلكيده درت فرض
ايدجكز اوچنجيده اون اكي واكنجيده اون التي و

35b

واوّلكيده اون سكز اولمق لازم كلور كه فرض
اولمادن اون درت زياده خطاسي وار بس ثانيا
اون اكي فرض ايدجكز اوچنجي ده اون التي واكنجيده
اون سكز واوّلكيده اون طقز اولمق لازم كلور كه
فرض اولمدن بو نكدخي بدي خطاسي وار زايد
چونكه اكي خطادخي زايد در اقلّدن اكثرندن نقص
ايدجكز بدي باقي قالور كه باقي اوّل مقسوم عليه بولور
بعدازان فرض اوّلي خطای ثانيه وفرض ثاني يه خطای
اوّله ضرب ايدب حاصل لرنكز اقلّدن اكثرندن نقص
ايدجكز بوزقرق باقي قالور كه باقي ثاني وهم مقسوم
اولن دخي بولور بس بعد القسمه خارج قسمت يكرمي واقع

واوّلكن

36a

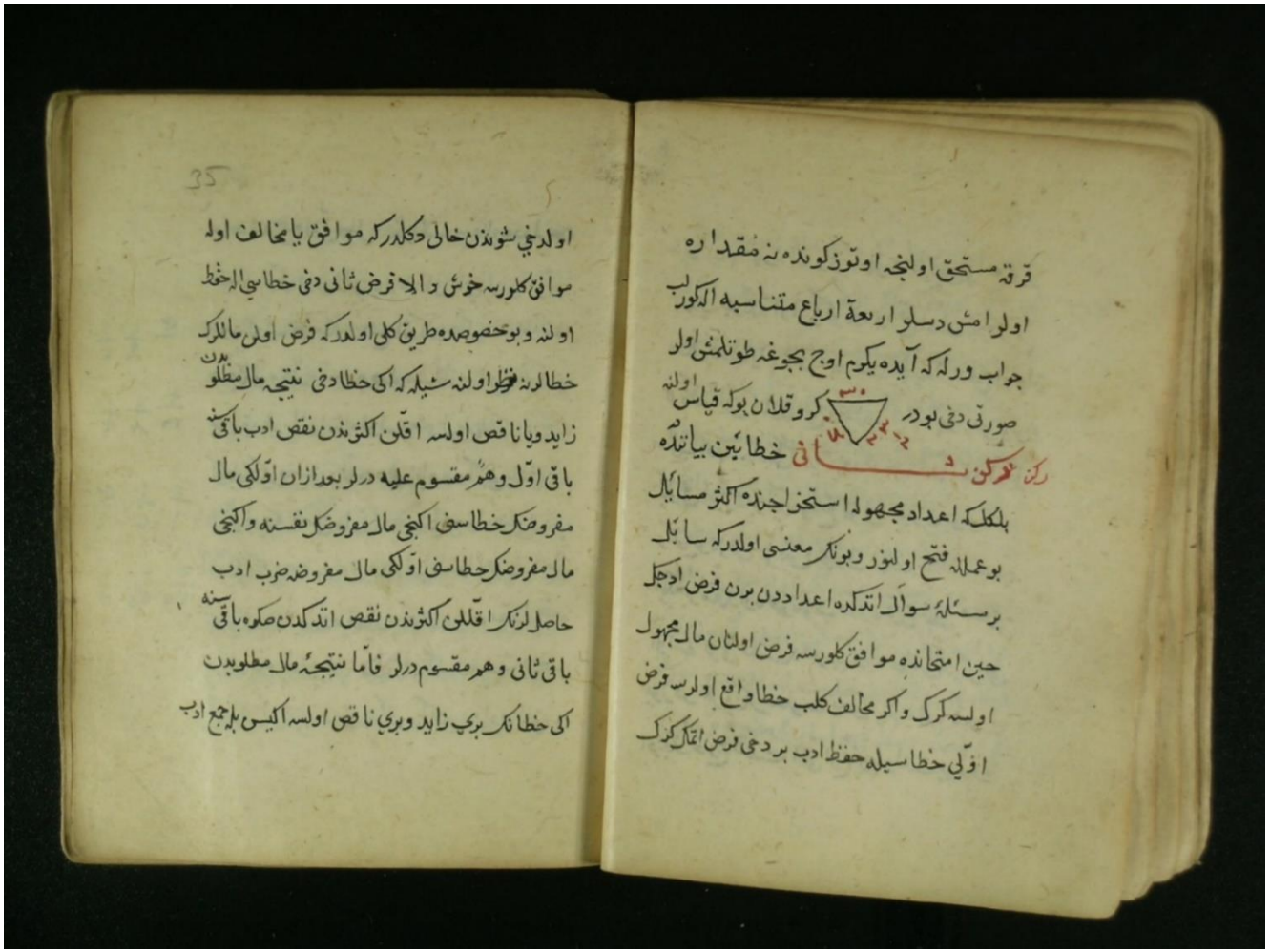

قرقه مستحق اولنجه اوتوزکونده نه مقداره
اولرامش دسلر اربعة ارباع متناسبه الکورلب
جواب ورله که آیده یکرم اوچ بجوغه طوتلمش اولر
صورتی دخی بودر
کرو قلان بوکه قیاس اولنه
رکن ثانی خطائین بیاندہ
بلکلکه اعداد مجهوله استخراجنده اکثر مسایل
بو عمله فتح اولنور و بونکر معنی اولدرکه سائل
برمسئلهٔ سوال اتدکده اعداددن برن فرض اوجل
حین امتحانده موافق کلورسه فرض اولنان مال مجهول
اولسه کرک واکر مخالف کلسه خطا واقع اولرسه فرض
اولی خطا سیله حفظ ادب بردخی فرض اتمک کرک

35

اولدخی شوندن خالی دکلدرکه موافق یا مخالف اوله
موافق کلورسه خوش و الا فرض ثانی دخی خطایی الخطا
اولنه و بوخصوصده طریق کلی اولدرکه فرض اولن مال مدرک
خطالرینه قیاس اولنه شیله که اکی خطادخی نتیجه مال مطلوبدن
زاید ویا ناقص اولسه اقلن اکثرندن نقص ادب باقی سنه
باقی اوّل وهم مقسوم علیه درلر بعدازان اوّلکی مال
مفروضکر خطاسنی اکنجی مال مفروضکر نفسنه واکنجی
مال مفروضکر خطاسنی اوّلکی مال مفروضه ضرب ادب
حاصل لرنکر اقللن اکثرندن نقص اتدکدن صکره باقی سنه
باقی ثانی وهم مقسوم درلر فامّا نتیجهٔ مال مطلوبدن
اکی خطانکر بریج زاید وبریج ناقص اولسه اکیسن بلرجمع ادب

35a 34b

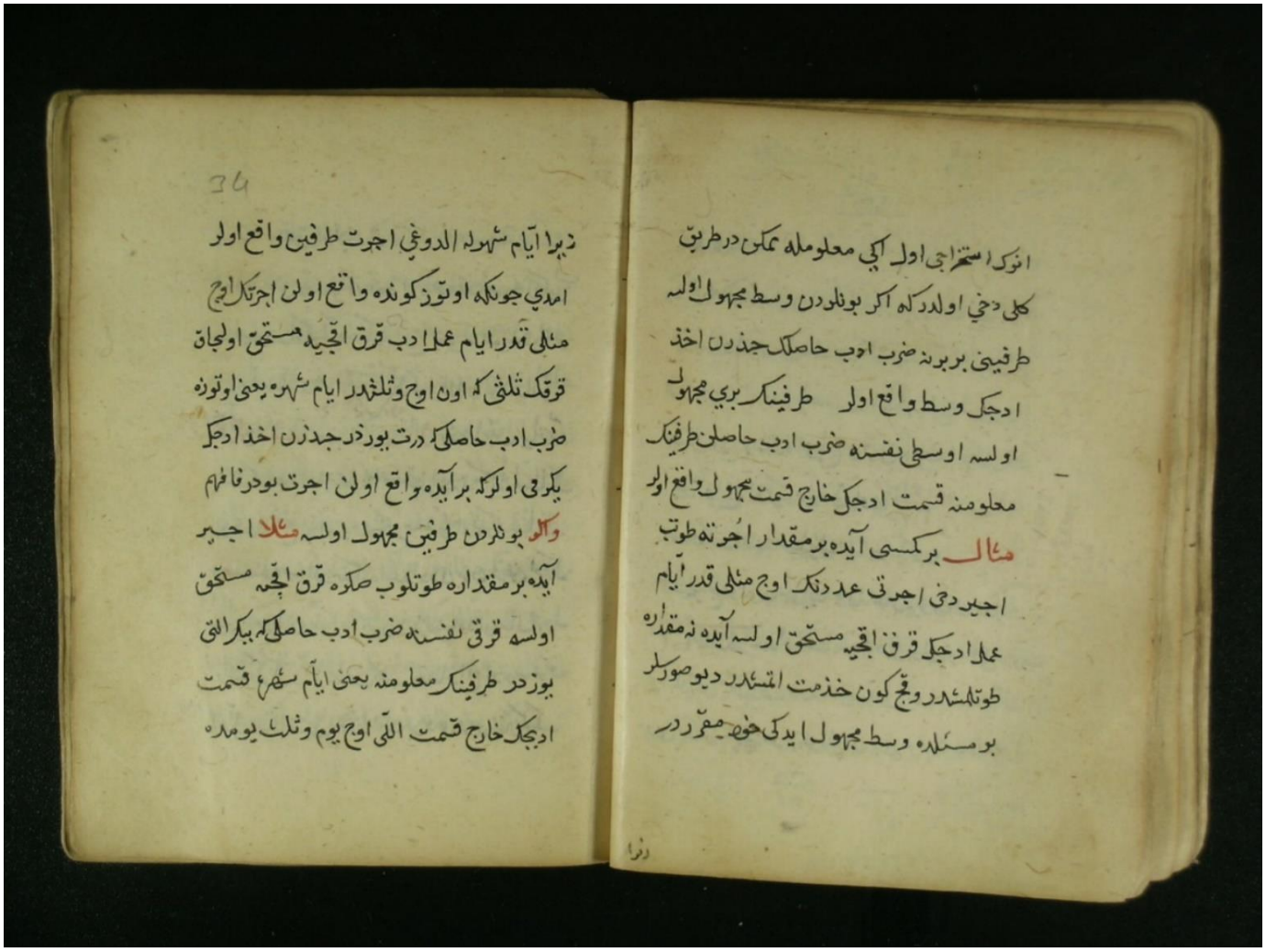

انوک استخراجی اول اکی معلومله ممکن در طریق
کلی دخی اولدرکه اکر بونلردن وسط مجهول اولسه
طرفینی بربرینه ضرب ادب حاصلک جذرن اخذ
ادجکل وسط واقع اولر طرفینکر بری مجهول
اولسه اوسطی نفسنه ضرب ادب حاصلن طرفینک
معلومنه قسمت ادجکل خارج قسمت مجهول واقع اولر
مثال برکسی آیده برمقدار اجرتله طوتب
اجیر دخی اجرتی عد دنکر اوج مثلی قدر ایام
عمل ادجکل قرق الجیه مستحق اولسه آیده نه مقداره
طوتلمشدر وقج کون خدمت المشدر دیو صورلسه
بو مسئله وسط مجهول ایدکی خصوصه مقرر در

دنرا

34

زیرا ایام شهریه الدونی اجرت طرفین واقع اولر
امدی چونکه اوتوز کونده واقع اولن اجرتکل اوج
مثلی قدر ایام عمل ادب قرق الجیه مستحق اولجاق
قرقک ثلثی که اون اوج وثلثدر ایام شهریه یعنی اوتوزه
ضرب ادب حاصلی که درت یوزدر جذرن اخذ ادجکل
یکرمی اولرکه برآیده واقع اولن اجرت بودر فافهم
واکر بونلردن طرفین مجهول اولسه مثلا اجیر
آیده برمقداره طوتلوب صکره قرق الجیه مستحق
اولسه قرقی نفسنه ضرب ادب حاصلی که بیکر التی
یوزدر طرفینکر معلومنه یعنی ایام شهریه قسمت
ادجکل خارج قسمت التی اوج یوم وثلث یومدر

34a 33b

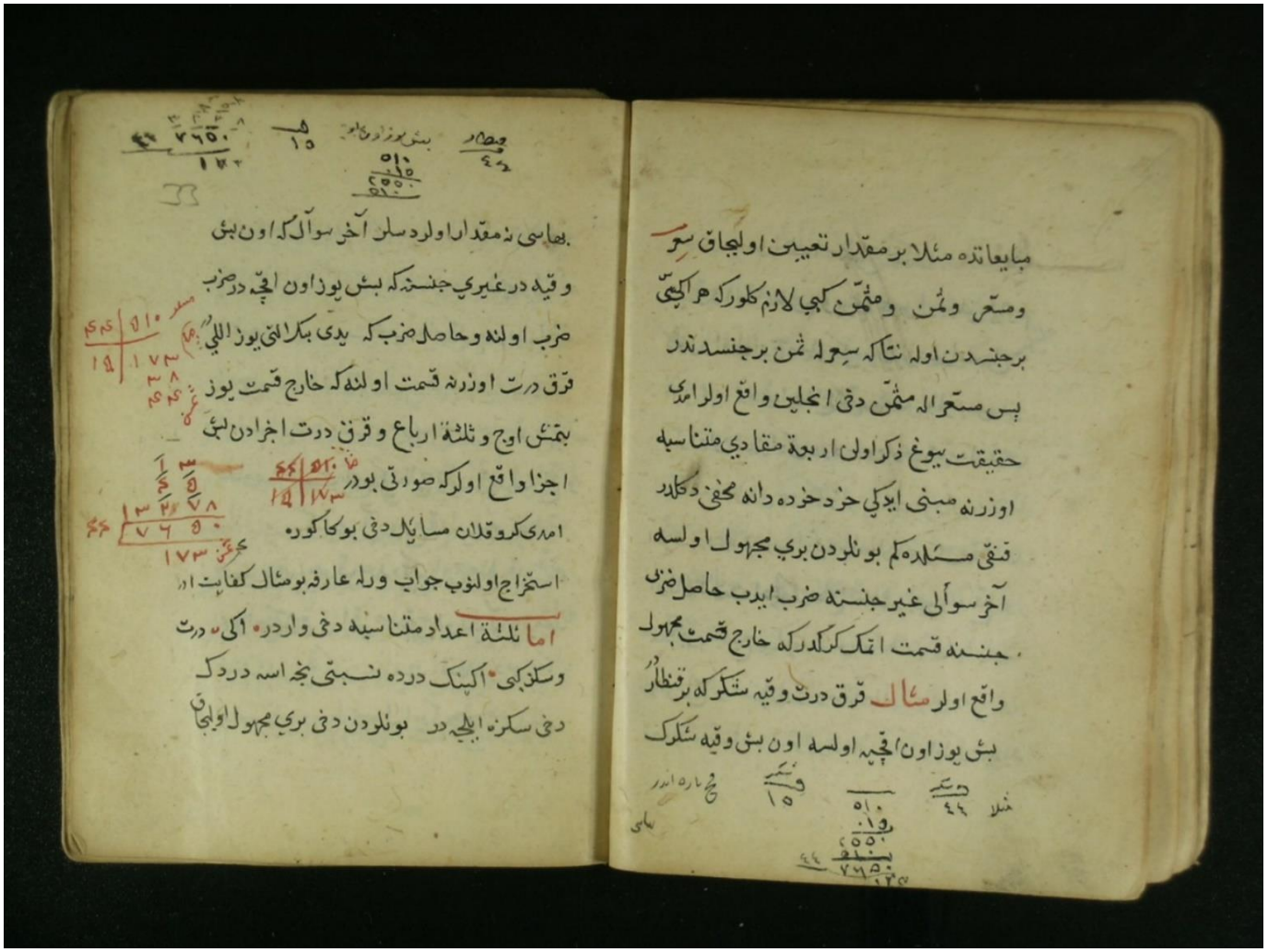

مبایعاتده مثلا بر مقدار تعیین اولنجاق سعر
وسعر ثمن و مثمن کبی لازم کلورکه هر اکیسی
برجنسدن اوله نتاکه سعر له ثمن برجنسدندر
پس سعر اله مثمن دنی انجلین واقع اولرامدی
حقیقت بیوغ ذکر اولن اربعة مقادیر متناسبه
اوزره مبنی ایدکی خود خوده دانه مخفی دکلدر
قنقی مسئله کم بونلردن بری مجهول اولسه
آخر سوالی غیر جنسه ضرب ایدب حاصل ضربی
جنسه قسمت اتمک کرکدرکه خارج قسمت مجهول
واقع اولر مثال قرق درت وقیه شکرکه برقنطار
بش یوز اون اچیه اولسه اون بش وقیه شکرک

بهاسی نه مقدار اولدیسلر آخر سوالی کی اون بش
وقیه درغیری جنسه که بش یوز اون اچیه درضرب
ضرب اولنه وحاصل ضرب کدی بکرالتی یوز اللی
قرق درت اوزره قسمت اولنه که خارج قسمت یوز
بتمش اوچ وثلثه ارباع وقرق درت اجزادن بری
اجزا واقع اولرکه صودتی بودر
امدی کرو قلان مسایل دنی بوکا کوره
استخراج اولنوب جواب ورله عارفه بومثال کفایت ایدر
اما ثلثة اعداد متناسبه دنی واردر اکی درت
وسکزکبی اکینک درده نسبتی بنجه اسه درد کی
دنی سکزنه ایلیه در بونلردن دنی بری مجهول اولیجاق

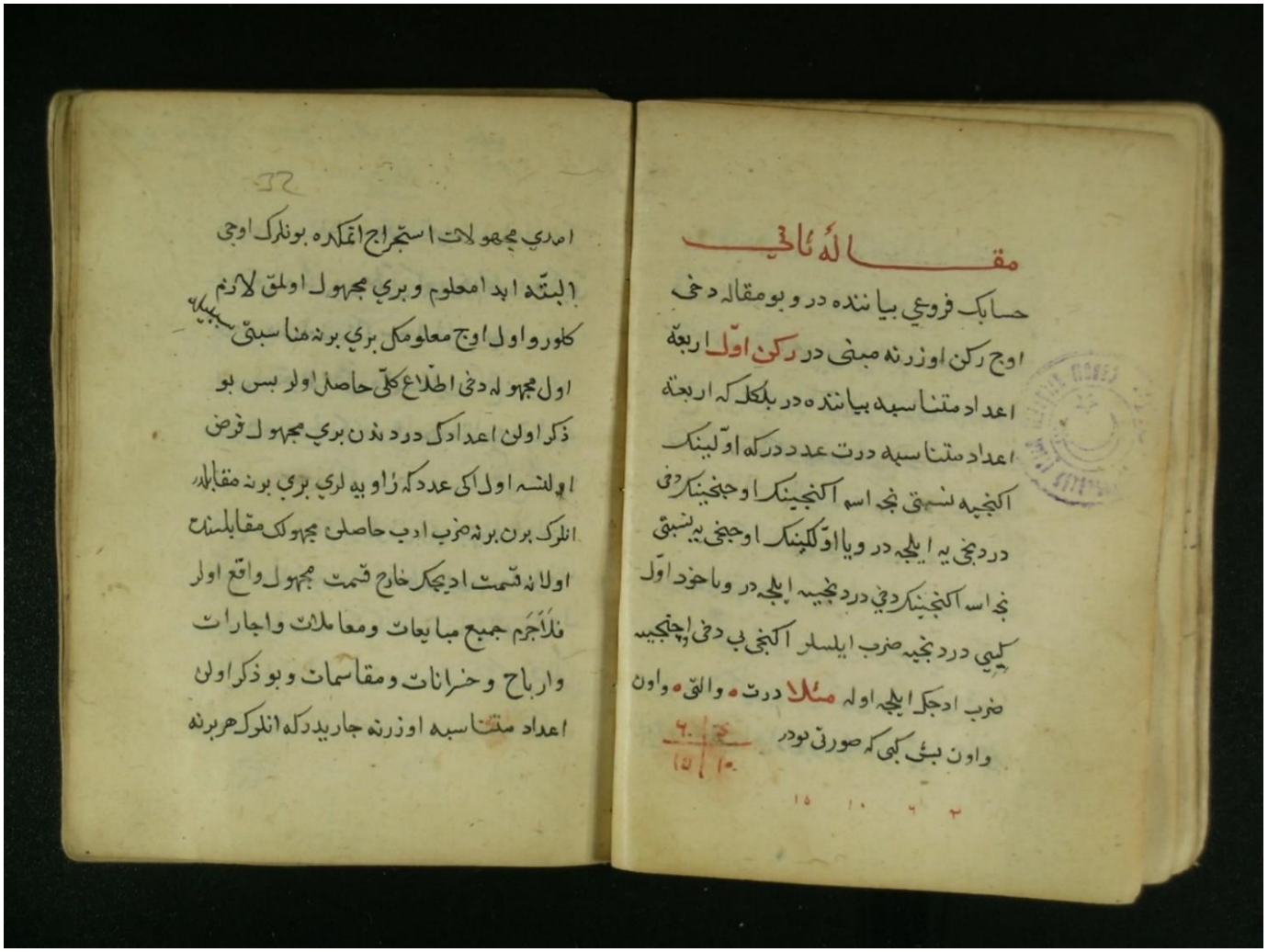

مقالهٔ ثانی

حسابک فروعی بیانندہ در و بو مقالہ دخی
اوچ رکن اوزرنہ مبنی در رکن اوّل اربعهٔ
اعداد متناسبه بیانندہ در بلکلک کہ اربعهٔ
اعداد متناسبه درت عدد درکہ اوّلینک
اکنجیه نسبتی نجه اسه اکنجینک اوجنجینک دخی
دردنجی یه ایلجه در ویا اوّلکینک اوجنجی یه نسبتی
نجه اسه اکنجینک دخی دردنجیه ایلجه در وباخود اوّل
کیمی دردنجیه ضرب ایلسلر اکنجی ب دخی اچنجیه
ضرب ادجک ایلجه اولہ مثلا درت ٤ والق ٥ واون
واون بش کبی کہ صورتی بودر

٦٠ | ١٥
١٥ | ١٠

١٥ ١٠ ٦ ٣

32a 31b

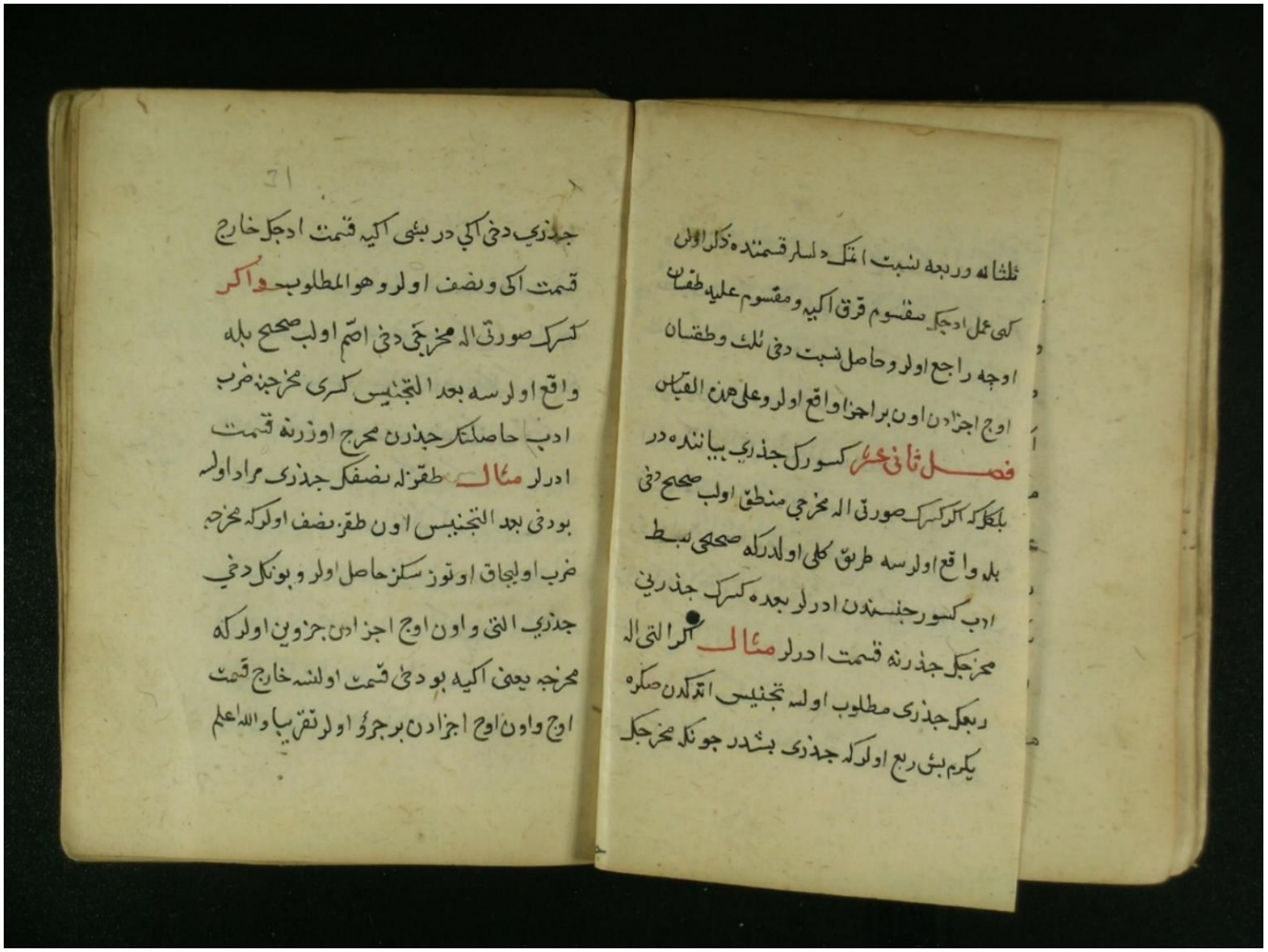

31a

30b

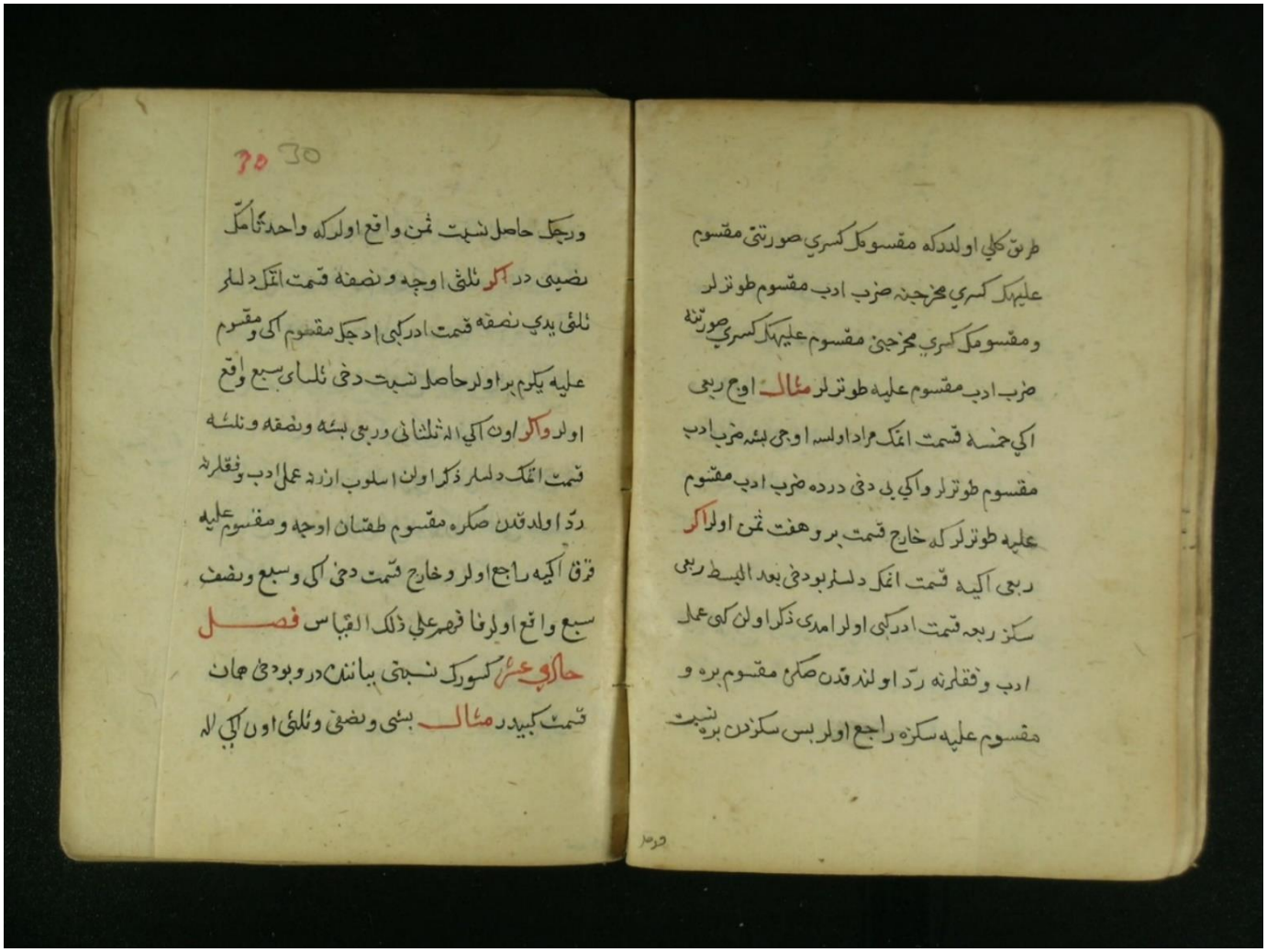

طريق كلي اولدركه مقسوم عليه كسري صورتي مقسوم
عليهك كسري مخرجيني ضرب ادب مقسوم طوتزلر
ومقسوم عليه كسري مخرجيني مقسوم عليهك كسري صورتيني
ضرب ادب مقسوم عليه طوتزلر مثال اوچ ربعي
اكي خمسه قسمت انمك مراد اولسه اوچي بشه ضرب ادب
مقسوم طوتزلر واكي بي دخي درده ضرب ادب مقسوم
عليه طوتزلر كه خارج قسمت بر وهفت ثمن اولر اكر
ربعي اكيه قسمت انمك دلسز بودخي بعد البسط ربعي
سكز ربعه قسمت ادركي اولر امدي ذكر اولنان كي عمل
ادب وفقلرنه رد اولندقدن صكره مقسوم بره و
مقسوم عليه سكزه راجع اولر پس سكزدن بره نسبت

30

وربعك حاصل نسبت ثمن واقع اولركه واحد تامكل
نصيبي در اكر ثلثي اوچه و نصفه قسمت انمك دلسز
ثلثي يدي نصفه قسمت ادركي اوچك مقسوم الكي و مقسوم
عليه يكرم بر اولر حاصل نسبت دخي ثلثاي سبع واقع
اولر واكر اون اكي الا ثلثاني وربعي بشه ونصفه و ثلثه
قسمت انمك دلسز ذكر اولنان اسلوب اوزره عمل ادب وفقلرنه
رد اولندقدن صكره مقسوم طقسان اوچه و مقسوم عليه
قرق اكيه راجع اولر وخارج قسمت دخي الكي وسبع ونصف
سبع واقع اولر فنا فهم علي ذلك القياس فصل
حاوي عشر كسورك نسبتي بيانندر وبودخي عمان
قسمت كبيدر مثال بشي ونصفي وثلثي اون اكي الا

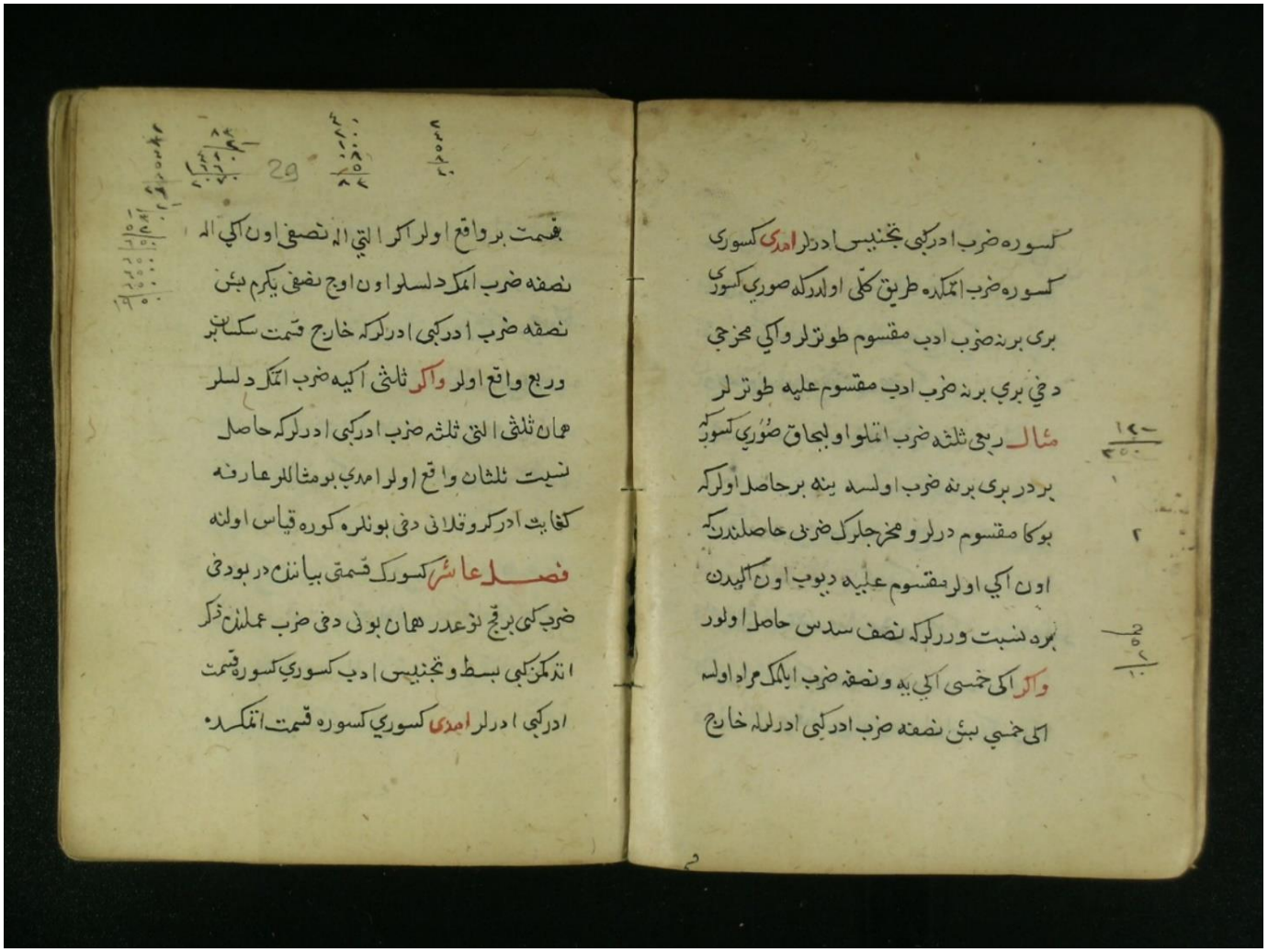

كسوره ضرب ادركي تجنيس ادلر امدى كسوري
كسوره ضرب اتمكده طريق كلى اولدركه صوري كسوري
برى برنه ضرب ادب مقسوم طوتلر واكي مخرجي
دخي برى برنه ضرب ادب مقسوم عليه طوتلر
مثال ربعى ثلثه ضرب اتملو اولبحاق صورى كسوري
بر در برى برنه ضرب اولسه بنه برحاصل اولركه
بوكا مقسوم درلر و مخرجلرك ضربى حاصلندركه
اون اكي اولر مقسوم عليه ديوب اون اكيدن
بوره نسبت و ررلركه نصف سدس حاصل اولور
واكر الى خمسى اكي يه و نصفه ضرب ايلمك مراد اولسه
الى خمسي ببش نصفه ضرب ادركي ادرلره خارج

بقسمت برواقع اولر اكر الثي الى نصفى اون اكي اله
نصفه ضرب اتمكد لسلو اون اوچ نصفى يكرم ببش
نصفه ضرب ادركي ادركه خارج قسمت سكسن
ربع واقع اولر واكر ثلثى اكيه ضرب اتمكد لسلر
همان ثلثى الثى ثلثه ضرب ادركي ادركه حاصل
نسبت ثلثان واقع اولر امدى بو مثاللرعارفه
كفايت ادركر وقلانى دخى بونلره كوره قياس اولنه
فصل عاشر كسورك قسمتى بيانندر بودخى
ضرب كبى برقچ نوعدر همان بونى دخى ضرب عملندن ذكر
اتدكمز كبى بسط و تجنيس ادب كسوري كسوره قسمت
ادركي ادرلر امدى كسوري كسوره قسمت اتمكدر

29a 28b

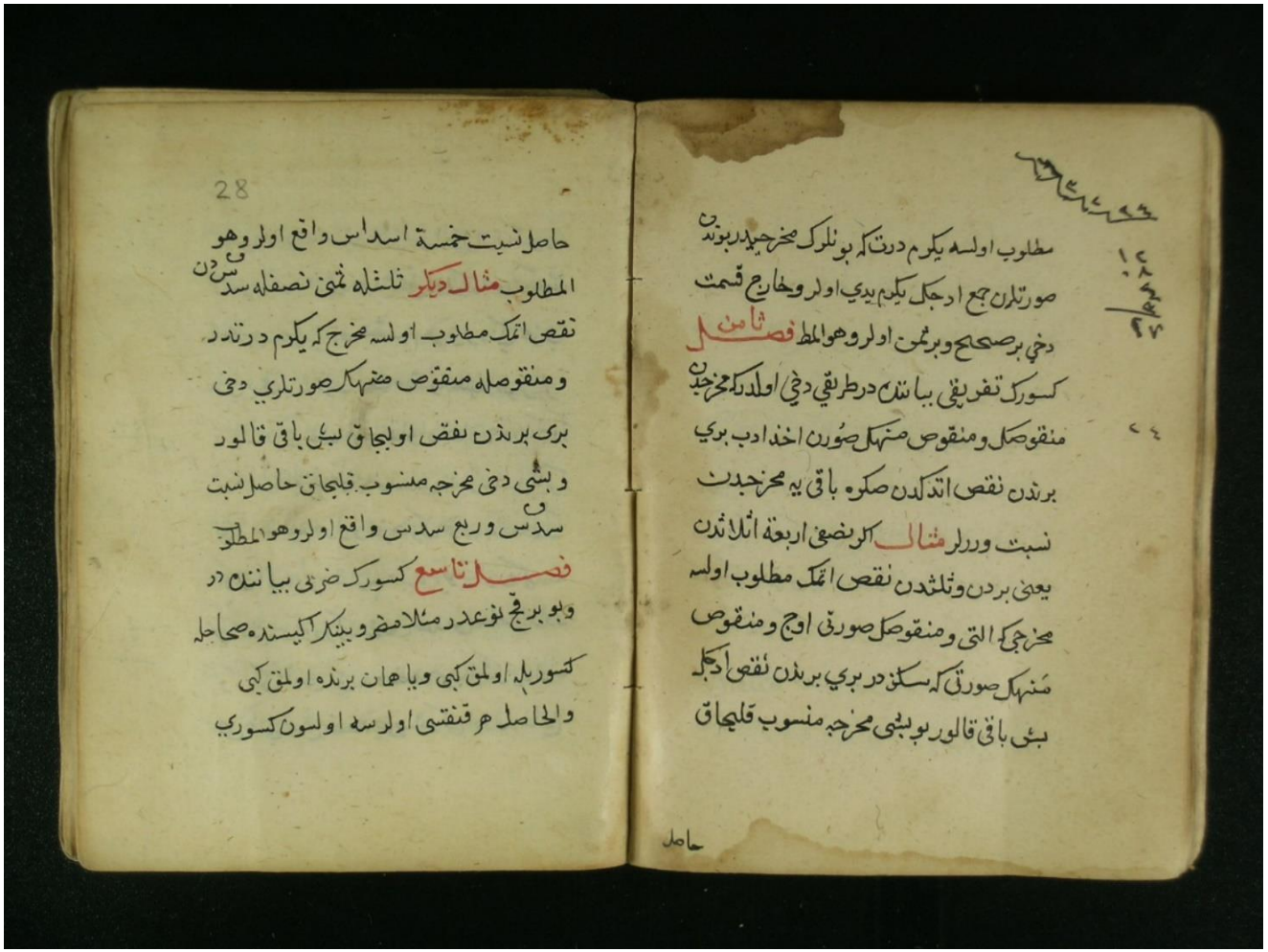

مطلوب اولسه یکرم درت کہ بونلرک مخرجیدر بولندن
صورتلرن جمع ادجک یکرم یدی اولر وخارج قسمت
دخی برصحیح وبرثمن اولر وهوالمط فصل ثامن
کسورک تفریقی بیانندہ درطریقی دخی اولدرکہ مخرجدن
منقوصکل ومنقوص منہکل صورن اخذادب بری
برندن نقص اتدکدن صکره باقی یہ مخرجدن
نسبت وردلر مثال اکر نصفی اربعة اثلاثدن
یعنی بردن وثلثدن نقص ایمک مطلوب اولسه
مخرجی کہ التی ومنقوصکل صورتی اوچ ومنقوص
منہکل صورتی کہ سکزدر بری برندن نقص ادجک
بش باقی قالور بو بشی مخرجہ منسوب قلیجاق

حاصل

28

حاصل نسبت خمسة اسداس واقع اولر وهو
المطلوب مثال دیکر ثلثاه ثمنی نصفله سدسدن
نقص ایمک مطلوب اولسه مخرج کہ یکرم درتدر
ومنقوصله منقوص منہکل صورتلری دخی
بری برندن نقص اولیجاق بشی باقی قالور
وبشی دخی مخرجہ منسوب قلیجاق حاصل نسبت
سدس وربع سدس واقع اولر وهو المطلوب
فصل تاسع کسورک ضربی بیانندہ در
وبو برنچ نوعدر مثلا ضرب بیتکر اکیسنده صحاحله
کسورلہ اولمق کبی ویا همان برنده اولمق کبی
والحاصل هر قنفسی اولرسه اولسون کسورلی

28a 27b

طقسان اكي ومقسوم عليه اوتوز اولز زيرا كسر
محولك مخرجي اوتوز وصورتي طقسان سكزدر
امديب طقسان سكز محول ايلمكدر مخرجنه يعني
درده ضرب اولنسه اوج يوز طقسان اكي حاصل
اولر وخارج قسمت دخي اون اوچ ربع وثلث خمس
ربع اولر فافهم وقس على هذا **فصل سادس**
كسورك تفاضلي بيانندر وبولندن دخي مراد بركسرك
بركسردن نه مقدار زياده لغي واردر انى معلوم اولمقدر
طريق دخي اولدركه مخرجي مقسوم عليه طوتلب و
مخرجدن هربرنك صورتي دخي جمع ادب اقلين اكثردن
نقص اتدكدن صكره باقي قلاني مقسوم طوتلب

قسمت ادرلر ويا خود نسبت وردلر **مثال**
اكر ثلثك سدسدن نه مقدار فضلي واردغي مراد
مراد اولسه مخرج كه التي در مقسوم عليه طوتلر ومخرجدن
ثلثك صورتي كه اكي وسدسك صورتي بردر اكيدن
بري نقص ادب باقي قلان بره ألتدن نسبت
ورجك حاصل نسبت سدس واقع اولر **فصل**
سابع كسورك جمعي بيانندر طريق دخي اولدر
كسورك مخرجين بولب اول مخرجدن هربرنك صورتن
جمع اتدكدن صكره حاصل جمع مخرجدن زياده اسه
مخرج اوزرنه قسمت ادرلر والا مخرجدن نسبت وردلر
مثال اكر نصفي وسدسي ثلث وثمنله جمع اتمك

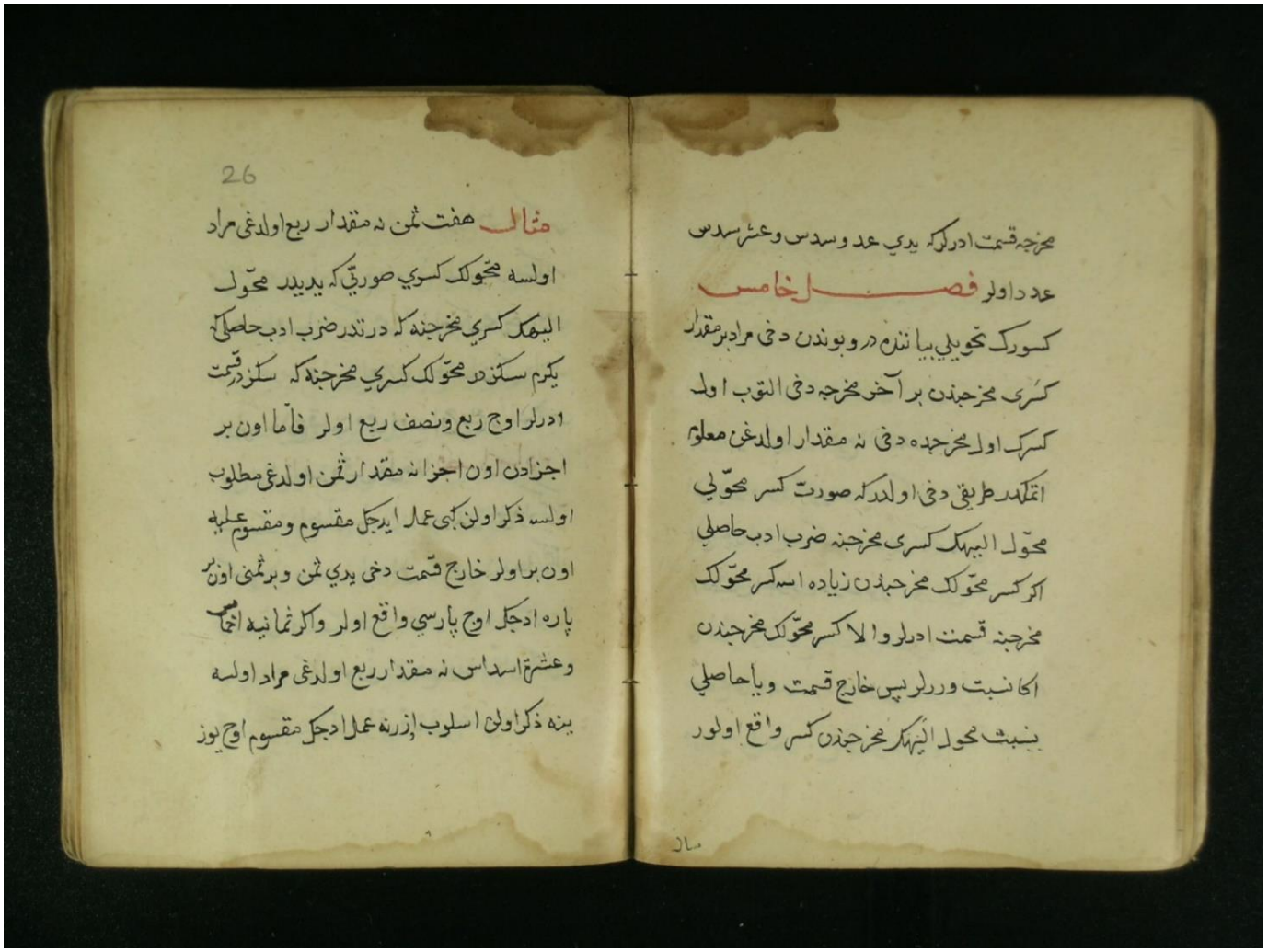

مخرجه قسمت ادرلرکه یدي عدد وسدس وعشر سدس
عدد اولر **فصل خامس**
کسورک تحویلي بیانندر وبونلرن دخی مراد بر مقدار
کسري مخرجلرن بر آخر مخرجه دخی القلب اولنه
کسرک اول مخرجده دخی نه مقدار اولدغی معلوم
اتملدر طریق دخی اولدرکه صورت کسر محوّلي
محوّل الیهک کسري مخرجنه ضرب ادب حاصلي
اکر کسر محوّلک مخرجلرن زیاده اسه کسر محوّلک
مخرجنه قسمت ادرلر والا کسر محوّلک مخرجلرن
اکا نسبت ورلر پس خارج قسمت ویا حاصلي
بنسبت محوّل الیهک مخرجلرن کسر واقع اولور

مثال

26a

مثال هفت ثمن نه مقدار ربع اولدغی مراد
اولسه محوّلک کسري صورتي که یدیدر محوّل
الیهک کسري مخرجنه که درتدر ضرب ادب حاصلي که
یکرم سکزدر محوّلک کسري مخرجنه که سکزدر قسمت
ادرلر اوچ ربع ونصف ربع اولر فاما اون بر
اجزادن اون اجزا نه مقدار ثمن اولدغی مطلوب
اولسه ذکر اولنن کبی عمل ایدجک مقسوم ومقسوم علیه
اون بر اولر خارج قسمت دخی یدي ثمن وبر ثمنی اون بر
پاره ادجک اوچ پارسي واقع اولر واکر ثمانیه اتمام
وعشرة اسداس نه مقدار ربع اولدغی مراد اولسه
بینه ذکر اولنن اسلوب اوزره عمل ادجک مقسوم اوچ یوز

25b

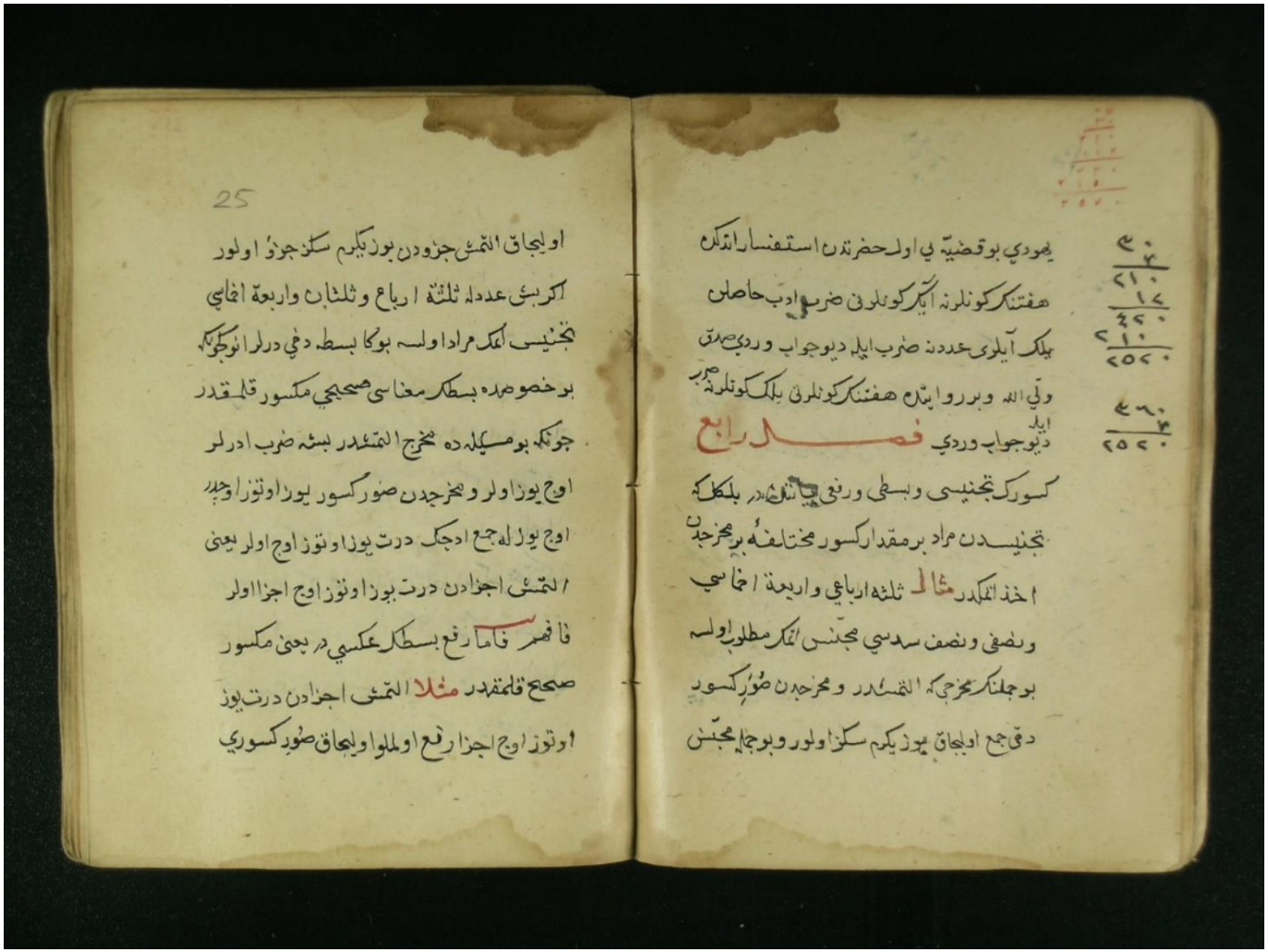

يهودي بو قضيه‌ي اولـ حضرتدن استفسار اتدكده
هفتنك كونلرنه ايكر كونلرني ضرب ادب حاصل
بيلك آيلري عددنه ضرب ايله ديو جواب وردي صدق
ولي الله وبرروايتده هفتنك كونلرني بلك كونلرنه ضرب
ايله ديو جواب وردي

فصل رابع

كسورك تجنيسي وبسطي ورفعي بيانندهدر بلكه
تجنيسدن مراد برمقدار كسور مختلفهيه مخرجدن
اخذ انمكدر **مثال** ثلثه ارباعي واربعة اخماسي
ونصفي ونصف سدسي مجنس انمك مطلوب اولسه
بوجلنك مخرجي كه اثنا عشر در ومخرجدن صور كسور
دخي جمع اولنجاق يوز يكرمي سكز اولور وبوجله مجنس

25

اولنجاق اثنا عشر جزودن يوز يكرمي سكز جزؤ اولور
اكريش عدد له ثلثة ارباع وثلثان واربعة اخماسي
تجنيس انمك مراد اولسه بوكا بسط دخي درلرا نوجوكه
بوخصوصده بسط معناسي صحيحي مكسور قلمقدر
چونكه بومسئله ده مخرج المقدر بشه ضرب ادرلر
اوچ يوز اولور ومخرجدن صور كسور يوز اوتوز اوچدر
اوچ يوز له جمع اولنجق درت يوز اوتوز اوچ اولور يعني
اثنا عشر اجزادن درت يوز اوتوز اوچ اجزا اولور
فافهم **فاما** رفع بسط عكسيدر يعني مكسور
صحيح قلمقدر **مثلا** اثنا عشر اجزادن درت يوز
اوتوز اوچ اجزا رفع اولمله اولنجاق صور كسوري

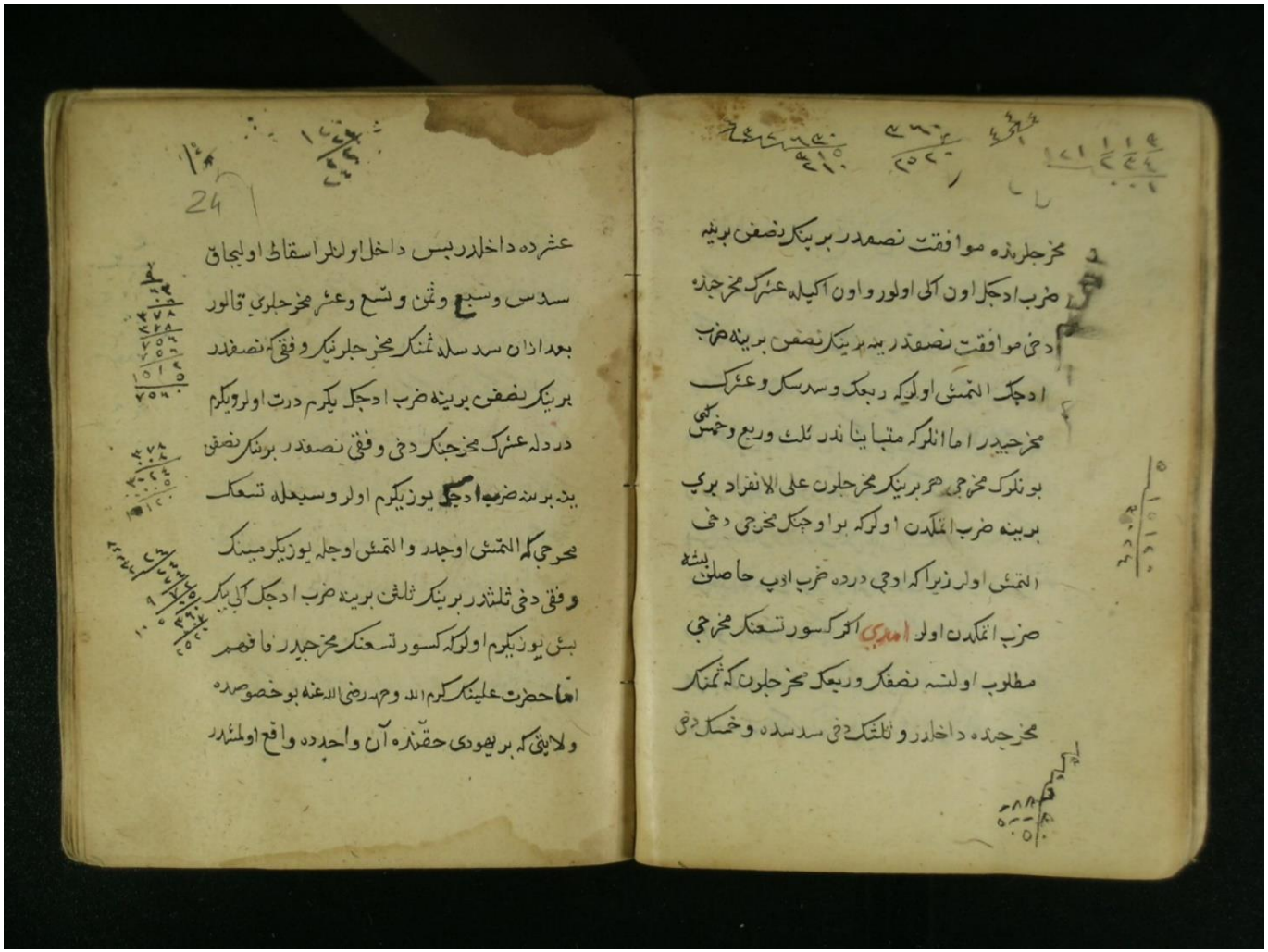

مخرجلرنده موافقت نصف در برینکر نصفی برینه
ضرب ادجکلرون اکی اولور واون اکیله عشرک مخرجنده
دخی موافقت نصف در برینکر نصفی برینه ضرب
ادجک التمش اولرکه ربعک وسدسکر وعشرک
مخرجیدر اما اللرکه متباینا ندر ثلث وربع وخمس کبی
بولنرک مخرجی هر برینکر مخرجلرن علی الانفراد برینک
برینه ضرب اتمکدن اولرکه بو ادجکلر مخرجی دخی
التمش اولر زیراکه ادجی دردده ضرب اوب حاصلن بشده
ضرب اتمکدن اولر امدی اکر کسور تسعکر مخرجی
مطلوب اولسه نصفکر وربعک مخرجلرن که ثمنکر
مخرجیدر داخلدر وثلثکر دخی سدسده وخمسکر دخی

24

عشرده داخلدر بس داخل اولانلر اسقاط اولنجاق
سدس وسبع وثمن وتسع وعشر مخرجلری قالور
بعد ازان سدسلره ثمنکر مخرجلرنکر وفقی که نصفدر
برینکر نصفی برینه ضرب ادجکلر یکرم درت اولر ویکرم
دردله عشرک مخرجنکر دخی وفقی نصفدر برینکر نصفی
یدی برینه ضرب ادجکلر یوز یکرم اولر وسبعله تسعک
مخرجی کم التمش اوجدر والتمش اوجله یوز یکرمینکر
وفقی دخی ثلثدر برینکر ثلثی برینه ضرب ادجکلر یکی یکر
بش یوز یکرم اولرکه کسور تسعکر مخرجیدر فافهم
اما حضرت علینکر کرم الله وجهه رضی الله عنه بوخصوصده
ولایتی که برهودی حقنده آن واحده واقع اولمشدر

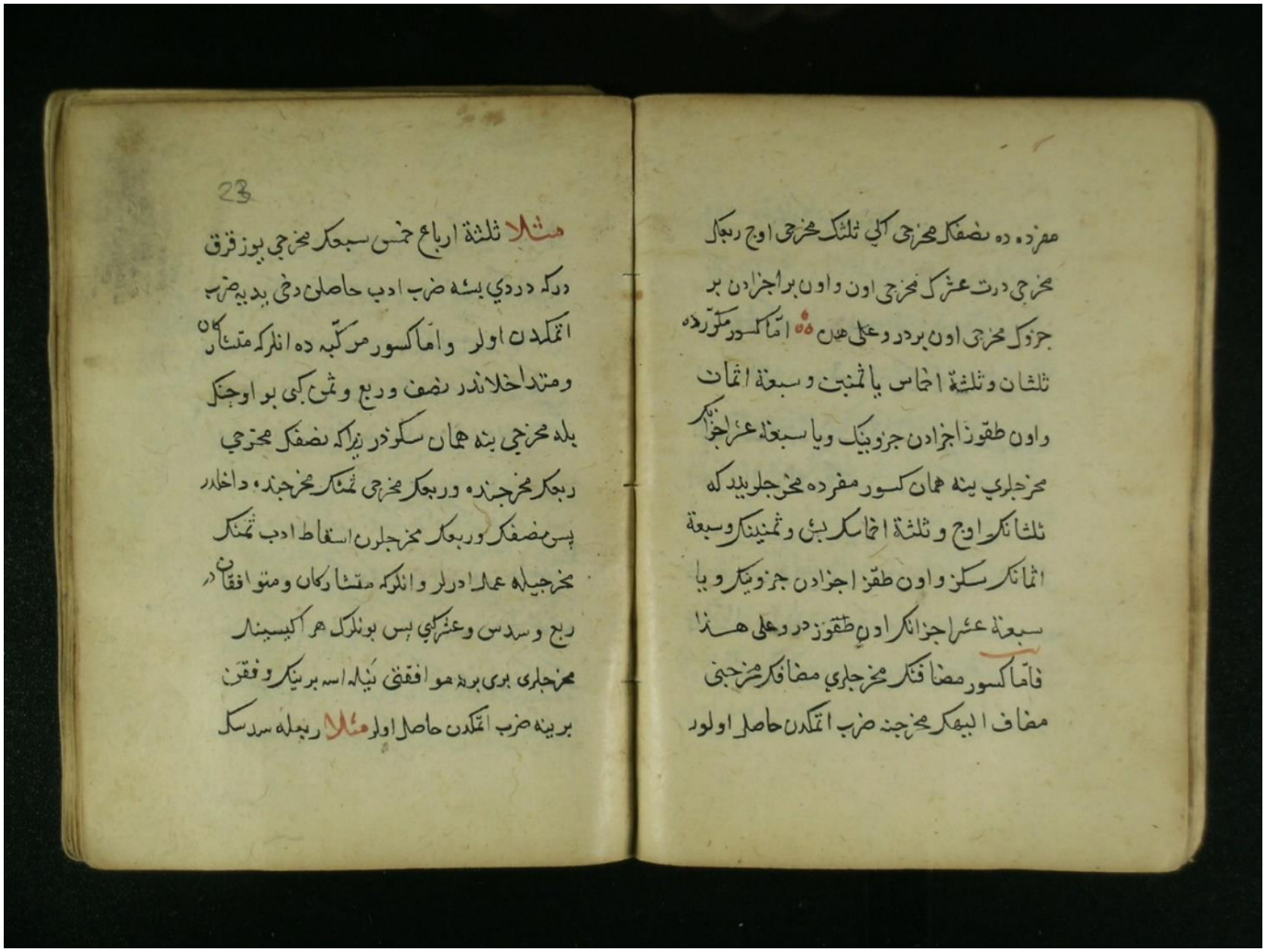

مفرده ده نصفک مخرجی کي ثلثک مخرجی اوچ ربعک
مخرجی درت عشرک مخرجی اون واون براجزادن بر
جزوک مخرجی اون بردر وعلی هذا اما کسور مکرره
ثلثان وثلثة اخماس یا ثمنین وسبعة اثمان
واون طقوز اجزادن جزوینک ویا سبعة عشر اجزانک
مخرجلری یینه همان کسور مفرده مخرجلریدر که
ثلثانکر اوچ وثلثة اخماسکر بش وثمنینکر وسبعة
اثمانکر سکز واون طقوز اجزادن جزوینکر ویا
سبعة عشر اجزانکر اون طقوز در وعلی هذا
فاما کسور مضافکر مخرجلری مضافکر مخرجنی
مضاف الیهکر مخرجنه ضرب اتمکدن حاصل اولور

23

مثلا ثلثة ارباع خمس سبعکر مخرجی یوز قرق
درکه دردي یکشه ضرب ادب حاصلی دخی یدیه ضرب
اتمکدن اولر واما کسور مرکبه ده انلرکه متشارکان
ومتداخلاندر نصف وربع وثمن کبی بر اوجنک
یلده مخرجی بینه همان سکوذر زیراکه نصفک مخرجی
ربعکر مخرجنده وربعکر مخرجی ثمنکر مخرجنده داخلدر
پس نصفکر وربعکر مخرجلرن اسقاط ادب ثمنکر
مخرجیله عمل اولر وانلرکه متشارکان ومتوافقلاردر
ربع وسدس وعشرکي پس بونلرک هر کیسینلر
مخرجلری بری برنه موافقتی یوقدر اسه برینکر وفقن
برینه ضرب اتمکدن حاصل اولر مثلا ربعله سدسکر

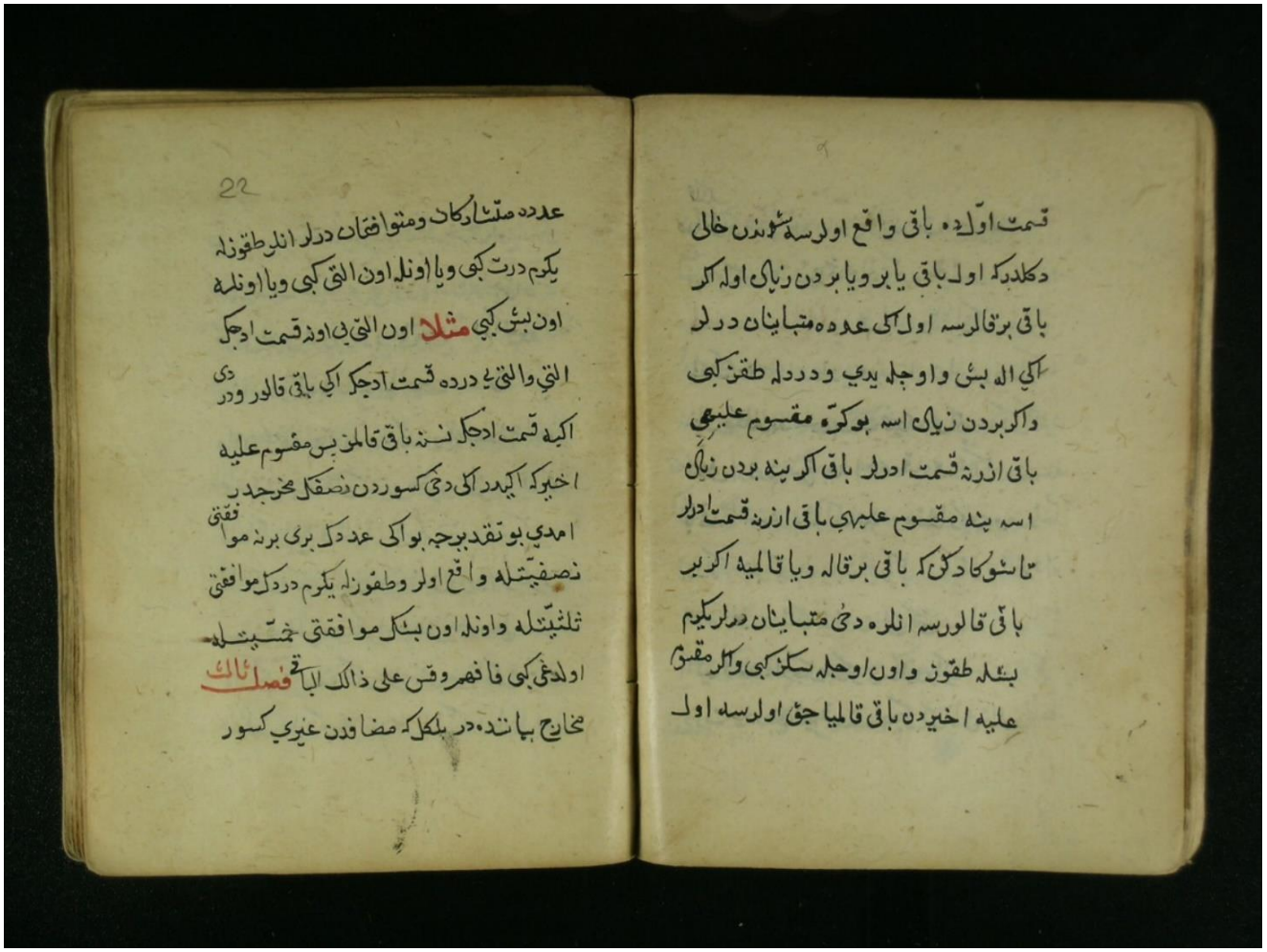

قسمت اولده باقی واقع اولرسه شوندن خالی
دکلدرکه اولباقی یا برویا بردن زیاده اولهکر
باقی برقالرسه اولکی عدده متباینان دولر
اکی اله بشی واوچله یدی وددله طقوزکبی
واکر بردن زیاده اسه بوکره مقسوم علیهی
باقی ازرنه قسمت ادولر باقی اکر بینه بردن زیاده
اسه بینه مقسوم علیهی باقی ازرنه قسمت ادولر
تاشوکادکن که باقی برقاله ویا قالمیه اکر بر
باقی قالورسه انلره دخی متباینان دولر یکرم
بشله طقوز واون اوچله سکزکبی واکر مقسوم
علیه اخیردن باقی قالمیاجق اولرسه اولـ

22

عدده ستة ارکان ومتواضفان دولر انلر طقوزله
یکرم درت کبی ویا اونله اون التی کبی ویا اونله
اون بشی کبی مثلا اون التی یی اونه قسمت ادجکز
التی والتی یه دردده قسمت ادجکز اکی باقی قالور ودی
اکیه قسمت ادجکز نسنه باقی قالمز بس مقسوم علیه
اخیرکه اکیدر اکی دخی کسوردن نصفکل مخرجدر
امدی بو تقدیرجه بو اکی عددکی بری برینه موافقتی
نصفیتله واقع اولر وطقوزله یکرم دردکل موافقتی
ثلثیتله واونله اون بشکل موافقتی خمسیتله
اولدیغی کبی فافهم وقس علی ذالک الباقی فصل ثالث
مخارج بیانندهدر بلکه که مضاوفدن غیری کسور

22a 21b

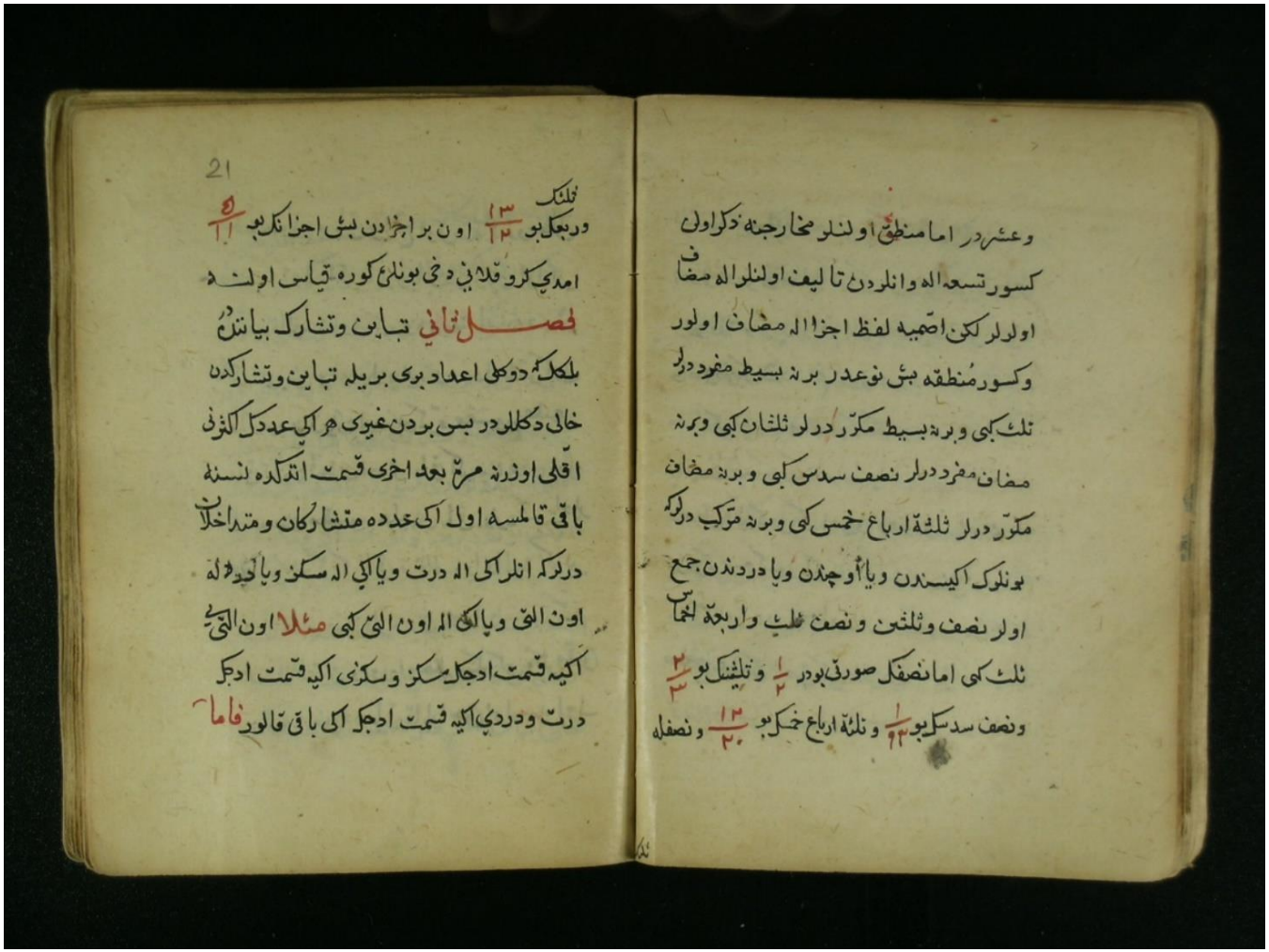

وعشر در اما منطوق اولنلر مخارجنه ذکر اولن
کسور تسعه اله وانلردن تالیف اولنلر اله مضاف
اولرلر لکن اصمیه لفظ اجزا اله مضاف اولور
وکسور منطقه بش نوعدر برنه بسیط مفرد درلر
ثلث کبی وبرنه بسیط مکرر درلر ثلثان کبی وبرنه
مضاف مفرد درلر نصف سدس کبی وبرنه مضاف
مکرر درلر ثلثة ارباع خمس کبی وبرنه مرکب درلر
بونلرک اکیسندن ویا اوچندن ویا دردندن جمع
اولر نصف وثلثن ونصف ثلث واربعة اخماس
ثلث کبی اما نصفک صورتی بودر $\frac{1}{2}$ وثلثک بو $\frac{2}{3}$
ونصف سدسک بو $\frac{1}{12}$ وثلثة ارباع خمسک بو $\frac{12}{20}$ ونصفله

21a

ثلثک
وربعک بو $\frac{13}{12}$ اون بر اجزادن بش اجزا انک بو $\frac{5}{11}$
امدی کرو قلانی دخی بونلرک کوره قیاس اولنه

فصل ثانی تباین وتشارک بیانندر

بلکه دوکلی اعداد بری بریله تباین وتشارکدن
خالی دکللر در بس بردن غیری هر ایکی عدد کل کثرتی
اقلی اوزره مرّ بعد اخری قسمت اتدکده نسنه
باقی قالمسه اول ایکی عدده متشارکان ومتداخلان
درلرکه انلرک اله درت ویا ایکی اله سکز ویا دخی اله
اون التی ویا ایکی اله اون التی کبی مثلا اون التی
ایکیه قسمت ادجک سکز وسکزی ایکیه قسمت ادجک
درت ودردی ایکیه قسمت ادجک ایکی باقی قالور فاما

20b

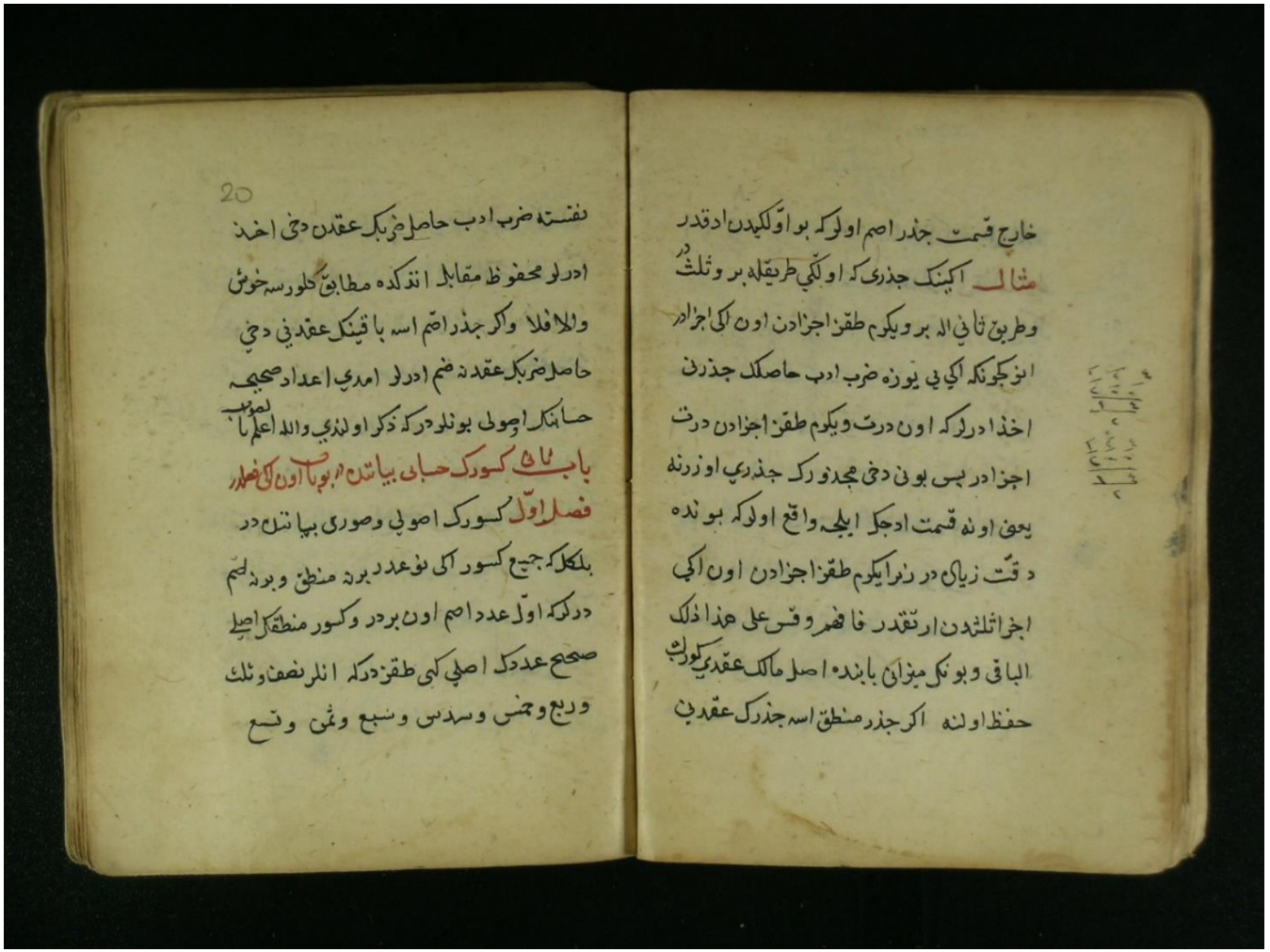

خارج قسمت جذر اصم اولرکه بو اولکیدن ادقدر
مثال اکینک جذری که اولکی طریقله بر وثلث در
وطریق ثانیده بر ویکوم طقوز اجزادن اون اکی اجزادر
انی چونکه اکی یی یوزه ضرب ادب حاصلک جذرنی
اخذ ادرلرکه اون درت ویکوم طقوز اجزادن درت
اجزادر پس بونی دخی مجذور ک جذری اوزرنه
یعنی اونه قسمت ادجک ایلجه واقع اولرکه بو نده
دقت زیاده در زیرا یکوم طقوز اجزادن اون اکی
اجزاسی ثلثدن ارتقدر فافهم وقس علی هذا ذلک
الباقی وبونک میزانی بابنده اصل مالک عقدی کورث
حفظ اولنه اگر جذر منطق اسه جذرک عقدین

19b

20

نفسنده ضرب ادب حاصل ضربک عقدن دخی اخذ
ادرلر محفوظ مقابلنه اتفاقده مطابق کلورسه خوش
والا فلا واگر جذر اصم اسه باقینک عقدینی دخی
حاصل ضربک عقدنه ضم ادرلر امدی اعداد صحیحه
حسابنک اصولی بونلردرکه ذکر اولندی والله اعلم بالصواب

باب ثالث کسورک حسابی بیانندہ بو باب اون کی فصلدر

فصل اول کسورک اصولی وصوری بیانندہ در

بلکه که جمیع کسور اکی نوعدر بری منطق وبری اصم
درلرکه اول عدد اصم اون بردر وکسور منطقک اصلی
صحیح عددک اصلی کبی طقوزدرکه انلر نصف وثلث
وربع وخمس وسدس وسبع وثمن وتسع

20a

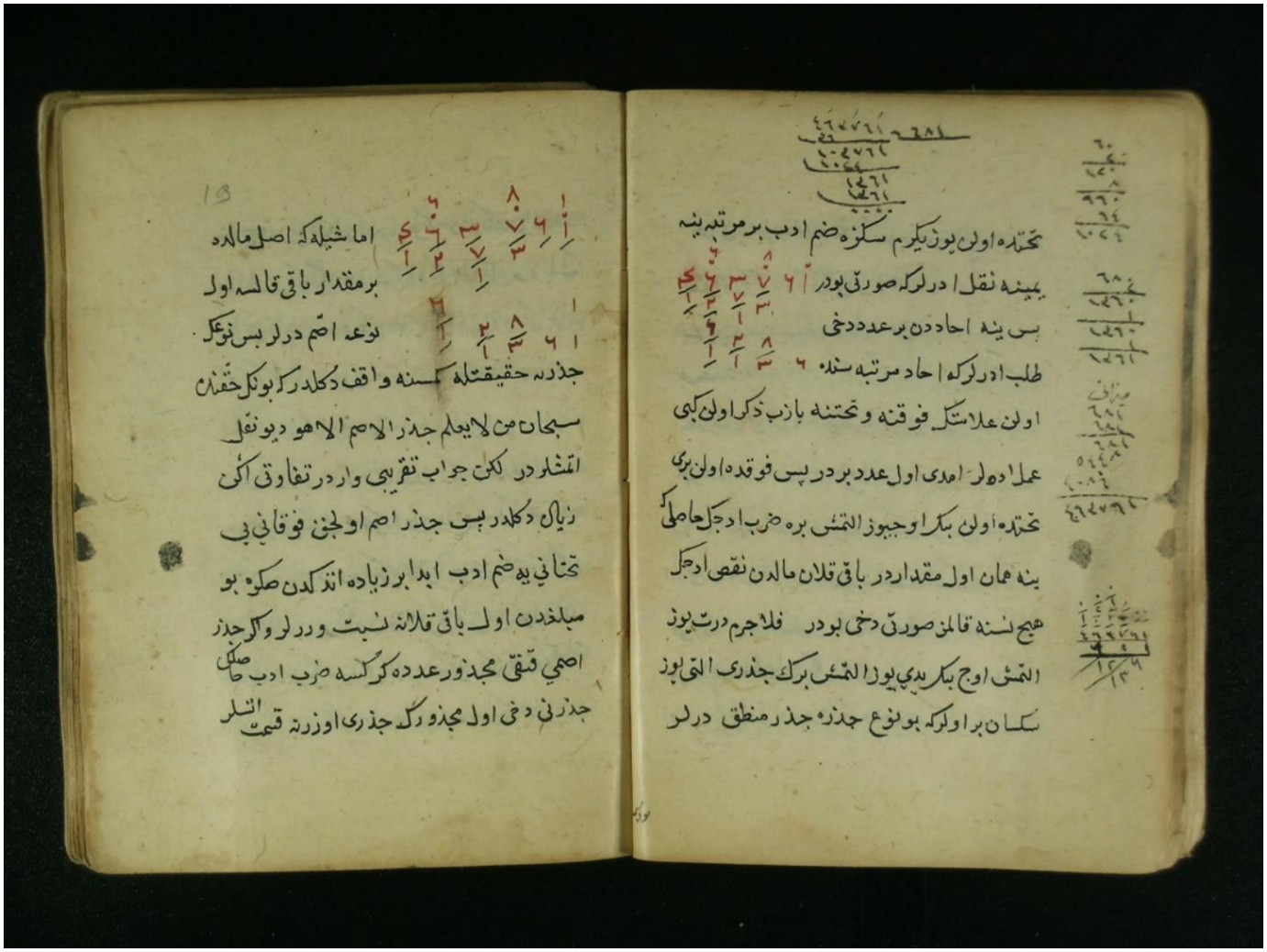

19a

تحته ده اولن یوز یکرم سکزه ضم ادب بر مرتبه یه
یمینه نقل ادرلرکه صورتی بودر
پس یه احاد دن بر عدد دخی
طلب ادرلرکه احاد مرتبه سنده
اولن علامتک فوقنه و تحتنه بازب ذکر اولن کبی
عمل اده لر امدی اول عدد بر در پس فوقده اولن بری
تحته ده اولن بیک او جیوز التمش بره ضرب ادجک حاصلی
یه همان اول مقدار در باقی قلان مالدن نقص ادجک
هیچ نسنه قالمز صورتی دخی بودر فلاجرم درت یوز
التمش اوچ بیک یدی یوز التمش برک جذری الق یوز
سکسان بر اولرکه بو نوع جذره جذر منطق درلر

18b

اما شیله که اصل مالده
برمقدار باقی قالسه اول
نوعه اصم درلر بس نوعک
جذرنه حقیقتله کسنه واقف دکلدرکه بونک حقنده
سبحان من لایعلم جذر الاصم الا هو دیو نقل
التمشلر در لکن جواب تقریبی وارد رتفاوتی اکن
زیاده دکلدر بس جذر اصم اولجق فوقانی بی
تحتانی یه ضم ادب ایدا برزیاده اتذکدن صکره بو
مبلغدن اولـ باقی قلانه نسبت و درلر و کرجذر
اصمی قتق مجذور عدده کرکسه ضرب ادب صکک
جذر نی دخی اول مجذورک جذری اوزرنه قسمت انلر

19a

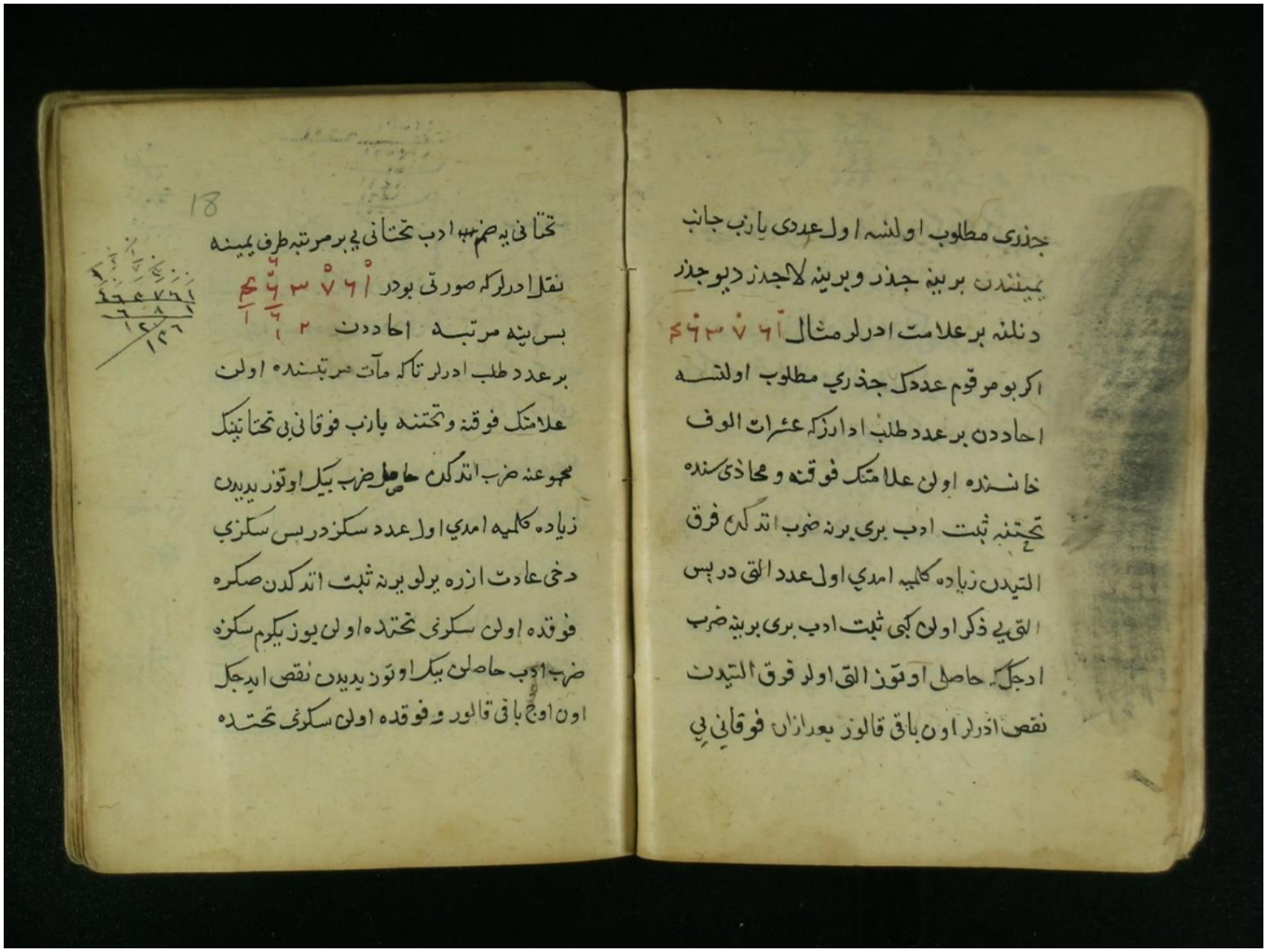

جذری مطلوب اولنسه اول عددی یازب جانب
یمینندن برینه جذر وبرینه لاجذر دیو جذر
دنلنه برعلامت ادرلر مثال ٦٣٧٦ ٦٣٧٦
اکربو مرقوم عددک جذری مطلوب اولنسه
احاددن برعدد طلب ادارزکه عشرات الوف
خانسزده اولن علامتک فوقنه و محاذی سنده
تحتنه ثبت ادب بری برنه ضرب اتدکن فرق
التیدن زیاده کلمیه امدی اول عدد الق درپس
الق یی ذکر اولن کبی ثبت ادب بری برینه ضرب
ادجکه حاصلی اوتوز الق اولر فرق التیدن
نقص اذرلر اون باقی قالور یعرازان فوقانی یی

18

تحتانی یه ضم ادب تحتانی یی برمرتبه طرف یمینه
نقل ادرلرکه صورتی بودر ٦٣٧٦ ٦٣٧٦
بس بنه مرتبه احاددن ٢ ١
برعدد طلب ادرلر تاکه مآت مرتبسنده اولن
علامتک فوقنه وتحتنه یازب فوقانی یی تحتانیکل
مجموعنه ضرب اتدکن حاصل ضرب بیک اوتوز یدیدن
زیاده کلمیه امدی اول عدد سکزدر پس سکزی
دخی عادت ازره یرلو یرنه ثبت اتدکدن صکره
فوقده اولن سکزی تحتده اولن یوزیکرم سکزه
ضرب ادب حاصلن بیک اوتوز یدیدن نقص ایدجکل
اون اوچ باقی قالور فوقده اولن سکزی تحتده

18a 17b

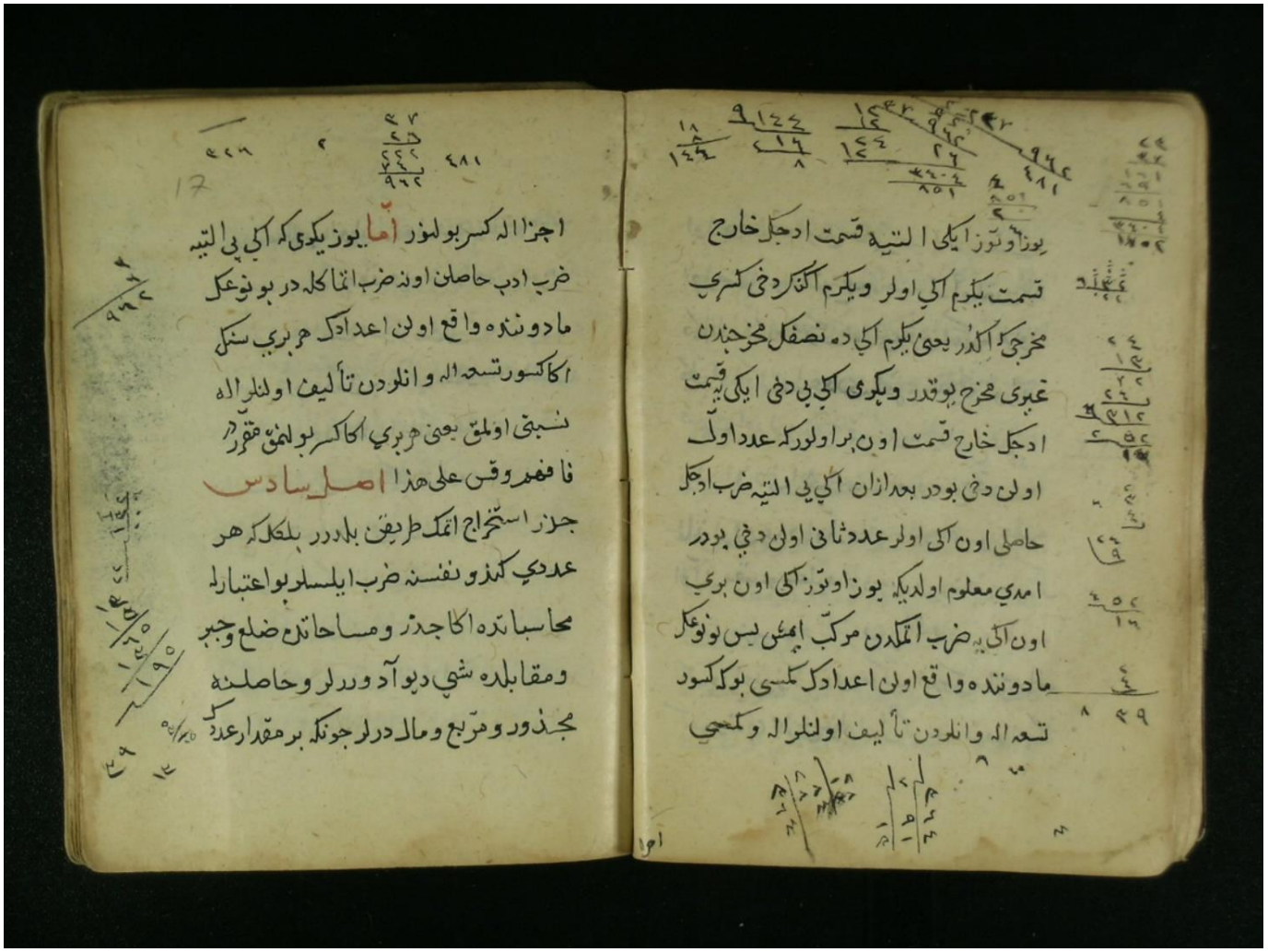

یوزاوتوز ایکی الیتیه قسمت ادجل خارج
قسمت یکرمی اکی اولر ویکرم اکنکردنی کسرلی
مخرجی کاکدر یعنی یکرمی اکی ده نصفل مخرجدن
غیری مخرج بوقدر ویکری اکی بی دنی ایکی یه قسمت
ادجل خارج قسمت اون براولورکه عدد اولک
اولن دنی بودر بعدازان اکی بی الیتیه ضرب ادجل
حاصلی اون اکی اولر عدد ثانی اولن دنی بودر
امدی معلوم اولدیکه یوزاوتوز اکی اون برلی
اون اکی یه ضرب ایمکدن مرکب ایمش بس نوعکل
مادونده واقع اولن اعدادکه کسری بوکه کسور
تسعه الیه وانلردن تألیف اولنلر اله وکسحی

اجزا الیه کسر بولنور امّا یوزیکدی که اکی بی الیتیه
ضرب ادب حاصلی اونه ضرب ایمکله در بو نوعکل
مادونده واقع اولن اعدادکه هر بری سنکل
اکا کسور تسعه الیه وانلردن تألیف اولنلر اله
نسبتی اولمق یعنی هر بری اکا کسر بولنمق مقرردر
فافهم وقس علی هذا اصل سادس
جزر استخراج ایمک طریقی بلمدر بلکه که هر
عددی کندو نفسنه ضرب ایلسلر بو اعتبارله
محاسبانده اکا جذر ومساحاتده ضلع وجبر
ومقابلده شیی دیو آدولر وحاصلنه
مجذور ومربع ومال درلر چونکه بر مقدار عددک

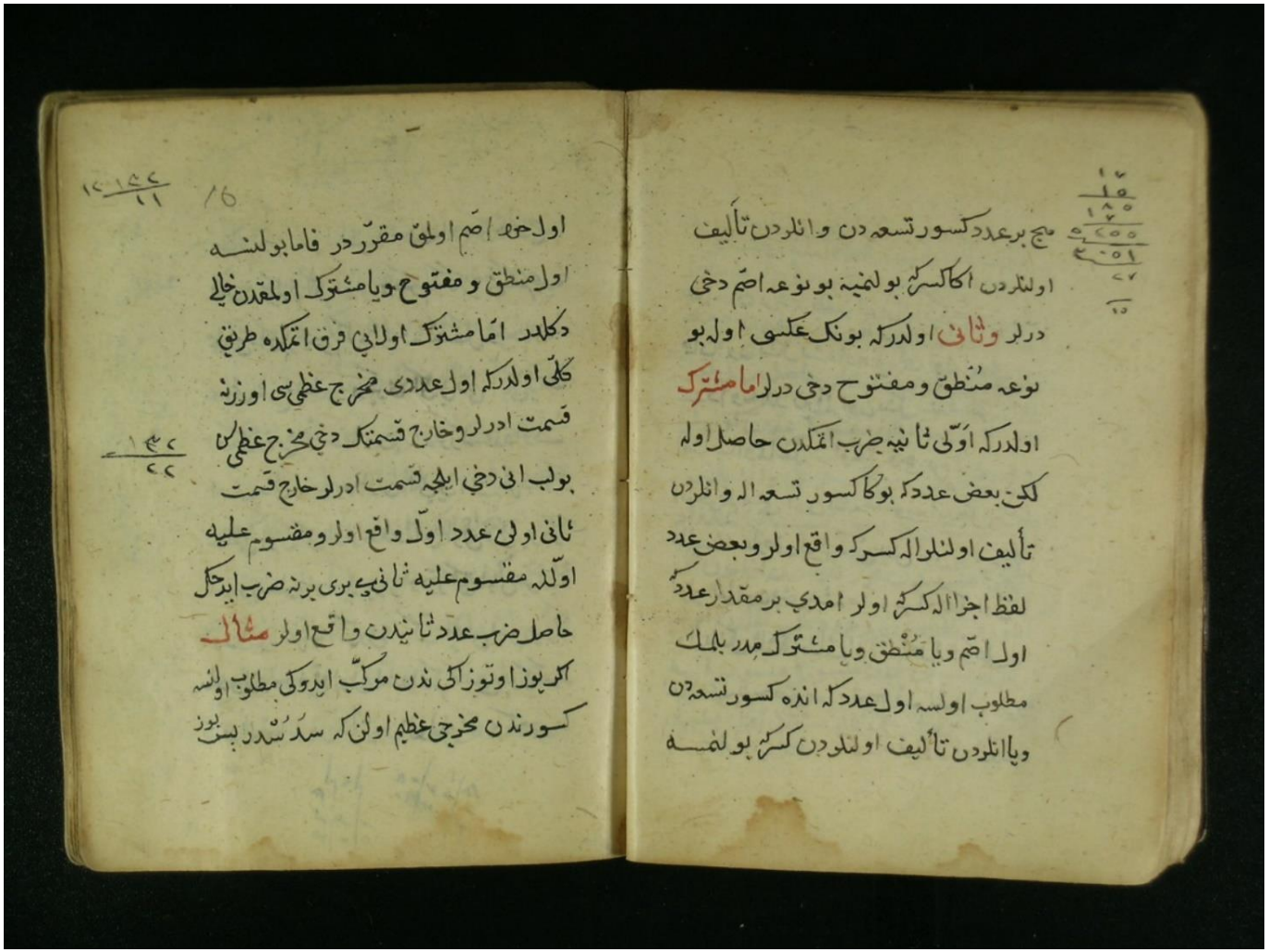

اولدن تألیف اولنمیه بو نوعه اصم دخی
درلر **وثانی** اولدرکه بونک عکسی اوله بو
نوعه منطق ومفتوح دخی درلر **اما مشترک**
اولدرکه اولی ثانیه ضرب امکدن حاصل اوله
لکن بعض عددکه بوکا کسور تسعه الی واللدن
تألیف اولنوالله کسرکه واقع اولر وبعض عدد
لفظ اجزا الکسرکه اولر امدی برمقدار عددکه
اول اصم ویا منطق ویا مشترک مدد بلمک
مطلوب اولسه اول عددکه انده کسور تسعه دن
ویا اللدن تألیف اولنوالله کسرکه بو لفظه

اول خمسه اصم اولق مقرّر در فاما بو لفظه
اول منطق و مفتوح ویا مشترک اولمقدن خالی
دکلدر اما مشترک اولانی فرق اتمکده طریق
کلّی اولدرکه اول عددی مخرج عظمی سی اولزنه
قسمت ادرلر وخارج قسمتک دخی مخرج عظمی کی
بولب انی دخی ایلجه قسمت ادرلر خارج قسمت
ثانی اولی عدد اولّ واقع اولر ومقسوم علیه
اولله مقسوم علیه ثانی یه بری برنه ضرب ایدرکل
حاصل ضرب عدد ثانیدن واقع اولر **مثال**
اگر یوز اوتوز اکی ندن مرکّب ایدوکی مطلوب اولسه
کسورندن مخرجی عظیم اولن که سدّ سدّدر بش یوز

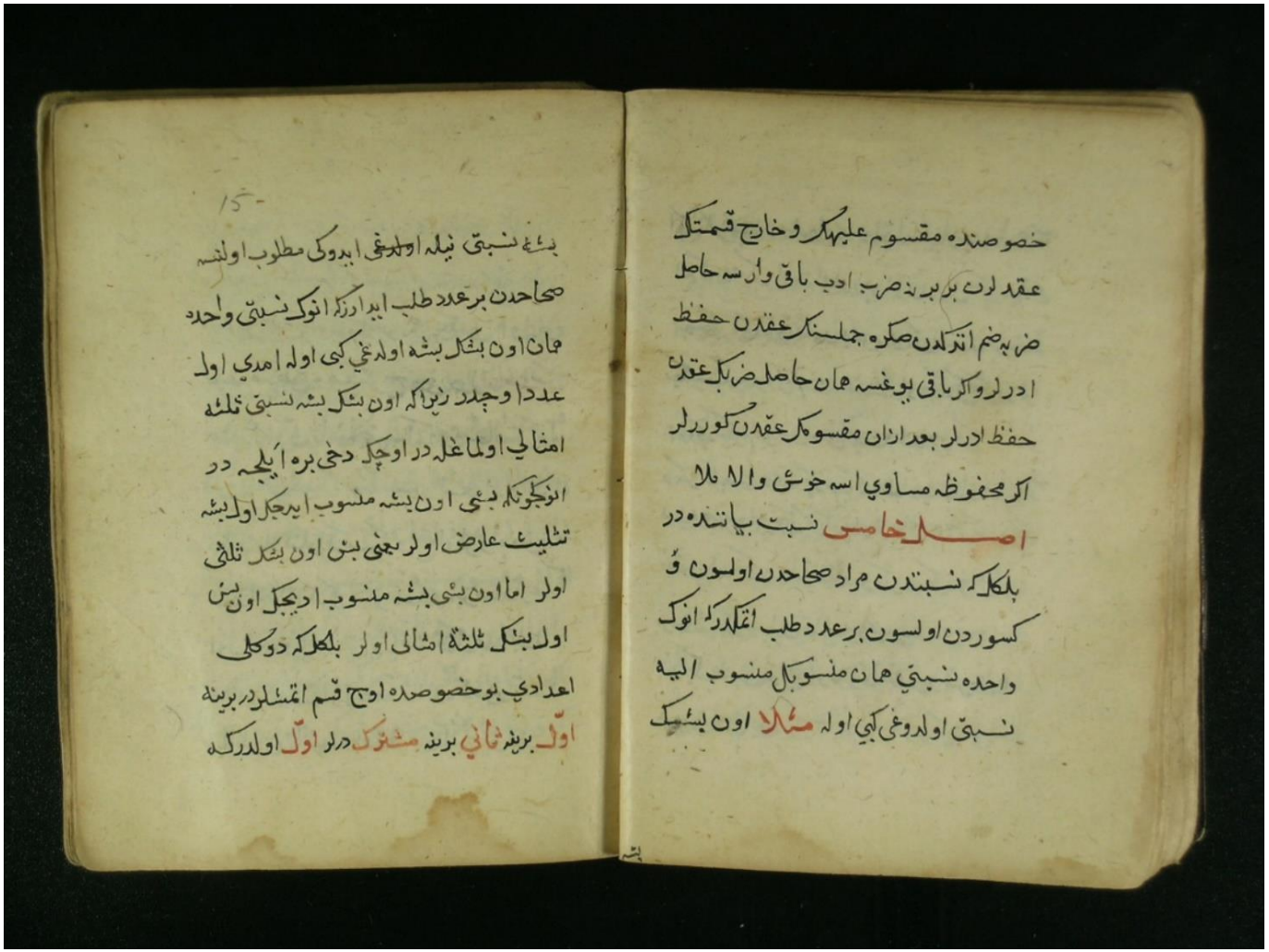

خصوصنده مقسوم علیهکر وخارج قسمتکر
عقدلرن بربرندضرب ادب باقی وارسه حاصل
ضربه ضم انترکدن صکره جملسنکر عقدن حفظ
ادرلر واکر باقی یوغسه همان حاصل ضربکر عقدن
حفظ ادرلر بعدازان مقسومکر عقدن کوررلر
اکر محفوظه مساوی اسه خوش والا بلا

اصل خامس نسبت بیانندہ در
بلکلکه نسبتدن مراد صحاحدن اولسون و
کسوردن اولسون برعدد طلب اتمکدرکه انوک
واحده نسبتی همان منسوبکل منسوب الیه
نسبتی اولدوغی کبی اوله **مثلا** اون بشک

بشه نسبتی نیله اولدوغی ایدوکی مطلوب اولنسه
صحاحدن برعدد طلب ایدارزکه انوک نسبتی واحده
همان اون بشکل بشه اولدوغی کبی اوله امدی اول
عددا وجدد زیراکه اون بشکل بشه نسبتی ثلثه
امثالی اولمغله در اوچکل دخی بره ایلجه در
انوچونکه بشی اون بشه منسوب ایدیکل اول بشه
تثلیث عارض اولر یعنی بش اون بشکل ثلثی
اولر اما اون بشی بشه منسوب ادیکل اون بش
اولر بشکل ثلثه امثالی اولر بلکلکه دوکلی
اعدادی بوخصوصده اوچ قسم اتمشلردر برینه
اول برینه ثانی برینه مشترک درلر اول اولدرکه

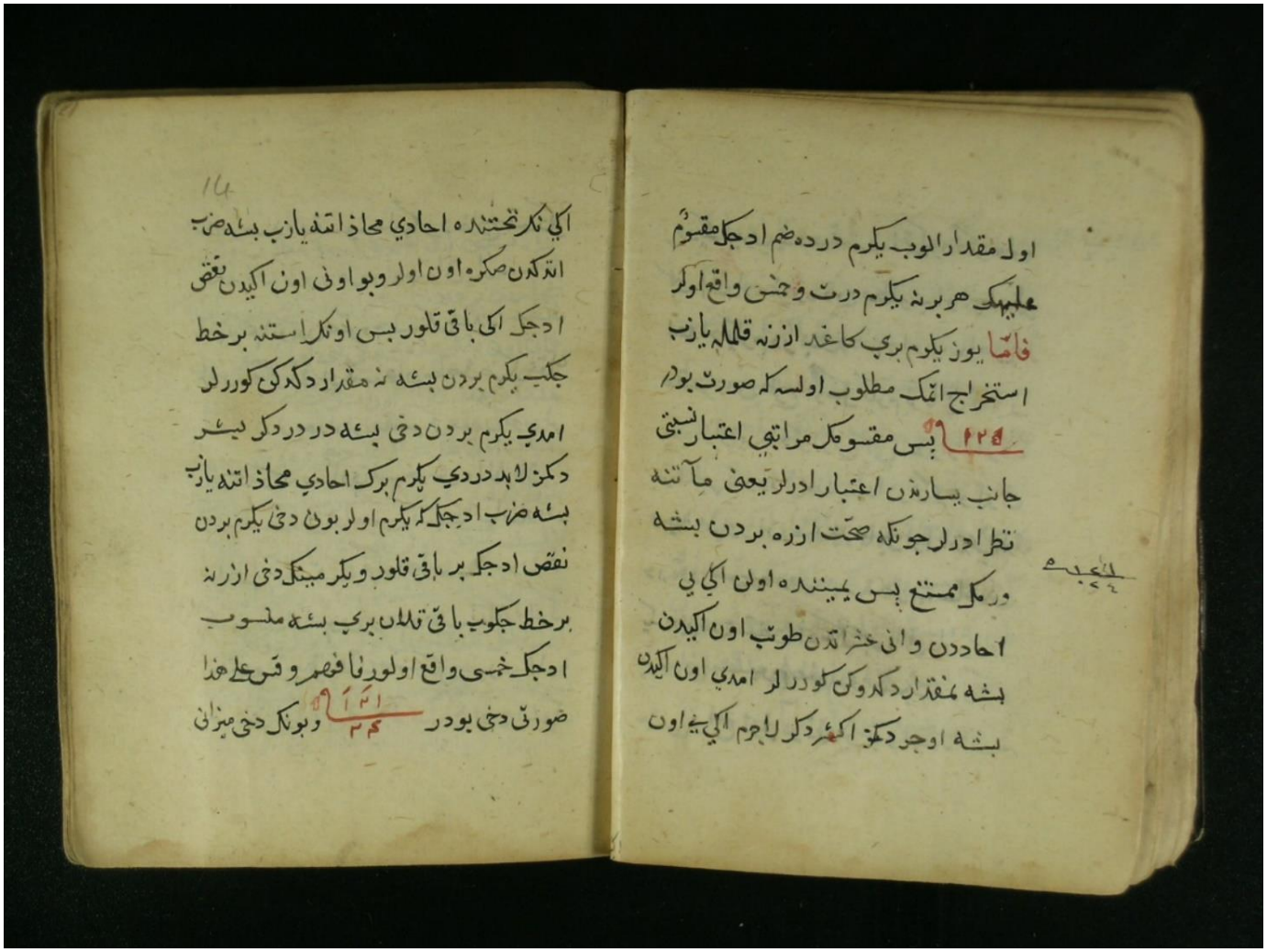

اول مقدار الوب یکرم درده ضم ادجک مقسوم
علیهک هر برنه یکرم درت وحسی واقع اولر
فاما یوز یکرم برچ کاغد ازرنه قلمله یازب
استخراج ایمک مطلوب اولسه که صورت بودر
۱۲۵ پس مقسوملر مراتبی اعتبار نسبتی
جانب یسارندن اعتبار ادرلر یعنی ما آتنه
نظر ادرلر چونکه صحت ازره بردن بشه
ورمک ممتنع پس یمینده اولن اکی یی
احاددن وانی عشراتدن طوتب اون اکیدن
بشه بمقدار دکه وکن کودرلر امدی اون اکیدن
بشه اوجودکمز اکمز دکلر لاجرم اکی یی اون

13b

اکی نکر تحتنده احادی محاذاتنه یازب بشه ضرب
اتدکدن صکره اون اولر وبو اونی اون اکیدن نقص
ادجک اکی باقی قلور بس اونکر استنه برخط
جکب یکرم بردن بشه نه مقدار دکه کن کودرلر
امدی یکرم بردن دخی بشه در دکه یتر
دکمز لابد دردی یکرم برک احادی محاذاتنه یازب
بشه ضرب ادجک که یکرم اولر بوندن دخی یکرم بردن
نقص ادجک بر باقی قلور ویکرمینکی دخی ازرنه
برخط جکوب باقی قللدن برچ بشه منسوب
ادجک خمسی واقع اولور فافهم وقس علی هذا
صورتی دخی بودر ۱۲۵ وبونکی دخی میزانی

14a

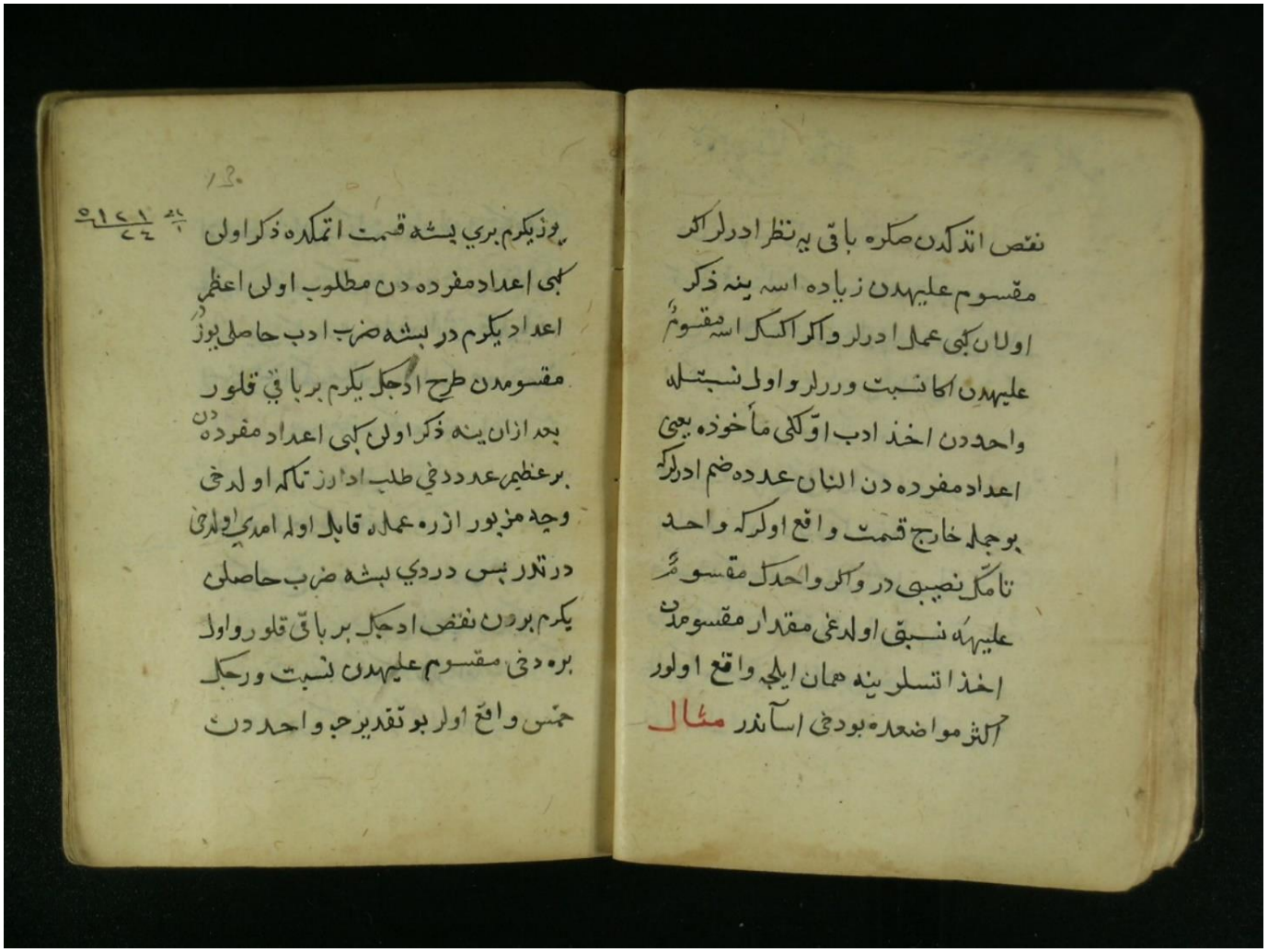

نقص اتدکدن صکره باقی یه نظر ادرلر اکر
مقسوم علیهدن زیاده اسه یینه ذکر
اولان کبی عمل ادرلر واکر اکسک اسه مقسوم
علیهدن اکا نسبت وررلر واولی نسبتله
واحددن اخذ ادب اوکلی مأخوذه یعنی
اعداد مفرده دن النان عدده ضم ادرلرکه
بوجمله خارج قسمت واقع اولرکه واحد
تامکل نصیبی در واکر واحدکل مقسوم
علیهه نسبتی اولدغی مقدار مقسومدن
اخذ انسلر یینه همان ایلجه واقع اولور
اکثر مواضعده بودغی اسانلر مثال

یوز یکرمی بری یشه قسمت اتمکده ذکر اولن
کبی اعداد مفرده دن مطلوب اولن اعظم
اعداد یکرمی در بشه ضرب ادب حاصلی یوز
مقسومدن طرح ادجکل یکرمی بر باقی قلور
بعد ازان یینه ذکر اولن کبی اعداد مفرده دن
برعظیم عدد دغی طلب ادرز تاکه اولدغی
وجه مزبور ازره عمله قابل اولمدیغی اولدغی
درتلر بس دردی بشه ضرب حاصلی
یکرمی بردن نقص ادجکل بر باقی قلور واولی
بره دغی مقسوم علیهدن نسبت ورجکل
خمس واقع اولر بو تقدیرجه واحددن

13a 12b

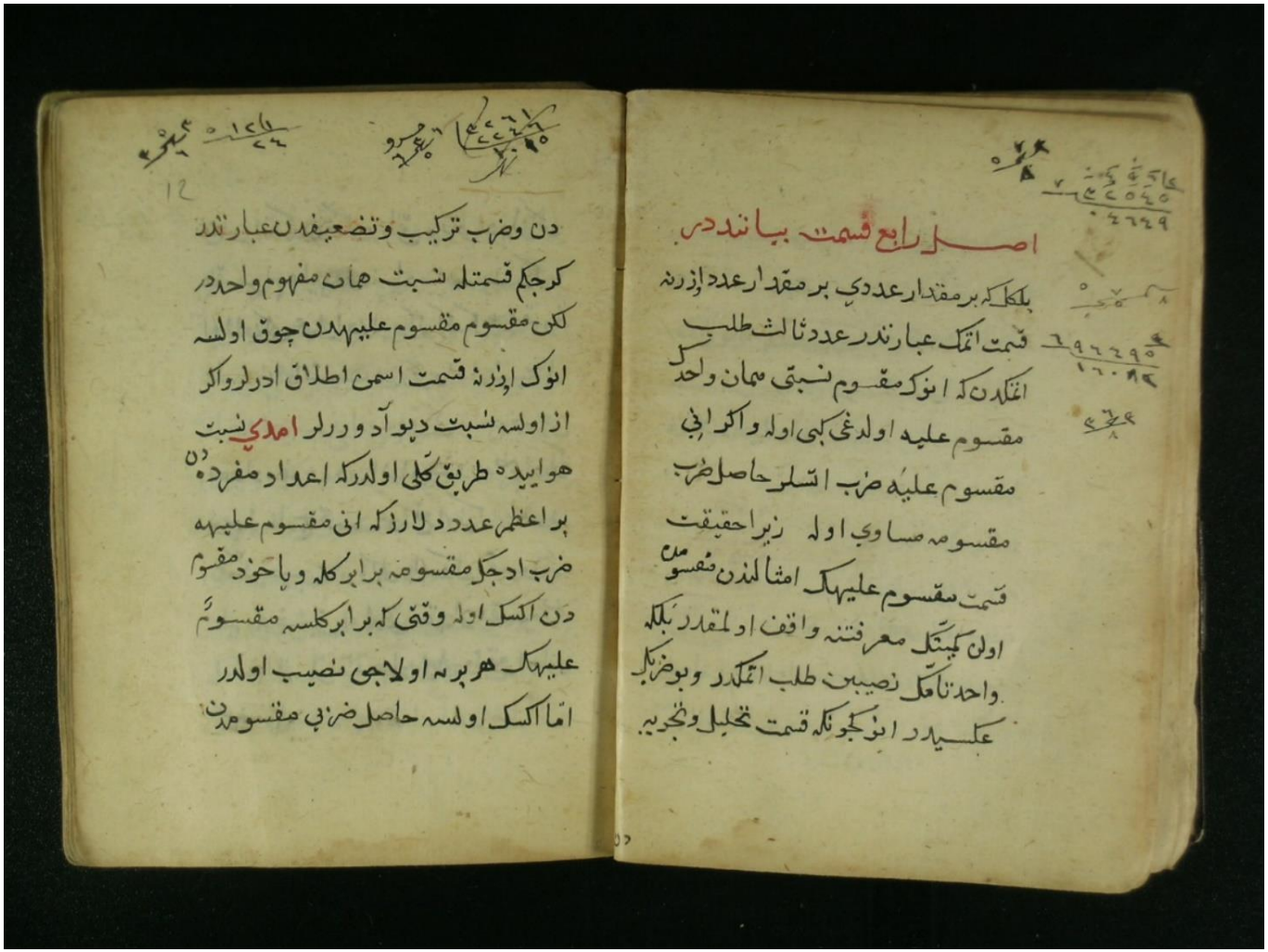

اصل رابع قسمت بیانندر

بلکه بر مقدار عددی بر مقدار عدد ازرنه
قسمت اتمک عبارتدر عدد ثالث طلب
اتمکدن که انوک مقسوم نسبتی همان واحد کل
مقسوم علیه اولدیغی کبی اوله واکر انی
مقسوم علیه ضرب اتسلر حاصل ضرب
مقسومه مساوی اوله زیرا حقیقت
قسمت مقسوم علیهک امثالندن مقسوم
اولدیغنک معرفتنه واقف اولمقدر بلکه
واحد تامک نصیبن طلب اتمکدر وبو ضربکله
علمیدر انوکجونکه قسمت تحلیل وتجزیه

دن وضرب ترکیب وتضعیفدن عبارتدر
کرچکم قسمتله نسبت همان مفهوم واحددر
لکن مقسوم مقسوم علیههدن چوق اولسه
انوک ازرنه قسمت اسمی اطلاق ادرلرواکر
از اولسه نسبت دیو آدرلر امدی نسبت
هوایده طریق کلی اولدرکه اعداد مفرده دن
بر اعظم عدد دلارزکه انی مقسوم علیهه
ضرب ادجکل مقسومه برابر کله ویا خود مقسوم
دن اکسک اوله وقتی که برابر کلسه مقسوم
علیهک هر برنه اولاجغی نصیب اولدر
اما اکسک اولسه حاصل ضربی مقسومدن

11b 12a

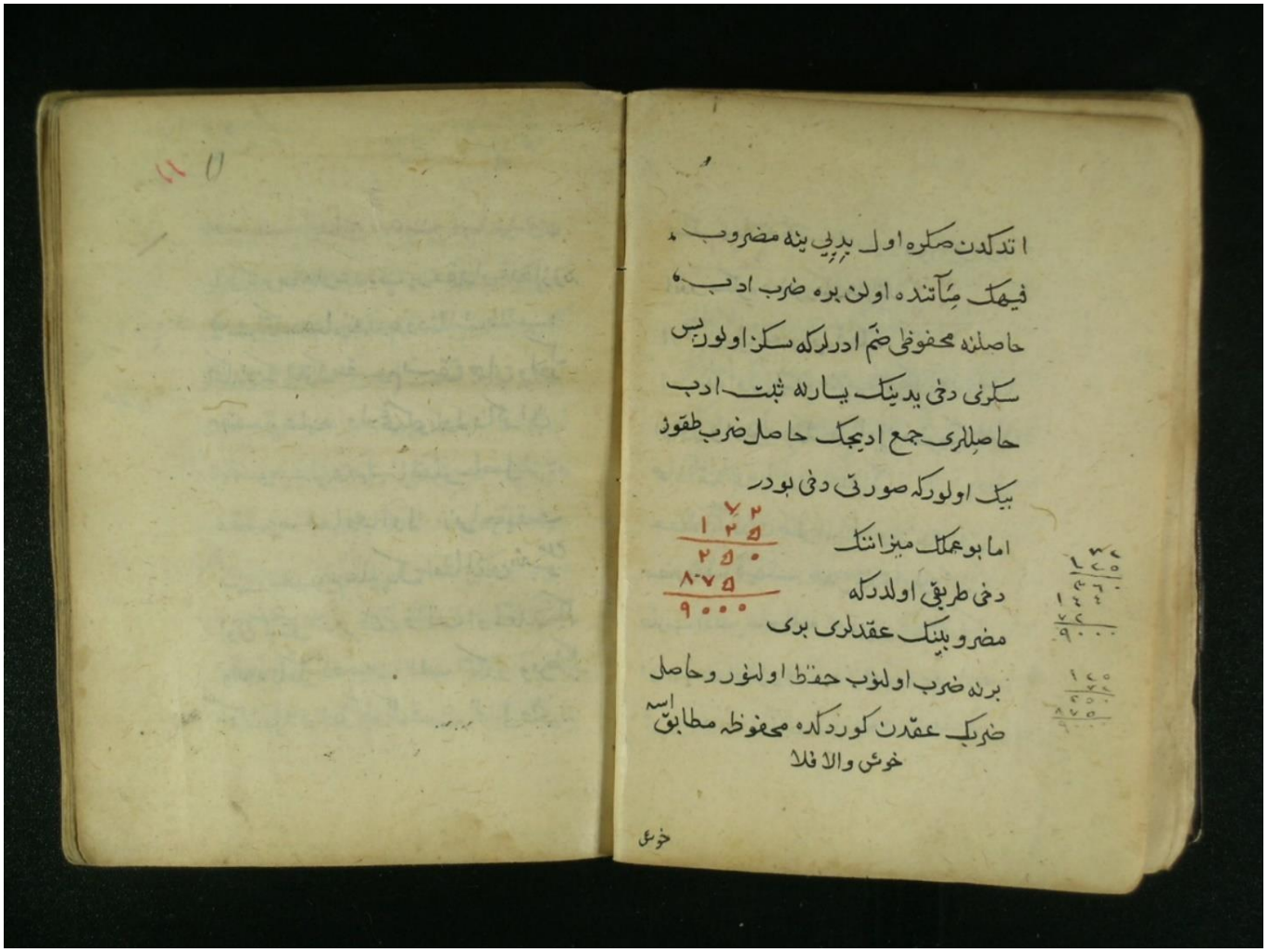

اتدکدن صکره اول بدیی یده مضروب
فیمک مآتنده اولن یره ضرب ادب
حاصلنه محفوظی ضم ادرلرکه سکز اولور بس
سکزنی دنی یدینک یاره ثبت ادب
حاصللری جمع ادیمک حاصل ضرب طقوز
بیک اولورکه صورتی دنی بودر

اما بو عملک میزانتک
دنی طریقی اولدرکه
مضروبینک عقدلری بری
برنه ضرب اولنوب حفظ اولنور وحاصل
ضربک عقدن کوردکده محفوظه مطابق اسه
خوش والا فلا

خوش

11a 10b

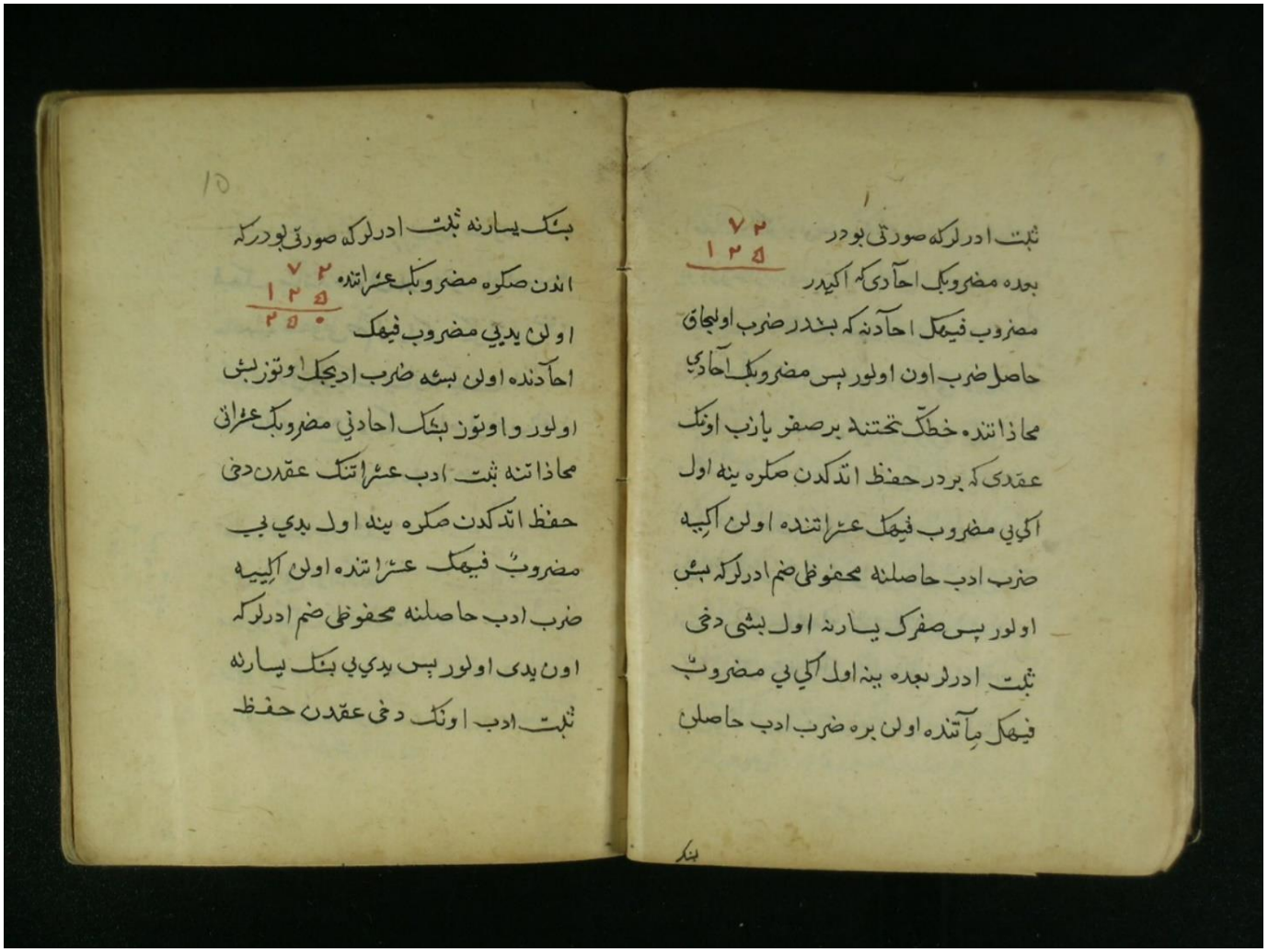

ثبت ادر لرکه صورتی بودر ٧٢ ١٢٤
بعده مضروبک احادی که اکیدر
مضروب فیهک احادنه که بندر ضروب اولیجاق
حاصل ضرب اون اولور پس مضروبک احادی
محاذاتنده خطک تحتنه برصفر یازب اونک
عقدی که بردر حفظ اتدکدن صکره بنه اول
اکی یی مضروب فیهک عشراتنده اولن اکیسه
ضرب ادب حاصلنه محفوظی ضم ادرلرکه بشی
اولور پس صفرک یانه اول بشی دخی
ثبت ادرلر بعده بنه اول اکی یی مضروبک
فیهک مآتنده اولن بره ضرب ادب حاصلن

بنک

10a

بنک یانه ثبت ادرلرکه صورتی بودرکه
اندن صکره مضروبک عشراتنده ٧٢ ١٢٤ ٢٥٠
اولن یدی یی مضروب فیهک
احادنده اولن بشه ضرب ادیجک اوتوزبش
اولور واوتوز بنک احادی مضروبک عشراتی
محاذاتنه ثبت ادب عشراتنک عقدن دخی
حفظ اتدکدن صکره بنه اول یدی یی
مضروبک فیهک عشراتنده اولن اکیسه
ضرب ادب حاصلنه محفوظی ضم ادرلرکه
اون یدی اولور پس یدی یی بنک یانه
ثبت ادب اونک دخی عقدن حفظ

9b

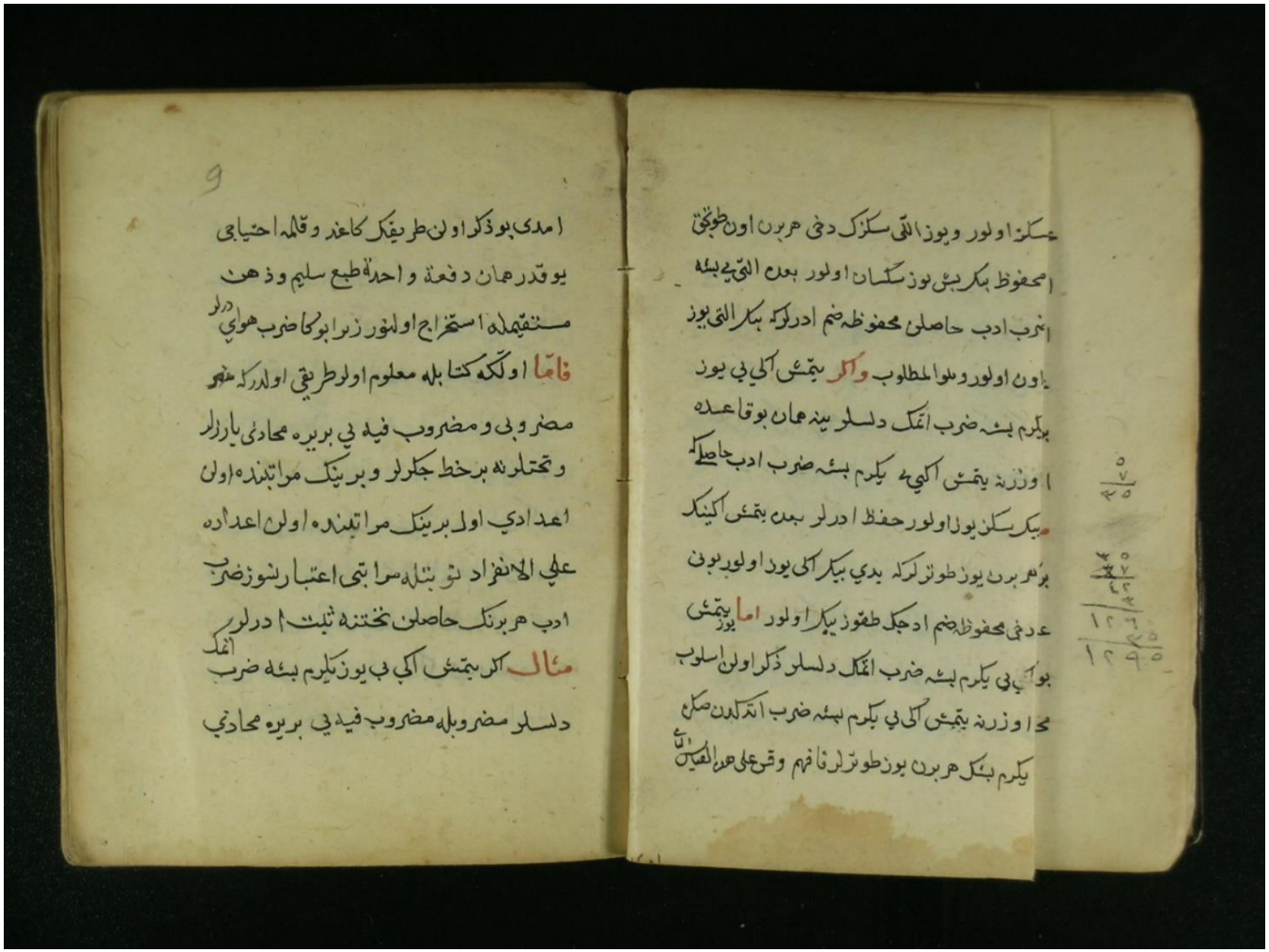

9a

امدی بو ذکر اولن طریقک کاغد و قلمله احتیاجی
یوقدر همان دفعة واحدة طبع سلیم و ذهن
مستقیمله استخراج اولنور زرا بوکا ضرب هوای درلر
فامّا اولکه کتابله معلوم اولور طریقی اولدرکه منهو
مضروبی و مضروب فیه یی بریره محادی یازرلر
و تحتلرنه برخط چکرلر و برینک مراتبنده اولن
اعدادی اول برینک مراتبنده اولن اعداده
علی الانفراد توبتله سرا بتی اعتبار ایله ضرب
ادب هر بنک حاصلن تختنه ثبت ایدرلر
مثال اکل یتمش اکی یی یوز یکرمی بشه ضرب ایتمک
دیسلر مضروبله مضروب فیه یی بریره محادی

8b

عسکر اولور و یوز الی سکزک دنی هربرن اون طوبچی
محفوظ بکریش یوز سکسان اولور بعد الته یی بشله
ضرب ادب حاصلن محفوظه ضم ادرلر بکر الی یوز
اون اولور و مطلوب اکل یتمش اکی یی یوز
یکرمی بشه ضرب ایتمک دیسلر بیله عمان بو قاعده
اوزره یتمش اکی یی یکرمی بشه ضرب ادب حاصلی
بیک سکن یوز اولور حفظ ادرلر بعد یتمش اکینک
هربرن یوز طوتر لرکه یدی بیک اکی یوز اولور بونی
عددی محفوظه ضم ادجک طقوز بیک اولور اما یوز یتمش
بوکی یی یکرمی بشه ضرب ایتمک دیسلر ذکر اولن اسلوب
محاوزره یتمش اکی یی یکرمی بشه ضرب ایتدکدن صکره
یکرمی بشک هربرن یوز طوتر لر فافهم وقس علی هذا القیاس

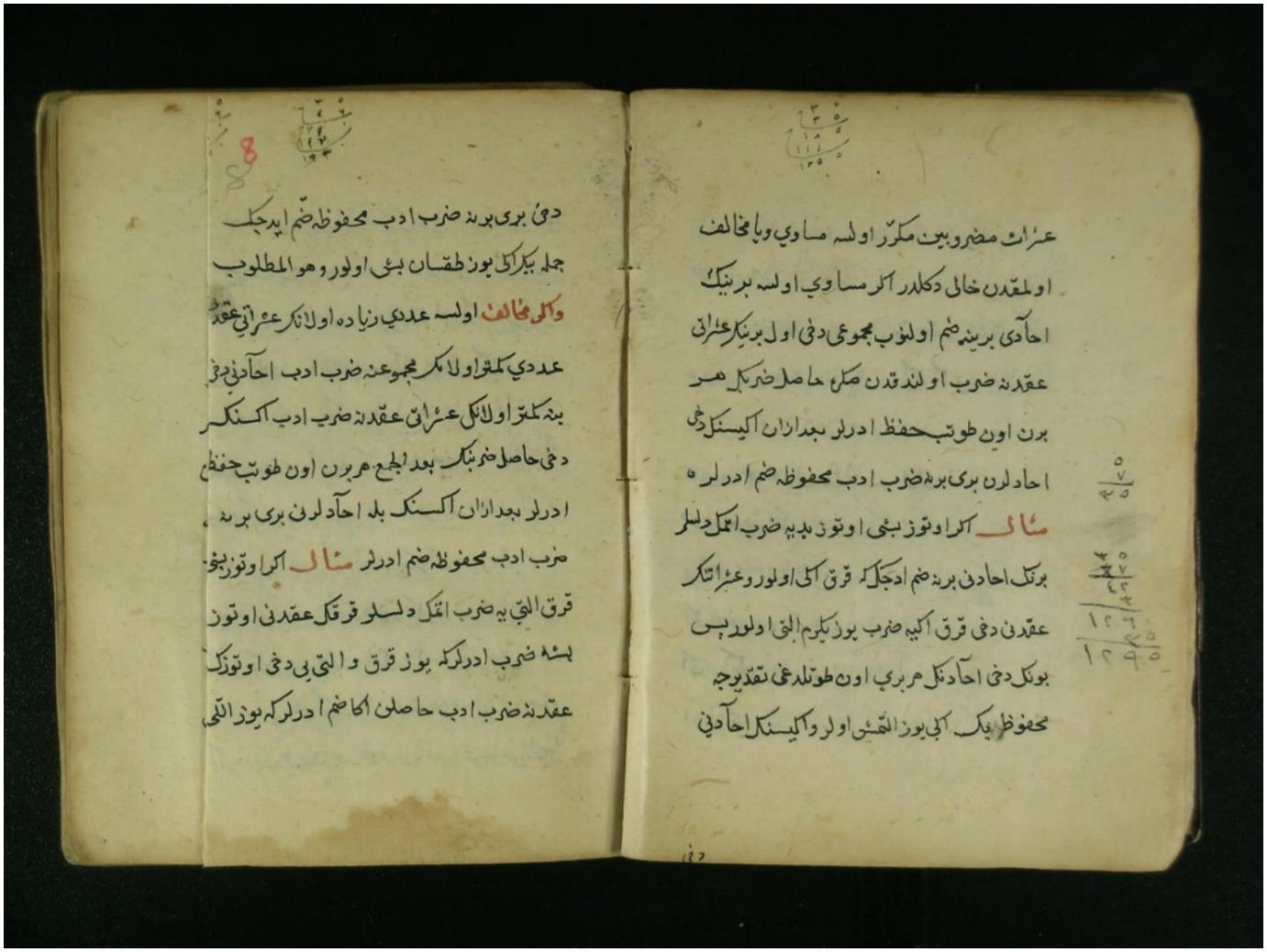

عشرات مضروبین مکرّر اولسه مساوی ویا مخالف
اولمقدن خالی دکلدر اکر مساوی اولسه برینک
احادی برینه ضم اولنوب مجموعی دنی اول برنکر عشراتی
عقدنه ضرب اولنوب حاصل ضربلر هر
برن اون طوتب حفظ ادرلر بعدازان اکیسنکدنی
احادلرن بری برنه ضرب ادب محفوظه ضم ادرلر ه
مثال اکرا وتوز بشی او توز بدیه ضرب اتمک دلسلر
برنک احادنی برنه ضم ادجک که قرق اکی اولور وعشراتکر
عقدنی دنی قرق اکیه ضرب یوز یکرم الفی اولور پس
بونکدنی احادنکر بربرلرن اون طوتلدغنی تقدیرجه
محفوظه بیک اکی یوز التمش اولر واکیسنکل احادنی

دنی

دنی بری برنه ضرب ادب محفوظه ضم ایدجک
جمله بیکراکی یوز طقسان بشی اولور وهو المطلوب
واکر مخالف اولسه عددی زیاده اولانکر عشراتی عقدنه
عددی کمتر اولانکر مجموعنه ضرب ادب احادنی دنی
برنه کمتر اولانکل عشراتی عقدنه ضرب ادب اکسنکر
دنی حاصل ضربلرنکر بعد الجمع هر برن اون طوتب حفظ
ادرلر بعدازان اکسنک بلد احادلرنی بری برنه
ضرب ادب محفوظه ضم ادرلر مثال اکرا وتوز بیش
قرق التی یه ضرب اتمک دلسلر قرقنکر عقدنی اوتوز
بشنه ضرب ادرلرکه یوز قرق والتی بی دنی اوتوزکر
عقدنه ضرب ادب حاصلن اکا ضم ادرلرکه یوز التی

8a 7b

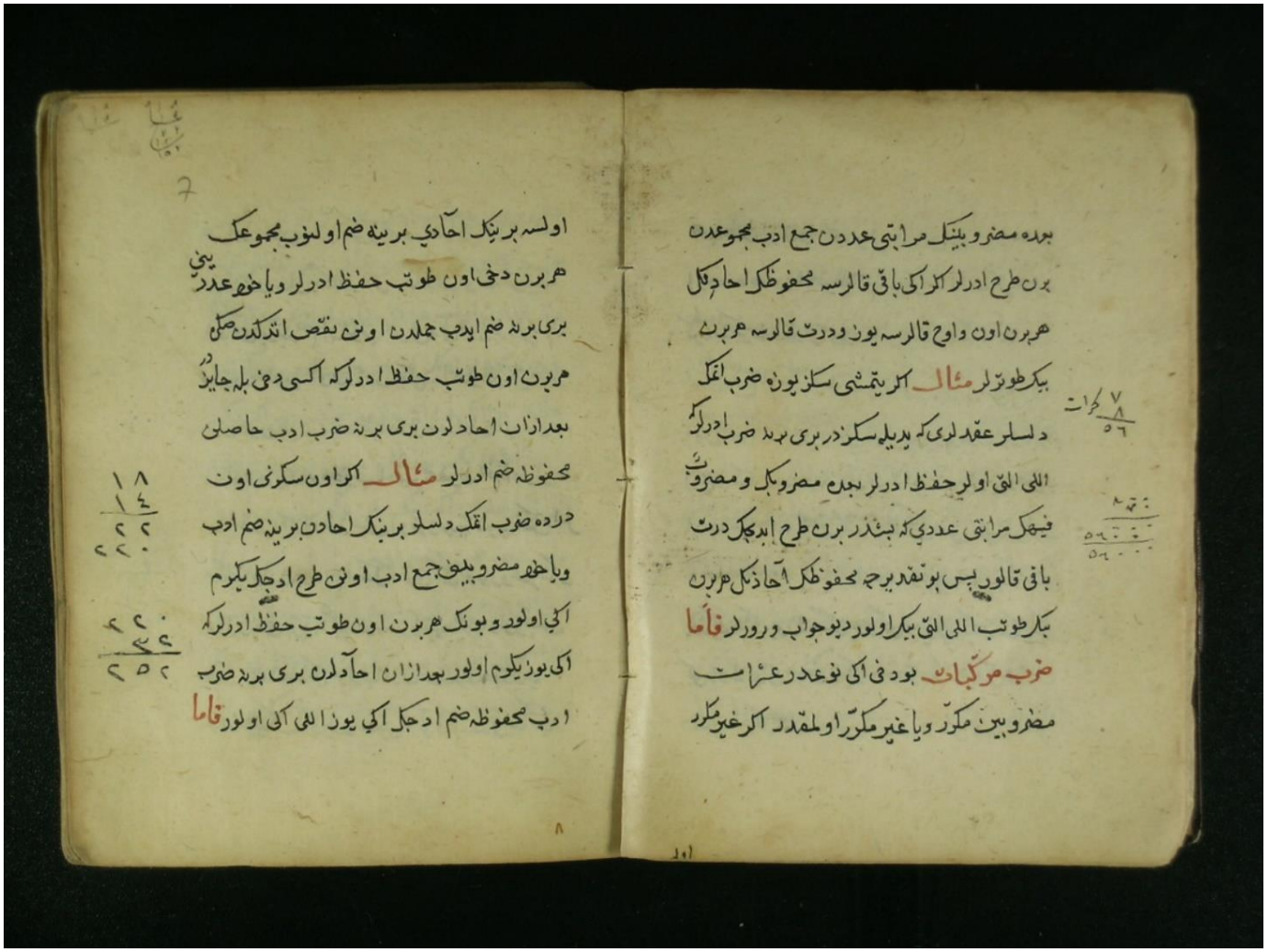

بوده مضروبینک مراتبی عددن جمع ادب مجموعدن
بری طرح ادرلر اکر اکی باقی قالرسه محفوظ کل احاد کل
هربرن اون واوح قالرسه یوز ودرت قالرسه هربرن
بیکر طوتر لر **مثال** اکر یتمشی سکز یوزه ضرب انمک
دلسلر عقد لری که بدیلی سکز در بری برینه ضرب ادرلر که
الی الق اولر حفظ ادرلر بعده مضروبک و مضروب
فیملک مراتبی عددی که بشدر بری طرح ابدیجک درت
باقی قالور پس بو تقدیرجه محفوظ کل آحاد کل هربرن
بیکر طوتب الی الق بیکر اولور دیو جواب ورورلر **فاما**
ضرب مرکبات بو دخی اکی نوعدر عبارت
مضروبین مکرر ویا غیر مکرر اولمقدر اکر غیر مکرر

اولسه بر بنک احادی بر بینه ضم اولنوب مجموعک
هربری دخی اون طوتب حفظ ادرلر ویا خود عددی یعنی
بری برینه ضم ایدب جملدن اونی نقص اتدکدن صکره
هربرن اون طوتب حفظ ادرلر که اکسی دخی بله جایز در
بعدازان احاد لرن بری برینه ضرب ادب حاصل
محفوظه ضم ادرلر **مثال** اکر اون سکزی اون
درده ضرب انمک دلسلر بر بنک احادن بر بینه ضم ادب
ویا خود مضروبینی جمع ادب اونی طرح ادجک یکرم
اکی اولور و بونک هربرن اون طوتب حفظ ادرلر که
اکی یوز یکرم اولور بعدازان احاد لرن بری برینه ضرب
ادب محفوظه ضم ادجک اکی یوز الی اکی اولور **فاما**

7a 6b

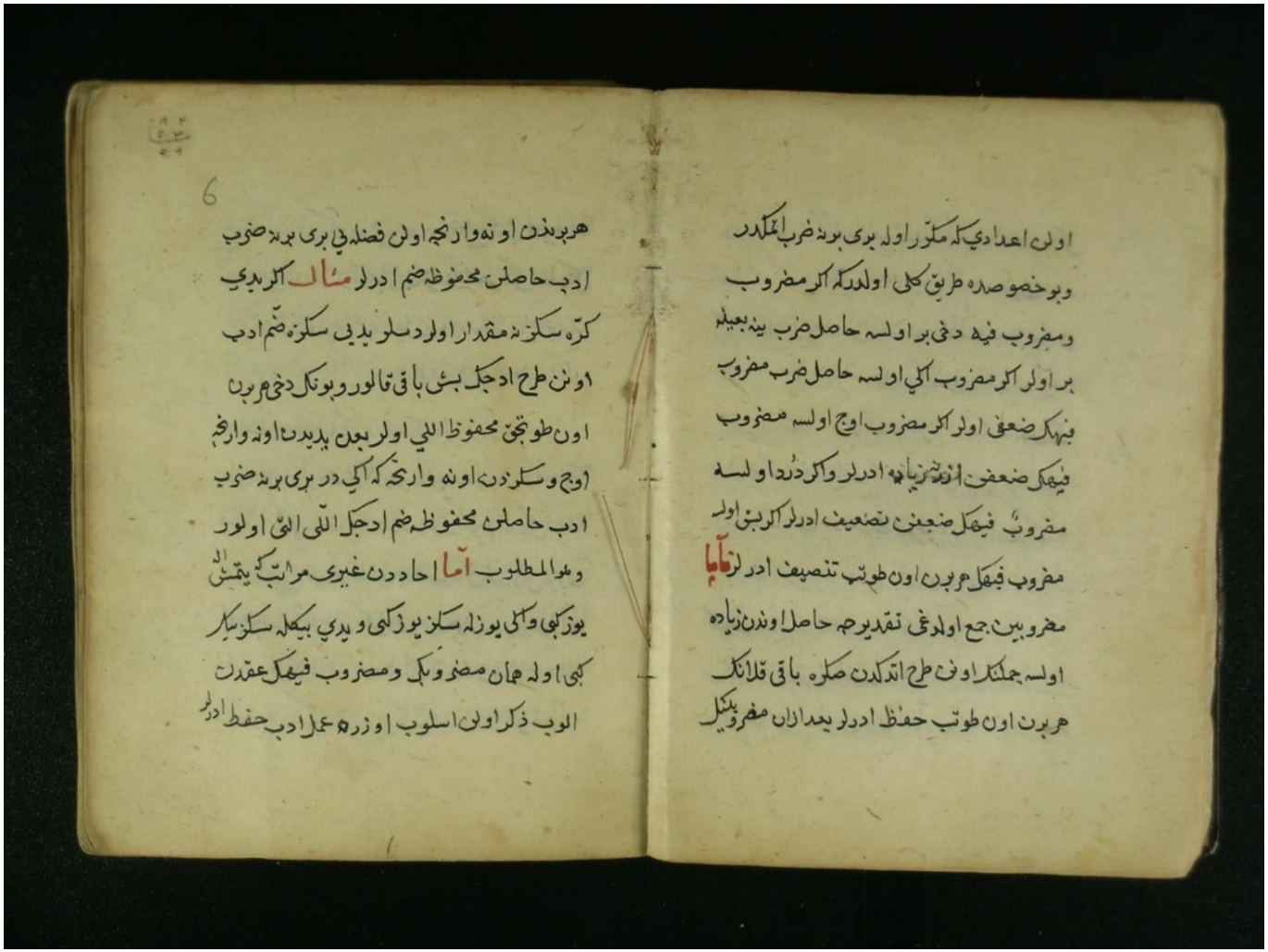

اولن اعدادي كه مكرّر اولمه يه برينه ضرب اولمكدر
وبو خصوصده طريق كلي اولدركه اكر مضروب
ومضروب فيه دني بر اولسه حاصل ضرب يني بعيله
بر اولور اكر مضروب اكي اولسه حاصل ضرب مضروب
فيهلك ضعفي اولور اكر مضروب اوچ اولسه مضروب
فيهلك ضعفني اوزرينه زياده ادرلر واكر دورد اولسه
مضروب فيهلك ضعفني تضعيف ادرلر اكر بش اولسه
مضروب فيهلك مربعن اون طوقوز تضعيف ادرلر امّا
مضروبين جمع اولدقده تقديرجه حاصل اوندن زياده
اولسه جملكز اون طرح اتدكدن صكره باقي قلانلك
مربعن اون طوقوز حفظ ادرلر بعدازان مضروبيكز

6

مربعندن اونه وارنجه اولن فضله يي بري برينه ضرب
ادب حاصلن محفوظه ضم ادرلر مثال اكر بديع
كره سكزنه مقدار اولوردسلر بديع سكزنه ضم ادب
اولن طرح ادجك بش باقي قالور وبونكدخي مربعن
اون طوقوز محفوظ اللي اولر بعن بديعدن اونه وارنجه
اوج وسكزدن اونه وارنجه كه اكي در بري برينه ضرب
ادب حاصلن محفوظه ضم ادجك اللي اولور
وهو المطلوب امّا احاددن غيري مراتبكه يتمش الف
يوزكبي واكي يوزلك سكز يوزكبي وبديع بيكلك سكز سكز
كبي اولمه همان مضروبيكز ومضروب فيهلك عقدلر
الوب ذكر اولن اسلوب اوزره عمل ادب حفظ ادرلر

6a 5b

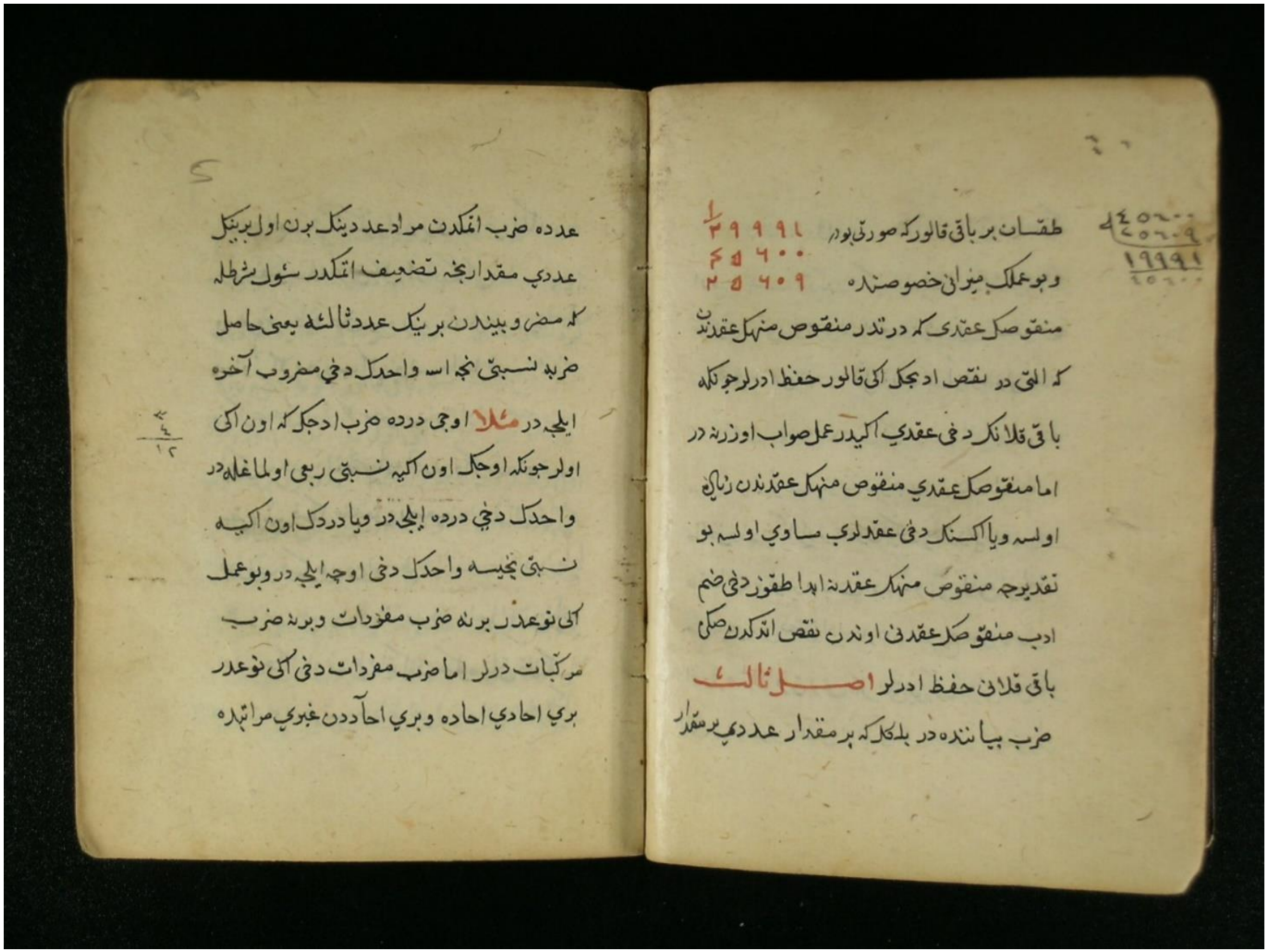

طقسان بر باقی قالور که صورتی بولور ١/٣٩٩٩١
وبو عملک میزان خصوصنده ٦٠٠ ك
٦٠٩ ك ٢

منقوصکل عقدی که درتدر منقوص منهک عقدندن
که التی دن نقص ادیجک اکی قالور حفظ ادرلر جونکه
باقی قلانکر دنی عقدی اکیدر عمل صواب اوزره در
اما منقوصکل عقدی منقوص منهک عقدندن زیاده
اولسه ویا اکسنک دنی عقدلری مساوی اولسه بو
تقدیرجه منقوص منهک عقدنه ابدا طقوز دنی ضم
ادیب منقوصکل عقدنی اوندن نقص اتدکدن صکی
باقی قلانی حفظ ادرلر **اصل ثالث**
ضرب بیانده در بلکه که بر مقدار عددی بر مقدار

عدده ضرب اتمکدن مراد عدد دینک برنجی اولی برینک
عددی مقدار بخه تضعیف اتمکدر سئول بشرطله
که مضروب بیندن برینک عدد ثالثه یعنی حاصل
ضربه نسبتی بیجه اسه واحدکل دنی مضروب آخره
ایلیجه در **مثلا** اوچی درده ضرب ادیجک که اون اکی
اولرجونکه اوچک اون اکیه نسبتی ربعی اولماغله در
واحدکل دنی درده ایلیجه در ویا دردک اون اکیه
نسبتی بیجه واحدکل دنی اوچه ایلیجه در وبو عمل
اکی نوعدر برینه ضرب مفردات وبرینه ضرب
مرکبات درلر اما ضرب مفردات دنی اکی نوعدر
بری احادی احاده وبری احاددن غیری مراتبده

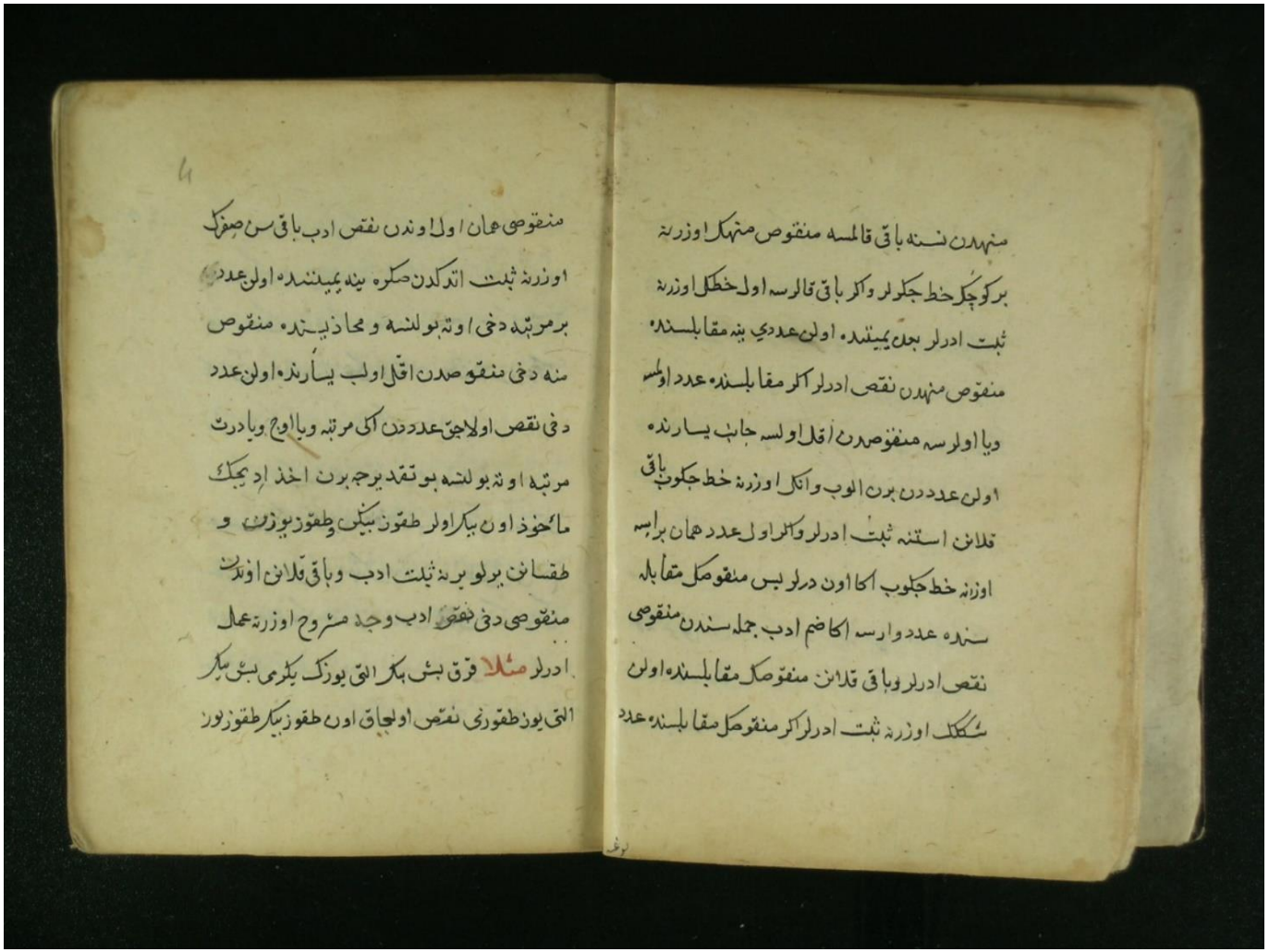

منهدن نسنه باقی قالمسه منقوص منهکل اوزرنه
برکوچک خط جکولر واکر باقی قالرسه اول خطکل اوزرنه
ثبت ادرلر بعده یمیلنده اولن عددی بنه مقابلسنده
منقوص منهدن نقص ادرلر اکر مقابلسنده عدد اولسه
ویا اولرسه منقوصدن اقل اولسه جانب یسارنده
اولن عددن بری الوب واکل اوزرنه خط جکوب باقی
قلانی استنه ثبت ادرلر واکر اول عدد همان برابر
اوزرنه خط جکوب اکا اون درلو بس منقوصکل مقابله
سنده عدد وارسه اکا ضم ادب جمله سندن منقوصی
نقص ادرلر وباقی قلانی منقوصکل مقابلسنده اولن
شکلک اوزرنه ثبت ادرلر اکر منقوصکل مقابلسنده عدد

لوغ

منقوصی همان اولدوندن نقص ادب باقی سن صفرک
اوزرنه ثبت اتدکدن صکره بنه یمیلنده اولن عددی
برمرتبه دنی اونه بولنسه و محاذیسنده منقوص
منه دنی منقوصدن اقل اولسه یسارنده اولن عددی
دنی نقص اولاجق عددن اکی مرتبه ویا اوچ ویا درت
مرتبه اونه بولنسه بو تقدیرجه برن اخذ ایدیکک
مأخوذ اون بیکر اولر طقوز بیکی طقوز یوزی و
طقسان برلو برنه ثبت ادب وباقی قلانی اوندن
منقوصی دنی نقص ادب وجه مشروح اوزره عمل
ادرلر مثلا قرق بش بیکر التی یوزکک بکرمی بش بیکر
التی یوز طقوزدن نقص اولجاق اون طقوز بیکر طقوز یوز

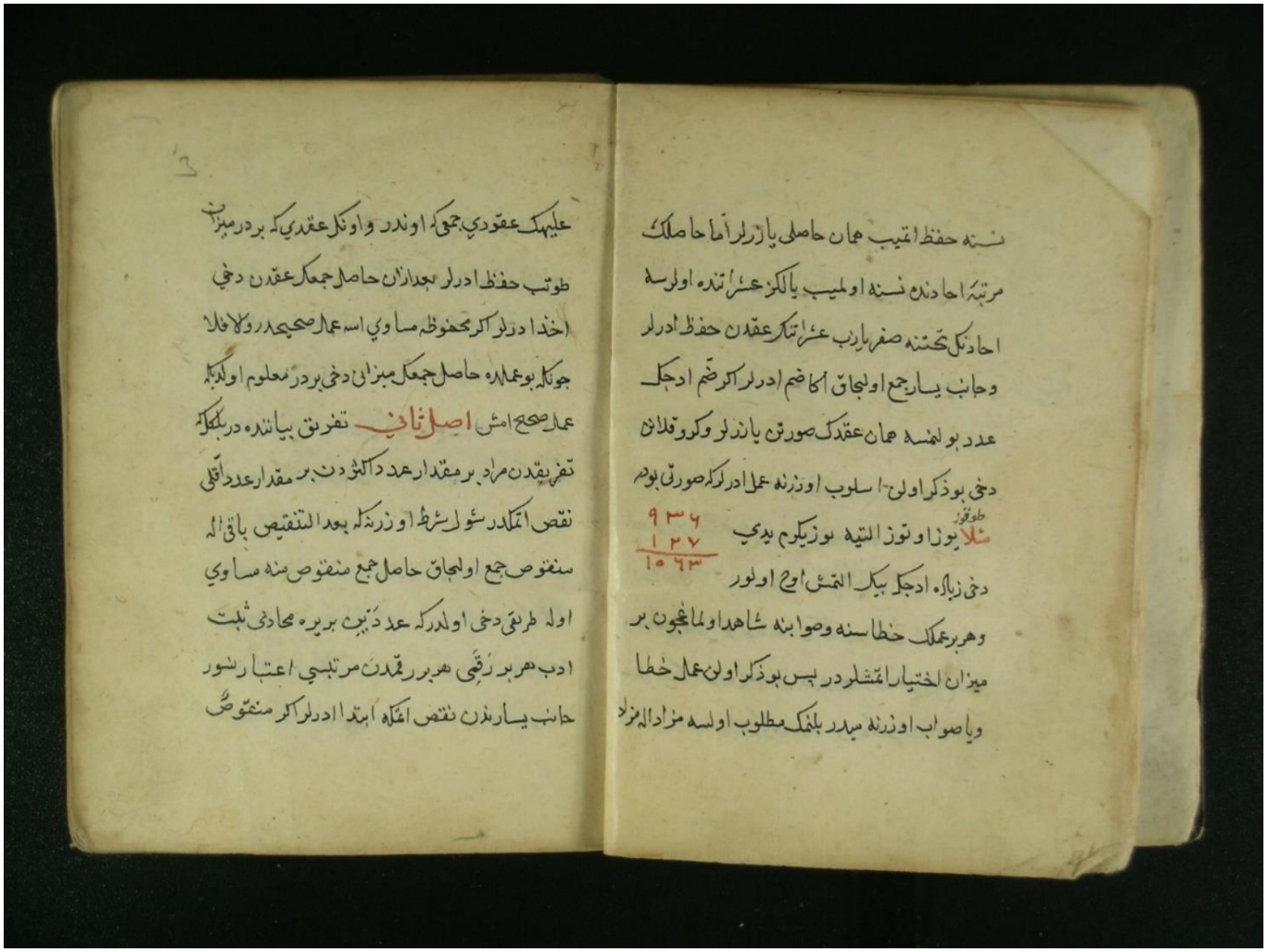

نسنه حفظ اتیب همان حاصلی یازلر اما حاصلک
مرتبهٔ احادنه نسنه اولمیب یالکز عشراتنده اولرسه
احادنکی تحتنه صفر یازیب عشراتکی عقدن حفظ ادرلر
وجانب یسارجمع اولنجاق اکا ضم ادرلر اکر ضم ادجک
عدد بولنمسه همان عقدک صورتن یازلر وکرو قلان
دخی بوذکر اولنان اسلوب اوزره عمل ادرلر کہ صورتی بوم

طوقوز
مثلا یوز اوتوز التیه یوزیکرم یدیی
دخی زیاده ادجک بیک التمش اوچ اولور
وهر بریمک خطا سنه وصوابنه شاهد اولمانجون بر
میزان اختیار اتمکلر در پس بوذکر اولنان عمل خطا
ویا صواب اوزره میدر بلنمک مطلوب اولسه مزاله مزاد

936
127
1063

3a

علیهک عقودی جمعی کہ اوندر واونکی عقدی کہ بردر میزان
طوتب حفظ ادرلر بعدازان حاصل جمعکی عقدن دخی
اخذ ادرلر اکر محفوظه مساوی اسه عمل صحیحدر ولا فلا
چونکہ بوعمله حاصل جمعکی میزانی دخی بردر معلوم اولدیکه
عمل صحیح امش

اصل ثانی

تفریق بیانندہ در بلکه
تفریقدن مراد بر مقدار عددی اکثر دن بر مقدار عدد اقلی
نقص امکدر شول شرطه اوزرنکه بعد التنقیص باقی اله
منقوص جمع اولنجاق حاصل جمع منقوص منه مساوی
اولہ طریقی دخی اولدرکہ عددیتن بریره محاذی ثبت
ادب هر بر رقمی هر بر رقمدن مرتبسی اعتبار رسور
جانب یسارندن نقص اغاز ابتدا ادرلر اکر منقوص

3b

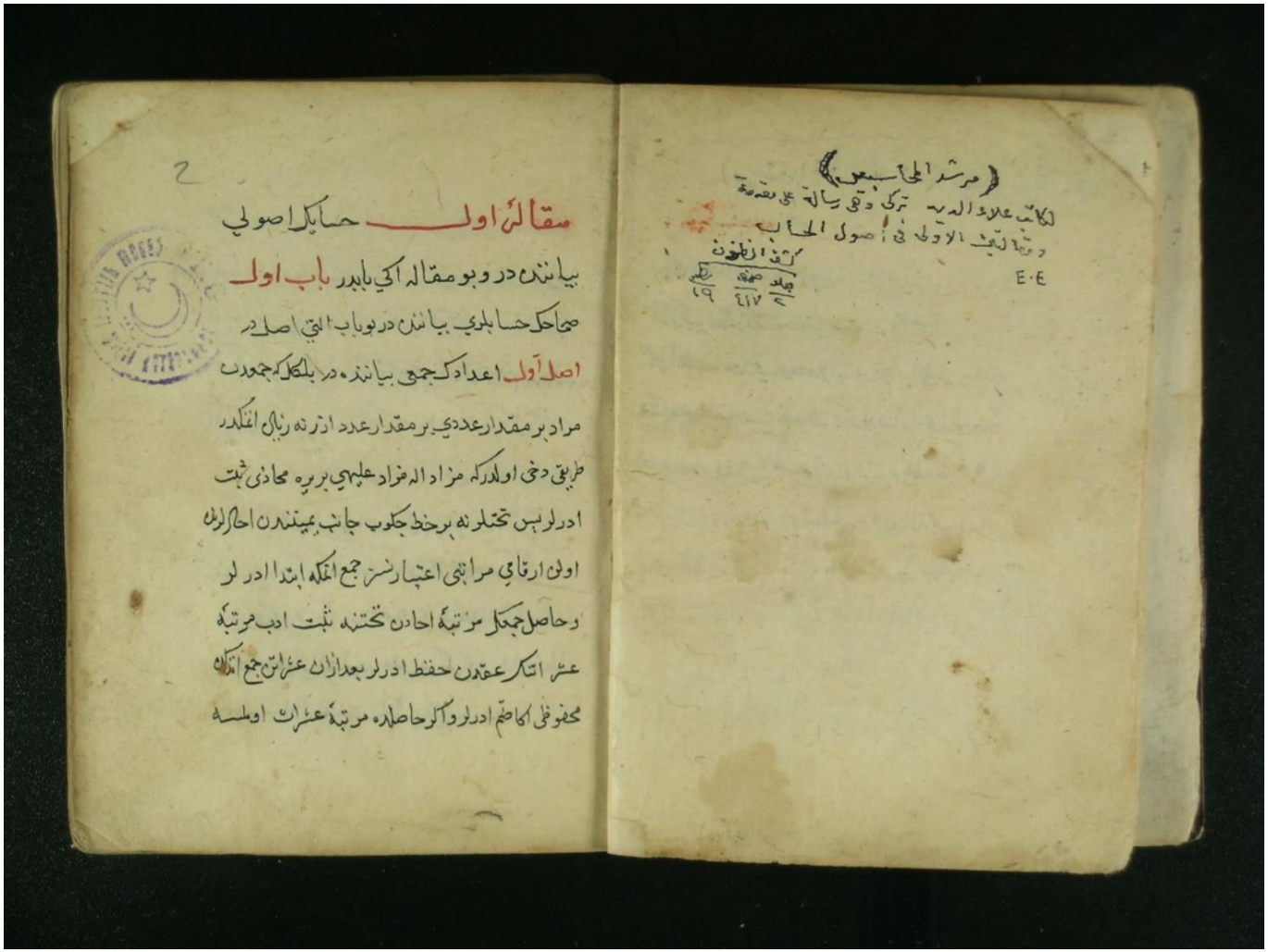

مقالۀ اول حسابکل اصولی

بیانندر و بو مقاله اکی بابدر باب اول

صحاحکل حسابلری بیانندر بو باب اتی اصلدر

اصل اول اعداد کل جمعی بیانندر بلکه کمودن

مراد بر مقدار عددی بر مقدار عدد ازنه زیاد اتمکدر

طریق دخی اولدرکه مزاد الیه مزاد علیهی بریره محاذی ثبت

ادرلر پس تحتلرنه برخط جکوب جانب یمینندن احاد لری

اولن ارقامی مراتبی اعتبارنسز جمع اتمکه ابتدا ادرلر

وحاصل جمعکل مرتبهٔ احادن تحتنه ثبت ادب مرتبهٔ

عشر اتکر عقدن حفظ ادرلر بعدازان عشراتن جمع اتمکله

محفوظی اکا ضم ادرلر واکر حاصلده مرتبهٔ عشرات اولمسه

مرشد الحساب

لکاتب علاء الدین ترکی دیکی رسالة فی مقدمة

وثمانیة ابواب الاول فی اصول الحساب

کشف الظنون

جلد ۱ صحه ۴۱۷

E·E

2a 1b

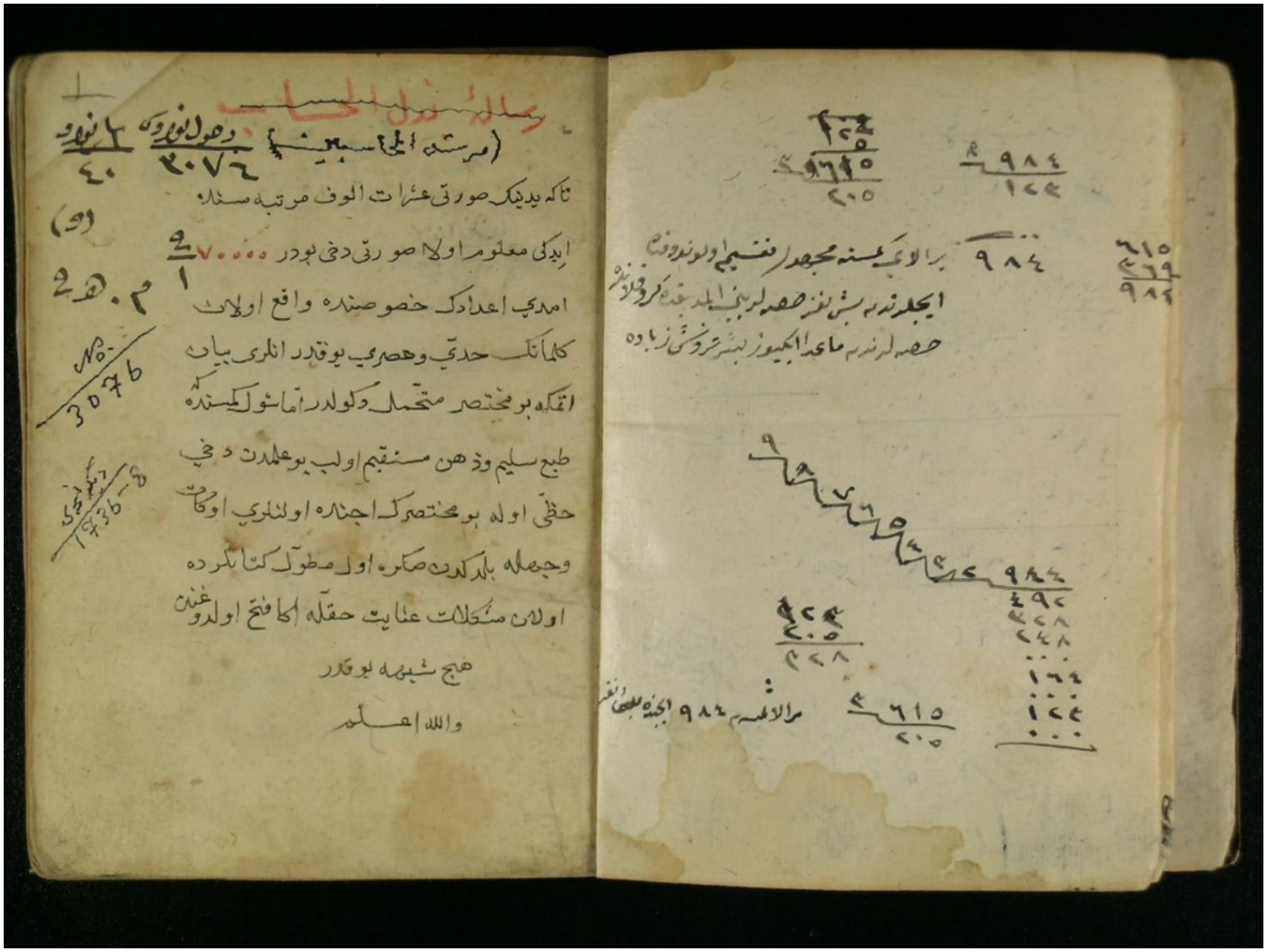

1a

EK.2. MÜRŞİDÜ'L-MUḤĀSİBĪN: YUSUF AĞA, KÖPRÜLÜ VE HASAN PAŞA NÜSHASI'NDAN ÖRNEKLER

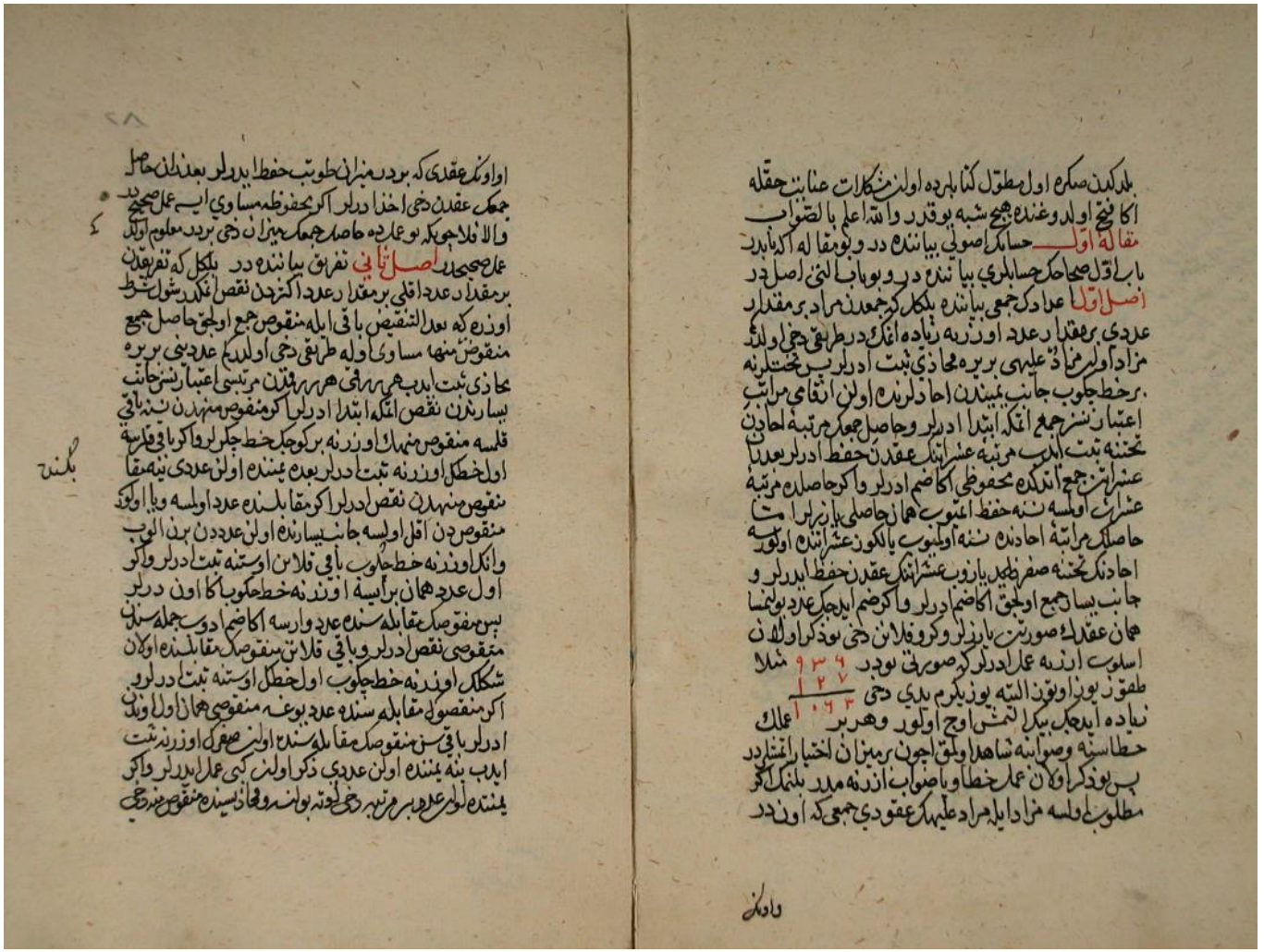

Yusuf Ağa Nüshası: 27a 26b

Köprülü Nüshası: 17a 16b

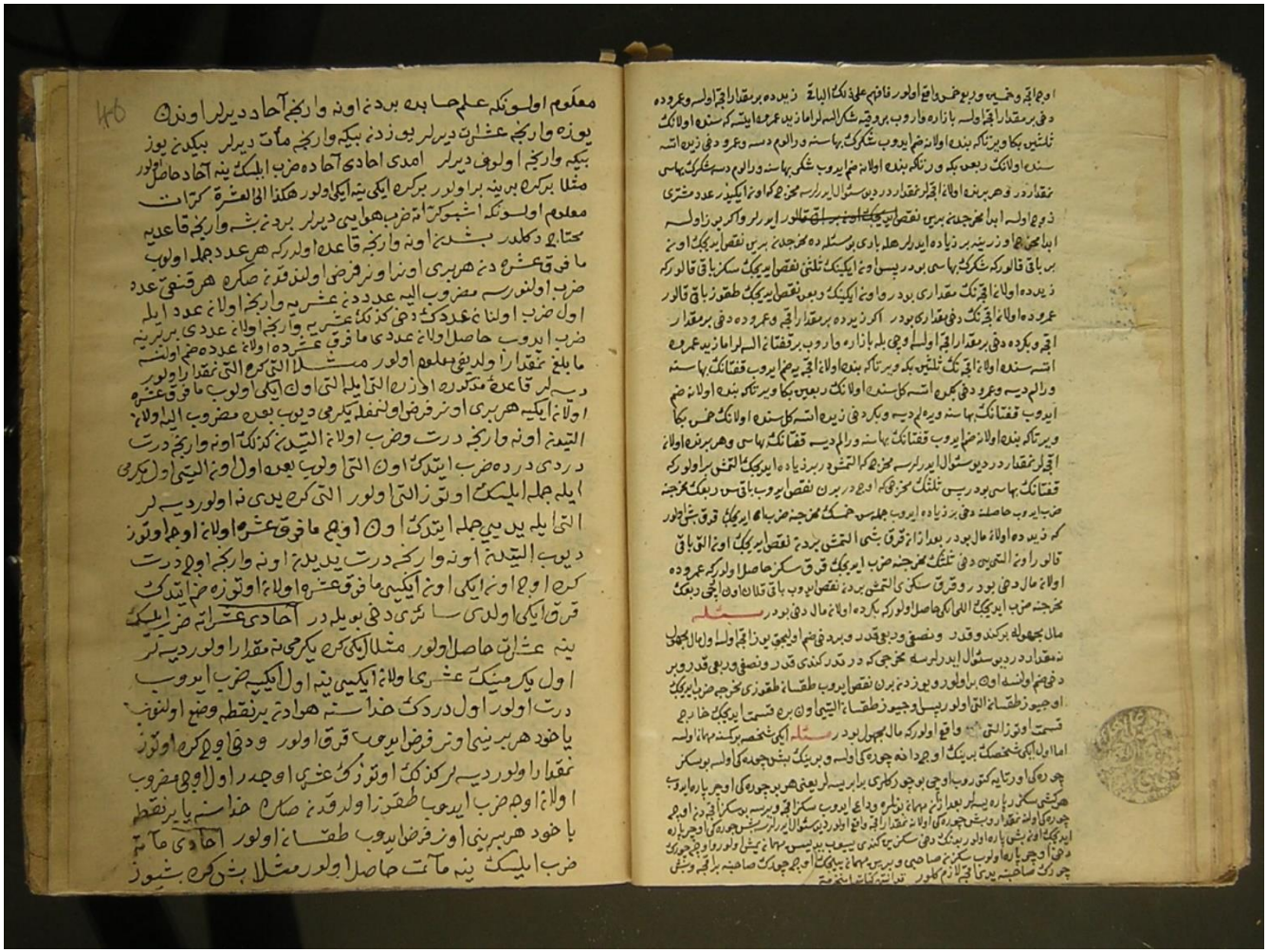

Hasan Paşa Nüshası: 46a 45b

EK.3 NÜSHALAR ARASINDA FARKLILIK GÖSTEREN METİN, İŞLEM VE ŞEKİLLER

Bu başlık içerisinde Ç nüshasında olup B nüshasında olmayan ya da ciddi farklılık gösteren bilgi, problem ve işlem ve şekiller verilmiştir.

EK. 3.1. Metin ve Problemler

- (6a/2-8) **Miṣāl**: Eger "Yedi (3) kerre sekiz ne miḳdār olur?" diseler yediyi sekize żamm idüp (4) onın ṭarḥ idicek beş bāḳī ḳalur ve bunuŋ daḫı her birin (5) on ṭutıcaḳ maḥfūẓ elli olur. Baʿdehū yediden ona varınca (6) üç ve sekizden ona varınca ki ikidür, biri birine ḍarb (7) idüp ḥāṣılın maḥfūẓa żamm idicek elli altı olur (8) ve hüve'l-matlūb.
- (31b/12) 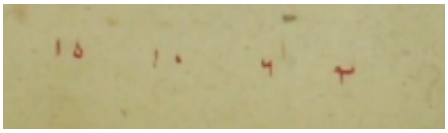
- (33a/6) 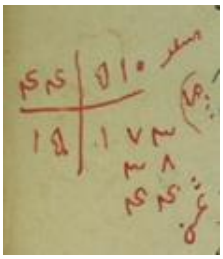
- (46b/2-47a/6) **Mes'ele-i ḫāmis:** Māl-ı mechūli (3) murab<b>aʿ idüp ḥāṣılın altıya ḍarb itdükden ṣoŋra (4) ḥāṣıl-ı ḍarba otuz daḫı żam<m> idicek ḳırḳ ṭoḳuz gendü (5) ḳadar olsa bir şey farż idüp murab<b>aʿ itdükden ṣoŋra (6) altıya ḍarb idüp otuz daḫı żam<m> idicek altı māl (7) ve otuz ʿaded ḳırḳ ṭoḳuz eşyāya muʿādil olur. (8) Bu daḫı baʿde'r-redd māl ve beş ʿaded sekiz eşyāya ve (9) süds eşyāya muʿādil olur ki muḳterinātuŋ (10) ikincisidür. Pes anda olan ʿamele mürācaʿat idicek (11) māl-ı mechūl yedi buçuḳ aḳça olur. Zīrā murab<b>aʿ nısf-ı **[47a]** (1) ʿaded-i eşyādan ki on altı ve yüz ḳırḳ dört eczādan (2) ṭoḳsan yedi eczādur, beş naḳṣ olıcaḳ on bir (3) ve yüz ḳırḳ dört eczādan ṭoḳsan yedi eczā bāḳī (4) ḳalur. Bunuŋ daḫı ceẕri ki üç ve ṣülüṣ ve nıṣf-ı (5) südsdür. Nıṣf-ı ʿaded eşyāya, yaʿnī dörde ve nıṣf-ı (6) südse żam<m> olsa yedi buçuḳ olur ve eger naḳṣ (7) olsa ṣülṣan māl-ı mechūl vāḳıʿ olur. Fe'fhem.

- (54a/5) 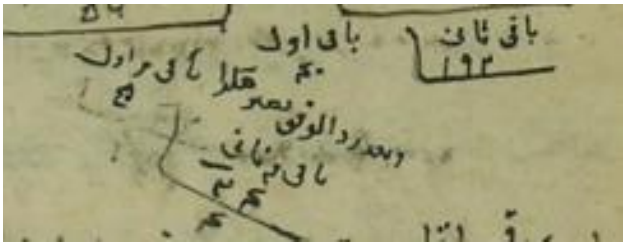
- (55a/9) 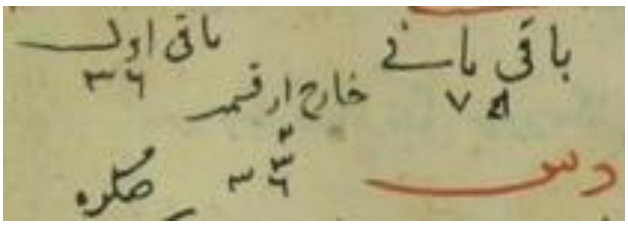
- (56a/4-56b/7) **Mes’ele-i şāmin:** “Māl-ı mechūli iki muḫtelif ḳısm eyleyüp (5) aḳallınuŋ birin ekşerine ziyāde idicek ḳısm-ı ekşer, ḳısm-ı ḳalīlüŋ (6) bāḳi ḳalanınuŋ seksen iki miṣli ḳadar olsa, ammā ḳalīl olanuŋ (7) naḳṣ olan birin yine yerine getürüp keşīr olanuŋ birin (8) ḳısm-ı ḳalīle ziyāde idicek ḳısm-ı ḳalīl, ḳısm-ı keşīrüŋ bāḳī (9) ḳalanınuŋ miṣli[1023] ḳadar olsa māl-ı mechūl ne miḳdārdur?” (10) diseler ṣūreti budur:

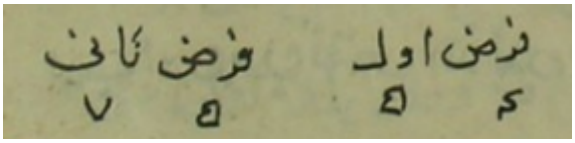

(11)

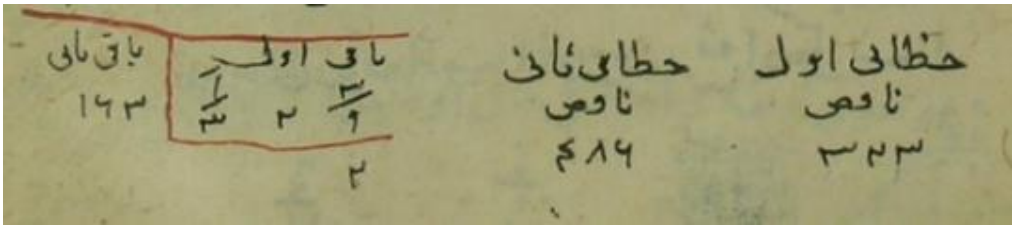

[56b] (1) Çünki farż olan evvelde ḳısm-ı ḳalīli dört ve farż-ı (2) ṣānīde beş ṭutup ‘amel itdükden ṣoŋra ḫāric ez-ḳısmet (3) iki ve yüz altmış üç eczādan üç eczā vāḳı‘ (4) oldı ki ḳısm-ı keşīr budur, böyle olıcaḳ ḳısm-ı (5) ḳalīl daḫı bir ve yüz altmış üç eczādan altı eczā (6) olmaḳ lāzım gelür. Bu taḳdīrce māl-ı mechūl daḫı üç (7) ve yüz altmış üçden ṭoḳuz ecza olur ve Allāhu a‘lem.

[1023] miṣli: miṣleyn

- (57a/3) 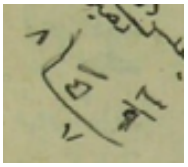
- (70a/9-11) Fī evāḫir-i şehr āḫirü'l-cümādeyn (2) sene-i subʿ ʿaşere ve tüsʿ (3) Ḥicriy<y>e-i nebeviy<y>e.

EK. 3.2. Metin ve Problemlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı

- (6a/2-8) **Örnek:** Eğer "Yedi kere sekiz ne kadar olur?" deseler yediyi sekize ekleyip onunu eksiltince geriye beş kalır ve bunun da her birini onla çarpınca akılda tutulan elli olur. Ondan sonra yediden ona varınca üç ve sekizden ona varınca ikidir, birbirilerine çarpıp sonucunu akılda tutulana ekleyince elli altı olur ve istenen budur.
- (31b/12) 15 10 6 2
- (33a/6)

44	510	fiyat
15	173	değer
	38	
	44	değer

- (46b/2-47a/6) **Beşinci problem:** Bilinmeyen miktarı tamkare yapıp sonucunu altıyla çarptıktan sonra çarpım sonucuna otuz daha ekleyince kırk dokuz kendisi kadar olsa bir şey varsayıp tamkaresini aldıktan sonra altıya çarpıp otuz daha ekleyince altı mal ve otuz sabit terim kırk dokuz şeyin katsayısına eşit olur. Bu da sadeleştirmeden sonra mal ve beş sabit terim sekiz şeyin katsayısına ve altıda bir şeyin katsayısına eşit olur, katışık terimlerin ikincisidir. Öyleyse onda olan işleme başvurunca bilinmeyen miktar yedi buçuk akçe olur. Çünkü şeyin katsayısının yarısının tamkaresi on altı ve yüz kırk dört kesir parçasından doksan yedi kesir parçasıdır, beş çıkarılınca on bir ve yüz kırk dört kesir parçasından doksan yedi kesir parçası geriye kalır. Bunun da karekökü üç, üçte bir ve on ikide birdir; şeyin katsayısının yarısına, yani dörde ve on ikide bire eklense yedi buçuk olur ve eğer çıkarılsa üçte iki bilinmeyen miktar olur. Öyleyse anla.

- (54a/5) Birinci kalan İkinci kalan

  40 192

  Ortak bölenlerin sadeleştirilmesinden sonra böylece gören:

  Birinci kalan | İkinci kalan

  5 | 24

  4

- (55a/9) Birinci kalan İkinci kalan Bölüm

  36 75 2

  3

  36

- (56a/4-56b/7) **Sekizinci problem:** "Bilinmeyen miktarı iki farklı parça yapıp küçük olanın birini büyük olana ekleyince büyük parça, az olan parçanın geri kalanının seksen iki katı kadar olsa, fakat az olanın çıkarılan birini tekrardan yerine getirip çok olanın birini az olan parçaya ekleyince az olan parça, çok olan parçanın geri kalanının katı kadar olsa bilinmeyen miktar ne kadar olur?" deseler görünüşü budur:

  Birinci varsayılan İkinci varsayılan

  5 4 7 4

  Birinci hata İkinci hata

  323 eksik 486 eksik

  Birinci kalan İkinci kalan

  $\frac{1}{3}$ 2 $\frac{3}{9}$ 163

  2

  Çünkü varsayılan birincide en az olan parçayı dört, ikinci varsayılande beşle çarpıp işlem yaptıktan sonra bölüm iki ve yüz altmış üç parçadan üç parça oldu ki en çok olan parça budur, böyle olunca en çok olan parça da bir ve yüz altmış üç parçadan altı parça olması gerekir. Buna göre bilinmeyen miktar da üç ve yüz altmış üçten dokuz parça olur ve Allah en iyisini bilir.

- (57a/3)

		3
8	5	9
	7	

- **Ketebe kaydı:** (70a/9-11) Hicri tarih: 917 senesi, cemaziyelahir ayının sonlarına doğru.